

අභිධම්මපිටකෙ

සම්මොභවිතොදනී නාම

විභච්ඡිත-අට්ඨකථා

1. ඛන්ධවිභච්ඡිතො

1. සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා

චතුසච්චදසො නාමො, චතුරා ධම්මසච්ඡිතං;
පකාසයිත්වා සම්බුද්ධො, තස්සෙව සමනන්තරං.

උපෙනො බුද්ධධම්මෙහි, අට්ඨාරසභි නායකො;
අට්ඨාරසන්නං ඛන්ධාදි-විභච්ඡිතං වසෙන යං.

විභච්ඡිතං දෙසයි සත්ථා, තස්ස සංවණ්ණනාක්කමො;
ඉදානි යස්මා සම්පත්තො, තස්මා තස්සත්ථවණ්ණනං.

කරිස්සාමි විගාහෙන්වා, පොරාණට්ඨකථානායං;
සද්ධම්මෙ ගාරවං කත්වා, තං සුණාථ සමාහිතාති.

1. පඤ්චක්ඛන්ධා – රූපක්ඛන්ධො...පෙ.... විඤ්ඤාණක්ඛන්ධොති ඉදං
විභච්ඡිතප්පකරණස්ස ආදිභූතෙ ඛන්ධවිභච්ඡිතෙ සුත්තන්තභාජනීයං නාම. තත්ථ
පඤ්චාති ගණනපරිච්ඡේදො. තෙන න තතො හෙට්ඨා න උද්ධන්ති දස්සෙති.
ඛන්ධාති පරිච්ඡින්නධම්මනිදස්සනං. තත්ත්වං ඛන්ධ-සද්දො සම්බහුලෙසු යානෙසු
දිස්සති – රාසිමිහි, ගුණෙ, පණ්ණත්තියං, රුළුභියන්ති. ‘‘සෙය්‍යාපාපි, හික්ඛවෙ,
මහාසමුද්දෙ න සුකරං උදකස්ස පමාණං ගහෙතුං – එත්තකානි උදකාල්භකානීති වා
එත්තකානි උදකාල්භකසතානීති වා එත්තකානි උදකාල්භකසහස්සානීති වා
එත්තකානි උදකාල්භකසතසහස්සානීති වා, අථ ඛො අසඬ්ඛොයොයො අප්පමෙයොයො
මහාඋදකක්ඛන්ධොත්ථෙව සඬ්ඛං ගච්ඡති’’තිආදීසු (අ. නි. 4.51; 6.37) හි රාසිතො
ඛන්ධො නාම. නහි පරිත්තකං උදකං උදකක්ඛන්ධොති වුවිච්ඡිති, බහුකමෙව වුවිච්ඡිති.
තථා න පරිත්තකො රජො රජක්ඛන්ධො, න අප්පමත්තකා ගාවො ගවක්ඛන්ධො, න
අප්පමත්තකං බලං බලක්ඛන්ධො, න අප්පමත්තකං පුඤ්ඤං පුඤ්ඤක්ඛන්ධොති
වුවිච්ඡිති. බහුකමෙව හි රජො රජක්ඛන්ධො, බහුකාව ගවාදයො ගවක්ඛන්ධො,
බලක්ඛන්ධො, පුඤ්ඤක්ඛන්ධොති වුවිච්ඡිති. ‘‘සීලක්ඛන්ධො
සමාධික්ඛන්ධො’’තිආදීසු (දී. නි. 3.355) පන ගුණතො ඛන්ධො නාම. ‘‘අද්දසා ඛො

හගවා මහන්තං දාරුක්ඛන්ධං ගඬ්ගාය නදියා සොතෙන වුය්හමාන”න්ති (සං. නි. 4.241). එත්ථ පණ්ණත්තිතො ඛන්ධො නාම. “යං චිත්තං මනො මානසං...පෙ.... විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො”ති ආදීසු (ධ. ස. 63, 65) රුළුභිතො ඛන්ධො නාම. ස්වායම්ඨ රාසිතො අධිප්පෙනො. අයඤ්ඤි ඛන්ධට්ඨො නාම පිණ්ඩට්ඨො පුගට්ඨො සට්ඨො රාසට්ඨො. තස්මා ‘රාසිලක්ඛණා ඛන්ධා’ති වෙදිතබ්බො. කොට්ඨාසට්ඨොතිපි වත්තුං වට්ටති; ලොකස්මිඤ්ඤි ඉණං ගහෙත්වා වොදියමානා ‘ද්විභි ඛන්ධෙහි දස්සාම, තිභි ඛන්ධෙහි දස්සාමා’ති වදන්ති. ඉති ‘කොට්ඨාසලක්ඛණා ඛන්ධා’තිපි වත්තුං වට්ටති. එවමෙත්ථ රූපක්ඛන්ධොති රූපරාසි රූපකොට්ඨාසො, වෙදනාක්ඛන්ධොති වෙදනාරාසි වෙදනාකොට්ඨාසොති ඉමිනා නයෙන සඤ්ඤාක්ඛන්ධාදීනං අත්ථො වෙදිතබ්බො.

එත්තාවතා සම්මාසම්බුද්ධො ය්වායං “වත්තාරො ව මහාභූතා චතුත්තඤ්ච මහාභූතානං උපාදායරූප”න්ති අතීතානාගතපච්චුප්පන්තාදීසු එකාදසසු ඔකාසෙසු විහත්තො ‘පඤ්චවීසති රූපකොට්ඨාසා’ති ව ‘ඡන්තවුති රූපකොට්ඨාසා’ති ව එවංපහෙදො රූපරාසි, තං සබ්බං පරිපිණ්ඩෙත්වා රූපක්ඛන්ධො නාමාති දස්සෙසි. යො පනායං “සුඛා වෙදනා, දුක්ඛා වෙදනා, අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා”ති තෙසුයෙව එකාදසසු ඔකාසෙසු විහත්තො චතුභූමිකවෙදනාරාසි, තං සබ්බං පරිපිණ්ඩෙත්වා වෙදනාක්ඛන්ධො නාමාති දස්සෙසි. යො පනායං “චක්ඛුසම්ඵස්සජා සඤ්ඤා...පෙ.... මනොසම්ඵස්සජා සඤ්ඤා”ති තෙසුයෙව එකාදසසු ඔකාසෙසු විහත්තො චතුභූමිකසඤ්ඤාරාසි, තං සබ්බං පරිපිණ්ඩෙත්වා සඤ්ඤාක්ඛන්ධො නාමාති දස්සෙසි. යො පනායං “චක්ඛුසම්ඵස්සජා චෙතනා...පෙ.... මනොසම්ඵස්සජා චෙතනා”ති තෙසුයෙව එකාදසසු ඔකාසෙසු විහත්තො චතුභූමිකචෙතනාරාසි, තං සබ්බං පරිපිණ්ඩෙත්වා සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො නාමාති දස්සෙසි. යො පනායං “චක්ඛුච්ඤ්ඤාණං, සොතසානප්ඵිභාකායච්ඤ්ඤාණං, මනොධාතු, මනොච්ඤ්ඤාණධාතු”ති තෙසුයෙව එකාදසසු ඔකාසෙසු විහත්තො චතුභූමිකචිත්තරාසි, තං සබ්බං පරිපිණ්ඩෙත්වා ච්ඤ්ඤාණක්ඛන්ධො නාමාති දස්සෙසි.

අපිවෙත්ථ සබ්බම්පි චතුසමුට්ඨානිකං රූපං රූපක්ඛන්ධො, කාමාවචරඅට්ඨකුසලචිත්තාදීහි එකුනනවුතිචිත්තෙහි සහජාතා වෙදනා වෙදනාක්ඛන්ධො, සඤ්ඤා සඤ්ඤාක්ඛන්ධො, එස්සාදයො ධම්මා සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො, එකුනනවුති චිත්තානි විඤ්ඤාණක්ඛන්ධොති. එවම්පි පඤ්චසු ඛන්ධෙසු ධම්මපරිච්ඡෙදො වෙදිතබ්බො.

1. රූපක්ඛන්ධනිද්දෙසො

2. ඉදානි තෙ රූපක්ඛන්ධාදයො විහජිත්වා දස්සෙතුං තත්ථ කතමො රූපක්ඛන්ධොති ආදිමාහ. තත්ථ තත්ථාති තෙසු පඤ්චසු ඛන්ධෙසු. කතමොති කට්ඨකමානාපුච්ඡා. රූපක්ඛන්ධොති පුච්ඡිතධම්මනිදස්සනං. ඉදානි තං විහජන්තො යං කිඤ්චි රූපන්ති ආදිමාහ. තත්ථ යං කිඤ්චිති අනවසෙසපරියාදානං.

රූපන්ති අතිජ්ජසඬගනියමනං. එවං පදද්වයෙනාපි රූපස්ස අනවසෙසපරිග්ගහො කතො හොති.

තත්ථ කෙනටියෙන රූපන්ති? රූප්පනටියෙන රූපං. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා —

“කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, රූපං වදෙථ? රූප්පතීති ඛො, භික්ඛවෙ, තස්මා රූපන්ති චුච්චති. කෙන රූප්පති? සිතෙනපි රූප්පති, උණ්හෙනපි රූප්පති, ජිසව්ජායපි රූප්පති, පිපාසායපි රූප්පති, ඩංසමකසවාතාතපසරිසපසම්ඵස්සෙනපි රූප්පති. රූප්පතීති ඛො, භික්ඛවෙ, තස්මා රූපන්ති චුච්චති” ති (සං. නි. 3.79).

තත්ථ කීන්ති කාරණපුච්ඡා; කෙන කාරණෙන රූපං වදෙථ, කෙන කාරණෙන තං රූපං නාමාති අත්ථො. රූප්පතීති එත්ථ ඉතීති කාරණද්දෙසො. යස්මා රූප්පති තස්මා රූපන්ති චුච්චතීති අත්ථො. රූප්පතීති කුප්පති සට්ඨියති පිළියති හිජ්ජතීති අත්ථො. එවං ඉමිනා එත්තකෙන යානෙන රූප්පනටියෙන රූපං චුත්තං. රූප්පනලක්ඛණෙන රූපන්තිපි වත්තුං වට්ටති. රූප්පනලක්ඛණඤ්ඤෙනං.

සිතෙනපි රූප්පතීතිආදීසු පන සිතෙන තාව රූප්පනං ලොකන්තරිකනිරයෙ පාකටං. තිණ්ණං තිණ්ණඤ්ඤි වක්කවාළානං අන්තරෙ එකෙකො ලොකන්තරිකනිරයො නාම හොති අට්ඨයොජනසහස්සජ්ජමාණො, යස්ස නෙව හෙට්ඨා පට්ඨි අත්ථී, න උපරි චන්දිමසුරියදීපමණ්ණිආලොකො, නිච්චන්ධකාරො. තත්ථ නිබ්බත්තසත්තානං තිගාචුතො අත්තභාවො හොති. තෙ වග්ගුලියො විය පබ්බතපාදෙ දීඝපුපුලෙහි නබෙහි ලග්ගිත්වා අවංසිරා ඔලම්බන්ති. යදා සංසජ්ජන්තා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස හත්ථපාසගතා හොන්ති අථ ‘හක්ඛො නො ලද්ධො’ ති මඤ්ඤමානා තත්ථ ඛ්‍යාවටා විපරිවත්තිත්වා ලොකසන්ධාරකෙ උදකෙ පතන්ති, සිතවාතෙ පහරන්තෙපි පක්කමධුකඵලානි විය ජිජ්ජිත්වා උදකෙ පතන්ති. පතිතමත්තාව අච්චන්තබ්බාරෙන සිතොදකෙන ඡින්තවම්මන්භාරුමංසඅට්ඨිහි හිජ්ජමානෙහි තත්තතෙලෙ පතිතපිට්ඨපිණ්ඩි විය පට්ඨපායමානා විලීයන්ති. එවං සිතෙන රූප්පනං ලොකන්තරිකනිරයෙ පාකටං. මහිංසකරට්ඨාදීසුපි හිමපාතසිතලෙසු පදෙසෙසු එතං පාකටමෙව. තත්ථ හි සත්තා සිතෙන හින්තවිජිත්තසරිරා ජීවිතක්ඛයම්පි පාපුණන්ති.

උණ්හෙන රූප්පනං අවිච්චිමහානිරයෙ පාකටං. තත්ථ හි තත්තාය ලොභපට්ඨියා නිපජ්ජාපෙත්වා පඤ්චවිධබන්ධනාදිකරණකාලෙ සත්තා මහාදුක්ඛං අනුභවන්ති.

ජිසව්ජාය රූප්පනං පෙත්තිවිසයෙ වෙච දුබ්භික්ඛකාලෙ ච පාකටං. පෙත්තිවිසයස්මිඤ්ඤි සත්තා ද්වෙ තීණි බුද්ධන්තරානි කිඤ්චිදෙව ආමිසං හත්ථෙන ගහෙත්වා මුඛෙ පක්ඛිපන්තා නාම න හොන්ති. අන්තොඋදරං ආදිත්තසුසිරරුක්ඛො විය හොති. දුබ්භික්ඛෙ කඤ්ඤිකමත්තම්පි අලහිත්වා මරණජ්ජන්තානං පමාණං නාම නත්ථී.

පිපාසාය රුප්පනං කාලකඤ්ඡිකාදිසු පාකටං. තත්ථ හි සත්තා ද්වෙ තිණි බුද්ධන්තරානි භදයතෙමනමත්තං වා ජීවිහාතෙමනමත්තං වා උදකඛිත්ථං ලද්ධං න සක්කොන්ති. ‘පානියං පිවිස්සාමා’ති නදිං ගතානම්පි නදී වාලිකාතලං සම්පජ්ජති. මහාසමුද්දං පක්ඛන්තානම්පි මහාසමුද්දො පිට්ඨිපාසාණො හොති. තෙ සුස්සන්තා බලවදුක්ඛපිළිතා විවරන්ති.

එකො කිර කාලකඤ්ඡිකඅසුරො පිපාසං අධිවාසෙතුං අසක්කොන්තො යොජනගම්භීරවිත්ථාරං මහාගඬගං ඔතරි. තස්ස ගතගතට්ඨානෙ උදකං ඡිජ්ජති, ධුමො උග්ගවිජති, තත්තෙ පිට්ඨිපාසාණො වඩ්ඤාමනකාලො විය හොති. තස්ස උදකසද්දං සුත්වා ඉතො චිතො ව විවරන්තස්සෙව රත්ති විහායි. අථ නං පාතොව භික්ඛාචාරං ගවිජන්තා තිංසමත්තා පිණ්ඩවාරිකභික්ඛු දිස්වා – “කො නාම ත්වං, සප්පුරිසා”ති පුච්ඡිංසු. “පෙතොභමස්මි, හන්තෙ”ති. “කිං පරියෙසසී”ති? “පානියං, හන්තෙ”ති. “අයං ගඬගා පරිපුණ්ණා, කිං ත්වං න පස්සසී”ති? “න උපකප්පති, හන්තෙ”ති. “තෙන හි ගඬගාපිට්ඨෙ නිපජ්ජ, මුඛෙ තෙ පානියං ආසිඤ්චිස්සාමා”ති. සො වාලිකාපුළිනෙ උත්තානො නිපජ්ජි. භික්ඛු තිංසමත්තෙ පත්තෙ නීභරිත්වා උදකං ආභරිත්වා ආභරිත්වා තස්ස මුඛෙ ආසිඤ්චිංසු. තෙසං තථා කරොන්තානංයෙව වෙලා උපකට්ඨා ජාතා. තතො “භික්ඛාචාරකාලො අම්භාකං, සප්පුරිස; කච්චි තෙ අස්සාදමත්තා ලද්ධා”ති ආභංසු. පෙතො “සවෙ මෙ, හන්තෙ, තිංසමත්තානං අයානං තිංසමත්තෙහි පත්තෙහි ආසිත්තඋදකතො අධිසපසතමත්තම්පි පරගලගතං, පෙතත්තභාවතො මොක්ඛො මා හොතු”ති ආභ. එවං පිපාසාය රුප්පනං පෙත්තිවිසයෙ පාකටං.

ඩංසාදිහි රුප්පනං ඩංසමක්ඛිකාදිසම්බහුලෙසු පදෙසෙසු පාකටං. එත්ථ ව ඩංසාති පිඬගලමක්ඛිකා, මකසාති මකසාව වාතාති කුච්ඡිවාතපිට්ඨිවාතාදිවසෙන වෙදිතඛ්ඛා. සරිරස්මිඤ්ඤි වාතරොගො උප්පජ්ජිත්වා හත්ථපාදපිට්ඨිආදිනි භින්දති, කාණං කරොති, බුජ්ජං කරොති, පීඨසජ්ජිං කරොති. ආතපොති සුරියාතපො. තෙන රුප්පනං මරුකන්තාරාදිසු පාකටං. එකා කිර ඉත්ථි මරුකන්තාරෙ රත්තිං සත්ථතො ඔහිනා දිවා සුරියෙ උග්ගවිජන්තෙ වාලිකාය තප්පමානාය පාදෙ යපෙතුං අසක්කොන්ති සීසතො පච්ඡිං. ඔතාරෙත්වා අක්කම්. කමෙන පච්ඡියා උණ්භාහිතත්තාය යාතුං අසක්කොන්ති තස්සා උපරි සාටකං යපෙත්වා අක්කම්. තස්මිම්පි සන්තත්තෙ අඬකෙන ගහිතං පුත්තකං අධොමුඛං නිපජ්ජාපෙත්වා කන්දන්තං කන්දන්තං අක්කම්ත්වා සද්ධිං තෙන තස්මිංයෙව යානෙ උණ්භාහිතත්තා කාලමකාසී.

සරීසපාති යෙ කෙච්චි දීසජාතිකා සරන්තා ගවිජන්ති. තෙසං සම්ඵස්සෙන රුප්පනං ආසිච්ඡදට්ඨාදිනං වසෙන වෙදිතඛ්ඛං.

ඉදානි ‘යං කිඤ්චි රූප’න්ති පදෙන සංගහිතං පඤ්චවිසතිකොට්ඨාසජන්තවුතිකොට්ඨාසප්පහෙදං සබ්බම්පි රූපං අතීතාදිකොට්ඨාසෙසු පක්ඛිපිත්වා දස්සෙතුං අතීතානාගතපච්චුප්පන්තන්ති ආභ.

තනො පරං තදෙව අජ්ඣන්තදුකාදීසු චතුසු දුකෙසු පක්ඛිපිත්වා දස්සෙතුං අජ්ඣන්තං
වා බහිද්ධා වාතිආදි වුත්තං. තනො පරං සබ්බම්පෙන ඵකාදසසු පදෙසෙසු
පරියාදිසිත්වා දස්සිතං රූපං ඵකතො පිණ්ඩං කත්වා දස්සෙතුං තදෙකජ්ඣන්තිආදි
වුත්තං.

තත්ථ තදෙකජ්ඣන්ති තං ඵකජ්ඣං; අභිසංඝ්ඤ්ඤාහිත්වාති අභිසංහරිත්වා;
අභිසංඛිපිත්වාති සංඛිපෙතං කත්වා; ඉදං වුත්තං හොති – සබ්බම්පෙන
වුත්තජපකාරං රූපං රුප්පනලක්ඛණසංඛාරානෙ ඵකවිධභාවෙ පඤ්ඤාය රාසිං කත්වා
රුපක්ඛන්ධො නාමාති වුවිච්ඡිති. එතෙන සබ්බම්පි රූපං රුප්පනලක්ඛණ
රාසිභාවුපගමනෙන රුපක්ඛන්ධොති දස්සිතං හොති. න හි රුපතො අඤ්ඤො
රුපක්ඛන්ධො නාම අත්ථි. යථා ච රූපං, එවං වෙදනාදයොපි වෙදයිතලක්ඛණාදීසු
රාසිභාවුපගමනෙන. න හි වෙදනාදීහි අඤ්ඤෙ වෙදනාක්ඛන්ධාදයො නාම අත්ථි.

3. ඉදානි එකෙකස්මිං ඔකාසෙ පක්ඛිත්තං රූපං විසුං විසුං භාජෙත්වා
දස්සෙත්තො තත්ථ කතමං රූපං අතීතන්තිආදිමාහ. තත්ථ තත්ථාති ඵකාදසසු
ඔකාසෙසු පක්ඛිපිත්වා යපිතමාතිකාය භූමිමං. ඉදං වුත්තං හොති –
අතීතානාගතපච්චුප්පන්තන්තිආදිනා නයෙන යපිතාය මාතිකාය යං අතීතං රුපන්ති
වුත්තං, තං කතමන්ති? ඉමිනා උපායෙන සබ්බසුච්ඡාසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. අතීතං
නිරුද්ධන්තිආදීහි පදානි නික්ඛෙපකණ්ඩස්ස අතීතන්තිකභාජනීයවණ්ණනායං (ධ.
ස. අට්ඨ. 1044) වුත්තානෙව. චත්තාරො ච මහාභූතාති ඉදං අතීතන්ති වුත්තරුපස්ස
සභාවදස්සනං. යථා චෙත්ථ එවං සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉමිනා ඉදං
දස්සෙති – අතීතරුපම්පි භූතාති චෙව භූතාති උපාදාය නිබ්බත්තරුපඤ්ච,
අනාගතම්පි...පෙ.... දුරසන්තිකම්පි. න හි භූතෙහි චෙව භූතාති උපාදාය
පචත්තරුපතො ච අඤ්ඤං රූපං නාම අත්ථිති.

අපරො නයො – අතීතංසෙන සංඛිගහිතන්ති අතීතකොට්ඨාසෙනෙව සංඛිගහිතං,
එත්ථෙව ගණනං ගතං. කින්නි? චත්තාරො ච මහාභූතා චතුත්තඤ්ච මහාභූතානං
උපාදායරුපන්ති. එවං සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.
අනාගතපච්චුප්පන්තනිද්දෙසපදානිපි හෙට්ඨා වුත්තත්ථානෙව.

ඉදං පන අතීතානාගතපච්චුප්පන්තං නාම සුත්තන්තපරියායතො
අභිධම්මනිද්දෙසතොති දුට්ඨං. තං සුත්තන්තපරියායෙ භවෙන පරිච්ඡින්නං.
පටිසන්ධිතො හි පට්ඨාය අතීතභවෙසු නිබ්බත්තං රූපං, අනන්තරභවෙ වා
නිබ්බත්තං හොතු කප්පකොට්ඨසතසහස්සමත්ථකෙ වා, සබ්බං අතීතමෙව නාම.
වුත්තො පට්ඨාය අනාගතභවෙසු නිබ්බත්තනකරුපං, අනන්තරභවෙ වා නිබ්බත්තං
හොතු කප්පකොට්ඨසතසහස්සමත්ථකෙ වා, සබ්බං අනාගතමෙව නාම.
වුත්තපටිසන්ධිඅනන්තරෙ පචත්තරුපං පච්චුප්පන්තං නාම. අභිධම්මනිද්දෙසෙ පන
බණ්ණෙන පරිච්ඡින්නං. තයො හි රුපස්ස බණ්ණා – උප්පාදො, යීති, භවිගොති. ඉමෙ
තයො බණ්ණ පත්වා නිරුද්ධං රූපං, සමනන්තරනිරුද්ධං වා හොතු අතීත
කප්පකොට්ඨසතසහස්සමත්ථකෙ වා, සබ්බං අතීතමෙව නාම. තයො බණ්ණ

අසම්පත්තං රූපං, එකච්ඡත්තක්ඛණමත්තෙන වා අසම්පත්තං හොතු අනාගතෙ කප්පකොට්ඨසතසහස්සමත්ථකෙ වා, සබ්බං අනාගතමෙව නාම. ඉමෙ තයො ඛණෙ සම්පත්තං රූපං පන පච්චුප්පන්නං නාම. තත්ථ කිඤ්චාපි ඉදං සුත්තන්තභාජනීයං, එවං සත්තෙපි අභිධම්මනිද්දෙසෙනෙව අතීතානාගතපච්චුප්පන්නරූපං නිද්දිට්ඨන්ති වෙදිතබ්බං.

අපරො නයො – ඉදඤ්චි රූපං අද්ධාසන්නතිසමයඛණවසෙන චතුර්ධා අතීතං නාම හොති. තථා අනාගතපච්චුප්පන්නං. අද්ධාවසෙන තාව එකස්ස එකස්මිං භවෙ පටිසන්ධිතො පුබ්බෙ අතීතං, චුතිතො උද්ධං අනාගතං, උභින්නමන්නරෙ පච්චුප්පන්නං. සන්නතිවසෙන සභාගඵකඋතුසමුට්ඨානං එකාභාරසමුට්ඨානඤ්ච පුබ්බාපරියවසෙන පවත්තමානමපි පච්චුප්පන්නං. තතො පුබ්බෙ විසභාගඋතුආභාරසමුට්ඨානං අතීතං, පච්ඡා අනාගතං. චිත්තජං එකච්චිඑකජවනඑකසමාපත්තිසමුට්ඨානං පච්චුප්පන්නං. තතො පුබ්බෙ අතීතං, පච්ඡා අනාගතං. කම්මසමුට්ඨානස්ස පාටියෙක්කං සන්නතිවසෙන අතීතාදිභෙදො නත්ථි. තෙසඤ්ඤෙව පන උතුආභාරචිත්තසමුට්ඨානානං උපත්ථම්භකවසෙන තස්ස අතීතාදිභෙදො වෙදිතබ්බො. සමයවසෙන එකමුහුත්තපුබ්බණ්ණසායන්හරත්තිදිවාදීසු සමයෙසු සන්නානවසෙන පවත්තමානං තං තං සමයං පච්චුප්පන්නං නාම. තතො පුබ්බෙ අතීතං, පච්ඡා අනාගතං. ඛණවසෙන උප්පාදාදික්ඛණත්තයපරියාපන්නං පච්චුප්පන්නං නාම. තතො පුබ්බෙ අතීතං, පච්ඡා අනාගතං.

අපිච අතික්කහෙතුපච්චයකිච්චං අතීතං. නිට්ඨිතහෙතුකිච්චං අනිට්ඨිතපච්චයකිච්චං පච්චුප්පන්නං. උභයකිච්චමසම්පත්තං අනාගතං. සකිච්චක්ඛණෙ වා පච්චුප්පන්නං. තතො පුබ්බෙ අතීතං, පච්ඡා අනාගතං. එත්ථ ච ඛණාදිකථාව නිජ්ජපරියායා, සෙසා සපරියායා. තාසු නිජ්ජපරියායකථා ඉධ අධිජ්ජෙතා. අජ්ඣත්තදුකස්සාපි නිද්දෙසපදානි හෙට්ඨා අජ්ඣත්තත්තිකනිද්දෙසෙ (ධ. ස. අට්ඨ. 1050) චුත්තත්ථානෙව. ඔළාරිකාදීනි රූපකණ්ඩවණ්ණනායං (ධ. ස. අට්ඨ. 674) චුත්තත්ථානෙව.

6. භීතදුකනිද්දෙසෙ තෙසං තෙසං සන්නානන්ති බහුසු සත්තෙසු සාම්ච්චනං. අපරස්සාපි අපරස්සාපිති භි චුච්චමානෙ දිවසම්පි කප්පසතසහස්සම්පි වදන්තො එත්තකමෙව වදෙය්‍ය. ඉති සත්ථා ද්විහෙව පදෙහි අනවසෙසෙ සත්තෙ පරියාදියන්තො ‘තෙසං තෙසං සන්නාන’න්ති ආහ. එත්තකෙන භි සබ්බම්පි අපරදීපනං සිද්ධං හොති. උඤ්ඤාතන්ති අවමතං. අවඤ්ඤාතන්ති වම්භෙත්වා ඤාතං. රූපන්තිපි න විදිතං. භීළිතන්ති අගහෙතබ්බට්ඨෙන බිත්තං ඡඩ්ඞිතං, ජ්ගුච්ඡිතන්තිපි වදන්ති. පරිභූතන්ති කිමෙතෙනාති වාචාය පරිභවිතං. අචිත්තිකතන්ති න ගරුකතං. භීතන්ති ලාමකං. භීතමතන්ති භීතන්ති මතං, ලාමකං කත්වා ඤාතං. භීතසම්මතන්ති භීතන්ති ලොකෙ සම්මතං, භීතෙහි වා සම්මතං, ගුථභක්ඛෙහි ගුථො විය. අනිට්ඨන්ති අජ්ජියං, පටිලාභත්ථාය වා අපරියෙසිතං. සවෙපි නං කොච්චි පරියෙසෙය්‍ය, පරියෙසතු. එතස්ස පන ආරම්මණස්ස එතදෙව නාමං. අකන්නන්ති

අකාමිකං, නිස්සිරිකං වා. අමනාපනී මනස්මිං න අප්පිතං. තාදිසඤ්චි ආරම්මණං මනස්මිං න අප්පියති. අථ වා මනං අප්පායති වඩ්ඨෙතීති මනාපං, න මනාපං අමනාපං.

අපරො නයො – අනිට්ඨං සම්පත්තිවිරහතො. තං එකන්තෙන කම්මසමුට්ඨානෙනසු අකුසලකම්මසමුට්ඨානං. අකන්තං සුඛස්ස අහෙතුභාවතො. අමනාපං දුක්ඛස්ස හෙතුභාවතො. රූපා සද්දාති ඉදමස්ස සභාවදීපනං. ඉමස්මිඤ්චි පදෙ අකුසලකම්මජවසෙන අනිට්ඨා පඤ්ච කාමගුණා විහත්තා. කුසලකම්මජං පන අනිට්ඨං නාම නත්ථි, සබ්බං ඉට්ඨමෙව.

පණ්ණිපදනිද්දෙසො චුත්තපට්ඨකත්තයෙන වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිං පන පදෙ කුසලකම්මජවසෙන ඉට්ඨා පඤ්ච කාමගුණා විහත්තා. කුසලකම්මජඤ්චි අනිට්ඨං නාම නත්ථි, සබ්බං ඉට්ඨමෙව. යථා ච කම්මජෙසු එවං උතුසමුට්ඨානාදීසුපි ඉට්ඨානිට්ඨතා අත්ථි එවාති ඉමස්මිං දුකෙ ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණං පටිවිහත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අයං තාව ආවරියානං සමානත්ථකථා. විතණ්ඩවාදී පනාහ – ඉට්ඨානිට්ඨං නාම පාටියෙක්කං පටිවිහත්තං නත්ථි, තෙසං තෙසං රූපිවසෙන කථිතං.

යථාහ –

“මනාපපරියන්තං බ්වාහං, මහාරාජ, පඤ්චසු කාමගුණෙසු අග්ගන්ති වදාමි. තෙව, මහාරාජ, රූපා එකච්චස්ස මනාපා හොන්ති, එකච්චස්ස අමනාපා හොන්ති. තෙව, මහාරාජ, සද්දා, ගන්ධා, රසා, ඵොට්ඨබ්බා එකච්චස්ස මනාපා හොන්ති, එකච්චස්ස අමනාපා හොන්ති”ති (සං. නි. 1.123).

එවං යස්මා තෙයෙව රූපාදයො එකො අස්සාදෙති අභිනන්දති, තත්ථ ලොහං උප්පාදෙති. එකො කුප්ඤ්ඤති පටිහඤ්ඤති, තත්ථ දොසං උප්පාදෙති. එකස්ස ඉට්ඨා හොන්ති කන්තා මනාපා, එකස්ස අනිට්ඨා අකන්තා අමනාපා. එකො වෙතෙ ‘ඉට්ඨා කන්තා මනාපා’ති දක්ඛිණතො ගණ්භාති, එකො ‘අනිට්ඨා අකන්තා අමනාපා’ති වාමතො. තස්මා ඉට්ඨානිට්ඨං නාම පාටියෙක්කං පටිවිහත්තං නාම නත්ථි. පච්චන්තවාසිනඤ්චි ගණ්ඬුප්පාදාපි ඉට්ඨා හොන්ති කන්තා මනාපා, මජ්ඣිමදෙසවාසිනං අතිජෙගුච්ඡා. තෙසඤ්ච මොරමංසාදීනි ඉට්ඨානි හොන්ති, ඉතරෙසං තානි අතිජෙගුච්ඡානීති.

සො චත්තබ්බො – “කිං පන ත්වං ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණං පාටියෙක්කං පටිවිහත්තං නාම නත්ථිති වදෙසි”ති? “ආම නත්ථි”ති වදාමි. පුන තථෙව යාවතතියං පතිට්ඨාපෙත්වා පඤ්ඤො පුච්ඡිතබ්බො – “නිබ්බානං නාම ඉට්ඨං උදාහු අනිට්ඨ”න්ති? ඡානමානො “ඉට්ඨ”න්ති වක්ඛති. සවෙපි න වදෙයා, මා වදතු. නිබ්බානං පන එකන්තඉට්ඨමෙව. “නහු එකො නිබ්බානස්ස වණ්ණෙ කථියමානෙ කුප්ඤ්ඤත්වා – ‘ත්වං නිබ්බානස්ස වණ්ණං කථෙසි, කිං තත්ථ

අත්තපානමාලාගන්ධවිලෙපනසයනවිජාදනසමිද්ධා පඤ්ච කාමගුණා අත්ථි'ති
චත්වා 'නත්ථි'ති චුත්තෙ 'අලං තව නිබ්බානෙනා'ති නිබ්බානස්ස වණ්ණෙ
කට්ඨමානෙ කුප්ඤ්ඤිවා උභො කණ්ණෙ ථකෙතීති ඉටියෙනං. එතස්ස පන වසෙන
තව වාදෙ නිබ්බානං අනිට්ඨං නාම හොති. න පනෙනං එවං ගහෙනබ්බං. එසො හි
විපරිතසඤ්ඤාය කට්ඨති. සඤ්ඤාවිපල්ලාසෙන ව තදෙව ආරම්මණං එකස්ස ඉටියං
හොති, එකස්ස අනිට්ඨං''.

ඉටියානිට්ඨාරම්මණං පන පාටියෙක්කං විහත්තං අත්ථිති. කස්ස වසෙන
විහත්තන්ති? මජ්ඣිමකසත්තස්ස. ඉදඤ්ඤි න අතිඉස්සරානං
මහාසම්මතමහාසුදස්සනධම්මාසොකාදීනං වසෙන විහත්තං. තෙසඤ්ඤි
දිබ්බකප්පමපි ආරම්මණං අමනාපං උපට්ඨාති. න අතිදුග්ගතානං
දුල්ලහන්තපානානං වසෙන විහත්තං. තෙසඤ්ඤි කණාජකහත්තස්සිත්ථානපි
සුත්ථිමංසරසොපි අතිමධුරො අමතසදියො ව හොති. මජ්ඣිමකානං පන
ගණකමහාමත්තසෙට්ඨිකුටුම්බිකවාණිජාදීනං කාලෙන ඉටියං කාලෙන අනිට්ඨං
ලහමානානං වසෙන විහත්තං. එවරූපා හි ඉටියානිට්ඨං පරිච්ඡින්නදිතුං සක්කොන්තිති.

තිපිටකවුළුනාගන්ධපේරො පනාහ - “ඉටියානිට්ඨං නාම විපාකවසෙනෙව
පරිච්ඡින්නං, න ජවනවසෙන. ජවනං පන සඤ්ඤාවිපල්ලාසවසෙන ඉටියස්මිංයෙව
රජ්ජති, ඉටියස්මිංයෙව දුස්සති; අනිට්ඨස්මිංයෙව රජ්ජති, අනිට්ඨස්මිංයෙව
දුස්සති” ති. විපාකවසෙනෙව පනෙනං එකත්තතො පරිච්ඡිජ්ජති. න හි සක්කා
විපාකචිත්තං වඤ්ඤෙතුං. සචෙ ආරම්මණං ඉටියං හොති, කුසලවිපාකං උප්පජ්ජති.
සචෙ අනිට්ඨං, අකුසලවිපාකං උප්පජ්ජති. කිඤ්චාපි හි මිච්ඡාදිට්ඨිකා බුද්ධං වා
සඬ්ඝං වා මහාවෙතියාදීනි වා උළාරානි ආරම්මණානි දිස්වා අක්ඛිති පිදහන්ති,
දොමනස්සං ආපජ්ජන්ති, ධම්මසද්දං සුත්වා කණ්ණෙ ථකෙත්ති,
චක්ඛුවිඤ්ඤාණසොතවිඤ්ඤාණානි පන නෙසං කුසලවිපාකානෙව හොන්ති.

කිඤ්චාපි ගුප්ඵකරාදයො ගුප්ඵගන්ධං ඝායිත්වා ‘බාදිතුං ලභිස්සාමා’ති
සොමනස්සජාතා හොන්ති, ගුප්ඵස්සනෙ පන තෙසං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං, තස්ස
ගන්ධඝායනෙ ඝාතවිඤ්ඤාණං, රසඝායනෙ ජීව්හාවිඤ්ඤාණඤ්ච
අකුසලවිපාකමෙව හොති. බන්ධිත්වා වරසයනෙ සයාපිතසුකරො ච කිඤ්චාපි
විරවති, සඤ්ඤාවිපල්ලාසෙන පනස්ස ජවනස්මිංයෙව දොමනස්සං උප්පජ්ජති,
කායවිඤ්ඤාණං කුසලවිපාකමෙව. කස්මා? ආරම්මණස්ස ඉටියතාය.

අපිච ද්වාරවසෙනාපි ඉටියානිට්ඨතා වෙදිතබ්බා. සුඛසම්ඵස්සඤ්ඤි ගුප්ඵකලලං
චක්ඛුද්වාරඝාතද්වාරෙසු අනිට්ඨං, කායද්වාරෙ ඉටියං හොති. චක්කචත්තිනො
මණිරතනෙන පොථියමානස්ස, සුචණ්ණසුලෙ උත්තාසිතස්ස ච
මණිරතනසුචණ්ණසුලානි චක්ඛුද්වාරෙ ඉටියානි හොන්ති, කායද්වාරෙ අනිට්ඨාති.
කස්මා? මහාදුක්ඛස්ස උප්පාදනතො. එවං ඉටියානිට්ඨං එකත්තතො විපාකෙනෙව
පරිච්ඡිජ්ජතිති වෙදිතබ්බං.

තං තං වා පනාති එත්ථ න හෙට්ඨිමනං යො ඔලොකෙතඛිබ්බො. න හි භගවා සම්මුතිමනාපං භින්දති, පුග්ගලමනාපං පන භින්දති. තස්මා තං තං වා පනවසෙනෙව උපාදායුපාදාය භීතප්පණිකතා වෙදිතඛිබ්බා. තෙරයිකානඤ්ඤි රූපං කොට්ඨිපත්තං භීතං නාම; තං උපාදාය තිරච්ඡානෙසු නාගසුපණ්ණානං රූපං පණිතං නාම. තෙසං රූපං භීතං; තං උපාදාය පෙනානං රූපං පණිතං නාම. තෙසම්පි භීතං; තං උපාදාය ජානපදානං රූපං පණිතං නාම. තෙසම්පි භීතං; තං උපාදාය ගාමභොජකානං රූපං පණිතං නාම. තෙසම්පි භීතං; තං උපාදාය ජනපදසාමිකානං රූපං පණිතං නාම. තෙසම්පි භීතං; තං උපාදාය පදෙසරාජුනං රූපං පණිතං නාම. තෙසම්පි භීතං; තං උපාදාය වක්කවත්තිරඤ්ඤො රූපං පණිතං නාම. තස්සාපි භීතං; තං උපාදාය භුම්මදෙවානං රූපං පණිතං නාම. තෙසම්පි භීතං; තං උපාදාය වාතුමහාරාජිකානං දෙවානං රූපං පණිතං නාම. තෙසම්පි භීතං; තං උපාදාය තාවතිංසානං දෙවානං රූපං පණිතං නාම...පෙ.... අකනිට්ඨදෙවානං පන රූපං මත්ථකප්පත්තං පණිතං නාම.

7. දුරදුකනිද්දෙසෙ ඉත්ථිත්ථියාදීනි හෙට්ඨා විහත්තානෙව. ඉමස්මිං පන දුකෙ දුප්පරිග්ගහට්ඨෙත ලක්ඛණදුප්පට්ඨිජ්ඣකතාය සුබ්බමරූපං දුරෙති කථිතං. සුඛපරිග්ගහට්ඨෙත ලක්ඛණසුප්පට්ඨිජ්ඣකතාය ඔළාරිකරූපං සන්තිකෙති. කඛළිකාරාහාරපරියොසානෙ ව නියයාතනට්ඨානෙපි ‘ඉදං වුව්චති රූපං දුරෙ’ ති න නියයාතිතං. කස්මා? දුට්ඨඤ්ඤි දුරෙ නාම – ලක්ඛණතො ව ඔකාසතො වාති. තත්ථ ලක්ඛණතො දුරෙති න කථිතං, තං ඔකාසතො කථෙතඛිබ්බං. තස්මා දුරෙති අකථිතං. ඔළාරිකරූපං ඔකාසතො දුරෙති දස්සෙතුං අනියයාතෙත්වා ව යං වා පනඤ්ඤම්පිතිආදිමාහ. සන්තිකපදනිද්දෙසෙපි එසෙව නයො. තත්ථ අනාසන්නෙති න ආසන්නෙ, අනුපකට්ඨෙති නිස්සට්ඨෙ, දුරෙති දුරම්භි, අසන්තිකෙති න සන්තිකෙ. ඉදං වුව්චති රූපං දුරෙති ඉදං පණ්ණරසවිධං සුබ්බමරූපං ලක්ඛණතො දුරෙ, දසවිධං පන ඔළාරිකරූපං යෙවාපනකවසෙන ඔකාසතො දුරෙති වුව්චති. සන්තිකපදනිද්දෙසො උත්තානත්ථොයෙව.

ඉදං වුව්චති රූපං සන්තිකෙති ඉදං දසවිධං ඔළාරිකරූපං ලක්ඛණතො සන්තිකෙ, පඤ්චදසවිධං පන සුබ්බමරූපං යෙවාපනකවසෙන ඔකාසතො සන්තිකෙති වුව්චති. කිත්තකතො පට්ඨාය පන රූපං ඔකාසවසෙන සන්තිකෙ නාම? කිත්තකතො පට්ඨාය දුරෙ නාමාති? පකතිකථාය කථෙත්තානං ද්වාදසහත්ථො සවනුපචාරො නාම භොති. තස්ස ඔරතො රූපං සන්තිකෙ, පරතො දුරෙ. තත්ථ සුබ්බමරූපං දුරෙ භොත්තං ලක්ඛණතොපි ඔකාසතොපි දුරෙ භොති; සන්තිකෙ භොත්තං පන ඔකාසතොව සන්තිකෙ භොති, න ලක්ඛණතො. ඔළාරිකරූපං සන්තිකෙ භොත්තං ලක්ඛණතොපි ඔකාසතොපි සන්තිකෙ භොති; දුරෙ භොත්තං ඔකාසතොව දුරෙ භොති, න ලක්ඛණතො.

තං තං වා පනාති එත්ථ න හෙට්ඨිමනං යො ඔලොකෙතඛිබ්බො. හෙට්ඨා හි භින්දමානො ගතො. ඉධ පන න ලක්ඛණතො දුරං භින්දති, ඔකාසතො දුරමෙව භින්දති. උපාදායුපාදාය දුරසන්තිකඤ්ඤි එත්ථ දස්සිතං. අත්තනො හි රූපං සන්තිකෙ නාම; අත්තොකුච්ඡිගතස්සාපි පරස්ස දුරෙ. අත්තොකුච්ඡිගතස්ස සන්තිකෙ;

බහිර්ගතස්ස දුරෙ. එකමඤ්ඤෙව සයිතස්ස සන්තිකෙ; බහිපමුඛෙ ධීතස්ස දුරෙ.
 අන්තොපරිවෙණෙ රූපං සන්තිකෙ; බහිපරිවෙණෙ දුරෙ. අන්තොසඬ්ඝාරාමෙ රූපං
 සන්තිකෙ; බහිසඬ්ඝාරාමෙ දුරෙ. අන්තොසීමාය රූපං සන්තිකෙ; බහිසීමාය දුරෙ.
 අන්තොගාමබ්බේතෙ රූපං සන්තිකෙ; බහිගාමබ්බේතෙ දුරෙ. අන්තොජනපදෙ
 රූපං සන්තිකෙ; බහිජනපදෙ දුරෙ. අන්තොරජ්ජසීමාය රූපං සන්තිකෙ;
 බහිරජ්ජසීමාය දුරෙ. අන්තොසමුද්දෙ රූපං සන්තිකෙ; බහිසමුද්දෙරූපං දුරෙ.
 අන්තොවක්කවාලෙ රූපං සන්තිකෙ; බහිවක්කවාලෙ දුරෙති.

අයං රූපක්ඛන්ධනිද්දෙසො.

2. වෙදනාක්ඛන්ධනිද්දෙසො

8. වෙදනාක්ඛන්ධනිද්දෙසාදීසු හෙට්ඨා චුත්තසදිසං පභාය අපුබ්බමෙව
 වණ්ණයිස්සාම. යා කාවී වෙදනාති චතුභුමිකවෙදනං පරියාදියති. සුඛා
 වෙදනාතිආදීනි අතීතාදිවසෙන නිද්දිට්ඨවෙදනං සභාවතො දස්සෙතුං චුත්තාති.
 තත්ථ සුඛා වෙදනා අත්ථි කායිකා, අත්ථි චේතසිකා. තථා දුක්ඛා වෙදනා.
 අදුක්ඛමසුඛා පන චක්ඛාදයො පසාදකායෙ සන්ධාය පරියායෙන ‘අත්ථි කායිකා,
 අත්ථි චේතසිකා’. තත්ථ සබ්බාපි කායිකා කාමාවචරා. තථා චේතසිකා දුක්ඛා
 වෙදනා. චේතසිකා සුඛා පන තෙභුමිකා. අදුක්ඛමසුඛා චතුභුමිකා. තස්සා
 සබ්බජ්ජකාරායපි සන්තතිවසෙන, බණ්ඩවසෙන ච අතීතාදිභාවො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ සන්තතිවසෙන එකථිථිඑකජවනඑකසමාපත්තිපරියාපන්නා,
 එකවිධවිසයසමායොගජ්ජවත්තා ච පච්චුජ්ජන්නා. තතො පුබ්බෙ අතීතා, පච්ඡා
 අනාගතා. බණ්ඩවසෙන බණ්ණත්තයපරියාපන්නා පුබ්බන්තාපරන්තමජ්ඣගතා
 සකිච්චඤ්ඤා කුරුමානා වෙදනා පච්චුජ්ජන්නා. තතො පුබ්බෙ අතීතා, පච්ඡා අනාගතා.
 තත්ථ බණ්ඩවසෙන අතීතාදිභාවං සන්ධාය අයං නිද්දෙසො කතොති වෙදිතබ්බො.

11. ඔළාරිකසුඛමුත්තිද්දෙසෙ අකුසලා වෙදනාතිආදීනි ජාතිතො
 ඔළාරිකසුඛමුභාවං දස්සෙතුං චුත්තාති. දුක්ඛා වෙදනා ඔළාරිකාතිආදීනි සභාවතො.
 අසමාපන්නස්ස වෙදනාතිආදීනි පුග්ගලතො. සාසවාතිආදීනි
 ලොකියලොකුත්තරතො ඔළාරිකසුඛමුභාවං දස්සෙතුං චුත්තාති. තත්ථ අකුසලා
 තාව සදරථට්ඨෙත දුක්ඛවිපාකට්ඨෙත ච ඔළාරිකා. කුසලා නිද්දරථට්ඨෙත
 සුඛවිපාකට්ඨෙත ච සුඛමා. අබ්‍යාකතා නිරුස්සාහට්ඨෙත අවිපාකට්ඨෙත ච සුඛමා.
 කුසලාකුසලා සඋස්සාහට්ඨෙත සවිපාකට්ඨෙත ච ඔළාරිකා. අබ්‍යාකතා
 චුත්තතයෙනෙව සුඛමා.

දුක්ඛා අසාතට්ඨෙත දුක්ඛට්ඨෙත ච ඔළාරිකා. සුඛා සාතට්ඨෙත සුඛට්ඨෙත ච
 සුඛමා. අදුක්ඛමසුඛා සන්තට්ඨෙත පණිතට්ඨෙත ච සුඛමා. සුඛදුක්ඛා
 බොහනට්ඨෙත ඵරණට්ඨෙත ච ඔළාරිකා. සුඛවෙදනාපි හි බොහෙති ඵරති. තථා
 දුක්ඛවෙදනාපි. සුඛඤ්ඤි උජ්ජප්පමානං සකලසරීරං බොහෙන්නං ආලුලෙන්නං
 අභිසන්දයමානං මද්දයමානං ඡාදයමානං සිතොදකසට්ඨෙත ආසිඤ්ඤායමානං විය

උප්පජ්ජති. දුක්ඛං උප්පජ්ජමානං තත්තථාලං අන්තො පච්චෙසන්තං විය තිණුක්කාය ඛනි කුමාපයමානං විය උප්පජ්ජති. අදුක්ඛමසුඛා පන චුත්තනායෙනෙව සුඛමා. අසමාපන්නස්ස වෙදනා නානාරම්මණෙ වික්ඛිත්තභාවතො ඔළාරිකා. සමාපන්නස්ස වෙදනා එකත්තනිමිත්තෙයෙව චරතීති සුඛමා. සාසවා ආසවුප්පත්තිහෙතුතො ඔළාරිකා. ආසව්වාරො නාම එකත්තඔළාරිකො. අනාසවා චුත්තවිපරියායෙන සුඛමා.

තත්ථ එකො නෙව කුසලත්තිකෙ කොවිදො හොති, න වෙදනාත්තිකෙ. සො ‘කුසලත්තිකං රක්ඛාමි’ති වෙදනාත්තිකං භින්දති; ‘වෙදනාත්තිකං රක්ඛාමි’ති කුසලත්තිකං භින්දති. එකො ‘තිකං රක්ඛාමි’ති භූමන්තරං භින්දති. එකො න භින්දති. කථං? ‘සුඛදුක්ඛා වෙදනා ඔළාරිකා, අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා සුඛමා’ති භි වෙදනාත්තිකෙ චුත්තං. තං එකො පටික්ඛිපති – න සබ්බා අදුක්ඛමසුඛා සුඛමා. සා භි කුසලාපි අත්ථි අකුසලාපි අබ්‍යාකතාපි. තත්ථ කුසලාකුසලා ඔළාරිකා, අබ්‍යාකතා සුඛමා. කස්මා? කුසලත්තිකෙ පාළියං ආගතත්තාති. එවං කුසලත්තිකො රක්ඛිතො හොති, වෙදනාත්තිකො පන භින්තො.

කුසලාකුසලා වෙදනා ඔළාරිකා, අබ්‍යාකතා වෙදනා සුඛමා’ති යං පන කුසලත්තිකෙ චුත්තං, තං එකො පටික්ඛිපති – න සබ්බා අබ්‍යාකතා සුඛමා. සා භි සුඛාපි අත්ථි දුක්ඛාපි අදුක්ඛමසුඛාපි. තත්ථ සුඛදුක්ඛා ඔළාරිකා, අදුක්ඛමසුඛා සුඛමා. කස්මා? වෙදනාත්තිකෙ පාළියං ආගතත්තාති. එවං වෙදනාත්තිකො රක්ඛිතො හොති, කුසලත්තිකො පන භින්තො. කුසලත්තිකස්ස පන ආගතට්ඨානෙ වෙදනාත්තිකං අනොලොකෙත්වා වෙදනාත්තිකස්ස ආගතට්ඨානෙ කුසලත්තිකං අනොලොකෙත්වා කුසලාදීනං කුසලත්තිකලක්ඛණෙන, සුඛාදීනං වෙදනාත්තිකලක්ඛණෙන ඔළාරිකසුඛමතං කථෙන්නො න භින්දති නාම.

යම්පි “කුසලාකුසලා වෙදනා ඔළාරිකා, අබ්‍යාකතා වෙදනා සුඛමා”ති කුසලත්තිකෙ චුත්තං, තත්ථෙකො ‘කුසලා ලොකුත්තරවෙදනාපි සමානා ඔළාරිකා නාම, විපාකා අන්තමසො ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණසහජානාපි සමානා සුඛමා නාම හොතී’ති වදති. සො ඵවරූපං සන්තං පණීතං ලොකුත්තරවෙදනං ඔළාරිකං නාම කරොන්නො, ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තං අහෙතුකං භීතං ජලං වෙදනං සුඛමං නාම කරොන්නො ‘තිකං රක්ඛිස්සාමි’ති භූමන්තරං භින්දති නාම. තත්ථ තත්ථ භූමියං කුසලං පන තංතංභූමිවිපාකෙනෙව සද්ධිං යොජෙත්වා කථෙන්නො න භින්දති නාම. තත්‍රායං නයො – කාමාවචරකුසලා භි ඔළාරිකා; කාමාවචරවිපාකා සුඛමා. රූපාවචරාරූපාවචරලොකුත්තරකුසලා ඔළාරිකා; රූපාවචරාරූපාවචරලොකුත්තරවිපාකා සුඛමාති. ඉමිනා නීභාරෙන කථෙන්නො න භින්දති නාම.

තිපිටකවූළනාගත්ථෙරො පනාහ – ‘අකුසලෙ ඔළාරිකසුඛමතා නාම න උද්ධරිතබ්බා. තඤ්භි එකත්තඔළාරිකමෙව. ලොකුත්තරෙපි ඔළාරිකසුඛමතා න උද්ධරිතබ්බා. තඤ්භි එකත්තසුඛම’”න්ති. ඉමං කථං ආහරිත්වා

තිපිටකවූලාභයත්ථෙරස්ස කථංසිංසු - එවං ථෙරෙන කථිතන්ති.

තිපිටකවූලාභයත්ථෙරො ආහ - “සම්මාසම්බුද්ධෙන අභිධම්මං පත්වා එකපදස්සාපි ද්විත්තම්පි පදානං ආගතට්ඨානෙන නයං දාතුං යුත්තට්ඨානෙන නයො අදින්නො නාම නත්ථී, නයං කාතුං යුත්තට්ඨානෙන නයො අකතො නාම නත්ථී. ඉධ පනෙකච්චො ‘ආවරියො අස්ථී’ති විචරන්නො අකුසලෙ ඔළාරිකසුබ්බමතං උද්ධරමානො කුක්කුච්චායති. සම්මාසම්බුද්ධෙන පන ලොකුත්තරෙපි ඔළාරිකසුබ්බමතා උද්ධරිතා”ති. එවඤ්ච පන චත්වා ඉදං සුත්තං ආහරි - “තත්‍ර, හන්තෙ, යායං පටිපදා දුක්ඛා දන්ධාභිඤ්ඤා, අයං, හන්තෙ, පටිපදා උභයෙනෙව භීනා අක්ඛායති - දුක්ඛත්තා දන්ධත්තා චා”ති (දී. නි. 3.152). එත්ථ හි චතස්සො පටිපදා ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා කථිතා.

තං තං චා පනාති එත්ථ න හෙට්ඨිමනයො ඔලොකෙනබ්බො.

තංතංචාපනවසෙනෙව කථෙතබ්බං. දුට්ඨා හි අකුසලා - ලොභසහගතා දොසසහගතා ච. තත්ථ දොසසහගතා ඔළාරිකා, ලොභසහගතා සුබ්බමා. දොසසහගතාපි දුට්ඨා - නියතා අනියතා ච. තත්ථ නියතා ඔළාරිකා, අනියතා සුබ්බමා. නියතාපි කප්පට්ඨිතිකා ඔළාරිකා, නොකප්පට්ඨිතිකා සුබ්බමා. කප්පට්ඨිතිකාපි අසඬ්ඛාරිකා ඔළාරිකා, සසඬ්ඛාරිකා සුබ්බමා. ලොභසහගතාපි දුට්ඨා - දිට්ඨිසම්පයුත්තා දිට්ඨිවිජ්ජයුත්තා ච. තත්ථ දිට්ඨිසම්පයුත්තා ඔළාරිකා, දිට්ඨිවිජ්ජයුත්තා සුබ්බමා. දිට්ඨිසම්පයුත්තාපි නියතා ඔළාරිකා, අනියතා සුබ්බමා. සාපි අසඬ්ඛාරිකා ඔළාරිකා, සසඬ්ඛාරිකා සුබ්බමා.

සඬ්ඛෙපතො අකුසලං පත්වා යා විපාකං බහුං දෙනි සා ඔළාරිකා, යා අප්පං සා සුබ්බමා. කුසලං පත්වා පන අප්පවිපාකා ඔළාරිකා, බහුවිපාකා සුබ්බමා. චතුබ්බිධෙ කුසලෙ කාමාවචරකුසලා ඔළාරිකා, රූපාවචරකුසලා සුබ්බමා. සාපි ඔළාරිකා, අරූපාවචරකුසලා සුබ්බමා. සාපි ඔළාරිකා, ලොකුත්තරකුසලා සුබ්බමා. අයං තාව භූමිසු අහෙදතො නයො.

හෙදතො පන කාමාවචරා දානසීලභාවනාමයවසෙන තිට්ඨා. තත්ථ දානමයා ඔළාරිකා, සීලමයා සුබ්බමා. සාපි ඔළාරිකා, භාවනාමයා සුබ්බමා. සාපි දුහෙතුකා තිහෙතුකාති දුට්ඨා. තත්ථ දුහෙතුකා ඔළාරිකා, තිහෙතුකා සුබ්බමා. තිහෙතුකාපි සසඬ්ඛාරිකඅසඬ්ඛාරිකහෙදතො දුට්ඨා. තත්ථ සසඬ්ඛාරිකා ඔළාරිකා, අසඬ්ඛාරිකා සුබ්බමා. රූපාවචරෙ පයමජ්ඣානකුසලවෙදනා ඔළාරිකා, දුතියජ්ඣානකුසලවෙදනා සුබ්බමා...පෙ.... චතුත්ථජ්ඣානකුසලවෙදනා සුබ්බමා. සාපි ඔළාරිකා, ආකාසානඤ්චායනකුසලවෙදනා සුබ්බමා ආකාසානඤ්චායනකුසලවෙදනා ඔළාරිකා...පෙ..... නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායනකුසලවෙදනා සුබ්බමා. සාපි ඔළාරිකා, විපස්සනාසහජානා සුබ්බමා. සාපි ඔළාරිකා, සොනාපත්තිමග්ගසහජානා සුබ්බමා. සාපි ඔළාරිකා...පෙ.... අරහත්තමග්ගසහජානා සුබ්බමා.

චතුර්ඛිතේ වීජාකේ කාමාවචරවීජාකවේදනා ඔළාරිකා, රූපාවචරවීජාකවේදනා සුබ්බමා. සාපි ඔළාරිකා...පෙ.... ලොකුත්තරවීජාකවේදනා සුබ්බමා. එවං තාව අහෙදනො.

හෙදනො පන කාමාවචරවීජාකා අත්ථි අහෙතුකා, අත්ථි සහෙතුකා. සහෙතුකාපි අත්ථි දුහෙතුකා, අත්ථි තිහෙතුකා. තත්ථ අහෙතුකා ඔළාරිකා, සහෙතුකා සුබ්බමා. සාපි දුහෙතුකා ඔළාරිකා, තිහෙතුකා සුබ්බමා. තත්ථාපි සසඞ්ඛාරිකා ඔළාරිකා, අසඞ්ඛාරිකා සුබ්බමා. පයමජ්ඣානවීජාකා ඔළාරිකා, දුතියජ්ඣානවීජාකා සුබ්බමා...පෙ.... චතුත්ථජ්ඣානවීජාකා සුබ්බමා. සාපි ඔළාරිකා, ආකාසානඤ්චායතනවීජාකා සුබ්බමා. සාපි ඔළාරිකා...පෙ.... නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනවීජාකා සුබ්බමා. සාපි ඔළාරිකා, සොනාපත්තිඵලවේදනා සුබ්බමා. සාපි ඔළාරිකා, සකදාගාමි...පෙ.... අරහත්තඵලවේදනා සුබ්බමා.

තීසු කිරියාසු කාමාවචරකිරියවේදනා ඔළාරිකා, රූපාවචරකිරියවේදනා සුබ්බමා. සාපි ඔළාරිකා, අරූපාවචරකිරියවේදනා සුබ්බමා. එවං තාව අහෙදනො. හෙදනො පන අහෙතුකාදිවසෙන හින්තාය කාමාවචරකිරියාය අහෙතුකකිරියවේදනා ඔළාරිකා, සහෙතුකා සුබ්බමා. සාපි දුහෙතුකා ඔළාරිකා, තිහෙතුකා සුබ්බමා. තත්ථාපි සසඞ්ඛාරිකා ඔළාරිකා, අසඞ්ඛාරිකා සුබ්බමා. පයමජ්ඣානෙ කිරියවේදනා ඔළාරිකා, දුතියජ්ඣානෙ සුබ්බමා. සාපි ඔළාරිකා, තතියෙ...පෙ.... චතුත්ථෙ සුබ්බමා. සාපි ඔළාරිකා, ආකාසානඤ්චායතනකිරියවේදනා සුබ්බමා. සාපි ඔළාරිකා, විඤ්ඤාණඤ්චා...පෙ.... නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනකිරියවේදනා සුබ්බමා. යා ඔළාරිකා සා හීනා. යා සුබ්බමා සා පඤ්ඤා.

13. දුරදුකනිද්දෙසෙ අකුසලවේදනා විසභාගට්ඨෙත විසංසට්ඨෙත ච කුසලාබ්‍යාකතාහි දුරෙ. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු දුරතා වෙදිතබ්බා. සචෙපි හි අකුසලාදිවේදනාසමඞ්ඛිතො දුක්ඛාදිවේදනාසමඞ්ඛිතො ච තයො තයො ජනා එකමඤ්චෙ නිසින්තා භොන්ති, තෙසමිපි තා වෙදනා විසභාගට්ඨෙත විසංසට්ඨෙත ච දුරෙයෙව නාම. සමාපන්නවේදනාදිසමඞ්ඛිතීසුපි එසෙව නයො. අකුසලා පන අකුසලාය සභාගට්ඨෙත සරික්ඛට්ඨෙත ච සන්නිකෙ නාම. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු සන්නිකතා වෙදිතබ්බා. සචෙපි හි අකුසලාදිවේදනාසමඞ්ඛිතීසු තීසු ජනෙසු එකො කාමහවෙ, එකො රූපහවෙ, එකො අරූපහවෙ, තෙසමිපි තා වෙදනා සභාගට්ඨෙත සරික්ඛට්ඨෙත ච සන්නිකෙයෙව නාම. කුසලාදිවේදනාසමඞ්ඛිතීසුපි එසෙව නයො.

තං තං වා පනාති එත්ථ හෙට්ඨිමනයං අනොලොකෙත්වා තං තං වාපනවසෙනෙව කට්ඨෙතබ්බං. කට්ඨන්තෙන ච න දුරතො සන්නිකං උද්ධරිතබ්බං, සන්නිකතො පන දුරං උද්ධරිතබ්බං. දුට්ඨා හි අකුසලා – ලොභසහගතා දොසසහගතා ච. තත්ථ ලොභසහගතා ලොභසහගතාය සන්නිකෙ නාම, දොසසහගතාය දුරෙ නාම. දොසසහගතා දොසසහගතාය සන්නිකෙ නාම,

ලොහසහගතාය දුරේ නාම. දොසසහගතාය නියතා නියතාය සන්තිකේ නාමාති. එවං අනියතා. කප්පට්ඨිතිකඅසඬාරිකසසඬාරිකහෙදං ලොහසහගතාදීසු ව දිට්ඨිසම්පයුත්තාදිහෙදං සබ්බං ඔළාරිකදුකනිද්දෙසෙ විත්ථාරිතවසෙන අනුගන්ත්වා එකේකකොට්ඨාසවෙදනා තංතංකොට්ඨාසවෙදනාය එව සන්තිකේ, ඉතරා ඉතරාය දුරෙති වෙදිතබ්බාති.

අයං වෙදනාක්ඛන්ධනිද්දෙසො.

3. සඤ්ඤාක්ඛන්ධනිද්දෙසො

14. සඤ්ඤාක්ඛන්ධනිද්දෙසෙ යා කාවි සඤ්ඤාති චතුහුමිකසඤ්ඤං පරියාදියති. චක්ඛුසම්ඵස්සජා සඤ්ඤාතිආදීනි අතීතාදිවසෙන නිද්දිට්ඨසඤ්ඤං සභාවතො දස්සෙතුං වුත්තාති. තත්ථ චක්ඛුසම්ඵස්සතො චක්ඛුසම්ඵස්සස්මිං වා ජාතා චක්ඛුසම්ඵස්සජා නාම. සෙසාසුපි එසෙව නයො. එත්ථ ව පුරිමා පඤ්ඤ චක්ඛුපසාදාදිවත්ථුකාව. මනොසම්ඵස්සජා හදයවත්ථුකාපි අවත්ථුකාපි. සබ්බා චතුහුමිකසඤ්ඤා.

17. ඔළාරිකදුකනිද්දෙසෙ පටිසසම්ඵස්සජාති සප්පටිසෙ චක්ඛුපසාදාදයො වත්ථුං කත්වා සප්පටිසෙ රූපාදයො ආරබ්භ උප්පන්නො එස්සො පටිසසම්ඵස්සො නාම. තතො තස්මිං වා ජාතා පටිසසම්ඵස්සජා නාම. චක්ඛුසම්ඵස්සජා සඤ්ඤා...පෙ.... කායසම්ඵස්සජා සඤ්ඤාතිපි තස්සායෙව වත්ථුතො නාමං. රූපසඤ්ඤා...පෙ.... ඵොට්ඨබ්බසඤ්ඤාතිපි තස්සායෙව ආරම්මණතො නාමං. ඉදං පන විත්ථාරම්මණතො නාමං. සප්පටිසාති හි වත්ථුනි නිස්සාය, සප්පටිසාති ව ආරම්මණාති ආරබ්භ උප්පත්තිතො එසා පටිසසම්ඵස්සජා සඤ්ඤාති වුත්තා. මනොසම්ඵස්සජාතිපි පරියායෙන එතිස්සා නාමං හොතියෙව. චක්ඛුවිඤ්ඤාණඤ්ඤි මනො නාම. තෙන සහජාතො එස්සො මනොසම්ඵස්සො නාම. තස්මිං මනොසම්ඵස්සෙ, තස්මා වා මනොසම්ඵස්සා ජාතාති මනොසම්ඵස්සජා. තථා සොතසානජීවහාකායවිඤ්ඤාණං මනො නාම. තෙන සහජාතො එස්සො මනොසම්ඵස්සො නාම. තස්මිං මනොසම්ඵස්සෙ, තස්මා වා මනොසම්ඵස්සා ජාතාති මනොසම්ඵස්සජා.

අධිවචනසම්ඵස්සජා සඤ්ඤාතිපි පරියායෙන එතිස්සා නාමං හොතියෙව. තයො හි අරුපිතො ඛන්ධා සයං පිට්ඨිවට්ටකා හුත්වා අත්තනා සහජාතාය සඤ්ඤාය අධිවචනසම්ඵස්සජා සඤ්ඤාතිපි නාමං කරොන්ති. නිප්පරියායෙන පන පටිසසම්ඵස්සජා සඤ්ඤා නාම පඤ්චද්වාරිකසඤ්ඤා, අධිවචනසම්ඵස්සජා සඤ්ඤා නාම මනොද්වාරිකසඤ්ඤා. තත්ථ පඤ්චද්වාරිකසඤ්ඤා ඔලොකෙත්වාපි ජානිතුං සක්කාති ඔළාරිකා. රජ්ජිත්වා උපනිජ්ඣායන්තඤ්ඤි ‘රජ්ජිත්වා උපනිජ්ඣායති’ති, කුජ්ඣිත්වා උපනිජ්ඣායන්තං ‘කුජ්ඣිත්වා උපනිජ්ඣායති’ති ඔලොකෙත්වාව ජානන්ති.

තත්‍රිදං වත්ථු - ද්වෙ කිර ඉත්ථියො නිසිදිත්වා සුත්තං කත්තන්ති. ද්විසු දහරෙසු ගාමෙ වරත්තෙසු එකො පුරතො ගච්ඡන්තො එකං ඉත්ථිං ඔලොකෙසි. ඉතරා තං පුච්ඡි 'කස්මා නු ඛො තං එසො ඔලොකෙසි' ති? 'න එසො හික්ඛු මං විසභාගචිත්තෙන ඔලොකෙසි, කනිට්ඨහගිනීසඤ්ඤාය පන ඔලොකෙසි' ති. තෙසුපි ගාමෙ වරිත්වා ආසනසාලාය නිසිත්තෙසු ඉතරො හික්ඛු තං හික්ඛුං පුච්ඡි - 'තයා සා ඉත්ථි ඔලොකිතා' ති? 'ආම ඔලොකිතා'. 'කිමත්ථායා' ති? 'මය්හං හගිනීසරික්ඛත්තා තං ඔලොකෙසි'න්ති ආහ. එවං පඤ්චද්වාරිකසඤ්ඤා ඔලොකෙත්වාපි ජානිතුං සක්කාති වෙදිතබ්බා. සා පනෙසා පසාදවත්ථුකා එව. කෙච් පන ජවනජ්ජවත්තාති දිපෙන්නි. මනොද්වාරිකසඤ්ඤා පන එකමඤ්චෙ වා එකපියෙ වා නිසිදිත්වාපි අඤ්ඤං වින්තෙන්නං විතක්කෙන්තඤ්ච 'කිං වින්තෙසි, කිං විතක්කෙසි' ති පුච්ඡිත්වා තස්ස වචනවසෙතෙව ජානිතබ්බතො සුබ්බමා. සෙසං වෙදනාක්ඛන්ධසදිසමෙවාති.

අයං සඤ්ඤාක්ඛන්ධනිද්දෙසො.

4. සඛ්ඛාරක්ඛන්ධනිද්දෙසො

20. සඛ්ඛාරක්ඛන්ධනිද්දෙසෙ යෙ කෙච් සඛ්ඛාරාති චතුභුමිකසඛ්ඛාරෙ පරියාදියති. චක්ඛුසම්ඵස්සජා වෙනනාතිආදීනි අතීතාදිවසෙන නිද්දිට්ඨසඛ්ඛාරෙ සභාවතො දස්සෙතුං වුත්තාති. චක්ඛුසම්ඵස්සජාතිආදීනි වුත්තත්ථානෙව. වෙනනාති හෙට්ඨිමකොටියා පධානසඛ්ඛාරවසෙන වුත්තං. හෙට්ඨිමකොටියා හි අන්තමසො චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන සද්ධිං පාළියං ආගතා වත්තාරො සඛ්ඛාරා උජ්ජජන්ති. තෙසු වෙනනා පධානා ආයුහනටියෙන පාකටත්තා. තස්මා අයමෙව ගහිතා. තංසම්පයුත්තසඛ්ඛාරා පන තාය ගහිතාය ගහිතාව භොන්ති. ඉධාපි පුරිමා පඤ්ච චක්ඛුපසාදාදිවත්ථුකාව. මනොසම්ඵස්සජා හදයවත්ථුකාපි අවත්ථුකාපි. සබ්බා චතුභුමිකවෙනනා. සෙසං වෙදනාක්ඛන්ධසදිසමෙවාති.

අයං සඛ්ඛාරක්ඛන්ධනිද්දෙසො.

5. විඤ්ඤාණක්ඛන්ධනිද්දෙසො

26. විඤ්ඤාණක්ඛන්ධනිද්දෙසෙ යං කිඤ්චි විඤ්ඤාණන්ති චතුභුමකවිඤ්ඤාණං පරියාදියති. චක්ඛුවිඤ්ඤාණන්තිආදීනි අතීතාදිවසෙන නිද්දිට්ඨවිඤ්ඤාණං සභාවතො දස්සෙතුං වුත්තාති. තත්ථ චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි පඤ්ච චක්ඛුපසාදාදිවත්ථුකානෙව, මනොවිඤ්ඤාණං හදයවත්ථුකම්පි අවත්ථුකම්පි. සබ්බං චතුභුමකවිඤ්ඤාණං. සෙසං වෙදනාක්ඛන්ධසදිසමෙවාති.

අයං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධනිද්දෙසො.

පකිණ්ණකකථා

ඉදානි පඤ්චසුපි ඛන්ධෙසු සමුග්ගමනො, පුබ්බාපරනො, අද්ධානපරිච්ඡේදනො,
 එකුප්පාදනානානිරොධනො, නානුප්පාදඑකනිරොධනො, එකුප්පාදඑකනිරොධනො,
 නානුප්පාදනානානිරොධනො, අනීතානාගතපච්චුප්පන්තනො,
 අප්ඤ්ඤාත්තිකබාහිරනො, ඔළාරිකසුබ්බමනො, භීතපණීතනො, දුරසන්තිකනො,
 පච්චයනො, සමුට්ඨානනො, පරිනිප්පන්තනො, සඬ්ඛතනොති සොළසභාකාරෙහි
 පකිණ්ණකං වෙදිතබ්බං.

තත්ථ දුට්ඨො සමුග්ගමො – ගබ්භසෙය්‍යකසමුග්ගමො, ඔපපාතිකසමුග්ගමොති.
 තත්ථ ගබ්භසෙය්‍යකසමුග්ගමො එවං වෙදිතබ්බො – ගබ්භසෙය්‍යකසත්තානඤ්ඤි
 පටිසන්ධික්ඛණෙ පඤ්චක්ඛන්ධා අපච්ඡාදපුරෙ එකනො පාතුහවන්ති. තස්මිං ඛණෙ
 පාතුභූතා කලලසඬ්ඛාතා රූපසන්තති පරිත්තා හොති. බුද්දකමක්ඛිකාය
 එකවායාමෙන පාතබ්බමත්තාති වත්වා පුන ‘අතිබහුං එතං, සණ්ඨසුච්ඡා තෙලෙ
 පක්ඛිපිත්වා උක්ඛිත්තාය පග්ගරිත්වා අග්ගෙ ධීතබ්බන්දුමත්ත’න්ති වුත්තං. තම්පි
 පටික්ඛිපිත්වා ‘එකකෙසෙ තෙලනො උද්ධරිත්වා ගහිතෙ තස්ස පග්ගරිත්වා අග්ගෙ
 ධීතබ්බන්දුමත්ත’න්ති වුත්තං. තම්පි පටික්ඛිපිත්වා ‘ඉමස්මිං ජනපදෙ මනුස්සානං
 කෙසෙ අට්ඨධා ඵාලිතෙ තනො එකකොට්ඨාසප්පමාණො උත්තරකුරුකානං
 කෙසො; තස්ස පසන්තතිලතෙලනො උද්ධට්ඨස්ස අග්ගෙ ධීතබ්බන්දුමත්ත’න්ති
 වුත්තං. තම්පි පටික්ඛිපිත්වා ‘එතං බහු, ජාතිඋණ්ණා නාම සුබ්බා; තස්සා
 එකඅංසුනො පසන්තතිලතෙලෙ පක්ඛිපිත්වා උද්ධට්ඨස්ස පග්ගරිත්වා අග්ගෙ
 ධීතබ්බන්දුමත්ත’න්ති වුත්තං. තං පනෙතං අවිජං හොති විජ්ජසන්තං අනාවලං
 පරිසුද්ධං පසන්තතිලතෙලබ්බන්දුසමානවණ්ණං. වුත්තම්පි වෙනං –

තිලතෙලස්ස යථා බිත්දු, සප්පිමණ්ඩො අනාවලො;
 එවං වණ්ණපටිභාගං, කලලන්ති පචුච්චති.

එවං පරිත්තාය රූපසන්තතියා තිණි සන්තතිසීසානි හොන්ති – වත්ථුදසකං,
 කායදසකං, ඉත්ථියා ඉත්ථීන්ද්‍රියවසෙන පුරිසස්ස පුරිසින්ද්‍රියවසෙන භාවදසකන්ති.
 තත්ථ වත්ථුරූපං, තස්ස නිස්සයානි වත්තාරි මහාභූතානි, තංනිස්සිතා
 වණ්ණගන්ධරසොජා, ජීවිතන්ති – ඉදං වත්ථුදසකං නාම. කායපසාදො, තස්ස
 නිස්සයානි වත්තාරි මහාභූතානි, තන්තිස්සිතා වණ්ණගන්ධරසොජා, ජීවිතන්ති – ඉදං
 කායදසකං නාම. ඉත්ථියා ඉත්ථිභාවො, පුරිසස්ස පුරිසභාවො, තස්ස නිස්සයානි
 වත්තාරි මහාභූතානි, තන්තිස්සිතා වණ්ණගන්ධරසොජා, ජීවිතන්ති – ඉදං භාවදසකං
 නාම.

එවං ගබ්භසෙය්‍යකානං පටිසන්ධියං උක්ඛට්ඨපරිච්ඡේදෙන සමතිංස
 කම්මජරුපානි රූපක්ඛන්ධො නාම හොති. පටිසන්ධිවිත්තෙන පන සහජාතා වෙදනා
 වෙදනාක්ඛන්ධො, සඤ්ඤා සඤ්ඤාක්ඛන්ධො, සඬ්ඛාරා සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො,
 පටිසන්ධිවිත්තං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධොති. එවං ගබ්භසෙය්‍යකානං පටිසන්ධික්ඛණෙ
 පඤ්චක්ඛන්ධා පරිපුණ්ණා හොන්ති. සචෙ පන නපුංසකපටිසන්ධි හොති, භාවදසකං
 භායති. ද්විත්තං දසකානං වසෙන සමවිසති කම්මජරුපානි රූපක්ඛන්ධො නාම

හොති. වෙදනාක්කන්ධාදයො චුත්තජපකාරා එවාති. එවම්පි ගබ්භසෙය්‍යකානං පටිසන්ධික්කණෙ පඤ්චක්කන්ධා පරිපුණ්ණා හොන්ති.

ඉමස්මිං යානෙ තිසමුට්ඨානිකජපවෙණි කථෙතබ්බා භවෙය්‍ය. තං පන අකථෙත්වා ‘ඔපපාතිකසමුග්ගමො’ නාම දස්සිතො. ඔපපාතිකානාඤ්ඤි පරිපුණ්ණායතනානං පටිසන්ධික්කණෙ හෙට්ඨා චුත්තානි තිණි, චක්ඛුදසාතසානජීවහාදසකානි වාති සත්ත රූපසන්තතිසිසානි පාතුභවන්ති. තත්ථ චක්ඛුදසකාදීනි කායදසකසදිසානෙව. නපුංසකස්ස පන භාවදසකං නත්ථි. එවං පරිපුණ්ණායතනානං ඔපපාතිකානං සමසත්තති වෙව සමසට්ඨි ව කම්මජරූපානි රූපක්කන්ධො නාම. වෙදනාක්කන්ධාදයො චුත්තජපකාරා එවාති. එවං ඔපපාතිකානං පටිසන්ධික්කණෙ පඤ්චක්කන්ධා පරිපුණ්ණා හොන්ති. අයං ‘ඔපපාතිකසමුග්ගමො’ නාම. එවං තාව පඤ්චක්කන්ධා ‘සමුග්ගමතො’ වෙදිතබ්බා.

‘පුබ්බාපරතො’ති එවං පන ගබ්භසෙය්‍යකානං අපච්ඡාදපුරෙ උජ්ජන්තෙසු පඤ්චසු ඛන්ධෙසු කිං රූපං පයම් රූපං සමුට්ඨාපෙති උදාහු අරූපන්ති? රූපං රූපමෙව සමුට්ඨාපෙති, න අරූපං. කස්මා? පටිසන්ධිචිත්තස්ස න රූපජනකත්තා. සබ්බසත්තානාඤ්ඤි පටිසන්ධිචිත්තං, බිණ්ණාසවස්ස චුතිචිත්තං, ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණානි, චත්තාරි අරූප්පවිපාකානීති සොළස චිත්තානි රූපං න සමුට්ඨාපෙත්ති. තත්ථ පටිසන්ධිචිත්තං තාව චත්ථුනො දුබ්බලතාය අජ්ජනිට්ඨිතතාය පච්චයවෙකල්ලතාය ආගන්තුකතාය ව රූපං න සමුට්ඨාපෙති. තත්ථ හි සහජාතං චත්ථු උජ්ජාදක්කණෙ දුබ්බලං හොතීති චත්ථුනො දුබ්බලතාය රූපං න සමුට්ඨාපෙති. යථා ව පපාතෙ පතන්තො පුරිසො අඤ්ඤස්ස නිස්සයො භවිතුං න සක්කොති, එවං එතම්පි කම්මවෙගක්ඛිත්තත්තා පපාතෙ පතමානං විය අජ්ජනිට්ඨිතං. ඉති කම්මවෙගක්ඛිත්තත්තා, අජ්ජනිට්ඨිතතායපි රූපං න සමුට්ඨාපෙති.

පටිසන්ධිචිත්තඤ්ච චත්ථුනා සද්ධිං අපච්ඡාදපුරෙ උජ්ජන්තං. තස්ස චත්ථු පුරෙජාතං හුත්වා පච්චයො භවිතුං න සක්කොති. සචෙ සක්කුණෙය්‍ය, රූපං සමුට්ඨාපෙය්‍ය. යත්‍රාපි චත්ථු පුරෙජාතං හුත්වා පච්චයො භවිතුං සක්කොති, පවෙණි සට්ඨති, තත්‍රාපි චිත්තං අභිගතො අපරිභිතංයෙව රූපං සමුට්ඨාපෙති. යදි හි චිත්තං යානක්කණෙ වා භඪගක්කණෙ වා රූපං සමුට්ඨාපෙය්‍ය, පටිසන්ධිචිත්තම්පි රූපං සමුට්ඨාපෙය්‍ය. න පන චිත්තං තස්මිං ඛණද්වයෙ රූපං සමුට්ඨාපෙති. යථා පන අභිච්ඡන්තකමකුලං පථවිතො උට්ඨහන්තං පංසුචුණ්ණං ගහෙත්වාච උට්ඨහති, එවං චිත්තං පුරෙජාතං චත්ථුං නිස්සාය උජ්ජාදක්කණෙ අට්ඨ රූපානි ගහෙත්වාච උට්ඨහති. පටිසන්ධික්කණෙ ව චත්ථු පුරෙජාතං හුත්වා පච්චයො භවිතුං න සක්කොතීති පච්චයවෙකල්ලතායපි පටිසන්ධිචිත්තං රූපං න සමුට්ඨාපෙති.

යථා ව ආගන්තුකපුරිසො අගතපුබ්බං පදෙසං ගතො අඤ්ඤෙසං – ‘එථ හො, අත්තොගාමෙ වො අත්තපානගන්ධමාලාදීනි දස්සාමි’ති චත්තුං න සක්කොති, අත්තතො අවිසයතාය අජ්ජහුතතාය, එවමෙව පටිසන්ධිචිත්තං ආගන්තුකත්ති අත්තතො ආගන්තුකතායපි රූපං න සමුට්ඨාපෙති. අපිච සමතිංස කම්මජරූපානි

චිත්තසමුට්ඨානරූපානං යානං ගහෙත්වා ධීතානීතිපි පටිසන්ධිචිත්තං රූපං න සමුට්ඨාපෙනි.

බිණ්ණාසවස්ස පන චුතිචිත්තං වට්ටමුලස්ස වූපසන්තත්තා න සමුට්ඨාපෙනි. තස්ස හි සබ්බභවෙසු වට්ටමුලං වූපසන්තං අභබ්බුජ්ජත්තිකං පුනබ්බභවෙ පවෙණි නාම නත්ථි. සොනාපන්තස්ස පන සත්ත භවෙ යපෙත්වා අට්ඨමෙව වට්ටමුලං වූපසන්තං. තස්මා තස්ස චුතිචිත්තං සත්තසු භවෙසු රූපං සමුට්ඨාපෙනි, සකදාගාමිනො ද්විසු, අනාගාමිනො එකස්මිං. බිණ්ණාසවස්ස සබ්බභවෙසු වට්ටමුලස්ස වූපසන්තත්තා නෙව සමුට්ඨාපෙනි.

ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණෙසු පන කුමානඤ්ඤානං නත්ථි, මග්ගඤ්ඤානං නත්ථි, හෙතු නත්ථි චිත්තඤ්ඤානං දුබ්බලං භොතීති චිත්තඤ්ඤානං දුබ්බලතාය තානි රූපං න සමුට්ඨාපෙනි. චත්තාරි අරූපවිපාකානි තස්මිං භවෙ රූපස්ස නත්ථිතාය රූපං න සමුට්ඨාපෙනි. න කෙවලඤ්ච තානෙව, යානි අඤ්ඤානීපි තස්මිං භවෙ අට්ඨ කාමාවචරකුසලානි, දස අකුසලානි, නව කිරියචිත්තානි, චත්තාරි ආරූප්පකුසලානි, චතස්සො ආරූප්පකිරියා, තිණි මග්ගචිත්තානි, චත්තාරි ඵලචිත්තානීති ද්වෙවත්තාලීස චිත්තානි උප්පජ්ජන්ති, තානිපි තත්ථ රූපස්ස නත්ථිතාය එව රූපං න සමුට්ඨාපෙනි. එවං පටිසන්ධිචිත්තං රූපං න සමුට්ඨාපෙනි.

උතු පන පයමං රූපං සමුට්ඨාපෙනි. කො එස උතු නාමානි? පටිසන්ධික්ඛණෙ උප්පන්නානං සමතිංසකම්මජරූපානං අබ්භන්තරා තෙජොධාතු. සා යානං පත්වා අට්ඨ රූපානි සමුට්ඨාපෙනි. උතු නාම වෙස දන්ධනිරොධො; චිත්තං බිජ්ජනිරොධං. තස්මිං ධරන්තෙයෙව සොළස චිත්තානි උප්පජ්ජන්වා නිරුප්ඤ්ඤන්ති. තෙසු පටිසන්ධිඅනන්තරං පයමභවඤ්ඤානං උප්පාදක්ඛණෙයෙව අට්ඨ රූපානි සමුට්ඨාපෙනි. යදා පන සද්දස්ස උප්පත්තිකාලො භවිස්සති, තදා උතුචිත්තානි සද්දනවකං නාම සමුට්ඨාපෙස්සන්ති. කබලීකාරාභාරොපි යානං පත්වා අට්ඨ රූපානි සමුට්ඨාපෙනි. කුතො පනස්ස කබලීකාරාභාරොති? මානිතො. චුත්තම්පි වෙතං –

“යඤ්චස්ස භුඤ්ජතී මාතා, අන්තං පානඤ්ච භොජනං;
තෙන සො තත්ථ යාපෙනි, මාතුකුච්ඡිගතො නරො”ති. (සං. නි. 1.235);

එවං කුච්ඡිගතො දාරකො මාතරා අජ්ඣොහටඅන්තපානඔජාය යාපෙනි. සාව යානජ්ජන්තා අට්ඨ රූපානි සමුට්ඨාපෙනි. නනු ව සා ඔජා ඛරා? වත්ථු සුබ්බමං? කථං තත්ථ පතිට්ඨාතීති? පයමං තාව න පතිට්ඨාති; එකස්ස වා ද්විත්තං වා සත්තාභානං ගතකාලෙ පතිට්ඨාති. තතො පන පුරෙ වා පතිට්ඨාතු පච්ඡා වා; යදා මාතරා අජ්ඣොහටඅන්තපානඔජා දාරකස්ස සරීරෙ පතිට්ඨාති, තදා අට්ඨ රූපානි සමුට්ඨාපෙනි.

ඔපපාතිකස්සාපි පකතිපටියත්තානං බාදනීයභොජනීයානං අත්ථිට්ඨානෙ නිබ්බත්තස්ස තානි ගහෙත්වා අජ්ඣොහරතො යානජ්ජන්තා ඔජා රූපං සමුට්ඨාපෙනි. එකො අන්තපානරහිතෙ අරඤ්ඤෙ නිබ්බත්තති, මහාජාතකො භොති,

අත්තනොව ජීවිතය බෙළං පරිවත්තෙත්වා ගිලති. තත්‍රාපිස්ස යානප්පත්තා ඔජා රූපං සමුට්ඨාපෙනි.

එවං පඤ්චවීසති යා කොට්ඨාසෙසු ද්වෙව රූපානි රූපං සමුට්ඨාපෙනති – තෙජොධාතු ව කබලීකාරාභාරො ව. අරූපෙපි ද්වෙයෙව ධම්මා රූපං සමුට්ඨාපෙනති – චිත්තඤ්චෙව කම්මචෙනනා ව. තත්ථ රූපං උප්පාදක්ඛණෙ ව භඩ්ගක්ඛණෙ ව දුබ්බලං, යානක්ඛණෙ බලවන්ති යානක්ඛණෙ රූපං සමුට්ඨාපෙනි. චිත්තං යානක්ඛණෙ ව භඩ්ගක්ඛණෙ ව දුබ්බලං, උප්පාදක්ඛණෙයෙව බලවන්ති උප්පාදක්ඛණෙයෙව රූපං සමුට්ඨාපෙනි. කම්මචෙනනා නිරුද්ධාව පච්චයො හොති. අතීතෙ කප්පකොට්ඨකසහස්සමත්ථකෙපි හි ආයුහිතං කම්මං එතරහි පච්චයො හොති. එතරහි ආයුහිතං අනාගතෙ කප්පකොට්ඨකසහස්සපරියොසානෙපි පච්චයො හොතීති. එවං ‘පුබ්බාපරතො’ වෙදිතබ්බා.

‘අද්ධානපරිච්ඡේදතො’ති රූපං කිත්තකං අද්ධානං තිට්ඨති? අරූපං කිත්තකන්ති? රූපං ගරුපරිණාමං දන්ධනිරොධං. අරූපං ලහුපරිණාමං බිජ්ජනිරොධං. රූපෙ ධරන්තෙයෙව සොළස චිත්තානි උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣන්ති. තං පන සත්තරසමෙන චිත්තෙන සද්ධිං නිරුජ්ඣති. යථා හි පුරිසො ‘එලං පාතෙස්සාමී’ති මුග්ගරෙන රුක්ඛසාධං පහරෙය්‍ය, එලානි ව පත්තානි ව එකක්ඛණෙයෙව වණ්ටතො මුච්චෙය්‍ය්‍යං. තත්ථ එලානි අත්තනො භාරිකතාය පයමතරං පථවියං පතන්ති, පත්තානි ලහුකතාය පච්ඡා. එවමෙව මුග්ගරප්පහාරෙන පත්තානඤ්ච එලානඤ්ච එකක්ඛණෙ වණ්ටතො මුත්තකාලො විය පටිසන්ධික්ඛණෙ රූපාරූපධම්මානං එකක්ඛණෙ පාතුභාවො; එලානං භාරිකතාය පයමතරං පථවියං පතනං විය රූපෙ ධරන්තෙයෙව සොළසන්තං චිත්තානං උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣන්තං; පත්තානං ලහුකතාය පච්ඡා පථවියං පතනං විය රූපස්ස සත්තරසමෙන චිත්තෙන සහ නිරුජ්ඣන්තං.

තත්ථ කිඤ්චාපි රූපං දන්ධනිරොධං ගරුපරිණාමං, චිත්තං බිජ්ජනිරොධං ලහුපරිණාමං, රූපං පන අරූපං අරූපං වා රූපං ඔභාය පවත්තිතුං න සක්කොන්ති. ද්විත්තමිපි එකප්පමාණාව පවත්ති. තත්‍රායං උපමා – එකො පුරිසො ලකුණ්ටකපාදො, එකො දීඝපාදො. තෙසු එකතො මග්ගං ගච්ඡන්තෙසු යාව දීඝපාදො එකපදවාරං අක්කමති, තාව ඉතරො පදෙ පදං අක්කමිත්වා සොළසපදවාරෙන ගච්ඡති. දීඝපාදො ලකුණ්ටකපාදස්ස සොළස පදවාරෙ අත්තනො පාදං අඤ්ජිත්වා ආකඩ්ඪිත්වා එකමෙව පදවාරං කරොති. ඉති එකොපි එකං අතික්කමිතුං න සක්කොති. ද්විත්තමිපි ගමනං එකප්පමාණමෙව හොති. එවංසම්පදමිදං දට්ඨබ්බං. ලකුණ්ටකපාදපුරිසො විය අරූපං; දීඝපාදපුරිසො විය රූපං; දීඝපාදස්ස එකං පදවාරං අක්කමණකාලෙ ඉතරස්ස සොළසපදවාරඅක්කමනං විය රූපෙ ධරන්තෙයෙව අරූපධම්මෙසු සොළසන්තං චිත්තානං උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣන්තං; ද්විත්තං පුරිසානං ලකුණ්ටකපාදපුරිසස්ස සොළස පදවාරෙ ඉතරස්ස අත්තනො පාදං අඤ්ජිත්වා ආකඩ්ඪිත්වා එකපදවාරකරණං විය රූපස්ස සත්තරසමෙන චිත්තෙන සද්ධිං නිරුජ්ඣන්තං; ද්විත්තං පුරිසානං අඤ්ඤමඤ්ඤං

අනොභාය එකප්පමාණෙනෙව ගමනං විය අරුපස්ස රූපං රූපස්ස අරුපං අනොභාය එකප්පමාණෙනෙව පවත්තනන්ති. එවං ‘අද්ධානපරිච්ඡේදනො’ වෙදිතබ්බා.

‘එකුප්පාදනානානිරොධනො’ති ඉදං පච්ඡිමකම්මජං යපෙත්වා දීපෙනබ්බං. පයමඤ්ඤි පටිසන්ධිචිත්තං, දුතියං භවභිගං, තතියං භවභිගං...පෙ.... සොළසමං භවභිගං. තෙසු එකෙකස්ස උප්පාදට්ඨිතිභවිගවසෙන තයො තයො බණා. තත්ථ එකෙකස්ස චිත්තස්ස තීසු තීසු බණෙසු සමතිංස සමතිංස කම්මජරූපානි උප්පජ්ජන්ති. තෙසු පටිසන්ධිචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ සමුට්ඨිතං කම්මජරූපං සත්තරසමස්ස භවභිගචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙයෙව නිරුජ්ඣති; ඨිතික්ඛණෙ සමුට්ඨිතං ඨිතික්ඛණෙයෙව; භවිගක්ඛණෙ සමුට්ඨිතං භවිගක්ඛණෙයෙව නිරුජ්ඣති. එවං දුතියභවභිගචිත්තං ආදිං කත්වා අත්තනො අත්තනො සත්තරසමෙන චිත්තෙන සද්ධිං යොජෙත්වා නයො නෙතබ්බො. ඉති සොළස තිකා අට්ඨවත්තාලීස භොන්ති. අයං අට්ඨවත්තාලීසකම්මජරූපපවෙණී නාම. සා පනෙසා රත්තිඤ්ඤව දිවා ව බාදන්තානම්පි භුඤ්ජන්තානම්පි සුත්තානම්පි පමත්තානම්පි නදීසොනො විය එකන්තං පවත්තති යෙවාති. එවං ‘එකුප්පාදනානානිරොධනො’ වෙදිතබ්බා.

‘නානුප්පාදඑකනිරොධනා’ පච්ඡිමකම්මජෙන දීපෙනබ්බා. තත්ථ ආයුසංඛාරපරියොසානෙ සොළසන්තං චිත්තානං වාරෙ සති හෙට්ඨාසොළසකං උපරිසොළසකන්ති ද්වෙ එකතො යොජෙතබ්බාති. හෙට්ඨාසොළසකස්මිඤ්ඤි පයමචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ සමුට්ඨිතං සමතිංසකම්මජරූපං උපරිසොළසකස්මි. පයමචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙයෙව නිරුජ්ඣති; ඨිතික්ඛණෙ සමුට්ඨිතං තස්ස ඨිතික්ඛණෙයෙව භවිගක්ඛණෙ සමුට්ඨිතං තස්ස භවිගක්ඛණෙයෙව නිරුජ්ඣති. හෙට්ඨිමසොළසකස්මි. පන දුතියචිත්තස්ස...පෙ.... සොළසමචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ සමුට්ඨිතං සමතිංසකම්මජරූපං චුතිචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙයෙව නිරුජ්ඣති; තස්ස ඨිතික්ඛණෙ සමුට්ඨිතං චුතිචිත්තස්ස ඨිතික්ඛණෙයෙව; භවිගක්ඛණෙ සමුට්ඨිතං චුතිචිත්තස්ස භවිගක්ඛණෙයෙව නිරුජ්ඣති. තතො පට්ඨාය කම්මජරූපපවෙණී න පවත්තති. යදි පවත්තෙයා, සත්තා අක්ඛයා අවයා අජරා අමරා නාම භවෙය්සුං.

එත්ථ පන යදෙතං ‘සත්තරසමස්ස භවභිගචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙයෙව නිරුජ්ඣති’තිආදිනා නයෙන ‘එකස්ස චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ උප්පන්තං රූපං අඤ්ඤස්ස උප්පාදක්ඛණෙ නිරුජ්ඣති’ති අට්ඨකථායං ආගතත්තා චුත්තං, තං ‘‘යස්ස කායසඤ්ඤා නිරුජ්ඣති, තස්ස චිත්තසඤ්ඤා නිරුජ්ඣති’’ති? ‘‘ආමන්තා’’ති (යම. 2.සඤ්ඤාරයමක.79) ඉමාය පාළියා විරුජ්ඣති. කථං? කායසඤ්ඤා හි චිත්තසමුට්ඨානො අස්සාසපස්සාසවානො. චිත්තසමුට්ඨානරූපඤ්ඤව චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ උප්පජ්ජිත්වා යාව අඤ්ඤාති සොළස චිත්තානි උප්පජ්ජන්ති තාව තිට්ඨති. තෙසං සොළසන්තං සබ්බපච්ඡිමෙන සද්ධිං නිරුජ්ඣති. ඉති යෙන චිත්තෙන සද්ධිං උප්පජ්ජති, තතො පට්ඨාය සත්තරසමෙන සද්ධිං නිරුජ්ඣති; න කස්සචි චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ වා

යීතික්කණෙ වා නිරුජ්ඣති, නාපි යීතික්කණෙ වා භඩ්ගක්කණෙ වා උප්පජ්ජති. එසා විත්තසමුට්ඨානරූපස්ස ධම්මතාති නියමතො විත්තසඬ්ඛාරෙන සද්ධිං එකක්කණෙ නිරුජ්ඣනතො “ආමන්තා” ති වුත්තං.

යො වායං විත්තසමුට්ඨානස්ස ඛණනියමො වුත්තො කම්මාදිසමුට්ඨානස්සාපි අයමෙව ඛණනියමො. තස්මා පටිසන්ධිවිත්තෙන සහුප්පන්නං කම්මජරූපං තතො පට්ඨාය සත්තරසමෙන සද්ධිං නිරුජ්ඣති. පටිසන්ධිවිත්තස්ස යීතික්කණෙ උප්පන්නං අට්ඨාරසමස්ස උප්පාදක්කණෙ නිරුජ්ඣති. පටිසන්ධිවිත්තස්ස භඩ්ගක්කණෙ උප්පන්නං අට්ඨාරසමස්ස යානක්කණෙ නිරුජ්ඣති ඉමිනා නයෙනෙත්ථ යොජනා කාතබ්බා. තතො පරං පන උතුසමුට්ඨානිකපචේණියෙව තිට්ඨති. ‘නිහරිත්වා ඤාපෙථා’ ති වත්තබ්බං හොති. එවං ‘නානුප්පාදඑකනිරොධතො’ වෙදිතබ්බා.

‘එකුප්පාදඑකනිරොධතො’ ති රූපං පන රූපෙන සහ එකුප්පාදං එකනිරොධං. අරූපං අරූපෙන සහ එකුප්පාදං එකනිරොධං. එවං ‘එකුප්පාදඑකනිරොධතො’ වෙදිතබ්බා.

‘නානුප්පාදනානානිරොධතා’ පන චතුසත්තතිරූපෙන දීපෙනබ්බා. ඉමස්ස හි උද්ධං පාදතලා අධො කෙසමත්ථකා තවපරියන්තස්ස සරීරස්ස තත්ථ තත්ථ චතුසත්තතිරූපං සනපුඤ්ජභාවෙන වත්තති. එවං වත්තමානස්සාපිස්ස න එකුප්පාදාදිනා සල්ලක්කෙනබ්බා. යථා පන උපචිකරාජී වා කිපිල්ලිකරාජී වා ඔලොකියමානා එකාබද්ධා විය හොති, න පන එකාබද්ධා. අඤ්ඤස්සා හි සීසසන්තිකෙ අඤ්ඤස්සා සීසම්පි උදරම්පි පාදාපි, අඤ්ඤස්සා උදරසන්තිකෙ අඤ්ඤස්සා සීසම්පි උදරම්පි පාදාපි, අඤ්ඤස්සා පාදසන්තිකෙ අඤ්ඤස්සා සීසම්පි උදරම්පි පාදාපි හොන්ති. එවමෙව චතුසත්තතිරූපානම්පි අඤ්ඤස්ස උප්පාදක්කණෙ අඤ්ඤස්ස උප්පාදොපි හොති යීතිපි භඩ්ගොපි, අඤ්ඤස්ස යීතික්කණෙ අඤ්ඤස්ස උප්පාදොපි හොති යීතිපි භඩ්ගොපි, අඤ්ඤස්ස භඩ්ගක්කණෙ අඤ්ඤස්ස උප්පාදොපි හොති යීතිපි භඩ්ගොපි. එවමෙත්ථ ‘නානුප්පාදනානානිරොධතා’ වෙදිතබ්බා.

‘අතීතාදීනි’ පන දුරදුකපරියොසානානි පාළියං ආගතානෙව. ‘පච්චයසමුට්ඨානානි’ පි “කම්මජං, කම්මපච්චයං, කම්මපච්චයඋතුසමුට්ඨාන” න්තිආදිනා (ධ. ස. අට්ඨ. 975) නයෙන හෙට්ඨා කථිතානියෙව. පඤ්චපි පන බන්ධා පරිනිප්ඵන්තාව හොන්ති, නො අපරිනිප්ඵන්තා; සඬ්ඛතාව නො අසඬ්ඛතා; අපිච නිප්ඵන්තාපි හොන්තියෙව. සභාවධම්මෙසු හි නිබ්බානමෙවෙකං අපරිනිප්ඵන්තං අනිප්ඵන්තඤ්ච. නිරොධසමාපත්ති පන නාමපඤ්ඤත්ති ච කථන්ති? නිරොධසමාපත්ති ලොකියලොකුත්තරාති වා සඬ්ඛතාසඬ්ඛතාති වා පරිනිප්ඵන්තාපරිනිප්ඵන්තාති වා න වත්තබ්බා. නිප්ඵන්තා පන හොති සමාපජ්ජන්තෙන සමාපජ්ජිතබ්බතො. තථා නාමපඤ්ඤත්ති. සාපි හි ලොකියාදිහෙදං න ලහති; නිප්ඵන්තා පන හොති නො අනිප්ඵන්තා; නාමග්ගහණඤ්ඤි ගණ්හන්තොව ගණ්හාතීති.

කමාදිවිනිච්ඡයකථා

එවං පකිණිණකතො ඛන්ධෙ විදිත්වා පුන ඵතෙසුයෙව –

ඛන්ධෙසු ඤාණහෙදත්ථං, කමතොථ විසෙසතො;
අනුනාධිකතො වෙව, උපමාතො තථෙව ව.

දට්ඨබ්බතො ද්විධා එවං, පස්සන්තස්සත්ථසිද්ධිතො;
විනිච්ඡයනයො සම්මා, විඤ්ඤාතබ්බො විභාවිනා.

තත්ථ ‘කමතො’ති ඉධ උප්පත්තික්කමො, පභානක්කමො, පටිපත්තික්කමො, භූමික්කමො, දෙසනාක්කමොති බහුවිධො කමො.

තත්ථ ‘පයමං කලලං හොති, කලලා හොති අබ්බුද්’න්ති (සං. නි. 1.235) එවමාදි උප්පත්තික්කමො. ‘දස්සනෙන පභාතබ්බා ධම්මා, භාවනාය පභාතබ්බා ධම්මා’ති (ධ. ස. නිකමාතිකා 8) එවමාදි පභානක්කමො. ‘සීලවිසුද්ධි, විත්තවිසුද්ධි’ති (ම. නි. 1.259; පටි. ම. 3.41) එවමාදි පටිපත්තික්කමො. ‘කාමාවචරා, රූපාවචරා’ති එවමාදි භූමික්කමො. ‘චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරො සම්මප්පධානා’ති (දී. නි. 3.145) වා ‘දානකථං සීලකථ’න්ති (ම. නි. 2.69; දී. නි. 1.298) වා එවමාදි දෙසනාක්කමො. තෙසු ඉධ උප්පත්තික්කමො තාව න යුජ්ජති, කලලාදීනං විය ඛන්ධානං පුබ්බාපරියවචන්ථානෙන අනුප්පත්තිතො; න පභානක්කමො කුසලාබ්‍යාකතානං අප්පභාතබ්බතො; න පටිපත්තික්කමො අකුසලානං අප්පටිපජ්ජනීයතො; න භූමික්කමො වෙදනාදීනං චතුර්මකපරියාපන්නතා.

දෙසනාක්කමො පන යුජ්ජති. අහෙදෙන හි යං පඤ්චසු ඛන්ධෙසු අත්තග්ගාහපතිතං වෙනෙය්‍යජනං සමුහසනවිනිබ්භොගදස්සනෙන අත්තග්ගාහතො මොචෙතුකාමො භගවා හිතකාමො තස්ස ජනස්ස සුඛග්ගහණත්ථං චක්ඛුආදීනම්පි විසයභූතං ඔළාරිකං පයමං රූපක්ඛන්ධං දෙසෙසී. තතො ඉට්ඨානිට්ඨරූපසංවෙදිතං වෙදනං, යං වෙදයති තං සඤ්ජානාතීති එවං වෙදනාවිසයස්ස ආකාරග්ගාහිකං සඤ්ඤං, සඤ්ඤාවසෙන අභිසංඛාරකෙ සංඛාරෙ, තෙසං වෙදනාදීනං නිස්සයං අධිපතිභූතඤ්ච විඤ්ඤාණන්ති එවං තාව ‘කමතො’ විනිච්ඡයනයො විඤ්ඤාතබ්බො.

‘විසෙසතො’ති ඛන්ධානඤ්ච උපාදානක්ඛන්ධානඤ්ච විසෙසතො. කො පන තෙසං විසෙසො? ඛන්ධා තාව අවිසෙසතො චූත්තා, උපාදානක්ඛන්ධා සාසවඋපාදානීයභාවෙන විසෙසෙත්වා. යථාහ –

‘පඤ්ච, භික්ඛවෙ, ඛන්ධෙ දෙසෙස්සාමි පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙ ව, තං සුණාථ. කතමෙ ව, භික්ඛවෙ, පඤ්චක්ඛන්ධා? යං කිඤ්චි, භික්ඛවෙ, රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං...පෙ.... සන්නිකෙ වා – අයං චූච්චති, රූපක්ඛන්ධො. යා කාවි වෙදනා...පෙ.... යා කාවි සඤ්ඤා...පෙ.... යෙ

කෙවි සඬ්ඛාරා...පෙ.... යං කිඤ්චි විඤ්ඤාණං ...පෙ.... සන්තිකෙ වා - අයං
 වුච්චති, විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො. ඉමෙ වුච්චන්ති, භික්ඛවෙ, පඤ්චක්ඛන්ධා.
 කතමෙ ව, භික්ඛවෙ, පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා? යං කිඤ්චි, භික්ඛවෙ,
 රූපං...පෙ.... සන්තිකෙ වා සාසවං උපාදානියං - අයං වුච්චති,
 රූපුපාදානක්ඛන්ධො. යා කාවි වෙදනා...පෙ.... යං කිඤ්චි
 විඤ්ඤාණං...පෙ.... සන්තිකෙ වා සාසවං උපාදානියං - අයං වුච්චති,
 භික්ඛවෙ, විඤ්ඤාණුපාදානක්ඛන්ධො. ඉමෙ වුච්චන්ති, භික්ඛවෙ,
 පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා'ති (සං. නි. 3.48).

එත්ථ ව යථා වෙදනාදයො අනාසවාපි සාසවාපි අත්ථී, න එවං රූපං. යස්මා
 පනස්ස රාසට්ඨේන ඛන්ධභාවො යුජ්ජති තස්මා ඛන්ධෙසු චුත්තං. යස්මා රාසට්ඨේන
 ව සාසවට්ඨේන ව උපාදානක්ඛන්ධභාවො යුජ්ජති තස්මා උපාදානක්ඛන්ධෙසු
 චුත්තං. වෙදනාදයො පන අනාසවාච ඛන්ධෙසු චුත්තා, සාසවා උපාදානක්ඛන්ධෙසු.
 'උපාදානක්ඛන්ධා'ති එත්ථ ව උපාදානගොචරා ඛන්ධා උපාදානක්ඛන්ධාති
 එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. ඉධ පන සබ්බෙපෙනෙ එකජ්ඣං කත්වා ඛන්ධාති
 අධිජ්ජෙනා.

'අනුනාධිකතො'ති කස්මා පන භගවතා පඤ්චෙව ඛන්ධා චුත්තා අනුනා
 අනධිකාති? සබ්බසඬ්ඛතසභාගෙකසඬ්ඛගතො, අත්තත්තනියග්ගාභවත්ථුස්ස
 එතජ්ජරමතො, අඤ්ඤෙසඤ්ච තදවරොධතො. අනෙකජ්ජහෙදෙසු භි
 සඬ්ඛතධම්මෙසු සභාගවසෙන සඬ්ඛග්ගමානෙසු රූපං රූපසභාගසඬ්ඛගවසෙන
 එකො ඛන්ධො භොති, වෙදනා වෙදනාසභාගසඬ්ඛගවසෙන එකො ඛන්ධො භොති.
 එස නයො සඤ්ඤාදීසුපි. තස්මා සබ්බසඬ්ඛතසභාගසඬ්ඛගතො පඤ්චෙව චුත්තා.
 එතජ්ජරමඤ්චෙනං අත්තත්තනියග්ගාභවත්ථු යදිදං රූපාදයො පඤ්ච. චුත්තඤ්ඤෙනං -
 "රූපෙ ඛො, භික්ඛවෙ, සති රූපං උපාදාය රූපං අභිනිවිස්ස එවං දිට්ඨි උජ්ජජ්ජති -
 'එතං මම, එසොභමස්මි, එසො මෙ අත්තා'ති (සං. නි. 3.207). වෙදනාය...
 සඤ්ඤාය... සඬ්ඛාරෙසු.... විඤ්ඤාණෙ සති විඤ්ඤාණං උපාදාය විඤ්ඤාණං
 අභිනිවිස්ස එවං දිට්ඨි උජ්ජජ්ජති - 'එතං මම, එසොභමස්මි, එසො මෙ අත්තා'ති.
 තස්මා අත්තත්තනියග්ගාභවත්ථුස්ස එතජ්ජරමතොපි පඤ්චෙව චුත්තා. යෙපි වඤ්ඤෙ
 සීලාදයො පඤ්ච ධම්මක්ඛන්ධා චුත්තා, තෙපි සඬ්ඛාරක්ඛන්ධපරියාපන්නත්තා
 එත්ථෙව අවරොධං ගච්ඡන්ති. තස්මා අඤ්ඤෙසං තදවරොධතොපි පඤ්චෙව
 චුත්තාති. එවං 'අනුනාධිකතො' විනිවිජයනායො විඤ්ඤාතබ්බො.

'උපමාතො'ති එත්ථ භි ගිලානසාලුපමො රූපුපාදානක්ඛන්ධො ගිලානුපමස්ස
 විඤ්ඤාණුපාදානක්ඛන්ධස්ස වත්ථුද්ථාරාරම්මණවසෙන නිවාසනට්ඨානතො,
 ගෙලඤ්ඤුපමො වෙදනුපාදානක්ඛන්ධො ආබාධකත්තා, ගෙලඤ්ඤුසමුට්ඨානුපමො
 සඤ්ඤුපාදානක්ඛන්ධො කාමසඤ්ඤාදිවසෙන රාගාදිසම්පයුත්තවෙදනාසම්භවා,
 අසජ්ජායසෙවනුපමො සඬ්ඛාරූපාදානක්ඛන්ධො වෙදනාගෙලඤ්ඤස්ස නිදානත්තා.
 "වෙදනං වෙදනත්තාය සඬ්ඛතමභිසඬ්ඛරොන්ති"ති (සං. නි. 3.79) භි චුත්තං. තථා
 "අකුසලස්ස කම්මස්ස කතත්තා උපවිත්තා විපාකං කායවිඤ්ඤාණං උජ්ජන්තං

හොති දුක්ඛසහගත''න්ති (ධ. ස. 556). ගිලානුපමො විඤ්ඤාණුපාදානක්ඛන්ධො
 වෙදනාගෙලඤ්ඤෙන අපරිමුත්තත්තා. අපිච්ඡ
 වාරකකාරණඅපරාධකාරණකාරකඅපරාධිකූපමා එතෙ
 භාජනභාජනඛාඤ්ජනපරිවෙසකභුඤ්ජකූපමා වාති, එවං 'උපමානො'
 විනිච්ඡයනග්ගො විඤ්ඤාතබ්බො.

'දට්ඨබ්බතො ද්විධා'ති සඬ්ඛෙපතො විත්ථාරතො වාති එවං ද්විධා දට්ඨබ්බතො
 පෙත්ථ විනිච්ඡයනග්ගො විඤ්ඤාතබ්බො. සඬ්ඛෙපතො හි පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා
 ආසිවිසුපමෙ (සං. නි. 4.238) චුත්තනයෙන උක්ඛිත්තාසිකපච්චත්ථිකතො,
 භාරසුත්තවසෙන (සං. නි. 3.22) භාරතො, ඛජ්ජනියපරියායවසෙන (සං. නි. 3.79)
 බාදකතො, යමකසුත්තවසෙන (සං. නි. 3.85) අනිච්චදුක්ඛානත්තසඬ්ඛතවධකතො
 දට්ඨබ්බො.

විත්ථාරතො පනෙත්ථ ඵෙණපිණ්ඩො විය රූපං දට්ඨබ්බං, උදකපුබ්බුලො විය
 වෙදනා, මරිචිකා විය සඤ්ඤා, කදලික්ඛන්ධො විය සඬ්ඛාරා, මායා විය විඤ්ඤාණං.
 චුත්තඤ්ඤානං -

“ඵෙණපිණ්ඩුපමං රූපං, වෙදනා පුබ්බුඡ්ඡමා;
 මරිචිකූපමා සඤ්ඤා, සඬ්ඛාරා කදලුපමා;
 මායුපමඤ්ච විඤ්ඤාණං, දෙසිතාදිච්චඛන්ධුනා”ති. (සං. නි. 3.95);

තත්ථ රූපාදීනං ඵෙණපිණ්ඩාදීහි එවං සදිසතා වෙදිතබ්බා - යථා හි
 ඵෙණපිණ්ඩො නිස්සාරොච එවං රූපමිති නිච්චසාරධුචසාරඅත්තසාරවිරහෙන
 නිස්සාරමෙව. යථා ච සො 'ඉමිනා පත්තං වා ථාලකං වා කරිස්සාමි'ති ගහෙතුං න
 සක්කා, ගහිතොපි තමත්ථං න සාධෙති හිජ්ජතෙව; එවං රූපමිති 'නිච්ච'න්ති වා
 'ධුච'න්ති වා 'අභ'න්ති වා 'මම'න්ති වා ගහෙතුං න සක්කා, ගහිතමිති න තථා
 තිට්ඨති, අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා අසුභඤ්ඤෙව හොතීති. එවං
 'ඵෙණපිණ්ඩසදිසමෙව' හොති.

යථා වා පන ඵෙණපිණ්ඩො ඡිද්දාවඡිද්දො අනෙකසන්ධිසට්ඨො බහුත්තං
 උදකසප්පාදීනං පාණානං ආවාසො, එවං රූපමිති ඡිද්දාවඡිද්දං අනෙකසන්ධිසට්ඨං.
 කුලවසෙන චෙත්ථ අසිති කිම්කුලානි වසන්ති. තදෙව තෙසං සුතිසරමිති වච්චකුට්ඨි
 ගිලානසාලාපි සුසානමිති. න තෙ අඤ්ඤත්ථ ගන්ත්වා ගබ්භවුට්ඨානාදීනි කරොන්ති.
 එවමිති ඵෙණපිණ්ඩසදිසං. යථා ච ඵෙණපිණ්ඩො ආදිතොව බදරපක්කමත්තො
 හුත්වා අනුපුබ්බෙන පබ්බතකුට්ඨත්තොපි හොති, එවං රූපමිති ආදිතො කලලමත්තං
 හුත්වා අනුපුබ්බෙන ඛ්‍යාමමත්තමිති ගොමහිංසහත්ථිආදීනං වසෙන
 පබ්බතකුට්ඨත්තමිති හොති, මච්ඡකච්ඡපාදීනං වසෙන
 අනෙකග්ගොජනසතප්පමාණමිති. එවමිති ඵෙණපිණ්ඩසදිසං. යථා ච ඵෙණපිණ්ඩො
 උට්ඨිතමත්තොපි හිජ්ජති, ථොකං ගන්ත්වාපි, සමුද්දං පත්වා පන අවස්සමෙව
 හිජ්ජති; එවමෙව රූපමිති කලලභාවෙපි හිජ්ජති, අබ්බුදාදිභාවෙ, අත්තරා පන

අහෙජ්ජමානම්පි වස්සසතායුකානං වස්සසතං පත්වා අවස්සමෙව හිජ්ජති,
මරණමුඛෙ චුණ්ණච්චුණ්ණං හොති. එවම්පි ඵෙණපිණ්ඩසදිසං.

යථා පන පුබ්බුලො අසාරො, එවං වෙදනාපි. යථා ච සො අබලො, අගය්හුපගො,
න සක්කා තං ගහෙත්වා එලකං වා ආසනං වා කාතුං, ගහිතග්ගහිතොපි හිජ්ජතෙව;
එවං වෙදනාපි අබලා, අගය්හුපගා, න සක්කා ‘නිච්චා’ති වා ‘ධුචා’ති වා ගහෙතුං,
ගහිතාපි න තථා තිට්ඨති. එවං අගය්හුපගතායපි වෙදනා ‘පුබ්බුලසදිසා’. යථා පන
තස්මිං තස්මිං උදකඛින්ද්‍රම්හි පුබ්බුලො උජ්ජජ්ජති වෙව නිරුජ්ඣති ව, න
විරට්ඨිතිකො හොති; එවං වෙදනාපි උජ්ජජ්ජති වෙව නිරුජ්ඣති ව, න විරට්ඨිතිකා
හොති, එකච්ඡරක්ඛණෙ කොට්ඨසතසහස්සසඬ්ඛ්‍යා උජ්ජජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති. යථා ච
පුබ්බුලො උදකතලං, උදකඛින්ද්‍රං, උදකජල්ලකං සඬ්ඛිකඬ්ඞිත්වා පුටං කත්වා
ගහණවාතඤ්චාති වත්තාරි කාරණානි පටිච්ච උජ්ජජ්ජති; එවං වෙදනාපි වත්ථුං,
ආරම්මණං, කිලෙසජාලං, එස්සසඬ්ඞිකට්ටනඤ්චාති වත්තාරි කාරණානි පටිච්ච
උජ්ජජ්ජති. එවම්පි වෙදනා පුබ්බුලසදිසා.

සඤ්ඤාපි අසාරකට්ඨෙත ‘මරිච්ඡදිසා’. තථා අගය්හුපගට්ඨෙත; න හි සක්කා තං
ගහෙත්වා පිටිතුං වා න්භායිතුං වා භාජනං වා පුරෙතුං. අපිච යථා මරිචි විජ්ජන්දති,
සඤ්ජාතුම්චෙගො විය බායති; එවං නිලසඤ්ඤාදිගෙදා සඤ්ඤාපි
නිලාදිඅනුභවනත්ථාය එන්දති විජ්ජන්දති. යථා ච මරිචි මහාජනං විජ්ජලම්භෙති,
‘පරිපුණ්ණවාපි විය පරිපුණ්ණනදි විය දිස්සති’ති වදාපෙති; එවං සඤ්ඤාපි
විජ්ජලම්භෙති, ‘ඉදං නිලකං සුභං සුඛං නිච්ච’න්ති වදාපෙති. පිතකාදිසුපි එසෙව
නයො. එවං විජ්ජලම්භනෙනාපි මරිච්ඡදිසා.

සඬ්ඛාරාපි අසාරකට්ඨෙත ‘කදලික්ඛන්ධසදිසා’. තථා අගය්හුපගට්ඨෙත. යථෙව
හි කදලික්ඛන්ධතො කිඤ්චි ගහෙත්වා න සක්කා ගොපානසීආදීනමත්ථාය
උපනෙතුං, උපනීතම්පි න තථා හොති; එවං සඬ්ඛාරාපි න සක්කා නිච්චාදිවසෙන
ගහෙතුං, ගහිතාපි න තථා හොත්ති. යථා ච කදලික්ඛන්ධො ඛණ්ඩට්ටිසමොධානො
හොති, එවං සඬ්ඛාරක්ඛන්ධොපි ඛණ්ඩමම්සමොධානො. යථා ච කදලික්ඛන්ධො
නානාලක්ඛණො, අඤ්ඤායෙව හි බාහිරාය පත්තවට්ටියා වණ්ණො, අඤ්ඤා
තතො අබ්භන්තරබ්භන්තරානං; එවමෙව සඬ්ඛාරක්ඛන්ධොපි අඤ්ඤාදෙව එස්සස්ස
ලක්ඛණං, අඤ්ඤං චෙතනාදීනං. සමොධානෙන්වා පන සඬ්ඛාරක්ඛන්ධොත්ථෙව
චුච්චතීති. එවම්පි සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො කදලික්ඛන්ධසදිසො.

විඤ්ඤාණම්පි අසාරකට්ඨෙත ‘මායාසදිසං’. තථා අගය්හුපගට්ඨෙත. යථා ච
මායා ඉත්තරා ලහුපච්චුපට්ඨානා, එවං විඤ්ඤාණං. තඤ්ඤි තතොපි
ඉත්තරතරඤ්ඤෙව ලහුපච්චුපට්ඨානතරඤ්ඤෙව. තෙනෙව හි විත්තෙන පුරිසො ආගතො
විය, ගතො විය, ධිතො විය, නිසින්තො විය හොති. අඤ්ඤාදෙව වාගමනකාලෙ
විත්තං, අඤ්ඤං ගමනකාලාදිසු. එවම්පි විඤ්ඤාණං මායාසදිසං. මායා ච මහාජනං
වඤ්ඤෙති, යං කිඤ්චිදෙව ‘ඉදං සුචණ්ණං රජනං මුත්තා’තිපි ගහාපෙති.
විඤ්ඤාණම්පි මහාජනං වඤ්ඤෙති, තෙනෙව විත්තෙන ආගච්ඡන්තං විය, ගච්ඡන්තං.

විය, යීතං විය, නිසින්නං විය කත්වා ගාභාපෙනි. අඤ්ඤාදෙව ච ආගමනෙ චිත්තං, අඤ්ඤං ගමනාදිසු. එවම්පි විඤ්ඤාණං මායාසදිසං. විසෙසනො ච සුභාරම්මණම්පි ඔළාරිකම්පි අජ්ඣන්තිකරූපං අසුභන්ති දට්ඨබ්බං. වෙදනා තීභි දුක්ඛතාභි අවිනිමුත්තතො දුක්ඛාති සඤ්ඤාසංඛාරා අවිධෙයානො අනත්තාති විඤ්ඤාණං උදයබ්බයධම්මතො අනිච්චන්ති දට්ඨබ්බං.

‘එවං පස්සන්තස්සත්ථසිද්ධිතො’ති එවඤ්ඤා සංඛ්ඛෙපචිත්ථාරවසෙන ද්විධා පස්සනො යා අත්ථසිද්ධි හොති, තතොපි විනිච්ඡයනගො විඤ්ඤාතබ්බො, සෙය්‍යාදිං – සංඛ්ඛෙපනො තාව පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙසු උක්ඛිත්තාසිකපච්චත්ථිකාදිභාවෙන පස්සන්තො ඛන්ධෙහි න විභඤ්ඤති. චිත්ථාරතො පන රූපාදීනි ඵෙණපිණ්ඩාදිසදිසභාවෙන පස්සන්තො න අසාරෙසු සාරදස්සි හොති. විසෙසනො ච අජ්ඣන්තිකරූපං අසුභතො පස්සන්තො කබලීකාරාභාරං පරිජානාති, අසුභෙ සුභන්ති විපල්ලාසං පජහති, කාමොසං උත්තරති, කාමයොගෙන විසංයුජ්ජති, කාමාසවෙන අනාසවො හොති, අභිජ්ඣාකායගන්ථං භින්දති, කාමුපාදානං න උපාදියති. වෙදනං දුක්ඛතො පස්සන්තො එස්සාභාරං පරිජානාති, දුක්ඛෙ සුඛන්ති විපල්ලාසං පජහති, භවොසං උත්තරති, භවයොගෙන විසංයුජ්ජති, භවාසවෙන අනාසවො හොති, ඛ්‍යාපාදකායගන්ථං භින්දති, සීලබ්බතූපාදානං න උපාදියති. සඤ්ඤං සංඛාරෙ ච අනත්තතො පස්සන්තො මනොසඤ්ඤෙතනාභාරං පරිජානාති, අනත්තති අත්තාති විපල්ලාසං පජහති, දිට්ඨොසං උත්තරති, දිට්ඨියොගෙන විසංයුජ්ජති, දිට්ඨාසවෙන අනාසවො හොති, ඉදං සච්චාභිනිවෙසකායගන්ථං භින්දති, අත්තවාදුපාදානං න උපාදියති. විඤ්ඤාණං අනිච්චතො පස්සන්තො විඤ්ඤාණාභාරං පරිජානාති, අනිච්චෙ නිච්චන්ති විපල්ලාසං පජහති, අවිජ්ජොසං උත්තරති, අවිජ්ජායොගෙන විසංයුජ්ජති, අවිජ්ජාසවෙන අනාසවො හොති, සීලබ්බතපරාමාසකායගන්ථං භින්දති, දිට්ඨුපාදානං න උපාදියති.

එවං මහානිසංසං, වධකාදිවසෙන දස්සනං යස්මා;
තස්මා ඛන්ධෙ ධීරො, වධකාදිවසෙන පස්සෙය්‍යාති.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා.

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

32. ඉදානි අභිධම්මභාජනීයං හොති. තත්ථ රූපක්ඛන්ධනිද්දෙසො හෙට්ඨා රූපකණ්ඨෙ චිත්ථාරිතනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

34. වෙදනාක්ඛන්ධනිද්දෙසෙ එකවිධෙනාති එකකොට්ඨාසෙන. එස්සසම්පයුත්තොති එස්සෙන සම්පයුත්තො. සබ්බාපි චතුභූමිකවෙදනා. සහෙතුකදුකෙ සහෙතුකා චතුභූමිකවෙදනා, අහෙතුකා කාමාවචරාව. ඉමිනා උපායෙන කුසලපදාදීහි චුත්තා වෙදනා ජානිතබ්බා. අපිචායං වෙදනාක්ඛන්ධො එකවිධෙන එස්සසම්පයුත්තතො දස්සිතො, දුට්ඨෙන සහෙතුකාහෙතුකතො,

තිව්වෙත ජාතිතො, චතුබ්බිධෙන භූමන්තරතො, පඤ්චව්විධෙන ඉන්ද්‍රියතො. තත්ථ සුඛින්ද්‍රියදුක්ඛින්ද්‍රියානි කායජපසාදවත්ථුකානි කාමාවචරානෙව. සොමනස්සින්ද්‍රියං ඡට්ඨවත්ථුකං වා අවත්ථුකං වා තෙභූමකං. දොමනස්සින්ද්‍රියං ඡට්ඨවත්ථුකං කාමාවචරං. උපෙක්ඛින්ද්‍රියං චක්ඛාදිචතුජපසාදවත්ථුකං ඡට්ඨවත්ථුකං අවත්ථුකඤ්ච චතුභූමකං. ඡබ්බිධෙන වත්ථුතො දස්සිතො. තත්ථ පුරිමා පඤ්ච වෙදනා පඤ්චජපසාදවත්ථුකා කාමාවචරා ඡට්ඨා අවත්ථුකා වා සවත්ථුකා වා චතුභූමිකා.

සත්තව්විධෙන තත්ථ මනොසම්ඵස්සජා හෙදතො දස්සිතා, අට්ඨව්විධෙන තත්ථ කායසම්ඵස්සජා හෙදතො, නවව්විධෙන සත්තව්විධහෙදෙ මනොවිඤ්ඤාණධාතුසම්ඵස්සජා හෙදතො, දසව්විධෙන අට්ඨව්විධහෙදෙ මනොවිඤ්ඤාණධාතුසම්ඵස්සජා හෙදතො. එතෙසු හි සත්තව්විධහෙදෙ මනොසම්ඵස්සජා මනොධාතුසම්ඵස්සජා, මනොවිඤ්ඤාණධාතුසම්ඵස්සජානි ද්විධා හින්තා. අට්ඨව්විධහෙදෙ තාය සද්ධිං කායසම්ඵස්සජාපි සුඛා දුක්ඛානි ද්විධා හින්තා. නවව්විධහෙදෙ සත්තව්විධෙ වුත්තා මනොවිඤ්ඤාණධාතුසම්ඵස්සජා කුසලාදිවසෙන තිධා හින්තා. දසව්විධහෙදෙ අට්ඨව්විධෙ වුත්තා මනොවිඤ්ඤාණධාතුසම්ඵස්සජා කුසලාදිවසෙනෙව තිධා හින්තා.

කුසලත්තිකො චෙත්ථ කෙවලං පුරණත්ථමෙව වුත්තො. සත්තව්විධඅට්ඨව්විධනවව්විධහෙදෙසු පන නයං දාතුං යුත්තට්ඨානෙ නයො දින්තො. අභිධම්මඤ්ඤි පත්වා තථාගතෙන නයං දාතුං යුත්තට්ඨානෙ නයො අදින්තො නාම නත්ථි. අයං තාව දුකමුලකෙ එකො වාරො.

සත්ථා හි ඉමස්මිං අභිධම්මභාජනීයෙ වෙදනාක්ඛන්ධං භාජෙන්නො තිකෙ ගහෙත්වා දුකෙසු පක්ඛිපි, දුකෙ ගහෙත්වා තිකෙසු පක්ඛිපි, තිකෙ ච දුකෙ ච උභතොවඨස්නනීභාරෙන ආහරි; සත්තව්විධෙන, චතුච්ඡතිව්විධෙන, තිංසව්විධෙන, බහුව්විධෙනාති සබ්බථාපි බහුව්විධෙන වෙදනාක්ඛන්ධං දස්සෙසි. කස්මා? පුග්ගලජ්ඣාසයෙන චෙව දෙසනාවිලාසෙන ච. ධම්මං සොතුං නිසින්තදෙවපරිසාය හි යෙ දෙවපුත්තා තිකෙ ආදාය දුකෙසු පක්ඛිපිත්වා කථියමානං පටිච්ඡක්ඛිතුං සක්කොන්ති, තෙසං සජ්ජායවසෙන තථා කත්වා දෙසෙසි. යෙ ඉතරෙහි ආකාරෙහි කථියමානං පටිච්ඡක්ඛිතුං සක්කොන්ති, තෙසං තෙභාකාරෙහි දෙසෙසිති. අයමෙත්ථ ‘පුග්ගලජ්ඣාසයො’. සම්මාසම්බුද්ධො පන අත්තතො මහාවිසයතාය තිකෙ වා දුකෙසු පක්ඛිපිත්වා, දුකෙ වා තිකෙසු උභතොවඨස්නෙන වා, සත්තව්විධාදිනසෙන වා, යථා යථා ඉච්ඡති තථා තථා දෙසෙතුං සක්කොති. තස්මාපි ඉමෙභාකාරෙහි දෙසෙසිති අයමස්ස ‘දෙසනාවිලාසො’.

තත්ථ තිකෙ ආදාය දුකෙසු පක්ඛිපිත්වා දෙසිතවාරො දුකමුලකො නාම. දුකෙ ආදාය තිකෙසු පක්ඛිපිත්වා දෙසිතවාරො තිකමුලකො නාම. තිකෙ ච දුකෙ ච උභතො වඨස්නත්වා දෙසිතවාරො උභතොවඨස්නකො නාම. අවසානෙ සත්තව්විධෙනාතිආදිවාරො බහුව්විධවාරො නාමාති ඉමෙ තාව චත්තාරො මහාවාරා.

තත්ථ දුක්ඛමුලකෙ දුක්ඛස්ස ලබ්භමානෙන ඵකෙකෙන තිකෙන සද්ධිං තිකෙස්ස අලබ්භමානෙ වෙදනාත්තිකපිතිත්තිකසනිදස්සනත්තිකෙ අපනෙත්වා, සෙසෙ ලබ්භමානකෙ ඵකුනවිසති තිකෙ යොජෙත්වා, දුතියදුක්ඛපට්ඨානමත්තිකයොජනවාරාදීනි නවවාරසතානි පඤ්ඤාසඤ්ච වාරා භොන්ති. තෙ සබ්බෙ පාළියං සංඛිපිත්වා තත්ථ තත්ථ දස්සෙතබ්බයුත්තකං දස්සෙත්වා චුත්තා. අසම්මුය්හන්තෙන පන විත්ථාරතො වෙදිතබ්බො.

තිකමුලකෙපි තිකෙස්ස ලබ්භමානෙන ඵකෙකෙන තිකෙන සද්ධිං දුක්ඛස්ස අලබ්භමානෙ පට්ඨදුක්ඛාදයො දුක්ඛෙ අපනෙත්වා, සෙසෙ ලබ්භමානකෙ සහෙතුක්ඛදුක්ඛාදයො පඤ්ඤාස දුක්ඛෙ යොජෙත්වා, පට්ඨමත්තිකදුතියදුක්ඛයොජනවාරාදීනි නවවාරසතානි පඤ්ඤාසඤ්ච වාරා භොන්ති. තෙපි සබ්බෙ පාළියං සංඛිපිත්වා තත්ථ තත්ථ දස්සෙතබ්බයුත්තකං දස්සෙත්වා චුත්තා. අසම්මුය්හන්තෙන පන විත්ථාරතො වෙදිතබ්බො.

උභතොවඩ්ඪිතකෙ දුට්ඨගෙදෙ දුතියදුක්ඛං තිට්ඨගෙදෙ ච පට්ඨමතිකං ආදිං කත්වා ලබ්භමානෙහි ඵකුනවිසතියා දුක්ඛෙහි ලබ්භමානෙ ඵකුනවිසතිතිකෙ යොජෙත්වා දුතියදුක්ඛපට්ඨානමත්තිකයොජනවාරාදයො ඵකුනවිසතිවාරා චුත්තා. එස දුක්ඛකානං වසෙන උභතොවඩ්ඪිතත්තා උභතොවඩ්ඪිතකො නාම තතියො මහාවාරො.

බහුවිධවාරස්ස සත්තවිධනිද්දෙසෙ ආදිතො පට්ඨාය ලබ්භමානෙස්ස ඵකුනවිසතියා තිකෙස්ස ඵකෙකෙන සද්ධිං වතස්සො භූමියො යොජෙත්වා ඵකුනවිසති සත්තවිධවාරා චුත්තා. චතුර්විසතිවිධනිද්දෙසෙපි තෙසංයෙව තිකානං වසෙන ඵකුනවිසතිවාරා චුත්තා. තථා බහුවිධවාරෙ වාති. තිංසවිධවාරො ඵකොයෙවාවාති සබ්බෙපි අට්ඨපඤ්ඤාස වාරා භොන්ති. අයං තාවෙත්ථ වාරපරිච්ඡේදවසෙන පාළිවණ්ණනා.

ඉදානි අත්ථවණ්ණනා භොති. තත්ථ සත්තවිධනිද්දෙසො තාව උත්තානත්ථොයෙව. චතුර්විසතිවිධනිද්දෙසෙ වක්ඛුසම්ඵස්සපච්චයා වෙදනාක්ඛන්ධො අත්ථී කුසලොති කාමාවචරඅට්ඨකුසලචිත්තවසෙන වෙදිතබ්බො. අත්ථී අකුසලොති ද්වාදසඅකුසලචිත්තවසෙන වෙදිතබ්බො. අත්ථී අබ්‍යාකතොති තිස්සො මනොධාතුයො, තිස්සො අහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතුයො, අට්ඨ මහාවිපාකානි, දස කාමාවචරකිරියානි චතුර්විසතියා විත්තානං වසෙන වෙදිතබ්බො.

තත්ථ අට්ඨ කුසලානි ද්වාදස අකුසලානි ච ජවනවසෙන ලබ්භන්ති. කිරියමනොධාතු ආවජ්ජනවසෙන ලබ්භති. ද්වෙ විපාකමනොධාතුයො සම්පට්ඨිජනවසෙන, තිස්සො විපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතුයො සන්තීරණතදාරම්මණවසෙන, කිරියාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු වොට්ඨබ්බනවසෙන, අට්ඨ මහාවිපාකචිත්තානි තදාරම්මණවසෙන, නව කිරියචිත්තානි ජවනවසෙන ලබ්භන්ති. සොතසානජිවිහාකායද්වාරෙස්සුපි එසෙව නයො.

මනොද්වාරෙ පන අත්ථි කුසලොති චතුර්මකකුසලවසෙන කථිතං, අත්ථි අකුසලොති ද්වාදසඅකුසලවසෙන. අත්ථි අබ්‍යාකතොති එකාදසන්තං කාමාවචරවිපාකානං, දසන්තං කිරියානං, නවන්තං රූපාවචරාරූපාවචරකිරියානං, චතුන්තං සාමඤ්ඤඵලානන්ති චතුත්තිංසවිත්තුප්පාදවසෙන කථිතං. තත්ථ චතුර්මකකුසලඤ්ඤවෙව අකුසලඤ්ඤ ජවනවසෙන ලබ්‍හති. කිරියතො අහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු ආවජ්ජනවසෙන, එකාදස විපාකවිත්තානි තදාරම්මණවසෙන, තෙභුමකකිරියා වෙව සාමඤ්ඤඵලානි ච ජවනවසෙනෙව ලබ්‍හන්ති. තානි සත්තවිධාදීසු යත්ථ කත්ථවි යත්වා කථෙතුං වට්ටන්ති. තිංසවිධෙ පන යත්වා දීපියමානානි සුඛදීපනානි භොන්තිති තිංසවිධස්මිංයෙව යත්වා දීපයිංසු.

එතානි හි සබ්බානිපි විත්තානි චක්ඛුද්වාරෙ උපනිස්සයකොටියා, සමතික්කමවසෙන, භාවනාවසෙනානි තීහාකාරෙහි ලබ්‍හන්ති. තථා සොතද්වාරමනොද්වාරෙසුපි. ඝානජිවිහාකායද්වාරෙසු පන සමතික්කමවසෙන, භාවනාවසෙනානි ද්විභෙවාකාරෙහි ලබ්‍හන්තිති වෙදිතබ්බානි. කථං? ඉධ භික්ඛු විහාරවාරිකං වරමානො කසිණමණ්ඩලං දිස්වා ‘කිං නාමෙත’න්ති ප්‍රච්ඡිත්වා ‘කසිණමණ්ඩල’න්ති චුත්තෙ පුන ‘කිං ඉමිනා කරොන්ති’ති ප්‍රච්ඡති. අථස්ස ආචික්ඛන්ති – ‘එවං භාවෙත්වා ඤානානි උප්පාදෙත්වා, සමාපත්තිපදට්ඨානං විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා, අරහත්තං පාපුණාති’ති. අප්ඤ්ඤාසයසම්පන්නො කුලපුත්තො ‘හාරියං එත’න්ති අසල්ලක්ඛෙත්වා ‘මයාපි එස ගුණො නිබ්බත්තෙතුං වට්ටති, න ඛො පන සක්කා එස නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්තෙන නිබ්බත්තෙතුං, ආදිතොව වීරියං කාතුං සීලං සොධෙතුං වට්ටති’ති විත්තෙත්වා සීලං සොධෙති. තතො සීලෙ පතිට්ඨාය දස පලිබොධෙ උපච්ඡන්දිත්වා, තිථිවරපරමෙන සන්තොසෙන සන්තුට්ඨො, ආවරියුපජ්ඣායානං චත්තපට්ඨත්තං කත්වා, කම්මට්ඨානං උග්ගණ්හිත්වා, කසිණපරිකම්මං කත්වා, සමාපත්තියො උප්පාදෙත්වා, සමාපත්තිපදට්ඨානං විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා, අරහත්තං පාපුණාති. තත්ථ සබ්බාපි පරිකම්මවෙදනා කාමාවචරා, අට්ඨසමාපත්තිවෙදනා රූපාවචරාරූපාවචරා, මග්ගඵලවෙදනා ලොකුත්තරාති එවං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං චතුර්මකවෙදනානිබ්බත්ති යා බලවපච්චයො භොතිති චතුර්මකවෙදනා චක්ඛුසම්ඵස්සපච්චයා නාම ජාතා. එවං තාව ‘උපනිස්සයවසෙන’ ලබ්‍හන්ති.

චක්ඛුද්වාරෙ පන රූපෙ ආපාඨගතෙ ‘ඉට්ඨෙ මෙ ආරම්මණෙ රාගො උප්පන්නො, අනිට්ඨෙ පටිසො, අසමපෙක්ඛනාය මොහො, විනිබන්ධස්ස පන මෙ මානො උප්පන්නො, පරාමට්ඨස්ස දිට්ඨි, වික්ඛෙපගතස්ස උද්ධච්චං, අසන්නිට්ඨාගතස්ස විචිකිච්ඡා, ථාමගතස්ස අනුසයො උප්පන්නො’ති පරිග්ගහෙ යිතො කුලපුත්තො අත්තනො කිලෙසුප්පත්තිං ඤත්වා ‘ඉමෙ මෙ කිලෙසා වඩ්ඪමානා අනායබ්‍යසනාය සංවත්තිස්සන්ති, හන්ද නෙ නිග්ගණ්හාමි’ති විත්තෙත්වා ‘න ඛො පන සක්කා නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්තෙන කිලෙසෙ නිග්ගණ්හිතුං; ආදිතොව වීරියං කාතුං වට්ටති සීලං සොධෙතු’න්ති හෙට්ඨා චුත්තනයෙනෙව පටිපජ්ජිත්වා අරහත්තං පාපුණාති. තත්ථ සබ්බාපි පරිකම්මවෙදනා කාමාවචරා, අට්ඨසමාපත්තිවෙදනා රූපාවචරාරූපාවචරා, මග්ගඵලවෙදනා ලොකුත්තරාති එවං

රූපාරම්මණ උප්පන්නං කිලෙසං සමතික්කමිත්වා ගතාති චතුභූමිකවෙදනා
චක්ඛුසම්ඵස්සපච්චයා නාම ජාතා. එවං ‘සමතික්කමවසෙන’ ලබ්භන්ති.

චක්ඛුද්ද්වාරෙ පන රූපෙ ආපාඨගතෙ එකො එවං පරිග්ගහං පට්ඨපෙති – ‘ඉදං
රූපං කිං නිස්සිත’න්ති? තතො නං ‘භූතනිස්සිත’න්ති ඤාත්වා චත්තාරි මහාභූතාති
උපාදාරූපඤ්ච රූපන්ති පරිග්ගණ්භාති, තදාරම්මණෙ ධම්මෙ අරූපන්ති
පරිග්ගණ්භාති. තතො සප්පච්චයං නාමරූපං පරිගණ්භිත්වා තීණි ලක්ඛණාති
ආරොපෙත්වා විපස්සනාපටිපාටියා සඬබ්බාරෙ සම්මසිත්වා අරහත්තං පාපුණාති.
තත්ථ සඬබ්බාපි පරිකම්මවෙදනා කාමාවචරා, අට්ඨසමාපත්තිවෙදනා
රූපාවචරාරූපාවචරා, මග්ගඵලවෙදනා ලොකුත්තරාති එවං රූපාරම්මණං
සම්මසිත්වා නිබ්බත්තිතාති අයං වෙදනා චක්ඛුසම්ඵස්සපච්චයා නාම ජාතා. එවං
‘භාවනාවසෙන’ ලබ්භන්ති.

අපරො භික්ඛු සුණාති – ‘කසිණපරිකම්මං කිර කත්වා සමාපත්තියො
උප්පාදෙත්වා සමාපත්තිපදට්ඨානං විපස්සනං වඩ්ඪෙස්ත්වා අරහත්තං පාපුණන්ති’ති.
අජ්ඣාසයසම්පන්නො කුලපුත්තො ‘භාරියං එත’න්ති අසල්ලක්ඛෙත්වා ‘මයාපි එස
ගුණො නිබ්බත්තෙතුං වට්ටති’ති පුරිමනගෙනෙව පටිපජ්ජිත්වා අරහත්තං පාපුණාති.
තත්ථ සඬබ්බාපි පරිකම්මවෙදනා කාමාවචරා, අට්ඨසමාපත්තිවෙදනා
රූපාවචරාරූපාවචරා, මග්ගඵලවෙදනා ලොකුත්තරාති එවං සොතවිඤ්ඤාණං
චතුභූමිකවෙදනා නිබ්බත්තියා බලවපච්චයො භොතිති චතුභූමිකවෙදනා
සොතසම්ඵස්සපච්චයා නාම ජාතා. එවං තාව ‘උපනිස්සයවසෙන’ ලබ්භන්ති.

සොතද්ද්වාරෙ පන සද්දෙ ආපාඨගතෙති සඬබ්බං චක්ඛුද්ද්වාරෙ චූත්තනගෙනෙව
වෙදිතබ්බං. එවං සද්දාරම්මණෙ උප්පන්නං කිලෙසං සමතික්කමිත්වා ගතාති
චතුභූමිකවෙදනා සොතසම්ඵස්සපච්චයා නාම ජාතා. එවං ‘සමතික්කමවසෙන’
ලබ්භන්ති.

සොතද්ද්වාරෙ පන සද්දෙ ආපාඨගතෙ එකො එවං පරිග්ගහං පට්ඨපෙති – අයං
සද්දො කිං නිස්සිතොති සඬබ්බං චක්ඛුද්ද්වාරෙ චූත්තනගෙනෙව වෙදිතබ්බං. එවං
සද්දාරම්මණං සම්මසිත්වා නිබ්බත්තිතාති අයං වෙදනා සොතසම්ඵස්සපච්චයා නාම
ජාතා. එවං ‘භාවනාවසෙන’ ලබ්භන්ති.

සානජීවිහාකායද්ද්වාරෙසු පන ගන්ධාරම්මණාදීසු ආපාඨගතෙසු ‘ඉට්ඨෙය් මෙ
ආරම්මණෙ රාගො උප්පන්නො’ති සඬබ්බං චක්ඛුද්ද්වාරෙ චූත්තනගෙනෙව
වෙදිතබ්බං. එවං ගන්ධාරම්මණාදීසු උප්පන්නං කිලෙසං සමතික්කමිත්වා ගතාති
චතුභූමිකවෙදනා සානජීවිහාකායසම්ඵස්සපච්චයා නාම ජාතා. එවං තීසු ද්ද්වාරෙසු
‘සමතික්කමවසෙන’ ලබ්භන්ති.

සානද්ද්වාරාදීසු පන ගන්ධාදීසු ආපාඨගතෙසු එකො එවං පරිග්ගහං පට්ඨපෙති –
‘අයං ගන්ධො, අයං රසො, ඉදං ඵොට්ඨබ්බං කිං නිස්සිත’න්ති සඬබ්බං චක්ඛුද්ද්වාරෙ
චූත්තනගෙනෙව වෙදිතබ්බං. එවං ගන්ධාරම්මණාදීනි සම්මසිත්වා නිබ්බත්තිතාති

අයං වෙදනා සානජීවිහාකායසම්ඵස්සපච්චයා නාම ජාතා. එවං ‘භාවනාවසෙන’ ලබ්භන්ති.

මනොද්චාරෙ පන තිහිපි ආකාරෙහි ලබ්භන්ති. එකච්චො හි ජාතිං භයතො පස්සති, ජරං ඛ්‍යාධිං මරණං භයතො පස්සති, භයතො දිස්වා ‘ජාතිජරාඛ්‍යාධිමරණෙහි මුච්චිතුං වට්ටති, න ඛො පන සක්කා නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්තෙන ජාතිආදීහි මුච්චිතුං, ආදිතොව වීරියං කාතුං සීලං සොධෙතුං වට්ටති’ ති වින්තෙත්වා චක්ඛුද්චාරෙ චුත්තනයෙනෙව පටිපජ්ජිත්වා අරහත්තං පාපුණාති. තත්ථ සබ්බාපි පරිකම්මවෙදනා කාමාවචරා, අට්ඨසමාපත්තිවෙදනා රූපාවචරාරූපාවචරා, මග්ගඵලවෙදනා ලොකුත්තරාති එවං ජාතිජරාඛ්‍යාධිමරණං චතුභූමිකවෙදනානිබ්බන්ති යා ඛලවපච්චයො හොතිති චතුභූමිකවෙදනා මනොසම්ඵස්සපච්චයා නාම ජාතා. එවං තාව ‘උපනිස්සයවසෙන’ ලබ්භන්ති.

මනොද්චාරෙ පන ධම්මාරම්මණෙ ආපාඨගතෙති සබ්බං චක්ඛුද්චාරෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. එවං ධම්මාරම්මණෙ උප්පන්නං කිලෙසං සමතික්කම්මිත්වා ගතාති චතුභූමිකවෙදනා මනොසම්ඵස්සපච්චයා නාම ජාතා. එවං ‘සමතික්කමවසෙන’ ලබ්භන්ති.

මනොද්චාරෙ පන ධම්මාරම්මණෙ ආපාඨගතෙ එකො එවං පරිග්ගහං පට්ඨපෙති – ‘එතං ධම්මාරම්මණං කිං නිස්සිත’න්ති? ‘චත්ථුනිස්සිත’න්ති. ‘චත්ථු කිං නිස්සිත’න්ති? ‘මහාභූතාති නිස්සිත’න්ති. සො චත්තාරි මහාභූතාති උපාදාරූපඤ්ච රූපන්ති පරිග්ගණ්හාති, තදාරම්මණෙ ධම්මෙ අරූපන්ති පරිග්ගණ්හාති. තතො සප්පච්චයං නාමරූපං පරිග්ගණ්හිත්වා තිණි ලක්ඛණාති ආරොපෙත්වා විපස්සනාපටිපාටියා සඬ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා අරහත්තං පාපුණාති. තත්ථ සබ්බාපි පරිකම්මවෙදනා කාමාවචරා, අට්ඨසමාපත්තිවෙදනා රූපාවචරාරූපාවචරා, මග්ගඵලවෙදනා ලොකුත්තරාති එවං ධම්මාරම්මණං සම්මසිත්වා නිබ්බන්තිතාති අයං වෙදනා මනොසම්ඵස්සපච්චයා නාම ජාතා. එවං ‘භාවනාවසෙන’ ලබ්භන්ති. යා පනෙතා සබ්බෙසම්පි චතුච්ඡන්තිවිධාදීනං වාරානං පරියොසානෙසු චක්ඛුසම්ඵස්සජා වෙදනා...පෙ.... මනොසම්ඵස්සජා වෙදනාති ඡ ඡ වෙදනා චුත්තා, තා සම්පයුත්තපච්චයවසෙන චුත්තාති.

අයං වෙදනාක්ඛන්ධනිද්දෙසො.

සඤ්ඤාක්ඛන්ධාදයොපි ඉමිනා උපායෙන වෙදිතබ්බා. කෙවලඤ්ඤි සඤ්ඤාක්ඛන්ධනිද්දෙසෙ තිකෙසු වෙදනාත්තිකපිතිත්තිකාපි ලබ්භන්ති, දුකෙසු ච සුඛසහගතදුකාදයොපි. සඬ්ඛාරක්ඛන්ධනිද්දෙසෙ එස්සස්සාපි සඬ්ඛාරක්ඛන්ධපරියාපන්නත්තා එස්සසම්පයුත්තොති අවත්වා විත්තසම්පයුත්තොති චුත්තං. දුකෙසු චෙත්ථ හෙතුදුකාදයොපි ලබ්භන්ති. තිකා සඤ්ඤාක්ඛන්ධසදිසා එව. විඤ්ඤාණක්ඛන්ධනිද්දෙසෙ චක්ඛුසම්ඵස්සජාදිභාවං අවත්වා චක්ඛුවිඤ්ඤාණන්තිආදි චුත්තං. න හි සක්කා විඤ්ඤාණං මනොසම්ඵස්සජන්ති නිද්දිසිතුං. සෙසමෙත්ථ සඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ චුත්තසදිසමෙව. ඉමෙසං පන තිණිණම්පි

බන්ධනං නිද්දෙසෙයෙව වෙදනාක්ඛන්ධනිද්දෙසතො අතිරෙකතිකදුකා ලද්ධා.
තෙසං වසෙන වාරජපහෙදො වෙදිතබ්බොති.

අභිධම්මභාෂනීයවණ්ණනා.

3. පඤ්භාපුව්ඡකවණ්ණනා

150. ඉදානි පඤ්භාපුව්ඡකං හොති. තත්ථ පඤ්භාපුව්ඡනෙ පඤ්චන්තං බන්ධනං
“කතිකුසලා? කතිඅකුසලා? කතිඅබ්‍යාකතා” තිආදිනා නයෙන යං ලබ්‍හති, යඤ්ච න
ලබ්‍හති, තං සබ්බං පුව්ඡිත්වා විස්සජ්ජනෙ “රූපක්ඛන්ධො අබ්‍යාකතො” තිආදිනා
නයෙන යං ලබ්‍හති තදෙව උද්ධටන්ති වෙදිතබ්බං. යත්ථ යත්ථ ච ‘එකො
බන්ධො’ති වා ‘ද්වෙ බන්ධා’ති වා පරිච්ඡෙදං අකත්වා “සියා උප්පන්නා, සියා
අනුප්පන්නා” තිආදිනා නයෙන තත්ති යපිතා, තත්ථ තත්ථ පඤ්චන්තමිති බන්ධනං
ගහණං වෙදිතබ්බං. සෙසො තෙසං තෙසං බන්ධනං කුසලාදිවිභාගො හෙට්ඨා
ධම්මසඬ්භිගහට්ඨකථායං (ධ. ස. අට්ඨ. 985) චුත්තොයෙව.

ආරම්මණත්තිකෙසු පන චත්තාරො බන්ධා පඤ්චපණ්ණාස කාමාවචරධම්මෙ
ආරබ්‍හ රජ්ජන්තස්ස දුස්සන්තස්ස මුය්හන්තස්ස සංවරන්තස්ස සම්මසන්තස්ස
පච්චවෙක්ඛන්තස්ස ච පරිත්තාරම්මණා හොන්ති, සත්තවිසති රූපාරූපාවචරධම්මෙ
ආරබ්‍හ රජ්ජන්තස්ස දුස්සන්තස්ස මුය්හන්තස්ස සංවරන්තස්ස පරිග්ගහං
පට්ඨපෙන්නස්ස මහග්ගතාරම්මණා, මග්ගඵලනිබ්බානානි පච්චවෙක්ඛන්තස්ස
අප්පමාණාරම්මණා, පඤ්ඤත්තිං පච්චවෙක්ඛණකාලෙ නවත්තබ්බාරම්මණාති.

තෙයෙව සෙක්ඛාසෙක්ඛානං මග්ගපච්චවෙක්ඛණකාලෙ මග්ගාරම්මණා
හොන්ති, මග්ගකාලෙ සහජාතහෙතුනා මග්ගහෙතුකා, මග්ගං ගරුං කත්වා
පච්චවෙක්ඛණකාලෙ ආරම්මණාධිපතිනා මග්ගාධිපතිනො, වීරියපෙට්ඨකං වා
වීමංසපෙට්ඨකං වා මග්ගං භාවෙන්තස්ස සහජාතාධිපතිනා මග්ගාධිපතිනො,
ජන්දපෙට්ඨකං පන චිත්තපෙට්ඨකං වා භාවෙන්තස්ස නවත්තබ්බාරම්මණා නාම
හොන්ති.

අතීතානි පන බන්ධධාතුආයතනානි ආරබ්‍හ රජ්ජන්තස්ස දුස්සන්තස්ස
මුය්හන්තස්ස සංවරන්තස්ස පරිග්ගහං පට්ඨපෙන්නස්ස අතීතාරම්මණා හොන්ති,
අනාගතානි ආරබ්‍හ අනාගතාරම්මණා හොන්ති, පච්චුප්පන්නානි ආරබ්‍හ
පච්චුප්පන්නාරම්මණා හොන්ති, පඤ්ඤත්තිං වා නිබ්බානං වා පච්චවෙක්ඛන්තස්ස
නවත්තබ්බාරම්මණා හොන්ති.

තථා අත්තනො බන්ධධාතුආයතනානි ආරබ්‍හ රජ්ජන්තස්ස දුස්සන්තස්ස
මුය්හන්තස්ස සංවරන්තස්ස පරිග්ගහං පට්ඨපෙන්නස්ස අප්ඤ්ඤාතාරම්මණා
හොන්ති, පරෙසං බන්ධධාතුආයතනානි ආරබ්‍හ එවං පවත්තෙන්තස්ස
බ්‍හිද්ධාරම්මණා, පණ්ණත්තිනිබ්බානපච්චවෙක්ඛණකාලෙපි බ්‍හිද්ධාරම්මණායෙව,
කාලෙන අප්ඤ්ඤාතං කාලෙන බ්‍හිද්ධා ධම්මෙසු එවං පවත්තෙන්තස්ස

අප්‍රකාශිතවිකල්පවලින්, ආකිඤ්චඤ්ඤායතනකාලෙ නවත්තබ්බාරම්මණාති වෙදිතබ්බා.

ඉති හගවා ඉමං බන්ධවිහඩ්ගං සුත්තන්තභාජනියාදිවසෙන තයො පරිවට්ටෙ නිහරිත්වා භාජෙත්තො දස්සෙසි. තිසුපි හි පරිවට්ටෙසු එකොව පරිවිජෙදො. රූපක්ඛන්ධො හි සබ්බත්ථ කාමාවචරොයෙව. චත්තාරො බන්ධා චතුභුමකා ලොකියලොකුත්තරම්සසකා කපීතාති.

සම්මොහවිනොදනියා විහඩ්ගට්ඨකථාය

බන්ධවිහඩ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ආයතනවිහඩ්ගො

1. සුත්තන්තභාජනියවණ්ණනා

154. ඉදානි තදනන්තරෙ ආයතනවිහඩ්ගනිද්දෙසෙ සුත්තන්තභාජනියං තාව දස්සෙත්තො ද්වාදසායතනානි චක්ඛායතනං රූපායතනන්තිආදිමාහ. තත්ථ පාළිමුත්තකෙන තාව නයෙන —

අත්ථලක්ඛණතාවත්ථ, කමසඩ්ඛෙපවිත්ථාරා;
තථා දට්ඨබ්බතො වෙව, විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

තත්ථ විසෙසතො තාව චක්ඛන්ති චක්ඛු; රූපං අස්සාදෙති, විභාවෙති වාති අත්ථො. රූපයන්ති රූපං; වණ්ණවිකාරං ආපජ්ජමානං හදයඩ්ගතභාවං පකාසෙතිති අත්ථො. සුභාතිති සොතං. සප්පතිති සද්දො; උදාහරියතිති අත්ථො. ඝායතිති ඝාතං. ගන්ධයතිති ගන්ධො; අත්තතො චත්ත්වං සුවයතිති අත්ථො. ජීවිතං අවිභායතිති ජීවිතා. රසන්ති තං සත්තාති රසො; අස්සාදෙන්තිති අත්ථො. කුච්ඡිතානං සාසවධම්මානං ආයොති කායො. ආයොති උප්පත්තිදෙසො. චුස්සිතිති චොට්ඨබ්බං. මනන්ති මනො. අත්තතො ලක්ඛණං ධාරයන්තිති ධම්මා.

අවිසෙසතො පන ආයතනතො, ආයානං තනනතො, ආයතස්ස ච නයනතො ආයතනන්ති වෙදිතබ්බං. චක්ඛුරූපාදිසු හි තංතංද්වාරාරම්මණා විත්තවෙතසිකා ධම්මා සෙන සෙන අනුභවනාදිනා කිච්චෙන ආයතන්ති උට්ඨහන්ති සට්ටෙන්ති වායමන්තිති වුත්තං හොති. තෙ ව පන ආයතනෙ ධම්මෙ එතානි තනොන්ති විත්ථාරෙන්තිති වුත්තං හොති. ඉදංද්ව අනමතග්ගෙ සංසාරෙ පවත්තං අතීව ආයතං සංසාරදුක්ඛං යාව න නිවත්තති තාව නයන්තෙව, පවත්තයන්තිති වුත්තං හොති. ඉති සබ්බෙපි මෙ ධම්මා ආයතනතො ආයානං තනනතො ආයතස්ස ච නයනතො ‘ආයතනං ආයතන’න්ති වුච්චන්ති.

අපිව නිවාසට්ඨානට්ඨේන, ආකරට්ඨේන, සමොසරණට්ඨානට්ඨේන, සඤ්ජාතිදෙසට්ඨේන, කාරණට්ඨේන ව ආයතනං වෙදිතබ්බං. තථා හි ලොකෙ “ඉස්සරායතනං වාසුදෙවායතන” න්තිආදීසු නිවාසට්ඨානං ආයතනන්ති වුවිවති. “සුවණ්ණායතනං රජතායතන” න්තිආදීසු ආකරො. සාසනෙ පන “මනොරමෙ ආයතනෙ සෙවන්ති නං විහඬිගමා” න්තිආදීසු (අ. නි. 5.38) සමොසරණට්ඨානං. “දක්ඛිණාපථො ගුන්තං ආයතන” න්තිආදීසු සඤ්ජාතිදෙසො. “තත්‍ර තත්‍රෙව සක්ඛිහබ්බතං පාපුණාති සති සතිආයතනෙ” න්තිආදීසු (අ. නි. 5.23) කාරණං.

වක්ඛුරුපාදීසු වාපි තෙ තෙ විත්තවෙතසිකා ධම්මා නිවසන්ති තදායත්තවුත්තිතායාති වක්ඛාදයො නෙසං නිවාසනට්ඨානං. වක්ඛාදීසු ව තෙ ආකිණ්ණා තං නිස්සිතත්තා තදාරම්මණත්තා වාති වක්ඛාදයො නෙසං ආකරො. වක්ඛාදයො ව නෙසං සමොසරණට්ඨානං, තත්ථ තත්ථ වත්ථුද්වාරාරම්මණවසෙන සමොසරණතො. වක්ඛාදයො ව නෙසං සඤ්ජාතිදෙසො; තං නිස්සයාරම්මණභාවෙන තත්ථෙව උප්පත්තිතො. වක්ඛාදයො ව නෙසං කාරණං, නෙසං අභාවෙ අභාවතොති. ඉති නිවාසට්ඨානට්ඨේන, ආකරට්ඨේන, සමොසරණට්ඨානට්ඨේන, සඤ්ජාතිදෙසට්ඨේන, කාරණට්ඨේනාති ඉමෙහි කාරණෙහි එතෙ ධම්මා ‘ආයතනං ආයතන’ න්ති වුවිවන්ති. තස්මා යථාවුත්තෙනත්ථෙව වක්ඛු ව තං ආයතනඤ්චාති වක්ඛායතනං...පෙ.... ධම්මා ව තෙ ආයතනඤ්චාති ධම්මායතනන්ති එවං තාවෙන්ථ ‘අත්ථතො’ විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘ලක්ඛණතො’ති වක්ඛාදීනං ලක්ඛණතොපෙන්ථ විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො. තාති ව පන නෙසං ලක්ඛණාති හෙට්ඨා රූපකණ්ඩනිද්දෙසෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බාති.

‘තාවත්ථතො’ති තාවභාවතො. ඉදං වුත්තං භොති – වක්ඛාදයොපි හි ධම්මා එව. එවං සති ධම්මායතනම්චිවෙව අවත්ථා කස්මා ද්වාදසායතනාති වුත්තාතීති වෙ? ඡ විඤ්ඤාණකායුප්පත්තිද්වාරාරම්මණවත්ථානතො. ඉධ ඡන්තං විඤ්ඤාණකායානං ද්වාරභාවෙන ආරම්මණභාවෙන ව වත්ථානතො අයමෙව නෙසං හෙදො භොතීති ද්වාදස වුත්තාති. වක්ඛුවිඤ්ඤාණවීථිපරියාපන්නස්ස හි විඤ්ඤාණකායස්ස වක්ඛායතනමෙව උප්පත්තිද්වාරං, රූපායතනමෙව වාරම්මණං. තථා ඉතරාති ඉතරෙසං. ඡට්ඨස්ස පන භවඬිගමනසඬ්ඛාතො මනායතනකදෙසොව උප්පත්තිද්වාරං, අසාධාරණඤ්ච ධම්මායතනං ආරම්මණන්ති. ඉති ඡන්තං විඤ්ඤාණකායානං උප්පත්තිද්වාරාරම්මණවත්ථානතො ද්වාදස වුත්තාතීති. එවමෙන්ථ ‘තාවත්ථතො’ විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘කමතො’ති ඉධාපි පුබ්බෙ වුත්තෙසු උප්පත්තික්කමාදීසු දෙසනාක්කමොව යුජ්ජති. අජ්ඣත්තිකෙසු හි ආයතනෙසු සතිදස්සනසප්පට්ඨිසයත්තා වක්ඛායතනං පාකටන්ති පඨමං දෙසිතං. තතො අතිදස්සනසප්පට්ඨිසයාති සොනායතනාදීති. අථ වා දස්සනානුත්තරියසවනානුත්තරියහෙතුභාවෙන බහුපකාරත්තා අජ්ඣත්තිකෙසු

වක්ඛායතනසොත්තායතනානි පඨමං දෙසිතානි. තතො සාත්තායතනාදීනි තිණි.
පඤ්චන්තමි ගොවරවිසයත්තා අන්තෙ මනායතනං. වක්ඛාදීනං පන ගොවරත්තා
තස්ස තස්ස අනන්තරානි බාහිරෙසු රූපායතනාදීනි. අපිච
විඤ්ඤාණුප්පත්තිකාරණවචන්ථානතොපි අයමෙව තෙසං කමො වෙදිතබ්බො.
චුත්තඤ්ඤෙහෙතං “වක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ව උප්පජ්ජති වක්ඛුවිඤ්ඤාණං...පෙ....
මනඤ්ච පටිච්ච ධම්මෙ ව උප්පජ්ජති මනොවිඤ්ඤාණං”න්ති (ම. නි. 3.421) එවං
‘කමතො’පෙත්ථ විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘සඬ්ඛෙපවිත්ථාරා’ති සඬ්ඛෙපතො හි මනායතනස්ස වෙව
ධම්මායතනෙකදෙසස්ස ව නාමෙන, තදවසෙසානඤ්ච ආයතනානං රූපෙන
සඬ්ගහිතත්තා ද්වාරදසාපි ආයතනානි නාමරූපමත්තමෙව හොන්ති.

විත්ථාරතො පන අජ්ඣත්තිකෙසු තාව වක්ඛායතනං ජාතිවසෙන
වක්ඛුපසාදමත්තමෙව, පච්චයගතිනිකායපුග්ගලභෙදතො පන අනන්තජ්ජහෙදං.
තථා සොත්තායතනාදීනි වත්තාරි. මනායතනං
තෙභුමකකුසලාකුසලවිපාකකිරියවිඤ්ඤාණභෙදෙන එකාසිතිජ්ජහෙදං,
වත්ථුපටිපදාදිභෙදතො පන අනන්තජ්ජහෙදං. රූපගන්ධරසායතනානි
සමුට්ඨානභෙදතො චතුප්පහෙදානි, සද්දායතනං ද්විජ්ජහෙදං.
සභාගවිසභාගභෙදතො පන සබ්බානිපි අනන්තජ්ජහෙදානි. ඓඨ්ඨිකායතනං
පථවිධාතූතජොධාතූවායොධාතූවසෙන තිජ්ජහෙදං, සමුට්ඨානතො චතුප්පහෙදං,
සභාගවිසභාගතො අනෙකජ්ජහෙදං. ධම්මායතනං තෙභුමකධම්මාරම්මණවසෙන
අනෙකජ්ජහෙදන්ති. එවං සඬ්ඛෙපවිත්ථාරා විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘දට්ඨබ්බතො’ති එත්ථ පන සබ්බානෙවෙතානි ආයතනානි අනාගමනතො
අනිග්ගමනතො ව දට්ඨබ්බානි. න හි තානි පුබ්බෙ උදයා කුතොචි ආගච්ඡන්ති, නාපි
උද්ධං වයා කුහිඤ්චි ගච්ඡන්ති; අථ බො පුබ්බෙ උදයා අප්පට්ඨෙද්ධසභාවානි, උද්ධං
වයා පරිහින්තසභාවානි, පුබ්බන්තාපරන්තවෙමජ්ඣෙ පච්චයායත්තචුත්තිකාය
අවසානි පවත්තන්ති. තස්මා අනාගමනතො අනිග්ගමනතො ව දට්ඨබ්බානි. තථා
නිරිහතො අබ්බාපාරතො ව. න හි වක්ඛුරූපාදීනං එවං හොති – ‘අහො වත අම්භාකං
සාමග්ගියා විඤ්ඤාණං නාම උප්පජ්ජෙය්‍යා’ති, න ව තානි විඤ්ඤාණුප්පාදනත්ථං
ද්වාරභාවෙන වත්ථුභාවෙන ආරම්මණභාවෙන වා ඊහන්ති, න බ්‍යාපාරමාපජ්ජන්ති;
අථ බො ධම්මතාවෙසා යං වක්ඛුරූපාදීනං සාමග්ගියං වක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි
සම්භවන්ති. තස්මා නිරිහතො අබ්බාපාරතො ව දට්ඨබ්බානි. අපිච අජ්ඣත්තිකානි
සුඤ්ඤගාමො විය දට්ඨබ්බානි ධුච්ඡුභසුඛත්තභාවවිරහිතත්තා, බාහිරානි
ගාමසාතකවොරා විය අජ්ඣත්තිකානං අභිසාතකත්තා. චුත්තඤ්ඤෙහෙතං – “වක්ඛු,
හික්ඛවෙ, හඤ්ඤති මනාපාමනාපෙහි රූපෙහිති විත්ථාරො. අපිච අජ්ඣත්තිකානි ඡ
පාණකා විය දට්ඨබ්බානි, බාහිරානි තෙසං ගොවරා වියානි. එවම්පෙත්ථ
‘දට්ඨබ්බතො’ විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති.

ඉදානි තෙසං විපස්සිතබ්බාකාරං දස්සෙතුං චක්ඛුං අනිච්චන්තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ චක්ඛු තාව හුත්වා අභාවටියෙන අනිච්චන්ති වෙදිතබ්බං. අපරෙහිපි චතුහි කාරණෙහි අනිච්චං – උප්පාදවයවන්තතො, විපරිණාමතො, තාවකාලිකතො, නිච්චපටික්ඛෙපතොති.

තදෙව පටිපිළනටියෙන දුක්ඛං. යස්මා වා එතං උප්පන්නං යිතිං පාපුණාති, යිතියං ජරාය කිලමති, ජරං පත්වා අවස්සං හිජ්ජති; තස්මා අභිණ්භසම්පටිපිළනතො, දුක්ඛමතො, දුක්ඛවත්ථුතො, සුඛපටික්ඛෙපතොති ඉමෙහි චතුහි කාරණෙහි දුක්ඛං.

අවසවත්තනටියෙන පන අනත්තා. යස්මා වා එතං උප්පන්නං යිතිං මා පාපුණාතු, යානප්පත්තං මා ජීරතු, ජරප්පතං මා හිජ්ජතුති ඉමෙසු තිසු යානෙසු කස්සපි වසවත්තිභාවො නත්ථි, සුඤ්ඤං තෙන වසවත්තනාකාරෙන; තස්මා සුඤ්ඤතො, අස්සාමිකතො, අකාමකාරියතො, අත්තපටික්ඛෙපතොති ඉමෙහි චතුහි කාරණෙහි අනත්තා.

විභවගතිකතො, පුබ්බාපරවසෙන භවසඬකන්තිගමනතො, පකතිභාවිච්ඡහනතො ච විපරිණාමධම්මං. ඉදං අනිච්චවෙච්චනමෙව. රූපා අනිච්චාතිආදීසුපි එසෙව නයො. අපිචෙත්ථ යපෙත්වා චක්ඛුං තෙභූමකධම්මා අනිච්චා, නො චක්ඛු. චක්ඛු පන චක්ඛු වෙච්ච අනිච්චඤ්ච. තථා සෙසධම්මා දුක්ඛා, නො චක්ඛු. චක්ඛු පන චක්ඛු වෙච්ච දුක්ඛඤ්ච. සෙසධම්මා අනත්තා, නො චක්ඛු. චක්ඛු පන චක්ඛු වෙච්ච අනත්තා වාති. රූපාදීසුපි එසෙව නයො.

ඉමස්මිං පන සුත්තන්තභාජනියෙ තථාගතෙන කිං දස්සිතන්ති? ද්වාදසන්තං ආයතනානං අනත්තලක්ඛණං. සම්මාසම්බුද්ධො හි අනත්තලක්ඛණං දස්සෙන්තො අනිච්චෙන වා දස්සෙති, දුක්ඛෙන වා, අනිච්චදුක්ඛෙහි වා. තත්ථ ‘චක්ඛු, අත්තාති යො වදෙයා, තං න උපපජ්ජති. චක්ඛුස්ස උප්පාදොපි වයොපි පඤ්ඤායති. යස්ස ඛො පන උප්පාදොපි වයොපි පඤ්ඤායති ‘අත්තා මෙ උප්පජ්ජති ච වෙති වා’ති ඉච්චස්ස එවමාගතං හොති. තස්මා තං න උපපජ්ජති – චක්ඛු අත්තාති යො වදෙයා ඉති චක්ඛු අනත්තා’ති (ම. නි. 3.422). ඉමස්මිං සුත්තෙ අනිච්චෙන අනත්තලක්ඛණං දස්සෙසි. ‘රූපං, භික්ඛවෙ, අනත්තා. රූපඤ්ච හිදං, භික්ඛවෙ, අත්තා අභවිස්ස, න යිදං රූපං ආබාධාය සංවත්තෙයා; ලබ්භෙථ ච රූපෙ – එවං මෙ රූපං හොතු, එවං මෙ රූපං මා අහොසිති. යස්මා ච ඛො, භික්ඛවෙ, රූපං අනත්තා තස්මා රූපං ආබාධාය සංවත්තති; න ච ලබ්භති රූපෙ – එවං මෙ රූපං හොතු, එවං මෙ රූපං මා අහොසි’ති (සං. නි. 3.59; මහාව. 20) ඉමස්මිං සුත්තෙ දුක්ඛෙන අනත්තලක්ඛණං දස්සෙසි. ‘රූපං, භික්ඛවෙ, අනිච්චං, යදනිච්චං තං දුක්ඛං, යං දුක්ඛං තදනත්තා, යදනත්තා තං නෙතං මම, නෙසොභමස්මි, න මෙසො අත්තා’තිආදීසු (සං. නි. 3.15) අනිච්චදුක්ඛෙහි අනත්තලක්ඛණං දස්සෙසි. කස්මා? අනිච්චදුක්ඛානං පාකටත්තා.

හත්ථතො හි තට්ටකෙ වා සරකෙ වා කිස්මිඤ්චිදෙව වා පතිත්වා හින්තො ‘අහො අනිච්ච’න්ති වදන්ති. එවං අනිච්චං පාකටං නාම. අත්තභාවස්මිං පන ගණ්ඨපිළකාදීසු වා උට්ඨිතාසු බාණුකණ්ටකාදීහි වා විද්ධාසු ‘අහො දුක්ඛ’න්ති වදන්ති. එවං දුක්ඛං පාකටං නාම. අනත්තලක්ඛණං අපාකටං අන්ධකාරං අවිභූතං දුප්පට්ඨිජ්ඣං දුද්දීපනං දුප්පඤ්ඤාපනං. අනිච්චදුක්ඛලක්ඛණානි උප්පාදා වා තථාගතානං අනුප්පාදා වා පඤ්ඤායන්ති. අනත්තලක්ඛණං විනා බුද්ධුප්පාදා න පඤ්ඤායති, බුද්ධුප්පාදෙයෙව පඤ්ඤායති. මහිද්ධිකා හි මහානුභාවා තාපසපරිබ්බාජකා සරහඬගසත්ථාරාදයොපි ‘අනිච්චං දුක්ඛ’න්ති වත්තුං සක්කොන්ති, ‘අනත්තා’ති වත්තුං න සක්කොන්ති. සචෙ හි තෙ සම්පත්තපරිසාය අනත්තාති වත්තුං සක්කුණෙය්‍යං, සම්පත්තපරිසාය මග්ගඵලපට්ඨෙවො භවෙය්‍ය. අනත්තලක්ඛණපඤ්ඤාපනඤ්ඤි අඤ්ඤස්ස කස්සචි අවිසයො, සබ්බඤ්ඤබුද්ධානමෙව විසයො. එවමෙනං අනත්තලක්ඛණං අපාකටං. තස්මා සත්ථා අනත්තලක්ඛණං දස්සෙන්නො අනිච්චෙන වා දස්සෙසි, දුක්ඛෙන වා, අනිච්චදුක්ඛෙන වා. ඉධ පන තං අනිච්චදුක්ඛෙනි දස්සෙසිති වෙදිතබ්බං.

ඉමානි පන ලක්ඛණානි කිස්ස අමනසිකාරා අප්පට්ඨෙවා, කෙන පටිච්ඡන්තත්තා, න උපට්ඨන්ති? අනිච්චලක්ඛණං තාව උදයබ්බයානං අමනසිකාරා අප්පට්ඨෙවා, සන්තතියා පටිච්ඡන්තත්තා, න උපට්ඨාති. දුක්ඛලක්ඛණං අභිණ්භසම්පට්ඨිළනස්ස අමනසිකාරා අප්පට්ඨෙවා, ඉරියාපථෙහි පටිච්ඡන්තත්තා, න උපට්ඨාති. අනත්තලක්ඛණං නානාධාතුචිතිබ්බොගස්ස අමනසිකාරා අප්පට්ඨෙවා, සනෙන පටිච්ඡන්තත්තා, න උපට්ඨාති. උදයබ්බයං පන පරිග්ගහෙත්වා සන්තතියා විකොපිතාය අනිච්චලක්ඛණං යාථාවසරසතො උපට්ඨාති. අභිණ්භසම්පට්ඨිළනං මනසිකත්වා ඉරියාපථෙ උග්ඝාටිතෙ දුක්ඛලක්ඛණං යාථාවසරසතො උපට්ඨාති. නානාධාතූයො චිතිබ්බුජ්ඣත්වා සනචිතිබ්බොගෙ කතෙ අනත්තලක්ඛණං යාථාවසරසතො උපට්ඨාති.

එත්ථ ච අනිච්චං අනිච්චලක්ඛණං, දුක්ඛං දුක්ඛලක්ඛණං, අනත්තා අනත්තලක්ඛණන්ති අයං විභාගො වෙදිතබ්බො. තත්ථ අනිච්චන්ති ඛන්ධපඤ්චකං. කස්මා? උප්පාදෙවයඤ්ඤථත්තභාවා, හුත්වා අභාවතො වා; උප්පාදෙවයඤ්ඤථත්තං අනිච්චලක්ඛණං, හුත්වා අභාවසඬ්ඛාතො ආකාරවිකාරො වා. “යදනිච්චං තං දුක්ඛං”න්ති වචනතො පන තදෙව ඛන්ධපඤ්චකං දුක්ඛං. කස්මා? අභිණ්භසම්පට්ඨිළනතො; අභිණ්භසම්පට්ඨිළනාකාරො දුක්ඛලක්ඛණං. “යං දුක්ඛං තං අනත්තා”ති පන වචනතො තදෙව ඛන්ධපඤ්චකං අනත්තා. කස්මා? අවසචත්තනතො; අවසචත්තනාකාරො අනත්තලක්ඛණං. ඉති අඤ්ඤදෙව අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා, අඤ්ඤානි අනිච්චදුක්ඛානත්තලක්ඛණානි. පඤ්චක්ඛන්ධා, ද්වාදසායතනානි, අට්ඨාරස ධාතුයොනි ඉදඤ්ඤි සබ්බමිපි අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා නාම. චුත්තප්පකාරාකාරවිකාරා අනිච්චදුක්ඛානත්තලක්ඛණානිති.

සඬ්ඛෙපතො පනෙත්ථ දසායතනානි කාමාවචරානි, ද්වෙ තෙභූමකානි. සබ්බෙසුපි සම්මසනවාරො කථිතොති වෙදිතබ්බො.

සුත්තන්තභාෂණීයවණ්ණනා.

2. අභිධම්මභාෂණීයවණ්ණනා

155. අභිධම්මභාෂණීයෙ යථා හෙට්ඨා විපස්සකානං උපකාරත්ථාය “චක්ඛායතනං රූපායතනං”න්ති යුගලතො ආයතනානි චුත්තානි, තථා අවත්වා අප්ප්ඤ්ඤානිකඛාහිරානං සබ්බාකාරතො සභාවදස්සනත්ථං “චක්ඛායතනං සොත්තායතනං”න්ති එවං අප්ප්ඤ්ඤානිකඛාහිරවචත්ථානනායෙන චුත්තානි.

156. තෙසං නිද්දෙසවාරෙ තත්ථ කතමං චක්ඛායතනන්තිආදීනි හෙට්ඨා චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බානි.

167. යං පනෙනං ධම්මායතනනිද්දෙසෙ “තත්ථ කතමා අසඬ්ඛතා ධාතු? රාගක්ඛයො දොසක්ඛයො මොහක්ඛයො”ති චුත්තං, තත්ත්වමත්ථො – අසඬ්ඛතා ධාතූති අසඬ්ඛතසභාවං නිබ්බානං. යස්මා පනෙනං ආගම්ම රාගාදයො බීයන්ති, තස්මා රාගක්ඛයො දොසක්ඛයො මොහක්ඛයොති චුත්තං. අයමෙත්ථ ආවරියානං සමානත්ථකථා.

විතණ්ඩවාදී පනාහ – ‘පාටියෙක්කං නිබ්බානං නාම නත්ථී, කිලෙසක්ඛයොව නිබ්බාන’න්ති. ‘සුත්තං ආහරා’ති ව චුත්තෙ “නිබ්බානං නිබ්බානන්ති ඛො, ආවුසො සාරිපුත්ත, වුව්චති; කතමං නු ඛො, ආවුසො, නිබ්බානන්ති? යො ඛො, ආවුසො, රාගක්ඛයො දොසක්ඛයො මොහක්ඛයො – ඉදං වුව්චති නිබ්බාන”න්ති එතං ජම්බුබාදකසුත්තං ආහරිත්වා ‘ඉමිනා සුත්තෙන වෙදිතබ්බං පාටියෙක්කං නිබ්බානං නාම නත්ථී, කිලෙසක්ඛයොව නිබ්බාන’න්ති ආහ. සො චත්තබ්බො – ‘කිං පන යථා චෙතං සුත්තං තථා අත්ථො’ති? අද්ධා චක්ඛති – ‘ආම, නත්ථී සුත්තතො මුඤ්චිත්වා අත්ථො’ති. තතො චත්තබ්බො – ‘ඉදං තාව තෙ සුත්තං ආහතං; අනන්තරසුත්තං ආහරා’ති. අනන්තරසුත්තං නාම – “අරහත්තං අරහත්තන්ති, ආවුසො සාරිපුත්ත, වුව්චති; කතමං නු ඛො, ආවුසො, අරහත්තන්ති? යො ඛො, ආවුසො, රාගක්ඛයො දොසක්ඛයො මොහක්ඛයො – ඉදං වුව්චති අරහත්ත”න්ති (සං. නි. 4.315) ඉදං තස්සෙවානන්තරං ආහතසුත්තං.

ඉමස්මිං පන නං ආහතෙ ආහංසු – ‘නිබ්බානං නාම ධම්මායතනපරියාපන්තො ධම්මො, අරහත්තං චත්තාරො ඛන්ධා. නිබ්බානං සච්ඡිකත්වා විහරන්තො ධම්මසෙනාපති නිබ්බානං පුච්ඡිතොපි අරහත්තං පුච්ඡිතොපි කිලෙසක්ඛයමෙව ආහ. කිං පන නිබ්බානඤ්ච අරහත්තඤ්ච එකං උදාහු නාන’න්ති? ‘එකං වා හොතු නානං වා. කො එත්ථ තයා අතිබ්භුං වුණ්ණිකරණං කරොන්තෙන අත්ථො’? ‘න ත්වං එකං නානං ජානාසීති. නනු ඤාතෙ සාධු හොති’ති එවං පුනස්පුනං පුච්ඡිතො වඤ්චෙතුං අසක්කොන්තො ආහ – ‘රාගාදීනං බීණන්තෙ උප්පන්නත්තා අරහත්තං රාගක්ඛයො දොසක්ඛයො මොහක්ඛයො’ති වුව්චතීති. තතො නං ආහංසු – ‘මහාකම්මං තෙ කතං. ලඤ්ඡං දත්වාපි තං වදාපෙන්නො එතදෙව වදාපෙය්‍ය. යථෙව ව තෙ එතං

විභජිත්වා කථිතං, එවං ඉදම්පි සල්ලක්ඛෙහි – නිබ්බානාඤ්ඤි ආගම්ම රාගාදයො
බිණ්ණාති නිබ්බානං රාගක්ඛයො දොසක්ඛයො මොහක්ඛයොති වුත්තං. තිණ්පි හි
එතාති නිබ්බානස්සෙව අධිවචනානී’ති.

සචෙ එවං වුත්තෙ සඤ්ඤත්තිං ගච්ඡති ඉච්චෙනං කුසලං; නො චෙ,
බහුනිබ්බානත්තාය කාරෙතබ්බො. කථං? එවං තාව පුච්ඡිතබ්බො – ‘රාගක්ඛයො නාම
රාගස්සෙව ඛයො උදාහු දොසමොභානම්පි? දොසක්ඛයො නාම දොසස්සෙව ඛයො
උදාහු රාගමොභානම්පි? මොහක්ඛයො නාම මොහස්සෙව ඛයො උදාහු
රාගදොසානම්පි’ති? අද්ධා වක්ඛති – ‘රාගක්ඛයො නාම රාගස්සෙව ඛයො,
දොසක්ඛයො නාම දොසස්සෙව ඛයො, මොහක්ඛයො නාම මොහස්සෙව ඛයො’ති.

තතො වත්තබ්බො – ‘තච වාදෙ රාගක්ඛයො එකං නිබ්බානං භොති,
දොසක්ඛයො එකං, මොහක්ඛයො එකං; තිණ්ණං අකුසලමූලානං ඛයෙ තිණ්
නිබ්බානාති භොත්ති, චතුත්තං උපාදානානං ඛයෙ වත්තාරි, පඤ්චත්තං
නීවරණානං ඛයෙ පඤ්ච, ඡන්තං තණ්හාකායානං ඛයෙ ඡ, සත්තන්තං අනුසයානං
ඛයෙ සත්ත, අට්ඨන්තං මිච්ඡත්තානං ඛයෙ අට්ඨ, නවත්තං තණ්හාමූලකධම්මානං
ඛයෙ නව, දසත්තං සංයොජනානං ඛයෙ දස, දියඨ්ඨකිලෙසසහස්සස්ස ඛයෙ
පාටියෙක්කං පාටියෙක්කං නිබ්බානන්ති බහුනි නිබ්බානාති භොත්ති. නත්ථි පන
තෙ නිබ්බානානං පමාණන්ති. එවං පන අග්ගහෙත්වා නිබ්බානං ආගම්ම රාගාදයො
බිණ්ණාති එකමෙව නිබ්බානං රාගක්ඛයො දොසක්ඛයො මොහක්ඛයොති වුච්චති.
තිණ්පි හෙතාති නිබ්බානස්සෙව අධිවචනානීති ගණ්හ’.

සචෙ පන එවං වුත්තෙපි න සල්ලක්ඛෙති, ඔළාරිකත්තාය කාරෙතබ්බො. කථං?
‘අන්ධබාලා හි අච්ඡදීපිම්මක්කටාදයොපි කිලෙසපරියුට්ඨිතා වත්ථුං පටිසෙවන්ති.
අථ නෙසං පටිසෙවනපරියන්තෙ කිලෙසො වූපසම්මති. තච වාදෙ
අච්ඡදීපිම්මක්කටාදයො නිබ්බානප්පත්තා නාම භොත්ති. ඔළාරිකං චත තෙ
නිබ්බානං පුලං, කණ්ණෙහි පිලුන්ධිතුං න සක්කාති. එවං පන අග්ගහෙත්වා
නිබ්බානං ආගම්ම රාගාදයො බිණ්ණාති එකමෙව නිබ්බානං රාගක්ඛයො දොසක්ඛයො
මොහක්ඛයොති වුච්චති. තිණ්පි හෙතාති නිබ්බානස්සෙව අධිවචනානීති ගණ්හ’.

සචෙ පන එවං වුත්තෙපි න සල්ලක්ඛෙති, ගොත්රභූතාපි කාරෙතබ්බො. කථං?
එවං තාව පුච්ඡිතබ්බො – ‘ත්ථං ගොත්රභූ නාම අත්ථිති වදෙසී’ති? ‘ආම වදාමී’ති.
‘ගොත්රභූක්ඛණෙ කිලෙසා බිණ්ණා, බියන්ති, බියස්සන්ති’ති? න බිණ්ණා, න බියන්ති;
අපිච ඛො බියස්සන්තිති. ‘ගොත්රභූ පන කිං ආරම්මණං කරොති’ති? ‘නිබ්බානං’.
‘තච ගොත්රභූක්ඛණෙ කිලෙසා න බිණ්ණා, න බියන්ති; අථ ඛො බියස්සන්ති. ත්ථං
අබිණ්ණසුයෙව කිලෙසෙසු කිලෙසක්ඛයං නිබ්බානං පඤ්ඤපෙසි, අප්පහීනෙසු
අනුසයෙසු අනුසයප්පහානං නිබ්බානං පඤ්ඤපෙසි. තං තෙ න සමෙති. එවං පන
අග්ගහෙත්වා නිබ්බානං ආගම්ම රාගාදයො බිණ්ණාති එකමෙව නිබ්බානං රාගක්ඛයො
දොසක්ඛයො මොහක්ඛයොති වුච්චති. තිණ්පි හෙතාති නිබ්බානස්සෙව
අධිවචනානීති ගණ්හ’.

සචෙ පන එවං චුත්තෙපි න සල්ලක්ඛෙති, මග්ගෙන කාරෙනබ්බො. කථං? එවං තාව පුච්ඡිතබ්බො – ‘ත්වං මග්ගං නාම වදෙසී’ති? ‘ආම වදෙමී’ති. ‘මග්ගක්ඛණෙ කිලෙසා බිණා, බියන්ති, බියස්සන්ති’ති? ඡානමානො වක්ඛති – ‘බිණාති වා බියස්සන්තිති වා වත්තුං න වට්ඨති, බියන්තිති වත්තුං වට්ඨති’ති. ‘යදි එවං, මග්ගස්ස කිලෙසක්ඛයං නිබ්බානං කතමං? මග්ගෙන බියනකකිලෙසා කතමෙ? මග්ගො කතමං කිලෙසක්ඛයං නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා කතමෙ කිලෙසෙ ඛෙපෙති? තස්මා මා එවං ගණ්හ. නිබ්බානං පන ආගම්ම රාගාදයො බිණාති එකමෙව නිබ්බානං රාගක්ඛයො දොසක්ඛයො මොහක්ඛයොති වුච්චති. තිණ්පි හෙතානි නිබ්බානස්සෙව අධිවචනානී’ති.

එවං චුත්තෙ එවමාහ – ‘ත්වං ආගම්ම ආගම්මාති වදෙසී’ති? ‘ආම වදෙමී’ති. ‘ආගම්ම නාමාති ඉදං තෙ කුතො ලද්ධ’න්ති? ‘සුත්තතො ලද්ධ’න්ති. ‘ආහර සුත්ත’න්ති. ‘එවං අවිජ්ජා ව තණ්හා ව තං ආගම්ම, තම්හි බිණා, තම්හි භග්ගා, න ව කිඤ්චි කදාචී’ති. එවං චුත්තෙ පරවාදි තුණ්හිභාවං ආපන්නොති.

ඉධාපි දසායතනානි කාමාවචරානි, ද්වෙ පන චතුභුමකානි ලොකියලොකුත්තරමිස්සකානීති වෙදිතබ්බානි.

අභිධම්මභාෂණීයවණ්ණනා.

3. පඤ්භාපුච්ඡකවණ්ණනා

168. ඉධාපි පඤ්භාපුච්ඡකෙ යං ලබ්භති යඤ්ච න ලබ්භති, තං සබ්බං පුච්ඡිත්වා ලබ්භමානවසෙනෙව විස්සජ්ජනං චුත්තං; න කෙවලඤ්ච ඉධ, සබ්බෙසුපි පඤ්භාපුච්ඡකෙසු එසෙව නයො. ඉධ පන දස්සන්තං ආයතනානං රූපභාවෙන අඛ්‍යාකතතා වෙදිතබ්බො. ද්විත්තං ආයතනානං ඛන්ධවිභඩ්ගෙ චතුත්තං ඛන්ධානං විය කුසලාදිභාවො වෙදිතබ්බො. කෙවලඤ්චි වත්තාරො ඛන්ධා සප්පච්චයාව සඬ්ඛතාව ධම්මායතනං පන “සියා අප්පච්චයං, සියා අසඬ්ඛත”න්ති ආගතං. ආරම්මණත්තිකෙසු ව අනාරම්මණං සුබ්බරූපසඬ්ඛාතං ධම්මායතනං න-චත්තබ්බකොට්ඨාසං භජති. තඤ්ච ඛො අනාරම්මණත්තා න පරිත්තාදිභාවෙන නචත්තබ්බධම්මාරම්මණත්තාති අයමෙත්ථ විසෙසො. සෙසං තාදිසමෙව. ඉධාපි හි වත්තාරො ඛන්ධා විය ද්වායතනා පඤ්චපණ්ණාස කාමාවචරධම්මෙ ආරබ්භ රජ්ජන්තස්ස දුස්සන්තස්ස මුය්හන්තස්ස සංවරන්තස්ස සම්මසන්තස්ස පච්චවෙක්ඛන්තස්ස ව පරිත්තාරම්මණාති සබ්බං ඛන්ධෙසු චුත්තසදිසමෙවාති.

සම්මොභවිතොදනියා විභඩ්ගට්ඨකථාය

ආයතනවිභඩ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ධාතු විභඩ්ගො

1. සුත්තන්තභාෂ්‍යයවණ්ණනා

172. ඉදානි තදනන්තරෙ ධාතුච්ඡේදෙ සබ්බා ධාතූයො ඡහි ඡහි ධාතූහි සඬ්ඛිපිත්වා තිහි ඡක්කෙහි සුත්තන්තභාෂ්‍යයං දස්සෙන්නො ඡ ධාතූයොතිආදිමාහ. තත්ථ ඡාති ගණනපරිච්ඡේදො. ධාතූයොති පරිච්ඡින්නධම්මනිදස්සනං. පථව්ඨාතූතිආදීසු ධාත්වට්ඨො නාම සභාවට්ඨො, සභාවට්ඨො නාම සුඤ්ඤතට්ඨො, සුඤ්ඤතට්ඨො නාම නිස්සත්තට්ඨොති එවං සභාවසුඤ්ඤතනිස්සත්තට්ඨොන පථව්ඨෙව ධාතු පථව්ඨාතු. ආපොධාතුආදීසු එසෙව නයො. එවමෙත්ථ පදසමාසං විදිත්වා එවමත්ථො වෙදිතබ්බො – පථව්ඨාතූති පතිට්ඨානධාතු. ආපොධාතූති ආබන්ධනධාතු. තෙජොධාතූති පරිපාවනධාතු. වායොධාතූති විත්ථම්භනධාතු. ආකාසධාතූති අසම්ප්‍රට්ඨධාතු. විඤ්ඤාණධාතූති විජානනධාතු.

173. පථව්ඨාතුද්වයන්ති පථව්ඨාතු ද්වෙ අයං. අයං පථව්ඨාතු නාම න එකා එව අජ්ඣත්තිකබාහිරහෙදෙන පන ද්වෙ ධාතූයො එවාති අත්ථො. තෙනෙවාහ – “අත්ථි අජ්ඣත්තිකා අත්ථි බාහිරා” ති. තත්ථ අජ්ඣත්තිකාති සත්තසන්නාපරියාපන්නා නියකජ්ඣත්තා. බාහිරාති සඬ්ඛාරසන්නාපරියාපන්නා අනින්ද්‍රියබද්ධා. අජ්ඣත්තං පච්චත්තන්ති උභයම්පෙතං. නියකජ්ඣත්තාධිවචනමෙව. ඉදානි තං සභාවාකාරතො දස්සෙතුං කක්ඛළන්තිආදි චුත්තං. තත්ථ කක්ඛළන්ති ථද්ධං. බරිග්ගන්ති ඵරුසං. කක්ඛළත්තන්ති කක්ඛළභාවො. කක්ඛළභාවොති කක්ඛළසභාවො. අජ්ඣත්තං උපාදින්නන්ති නියකජ්ඣත්තසඬ්ඛාතං උපාදින්නං. උපාදින්නං නාම සරිරට්ඨකං. සරිරට්ඨකඤ්ඤි කම්මසමුට්ඨානං වා හොතු මා වා, තං සන්ධාය උපාදින්නම්පි අත්ථි අනුපාදින්නම්පි; ආදින්නග්ගහිතපරාමට්ඨවසෙන පන සබ්බම්පෙතං උපාදින්නමෙවාති දස්සෙතුං “අජ්ඣත්තං උපාදින්න”න්ති ආහ.

ඉදානි තමෙව පථව්ඨාතුං චත්ථුවසෙන දස්සෙතුං සෙය්‍යථීදං කෙසා ලොමාතිආදි චුත්තං. තත්ථ සෙය්‍යථීදන්ති නිපාතො. තස්සත්ථො – යා සා අජ්ඣත්තිකා පථව්ඨාතු සා කතමා? යං වා අජ්ඣත්තං පච්චත්තං කක්ඛළං නාම තං කතමන්ති? කෙසා ලොමාතිආදි තස්සා අජ්ඣත්තිකාය පථව්ඨාතුයා චත්ථුවසෙන පහෙදදස්සනං. ඉදං චුත්තං හොති – කෙසා නාම අජ්ඣත්තා උපාදින්නා සරිරට්ඨකා කක්ඛළත්තලක්ඛණා ඉමස්මිං සරිරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො. ලොමා නාම...පෙ.... කර්සං නාම. ඉධ පන අචුත්තම්පි පටිසම්භිදාමග්ගෙ (පටි. ම. 1.4) පාළිආරුළුහං මත්ථලුඬ්ඨං ආහරිත්වා මත්ථලුඬ්ඨං නාම අජ්ඣත්තං උපාදින්නං සරිරට්ඨකං කක්ඛළත්තලක්ඛණං ඉමස්මිං සරිරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො. පරතො ආපොධාතුආදීනං නිද්දෙසෙ පිත්තාදීසු එසෙව නයො.

ඉමිනා කිං දස්සිතං හොති? ධාතුමනසිකාරො. ඉමස්මිං පන ධාතුමනසිකාරෙ කම්මං කත්වා විපස්සනං පටිඨපෙත්වා උත්තමත්ථං අරහත්තං පාපුණිතුකාමෙන කිං කත්තබ්බං? චතුපාරිසුද්ධිසීලං සොධෙතබ්බං. සීලවතො හි කම්මට්ඨානභාවනා ඉජ්ඣති. තස්ස සොධනවිධානං විසුද්ධිමග්ගෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

විසුද්ධසීලෙන පන සීලෙ පතිට්ඨාය දස පුබ්බපලිබ්බොධා ඡිත්තදිත්තබ්බා. තෙසමපි ඡිත්තදිත්තවිධානං විසුද්ධිමග්ගෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිත්තබ්බං. ඡිත්තපලිබ්බොධෙන ධාතුමනසිකාරකම්මට්ඨානං උග්ගණ්හිත්තබ්බං. ආවරියෙනාපි ධාතුමනසිකාරකම්මට්ඨානං උග්ගණ්හාපෙත්තෙන සත්තවිධං උග්ගහකොසල්ලං දසවිධඤ්ච මනසිකාරකොසල්ලං ආවික්ඛිත්තබ්බං. අත්තෙවාසිකෙනාපි ආවරියස්ස සත්තිකෙ බහුවාරෙ සජ්ඣායං කත්වා නිජ්ජටං පගුණං කම්මට්ඨානං කාතබ්බං. චුත්තඤ්ඤෙනං අට්ඨකථායං – “ආදිකම්මිකෙන හික්ඛුනා ජරාමරණා මුච්චිතුකාමෙන සත්තභාකාරෙහි උග්ගහකොසල්ලං ඉච්ඡිත්තබ්බං, දසභාකාරෙහි මනසිකාරකොසල්ලං ඉච්ඡිත්තබ්බං”න්ති.

තත්ථ වචසා, මනසා, වණ්ණනො, සණ්ඨානනො, දිසනො, ඔකාසනො, පරිච්ඡෙදනොති ඉමෙහි සත්තභාකාරෙහි ඉමස්මිං ධාතුමනසිකාරකම්මට්ඨානෙන ‘උග්ගහකොසල්ලං’ ඉච්ඡිත්තබ්බං. අනුපුබ්බනො, නාතිසීසනො, නාතිසණ්කනො, වික්ඛෙපපට්ඨාහනනො, පණ්ණත්තිසමතික්කමනො, අනුපුබ්බමුඤ්චනනො, ලක්ඛණනො, තයො ව සුත්තන්තාති ඉමෙහි දසභාකාරෙහි ‘මනසිකාරකොසල්ලං’ ඉච්ඡිත්තබ්බං. තදුභයමපි පරතො සතිපට්ඨානවිහඩ්ගෙ ආවි හවිස්සති.

එවං උග්ගහිත්තකම්මට්ඨානෙන පන විසුද්ධිමග්ගෙ චුත්තෙ අට්ඨාරස සෙනාසනදොසෙ වජ්ජෙත්වා පඤ්චඩ්ගසමන්තාගතෙ සෙනාසනෙ වසන්තෙන අත්තනාපි පඤ්චහි පධානියඩ්ගෙහි සමන්තාගතෙන පච්ඡාහත්තං. පිණ්ඩපාතපටික්කන්තෙන විචිත්තොකාසගතෙන කම්මට්ඨානං මනසිකාතබ්බං. මනසිකරොත්තෙන ව වණ්ණසණ්ඨානදියොකාසපරිච්ඡෙදවසෙන කෙසාදීසු එකෙකකොට්ඨාසං මනසිකරිත්වා අවසානෙ එවං මනසිකාරො පවත්තෙත්තබ්බො – ඉමෙ කෙසා නාම සීසකට්ඨාපලිවෙද්ධනවම්මෙ ජාතා. තත්ථ යථා වම්මිකමත්ථකෙ ජාතෙසු කුණ්ඨතිණෙසු න වම්මිකමත්ථකො ජානාති ‘මයි කුණ්ඨතිණාති ජානාති’ති, නාපි කුණ්ඨතිණාති ජානන්ති ‘මයං වම්මිකමත්ථකෙ ජානාති’ති, එවමෙව න සීසකට්ඨාපලිවෙද්ධනවම්මං ජානාති ‘මයි කෙසා ජාතා’ති, නාපි කෙසා ජානන්ති ‘මයං සීසකට්ඨාපලිවෙද්ධනවම්මෙ ජාතා’ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති කෙසා නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අඛ්‍යාතනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො ථද්ධො පට්ඨිධාතුති.

ලොමා සරීරවෙද්ධනවම්මෙ ජාතා. තත්ථ යථා සුඤ්ඤගාමට්ඨානෙ ජාතෙසු දබ්බතිණෙසු න සුඤ්ඤගාමට්ඨානං ජානාති ‘මයි දබ්බතිණාති ජානාති’ති, නාපි දබ්බතිණාති ජානන්ති ‘මයං සුඤ්ඤගාමට්ඨානෙ ජානාති’ති, එවමෙව න සරීරවෙද්ධනවම්මං ජානාති ‘මයි ලොමා ජාතා’ති, නාපි ලොමා ජානන්ති ‘මයං සරීරවෙද්ධනවම්මෙ ජාතා’ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති ලොමා නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අඛ්‍යාතනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො ථද්ධො පට්ඨිධාතුති.

නබා අඩගුලීනං අග්ගෙසු ජාතා. තත්ථ යථා කුමාරකෙසු දණ්ඩකෙහි මධුකට්ඨිකෙ විජ්ඣන්වා කීළන්තෙසු න දණ්ඩකා ජානන්ති ‘අම්හෙසු මධුකට්ඨිකා යපිතා’ති, නාපි මධුකට්ඨිකා ජානන්ති ‘මයං දණ්ඩකෙසු යපිතා’ති, එවමෙව න අඩගුලීයො ජානන්ති ‘අම්භාකං අග්ගෙසු නබා ජාතා’ති, නාපි නබා ජානන්ති ‘මයං අඩගුලීනං අග්ගෙසු ජාතා’ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති නබා නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අඛ්‍යාතනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො ඵද්ධො පථවීධාතුති.

දන්තා හනුකට්ඨිකෙසු ජාතා. තත්ථ යථා වඩ්ඪකීහි පාසාණඋදුක්ඛලෙසු කෙනවිදෙව සිලෙසජාතෙන බන්ධන්වා යපිතථම්හෙසු න උදුක්ඛලානි ජානන්ති ‘අම්හෙසු ථම්භා යීතා’ති, නාපි ථම්භා ජානන්ති ‘මයං උදුක්ඛලෙසු යීතා’ති, එවමෙව න හනුකට්ඨිකා ජානන්ති ‘අම්හෙසු දන්තා ජාතා’ති, නාපි දන්තා ජානන්ති ‘මයං හනුකට්ඨිකෙසු ජාතා’ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති දන්තා නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අඛ්‍යාතනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො ඵද්ධො පථවීධාතුති.

තවො සකලසරීරං පරියොනන්ධන්වා යීතො. තත්ථ යථා අල්ලගොවම්මපරියොනද්ධාය මභාවිණාය න මභාවිණා ජානාති ‘අහං අල්ලගොවම්මෙන පරියොනද්ධා’ති, නාපි අල්ලගොවම්මං ජානාති ‘මයා මභාවිණා පරියොනද්ධා’ති, එවමෙව න සරීරං ජානාති ‘අහං තවෙන පරියොනද්ධ’න්ති, නාපි තවො ජානාති ‘මයා සරීරං පරියොනද්ධන්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති තවො නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අඛ්‍යාතනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො ඵද්ධො පථවීධාතුති.

මංසං අට්ඨිසඬ්ඝාටං අනුලිම්පිත්වා යීතං. තත්ථ යථා මහාමත්තිකාය ලිත්තාය හිත්තියා න හිත්ති ජානාති ‘අහං මහාමත්තිකාය ලිත්තා’ති, නාපි මහාමත්තිකා ජානාති ‘මයා මහාහිත්ති ලිත්තා’ති, එවමෙව න අට්ඨිසඬ්ඝාටො ජානාති ‘අහං නවමංසපෙසිසතප්පහෙදෙන මංසෙන ලිත්තො’ති, නාපි මංසං ජානාති ‘මයා අට්ඨිසඬ්ඝාටො ලිත්තො’ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති මංසං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අඛ්‍යාතනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො ඵද්ධො පථවීධාතුති.

න්භාරු සරීරබ්‍රහ්මණරෙ අට්ඨිති ආබන්ධමානා යීතා. තත්ථ යථා වල්ලිහි විනද්ධෙසු කුට්ඨදාරුසු න කුට්ඨදාරුනි ජානන්ති ‘මයං වල්ලිහි විනද්ධානී’ති, නාපි වල්ලියො ජානන්ති ‘අම්හෙහි කුට්ඨදාරුනි විනද්ධානී’ති, එවමෙව න අට්ඨිති ජානන්ති ‘මයං න්භාරුහි ආබද්ධානී’ති, නාපි න්භාරු ජානන්ති ‘අම්හෙහි අට්ඨිති ආබද්ධානී’ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති න්භාරු නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අඛ්‍යාතනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො ඵද්ධො පථවීධාතුති.

අට්ඨසු පණ්ණිකට්ඨි ගොජ්ඵකට්ඨිං උක්ඛිපිත්වා යීතං. ගොජ්ඵකට්ඨි ජඩ්ඝට්ඨිං උක්ඛිපිත්වා යීතං. ජඩ්ඝට්ඨි ඌරුට්ඨිං උක්ඛිපිත්වා යීතං. ඌරුට්ඨි කට්ට්ඨිං උක්ඛිපිත්වා යීතං. කට්ට්ඨි පිට්ඨිකණ්ටකං උක්ඛිපිත්වා යීතං. පිට්ඨිකණ්ටකො ගිවට්ඨිං උක්ඛිපිත්වා යීතො. ගිවට්ඨි සිසට්ඨිං උක්ඛිපිත්වා යීතං. සිසට්ඨි ගිවට්ඨිකෙ පතිට්ඨිතං. ගිවට්ඨි පිට්ඨිකණ්ටකෙ පතිට්ඨිතං. පිට්ඨිකණ්ටකො කට්ට්ඨිමිහි පතිට්ඨිතො. කට්ට්ඨි ඌරුට්ඨිකෙ පතිට්ඨිතං. ඌරුට්ඨි ජඩ්ඝට්ඨිකෙ පතිට්ඨිතං. ජඩ්ඝට්ඨි ගොජ්ඵකට්ඨිකෙ පතිට්ඨිතං. ගොජ්ඵකට්ඨි පණ්ණිකට්ඨිකෙ පතිට්ඨිතං.

තත්ථ යථා ඉට්ඨකදාරුගොමයාදිසඤ්චයෙසු න හෙට්ඨිමා හෙට්ඨිමා ජානන්ති ‘මයං උපරිමෙ උපරිමෙ උක්ඛිපිත්වා යීතා’ති, නාපි උපරිමා උපරිමා ජානන්ති ‘මයං හෙට්ඨිමෙසු හෙට්ඨිමෙසු පතිට්ඨිතා’ති, එවමෙව න පණ්ණිකට්ඨි ජානාති ‘අහං ගොජ්ඵකට්ඨිං උක්ඛිපිත්වා යීත’න්ති, න ගොජ්ඵකට්ඨි ජානාති ‘අහං ජඩ්ඝට්ඨිං උක්ඛිපිත්වා යීත’න්ති, න ජඩ්ඝට්ඨි ජානාති ‘අහං ඌරුට්ඨිං උක්ඛිපිත්වා යීත’න්ති, න ඌරුට්ඨි ජානාති ‘අහං කට්ට්ඨිං උක්ඛිපිත්වා යීත’න්ති, න කට්ට්ඨි ජානාති ‘අහං පිට්ඨිකණ්ටකං උක්ඛිපිත්වා යීත’න්ති, න පිට්ඨිකණ්ටකො ජානාති ‘අහං ගිවට්ඨිං උක්ඛිපිත්වා යීතො’ති, න ගිවට්ඨි ජානාති ‘අහං සිසට්ඨිං උක්ඛිපිත්වා යීත’න්ති, න සිසට්ඨි ජානාති ‘අහං ගිවට්ඨිමිහි පතිට්ඨිත’න්ති, න ගිවට්ඨි ජානාති ‘අහං පිට්ඨිකණ්ටකෙ පතිට්ඨිත’න්ති, න පිට්ඨිකණ්ටකො ජානාති ‘අහං කට්ට්ඨිමිහි පතිට්ඨිතො’ති, න කට්ට්ඨි ජානාති ‘අහං ඌරුට්ඨිමිහි පතිට්ඨිත’න්ති, න ඌරුට්ඨි ජානාති ‘අහං ජඩ්ඝට්ඨිමිහි පතිට්ඨිත’න්ති, න ජඩ්ඝට්ඨි ජානාති ‘අහං ගොජ්ඵකට්ඨිමිහි පතිට්ඨිත’න්ති, න ගොජ්ඵකට්ඨි ජානාති ‘අහං පණ්ණිකට්ඨිමිහි පතිට්ඨිත’න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති අට්ඨි නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අබ්‍යාකනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො ථද්ධො පථව්ඨාතුති.

අට්ඨිමිඤ්ජං තෙසං තෙසං අට්ඨිතං අබ්‍හන්තරෙ යීතං. තත්ථ යථා වෙළුපබ්බාදිතං අන්තො පක්ඛිත්තෙසු සින්නවෙත්තග්ගාදිසු න වෙළුපබ්බාදිති ජානන්ති ‘අම්හෙසු වෙත්තග්ගාදිති පක්ඛිත්තානි’ති, නාපි වෙත්තග්ගාදිති ජානන්ති ‘මයං වෙළුපබ්බාදිසු යීතානිති, එවමෙව න අට්ඨිති ජානන්ති ‘අම්හාකං අන්තො අට්ඨිමිඤ්ජං යීත’න්ති, නාපි අට්ඨිමිඤ්ජං ජානාති ‘අහං අට්ඨිතං අන්තො යීත’න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති අට්ඨිමිඤ්ජං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අබ්‍යාකනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො ථද්ධො පථව්ඨාතුති.

වක්කං ගලවාටකනො නික්ඛන්තෙන එකමුලෙන ථොකං ගන්ත්වා ද්විධා හින්තෙන ථුලන්භාරුනා විනිබ්බදං හුත්වා හදයමංසං පරික්ඛිපිත්වා යීතං. තත්ථ යථා වණ්ටුපනිබ්බදෙ අම්බඵලද්වයෙ න වණ්ටං ජානාති ‘මයා අම්බඵලද්වයං උපනිබ්බද’න්ති, නාපි අම්බඵලද්වයං ජානාති ‘අහං වණ්ටෙන උපනිබ්බද’න්ති, එවමෙව න ථුලන්භාරු ජානාති ‘මයා වක්කං උපනිබ්බද’න්ති, නාපි වක්කං ජානාති ‘අහං ථුලන්භාරුනා උපනිබ්බද’න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා

එතෙ ධම්මා. ඉති වක්කං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අඛ්‍යාකනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො ථද්ධො පථව්ඨාතුති.

හදයං සරීරබ්‍හන්තරෙ උරට්ඨිපඤ්ජරමජ්ඣං නිස්සාය ධීතං. තත්ථ යථා ජිණ්ණසන්දමානිකපඤ්ජරබ්‍හන්තරං නිස්සාය යපිතාය මංසපෙසියා න ජිණ්ණසන්දමානිකපඤ්ජරබ්‍හන්තරං ඡානාති ‘මං නිස්සාය මංසපෙසි යපිතා’ති, නාපි මංසපෙසි ඡානාති ‘අහං ජිණ්ණසන්දමානිකපඤ්ජරබ්‍හන්තරං නිස්සාය ධීතා’ති, එවමෙව න උරට්ඨිපඤ්ජරබ්‍හන්තරං ඡානාති ‘මං නිස්සාය හදයං ධීත’න්ති, නාපි හදයං ඡානාති ‘අහං උරට්ඨිපඤ්ජරබ්‍හන්තරං නිස්සාය ධීත’න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති හදයං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අඛ්‍යාකනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො ථද්ධො පථව්ඨාතුති.

යකනං අන්තොසරීරෙ ද්වින්නං ථනානං අබ්‍හන්තරෙ දක්ඛිණපස්සං නිස්සාය ධීතං. තත්ථ යථා උක්ඛලිකපාලපස්සමිහි ලග්ගෙ යමකමංසපිණ්ඩො න උක්ඛලිකපාලපස්සං ඡානාති ‘මයි යමකමංසපිණ්ඩො ලග්ගො’ති, නාපි යමකමංසපිණ්ඩො ඡානාති ‘අහං උක්ඛලිකපාලපස්සෙ ලග්ගො’ති, එවමෙව න ථනානං අබ්‍හන්තරෙ දක්ඛිණපස්සං ඡානාති ‘මං නිස්සාය යකනං ධීත’න්ති, නාපි යකනං ඡානාති ‘අහං ථනානං අබ්‍හන්තරෙ දක්ඛිණපස්සං නිස්සාය ධීත’න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති යකනං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අඛ්‍යාකනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො ථද්ධො පථව්ඨාතුති.

කිලොමකෙසු පටිච්ඡන්තකිලොමකං හදයඤ්ච වක්කඤ්ච පරිවාරෙත්වා ධීතං, අපටිච්ඡන්තකිලොමකං සකලසරීරෙ වම්මස්ස හෙට්ඨනො මංසං පරියොනන්ධිත්වා ධීතං. තත්ථ යථා පිලොතිකපලිවෙධීතෙ මංසෙ න මංසං ඡානාති ‘අහං පිලොතිකාය පලිවෙධීත’න්ති, නාපි පිලොතිකා ඡානාති ‘මයා මංසං පලිවෙධීත’න්ති, එවමෙව න වක්කහදයානි සකලසරීරෙ මංසඤ්ච ඡානාති ‘අහං කිලොමකෙන පටිච්ඡන්ත’න්ති, නාපි කිලොමකං ඡානාති ‘මයා වක්කහදයානි සකලසරීරෙ මංසඤ්ච පටිච්ඡන්ත’න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති කිලොමකං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අඛ්‍යාකනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො ථද්ධො පථව්ඨාතුති.

පිහකං හදයස්ස වාමපස්සෙ උදරපටලස්ස මත්ථකපස්සං නිස්සාය ධීතං. තත්ථ යථා කොට්ඨකමත්ථකපස්සං නිස්සාය ධීතාය ගොමයපිණ්ඩියා න කොට්ඨකමත්ථකපස්සං ඡානාති ‘ගොමයපිණ්ඩි මං නිස්සාය ධීතා’ති, නාපි ගොමයපිණ්ඩි ඡානාති ‘අහං කොට්ඨකමත්ථකපස්සං නිස්සාය ධීතා’ති, එවමෙව න උදරපටලස්ස මත්ථකපස්සං ඡානාති ‘පිහකං මං නිස්සාය ධීත’න්ති, නාපි පිහකං ඡානාති ‘අහං උදරපටලස්ස මත්ථකපස්සං නිස්සාය ධීත’න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති පිහකං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ

පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනතො අබ්‍යාකතො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො
ඵද්ධො පථව්ඨාතුති.

පජ්ජාසං සරීරබ්‍හන්තරෙ ද්විත්තං ථනානං අබ්‍හන්තරෙ හදයඤ්ච යකනඤ්ච
උපරිජාදෙත්වා ඔලම්බන්තං යීතං. තත්ථ යථා ජිණ්ණකොට්ඨබ්‍හන්තරෙ
ඔලම්බමානො සකුණකුලාවකො න ජිණ්ණකොට්ඨබ්‍හන්තරං ජානාති ‘මයි
සකුණකුලාවකො ඔලම්බමානො යීතො’ති, නාපි සකුණකුලාවකො ජානාති ‘අහං
ජිණ්ණකොට්ඨබ්‍හන්තරෙ ඔලම්බමානො යීතො’ති, එවමෙව න සරීරබ්‍හන්තරං
ජානාති ‘මයි පජ්ජාසං ඔලම්බමානං යීත’න්ති, නාපි පජ්ජාසං ජානාති ‘අහං එවරූපෙ
සරීරබ්‍හන්තරෙ ඔලම්බමානං යීත’න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං
ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති පජ්ජාසං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ
පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනතො අබ්‍යාකතො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො
ඵද්ධො පථව්ඨාතුති.

අන්තං ගලවාටකතො කරිසමග්ගපරියන්තෙ සරීරබ්‍හන්තරෙ යීතං. තත්ථ යථා
ලොහිතදොණිකාය ඔභුජිත්වා යපිතෙ ඡින්නසිසධමනිකලෙවරෙ න ලොහිතදොණි
ජානාති ‘මයි ධමනිකලෙවරං යීත’න්ති, නාපි ධමනිකලෙවරං ජානාති ‘අහං
ලොහිතදොණිකායං යීත’න්ති, එවමෙව න සරීරබ්‍හන්තරං ජානාති ‘මයි අන්තං
යීත’න්ති, නාපි අන්තං ජානාති ‘අහං සරීරබ්‍හන්තරෙ යීත’න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං
ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති අන්තං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ
පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනතො අබ්‍යාකතො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො
ඵද්ධො පථව්ඨාතුති.

අන්තගුණං අන්තන්තරෙ එකවිසති අන්තභොගෙ ඛන්ධිත්වා යීතං. තත්ථ යථා
පාදපුඤ්ජනරජ්ජුමණ්ඩලකං සිඛ්බ්බෙත්වා යීතෙසු රජ්ජුකෙසු න
පාදපුඤ්ජනරජ්ජුමණ්ඩලකං ජානාති ‘රජ්ජුකා මං සිඛ්බ්බෙත්වා යීතා’ති, නාපි රජ්ජුකා
ජානන්ති ‘මයං පාදපුඤ්ජනරජ්ජුමණ්ඩලකං සිඛ්බ්බෙත්වා යීතා’ති, එවමෙව න අන්තං
ජානාති ‘අන්තගුණං මං ආඛන්ධිත්වා යීත’න්ති, නාපි අන්තගුණං ජානාති ‘අහං
අන්තං ඛන්ධිත්වා යීත’න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ
ධම්මා. ඉති අන්තගුණං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො
අවෙනතො අබ්‍යාකතො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො ඵද්ධො පථව්ඨාතුති.

උදරියං උදරෙ යීතං අසිතපිතබාසිතසායිතං. තත්ථ යථා සුවානදොණියං යීතෙ
සුවානවමථුම්භී න සුවානදොණි ජානාති ‘මයි සුවානවමථු යීතො’ති, නාපි
සුවානවමථු ජානාති ‘අහං සුවානදොණියං යීතො’ති, එවමෙව න උදරං ජානාති ‘මයි
උදරියං යීත’න්ති, නාපි උදරියං ජානාති ‘අහං උදරෙ යීත’න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං
ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති උදරියං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ
පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනතො අබ්‍යාකතො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො
ඵද්ධො පථව්ඨාතුති.

කරිසං පක්කාසයසඬ්ඛානෙ අට්ඨඨගුලවෙළුපබ්බසදිසෙ අන්තපරියොසානෙ
ධීතං. තත්ථ යථා වෙළුපබ්බෙ ඔමද්දිත්වා පක්ඛිත්තාය සන්භපණ්ඩුමත්තිකාය න
වෙළුපබ්බං ජානාති ‘මයි පණ්ඩුමත්තිකා ධීතා’ති, නාපි පණ්ඩුමත්තිකා ජානාති ‘අභං
වෙළුපබ්බෙ ධීතා’ති, එවමෙව න පක්කාසයො ජානාති ‘මයි කරිසං ධීත’න්ති, නාපි
කරිසං ජානාති ‘අභං පක්කාසයෙ ධීත’න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං
ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති කරිසං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ
පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනතො අඛ්‍යාකතො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො
ඵද්ධො පථව්ඨාතුති.

මත්ථලුඬගං සීසකට්ඨාහඛන්තරෙ ධීතං. තත්ථ යථා පුරාණලාබ්ඛකට්ඨාහෙ
පක්ඛිත්තාය පිට්ඨපිණ්ඩියා න ලාබ්ඛකට්ඨාහං ජානාති ‘මයි පිට්ඨපිණ්ඩි ධීතා’ති, නාපි
පිට්ඨපිණ්ඩි ජානාති ‘අභං ලාබ්ඛකට්ඨාහෙ ධීතා’ති, එවමෙව න සීසකට්ඨාහඛන්තරං
ජානාති ‘මයි මත්ථලුඬගං ධීත’න්ති, නාපි මත්ථලුඬගං ජානාති ‘අභං
සීසකට්ඨාහඛන්තරෙ ධීත’න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ
ධම්මා. ඉති මත්ථලුඬගං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො
අවෙනතො අඛ්‍යාකතො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො ඵද්ධො පථව්ඨාතුති.

යං වා පනඤ්ඤමිපිති ඉමිනා ආපොකොට්ඨාසාදීසු තීසු අනුගතං පථව්ඨාතුං
ලක්ඛණවසෙන යෙවාපනකං පථවිං කත්වා දස්සෙති.

බාහිරපථව්ඨාතුනිද්දෙසෙ අයොති කාළලොහං. ලොහන්ති ජාතිලොහං,
විජාතිලොහං, කිත්තිමලොහං, පිසාවලොහන්ති චතුබ්බිධං. තත්ථ අයො, සජ්ඣු,
සුවණ්ණං, තිපු, සීසං, තම්බලොහං, වෙකන්තකන්ති ඉමානි සත්ත ජාතිලොහානි
නාම. නාගනාසිකලොහං විජාතිලොහං නාම. කංසලොහං, වට්ටලොහං,
ආරකුටන්ති තීණි කිත්තිමලොහානි නාම. මොරක්ඛකං, පුටුකං, මලිනකං, වපලකං,
සෙලකං, ආටකං, හල්ලකං, දුසිලොහන්ති අට්ඨ පිසාවලොහානි නාම. තෙසු පඤ්ච
ජාතිලොහානි පාළියං විසුං චුත්තානෙව. තම්බලොහං, වෙකන්තකලොහන්ති ඉමෙහි
පන ද්විති ජාතිලොහෙහි සද්ධිං සෙසං සබ්බමිපි ඉධ ලොහන්ති වෙදිතබ්බං.

තිපුති සෙතතිපු. සීසන්ති කාළතිපු. සජ්ඣුති රජතං. මුත්තාති සාමුද්දිකමුත්තා.
මණිති යපෙත්වා පාළිආගතෙ වෙළුපරියාදයො සෙසො ජොතිරසාදිහෙදො සබ්බොපි
මණි. වෙළුපරියොති වංසවණ්ණමණි. සඬ්ඛොති සාමුද්දිකසඬ්ඛො. සීලාති කාළසීලා,
පණ්ඩුසීලා, සෙතසීලාතිආදිහෙදා සබ්බොපි සීලා. පවාළන්ති පවාළමෙව. රජතන්ති
කහාපණො. ජාතරූපන්ති සුවණ්ණං. ලොහිතඬ්ඛකොති රත්තමණි. මසාරගල්ලන්ති
කබරමණි. තිණාදීසු බහිසාරා අන්තමසො නාළිකෙරාදයොපි තිණං නාම.
අන්තොසාරං අන්තමසො දාරුඛණ්ඩමිපි කට්ඨං නාම. සක්ඛරාති මුග්ගමත්තතො
යාව මුට්ඨිප්පමාණා මරුමිබා සක්ඛරා නාම. මුග්ගමත්තතො පන හෙට්ඨා වාලිකාති
චුච්චති. කඨලන්ති යං කිඤ්චි කපාලං. භූමිති පථවි. පාසාණොති අන්තොමුට්ඨියං
අසණ්ඨහනතො පට්ඨාය හත්ථිප්පමාණං අසම්පත්තො පාසාණො නාම.
හත්ථිප්පමාණතො පට්ඨාය පන උපරි පබ්බතො නාම. යං වා පනාති ඉමිනා තාලට්ඨි-

නාලිකෙර-එලාදිහෙදං සෙසපථවිං ගණ්හාති. යා ච අජ්ඣන්තිකා පථව්ඨාතු යා ච බාහිරාති ඉමිනා ද්වෙපි පථව්ඨාතුයො කක්ඛලට්ඨෙන ලක්ඛණතො එකා පථව්ඨාතු එවාති දස්සෙති.

174. ආපොධාතුනිද්දෙසාදීසු හෙට්ඨා චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ආපො ආපොගතන්තිආදීසු ආබන්ධනවසෙන ආපො. තදෙව ආපොසභාවං ගතන්තා ආපොගතං නාම. ස්නෙහවසෙන ස්නෙහො. සොයෙව ස්නෙහසභාවං ගතන්තා ස්නෙහගතං නාම. බන්ධනන්තං රූපස්සාති අවිනිබ්භොගරූපස්ස බන්ධනභාවො. පිත්තං සෙම්භන්තිආදීනිපි වණ්ණසණ්ඨානදිසොකාසපරිච්ඡෙදවසෙන පරිග්ගහෙත්වා ධාතුවසෙනෙව මනසිකාතබ්බාති.

තත්‍රායං නයො – පිත්තෙසු හි අබද්ධපිත්තං ජීවිතින්ද්‍රියපට්ඨං සකලසරීරං බ්‍යාපෙත්වා යීතං, බද්ධපිත්තං පිත්තකොසකෙ යීතං. තත්ථ යථා පූචං බ්‍යාපෙත්වා යීතෙ තෙලෙ න පූචං ජානාති ‘තෙලං මං බ්‍යාපෙත්වා යීත’න්ති, නාපි තෙලං ජානාති ‘අහං පූචං බ්‍යාපෙත්වා යීත’න්ති, එවමෙව න සරීරං ජානාති ‘අබද්ධපිත්තං මං බ්‍යාපෙත්වා යීත’න්ති, නාපි අබද්ධපිත්තං ජානාති ‘අහං සරීරං බ්‍යාපෙත්වා යීත’න්ති. යථා ච වස්සොදකෙන පුණ්ණෙ කොසාතකීකොසකෙ න කොසාතකීකොසකො ජානාති ‘මයි වස්සොදකං යීත’න්ති, නාපි වස්සොදකං ජානාති ‘අහං කොසාතකීකොසකෙ යීත’න්ති, එවමෙව න පිත්තකොසකො ජානාති මයි බද්ධපිත්තං යීතන්ති, නාපි බද්ධපිත්තං ජානාති ‘අහං පිත්තකොසකෙ යීත’න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති පිත්තං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනතො අබ්‍යාකතො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො යුසභුතො ආබන්ධනාකාරො ආපොධාතුති.

සෙම්භං එකපත්ථපුරස්පමාණං උදරපටලෙ යීතං. තත්ථ යථා උපරි සඤ්ජාතචේණපටලාය වන්දනිකාය න වන්දනිකා ජානාති ‘මයි චේණපටලං යීත’න්ති, නාපි චේණපටලං ජානාති ‘අහං වන්දනිකාය යීත’න්ති, එවමෙව න උදරපටලං ජානාති ‘මයි සෙම්භං යීත’න්ති, නාපි සෙම්භං ජානාති ‘අහං උදරපටලෙ යීත’න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති සෙම්භං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනතො අබ්‍යාකතො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො යුසභුතො ආබන්ධනාකාරො ආපොධාතුති.

පුබ්බො අනිබද්ධොකාසො, යත්ථ යත්ථෙව බාණුකණ්ටකප්පහරණඅග්ගිජාලාදීහි අභිභට්ඨෙ සරීරප්පදෙසෙ ලොහිතං සණ්ඨහිත්වා පච්චති, ගණ්ඨපිළිකාදයො චා උප්පජ්ජන්ති, තත්ථ තත්ථෙව තිට්ඨති. තත්ථ යථා ඵරසුප්පහාරාදිවසෙන පග්ගරිතනියාසෙ රුක්ඛෙ න රුක්ඛස්ස ඵරසුප්පහාරාදිප්පදෙසා ජානන්ති ‘අම්භෙසු නියායාසො යීතො’ති, නාපි නියායාසො ජානාති ‘අහං රුක්ඛස්ස ඵරසුප්පහාරාදිප්පදෙසෙසු යීතො’ති, එවමෙව න සරීරස්ස බාණුකණ්ටකාදීහි අභිභට්ඨෙප්පදෙසා ජානන්ති ‘අම්භෙසු පුබ්බො යීතො’ති, නාපි පුබ්බො ජානාති ‘අහං තෙසු පදෙසෙසු යීතො’ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං

ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති පුබ්බො නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අබ්‍යාකනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො යුසභුතො ආබන්ධනාකාරො ආපොධාතුති.

ලොභිතෙසු සංසරණලොභිතං අබද්ධපිත්තං විය සකලසරීරං බ්‍යාපෙත්වා යීතං. සන්තිවිතලොභිතං යකනට්ඨානස්ස හෙට්ඨාභාගං පුරෙත්වා එකපත්තපුරණප්පමාණං වක්කහදයයකනපප්ඵාසානි තෙමෙන්තං යීතං. තත්ථ සංසරණලොභිතෙ අබද්ධපිත්තසදිසොව විනිවිජයො. ඉතරං පන යථා ජජ්ජරකපාලට්ඨෙ උදකෙ හෙට්ඨා ලෙඩ්ඛුඛණ්ඩානි තෙමයමානෙ න ලෙඩ්ඛුඛණ්ඩානි ජානන්ති ‘මයං උදකෙන තෙමියමානා යීතා’ති, නාපි උදකං ජානාති ‘අහං ලෙඩ්ඛුඛණ්ඩානි තෙමෙමී’ති, එවමෙව න යකනස්ස හෙට්ඨාභාගට්ඨානං වක්කාදීනි වා ජානන්ති ‘මයි ලොභිතං යීතං, අම්හෙ වා තෙමියමානං යීත’න්ති, නාපි ලොභිතං ජානාති ‘අහං යකනස්ස හෙට්ඨාභාගං පුරෙත්වා වක්කාදීනි තෙමියමානං යීත’න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති ලොභිතං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අබ්‍යාකනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො යුසභුතො ආබන්ධනාකාරො ආපොධාතුති.

සෙදො අග්ගිසන්තාපාදිකාලෙසු කෙසලොමකූපවිවරානි පුරෙත්වා තිට්ඨති වෙව පග්ගරති ව. තත්ථ යථා උදකා අබ්බුළ්භමත්තෙසු භිසමුළාලකුමුදනාළකලාපෙසු න භිසාදිකලාපවිවරානි ජානන්ති ‘අම්හෙහි උදකං පග්ගරති’ති, නාපි භිසාදිකලාපවිවරෙහි පග්ගරන්තං උදකං ජානාති ‘අහං භිසාදිකලාපවිවරෙහි පග්ගරාමී’ති, එවමෙව න කෙසලොමකූපවිවරානි ජානන්ති ‘අම්හෙහි සෙදො පග්ගරති’ති, නාපි සෙදො ජානාති ‘අහං කෙසලොමකූපවිවරෙහි පග්ගරාමී’ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති සෙදො නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අබ්‍යාකනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො යුසභුතො ආබන්ධනාකාරො ආපොධාතුති.

මෙදො පුලස්ස සකලසරීරං ඵරිත්වා කිසස්ස ජඩ්ඝමංසාදීනි නිස්සාය යීතො පත්ථීන්තස්සෙනො. තත්ථ යථා හලිද්දිපිලොතිකපට්ඨිජන්තො මංසපුඤ්ජෙ න මංසපුඤ්ජෙ ජානාති ‘මං නිස්සාය හලිද්දිපිලොතිකා යීතා’ති, නාපි හලිද්දිපිලොතිකා ජානාති ‘අහං මංසපුඤ්ජං නිස්සාය යීතා’ති, එවමෙව න සකලසරීරෙ ජඩ්ඝාදීසු වා මංසං ජානාති ‘මං නිස්සාය මෙදො යීතො’ති, නාපි මෙදො ජානාති ‘අහං සකලසරීරෙ ජඩ්ඝාදීසු වා මංසං නිස්සාය යීතො’ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති මෙදො නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අබ්‍යාකනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො පත්ථීන්තස්සෙනො පත්ථීන්තයුසභුතො ආබන්ධනාකාරො ආපොධාතුති.

අස්සු යදා සඤ්ජායති තදා අක්ඛිකූපකෙ පුරෙත්වා තිට්ඨති වා පග්ගරති වා. තත්ථ යථා උදකපුණ්ණෙසු තරුණතාලට්ඨිකූපකෙසු න තරුණතාලට්ඨිකූපකා ජානන්ති ‘අම්හෙසු උදකං යීත’න්ති, නාපි උදකං ජානාති ‘අහං

තරුණතලට්ඨිකූපකෙසු යිත'න්ති, එවමෙව න අක්ඛිකූපකා ජානන්ති 'අම්භෙසු අස්සු යිත'න්ති, නාපි අස්සු ජානාති 'අහං අක්ඛිකූපකෙසු යිත'න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති අස්සු නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අබ්‍යාකනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො යුසභුතො ආබන්ධනාකාරො ආපොධාතුති.

වසා අග්ගිසන්තාපාදිකාලෙ

හත්ථතලහත්ථපිට්ඨිපාදතලපාදපිට්ඨිනාසපුට්ඨාලාටආංසකුටෙසු යිතවිලිනස්නෙහො. තත්ථ යථා පක්ඛිත්තතෙලෙ ආවාමෙ න ආවාමො ජානාති 'මං තෙලං අජ්ඣොත්ථරිත්වා යිත'න්ති, නාපි තෙලං ජානාති 'අහං ආවාමං අජ්ඣොත්ථරිත්වා යිත'න්ති, එවමෙව න හත්ථතලාදිප්පදෙසො ජානාති 'මං වසා අජ්ඣොත්ථරිත්වා යිතා'ති, නාපි වසා ජානාති 'අහං හත්ථතලාදිප්පදෙසෙ අජ්ඣොත්ථරිත්වා යිතා'ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති වසා නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අබ්‍යාකනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො යුසභුතො ආබන්ධනාකාරො ආපොධාතුති.

බෙළො තථාරූපෙ බෙළුප්පත්තිපච්චයෙ සති උභොහි කපොලපස්සෙහි ඔරොහිත්වා ජිව්හාය තිට්ඨති. තත්ථ යථා අබ්බොච්ඡිත්තඋදකනිස්සන්දෙ නදීතීරකූපකෙ න කූපතලං ජානාති 'මයි උදකං සන්තිට්ඨතී'ති, නාපි උදකං ජානාති 'අහං කූපතලෙ සන්තිට්ඨාමී'ති, එවමෙව න ජිව්හාතලං ජානාති 'මයි උභොහි කපොලපස්සෙහි ඔරොහිත්වා බෙළො යිතො'ති, නාපි බෙළො ජානාති 'අහං උභොහි කපොලපස්සෙහි ඔරොහිත්වා ජිව්හාතලෙ යිතො'ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති බෙළො නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අබ්‍යාකනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො යුසභුතො ආබන්ධනාකාරො ආපොධාතුති.

සිඬ්ඝාණිකා යදා සඤ්ජායති තදා නාසාපුටෙ පුරන්වා තිට්ඨති වා පග්ගරති වා. තත්ථ යථා පුතිදධිහරිතාය සිප්පිකාය න සිප්පිකා ජානාති 'මයි පුතිදධි යිත'න්ති, නාපි පුතිදධි ජානාති 'අහං සිප්පිකාය යිත'න්ති, එවමෙව න නාසාපුටා ජානන්ති 'අම්භෙසු සිඬ්ඝාණිකා යිතා'ති, නාපි සිඬ්ඝාණිකා ජානාති 'අහං නාසාපුටෙසු යිතා'ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති සිඬ්ඝාණිකා නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අබ්‍යාකනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො යුසභුතො ආබන්ධනාකාරො ආපොධාතුති.

ලසිකා අට්ඨිකසන්ධිනං අබ්භඤ්ජනකිච්චං සාධයමානා අසිතිසතසන්ධිසු යිතා. තත්ථ යථා තෙලබ්භඤ්ජිතෙ අක්ඛෙ න අක්ඛො ජානාති 'මං තෙලං අබ්භඤ්ජිත්වා යිත'න්ති, නාපි තෙලං ජානාති 'අහං අක්ඛං අබ්භඤ්ජිත්වා යිත'න්ති, එවමෙව න අසිතිසතසන්ධියො ජානන්ති 'ලසිකා අම්භෙ අබ්භඤ්ජිත්වා යිතා'ති, නාපි ලසිකා ජානාති 'අහං අසිතිසතසන්ධියො අබ්භඤ්ජිත්වා යිතා'ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං ආභොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති ලසිකා නාම ඉමස්මිං සරීරෙ

පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අඛ්‍යාකනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො
යුසභුතො ආබන්ධනාකාරො ආපොධාතුති.

මුත්තං වත්ථිස්ස අඛ්‍යන්තරෙ ධීතං. තත්ථ යථා වන්දනිකාය පක්ඛිත්තෙ
අධොමුඛෙ රචණසට්ඨෙ න රචණසට්ඨො ඡානාති ‘මයි වන්දනිකාරසො ධීතො’ති, නාපි
වන්දනිකාරසො ඡානාති ‘අහං රචණසට්ඨෙ ධීතො’ති, එවමෙව න වත්ථි ඡානාති ‘මයි
මුත්තං ධීත’න්ති, නාපි මුත්තං ඡානාති ‘අහං වත්ථිමිහි ධීත’න්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤං
ආහොගපච්චවෙක්ඛණරහිතා එතෙ ධම්මා. ඉති මුත්තං නාම ඉමස්මිං සරීරෙ
පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අඛ්‍යාකනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො
යුසභුතො ආබන්ධනාකාරො ආපොධාතුති. යං වා පනාති අවසෙසෙසු තිසු
කොට්ඨාසෙසු ආපොධාතුං සන්ධාය වුත්තං.

බාහිරආපොධාතුනිද්දෙසෙ මූලං පටිච්ච නිබ්බත්තො රසො මූලරසො නාම.
බන්ධරසාදිසුපි එසෙව නයො. බීරාදීනි පාකටානෙව. යථා පන හෙසජ්ජසික්ඛාපදෙ
එවමිධ නියමො නත්ථි. යං කිඤ්චි බීරං බීරමෙව. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.
භුම්මානීති ආවාටාදිසු ධීතඋදකාති. අන්තලික්ඛානීති පථවිං අප්පත්තාති
වස්සොදකාති. යං වා පනාති හිමොදකකප්පවිනාසකඋදකපථවිසන්ධාරකඋදකාදීනි
ඉධ යෙවාපනකට්ඨානං පටිට්ඨාති.

175. තෙජොධාතුනිද්දෙසෙ තෙජනවසෙන තෙජො. තෙජොව තෙජොභාවං
ගතත්තා තෙජොගතං. උස්මාති උණ්භාකාරො. උස්මාව උස්මාභාවං ගතත්තා
උස්මාගතං. උසුමන්ති වණ්ඛිඋසුමං. තදෙව උසුමභාවං ගතත්තා උසුමගතං. යෙන
වාති යෙන තෙජොගතෙන කුප්පිතෙන. සන්තප්පතීති අයං කායො සන්තප්පති,
එකාහිකජරාදිභාවෙන උසුමජාතො භොති. යෙන ව ජීරීයතීති යෙන අයං කායො
ජීරීයති, ඉන්ද්‍රියවෙකල්ලතං බලපරික්ඛයං වලිපලිතාදිභාවඤ්ච පාපුණාති. යෙන ව
පරිඛය්හතීති යෙන කුප්පිතෙන අයං කායො ඛය්හති, සො ව පුග්ගලො ‘ඛය්හාමි
ඛය්හාමි’ති කන්දන්තො සතධොතසප්පිගොසීතවන්දනාදිලෙපනඤ්චෙව
තාලවණ්ටවාතඤ්ච පච්චාසීසති. යෙන ව අසිතපිතබායිතසායිතං සම්මා පරිණාමං
ගච්ඡතීති යෙනෙතං අසිතං වා ඔදනාදි, පීතං වා පානකාදි, බායිතං වා පිට්ඨබජ්ජකාදි,
සායිතං වා අම්බපක්කමධුඵාණිතාදි සම්මා පරිපාකං ගච්ඡති, රසාදිභාවෙන විවෙකං
ගච්ඡතීති අත්ථො. එත්ථ ව පුරිමා තයො තෙජොධාතු වතුසමුට්ඨානා, පච්ඡිමො
කම්මසමුට්ඨානොව. අයං තාවෙන්ථ පදසංවණ්ණනා.

ඉදං පන මනසිකාරවිධානං – ඉධ හික්ඛු ‘යෙන සන්තප්පති, අයං ඉමස්මිං සරීරෙ
පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අඛ්‍යාකනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො
පරිපාවනාකාරො තෙජොධාතු’ති මනසි කරොති; ‘යෙන ජීරීයති, යෙන පරිඛය්හති,
යෙන අසිතපිතබායිතසායිතං සම්මා පරිණාමං ගච්ඡති, අයං ඉමස්මිං සරීරෙ
පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනනො අඛ්‍යාකනො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො
පරිපාවනාකාරො තෙජොධාතු’ති මනසි කරොති. යං වා පනාති ඉමස්මිං සරීරෙ
පාකතිකො එකො උතු අත්ථි, සො යෙවාපනකට්ඨානං පටිට්ඨො.

බාහිරතෙජොධාතුනිද්දෙසෙ කට්ඨං පටිච්ච පජ්ජලිතො කට්ඨුපාදානො අග්ගි කට්ඨග්ගි නාම. සකලිකග්ගිආදීසුපි එසෙව නයො. සඬිකාරග්ගිති කවචරං සංකඩ්ඪිත්වා ජාලාපිතො කවචරග්ගි. ඉන්දග්ගිති අසනිඅග්ගි. අග්ගිසන්තාපොති ජාලාය වා චිතච්චිකඩ්ගාරානං වා සන්තාපො. සුරියසන්තාපොති ආතපො. කට්ඨසන්තිවයසන්තාපොති කට්ඨරාසිට්ඨානෙ සන්තාපො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. යං වා පනාති පෙතග්ගි කජ්ජවිනාසග්ගි නිරයග්ගිආදයො ඉධ යෙවාපනකට්ඨානං පටිට්ඨා.

176. වායොධාතුනිද්දෙසෙ වායනවසෙන වායො. වායොව වායොභාවං ගතත්තා වායොගතං. ථම්භිතත්තං රූපස්සාති අවිනිබ්භොගරූපස්ස ථම්භිතභාවො. උද්ධඬගමා වාතාති උග්ගාරභික්කාදි පචත්තකා උද්ධං ආරොහනවාතා. අධොගමා වාතාති උච්චාරපස්සාවාදිනීභරණකා අධො ඔරොහනවාතා. කුච්ඡිසයා වාතාති අන්තානං බහිවාතා. කොට්ඨාසයා වාතාති අන්තානං අන්තොවාතා. අඬගමඬගානුසාරිනො වාතාති ධමනිජාලානුසාරෙන සකලසරීරෙ අඬගමඬගාති අනුසටා සමිඤ්ජනපසාරණාදිනිබ්බත්තකා වාතා. සත්ථකවාතාති සත්ඨිබ්බන්ධනාති කත්තරියා ඡින්නත්තා විය පචත්තවාතා. ධුරකවාතාති ධුරෙන විය හදයං ඵාලනවාතා. උජ්ජලකවාතාති හදයමංසමෙව උජ්ජාටනකවාතා. අස්සාසොති අන්තොපවිසනනාසිකාවතො. පස්සාසොති බහිනික්ඛමනනාසිකාවතො. එත්ථ ව පුරිමා සබ්බෙ චතුසමුට්ඨානා, අස්සාසපස්සාසා විත්තසමුට්ඨානාව. අයමෙත්ථ පදවණ්ණනා.

ඉදං පන මනසිකාරවිධානං – ඉධ භික්ඛු උද්ධඬගමාදිහෙදෙ වාතෙ උද්ධඬගමාදිවසෙන පරිග්ගහෙත්වා ‘උද්ධඬගමා වාතා නාම ඉමස්මිං සරීරෙ පාටියෙක්කො කොට්ඨාසො අවෙනතො අබ්‍යාකතො සුඤ්ඤො නිස්සත්තො විත්ථම්භනාකාරො වායොධාතු’ති මනසි කරොති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. යං වා පනාති සෙසෙ වායොකොට්ඨාසෙ අනුගතා වාතා ඉධ යෙවාපනකට්ඨානං පටිට්ඨා.

බාහිරවායොධාතුනිද්දෙසෙ පුරත්ථිමා වාතාති පුරත්ථිමදිසතො ආගතා වාතා. පච්ඡිමුත්තරදක්ඛිණෙසුපි එසෙව නයො. සරජා වාතාති සහ රජෙන සරජා. අරජා වාතාති රජවිරහිතා සුද්ධා අරජා නාම. සීතාති සීතඋතුසමුට්ඨානා සීතවලාභකත්තරෙ සමුට්ඨිතා. උණ්භාති උණ්භඋතුසමුට්ඨානා උණ්භවලාභකත්තරෙ සමුට්ඨිතා. පරිත්තාති මන්දා තනුකවාතා. අධිමත්තාති බලවවාතා. කාලාති කාලවලාභකත්තරෙ සමුට්ඨිතා, යෙහි අබ්භාහතො ඡවිවණ්ණො කාලකො භොති. තෙසං එතං අධිවචනත්තිපි එකෙ. වෙරම්භවාතාති යොජනතො උපරි වායනවාතා. පක්ඛවාතාති අන්තමසො මක්ඛිකායපි පක්ඛායුහනසමුට්ඨිතා වාතා. සුපණ්ණවාතාති ගරුලවාතා. කාමඤ්ච ඉමෙපි පක්ඛවාතාව උස්සදවසෙන පන විසුං ගහිතා. තාලවණ්ටවාතාති තාලපණ්ණෙහි වා අඤ්ඤෙන වා කෙනවි මණ්ඩලසණ්ඨානෙන සමුට්ඨාපිතා වාතා. විදුපනවාතාති බීජනපත්තකෙන සමුට්ඨාපිතා වාතා. ඉමානි ච තාලවණ්ටවිදුපනාති අනුජ්ජන්තම්පි වාතං උජ්ජාදෙන්ති, උජ්ජන්තම්පි පරිවත්තෙන්ති. යං වා පනාති ඉධ පාළිආගතෙ යපෙත්වා සෙසවාතා යෙවාපනකට්ඨානං පටිට්ඨා.

177. ආකාසධාතූනිද්දෙසෙ අප්පට්ඨපට්ඨනට්ඨයෙන න කස්සතීති ආකාසො.

ආකාසොව ආකාසභාවං ගතත්තා ආකාසගතං. අසට්ටනීයතාය අසං. අසමෙව අසභාවං ගතත්තා අසගතං. විවරොති අන්තරං. තදෙව විවරභාවං ගතත්තා විවරගතං. අසම්ප්ලවයං මංසලොහිතෙහීති මංසලොහිතෙහි නිස්සට්ටං. කණ්ණවිජ්ජිද්දන්තිආදි පන තස්සෙව පහෙදදස්සනං. තත්ථ කණ්ණවිජ්ජිද්දන්ති කණ්ණස්මිං ඡිද්දං විවරං මංසලොහිතෙහි අසම්ප්ලවයොකාසො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. යෙනාති යෙන විවරෙන එතං අසිතාදිහෙදං අප්පකොභරණීයං අප්පකොභරති, අන්තො පච්චෙසෙති. යත්ථාති යස්මිං අන්තොඋදරපටලසඬ්ඛාතෙ ඔකාසෙ එතදෙව චතුබ්බිධං අප්පකොභරණීයං තිට්ඨති. යෙනාති යෙන විවරෙන සබ්බමපෙනං විපක්කං කසට්ඨාවං ආපන්නං නික්ඛමති, තං උදරපටලතො යාව කර්සමග්ගා විදත්ථිචතුරඬ්ගුලමත්තං ඡිද්දං මංසලොහිතෙහි අසම්ප්ලවයං නිස්සට්ටං ආකාසධාතූනි චෙදිතබ්බං. යං වා පනාති එත්ථ වම්මන්තරං මංසන්තරං න්භාරුන්තරං අට්ඨන්තරං ලොමන්තරන්ති ඉදං සබ්බං යෙවාපනකට්ඨානං පට්ටියං.

බාහිරකආකාසධාතූනිද්දෙසෙ අසම්ප්ලවයං චතුහි මහාභූතෙහීති චතුහි මහාභූතෙහි නිස්සට්ටං හිත්තිඡිද්දකවාට්ඨිද්දාදිකං චෙදිතබ්බං. ඉමිනා යස්මිං ආකාසෙ පරිකම්මං කරොන්තස්ස චතුක්කපඤ්චකප්පකොභරාති උප්පජ්ජන්ති තං කථිතං.

178. විඤ්ඤාණධාතූනිද්දෙසෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණසඬ්ඛාතා ධාතු

චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු. සෙසාසුපි එසෙව නයො. ඉති ඉමාසු ඡස්ස ධාතුසු පරිග්ගහිතාසු අට්ඨාරස ධාතුයො පරිග්ගහිතාව හොන්ති. කථං?

පථවීතජොවායොධාතූග්ගහණෙන තාව ඵොට්ඨබ්බධාතු ගහිතාව හොති, ආපොධාතුආකාසධාතූග්ගහණෙන ධම්මධාතු, විඤ්ඤාණධාතූග්ගහණෙන තස්සා පුරෙවාරිකපච්ඡාලාරිකත්තා මනොධාතු ගහිතාව හොති.

චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුආදයො සුත්තෙ ආගතා එව. සෙසා නව ආහරිත්වා දස්සෙතබ්බා. චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතූග්ගහණෙන හි තස්සා නිස්සයභූතා චක්ඛුධාතු, ආරම්මණභූතා රූපධාතු ව ගහිතාව හොන්ති. එවං

සොතවිඤ්ඤාණධාතුආදිග්ගහණෙන සොතධාතුආදයොති අට්ඨාරසාපි ගහිතාව හොන්ති. තාසු දසහි ධාතුහි රූපපරිග්ගහො කථිතො හොති. සත්තහි අරූපපරිග්ගහො. ධම්මධාතුයා සියා රූපපරිග්ගහො, සියා අරූපපරිග්ගහො. ඉති අඬ්චේකාදසහි ධාතුහි රූපපරිග්ගහො, අඬ්චට්ඨධාතුහි අරූපපරිග්ගහොති රූපාරූපපරිග්ගහො කථිතො හොති. රූපාරූපං පඤ්චක්ඛන්ධා. තං හොති දුක්ඛසච්චං. තංසමුට්ඨාපිකා පුරිමතණ්හා සමුදයසච්චං. උභින්නං අප්පචන්ති නිරොධසච්චං. තංපජානනො මග්ගො මග්ගසච්චන්ති ඉදං චතුසච්චකම්මට්ඨානං අට්ඨාරසධාතුවසෙන අහිනිවිට්ඨස්ස හික්ඛුනො යාව අරහත්තා මත්ථකං පාපෙත්වා නිගමනං කථිතන්ති චෙදිතබ්බං.

179. ඉදානි දුතියජක්කං දස්සෙන්නො අපරාපි ඡ ධාතුයොතිආදිමාහ. තත්ථ

සුඛධාතු දුක්ඛධාතුති කායජ්ජසාදවත්ථුකානි සුඛදුක්ඛානි සප්පට්ඨකම්මවසෙන යුගලකතො දස්සිතානි. සුඛඤ්ඤි දුක්ඛස්ස පට්ඨකම්මො, දුක්ඛං සුඛස්ස. යත්තකං

සුඛෙන ඵරිතට්ඨානං තත්තකං දුක්ඛං ඵරති. යත්තකං දුක්ඛෙන ඵරිතට්ඨානං තත්තකං සුඛං ඵරති. සොමනස්සධාතු දොමනස්සධාතුති ඉදමිපි තථෙව යුගලකං කතං. සොමනස්සඤ්ඤි දොමනස්සස්ස පටිපක්ඛො, දොමනස්සං සොමනස්සස්ස. යත්තකං සොමනස්සෙන ඵරිතට්ඨානං තත්තකං දොමනස්සං ඵරති. යත්තකං දොමනස්සෙන ඵරිතට්ඨානං තත්තකං සොමනස්සං ඵරති.

උපෙක්ඛාධාතු අවිජ්ජාධාතුති ඉදං පන ද්වයං සරික්ඛකවසෙන යුගලකං කතං. උභයමිපි හෙතං අවිභූතත්තා සරික්ඛකං හොති. තත්ථ සුඛදුක්ඛධාතුග්ගහණෙන තං සම්පයුත්තා කායවිඤ්ඤාණධාතු, වත්ථුභූතා කායධාතු, ආරම්මණභූතා ඵොට්ඨබ්බධාතු ව ගතිතාව හොත්ති. සොමනස්සදොමනස්සධාතුග්ගහණෙන තං සම්පයුත්තා මනෝවිඤ්ඤාණධාතු ගතිතා හොති. අවිජ්ජාධාතුග්ගහණෙන ධම්මධාතු ගතිතා. උපෙක්ඛාධාතුග්ගහණෙන වක්ඛුසොතඝාතජීවහාවිඤ්ඤාණධාතුමනෝධාතුයො, තාසංයෙව වත්ථාරම්මණභූතා වක්ඛුධාතුරූපධාතුආදයො ව ගතිතාති එවං අට්ඨාරසපි ධාතුයො ගතිතාව හොත්ති. ඉදානි තාසු දසහි ධාතුහි රූපපරිග්ගහොතිආදි සබ්බං හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. එවමිපි එකස්ස භික්ඛුනො යාව අරහත්තා මත්ථකං පාපෙන්වා නිගමනං කථිතං හොතිති වෙදිතබ්බං. තත්ථ කතමා සුඛධාතු යං කායිකං සාතන්ති ආදීනි හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව.

181. තතියජක්කෙ කාමොති ද්වෙ කාමා – වත්ථුකාමො ව කිලෙසකාමො ව. තත්ථ කිලෙසකාමං සන්ධාය කාමපටිසංයුත්තා ධාතු කාමධාතු, කාමචිතක්කස්සෙතං නාමං. වත්ථුකාමං සන්ධාය කාමොයෙව ධාතු කාමධාතු, කාමාවචරධම්මානමෙතං නාමං. බ්‍යාපාදපටිසංයුත්තා ධාතු බ්‍යාපාදධාතු, බ්‍යාපාදචිතක්කස්සෙතං නාමං. බ්‍යාපාදොව ධාතු බ්‍යාපාදධාතු, දසආඝාතවත්ථුකස්ස පටිසස්සෙතං නාමං. විහිංසා පටිසංයුත්තා ධාතු විහිංසාධාතු, විහිංසාචිතක්කස්සෙතං නාමං. විහිංසායෙව ධාතු විහිංසාධාතු, පරසත්තචිහෙසනස්සෙතං නාමං. අයං පන හෙට්ඨා අනාගතත්තා එවං අත්ථාදිවිභාගතො වෙදිතබ්බො – විහිංසන්ති එතාය සත්තෙ, විහිංසනං වා එතං සත්තානන්ති විහිංසා. සා විහෙය්නලක්ඛණා, කරුණාපටිපක්ඛලක්ඛණා වා; පරසත්තානෙ උබ්බෙගජනනරසා, සකසත්තානෙ කරුණාවිද්ධංසනරසා වා; දුක්ඛායතනපච්චුපට්ඨානා; පටිසපදට්ඨානාති වෙදිතබ්බො. නෙක්ඛම්මං වූච්චති ලොභා නික්ඛන්තත්තා අලොභො, නීවරණෙහි නික්ඛන්තත්තා පයමජ්ඣානං, සබ්බාකුසලෙහි නික්ඛන්තත්තා සබ්බකුසලං. නෙක්ඛම්මපටිසංයුත්තා ධාතු නෙක්ඛම්මධාතු, නෙක්ඛම්මචිතක්කස්සෙතං නාමං. නෙක්ඛම්මමෙව ධාතු නෙක්ඛම්මධාතු, සබ්බස්සාපි කුසලස්සෙතං නාමං. අබ්‍යාපාදපටිසංයුත්තා ධාතු අබ්‍යාපාදධාතු, අබ්‍යාපාදචිතක්කස්සෙතං නාමං. අබ්‍යාපාදොව ධාතු අබ්‍යාපාදධාතු, මෙත්තායෙතං නාමං. අවිහිංසාපටිසංයුත්තා ධාතු අවිහිංසාධාතු, අවිහිංසා චිතක්කස්සෙතං නාමං. අවිහිංසාව ධාතු අවිහිංසාධාතු, කරුණායෙතං නාමං.

182. ඉදානි තමෙවත්ථං දස්සෙතුං තත්ථ කතමා කාමධාතුති පදභාජනං ආරද්ධං. තත්ථ පටිසංයුත්තොති සංපයොගවසෙන පටිසංයුත්තො. තක්කො

විකක්කොතිආදීනි චුත්තත්ථානෙව. විහෙයෙතීති බාධෙති, දුක්ඛාපෙති. හෙය්නාති පාණ්ණපහාරාදීහි බාධනා, දුක්ඛුප්පාදනා. බලවහෙය්නා විහෙය්නා. හිංසන්ති එතායාති හිංසනා. බලවහිංසනා විහිංසනා. රොසනාති සට්ඨනා. විරොසනාති බලවසට්ඨනා. සබ්බත්ථ වා ‘වි’ උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං. උපහනන්ති එතෙනාති උපසානො, පරෙසං උපසානො පරුපසානො.

මෙත්තායන්ති එතායාති මෙත්ති. මෙත්තායනාකාරො මෙත්තායනා. මෙත්තාය අයිතස්ස මෙත්තාසමඤ්චිතො භාවො මෙත්තායිතත්තං. බ්‍යාපාදෙන විමුත්තස්ස චෙතසො විමුත්ති චෙතොවිමුත්ති. එත්ථ ච පුරිමෙහි තීහි උපචාරප්පත්තාපි අප්පනාපත්තාපි මෙත්තා කථිතා, පච්ඡිමෙන අප්පනාපත්තාව.

කරුණායන්ති එතායාති කරුණා. කරුණායනාකාරො කරුණායනා. කරුණාය අයිතස්ස කරුණාසමඤ්චිතො භාවො කරුණායිතත්තං. විහිංසාය විමුත්තස්ස චෙතසො විමුත්ති චෙතොවිමුත්ති. ඉධාපි පුරිමනෙයෙනෙව උපචාරප්පනාහෙදො චෙදිතබ්බො. උභයත්ථාපි ච පරියොසානපදෙ මෙත්තාකරුණාති චෙතොවිමුත්තිවිසෙසනත්ථං චුත්තං.

එත්ථ ච කාමචිතක්කො සත්තෙසුපි උප්පජ්ජති සඬ්ඛාරෙසුපි. උභයත්ථ උප්පන්නොපි කම්මපථහෙදොව. බ්‍යාපාදො පන සත්තෙසු උප්පන්නොයෙව කම්මපථං හින්දති, න ඉතරො. විහිංසායපි එසෙව නයො. එත්ථ ච දුට්ඨා කථා – සබ්බසඬ්ඛාහිකා චෙව අසම්භින්තා ව. කාමධාතුග්ගහණෙන හි බ්‍යාපාදවිහිංසාධාතුයොපි ගහිතා. කාමධාතුයායෙව පන නීහරිත්වා නීහරිත්වා ද්වෙපි එතා දස්සිතාති. අයං තාවෙත්ථ සබ්බසඬ්ඛාහිකකථා. යපෙත්වා පන බ්‍යාපාදවිහිංසාධාතුයො සෙසා සබ්බාපි කාමධාතු එවාති. අයං අසම්භින්තකථා නාම. නෙක්ඛම්මධාතුග්ගහණෙනාපි අබ්‍යාපාදඅවිහිංසාධාතුයො ගහිතායෙව. නෙක්ඛම්මධාතූතො පන නීහරිත්වා නීහරිත්වා තදුභයම්පි දස්සිතන්ති අයමෙත්ථාපි සබ්බසඬ්ඛාහිකකථා. යපෙත්වා අබ්‍යාපාදඅවිහිංසාධාතුයො අවසෙසා නෙක්ඛම්මධාතූති අයං අසම්භින්තකථා නාම.

ඉමාහි ච ඡහි ධාතූහි පරිග්ගහිතා හි අට්ඨාරස ධාතුයො පරිග්ගහිතාව හොන්ති. සබ්බාපි හි තා කාමධාතූතොව නීහරිත්වා නීහරිත්වා ලභාපෙතබ්බා අට්ඨාරස ධාතුයොව හොන්තිති තිණ්ණං ඡක්කානං වසෙන අට්ඨාරස හොන්ති. එවං පන අග්ගහෙත්වා එකෙකස්මිං ඡක්කෙ චුත්තනයෙන අට්ඨාරස අට්ඨාරස කත්වා සබ්බානිපි තාති අට්ඨාරසකාති එකජ්ඣං අභිසඬ්ඛිපිත්වා අට්ඨාරසෙව හොන්තිති චෙදිතබ්බො. ඉති ඉමස්මිං සුත්තන්තභාජනීයෙ සොළස ධාතුයො කාමාවචරා, ද්වෙ තෙභූමිකාති එවමෙත්ථ සම්මසනවාරොව කථිතොති චෙදිතබ්බො.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා.

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

183. අභිධම්මභාෂණීයෙ සරූපෙනෙව සබ්බාපි ධාතුයො දස්සෙන්නො අට්ඨාරස ධාතුයො – වක්ඛුධාතු රූපධාතූතිආදිමාහ. තත්ථ උද්දෙසවාරෙ තාව –

අත්ථතො ලක්ඛණාදිතො, කමතාවත්ථසඬ්ඛතො;
පච්චයා අථ දට්ඨබ්බො, වෙදිතබ්බො විනිච්ඡයො.

තත්ථ ‘අත්ථතො’ති වක්ඛන්ති වක්ඛු. රූපයතීති රූපං. වක්ඛුස්ස විඤ්ඤාණං වක්ඛුවිඤ්ඤාණන්ති එවමාදිනා තාව නයෙන වක්ඛාදිනං විසෙසත්ථතො වෙදිතබ්බො විනිච්ඡයො. අවිසෙසෙන පන විදහති, ධියතෙ, විධානං, විධියතෙ එතාය, එත්ථ වා ධියතීති ධාතු. ලොකියා හි ධාතුයො කාරණභාවෙන වචන්ථිතා හුත්වා සුවණ්ණරජතාදිධාතුයො විය සුවණ්ණරජතාදිං අනෙකජ්ජකාරං සංසාරදුක්ඛං විදහන්ති; භාරභාරෙහි ච භාරො විය සත්තෙහි ධියන්තෙ ධාරියන්තෙති අත්ථො. දුක්ඛවිධානමත්තමෙව වෙතා අවසවත්තනතො. එතාහි ච කරණභූතාහි සංසාරදුක්ඛං සත්තෙහි අනුවධියති; තථාවිහිතඤ්ඤෙවං එතාස්ථෙව ධියති යජියතීති අත්ථො. ඉති වක්ඛාදිසු එකෙකො ධම්මො යථාසම්භවං විදහති ධියතෙතිආදිඅත්ථවසෙන ධාතූති වුවවති.

අපිව යථා තිත්ථියානං අත්තා නාම සභාවතො නත්ථී, න එවමෙතා. එතා පන අත්තතො සභාවං ධාරෙන්තීති ධාතුයො. යථා ච ලොකෙ විචිත්තා හරිතාලමනොසිලාදයො සිලාවයවා ධාතුයොති වුවවන්ති, එවමෙතාපි ධාතුයො විය ධාතුයො. විචිත්තා හෙතා ඤාණඤ්ඤායාවයවාති. යථා වා සරීරසඬ්ඛාතස්ස සමුදායස්ස අවයවභූතෙසු රසසොණතාදිසු අඤ්ඤමඤ්ඤං විසභාගලක්ඛණපරිච්ඡින්නෙසු ධාතුසමඤ්ඤා, එවමෙතෙසුපි පඤ්චක්ඛන්ධසඬ්ඛාතස්ස අත්තභාවස්ස අවයවෙසු ධාතුසමඤ්ඤා වෙදිතබ්බො. අඤ්ඤමඤ්ඤවිසභාගලක්ඛණපරිච්ඡින්නා හෙතෙ වක්ඛාදයොති. අපිව ධාතූති නිජ්ජීවමත්තස්සෙතං අධිවචනං. තථා හි භගවා – “ඡ ධාතුරො අයං, හික්ඛු, පුරිසො” තිආදිසු (ම. නි. 3.343-344) ජීවසඤ්ඤාසමුහනත්ථං ධාතුදෙසනං අකාසීති. තස්මා යථාචුත්තෙනත්ථෙව වක්ඛු ච තං ධාතු වාති වක්ඛුධාතු ...පෙ.... මනොවිඤ්ඤාණඤ්ච තං ධාතු වාති මනොවිඤ්ඤාණධාතූති එවං තාවෙන්ථ අත්ථතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘ලක්ඛණාදිතො’ති වක්ඛාදිනං ලක්ඛණාදිතො පෙත්ථ වෙදිතබ්බො විනිච්ඡයො. තානි ච පන තෙසං ලක්ඛණාදීනි හෙට්ඨා චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි.

‘කමතො’ති ඉධාපි පුබ්බෙ චුත්තෙසු උජ්ජත්තික්කමාදිසු දෙසනාක්කමොව යුජ්ජති. සො ච පනායං හෙතුඵලානුපුබ්බවචන්ථානවසෙන චුත්තො. වක්ඛුධාතු රූපධාතූති ඉදඤ්චි ද්වයං හෙතු. වක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතූති ඵලං. එවං සබ්බත්ථ කමතො වෙදිතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘තාවත්ථතො’ති තාවභාවතො. ඉදං චුත්තං හොති – තෙසු තෙසු හි සුත්තාහිධම්මපදෙසෙසු ආභාධාතු, සුභධාතු, ආකාසානඤ්චායනනධාතු,

විඤ්ඤාණඤ්චායතනධාතු, ආකිඤ්චඤ්ඤායතනධාතු,
 නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනධාතු, සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධධාතු, කාමධාතු,
 බ්‍යාපාදධාතු, විහිංසාධාතු, නෙක්ඛම්මධාතු, අබ්‍යාපාදධාතු, අවිහිංසාධාතු, සුඛධාතු,
 දුක්ඛධාතු, සොමනස්සධාතු, දොමනස්සධාතු, උපෙක්ඛාධාතු, අවිජ්ජාධාතු,
 ආරම්භධාතු, නික්කමධාතු, පරක්කමධාතු, භීතධාතු, මජ්ඣිමධාතු, පණීතධාතු,
 පථවීධාතු, ආපොධාතු, තෙජොධාතු, වායොධාතු, ආකාසධාතු, විඤ්ඤාණධාතු,
 සඬ්ඛතධාතු, අසඬ්ඛතධාතු, අනෙකධාතුනානාධාතුලොකොති එවමාදයො අඤ්ඤාපි
 ධාතුයො දිස්සන්ති.

එවං සති සබ්බාසං වසෙන පරිච්ඡේදං අකත්වා කස්මා අට්ඨාරසාති අයමෙව
 පරිච්ඡේදො කතොති වෙ? සභාවතො විජ්ජමානානං සබ්බධාතුනං
 තදන්තොගධත්තා. රූපධාතුයෙව හි ආභාධාතු. සුභධාතු පන රූපාදිජපට්ඨධා.
 කස්මා? සුභනිමිත්තත්තා. සුභනිමිත්තඤ්ඤි සුභධාතු. තඤ්ච රූපාදිවිනිමුත්තං න
 විජ්ජති, කුසලවිපාකාරම්මණා වා රූපාදයො එව සුභධාතුති රූපාදිමත්තමෙවෙසා.
 ආකාසානඤ්චායතනධාතුආදීසු විත්තං මනොවිඤ්ඤාණධාතු. සෙසා ධම්මා
 ධම්මධාතු. සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධධාතු පන සභාවතො නත්ථි;
 ධාතුද්වයනිරොධමත්තමෙව හි සා. කාමධාතු ධම්මධාතුමත්තං වා භොති, යථාහ
 “තත්ථ කතමා කාමධාතු? කාමපට්ඨසංයුත්තො තක්කො ...පෙ....
 මිච්ඡාසඬ්ඤාපො”ති; අට්ඨාරසපි ධාතුයො වා, යථාහ “භෙට්ඨතො අවිච්චිතරයං
 පරියන්තං කත්වා උපරිතො පරනිමිතිවසවත්තිදෙවෙ අන්තොකරිත්වා යං එතස්මිං
 අන්තරෙ එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්තා ඛන්ධධාතුආයතනා, රූපා, වෙදනා,
 සඤ්ඤා, සඬ්ඛාරා, විඤ්ඤාණං – අයං චූච්චති කාමධාතු”ති. නෙක්ඛම්මධාතු
 ධම්මධාතු එව; “සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා නෙක්ඛම්මධාතු”ති වා වචනතො
 මනොවිඤ්ඤාණධාතුපි භොතියෙව.
 බ්‍යාපාදවිහිංසාඅබ්‍යාපාදඅවිහිංසාසුඛදුක්ඛසොමනස්සදොමනස්සුපෙක්ඛාඅවිජ්ජාආර
 ම්භනික්කමපරක්කමධාතුයො ධම්මධාතුයෙව.

භීතමජ්ඣිමපණීතධාතුයො අට්ඨාරසධාතුමත්තමෙව. භීතා හි චක්ඛාදයො
 භීතධාතු. මජ්ඣිමපණීතා චක්ඛාදයො මජ්ඣිමා වෙව පණීතා ව ධාතු.
 නිජපරියායෙන පන අකුසලා ධම්මධාතුමනොවිඤ්ඤාණධාතුයො භීතධාතු.
 ලොකියා කුසලාබ්‍යාකතා උභොපි චක්ඛුධාතුආදයො ව මජ්ඣිමධාතු. ලොකුත්තරා
 පන ධම්මධාතුමනොවිඤ්ඤාණධාතුයො පණීතධාතු. පථවීතෙජොවායොධාතුයො
 ඵොට්ඨබ්බධාතුයෙව. ආපොධාතු ආකාසධාතු ව ධම්මධාතුයෙව. විඤ්ඤාණධාතු
 චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිසත්තවිඤ්ඤාණධාතුසඬ්ඛෙවෙපොයෙව. සත්තරස ධාතුයො
 ධම්මධාතුඑකදෙසො ව සඬ්ඛතධාතු. අසඬ්ඛතධාතු පන ධම්මධාතුඑකදෙසොව.
 අනෙකධාතුනානාධාතුලොකො පන අට්ඨාරසධාතුජපහෙදමත්තමෙවති. ඉති
 සභාවතො විජ්ජමානානං සබ්බධාතුනං තදන්තොගධත්තා අට්ඨාරසෙව චුත්තාති.

අපිව විජානනසභාවෙ විඤ්ඤාණං ජීවසඤ්ඤිතං ජීවසඤ්ඤාසමුහනත්ථම්පි
 අට්ඨාරසෙව චුත්තා. සන්ති හි සත්තා විජානනසභාවෙ විඤ්ඤාණං ජීවසඤ්ඤිතො.

තෙසං චක්ඛුසොතසානජීවිහාකායවිඤ්ඤාණමනොවිඤ්ඤාණධාතුහෙදෙන තස්සා අනෙකත්තං, චක්ඛුරූපාදිපච්චයායත්තචුත්තිතාය අනිච්චතඤ්ච පකාසෙත්වා දීඝරත්තානුසයිතං ජීවසඤ්ඤං සමුහනිතුකාමෙන භගවතා අට්ඨාරස ධාතුයො පකාසිතා. කිඤ්ච භියොයා? තථා වෙනෙයාප්ඤ්ඤාසයවසෙන; යෙ ච ඉමාය නාතිසඬ්ඛෙපචිත්ථාරාය දෙසනාය වෙනෙයා සත්තා, තදප්ඤ්ඤාසයවසෙන ච අට්ඨාරසෙව පකාසිතා.

සඬ්ඛෙපචිත්ථාරනායෙන තථා තථා හි,
 ධම්මං පකාසයති එස යථා යථාස්ස;
 සද්ධම්මතෙජවිහතං චිලයං බණෙන,
 වෙනෙයාසත්තභදයෙසු තමො පයාතීති.

එවමෙත්ථ ‘තාවත්ථතො’ වෙදිතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘සඬ්ඛතො’ති චක්ඛුධාතු තාව ජාතිතො එකො ධම්මොත්ථෙව සඬ්ඛං ගච්ඡති චක්ඛුපසාදවසෙන. තථා සොතසානජීවිහාකායරූපසද්දගන්ධරසධාතුයො සොතපසාදාදිවසෙන. ඵොට්ඨබ්බධාතු පන පථවීතජොවායොවසෙන තයො ධම්මාති සඬ්ඛං ගච්ඡති. චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු කුසලාකුසලවිපාකවසෙන ද්වෙ ධම්මාති සඬ්ඛං ගච්ඡති. තථා සොතසානජීවිහාකායවිඤ්ඤාණධාතුයො. මනොධාතු පන පඤ්චද්වාරාච්ඡන්ද්‍රාකුසලාකුසලවිපාකසම්පට්ඨිතවසෙන තයො ධම්මාති සඬ්ඛං ගච්ඡති. ධම්මධාතු තිණ්ණං අරූපක්ඛන්ධානං, සොළසන්තං සුඛුමරූපානං, අසඬ්ඛතාය ච ධාතුයා වසෙන විසතිධම්මාති සඬ්ඛං ගච්ඡති. මනොවිඤ්ඤාණධාතු සෙසකුසලාකුසලාභාකතවිඤ්ඤාණවසෙන ඡසත්තතිධම්මාති සඬ්ඛං ගච්ඡතීති එවමෙත්ථ ‘සඬ්ඛතො’ වෙදිතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘පච්චයා’ති චක්ඛුධාතුආදීනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුආදීසු පච්චයතො වෙදිතබ්බො විනිච්ඡයො. සො පනෙතෙසං පච්චයභාවො නිද්දෙසවාරෙ ආවි භවිස්සති.

‘දට්ඨබ්බා’ති දට්ඨබ්බතොපෙත්ථ විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බොති අත්ථො. සබ්බා එව හි සඬ්ඛතා ධාතුයො පුබ්බන්තාපරන්තවිචිත්තතො, ධුවසුභසුඛත්තභාවසුඤ්ඤතො, පච්චයායත්තචුත්තිතො ච දට්ඨබ්බා. විසෙසතො පනෙත්ථ හෙරිතලං විය චක්ඛුධාතු දට්ඨබ්බා, දණ්ඩො විය රූපධාතු, සද්දො විය චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු. තථා ආදාසතලං විය චක්ඛුධාතු, මුඛං විය රූපධාතු, මුඛනිමිත්තං විය චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු. අථ වා උච්ඡුතිලානි විය චක්ඛුධාතු, යන්තවක්කයට්ඨි විය රූපධාතු, උච්ඡුරසතෙලානි විය චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු. තථා අධාරාරණී විය චක්ඛුධාතු, උත්තරාරණී විය රූපධාතු, අග්ගි විය චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු. එස නයො සොතධාතුආදීසුපි.

මනොධාතු පන යථාසම්භවතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුආදීනං පුරෙවරානුවරා විය දට්ඨබ්බා. ධම්මධාතුයා වෙදනාක්ඛන්ධො සල්ලමිව සුලමිව ච දට්ඨබ්බො;

සඤ්ඤාසංඛාරක්ඛන්ධා වෙදනාසල්ලසුලයොගා ආතුරා විය; පුටුප්පනානං වා සඤ්ඤා ආසාදුක්ඛජනනතො රිත්තමුට්ඨි විය, අයථාභූවිච්චිමිත්තග්ගාහකතො වනම්ගො විය; සංඛාරා පටිසන්ධියං පක්ඛිපනතො අභිගාරකාසුයං ඛිපනකපුරිසො විය, ජාතිදුක්ඛානුඛන්ධනතො රාජපුරිසානුඛන්ධවොරා විය, සංඛානන්ථාවහස්ස ඛන්ධසන්තානස්ස හෙතුතො විසරුක්ඛබ්බිජාති විය; රූපං නානාවිධූපද්දවිච්චිමිත්තතො බුරුවක්කං විය දට්ඨබ්බං.

අසංඛිතා පන ධාතු අමතතො සන්තතො ඛෙමතො ව දට්ඨබ්බා. කස්මා? සංඛානන්ථපටිපක්ඛභූතත්තා. මනොවිඤ්ඤාණධාතු ගහිතාරම්මණං මුඤ්චිත්වාපි අඤ්ඤං ගහෙත්වාච පවතනතො වනමක්කටො විය, දුද්දමනතො අස්සබ්ච්ඡිකො විය, යත්ථකාමනිජාතිතො වෙහාසං ඛිත්තදණ්ඩො විය, ලොභදොසාදිනානප්පකාරකිලෙසයොගතො රඬගනටො විය දට්ඨබ්බොති.

184. නිද්දෙසවාරෙ චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ වාති ඉදඤ්ච ද්වයං පටිච්ච අඤ්ඤාඤ්ච කිරියාමනොධාතුඤ්චෙව සම්පයුත්තඛන්ධත්තයඤ්චාති අත්ථො. චක්ඛුචිඤ්ඤාණධාතූයා හි චක්ඛු නිස්සයපච්චයො හොති, රූපං ආරම්මණපච්චයො, කිරියමනොධාතු විගතපච්චයො, තයො අරූපක්ඛන්ධා සහජාතපච්චයො. තස්මා එසා චක්ඛුචිඤ්ඤාණධාතු ඉමෙ චත්තාරො පටිච්ච උප්පජ්ජති නාම. සොතඤ්ච පටිච්චාතිආදීසුපි එසෙව නයො.

නිරුද්ධසමනන්තරාති නිරුද්ධාය සමනන්තරා. තප්පා මනොධාතූති තස්මිං ආරම්මණ ජාතා කුසලාකුසලවිපාකතො දුට්ඨා මනොධාතු සම්පටිච්ඡනකිච්චා. සංඛිබ්බම්මෙසු වා පන පයමසමන්තාභාරොති එතෙසු චක්ඛුචිඤ්ඤාණාදීසු සංඛිබ්බම්මෙසු උප්පජ්ජමානෙසු පයමසමන්තාභාරො; චක්ඛුචිඤ්ඤාණධාතුආදීනං වා ආරම්මණසංඛිබ්බානෙසු සංඛිබ්බම්මෙසු පයමසමන්තාභාරොති අයමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. එතෙන පඤ්චද්ද්වාරාවජ්ජනකිච්චා කිරියමනොධාතු ගහිතාති වෙදිතබ්බො.

මනොධාතූයාපි උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධසමනන්තරාති එත්ථ පි-කාරො සම්පිණ්ඩනත්ථො. තස්මා මනොධාතූයාපි මනොවිඤ්ඤාණධාතූයාපිති අයමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. තෙන යා ව විපාකමනොධාතූයා උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධාය සමනන්තරා උප්පජ්ජති සන්තීරණකිච්චා විපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතු, යා ව තස්සා උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධාය සමනන්තරා උප්පජ්ජති වොට්ඨබ්බනකිච්චා කිරියමනොවිඤ්ඤාණධාතු, යා ව තස්සා උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධාය සමනන්තරා උප්පජ්ජති ජවනකිච්චා මනොවිඤ්ඤාණධාතු – තා සංඛිබ්බාපි කථිතා හොතීති වෙදිතබ්බො. මතඤ්ච පටිච්චාති භවඬගමනං. ධම්මෙ වාති චතුභූමිකධම්මාරම්මණං. උප්පජ්ජති මනොවිඤ්ඤාණන්ති සභාවජ්ජනකං ජවනං නිබ්බත්තති.

ඉමස්මිං පන යානෙ හත්ථෙ ගහිතපඤ්භං නාම ගණ්ඨිංසු. මහාධම්මරක්ඛිතත්ථෙරො කීර නාම දීඝභාණකාභයත්ථෙරං හත්ථෙ ගහෙත්වා ආහ

– ‘පටිච්චාති නාම ආගතට්ඨානෙ ආවජ්ජනං විසුං න කාතබ්බං,
භවඬගනිස්සිතකමෙව කාතබ්බ’න්ති. තස්මා ඉධ මනොති සභාවජ්ජනකං භවඬගං.
මනොවිඤ්ඤාණන්ති ජවනමනොවිඤ්ඤාණං. ඉමස්මිං පන අභිධම්මභාජනීයෙ
සොළස ධාතුයො කාමාවචරා, ද්වෙ චතුභුමිකා ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා
කථිතාති.

අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා.

3. පඤ්භාපුච්ඡකවණ්ණනා

185. පඤ්භාපුච්ඡකෙ අට්ඨාරසන්නං ධාතුනං හෙට්ඨා චුත්තන යානුසාරෙනෙව
කුසලාදිභාවො වෙදිතබ්බො. ආරම්මණන්තිකෙසු පන ජ ධාතුයො
පරිත්තාරම්මණාති ඉදං පන පඤ්චන්තං චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං මනොධාතුයා ච
එකන්තෙන පඤ්චසු රූපාරම්මණාදීසු පවත්තිං සන්ධාය චුත්තං. ද්වෙ ධාතුයොති
චුත්තානං පන ධම්මධාතුමනොවිඤ්ඤාණධාතුනං මනායතනධම්මායතනෙසු
චුත්තනයෙනෙව පරිත්තාරම්මණාදිතා වෙදිතබ්බො. ඉති ඉමස්මිම්පි පඤ්භාපුච්ඡකෙ
සොළස ධාතුයො කාමාවචරා, ද්වෙ චතුභුමිකා ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා කථිතා.
එවමයං ධාතුවිභඩ්ගොපි තෙපරිවට්ටං නීහරිත්වාච භාජෙත්වා දෙසිතොති.

සම්මොභවිතොදනියා විභඩ්ගට්ඨකථාය

ධාතුවිභඩ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සච්චවිභඩ්ගො

1. සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා

189. ඉදානි තදනන්තරෙ සච්චවිභඩ්ගෙ චත්තාරිති ගණනපරිච්ඡේදො.
අරියසච්චානීති පරිච්ඡින්නධම්මනිදස්සනං. දුක්ඛං අරියසච්චන්තිආදිමිති පන
උද්දෙසවාරෙ –

විභාගතො නිබ්බවන-උක්ඛණාදිජ්ජහෙදතො;
අත්ථත්ථුද්ධාරතො වෙච, අනුනාධිකතො තථා.

කමතො අරියසච්චෙසු, යං ඤාණං තස්ස කිච්චතො;
අන්තොගධානං පහෙදො, උපමාතො චතුක්කතො.

සුඤ්ඤතෙකවිධාදිහි, සභාගවිසභාගතො;
විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො, විඤ්ඤානා සාසනක්කමෙ.

තත්ථ ‘විභාගතො’ති දුක්ඛාදීනඤ්ඤි චත්තාරො චත්තාරො අත්ථා විභත්තා තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා, යෙ දුක්ඛාදීනි අභිසමෙත්තෙහි අභිසමෙතබ්බා. යථාහ, ‘දුක්ඛස්ස පිළනට්ඨො, සඬ්ඛනට්ඨො, සන්තාපට්ඨො, විපරිණාමට්ඨො – ඉමෙ චත්තාරො දුක්ඛස්ස දුක්ඛට්ඨා තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා. සමුදයස්ස ආයුහනට්ඨො, නිදානට්ඨො, සංයොගට්ඨො, පලිබොධට්ඨො...පෙ.... නිරොධස්ස නිස්සරණට්ඨො, විවෙකට්ඨො, අසඬ්ඛනට්ඨො, අමතට්ඨො...පෙ.... මග්ගස්ස නියානට්ඨො, හෙත්ථට්ඨො, දස්සනට්ඨො, ආධිපතෙය්‍යට්ඨො – ඉමෙ චත්තාරො මග්ගස්ස මග්ගට්ඨා තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා’ති (පටි. ම. 2.8). තථා ‘දුක්ඛස්ස පිළනට්ඨො, සඬ්ඛනට්ඨො, සන්තාපට්ඨො, විපරිණාමට්ඨො, අභිසමයට්ඨො’ති (පටි. ම. 2.11) එවමාදි. ඉති එවං විභත්තානං චතුත්තං චතුත්තං අත්ථානං වසෙන දුක්ඛාදීනි වෙදිතබ්බානීති. අයං තාවෙත්ථ විභාගතො විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

‘නිබ්බවනලක්ඛණාදිප්පහෙදතො’ති එත්ථ පන ‘නිබ්බවනතො’ තාව ඉධ ‘දු’ඉති අයං සද්දො කුච්ඡිතෙ දිස්සති; කුච්ඡිතඤ්ඤි පුත්තං දුපුත්තොති වදන්ති. ‘ඛ’සද්දො පන තුච්ඡේ; තුච්ඡඤ්ඤි ආකාසං ඛන්ති වුව්වති. ඉදඤ්ච පයමසච්චං කුච්ඡිතං අනෙකඋපද්දවාධිට්ඨානතො, තුච්ඡං බාලජනපරිකප්පිතධ්වප්පහසුඛත්තභාවවිරහිතතො. තස්මා කුච්ඡිතත්තා තුච්ඡත්තා ව දුක්ඛන්ති වුව්වති. ‘සං’ඉති ව අයං සද්දො ‘සමාගමො සමෙත’න්තිආදීසු (විභ. 199; දී. නි. 2.396) සංයොගං දීපෙති; ‘උ’ඉති අයං සද්දො ‘උප්පත්තං උදිත’න්තිආදීසු (පාරා. 172; වුළුති. ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙස 141) උප්පත්තිං. ‘අය’සද්දො පන කාරණං දීපෙති. ඉදඤ්චාපි දුතියසච්චං අවසෙසපච්චයසමායොගෙ සති දුක්ඛස්සුප්පත්තිකාරණං. ඉති දුක්ඛස්ස සංයොගෙ උප්පත්තිකාරණත්තා දුක්ඛසමුදයන්ති වුව්වති.

තතියසච්චං පන යස්මා ‘නි’සද්දො අභාවං ‘රොධ’සද්දො ව වාරකං දීපෙති, තස්මා අභාවො එත්ථ සංසාරවාරකසඬ්ඛාතස්ස දුක්ඛරොධස්ස සබ්බගතිසුඤ්ඤත්තා, සමධිගතෙ වා තස්මිං සංසාරවාරකසඬ්ඛාතස්ස දුක්ඛරොධස්ස අභාවො හොති තප්පටිපක්ඛත්තාතිපි දුක්ඛනිරොධන්ති වුව්වති, දුක්ඛස්ස වා අනුප්පාදනිරොධපච්චයත්තා දුක්ඛනිරොධන්ති. චතුත්ථසච්චං පන යස්මා එතං දුක්ඛනිරොධං ගච්ඡති ආරම්මණවසෙන තදභිමුඛිභූතත්තා, පටිපදා ව හොති දුක්ඛනිරොධප්පත්තියා, තස්මා දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදාති වුව්වති.

යස්මා පනෙතාති බුද්ධාදයො අරියා පටිච්ඡ්ඤානීති, තස්මා අරියසච්චානීති වුව්වන්ති. යථාහ – ‘චතාරිමානි, භික්ඛවෙ, අරියසච්චානි (සං. නි. 5.1097). කතමානි...පෙ.... ඉමානි බො, භික්ඛවෙ, චත්තාරි අරියසච්චානි. අරියා ඉමානි පටිච්ඡ්ඤානීති, තස්මා අරියසච්චානීති වුව්වන්ති’ති. අපිව අරියස්ස සච්චානීතිපි අරියසච්චානි. යථාහ – ‘සදෙවකෙ, භික්ඛවෙ, ලොකෙ...පෙ.... සදෙවමනුස්සාය තථාගතො අරියො, තස්මා අරියසච්චානීති වුව්වන්ති’ති. අථ වා එතෙසං අභිසම්බුද්ධත්තා අරියභාවසිද්ධිතොපි අරියසච්චානි. යථාහ – ‘ඉමෙසං බො, භික්ඛවෙ, චතුත්තං අරියසච්චානං යථාභූතං අභිසම්බුද්ධත්තා තථාගතො අරහං

සම්මාසම්බුද්ධෝ ‘අරියෝ’ති වුවන්ති’ ති. අපිව බො පන අරියානි සච්චානීතිපි
 අරියසච්චානි; අරියානීති තථානි අවිතථානි අවිසංවාදකානීති අත්ථො. යථාහ –
 “ඉමානි බො, භික්ඛවෙ, චත්තාරි අරියසච්චානි තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි,
 තස්මා අරියසච්චානීති වුවන්ති” ති. එවමෙත්ථ නිබ්බවනතො විනිච්ඡයො
 වෙදිතබ්බො.

කථං ‘ලක්ඛණාදිප්පහෙදතො’? එත්ථ භි බාධනලක්ඛණං දුක්ඛසච්චං,
 සන්තාපනරසං, පචත්තිපච්චුපට්ඨානං. පහවලක්ඛණං සමුදයසච්චං,
 අනුපච්ඡෙදකරණරසං, පලිබොධපච්චුපට්ඨානං. සන්තිලක්ඛණං නිරොධසච්චං,
 අවිච්ඡිතරසං, අනිමිත්තපච්චුපට්ඨානං. නියානලක්ඛණං මග්ගසච්චං,
 කිලෙසප්පභානකරණරසං, වුට්ඨානපච්චුපට්ඨානං. අපිව
 පචත්තිපචත්තකනිවත්තිනිවත්තකලක්ඛණානි පටිපාටියා. තථා
 සඬබ්බතණ්ණාසඬබ්බතදස්සනලක්ඛණානි වානි එවමෙත්ථ ‘ලක්ඛණාදිප්පහෙදතො’
 විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

‘අත්ථත්ථුද්ධාරතො වෙචා’ති එත්ථ පන අත්ථතො තාව කො සච්චට්ඨොති වෙ?
 යො පඤ්ඤාවක්ඛුනා උපපරික්ඛමානානං මායාව විපරිතකො, මරීචිව විසංවාදකො,
 තිත්ථියානං අත්තාව අනුපලබ්භසභාවො ච න හොති; අථ බො
 බාධනපහවසන්තිනියානප්පකාරෙන තච්ඡාවිපරිතභූතභාවෙන අරියඤ්ඤාණස්ස
 ගොචරො හොතියෙව; එස අග්ගිලක්ඛණං විය, ලොකපකති විය ච
 තච්ඡාවිපරිතභූතභාවො සච්චට්ඨොති වෙදිතබ්බො. යථාහ – “ඉදං දුක්ඛන්ති බො,
 භික්ඛවෙ, තථමෙනං අවිතථමෙනං අනඤ්ඤථමෙන”න්ති (සං. නි. 5.1090)
 විත්ථාරො. අපිව –

නාබාධකං යතො දුක්ඛං, දුක්ඛා අඤ්ඤං න බාධකං;
 බාධකත්තනියාමෙන, තතො සච්චමීදං මතං.

තං විනා නාඤ්ඤතො දුක්ඛං, න හොති න ච තං තතො;
 දුක්ඛහෙතුනියාමෙන, ඉති සච්චං විසත්තිකා.

නාඤ්ඤා නිබ්බානතො සන්ති, සන්තං න ච න තං යතො;
 සන්තභාවනියාමෙන, තතො සච්චමීදං මතං.

මග්ගා අඤ්ඤං න නියානං, අනියානො න වාපි සො;
 තච්ඡනියානභාවත්තා, ඉති සො සච්චසම්මතො.

ඉති තච්ඡාවිපල්ලාස-භූතභාවං චතුසුපි;
 දුක්ඛාදිස්ථවිසෙසෙන, සච්චට්ඨං ආහු පණ්ඩිතානි.

එවං ‘අත්ථතො’ විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

කථාං ‘අත්ථුද්ධාරතො’? ඉධායං ‘සච්ච’ සද්දො අනෙකෙසු අත්ථෙසු දිස්සති, සෙය්‍යාටීදං – “සච්චං භණෙ, න කුජ්ඣෙය්‍යා” තිආදීසු (ධ. ප. 224) වාචාසච්චෙ. “සච්චෙ ධීතා සමණොත්මණා වා” තිආදීසු (ජා. 2.21.433) විරතිසච්චෙ. “කස්මා නු සච්චානි වදන්ති නානා, පවාදියාසෙ කුසලාවදානා” තිආදීසු (සු. නි. 891) දිට්ඨිසච්චෙ. “එකඤ්භි සච්චං න දුතියමත්ථී” තිආදීසු (සු. නි. 890) පරමත්ථසච්චෙ නිබ්බානෙ චෙව මග්ගෙ ව. “චතුත්තං අරියසච්චානං කති කුසලා” තිආදීසු (විහ. 216) අරියසච්චෙ. ස්වායම්ධාපි අරියසච්චෙ චත්තනීති ඵවමෙත්ථ ‘අත්ථුද්ධාරතො’ පි විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

‘අනුනාධිකතො’ති කස්මා පන චත්තාරෙව අරියසච්චානි චුත්තානි, අනුනානි අනධිකානීති වෙ? අඤ්ඤස්සාසම්භවතො, අඤ්ඤතරස්ස ව අනපනෙය්‍යභාවතො; න භි ඵනෙහි අඤ්ඤං අධිකං වා ඵනෙසං වා ඵකම්පි අපනෙතබ්බං සම්භොති. යථාහ – “ඉධ, භික්ඛවෙ, ආගච්ඡෙය්‍ය සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා ‘නෙතං දුක්ඛං අරියසච්චං, අඤ්ඤං දුක්ඛං අරියසච්චං යං සමණෙන ගොතමෙන දෙසිතං. අහමෙනං දුක්ඛං අරියසච්චං යං පෙත්වා අඤ්ඤං දුක්ඛං අරියසච්චං පඤ්ඤපෙස්සාමී’ති නෙතං යානං විජ්ජති” තිආදි. යථා වාහ – “යො හි කොචි, භික්ඛවෙ, සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා ඵවං වදෙය්‍ය ‘නෙතං දුක්ඛං පයමං අරියසච්චං, යං සමණෙන ගොතමෙන දෙසිතං. අහමෙනං දුක්ඛං පයමං අරියසච්චං පච්චක්ඛාය අඤ්ඤං දුක්ඛං පයමං අරියසච්චං පඤ්ඤපෙස්සාමී’ති නෙතං යානං විජ්ජති” තිආදි (සං. නි. 5.1086).

අපිච පචත්තිමාවික්ඛන්තො භගවා සහෙතුකං ආචික්ඛි, නිචත්තිඤ්ච සඋපායං. ඉති පචත්තිනිචත්තිතදුභයහෙතුනං ඵතප්පරමතො චත්තාරෙව චුත්තානි. තථා පරිඤ්ඤෙය්‍ය පහාතබ්බ සච්ඡිකාතබ්බ භාවෙතබ්බානං, තණ්හාවත්ථුතණ්හාතණ්හානිරොධතණ්හානිරොධුපායානං, ආලයාලයරාමනාආලයසමුග්ගානආලයසමුග්ගානුපායානඤ්ච වසෙනාපි චත්තාරෙව චුත්තානීති. ඵවමෙත්ථ ‘අනුනාධිකතො’ විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

‘කමතො’ති අයම්පි දෙසනාක්කමොව. ඵත්ථ ව ඔලාරිකත්තා සබ්බසත්තසාධාරණත්තා ව සුච්ඤ්ඤෙය්‍යන්ති දුක්ඛසච්චං පයමං චුත්තං, තස්සෙව හෙතුදස්සනත්ථං තදනන්තරං සමුදයසච්චං, හෙතුනිරොධා ඵලනිරොධොති ඤාපනත්ථං තතො නිරොධසච්චං, තදධිගමුපායදස්සනත්ථං අන්තෙ මග්ගසච්චං. භවසුඛස්සාදගධිතානං වා සත්තානං සංවෙගජනනත්ථං පයමං දුක්ඛමාහ. තං නෙව අකතං ආගච්ඡති, න ඉස්සරනිම්මානාදිතො හොති, ඉතො පන හොතීති ඤාපනත්ථං තදනන්තරං සමුදයං. තතො සහෙතුකෙන දුක්ඛෙන අභිභූතත්තා සංවිග්ගමානසානං දුක්ඛනිස්සරණගවෙසිතං නිස්සරණදස්සනෙන අස්සාසජනනත්ථං නිරොධං. තතො නිරොධාධිගමත්ථං නිරොධසම්පාපකං මග්ගන්ති ඵවමෙත්ථ ‘කමතො’ විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

‘අරියසච්චෙසු යං ඤාණං තස්ස කිච්චතො’ති සච්චඤාණකිච්චතොපි විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බොති අත්ථො. දුට්ඨඤ්භි සච්චඤාණං – අනුබොධඤාණඤ්ච

පටිවෙඩඤාණඤ්ච. තත්ථ අනුබොධඤාණං ලොකියං අනුස්සවාදිවසෙන නිරොධෙ මග්ගෙ ච පවත්තති. පටිවෙඩඤාණං ලොකුත්තරං නිරොධාරම්මණං කත්වා කිච්චතො චත්තාරිපි සච්චානි පටිවිජ්ඣති. යථාහ – ‘යො, හික්ඛවෙ, දුක්ඛං පස්සති දුක්ඛසමුදයම්පි සො පස්සති, දුක්ඛනිරොධම්පි පස්සති, දුක්ඛනිරොධගාමිනිං පටිපදම්පි පස්සති’ති (සං. නි. 5.1100) සබ්බං චත්තබ්බං. යං පනෙතං ලොකියං, තත්ථ දුක්ඛඤාණං පරිසුට්ඨානාභිභවනවසෙන පවත්තමානං සක්කායදිට්ඨිං නිචත්තෙති, සමුදයඤාණං උච්ඡේදදිට්ඨිං, නිරොධඤාණං සස්සතදිට්ඨිං, මග්ගඤාණං අකිරියදිට්ඨිං; දුක්ඛඤාණං වා ධුවසුභසුඛත්තභාවරහිතෙසු ඛන්ධෙසු ධුවසුභසුඛත්තභාවසඤ්ඤාසඬ්ඛාතං එලෙ විජ්ජපටිපත්තිං, සමුදයඤාණං ඉස්සරජ්ජධානකාලසභාවාදීහි ලොකො පවත්තතීති අකාරණෙ කාරණාභිමානජ්ජපවත්තං හෙතුම්හි විජ්ජපටිපත්තිං, නිරොධඤාණං අරූපලොකලොකථුපිකාදීසු අපචග්ගග්ගාභ්ගුතං නිරොධෙ විජ්ජපටිපත්තිං, මග්ගඤාණං කාමසුඛල්ලිකඅත්තකිලමථානුයොගජ්ජහෙදෙ අවිසුද්ධිමග්ගෙ විසුද්ධිමග්ගග්ගාභවසෙන පවත්තං උපායෙ විජ්ජපටිපත්තිං නිචත්තෙති. තෙනෙතං වුච්චති –

ලොකෙ ලොකජ්ජහවෙ, ලොකත්ථගමෙ සිවෙ ච තදුපායෙ;
සම්මුස්භති තාව නරො, න විජානාති යාව සච්චානීති.

එවමෙත්ථ ‘ඤාණකිච්චතො’පි විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

‘අන්තොගධානං පහෙදා’ති දුක්ඛසච්චස්මිඤ්ඤි, යපෙත්වා තණ්හඤ්චෙව අනාසවධම්මෙ ච, සෙසා සබ්බධම්මා අන්තොගධා; සමුදයසච්චෙ ඡත්තිංස තණ්හාවිචරිතානි; නිරොධසච්චං අසම්මිස්සං; මග්ගසච්චෙ සම්මාදිට්ඨිමුඛෙන විමංසිද්ධිපාදපඤ්ඤිත්ථියපඤ්ඤාබලධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකඬ්ඛානි. සම්මාසඬ්ඛකජ්ජපාපදෙසෙන තයො නෙක්ඛම්මවිතක්කාදයො, සම්මාචාචාපදෙසෙන චත්තාරි චවිසුචරිතානි, සම්මාකම්මන්තාපදෙසෙන තිණි කායසුචරිතානි, සම්මාආජීවමුඛෙන අජ්ජිච්ඡතා සන්තුට්ඨිතා ච, සබ්බෙසංයෙව වා එතෙසං සම්මාචාචාකම්මන්තාජීවානං අරියකත්තසීලත්තා සීලස්ස ච සද්ධාහත්ථෙන පටිග්ගහෙතබ්බත්තා තෙසං අත්ථිතාය ච අත්ථිභාවතො සද්ධිත්ථියසද්ධාබලඡන්දිද්ධිපාදා, සම්මාචායාමාපදෙසෙන චතුබ්බිධසම්මජ්ජධානචිරිසිත්ථියචිරියබලචිරියසම්බොජ්ඣකඬ්ඛානි, සම්මාසතිඅපදෙසෙන චතුබ්බිධසතිපට්ඨානසතිත්ථියසතිබලසතිසම්බොජ්ඣකඬ්ඛානි, සම්මාසමාධිඅපදෙසෙන සවිතක්කසච්චාරාදයො තයො තයො සමාධි, විත්තසමාධිසමාධිත්ථියසමාධිබලපිතිපස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඬ්ඛානි අන්තොගධානීති. එවමෙත්ථ ‘අන්තොගධානං පහෙදා’පි විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

‘උපමානො’ති භාරො විය හි දුක්ඛසච්චං දට්ඨබ්බං, භාරාදානම්ච සමුදයසච්චං, භාරනික්ඛෙපනම්ච නිරොධසච්චං, භාරනික්ඛෙපනුපායො විය මග්ගසච්චං; රොගො විය ච දුක්ඛසච්චං, රොගනිදානම්ච සමුදයසච්චං, රොගවූපසමො විය නිරොධසච්චං,

හෙසජ්ජම්ම මග්ගසච්චං; දුඛික්ඛම්ම වා දුක්ඛසච්චං, දුඛ්ඛුට්ඨී විය සමුදයසච්චං,
සුභික්ඛම්ම නිරොධසච්චං, සුචුට්ඨී විය මග්ගසච්චං. අපිච
චෙරිචෙරමුලචෙරසමුග්ඝාතචෙරසමුග්ඝාතුපායෙහි,
විසරුක්ඛරුක්ඛමුලමුලුපච්ඡෙදනදුපච්ඡෙදපායෙහි,
භයභයමුලනිබ්භයතදධිගමුපායෙහි, ඔරිමතීරමභොසපාරිමතීරතංසම්පාපකවායාමෙහි
ව යොජෙත්වාපෙනානි උපමානො වෙදිතබ්බානීති. එවමෙත්ථ ‘උපමානො’
විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

‘චතුක්කතො’ති අත්ථි චෙත්ථ දුක්ඛං න අරියසච්චං, අත්ථි අරියසච්චං න දුක්ඛං,
අත්ථි දුක්ඛස්ථෙව අරියසච්චස්ථෙව, අත්ථි නෙව දුක්ඛං න අරියසච්චං. එස නයො
සමුදයාදීසු. තත්ථ මග්ගසම්පයුත්තා ධම්මා සාමස්සෙඨලානි ව ‘යදනිච්චං තං
දුක්ඛං’න්ති (සං. නි. 3.15) වචනතො සඬබ්බාරදුක්ඛතාය දුක්ඛං න අරියසච්චං.
නිරොධො අරියසච්චං න දුක්ඛං. ඉතරං පන අරියසච්චද්වයං සියා දුක්ඛං අනිච්චතො,
න පන යස්ස පරිස්සෙඨාය භගවති බ්‍රහ්මවරියං වුස්සති තථත්ථෙත. සබ්බාකාරෙන පන
උපාදානක්ඛන්ධපස්ථකං දුක්ඛස්ථෙව අරියසච්චස්ථෙව අස්සෙත්ත තණ්හාය.
මග්ගසම්පයුත්තා ධම්මා සාමස්සෙඨලානි ව යස්ස පරිස්සෙත්ථං භගවති බ්‍රහ්මවරියං
වුස්සති තථත්ථෙත නෙව දුක්ඛං න අරියසච්චං. එවං සමුදයාදීසුපි යථායොගං
යොජෙත්වා ‘චතුක්කතො’පෙත්ථ විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

‘සුස්සෙත්තෙකවිධාදීහී’ති එත්ථ සුස්සෙත්තො තාව පරමත්ථෙත හි සබ්බානෙව
සච්චානි වෙදකකාරකනිබ්බුතගමකාභාවතො සුස්සෙත්තීති වෙදිතබ්බානි. තෙනෙනං
වුච්චති –

දුක්ඛමෙව හි න කොචි දුක්ඛිතො, කාරකො න කිරියාව විජ්ජති;
අත්ථි නිබ්බුති න නිබ්බුතො පුමා, මග්ගමත්ථි ගමකො න විජ්ජතිති.

අථ වා –

ධුචසුභසුඛත්තසුස්සෙත්තං, පුරිමද්වයමත්තසුස්සෙත්තමත්තපදං;
ධුචසුඛඅත්තවිරහිතො, මග්ගො ඉති සුස්සෙත්තො තෙසු.

නිරොධසුස්සෙත්තො වා තිණි, නිරොධො ව සෙසත්තයසුස්සෙත්තො. ඵලසුස්සෙත්තො වා
එත්ථ හෙතු සමුදයෙ දුක්ඛස්සාභාවතො මග්ගෙ ව නිරොධස්ස, න ඵලෙන සගබ්භො
පකතිවාදීනං පකති විය. හෙතුසුස්සෙත්තස්ථ ඵලං දුක්ඛසමුදයානං නිරොධමග්ගානස්ථ
අසමවායා, න හෙතුසමචෙනං හෙතුඵලං හෙතුඵලසමවායවාදීනං ද්විඅණුකාදීනි විය.
තෙනෙනං වුච්චති –

තයමිධ නිරොධසුස්සෙත්තං, තයෙන තෙනාපි නිබ්බුති සුස්සෙත්තො;
සුස්සෙත්තො ඵලෙන හෙතු, ඵලමිපි තං හෙතුනා සුස්සෙත්තීති.

එවං තාව ‘සුස්සෙත්තො’ විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

‘එකවිධාදීහි’ති සබ්බමෙව චෙත්ථ දුක්ඛං එකවිධං පචත්තිභාවතො, දුච්ඛං නාමරූපතො, තිවිධං කාමරූපාරූප්පපතිභවහෙදතො, චතුබ්බිධං චතුආභාරහෙදතො, පඤ්චවිධං පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධහෙදතො. සමුදයොපි එකවිධො පචත්තකභාවතො, දුච්ඛො දිට්ඨිසම්පයුත්තාසම්පයුත්තතො, තිවිධො කාමභවවිභවතණ්භාහෙදතො, චතුබ්බිධො චතුමග්ගප්පහෙයාතො, පඤ්චවිධො රූපාභිනන්දනාදිහෙදතො, ඡබ්බිධො ඡතණ්භාකායහෙදතො. නිරොධොපි එකවිධො අසඬ්ඛතධාතුභාවතො, පරියායෙන පන දුච්ඛො සඋපාදිසෙසඅනුපාදිසෙසතො, තිවිධො භවත්තයවූපසමතො, චතුබ්බිධො චතුමග්ගාධිගමනීයතො, පඤ්චවිධො පඤ්චාභිනන්දනවූපසමතො, ඡබ්බිධො ඡතණ්භාකායක්ඛයහෙදතො. මග්ගොපි එකවිධො භාවෙනබ්බතො, දුච්ඛො සමථවිපස්සනාහෙදතො දස්සනභාවනාහෙදතො වා, තිවිධො ඛන්ධත්තයහෙදතො. අයඤ්ඨි සප්පදෙසත්තා නගරං විය රජ්ජෙන නිප්පදෙසෙහි තීහි ඛන්ධෙහි සඬගහිතො. යථාහ –

“න ඛො, ආවුසො විසාඛ, අරියෙන අට්ඨඬ්ඨිගිකෙන මග්ගෙන තයො ඛන්ධා සඬගහිතා. තීහි ව ඛො, ආවුසො විසාඛ, ඛන්ධෙහි අරියො අට්ඨඬ්ඨිගිකො මග්ගො සඬගහිතො. යා වාවුසො විසාඛ, සම්මාචාචා, යො ව සම්මාකම්මන්තො, යො ව සම්මාආජීවො – ඉමෙ ධම්මා සීලක්ඛන්ධෙ සඬගහිතා; යො ව සම්මාචායාමො, යා ව සම්මාසති, යො ව සම්මාසමාධි – ඉමෙ ධම්මා සමාධික්ඛන්ධෙ සඬගහිතා; යා ව සම්මාදිට්ඨි, යො ව සම්මාසඬ්ඨිකප්පො – ඉමෙ ධම්මා පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ සඬගහිතා”ති (ම. නි. 1.462).

එත්ථ හි සම්මාචාචාදයො තයො සීලමෙව. තස්මා තෙ සජාතිතො සීලක්ඛන්ධෙන සඬගහිතා. කිඤ්චාපි හි පාළියං සීලක්ඛන්ධෙති භූමිමෙන නිද්දෙසො කතො, අත්ථො පන කරණවසෙනෙව වෙදිතබ්බො. සම්මාචායාමාදීසු පන තීසු සමාධි අත්තතො ධම්මතාය ආරම්මණෙ එකග්ගභාවෙන අප්පෙතුං න සක්කොති, වීරියෙ පන පග්ගහකිච්චං සාධෙත්තෙ සතියා ව අපිලාපනකිච්චං සාධෙත්තියා ලද්ධුපකාරො හුත්වා සක්කොති.

තත්ත්වයං උපමා – යථා හි නක්ඛත්තං කිලිස්සාමාති උයානං පට්ටියෙසු තීසු සභායෙසු එකො සුපුප්ඵිතං වම්පකරුක්ඛං දිස්වා හත්ථං උක්ඛිපිත්වාපි ගහෙතුං න සක්කුණෙයා. අථස්ස දුතියො ඔනමිත්වා පිට්ඨිං දදෙයා. සො තස්ස පිට්ඨියං යත්වාපි කම්පමානො ගහෙතුං න සක්කුණෙයා. අථස්ස ඉතරො අංසකුටං උපනාමෙයා. සො එකස්ස පිට්ඨියං යත්වා එකස්ස අංසකුටං ඔලුබ්භ යථාරුචි පුප්ඵානි ඔවිනිත්වා පිලුන්ධිත්වා නක්ඛත්තං කිලෙයා. එවංසම්පදමිදං දට්ඨබ්බං.

එකතො උයානං පට්ටියා තයො සභායා විය හි එකතො ජාතා සම්මාචායාමාදයො තයො ධම්මා, සුපුප්ඵිතවම්පකරුක්ඛො විය ආරම්මණං, හත්ථං උක්ඛිපිත්වාපි ගහෙතුං අසක්කොන්තො විය අත්තතො ධම්මතාය ආරම්මණෙ එකග්ගභාවෙන අප්පෙතුං අසක්කොන්තො සමාධි, පිට්ඨිං දත්වා ඔනතසභායො විය

වායාමො, අංසකුටං දත්වා යිතසභායො විය සති. යථා තෙසු එකස්ස පිට්ඨියං යත්වා එකස්ස අංසකුටං ඔලුබිභ ඉතරො යථාරුචි පුප්ඵං ගහෙතුං සක්කොති, එවමෙව වීරියෙ පග්ගහකිච්චං සාධෙන්නෙ සතියා ව අපිලාපනකිච්චං සාධෙන්නියා ලද්ධුපකාරො සමාධි සක්කොති ආරම්මණෙ එකග්ගභාවෙන අප්පෙතුං. තස්මා සමාධියෙවෙත්ථ සජාතිතො සමාධික්ඛන්ධෙන සඬගහිතො. වායාමසතියො පන කිරියතො සඬගහිතා භොන්ති.

සම්මාදිට්ඨිසම්මාසඬකප්පෙසුපි පඤ්ඤා අත්තනො ධම්මතාය ‘අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා’ති ආරම්මණං නිච්ඡෙතුං න සක්කොති, විතක්කෙ පන ආකොටෙත්වා ආකොටෙත්වා දෙන්නෙ සක්කොති. කථං? යථා හි හෙරඤ්ඤිකො කභාපණං හත්ථෙ යපෙත්වා සබ්බභාගෙසු ඔලොකෙනුකාමො සමානොපි න චක්ඛුතලෙනෙව පරිචත්තෙතුං සක්කොති, අඬගුලිපබ්බෙහි පන පරිචත්තෙත්වා පරිචත්තෙත්වා ඉතො වීතො ව ඔලොකෙනුං සක්කොති; එවමෙව න පඤ්ඤා අත්තනො ධම්මතාය අනිච්චාදිවසෙන ආරම්මණං නිච්ඡෙතුං සක්කොති, අභිනිරොපනලක්ඛණෙන පන ආහනනපරියාහනනරසෙන විතක්කෙන ආකොටෙත්තෙන විය පරිචත්තෙත්තෙන විය ව ආදාය ආදාය දින්නමෙව නිච්ඡෙතුං සක්කොති. තස්මා ඉධාපි සම්මාදිට්ඨියෙව සජාතිතො පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙන සඬගහිතා, සම්මාසඬකප්පො පන කිරියතො සඬගහිතො භොති. ඉති ඉමෙහි තිහි ඛන්ධෙහි මග්ගො සඬගහං ගච්ඡති. තෙන චුත්තං – “තිව්ධො ඛන්ධත්තයහෙදතො”ති. චතුබ්බිධො සොත්තපත්තිමග්ගාදිවසෙන.

අපිච සබ්බානෙව සච්චානි එකවිධානි අවිතථත්තා අභිඤ්ඤෙය්‍යත්තා වා, දුට්ඨානි ලොකියලොකුත්තරතො සඬබ්බාසඬබ්බතො ව, තිව්ධානි දස්සනභාවනාහි පහාතබ්බතො අප්පහාතබ්බතො නෙවපහාතබ්බතාපහාතබ්බතො ව, චතුබ්බිධානි පරිඤ්ඤෙය්‍යාදිහෙදතොති. එවමෙත්ථ ‘එකවිධාදීහි’ විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

‘සභාගවිසභාගතො’ති සබ්බානෙව ව සච්චානි අඤ්ඤමඤ්ඤං සභාගානි අවිතථතො අත්තසුඤ්ඤතො දුක්කරපට්ඨෙධතො ව. යථාහ –

“තං කිං මඤ්ඤසී, ආනන්ද, කතමං නු ඛො දුක්කරතරං වා දුරහිසම්භවතරං වා – යො දුරතොව සුඛුමෙන තාලච්ඡිග්ගලෙන අසනං අනිපාතෙය්‍ය පොඬබානුපොඬබං අවිරාධිතං, යො වා සත්තධා හින්තස්ස වාලස්ස කොටියා කොටිං පටිච්ඡ්ඤෙය්‍යා”ති? “එතදෙව, හන්තෙ, දුක්කරතරඤ්ඤෙව දුරහිසම්භවතරඤ්ඤෙව – යො සත්තධා හින්තස්ස වාලස්ස කොටියා කොටිං පටිච්ඡ්ඤෙය්‍යා”ති. “තතො ඛො තෙ, ආනන්ද, දුප්පට්ච්ඡ්ඤතරං පටිච්ඡ්ඤන්ති යෙ ඉදං දුක්ඛන්ති යථාභූතං පටිච්ඡ්ඤන්ති...පෙ.... අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදානි යථාභූතං පටිච්ඡ්ඤන්ති”ති (සං. නි. 5.1115).

විසභාගානි සලක්ඛණවචන්ථානතො. පුරිමානි ච ද්වෙ සභාගානි දුරවගාහත්ථෙන ගම්භීරත්තා ලොකියත්තා සාසවත්තා ච, විසභාගානි ඵලහෙතුහෙදතො පරිඤ්ඤායාප්පභාතබ්බතො ච. පච්ඡිමානිපි ද්වෙ සභාගානි ගම්භීරත්ථෙන දුරවගාහත්තා ලොකුත්තරත්තා අනාසවත්තා ච, විසභාගානි විසයවිසයිහෙදතො සච්ඡිකාතබ්බභාවෙනබ්බතො ච. පයමතතියානි වාපි සභාගානි ඵලාපදෙසතො, විසභාගානි සඬ්ඛතාසඬ්ඛතතො. දුතියවතුත්ථානි වාපි සභාගානි හෙතුඅපදෙසතො, විසභාගානි එකන්තකුසලාකුසලතො. පයමවතුත්ථානි වාපි සභාගානි සඬ්ඛතතො, විසභාගානි ලොකියලොකුත්තරතො. දුතියතතියානි වාපි සභාගානි නෙවසෙක්ඛානාසෙක්ඛභාවතො, විසභාගානි සාරම්මණානාරම්මණතො.

ඉති එවං පකාරෙහි, නයෙහි ච විවක්ඛණො;
විජ්ඣ්ඤා අරියසච්චානං, සභාගවිසභාගතන්ති.

සුත්තන්තභාජනියඋද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

1. දුක්ඛසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

ජාතිනිද්දෙසො

190. ඉදානි සඬ්ඛෙපතො උද්දිට්ඨානි දුක්ඛාදීනි විභජිත්වා දස්සෙතුං අයං තත්ථ කතමං දුක්ඛං අරියසච්චං ජාතිපි දුක්ඛානි නිද්දෙසවාරො ආරද්ධො. තත්ථ ජාති වෙදිතබ්බා, ජාතියා දුක්ඛට්ඨො වෙදිතබ්බො; ජරා, මරණං, සොකො, පරිදෙවො, දුක්ඛං, දොමනස්සං, උපායාසො, අප්පියසම්පයොගො, පියවිජ්ජයොගො වෙදිතබ්බො; අප්පියසම්පයොගස්ස පියවිජ්ජයොගස්ස දුක්ඛට්ඨො වෙදිතබ්බො; ඉච්ඡා වෙදිතබ්බා, ඉච්ඡාය දුක්ඛට්ඨො වෙදිතබ්බො; ඛන්ධා වෙදිතබ්බා, ඛන්ධානං දුක්ඛට්ඨො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ දුක්ඛස්ස අරියසච්චස්ස කථනත්ථාය අයං මාතිකා – ඉදඤ්ඨි දුක්ඛං නාම අනෙකං නානප්පකාරං, සෙය්‍යාථිදං – දුක්ඛදුක්ඛං, විපරිණාමදුක්ඛං, සඬ්ඛාරදුක්ඛං, පටිච්ඡන්තදුක්ඛං, අප්පට්ච්ඡන්තදුක්ඛං, පරියායදුක්ඛං, නිජ්ජරියායදුක්ඛන්ති.

තත්ථ කායිකවෙතසිකා දුක්ඛවෙදනා සභාවතො ච නාමතො ච දුක්ඛත්තා ‘දුක්ඛදුක්ඛං’ නාම. සුඛවෙදනා විපරිණාමෙන දුක්ඛුප්පත්තිහෙතුතො ‘විපරිණාමදුක්ඛං’ නාම. උපෙක්ඛාවෙදනා වෙච අවසෙසා ච තෙභුමකා සඬ්ඛාරා උදයබ්බයපිළිතත්තා ‘සඬ්ඛාරදුක්ඛං’ නාම. තථා පිළුනං පන මග්ගඵලානම්පි අත්ථි. තස්මා එතෙ ධම්මා දුක්ඛසච්චපරියාපන්තත්තෙන සඬ්ඛාරදුක්ඛං නාමානි වෙදිතබ්බා. කණ්ණසුලදන්තසුලරාගජපරිලාභදොසජපරිලාභාදි කායිකවෙතසිකො ආබාධො පුච්ඡිත්වා ජාතිතබ්බතො උපක්කමස්ස ච අපාකට්ඨාවතො ‘පටිච්ඡන්තදුක්ඛං’ නාම, අපාකට්ඨක්ඛන්තිපි වුච්චති. ද්වන්තිංසකම්මකාරණාදිසමුට්ඨානො ආබාධො අපුච්ඡිත්වා ජාතිතබ්බතො උපක්කමස්ස ච පාකට්ඨාවතො ‘අප්පට්ච්ඡන්තදුක්ඛං’ නාම, පාකට්ඨක්ඛන්තිපි

වුවුවනි. යටපත්වා දුක්ඛදුක්ඛං සෙසං දුක්ඛසච්චවිහඬිගෙ ආගතං ජාතිආදි සබ්බමිපි තස්ස තස්ස දුක්ඛස්ස වත්ථුභාවතො ‘පරියායදුක්ඛං’ නාම. දුක්ඛදුක්ඛං ‘නිප්පරියායදුක්ඛං’ නාම.

තත්ථ පරියායදුක්ඛං නිප්පරියායදුක්ඛන්ති ඉමස්මිං පද්ද්වයෙ යත්වා දුක්ඛං අරියසච්චං කට්ඨකං. අරියසච්චඤ්ච නාමෙතං පාළියං සඬ්ඛෙපතොපි ආගච්ඡති විත්ථාරතොපි. සඬ්ඛෙපතො ආගතට්ඨානෙ සඬ්ඛෙපෙනපි විත්ථාරෙනපි කට්ඨකං වට්ටති. විත්ථාරතො ආගතට්ඨානෙ පන විත්ථාරෙනෙව කට්ඨකං වට්ටති, න සඬ්ඛෙපෙන. තං ඉදං ඉමස්මිං යානෙ විත්ථාරෙන ආගතන්ති විත්ථාරෙනෙව කට්ඨකං. තස්මා යං තං නිද්දෙසවාරෙ “තත්ථ කතමං දුක්ඛං අරියසච්චං? ජාතිපි දුක්ඛං” තිආදීනි පදානි ගහෙත්වා “ජාති වෙදිතබ්බා, ජාතියා දුක්ඛට්ඨො වෙදිතබ්බො” තිආදි වුත්තං. තත්ථ ජාතිආදීනි තාව “තත්ථ කතමා ජාති? යා තෙසං තෙසං සත්තානං තම්හි තම්හි සත්තනිකායෙ ජාති සඤ්ජාති” ති ඉමස්ස පන පදභාජනීයස්ස වසෙන වෙදිතබ්බානි.

191. තත්ත්වයං අත්ථවණ්ණනා – තෙසං තෙසං සත්තානන්ති අයං සඬ්ඛෙපතො අනෙකෙසං සත්තානං සාධාරණනිද්දෙසො. යා දෙවදත්තස්ස ජාති, යා සොමදත්තස්ස ජාතීනි ඵ්වඤ්ඤි දිවසමිපි කට්ඨකානෙ නෙව සත්තා පරියාදානං ගච්ඡන්ති, න සබ්බං අපරත්ථදීපනං සිජ්ඣති. ඉමෙහි පන ද්විති පදෙහි න කොචි සත්තො අපරියාදිත්තො භොති, න කිඤ්ච අපරත්ථදීපනං න සිජ්ඣති. තෙන වුත්තං – “යා තෙසං තෙසං සත්තාන” න්ති. තම්හි තම්හිති අයං ජාතිගතිවසෙන අනෙකෙසං සත්තනිකායානං සාධාරණනිද්දෙසො. සත්තනිකායෙති සත්තානං නිකායෙ, සත්තසට්ඨායං සත්තසමුහෙති අත්ථො.

ජාතීනි අයං ජාතිසද්දො අනෙකත්ථො. තථා භෙස “ඵකම්පි ජාතිං, ද්වෙපි ජාතියො” ති (පාරා. 12; ම. නි. 2.257) ඵත්ථ භවෙ ආගතො. “අත්ථි විසාබ්බෙ, නිගණ්ඨා නාම සමණජාතිකා” ති (අ. නි. 3.71) ඵත්ථ නිකායෙ. “තිරියා නාම තිණජාති නාහියා උග්ගන්ත්වා නහං ආභවිව යීතා අභොසී” ති (අ. නි. 5.196) ඵත්ථ පඤ්ඤත්තියං. “ජාති ද්විති ඛන්ධෙහි සඬ්ඛන්ති” ති (ධාතු. 71) ඵත්ථ සඬ්ඛතලක්ඛණෙ. “යං, හික්ඛවෙ, මාතුකුච්ඡිමිහි පයමං විත්තං උප්පන්නං, පයමං විඤ්ඤාණං පාතුභූතං, තදුපාදාය සාවස්ස ජාතී” ති (මහාව. 124) ඵත්ථ පටිසන්ධියං. “සම්පතිජාතො, ආනන්ද, බොධිසත්තො” ති (ම. නි. 3.207) ඵත්ථ පසුනියං. “අනුපක්කුට්ඨො ජාතිවාදෙනා” ති (දී. නි. 1.331) ඵත්ථ කුලෙ. “යතොහං, හගිනි, අරියාය ජාතියා ජාතො” ති (ම. නි. 2.351) ඵත්ථ අරියසීලෙ. ඉධ පනායං සවිකාරෙසු පයමාහිනිබ්බත්තක්ඛන්ධෙසු වත්තති. තස්මා ජායමානකවසෙන ජාතීනි ඉදමෙත්ථ සභාවපච්චත්තං. සඤ්ජායනවසෙන සඤ්ජාතීනි උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං. ඔක්කමනවසෙන ඔක්කන්ති. ජායනට්ඨොන වා ජාති, සා අපරිපුණ්ණායතනවසෙන යුත්තා. සඤ්ජායනට්ඨොන සඤ්ජාති, සා පරිපුණ්ණායතනවසෙන යුත්තා. ඔක්කමනට්ඨොන ඔක්කන්ති, සා අණ්ඩප්පලාබ්ඡවසෙන යුත්තා. තෙ හි අණ්ඩකොසඤ්ච වත්ථිකොසඤ්ච ඔක්කමන්ති, ඔක්කමන්තාපි පටිසන්තා විය

පටිසන්ධිං ගණ්හන්ති. අභිනිබ්බත්තනට්ඨයෙන අභිනිබ්බත්ති. සා සංසෙදජඣපපාතිකවසෙන යුත්තා. තෙ හි පාකටා එව හුත්වා නිබ්බත්තන්ති. අයං තාව සම්මුතිකථා.

ඉදානි පරමත්ථකථා හොති. බන්ධා එව හි පරමත්ථතො පාතුභවන්ති, න සත්තා. තත්ථ ව බන්ධානන්ති එකචොකාරභවෙ එකස්ස, චතුචොකාරභවෙ චතුත්තං, පඤ්චචොකාරභවෙ පඤ්චත්තං ගහණං වෙදිතබ්බං. පාතුභාවොති උප්පත්ති. ආයතනානන්ති එත්ථ තත්‍ර තත්‍ර උප්පජ්ජමානායතනවසෙන සඬගහො වෙදිතබ්බො. පටිලාහොති සන්තතිං පාතුභාවොයෙව; පාතුභවත්තානෙව හි තානි පටිලද්ධානි නාම හොන්ති. අයං වුව්චති ජාතීති අයං ජාති නාම කථියති. සා පනෙසා තත්ථ තත්ථ භවෙ පට්ඨාභිනිබ්බත්තිලක්ඛණා, නියයාතනරසා, අතීතභවතො ඉධ උම්මුජ්ජනපච්චුපට්ඨානා, ඵලවසෙන දුක්ඛචිචිත්තතාපච්චුපට්ඨානා වා.

ඉදානි ‘ජාතියා දුක්ඛට්ඨො වෙදිතබ්බො’ති අයඤ්ඤි ජාති සයං න දුක්ඛා, දුක්ඛුප්පත්තියා පන චත්ථුභාවෙන දුක්ඛාති වුත්තා. කතරදුක්ඛස්ස පනායං චත්ථුති? යං තං බාලපණ්ඩිතසුත්තාදීසු (ම. නි. 3.246 ආදයො) භගවතාපි උපමාවසෙන පකාසිතං ආපායිකංදුක්ඛං, යඤ්ච සුගතියං මනුස්සලොකෙ ගබ්භොක්කන්තිමූලකාදිහෙදං දුක්ඛං උප්පජ්ජති, තස්ස සබ්බස්සාපි එසා චත්ථු. තත්‍රිදං ගබ්භොක්කන්තිමූලකාදිහෙදං දුක්ඛං – අයඤ්ඤි සත්තො මාතුකුච්ඡිමිහි නිබ්බත්තමානො න උප්පලපදුමපුණ්ඩරිකාදීසු නිබ්බත්තති. අථ බො භෙට්ඨා ආමාසයස්ස උපරි පක්කාසයස්ස උදරපටලපිට්ඨිකණ්ඩකානං වෙමජ්ඣෙ පරමසම්බාධෙ තිබ්බන්ධකාරෙ නානාකුණපගන්ධපරිභාවිතෙ අසුචිපරමදුග්ගන්ධපවනච්චරිතෙ අධිමත්තජෙගුච්ඡෙ කුච්ඡිප්පදෙසෙ පුත්ථිමච්ඡපුත්තිකුම්මාසචන්දනිකාදීසු කිමි විය නිබ්බත්තති. සො තත්ථ නිබ්බත්තො දස මාසෙ මාතුකුච්ඡිසම්භවෙන උස්මනා පුට්ඨාකං විය පච්චමානො පිට්ඨපිණ්ඩි විය සෙදියමානො සම්ඤ්ජනපසාරණාදිරිතො අධිමත්තං දුක්ඛං පච්චනුහොතීති. ඉදං තාව ‘ගබ්භොක්කන්තිමූලකං’ දුක්ඛං.

යං පන සො මාතු සහසා උපක්ඛලනගමනනිසීදනඋට්ඨානපරිවත්තනාදීසු සුරාධුත්තහත්ථගතො ඵලකො විය අභිගුණ්ඨිකහත්ථගතො සප්පපොතකො විය ව ආකඬ්ඨනපරිකඬ්ඨනඔධුනනනිද්ධුනනාදිනා උපක්කමෙන අධිමත්තං දුක්ඛමනුභවති, යඤ්ච මාතු සීතුදකපානකාලෙ සීතනරකුපපත්තො විය, උණ්භයාගුහත්තාදිඅජ්ඣොභරණකාලෙ අඬගාරවුට්ඨිසම්පරිකිණ්ණො විය, ලොණම්බිලාදිඅජ්ඣොභරණකාලෙ බාරාපට්ඨිකාදිකම්මකාරණප්පත්තො විය තිබ්බං දුක්ඛමනුභොති – ඉදං ‘ගබ්භපරිහරණමූලකං’ දුක්ඛං.

යං පනස්ස මුළුභගබ්භාය මාතුයා මිත්තාමච්චසුභජ්ජාදිහිපි අදස්සනාරහෙ දුක්ඛුප්පත්තිට්ඨානෙ ඡෙදනඵාලනාදිහි දුක්ඛං උප්පජ්ජති – ඉදං ‘ගබ්භවිපත්තිමූලකං’ දුක්ඛං. යං විජායමානාය මාතුයා කම්මජෙහි වාතෙහි පරිවත්තෙත්වා නරකපපාතං විය අතිභයානකං යොනිමග්ගං පටිපාතියමානස්ස

පරමසම්බොධෙන යොනිමුඛෙන තාලවිජිග්ගලෙන විය නික්කඩ්ඪියමානස්ස
 මහානාගස්ස නරකසත්තස්ස විය ව සඩ්ඝාටපබ්බතෙනි විවුණ්ණියමානස්ස දුක්ඛං
 උප්පජ්ජති - ඉදං 'විජායනමූලකං' දුක්ඛං. යං පන ජාතස්ස තරුණවණසදිසස්ස
 සුකුමාරසරීරස්ස හත්ථග්ගහණන්භාපනාධොවනචොළපරිමජ්ජනාදිකාලෙ
 සුවිමුඛබුරුධාරවිජ්ඣානචාලනසදිසං දුක්ඛං උප්පජ්ජති - ඉදං මාතුකුච්ඡිතො 'බහි
 නික්ඛමනමූලකං' දුක්ඛං. යං තතො පරං පවත්තියං අත්තනාව අත්තනානං
 වධන්තස්ස, අවෙලකවතාදිවසෙන ආතාපනපරිතාපනානුයොගමනුයුත්තස්ස,
 කොධවසෙන අභුඤ්ජන්තස්ස, උබ්බන්ධන්තස්ස ව දුක්ඛං හොති - ඉදං
 'අත්තූපක්කමූලකං' දුක්ඛං.

යං පන පරතො වධබන්ධනාදීනි අනුභවන්තස්ස දුක්ඛං උප්පජ්ජති - ඉදං
 'පරුපක්කමූලකං' දුක්ඛන්ති. ඉති ඉමස්ස සබ්බස්සාපි දුක්ඛස්ස අයං ජාති
 වත්ථුමෙව හොතීති. තෙනෙතං වුව්චති -

ජායෙථ තො චෙ නරකෙසු සත්තො,
 තත්ථග්ගිදාහාදිකමජ්ජසය්හං;
 ලභෙථ දුක්ඛං නු කුහිං පතිට්ඨං,
 ඉච්චාහ දුක්ඛාති මුනිධ ජාති.

දුක්ඛං තිරච්ඡෙසු කසාපතොද-
 දණ්ඩාහිසාතාදිහවං අනෙකං;
 යං තං කථං තත්ථ හවෙය්හ ජාතිං,
 විනා තහිං ජාති තතොපි දුක්ඛා.

පෙනෙසු දුක්ඛං පන බුජ්ජිපාසා-
 වාතාතපාදිජ්ජහවං විචිත්තං;
 යස්මා අජාතස්ස න තත්ථ අත්ථී,
 තස්මාපි දුක්ඛං මුනි ජාතිමාහ.

තිබ්බන්ධකාරෙ ව අසය්හසීතෙ,
 ලොකන්තරෙ යං අසුරෙසු දුක්ඛං;
 න තං හවෙ තත්ථ න වස්ස ජාති,
 යතො අයං ජාති තතොපි දුක්ඛා.

යඤ්චාපි ගුප්තරකෙ විය මාතුගබ්භෙ,
 සත්තො වසං චිරමතො බහි නික්ඛමනඤ්ච;
 පජ්ජොති දුක්ඛමතිසොරමිද්ධපි නත්ථී,
 ජාතිං විනා ඉතිපි ජාතිරයඤ්චි දුක්ඛා.

කිං භාසිතෙන බහුනා නනු යං කුහිඤ්චි,
 අත්ථීධ කිඤ්චිදපි දුක්ඛමිදං කදාවි;

නෙවන්ථි ජාතිවිරහෙ යදනො මහෙසී,
දුක්ඛාති සබ්බපයමං ඉමමාහ ජාතින්ති.

ජරානිද්දෙසො

192. ජරානිද්දෙසෙ ජරාති සභාවපච්චත්තං. ජීරණතාති ආකාරනිද්දෙසො.
බණ්ඩිච්චන්ති ආදයො තයො කාලාතික්කමෙ කිච්චනිද්දෙසා. පච්ඡිමා ද්වෙ
පකතිනිද්දෙසා. අයඤ්ඤි ජරාති ඉමිනා පදෙන සභාවතො දීපිතා, තෙනස්සා ඉදං
සභාවපච්චත්තං. ජීරණතාති ඉමිනා ආකාරතො, තෙනස්සායං ආකාරනිද්දෙසො.
බණ්ඩිච්චන්ති ඉමිනා කාලාතික්කමෙ දන්තනබ්බානං බණ්ඩිතභාවකරණකිච්චතො.
පාලිච්චන්ති ඉමිනා කෙසලොමානං පලිතභාවකරණකිච්චතො. චලිත්තවතාති
ඉමිනා මංසං මිලාපෙත්වා තවෙ චලිත්තභාවකරණකිච්චතො දීපිතා. තෙනස්සා ඉමෙ
බණ්ඩිච්චන්ති ආදයො තයො කාලාතික්කමෙ කිච්චනිද්දෙසා. තෙහි ඉමෙසං
විකාරානං දස්සනවසෙන පාකට්ඨුතාති පාකට්ඨරා දස්සිතා. යටෙව හි උදකස්ස වා
වාතස්ස වා අග්ගිනො වා තිණුරුක්ඛාදීනං සංසග්ගපලිහග්ගතාය වා ක්කාමතාය වා
ගතමග්ගො පාකට්ඨා හොති, න ච සො ගතමග්ගො තානෙව උදකාදීනි, එවමෙව
ජරාය දන්තාදීසු බණ්ඩිච්චාදිවසෙන ගතමග්ගො පාකට්ඨා, චක්ඛුං උමමිලෙත්වාපි
ගස්සති. න ච බණ්ඩිච්චාදීනෙව ජරා; න හි ජරා චක්ඛුච්ඡේදෙඤ්ජායා හොති.

ආයුනො සංභාති ඉන්ද්‍රියානං පරිපාකොති ඉමෙහි පන පදෙහි
කාලාතික්කමෙයෙව අභිධ්‍යත්තාය ආයුක්ඛයවක්ඛාදිඉන්ද්‍රියපරිපාකසංඛාතාය
පකතියා දීපිතා. තෙනස්සිමෙ පච්ඡිමා ද්වෙ පකතිනිද්දෙසාති වෙදිතබ්බා. තත්ථ
යස්මා ජරං පත්තස්ස ආයු භායති තස්මා ජරා “ආයුනො සංභාති” ති ඵලුපචාරෙන
චුත්තා. යස්මා දහරකාලෙ සුප්පසන්තාති සුබ්බමම්පි අත්තනො විසයං සුබ්බෙනෙව
ගණ්හනසමත්ථාති චක්ඛාදීනි ඉන්ද්‍රියාති ජරං පත්තස්ස පරිපක්කාති ආලුලිතාති
අවිසදාති ඔළාරිකම්පි අත්තනො විසයං ගහෙනුං අසමත්ථාති හොන්ති, තස්මා
“ඉන්ද්‍රියානං පරිපාකො” ති ඵලුපචාරෙනෙව චුත්තා.

සා පනෙසා එවං නිද්දිට්ඨා සබ්බාපි ජරා පාකට්ඨා පටිච්ඡන්තාති දුට්ඨා හොති.
තත්ථ දන්තාදීසු බණ්ඩාදිභාවදස්සනතො රූපධම්මෙසු ජරා ‘පාකට්ඨරා’ නාම.
අරූපධම්මෙසු පන ජරා තාදිසස්ස විකාරස්ස අදස්සනතො ‘පටිච්ඡන්තජරා’ නාම.
තත්ථ ය්වායං බණ්ඩාදිභාවො දිස්සති, සො තාදිසානං දන්තාදීනං සුච්ඡේදෙඤ්ජායත්තා
චණ්ණොයෙව. තං චක්ඛුනා දිස්වා මනොද්චාරෙන චින්තෙත්වා “ඉමෙ දන්තා
ජරාය පහට්ඨා” ති ජරං ජානාති, උදකට්ඨානෙ බද්ධාති ගොසිඨගාදීනි ඔලොකෙත්වා
හෙට්ඨා උදකස්ස අත්ථිභාවං ජානනං විය. පුන අවිච්ඡි සච්චිති එවම්පි අයං ජරා දුට්ඨා
හොති. තත්ථ මණිකනකරජතපවාලවන්දසුරියාදීනං මන්දදසකාදීසු පාණීනං විය ච
පුප්ඵලපල්ලවාදීසු අපාණීනං විය ච අන්තරන්තරා චණ්ණවිසෙසාදීනං
දුබ්බිඤ්ඤායත්තා ජරා ‘අවිච්ඡරා’ නාම, නිරන්තරජරාති අත්ථො. තතො
අඤ්ඤෙසු පන යථාචුත්තෙසු අන්තරන්තරා චණ්ණවිසෙසාදීනං සුච්ඡේදෙඤ්ජායත්තා
ජරා ‘සච්චිජරා’ නාම.

තත්ථ සච්චිජරා උපාදින්නානුපාදින්නකවසෙන ඵලං දීපෙනබ්බං –
 දහරකුමාරකානඤ්ඤි පයමමෙව ඛිරදන්තා නාම උට්ඨහන්ති, න තෙ ථීරා. තෙසු පන
 පතිතෙසු පුන දන්තා උට්ඨහන්ති. තෙ පයමමෙව සෙතා හොන්ති, ජරාවාතෙන පන
 පහටකාලෙ කාළකා හොන්ති. කෙසා පන පයමමෙව තම්බාපි හොන්ති කාළකාපි
 සෙතාපි. ඡවි පන සලොහිතිකා හොති. වඩ්ඪන්තානං වඩ්ඪන්තානං ඔදානානං
 ඔදානභාවො, කාළකානං කාළකභාවො පඤ්ඤායති, ජරාවාතෙන පන පහටකාලෙ
 වළිං ගණ්හාති. සබ්බමිපි සස්සං වජිතකාලෙ සෙතං හොති, පච්ඡා නීලං, ජරාවාතෙන
 පන පහටකාලෙ පණ්ඩුකං හොති. අම්බඩ්ඪකුරෙන්නාපි දීපෙතං වට්ටති ඵලං. අයං වුවචති
 ජරාති අයං ජරා නාම කථීයති. සා පනෙසා ඛන්ධපරිපාකලක්ඛණා,
 මරණුපනයනරසා, යොබ්බනවිනාසපච්චුපට්ඨානා.

‘ජරාය දුක්ඛට්ඨො වෙදිතබ්බො’ති ඵත්ථ පන අයමිපි සයං න දුක්ඛා, දුක්ඛස්ස
 පන වත්ථුභාවෙන දුක්ඛාති වුත්තා. කතරස්ස දුක්ඛස්ස? කායදුක්ඛස්ස වෙව
 දොමනස්සදුක්ඛස්ස ව. ජිණ්ණස්ස හි අත්තභාවො ජරසකටං විය දුබ්බලො හොති,
 යාතං වා ගන්තුං වා නිසීදිතුං වා වායමන්තස්ස බලවං කායදුක්ඛං උප්පජ්ජති;
 පුත්තදාරෙ යථාපුරෙ අසල්ලක්ඛෙන්තෙ දොමනස්සං උප්පජ්ජති. ඉති ඉමෙසං
 ද්විත්තමිපි දුක්ඛානං වත්ථුභාවෙන දුක්ඛාති වෙදිතබ්බො. අපිව –

අඬිගානං සිථිලභාවා, ඉන්ද්‍රියානං විකාරතො;
 යොබ්බනස්ස විනාසෙන, බලස්ස උපසාතතො.

විප්පවාසා සතාදීනං, පුත්තදාරෙහි අත්තතො;
 අපසාදනීයතො වෙව, භීයො ඛාලත්තපත්තියා.

පප්පොති දුක්ඛං යං මච්චො, කායිකං මානසං තථා;
 සබ්බමෙනං ජරාහෙතු, යස්මා තස්මා ජරා දුබ්බාති.

මරණනිද්දෙසො

193. මරණනිද්දෙසෙ වචනකවසෙන වුති; ඵකචතුපඤ්චක්ඛන්ධාය වුතියා
 සාමඤ්ඤවචනමෙතං. වචනතාති භාවවචනෙන ලක්ඛණනිදස්සනං. හෙදොති
 වුතිඛන්ධානං හඬිගුප්පත්තිපරිදීපනං. අන්තරධානන්ති සටස්ස විය භින්නස්ස
 භින්නානං වුතිඛන්ධානං යෙන කෙනචි පරියායෙන යානාභාවපරිදීපනං. මච්චු
 මරණන්ති මච්චුසඬ්ඛාතං මරණං. කාලො නාම අන්තකො, තස්ස කිරියා කාලකිරියා.
 ඵත්තාවතා සම්මුතියා මරණං දීපිතං හොති.

ඉදානි පරමත්ථෙත දීපෙතං ඛන්ධානං හෙදොතිආදිමාහ. පරමත්ථෙත හි
 ඛන්ධායෙව භිජ්ජන්ති, න සත්තො නාම කොචි මරති. ඛන්ධෙසු පන භිජ්ජමානෙසු
 සත්තො මරති භින්නෙසු මතොති වොභාරො හොති. ඵත්ථ ව
 චතුපඤ්චවොකාරවසෙන ඛන්ධානං හෙදො, ඵකචොකාරවසෙන කලෙවරස්ස
 නික්ඛෙපො; චතුචොකාරවසෙන වා ඛන්ධානං හෙදො, සෙසද්වයවසෙන

කළෙවරස්ස නික්බෙපො වෙදිතබ්බො. කස්මා? භවද්වයෙපි රූපකායසඛිඛාතස්ස කළෙවරස්ස සම්භවතො. යස්මා චා චාතුමහාරාජිකාදීසු ඛන්ධා භිජ්ජන්තෙව, න කිඤ්චි නික්බිපති, තස්මා තෙසං වසෙන ඛන්ධානං හෙදො. මනුස්සාදීසු කළෙවරස්ස නික්බෙපො. එත්ථ ච කළෙවරස්ස නික්බෙපකරණතො මරණං “කළෙවරස්ස නික්බෙපො”ති වුත්තං.

ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදොති ඉමිනා ඉන්ද්‍රියබද්ධස්සෙව මරණං නාම හොති, අනින්ද්‍රියබද්ධස්ස මරණං නාම නත්ථිති දස්සෙති. ‘සස්සං මතං, රුක්ඛො මතො’ති ඉදං පන වොහාරමත්තමෙව. අත්ථතො පන ඵවරූපානි වචනානි සස්සාදීනං ඛයවයභාවමෙව දීපෙන්නි. ඉදං වුව්චති මරණන්ති ඉදං සබ්බමිපි මරණං නාම කථියති.

අපිවෙත්ථ බණ්කමරණං, සම්මුතිමරණං, සමුච්ඡෙදමරණන්ති අයමිපි හෙදො වෙදිතබ්බො. තත්ථ ‘බණ්කමරණං’ නාම පවත්තෙ රූපාරූපධම්මානං හෙදො. ‘තිස්සො මතො, ඵුස්සො මතො’ති ඉදං ‘සම්මුතිමරණං’ නාම. බිණ්ණාසවස්ස අප්පට්ඨසන්ධිකා කාලකිරියා ‘සමුච්ඡෙදමරණං’ නාම. ඉමස්මිං පනත්ථෙ සම්මුතිමරණං අධිජ්ජෙතං. ජාතික්ඛයමරණං, උපක්කමමරණං, සරසමරණං, ආයුක්ඛයමරණං, පුඤ්ඤක්ඛයමරණන්තිපි තස්සෙව නාමං. තයිදං වුතිලක්ඛණං, වියොගරසං, විජ්ජවාසපච්චුපට්ඨානං.

‘මරණස්ස දුක්ඛට්ඨො වෙදිතබ්බො’ති එත්ථ පන ඉදමිපි සයං න දුක්ඛං, දුක්ඛස්ස පන වත්ථුභාවෙන දුක්ඛන්ති වුත්තං. මරණන්තිකාපි හි සාරීරිකා වෙදනා, පටිචාතෙ ගහිතා ආදිත්තතිණුක්කා විය, සරීරං නිදහන්ති. නරකනිමිත්තාදීනං උපට්ඨානකාලෙ බලවදොමනස්සං උජ්ජජ්ජති. ඉති ඉමෙසං ද්විත්තමිපි දුක්ඛානං වත්ථුභාවෙන දුක්ඛන්ති වෙදිතබ්බං. අපි ච –

පාපස්ස පාපකම්මාදි, නිමිත්තමනුපස්සතො;
භද්දස්සාපසහන්තස්ස, වියොගං පියවත්ථුකං.

මීයමානස්ස යං දුක්ඛං, මානසං අවිසෙසතො;
සබ්බෙසඤ්චාපි යං සන්ධි-ඛන්ධනච්ඡෙදනාදිකං.

විතුජ්ජමානමම්මානං, හොති දුක්ඛං සරීරජං;
අසය්හමජ්ජට්ඨකාරං, දුක්ඛස්සෙතස්සිදං යතො;
මරණං වත්ථු තෙනෙතං, දුක්ඛමිච්චෙව භාසිතන්ති.

අපිච ඉමානි ජාතිජරාමරණානි නාම ඉමෙසං සත්තානං වධකපච්චාමිත්තා විය ඕතාරං ගවෙසන්තානි විචරන්ති. යථා හි පුරිසස්ස තීසු පච්චාමිත්තෙසු ඕතාරාපෙක්ඛෙසු විචරන්තෙසු එකො වදෙය්‍ය – “අහං අසුකඅරඤ්ඤස්ස නාම වණ්ණං කථෙත්වා එතං ආදාය තත්ථ ගමිස්සාමි, එත්ථ මය්හං දුක්ඛරං නත්ථි”ති. දුතියො වදෙය්‍ය “අහං තච එතං ගහෙත්වා ගතකාලෙ පොථෙත්වා දුබ්බලං

කරිස්සාමි, එත්ථ මය්හං දුක්කරං නත්ථි” ති. තතියො වදෙය්‍යා – “තයා එතස්මිං පොථෙත්වා දුබ්බලෙ කතෙ තිණ්හෙන අසිනා සිසවිජෙදනං නාම මය්හං භාරො භොතු” ති. තෙ එවං වත්වා තථා කරෙය්‍යං.

තත්ථ පයමපච්චාමිත්තස්ස අරඤ්ඤස්ස වණ්ණං කථෙත්වා තං ආදාය තත්ථ ගතකාලො විය සුභජ්ජඤාතිමණ්ඩලතො නික්කඩ්ඪිත්වා යත්ථ කත්ථවි නිබ්බත්තාපනං නාම ජාතියා කිච්චං. දුතියස්ස පොථෙත්වා දුබ්බලකරණං විය නිබ්බත්තක්ඛන්ධෙසු නිපතිත්වා පරාධීනමඤ්චපරායණභාවකරණං ජරාය කිච්චං. තතියස්ස තිණ්හෙන අසිනා සිසවිජෙදනං විය ජීවිතක්ඛයපාපනං මරණස්ස කිච්චන්ති වෙදිතබ්බං.

අපිචෙත්ථ ජාතිදුක්ඛං සාදීනවමහාකන්තාරජ්ජවෙසො විය දට්ඨබ්බං. ජරාදුක්ඛං තත්ථ අන්තපානරහිතස්ස දුබ්බලාං විය දට්ඨබ්බං. මරණදුක්ඛං දුබ්බලස්ස ඉරියාපථපවත්තතො විහතපරක්කමස්ස වාළාදීහි අනායබ්‍යසනාපාදනං විය දට්ඨබ්බන්ති.

සොකනිද්දෙසො

194. සොකනිද්දෙසෙ බ්‍යසනීති බ්‍යසනං; හිතසුඛං ඛිපති විද්ධංසෙතීති අත්ථො. ඤාතීනං බ්‍යසනං ඤාතිබ්‍යසනං; චොරරොගහයාදීහි ඤාතික්ඛයො ඤාතිවිනාසොති අත්ථො. තෙන ඤාතිබ්‍යසනෙන පුට්ඨස්සාති අජ්ඣොත්ථට්ඨස්ස අභිභූතස්ස සමන්තාගතස්සාති අත්ථො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. අයං පන විසෙසො – භොගානං බ්‍යසනං භොගබ්‍යසනං; රාජචොරාදිවසෙන භොගක්ඛයො භොගවිනාසොති අත්ථො. රොගොයෙව බ්‍යසනං රොගබ්‍යසනං; රොගො හි ආරොග්‍යං බ්‍යසනි විනාසෙතීති බ්‍යසනං. සීලස්ස බ්‍යසනං සීලබ්‍යසනං; දුස්සීලාස්සෙනං නාමං. සම්මාදිට්ඨිං විනාසයමානා උප්පන්නා දිට්ඨියෙව බ්‍යසනං දිට්ඨිබ්‍යසනං. එත්ථ ච පුරිමානි ද්වෙ අනිජ්චන්තානි, පච්ඡිමානි තීණි නිජ්චන්තානි තිලක්ඛණබ්‍යාහතානි. පුරිමානි ච තීණි නෙව කුසලානි න අකුසලානි. සීලදිට්ඨිබ්‍යසනද්වයං අකුසලං.

අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙතානි ගහිතෙසු වා යෙන කෙනචි අග්ගහිතෙසු වා මිත්තාමච්චබ්‍යසනාදීසු යෙන කෙනචි. සමන්තාගතස්සාති සමනුබන්ධස්ස අපරිමුච්චමානස්ස. අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙන දුක්ඛධම්මෙතානි යෙන කෙනචි සොකදුක්ඛස්ස උප්පන්නිහෙතුතා. සොකොති සොචනකවසෙන සොකො; ඉදං තෙහි කාරණෙහි උපජ්ජනකසොකස්ස සභාවපච්චන්තං. සොචනාති සොචනාකරො. සොචිතත්තන්ති සොචිතභාවො. අන්තොසොකොති අබ්‍හන්තරෙ සොකො. දුතියපදං උපසග්ගවසෙන වඩ්ඪිතං. සො හි අබ්‍හන්තරෙ සුක්ඛාපෙන්නො විය පරිසුක්ඛාපෙන්නො විය උප්පජ්ජතිති “අන්තොසොකො අන්තොපරිසොකො” ති වුවවති.

වෙනසො පරිඡ්ඡායනාති චිත්තස්ස ක්‍රියානාකාරො. සොකො හි
 උප්පජ්ජමානො අග්ගි විය චිත්තං ක්‍රියාපෙති පරිදහති, “චිත්තං මෙ ක්‍රියාමං, න මෙ
 කිඤ්චි පටිභාති” ති වදාපෙති. දුක්ඛිතො මනො දුම්මනො, තස්ස භාවො දොමනස්සං.
 අනුපච්චිධිධෙත සොකොව සල්ලන්ති සොකසල්ලං. අයං වුව්චති සොකොති අයං
 සොකො නාම කථියති. සො පනායං කිඤ්චාපි අත්ථනො දොමනස්සවෙදනාව
 හොති, එවං සත්තෙපි අත්තොනිඡ්ඡානලක්ඛණො, වෙනසො
 පරිනිඡ්ඡායනරසො, අනුසොවනපච්චුපට්ඨානො.

‘සොකස්ස දුක්ඛට්ඨො වෙදිතඛිඛො’ ති එත්ථ පන අයං සභාවදුක්ඛත්තා වෙව
 දුක්ඛස්ස ව වත්ථුභාවෙන දුක්ඛොති වුත්තො. කතරදුක්ඛස්සාති? කායිකදුක්ඛස්ස
 වෙව ජවනක්ඛණෙ ව දොමනස්සදුක්ඛස්ස. සොකවෙගෙන හි හදයෙ මහාගණ්ඨො
 උට්ඨන්තිවා පරිපච්චිත්වා භිජ්ජති, මුඛතො වා කාළලොහිතං නික්ඛමති, ඛලවං
 කායදුක්ඛං උප්පජ්ජති. “එත්තකා මෙ ඤාතයො ඛයං ගතා, එත්තකා මෙ හොගා” ති
 චිත්තෙන්තස්ස ව ඛලවං දොමනස්සං උප්පජ්ජති. ඉති ඉමෙසං ද්විත්තං දුක්ඛානං
 වත්ථුභාවෙනපෙස දුක්ඛොති වෙදිතඛිඛො. අපිව –

සත්තානං හදයං සොකො, සල්ලං විය විතුජ්ජති;
 අග්ගිතත්තොව නාරාවො, භුසඤ්ච ඩහතෙ පුන.

සමාවහති ව ඛ්‍යාධි-ජරාමරණහෙදනං;
 දුක්ඛම්පි විවිධං යස්මා, තස්මා දුක්ඛොති වුව්චතීති.

පරිදෙවනිද්දෙසො

195. පරිදෙවනිද්දෙසෙ ‘මය්හං ධිතා, මය්හං පුත්තො’ ති එවං ආදිස්ස ආදිස්ස
 දෙවන්ති රොදන්ති එතෙනාති ආදෙවො. තං තං වණ්ණං පරිකිත්තෙන්වා
 පරිකිත්තෙන්වා දෙවන්ති එතෙනාති පරිදෙවො. තතො පරාති ද්වෙ ද්වෙ පදාති
 පුරිමද්වයස්සෙව ආකාරභාවනිද්දෙසවසෙන වුත්තාති. වාචාති වචනං. පලාපොති
 තුව්ඡං නිරත්ථකවචනං. උපඨස්සභණ්ණිතඅඤ්ඤභණ්ණිතාදිවසෙන විරූපො පලාපො
 විජ්ජලාපො. ලාලජ්ජොති පුනජ්ජුනං ලපනං. ලාලජ්ජනාකාරො ලාලජ්ජනා.
 ලාලජ්ජිතස්ස භාවො ලාලජ්ජිතත්තං. අයං වුව්චති පරිදෙවොති අයං පරිදෙවො නාම
 කථියති. සො ලාලජ්ජනලක්ඛණො, ගුණදොසපරිකිත්තනරසො,
 සම්භමපච්චුපට්ඨානො.

‘පරිදෙවස්ස දුක්ඛට්ඨො වෙදිතඛිඛො’ ති එත්ථ පන අයම්පි සයං න දුක්ඛො,
 කායදුක්ඛදොමනස්සදුක්ඛානං පන වත්ථුභාවෙන දුක්ඛොති වුත්තො. පරිදෙවන්තො
 හි අත්තනො ඛන්ධං මුට්ඨිහි පොථෙති, උහොහි හත්ථෙහි උරං පහරති පිංසති,
 සීසෙන හිත්තියා සද්ධිං යුජ්ඣති. තෙනස්ස ඛලවං කායදුක්ඛං උප්පජ්ජති. ‘එත්තකා
 මෙ ඤාතයො ඛයං වයං අබ්භත්ථං ගතා’ තිආදීති චිත්තෙති. තෙනස්ස ඛලවං

දොමනස්සං උප්පජ්ජති. ඉති ඉමෙසං ද්විත්තමිපි දුක්ඛානං චත්ථුභාවෙන දුක්ඛොති වෙදිතබ්බො. අපිව –

යං සොකසල්ලවිහතො පරිදෙවමානො,
කණ්ඨොට්ඨතාලුතලසොසජමජ්ජසය්හං;
භියොයාධිමත්තමධිගච්ඡතියෙව දුක්ඛං,
දුක්ඛොති තෙන භගවා පරිදෙවමාහාති.

දුක්ඛදොමනස්සනිද්දෙසො

196-7. දුක්ඛදොමනස්සනිද්දෙසො හෙට්ඨා ධම්මසඬගහට්ඨකථායං
වණ්ණිතත්තා පාකටා එව. ලක්ඛණාදීනි පන තෙසං තත්ථ චුත්තානෙව.

‘දුක්ඛස්ස දුක්ඛට්ඨො වෙදිතබ්බො, දොමනස්සස්ස දුක්ඛට්ඨො වෙදිතබ්බො’ති එත්ථ පන උභයමිපෙතං සයඤ්ච දුක්ඛත්තා කායිකචෙතසිකදුක්ඛානඤ්ච චත්ථුභාවෙන දුක්ඛන්ති චුත්තං. හත්ථපාදානඤ්භි කණ්ණනාසිකානඤ්ච ඡෙදනදුක්ඛෙන දුක්ඛිතස්ස, අනාථසාලායං උච්ඡිට්ඨකපාලං පුරතො කත්වා නිපන්තස්ස, වණ්ණුබෙහි පුළුවකෙසු නික්ඛමන්තෙසු බලවං කායදුක්ඛං උප්පජ්ජති; නානාරඬගරත්තවත්ථමනුඤ්ඤාලඬකාරං නක්ඛත්තං කීළන්තං මහාජනං දිස්වා බලවදොමනස්සං උප්පජ්ජති. එවං තාව දුක්ඛස්ස ද්විත්තමිපි දුක්ඛානං චත්ථුභාවො වෙදිතබ්බො. අපිව –

පිළෙති කායිකමිදං, දුක්ඛං දුක්ඛඤ්ච මානසං භියොයා;
ජනයති යස්මා තස්මා, දුක්ඛන්ති විසෙසතො චුත්තන්ති.

වෙතොදුක්ඛසමජ්ජිතා පන කෙසෙ පකිරිය උරානි පතිපිසෙන්නි, ආවට්ටන්ති, විවට්ටන්ති, ඡින්නපපාතං පපතන්ති, සත්ථං ආහරන්ති, විසං බාදන්ති, රජ්ජුයා උබ්බන්ධන්ති, අග්ගිං පවිසන්ති. තං තං විපරිතං චත්ථුං තථා තථා විජ්ජට්ඨාරිතො පරිඬය්හමානවිත්තා චින්තෙන්නි. එවං දොමනස්සස්ස උභිත්තමිපි දුක්ඛානං චත්ථුභාවො වෙදිතබ්බො. අපිව –

පිළෙති යතො චිත්තං, කායස්ස ච පිළනං සමාවහති;
දුක්ඛන්ති දොමනස්සමිපි, දොමනස්සං තතො අහුති.

උපායාසනිද්දෙසො

198. උපායාසනිද්දෙසෙ ආයාසනට්ඨෙන ආයාසො;
සංසිද්ධවිසිද්ධාකාරජ්ජවත්තස්ස චිත්තකිලමථස්සෙතං නාමං. බලවං ආයාසො උපායාසො. ආයාසිතභාවො ආයාසිතත්තං. උපායාසිතභාවො උපායාසිතත්තං. අයං චූච්චති උපායාසොති අයං උපායාසො නාම කථියති. සො පනෙස ඛ්‍යාසත්තිලක්ඛණො, නිත්ථුනනරසො, විසාදපච්චුපට්ඨානො.

‘උපායාසස්ස දුක්ඛට්ඨො වෙදිතඛිබ්බො’ති එත්ථ පන අයම්පි සයං න දුක්ඛො, උභින්නම්පි දුක්ඛානං චත්ථුභාවෙන දුක්ඛොති වුත්තො. කුපිතෙන හි රඤ්ඤා ඉස්සරියං අවිජ්ජිත්වා හතපුත්තභාතිකානං ආණත්තවධානං හයෙන අට්ඨං පටිසිත්වා නිලිනානං මහාවිසාදප්පත්තානං දුක්ඛට්ඨානෙන දුක්ඛසෙය්‍යාය දුක්ඛනිසප්පාය ඛලවං කායදුක්ඛං උප්පජ්ජති. ‘එත්තකා නො ඤාතකා, එත්තකා භොගා නට්ඨා’ති වින්නෙන්තානං ඛලවදොමනස්සං උප්පජ්ජති. ඉති ඉමෙසං ද්වින්නම්පි දුක්ඛානං චත්ථුභාවෙන දුක්ඛොති වෙදිතඛිබ්බොති. අපිච –

විත්තස්ස පරිදහනා, කායස්ස විසාදනා ච අධිමත්තං;
යං දුක්ඛමුපායාසො, ජනෙති දුක්ඛො තතො වුත්තො.

එත්ථ ච මන්දග්ගිනා අන්තොභාජනෙයෙව තෙලාදීනං පාකො විය සොකො. තික්ඛග්ගිනා පච්චමානස්ස භාජනතො ඛහිනික්ඛමනං විය පරිදෙවො. ඛහිනික්ඛන්තාවසෙසස්ස නික්ඛම්තුම්පි අප්පභොන්තස්ස අන්තොභාජනෙයෙව යාව පරික්ඛයා පාකො විය උපායාසො දට්ඨබ්බො.

අප්පියසම්පයොගනිද්දෙසො

199. අප්පියසම්පයොගනිද්දෙසෙ යස්සාති යෙ අස්ස. අනිට්ඨාති අපරියෙසිතා. පරියෙසිතා වා භොන්තු අපරියෙසිතා වා, නාමමෙවෙනං අමනාපාරම්මණානං. මනස්මිං න කමන්ති, න පටිසන්තිති අකාන්තා. මනස්මිං න අප්පියන්ති, න වා මනං වඩ්ඪෙන්නිති අමනාපා. රූපානිආදි තෙසං සභාවනිදස්සනං. අනත්ථං කාමෙන්ති ඉච්ඡන්තිති අනත්ථකාමා. අහිනං කාමෙන්ති ඉච්ඡන්තිති අහිතකාමා. අඵාසුකං දුක්ඛවිහාරං කාමෙන්ති ඉච්ඡන්තිති අඵාසුකකාමා. චතුහි යොගෙහි බෙමං නිබ්භයං විචට්ටං න ඉච්ඡන්ති, සහයං චට්ටමෙව තෙසං කාමෙන්ති ඉච්ඡන්තිති ආයොගක්ඛෙමකාමා.

අපිච සද්ධාදීනං වුද්ධිසඬ්ඛාතස්ස අත්ථස්ස අකාමනතො තෙසංයෙව භානිසඬ්ඛාතස්ස අනත්ථස්ස ච කාමනතො අනත්ථකාමා. සද්ධාදීනංයෙව උපායභූතස්ස හිතස්ස අකාමනතො සද්ධාභානිආදීනං උපායභූතස්ස අහිතස්ස ච කාමනතො අහිතකාමා. ඵාසුකවිහාරස්ස අකාමනතො අඵාසුකවිහාරස්ස ච කාමනතො අඵාසුකකාමා. යස්ස කස්සචි නිබ්භයස්ස අකාමනතො හයස්ස ච කාමනතො අයොගක්ඛෙමකාමාති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

සඬ්ඛනීති ගන්ත්වා සංයොගො. සමාගමොති ආගතෙහි සංයොගො. සමොධානන්ති යානනිසප්පාදීසු සහභාවො. මිස්සිභාවොති සබ්බකිච්චානං සහකරණං. අයං සත්තවසෙන යොජනා. සඬ්ඛාරවසෙන පන යං ලබ්භති තං ගහෙතඛිබ්බං. අයං වුච්චතීති අයං අප්පියසම්පයොගො නාම කථියති. සො අනිට්ඨසමොධානලක්ඛණො, විත්තවිසාතකරණරසො, අනත්ථභාවපච්චුපට්ඨානො.

සො අත්ථතො ඵකො ධම්මො නාම නත්ථී. කෙවලං අප්පියසම්පයුත්තානං
දුට්ඨස්සාපි දුක්ඛස්ස වත්ථුභාවතො දුක්ඛොති වුත්තො. අනිට්ඨානි හි වත්ථුනි
සමොධානගතානි විජ්ඣනඡෙදනථාලනාදීහි කායිකම්පි දුක්ඛං උප්පාදෙන්ති,
උබ්බෙගජනනතො මානසම්පි. තෙනෙනං වුව්වති –

දිස්වාච අප්පියෙ දුක්ඛං, පයමං හොති වෙනසි;
තදුපක්කමසම්භූත-මථ කායෙ යතො ඉධ.

තතො දුක්ඛද්වයස්සාපි, වත්ථුතො සො මහෙසිනා;
දුක්ඛො වුත්තොති විඤ්ඤෙය්‍යො, අප්පියෙහි සමාගමොති.

පියවිජ්ජයොගනිද්දෙසො

200. පියවිජ්ජයොගනිද්දෙසො වුත්තපට්ඨපක්ඛනයෙන වෙදිතබ්බො. මාතා
වානිආදි පනෙන්ථ අත්ථකාමෙ සරූපෙන දස්සෙතුං වුත්තං. තත්ථ මමායතීති මාතා.
පියායතීති පිතා. භජතීති භාතා. තථා භගීතී. මෙත්තායන්තීති මිත්තා, මිනන්තීති වා
මිත්තා; සබ්බගුය්‍ය්‍යෙසු අන්තො පක්ඛිපන්තීති අත්ථො. කිච්චකරණීයෙසු
සහභාවට්ඨෙන අමා හොන්තීති අමච්චා. අයං අම්භාකං අප්පිකත්තිකොති ඵලං
ජානන්ති ඤායන්තීති වා ඤාතී. ලොභිතෙන සම්බන්ධාති සාලොභිතා. ඵලමෙතාති
පදානි අත්ථතො වෙදිතබ්බානි. අයං වුව්වතීති අයං පියෙහි විජ්ජයොගො නාම
කථියති. සො ඉට්ඨවත්ථුට්ඨයොගලක්ඛණො, සොකුප්පාදනරසො,
බ්‍යසනපච්චුපට්ඨානො.

සො අත්ථතො ඵකො ධම්මො නාම නත්ථී. කෙවලං පියවිජ්ජයුත්තානං
දුට්ඨස්සාපි දුක්ඛස්ස වත්ථුභාවතො දුක්ඛොති වුත්තො. ඉට්ඨානි හි වත්ථුනි
විසුජ්ජමානානි සරීරස්ස සොසනම්ලාපනාදිභාවෙන කායිකම්පි දුක්ඛං උප්පාදෙන්ති,
'යම්පි නො අහොසි, තම්පි නො නත්ථී'ති අනුසොවාපනතො මානසම්පි. තෙනෙනං
වුව්වති –

ඤාතිධනාදිවිශොගා, සොකසරසමප්පිතා විතුජ්ජන්ති;
බාලා යතො තතො යං, දුක්ඛොති මතො පියවිශොගොති.

ඉච්ඡානිද්දෙසො

201. ඉච්ඡානිද්දෙසෙ ජාතිධම්මානන්ති ජාතිසභාවානං ජාතිපකතිකානං. ඉච්ඡා
උප්පජ්ජතීති තණ්හා උප්පජ්ජති. අහො වතාති පත්ථනා. න බො පනෙනං ඉච්ඡාය
පත්තබ්බන්ති යං ඵතං “අහො වත මයං න ජාතිධම්මා අස්සාම, න ච වත නො ජාති
ආගච්ඡෙය්‍යා”ති ඵලං පභීතසමුදයෙසු සාධුසු විජ්ජමානං අජාතිධම්මත්තං,
පරිනිබ්බුතෙසු ච විජ්ජමානං ජාතියා අනාගමනං ඉච්ඡිතං, තං ඉච්ඡන්තස්සාපි
මග්ගභාවනාය විනා අපත්තබ්බතො අනිච්ඡන්තස්ස ච භාවනාය පත්තබ්බතො න
ඉච්ඡාය පත්තබ්බං නාම හොති. ඉදම්පීති ඵතම්පි; උපරි සෙසානි උපාදාය පිකාරො.

යම්පිච්ඡන්ති යෙනපි ධම්මෙන අලබ්භනෙය්‍යං වත්ථුං ඉච්ඡන්තො න ලහති, තං අලබ්භනෙය්‍යාවත්ථුඉච්ඡනං දුක්ඛන්ති වෙදිතබ්බං. ජරාධම්මානන්තිආදීසුපි එසෙව නයො. එවමෙත්ථ අලබ්භනෙය්‍යාවත්ථුසු ඉච්ඡාව “යම්පිච්ඡං න ලහති තම්පි දුක්ඛ”න්ති වුත්තා. සා අලබ්භනෙය්‍යාවත්ථුඉච්ඡනලක්ඛණා, තප්පරියෙසනරසා, තෙසං අප්පත්තිපච්චපට්ඨානා.

ද්විත්තං පන දුක්ඛානං වත්ථුභාවතො දුක්ඛාති වුත්තා. එකච්චො හි රාජා භවිස්සන්ති සම්භාවිතො හොති. සො ඡින්නහින්නගණෙන පරිවාරිතො පබ්බතවිසමං වා වනගහනං වා පවිසති. අථ රාජා තං පවත්තිං ඤත්වා බලකායං පෙසෙති. සො රාජපුරිසෙහි නිහතපරිවාරො සයම්පි ලද්ධප්පහාරො පලායමානො රුක්ඛන්තරං වා පාසාණන්තරං වා පවිසති. තස්මිං සමයෙ මහාමෙසො උට්ඨහති, තිබ්බන්ධකාරා කාළවද්දලිකා හොති. අථ නං සමන්තතො කාළකිපිල්ලිකාදයො පාණා පරිවාරෙත්වා ගණ්භන්ති. තෙනස්ස බලවකායදුක්ඛං උප්පජ්ජති. ‘මං එකං නිස්සාය එත්තකා ඤාතී ව හොගා ව විනට්ඨා’ති වින්තෙන්තස්ස බලවදොමනස්සං උප්පජ්ජති. ඉති අයං ඉච්ඡා ඉමෙසං ද්විත්තම්පි දුක්ඛානං වත්ථුභාවෙන දුක්ඛාති වෙදිතබ්බා. අපිච –

තං තං පත්ථයමානානං, තස්ස තස්ස අලාභතො;
යං විසාතමයං දුක්ඛං, සත්තානං ඉධ ජායති.

අලබ්භනෙය්‍යාවත්ථුනං, පත්ථනා තස්ස කාරණං;
යස්මා තස්මා ජිනො දුක්ඛං, ඉච්ඡිතාලාභමබ්බවිති.

උපාදානක්ඛන්ධනිද්දෙසො

202. උපාදානක්ඛන්ධනිද්දෙසෙ සංඛිත්තෙනාති දෙසනං සන්ධාය වුත්තං. දුක්ඛඤ්ඤි එත්තකාති දුක්ඛසතානීති වා එත්තකාති දුක්ඛසහස්සානීති වා එත්තකාති දුක්ඛසතසහස්සානීති වා සංඛිපිතුං න සක්කා, දෙසනා පන සක්කා, තස්මා “දුක්ඛං නාම අඤ්ඤං කිඤ්චි නත්ථී, සංඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා”ති දෙසනං සඬ්ඛිපෙන්නො එවමාහ. සෙය්‍යථීදන්ති නිපාතො; තස්ස තෙ කතමෙති වෙති අත්ථො. රූපුපාදානක්ඛන්ධොතිආදීනං අත්ථො ඛන්ධවිභඬ්ගෙ වණ්ණිතොයෙව.

‘ඛන්ධානං දුක්ඛට්ඨො වෙදිතබ්බො’ති එත්ථ පන –

ජාතිප්පභුතිකං දුක්ඛං, යං වුත්තං ඉධ තාදිනා;
අවුත්තං යඤ්ච තං සබ්බං, විනා එතෙ න විජ්ජති.

යස්මා තස්මා උපාදාන-ක්ඛන්ධා සඬ්ඛිපෙතො ඉමෙ;
දුක්ඛාති වුත්තා දුක්ඛන්ත-දෙසකෙන මහෙසිනා.

තථා හි ඉන්ධනමිව පාවකො, ලක්ඛමිව පහරණානි, ගොරුපමිව
 ඩංසමකසාදයො, ඛේත්තමිව ලාවකා, ගාමං විය ගාමසාතකා,
 උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකමෙව ජාතිආදයො නානප්පකාරෙහි බාධයමානා,
 තිණුලතාදීනි විය භූමියං, පුප්ඵළපල්ලවාදීනි විය රුක්ඛෙසු,
 උපාදානක්ඛන්ධෙසුයෙව නිබ්බත්තන්ති. උපාදානක්ඛන්ධානඤ්ච ආදිදුක්ඛං ජාති,
 මජ්ඣේදුක්ඛං ජරා, පරියොසානදුක්ඛං මරණං. මාරණන්තිකදුක්ඛාහිසාතෙන
 පරිඛය්හමානදුක්ඛං සොකො, තදසහනතො ලාලප්පනදුක්ඛං පරිදෙවො. තතො
 ධාතුක්ඛොභසඬ්ඛාතඅනිට්ඨපොට්ඨබ්බසමායොගතො කායස්ස ආබාධනදුක්ඛං
 දුක්ඛං. තෙන බාධයමානානං පුපුප්පනානං තත්ථ පටිසුප්පත්තිතො
 වෙතොබාධනදුක්ඛං දොමනස්සං. සොකාදිවුඩ්ඪියා ජනිතවිසාදානං
 අනුත්ථනනදුක්ඛං උපායාසො. මනොරථවිසාතප්පත්තානං ඉච්ඡාවිසාතදුක්ඛං
 ඉච්ඡිතාලාභොති ඵලං නානප්පකාරතො උපපරික්ඛියමානා උපාදානක්ඛන්ධාව
 දුක්ඛාති යදෙනං එකමෙකං දස්සෙත්වා වුච්චමානං අනෙකෙහි කප්පෙහි න සක්කා
 අසෙසතො වත්තුං, තං සබ්බමිපි දුක්ඛං එකජලබ්න්දුමිහි සකලසමුද්දජ්ජරසං විය
 යෙසු කෙසුපි පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු සඬ්ඛිපිත්වා දස්සෙතුං ‘‘සංඛිත්තෙන
 පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා’’ති භගවා අවොවාති.

දුක්ඛසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සමුදයසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

203. සමුදයසච්චනිද්දෙසෙ යායං තණ්හාති යා අයං තණ්හා. පොනොබ්භවිකාති
 පුනබ්භවකරණං පුනොබ්භවො, පුනොබ්භවො සීලමස්සාති පොනොබ්භවිකා. අපිච
 පුනබ්භවං දෙනි, පුනබ්භවාය සංවත්තති, පුනප්පුනං භවෙ නිබ්බත්තෙතීති
 පොනොබ්භවිකා. සා පනෙසා පුනබ්භවස්ස දායිකාපි අත්ථි අදායිකාපි, පුනබ්භවාය
 සංවත්තනිකාපි අත්ථි අසංවත්තනිකාපි, දිත්තාය පටිසන්ධියා
 උපධිවෙපක්කමත්තාපි. සා පුනබ්භවං දදමානාපි අදදමානාපි, පුනබ්භවාය
 සංවත්තමානාපි අසංවත්තමානාපි, දිත්තාය පටිසන්ධියා උපධිවෙපක්කමත්තාපි
 පොනොබ්භවිකා ඵවාති නාමං ලහති. අහිනන්දනසඬ්ඛාතෙන නන්දිරාගෙන
 සහගතාති නන්දිරාගසහගතා, නන්දිරාගෙන සද්ධිං අත්ථතො එකත්තමෙව ගතාති
 වුත්තං හොති. තත්ත්වාහිනන්දිනීති යත්ර යත්ර අත්තභාවො තත්ත්වාහිනන්දිනී,
 රූපාදීසු වා ආරම්මණෙසු තත්ත්වාහිනන්දිනී; රූපාහිනන්දිනී
 සද්දගන්ධරසපොට්ඨබ්බමමාහිනන්දිනීති අත්ථො. සෙය්‍යථිදන්ති නිපාතො; තස්ස
 සා කතමාති වෙති අත්ථො. කාමතණ්හාති කාමෙ තණ්හා කාමතණ්හා;
 පඤ්චකාමගුණිකරාගස්සෙතං අධිවචනං. භවෙ තණ්හා භවතණ්හා;
 භවපත්ථනාවසෙන උප්පන්නස්ස සස්සතදිට්ඨිසහගතස්ස රූපාරූපභවරාගස්ස ව
 ඤානනිකන්තියා වෙතං අධිවචනං. විභවෙ තණ්හා විභවතණ්හා;
 උච්ඡේදදිට්ඨිසහගතස්ස රාගස්සෙතං අධිවචනං.

ඉදානි තස්සා තණ්හාය වත්ථුං විත්ථාරතො දස්සෙතුං සා බො
පනෙසාතිආදිමාහ. තත්ථ උප්පජ්ජති ජායති. නිවිසතීති පුනස්පුනං පවත්තිවසෙන
පතිට්ඨහති. යං ලොකෙ පියරූපං සාතරූපන්ති යං ලොකස්මිං පියසභාවක්ඛේව
මධුරසභාවක්ඛේ. චක්ඛුං ලොකෙතිආදීසු ලොකස්මික්ඛි චක්ඛාදීසු මමත්තෙන
අභිනිවිට්ඨා සත්තා සම්පත්තියං පතිට්ඨිතා අත්තනො චක්ඛුං ආදාසාදීසු
නිමිත්තග්ගහණානුසාරෙන විජ්ජසන්නපක්ඛේවසාදං සුවණ්ණවිමානෙ
උග්ගාටිතමණිසිහපක්ඛේරං විය මක්ඛන්ති, සොතං රජතපනාලිකං විය
පාමඬගසුත්තකං විය ච මක්ඛන්ති, තුඬගනාසාති ලද්ධවොහාරං සාතං වට්ටෙන්වා
යපිතහරිතාලවට්ටිං විය මක්ඛන්ති, ජිව්හං රත්තකම්බලපටලං විය
මුදුසිනිද්ධමධුරසදං මක්ඛන්ති, කායං සාලලට්ඨිං විය සුවණ්ණතොරණං විය ච
මක්ඛන්ති, මනං අක්ඛේසං මනෙන අසදිසං උළාරං මක්ඛන්ති, රූපං
සුවණ්ණකණ්ණිකාරපුප්ඵාදිවණ්ණං විය, සද්දං
මත්තකරවිකකොකිලමන්දධම්මණිවංසනිග්ගෙසාසං විය, අත්තනා පටිලද්ධානි
චතුසමුට්ඨානිකගන්ධාරම්මණාදීනි ‘කස්ස අක්ඛේසස්ස ඵවරූපානි අත්ථි’ති
මක්ඛන්ති. තෙසං ඵවං මක්ඛන්තොනානං තානි චක්ඛාදීනි පියරූපානි වෙව භොන්ති
සාතරූපානි ච. අථ තෙසං තත්ථ අනුප්පන්නා වෙව තණ්හා උප්පජ්ජති, උප්පන්නා ච
පුනස්පුනං පවත්තිවසෙන නිවිසති. තස්මා භගවා – “චක්ඛුං ලොකෙ පියරූපං
සාතරූපං. ඵත්ථෙසා තණ්හා උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජති”තිආදිමාහ. තත්ථ
උප්පජ්ජමානානි යදා උප්පජ්ජති තදා ඵත්ථ උප්පජ්ජතීති අත්ථො. එස නයො
සබ්බත්ථාපිති.

සමුදයසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. නිරොධසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

**204. නිරොධසච්චනිද්දෙසෙ යො තස්සායෙව තණ්හායාති එත්ථ ‘යො තස්සෙව
දුක්ඛස්සා’ති චත්තබ්බෙ යස්මා සමුදයනිරොධෙනෙව දුක්ඛං නිරුජ්ඣති නො
අක්ඛේදා, යථාහ –**

“යථාපි මූලෙ අනුපද්දවෙ දළ්භෙ,
ජින්නොපි රුක්ඛො පුනරෙව රූහති;
එවම්පි තණ්හානුසයෙ අනුභතෙ,
නිබ්බත්තති දුක්ඛමිදං පුනස්පුන”න්ති. (ධ. ප. 338);

තස්මා තං දුක්ඛනිරොධං දස්සෙන්තො සමුදයනිරොධෙන දස්සෙතුං එවමාහ.
සිහසමානවුත්තිනො හි තථාගතා. තෙ දුක්ඛං නිරොධෙන්තා දුක්ඛනිරොධක්ඛේ
දස්සෙන්තා භෙතුම්හි පටිපජ්ජන්ති, න එලෙ. සුචානවුත්තිනො පන අක්ඛේතිත්ථියා.
තෙ දුක්ඛං නිරොධෙන්තා දුක්ඛනිරොධක්ඛේ දස්සෙන්තා අත්තකිලමථානුයොගෙන
වෙව තස්සෙව ච දෙසනාය එලෙ පටිපජ්ජන්ති, න භෙතුම්හිති. සිහසමානවුත්තිනාය
සත්ථා භෙතුම්හි පටිපජ්ජන්තො යො තස්සායෙවාතිආදිමාහ.

තත්ථ තස්සායෙවාති යා සා උප්පත්ති නිවෙසවසෙන හෙට්ඨා පකාසිතා තස්සායෙව. අසෙසවිරාගනිරොධොතිආදීති සබ්බාති නිබ්බානාවෙවචනානෙව. නිබ්බානාඤ්චි ආගම්ම තණ්හා අසෙසා විරජ්ජති නිරුජ්ඣති. තස්මා තං “තස්සායෙව තණ්හාය අසෙසවිරාගනිරොධො”ති වුච්චති. නිබ්බානාඤ්ච ආගම්ම තණ්හා චජියති, පටිනිස්සජ්ජියති, මුච්චති, න අල්ලියති. තස්මා නිබ්බානං “වාගො පටිනිස්සග්ගො මුත්ති අනාලයො”ති වුච්චති. එකමෙව හි නිබ්බානං. නාමානි පනස්ස සබ්බසංඛිතානං නාමපටිපක්ඛවසෙන අනෙකානි නිබ්බානාවෙවචනානෙව හොන්ති, සෙය්‍යථිදං – අසෙසවිරාගනිරොධො, වාගො, පටිනිස්සග්ගො, මුත්ති, අනාලයො, රාගක්ඛයො, දොසක්ඛයො, මොහක්ඛයො, තණ්හාක්ඛයො, අනුප්පාදො, අප්පවත්තං, අනිමිත්තං, අප්පණ්හිතං, අනායුහනං, අප්පට්ඨන්ධි, අනුප්පත්ති, අගති, අජාතං, අජරං, අබ්‍යාධි, අමතං, අසොකං, අපරිදෙවං, අනුපායාසං, අසංකිලිට්ඨන්තිආදීති.

ඉදානි මග්ගෙන ඡින්නාය නිබ්බානං ආගම්ම අප්පවත්තිපත්තායපි ච තණ්හාය යෙසු චත්ථුසු තස්සා උප්පත්ති දස්සිතා, තත්ථෙව අභාවං දස්සෙතුං සා බො පනෙසාතිආදිමාහ. තත්ථ යථා පුරිසො ඛෙත්තෙ ජාතං තිත්තඅලාබ්චල්ලිං දිස්වා අග්ගතො පට්ඨාය මූලං පරියෙසිත්වා ඡිත්තදෙය්‍ය, සා අනුපුබ්බෙන මිලායිත්වා අප්පවත්තිං ගච්ඡෙය්‍ය. තතො තස්මිං ඛෙත්තෙ තිත්තඅලාබ්ච නිරුද්ධා පහිනාති වුච්චෙය්‍ය. එවමෙව ඛෙත්තෙ තිත්තඅලාබ්ච විය චක්ඛාදීසු තණ්හා. සා අරියමග්ගෙන මූලච්ඡින්නා නිබ්බානං ආගම්ම අප්පවත්තිං ගච්ඡති. එවං ගතා පන තෙසු චත්ථුසු ඛෙත්තෙ තිත්තඅලාබ්ච විය න පඤ්ඤායති. යථා ච අට්ඨිතො වොරෙ ආනෙත්වා නගරස්ස දක්ඛිණද්වාරෙ සාතෙය්‍යුං, තතො අට්ඨියං වොරා මතාති වා මාරිතාති වා වුච්චෙය්‍යුං; එවමෙව අට්ඨියං වොරා විය යා චක්ඛාදීසු තණ්හා, සා දක්ඛිණද්වාරෙ වොරා විය නිබ්බානං ආගම්ම නිරුද්ධත්තා නිබ්බානෙ නිරුද්ධා. එවං නිරුද්ධා පන තෙසු චත්ථුසු අට්ඨියං වොරා විය න පඤ්ඤායති. තෙනස්සා තත්ථෙව නිරොධං දස්සෙන්නො “චක්ඛුං ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං, එත්ථෙසා තණ්හා පහියමානා පහියති, එත්ථ නිරුජ්ඣමානා නිරුජ්ඣති”තිආදිමාහ. සෙසමෙත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

නිරොධසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. මග්ගසච්චනිද්දෙසවණ්ණනා

205. මග්ගසච්චනිද්දෙසෙ අයමෙවාති අඤ්ඤමග්ගපටික්ඛෙපනත්ථං නියමනං. අරියොති තංතංමග්ගචජ්ඣෙහි කිලෙසෙහි ආරකත්තා අරියභාවකරත්තා අරියඵලපටිලාභකරත්තා ච අරියො. අට්ඨඨිගානි අස්සාති අට්ඨඨිගිකො. ස්වායං චතුරඨිගිකා විය සෙනා, පඤ්චඨිගිකං විය තූරියං අභිගමත්තමෙව හොති, අභිගච්චිමුත්තො නත්ථි. නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගියති, නිබ්බානං වා මග්ගති, කිලෙසෙ වා මාරෙන්නො ගච්ඡතිති මග්ගො. සෙය්‍යථිදන්ති සො කතමොති චෙති අත්ථො.

ඉදානි අඬගමන්තමෙව මග්ගො හොති, අඬගවිනිමිමුත්තො නත්ථිති
 දස්සෙන්නො සම්මාදිට්ඨි...පෙ.... සම්මාසමාධිති ආහ. තත්ථ සම්මා
 දස්සනලක්ඛණා සම්මාදිට්ඨි. සම්මා අභිනිරොපනලක්ඛණො සම්මාසඬකප්පො.
 සම්මා පරිග්ගහලක්ඛණා සම්මාවාචා. සම්මා සමුට්ඨාපනලක්ඛණො
 සම්මාකම්මන්තො. සම්මා වොදානලක්ඛණො සම්මාආජීවො. සම්මා
 පග්ගහලක්ඛණො සම්මාවායාමො. සම්මා උපට්ඨානලක්ඛණා සම්මාසති. සම්මා
 සමාධානලක්ඛණො සම්මාසමාධි.

තෙසු ව එකෙකස්ස තීණි තීණි කිව්වානි හොත්ති, සෙය්‍යාථිදං – සම්මාදිට්ඨි තාව
 අඤ්ඤාහිපි අත්තනො පච්චනිකකිලෙසෙහි සද්ධිං මිච්ඡාදිට්ඨිං පජහති, නිරොධං
 ආරම්මණං කරොති, සම්පයුත්තධම්මෙ ව පස්සති
 තප්පට්ඨිඡාදකමොහවිධමනවසෙන අසම්මොහනො. සම්මාසඬකප්පාදයොපි තථෙව
 මිච්ඡාසඬකප්පාදීනි ව පජහන්ති, නිරොධඤ්ච ආරම්මණං කරොත්ති. විසෙසනො
 පනෙත්ථ සම්මාසඬකප්පො සහජාතධම්මෙ අභිනිරොපෙති, සම්මාවාචා සම්මා
 පරිග්ගණ්හාති, සම්මාකම්මන්තො සම්මා සමුට්ඨාපෙති, සම්මාආජීවො සම්මා
 වොදාපෙති, සම්මාවායාමො සම්මා පග්ගණ්හාති, සම්මාසති සම්මා උපට්ඨාති,
 සම්මාසමාධි සම්මා පදහති.

අපිවෙසා සම්මාදිට්ඨි නාම පුබ්බහාගෙ නානාක්ඛණා නානාරම්මණා හොති,
 මග්ගකාලෙ එකක්ඛණා එකාරම්මණා, කිව්වතො පන දුක්ඛෙ ඤාණන්තිආදීනි
 චත්තාරි නාමානි ලහති. සම්මාසඬකප්පාදයොපි පුබ්බහාගෙ නානාක්ඛණා
 නානාරම්මණා හොත්ති, මග්ගකාලෙ එකක්ඛණා එකාරම්මණා. තෙසු
 සම්මාසඬකප්පො කිව්වතො නෙක්ඛම්මසඬකප්පොතිආදීනි තීණි නාමානි ලහති.
 සම්මාවාචාදයො තයො පුබ්බහාගෙ නානාක්ඛණා නානාරම්මණා විරතියොපි
 හොත්ති වෙතනායොපි, මග්ගක්ඛණෙ පන විරතියොව. සම්මාවායාමො සම්මාසතීති
 ඉදම්පි ද්වයං කිව්වතො සම්මප්පධානසතිපට්ඨානවසෙන චත්තාරි නාමානි ලහති.
 සම්මාසමාධි පන පුබ්බහාගෙපි මග්ගක්ඛණෙපි සම්මාසමාධියෙව.

ඉති ඉමෙසු අට්ඨසු ධම්මෙසු භගවතා නිබ්බානාධිගමාය පටිපත්තස්ස යොගිනො
 බහුපකාරත්තා පයමං සම්මාදිට්ඨි දෙසිතා. අයඤ්ඤි “පඤ්ඤාපජ්ජොනො
 පඤ්ඤාසත්ථ”න්ති (ධ. ස. 16, 20, 29, 34) ව චුත්තා. තස්මා එතාය පුබ්බහාගෙ
 විපස්සනාඤාණසඬබ්බාතාය සම්මාදිට්ඨියා අවිජ්ජන්ධකාරං විද්ධංසෙත්වා
 කිලෙසවොරෙ සාතෙන්නො ඛෙමෙන යොගාවචරො නිබ්බානං පාපුණාති. තෙන
 චුත්තං “නිබ්බානාධිගමාය පටිපත්තස්ස යොගිනො බහුපකාරත්තා පයමං
 සම්මාදිට්ඨි දෙසිතා”ති.

සම්මාසඬකප්පො පන තස්සා බහුපකාරො, තස්මා තදනන්තරං චුත්තො. යථා හි
 හෙරඤ්ඤිකො භත්ථෙත පරිචත්තෙත්වා පරිචත්තෙත්වා චක්ඛුනා කභාපණං
 ඔලොකෙන්නො ‘අයං කුට්ඨො, අයං ඡෙකො’ති ජානාති, එවං යොගාවචරොපි
 පුබ්බහාගෙ විතක්කෙන විතක්කෙත්වා විපස්සනාපඤ්ඤාය ඔලොකයමානො ‘ඉමෙ

ධම්මා කාමාවචරා, ඉමෙ ධම්මා රූපාවචරාදයො’ති ඡානාති. යථා වා පන පුරිසෙන කොටියං ගහෙත්වා පරිවත්තෙත්වා පරිවත්තෙත්වා දින්නං මහාරුක්ඛං තච්ඡකො වාසියා තච්ඡෙත්වා කම්මෙ උපනෙති, එවං විතක්කෙන විතක්කෙත්වා විතක්කත්වා දින්නධම්මෙ යොගාවචරො පඤ්ඤාය ‘ඉමෙ ධම්මා කාමාවචරා, ඉමෙ ධම්මා රූපාවචරා’ති ආදිනා නයෙන පරිච්ඡින්නදිත්වා කම්මෙ උපනෙති. තෙන වුත්තං ‘සම්මාසඬ්ඛස්සො පන තස්සා ඛහුපකාරො, තස්මා තදනන්තරං වුත්තො’ති.

ස්වායං යථා සම්මාදිට්ඨියා, එවං සම්මාවාචායපි උපකාරකො. යථාහ – “පුබ්බෙ ඛො, ගහපති, විතක්කෙත්වා විචාරෙත්වා පච්ඡා වාවං භින්නති”ති (ම. නි. 1.463). තස්මා තදනන්තරං සම්මාවාචා වුත්තා.

යස්මා පන ‘ඉදඤ්චිදඤ්ච කරිස්සාමා’ති පයමං වාචාය සංවිදහිත්වා ලොකෙ කම්මන්තෙ පයොපෙන්නි, තස්මා වාචා කායකම්මස්ස උපකාරිකාති සම්මාවාචාය අනන්තරං සම්මාකම්මන්තො වුත්තො.

චතුබ්බිධං පන වච්ඡුච්චරිතං, තිව්ධං කායදුච්චරිතං පභාය උභයං සුචරිතං පුරෙත්තස්සෙව යස්මා ආජීවට්ඨිමකසීලං පුරති, න ඉතරස්ස, තස්මා තදුභයානන්තරං සම්මාආජීවො වුත්තො.

එවං සුද්ධාජීවෙන ‘පරිසුද්ධො මෙ ආජීවො’ති එත්තාවතා පරිතොසං අකත්වා සුත්තප්පමත්තෙන විහරිතුං න යුත්තං, අථ ඛො සබ්බඉරියාපථෙසු ඉදං වීරියමාරහිතබ්බන්ති දස්සෙතුං තදනන්තරං සම්මාවායාමො වුත්තො.

තතො ආරද්ධවීරියෙනාපි කායාදීසු චතුසු වත්ථුසු සති සුප්පතිට්ඨිතා කාතබ්බාති දස්සනත්ථං තදනන්තරං සම්මාසති දෙසිතා.

යස්මා පන එවං සුප්පතිට්ඨිතා සති සමාධිස්ස උපකාරානුපකාරානං ධම්මානං ගතියො සමන්වෙසිත්වා පහොති එකත්තාරම්මණෙ විත්තං සමාධාතුං, තස්මා සම්මාසතිඅනන්තරං සම්මාසමාධි දෙසිතොති වෙදිතබ්බො.

සම්මාදිට්ඨිනිද්දෙසෙ ‘දුක්ඛෙ ඤාණං’න්ති ආදිනා චතුසච්චකම්මට්ඨානං දස්සිතං. තත්ථ පුරිමානි ද්වෙ සච්චානි වට්ටං, පච්ඡිමානි විවට්ටං. තෙසු භික්ඛුනො වට්ටෙ කම්මට්ඨානාහිනිවෙසො හොති, විවට්ටෙ නත්ථි අහිනිවෙසො. පුරිමානි හි ද්වෙ සච්චානි ‘පඤ්චක්ඛන්ධා දුක්ඛං, තණ්හා සමුදයො’ති එවං සඬ්ඛෙපෙන ව ‘කතමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා? රූපක්ඛන්ධො’ති ආදිනා නයෙන විත්ථාරෙන ව ආවරියස්ස සන්තිකෙ උග්ගණ්හිත්වා වාචාය පුනස්පුනං පරිවත්තෙත්තො යොගාවචරො කම්මං කරොති; ඉතරෙසු පන ද්විසු සච්චෙසු ‘නිරොධසච්චං ඉට්ඨං කන්තං මනාපං, මග්ගසච්චං ඉට්ඨං කන්තං මනාපං’න්ති එවං සවනෙනෙව කම්මං කරොති. සො එවං කම්මං කරොත්තො චත්තාරි සච්චානි එකෙන පටිවෙධෙන පටිච්ඡිකාති, එකාහිසමයෙන අහිසමෙති; දුක්ඛං පරිඤ්ඤාපටිවෙධෙන පටිච්ඡිකාති, සමුදයං පහානපටිවෙධෙන, නිරොධං සච්ඡිකිරියපටිවෙධෙන, මග්ගං

භාවනාපටිච්චෙධෙන පටිච්ඡික්ඛති; දුක්ඛං පරිඤ්ඤාභිසමයෙන...පෙ.... මග්ගං
භාවනාභිසමයෙන අභිසමෙති.

එවමස්ස පුබ්බභාගෙ ද්විසු සච්චෙසු
උග්ගහපරිපුච්ඡාසවනධාරණසම්මසනපටිච්චෙධො හොති, ද්විසු
සවනපටිච්චෙධොයෙව; අපරභාගෙ තීසු කිච්චතො පටිච්චෙධො හොති, නිරොධෙ
ආරම්මණපටිච්චෙධො. තත්ථ සබ්බමිපි පටිච්චෙධඤාණං ලොකුත්තරං,
සවනධාරණසම්මසනඤාණං ලොකියං කාමාවචරං, පච්චචෙක්ඛණා පන
පත්තසච්චස්ස හොති. අයඤ්ච ආදිකම්මිකො. තස්මා සා ඉධ න චුත්තා. ඉමස්ස ච
භික්ඛුතො පුබ්බෙ පරිග්ගහතො ‘දුක්ඛං පරිජානාමි, සමුදයං පජහාමි, නිරොධං
සච්ඡිකරොමි, මග්ගං භාවෙමි’ති ආභොගසමන්තාභාරමනසිකාරපච්චචෙක්ඛණා
නත්ථි, පරිග්ගහතො පටියාය හොති; අපරභාගෙ පන දුක්ඛං පරිඤ්ඤාතමෙව
හොති...පෙ.... මග්ගො භාවිතොව හොති.

තත්ථ ද්වෙ සච්චානි දුද්දසත්තා ගම්භීරානි, ද්වෙ ගම්භීරත්තා දුද්දසානි.
දුක්ඛසච්චඤ්චි උප්පත්තිතො පාකටං; බාණුකණ්ටකප්පභාරාදීසු ‘අහො දුක්ඛ’න්ති
චත්තබ්බතමිපි ආපජ්ජති. සමුදයමිපි බාදිතුකාමතාභුඤ්ජිතුකාමතාදිවසෙන
උප්පත්තිතො පාකටං. ලක්ඛණපටිච්චෙධතො පන උභයමිපි ගම්භීරං. ඉති තානි
දුද්දසත්තා ගම්භීරානි. ඉතරෙසං පන ද්විත්තං දස්සන්තොය පයොගො
භවග්ගහණත්ථං හත්ථප්පසාරණං විය, අවිච්චුසන්තොය පාදප්පසාරණං විය, සතධා
භින්තවාලස්ස කොටියා කොටිං පටිපාදනං විය ච හොති. ඉති තානි ගම්භීරත්තා
දුද්දසානි. එවං දුද්දසත්තා ගම්භීරෙසු ගම්භීරත්තා ච දුද්දසෙසු චතුසු සච්චෙසු
උග්ගභාදිවසෙන පුබ්බභාගඤාණුප්පත්තිං සන්ධාය ඉදං ‘දුක්ඛෙ ඤාණං’න්තිආදි
චුත්තං. පටිච්චෙධක්ඛණෙ පන එකමෙව ඤාණං හොති.

සම්මාසඬකප්පනිද්දෙසෙ කාමතො නිස්සටොති නෙක්ඛම්මසඬකප්පො.
බ්‍යාපාදතො නිස්සටොති අබ්‍යාපාදසඬකප්පො. විහිංසාය නිස්සටොති
අවිහිංසාසඬකප්පො. තත්ථ නෙක්ඛම්මචිතක්කො කාමචිතක්කස්ස පදසාතං
පදච්ඡෙදං කරොන්තො උප්පජ්ජති, අබ්‍යාපාදචිතක්කො බ්‍යාපාදචිතක්කස්ස,
අවිහිංසාචිතක්කො විහිංසාචිතක්කස්ස. නෙක්ඛම්මචිතක්කො ච කාමචිතක්කස්ස
පච්චනීකො හුත්වා උප්පජ්ජති, අබ්‍යාපාදඅවිහිංසාචිතක්කා
බ්‍යාපාදවිහිංසාචිතක්කානං.

තත්ථ යොගාවචරො කාමචිතක්කස්ස පදසාතනත්ථං කාමචිතක්කං වා සම්මසති
අඤ්ඤං වා පන කිඤ්චි සඬබාරං. අථස්ස විපස්සනාක්ඛණෙ විපස්සනාසම්පයුත්තො
සඬකප්පො තදඬගවසෙන කාමචිතක්කස්ස පදසාතං පදච්ඡෙදං කරොන්තො
උප්පජ්ජති, විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා මග්ගං පාපෙති. අථස්ස මග්ගක්ඛණෙ
මග්ගසම්පයුත්තො සඬකප්පො සමුච්ඡෙදවසෙන කාමචිතක්කස්ස පදසාතං
පදච්ඡෙදං කරොන්තො උප්පජ්ජති; බ්‍යාපාදචිතක්කස්සාපි පදසාතනත්ථං
බ්‍යාපාදචිතක්කං වා අඤ්ඤං වා සඬබාරං සම්මසති; විහිංසාචිතක්කස්ස

පදසාත්තත්ථං විහිංසාවිතක්කං වා අඤ්ඤං වා සඬබ්බාරං සම්මසති. අථස්ස විපස්සනාක්කංභෙති සබ්බං පුරිමනායෙනෙව යොජෙතබ්බං.

කාමවිතක්කාදීනං පන තිණ්ණං පාළියං විහත්තෙසු අට්ඨන්ධාරම්මභෙසු එකකම්මට්ඨානම්පි අපච්චනීකං නාම නත්ථී. එකන්තතො පන කාමවිතක්කස්ස තාව අසුභෙසු පයමජ්ඣානමෙව පච්චනීකං, බ්‍යාපාදවිතක්කස්ස මෙත්තාය තිකචතුක්කජ්ඣානානි, විහිංසාවිතක්කස්ස කරුණාය තිකචතුක්කජ්ඣානානි. තස්මා අසුභෙ පරිකම්මං කත්වා ඥානං සමාපන්නස්ස සමාපත්තික්කංභෙ ඥානසම්පයුත්තො සඬකප්පො වික්කම්භනවසෙන කාමවිතක්කස්ස පච්චනීකො හුත්වා උප්පජ්ජති. ඥානං පාදකං කත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙන්නස්ස විපස්සනාක්කංභෙ විපස්සනාසම්පයුත්තො සඬකප්පො තදඬගවසෙන කාමවිතක්කස්ස පච්චනීකො හුත්වා උප්පජ්ජති. විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා මග්ගං පාපෙන්නස්ස මග්ගක්කංභෙ මග්ගසම්පයුත්තො සඬකප්පො සමුච්ඡෙදවසෙන කාමවිතක්කස්ස පච්චනීකො හුත්වා උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්නො නෙක්කම්මසඬකප්පොති වුච්චතීති වෙදිතබ්බො.

මෙත්තාය පන පරිකම්මං කත්වා, කරුණාය පරිකම්මං කත්වා ඥානං සමාපජ්ජතීති සබ්බං පුරිමනායෙනෙව යොජෙතබ්බං. එවං උප්පන්නො අබ්‍යාපාදසඬකප්පොති වුච්චති, අවිහිංසාසඬකප්පොති ච වුච්චතීති වෙදිතබ්බො. එවමෙන නෙක්කම්මසඬකප්පාදයො විපස්සනාඥානවසෙන උප්පත්තීනං නානත්තා පුබ්බභාගෙ නානා; මග්ගක්කංභෙ පන ඉමෙසු තිසු යානෙසු උප්පන්නස්ස අකුසලසඬකප්පස්ස පදවිඡෙදතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඬගං පුරයමානො එකොව කුසලසඬකප්පො උප්පජ්ජති. අයං සම්මාසඬකප්පො නාම.

සම්මාවාචානිද්දෙසෙපි යස්මා අඤ්ඤෙනෙව චිත්තෙන මුසාවාදා විරමති, අඤ්ඤනඤ්ඤන පිසුණවාචාදීනි, තස්මා චතස්සොපෙතා වෙරමණියො පුබ්බභාගෙ නානා; මග්ගක්කංභෙ පන මිච්ඡාවාචාසඬබ්බාතාය චතුබ්බිධාය අකුසලදුස්සිලාවෙනනාය පදවිඡෙදතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඬගං පුරයමානා එකොව සම්මාවාචාසඬබ්බාතා කුසලවෙරමණී උප්පජ්ජති. අයං සම්මාවාචා නාම.

සම්මාකම්මන්තනිද්දෙසෙපි යස්මා අඤ්ඤෙනෙව චිත්තෙන පාණානිපාතා විරමති, අඤ්ඤන අදින්නාදානා, අඤ්ඤන කාමෙසුමිච්ඡාවාරා, තස්මා තිස්සොපෙතා වෙරමණියො පුබ්බභාගෙ නානා; මග්ගක්කංභෙ පන මිච්ඡාකම්මන්තසඬබ්බාතාය තිවිධාය අකුසලදුස්සිලාවෙනනාය පදවිඡෙදතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඬගං පුරයමානා එකොව සම්මාකම්මන්තසඬබ්බාතා අකුසලවෙරමණී උප්පජ්ජති. අයං සම්මාකම්මන්තො නාම.

සම්මාආජීවනිද්දෙසෙ ඉධාති ඉමස්මිං සාසනෙ. අරියසාවකොති අරියස්ස බුද්ධස්ස සාවකො. මිච්ඡාආජීවං පහායාති පාපකං ආජීවං පජ්ඣිත්වා. සම්මාආජීවෙනාති බුද්ධපසත්ථෙත කුසලආජීවෙන. ජීවිකං කප්පෙතීති

ජීවිතජපවත්තිං පවත්තෙති. ඉධාපි යස්මා අඤ්ඤෙනෙව චිත්තෙන කායද්වාරවිතික්කමා වරමති; අඤ්ඤෙන වච්ච්චාරවිතික්කමා, තස්මා පුබ්බභාගෙ නානාක්ඛණෙසු උප්පජ්ජති; මග්ගක්ඛණෙ පන ද්විසු ද්වාරෙසු සත්තන්තං කම්මපථානං වසෙන උප්පන්නාය මිච්ඡාආජීවදුස්සිලාවෙනනාය පදවිජෙදතො අනුප්පත්තිසාධනවසෙන මග්ගඪගං පුරයමානා එකාව සම්මාආජීවසඬ්ඛාතා කුසලවෙරමණී උප්පජ්ජති. අයං සම්මාආජීවො නාම.

සම්මාචායාමනිද්දෙසො සම්මජ්ජධානවිහඪගෙ අනුපදවණ්ණනාවසෙන ආවිභවිස්සති. අයං පන පුබ්බභාගෙ නානාවිත්තෙසු ලභති. අඤ්ඤෙනෙව හි චිත්තෙන අනුප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදාය වායාමං කරොති, අඤ්ඤෙන උප්පන්නානං පභානාය; අඤ්ඤෙනෙව ච අනුප්පන්නානං කුසලානං ධම්මානං උප්පාදාය, අඤ්ඤෙන උප්පන්නානං ධීතියා; මග්ගක්ඛණෙ පන එකචිත්තෙයෙව ලබ්භති. එකමෙව හි මග්ගසම්පයුත්තං වීරියං චතුකිච්චසාධනට්ඨෙත චත්තාරි නාමානි ලබ්භති.

සම්මාසතිනිද්දෙසොපි සතිපට්ඨානවිහඪගෙ අනුපදවණ්ණනාවසෙන ආවිභවිස්සති. අයම්පි ච පුබ්බභාගෙ නානාවිත්තෙසු ලබ්භති. අඤ්ඤෙනෙව හි චිත්තෙන කායං පරිග්ගණ්හාති, අඤ්ඤෙනඤ්ඤෙන වෙදනාදීනි; මග්ගක්ඛණෙ පන එකචිත්තෙයෙව ලබ්භති. එකායෙව හි මග්ගසම්පයුත්තා සති චතුකිච්චසාධනට්ඨෙත චත්තාරි නාමානි ලභති.

සම්මාසමාධිනිද්දෙසෙ චත්තාරි ඤානානි පුබ්බභාගෙපි නානා, මග්ගක්ඛණෙපි. පුබ්බභාගෙ සමාපත්තිවසෙන නානා, මග්ගක්ඛණෙ නානාමග්ගවසෙන. එකස්ස හි පඨමමග්ගො පඨමජ්ඣානිකො භොති, දුතියමග්ගාදයොපි පඨමජ්ඣානිකා, දුතියාදීසු අඤ්ඤතරජ්ඣානිකා වා. එකස්ස පඨමමග්ගො දුතියාදීනං අඤ්ඤතරජ්ඣානිකො භොති, දුතියාදයොපි දුතියාදීනං අඤ්ඤතරජ්ඣානිකා වා පඨමජ්ඣානිකා වා. එවං චත්තාරොපි මග්ගා ඤානවසෙන සදිසා වා අසදිසා වා එකච්චසදිසා වා භොත්ති.

අයං පනස්ස විසෙසො පාදකජ්ඣානනියාමෙන භොති. පාදකජ්ඣානනියාමෙන තාව පඨමජ්ඣානලාභිනො පඨමජ්ඣානා වුට්ඨාය විපස්සන්තස්ස උප්පන්නමග්ගො පඨමජ්ඣානිකො භොති; මග්ගඪගබ්බොජ්ඣානිකානි පනෙත්ථ පරිපුණ්ණානෙව භොත්ති. දුතියජ්ඣානතො උට්ඨාය විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො මග්ගො දුතියජ්ඣානිකො භොති; මග්ගඪගානි පනෙත්ථ සත්ත භොත්ති. තතියජ්ඣානතො උට්ඨාය විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො මග්ගො තතියජ්ඣානිකො භොති; මග්ගඪගානි පනෙත්ථ සත්ත, බ්බොජ්ඣානිකානි ඡ භොත්ති. එස නයො චතුත්ථජ්ඣානතො පට්ඨාය යාව නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනා.

ආරුප්පෙ චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානං උප්පජ්ජති. තඤ්ච බ්බො ලොකුත්තරං නො ලොකියන්ති චුත්තං. එත්ථ කථන්ති? එත්ථාපි පඨමජ්ඣානාදීසු යතො උට්ඨාය සොනාපත්තිමග්ගං පටිලභිත්වා ආරුප්පසමාපත්තිං භාවෙත්වා යො ආරුප්පෙ

උප්පන්නො, තංඤ්ඤානිකාව තස්ස තත්ථ තයො මග්ගා උප්පජ්ජන්ති. එවං
 පාදකජ්ඣානමෙව නියාමෙති. කෙච් පන ථෙරා “විපස්සනාය ආරම්මණභූතා ඛන්ධා
 නියාමෙන්නී”ති වදන්ති. කෙච් “පුග්ගලජ්ඣාසයො නියාමෙති”ති වදන්ති. කෙච්
 “වුට්ඨානගාමීනීවිපස්සනා නියාමෙති”ති වදන්ති. තෙසං වාදවිනිවිඡයො හෙට්ඨා
 විත්තුප්පාදකණ්ඩෙ ලොකුත්තරපදභාජනීයවණ්ණනායං (ධ. ස. අට්ඨ. 350)
 වුත්තන යෙනෙව වෙදිතඛිබ්බො. අයං වුව්චති සම්මාසමාධීති යා ඉමෙසු චතුසු
 ඤානෙසු එකග්ගතා, අයං පුබ්බභාගෙ ලොකියො, අපරභාගෙ ලොකුත්තරො
 සම්මාසමාධි නාම වුව්චති. එවං ලොකියලොකුත්තරවසෙන භගවා මග්ගසච්චං
 දෙසෙසි.

තත්ථ ලොකියමග්ගෙ සබ්බානෙව මග්ගධිගානි යථානුරූපං ඡසු ආරම්මණෙසු
 අඤ්ඤාරාරම්මණානි භොන්ති. ලොකුත්තරමග්ගෙ පන චතුසච්චපට්ඨෙධාය
 පචත්තස්ස අරියස්ස නිබ්බානාරම්මණං අවිජ්ජානුසයසමුග්ගානකං පඤ්ඤාචක්ඛු
 සම්මාදිට්ඨි. තථා සම්පන්නදිට්ඨස්ස තංසම්පයුත්තං
 තිව්ධමිච්ඡාසඬකප්පසමුග්ගානකං චෙතසො නිබ්බානපදාහිනිරොපනං
 සම්මාසඬකප්පො. තථා පස්සන්තස්ස විතක්කෙන්තස්ස ච තංසම්පයුත්තාව
 චතුබ්බිධවච්ඡුවර්තසමුග්ගානිකාය මිච්ඡාවාචාය වීරති සම්මාවාචා. තථා
 වීරමන්තස්ස තංසම්පයුත්තාව මිච්ඡාකම්මන්තසමුච්ඡෙදිකා තිව්ධකායදුච්චර්තවීරති
 සම්මාකම්මන්තො. තෙසංයෙව සම්මාවාචාකම්මන්තානං වොදානභූතා
 තංසම්පයුත්තාව කුහනාදිසමුච්ඡෙදිකා මිච්ඡාආඡීවර්තී සම්මාආඡීවො. ඉමිස්සා
 සම්මාවාචාකම්මන්තාඡීවසංඛාතාය සීලභූමියං පතිට්ඨමානස්ස තදනුරූපො
 තංසම්පයුත්තොව කොසප්පසමුච්ඡෙදකො අනුප්පන්නුප්පන්නානං
 අකුසලකුසලානං අනුප්පාදපභානුප්පාදට්ඨිතිසාධකො ච වීරියාරම්භො
 සම්මාවායාමො. එවං වායමන්තස්ස තංසම්පයුත්තොව මිච්ඡාසතිවිනිද්ධුනනකො
 කායාදීසු කායානුපස්සනාදිසාධකො ච චෙතසො අසම්මොසො සම්මාසති. ඉති
 අනුත්තරාය සතියා සුවිහිතවිත්තාරක්ඛස්ස තංසම්පයුත්තාව
 මිච්ඡාසමාධිසමුග්ගානිකා විත්තෙකග්ගතා සම්මාසමාධීති. එස ලොකුත්තරො
 අරියො අට්ඨඬිගිකො මග්ගො යො සහ ලොකියෙන මග්ගෙන දුක්ඛනිරොධගාමීනී
 පටිපදානි සඬං ගතො.

සො බො පනෙස මග්ගො සම්මාදිට්ඨිසඬකප්පානං විජ්ජාය, සෙසධම්මානං
 වරණෙන සඬගහිතත්තා විජ්ජා වෙච වරණඤ්ච. තථා තෙසං ද්වින්නං
 විපස්සනායානෙන, ඉතරෙසං සමථයානෙන සඬගහිතත්තා සමථො වෙච විපස්සනා
 ච. තෙසං වා ද්වින්නං පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙන, තදනන්තරානං තිණ්ණං
 සීලක්ඛන්ධෙන, අවසෙසානං සමාධික්ඛන්ධෙන අධිපඤ්ඤාඅධිසීලඅධිවිත්තසික්ඛාහි
 ච සඬගහිතත්තා ඛන්ධත්තයඤ්චෙච සික්ඛාත්තයඤ්ච භොති; යෙන සමන්තාගතො
 අරියසාවකො දස්සනසමත්ථෙහි චක්ඛුහි ගමනසමත්ථෙහි ච පාදෙහි සමන්තාගතො
 අද්ධිකො විය විජ්ජාවරණසම්පන්නො හුත්වා විපස්සනායානෙන
 කාමසුඛල්ලිකානුයොගං, සමථයානෙන අත්තකිලමානුයොගන්ති අත්තද්වයං
 පරිවජ්ජෙත්වා මජ්ඣිමපටිපදං පටිපන්නො පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙන මොහක්ඛන්ධං,

සීලක්ඛන්ධෙන දොසක්ඛන්ධං, සමාධික්ඛන්ධෙන ච ලොභක්ඛන්ධං පදාලෙන්තො අධිපඤ්ඤාසික්ඛාය පඤ්ඤාසම්පදං, අධිසීලසික්ඛාය සීලසම්පදං, අධිචිත්තසික්ඛාය සමාධිසම්පදන්ති තිස්සො සම්පත්තියො පත්වා අමතං නිබ්බානං සච්ඡිකරොති, ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණං සත්තතිංසබ්බොධිපක්ඛියධම්මරතනචිචිත්තං සම්මත්තනියාමසඬ්ඛාතං අරියභූමිඤ්ච ඔක්කන්තො හොතිති.

සුත්තන්තභාෂණීයවණ්ණනා.

2. අභිධම්මභාෂණීයවණ්ණනා

206-214. ඉදානි අභිධම්මභාෂණීයං හොති. තත්ථ “අරියසච්චානී”ති අවත්වා නිජ්ජදෙසතො පච්චයසඬ්ඛාතං සමුදයං දස්සෙතුං “චත්තාරි සච්චානී”ති චුත්තං. අරියසච්චානීති හි චුත්තෙ අවසෙසා ච කිලෙසා, අවසෙසා ච අකුසලා ධම්මා, තිණි ච කුසලමූලානි සාසචානි, අවසෙසා ච සාසචා කුසලා ධම්මා න සඬ්ඛග්ගන්ති. න ච කෙවලං තණ්හාව දුක්ඛං සමුදානෙති, ඉමෙපි අවසෙසා ච කිලෙසාදයො පච්චයා සමුදානෙත්තියෙව. ඉති ඉමෙපි පච්චයා දුක්ඛං සමුදානෙත්තියෙවානි නිජ්ජදෙසතො පච්චයසඬ්ඛාතං සමුදයං දස්සෙතුං “අරියසච්චානී”ති අවත්වා “චත්තාරි සච්චානී”ති චුත්තං.

නිද්දෙසවාරෙ ච නෙසං පඨමං දුක්ඛං අනිද්දිසිත්වා තස්සෙව දුක්ඛස්ස සුඛනිද්දෙසත්ථං දුක්ඛසමුදයො නිද්දිට්ඨො. තස්මිඤ්ච නිද්දිට්ඨෙ “අවසෙසා ච කිලෙසා”තිආදිනා නයෙන දුක්ඛසච්චං සුඛනිද්දෙසං හොති. නිරොධසච්චම්පෙත්ථ තණ්හාය පහානං “තණ්හාය ච අවසෙසානඤ්ච කිලෙසානං පහානං”න්ති එවං යථාචුත්තස්ස සමුදයස්ස පහානවසෙන පඤ්චභාකාරෙහි නිද්දිට්ඨං. මග්ගසච්චං පනෙත්ථ පඨමජ්ඣානිකසොතාපත්තිමග්ගවසෙන ධම්මසඬ්ඛණියං විහත්තස්ස දෙසනානායස්ස මුඛමත්තමෙව දස්සෙන්නෙන නිද්දිට්ඨං. තත්ථ නයහෙදො වෙදිතබ්බො. තං උපරි පකාසයිස්සාම.

යස්මා පන න කෙවලං අට්ඨඬ්ඛිකො මග්ගොව පටිපදා “පුබ්බෙව බො පනස්ස කායකම්මං චචිකම්මං ආජීවො සුපරිසුද්ධො හොති”ති (ම. නි. 3.433) වචනතො පන පුග්ගලජ්ඣාසයවසෙන පඤ්චඬ්ඛිකොපි මග්ගො පටිපදා එවානි දෙසිතො, තස්මා තං නයං දස්සෙතුං පඤ්චඬ්ඛිකචාරොපි නිද්දිට්ඨො. යස්මා ච න කෙවලං අට්ඨඬ්ඛිකපඤ්චඬ්ඛිකමග්ගොව පටිපදා, සම්පයුත්තකා පන අනිරොකපඤ්ඤාසධම්මාපි පටිපදා එව, තස්මා තං නයං දස්සෙතුං තතියො සබ්බසඬ්ඛානිකචාරොපි නිද්දිට්ඨො. තත්ථ “අවසෙසා ධම්මා දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපදාය සම්පයුත්තා”ති ඉදං පරිභායති. සෙසං සබ්බත්ථ සදිසමෙව.

තත්ථ අට්ඨඬ්ඛිකචාරස්ස “තණ්හාය අවසෙසානඤ්ච කිලෙසානං පහානං”න්තිආදීසු පඤ්චසු කොට්ඨාසෙසු පඨමකොට්ඨාසෙ තාව සොතාපත්තිමග්ගෙ ඥානානිනිවෙසෙ සුද්ධිකපටිපදා, සුද්ධිකසුඤ්ඤතා, සුඤ්ඤතපටිපදා, සුද්ධිකඅප්පණිනිතං, අප්පණිනිතපටිපදානි ඉමෙසු පඤ්චසු වාරෙසු

ද්විත්තං ද්විත්තං චතුක්කපඤ්චකනායානං වසෙන දස නායා භොන්ති. එවං සෙසෙසුපිති වීසනියා අභිනිවෙසෙසු ද්වෙ නයසතානි. තානි චතුභි අධිපතීභි චතුග්ගුණිතානි අට්ඨං. ඉති සුද්ධිකානි ද්වෙ සාධිපතී අට්ඨානි සබ්බමිපි නයසහස්සං භොන්ති. යථා ව සොතාපත්තිමග්ගෙ, එවං සෙසමග්ගෙසුපිති චත්තාරි නයසහස්සානි භොන්ති. යථා ව පඨමකොට්ඨාසෙ චත්තාරි, එවං සෙසෙසුපිති අට්ඨච්ඡිකවාරෙ පඤ්චසු කොට්ඨාසෙසු වීසනි නයසහස්සානි භොන්ති. තථා පඤ්චච්ඡිකවාරෙ සබ්බසඬ්භිකවාරෙ වානි සබ්බානිපි සට්ඨි නයසහස්සානි සත්ථාරා විහත්තානි. පාළි පන සඬ්භෙපෙන ආගතා. එවමිදං තිව්ධමභාවාරං පඤ්චදසකොට්ඨාසං සට්ඨිනායසහස්සපටිමණ්ඩිතං අභිධම්මභාජනීයං නාම නිද්දිට්ඨන්ති වෙදිතබ්බං.

අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා.

3. පඤ්භාපුච්ඡකවණ්ණනා

215. පඤ්භාපුච්ඡකෙ චතුත්තම්පි සච්චානං ඛන්ධවිහඬගෙ

චුත්තනායානුසාරෙනෙව කුසලාදිභාවො වෙදිතබ්බො. ආරම්මණත්තිකෙසු පන සමුදයසච්චං කාමාවචරධම්මෙ අස්සාදෙන්තස්ස පරිත්තාරම්මණං භොති, මහග්ගතධම්මෙ අස්සාදෙන්තස්ස මහග්ගතාරම්මණං, පඤ්ඤත්තිං අස්සාදෙන්තස්ස නවත්තබ්බාරම්මණං. දුක්ඛසච්චං කාමාවචරධම්මෙ ආරබ්භ උප්පන්නං පරිත්තාරම්මණං, රූපාරූපාවචරධම්මෙ ආරබ්භ උප්පත්තිකාලෙ මහග්ගතාරම්මණං, නව ලොකුත්තරධම්මෙ පච්චවෙක්ඛණකාලෙ අප්පමාණාරම්මණං, පණ්ණත්තිං පච්චවෙක්ඛණකාලෙ නවත්තබ්බාරම්මණං. මග්ගසච්චං සහජාතහෙතුවසෙන සබ්බදාපි මග්ගහෙතුකං වීරියං වා වීමංසං වා ජෙට්ඨකං කත්වා මග්ගභාවනාකාලෙ මග්ගාධිපති, ඡන්දවිත්තෙසු අඤ්ඤතරාධිපතිකාලෙ නවත්තබ්බං නාම භොති. දුක්ඛසච්චං අරියානං මග්ගපච්චවෙක්ඛණකාලෙ මග්ගාරම්මණං, තෙසංයෙව මග්ගං ගරුං කත්වා පච්චවෙක්ඛණකාලෙ මග්ගාධිපති, සෙසධම්මපච්චවෙක්ඛණකාලෙ නවත්තබ්බං භොති.

ද්වෙ සච්චානීති දුක්ඛසමුදයසච්චානි. එතානි භි අතීතාදිහෙදෙ ධම්මෙ ආරබ්භ උප්පත්තිකාලෙ අතීතාදිආරම්මණානි භොන්ති. සමුදයසච්චං අප්ඤ්ඤාදිහෙදෙ ධම්මෙ අස්සාදෙන්තස්ස අප්ඤ්ඤාදිආරම්මණං භොති, දුක්ඛසච්චං ආකිඤ්චඤ්ඤායතනකාලෙ නවත්තබ්බාරම්මණමිපිති වෙදිතබ්බං. ඉති ඉමස්මිං පඤ්භාපුච්ඡකෙ ද්වෙ සච්චානි ලොකියානි භොන්ති, ද්වෙ ලොකුත්තරානි. යථා ව ඉමස්මිං, එවං පුරිමෙසුපි ද්විසු. සම්මාසම්බුද්ධෙන භි තිසුපි සුත්තන්තභාජනීයාදීසු ලොකියලොකුත්තරානෙව සච්චානි කථිතානි. එවමයං සච්චවිහඬගොපි තෙපරිවට්ටං නිහරිත්වා භාජෙත්වා දස්සිතොති.

සම්මොභවිනොදනීයා විහඬගට්ඨකථාය

සච්චවිහඬගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ඉන්ද්‍රියවිභවගො

1. අභිධම්මභාෂනීයවණ්ණනා

219. ඉදානි තදනන්තරෙ ඉන්ද්‍රියවිභවගො බාවිසතීති ගණනපරිච්ඡේදො.
ඉන්ද්‍රියානීති පරිච්ඡින්නධම්මනිදස්සනං. ඉදානි තානි සරූපතො දස්සෙන්තො
චක්ඛුන්ද්‍රියන්තිආදිමාහ. තත්ථ චක්ඛුද්වාරෙ ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීති චක්ඛුන්ද්‍රියං.
සොතසානජීවිහාකායද්වාරෙ ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීති කායින්ද්‍රියං. විජානනලක්ඛණෙ
ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීති මනින්ද්‍රියං. ඉත්ථිභාවෙ ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීති ඉත්ථින්ද්‍රියං.
පුරිසභාවෙ ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීති පුරිසින්ද්‍රියං. අනුපාලනලක්ඛණෙ ඉන්ද්‍රියං
කාරෙතීති ජීවිතින්ද්‍රියං. සුඛලක්ඛණෙ ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීති සුඛින්ද්‍රියං.
දුක්ඛසොමනස්ස දොමනස්ස උපෙක්ඛාලක්ඛණෙ ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීති
උපෙක්ඛින්ද්‍රියං. අධිමොක්ඛලක්ඛණෙ ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීති සද්ධින්ද්‍රියං.
පග්ගහලක්ඛණෙ ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීති වීරියින්ද්‍රියං. උපට්ඨානලක්ඛණෙ ඉන්ද්‍රියං
කාරෙතීති සතින්ද්‍රියං. අවික්ඛෙපලක්ඛණෙ ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීති සමාධින්ද්‍රියං.
දස්සනලක්ඛණෙ ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීති පඤ්ඤින්ද්‍රියං. අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිති
පචත්තෙ ජානනලක්ඛණෙ ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීති අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රියං.
ඤාතානංයෙව ධම්මානං පුන ආජානනෙ ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීති අඤ්ඤින්ද්‍රියං.
අඤ්ඤාතාවිභාවෙ ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීති අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං.

ඉධ සුත්තන්තභාෂනීයං නාම න ගහිතං. කස්මා? සුත්තන්තෙ ඉමාය පටිපාටියා
බාවිසතියා ඉන්ද්‍රියානං අනාගතත්තා. සුත්තන්තස්මිඤ්ඤි කත්ථවි ද්වෙ ඉන්ද්‍රියානි
කථිතානි, කත්ථවි තිණි, කත්ථවි පඤ්ච. එවං පන නිරන්තරං ද්වාවිසති ආගතානි
නාම නත්ථි. අයං තාවෙන්ථ අට්ඨකථානගො. අයං පන අපරො නගො – එතෙසු හි

අත්ථතො ලක්ඛණාදිහි, කමතො ච විජානියා;
හෙදාහෙදා තථා කිච්චා, භූමිතො ච විනිවිජයං.

තත්ථ චක්ඛාදීනං තාව ‘චක්ඛතීති චක්ඛු’තිආදිනා නගෙන අත්ථො
පකාසිතො. පච්ඡිමෙසු පන තිසු පයමං ‘පුබ්බභාගෙ අනඤ්ඤාතං අමතං පදං
චතුසච්චධම්මං වා ජානිස්සාමි’ති එවං පටිපන්නස්ස උප්පජ්ජනතො
ඉන්ද්‍රියට්ඨසම්භවතො ච අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රියන්ති වුත්තං. දුතියං
ආජානනතො ච ඉන්ද්‍රියට්ඨසම්භවතො ච අඤ්ඤින්ද්‍රියං. තතියං අඤ්ඤාතාවිතො
චතුසු සච්චෙසු නිට්ඨිතඤාණකිච්චස්ස ඛිණාසවස්සෙව උප්පජ්ජනතො
ඉන්ද්‍රියට්ඨසම්භවතො ච අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං.

කො පනෙස ඉන්ද්‍රියට්ඨො නාමාති? ඉන්ද්‍රියිඨගට්ඨො ඉන්ද්‍රියට්ඨො,
ඉන්ද්‍රියිඨගට්ඨො ඉන්ද්‍රියට්ඨො, ඉන්ද්‍රියිඨගට්ඨො ඉන්ද්‍රියට්ඨො, ඉන්ද්‍රියිඨගට්ඨො
ඉන්ද්‍රියට්ඨො, ඉන්ද්‍රියට්ඨගට්ඨො ඉන්ද්‍රියට්ඨො. සො සබ්බොපි ඉධ යථායොගං
යුජ්ජති. භගවා හි සම්මාසම්බුද්ධො පරමිස්සරියභාවතො ඉන්ද්‍රො. කුසලාකුසලඤ්ච

කම්මං කම්මෙසු කස්සවි ඉස්සරියාභාවතො. තෙනෙවෙත්ථ කම්මසඤ්ජනිතානි
 ඉන්ද්‍රියානි කුසලාකුසලකම්මං උල්ලිඬිගෙන්නි. තෙන ච සිට්ඨානීති
 ඉන්ද්‍රිඬිගට්ඨෙයන ඉන්ද්‍රිසිට්ඨට්ඨෙයන ච ඉන්ද්‍රියානි. සබ්බානෙව පනෙතානි භගවතා
 යථාභූතතො පකාසිතානි ච අභිසම්බුද්ධානි වානි ඉන්ද්‍රදෙසිතට්ඨෙයන
 ඉන්ද්‍රදිට්ඨට්ඨෙයන ච ඉන්ද්‍රියානි. තෙනෙව භගවතා මුනින්දෙන කානිචි
 ගොවරාසෙවනාය, කානිචි භාවනාසෙවනාය සෙවිතානීති ඉන්ද්‍රජුට්ඨට්ඨෙයනපි
 ඉන්ද්‍රියානි. අපිච ආධිපච්චසඬ්ඛාතෙන ඉස්සරියට්ඨෙයනාපි එතානි ඉන්ද්‍රියානි.
 චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිජ්ජවත්තියඤ්ඤි චක්ඛාදීනං සිද්ධමාධිපච්චං; තස්මිං තික්ඛෙ
 තික්ඛත්තා මන්දෙ ච මන්දත්තානි. අයං තාවෙත්ථ ‘අත්ථතො’ විනිච්ඡයො.

‘ලක්ඛණාදීහි’ති ලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානෙහිපි චක්ඛාදීනං විනිච්ඡයං
 විජානියාති අත්ථො. තානි නෙසං ලක්ඛණාදීනි හෙට්ඨා චුත්තනායානෙව.
 පඤ්ඤන්ද්‍රියාදීනි හි චත්තාරි අත්ථතො අමොහොයෙව. සෙසානි තත්ථ
 සරූපෙනෙවාගතානි.

‘කමතො’ති අයම්පි දෙසනාක්කමොව. තත්ථ අජ්ඣත්තධම්මං පරිඤ්ඤාය
 අරියභූමිපට්ලාහො හොතීති අත්තභාවපරියාපන්නානි චක්ඛුන්ද්‍රියාදීනි පයමං
 දෙසිතානි. සො පනත්තභාවො යං ධම්මං උපාදාය ඉත්ථිති වා පුරිසොති වා සඬ්ඛං
 ගච්ඡති, අයං සොති නිදස්සනත්ථං තතො ඉත්ථින්ද්‍රියං පුරිසින්ද්‍රියඤ්ඤං. සො දුට්ඨොපි
 ජීවිතින්ද්‍රියපට්ඨෙද්ධචුත්තීති ඤාපනත්ථං තතො ජීවිතින්ද්‍රියං. යාව තස්ස පවත්ති තාව
 එතෙසං වෙදයිතානං අනිචත්ති. යං කිඤ්චි වෙදයිතං සබ්බං තං සුබදුක්ඛන්ති
 ඤාපනත්ථං තතො සුබින්ද්‍රියාදීනි. තංතිරොධත්ථං පන එතෙ ධම්මා භාවෙතබ්බාති
 පටිපත්තිදස්සනත්ථං තතො සද්ධාදීනි. ඉමාය පටිපත්තියා එස ධම්මො පයමං
 අත්තනි පාතුභවතීති පටිපත්තියා අමොහභාවදස්සනත්ථං තතො
 අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රියං. තස්සෙව ඵලත්තා තතො අනන්තරං
 භාවෙතබ්බත්තා ච තතො අඤ්ඤින්ද්‍රියං. ඉතො පරං භාවනාය ඉමස්ස අධිගමො,
 අධිගතෙ ච පනිමස්මිං නත්ථි කිඤ්චි උත්තරි කරණීයන්ති ඤාපනත්ථං අන්තෙ
 පරමස්සාසභූතං අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං දෙසිතන්ති අයමෙත්ථ කමො.

‘හෙදාහෙදා’ති ජීවිතින්ද්‍රියස්සෙව වෙත්ථ හෙදො. තඤ්ඤි රූපජීවිතින්ද්‍රියං
 අරූපජීවිතින්ද්‍රියන්ති දුට්ඨං හොති. සෙසානං අහෙදොති එවමෙත්ථ හෙදාහෙදතො
 විනිච්ඡයං විජානියා.

‘කිච්චා’ති කිං ඉන්ද්‍රියානං කිච්චන්ති වෙ? චක්ඛුන්ද්‍රියස්ස තාව ‘චක්ඛායතනං
 චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුයා තංසම්පයුත්තකානඤ්ඤං ධම්මානං ඉන්ද්‍රියපච්චයෙන
 පච්චයො’ති වචනතො යං තං ඉන්ද්‍රියපච්චයභාවෙන සාධෙතබ්බං අත්තතො
 තික්ඛමන්දාදිභාවෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිධම්මානං තික්ඛමන්දාදිසඬ්ඛාතං
 අත්තාකාරානුචත්තාපනං ඉදං ‘කිච්චං’. එවං සොතසානජීවිභාකායානං.
 මනින්ද්‍රියස්ස පන සහජාතධම්මානං අත්තතො වසවත්තාපනං, ජීවිතින්ද්‍රියස්ස
 සහජාතධම්මානුපාලනං, ඉත්ථින්ද්‍රියපුරිසින්ද්‍රියානං
 ඉත්ථිපුරිසනිමිත්තකුත්තාකජ්ජාකාරානුචිධානං,

සුබදුක්ඛසොමනස්සදොමනස්සින්ද්‍රියානං සහජාතධම්මෙ අභිභවිත්වා යථාසකං
 ඔළාරිකාකාරානුපාපනං, උපෙක්ඛිත්ද්‍රියස්ස සන්තප්ඤ්ඤාමජ්ඣන්තාකාරානුපාපනං,
 සද්ධාදීනං පටිපක්ඛාභිභවනං සම්පයුත්තධම්මානඤ්ච
 පසන්තාකාරාදිභාවසම්පාපනං, අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රියස්ස
 සංයොජනත්තයජ්ජභානඤ්චෙව සම්පයුත්තකානඤ්ච තජ්ජභානාභිමුඛභාවකරණං,
 අඤ්ඤිත්ද්‍රියස්ස කාමරාගඛ්‍යාපාදාදිතනුකරණපභානඤ්චෙව සහජාතානඤ්ච
 අත්තනො වසානුවත්තාපනං, අඤ්ඤාතාවිත්ද්‍රියස්ස සබ්බකිච්චෙසු
 උස්සුක්කජ්ජභානඤ්චෙව අමතාභිමුඛභාවපච්චයතා ව සම්පයුත්තානන්ති එවමෙත්ථ
 කිච්චතො විනිච්ඡයං විජානියා.

‘භූමිතො’ති චක්ඛුසොතසානජිවහාකායඉත්ථිපුරිසසුබදුක්ඛදොමනස්සින්ද්‍රියානි
 චෙත්ථ කාමාවචරානෙව. මනින්ද්‍රියජීවිතින්ද්‍රියඋපෙක්ඛිත්ද්‍රියානි,
 සද්ධාවීරියසතිසමාධිපඤ්ඤිත්ද්‍රියානි ව චතුභූමිපරියාපන්නානි. සොමනස්සින්ද්‍රියං
 කාමාවචර-රූපාවචර-ලොකුත්තරවසෙන භූමිත්තයපරියාපන්නං. අවසානෙ තිණි
 ලොකුත්තරානෙවාති එවං භූමිතො විනිච්ඡයං විජානියා. එවඤ්ඤි විජානන්තො –

සංවෙගඛහුලො භික්ඛු, ඨිතො ඉන්ද්‍රියසංවරෙ;
 ඉන්ද්‍රියානි පරිඤ්ඤාය, දුක්ඛස්සන්තං නිගච්ඡතිති.

220. නිද්දෙසවාරෙ ‘‘යං චක්ඛු චතුන්නං මහාභූතාන’’න්තිආදි සබ්බං
 ධම්මසඬගණියං පදභාජනෙ (ධ. ස. අට්ඨ. 595 ආදයො) චුත්තනයෙනෙව
 වෙදිතබ්බං. වීරියින්ද්‍රියසමාධිත්ද්‍රියනිද්දෙසාදීසු ව සම්මාවායාමො මිච්ඡාවායාමො
 සම්මාසමාධි මිච්ඡාසමාධිතිආදීනි න චුත්තානි. කස්මා? සබ්බසඬගාහකත්තා.
 සබ්බසඬගාහකානි හි ඉධ ඉන්ද්‍රියානි කථිතානි. එවං සන්නෙපෙත්ථ දස ඉන්ද්‍රියානි
 ලොකියානි කාමාවචරානෙව, තිණි ලොකුත්තරානි, නව
 ලොකියලොකුත්තරමිස්සකානිති.

අභිධම්මභාෂණීයවණ්ණනා.

2. පඤ්ඤාපුච්ඡකවණ්ණනා

221. පඤ්ඤාපුච්ඡකෙ සබ්බෙසමිපි ඉන්ද්‍රියානං කුසලාදිවිභාගො
 පාළිනසානුසාරෙනෙව වෙදිතබ්බො.

223. ආරම්මණත්තිකෙසු පන සත්තින්ද්‍රියා අනාරම්මණානි
 චක්ඛුසොතසානජිවහාකායඉත්ථිපුරිසින්ද්‍රියානි සන්ධාය චුත්තං. ජීවිතින්ද්‍රියං පන
 අරූපමිස්සකත්තා ඉධ අනාහට්ඨං. ද්විත්ද්‍රියානි ද්වෙ ඉන්ද්‍රියා; සුබදුක්ඛද්වයං
 සන්ධායෙන චුත්තං. තඤ්ඤි එකන්තපරිත්තාරම්මණං. දොමනස්සින්ද්‍රියං සියා
 පරිත්තාරම්මණං, සියා මහග්ගතාරම්මණත්ති කාමාවචරධම්මෙ ආරබ්භ
 පවත්තිකාලෙ පරිත්තාරම්මණං භොති, රූපාවචරාරූපාවචරෙ පන ආරබ්භ
 පවත්තිකාලෙ මහග්ගතාරම්මණං, පණ්ණත්තිං ආරබ්භ පවත්තිකාලෙ

නවත්තබ්බාරම්මණං. නවින්ද්‍රියා සියා පරිත්තාරම්මණාති
මනින්ද්‍රියජීවිතින්ද්‍රියසොමනස්සින්ද්‍රියඋපෙක්ඛින්ද්‍රියාති වෙව සද්ධාදිපඤ්චකඤ්ච
සන්ධාය ඉදං වුත්තං. ජීවිතින්ද්‍රියඤ්ච රූපමිස්සකත්තා අනාරම්මණෙසු රූපධම්මෙසු
සඬගහිතමපි අරූපකොට්ඨාසෙන සියාපක්ඛෙ සඬගහිතං.

වත්තාරි ඉන්ද්‍රියානීති සුබදුක්ඛදොමනස්සඅඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියාති. තානි හි
මග්ගාරම්මණත්තිකෙ න භජන්ති. මග්ගහෙතුකන්ති සහජාතහෙතුං සන්ධාය වුත්තං.
වීරියවීමංසාපෙට්ඨකකාලෙ සියා මග්ගාධිපති, ඡන්දවිත්තපෙට්ඨකකාලෙ සියා
නවත්තබ්බා.

දසින්ද්‍රියා සියා උප්පන්නා, සියා උප්පාදිනොති සත්ත රූපින්ද්‍රියාති තිණි ව
විපාකින්ද්‍රියාති සන්ධායෙනං වුත්තං. දසින්ද්‍රියාති දොමනස්සෙන සද්ධිං හෙට්ඨා
වුත්තානෙව. තත්ථ දොමනස්සින්ද්‍රියං පණ්ණත්තිං ආරබ්භ පවත්තිකාලෙ
නවත්තබ්බාරම්මණං, සෙසානි නිබ්බානපච්චවෙක්ඛණකාලෙපි. තිණින්ද්‍රියාති
බහිද්ධාරම්මණානීති තිණි ලොකුත්තරින්ද්‍රියාති. වත්තාරීති
සුබදුක්ඛසොමනස්සදොමනස්සානි. තානි හි අප්ඤ්ඤාත්තධම්මෙපි බහිද්ධාධම්මෙපි
ආරබ්භ පවත්තන්ති. අට්ඨින්ද්‍රියාති මනින්ද්‍රියජීවිතින්ද්‍රියඋපෙක්ඛින්ද්‍රියාති වෙව
සද්ධාදිපඤ්චකඤ්ච. තත්ථ ආකිඤ්චඤ්ඤායතනකාලෙ නවත්තබ්බාරම්මණතා
වෙදිතබ්බා.

ඉති ඉමස්මිම්පි පඤ්භාපුච්ඡකෙ දසින්ද්‍රියාති කාමාවචරානි, තිණි ලොකුත්තරානි,
නව ලොකියලොකුත්තරමිස්සකානෙව කථිතානීති. අයම්පි අභිධම්මභාජනීයෙන
සද්ධිං ඵකපරිච්ඡෙදොව හොති. අයං පන ඉන්ද්‍රියවිභවිගො ද්වෙපරිච්චං නීහරිත්වා
භාපෙත්වා දස්සිතොති.

සම්මොභවිනොදනියා විභවිගට්ඨකථාය

ඉන්ද්‍රියවිභවිගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පටිච්චසමුප්පාදවිභවිගො

1. සුත්තන්තභාජනීයං උද්දෙසවාරවණ්ණනා

225. ඉදානි තදනන්තරෙ පටිච්චසමුප්පාදවිභවිගෙ යා “අයං අවිජ්ජාපච්චයා
සඬබාරා” තිආදිතා නයෙන තන්ති නික්ඛිත්තා, තස්සා අත්ථසංවණ්ණනං
කරොන්තෙන විභජ්ජවාදිමණ්ඩලං. ඔතරිත්වා ආවරියෙ අනබ්භාවික්ඛන්තෙන
සකසමයං අවොක්කමන්තෙන පරසමයං අනායුහන්තෙන සුත්තං.
අප්පට්ඨාහන්තෙන විනයං අනුලොමෙන්තෙන මහාපදෙසෙ ඔලොකෙන්තෙන
ධම්මං දීපෙන්තෙන අත්ථං සඬගහන්තෙන තමෙවත්ථං පුන ආවත්තෙත්වා
අපරෙහිපි පරියායෙහි නිද්දිසන්තෙන ව යස්මා අත්ථසංවණ්ණනා කාතබ්බා හොති,
පකතියාපි ව දුක්කරාව පටිච්චසමුප්පාදස්ස අත්ථසංවණ්ණනා, යථාභු පොරාණා –

“සච්චං සත්තො පටිසන්ධි, පච්චයාකාරමෙව ව;
දුද්දසා චතුරො ධම්මා, දෙසෙතුඤ්ච සුදුක්කරා” ති.

තස්මා “අඤ්ඤත්‍ර ආගමාධිගමජ්ජත්තෙනි න සුකරා පටිච්චසමුප්පාදස්ස
අත්ථවණ්ණනා” ති පරිතුලයිත්වා –

චත්තුකාමො අහං අජ්ජ, පච්චයාකාරවණ්ණනං;
පතිට්ඨං නාධිගච්ඡාමි, අජ්ඣොගාල්භොව සාගරං.

සාසනං පනිදං නානා-දෙසනානායමණ්ඩිතං;
පුබ්බාවරියමග්ගො ව, අබ්බොච්ඡින්නො පචත්තති.

යස්මා තස්මා තදුභයං, සන්නිස්සායත්ථවණ්ණනං;
ආරහිස්සාමි එතස්ස, තං සුණාථ සමාහිතා.

වුත්තඤ්ඤෙනං පුබ්බාවරියෙනි –

“යො කොච්ඡං අට්ඨං කත්වා සුණෙය්‍ය,
ලභෙථ පුබ්බාපරියං විසෙසං;
ලද්ධාන පුබ්බාපරියං විසෙසං,
අදස්සනං මච්චුරාජස්ස ගච්ඡෙ” ති.

අච්ඡ්ජාපච්චයා සඬබ්බාරාතිආදීසු හි ආදිනොයෙව තාව –

දෙසනාහෙදනො අත්ථ-ලක්ඛණෙකවිධාදිනො;
අඬිගානඤ්ච චචත්ථානා, විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

තත්ථ ‘දෙසනාහෙදනො’ ති භගවතො හි වල්ලිභාරකානං චතුත්තං පුරිසානං
වල්ලිග්ගහණං විය ආදිනො වා මජ්ඣිමනො වා පට්ඨාය යාව පරියොසානං, තථා
පරියොසානනො වා මජ්ඣිමනො වා පට්ඨාය යාව ආදීනි චතුබ්බිධා
පටිච්චසමුප්පාදදෙසනා. යථා හි වල්ලිභාරකෙසු චතුසු පුරිසෙසු එකො වල්ලියා
මූලමෙව පඨමං පස්සති, සො තං මූලෙ ඡෙත්වා සබ්බං ආකඬ්ඪිත්වා ආදාය කම්මෙ
උපනෙති, එවං භගවා “ඉති බො, හික්ඛෙව, අච්ඡ්ජාපච්චයා සඬබ්බාරා...පෙ....
ජාතිපච්චයා ජරාමරණ” ත්ති ආදිනො (ම. නි. 1.402) පට්ඨාය යාව පරියොසානාපි
පටිච්චසමුප්පාදං දෙසෙති.

යථා පන තෙසු පුරිසෙසු එකො වල්ලියා මජ්ඣං පඨමං පස්සති, සො මජ්ඣෙ
ජිත්තිත්වා උපරිභාගංයෙව ආකඬ්ඪිත්වා ආදාය කම්මෙ උපනෙති, එවං භගවා “තස්ස
තං වෙදනං අභිනන්දනො අභිවදනො අජ්ඣොසාය තිට්ඨනො උප්පජ්ජති නන්දී; යා
වෙදනාසු නන්දී, තදුපාදානං, තස්සුපාදානපච්චයා භවො, භවපච්චයා ජාති” ති (ම. නි.
1.409; සං. නි. 3.5) මජ්ඣිමනො පට්ඨාය යාව පරියොසානාපි දෙසෙති.

යථා ව තෙසු පුරිසෙසු එකො වල්ලියා අග්ගං පයමං පස්සති, සො අග්ගෙ ගහෙත්වා අග්ගානුසාරෙන යාව මූලා සබ්බං ආදාය කම්මෙ උපනෙති, එවං භගවා “ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඉති බො පනෙතං වුත්තං, ජාතිපච්චයා නු බො, භික්ඛවෙ, ජරාමරණං නො වා කථං වා එත්ථ හොති”ති? “ජාතිපච්චයා, භන්තෙ, ජරාමරණං; එවං නො එත්ථ හොති – ජාතිපච්චයා ජරාමරණං”න්ති. “භවපච්චයා ජාති...පෙ.... අවිජ්ජාපච්චයා සඬබ්බාරාති ඉති බො පනෙතං වුත්තං, අවිජ්ජාපච්චයා නු බො, භික්ඛවෙ, සඬබ්බාරා නො වා කථං වා එත්ථ හොති”ති? “අවිජ්ජාපච්චයා, භන්තෙ, සඬබ්බාරා; එවං නො එත්ථ හොති – අවිජ්ජාපච්චයා සඬබ්බාරා”ති පරියොසානතො පටියාය යාව ආදිතොපි පටිච්චසමුප්පාදං දෙසෙති.

යථා පන තෙසු පුරිසෙසු එකො වල්ලියා මජ්ඣමෙව පයමං පස්සති, සො මජ්ඣෙ ඡින්දිත්වා හෙට්ඨා ඔතරන්තො යාව මූලා ආදාය කම්මෙ උපනෙති, එවං භගවා “ඉමෙ, භික්ඛවෙ, චත්තාරො ආහාරා කිං නිදානා, කිං සමුදයා, කිං ජාතිකා, කිං පහවා? ඉමෙ චත්තාරො ආහාරා තණ්හානිදානා, තණ්හාසමුදයා, තණ්හාජාතිකා, තණ්හාපහවා. තණ්හා වායං, භික්ඛවෙ, කිං නිදානා? වෙදනා, එස්සො, සළායතනං, නාමරූපං, විඤ්ඤාණං. සඬබ්බාරා කිං නිදානා...පෙ.... සඬබ්බාරා අවිජ්ජානිදානා, අවිජ්ජාසමුදයා, අවිජ්ජාජාතිකා, අවිජ්ජාපහවා”ති (සං. නි. 2.11) මජ්ඣනො පටියාය යාව ආදිතො දෙසෙති.

කස්මා පනෙවං දෙසෙතිති? පටිච්චසමුප්පාදස්ස සමන්තහද්දකත්තා, සයඤ්ච දෙසනාවිලාසප්පත්තත්තා. සමන්තහද්දකො හි පටිච්චසමුප්පාදො තතො තතො ඤායප්පට්ඨෙධාය සංචත්තතියෙව. දෙසනාවිලාසප්පත්තො ව භගවා චතුචෙසාරජ්ජප්පට්ඨසම්භිදායොගෙන චතුබ්බිධගම්භීරභාවප්පත්තියා ව. සො දෙසනාවිලාසප්පත්තත්තා නානානායෙහෙව ධම්මං දෙසෙති. විසෙසතො පනස්ස යා ආදිතො පටියාය අනුලොමදෙසනා, සා පචත්තිකාරණවිභාගසම්මුල්හං වෙනෙය්‍යජනං සමනුපස්සතො යථාසකෙහි කාරණෙහි පචත්තිසන්දස්සනත්ථං උප්පත්තික්කමසන්දස්සනත්ථඤ්ච පචත්තිතාති ඤාතබ්බා.

යා පරියොසානතො පටියාය පටිලොමදෙසනා, සා “කිච්ඡං වතායං ලොකො ආපන්නො ජායති ව ජීයති ව මීයති වා”ති (දී. නි. 2.57) ආදිනා නායෙන කිච්ඡාපන්නං ලොකමනුච්ලොකයතො පුබ්බභාගප්පට්ඨෙධානුසාරෙන තස්ස තස්ස ජරාමරණාදිකස්ස දුක්ඛස්ස අත්තනාධිගතකාරණසන්දස්සනත්ථං. යා පන මජ්ඣනො පටියාය යාව ආදි, සා ආහාරනිදානචචත්ථාපනානුසාරෙන යාව අතීතං අද්ධානං අතිහරිත්වා පුන අතීතද්ධතො පහුති හෙතුඵලපටිපාටිසන්දස්සනත්ථං. යා පන මජ්ඣනො පටියාය යාව පරියොසානා පචත්තා, සා පච්චුප්පන්නෙ අද්ධානෙ අනාගතද්ධහෙතුසමුට්ඨානතො පහුති අනාගතද්ධසන්දස්සනත්ථං. තාසු යා සා පචත්තිකාරණසම්මුල්හස්ස වෙනෙය්‍යජනස්ස යථාසකෙහි කාරණෙහි පචත්තිසන්දස්සනත්ථං උප්පත්තික්කමසන්දස්සනත්ථඤ්ච ආදිතො පටියාය අනුලොමදෙසනා වුත්තා, සා ඉධ නික්ඛිත්තාති වෙදිතබ්බා.

කස්මා පනෙත්ථ අවිජ්ජා ආදිතො චුත්තා? කිං පකතිවාදීනං පකති විය අවිජ්ජාපි අකාරණං මූලකාරණං ලොකස්සාති? න අකාරණං. “ආසවසමුදයා අවිජ්ජාසමුදයො”ති හි අවිජ්ජාය කාරණං චුත්තං. අත්ථි පන පරියායො යෙන මූලකාරණං සියා. කො පන සොති? වට්ඨකථාය සීසභාවො. භගවා හි වට්ඨකථං කථෙත්තො ද්වෙ ධම්මෙ සීසං කත්වා කථෙසි – අවිජ්ජං වා භවතණ්හං වා. යථාහ – “පුරිමා, හික්ඛවෙ, කොටි න පඤ්ඤායති අවිජ්ජාය ‘ඉතො පුබ්බෙ අවිජ්ජා නාහොසි, අථ පච්ඡා සමභවී’ති. එවඤ්ඤෙතං, හික්ඛවෙ, චුච්චති, අථ ව පන පඤ්ඤායති ‘ඉදස්පච්චයා අවිජ්ජා’ති (අ. නි. 10.61); භවතණ්හං වා, යථාහ – “පුරිමා, හික්ඛවෙ, කොටි න පඤ්ඤායති භවතණ්හාය ‘ඉතො පුබ්බෙ භවතණ්හා නාහොසි, අථ පච්ඡා සමභවී’ති. එවඤ්ඤෙතං, හික්ඛවෙ, චුච්චති, අථ ව පන පඤ්ඤායති ‘ඉදස්පච්චයා භවතණ්හා’ති (අ. නි. 10.62).

කස්මා පන භගවා වට්ඨකථං කථෙත්තො ඉමෙ ද්වෙව ධම්මෙ සීසං කත්වා කථෙසිති? සුගතිදුගතිගාමිනො කම්මස්ස විසෙසහෙතුහුත්තා. දුගතිගාමිනො හි කම්මස්ස විසෙසහෙතු අවිජ්ජා. කස්මා? යස්මා අවිජ්ජාහිභූතො පුටුප්පනො, අග්ගිසන්තාපලගුළාහිසාතපරිස්සමාහිභූතා චජ්ඣගාවී තාය පරිස්සමාතුරතාය නිරස්සාදම්පි අත්තනො අනත්ථාවහම්පි ව උණ්හොදකපානං විය, කිලෙසසන්තාපනො නිරස්සාදම්පි දුග්ගතිවිනිපාතනො ව අත්තනො අනත්ථාවහම්පි පාණාතිපාතාදිමනෙකප්පකාරං දුග්ගතිගාමිකම්මං ආරහති. සුගතිගාමිනො පන කම්මස්ස විසෙසහෙතු භවතණ්හා. කස්මා? යස්මා භවතණ්හාහිභූතො පුටුප්පනො, යථා චුත්තප්පකාරා ගාවී සීතුදකතණ්හාය සඅස්සාදං අත්තනො පරිස්සමවිනොදනඤ්ච සීතුදකපානං විය, කිලෙසසන්තාපවිරහනො සඅස්සාදං සුගතිසම්පාපනෙන අත්තනො දුග්ගතිදුක්ඛපරිස්සමවිනොදනඤ්ච පාණාතිපාතාවෙරමණිආදිමනෙකප්පකාරං සුගතිගාමිකම්මං ආරහති.

එතෙසු පන වට්ඨකථාය සීසභූතෙසු ධම්මෙසු කත්ථවි භගවා එකධම්මමූලිකං දෙසනං දෙසෙති, සෙය්‍යථිදං – “ඉති බො, හික්ඛවෙ, අවිජ්ජුපනිසා සඬ්ඛාරා, සඬ්ඛාරුපනිසං විඤ්ඤාණ”න්තිආදි (සං. නි. 2.23). තථා “උපාදානීයෙසු, හික්ඛවෙ, ධම්මෙසු අස්සාදානුපස්සිතො විහරතො තණ්හා පච්චිඨති, තණ්හාපච්චයා උපාදාන”න්තිආදි (සං. නි. 2.52). කත්ථවි උභයමූලිකම්පි, සෙය්‍යථිදං – “අවිජ්ජානිවරණස්ස, හික්ඛවෙ, බාලස්ස තණ්හාය සම්පයුත්තස්ස එවමයං කායො සමුදාගතො. ඉති අයඤ්ඤෙව කායො බහිද්ධා ව නාමරූපං ඉත්ථෙතං ද්වයං, ද්වයං පටිච්ච එස්සො, සලෙවායතනානි යෙහි ඵ්ථිට්ඨො බාලො සුබ්බුක්ඛං පටිසංවෙදෙති”තිආදි (සං. නි. 2.19). තාසු තාසු දෙසනාසු “අවිජ්ජාපච්චයා සඬ්ඛාරා”ති අයම්ඨ අවිජ්ජාවසෙන එකධම්මමූලිකා දෙසනාති වෙදිතබ්බා. එවං තාවෙත්ථ දෙසනාහෙදතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘අත්ථතො’ති අවිජ්ජාදීනං පදානං අත්ථතො, සෙය්‍යථිදං – පුරෙතුං අයුත්තට්ඨෙත කායදුච්චරිතාදි අවින්දියං නාම; අලද්ධබ්බන්ති අත්ථො. තං අවින්දියං වින්දතීති අවිජ්ජා. තබ්බිපරිතතො කායසුචරිතාදි වින්දියං නාම. තං

වින්දියං න වින්දනීති අවිජ්ජා. ඛන්ධානං රාසට්ඨං, ආයතනානං ආයතනට්ඨං,
 ධාතුනං සුඤ්ඤට්ඨං, සච්චානං තථට්ඨං, ඉන්ද්‍රියානං ආධිපතෙය්‍යට්ඨං අවිදිනං
 කරොතීති අවිජ්ජා. දුක්ඛාදීනං පිළිනාදිවසෙන චුත්තං චතුබ්බිධං චතුබ්බිධං අත්ථං
 අවිදිනං කරොතීති අවිජ්ජා. අන්තර්වර්තනෙ සංසාරෙ
 සබ්බයොනිගතිභවවිඤ්ඤාණධර්මසත්තාලාපෙසු සත්තෙ ජවාපෙතීති අවිජ්ජා.
 පරමත්ථතො අවිජ්ජමානෙසු ඉත්ථිපුරිසාදීසු ජවති, විජ්ජමානෙසුපි ඛන්ධාදීසු න
 ජවතීති අවිජ්ජා. අපිච චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං චත්ථාරම්මණානං
 පටිච්චසමුප්පාදපටිච්චසමුප්පන්තානඤ්ච ධම්මානං ඡාදනතොපි අවිජ්ජා.

යං පටිච්ච ඵලමෙති සො පච්චයො. පටිච්චාති න විනා තෙන; තං
 අපච්චක්ඛිත්වාති අත්ථො. ඵතීති උප්පජ්ජති වෙච පචත්තති වාති අත්ථො. අපි ච
 උපකාරකට්ඨො පච්චයට්ඨො. අවිජ්ජා ච සා පච්චයො වාති අවිජ්ජාපච්චයො. තස්මා
 අවිජ්ජාපච්චයා.

සඬ්ඛතමහිසඬ්ඛරොන්තීති සඬ්ඛාරා. අපිච අවිජ්ජාපච්චයා සඬ්ඛාරා,
 සඬ්ඛාරසද්දෙන ආගතසඬ්ඛාරා වාති දුට්ඨා සඬ්ඛාරා. තත්ථ
 පුඤ්ඤාපුඤ්ඤානෙඤ්ජාහිසඬ්ඛාරා තයො, කායච්චිචිත්තසඬ්ඛාරා තයොති ඉමෙ ඡ
 අවිජ්ජාපච්චයා සඬ්ඛාරා. තෙ සබ්බෙපි ලොකියකුසලාකුසලචෙතනාමත්තමෙච
 භොන්ති.

සඬ්ඛතසඬ්ඛාරො, අහිසඬ්ඛතසඬ්ඛාරො, අහිසඬ්ඛරණසඬ්ඛාරො,
 පයොගාහිසඬ්ඛාරොති ඉමෙ පන චත්තාරො සඬ්ඛාරසද්දෙන ආගතසඬ්ඛාරා. තත්ථ
 “අනිච්චා චත සඬ්ඛාරා”තිආදීසු (දී. නි. 2.221, 272; සං. නි. 1.186; 2.143) චුත්තා
 සබ්බෙපි සජ්ජච්චයා ධම්මා ‘සඬ්ඛතසඬ්ඛාරා’ නාම. කම්මනිබ්බත්තා තෙභූමකා
 රූපාරූපධම්මා ‘අහිසඬ්ඛතසඬ්ඛාරා’ති අට්ඨකථාසු චුත්තා. තෙපි “අනිච්චා චත
 සඬ්ඛාරා”ති ඵත්ථෙච සඬ්ඛතං ගච්ජන්ති. විසුං පන තෙසං ආගතට්ඨානං න
 පඤ්ඤායති. තෙභූමකකුසලාකුසලචෙතනා පන ‘අහිසඬ්ඛරණකසඬ්ඛාරො’ති
 චුච්චති. තස්ස “අවිජ්ජාගතොයං, හික්ඛවෙ, පුරිසපුග්ගලො පුඤ්ඤඤ්චෙ
 අහිසඬ්ඛරොති”තිආදීසු (සං. නි. 2.51) ආගතට්ඨානං පඤ්ඤායති. කායිකචෙතසිකං
 පන වීරියං ‘පයොගාහිසඬ්ඛාරො’ති චුච්චති. සො “යාවතිකා අහිසඬ්ඛාරස්ස ගති,
 තාවතිකං ගන්ත්වා අක්ඛාහනං මඤ්ඤෙ අට්ඨාසි”තිආදීසු (අ. නි. 3.15) ආගතො.

න කෙවලඤ්ච ඵතෙයෙව, අඤ්ඤෙපි “සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධං
 සමාපජ්ජන්තස්ස ඛො, ආචුසො විසාඛ, හික්ඛුනො පයමං නිරුජ්ඣති වච්චසඬ්ඛාරො,
 තතො කායසඬ්ඛාරො, තතො චිත්තසඬ්ඛාරො”තිආදීනා (ම. නි. 1.464) නයෙන
 සඬ්ඛාරසද්දෙන ආගතා අනෙකසඬ්ඛාරා. තෙසු නත්ථි සො සඬ්ඛාරො, යො
 සඬ්ඛතසඬ්ඛාරෙ සඬ්ඛතං න ගච්ජෙය්‍ය. ඉතො පරං සඬ්ඛාරපච්චයා
 විඤ්ඤාණන්තිආදීසු යං චුත්තං තං චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බං.

අවුත්තෙ පන විජානාතිති විඤ්ඤාණං. නමතිති නාමං. රුජ්ජතිති රුජං. ආයෙ තනොති, ආයතඤ්ච නයතිති ආයතනං. චුසතිති ඵස්සො. වෙදයතිති වෙදනා. පරිතස්සතිති තණ්හා. උපාදියතිති උපාදානං. භවති භාවයති වාති භවො. ජනනං ජාති. ජීරණං ජරා. මරන්ති එතෙනාති මරණං. සොවනං සොකො. පරිදෙවනං පරිදෙවො. දුක්ඛයතිති දුක්ඛං; උප්පාදට්ඨිතිවසෙන වා ද්වෙධා ඛණතිති දුක්ඛං. දුම්මනස්ස භාවො දොමනස්සං. භුසො ආයාසො උපායාසො.

සම්භවන්තිති නිබ්බත්තන්ති. න කෙවලඤ්ච සොකාදිභෙව, අථ ඛො සබ්බපදෙහි ‘සම්භවන්ති’ති සද්දස්ස යොජනා කාතබ්බා. ඉතරථා හි “අවිජ්ජාපච්චයා සඬබ්බාරා”ති වුත්තෙ කිං කරොන්තිති න පඤ්ඤායෙය්‍යං. “සම්භවන්ති”ති පන යොජනය සති “අවිජ්ජා ව සා පච්චයො වාති අවිජ්ජාපච්චයො; තස්මා අවිජ්ජාපච්චයා සඬබ්බාරා සම්භවන්ති”ති පච්චයපච්චයුප්පන්තවචන්ථානං කතං හොති. එස නයො සබ්බත්ථ.

එවන්ති නිද්දිට්ඨනයනිදස්සනං. තෙන අවිජ්ජාදිභෙව කාරණෙහි, න ඉස්සරනිම්මානාදිහිති දස්සෙති. එතස්සාති යථාචුත්තස්ස. කෙවලස්සාති අසම්මිස්සස්ස සකලස්ස වා. දුක්ඛක්ඛන්ධස්සාති දුක්ඛසමූහස්ස, න සත්තස්ස, න සුඛසුභාදීනං. සමුදයොති නිබ්බන්ති. හොතිති සම්භවති. එවමෙත්ථ අත්ථතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘ලක්ඛණාදිතො’ති අවිජ්ජාදීනං ලක්ඛණාදිතො, සෙය්‍යාථිදං – අඤ්ඤාණලක්ඛණා අවිජ්ජා, සම්මොහනරසා, ඡාදනපච්චුපට්ඨානා, ආසවපදට්ඨානා. අභිසඬ්ඛරණලක්ඛණා සඬබ්බාරා, ආයුහනරසා, වෙතනාපච්චුපට්ඨානා, අවිජ්ජාපදට්ඨානා. විජානනලක්ඛණං විඤ්ඤාණං, පුබ්බඬගමරසං, පටිසන්ධිපච්චුපට්ඨානං, සඬබ්බාරපදට්ඨානං, චන්ථාරම්මණපදට්ඨානං වා. නමනලක්ඛණං නාමං, සම්පයොගරසං, අවිනිබ්භොගපච්චුපට්ඨානං, විඤ්ඤාණපදට්ඨානං. රුජ්ජනලක්ඛණං රුජං, විකිරණරසං, අබ්‍යාකතපච්චුපට්ඨානං, විඤ්ඤාණපදට්ඨානං. ආයතනලක්ඛණං සලායතනං, දස්සනාදිරසං, චන්ද්‍රද්වාරභාවපච්චුපට්ඨානං, නාමරුපපදට්ඨානං. චුසනලක්ඛණො ඵස්සො, සඬසට්ටනරසො, සඬගතිපච්චුපට්ඨානො, සලායතනපදට්ඨානො. අනුභවනලක්ඛණො වෙදනා, විසයරසසම්භොගරසා, සුඛදුක්ඛපච්චුපට්ඨානා, ඵස්සපදට්ඨානා. ගෙතුලක්ඛණො තණ්හා, අභිනන්දනරසා, අතිත්තිභාවපච්චුපට්ඨානා, වෙදනාපදට්ඨානා. ගහණලක්ඛණං උපාදානං, අමුඤ්චනරසං, තණ්හාදළ්භත්තදිට්ඨිපච්චුපට්ඨානං, තණ්හාපදට්ඨානං. කම්මකම්මඵලලක්ඛණො භවො, භාවනභවනරසො, කුසලාකුසලාබ්‍යාකතපච්චුපට්ඨානො, උපාදානපදට්ඨානො. ජාතිආදීනං ලක්ඛණාදීනි සච්චවිහඬගෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බාති. එවමෙත්ථ ලක්ඛණාදිතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘එකච්චාදිතො’ති එත්ථ අවිජ්ජා අඤ්ඤාණාදස්සනමොභාදිභාවතො එකච්චා, අප්පට්ඨිතිමිච්ඡාපට්ඨිතිතො දුච්චා තථා සඬබ්බාරාසඬබ්බාරතො,

වෙදනාත්තයසම්පයොගතො තිවිධා, චතුස්චව්‍යඡ්පට්ථෙධතො චතුඛ්ඛිධා,
ගතිපඤ්චකාදීනවච්ඡාදනතො පඤ්චවිධා, ද්වාරාරම්මණතො පන සබ්බෙසුපි
අරූපධම්මෙසු ඡබ්බිධතා වෙදිතබ්බා.

සඬ්ඛාරා සාසවච්ඡාකධම්මධම්මාදිභාවතො එකවිධා, කුසලාකුසලතො දූවිධා
තථා පරිත්තමහග්ගතභීනමජ්ඣිමම්චිෂත්තනියතානියතතො, තිවිධා
පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරාදිභාවතො, චතුඛ්ඛිධා චතුයොනිසංවත්තනතො, පඤ්චවිධා
පඤ්චගතිගාමිතො.

විඤ්ඤාණං ලොකියච්ඡාකාදිභාවතො එකවිධං, සහෙතුකාහෙතුකාදිතො දූවිධං,
භවත්තයපරියාපන්නතො වෙදනාත්තයසම්පයොගතො
අහෙතුකදුහෙතුකතිහෙතුකතො ච තිවිධං, යොනිගතිවසෙන චතුඛ්ඛිධං
පඤ්චවිධඤ්ච.

නාමරූපං විඤ්ඤාණසන්නිස්සයතො කම්මපච්චයතො ච එකවිධං,
සාරම්මණානාරම්මණතො දූවිධං, අතීතාදිතො තිවිධං, යොනිගතිවසෙන චතුඛ්ඛිධං
පඤ්චවිධඤ්ච.

සලායතනං සඤ්ජාතිසමොසරණට්ඨානතො එකවිධං,
භූතජ්ජසාදවිඤ්ඤාණාදිතො දූවිධං, සම්පත්තාසම්පත්තනොභයගොචරතො තිවිධං,
යොනිගතිපරියාපන්නතො චතුඛ්ඛිධං පඤ්චවිධඤ්චාති ඉමිනා නයෙන එස්සාදීනම්පි
එකවිධාදිභාවො වෙදිතබ්බොති. එවමෙත්ථ එකවිධාදිතොපි විඤ්ඤාතබ්බො
විනිච්ඡයො.

‘අඬ්ඛානඤ්ච වචත්ථානා’ති සොකාදයො වෙත්ථ භවචක්කස්ස
අවිච්ඡෙදදස්සනත්ථං වුත්තා. ජරාමරණබ්‍යාභතස්ස හි බාලස්ස තෙ සම්භවත්ති.
යථාහ – “අස්සුතවා, භික්ඛවෙ, පුටුප්පතො සාරිරිකාය දුක්ඛාය වෙදනාය පුට්ඨො
සමානො සොවති කිලමති පරිදෙවති උරත්තාලිං කන්දති සම්මොහමාපජ්ජති” ති
(සං. නි. 4.252). යාච ච තෙසං පවත්ති තාව අවිජ්ජායාති පුනපි අවිජ්ජාපච්චයා
සඬ්ඛාරාති සම්බන්ධමෙව හොති භවචක්කං. තස්මා තෙසම්පි ජරාමරණෙනෙව
එකසඬ්ඛෙපං කත්වා ද්වාදසෙව පටිච්චසමුප්පාදඬ්ඛානීති වෙදිතබ්බාති. එවමෙත්ථ
අඬ්ඛානං වචත්ථානතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො. අයං තාවෙත්ථ
උද්දෙසචාරවසෙන සඬ්ඛෙපකථා.

උද්දෙසචාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අවිජ්ජාපදනිද්දෙසො

226. ඉදානි නිද්දෙසචාරවසෙන විත්ථාරකථා හොති. “අවිජ්ජා පච්චයා
සඬ්ඛාරා”ති හි වුත්තං. තත්ථ අවිජ්ජාපච්චයෙසු සඬ්ඛාරෙසු දස්සෙතබ්බෙසු යස්මා
පුත්තෙ කථෙතබ්බෙ පට්ඨං පිතා කථීයති. එවඤ්ඤි සති ‘මිත්තස්ස පුත්තො, දත්තස්ස

පුත්තෝ'ති පුත්තො සුකථිතො හොති. තස්මා දෙසනාකුසලො සත්ථා සඬබ්බරානං ජනකත්ථෙන පිතුසදිසං අවිජ්ජං තාව දස්සෙතුං තත්ථ කතමා අවිජ්ජා? දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණන්ති ආදිමාහ.

තත්ථ යස්මා අයං අවිජ්ජා දුක්ඛසච්චස්ස යාථාචසරසලක්ඛණං ජානිතුං පස්සිතුං පටිච්ඡේදිකං න දෙනි, ඡාදෙන්වා පරියොනන්ධිත්වා ගන්ථෙත්වා තිට්ඨති, තස්මා “දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණ”න්ති වුච්චති. තථා යස්මා දුක්ඛසමුදයස්ස දුක්ඛනිරොධස්ස දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපදාය යාථාචසරසලක්ඛණං ජානිතුං පස්සිතුං පටිච්ඡේදිකං න දෙනි, ඡාදෙන්වා පරියොනන්ධිත්වා ගන්ථෙත්වා තිට්ඨති, තස්මා දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපදාය අඤ්ඤාණන්ති වුච්චති. ඉමෙසු චතුසු ධානෙසු සුත්තන්තිකපරියායෙන අඤ්ඤාණං අවිජ්ජාති කථිතං.

තික්ඛෙපකණ්ඨෙ (ධ. ස. 1067) පන අභිධම්මපරියායෙන “පුබ්බන්තෙ අඤ්ඤාණ”න්ති අපරෙසුපි චතුසු ධානෙසු අඤ්ඤාණං ගහිතං. තත්ථ පුබ්බන්තෙති අතීතො අද්ධා, අතීතාති ඛන්ධධාතුආයතනාති. අපරන්තෙති අනාගතො අද්ධා, අනාගතාති ඛන්ධධාතුආයතනාති. පුබ්බන්තාපරන්තෙති තදුභයං. ඉද්දප්පච්චයතාති සඬබ්බරාදීනං කාරණාති අවිජ්ජාදීනි අඬගාති. පටිච්චසමුප්පන්නධම්මාති අවිජ්ජාදීනි නිබ්බන්තා සඬබ්බරාදියො ධම්මා. තත්තායං අවිජ්ජා යස්මා අතීතානං ඛන්ධාදීනං යාථාචසරසලක්ඛණං ජානිතුං පස්සිතුං පටිච්ඡේදිකං න දෙනි, ඡාදෙන්වා පරියොනන්ධිත්වා ගන්ථෙත්වා තිට්ඨති, තස්මා “පුබ්බන්තෙ අඤ්ඤාණ”න්ති වුච්චති. තථා යස්මා අනාගතානං ඛන්ධාදීනං, අතීතානාගතානං ඛන්ධාදීනං ඉද්දප්පච්චයතාය චෙව පටිච්චසමුප්පන්නධම්මානඤ්ච යාථාචසරසලක්ඛණං ජානිතුං පස්සිතුං පටිච්ඡේදිකං න දෙනි, ඡාදෙන්වා පරියොනන්ධිත්වා ගන්ථෙත්වා තිට්ඨති, තස්මා ඉද්දප්පච්චයතාපටිච්චසමුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු අඤ්ඤාණන්ති වුච්චති. ඉමෙසු අට්ඨසු ධානෙසු අභිධම්මපරියායෙන අඤ්ඤාණං අවිජ්ජාති කථිතං.

එවං කිං කථිතං හොති? කිච්චතො චෙව ජාතිතො ච අවිජ්ජා කථිතා නාම හොති. කථං? අයඤ්චි අවිජ්ජා ඉමාති අට්ඨ ධානාති ජානිතුං පස්සිතුං පටිච්ඡේදිකං න දෙනිති කිච්චතො කථිතා; උප්පජ්ජමානාපි ඉමෙසු අට්ඨසු ධානෙසු උප්පජ්ජතිති ජාතිතොපි කථිතා. එවං කථෙත්වා පුන “යං එවරූපං අඤ්ඤාණං අදස්සන”න්ති ආදීනි පඤ්චවිසති පදානි අවිජ්ජාය ලක්ඛණං දස්සෙතුං ගහිතාති.

තත්ථ යස්මා අයං අවිජ්ජා ඉමෙහි අට්ඨහි පදෙහි කථිතාපි පුන පඤ්චවිසති යා පදෙහි ලක්ඛණෙ අකථිතෙ සුකථිතා නාම න හොති, ලක්ඛණෙ පන කථිතෙයෙව සුකථිතා නාම හොති. යථා පුරිසො නට්ඨං ගොණං පරියෙසමානො මනුස්සෙ පුච්ඡෙයා – “අපි, අය්‍යා, සෙතං ගොණං පස්සථ, රත්තං ගොණං පස්සථා”ති? තෙ එවං වදෙය්‍යං – “ඉමස්මිං රට්ඨෙය් සෙතරත්තානං ගොණානං අන්තො නත්ථි, කිං තෙ ගොණස්ස ලක්ඛණ”න්ති? අථ තෙන ‘සඬ්ඝාටි’ වා ‘නඬ්ගලං’ වාති වුත්තෙ ගොණො සුකථිතො නාම භවෙය්‍ය; එවමෙව යස්මා අයං අවිජ්ජා අට්ඨහි පදෙහි කථිතාපි පුන පඤ්චවිසති යා පදෙහි ලක්ඛණෙ අකථිතෙ සුකථිතා නාම න හොති,

ලක්බණ පන කථිතෙයෙව සුකථිතා නාම හොති. තස්මා යානස්සා
ලක්බණදස්සනත්ථං පඤ්චවිසති පදානි කථිතානි, තෙසම්පි වසෙන වෙදිතබ්බං.

සෙය්‍යථිදං – ඤාණං නාම පඤ්ඤා. සා අත්ථත්ථං කාරණකාරණං
චතුසච්චධම්මං විදිතං පාකටං කරොති. අයං පන අවිජ්ජා උප්පජ්ජිත්වා තං විදිතං
පාකටං කාතුං න දෙතිති ඤාණපච්චනිකතො අඤ්ඤාණං. දස්සනන්තිපි පඤ්ඤා.
සාපි තං ආකාරං පස්සති. අවිජ්ජා පන උප්පජ්ජිත්වා තං පස්සිතුං න දෙතිති අදස්සනං.
අභිසමයොතිපි පඤ්ඤා. සා තං ආකාරං අභිසමෙති. අවිජ්ජා පන උප්පජ්ජිත්වා තං
අභිසමෙතුං න දෙතිති අනභිසමයො. අනුබොධො සම්බොධො පටිච්චෙධොතිපි
පඤ්ඤා. සා තං ආකාරං අනුබුද්ධිකම් සම්බුද්ධිකම් පටිච්චිකම්. අවිජ්ජා පන
උප්පජ්ජිත්වා තං අනුබුද්ධිකම් සංබුද්ධිකම් පටිච්චිකම් න දෙතිති අනනුබොධො
අසම්බොධො අප්පට්චෙධො. සඬගාහනාතිපි පඤ්ඤා. සා තං ආකාරං ගහෙත්වා
සංසිත්වා ගණ්හාති. අවිජ්ජා පන උප්පජ්ජිත්වා තං ගහෙත්වා සංසිත්වා ගණ්හිතුං න
දෙතිති අසඬගාහනා. පරියොගාහනාතිපි පඤ්ඤා. සා තං ආකාරං ඔගාහිත්වා
අනුපවිසිත්වා ගණ්හාති. අවිජ්ජා පන උප්පජ්ජිත්වා තං ඔගාහිත්වා අනුපවිසිත්වා
ගණ්හිතුං න දෙතිති අපරියොගාහනා. සමපෙක්ඛනාතිපි පඤ්ඤා. සා තං ආකාරං
සමං සම්මා ව පෙක්ඛති. අවිජ්ජා පන උප්පජ්ජිත්වා තං සමං සම්මා ව පෙක්ඛිතුං න
දෙතිති අසමපෙක්ඛනා. පච්චචෙක්ඛණාතිපි පඤ්ඤා. සා තං ආකාරං පච්චචෙක්ඛති.
අවිජ්ජා පන උප්පජ්ජිත්වා තං පච්චචෙක්ඛිතුං න දෙතිති අපච්චචෙක්ඛණා. නාස්සා
කිඤ්චි කම්මං පච්චක්ඛං අත්ථි, සයඤ්ච අපච්චචෙක්ඛිත්වා කතං කම්මන්ති
අපච්චක්ඛකම්මං. දුම්මෙධභාවතාය දුම්මෙජ්ඣං. බාලභාවතාය බාලං.

සම්පජ්ඤාන්තිපි පඤ්ඤා. සා අත්ථත්ථං කාරණකාරණං චතුසච්චධම්මං සම්මා
පජානාති. අවිජ්ජා පන උප්පජ්ජිත්වා තං ආකාරං පජානිතුං න දෙතිති අසම්පජ්ඤං.
මොහනවසෙන මොහො. පමොහනවසෙන පමොහො. සම්මොහනවසෙන
සම්මොහො. අවින්දියං වින්දතිතථාදිවසෙන අවිජ්ජා. වට්ටස්මිං ඔහනති ඔසිදාපෙනිති
අවිජ්ජොසො. වට්ටස්මිං යොපෙනිති අවිජ්ජායොගො. අප්පහිනවසෙන පුනප්පුනං
උප්පජ්ජනතො ව අවිජ්ජානුසයො. මග්ගෙ පරිශුට්ඨිතවොරා අද්ධිකෙ විය
කුසලචිත්තං පරිශුට්ඨාති ගණ්හාති විලුම්පතිති අවිජ්ජාපරිශුට්ඨානං. යථා
නගරද්වාරෙ පලිසසඬ්ඛාතාය ලඬ්ඛියා පතිතාය අන්තොනගරෙ මනුස්සානං
බහිනගරගමනම්පි බහිනගරෙ මනුස්සානං අන්තොනගරපච්චෙසනම්පි පච්චිජ්ජති,
එවමෙව යස්ස සක්කායනගරෙ අයං පතිතා තස්ස නිබ්බානසම්පාපකං ඤාණගමනං
පච්චිජ්ජතිති අවිජ්ජාලඬ්ඛී නාම හොති. අකුසලඤ්ච තං මූලඤ්ච, අකුසලානං වා
මූලන්ති අකුසලමූලං. තං පන න අඤ්ඤං, ඉධාධිප්පෙතො මොහොති මොහො
අකුසලමූලං. අයං වුවච්චි අවිජ්ජාති අයං එවංලක්ඛණා අවිජ්ජා නාමාති වුවච්චි. එවං
පඤ්චවිසතිපදවසෙන අවිජ්ජාය ලක්බණං වෙදිතබ්බං.

එවංලක්ඛණා පනායං අවිජ්ජා දුක්ඛාදීසු අඤ්ඤාණන්ති චුත්තාපි දුක්ඛසච්චස්ස
එකදෙසො හොති, සහජාතා හොති, තං ආරම්මණං කරොති, ඡාදෙති;
සමුදයසච්චස්ස න එකදෙසො හොති, සහජාතා හොති, තං ආරම්මණං කරොති,

ඡාදෙති; නිරොධසච්චස්ස නෙව එකදෙසො හොති, න සහජාතා, න තං ආරම්මණං කරොති, කෙවලං ඡාදෙති; මග්ගසච්චස්සාපි න එකදෙසො, න සහජාතා, න තං ආරම්මණං කරොති, කෙවලං ඡාදෙති. දුක්ඛාරම්මණතා අවිජ්ජා උප්පජ්ජති, තඤ්ච ඡාදෙති. සමුදයාරම්මණතා අවිජ්ජා උප්පජ්ජති, තඤ්ච ඡාදෙති. නිරොධාරම්මණතා අවිජ්ජා නුප්පජ්ජති, තඤ්ච ඡාදෙති. මග්ගාරම්මණතා අවිජ්ජා නුප්පජ්ජති, තඤ්ච ඡාදෙති.

ද්වෙ සච්චා දුද්දසත්තා ගම්භීරා. ද්වෙ සච්චා ගම්භීරත්තා දුද්දසා. අපිව බො පන දුක්ඛනිරොධං අරියසච්චං ගම්භීරඤ්චෙව දුද්දසඤ්ච. තත්ථ දුක්ඛං නාම පාකටං, ලක්ඛණස්ස පන දුද්දසත්තා ගම්භීරං නාම ජාතං. සමුදයෙපි එසෙව නයො. යථා පන මහාසමුද්දං මන්ථෙත්වා ඔජාය නිහරණං නාම භාරො, සිනෙරුපාදතො වාලිකාය උද්ධරණං නාම භාරො, පබ්බතං පිළෙත්වා රසස්ස නිහරණං නාම භාරො; එවමෙව ද්වෙ සච්චානි ගම්භීරතාය එව දුද්දසානි, නිරොධසච්චං පන අනිගම්භීරඤ්ච අනිදුද්දසඤ්චාති. එවං දුද්දසත්තා ගම්භීරානං ගම්භීරත්තා ච දුද්දසානං චතුත්තං අරියසච්චානං පටිච්ඡාදකං මොහන්ධකාරං අයං වුව්චති අවිජ්ජාති.

අවිජ්ජාපදනිද්දෙසො.

සඬ්ඛාරපදනිද්දෙසො

සඬ්ඛාරපදෙ හෙට්ඨා චුත්තසඬ්ඛාරෙසු සඬ්ඛාරසද්දෙන ආගතසඬ්ඛාරෙ අනාමසිත්වා අවිජ්ජාපච්චයා සඬ්ඛාරෙයෙව දස්සෙන්නො තත්ථ කතමෙ අවිජ්ජාපච්චයා සඬ්ඛාරා? පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරොතිආදිමාහ. තත්ථ පුනාති අත්තනො කාරකං, පුරෙති වස්ස අප්ඤාසයං, පුජ්ජඤ්ච හවං නිබ්බත්තෙතිති පුඤ්ඤො. අභිසඬ්ඛාරොති විපාකං කටත්තාරුපඤ්චාති අභිසඬ්ඛාරො. පුඤ්ඤොව අභිසඬ්ඛාරො පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරො. පුඤ්ඤපටිපක්ඛතො අපුඤ්ඤො. අපුඤ්ඤොව අභිසඬ්ඛාරො අපුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරො. න ඉඤ්ජතිති ආනෙඤ්ජං. ආනෙඤ්ජමෙව අභිසඬ්ඛාරො, ආනෙඤ්ජඤ්ච හවං අභිසඬ්ඛාරොතිති ආනෙඤ්ජාභිසඬ්ඛාරො. කායෙන පචත්තිතො, කායතො වා පචත්තො, කායස්ස වා සඬ්ඛාරොති කායසඬ්ඛාරො. වච්චසඬ්ඛාරවිත්තසඬ්ඛාරෙසුපි එසෙව නයො.

තත්ථ පඨමත්තිකො පරිච්චංසනසුත්තවසෙන ගහිතො. තත්ථ හි “පුඤ්ඤඤ්චෙව සඬ්ඛාරං අභිසඬ්ඛාරොති, පුඤ්ඤපගං හොති විඤ්ඤාණං. අපුඤ්ඤඤ්චෙව සඬ්ඛාරං අභිසඬ්ඛාරොති, අපුඤ්ඤපගං හොති විඤ්ඤාණං. ආනෙඤ්ජඤ්චෙව සඬ්ඛාරං අභිසඬ්ඛාරොති, ආනෙඤ්ජපගං හොති විඤ්ඤාණං” න්ති (සං. නි. 2.51) චුත්තං. දුතියත්තිකො තදනන්තරස්ස විභඩ්ගසුත්තස්ස වසෙන ගහිතො, සම්මාදිට්ඨිසුත්තපරියායෙන (ම. නි. 1.102) ගහිතොතිපි චත්තුං වට්ටතියෙව. තත්ථ හි “තයොමෙ, භික්ඛවෙ, සඬ්ඛාරා. කතමෙ තයො? කායසඬ්ඛාරො, වච්චසඬ්ඛාරො, විත්තසඬ්ඛාරො” ති (සං. නි. 2.2) චුත්තං. කස්මා පනෙතෙසං සුත්තානං වසෙන තෙ ගහිතාති? අයං අභිධම්මො නාම න අධුනාකතො, නාපි බාහිරකඉසීහි වා සාවකෙහි

වා දෙවතාහි වා භාසිතො. සබ්බඤ්ඤාජිනභාසිතො පන අයං. අභිධම්මෙපි හි සුත්තෙපි එකසදිසාව තත්ති නිද්දිට්ඨාති ඉමස්සත්ථස්ස දීපනත්ථං.

ඉදානි තෙ සඬ්ඛාරෙ පහෙදතො දස්සෙතුං තත්ථ කතමො
පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරොතිආදිමාහ. තත්ථ කුසලා චෙතනාති අනියමතො
චතුභූමිකචෙතනාපි චුත්තා. කාමාවචරා රූපාවචරාති නියමිතත්තා පන අට්ඨ
කාමාවචරකුසලචෙතනා, පඤ්ච රූපාවචරකුසලචෙතනාති තෙරස චෙතනා
පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරො නාම. දානමයාතිආදීහි තාසංයෙව චෙතනානං
පුඤ්ඤකිරියවත්ථුචසෙන පවත්ති දස්සිතා. තත්ථ අට්ඨ කාමාවචරාව දානසීලමයා
හොත්ති. භාවනාමයා පන තෙරසපි. යථා හි පගුණං ධම්මං සජ්ඣායමානො එකං
ද්වෙ අනුසන්ධිගතෙපි න ජානාති, පච්ඡා ආවජ්ජන්තො ජානාති; එවමෙව
කසිණපරිකම්මං කරොත්තස්ස පගුණජ්ඣානං පච්චචෙක්ඛන්තස්ස
පගුණකම්මට්ඨානඤ්ච මනසිකරොත්තස්ස ඤාණවිජ්ජයුත්තාපි භාවනා හොති.
තෙන චුත්තං “භාවනාමයා පන තෙරසපි”ති.

තත්ථ දානමයාදීසු “දානං ආරබ්භ දානමධිකිච්ච යා උප්පජ්ජති චෙතනා
සඤ්චෙතනා චෙතයිතත්තං – අයං චුච්චති දානමයො පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරොති. සීලං
ආරබ්භ...පෙ.... භාවනං ආරබ්භ භාවනමධිකිච්ච යා උප්පජ්ජති චෙතනා
සඤ්චෙතනා චෙතයිතත්තං – අයං චුච්චති භාවනාමයො පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරො”ති
(විභ. 769) අයං සඬ්ඛෙපදෙසනා.

වීචරාදීසු පන චතුසු පච්චයෙසු රූපාදීසු වා ඡසු ආරම්මණෙසු අන්තරාදීසු වා දසසු
දානවත්ථුසු තං තං දෙනත්තස්ස තෙසං උප්පාදනතො පට්ඨාය පුබ්බභාගෙ
පරිච්චාගකාලෙ පච්ඡා සොමනස්සචිත්තෙන අනුස්සරණෙ වාති තීසු කාලෙසු
පවත්තා චෙතනා දානමයා නාම. සීලං පරිපූරණත්ථාය පන ‘පබ්බජිස්සාමී’ති විහාරං
ගච්ඡන්තස්ස පබ්බජන්තස්ස මනොරථං මත්ථකං පාපෙත්වා ‘පබ්බජිතො චතම්හි,
සාධු සුට්ඨු’ති ආවජ්ජන්තස්ස පාතිමොක්ඛං සංවරන්තස්ස වීචරාදයො පච්චයෙ
පච්චචෙක්ඛන්තස්ස ආපාඨගතෙසු රූපාදීසු චක්ඛුද්වාරාදීනි සංවරන්තස්ස ආජීවං
සොධෙන්තස්ස ච පවත්තා චෙතනා සීලමයා නාම. පටිසම්භිදායං චුත්තෙන
විපස්සනාමග්ගෙන චක්ඛුං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො භාවෙන්තස්ස
රූපෙ...පෙ.... ධම්මෙ, චක්ඛුච්ඤ්ඤාණං...පෙ.... මනොච්ඤ්ඤාණං,
චක්ඛුසම්ඵස්සං...පෙ.... මනොසම්ඵස්සං, චක්ඛුසම්ඵස්සජං චෙදනං...පෙ....
මනොසම්ඵස්සජං චෙදනං, රූපසඤ්ඤං ...පෙ.... ධම්මසඤ්ඤං ජරාමරණං
අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො භාවෙන්තස්ස පවත්තා චෙතනා භාවනාමයා
නාමාති අයං විත්ථාරකථා.

අපුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරනිද්දෙසෙ අකුසලා චෙතනාති
ද්වාදසඅකුසලචිත්තසම්පයුත්තා චෙතනා. කාමාවචරාති කිඤ්චාපි තත්ථ යපෙත්වා
ද්වෙ දොමනස්සසහගතචෙතනා සෙසා රූපාරූපහවෙපි උප්පජ්ජන්ති, තත්ථ පන

පටිසන්ධිං න ආකඨස්සන්ති, කාමාවචරෙයෙව පටිසන්ධිවසෙන විපාකං
අවචාරෙත්තීති කාමාවචරාත්තෙව වුත්තා.

ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරනිද්දෙසෙ කුසලා චෙත්තා අරූපාවචරාති චතස්සො
අරූපාවචරකුසලචෙත්තා. එතා හි චතස්සො අනිඤ්ජනට්ඨෙත අනිඤ්ජනස්ස ව
අභිසංඛරණට්ඨෙත ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරොති වුවිවන්ති.
රූපාවචරවතුත්ථජ්ඣානානො හි තිස්සො කුසලවිපාකකිරියාවෙත්තා ද්වාදස
අරූපාවචරචෙත්තාති පඤ්චදස ධම්මා අනිච්චලට්ඨෙත අඵන්දනට්ඨෙත ආනෙඤ්ජා
නාම. තත්ථ රූපාවචරා කුසලා චෙත්තා අනිඤ්ජා සමානාපි අත්තනා සරික්ඛකම්පි
අසරික්ඛකම්පි සඉඤ්ජනම්පි අනිඤ්ජනම්පි රූපාරූපං ජනෙතීති
ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරො නාම න භොති. විපාකකිරියාවෙත්තා පන අවිපාකත්තා
විපාකං න අභිසංඛරොත්ති, තථා අරූපාවචරා විපාකකිරියාවෙත්තාපිති එකාදසාපි
එතා චෙත්තා ආනෙඤ්ජාව න අභිසංඛාරා. චතුඛිඛිධා පන අරූපාවචරකුසලචෙත්තා
යථා හත්ථිඅස්සාදීනං සදිසාව ඡායා භොත්ති, එවං අත්තනා සදිසං නිච්චලං
අරූපමෙව ජනෙතීති ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරොති වුවිවන්ති.

එවං පුඤ්ජාභිසංඛාරවසෙන තෙරස, අපුඤ්ඤාභිසංඛාරවසෙන ද්වාදස,
ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරවසෙන චතස්සොති සංඛිඛාපෙතා පරිපිණ්ඩිතා එකුනතිංස
චෙත්තා භොත්ති. ඉති භගවා අපරිමාණෙසු චක්කවාලෙසු අපරිමාණානං සත්තානං
උප්පජ්ජනකකුසලාකුසලචෙත්තා මහාතුලාය ධාරයමානො විය, නාළියං
පක්ඛිපිත්වා මිනමානො විය ව සංඛිඛඤ්ඤානඤාණෙන පරිච්ඡින්නදිත්වා
එකුනතිංසමෙව දස්සෙසි.

ඉදානි අපරිමාණෙසු චක්කවාලෙසු අපරිමාණා සත්තා කුසලාකුසලකම්මං
ආයුභමානා යෙහි ද්වාරෙහි ආයුභන්ති, තාති තිණි කම්මද්වාරාති දස්සෙන්තො
තත්ථ කතමො කායසංඛාරො? කායසඤ්චෙත්තාතිආදිමාහ. තත්ථ
කායසඤ්චෙත්තාති කායවිඤ්ඤත්තිං සමුට්ඨාපෙත්වා කායද්වාරතො පචත්තා අට්ඨ
කාමාවචරකුසලචෙත්තා ද්වාදස අකුසලචෙත්තාති සමච්ඡිති චෙත්තා; කායද්වාරෙ
ආදානග්ගහණචොපනං පාපයමානා උප්පන්නා වීසති කුසලාකුසලචෙත්තාතිපි
චත්තුං වට්ටති.

චච්ඡිඤ්චෙත්තාති චච්චිඤ්ඤත්තිං සමුට්ඨාපෙත්වා චච්ච්චාරතො පචත්තා
තායෙව වීසති චෙත්තා; චච්ච්චාරෙ හනුසඤ්චොපනං වාක්‍යහෙදං පාපයමානා
උප්පන්නා වීසති චෙත්තාතිපි චත්තුං වට්ටති. අභිඤ්ඤාවෙත්තා පනෙත්ථ පරතො
විඤ්ඤාණස්ස පච්චයො න භොතීති න ගහිතා. යථා ව අභිඤ්ඤාවෙත්තා, එවං
උද්ධච්චෙත්තාපි න භොති. තස්මා සාපි විඤ්ඤාණස්ස පච්චයභාවෙ අපනෙතඛිඛා.
අවිජ්ජාපච්චයා පන සංඛිඛාපෙතා භොත්ති.

මනොසඤ්චෙත්තාති උභොපි විඤ්ඤත්තියො අසමුට්ඨාපෙත්වා මනොද්වාරෙ
උප්පන්නා සංඛිඛාපි එකුනතිංස චෙත්තා. ඉති භගවා අපරිමාණෙසු චක්කවාලෙසු

අපරිමාණා සත්තා කුසලාකුසලකම්මං ආයුහමානා ඉමෙහි තිහි ද්වාරෙහි
ආයුහන්තිති ආයුහනකම්මද්වාරං දස්සෙසි.

ඉමෙසං පන ද්විත්තම්පි තිකානං අඤ්ඤාමඤ්ඤං සම්පයොගො වෙදිතබ්බො.
කථං? පුඤ්ඤාභිසංඛාරො හි කායදුච්චරිතා විරමන්තස්ස සියා කායසංඛාරො,
වච්චුච්චරිතා විරමන්තස්ස සියා වච්චසංඛාරො. එවං අට්ඨ කුසලවෙනනා කාමාවචරා
පුඤ්ඤාභිසංඛාරො ච හොති කායසංඛාරො ච වච්චසංඛාරො ච. මනොද්වාරෙ
උප්පන්නා පන තෙරස වෙනනා පුඤ්ඤාභිසංඛාරො ච හොති චිත්තසංඛාරො ච.
අපුඤ්ඤාභිසංඛාරොපි කායදුච්චරිතවසෙන පචත්තියං සියා කායසංඛාරො,
වච්චුච්චරිතවසෙන පචත්තියං සියා වච්චසංඛාරො, ද්වෙ ද්වාරානි මුඤ්චිත්වා
මනොද්වාරෙ පචත්තියං සියා චිත්තසංඛාරොති. එවං අපුඤ්ඤාභිසංඛාරො
කායසංඛාරොපි හොති වච්චසංඛාරොපි චිත්තසංඛාරොපි.

කායසංඛාරො පන සියා පුඤ්ඤාභිසංඛාරො, සියා අපුඤ්ඤාභිසංඛාරො, න
ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරො. තථා වච්චසංඛාරො. චිත්තසංඛාරො පන සියා
පුඤ්ඤාභිසංඛාරො, සියා අපුඤ්ඤාභිසංඛාරො, සියා ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරොති.
ඉමෙ අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරා නාම.

කථං පනෙතං ජානිතබ්බං – ඉමෙ සංඛාරා අවිජ්ජාපච්චයා හොන්තිති?
අවිජ්ජාභාවෙ භාවතො. යස්ස හි දුක්ඛාදීසු අවිජ්ජාසංඛාරාං අඤ්ඤාණං අප්පහීනං
හොති, සො දුක්ඛෙ තාව පුබ්බන්තාදීසු ච අඤ්ඤාණෙන සංසාරදුක්ඛං සුඛසඤ්ඤාය
ගහෙත්වා තස්ස හෙතුභූතෙ තිව්ධෙපි සංඛාරෙ ආරහති, සමුදයෙ අඤ්ඤාණෙන
දුක්ඛහෙතුභූතෙපි තණ්හාපරික්ඛාරෙ සංඛාරෙ සුඛහෙතුතො මඤ්ඤමානො
ආරහති, නිරොධෙ පන මග්ගෙ ච අඤ්ඤාණෙන දුක්ඛස්ස අනිරොධභූතෙපි
ගතිවිසෙසෙ දුක්ඛනිරොධසඤ්ඤී හුත්වා නිරොධස්ස ච අමග්ගභූතසුපි
යඤ්ඤාමරතපාදීසු නිරොධමග්ගසඤ්ඤී හුත්වා දුක්ඛනිරොධං පත්ථයමානො
යඤ්ඤාමරතපාදිමුක්තෙ තිව්ධෙපි සංඛාරෙ ආරහති.

අපිච සො තාය චතුසු සච්චෙසු අප්පහීනාවිජ්ජතාය විසෙසතො
ජාතිජරාරොගමරණාදිඅනෙකාදීනවචොකිණ්ණං පුඤ්ඤඵලසංඛාරං දුක්ඛං
දුක්ඛතො අජානන්තො තස්ස අධිගමාය කායවච්චිත්තසංඛාරාදො
පුඤ්ඤාභිසංඛාරං ආරහති දෙවච්චජරකාමකො විය මරුපපාතං; සුඛසම්මතස්සාපි ච
තස්ස පුඤ්ඤඵලස්ස අන්තෙ මහාපරිලාභජනකං විපරිණාමදුක්ඛතං අප්පස්සාදතඤ්ච
අපස්සන්තොපි තප්පච්චයං චුත්තප්පකාරමෙව පුඤ්ඤාභිසංඛාරං ආරහති සලහො
විය දීපසිඛාහිනිපාතං, මධුබ්න්දුගිද්ධො විය ච මධුලිත්තසත්ථධාරාලෙහනං.

කාමුපසෙවනාදීසු ච සවිපාකෙසු ආදීනවං අපස්සන්තො සුඛසඤ්ඤාය චෙව
කිලෙසාහිභූතතාය ච ද්වාරත්තයප්පචත්තම්පි අපුඤ්ඤාභිසංඛාරං ආරහති ඛාලො
විය ගුථකිළනං, මරිතුකාමො විය ච විසබ්බදනං. ආරුප්පවිපාකෙසු වාපි
සංඛාරවිපරිණාමදුක්ඛතං අනවබුජ්ඣමානො සස්සතාදිවිපල්ලාසෙන

විත්තසම්බාරභූතං ආනෙඤ්ජාභිසම්බාරං ආරහති දිසාමුල්භො විය
පිසාවනගරාහිමුඛමග්ගගමනං.

එවං යස්මා අවිජ්ජාභාවතොව සම්බාරභාවො, න අභාවතො; තස්මා
ජාතිතබ්බමෙතං – ඉමෙ සම්බාරා අවිජ්ජාපච්චයා භොන්තිති. වුත්තම්පි වෙතං –
“අවිද්වා, භික්ඛවෙ, අවිජ්ජාගතො පුඤ්ඤාභිසම්බාරම්පි අභිසම්බරොති,
අපුඤ්ඤාභිසම්බාරම්පි අභිසම්බරොති, ආනෙඤ්ජාභිසම්බාරම්පි අභිසම්බරොති.
යතො ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො අවිජ්ජා පභීනා, විජ්ජා උප්පන්නා, සො
අවිජ්ජාවිරාගා විජ්ජුප්පාදා නෙව පුඤ්ඤාභිසම්බාරං අභිසම්බරොති” ති.

එත්ථාහ – ගණ්භාම තාව එතං ‘අවිජ්ජා සම්බාරානං පච්චයො’ ති. ඉදං පන
වත්තබ්බං – ‘කතමෙසං සම්බාරානං කථං පච්චයො භොති’ ති? තත්ථිදං වූච්චති –

පච්චයො භොති පුඤ්ඤානං, දුට්ඨානෙකධා පන;
පරෙසං පච්ඡිමානං සා, එකධා පච්චයො මතා.

තත්ථ ‘පුඤ්ඤානං දුට්ඨා’ ති ආරම්මණපච්චයෙන ව උපනිස්සයපච්චයෙන වාති
ද්වෙධා පච්චයො භොති. සා හි අවිජ්ජං ඛයතො වයතො සම්මසනකාලෙ
කාමාවචරානං පුඤ්ඤාභිසම්බාරානං ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයො භොති,
අභිඤ්ඤාවිත්තෙන සමොභවිත්තජානනකාලෙ රූපාවචරානං,
අවිජ්ජාසමතික්කමනත්ථාය පන දානාදීනි වෙච කාමාවචරපුඤ්ඤකිරියවත්ථුනි
පුරන්තස්ස රූපාවචරජ්ඣානානි ව උප්පාදෙන්තස්ස ද්වින්නම්පි තෙසං
උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො භොති; තථා අවිජ්ජාසම්මුල්භත්තා
කාමභවරූපභවසම්පත්තියො පත්ථෙත්වා තානෙව පුඤ්ඤානි කරොන්තස්ස.

‘අනෙකධා පන පරෙස’ ත්ති අපුඤ්ඤාභිසම්බාරානං අනෙකධා පච්චයො භොති.
කථං? එසා හි අවිජ්ජං ආරබ්භ රාගාදීනං උප්පජ්ජනකාලෙ ආරම්මණපච්චයෙන,
ගරුං කත්වා අස්සාදනකාලෙ ආරම්මණාධිපතිආරම්මණුපනිස්සයෙහි,
අවිජ්ජාසම්මුල්භස්ස අනාදීනවදස්සාවිනො පාණාතිපානාදීනි කරොන්තස්ස
උපනිස්සයපච්චයෙන, දුතියජවනාදීනං
අනන්තරසමනන්තරානන්තරූපනිස්සයාසෙවනනත්ථිවිගතපච්චයෙහි, යං කිඤ්චි
අකුසලං කරොන්තස්ස
භෙතුසහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහිති අනෙකධා
පච්චයො භොති.

‘පච්ඡිමානං සා එකධා පච්චයො මතා’ ති ආනෙඤ්ජාභිසම්බාරානං
උපනිස්සයපච්චයෙනෙව එකධා පච්චයො මතා. සො පනස්සා උපනිස්සයභාවො
පුඤ්ඤාභිසම්බාරෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බොති.

එත්ථාහ – ‘කිං පනායමෙකාව අවිජ්ජා සම්බාරානං පච්චයො උදාහු අඤ්ඤෙපි
පච්චයා භොන්ති’ ති? කිඤ්චෙත්ථ යදි තාව එකාව එකකාරණවාදො ආපජ්ජති. අථ

‘අඤ්ඤාපි සන්ති අවිජ්ජාපච්චයා සඬබ්බාරා’ ති එකකාරණනිද්දෙසො නුපපජ්ජති? න නුපපජ්ජති. කස්මා? යස්මා –

එකං න එකතො ඉධ, නානෙකමනෙකතොපි නො එකං;
එලමත්ථි අත්ථි පන එක-හෙතුඵලදීපනෙ අත්ථො.

එකතො හි කාරණතො න ඉධ කිඤ්චි එකං එලමත්ථි, න අනෙකං. නාපි අනෙකෙහි කාරණෙහි එකං. අනෙකෙහි පන කාරණෙහි අනෙකමෙව හොති. තථා හි අනෙකෙහි උතුපට්ඨිභිජසලිලසඬබ්බාතෙහි කාරණෙහි අනෙකමෙව රූපගන්ධරසාදිඅඬකුරසඬබ්බාතං එලමුප්පජ්ජමානං දිස්සති. යං පනෙතං “අවිජ්ජාපච්චයා සඬබ්බාරා, සඬබ්බාරපච්චයා විඤ්ඤාණ” න්ති එකෙකහෙතුඵලදීපනං කතං, තත්ථ අත්ථො අත්ථි, පයොජනං විජ්ජති.

භගවා හි කත්ථවි පධානත්තා, කත්ථවි පාකටත්තා, කත්ථවි අසාධාරණත්තා, දෙසනාවිලාසස්ස ච වෙනෙය්‍යානඤ්ච අනුරූපතො එකමෙවහෙතුං වා එලං වා දීපෙති; “එස්සපච්චයා වෙදනා” ති (දී. නි. 2.97) හි එකමෙව හෙතුං එලඤ්චාහ. එස්සො හි වෙදනාය පධානහෙතු යථාඑස්සං වෙදනාවචත්ථානතො. වෙදනා ච එස්සස්ස පධානඑලං යථාවෙදනං එස්සවචත්ථානතො.

“සෙම්භසමුට්ඨානා ආබාධා” ති (මහානි. 5) පාකටත්තා එකං හෙතුමාහ. පාකටො හෙත්ථ සෙම්භො, න කම්මාදයො. “යෙ කෙවි, හික්ඛවෙ, අකුසලා ධම්මා, සබ්බෙනෙ අයොනිසොමනසිකාරමූලකා” ති අසාධාරණත්තා එකං හෙතුමාහ; අසාධාරණො හි අයොනිසොමනසිකාරො අකුසලානං, සාධාරණානි චත්ථාරම්මණාදිනිති.

තස්මා අයමිධ අවිජ්ජා විජ්ජමානෙසුපි අඤ්ඤාසු චත්ථාරම්මණසහජාතධම්මාදීසු සඬබ්බාරකාරණෙසු “අස්සාදානුපස්සිනො තණ්හා පච්චස්සති” ති (සං. නි. 2.52) ච “අවිජ්ජාසමුදයා ආසවසමුදයො” ති (ම. නි. 1.104) ච චචනතො අඤ්ඤාසම්පි තණ්හාදිනං සඬබ්බාරහෙතුනං හෙතූති පධානත්තා, “අවිද්වා, හික්ඛවෙ, අවිජ්ජාගතො පුඤ්ඤාහිසඬබ්බාරම්පි අහිසඬබ්බරොති” ති පාකටත්තා අසාධාරණත්තා ච සඬබ්බාරානං හෙතුභාවෙන දීපිතාති වෙදිතබ්බා. එතෙනෙව ච එකෙකහෙතුඵලදීපනපරිහාරවචනෙන සබ්බත්ථ එකෙකහෙතුඵලදීපනෙ පයොජනං වෙදිතබ්බන්ති.

එත්ථාහ – එවං සන්තෙපි එකත්තානිට්ඨඑලාය සාවජ්ජාය අවිජ්ජාය කථං පුඤ්ඤානෙඤ්ජාහිසඬබ්බාරපච්චයත්තං යුජ්ජති? න හි නිම්බබ්බිජතො උච්ඡු උජ්ජජ්ජති. කථං න යුජ්ජස්සති? ලොකස්මිඤ්ඤි –

විරුද්ධො වාවිරුද්ධො ච, සදිසාසදිසො තථා;
ධම්මානං පච්චයො සිද්ධො, විපාකා එව තෙ ව න.

ධම්මානඤ්ඤි යානසභාවකිච්චාදිවිරුද්ධො ච අවිරුද්ධො ච පච්චයො ලොකෙ සිද්ධො. පුරිමචිත්තඤ්ඤි අපරචිත්තස්ස යානවිරුද්ධො පච්චයො, පුරිමසිප්පාදිසික්ඛා ච පච්ඡාපචන්තමානානං සිප්පාදිකිරියානං. කම්මං රූපස්ස සභාවවිරුද්ධො පච්චයො, ඛිරාදිති ච දධිආදීනං. ආලොකො චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස කිච්චවිරුද්ධො, ගුළාදයො ච ආසවාදීනං. චක්ඛුරූපාදයො පන චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං යානාවිරුද්ධා පච්චයා. පුරිමජවනාදයො පච්ඡිමජවනාදීනං සභාවාවිරුද්ධා කිච්චාවිරුද්ධා ච.

යථා ච විරුද්ධාවිරුද්ධා පච්චයා සිද්ධා, එවං සදිසාසදිසාපි. සදිසමෙව හි උතුආභාරසඬ්ඛාතං රූපං රූපස්ස පච්චයො හොති, සාලිඛිජාදීති ච සාලිඵලාදීනං. අසදිසමිපි රූපං අරූපස්ස, අරූපඤ්ච රූපස්ස පච්චයො හොති; ගොලොමාවිලොමවිසාණදධිතිලපිට්ඨාදීති ච දඬිබභූතිණකාදීනං. යෙසඤ්ච ධම්මානං යෙ විරුද්ධාවිරුද්ධා සදිසාසදිසා පච්චයා, න තෙ ධම්මා තෙසං ධම්මානං විපාකායෙව. ඉති අයං අවිජ්ජා විපාකවසෙන එකන්තානිට්ඨඵලසභාවවසෙන ච සාවජ්ජාපි සමානා සබ්බෙසමිපි එතෙසං පුඤ්ඤාභිසංඛාරාදීනං යථානුරූපං යානකිච්චසභාවවිරුද්ධාවිරුද්ධපච්චයවසෙන සදිසාසදිසපච්චයවසෙන ච පච්චයො හොතීති වෙදිතඛිබ්බා.

සො චස්සා පච්චයභාවො ‘‘යස්ස හි දුක්ඛාදීසු අවිජ්ජාසඬ්ඛාතං අඤ්ඤාණං අප්පහීනං හොති, සො දුක්ඛෙ තාව පුබ්බන්තාදීසු ච අඤ්ඤාණෙන සංසාරදුක්ඛං සුඛසඤ්ඤාය ගහෙත්වා තස්ස හෙතුභූතෙ තිව්ධෙපි සඬ්ඛාරෙ ආරහති’’තිආදීනා නයෙන චුත්තො එව.

අපිච අයං අඤ්ඤොපි පරියායො –

චුතුපපාතෙ සංසාරෙ, සඬ්ඛාරානඤ්ච ලක්ඛණෙ;
යො පටිච්චසමුප්පන්න-ධම්මෙසු ච විමුය්හති.

අභිසඬ්ඛරොති සො එතෙ, සඬ්ඛාරෙ තිව්ධෙ යතො;
අවිජ්ජා පච්චයො තෙසං, තිව්ධානමිපි යං තතොති.

කථං පන යො එතෙසු විමුය්හති, සො තිව්ධෙපෙනෙ සඬ්ඛාරෙ කරොතීති වෙ? චුතියා තාව විමුළ්භො සබ්බන්ථ ‘‘ඛන්ධානං හෙදො මරණං’’න්ති චුති. අගණ්හන්තො ‘සත්තො මරති, සත්තස්ස දෙසන්තරසඬ්ඛමන’න්තිආදීති විකප්පෙති. උපපාතෙ විමුළ්භො සබ්බන්ථ ‘‘ඛන්ධානං පාතුභාවො ජාතී’’ති උපපාතං අගණ්හන්තො ‘සත්තො උපපජ්ජති, සත්තස්ස නවසරීරපාතුභාවො’තිආදීති විකප්පෙති. සංසාරෙ විමුළ්භො යො එස –

‘‘ඛන්ධානඤ්ච පටිපාටි, ධාතුආයතනාන ච;
අබ්බොච්ඡින්නං චත්තමානා, සංසාරොති පවුච්චති’’ති.

එවං වණ්ණිතො සංසාරො. තං එවං අගණ්හන්තො ‘අයං සත්තො අස්මා ලොකා පරං ලොකං ගච්ඡති, පරස්මා ලොකා ඉමං ලොකං ආගච්ඡති’ තිආදීති විකප්පෙති. සඬබ්බරාතං ලක්ඛණෙ විමුල්ලො සඬබ්බරාතං සභාවලක්ඛණං සාමඤ්ඤලක්ඛණඤ්ච අගණ්හන්තො සඬබ්බරො අත්තතො අත්තනියතො ධූවතො සුභතො සුඛතො ච විකප්පෙති. පට්ඨවසමුප්පන්නධම්මෙසු විමුල්ලො අවිජ්ජාදීහි සඬබ්බරාදීනං පවත්තිං අගණ්හන්තො ‘අත්තා ජානාති වා න ජානාති වා, සො එව කරොති ච කාරොති ච සො පටිසන්ධියං උපපජ්ජති, තස්ස අණුඉස්සරාදයො කලලාදිභාවෙන සරීරං සණ්ඨපෙත්වා ඉන්ද්‍රියානි සම්පාදෙත්ති, සො ඉන්ද්‍රියසම්පන්නො ඵ්ඤ්ඤානි වෙදියති තණ්හියති උපාදියති සට්ඨියති, සො පුන හවත්තරෙ හවති’ ති වා ‘සබ්බෙ සත්තා නියතිසඬගතිභාවපරිණතා’ ති (දී. නි. 1.168) වා විකප්පෙති. සො එවං අවිජ්ජාය අන්ධිකතො එවං විකප්පෙන්නො යථා නාම අන්ධො පථවියං විවරන්තො මග්ගම්පි අමග්ගම්පි උලම්පි නින්තම්පි සමම්පි විසමම්පි පටිපජ්ජති, එවං පුඤ්ඤම්පි අපුඤ්ඤම්පි ආනෙඤ්ජම්පි සඬබ්බරං අභිසඬබ්බරොතිති. තෙනෙනං වූච්චති –

යථාපි නාම ජච්චන්ධො, නරො අපරිනායකො;
එකදා යාති මග්ගෙන, කුම්මග්ගෙනාපි එකදා.

සංසාරෙ සංසරං බාලො, තථා අපරිනායකො;
කරොති එකදා පුඤ්ඤං, අපුඤ්ඤම්පි එකදා.

යදා ඤත්වා ච සො ධම්මං, සච්චානි අභිසමෙස්සති;
තදා අවිජ්ජුපසමා, උපසන්නො වරිස්සතිති.

අයං අවිජ්ජාපච්චයා සඬබ්බරාති පදස්මිං විත්ථාරකථා.

අවිජ්ජාපච්චයා සඬබ්බරපදනිද්දෙසො.

විඤ්ඤාණපදනිද්දෙසො

227. සඬබ්බරපච්චයා විඤ්ඤාණපදනිද්දෙසෙ වක්ඛුවිඤ්ඤාණන්තිආදීසු වක්ඛුවිඤ්ඤාණං කුසලවිපාකං අකුසලවිපාකන්ති දූවිධං හොති. තථා සොතඝානජිව්හාකායවිඤ්ඤාණානි. මනොවිඤ්ඤාණං පන කුසලාකුසලවිපාකා ද්වෙ මනොධාතුයො, තිස්සො අහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතුයො, අට්ඨ සහෙතුකානි කාමාවචරවිපාකවිත්තානි, පඤ්ච රූපාවචරානි, චත්තාරි අරූපාවචරානීති බාවිසතිවිධං හොති. ඉති ඉමෙහි ඡහි විඤ්ඤාණෙහි සබ්බානිපි බාත්තිංස ලොකියවිපාකවිඤ්ඤාණානි සඬගතිතානි හොත්ති. ලොකුත්තරානි පන වට්ටකථායං න යුජ්ජන්තිති න ගහිතානි.

තත්ථ සියා – කථං පනෙනං ජානිතබ්බං ‘ඉදං චුත්තජ්ජකාරං විඤ්ඤාණං සඬබ්බරපච්චයා හොති’ ති? උපවිතකම්මාභාවෙ විපාකාභාවතො. විපාකඤ්ඤෙනං,

විපාකඤ්ච න උපචිතකම්මාභාවෙ උප්පජ්ජති. යදි උප්පජ්ජෙය්‍යා, සබ්බෙසං
සබ්බවිපාකානි උප්පජ්ජෙය්‍යාං; න ච උප්පජ්ජන්තීති ජානිතබ්බමෙතං –
‘සඬ්ඛාරපච්චයා ඉදං විඤ්ඤාණං හොති’ති.

කතරසඬ්ඛාරපච්චයා කතරවිඤ්ඤාණන්ති වෙ?
කාමාවචරපුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරපච්චයා තාව කුසලවිපාකානි පඤ්ච
චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි, මනෝවිඤ්ඤාණෙ එකා මනෝධාතු, ද්වෙ
මනෝවිඤ්ඤාණධාතූයො, අට්ඨ කාමාවචරමහාවිපාකානීති සොළස. යථාහ –

“කාමාවචරස්ස කුසලස්ස කම්මස්ස කතත්තා උපචිතත්තා විපාකං
චක්ඛුවිඤ්ඤාණං උප්පන්නං හොති. තථා සොතසානජීවිහාකායවිඤ්ඤාණං
උප්පන්නං හොති, විපාකා මනෝධාතු උප්පන්නා හොති,
මනෝවිඤ්ඤාණධාතු උප්පන්නා හොති සොමනස්සසහගතා,
මනෝවිඤ්ඤාණධාතු උප්පන්නා හොති උපෙක්ඛාසහගතා,
මනෝවිඤ්ඤාණධාතු උප්පන්නා හොති සොමනස්සසහගතා
ඤාණසම්පයුත්තා, සොමනස්සසහගතා ඤාණසම්පයුත්තා සසඬ්ඛාරෙත,
සොමනස්සසහගතා ඤාණවිජ්ජයුත්තා, සොමනස්සසහගතා ඤාණවිජ්ජයුත්තා
සසඬ්ඛාරෙත, උපෙක්ඛාසහගතා ඤාණසම්පයුත්තා, උපෙක්ඛාසහගතා
ඤාණසම්පයුත්තා සසඬ්ඛාරෙත, උපෙක්ඛාසහගතා ඤාණවිජ්ජයුත්තා,
උපෙක්ඛාසහගතා ඤාණවිජ්ජයුත්තා සසඬ්ඛාරෙතා”ති (ධ. ස. 431, 498).

රූපාවචරපුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරපච්චයා පන පඤ්ච රූපාවචරවිපාකානි. යථාහ –

“තස්සෙව රූපාවචරස්ස කුසලස්ස කම්මස්ස කතත්තා උපචිතත්තා
විපාකං විච්චිවෙව කාමෙහි...පෙ.... පට්ඨං ඤානං...පෙ.... පඤ්චමං ඤානං
උපසම්පජ්ජ විහරති”ති (ධ. ස. 499).

එවං පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරපච්චයා එකච්ඡතිවිධං විඤ්ඤාණං හොති.

අපුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරපච්චයා පන අකුසලවිපාකානි පඤ්ච චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි,
එකා මනෝධාතු, එකා මනෝවිඤ්ඤාණධාතූනි එවං සත්තවිධං විඤ්ඤාණං හොති.
යථාහ –

“අකුසලස්ස කම්මස්ස කතත්තා උපචිතත්තා විපාකං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං
උප්පන්නං හොති. තථා සොතසානජීවිහාකායවිඤ්ඤාණං, විපාකා මනෝධාතු,
විපාකා මනෝවිඤ්ඤාණධාතු උප්පන්නා හොති”ති (ධ. ස. 556).

ආනෙඤ්ජාභිසඬ්ඛාරපච්චයා පන චත්තාරි අරූපවිපාකානීති එවං චතුබ්බිධං
විඤ්ඤාණං හොතීති. යථාහ –

“තස්සෙව අරුපාවචරස්ස කුසලස්ස කම්මස්ස කතත්තා උපවිතත්තා
 විපාකං සබ්බසො රූපසඤ්ඤානං සමතික්කමා
 ආකාසානඤ්චායතනසඤ්ඤාසහගතං...පෙ....
 විඤ්ඤාණඤ්චායතනසඤ්ඤාසහගතං...පෙ....
 ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසඤ්ඤාසහගතං...පෙ....
 නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසඤ්ඤාසහගතං සුඛස්ස ච පහානා...පෙ....
 චතුත්ථං ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරති”ති (ධ. ස. 501).

එවං යං සඬ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං හොති, තං ඤාත්වා ඉදානිස්ස එවං පවත්ති
 වෙදිතබ්බා – සබ්බමෙව හි ඉදං පවත්තිපටිසන්ධිවසෙන ද්විධා පවත්තති. තත්ථ ද්වෙ
 පඤ්චවිඤ්ඤාණානි, ද්වෙ මනොධාතුයො,
 සොමනස්සහගතාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතූනි ඉමානි තෙරස
 පඤ්චවොකාරහවෙ පවත්තියංයෙව පවත්තන්ති. සෙසානි එකුනච්ඡති තිසු භවෙසු
 යථානුරූපං පවත්තියම්පි පටිසන්ධියම්පි පවත්තන්ති.

කථං? කුසලවිපාකානි තාව චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි පඤ්ච කුසලවිපාකෙන වා
 අකුසලවිපාකෙන වා නිබ්බත්තස්ස යථාක්කමං පරිපාකමුපගතින්ද්‍රියස්ස චක්ඛාදීනං
 ආපාඨගතං ඉට්ඨං වා ඉට්ඨමජ්ඣක්කත්තං වා රූපාදිආරම්මණං ආරබ්භ චක්ඛාදිපසාදං
 නිස්සාය දස්සනසවනසායනසායනචුසනකිච්චං සාධයමානානි පවත්තන්ති. තථා
 අකුසලවිපාකානි පඤ්ච. කෙවලඤ්ඤි තෙසං අනිට්ඨං අනිට්ඨමජ්ඣක්කත්තං වා
 රූපාදිආරම්මණං හොති, අයමෙව විසෙසො. දසාපි වෙනානි
 නියතද්වාරාරම්මණචත්ථුට්ඨානානි නියතකිච්චානෙව ච භවන්ති.

තතො කුසලවිපාකානං චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං අනන්තරං
 කුසලවිපාකමනොධාතු තෙසඤ්ඤෙව ආරම්මණමාරබ්භ හදයචත්ථුං නිස්සාය
 සම්පට්ඨිනකිච්චං සාධයමානා පවත්තති. තථා අකුසලවිපාකානං අනන්තරං
 අකුසලවිපාකා. ඉදඤ්ච පන ද්වයං අනියතද්වාරාරම්මණං නියතචත්ථුට්ඨානං
 නියතකිච්චඤ්ච හොති.

සොමනස්සහගතා පන අහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු
 කුසලවිපාකමනොධාතුයා අනන්තරං තස්සා එව ආරම්මණං ආරබ්භ හදයචත්ථුං
 නිස්සාය සන්තිරණකිච්චං සාධයමානා ච ඡසු ද්වාරෙසු බලවාරම්මණෙ
 කාමාවචරසත්තානං යෙහුයොන ලොභසම්පයුත්තජවනාවසානෙ භවඬ්ගචීථී.
 පච්ඡන්දිත්වා ජවනෙන ගහිතාරම්මණෙ තදාරම්මණවසෙන ච සකිං වා ද්වික්ඛත්තුං
 වා පවත්තති. විත්තජ්ජවත්තිගණනයං පන සබ්බද්වාරෙසු තදාරම්මණෙ ද්වෙ එව
 විත්තවාරා ආගතා. ඉදං පන විත්තං තදාරම්මණන්ති ච පිට්ඨිභවඬ්ගන්ති වානි ද්වෙ
 නාමානි ලහති, අනියතද්වාරාරම්මණං නියතචත්ථුකං අනියතට්ඨානකිච්චඤ්ච
 හොතීති. එවං තාව තෙරස පඤ්චවොකාරහවෙ පවත්තියංයෙව පවත්තන්ති
 වෙදිතබ්බානි. සෙසෙසු එකුනච්ඡතියා විත්තෙසු න කිඤ්චි අත්තතො අනුරූපාය
 පටිසන්ධියා න පවත්තති.

පවත්නියං පන කුසලාකුසලවිපාකා තාව ද්වෙ
අහෙනුකමනොවිඤ්ඤාණධාතුයො පඤ්චද්වාරෙර කුසලාකුසලවිපාකමනොධාතුනං
අනන්තරං සන්තීරණකිව්වං, ඡසු ද්වාරෙරසු පුබ්බෙ චුත්තනයෙනෙව
තදාරම්මණකිව්වං, අත්තනා දින්නපට්ඨන්ධිනො උද්ධං අසති හවඬගුපව්ඡෙදකෙ
චිත්තුප්පාදෙ හවඬගකිව්වං, අත්තෙ චුතිකිව්වඤ්චාති චත්තාරි කිව්වාති සාධයමානා
නියතචත්ථුකා අනියතද්වාරාරම්මණට්ඨානකිව්වා හුත්වා පවත්තන්ති.

අට්ඨ කාමාවචරසහෙනුකචිත්තාති පවත්නියං චුත්තනයෙනෙව ඡසු ද්වාරෙරසු
තදාරම්මණකිව්වං, අත්තනා දින්නපට්ඨන්ධිනො උද්ධං අසති හවඬගුපව්ඡෙදකෙ
චිත්තුප්පාදෙ හවඬගකිව්වං, අත්තෙ චුතිකිව්වඤ්චාති තීණි කිව්වාති සාධයමානාති
නියතචත්ථුකාති අනියතද්වාරාරම්මණට්ඨානකිව්වාති හුත්වා පවත්තන්ති.

පඤ්ච රූපාවචරාති චත්තාරි ච අරූපාවචරාති අත්තනා දින්නපට්ඨන්ධිනො
උද්ධං අසති හවඬගුපව්ඡෙදකෙ චිත්තුප්පාදෙ හවඬගකිව්වං, අත්තෙ චුතිකිව්වඤ්චාති
කිව්වද්වයං සාධයමානාති පවත්තන්ති. තෙසු රූපාවචරාති නියතචත්ථාරම්මණාති
අනියතට්ඨානකිව්වාති, ඉතරාති අචත්ථුකාති නියතාරම්මණාති
අනියතට්ඨානකිව්වාති හුත්වා පවත්තන්ති. එවං තාව බාත්තිංසව්ධම්පි විඤ්ඤාණං
පවත්නියං සඬබාරපච්චයා පවත්තති. තත්ත්වං තෙ සඬබාරා කම්මපච්චයෙන ච
උපනිස්සයපච්චයෙන ච පච්චයා හොන්ති.

තත්ථ යානෙතාති එකාදස තදාරම්මණචිත්තාති චුත්තාති, තෙසු එකම්පි
රූපාරූපහවෙ තදාරම්මණං හුත්වා න පවත්තති. කස්මා? ඛිජාභාවා. තත්ථ හි
කාමාවචරවිපාකසඬබාතං පට්ඨන්ධිඛිජං නත්ථි, යං රූපාදීසු ආරම්මණෙසු පවත්නියං
තස්ස ජනකං හවෙය්‍යා. චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනම්පි රූපහවෙ අභාවො ආපජ්ජති චෙ?
න; ඉන්ද්‍රියජ්ජපවත්තිආනුභාවතො ද්වාරවීථිහෙදෙ චිත්තනියමතො ව.

යථා චෙතං තදාරම්මණං එකන්තෙන රූපාරූපහවෙ නජ්ජපවත්තති තථා සබ්බෙපි
අකාමාවචරෙ ධම්මෙ නානුබන්ධති. කස්මා? අජනකත්තා චෙව ජනකස්ස ච
අසදිසත්තා. තඤ්ඤි යථා නාම ගෙහා නික්ඛම්ත්වා බහි ගන්තුකාමො තරුණදාරකො
අත්තනො ජනකං පිතරං වා අඤ්ඤං වා පිතුසදිසං හිතකාමං ඤාතිං අඬගුලියං
ගහෙත්වා අනුබන්ධති, න අඤ්ඤං රාජපුරිසාදිං, තථා එතම්පි හවඬගාරම්මණතො
බහි නික්ඛම්තුකාමං සභාගතාය අත්තනො ජනකං පිතරං වා පිතුසදිසං වා
කාමාවචරජවනමෙව අනුබන්ධති, න අඤ්ඤං මහග්ගතං අනුත්තරං වා.

යථා චෙතං මහග්ගතලොකුත්තරෙ ධම්මෙ නානුබන්ධති, තථා යදා එතෙ
කාමාවචරධම්මාපි මහග්ගතාරම්මණා හුත්වා පවත්තන්ති තදා තෙපි නානුබන්ධති.
කස්මා? අපරිචිතදෙසත්තා අච්චන්තපරිත්තාරම්මණත්තා ව. තඤ්ඤි යථා පිතරං වා
පිතුසදිසං වා ඤාතිං අනුබන්ධන්තොපි තරුණදාරකො
සරද්වාරඅත්තරවීථිචතුක්කාදිම්හි පරිචිතෙයෙව දෙසෙ අනුබන්ධති, න අරඤ්ඤං වා
යුද්ධභූමිං වා ගච්ජන්තං; එවං කාමාවචරධම්මෙ අනුබන්ධන්තම්පි අමහග්ගතාදිම්හි

පරිච්ඡේදයෙහි දෙසෙ පවත්නාමානෙ ධම්මෙ අනුබන්ධනී, න
මහග්ගනලොකුත්තරධම්මෙ ආරබ්භ පවත්නාමානෙනි.

යස්මා චස්ස “සබ්බො කාමාවචරවිපාකො කිරියමනොධාතු
කිරියඅහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු සොමනස්සසහගතා ඉමෙ ධම්මා
පරිත්තාරම්මණා” ති එවං අවිචන්තපරිත්තමෙව ආරම්මණං වුත්තං, තස්මාපෙනං
මහග්ගනලොකුත්තරාරම්මණෙ කාමාවචරධම්මෙපි නානුබන්ධනීති වෙදිතබ්බං.

කිං වා ඉමාය යුත්තිකථාය? අට්ඨකථායඤ්ඤි එකන්තෙනෙව වුත්තං – එකාදස
තදාරම්මණවිත්තානි නාමගොත්තං ආරබ්භ ජවනෙ ජවිතෙ තදාරම්මණං න
ගණ්හන්ති. පණ්ණත්තිං ආරබ්භ ජවනෙ ජවිතෙ තදාරම්මණං න ලබ්භති.
තිලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනාය තදාරම්මණං න ලබ්භති. වුට්ඨානගාමිනියා
බලවිපස්සනාය තදාරම්මණං න ලබ්භති. රූපාරූපධම්මෙ ආරබ්භ ජවනෙ ජවිතෙ
තදාරම්මණං න ලබ්භති. මිච්ඡත්තනියතධම්මෙසු තදාරම්මණං න ලබ්භති.
සම්මත්තනියතධම්මෙසු තදාරම්මණං න ලබ්භති. ලොකුත්තරධම්මෙ ආරබ්භ
ජවනෙ ජවිතෙ තදාරම්මණං න ලබ්භති. අභිඤ්ඤාඤාණං ආරබ්භ ජවනෙ ජවිතෙ
තදාරම්මණං න ලබ්භති. පටිසම්භිදාඤාණං ආරබ්භ ජවනෙ ජවිතෙ තදාරම්මණං න
ලබ්භති. කාමාවචරෙ දුබ්බලාරම්මණෙ තදාරම්මණං න ලබ්භති, ඡසු ද්වාරෙසු
බලවාරම්මණෙ ආපාටගතෙයෙව ලබ්භති, ලබ්භමානඤ්ච කාමාවචරෙයෙව ලබ්භති.
රූපාරූපහවෙ තදාරම්මණං නාම නත්තීති.

යං පන වුත්තං “සෙසෙසු එකුනවිසතියා විත්තෙසු න කිඤ්චි අත්තනො
අනුරූපාය පටිසන්ධියා න පවත්තනී” ති, තං අනිසංඛිත්තත්තා දුබ්බිජානං. තෙනස්ස
විත්ථාරනයදස්සනත්ථං වුච්චති – “කති පටිසන්ධියො? කති පටිසන්ධිවිත්තානි?
කෙන කත්ථ පටිසන්ධි හොති? කිං පටිසන්ධියා ආරම්මණං” ති?

අසඤ්ඤපටිසන්ධියා සද්ධිං විසති පටිසන්ධියො. වුත්තජ්ජකාරානෙව
එකුනවිසති පටිසන්ධිවිත්තානි. තත්ථ අකුසලවිපාකාය
අහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතූයා අපායෙසු පටිසන්ධි හොති, කුසලවිපාකාය
මනුස්සලොකෙ ජවිචන්ධජාතිබධිරජාතිඋම්මත්තකඵලමුගනපුංසකාදීනං. අට්ඨහි
සහෙතුකමභාවිපාකෙහි කාමාවචරදෙවෙසු වෙව මනුස්සෙසු ව පුඤ්ඤවත්තානං
පටිසන්ධි හොති, පඤ්චහි රූපාවචරවිපාකෙහි රූපීබ්බුහිමලොකෙ, චතුහි
අරූපාවචරවිපාකෙහි අරූපලොකෙති. යෙන ව යත්ථ පටිසන්ධි හොති, සා එව තස්සා
අනුරූපපටිසන්ධි නාම.

සඬ්ඛෙපතො පටිසන්ධියා තිණි ආරම්මණානි හොන්ති – කම්මං, කම්මනිමිත්තං,
ගතිනිමිත්තන්ති. තත්ථ කම්මං නාම ආයුහිතා කුසලාකුසලවෙතනා. කම්මනිමිත්තං
නාම යං වත්ථුං ආරම්මණං කත්වා කම්මං ආයුහති. තත්ථ අතීතෙ
කජ්ජකොට්ඨසහස්සමත්ථකස්මිම්පි කම්මෙ කතෙ තස්මිං බණෙ කම්මං වා
කම්මනිමිත්තං වා ආගන්ත්වා උපට්ඨාති.

තත්‍වය. කම්මනිමිත්තස්ස උපට්ඨානෙ වත්ථු – ගොපකසීවලී කිර නාම
 තාලපිට්ඨිකවිභාලෙ වෙනියං කාරෙසි. තස්ස මරණමඤ්චෙ නිපන්තස්ස වෙනියං
 උපට්ඨාසි. සො තදෙව නිමිත්තං ගණ්හිත්වා කාලංකත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බන්ති.
 අඤ්ඤා සම්මුල්ලිකාලකිරියා නාම භොති. පරමමුඛං ගච්ඡන්තස්ස හි පච්ඡතො
 තිබ්බෙණන අසිනා සිසං ඡින්දන්ති. නිපජ්ජිත්වා නිද්දායන්තස්සාපි තිබ්බෙණන අසිනා
 සිසං ඡින්දන්ති. උදකෙ ඔසිදාපෙත්වා මාරොන්ති. එවරුපෙපි කාලෙ අඤ්ඤතරං
 කම්මං වා කම්මනිමිත්තං වා උපට්ඨාති. අඤ්ඤං ලභුකමරණං නාම අත්ථී.
 නිබ්බදනදණ්ඩකමත්ථකස්මිඤ්ඤි නිලීනමක්ඛිකං මුග්ගරොන පහරිත්වා පිසන්ති.
 එවරුපෙපි කාලෙ කම්මං වා කම්මනිමිත්තං වා උපට්ඨාති. එවං පිසියමානාය පන
 මක්ඛිකාය පයමං කායද්වාරාවජ්ජනං භවඤ්ඤං නාවට්ටෙති, මනොද්වාරාවජ්ජනමෙව
 ආවට්ටෙති. අථ ජවනං ජවිත්වා භවඤ්ඤං ඔතරති. දුතියවාලෙ කායද්වාරාවජ්ජනං
 භවඤ්ඤං ආවට්ටෙති. තතො කායවිඤ්ඤාණං, සම්පට්ච්ඡනං, සන්තීරණං,
 වොට්ඨපනන්ති වීථිවිත්තානි පවත්තන්ති. ජවනං ජවිත්වා භවඤ්ඤං ඔතරති.
 තතියවාලෙ මනොද්වාරාවජ්ජනං භවඤ්ඤං ආවට්ටෙති. අථ ජවනං ජවිත්වා භවඤ්ඤං
 ඔතරති. එතස්මිං යානෙ කාලකිරියං කරොති. ඉදං කිමත්ථං ආහතං? අරුපධම්මානං
 විසයො නාම එවං ලභුකොති දීපනත්ථං.

ගතිනිමිත්තං නාම නිබ්බන්තනකම්මකායෙ එකො වණ්ණො උපට්ඨාති. තත්ථ
 නිරයෙ උපට්ඨහන්තෙ ලොහකුම්භිසදියො හුත්වා උපට්ඨාති. මනුස්සලොකෙ
 උපට්ඨහන්තෙ මාතුකුම්භිකම්මලයානසදියො හුත්වා උපට්ඨාති. දෙවලොකෙ
 උපට්ඨහන්තෙ කප්පරුක්ඛවිමානසයනාදීනි උපට්ඨහන්ති. එවං කම්මං,
 කම්මනිමිත්තං, ගතිනිමිත්තන්ති සඬබ්බෙපතො පටිසන්ධියා තීණි ආරම්මණානි
 භොන්ති.

අපරො නයො – පටිසන්ධියා තීණි ආරම්මණානි භොන්ති? අතීතං,
 පච්චුප්පන්තං, නවත්තබ්බඤ්ච. අසඤ්ඤීපටිසන්ධි අනාරම්මණාති. තත්ථ
 විඤ්ඤාණඤ්චායතනනෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනපටිසන්ධිනං අතීතමෙව
 ආරම්මණං. දසන්තං කාමාවචරානං අතීතං වා පච්චුප්පන්තං වා. සෙසානං
 නවත්තබ්බං. එවං තීසු ආරම්මණෙසු පවත්තමානා පන පටිසන්ධි යස්මා
 අතීතාරම්මණස්ස වා නවත්තබ්බාරම්මණස්ස වා චුතිවිත්තස්ස අනන්තරමෙව භොති.
 පච්චුප්පන්තාරම්මණං පන චුතිවිත්තං නාම නත්ථී. තස්මා ද්වීසු ආරම්මණෙසු
 අඤ්ඤතරාරම්මණාය චුතියා අනන්තරං තීසු ආරම්මණෙසු අඤ්ඤතරාරම්මණාය
 පටිසන්ධියා සුගතිදුගතිවසෙන පවත්තනාකාරො වෙදිතබ්බො.

සෙය්‍යාටීදං – කාමාවචරසුගතියං තාව ධීතස්ස පාපකම්මිනො පුග්ගලස්ස
 “තානිස්ස තම්හි සමයෙ ඔලම්බන්ති” තිආදිවචනතො (ම. නි. 3.248) මරණමඤ්චෙ
 නිපන්තස්ස යටුපවිතං පාපකම්මං වා කම්මනිමිත්තං වා මනොද්වාරො
 ආපාඨමාගච්ඡති. තං ආරබ්භ උප්පන්නාය තදාරම්මණපරියොසානාය සුද්ධාය වා
 ජවනවීරියා අනන්තරං භවඤ්ඤවිසයං ආරම්මණං කත්වා චුතිවිත්තං උප්පජ්ජති.
 තස්මිං නිරුද්ධෙ තදෙව ආපාඨගතං කම්මං වා කම්මනිමිත්තං වා ආරබ්භ

අනුපවිෂ්ඨනකිලෙසබලවිනාමිතං දුග්ගතිපරියාපන්නං පටිසන්ධිවිත්තං උප්පජ්ජති.
අයං අතීතාරම්මණාය චුතියා අනන්තරා අතීතාරම්මණා පටිසන්ධි.

අපරස්ස මරණසමයෙ චුත්තජ්ජකාරකම්මවසෙන නරකාදීසු
අග්ගිජාලවණ්ණාදිකං දුග්ගතිනිමිත්තං මනොද්වාලෙ ආපාටමාගච්ඡති. තස්ස
ද්වික්ඛත්තුං භවඬගෙ උප්පජ්ජන්වා නිරුද්ධෙ තං ආරම්මණං ආරබ්භ එකං
ආවජ්ජනං, මරණස්ස ආසන්නභාවෙන මන්දිභූතවෙගත්තා පඤ්ච ජවනානි, ද්වෙ
තදාරම්මණානි තිණි වීථිවිත්තානි උප්පජ්ජන්ති. තතො භවඬගවිසයං ආරම්මණං
කත්වා එකං චුතිවිත්තං. එත්තාවතා එකාදස විත්තක්ඛණා අතීතා භොන්ති.
අථාචසෙසපඤ්චවිත්තක්ඛණායුක්තෙ තස්මිංයෙව ආරම්මණෙ පටිසන්ධිවිත්තං
උප්පජ්ජති. අයං අතීතාරම්මණාය චුතියා අනන්තරා පච්චුප්පන්නාරම්මණා
පටිසන්ධි.

අපරස්ස මරණසමයෙ පඤ්චන්තං ද්වාරානං අඤ්ඤතරස්මිං ද්වාලෙ
රාගාදිභෙතුභූතං භීතාරම්මණං ආපාටමාගච්ඡති. තස්ස යථාක්කමෙන
උප්පන්නවොට්ඨබ්බනාවසානෙ මරණස්ස ආසන්නභාවෙන මන්දිභූතවෙගත්තා
පඤ්ච ජවනානි ද්වෙ තදාරම්මණානි ව උප්පජ්ජන්ති. තතො භවඬගවිසයමාරම්මණං
කත්වා එකං චුතිවිත්තං. එත්තාවතා ද්වෙ භවඬගානි, ආවජ්ජනං, දස්සනං,
සම්පට්ච්ඡනං, සන්තීරණං, වොට්ඨබ්බනං, පඤ්ච ජවනානි, ද්වෙ තදාරම්මණානි,
එකං චුතිවිත්තන්ති පඤ්චදස විත්තක්ඛණා අතීතා භොන්ති.
අථාචසෙසඑකවිත්තක්ඛණායුක්තෙ තස්මිං යෙව ආරම්මණෙ පටිසන්ධිවිත්තං
උප්පජ්ජති. අයම්පි අතීතාරම්මණාය චුතියා අනන්තරා පච්චුප්පන්නාරම්මණා
පටිසන්ධි. එස තාව අතීතාරම්මණාය සුගතිචුතියා අනන්තරා
අතීතපච්චුප්පන්නාරම්මණාය දුග්ගතිපටිසන්ධියා පචත්තනාකාරො.

දුග්ගතියං ඨිතස්ස පන උපවිතානවජ්ජකම්මස්ස චුත්තනයෙනෙව තං
අනවජ්ජකම්මං වා කම්මනිමිත්තං වා මනොද්වාලෙ ආපාටමාගච්ඡති
කණ්භපක්ඛෙ සුක්කපක්ඛං යපෙත්වා සබ්බං පුරිමනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. අයං
අතීතාරම්මණාය දුග්ගතිචුතියා අනන්තරා අතීතපච්චුප්පන්නාරම්මණාය
සුගතිපටිසන්ධියා පචත්තනාකාරො.

සුගතියං ඨිතස්ස පන උපවිතානවජ්ජකම්මස්ස “තානිස්ස තම්භි සමයෙ
ඔලම්බන්ති” තිආදිවචනතො මරණමඤ්චෙ නිපන්නස්ස යථුපටිතං අනවජ්ජකම්මං
වා කම්මනිමිත්තං වා මනොද්වාලෙ ආපාටමාගච්ඡති. තඤ්ච ඛො
උපවිතකාමාවචරානවජ්ජකම්මස්සෙව. උපවිතමහග්ගතකම්මස්ස පන
කම්මනිමිත්තමෙව ආපාටමාගච්ඡති. තං ආරබ්භ උප්පන්නාය
තදාරම්මණපරියොසානාය සුද්ධාය වා ජවනවීථියා අනන්තරං භවඬගවිසයං
ආරම්මණං කත්වා චුතිවිත්තමුප්පජ්ජති. තස්මිං නිරුද්ධෙ තදෙව ආපාටගතං කම්මං
වා කම්මනිමිත්තං වා ආරබ්භ අනුපවිෂ්ඨනකිලෙසබලවිනාමිතං සුගතිපරියාපන්නං
පටිසන්ධිවිත්තමුප්පජ්ජති. අයං අතීතාරම්මණාය චුතියා අනන්තරා අතීතාරම්මණා
නවත්තබ්බාරම්මණා වා පටිසන්ධි.

අපරස්ස මරණසමයෙ කාමාවචරානවජ්ජකම්මවසෙන මනුස්සලොකෙ මාතුකුච්ඡිවණ්ණසංඛිධානං වා දෙවලොකෙ උය්‍යානකප්පරුක්ඛාදිවණ්ණසංඛිධානං වා සුගතිනිමිත්තං මනොද්වාලෙ ආපාටමාගච්ඡති. තස්ස දුග්ගතිනිමිත්තෙ දස්සිතානුක්කමෙනෙව චුතිචිත්තානන්තරං පටිසන්ධිචිත්තං උප්පජ්ජති. අයං අතීතාරම්මණාය චුතියා අනන්තරා පච්චුප්පන්නාරම්මණා පටිසන්ධි.

අපරස්ස මරණසමයෙ ඤාතකා ‘අයං, තාත, තවත්ථාය බුද්ධපුජා කරියති, චිත්තං පසාදෙහි’ ති වත්වා පුප්ඵදාමධජපටාකාදිවසෙන රූපාරම්මණං වා ධම්මස්සවනතුරියපුජාදිවසෙන සද්දාරම්මණං වා ධුමවාසගන්ධාදිවසෙන ගන්ධාරම්මණං වා ‘ඉදං, තාත, සායස්සු, තවත්ථාය දාතබ්බං දෙය්‍යධම්ම’ න්ති වත්වා මධුචාණිකාදිවසෙන රසාරම්මණං වා ‘ඉදං, තාත, ඵ්ඵසස්සු, තවත්ථාය දාතබ්බං දෙය්‍යධම්ම’ න්ති වත්වා චීනපටසොමාරපටාදිවසෙන ඵොට්ඨබ්බාරම්මණං වා පඤ්චද්වාලෙ උපසංහරන්ති. තස්ස තස්මිං ආපාටගතෙ රූපාදිදාරම්මණෙ යථාක්කමෙන උප්පන්නවොට්ඨපනාවසානෙ මරණස්ස ආසන්නභාවෙන මන්දිභූතවෙගත්තා පඤ්ච ජවනානි ද්වෙ තදාරම්මණානි ව උප්පජ්ජන්ති. තතො භවඬගවිසයං ආරම්මණං කත්වා එකං චුතිචිත්තං, තදවසානෙ තස්මිඤ්ඤෙව එකචිත්තක්ඛණ්ඩිතිකෙ ආරම්මණෙ පටිසන්ධිචිත්තං උප්පජ්ජති. අයම්පි අතීතාරම්මණාය චුතියා අනන්තරා පච්චුප්පන්නාරම්මණා පටිසන්ධි.

අපරස්ස පන පට්ඨිකසිණ්ණස්සානාදිවසෙන පටිලද්ධමහග්ගත්ස්ස සුගතියං ධීතස්ස මරණසමයෙ කාමාවචරකුසලකම්ම-කම්මනිමිත්ත-ගතිනිමිත්තානං අඤ්ඤතරං පට්ඨිකසිණාදිකං වා නිමිත්තං මහග්ගතචිත්තං වා මනොද්වාලෙ ආපාටමාගච්ඡති. චක්ඛුසොත්තානං වා අඤ්ඤතරස්මිං කුසලුප්පත්තිහෙතුභූතං පණිතමාරම්මණං ආපාටමාගච්ඡති. තස්ස යථාක්කමෙන උප්පන්නවොට්ඨබ්බනාවසානෙ මරණස්ස ආසන්නභාවෙන මන්දිභූතවෙගත්තා පඤ්ච ජවනානි උප්පජ්ජන්ති. මහග්ගතගතිකානං පන තදාරම්මණං නත්ථී. තස්මා ජවනානන්තරංයෙව භවඬගවිසයං ආරම්මණං කත්වා එකං චුතිචිත්තං උප්පජ්ජති. තස්සාවසානෙ කාමාවචරමහග්ගසුගතීනං අඤ්ඤතරසුගතිපරියාපන්නං යථුපට්ඨිතෙසු ආරම්මණෙසු අඤ්ඤතරාරම්මණං පටිසන්ධිචිත්තං උප්පජ්ජති. අයං නවත්තබ්බාරම්මණාය සුගතිචුතියා අනන්තරා අතීතපච්චුප්පන්නනවත්තබ්බානං අඤ්ඤතරාරම්මණා පටිසන්ධි.

එතෙනානුසාරෙන ආරුප්පචුතියාපි අනන්තරා පටිසන්ධි වෙදිතබ්බා. අයං අතීතනවත්තබ්බාරම්මණාය සුගතිචුතියා අනන්තරා අතීතනවත්තබ්බපච්චුප්පන්නාරම්මණාය පටිසන්ධියා පවත්තනාකාරො.

දුග්ගතියං ධීතස්ස පන පාපකම්මිනො චුත්තනයෙනෙව තං කම්මං කම්මනිමිත්තං ගතිනිමිත්තං වා මනොද්වාලෙ, පඤ්චද්වාලෙ පන අකුසලුප්පත්තිහෙතුභූතං ආරම්මණං ආපාටමාගච්ඡති. අප්පස්ස යථාක්කමෙන චුතිචිත්තාවසානෙ දුග්ගතිපරියාපන්නං තෙසු ආරම්මණෙසු අඤ්ඤතරාරම්මණං පටිසන්ධිචිත්තං උප්පජ්ජති. අයං අතීතාරම්මණාය දුග්ගතිචුතියා අනන්තරා

අතිතපව්වුප්පන්තාරම්මණාය පටිසන්ධියා පවත්තනාකාරොති. එත්තාවතා
එකුනව්සතිවිධස්සාපි විඤ්ඤාණස්ස පටිසන්ධිවසෙන පවත්ති දීපිතා හොති.

තයිදං සබ්බමිපි එවං -

පවත්තමානං සන්ධිමිහි, ද්විධා කම්මෙන වත්තති;
මිස්සාදිහි ච හෙදෙහි, හෙදස්ස දුට්ඨාදිකො.

ඉදඤ්ඤි එකුනව්සතිවිධමිපි විපාකවිඤ්ඤාණං පටිසන්ධිමිහි පවත්තමානං ද්විධා
කම්මෙන වත්තති. යථාසකඤ්ඤි එතස්ස ජනකං කම්මං
නානාක්ඛණිකකම්මප්පච්චයෙන චෙව උපනිස්සයපච්චයෙන ච පච්චයො හොති.
චුත්තඤ්ඤෙනං “කුසලාකුසලං කම්මං විපාකස්ස උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො” ති
(පටියා. 1.1.423). එවං වත්තමානස්ස පනස්ස මිස්සාදිහි හෙදෙහි දුට්ඨාදිකොපි
හෙදො චෙදිතබ්බො, සෙය්‍යාපීදං - ඉදඤ්ඤි පටිසන්ධිවසෙන එකධා වත්තමානමිපි
රූපෙන සහ මිස්සාමිස්සහෙදතො දුට්ඨං, කාමරූපාරූපහවහෙදතො තිවිධං,
අණ්ඩප්පලාබ්‍රුප්පසංසෙදපඔපපාතිකයොනිවසෙන චතුබ්බිධං, ගතිවසෙන පඤ්චවිධං,
විඤ්ඤාණට්ඨිතිවසෙන සත්තවිධං, සත්තාවාසවසෙන අට්ඨවිධං හොති. තත්ථ -

මිස්සං ද්විධා භාවහෙදා, සභාවං තත්ථ ච ද්විධා;
ද්වෙ වා තයො වා දසකා, ඔමතො ආදිනා සහ.

‘මිස්සං ද්විධා භාවහෙදා’ති යඤ්ඤෙනමෙත්ථ අඤ්ඤත්‍ර අරූපභවා රූපමිස්සං
පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං උප්පජ්ජති, තං රූපභවෙ ඉත්ථිත්ථියපුරිස්සිත්ථියසඬ්ඛාතෙන
භාවෙන විනා උප්පත්තිතො කාමභවෙ අඤ්ඤත්‍ර ජාතිපණ්ඩකපටිසන්ධියා භාවෙන
සහ උප්පත්තිතො සභාවං අභාවන්ති දුට්ඨං හොති.

‘සභාවං තත්ථ ච ද්විධා’ති තත්ථාපි ච යං සභාවං තං ඉත්ථිපුරිසභාවානං
අඤ්ඤතරෙන සහ උප්පත්තිතො දුට්ඨමෙව හොති.

‘ද්වෙ වා තයො වා දසකා, ඔමතො ආදිනා සහ’ති යඤ්ඤෙනමෙත්ථ මිස්සං
අමිස්සන්ති ද්වයෙ ආදිභූතං රූපමිස්සං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං, තෙන සහ
චත්ථකායදසකවසෙන ද්වෙ වා චත්ථකායභාවදසකවසෙන තයො වා දසකා ඔමතො
උප්පජ්ජන්ති, තත්ථි ඉතො පරං රූපපරිහානීති. තං පනෙතං එවං ඔමකපරිමාණං
උප්පජ්ජමානං අණ්ඩප්පලාබ්‍රුප්පනාමිකාසු ද්වීසු යොනීසු ජාතිඋණ්ණාය එකෙන
අංසුනා උද්ධතතෙලසප්පිමණ්ඩප්පමාණං කලලන්ති ලද්ධසඬ්ඛං හුත්වා උප්පජ්ජති.
තත්ථ යොනීනං ගතිවසෙන සම්භවහෙදො චෙදිතබ්බො. එතාසු හි -

නිරයෙ භූමිමච්ඡ්ඡෙසු, දෙවෙසු ච න යොනියො;
තිස්සො පුරිමිකා හොන්ති, චතස්සොපි ගතිත්තයෙ.

තත්ථ දෙවෙසු වාති වසද්දෙන යථා නිරයෙ ව භූමිමවජ්ජෙසු ව දෙවෙසු, එවං නිජ්ඣාමතණ්හිකපෙනෙසු ව පුරිමිකා තිස්සො යොනියො න සන්තීති වෙදිතබ්බා. ඔපපාතිකා එව හි තෙ භොන්ති. සෙසෙ පන තිරච්ඡානපෙත්තිවිසයමනුස්සසඬ්ඛාතෙ ගතිත්තයෙ පුබ්බෙ වජ්ජිතභූමිමදෙවෙසු ව වතස්සො යොනියො භොන්ති. තත්ථ –

තිංස නව වෙව රුපීසු, සත්තති උක්කංසතොව රුපානි;
සංසෙදජොපපාතීසු, අථ වා අවකංසතො තිංස.

රුපීබ්බන්මෙසු තාව ඔපපාතිකයොනිකෙසු චක්ඛුසොතචත්ථුදසකානං ජීවිතනවකස්ස වාති චතුත්තං කලාපානං වසෙන තිංස ව නව ව පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙන සහ රුපානි උප්පජ්ජන්ති. රුපීබ්බන්මෙ පන යපෙත්වා අඤ්ඤෙසු සංසෙදජඔපපාතිකෙසු උක්කංසතො චක්ඛුසොතසානජීවිතාකායභාවචත්ථුදසකානං වසෙන සත්තති. තානි ව නිව්චං දෙවෙසු. තත්ථ වණ්ණො ගන්ධො රසො ඔජා වතස්සො වාපි ධාතුයො චක්ඛුපසාදො ජීවිතින්ද්‍රියන්ති අයං දසරූපපරිමාණො රූපපුඤ්ජො චක්ඛුදසකො නාම. එවං සෙසා වෙදිතබ්බා. අවකංසතො පන ජච්චන්ධබ්බිරඅසානකනපුංසකස්ස ජීවිතාකායචත්ථුදසකානං වසෙන තිංස රුපානි උප්පජ්ජන්ති. උක්කංසාවකංසානං පන අන්තරෙ අනුරූපතො විකජ්ජො වෙදිතබ්බො.

එවං විදිත්වා පුන –

බන්ධාරම්මණගතිහෙතු-වෙදනාපිතිවිතක්කවිචාරෙහි;
හෙදාහෙදවිසෙසො, චුතිසන්ධිනං පරිඤ්ඤෙය්‍යා.

යාහෙසා මිස්සාමිස්සතො දුට්ඨා පටිසන්ධි, යා වස්සා අතීතානන්තරා චුති, තාසං ඉමෙහි බන්ධාදීහි හෙදාහෙදවිසෙසො ඤාතබ්බොති අත්ථො.

කථං? කදාවි චතුක්ඛන්ධාය ආරුප්පචුතියා අනන්තරා චතුක්ඛන්ධාව ආරම්මණතොපි අහින්තා පටිසන්ධි භොති, කදාවි අමහග්ගතබ්බිද්ධාරම්මණාය මහග්ගතඅජ්ඣන්තාරම්මණා. අයං තාව අරූපභූමීසුයෙව නයො. කදාවි පන චතුක්ඛන්ධාය ආරුප්පචුතියා අනන්තරා පඤ්චක්ඛන්ධා කාමාවචරා පටිසන්ධි. කදාවි පඤ්චක්ඛන්ධාය කාමාවචරචුතියා රූපාවචරචුතියා වා අනන්තරා චතුක්ඛන්ධා ආරුප්පපටිසන්ධි. එවං අතීතාරම්මණචුතියා අතීතනවත්තබ්බපච්චුප්පන්තාරම්මණා පටිසන්ධි, එකච්චසුගතිචුතියා එකච්චදුග්ගතිපටිසන්ධි, අහෙතුකචුතියා සහෙතුකපටිසන්ධි, දුහෙතුකචුතියා තිහෙතුකපටිසන්ධි, උපෙක්ඛාසහගතචුතියා සොමනස්සහගතපටිසන්ධි, අප්පිතිකචුතියා සප්පිතිකපටිසන්ධි, අවිතක්කචුතියා සවිතක්කපටිසන්ධි, අවිචාරචුතියා සවිචාරපටිසන්ධි, අවිතක්කඅවිචාරචුතියා සවිතක්කසවිචාරපටිසන්ධිති තස්ස තස්ස විපරීතතො ව යථායොගං යොජෙතබ්බං.

ලද්ධජ්ජව්චයමිතිධම්ම-මත්තමෙතං භවන්තරමුපෙති;
නාස්ස තතො සඬ්ඤානී, න තතො හෙතුං විනා භොති.

ඉති හෙතෙං ලද්ධපච්චයං රූපාරූපධම්මමත්තං උප්පජ්ජමානං භවත්තරං
උපෙතීති වුවවති, න සත්තො, න ජීවො. තස්ස නාපි අතීතභවතො ඉධ සඬකන්ති
අත්ථි, නාපි තතො හෙතුං විනා ඉධ පාතුභාවො. තයිදං පාකටෙන
මනුස්සවුතිපටිසන්ධික්කමෙන පකාසයිස්සාම –

අතීතභවස්මිඤ්ඤි සරසෙන උපක්කමෙන වා සමාසන්තමරණස්ස අසය්භානං
සබ්බඛගපච්චඛගසන්ධිඛන්ධනවිජෙදකානං මාරණන්තිකවෙදනාසත්තානං
සන්තිපාතං අසහන්තස්ස ආතපෙ පක්ඛිත්තහරිතතාලපණ්ණමිව කමෙන
උපසුස්සමානෙ සරීරෙ නිරුද්ධෙසු චක්ඛාදීසු ඉන්ද්‍රියෙසු හදයවත්ථුමත්තෙ
පතිට්ඨිතෙසු කායින්ද්‍රියමනින්ද්‍රියජීවිතින්ද්‍රියෙසු තඬ්ඛණාවසෙසං
හදයවත්ථුසන්තිස්සිතං විඤ්ඤාණං ගරුසමාසෙවිතාසන්තපුබ්බකතානං අඤ්ඤතරං
ලද්ධාවසෙසපච්චයසඬබාරසඬබාතං කම්මං වා තදුපට්ඨාපිතං වා
කම්මනිමිත්තගතිනිමිත්තසඬබාතං විසයමාරබ්භ පවත්තති. තදෙවං පවත්තමානං
තණ්හාඅවිජ්ජානං අප්පහිනත්තා අවිජ්ජාපටිච්ඡාදිතාදීනවෙ තස්මිං විසයෙ තණ්හා
නාමෙති, සහජාතසඬබාරා බිපන්නි. තං සන්තතිවසෙන තණ්හාය නාමියමානං
සඬබාරෙහි බිප්පමානං ඔරිමතීරරුක්ඛවිනිබ්බරජ්ජුමාලම්බිත්වා
මාතිකාතික්කමකො විය පුරිමඤ්ච නිස්සයං ජහති, අපරඤ්ච කම්මසමුට්ඨාපිතං
නිස්සයං අස්සාදයමානං වා අනස්සාදයමානං වා ආරම්මණාදීහියෙව පච්චයෙහි
පවත්තති.

එත්ථ ච පුරිමං චචනතො වුති, පච්ඡිමං භවත්තරාදිපටිසන්ධානතො පටිසන්ධිති
වුවවති. තදෙනං නාපි පුරිමභවා ඉධ ආගතං, නාපි තතො
කම්මසඬබාරනතිවිසයාදිහෙතුං විනා පාතුභුතන්ති වෙදිතබ්බං.

සිද්ධං නිදස්සනානෙත්ථ, පටිසොසාදිකා අථ;
සන්තානබන්ධතො නත්ථි, එකතා නාපි නානතා.

එත්ථ චෙතස්ස විඤ්ඤාණස්ස පුරිමභවතො ඉධ අනාගමනෙ
අතීතභවපරියාපන්තහෙතුහි ච උප්පාදෙ පටිසොසපදීපමුද්දාපටිබ්බිඛජ්ජකාරා ධම්මා
නිදස්සනානි සිද්ධං. යථා හි පටිසොසපදීපමුද්දවිජායා සද්දාදිහෙතුකා අඤ්ඤත්‍ර
අගන්ත්වා භොන්ති, එවමෙව ඉදං චිත්තං. එත්ථ ච ‘සන්තානබන්ධතො නත්ථි
එකතා නාපි නානතා’. යදි හි සන්තානබන්ධෙ සති එකන්තමෙකතා භවෙය්‍ය, න
බීරතො දධි සම්භූතං සියා. අථාපි එකන්තනානතා භවෙය්‍ය, න බීරස්සාධිතො දධි
සියා. එස නයො සබ්බහෙතුහෙතුසමුප්පන්නෙසු. එවඤ්ච සති
සබ්බලොකවොහාරලොපො සියා. සො ච අනිට්ඨො. තස්මා එත්ථ න
එකන්තමෙකතා වා නානතා වා උපගන්තබ්බාති.

එත්ථාහ – නනු එවං අසඬකන්තිපාතුභාවෙ සති යෙ ඉමස්මිං මනුස්සත්තභාවෙ
බන්ධා, තෙසං නිරුද්ධත්තා ඵලපච්චයස්ස ච කම්මස්ස තත්ථ අගමනතො අඤ්ඤස්ස
අඤ්ඤතො ච තං ඵලං සියා? උපභුඤ්ජකෙ ච අසති කස්ස තං ඵලං සියා? තස්මා න
සුන්දරමිදං විධානන්ති. තත්‍රිදං වුවවති –

සන්තානෙ යං ඵලං ඵතං, නාඤ්ඤස්ස න ච අඤ්ඤතො;
බ්‍රිජානං අභිසංඛාරො, එතස්සත්ථස්ස සාධකො.

එකසන්තානස්මිඤ්ඤි ඵලමුප්පජ්ජමානං තත්ථ එකන්තං එකත්තනානත්තානං
පටිසිද්ධත්තා අඤ්ඤස්සාති වා අඤ්ඤතොති වා න හොති. එතස්ස ච පනත්ථස්ස
බ්‍රිජානං අභිසංඛාරො සාධකො. අම්බබ්‍රිජාදීනඤ්ඤි අභිසංඛාරෙසු කතෙසු තස්ස
බ්‍රිජස්ස සන්තානෙ ලද්ධපච්චයො කාලන්තරෙ ඵලවිසෙසො උප්පජ්ජමානො න
අඤ්ඤබ්‍රිජානං නාපි අඤ්ඤාභිසංඛාරපච්චයා උප්පජ්ජති, න ච තානි බ්‍රිජානි නෙ
අභිසංඛාරා වා ඵලට්ඨානං පාපුණන්ති. එවං සම්පදමිදං වෙදිතබ්බං.
විජ්ජාසිප්පොසධාදිහි වාපි බාලසරීරෙ උපයුත්තෙහි කාලන්තරෙ වුඩ්ඨසරීරාදීසු
ඵලදෙහි අයමත්ථො වෙදිතබ්බො.

යම්පි චුත්තං ‘උපභුඤ්ජකෙ ච අසති කස්ස තං ඵලං සියා’ති? තත්ථ –

ඵලස්සුප්පත්තියා එව, සිද්ධා භුඤ්ජකසම්මුති;
ඵලුප්පාදෙන රුක්ඛස්ස, යථා ඵලති සම්මුති.

යථා හි රුක්ඛසංඛාරානාං ධම්මානං එකදෙසභූතස්ස රුක්ඛඵලස්ස උප්පත්තියා
එව රුක්ඛො ඵලතීති වා ඵලිතොති වා චූච්චති, තථා දෙවමනුස්සසංඛාරානාං
බන්ධානං එකදෙසභූතස්ස උපහොගසංඛාරතස්ස සුඛදුක්ඛඵලස්ස උප්පාදෙනෙව
දෙවො වා මනුස්සො වා උපභුඤ්ජතීති වා සුඛිතොති වා දුක්ඛිතොති වා චූච්චති.
තස්මා න එත්ථ අඤ්ඤෙන උපභුඤ්ජකෙන නාම කොචි අත්ථො අත්ථීති.

යොපි වදෙය්‍ය – ‘එවං සන්තෙපි එතෙ සංඛාරා විජ්ජමානා වා ඵලස්ස පච්චයා
සිද්ධං, අවිජ්ජමානා වා. යදි ච විජ්ජමානා පවත්තික්ඛණෙයෙව නෙසං විපාකෙන
භවිතබ්බං. අථ අවිජ්ජමානා, පවත්තිතො පුබ්බෙ ච පච්ජා ච නිච්චං ඵලාවහා
සිද්ධ’න්ති. සො එවං වත්තබ්බො –

කතත්තා පච්චයා එතෙ, න ච නිච්චං ඵලාවහා;
පාටිභොගාදිකං තත්ථ, වෙදිතබ්බං නිදස්සනං.

කතත්තා එව හි සංඛාරා අත්තනො ඵලස්ස පච්චයා හොන්ති, න විජ්ජමානත්තා
වා අවිජ්ජමානත්තා වා. යථාහ “කාමාවචරස්ස කුසලස්ස කම්මස්ස කතත්තා
උපචිතත්තා විපාකං චක්ඛුච්ඤ්ඤාණං උප්පන්නං හොති” තිආදි (ධ. ස. 431).
යථාරහස්ස අත්තනො ඵලස්ස ච පච්චයා හුත්වා න පුන ඵලාවහා හොන්ති
විපක්කවිපාකත්තා. එතස්ස වත්ථස්ස විභාවනෙ ඉදං පාටිභොගාදිකං නිදස්සනං
වෙදිතබ්බං.

යථා හි ලොකෙ යො කස්සචි අත්ථස්ස නිය්‍යාතනත්ථං පාටිභොගො හොති,
භණ්ඩං වා කිණාති, ඉණං වා ගණ්භාති. තස්ස තං කිරියාකරණමත්තමෙව
තදත්ථනිය්‍යාතනාදිමිහි පච්චයො හොති, න කිරියාය විජ්ජමානතා වා අවිජ්ජමානතා

වා. න ව තදත්ථනියාතනාදිතො පරමිපි ධාරකොව හොති. කස්මා? නියාතනාදීනං කතත්තා. එවං කතත්තාව සඬ්ඛාරාපි අත්තනො ඵලස්ස පච්චයා හොන්ති, න ව යථාරහං ඵලදානතො පරමිපි ඵලාවහා හොන්ති. එත්තාවතා මිස්සාමිස්සවසෙන ද්විධාපි පවත්තමානස්ස පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස සඬ්ඛාරපච්චයා පවත්ති දීපිතා හොති.

ඉදානි සබ්බෙස්වෙනෙසු ඛත්තිංසවිඤ්ඤාණෙසු සම්මොභවිසාතත්ථං -

පටිසන්ධිප්පවත්තීනං, වසෙනෙන භවාදිසු;
විජානිතබ්බා සඬ්ඛාරා, යථා යෙසඤ්ච පච්චයා.

තත්ථ තයො භවා, වතස්සො යොනියො, පඤ්ච ගතියො, සත්ත විඤ්ඤාණට්ඨිතියො, නව සත්තවාසාති එතෙ භවාදයො නාම. එතෙසු භවාදිසු පටිසන්ධියං පවත්තෙ ව එතෙ යෙසං විපාකවිඤ්ඤාණානං පච්චයා යථා ව පච්චයා හොන්ති තථා විජානිතබ්බාති අත්ථො.

තත්ථ - පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරො තාව කාමාවචරඅට්ඨවේතනාහෙදො පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරො අවිසෙසෙන කාමභවෙ සුගතියං නවත්තං විපාකවිඤ්ඤාණානං පටිසන්ධියං නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයෙන වෙව උපනිස්සයපච්චයෙන වාති ද්විධා පච්චයො. රූපාවචරපඤ්චකුසලවේතනාහෙදො පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරො රූපභවෙ පටිසන්ධියං එව පඤ්චන්තං. චුත්තප්පහෙදකාමාවචරො පන කාමභවෙ සුගතියං උපෙක්ඛාසභගතාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතුවජ්ජානං සත්තන්තං පරිත්තවිපාකවිඤ්ඤාණානං චුත්තනයෙනෙව ද්විධා පච්චයො පවත්තෙ, නො පටිසන්ධියං. ස්වෙව රූපභවෙ පඤ්චන්තං විපාකවිඤ්ඤාණානං තථෙව පච්චයො පවත්තෙ, නො පටිසන්ධියං. කාමභවෙ පන දුග්ගතියං අට්ඨන්තම්පි පරිත්තවිපාකවිඤ්ඤාණානං තථෙව පච්චයො පවත්තෙ, නො පටිසන්ධියං.

තත්ථ නිරයෙ මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරස්ස නරකචාරිකාදිසු ඉට්ඨාරම්මණසමායොගෙ සො පච්චයො හොති. තිරව්ජානෙසු පන නාගසුපණ්ණපෙතමහිද්ධිකෙසු ව ඉට්ඨාරම්මණං ලබ්භතියෙව. ස්වෙව කාමභවෙ සුගතියං සොළසන්තම්පි කුසලවිපාකවිඤ්ඤාණානං තථෙව පච්චයො පවත්තෙ ව පටිසන්ධියඤ්ච. අවිසෙසෙන පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරො රූපභවෙ දසන්තං විපාකවිඤ්ඤාණානං තථෙව පච්චයො පවත්තෙ ව පටිසන්ධියඤ්ච.

ද්වාදසාකුසලවේතනාහෙදො අපුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරො කාමභවෙ දුග්ගතියං එකස්ස විඤ්ඤාණස්ස තථෙව පච්චයො පටිසන්ධියං, නො පවත්තෙ; ඡන්තං පවත්තෙ, නො පටිසන්ධියං; සත්තන්තම්පි අකුසලවිපාකවිඤ්ඤාණානං පවත්තෙ ව පටිසන්ධියඤ්ච. කාමභවෙ පන සුගතියං තෙසංයෙව සත්තන්තං තථෙව පච්චයො පවත්තෙ, නො පටිසන්ධියං; රූපභවෙ චතුන්තං විපාකවිඤ්ඤාණානං තථෙව පච්චයො පවත්තෙ, නො පටිසන්ධියං. සො ව බො කාමාවචරො

අනිට්ඨරූපදස්සනසද්දසවනවසෙන. බ්‍රහ්මලොකෙ පන අනිට්ඨා රූපාදයො නාම නත්ථී, තථා කාමාවචරදෙවලොකෙපි.

ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරො අරූපභවෙ චතුත්තං විපාකවිඤ්ඤාණානං තථෙව පච්චයො පවත්තෙ ව පටිසන්ධියඤ්ච.

කාමාවචරකුසලාකුසලතො පන සබ්බසංඛාරාහිකනයෙන විසතිචෙතනාභෙදොපි කායසංඛාරො කාමභවෙ දසන්තං විපාකවිඤ්ඤාණානං පටිසන්ධියං නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයෙන චෙව උපනිස්සයපච්චයෙන වාති ද්විධා පච්චයො. ස්වෙව කාමභවෙ තෙරසන්තං, රූපභවෙ නවත්තං විපාකවිඤ්ඤාණානං තථෙව පච්චයො පවත්තෙ, නො පටිසන්ධියං. ස්වෙව කාමභවෙ තෙවිසතියා විපාකවිඤ්ඤාණානං තථෙව පච්චයො පවත්තෙ ව පටිසන්ධියඤ්ච. වට්ඨසංඛාරෙපි එසෙව නයො.

අට්ඨවිසතිඑකුනතිංසචෙතනාභෙදොපි පන චිත්තසංඛාරො තීසු භවෙසු එකුනවිසතියා විපාකවිඤ්ඤාණානං තථෙව පච්චයො පටිසන්ධියං, නො පවත්තෙ. ස්වෙව ද්විසු භවෙසු භෙට්ඨාචුත්තානං තෙරසන්තඤ්ච නවත්තඤ්චාති ද්වාවිසතියා විපාකවිඤ්ඤාණානං තථෙව පච්චයො පවත්තෙ, නො පටිසන්ධියං. තීසු පන භවෙසු ද්වත්තිංසායපි විපාකවිඤ්ඤාණානං තථෙව පච්චයො පවත්තෙ චෙව පටිසන්ධියඤ්ච. එවං තාව භවෙසු පටිසන්ධිපවත්තීතං වසෙන තෙ සංඛාරා යෙසං පච්චයා, යථා ව පච්චයා භොන්ති තථා විජානිතබ්බා. එතෙනෙව නයෙන යොනිආදීසුපි චෙදිතබ්බා.

තත්‍රිදං ආදිතො පට්ඨාය මුඛමත්තජ්ජකාසනං - ඉමෙසු හි සංඛාරෙසු යස්මා පුඤ්ඤාභිසංඛාරො තාව ද්විසු භවෙසු පටිසන්ධිං දත්වා සබ්බං අත්තනො විපාකං ජනෙති, තථා අණ්ඩජාදීසු චතුසු යොනීසු, දෙවමනුස්සසංඛාරාසු ද්විසු ගතීසු, නානත්තකායනානත්තසඤ්ඤිනානත්තකායඑකත්තසඤ්ඤිඑකත්තකායනානත්තසඤ්ඤිඑකත්තකායඑකත්තසඤ්ඤිසංඛාරාසු මනුස්සානඤ්චෙව පට්මදුතියතතියජ්ඣානභූමිනඤ්ච වසෙන චතුසු විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු. අසඤ්ඤසත්තාවාසෙ පනෙස රූපමත්තමෙවාභිසංඛාරොතීති චතුසුයෙව සත්තාවාසෙසු ව පටිසන්ධිං දත්වා සබ්බං අත්තනො විපාකං ජනෙති. තස්මා එස එතෙසු ද්විසු භවෙසු, චතුසු යොනීසු, ද්විසු ගතීසු, චතුසු විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු, චතුසු සත්තාවාසෙසු ව එකවිසතියා විපාකවිඤ්ඤාණානං චුත්තනයෙනෙව පච්චයො භොති යථාසම්භවං පටිසන්ධියං පවත්තෙ ව.

අපුඤ්ඤාභිසංඛාරො පන යස්මා එකස්මිඤ්ඤෙව කාමභවෙ, චතුසු යොනීසු, අවසෙසාසු තීසු ගතීසු, නානත්තකායඑකත්තසඤ්ඤිසංඛාරාය එකිස්සා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා, තදිසෙයෙව ව එකස්මිං සත්තාවාසෙ පටිසන්ධිවසෙන විපච්චති, තස්මා එස එකස්මිං භවෙ චතුසු යොනීසු, තීසු ගතීසු, එකිස්සා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා, එකමහි ව සත්තාවාසෙ සත්තන්තං විපාකවිඤ්ඤාණානං චුත්තනයෙනෙව පච්චයො භොති පටිසන්ධියං පවත්තෙ ව.

ආනෙඤ්ජානිසංඛාරො පන යස්මා එකස්මිං අරූපභවෙ, එකිස්සා ඔපපාතිකයොනියා, එකිස්සා දෙවගතියා, ආකාසානඤ්චායතනාදීසු තීසු විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු, ආකාසානඤ්චායතනාදීසු ච චතුසු සත්තාවාසෙසු පටිසන්ධිවසෙන විපච්චති, තස්මා එස එකස්මිංයෙව භවෙ, එකිස්සා යොනියා, එකිස්සා දෙවගතියා, තීසු විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු චතුසු සත්තාවාසෙසු, චතුත්තං විඤ්ඤාණානං චුත්තනයෙනෙව පච්චයො හොති පටිසන්ධියං පචත්තෙ ව.

කායසංඛාරොපි යස්මා එකස්මිං කාමභවෙ, චතුසු යොනීසු, පඤ්චසු ගතීසු, ද්වීසු විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු, ද්වීසු ච සත්තාවාසෙසු පටිසන්ධිං දත්වා සබ්බං අත්තනො විපාකං ජනෙති, තස්මා එස එකස්මිං භවෙ, චතුසු යොනීසු, පඤ්චසු ගතීසු, ද්වීසු විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු, ද්වීසු ච සත්තාවාසෙසු තෙවීසනියා විපාකවිඤ්ඤාණානං තථෙව පච්චයො පටිසන්ධියං පචත්තෙ ව. චෛසංඛාරොපි එසෙව නයො.

චිත්තසංඛාරො පන යස්මා එකං සත්තාවාසං යපෙත්වා න කත්ථවි න විපච්චති, තස්මා එස තීසු භවෙසු, චතුසු යොනීසු, පඤ්චසු ගතීසු, සත්තසු විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු, අට්ඨසු සත්තාවාසෙසු යථායොගං ද්වත්තිංසාය විපාකවිඤ්ඤාණානං තථෙව පච්චයො පටිසන්ධියං පචත්තෙ ව. අවිඤ්ඤාණකෙ පන සත්තාවාසෙ සංඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං නත්ථි.

අපිච පුඤ්ඤානිසංඛාරො අසඤ්ඤසත්තෙසු කට්ඨතාරූපානං නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයෙන පච්චයොති. එවං –

පටිසන්ධිපචත්තිනං, වසෙනෙනෙ භවාදීසු;
විජානිතබ්බා සංඛාරා, යථා යෙසඤ්ච පච්චයාති.

සංඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණපදනිද්දෙසො.

නාමරූපපදනිද්දෙසො

228. විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපනිද්දෙසෙ –

දෙසනාහෙදතො සබ්බ-භවාදීසු පචත්තිතො;
සංඛගහා පච්චයනයා, විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘දෙසනාහෙදතො’ති “තත්ථ කතමං රූපං? චත්තාරො ච මහාභූතා චතුත්තඤ්ච මහාභූතානං උපාදාය රූප”න්ති (සං. නි. 2.2; ම. නි. 1.100) එවං තාව සුත්තන්තෙ ව ඉධ රූපපදස්ස අහෙදතො එකසදිසා දෙසනා කතා; නාමපදස්ස පන හෙදතො.

සුත්තන්තස්මිඤ්චි “තත්ථ කතමං නාමං? වෙදනා සඤ්ඤා චෙතනා එස්සො මනසිකාරො”ති චුත්තං. ඉධ “වෙදනාක්ඛන්ධො සඤ්ඤාක්ඛන්ධො සංඛාරක්ඛන්ධො”ති. තත්ථ හි යම්පි චක්ඛුවිඤ්ඤාණපච්චයා නාමං උප්පජ්ජති,

උප්පත්තඤ්ච විත්තස්ස යිති අරුපිනං ධම්මානං ආයුති එවං
 අඤ්ඤධම්මසන්නිස්සයෙන අග්ගහෙතඛිබ්බතො පාකටං, තං දස්සෙන්තො
 චෙතනාචස්සමනසිකාරවසෙන සඛ්ඛාරක්ඛන්ධං තිධා හින්දිත්වා ද්විහි බන්ධෙනි
 සද්ධිං දෙසෙසි. ඉධ පන තත්ථ චුත්තඤ්ච අචුත්තඤ්ච සබ්බං නාමං සඛිගණ්හන්තො
 “තයො බන්ධා – චෙදනාක්ඛන්ධො සඤ්ඤාක්ඛන්ධො සඛ්ඛාරක්ඛන්ධො” ති ආහ.

කිං පන ඉමෙ තයො බන්ධාව නාමං, විඤ්ඤාණං නාමං නාම න හොතීති? නො
 න හොති. තස්මිං පන විඤ්ඤාණෙ ගස්හමානෙ නාමවිඤ්ඤාණස්ස ච
 පච්චයවිඤ්ඤාණස්ස වාති ද්වින්නං විඤ්ඤාණානං සහභාවො ආපජ්ජති. තස්මා
 විඤ්ඤාණං පච්චයට්ඨානෙ යපෙත්වා පච්චයනිබ්බත්තං නාමං දස්සෙතුං තයොව
 බන්ධා චුත්තාති. එවං තාව ‘දෙසනාහෙදතො’ විඤ්ඤාතඛිබ්බො විනිච්ඡයො.

‘සබ්බභවාදීසු පචත්තිතො’ති එත්ථ පන නාමං එකං සත්තාවාසං යපෙත්වා
 සබ්බභවයොනිගතිවිඤ්ඤාණට්ඨිතිසෙසසත්තාවාසෙසු පචත්තති. රූපං ද්විසු භවෙසු,
 චතුසු යොනිසු, පඤ්චසු ගතිසු, පුරිමාසු චතුසු විඤ්ඤාණට්ඨිතිසු, පඤ්චසු ච
 සත්තාවාසෙසු පචත්තති. එවං පචත්තමානෙ චෙතස්මිං නාමරූපෙ යස්මා
 අභාවකගබ්භසෙය්‍යාකානං අණ්ඩජානඤ්ච පටිසන්ධික්ඛණෙ චත්ථුකායවසෙන
 රූපතො ද්වෙ සන්නතිසීසානි තයො ච අරුපිනො බන්ධා පාතුභවන්ති, තස්මා තෙසං
 විත්ථාරෙන රූපරූපතො වීසති ධම්මා තයො ච අරුපිනො බන්ධාති එතෙ තෙවීසති
 ධම්මා විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපන්ති චෙදිතඛිබ්බා. අග්ගහිතග්ගහණෙන පන
 එකසන්නතිසීසතො නව රූපධම්මෙ අපනෙත්වා චුද්දස, සභාවකානං භාවදසකං
 පක්ඛිපිත්වා තෙත්තිංස. තෙසම්පි අග්ගහිතග්ගහණෙන සන්නතිසීසද්වයතො අට්ඨාරස
 රූපධම්මෙ අපනෙත්වා පන්නරස.

යස්මා ච ඔපපාතිකසත්තෙසු බ්‍රහ්මකායිකාදීනං පටිසන්ධික්ඛණෙ
 චක්ඛුසොතචත්ථුදසකානං ජීවිතින්ද්‍රියනවකස්ස ච වසෙන රූපරූපතො චත්තාරි
 සන්නතිසීසානි තයො ච අරුපිනො බන්ධා පාතුභවන්ති, තස්මා තෙසං විත්ථාරෙන
 රූපරූපතො එකුනචත්තාලීස ධම්මා තයො ච අරුපිනො බන්ධාති එතෙ
 ද්වාචත්තාලීස ධම්මා විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපන්ති චෙදිතඛිබ්බා.
 අග්ගහිතග්ගහණෙන පන සන්නතිසීසත්තයතො සත්තවීසති ධම්මෙ අපනෙත්වා
 පන්නරස.

කාමභවෙ පන යස්මා සෙසඔපපාතිකානං වා සංසෙදජානං වා
 සභාවකපරිපුණ්ණායතනානං පටිසන්ධික්ඛණෙ රූපරූපතො සත්ත සන්නතිසීසානි
 තයො ච අරුපිනො බන්ධා පාතුභවන්ති, තස්මා තෙසං විත්ථාරෙන රූපරූපතො
 සන්නති ධම්මා තයො ච අරුපිනො බන්ධාති එතෙ තෙසත්තති ධම්මා
 විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපන්ති චෙදිතඛිබ්බා. අග්ගහිතග්ගහණෙන පන
 සන්නතිසීසජක්කතො චතුපඤ්ඤාස ධම්මෙ අපනෙත්වා එකුනවීසති. එස
 උක්කංසතො. අවකංසෙන පන තංතංරූපසන්නතිසීසවිකලානං තස්ස තස්ස වසෙන
 භාපෙත්වා භාපෙත්වා සඛිබ්බෙපතො ච විත්ථාරතො ච පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණපච්චයා

නාමරූපසඬබ්බා වෙදිතබ්බා. අරුපිනං පන තයොව අරුපිනො ඛන්ධා. අසඤ්ඤීනං රූපතො ජීවිතින්ද්‍රියනවකමෙවාති. එස තාව පටිසන්ධියං නයො.

පවත්තෙ පන සබ්බත්ථ රූපජ්ජවත්තිදෙසෙ පටිසන්ධිවිත්තස්ස ධීතික්ඛණෙ පටිසන්ධිවිත්තෙන සහ පවත්තඋතුතො උතුසමුට්ඨානං සුද්ධට්ඨකං පාතුභවති. පටිසන්ධිවිත්තං පන රූපං න සමුට්ඨාපෙති. තඤ්ඤි යථා පපාතෙ පතිතපුරිසො පරස්ස පච්චයො හොතුං න සක්කොති, එවං චන්ද්‍රදුබ්බලතාය දුබ්බලත්තා රූපං සමුට්ඨාපෙතුං න සක්කොති. පටිසන්ධිවිත්තතො පන උද්ධං පයමභවඬ්ගතො පභුති විත්තසමුට්ඨානකං සුද්ධට්ඨකං. සද්දපාතුභාවකාලෙ පටිසන්ධික්ඛණතො උද්ධං පවත්තඋතුතො වෙච විත්තතො ච සද්දනවකං. යෙ පන කබලිකාරාභාරූපජීවිතො ගබ්භසෙයාකසත්තා තෙසං -

‘යඤ්චස්ස භුඤ්ජති මාතා, අන්තං පානඤ්ච භොජනං;
තෙන සො තත්ථ යාපෙති, මාතුකුච්ඡිගතො නරො’ති. (සං. නි. 1.235);

වචනතො මාතරා අජ්ඣොභරිතාභාරෙන අනුගතෙ සරිරෙ, ඔපපාතිකානං සබ්බපයමං අත්තතො මුඛගතං බෙළං අජ්ඣොභරණකාලෙ ආභාරසමුට්ඨානං සුද්ධට්ඨකන්ති ඉදං ආභාරසමුට්ඨානස්ස සුද්ධට්ඨකස්ස උතුචිත්තසමුට්ඨානානඤ්ච උක්කංසතො ද්වින්නං නවකානං වසෙන ඡබ්බිසතිවිධං, පුබ්බෙ එකෙකචිත්තක්ඛණෙ තික්ඛත්තුං උප්පජ්ජමානං චුත්තං කම්මසමුට්ඨානං සත්තතිවිධන්ති ඡන්තචුතිවිධං රූපං තයො ච අරුපිනො ඛන්ධාති සමාසතො නවනචුති ධම්මා. යස්මා වාසද්දො අනියතො කදාවිදෙව පාතුභාවතො, තස්මා දුච්චම්පි තං අපනෙත්වා ඉමෙ සත්තනචුති ධම්මා යථාසම්භවං සබ්බසත්තානං විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපන්ති වෙදිතබ්බා. තෙසඤ්ඤි සුත්තානම්පි පමත්තානම්පි චරත්තානම්පි බාදත්තානම්පි පිචත්තානම්පි දිවා ච රත්තිඤ්ච එතෙ විඤ්ඤාණපච්චයා පවත්තන්ති. තඤ්ච තෙසං විඤ්ඤාණපච්චයභාවං පරතො චණ්ණයිස්සාම.

යං පනෙතමෙත්ථ කම්මජරූපං තං භවයොනිගතිවිඤ්ඤාණට්ඨිතිසත්තාවාසෙසු සබ්බපයමං පතිට්ඨහන්තම්පි තිසමුට්ඨානිකරූපෙන අනුපත්ථද්ධං න සක්කොති සණ්ඨාතුං, නාපි තිසමුට්ඨානිකං තෙන අනුපත්ථද්ධං. අථ බො වාතබ්භාහතාපි චතුද්දිසවචන්ථාපිතා නළකලාපියො විය, ඌමිවෙගබ්භාහතාපි මහාසමුද්දෙ කත්ථවි ලද්ධපතිට්ඨා හින්තවාහනිකා විය ච අඤ්ඤමඤ්ඤපත්ථද්ධානෙවෙනාති අපතමානාති සණ්ඨහින්වා එකම්පි වස්සං ද්වෙපි වස්සාති...පෙ.... වස්සසතම්පි යාව තෙසං සත්තානං ආයුක්ඛයො වා පුඤ්ඤක්ඛයො වා තාව පවත්තන්ති. එවං ‘සබ්බභවාදීසු පවත්තිතො’පෙත්ථ විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘සඬ්ගහා’ති එත්ථ ච යං ආරුජ්ජෙ පවත්තිපටිසන්ධිසු පඤ්චවොකාරහවෙ ච පවත්තියා විඤ්ඤාණපච්චයා නාමමෙව, යඤ්ච අසඤ්ඤීසු සබ්බත්ථ පඤ්චවොකාරහවෙ ච පවත්තියා විඤ්ඤාණපච්චයා රූපමෙව, යඤ්ච පඤ්චවොකාරහවෙ සබ්බත්ථ විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපං, තං සබ්බං නාමඤ්ච

රූපඤ්ච නාමරූපඤ්ච නාමරූපන්ති එවං එකදෙසසරූපෙකසෙසනායෙන
සඬගහෙත්වා විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපන්ති වෙදිතඛ්ඛං. අසඤ්ඤීසු
විඤ්ඤාණාභාවා අයුත්තන්ති වෙ නායුත්තං. ඉදඤ්භි –

නාමරූපස්ස යං හෙතු, විඤ්ඤාණං තං ද්විධා මතං;
විපාකමවිපාකඤ්ච, යුත්තමෙව යතො ඉදං.

යඤ්භි නාමරූපස්ස හෙතු විඤ්ඤාණං තං විපාකාවිපාකහෙදතො ද්විධා මතං.
ඉදඤ්ච අසඤ්ඤසත්තෙසු කම්මසමුට්ඨානන්තා පඤ්චවොකාරහවෙ
පවත්තඅභිසඬාරවිඤ්ඤාණපච්චයා රූපං, තථා පඤ්චවොකාරෙ පවත්තියං
කුසලාදිවිත්තක්ඛණෙ කම්මසමුට්ඨානන්ති යුත්තමෙව ඉදං. එවං
‘සඬගහතො’ පෙත්ථ විඤ්ඤාතඛ්ඛො විනිවිජයො.

‘පච්චයනායා’ති එත්ථ භි –

නාමස්ස පාකවිඤ්ඤාණං, නවධා හොති පච්චයො;
චත්ථුරූපස්ස නවධා, සෙසරූපස්ස අට්ඨධා.

අභිසඬාරවිඤ්ඤාණං, හොති රූපස්ස එකධා;
තදඤ්ඤං පන විඤ්ඤාණං, තස්ස තස්ස යථාරහං.

යඤ්භෙතං පටිසන්ධියං පවත්තියං වා විපාකසඬාතං නාමං, තස්ස රූපමිස්සස්ස
වා රූපඅමිස්සස්ස වා පටිසන්ධිකං වා අඤ්ඤං වා විපාකවිඤ්ඤාණං
සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තවිපාකආභාරඉන්ද්‍රියඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි
නවධා පච්චයො හොති. චත්ථුරූපස්ස පටිසන්ධියං
සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිපාකආභාරඉන්ද්‍රියවිජ්ජයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි
නවධා පච්චයො හොති. යපෙත්වා පන චත්ථුරූපං සෙසරූපස්ස ඉමෙසු නවසු
අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයං අපනෙත්වා සෙසෙහි අට්ඨහි පච්චයෙහි පච්චයො හොති.
අභිසඬාරවිඤ්ඤාණං පන අසඤ්ඤසත්තරූපස්ස වා පඤ්චවොකාරෙ වා කම්මජස්ස
සුත්තන්තිකපරියායෙන උපනිස්සයවසෙන එකධාව පච්චයො හොති. අවසෙසං
පයමහවඬගතො පහුති සඛ්ඛම්පි විඤ්ඤාණං තස්ස තස්ස නාමරූපස්ස යථාරහං
පච්චයො හොතීති වෙදිතඛ්ඛං. විත්ථාරතො පන තස්ස පච්චයනායෙ දස්සියමානො
සඛ්ඛාපි පට්ඨානකථා විත්ථාරෙතඛ්ඛො හොතීති න තං ආරභාම.

තත්ථ සියා – කථං පනෙතං ජානිතඛ්ඛං “පටිසන්ධිනාමරූපං විඤ්ඤාණපච්චයා
හොති”ති? සුත්තතො යුත්තිතො ව. සුත්තෙ භි “විත්තානුපරිවත්තිතො
ධම්මා”තිආදිනා (ධ. ස. දුකමාතිකා 62) නායෙන ඛහුධා වෙදනාදීනං
විඤ්ඤාණපච්චයනා සිද්ධා. යුත්තිතො පන –

විත්තපෙන භි රූපෙන, ඉධ දිට්ඨොන සිජ්ඣති;
අදිට්ඨස්සාපි රූපස්ස, විඤ්ඤාණං පච්චයො ඉති.

විත්තෙ හි පසන්තෙ අප්පසන්තෙ වා තදනුරූපානි රූපානි උප්පජ්ජමානානි දිට්ඨානි. දිට්ඨෙත ව අදිට්ඨස්ස අනුමානං හොතීති ඉමිනා ඉධ දිට්ඨෙත විත්තජරූපෙන අදිට්ඨස්සාපි පටිසන්ධිරූපස්ස විඤ්ඤාණං පච්චයො හොතීති ජානිතබ්බමෙතං. කම්මසමුට්ඨානස්සාපි හි තස්ස විත්තසමුට්ඨානස්සෙව විඤ්ඤාණපච්චයතා පට්ඨානෙ (පට්ඨා. 1.1.53, 419) ආගතාති. එවං පච්චයනයතො පෙත්ථ විඤ්ඤාතබ්බො විනිවිජයො.

එත්ථ ව “විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප”න්ති භාසමානෙන භගවතා යස්මා උපපරික්ඛමානානං පණ්ඩිතානං පරමත්ථතො නාමරූපමත්තමෙව පවත්තමානං දිස්සති, න සත්තො, න පොසො; තස්මා අප්පට්චත්තියං සමණෙන වා බ්‍රාහ්මණෙන වා දෙවෙන වා මාරෙන වා බ්‍රහ්මුතා වා කෙනපි වා ලොකස්මිං අනුත්තරං ධම්මෙවක්කං පවත්තිතං හොතීති.

විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපපදනිද්දෙසො.

සළායතනපදනිද්දෙසො

229. නාමරූපපච්චයා සළායතනනිද්දෙසෙ –

නාමං ඛන්ධත්තයං රූපං, භූතචත්ථාදිකං මතං;
කතෙකසෙසං තං තස්ස, තාදිසස්සෙව පච්චයො.

යඤ්ඤෙතං සළායතනස්ස පච්චයභූතං නාමරූපං, තත්ථ නාමන්ති වෙදනාදික්ඛන්ධත්තයං, රූපං පන සකසන්තතිපරියාපන්නං නියමතො චත්තාරි භූතානි ඡ වත්ථුනි ජීවිතින්ද්‍රියන්ති එවං භූතචත්ථාදිකං මතන්ති වෙදිතබ්බං. තං පන “නාමඤ්ච රූපඤ්ච නාමරූපඤ්ච නාමරූප”න්ති එවං කතෙකසෙසං “ඡට්ඨායතනඤ්ච සළායතනඤ්ච සළායතන”න්ති එවං කතෙකසෙසස්සෙව සළායතනස්ස පච්චයොති වෙදිතබ්බං. කස්මා? යස්මා ආරුප්පෙ නාමමෙව පච්චයො. තඤ්ච ඡට්ඨායතනස්සෙව, න අඤ්ඤස්ස. “නාමපච්චයා ඡට්ඨායතන”න්ති හි අබ්‍යාකතවාරෙ වක්ඛති. ඉධ සඬගහිතමෙව හි තත්ථ විහත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

තත්ථ සියා – කථං පනෙතං ජානිතබ්බං “නාමරූපං සළායතනස්ස පච්චයො”ති? නාමරූපභාවෙ භාවතො. තස්ස තස්ස හි නාමස්ස රූපස්ස ව භාවෙ තං ආයතනං හොති, න අඤ්ඤථා. සා පනස්ස තබ්භාවභාවීභාවතා පච්චයනයස්මිඤ්ඤෙව ආවිභවිස්සති. තස්මා –

පටිසන්ධියං පවත්තෙ වා, හොති යං යස්ස පච්චයො;
යථා ව පච්චයො හොති, තථා නෙය්‍යං විභාවිතා.

තත්‍රායං අත්ථදීපනා –

නාමමෙව හි ආරුප්පෙ, පටිසන්ධිපවත්තිසු;
පච්චයො සත්තධා ඡට්ඨා, හොති තං අවකංසතො.

කථං? ‘පටිසන්ධියං’ තාව අවකංසතො
සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තවිපාකඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි සත්තධා
නාමං ඡට්ඨායතනස්ස පච්චයො හොති. කිඤ්චි පනෙත්ථ හෙතුපච්චයෙන, කිඤ්චි
ආහාරපච්චයෙනාති එවං අඤ්ඤාපි පච්චයො හොති. තස්ස වසෙන
උක්කංසාවකංසො වෙදිතඛිබ්බො.

‘පවත්තෙ’පි විපාකං චුත්තනයෙනෙව පච්චයො හොති. ඉතරං පන අවකංසතො
චුත්තප්පකාරෙසු පච්චයෙසු විපාකපච්චයවජ්ජෙහි ඡහි පච්චයො හොති. කිඤ්චි
පනෙත්ථ හෙතුපච්චයෙන, කිඤ්චි ආහාරපච්චයෙනාති එවං අඤ්ඤාපි පච්චයො
හොති. තස්ස වසෙන උක්කංසාවකංසො වෙදිතඛිබ්බො.

අඤ්ඤස්මිම්පි හවෙ නාමං, තථෙව පටිසන්ධියං;
ඡට්ඨස්ස ඉතරෙසං තං, ඡහාකාරෙහි පච්චයො.

ආරුප්පතො හි අඤ්ඤස්මිම්පි පඤ්චවොකාරහවෙ තං විපාකනාමං
හදයවත්ථුනො සහායං හුත්වා ඡට්ඨස්ස මනායතනස්ස යථා ආරුප්පෙ චුත්තං තථෙව
අවකංසතො සත්තධා පච්චයො හොති. ඉතරෙසං පනෙතං පඤ්චන්තං
චක්ඛායතනාදීනං චතුමහාභූතසහායං හුත්වා සහජාත
නිස්සයවිපාකවිජ්ජයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන ඡහාකාරෙහි පච්චයො හොති. කිඤ්චි
පනෙත්ථ හෙතුපච්චයෙන, කිඤ්චි ආහාරපච්චයෙනාති එවං අඤ්ඤාපි පච්චයො
හොති. තස්ස වසෙන උක්කංසාවකංසො වෙදිතඛිබ්බො.

පවත්තෙපි තථා හොති, පාකං පාකස්ස පච්චයො;
අපාකං අවිපාකස්ස, ඡධා ඡට්ඨස්ස පච්චයො.

පවත්තෙපි හි පඤ්චවොකාරහවෙ යථා පටිසන්ධියං, තථෙව විපාකනාමං
විපාකස්ස ඡට්ඨායතනස්ස අවකංසතො සත්තධා පච්චයො හොති. අවිපාකං පන
අවිපාකස්ස ඡට්ඨස්ස අවකංසතොව තතො විපාකපච්චයං අපනෙත්වා ඡධාව
පච්චයො හොති. චුත්තනයෙනෙව පනෙත්ථ උක්කංසාවකංසො වෙදිතඛිබ්බො.

තත්ථෙව සෙසපඤ්චන්තං, විපාකං පච්චයො හවෙ;
චතුධා අවිපාකම්පි, එවමෙව පකාසිතං.

තත්ථෙව හි පවත්තෙ සෙසානං චක්ඛායතනාදීනං පඤ්චන්තං
චක්ඛුප්පසාදාදිවත්ථුකම්පි ඉතරම්පි විපාකනාමං
පච්ජාජාතවිජ්ජයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි චතුධා පච්චයො හොති. යථා ච විපාකං,
අවිපාකම්පි එවමෙව පකාසිතං. තස්මා කුසලාදිහෙදම්පි තෙසං චතුධා පච්චයො

හොතීති වෙදිතබ්බං. එවං තාව නාමමෙව පටිසන්ධියං පවත්තෙ වා යස්ස යස්ස
ආයතනස්ස පච්චයො හොති, යථා ව හොති, තථා වෙදිතබ්බං.

රූපං පනෙත්ථ ආරූප්ප-භවෙ භවති පච්චයො;
න එකායතනස්සාපි, පඤ්චක්ඛන්ධභවෙ පන.

රූපතො සන්ධියං වත්ථු, ඡධා ඡට්ඨස්ස පච්චයො;
භූතානි චතුර්ධා හොන්ති, පඤ්චන්තං අවිසෙසතො.

රූපතො හි පටිසන්ධියං වත්ථුරූපං ඡට්ඨස්ස මනායතනස්ස
සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිජ්ජයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි ඡධා පච්චයො
හොති. වත්තාරි පන භූතානි අවිසෙසතො පටිසන්ධියං පවත්තෙ ව යං යං ආයතනං
උප්පජ්ජති, තස්ස තස්ස වසෙන පඤ්චන්තමිති චක්ඛායතනාදීනං
සහජාතනිස්සයඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි චතුර්ධා පච්චයා හොන්ති.

තිධා ජීවිතමෙතෙසං, ආභාරො ව පවත්තියං;
තානෙව ඡධා ඡට්ඨස්ස, වත්ථු තස්සෙව පඤ්චධා.

එතෙසං පන චක්ඛාදීනං පඤ්චන්තං පටිසන්ධියං පවත්තෙ ව
අත්ථිඅවිගතඉන්ද්‍රියවසෙන රූපජීවිතං තිධා පච්චයො හොති.

‘ආභාරො වා’ති ආභාරො ව අත්ථිඅවිගතආභාරවසෙන තිධා පච්චයො හොති.
සො ව ඛො යෙ සත්තා ආභාරූපජීවිතො, තෙසං ආභාරානුගතෙ කායෙ
පවත්තියංයෙව, නො පටිසන්ධියං. තානි පන පඤ්ච චක්ඛායතනාදීනි ඡට්ඨස්ස
චක්ඛුසොතසානජීවිතාකායවිඤ්ඤාණසඬ්ඛාතස්ස මනායතනස්ස
නිස්සයපුරෙජාතඉන්ද්‍රියවිජ්ජයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන ඡභාකාරෙහි පච්චයා හොන්ති
පවත්තෙ, නො පටිසන්ධියං. යපෙත්වා පන පඤ්ච විඤ්ඤාණානි තස්සෙව
අවිසෙසමනායතනස්ස වත්ථුරූපං නිස්සයපුරෙජාතවිජ්ජයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන
පඤ්චධා පච්චයො හොති පවත්තෙ, නො පටිසන්ධියං. එවං රූපමෙව පටිසන්ධියං
පවත්තෙ වා යස්ස යස්ස ආයතනස්ස පච්චයො හොති යථා ව හොති තථා
වෙදිතබ්බං.

නාමරූපං පනුභයං, හොති යං යස්ස පච්චයො;
යථා ව තමිපි සබ්බත්ථ, විඤ්ඤාතබ්බං විභාවිනා.

සෙය්‍යාථීදං – පටිසන්ධියං තාව පඤ්චවොකාරභවෙ
බන්ධන්තයවත්ථුරූපසඬ්ඛාතං නාමරූපං ඡට්ඨායතනස්ස
සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිපාකසම්පයුත්තවිජ්ජයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයාදීනි
පච්චයො හොතීති ඉදමෙත්ථ මුඛමත්තං. චුත්තනසානුසාරෙන පන සක්කා සබ්බං
යොජෙතුන්ති න එත්ථ විත්ථාරො දස්සිතොති.

නාමරූපපච්චයා සලායතනපදනිද්දෙසො.

එස්සපදනිද්දෙසො

230. සලායතනපච්චයා එස්සනිද්දෙසෙ –

ඡලෙව එස්සා සඬ්ඛෙපා, චක්ඛුසම්මස්සආදයො;
විඤ්ඤාණම්ව ඛත්තිංස, විත්ථාරොන භවන්ති නෙ.

‘සඬ්ඛෙපතො’ හි පාළියං චක්ඛුසම්මස්සොති ආදයො ඡලෙව එස්සා ආගතා.
විත්ථාරොන පන චක්ඛුසම්මස්සාදයො පඤ්ච කුසලවිපාකා පඤ්ච අකුසලවිපාකාති
දස, සෙසා බාවිසති ලොකියවිපාකවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තා ව බාවිසතීති එවං සබ්බෙපි
සඬ්ඛාරපච්චයා චුත්තවිඤ්ඤාණම්ව ඛත්තිංස භොන්ති. යං පනෙතස්ස
ඛත්තිංසවිධස්සාපි එස්සස්ස පච්චයො සලායතනං. තත්ථ –

ඡට්ඨෙන සහ අජ්ඣත්තං, චක්ඛාදිං බාහිරෙහිපි;
සලායතනම්චිජන්ති, ඡහි සද්ධිං විචක්ඛණා.

තත්ථ යෙ තාව “උපාදින්නකපචත්තිකථා අය”න්ති
එකසන්තතිපරියාපන්නමෙව පච්චයං පච්චයුජ්ජන්නඤ්ච දීපෙන්ති, නෙ
ඡට්ඨායතනපච්චයා එස්සොති පාළිඅනුසාරතො ආරුජ්ජෙ ඡට්ඨායතනඤ්ච
අඤ්ඤත්ථ සබ්බසඬ්ඛගතො සලායතනඤ්ච එස්සස්ස පච්චයොති
එකදෙසසරූපෙකසෙසං කත්වා ඡට්ඨෙන සහ අජ්ඣත්තං චක්ඛාදිං සලායතනන්ති
ඉච්ඡන්ති. තඤ්හි ඡට්ඨායතනඤ්ච සලායතනඤ්ච සලායතනන්ත්වෙව සඬ්ඛං
ගච්ඡති. යෙ පන පච්චයුජ්ජන්නමෙව එකසන්තතිපරියාපන්නං දීපෙන්ති, පච්චයං
පන හින්තසන්නානම්පි, නෙ යං යං ආයතනං එස්සස්ස පච්චයො භොති තං සබ්බං
දීපෙන්තා බාහිරම්පි පරිග්ගහෙත්වා තදෙව ඡට්ඨෙන සහ අජ්ඣත්තං බාහිරෙහිපි
රූපායතනාදිහි සද්ධිං සලායතනන්ති ඉච්ඡන්ති. තම්පි හි ඡට්ඨායතනඤ්ච
සලායතනඤ්ච සලායතනන්ති එතෙසං එකසෙසෙ කතෙ සලායතනන්ත්වෙව සඬ්ඛං
ගච්ඡති.

එත්ථාහ – න සබ්බායතනෙහි එකො එස්සො සම්භොති, නාපි එකම්භා ආයතනා
සබ්බෙ එස්සා, අයඤ්ච සලායතනපච්චයා එස්සොති එකොව චුත්තො, සො
කස්මාති? තත්ත්වං විස්සජ්ජනං – සච්චමෙතං. සබ්බෙහි එකො එකම්භා වා සබ්බෙ න
සම්භොන්ති, සම්භොති පන අනෙකෙහි එකො; යථා චක්ඛුසම්මස්සො චක්ඛායතනා
රූපායතනා චක්ඛුවිඤ්ඤාණසඬ්ඛානා මනායතනා අවසෙසා සම්පයුත්තධම්මායතනා
වාති එවං සබ්බත්ථ යථානුරූපං යොජෙතබ්බං. තස්මා එව හි –

එකො පනෙකායතන-ජ්ජහවො ඉති දීපිතො;
එස්සොයං එකච්චන-නිද්දෙසෙනිධ තාදිනා.

‘එකවචනනිද්දෙසෙනා’නි සළායතනපච්චයා එස්සොති ඉමිනා හි
එකවචනනිද්දෙසෙන අනෙකෙහි ආයතනෙහි එකො එස්සො හොතීති තාදිනා
දීපිතොති අත්ථො. ආයතනෙසු පන –

ජධා පඤ්ච තතො එකං, නවධා බාහිරානි ඡ;
යථාසම්භවමෙතස්ස, පච්චයත්තෙ විභාවයෙ.

තත්‍රායං විභාවනා – චක්ඛායතනාදීනි තාව පඤ්ච චක්ඛුසම්ඵස්සාදිහෙදතො
පඤ්චවිධස්ස එස්සස්ස නිස්සයපුරෙජාතඉන්ද්‍රියවිජ්ජයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන ඡධා
පච්චයා හොත්ති. තතො පරං එකං විපාකමනායතනං අනෙකහෙදස්ස
විපාකමනොසම්ඵස්සස්ස
සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිපාකආභාරඉන්ද්‍රියසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන
නවධා පච්චයො හොති. බාහිරෙසු පන රූපායතනං චක්ඛුසම්ඵස්සස්ස
ආරම්මණපුරෙජාතඅත්ථිඅවිගතවසෙන චතුධා පච්චයො හොති. තථා
සද්දායතනාදීනි සොතසම්ඵස්සාදීනං. මනොසම්ඵස්සස්ස පන තානි ධම්මායතනඤ්ච
තථා ව ආරම්මණපච්චයමත්තෙනෙව වාති එවං බාහිරානි ඡ යථාසම්භවමෙතස්ස
පච්චයත්තෙ විභාවයෙති.

සළායතනපච්චයා එස්සපදනිද්දෙසො.

වෙදනාපදනිද්දෙසො

231. එස්සපච්චයා වෙදනානිද්දෙසෙ –

ද්වාරතො වෙදනා චුත්තා, චක්ඛුසම්ඵස්සජාදිකා;
ඡලෙව තා පහෙදෙන, එකුනනචුතී මතා.

චක්ඛුසම්ඵස්සජාවෙදනාතිආදිනා හි නයෙන පාළියං ඉමා චක්ඛුසම්ඵස්සජාදිකා
ද්වාරතො ඡලෙව වෙදනා චුත්තා. තා පන පහෙදෙන එකුනනචුතියා චිත්තෙහි
සම්පයුත්තත්තා එකුනනචුතීති මතා.

වෙදනාසු පනෙතාසු, ඉධ බාත්තිංස වෙදනා;
විපාකචිත්තයුත්තාව, අධිජ්ජෙතාති භාසිතා.

අට්ඨධා තත්ථ පඤ්චන්තං, පඤ්චද්වාරම්භි පච්චයො;
සෙසානං එකධා එස්සො, මනොද්වාරෙපි සො තථා.

තත්ථ හි පඤ්චද්වාරෙ චක්ඛුපසාදාදිචත්ථුකානං පඤ්චන්තං වෙදනානං
චක්ඛුසම්ඵස්සාදිකො එස්සො
සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිපාකආභාරසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන අට්ඨධා
පච්චයො හොති. සෙසානං පන එකෙකස්මිං ද්වාරෙ

සම්පටිච්ඡන්ධන්තීරණතදාරම්මණවසෙන පවත්තානං කාමාවචරවිපාකවෙදනානං
චක්ඛුසම්ඵස්සාදිකො ඵස්සො උපනිස්සයවසෙන එකධාව පච්චයො හොති.

‘මනොද්චාරෙපි සො තථා’ති මනොද්චාරෙපි හි තදාරම්මණවසෙන පවත්තානං
කාමාවචරවිපාකවෙදනානං සො සහජාතමනොසම්ඵස්සසඬ්ඛාතො ඵස්සො තථෙව
අට්ඨධා පච්චයො හොති, පටිසන්ධිභවඬ්ගචුතිවසෙන ච පවත්තානං
තෙභුමකවිපාකවෙදනානම්පි. යා පනෙනා මනොද්චාරෙ තදාරම්මණවසෙන පවත්තා
කාමාවචරවෙදනා, තාසං මනොද්චාරෙ ආවජ්ජනසම්පයුත්තො මනොසම්ඵස්සො
උපනිස්සයවසෙන එකධා පච්චයො හොතීති.

ඵස්සපච්චයා වෙදනාපදනිද්දෙසො.

තණ්හාපදනිද්දෙසො

232. වෙදනාපච්චයා තණ්හානිද්දෙසෙ –

රූපතණ්හාදිහෙදෙන, ඡ තණ්හා ඉධ දීපිතා;
එකෙකා තිවිධා තත්ථ, පවත්තාකාරතො මතා.

ඉමස්මිඤ්ඤි වෙදනාපච්චයා තණ්හානිද්දෙසෙ ‘සෙට්ඨිපුත්තො
බ්‍රාහ්මණපුත්තො’ති පිනිතො නාමවසෙන පුත්තො විය ඉමා රූපතණ්හා...පෙ....
ධම්මතණ්හාති ආරම්මණතො නාමවසෙන ඡ තණ්හා දීපිතා පකාසිතා කථිතාති
අත්ථො. තත්ථ රූපෙ තණ්හා රූපතණ්හාති ඉමිනා නයෙන පදත්ථො වෙදිතබ්බො.

තාසු ච පන තණ්හාසු එකෙකා තණ්හා පවත්තිආකාරතො කාමතණ්හා,
භවතණ්හා, විභවතණ්හාති එවං තිවිධා මතා. රූපතණ්හා එව හි යදා චක්ඛුස්ස
ආපාඨගතං රූපාරම්මණං කාමස්සාදවසෙන අස්සාදයමානා පවත්තති, තදා
කාමතණ්හා නාම හොති. යදා තදෙවාරම්මණං ධූවං සස්සතන්ති පවත්තාය
සස්සතදිට්ඨියා සද්ධිං පවත්තති, තදා භවතණ්හා නාම හොති. සස්සතදිට්ඨිසහගතො
හි රාගො භවතණ්හාති චූච්චති. යදා පන තදෙවාරම්මණං “උච්ඡිජ්ජති විනස්සති”ති
පවත්තාය උච්ඡෙදදිට්ඨියා සද්ධිං පවත්තති, තදා විභවතණ්හා නාම හොති.
උච්ඡෙදදිට්ඨිසහගතො හි රාගො විභවතණ්හාති චූච්චති. එසෙව නයො
සද්දතණ්හාදීසුපිති එතා අට්ඨාරස තණ්හා හොන්ති.

තා අජ්ඣත්තරූපාදීසු අට්ඨාරස, බහිද්ධා අට්ඨාරසාති ඡත්තිංස. ඉති අතීතා
ඡත්තිංස, අනාගතා ඡත්තිංස, පච්චුප්පන්තා ඡත්තිංසාති අට්ඨසතං තණ්හා හොන්ති.
තා පන සංඬ්ඛිජ්ජමානා රූපාදිආරම්මණවසෙන ඡ, කාමතණ්හාදිවසෙන චා
තිස්සොව තණ්හා හොන්තීති වෙදිතබ්බො. යස්මා පනිමෙ සත්තා පුත්තං අස්සාදෙත්වා
පුත්තෙ මමත්තෙන ධාතියා විය රූපාදිආරම්මණවසෙන උප්පජ්ජමානං වෙදනං
අස්සාදෙත්වා වෙදනාය මමත්තෙන රූපාදිආරම්මණදායකානං

විත්තකාරගන්ධබ්බගන්ධිකසුදන්තවායරසායනවිධායකවෙජ්ජාදීනං මහාසක්කාරං
කරොන්ති, තස්මා සබ්බාපෙසා වෙදනාපච්චයා තණ්හා හොතීති වෙදිතබ්බා.

යස්මා චෙත්ථ අධිජ්ජෙතා, විපාකසුඛවෙදනා;
එකාව එකධා වෙසා, තස්මා තණ්හාය පච්චයො.

‘එකධා’ති උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො හොති. යස්මා චා –

දුක්ඛී සුඛං පත්ථයති, සුඛී භියොයාපි ඉච්ඡති;
උපෙක්ඛා පන සන්තත්තා, සුඛමිච්චෙව භාසිතා.

තණ්හාය පච්චයා තස්මා, හොන්ති තිස්සොපි වෙදනා;
වෙදනාපච්චයා තණ්හා, ඉති චුත්තා මහෙසිතා.

වෙදනා පච්චයා චාපි, යස්මා නානුසයං විනා;
හොති තස්මා න සා හොති, බ්‍රාහ්මණස්ස චුසිමතොති.

වෙදනාපච්චයා තණ්හාපදනිද්දෙසො.

උපාදානපදනිද්දෙසො

233. තණ්හාපච්චයා උපාදානනිද්දෙසෙ –

උපාදානානි චත්තාරි, තානි අත්ථවිභාගතො;
ධම්මසඬ්ඛෙපවිත්ථාරා, කමතො ච විභාවයෙ.

පාළියඤ්ඤි උපාදානන්ති කාමුපාදානං...පෙ.... අත්තවාදුපාදානන්ති ඉමානි
චත්තාරි උපාදානානි ආගතානි. තෙසං අයං අත්ථවිභාගො – චත්ථුසඬ්ඛාතං කාමං
උපාදියතීති කාමුපාදානං. කාමො ච සො උපාදානඤ්ඤාතිපි කාමුපාදානං.
උපාදානන්ති දළ්භන්ග්ගණං. දළ්භන්ටො හෙත්ථ උපසද්දො උපායාස-උපකට්ඨාදීසු
විය. තථා දිට්ඨි ච සා උපාදානඤ්ඤාති දිට්ඨුපාදානං. දිට්ඨිං උපාදියතීති චා
දිට්ඨුපාදානං. සස්සතො අත්තා ච ලොකො වානිආදීසු හි පුරිමදිට්ඨිං උත්තරදිට්ඨි
උපාදියති. තථා සීලබ්බතං උපාදියතීති සීලබ්බතුපාදානං. සීලබ්බතඤ්ඤාති නං
උපාදානඤ්ඤාතිපි සීලබ්බතුපාදානං. ගොසීලගොචතාදීනි හි එවං සුද්ධීති
අභිනිවෙසතො සයමෙව උපාදානානීති. තථා වදන්ති එතෙනාති වාදො, උපාදියන්ති
එතෙනාති උපාදානං. කිං වදන්ති උපාදියන්ති චා? අත්තානං. අත්තතො වාදුපාදානං
අත්තවාදුපාදානං. අත්තවාදමත්තමෙව චා අත්තානි උපාදියන්ති එතෙනාති
අත්තවාදුපාදානං. අයං තාව තෙසං අත්ථවිභාගො.

‘ධම්මසඬ්ඛෙපවිත්ථාරෙ’ පන කාමුපාදානං තාව “තත්ථ කතමං කාමුපාදානං?
යො කාමෙසු කාමච්ඡන්දො කාමරාගො කාමනන්දී කාමතණ්හා කාමස්තෙහො

කාමපරිලාභො කාමමුච්ඡා කාමජ්ඣේධාසානං - ඉදං වුව්චති කාමුපාදානං''න්ති
 ආගතත්තා සඬ්ඛෙපතො තණ්හාදළ්භත්තං වුත්තං. තණ්හාදළ්භත්තං නාම
 පුරිමතණ්හාඋපනිස්සයපච්චයෙන දළ්භසම්භූතා උත්තරතණ්හා එව. කෙච් පනාහු -
 අප්පත්තවිසයපත්ථතා තණ්හා, අන්ධකාරෙ වොරස්ස හත්ථප්පසාරණං විය.
 සම්පත්තවිසයග්ගහණං උපාදානං, තස්සෙව හණ්ඩග්ගහණං විය.
 අප්පිච්ඡතාසන්තුට්ඨිතාපට්ඨිතා ව තෙ ධම්මා. තථා පරියෙසනාරක්ඛදුක්ඛමූලාති.
 සෙසුපාදානත්තයං පන සඬ්ඛෙපතො දිට්ඨිමත්තමෙව.

විත්ථාරතො පන පුබ්බෙ රූපාදීසු වුත්තාය අට්ඨසතප්පහෙදායපි තණ්හාය
 දළ්භහාවො කාමුපාදානං. දසවත්ථුකා මිච්ඡාදිට්ඨි දිට්ඨුපාදානං. යථාහ - “තත්ථ
 කතමං දිට්ඨුපාදානං? නත්ථි දින්නං, නත්ථි ශිට්ඨං...පෙ.... සච්ඡිකත්වා
 පච්චෙදන්තිති යා එවරූපා දිට්ඨි...පෙ.... විපරියෙසග්ගාහො - ඉදං වුව්චති
 දිට්ඨුපාදානං''න්ති (ධ. ස. 1221; විහ. 938) සීලවතෙහි සුද්ධිපරාමසනං පන
 සීලබ්බතුපාදානං. යථාහ - “තත්ථ කතමං සීලබ්බතුපාදානං? ඉතො බහිද්ධා
 සමණබ්බාහිමණානං සීලෙන සුද්ධි, වතෙන සුද්ධි, සීලබ්බතෙන සුද්ධිති යා එවරූපා
 දිට්ඨි...පෙ.... විපරියෙසග්ගාහො - ඉදං වුව්චති සීලබ්බතුපාදානං''න්ති (ධ. ස. 1222;
 විහ. 938). වීසතිවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨි අත්තවාදුපාදානං. යථාහ - “තත්ථ කතමං
 අත්තවාදුපාදානං? ඉධ අස්සුතවා පුට්ඨප්පතො...පෙ.... සප්පුරිසධම්මෙ අවිනීතො
 රූපං අත්තතො සමනුපස්සති...පෙ.... විපරියෙසග්ගාහො - ඉදං වුව්චති
 අත්තවාදුපාදානං''න්ති (ධ. ස. 1223; විහ. 938). අයමෙත්ථ ධම්මසඬ්ඛෙපවිත්ථාරො.

‘කමතො’ති එත්ථ පන තිවිධො කමො - උප්පත්තික්කමො, පහානක්කමො,
 දෙසනාක්කමො ව. තත්ථ අනමතග්ගෙ සංසාරෙ ඉමස්ස පයමං උප්පත්තිති
 අභාවතො කිලෙසානං නිප්පරියායෙන උප්පත්තික්කමො න වුව්චති. පරියායෙන
 පන යෙභුයොන එකස්මිං හචෙ අත්තග්ගාහපුබ්බච්චගමො සස්සතුච්ඡෙදාහිනිවෙසො.
 තතො “සස්සතො අයං අත්තා”ති ගණ්හතො අත්තවිසුද්ධත්ථං සීලබ්බතුපාදානං,
 උච්ඡිජ්ජතිති ගණ්හතො පරලොකනිරපෙක්ඛස්ස කාමුපාදානන්ති එවං පයමං
 අත්තවාදුපාදානං, තතො දිට්ඨිසීලබ්බතකාමුපාදානානිති අයමෙතෙසං එකස්මිං හචෙ
 උප්පත්තික්කමො.

දිට්ඨුපාදානාදීනි චෙත්ථ පයමං පහියන්ති සොතාපත්තිමග්ගවජ්ඣක්තා.
 කාමුපාදානං පච්ඡා අරහත්තමග්ගවජ්ඣක්තාති. අයමෙතෙසං පහානක්කමො.

මහාවිසයත්තා පන පාකටත්තා ව එතෙසු කාමුපාදානං පයමං දෙසිතං.
 මහාවිසයඤ්ඤි තං අට්ඨවිත්තසම්පයොගා. අප්පවිසයානි ඉතරානි
 චතුර්විත්තසම්පයොගා. යෙභුයොන ච ආලයරාමතාය පජාය පාකටං කාමුපාදානං, න
 ඉතරානි. කාමුපාදානවා චත්ථුකාමානං සමධිගමත්ථං කොතුහලමච්චගලාදිබ්බුලො
 හොති, න සස්සතදිට්ඨිති තදනන්තරං දිට්ඨුපාදානං. තං පහිජ්ජමානං
 සීලබ්බතඅත්තවාදුපාදානවසෙන දුට්ඨං හොති. තස්මිං ද්වයෙ ගොකිරියං වා

කුක්කුරකිරියං වා දිස්වාපි වෙදිතඛිබ්බතො ඔළාරිකන්ති සීලඛිබ්බපාදානං පයිමං
දෙසිතං, සුබ්බමත්තා අන්තෙ අත්තවාදුපාදානන්ති අයමෙනෙසං දෙසනාක්කමො.

තණ්හා ව පුරිමස්සෙත්ථ, එකධා හොති පච්චයො;
සත්තධා අට්ඨධා වාපි, හොති සෙසත්තයස්ස සා.

එත්ථ ව එවං දෙසිතෙ උපාදානවතුක්කෙ පුරිමස්ස කාමුපාදානස්ස කාමතණ්හා
උපනිස්සයවසෙන එකධාව පච්චයො හොති තණ්හාහිනන්දිතෙසු විසයෙසු
උප්පත්තිතො. සෙසත්තයස්ස පන
සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතහෙතුවසෙන සත්තධා වා
උපනිස්සයෙන සහ අට්ඨධා වාපි පච්චයො හොති. යදා ව සා උපනිස්සයවසෙන
පච්චයො හොති තදා අසහජාතාව හොතීති.

තණ්හාපච්චයා උපාදානපදනිද්දෙසො.

භවපදනිද්දෙසො

234. උපාදානපච්චයා භවනිද්දෙසෙ –

අත්ථතො ධම්මතො වෙව, සාත්ථතො හෙදසඬගහා;
යං යස්ස පච්චයො වෙව, විඤ්ඤාතඛිබ්බො විනිච්ඡයො.

තත්ථ භවතීති භවො. දුට්ඨෙතාති ද්විභි ආකාරෙහි පවත්තිතොති අත්ථො. අථවා
දුට්ඨෙතාති පච්චතෙ කරුණුවචනං, දුට්ඨොති චුත්තං හොති. අත්ථිති සංවිජ්ජති.
කම්මමෙව භවො කම්මභවො. උපපත්තියෙව භවො උපපත්තිභවො. එත්ථ ව
උපපත්ති භවතීති භවො. කම්මං පන යථා සුඛකාරණත්තා ‘සුඛො
බුද්ධානමුප්පාදො’ති (ධ. ප. 194) චුත්තො, එවං භවකාරණත්තා ඵලවොහාරෙන
භවොති වෙදිතඛිබ්බං. තත්ථ කතමො කම්මභවොති තෙසු ද්විසු භවෙසු යො
කම්මභවොති චුත්තො, සො කතමොති අත්ථො. පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරාදයො චුත්තත්ථා
එව. සඛ්ඛන්ති අනවසෙසං. භවං ගච්ඡති ගමෙති වාති භවගාමී. ඉමිනා ලොකුත්තරං
පටික්ඛිපති. අයඤ්භි වට්ටකථා, තඤ්ච විවට්ටනිස්සිතන්ති. කරියතීති කම්මං.

කාමභවාදීසු කාමසඬ්ඛාතො භවො කාමභවො. එස නයො රූපාරූපභවෙසු.
සඤ්ඤාවතං භවො, සඤ්ඤා වා එත්ථ භවෙ අත්ථිති සඤ්ඤාභවො. විපරියායෙන
අසඤ්ඤාභවො. ඔළාරිකසඤ්ඤාය අභාවා සුබ්බමාය ව භාවා නෙව සඤ්ඤා
නාසඤ්ඤා අස්මිං භවෙති නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාභවො. එකෙන රූපක්ඛන්ධෙන
වොකිණ්ණො භවො එකවොකාරභවො. එකො වා වොකාරො අස්ස භවස්සාති
එකවොකාරභවො. එසෙව නයො චතුර්වොකාරපඤ්චවොකාරභවෙසු. අයං වූච්චති
උපපත්තිභවොති එස නවට්ඨොපි උපපත්තිභවො නාම වූච්චතීති. එවං තාවෙත්ථ
‘අත්ථතො’ විඤ්ඤාතඛිබ්බො විනිච්ඡයො.

‘ධම්මතො’ පන එත්ථ හි පුඤ්ඤාභිසංඛාරො ධම්මතො තෙරස චෙතනා,
 අපුඤ්ඤාභිසංඛාරො ද්වාදස, ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරො චතස්සො. “සබ්බමිපි
 භවගාමිකම්ම”න්ති එතෙන සබ්බෙපෙනෙ ධම්මා චෙතනා සම්පයුත්තා වා
 කම්මසංඛාරා ආවයගාමිනො ධම්මා සංඛගහිතා. කාමභවො පඤ්ච
 උපාදින්නක්ඛන්ධා, තථා රූපභවො, අරූපභවො චත්තාරො, සඤ්ඤාභවො
 චතුපඤ්ච, අසඤ්ඤාභවො එකො උපාදින්නක්ඛන්ධො,
 නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාභවො චත්තාරො. එකචොකාරභවාදයො
 එකචතුපඤ්චක්ඛන්ධා උපාදින්නක්ඛන්ධෙහිති එවමෙත්ථ ‘ධම්මතො’පි
 විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘සාත්ථතො’ති යථා ව භවනිද්දෙසෙ තථෙව කාමඤ්ච සංඛාරානිද්දෙසෙපි
 පුඤ්ඤාභිසංඛාරාදයොව චුත්තා, එවං සන්තෙපි පුරිමා අතීතකම්මවසෙන ඉධ
 පටිසන්ධියා පච්චයත්තා චුත්තා. ඉමෙ පච්චුප්පන්නකම්මවසෙන ආයතිං පටිසන්ධියා
 පච්චයත්තාති පුනචචනං සාත්ථකමෙව. පුබ්බෙ වා “තත්ථ කතමො
 පුඤ්ඤාභිසංඛාරො? කුසලචෙතනා කාමාවචරා”ති එවමාදිනා නයෙන චෙතනාව
 සංඛාරාති චුත්තා. ඉධ පන “සබ්බමිපි භවගාමිකම්ම”න්ති චචනතො
 චෙතනාසම්පයුත්තාපි. පුබ්බෙ ව විඤ්ඤාණපච්චයමෙව කම්මං සංඛාරාති චුත්තං,
 ඉදානි අසඤ්ඤාභවනිබ්බත්තකම්පි. කිං වා බහුනා? “අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරා”ති
 එත්ථ පුඤ්ඤාභිසංඛාරාදයොව කුසලාකුසලධම්මා චුත්තා. “උපාදානපච්චයා
 භවො”ති ඉධ පන උපපත්තිභවස්සාපි සංඛගහිතත්තා කුසලාකුසලාඛ්‍යාකතා ධම්මා
 චුත්තා. තස්මා සබ්බථාපි සාත්ථකමෙවිදං පුනචචනන්ති. එවමෙත්ථ ‘සාත්ථතො’පි
 විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘හෙදසංඛගහා’ති උපාදානපච්චයා භවස්ස හෙදතො චෙව සංඛගහතො ව. යඤ්ඤි
 කාමුපාදානපච්චයා කාමභවනිබ්බත්තකං කම්මං කරියති, සො කම්මභවො.
 තද්භිනිබ්බත්තා ඛන්ධා උපපත්තිභවො. එස නයො රූපාරූපභවෙසු. එවං
 කාමුපාදානපච්චයා ද්වෙ කාමභවා, තදන්තොගධාව සඤ්ඤාභවපඤ්චචොකාරභවා;
 ද්වෙ රූපභවා, තදන්තොගධාව
 සඤ්ඤාභවඅසඤ්ඤාභවඑකචොකාරභවපඤ්චචොකාරභවා; ද්වෙ අරූපභවා,
 තදන්තොගධාව සඤ්ඤාභවනෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාභවචතුචොකාරභවාති සද්ධිං
 අන්තොගධෙහි ඡ භවා. යථා ව කාමුපාදානපච්චයා සද්ධිං අන්තොගධෙහි ඡ භවා
 තථා සෙසුපාදානපච්චයාපිති එවං උපාදානපච්චයා හෙදතො සද්ධිං අන්තොගධෙහි
 චතුචිසති භවා.

සංඛගහතො පන කම්මභවං උපපත්තිභවඤ්ච එකතො කත්වා
 කාමුපාදානපච්චයා සද්ධිං අන්තොගධෙහි එකො කාමභවො, තථා රූපාරූපභවාති
 තයො භවා. තථා සෙසුපාදානපච්චයාපිති එවං උපාදානපච්චයා සංඛගහතො සද්ධිං
 අන්තොගධෙහි ද්වාදස භවා. අපිච අවිසෙසෙන උපාදානපච්චයා කාමභවුපගං කම්මං
 කම්මභවො. තද්භිනිබ්බත්තා ඛන්ධා උපපත්තිභවො. එස නයො රූපාරූපභවෙසු.
 එවං උපාදානපච්චයා සද්ධිං අන්තොගධෙහි ද්වෙ කාමභවා, ද්වෙ රූපභවා, ද්වෙ

අරුපහවාති අපරෙතපි පරියායෙන සඬගහතො ඡ හවා. කම්මහවඋපපත්තිහවහෙදං
වා අනුපගම්ම සද්ධිං අන්තොගධෙහි කාමහවාදිවසෙන තයො හවා හොන්ති.
කාමහවාදිහෙදඤ්චාපි අනුපගම්ම කම්මහවඋපපත්තිහවවසෙන ද්වෙ හවා හොන්ති.
කම්මුපපත්තිහෙදඤ්ච අනුපගම්ම උපාදානපච්චයා හවොති හවවසෙන එකො හවො
හොතිති. එවමෙත්ථ උපාදානපච්චයස්ස හවස්ස හෙදසඬගහාපි විඤ්ඤාතබ්බො
විනිච්ඡයො.

‘යං යස්ස පච්චයො වෙවා’ති යඤ්චෙත්ථ උපාදානං යස්ස පච්චයො හොති,
තතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයොති අත්ථො. කිං පනෙත්ථ කස්ස පච්චයො
හොති? යං කිඤ්චි යස්ස කස්සචි පච්චයො හොතියෙව. උම්මත්තකො විය හි
පුට්ඨජනො. සො ‘ඉදං යුත්තං, ඉදං අයුත්ත’න්ති අවිචාරෙත්වා යස්ස කස්සචි
උපාදානස්ස වසෙන යං කිඤ්චි හවං පත්ථෙත්වා යං කිඤ්චි කම්මං කරොතියෙව.
තස්මා යදෙකච්චෙ “සීලබ්බතුපාදානෙන රූපාරූපහවා න හොන්ති”ති වදන්ති, තං
න ගහෙතබ්බං. සබ්බෙන පන සබ්බො හොතීති ගහෙතබ්බං, සෙය්‍යාපීදං –
ඉධෙකච්චො අනුස්සවවසෙන වා දිට්ඨානුසාරෙන වා “කාමා නාමෙන
මනුස්සලොකෙ වෙව ඛත්තියමහාසාලකුලාදීසු ඡකාමාවචරදෙවලොකෙ ව
සමිද්ධා”ති වින්තෙත්වා තෙසං අධිගමත්ථං අසද්ධම්මසවනාදීහි වඤ්චිතො ‘ඉමිනා
කම්මෙන කාමා සම්පජ්ජන්ති’ති මඤ්ඤමානො කාමුපාදානවසෙන
කායදුච්චරිතාදීනිපි කරොති. සො දුච්චරිතපාරිසුරියා අපායෙ උප්පජ්ජති;
සන්දිට්ඨිකෙ වා පන කාමෙ පත්ථයමානො පටිලද්ධෙ වා ගොපයමානො
කාමුපාදානවසෙන කායදුච්චරිතාදීනිපි කරොති. සො දුච්චරිතපාරිසුරියා අපායෙ
උප්පජ්ජති. තත්‍රාස්ස උපපත්තිහෙතුභූතං කම්මං කම්මහවො, කම්මාහිනිබ්බත්තා
බන්ධා උපපත්තිහවො සඤ්ඤාභවපඤ්චවොකාරහවා පන තදන්තොගධා එව.

අපරො පන සද්ධම්මසවනාදීහි උපබුහිතඤාණො “ඉමිනා කම්මෙන කාමා
සම්පජ්ජන්ති”ති මඤ්ඤමානො කාමුපාදානවසෙන කායසුචරිතාදීනි කරොති. සො
සුචරිතපාරිසුරියා දෙවෙසු වා මනුස්සෙසු වා උප්පජ්ජති. තත්‍රාස්ස උපපත්තිහෙතුභූතං
කම්මං කම්මහවො, කම්මාහිනිබ්බත්තා බන්ධා උපපත්තිහවො.
සඤ්ඤාභවපඤ්චවොකාරහවා පන තදන්තොගධා එව. ඉති කාමුපාදානං
සප්පහෙදස්ස සාන්තොගධස්ස කාමහවස්ස පච්චයො හොති.

අපරො “රූපාරූපහවෙසු තතො සමිද්ධතරා කාමා”ති සුත්වා වා පරිකප්පෙත්වා
වා කාමුපාදානවසෙනෙව රූපාරූපසමාපත්තියො නිබ්බත්තෙත්වා සමාපත්තිබලෙන
රූපාරූපබ්‍රහ්මලොකෙ උප්පජ්ජති. තත්‍රාස්ස උපපත්තිහෙතුභූතං කම්මං කම්මහවො,
කම්මාහිනිබ්බත්තා බන්ධා උපපත්තිහවො. සඤ්ඤාඅසඤ්ඤා නෙවසඤ්ඤා
නාසඤ්ඤාඑකවොකාරචතුචොකාරපඤ්චවොකාරහවා පන තදන්තොගධා එව. ඉති
කාමුපාදානං සප්පහෙදානං සාන්තොගධානං රූපාරූපහවානම්පි පච්චයො හොති.

අපරො “අයං අත්තා නාම කාමාවචරසම්පත්තිහවෙ වා රූපාරූපහවානං වා
අඤ්ඤතරස්මිං උච්ඡින්නො සුඋච්ඡින්නො හොති”ති උච්ඡෙදදිට්ඨිං උපාදාය තදුපගං

කම්මං කරොති. තස්ස තං කම්මං කම්මහවො, කම්මාහිනිබ්බත්තා ඛන්ධා
උපපත්තිහවො. සඤ්ඤාහවාදයො පන තදන්තොගධා එව. ඉති දිට්ඨපාදානං
සප්පහෙදානං සාන්තොගධානං තිණ්ණම්පි කාමරූපාරූපහවානං පච්චයො හොති.

අපරො “අයං අත්තා නාම කාමාවචරසම්පත්තිහවෙ වා රූපාරූපහවානං වා
අඤ්ඤතරස්මිං සුඛි හොති, විගතපරිලාහො හොති” ති අත්තවාද්දපාදානෙන තදුපගං
කම්මං කරොති. තස්ස තං කම්මං කම්මහවො, තදහිනිබ්බත්තා ඛන්ධා
උපපත්තිහවො. සඤ්ඤාහවාදයො පන තදන්තොගධා එව. ඉති අත්තවාද්දපාදානං
සප්පහෙදානං සාන්තොගධානං තිණ්ණං හවානං පච්චයො හොති.

අපරො “ඉදං සීලබ්බතං නාම කාමාවචරසම්පත්තිහවෙ වා රූපාරූපහවානං වා
අඤ්ඤතරස්මිං පරිපුරන්තස්ස සුඛං පාරිපුරිං ගච්ඡති” ති සීලබ්බතුපාදානවසෙන
තදුපගං කම්මං කරොති. තස්ස තං කම්මං කම්මහවො, තදහිනිබ්බත්තා ඛන්ධා
උපපත්තිහවො. සඤ්ඤාහවාදයො පන තදන්තොගධා එව. ඉති සීලබ්බතුපාදානම්පි
සප්පහෙදානං සාන්තොගධානං තිණ්ණං හවානං පච්චයො හොති ති එවමෙත්ථ යං
යස්ස පච්චයො හොති තතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

කිං පනෙත්ථ කස්ස හවස්ස කථං පච්චයො හොතීති වෙ?

රූපාරූපහවානං, උපනිස්සයපච්චයො උපාදානං;
සහජාතාදීහිපි තං, කාමහවස්සාති විඤ්ඤායාං.

රූපාරූපහවානඤ්ඤි කාමහවපරියාපන්තස්ස ච කාමහවෙ කුසලකම්මස්සෙව
උපපත්තිහවස්ස වෙතං චතුබ්බධම්පි උපාදානං උපනිස්සයපච්චයෙන එකධා
පච්චයො හොති. කාමහවෙ අත්තනා සම්පයුත්තඅකුසලකම්මහවස්ස
සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතහෙතුපච්චයප්පහෙදෙහි
සහජාතාදීහි පච්චයො හොති. විප්පයුත්තස්ස පන උපනිස්සයපච්චයෙනෙවාති.

උපාදානපච්චයා හවපදනිද්දෙසො.

ජාතිජරාමරණාදිපදනිද්දෙසො

235. හවපච්චයා ජාතිනිද්දෙසාදීසු ජාතිආදීනං විනිච්ඡයො සච්චවිහඬිගෙ
චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. භවොති පනෙත්ථ කම්මහවොව අධිජ්ජෙතො. සො
හි ජාතියා පච්චයො, න උපපත්තිහවො. සො පන
කම්මපච්චයඋපනිස්සයපච්චයවසෙන ද්විධාව පච්චයො හොතීති.

තත්ථ සියා – කථං පනෙතං ජාතිතබ්බං “භවො ජාතියා පච්චයො” ති වෙ?
බාහිරපච්චයසමත්තෙපි භීතපණීතතාදිවිසෙසදස්සනතො. බාහිරානඤ්ඤි
ජනකජනෙත්තිසුක්කසොණිකාභාරාදීනං පච්චයානං සමත්තෙපි සත්තානං
යමකානම්පි සතං භීතපණීතතාදිවිසෙසො දිස්සති. සො ච න අහෙතුකො, සබ්බදා ච

සබ්බෙසඤ්ච අභාවතො; න කම්මභවතො අඤ්ඤභෙතූකො,
 තදහිනිබ්බත්තකසත්තානං අජ්ඣන්තසත්තානො අඤ්ඤස්ස කාරණස්ස අභාවතොති
 කම්මභවභෙතූකොව. කම්මඤ්ඤි සත්තානං හීනපණිනාදිවිසෙසභෙතූ. තෙනාහ
 භගවා – “කම්මං සත්තෙ විහජති යදිදං හීනපණිනතායා”ති (ම. නි. 3.289). තස්මා
 ජාතිතබ්බමෙතං – “භවො ජාතියා පච්චයො”ති.

යස්මා ච අසති ජාතියා ජරාමරණං නාම න භොති, සොකාදයො ච ධම්මා න
 භොන්ති, ජාතියා පන සති ජරාමරණඤ්චෙව ජරාමරණසඬ්ඛාතදුක්ඛධම්මචුට්ඨස්ස ච
 බාලස්ස ජරාමරණාහිසම්බන්ධා වා තෙන තෙන දුක්ඛධම්මෙන චුට්ඨස්ස
 අනභිසම්බන්ධා වා සොකාදයො ච ධම්මා භොන්ති, තස්මා අයං ජාතිජරාමරණස්ස
 චෙව සොකාදීනඤ්ච පච්චයො භොතීති වෙදිතබ්බා. සා පන උපනිස්සයකොටියා
 එකධාව පච්චයො භොතීති.

භවපච්චයා ජාතිආදිපදනිද්දෙසො.

242. එවමෙතස්සාතිආදීනං අත්ථො උද්දෙසවාරෙ චුත්තනයෙනෙව
 වෙදිතබ්බො. සඬ්ඛතිආදීති සමුදයවෙවචනානෙව.

යස්මා පනෙත්ථ සොකාදයො අවසානෙ චුත්තා, තස්මා යා සා අවිජ්ජා
 “අවිජ්ජාපච්චයා සඬ්ඛාරා”ති එවමෙතස්ස භවචක්කස්ස ආදිමිහි චුත්තා, සා –

සොකාදීහි අවිජ්ජා, සිද්ධා භවචක්කමවිදිතාදිමිදං;
 කාරකවෙදකරහිතං, ද්වාදසවිධසුඤ්ඤතාසුඤ්ඤං.

සත්තං සමිතං පවත්තතීති වෙදිතබ්බං. කථං පනෙත්ථ සොකාදීහි අවිජ්ජා
 සිද්ධා? කථමිදං භවචක්කං අවිදිතාදි? කථං කාරකවෙදකරහිතං? කථං
 ද්වාදසවිධසුඤ්ඤතාසුඤ්ඤන්ති වෙ? එත්ථ හි සොකදුක්ඛදොමනස්සුපායාසා
 අවිජ්ජාය අවියොගිතො, පරිදෙවො ච නාම මුළුභස්සාති තෙසු තාව සිද්ධෙසු සිද්ධාව
 භොති අවිජ්ජා. අපිච “ආසවසමුදයා අවිජ්ජාසමුදයො”ති හි චුත්තං. ආසවසමුදයා
 වෙතෙ සොකාදයො භොන්ති. කථං? චත්ථුකාමවියොගෙ තාව සොකො
 කාමාසවසමුදයො භොති? යථාහ –

“තස්ස වෙ කාමයානස්ස, ඡන්දජාතස්ස ඡන්තූනො;
 තෙ කාමා පරිභායන්ති, සල්ලවිද්ධොව රුජ්ජති”ති. (සු. නි. 773);

යථා වාහ – “කාමතො ජායතී සොකො”ති (ධ. ප. 215). සබ්බෙපි වෙතෙ
 දිට්ඨාසවසමුදයා භොන්ති, යථාහ – “තස්ස අහං රූපං, මම රූපන්ති
 පරියුට්ඨට්ඨායිතො තං රූපං විපරිණමති අඤ්ඤථා භොති. තස්ස
 රූපවිපරිණාමඤ්ඤථාභාවා උප්පජ්ජන්ති සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසා”ති
 (සං. නි. 3.1). යථා ච දිට්ඨාසවසමුදයා එවං භවාසවසමුදයාපි, යථාහ – “යෙපි තෙ
 දෙවා දීඝායුකා වණ්ණවන්තො සුබ්බහුලා උච්චෙසු විමානෙසු විරට්ඨිතිකා තෙපි

තථාගතස්ස ධම්මදෙසනං සුත්වා යෙභුයොන භයං සංවෙගං සන්තාසං ආපජ්ජ”න්ති (සං. නි. 3.78; අ. නි. 4.33) පඤ්ච පුබ්බනිමිත්තානි දිස්වා මරණභයෙන සන්තජ්ජිතානං දෙවානං වියාති. යථා ච භවාසවසමුදයා එවං අවිජ්ජාසවසමුදයාපි, යථාහ – “ස ඛො සො, භික්ඛවෙ, ඛාලො දිට්ඨෙව ධම්මෙ තිවිධං දුක්ඛදොමනස්සං පටිසංවෙදෙති”ති (ම. නි. 3.246).

ඉති යස්මා ආසවසමුදයා එතෙ භොන්ති, තස්මා එතෙ සිජ්ඣමානා අවිජ්ජාය හෙතුභූතෙ ආසවෙ සාධෙත්ති. ආසවෙසු ච සිද්ධෙසු පච්චයභාවෙ භාවතො අවිජ්ජාපි සිද්ධාව භොතිති. එවං තාවෙන්ථ ‘සොකාදීහි අවිජ්ජා සිද්ධා’ භොතිති වෙදිතබ්බං.

යස්මා පන එවං පච්චයභාවෙ භාවතො අවිජ්ජාය සිද්ධාය පුන “අවිජ්ජාපච්චයා සඬ්ඛාරා, සඬ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණ”න්ති එවං හෙතුඵලපරම්පරාය පරියොසානං නත්ථි, තස්මා තං හෙතුඵලසම්බන්ධවසෙන පවත්තං ද්වාදසඬ්ඛං ‘භවචක්ඛං අවිදිතාදී’ති සිද්ධං භොති.

එවං සති “අවිජ්ජාපච්චයා සඬ්ඛාරා”ති ඉදං ආදිමත්තකථනං විරුජ්ඣතිති වෙ? නයිදං ආදිමත්තකථනං, පධානධම්මකථනං පනෙතං. තිණ්ණඤ්ඤි වට්ටානං අවිජ්ජා පධානා. අවිජ්ජාග්ගභණෙන හි අවසෙසං කිලෙසවට්ටඤ්ඤි කම්මාදීනි ච බාලං පලිවෙදෙත්ති, සප්පසිරග්ගභණෙන සෙසං සප්පසරීරං විය බාහං. අවිජ්ජාසමුච්ඡේදෙ පන කතෙ තෙහි විමොක්ඛො භොති, සප්පසිරව්ඡේදෙ කතෙ පලිවෙදීතබාහාවිමොක්ඛො විය. යථාහ – “අවිජ්ජායත්වෙව අසෙසවිරාගනිරොධා සඬ්ඛාරනිරොධො”තිආදි (සං. නි. 2.1; මහාව. 1). ඉති යං ගණ්හතො බන්ධො මුඤ්ඤිතො ච මොක්ඛො භොති, තස්ස පධානධම්මස්ස කථනමිදං, න ආදිමත්තකථනන්ති එවමිදං භවචක්ඛං අවිදිතාදීති වෙදිතබ්බං. නයිදං යස්මා අවිජ්ජාදීහි කාරණෙහි සඬ්ඛාරාදීනං පවත්ති, තස්මා තතො අඤ්ඤෙන “බ්‍රහ්මා මහාබ්‍රහ්මා සෙට්ඨො සජ්ජා”ති එවං පරිකප්පිතෙන බ්‍රහ්මාදිනා චා සංසාරස්ස කාරකෙන “සො ඛො පන මෙ අයං අත්තා වදො වෙදෙයො”ති එවං පරිකප්පිතෙන අත්තනා චා සුබදුක්ඛානං වෙදකෙන රහිතං. ඉති ‘කාරකවෙදකරහිත’න්ති වෙදිතබ්බං.

යස්මා පනෙන්ථ අවිජ්ජා උදයබ්බයධම්මකත්තා ධුවභාවෙන, සංකිලිට්ඨත්තා සංකිලෙසිකත්තා ච සුභභාවෙන, උදයබ්බයපටිපිලිතත්තා සුබභාවෙන, පච්චයායත්තචුත්තිත්තා චසවත්තනභූතෙන අත්තභාවෙන ච සුඤ්ඤා, තථා සඬ්ඛාරාදීනිපි අඬ්ගානි; යස්මා චා අවිජ්ජා න අත්තා, න අත්තතො, න අත්තනි, න අත්තවතී, තථා සඬ්ඛාරාදීනිපි අඬ්ගානි; තස්මා ‘ද්වාදසවිධසුඤ්ඤාසුඤ්ඤමිදං’ භවචක්ඛන්ති වෙදිතබ්බං.

එවඤ්ඤි විදිත්වා පුන –

තස්ස අවිජ්ජාතණ්හා, මූලමතීතාදයො තයො කාලා;

ද්වේ අටිය ද්වේ එව ව, සරූපතො තෙසු අඬගානි.

තස්ස ඛො පනෙනස්ස භවචක්කස්ස අවිජ්ජා තණ්හා වානි ද්වේ ධම්මා මූලන්ති වෙදිතඛ්ඛා. තදෙනං පුබ්බන්තාහරණතො අවිජ්ජාමූලං වෙදනාවසානං, අපරන්තසන්තානතො තණ්හාමූලං ජරාමරණාවසානන්ති දුට්ඨං භොති. තත්ථ පුරිමං දිට්ඨිවරිතවසෙන චුත්තං, පච්ඡිමං තණ්හාවරිතවසෙන. දිට්ඨිවරිතානාඤ්ඤි අවිජ්ජා, තණ්හාවරිතානං තණ්හා සංසාරනායිකා. උච්ඡෙදදිට්ඨිසමුග්ගසාත්තාය වා පඨමං, එලුප්පත්තියා හෙතුනං අනුපච්ඡෙදපකාසනතො; සස්සතදිට්ඨිසමුග්ගසාත්තාය දුතියං, උප්පත්තානං ජරාමරණපකාසනතො; ගඛ්භසෙය්‍යකවසෙන වා පුරිමං, අනුපුබ්බපවත්තිදීපනතො; ඔපපාතිකවසෙන පච්ඡිමං සහුප්පත්තිදීපනතො.

අතීතපච්චුප්පත්තානාගතා වස්ස තයො කාලා. තෙසු පාළියං සරූපතො ආගතවසෙන අවිජ්ජා සඬබාරා වානි ද්වේ අඬගානි අතීතකාලානි, විඤ්ඤාණාදීනි භවාචසානානි අටිය පච්චුප්පත්තකාලානි, ජාති වෙව ජරාමරණඤ්ඤි ද්වේ අනාගතකාලානීති වෙදිතඛ්ඛානි. පුන -

හෙතුඵලහෙතුපුබ්බක-තිසන්ධිචතුහෙදසඬගහඤ්ඤිවෙතං;
වීසතිආකාරාරං, තිවට්ටමනවට්ඨිතං භමති.

ඉතිපි වෙදිතඛ්ඛං. තත්ථ සඬබාරානඤ්ඤි පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස ව අන්තරා එකො හෙතුඵලසන්ධි නාම. වෙදනාය ව තණ්හාය ව අන්තරා එකො ඵලහෙතුසන්ධි නාම. භවස්ස ව ජාතියා ව අන්තරා එකො හෙතුඵලසන්ධිති. එවමිදං හෙතුඵලහෙතුපුබ්බකතිසන්ධිති වෙදිතඛ්ඛං. සන්ධිතං ආදිපරියොසානවචන්ථිතා පනස්ස චත්තාරො සඬගහා භොන්ති, සෙය්‍යට්ඨං - අවිජ්ජාසඬබාරා එකො සඬගහො, විඤ්ඤාණනාමරූපසලායතනඵස්සවෙදනා දුතියො, තණ්හුපාදානභවා තතියො, ජාතිජරාමරණං චතුත්ථොති. එවමිදං චතුහෙදසඬගහන්ති වෙදිතඛ්ඛං.

අතීතෙ හෙතවො පඤ්ඤි, ඉදානි ඵලපඤ්ඤිකං;
ඉදානි හෙතවො පඤ්ඤි, ආයතිං ඵලපඤ්ඤිකන්ති.

එතෙහි පන වීසතියා ආකාරෙහි අරෙහි වීසතිආකාරාරන්ති වෙදිතඛ්ඛං. තත්ථ ‘අතීතෙ හෙතවො පඤ්ඤි’ති අවිජ්ජා සඬබාරා වානි ඉමෙ තාව ද්වේ චුත්තා එව. යස්මා පන අවිද්වා පරිතස්සති, පරිතස්සිතො උපාදියති, තස්ස උපාදානපච්චියා භවො, තස්මා තණ්හුපාදානභවාපි ගහිතා භොන්ති. තෙනාහ ‘පුරිමකම්මභවස්මිං මොහො අවිජ්ජා, ආයුහනා සඬබාරා, නිකන්ති තණ්හා, උපගමනං උපාදානං, වෙනනා භවො, ඉමෙ පඤ්ඤි ධම්මා පුරිමකම්මභවස්මිං ඉධ පටිසන්ධියා පච්චියා’ති (පටි. ම. 1.47).

තත්ථ පුරිමකම්මභවස්මින්ති පුරිමෙ කම්මභවෙ, අතීතජාතියං කම්මභවෙ කරියමානෙති අත්ථො. මොහො අවිජ්ජානි යො තදා දුක්ඛාදීසු මොහො, යෙන මුළුහො කම්මං කරොති, සා අවිජ්ජා. ආයුහනා සඬබාරානි තං කම්මං කරොතො පුරිමවෙනනායො, යථා ‘දානං දස්සාමි’ති චිත්තං උප්පාදෙත්වා මාසමපි සංචච්ඡරමපි

දානුපකරණානි සජ්ජේන්තස්ස උප්පන්නා පුරිමවෙනනායො. පටිග්ගාහකානං පන හත්ථෙ දක්ඛිණං පතිට්ඨාපයනො වෙනනා හවොති වුව්වති. එකාච්ඡනෙසු වා ඡසු ජවනෙසු වෙනනා ආයුහනසඬ්ඛාරා නාම. සත්තමා වෙනනා හවො. යා කාචි වා පන වෙනනා හවො, තංසම්පයුත්තා ආයුහනසඬ්ඛාරා නාම. නිකන්ති තණ්හානි යා කම්මං කරොන්තස්ස තස්ස එලෙ උප්පත්තිභවෙ නිකාමනා පත්ථනා සා තණ්හා නාම. උපගමනං උපාදානන්ති යං කම්මං භවස්ස පච්චයභූතං; ‘ඉදං කත්වා අසුකස්මිං නාම යානෙ කාමෙ සෙවිස්සාමි උච්ඡිජ්ජිස්සාමි’ තිආදිනා නයෙන පවත්තං උපගමනං ගහණං පරාමසනං – ඉදං උපාදානං නාම. වෙනනා හවොති ආයුහනාවසානෙ වුත්තවෙනනා හවොති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො.

‘ඉදානි ඵලපඤ්චක’න්ති විඤ්ඤාණාදි වෙදනාවසානං පාළියං ආගතමෙව. යථාහ “ඉධ පටිසන්ධි විඤ්ඤාණං, ඔක්කන්ති නාමරූපං, පසාදො ආයතනං, චුට්ඨො ඵස්සො, වෙදයිතං වෙදනා ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා ඉධුපපත්තිභවස්මිං පුරෙකතස්ස කම්මස්ස පච්චයා” ති (පටි. ම. 1.47). තත්ථ පටිසන්ධි විඤ්ඤාණන්ති යං භවත්තරපටිසන්ධානවසෙන උප්පන්නත්තා පටිසන්ධිති වුව්වති, තං විඤ්ඤාණං. ඔක්කන්ති නාමරූපන්ති යා ගබ්භෙ රූපාරූපධම්මානං ඔක්කන්ති, ආගන්ත්වා පටිසනං විය – ඉදං නාමරූපං. පසාදො ආයතනන්ති ඉදං චක්ඛාදිපඤ්චායතනවසෙන වුත්තං. චුට්ඨො ඵස්සොති යො ආරම්මණං චුට්ඨො චුසන්තො උප්පන්නො – අයං ඵස්සො. වෙදයිතං වෙදනානි යං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙන වා සලායතනපච්චයෙන වා ඵස්සෙන සහුප්පන්නං විපාකවෙදයිතං, සා වෙදනානි එවමත්ථො වෙදිතබ්බො.

‘ඉදානි හෙතවො පඤ්චා’ති තණ්හාදයො පාළියං ආගතාව තණ්හුපාදානහවා. හවෙ පන ගහිතෙ තස්ස පුබ්බහාගා තංසම්පයුත්තා වා සඬ්ඛාරා ගහිතාව හොන්ති, තණ්හුපාදානග්ගහණෙන ච තංසම්පයුත්තා, යාය වා මුළුහො කම්මං කරොති සා අවිජ්ජා ගහිතාව හොන්ති එවං පඤ්ච. තෙනාහ “ඉධ පරිපක්කත්තා ආයතනානං මොහො අවිජ්ජා, ආයුහනා සඬ්ඛාරා, නිකන්ති තණ්හා, උපගමනං උපාදානං, වෙනනා හවො. ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා ඉධ කම්මභවස්මිං ආයතිං පටිසන්ධියා පච්චයා” ති (පටි. ම. 1.47). තත්ථ ඉධ පරිපක්කත්තා ආයතනානන්ති පරිපක්කායතනස්ස කම්මකරණකාලෙ සම්මොහො දස්සිතො. සෙසං උත්තානමෙව.

‘ආයතිං ඵලපඤ්චක’න්ති විඤ්ඤාණාදිනි පඤ්ච. තානි ජාතිග්ගහණෙන වුත්තානි. ජරාමරණං පන තෙසංයෙව ජරාමරණං. තෙනාහ “ආයතිං පටිසන්ධි විඤ්ඤාණං, ඔක්කන්ති නාමරූපං, පසාදො ආයතනං, චුට්ඨො ඵස්සො, වෙදයිතං වෙදනා. ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා ආයතිං උපපත්තිභවස්මිං ඉධ කතස්ස කම්මස්ස පච්චයා” ති (පටි. ම. 1.47). එවමිදං විසතිආකාරාරං හොති.

තත්ථ පුරිමභවස්මිං පඤ්ච කම්මසම්භාරා, එතරහි පඤ්ච විපාකසම්භාරා, එතරහි පඤ්ච කම්මසම්භාරා, අනාගතෙ පඤ්ච විපාකධම්මානි දස ධම්මා කම්මං, දස විපාකොති. ද්විසු යානෙසු කම්මං කම්මං නාම, ද්විසු යානෙසු විපාකො විපාකො නාමාති සබ්බමපෙතං භවචක්කං පච්චයාකාරවට්ටං කම්මඤ්චෙව කම්මවිපාකො ව.

තථා ද්විසු යානෙසු කම්මං කම්මසඬ්ඛෙපො, ද්විසු යානෙසු විපාකො
 විපාකසඬ්ඛෙපොති සබ්බම්පෙනං කම්මසඬ්ඛෙපො වෙව විපාකසඬ්ඛෙපො ව. ද්විසු
 යානෙසු කම්මං කම්මවට්ටං, ද්විසු යානෙසු විපාකො විපාකවට්ටන්ති සබ්බම්පෙනං
 කම්මවට්ටඤ්ඤෙව විපාකවට්ටඤ්ඤෙව. තථා ද්විසු යානෙසු කම්මං කම්මහවො, ද්විසු
 යානෙසු විපාකො විපාකහවොති සබ්බම්පෙනං කම්මහවො වෙව විපාකහවො ව.
 ද්විසු යානෙසු කම්මං කම්මපවත්තං, ද්විසු යානෙසු විපාකො විපාකපවත්තන්ති
 සබ්බම්පෙනං කම්මපවත්තඤ්ඤෙව විපාකපවත්තඤ්ඤෙව. තථා ද්විසු යානෙසු කම්මං
 කම්මසන්තති, ද්විසු විපාකො විපාකසන්තති සබ්බම්පෙනං කම්මසන්තති වෙව
 විපාකසන්තති ව. ද්විසු යානෙසු කම්මං කිරියා නාම, ද්විසු විපාකො කිරියාඵලං
 නාමාති සබ්බම්පෙනං කිරියා වෙව කිරියාඵලඤ්ඤාති.

ඵවං සමුප්පන්නමිදං සහෙතුකං,
 දුක්ඛං අනිච්චං චලමිත්තරද්ධුවං;
 ධම්මෙහි ධම්මා පහවන්ති හෙතුසො,
 න හෙත්ථ අත්තාව පරොව විජ්ජති.

ධම්මා ධම්මෙ සඤ්ජනෙත්ති, හෙතුසම්භාරපච්චයා;
 හෙතුනඤ්ඤෙව නිරොධාය, ධම්මො බුද්ධෙන දෙසිතො;
 හෙතුසු උපරුද්ධෙසු, ඡින්නං වට්ටං න වට්ටති.

ඵවං දුක්ඛන්තකිරියාය, බ්‍රහ්මවර්ගිධ විජ්ජති;
 සත්තෙ ව නුපලබ්භන්තෙ, නෙවුච්ඡෙදො න සස්සතං.

තිවට්ටමනවට්ඨිතං හමනීති ඵත්ථ පන සඬ්ඛාරහවා කම්මවට්ටං,
 අවිජ්ජාතණ්හපාදානාති කිලෙසවට්ටං, විඤ්ඤාණනාමරූපසලායතනඵස්සවෙදනා
 විපාකවට්ටන්ති ඉමෙහි තිහි වට්ටෙහි තිවට්ටමිදං හවචක්කං යාව කිලෙසවට්ටං න
 උපච්ඡිජ්ජති තාව අනුපච්ඡින්නපච්චයත්තා අනවට්ඨිතං පුනප්පුනං පරිවට්ටනතො
 හමතියෙවාති වෙදිතබ්බං.

තයිදමෙවං හමමානං —

සච්චප්පහවතො කිච්චා, වාරණා උපමාහි ව;
 ගම්භීරනයහෙදා ව, විඤ්ඤාතබ්බං යථාරහං.

තත්ථ යස්මා කුසලාකුසලකම්මං අවිසෙසෙන සමුදයසච්චන්ති සච්චවිහඬිගෙ
 වුත්තං, තස්මා අවිජ්ජාපච්චයා සඬ්ඛාරාති අවිජ්ජාය සඬ්ඛාරා දුතියසච්චප්පහවං
 දුතියසච්චං, සඬ්ඛාරෙහි විඤ්ඤාණං දුතියසච්චප්පහවං පයමසච්චං, විඤ්ඤාණාදිහි
 නාමරූපාදිති විපාකවෙදනාපරියොසානාති පයමසච්චප්පහවං පයමසච්චං, වෙදනාය
 තණ්හා පයමසච්චප්පහවං දුතියසච්චං, තණ්හාය උපාදානං දුතියසච්චප්පහවං
 දුතියසච්චං, උපාදානතො හවො දුතියසච්චප්පහවං පයමදුතියසච්චද්වයං, හවතො

ජාති දුතියසච්චප්පහවං පයමසච්චවං, ජාතියා ජරාමරණං පයමසච්චප්පහවං
පයමසච්චන්ති. එවං තාවදං ‘සච්චප්පහවතො’ විඤ්ඤාතබ්බං යථාරහං.

යස්මා පනෙත්ථ අවිජ්ජා වත්ථුසු ව සත්තෙ සම්මොහෙති පච්චයො ව හොති
සඬ්ඛාරානං පාත්‍රභාවය, තථා සඬ්ඛාරා සඬ්ඛතඤ්ච අභිසඬ්ඛරොන්ති පච්චයා ව
හොන්ති විඤ්ඤාණස්ස, විඤ්ඤාණම්පි වත්ථුඤ්ච පටිජානාති පච්චයො ව හොති
නාමරූපස්ස, නාමරූපම්පි අඤ්ඤාමඤ්ඤාඤ්ච උපත්ථම්හෙති පච්චයො ව හොති
සලායතනස්ස, සලායතනම්පි සවිසයෙ ව වත්තති පච්චයො ව හොති එස්සස්ස,
එස්සොපි ආරම්මණඤ්ච චුසති පච්චයො ව හොති වෙදනාය, වෙදනාපි
ආරම්මණරසඤ්ච අනුභවති පච්චයො ව හොති තණ්හාය, තණ්හාපි රජ්ජනීයෙ ව
ධම්මෙ රජ්ජති පච්චයො ව හොති උපාදානස්ස, උපාදානම්පි උපාදානීයෙ ව ධම්මෙ
උපාදියති පච්චයො ව හොති භවස්ස, භවොපි නානාගතීසු ව වික්ඛිපති පච්චයො ව
හොති ජාතියා, ජාතීපි ඛන්ධෙ ව ජනෙති තෙසං අභිනිබ්බන්තිභාවෙන පවත්තතා
පච්චයො ව හොති ජරාමරණස්ස, ජරාමරණම්පි ඛන්ධානං පාකභෙදභාවඤ්ච
අධිතිට්ඨති පච්චයො ව හොති භවන්තරපාත්‍රභාවය සොකාදීනං අධිට්ඨානත්තා,
තස්මා සබ්බපදෙසු ද්විධා පවත්ත‘කිච්චතො’පි ඉදං විඤ්ඤාතබ්බං යථාරහං.

යස්මා වෙත්ථ ‘අවිජ්ජාපච්චයා සඬ්ඛාරා’ති ඉදං කාරකදස්සනනිවාරණං,
‘සඬ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණ’න්ති අත්තසඬ්ඛන්තිදස්සනනිවාරණං,
‘විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප’න්ති අත්තාතිපරිකප්පිතවත්ථුභෙදදස්සනතො
සනසඤ්ඤාතිවාරණං, ‘නාමරූපපච්චයා සලායතන’න්තිආදීසු ‘අත්තා
පස්සති...පෙ.... විජානාති චුසති වෙදයති තණ්හියති උපාදියති භවති ජායති ජීයති
මීයති’ති එවමාදිදස්සනනිවාරණං, තස්මා මිච්ඡාදස්සනනිවාරණතොපෙන
භවචක්කං ‘නිවාරණතො’ විඤ්ඤාතබ්බං යථාරහං.

යස්මා පනෙත්ථ සලක්ඛණසාමඤ්ඤලක්ඛණවසෙන ධම්මානං අදස්සනතො
අන්ධො විය අවිජ්ජා, අන්ධස්ස උපක්ඛලනං විය අවිජ්ජාපච්චයා සඬ්ඛාරා,
උපක්ඛලිතස්ස පතනං විය සඬ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං, පතිතස්ස ගණ්ඩපාත්‍රභාවො
විය විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපං, ගණ්ඩභෙදපිළකා විය නාමරූපපච්චයා
සලායතනං, ගණ්ඩපිළකාසට්ටනං විය සලායතනපච්චයා එස්සො, සට්ටනදුක්ඛං විය
එස්සපච්චයා වෙදනා, දුක්ඛස්ස පටිකාරාභිලාසො විය වෙදනාපච්චයා තණ්හා,
පටිකාරාභිලාසෙන අසප්පායග්ගහණං විය තණ්හාපච්චයා උපාදානං,
උපාදින්නඅසප්පායාලෙපනං විය උපාදානපච්චයා භවො, අසප්පායාලෙපනෙන
ගණ්ඩවිකාරපාත්‍රභාවො විය භවපච්චයා ජාති, ගණ්ඩවිකාරතො ගණ්ඩභෙදො විය
ජාතිපච්චයා ජරාමරණං.

යස්මා වා පනෙත්ථ අවිජ්ජා අප්පට්ඨපත්තිමිච්ඡාපට්ඨපත්තිභාවෙන සත්තෙ
අභිභවති පටලං විය අක්ඛිති, තදභිභූතො ව බාලො පොතොබ්භවිකෙහි සඬ්ඛාරෙහි
අත්තානං වෙදෙති කොසකාරකිම් විය කොසප්පදෙසෙහි, සඬ්ඛාරපරිග්ගහිතං
විඤ්ඤාණං ගතීසු පතිට්ඨං ලහති පරිණායකපරිග්ගහිතො විය රාජකුමාරො රජපෙ,

උපපත්තිනිමිත්තං පරිකප්පනතො විඤ්ඤාණං පටිසන්ධියං අනෙකප්පකාරං
 නාමරූපං අභිනිබ්බත්තෙති මායාකාරො විය මායං, නාමරූපෙ පතිට්ඨිතං සලායතනං
 වුද්ධිං විරුළ්භිං වෙපුල්ලං පාපුණාති සුභූමියං පතිට්ඨිතො වනප්පගුම්ඛො විය,
 ආයතනසට්ටනතො එස්සො ජායති අරණිසහිතාහිමද්දනතො අග්ගි විය, එස්සෙන
 චුට්ඨස්ස වෙදනා පාතුභවති අග්ගිනා චුට්ඨස්ස ඩාහො විය, වෙදයමානස්ස තණ්හා
 වඩ්ඪති ලොණුදකං පිවතො පිපාසා විය, තසිතො භවෙසු අභිලාසං කරොති
 පිපාසිතො විය පානියෙ, තදස්සුපාදානං උපාදානෙන භවං උපාදියති ආමිසලොහෙන
 මච්ඡො ඛලිසං විය, භවෙ සති ජාති හොති ඛිජෙ සති අඬ්ඤාතො විය, ජාතස්ස අවස්සං
 ජරාමරණං උප්පන්නස්ස රුක්ඛස්ස පතනං විය, තස්මා එවං ‘උපමාහි’ පෙනං
 භවචක්කං විඤ්ඤාතබ්බං යථාරහං.

යස්මා ච භගවතා අත්ථතොපි ධම්මතොපි දෙසනාතොපි පටිවෙධතොපි
 ගම්භීරභාවං සන්ධාය “ගම්භීරො වායං, ආනන්ද, පටිච්චසමුප්පාදො ගම්භීරාවභාසො
 වා”ති (දී. නි. 2.95; සං. නි. 2.60) චුත්තං, තස්මා ‘ගම්භීරහෙදතො’පෙනං භවචක්කං
 විඤ්ඤාතබ්බං යථාරහං.

තත්ථ යස්මා න ජාතිතො ජරාමරණං න හොති, න ච ජාතිං විනා අඤ්ඤතො
 හොති, ඉත්ථඤ්ඤ ජාතිතො සමුදාගච්ඡතිති එවං ජාතිපච්චයසමුදාගතට්ඨස්ස
 දුරවබ්බොධනීයතො ජරාමරණස්ස ජාතිපච්චයසමිභූතසමුදාගතට්ඨො ගම්භීරො, තථා
 ජාතියා භවපච්චය...පෙ.... සඬ්ඛාරානං අවිජ්ජාපච්චයසමිභූතසමුදාගතට්ඨො
 ගම්භීරො, තස්මා ඉදං භවචක්කං අත්ථගම්භීරන්ති. අයං තාවෙත්ථ ‘අත්ථගම්භීරතා’
 හෙතුඵලඤ්ඤි අත්ථොති වුවිච්ඡි, යථාහ “හෙතුඵලෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා”ති
 (විභ. 720).

යස්මා පන යෙනාකාරෙන යදවත්ථා ච අවිජ්ජා තෙසං තෙසං සඬ්ඛාරානං
 පච්චයො හොති, තස්ස දුරවබ්බොධනීයතො අවිජ්ජාය සඬ්ඛාරානං පච්චයට්ඨො
 ගම්භීරො, තථා සඬ්ඛාරානං...පෙ.... ජාතියා ජරාමරණස්ස පච්චයට්ඨො ගම්භීරො,
 තස්මා ඉදං භවචක්කං ධම්මගම්භීරන්ති අයමෙත්ථ ‘ධම්මගම්භීරතා’ හෙතුතො හි
 ධම්මොති නාමං, යථාහ “හෙතුම්භි ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා”ති.

යස්මා චස්ස තෙන තෙන කාරණෙන තථා තථා පවත්තෙතබ්බත්තා දෙසනාපි
 ගම්භීරා, න තත්ථ සබ්බඤ්ඤාතඤාණතො අඤ්ඤං ඤාණං පතිට්ඨං ලහති, තථා
 හෙතං කත්ථවි සුත්තෙ අනුලොමතො, කත්ථවි පටිලොමතො; කත්ථවි
 අනුලොමපටිලොමතො, කත්ථවි වෙමජ්ඣතො පට්ඨාය අනුලොමතො වා
 පටිලොමතො වා, කත්ථවි තිසන්ධිවතුසඬ්ඛිකෙපං, කත්ථවි ද්විසන්ධිසඬ්ඛිකෙපං,
 කත්ථවි එකසන්ධිද්විසඬ්ඛිකෙපං දෙසිතං, තස්මා ඉදං භවචක්කං දෙසනාගම්භීරන්ති
 අයං දෙසනාගම්භීරතා.

යස්මා පනෙත්ථ යො අවිජ්ජාදීනං සභාවො, යෙන පටිච්ච්ඤාතො අවිජ්ජාදයො
 ධම්මා සලක්ඛණතො පටිච්ච්ඤාතො හොන්ති, සො දුප්පරියොගාහත්තා ගම්භීරො, තස්මා

ඉදං භවචක්කං පටිවෙධගම්භීරං. තථා හෙත්ථ අවිජ්ජාය
 අඤ්ඤාණාදස්සනසච්චාසම්පටිවෙධට්ඨො ගම්භීරො, සඬබ්බරානං
 අභිසඬබ්බරණායුහනසරාගවිරාගට්ඨො, විඤ්ඤාණස්ස
 සුඤ්ඤතඅබ්බාපාරඅසඬකන්තිපටිසන්ධිපාත්‍රභාවට්ඨො, නාමරූපස්ස
 එකුප්පාදවිනිබ්බොගාවිනිබ්බොගනමනරූප්පනට්ඨො, සළායතනස්ස
 අධිපතිලොකද්වාරබෙත්තවිසයවිසයිභාවට්ඨො, එස්සස්ස
 ඵ්ඵසනසඬසට්ඨනසඬගතිසන්තිපාතට්ඨො, වෙදනාය
 ආරම්මණරසානුභවනසුඛදුක්ඛමජ්ඣක්තභාවනිජ්ජීවවෙදයිතට්ඨො, තණ්හාය
 අභිනන්දිතජ්ඣොසානසරිතාලතානදිනණ්හාසමුද්දදුප්පුරණට්ඨො, උපාදානස්ස
 ආදානග්ගහණාහිනිවෙසපරාමාසදුරතික්කමනට්ඨො, භවස්ස
 ආයුහනාහිසඬබ්බරණයොනිගතිධීතිනිවාසෙසු බ්බනට්ඨො, ජාතියා
 ජාතිසඤ්ජාතිඔක්කන්තිනිබ්බත්තිපාත්‍රභාවට්ඨො, ජරාමරණස්ස
 ඛයවයහෙදවිපරිණාමට්ඨො ගම්භීරොති අයමෙත්ථ පටිවෙධගම්භීරතා.

යස්මා පනෙත්ථ එකත්තනයො, නානත්තනයො, අබ්බාපාරනයො,
 එවංධම්මතානයොති චත්තාරො අත්ථනායා හොන්ති, තස්මා ‘නයහෙදතො’පෙනං
 භවචක්කං විඤ්ඤාතබ්බං යථාරහං. තත්ථ ‘අවිජ්ජාපච්චයා සඬබ්බරා,
 සඬබ්බරපච්චයා විඤ්ඤාණ’න්ති එවං බ්බස්ස අඬකුරාදිභාවෙන රුක්ඛභාවප්පත්ති
 විය සන්තානානුපච්ඡෙදො ‘එකත්තනයො’ නාම; යං සම්මා පස්සන්තො
 හෙතුඵලසම්බන්ධෙන පවත්තමානස්ස සන්තානස්ස අනුපච්ඡෙදාවබ්බොධතො
 උච්ඡෙදදිට්ඨිං පජහති, මිච්ඡා පස්සන්තො හෙතුඵලසම්බන්ධෙන පවත්තමානස්ස
 සන්තානානුපච්ඡෙදස්ස එකත්තග්ගහණතො සස්සතදිට්ඨිං උපාදියති.

අවිජ්ජාදීනං පන යථාසකලක්ඛණවචත්ථානං ‘නානත්තනයො’ නාම; යං සම්මා
 පස්සන්තො නවනවානං උප්පාදෙස්සනතො සස්සතදිට්ඨිං පජහති, මිච්ඡා
 පස්සන්තො එකසන්තානපතිතස්ස හින්තසන්තානස්සෙව නානත්තග්ගහණතො
 උච්ඡෙදදිට්ඨිං උපාදියති.

අවිජ්ජාය ‘සඬබ්බරා මයා උප්පාදෙනබ්බා’, සඬබ්බරානං වා ‘විඤ්ඤාණං
 අම්භෙහී’ති එවමාදිබ්බාපාරාභාවො ‘අබ්බාපාරනයො’ නාම; යං සම්මා පස්සන්තො
 කාරකස්ස අභාවාවබ්බොධතො අත්තදිට්ඨිං පජහති, මිච්ඡා පස්සන්තො යො අසතිපි
 බ්බාපාරෙ අවිජ්ජාදීනං සභාවනියමසිද්ධො හෙතුභාවො තස්ස අග්ගහණතො
 අකිරියදිට්ඨිං උපාදියති.

අවිජ්ජාදීහි පන කාරණෙහි සඬබ්බරාදීනංයෙව සම්භවො බීරාදීහි දධිආදීනං විය,
 න අඤ්ඤෙසන්ති අයං ‘එවංධම්මතානයො’ නාම; යං සම්මා පස්සන්තො
 පච්චයානුරූපතො ඵලාවබ්බොධතො අහෙතුකදිට්ඨිඤ්ඤා අකිරියදිට්ඨිඤ්ඤා පජහති,
 මිච්ඡා පස්සන්තො පච්චයානුරූපං ඵලප්පවත්තිං අග්ගහෙත්වා යතො කුතොචි යස්ස
 කස්සචි අසම්භවග්ගහණතො අහෙතුකදිට්ඨිඤ්ඤාචෙව නියතවාදඤ්ඤා උපාදියතිති
 එවමිදං භවචක්කං –

සව්වජ්ජහවතො කිච්චා, වාරණා උපමාහි ව;
ගම්භිරනයහෙදා ව, විඤ්ඤාතබ්බං යථාරහං.

ඉදඤ්ඤි ගම්භිරතො අගාධං නානානයග්ගහණතො දුරභියානං ඤාණාසිනා
සමාධිපවරසිලායං සුනිසිතෙන -

හවචක්කමපදාලෙන්වා,
අසනිවිචක්කමිව නිව්වනිමිමථනං;
සංසාරහයමතීතො,
න කොචි සුපිනන්තරෙපාත්ථි.

වුත්තම්පි චෙතං හගවතා - “ගම්භිරො වායං, ආනන්ද, පටිච්චසමුප්පාදො
ගම්භිරාවහාසො ව. එතස්ස, ආනන්ද, ධම්මස්ස අනනුබොධා අප්පට්ඨෙධා එවමයං
පජා තත්තාකුලකජාතා කුලගණ්ඨිකජාතා මුඤ්ජපබ්බජභූතා අපායං දුග්ගතිං
විනිපාතං සංසාරං නාතිවත්තති”ති (දී. නි. 2.95; සං. නි. 2.60). තස්මා අත්තතො වා
පරෙසං වා හිතාය සුඛාය පටිපන්නො අවසෙසකිච්චානි පහාය -

ගම්භිරෙ පච්චයාකාර-ප්පහෙදෙ ඉධ පණ්ඩිතො;
යථා ගාධං ලහෙට්ඨ-මනුස්සඤ්ජෙ සදා සතොති.

සුත්තන්තහාජනියවණ්ණනා.

2. අභිධම්මහාජනියවණ්ණනා

243. එවං මහාපථවිං පත්ථරන්තො විය ආකාසං විත්ථාරයන්තො විය ව
සබ්බධම්මෙසු අප්පට්ඨතඤාණො සත්ථා සුත්තන්තහාජනියෙ නිග්ගණ්ඨිං නිජ්ජටං.
පච්චයාකාරං නානාවිත්තවසෙන දස්සෙත්වා ඉදානි යස්මා න කෙවලං අයං
පච්චයාකාරො නානාවිත්තෙසුයෙව හොති, එකවිත්තෙපි හොතියෙව, තස්මා
අභිධම්මහාජනියවසෙන එකවිත්තක්ඛණිකං පච්චයාකාරං නානප්පකාරතො
දස්සෙතුං අවිජ්ජාපච්චයා සඬබ්බාරොතිආදිනා නයෙන මාතිකං තාව යපෙසි. එවං
යපිතාය පන මාතිකාය -

අවිජ්ජාදිහි මූලෙහි, නව මූලපදා නව;
නයා තත්ථ වතුක්කානි, වාරහෙදඤ්ච දීපයෙ.

තත්ත්වයං දීපනා - එත්ථ හි
අවිජ්ජාසඬබ්බාරවිඤ්ඤාණනාමජට්ඨායතනඑස්සවෙදනාතණ්හාඋපාදානප්පහෙදෙහි
අවිජ්ජාදිහි නවහි මූලපදෙහි අවිජ්ජාදිකො, සඬබ්බාරාදිකො, විඤ්ඤාණාදිකො,
නාමාදිකො, ජට්ඨායතනාදිකො, එස්සාදිකො, වෙදනාදිකො, තණ්හාදිකො,
උපාදානාදිකොති ඉමෙ නව මූලපදා නව නයා හොත්ති.

තෙසු යො තාව අයං අවිජ්ජාදිකො නයො, තත්ථ පච්චයචතුක්කං,
හෙතුවතුක්කං, සම්පයුත්තචතුක්කං, අඤ්ඤමඤ්ඤචතුක්කන්ති චත්තාරි චතුක්කානි
භොන්ති. යථා චෙත්ථ එවං සෙසෙසුපිති එකෙකස්මිං නයෙ චතුන්නං චතුන්නං
චතුක්කානං වසෙන ඡන්තිංස චතුක්කානි. තත්ථ එකෙකෙන චතුක්කෙන චතුන්නං
චතුන්නං වාරානං සඬගහිතත්තා චතුන්නම්පි චතුක්කානං වසෙන එකෙකස්මිං නයෙ
සොළස සොළස වාරානි චතුවත්තාලිසාධිකං වාරසතං භොතීති වෙදිතබ්බං.

1. පච්චයචතුක්කං

තත්ථ යදෙනං සබ්බපඨමෙ අවිජ්ජාමූලකෙ නයෙ පච්චයචතුක්කං, තස්මිං
පඨමො නාමරූපට්ඨානෙ නාමස්ස, සලායතනට්ඨානෙ ඡට්ඨායතනස්ස ච චුත්තත්තා
අපරිපුණ්ණකඬගයුත්තොද්වයයුත්තො ද්වාදසඬගිකවාරො නාම. දුතියො නාමරූපට්ඨානෙ
නාමස්සෙව, සලායතනට්ඨානෙ ච න කස්සචි චුත්තත්තා අපරිපුණ්ණකඬගයුත්තො
එකාදසඬගිකවාරො නාම. තතියො සලායතනට්ඨානෙ ඡට්ඨායතනස්ස චුත්තත්තා
පරිපුණ්ණකඬගයුත්තො ද්වාදසඬගිකවාරො නාම. චතුත්ථො පන
පරිපුණ්ණද්වාදසඬගිකොයෙව.

තත්ථ සියා – අයම්පි ඡට්ඨායතනපච්චයා එස්සොති චුත්තත්තා
අපරිපුණ්ණකඬගයුත්තොයෙවාති? න, තස්ස අනඬගත්තා. එස්සොයෙව හෙත්ථ
අඬගං, න ඡට්ඨායතනං. තස්මා තස්ස අනඬගත්තා නායං
අපරිපුණ්ණකඬගයුත්තොති. අට්ඨකථායං පන චුත්තං – “පඨමො
සබ්බසඬගාහිකට්ඨෙත, දුතියො පච්චයවිසෙසට්ඨෙත, තතියො
ගබ්භසෙයාකසත්තානං වසෙන, චතුත්ථො ඔපපාතිකසත්තානං වසෙන ගහිතො.
තථා පඨමො සබ්බසඬගාහිකට්ඨෙත, දුතියො පච්චයවිසෙසට්ඨෙත, තතියො
අපරිපුණ්ණායතනවසෙන, චතුත්ථො පරිපුණ්ණායතනවසෙන ගහිතො. තථා
පඨමො සබ්බසඬගාහිකට්ඨෙත, දුතියො මහානිදානසුත්තත්තවසෙන (දී. නි. 2.95
ආදයො), තතියො රූපභවවසෙන, චතුත්ථො කාමභවවසෙන ගහිතො”ති.

තත්ථ පඨමො ඉමෙසු දුතියාදීසු තිසු වාරෙසු න කත්ථවි න පවිසතීති
සබ්බසඬගාහිකොති චුත්තො. සෙසානං විසෙසො පරතො ආවිභවිස්සති.
තස්සාවිභාවත්ථං –

යං යත්ථ අඤ්ඤථා චුත්තං, අචුත්තඤ්ඤථාපි යං යහිං;
යං යථා පච්චයො යස්ස, තං සබ්බමුපලක්ඛයෙ.

තත්තායං නයො – අවිසෙසෙන තාව චතුසුපි එතෙසු සුත්තත්තභාජනියෙ විය
සඬබාරාති අචත්ථා සඬබාරොති චුත්තං, තං කස්මාති? එකචිත්තක්ඛණිකත්තා. තත්ත
හි නානාචිත්තක්ඛණිකො පච්චයාකාරො විභත්තො. ඉධ එකචිත්තක්ඛණිකො
ආරද්ධො. එකචිත්තක්ඛණෙ ච බහු චෙතනා න සන්තීති සඬබාරාති අචත්ථා
සඬබාරොති චුත්තං.

පයමුවාලෙ පනෙන්ට එකවිත්තක්ඛණපරියාපන්නධම්මසඬගහණතො සබ්බට්ඨානසාධාරණතො ව රූපං ඡඩ්ඛෙත්වා “විඤ්ඤාණපච්චයා නාම”න්ත්වෙව වුත්තං. තඤ්ඞි එකවිත්තක්ඛණපරියාපන්නං සබ්බට්ඨානසාධාරණඤ්ච, න කත්ථවි විඤ්ඤාණප්පවත්තිට්ඨානෙ න පවත්තති. යස්මා ව එකවිත්තක්ඛණපරියාපන්නො එකොවෙන්ට එස්සො, තස්මා තස්සානුරූපං පච්චයභූතං ආයතනං ගණ්හන්තො සළායතනට්ඨානෙ “නාමපච්චයා ඡට්ඨායතන”න්ති එකං මනායතනංයෙව ආහ. තඤ්ඞි එකස්ස අකුසලඑස්සස්ස අනුරූපං පච්චයභූතං. කාමඤ්චෙතං සඬබාරපච්චයා විඤ්ඤාණන්ති එත්ථාපි වුත්තං, හෙතුඵලවිසෙසදස්සනත්ථං පන අඬගපුණ්ණත්ථඤ්ච පුන ඉධ ගහිතං. තත්ත්ව භි එතස්ස විසෙසෙන සඬබාරො හෙතු, අවිසෙසෙන නාමං ඵලං. ඉධ පනස්ස අවිසෙසෙන නාමං හෙතු, විසෙසෙන එස්සො ඵලන්ති. සොකාදයො පන යස්මා සබ්බෙ එකවිත්තක්ඛණෙ න සම්භවන්ති, සබ්බස්මිඤ්ච විත්තප්පවත්තිට්ඨානෙ වෙව විත්තෙ ව න පවත්තන්ති, තස්මා න ගහිතා. ජාතිපරාමරණානි පන අවිත්තක්ඛණමත්තානිපි සමානානි විත්තක්ඛණෙ අන්තොගධන්තා අඬගපරිපූරණත්ථං ගහිතානි. එවං තාවෙන්ට ‘යං අඤ්ඤා ඵා වුත්තං. යඤ්ච අවුත්තං’ තං වෙදිතබ්බං.

යං පනෙන්ට ඉතො පරෙසු වාරෙසු වුත්තං, තස්සත්ථො වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. යස්මිං යස්මිං පන වාරෙ යො යො විසෙසො ආගතො, තං තං තත්ථ තත්ථෙව පකාසයිස්සාම.

‘යං යථා පච්චයො යස්සා’ති එත්ථ පන සඬබාරස්ස අවිජ්ජා සම්පයුත්තධම්මසාධාරණෙහි සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි ඡහි හෙතුපච්චයෙන වාති සත්තධා පච්චයො. තත්ථ යස්මා පරතො හෙතුවතුක්කාදීනි තිණි වතුක්කානි අවිගතසම්පයුත්තඅඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයවසෙන වුත්තානි, තස්මා ඉධ තානි අපනෙන්වා අවසෙසානං වසෙන අවිජ්ජා සඬබාරස්ස වතුධා පච්චයොති වෙදිතබ්බො.

සඬබාරො විඤ්ඤාණස්ස සාධාරණෙහි ඡහි, කම්මාහාරපච්චයෙහි වාති අට්ඨධා පච්චයො. ඉධ පන තෙයෙව තයො අපනෙන්වා පඤ්චධා. විඤ්ඤාණං නාමස්ස සාධාරණෙහි ඡහි, ඉන්ද්‍රියාහාරාධිපතීහි වාති නවධා. ඉධ පන තයො අපනෙන්වා ඡධා. නාමං ඡට්ඨායතනස්ස සාධාරණෙහි ඡහි. කිඤ්චි පනෙන්ට අධිපතිපච්චයෙන, කිඤ්චි ආහාරපච්චයාදීනි අනෙකධා. ඉධ පන තෙයෙව තයො අපනෙන්වා තිධා වතුධා පඤ්චධා වා. ඡට්ඨායතනං එස්සස්ස යථා විඤ්ඤාණං නාමස්ස. එවං එස්සො වෙදනාය සාධාරණෙහි ඡහි ආහාරපච්චයෙන වාති සත්තධා. ඉධ පන තෙයෙව තයො අපනෙන්වා වතුධා. වෙදනා තණ්හාය සාධාරණෙහි ඡහි ඤානින්ද්‍රියපච්චයෙහි වාති අට්ඨධා. ඉධ පන තෙයෙව තයො අපනෙන්වා පඤ්චධා. තණ්හා උපාදානස්ස, යථා අවිජ්ජා සඬබාරස්ස. එවං උපාදානං භවස්ස සාධාරණෙහි ඡහි මග්ගපච්චයෙන වාති සත්තධා. ඉධ පන තෙයෙව තයො අපනෙන්වා වතුධා. භවො ජාතියා, යස්මා ජාතීති

ඉඬ සඩ්ධතලක්ඛණං අධිජ්ජෙනං, තස්මා පරියායෙන උපනිස්සයපච්චයෙනෙව පච්චයො. තථා ජාති ජරාමරණස්සාති.

යෙ පන එවං වදන්ති – “ඉමස්මිං චතුක්කෙ සබ්බෙසමිපි සඩ්ධාරාදීනං අවිජ්ජාදයො සහජාතපච්චයෙන පච්චයා හොන්ති. සහජාතපච්චයවසෙනෙව හි පයම්මවාරො ආරද්ධො” ති, තෙ හවාදීනං තථා අභාවං සෙසපච්චයානඤ්ච සම්භවං දස්සෙත්වා පටික්ඛිපිතබ්බා. න හි හවො ජාතියා සහජාතපච්චයො හොති, න ජාති ජරාමරණස්ස. යෙ චෙතෙසං සඩ්ධාරාදීනං අවසෙසා පච්චයා චුත්තා, තෙපි සම්භවන්තියෙව. තස්මා න සක්කා ඡඩ්ඛෙතුන්ති. එවං තාව පයම්මවාරෙ යං යත්ථ අඤ්ඤා චුත්තං, අචුත්තඤ්චාපි යං යනිං, යඤ්ච යථා යස්ස පච්චයො හොති, තං චෙදිතබ්බං. දුතියවාරාදීසුපි එසෙව නයො.

අයං පන විසෙසො – දුතියවාරෙ “නාමපච්චයා එස්සො” ති වත්වා සලායතනට්ඨානෙ න කිඤ්චි චුත්තං, තං කිමත්ථන්ති? පච්චයවිසෙසදස්සන්තංඤ්චෙව මහානිදානදෙසනාසඩ්ධගහන්තංඤ්ච. එස්සස්ස හි න කෙවලඤ්ච ඡට්ඨායතනමෙව පච්චයො, චෙදනාක්ඛන්ධාදයො පන තයො ඛන්ධාපි පච්චයායෙව. මහානිදානසුත්තන්තෙ වස්ස “අත්ථි ඉදප්පච්චයා එස්සොති ඉති පුට්ඨෙත සතා, ආනන්ද, අත්ථිතිස්ස වචනියං. කිං පච්චයා එස්සොති? ඉති චෙ වදෙයා, නාමපච්චයා එස්සොති ඉච්චස්ස වචනිය” ත්ති (දී. නි. 2.96). එවං සලායතනං ඡඩ්ඛෙත්වා එකාදසඩ්ධිකො පටිච්චසමුප්පාදො චුත්තො. තස්මා ඉමස්ස පච්චයවිසෙසස්ස දස්සන්තං ඉමිස්සා ව මහානිදානසුත්තන්තදෙසනාය පරිග්ගහන්තං දුතියවාරෙ “නාමපච්චයා එස්සො” ති වත්වා සලායතනට්ඨානෙ න කිඤ්චි චුත්තන්ති. එස තාව දුතියවාරෙ විසෙසො.

තතියවාරෙ පන “විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප” ත්ති සුත්තන්තභාජනීයෙ ආගතමෙව චතුත්ථමඩ්ධං චුත්තං, තං එකචිත්තක්ඛණිකත්තා පච්චයාකාරස්ස ඉඬ අයුත්තන්ති චෙ? තං නායුත්තං. කස්මා? සකක්ඛණෙ පච්චයභාවතො. සචෙපි හි තත්ථ රූපං චිත්තක්ඛණතො උද්ධං තිට්ඨති, තථාපිස්ස තං විඤ්ඤාණං සකක්ඛණෙ පච්චයො හොති. කථං? පුරෙජාතස්ස තාව චිත්තසමුට්ඨානස්ස අඤ්ඤස්ස වා පච්ජාජාතපච්චයෙන. චුත්තඤ්චෙතං “පච්ජාජාතා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා පුරෙජාතස්ස ඉමස්ස කායස්ස පච්ජාජාතපච්චයෙන පච්චයො” ති (පට්ඨා. 1.1.11). සහජාතස්ස පන චිත්තසමුට්ඨානස්ස නිස්සයපච්චයෙන පච්චයො. යථාහ “චිත්තචෙතසිකා ධම්මා චිත්තසමුට්ඨානානං රූපානං නිස්සයපච්චයෙන පච්චයො” ති (පට්ඨා. 1.1.8).

යදි එවං, පුරිමවාරෙසු කස්මා එවං න චුත්තන්ති? රූපජ්ජවත්තිදෙසං සන්ධාය දෙසිතත්තා. අයඤ්චි පච්චයාකාරො රූපජ්ජවත්තිදෙසෙ කාමභවෙ ගබ්භසෙයාකානඤ්චෙව අපරිපුණ්ණායතනඔපපාතිකානඤ්ච රූපාවචරදෙවානඤ්ච වසෙන දෙසිතො. තෙනෙවෙත්ථ “නාමරූපපච්චයා සලායතන” ත්ති අවත්වා ඡට්ඨායතනන්ති චුත්තං. තත්ථ නාමං හෙට්ඨා චුත්තනයමෙව. රූපං පන හදයරූපං

වෙදිතබ්බං. තං පනෙතස්ස ඡට්ඨායතනස්ස නිස්සයපච්චයෙන වෙච
පුරෙජාතපච්චයෙන චාති ද්විධා පච්චයො හොතීති එස තතියවාරෙ විසෙසො.

චතුත්ථවාරො පන යොනිවසෙන ඔපපාතිකානං, ආයතනවසෙන
පරිපුණ්ණායතනානං, භවවසෙන කාමාවචරස්ත්තානං වසෙන චුත්තො.
තෙනෙවෙත්ථ “නාමරූපපච්චයා සලායතන” න්ති චුත්තං. තත්ථ නාමං
ඡට්ඨායතනස්ස සහජාතාදීහි, චක්ඛායතනාදීනං පච්ඡාජාතපච්චයෙන. රූපෙ
හදයරූපං ඡට්ඨායතනස්ස නිස්සයපච්චයපුරෙජාතපච්චයෙහි, චත්තාරි මහාභූතානි
චක්ඛායතනාදීනං සහජාතනිස්සයඅත්ථිඅවිගතෙහි. යස්මා පනෙස
එකචිත්තක්ඛණිකො පච්චයාකාරො, තස්මා එත්ථ සලායතනපච්චයාති අචත්ථා
“ඡට්ඨායතනපච්චයා එස්සො” ති චුත්තොති අයං චතුත්ථවාරෙ විසෙසො.

එවමෙනෙසං නානාකරණං ඤාත්වා පුන සබ්බෙස්වෙච තෙසු විසෙසෙන
පයමකා ද්වෙ වාරා අරූපභවෙ පච්චයාකාරදස්සනත්ථං චුත්තාති වෙදිතබ්බා.
අරූපභවස්මිඤ්ඤි රූපෙන අසම්මිස්සානි පටිච්චසමුප්පාදධිගානි පචත්තන්ති. තතියො
රූපභවෙ පච්චයාකාරදස්සනත්ථං චුත්තො. රූපභවස්මිඤ්ඤි සතිපි රූපසම්මිස්සත්තෙ
සලායතනං න පචත්තති. චතුත්ථො කාමභවෙ පච්චයාකාරදස්සනත්ථං චුත්තො.
කාමභවස්මිඤ්ඤි සකලං සලායතනං පචත්තති. තතියො වා රූපභවෙ වෙච කාමභවෙ
ච අපරිපුණ්ණායතනානං අකුසලප්පචත්තික්ඛණං සන්ධාය චුත්තො. චතුත්ථො වා
කාමභවෙ පරිපුණ්ණායතනානං. පයමො වා සබ්බත්ථගාමිතං සන්ධාය චුත්තො. සො
හි න කත්ථවි චිත්තප්පචත්තිදෙසෙ න පචත්තති. දුතියො පච්චයවිසෙසං සන්ධාය
චුත්තො. එකාදසධිගිකත්තඤ්ඤෙත්ථ එස්සස්ස ච නාමපච්චයත්තං පච්චයවිසෙසො.
තතියො පුරිමයොනිද්වයං සන්ධාය චුත්තො. පුරිමාසු හි ද්වීසු යොනීසු සො
සම්භවති, තත්ථ සදා සලායතනස්ස අසම්භවතො. චතුත්ථො පච්ඡිමයොනිද්වයං
සන්ධාය චුත්තො. පච්ඡිමාසු හි සො ද්වීසු යොනීසු සම්භවති, තත්ථ සදා
සලායතනස්ස සම්භවතොති.

එත්තාවතා ව යං චුත්තං චතුසුපි වාරෙසු –

යං යත්ථ අඤ්ඤා චුත්තං, අචුත්තඤ්ඤාපි යං යහිං;
යං යථා පච්චයො යස්ස, තං සබ්බමුපලක්ඛයෙති.

ගාථාය අත්ථදීපනා කතා හොති.

එතෙනෙවානුසාරෙන, සබ්බමෙතං නයං ඉතො;
විසෙසො යො ච තං ජඤ්ඤා, චතුක්කෙසු පරෙසුපි.

2. හෙතුවතුක්කං

244. තත්ථ යො තාව ඉධ චුත්තො නයො, සො සබ්බත්ථ පාකට්ඨායෙච.
විසෙසො පන එවං වෙදිතබ්බො – හෙතුවතුක්කෙ තාව අවිජ්ජා හෙතු අස්සාති

අවිජ්ජාහෙතුකො. අවිජ්ජා අස්ස සභවත්තනතො යාවහඬගා පවත්තිකා ගමිකාති
 චුත්තං හොති. “අවිජ්ජාපච්චයා”ති ච එත්තාවතා සභජාතාදිපච්චයවසෙන
 සාධාරණතො සඬ්ඛාරස්ස අවිජ්ජා පච්චයොති දස්සෙත්වා, පුන
 “අවිජ්ජාහෙතුකො”ති එතෙනෙව විසෙසතො අවිගතපච්චයතා දස්සිතා.
 සඬ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං සඬ්ඛාරහෙතුකන්තිආදීසුපි එසෙව නයො.

කස්මා පන හවාදීසු හෙතුකග්ගහණං න කතන්ති? අවිගතපච්චයනියමාභාවතො
 අභාවතො ච අවිගතපච්චයස්ස. “තත්ථ කතමො උපාදානපච්චයා හවො? යපෙත්වා
 උපාදානං වෙදනාක්ඛන්ධො සඤ්ඤාක්ඛන්ධො සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො
 විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො – අයං චුච්චති උපාදානපච්චයා හවො”ති වචනතො
 උපාදානපච්චයා චතුත්තං ඛන්ධානං ඉධ හවොති නාමං. සඬ්ඛාරක්ඛන්ධෙ ච “ජාති
 ද්විභි ඛන්ධෙහි සඬ්ගහිතා”තිආදිවචනතො (ධාතු. 71) ජාතිජරාමරණානි
 අන්තොගධාති.

තත්ථ යාව උපාදානං තාව ජාතිජරාමරණානං අනුපලඛිතතො උපාදානං
 හවස්ස න නියමතො අවිගතපච්චයො හොති. “යා තෙසං තෙසං ධම්මානං ජාතී”ති
 ආදිවචනතො සඬ්ඛතලක්ඛණෙසු ජාතියා ජරාමරණසඬ්ඛාතස්ස හවස්ස
 ජාතික්ඛණමත්තෙයෙව අභාවතො අවිගතපච්චයභාවො න සම්භවති. තථා ජාතියා
 ජරාමරණක්ඛණෙ අභාවතො. උපනිස්සයපච්චයෙනෙව පන හවො ජාතියා. ජාති
 ජරාමරණස්ස පච්චයොති සබ්බථාපි අවිගතපච්චයනියමාභාවතො අභාවතො ච
 අවිගතපච්චයස්ස හවාදීසු හෙතුකග්ගහණං න කතන්ති වෙදිතබ්බං.

කෙච් පනාහු – “හවො දුට්ඨෙතා”ති වචනතො උපපත්තිමිස්සකො හවො, න ච
 උපපත්තිහවස්ස උපාදානං අවිගතපච්චයො හොතිති “උපාදානපච්චයා හවො
 උපාදානහෙතුකො”ති අවත්වා “උපාදානපච්චයා හවො”ති චුත්තො. ඉධ
 පච්ඡින්නත්තා පරතොපි න චුත්තන්ති. තං ඉධ උපපත්තිමිස්සකස්ස හවස්ස
 අනධිජ්ජෙතත්තා අයුත්තං. අරුපක්ඛන්ධා හි ඉධ හවොති ආගතා.

හවපච්චයා ජාතීති එත්ථ ච යපෙත්වා ජාතිජරාමරණානි අවසෙසො හවො
 ජාතියා පච්චයොති වෙදිතබ්බො. කස්මා? ජාතිආදීනං ජාතියා අප්පච්චයත්තා. යදි
 එවං, යපෙත්වා ජාතිජරාමරණානි හවො ජාතියා පච්චයොති වත්තබ්බොති? ආම
 වත්තබ්බො, වත්තබ්බපදෙසාභාවතො පන න චුත්තො. දසමඬ්ගනිද්දෙසෙ හි
 උපාදානපච්චයසම්භූතො හවො වත්තබ්බො. එකාදසමඬ්ගනිද්දෙසෙ ජාති
 වත්තබ්බො. යො පන හවො ජාතියා පච්චයො, තස්ස වත්තබ්බපදෙසො නත්ථීති
 වත්තබ්බපදෙසාභාවතො න චුත්තො. අචුත්තොපි පන යුත්තිතො ගහෙතබ්බොති.
 විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරුපන්තිආදීසු ච විඤ්ඤාණාදීනං
 අවිගතපච්චයභාවසම්භවතො විඤ්ඤාණහෙතුකාදිවචනං කතන්ති එස
 හෙතුවතුක්කෙ විසෙසො.

3. සම්පයුත්තවතුක්කං

245. සම්පයුත්තවතුක්කෙපි අවිජ්ජාපච්චයාති එත්තාවතා සහජාතාදිපච්චයවසෙන සඬ්ඛාරස්ස අවිජ්ජාපච්චයනං දස්සෙත්වා පුන “අවිජ්ජාසම්පයුත්තො”ති සම්පයුත්තපච්චයතා දස්සිතා. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. යස්මා පන අරුපිනං ධම්මානං රූපධම්මෙහි සම්පයොගො නත්ථි, තස්මා විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපන්තිආදියු තතියවතුත්ථවාරපදෙසු “විඤ්ඤාණසම්පයුත්තං නාම”න්තිආදිනා නයෙන යං ලබ්භති, තදෙව ගහිතන්ති එස සම්පයුත්තවතුක්කෙ විසෙසො.

4. අඤ්ඤමඤ්ඤවතුක්කං.

246. අඤ්ඤමඤ්ඤවතුක්කෙපි අවිජ්ජාපච්චයාති සහජාතාදිපච්චයවසෙන සඬ්ඛාරස්ස අවිජ්ජාපච්චයනං දස්සෙත්වා “සඬ්ඛාරපච්චයාපි අවිජ්ජා”ති අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයතා දස්සිතා. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. යස්මා පන භවො නිජ්ජදෙසො, උපාදානං සජ්ජදෙසං, සජ්ජදෙසධම්මො ච නිජ්ජදෙසධම්මස්ස පච්චයො හොති, න නිජ්ජදෙසධම්මො සජ්ජදෙසධම්මස්ස, තස්මා එත්ථ “භවපච්චයාපි උපාදාන”න්ති න චුත්තං; හෙට්ඨා වා දෙසනාය පච්ඡින්නත්තා එවං න චුත්තං. යස්මා ච නාමරූපපච්චයා සළායතනං අත්ථි, සළායතනපච්චයා එකච්ඡිත්තක්ඛණෙ නාමරූපං නත්ථි, යස්ස සළායතනං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො භවෙය්, තස්මා චතුත්ථවාරෙ “ඡට්ඨායතනපච්චයාපි නාමරූප”න්ති යං ලබ්භති තදෙව ගහිතන්ති එස අඤ්ඤමඤ්ඤවතුක්කෙ විසෙසො.

අවිජ්ජාමූලකනයමාතිකා.

සඬ්ඛාරාදිමූලකනයමාතිකා

247. ඉදානි සඬ්ඛාරපච්චයා අවිජ්ජාති සඬ්ඛාරමූලකනයො ආරද්ධො. තත්ථාපි යථා අවිජ්ජාමූලකෙ එවං චත්තාරි චතුක්කාති සොළස ව වාරා වෙදිතබ්බා. පඨමවතුක්කෙ පන පඨමවාරමෙව දස්සෙත්වා දෙසනා සංඛිත්තා. යථා චෙත්ථ එවං විඤ්ඤාණමූලකාදියුපි. තත්ථ සබ්බෙස්වෙව තෙසු සඬ්ඛාරමූලකාදියු අට්ඨසු නයෙසු “සඬ්ඛාරපච්චයා අවිජ්ජා”තිආදිනා නයෙන සහජාතාදිපච්චයවසෙන අවිජ්ජාය සඬ්ඛාරාදිපච්චයනං දස්සෙත්වා පුන “අවිජ්ජාපච්චයා සඬ්ඛාරා”තිආදිනා නයෙන එකච්ඡිත්තක්ඛණෙපි පච්චයාකාරවක්කස්ස පවත්ති දස්සිතා.

කස්මා පන භවමූලකා ජාතිජරාමරණමූලකා වා නයා න චුත්තා? කිං භවපච්චයා අවිජ්ජා න හොතීති? නො න හොති. “සඬ්ඛාරපච්චයා අවිජ්ජා”ති එවමාදියු පන වුව්චමානෙසු න කොචි භවපරියාපන්නො ධම්මො අවිජ්ජාය පච්චයො න චුත්තො. තස්මා අපුබ්බස්ස අඤ්ඤස්ස අවිජ්ජාපච්චයස්ස චත්තබ්බස්ස අභාවතො භවමූලකො නයො න චුත්තො. භවග්ගහණෙන ච අවිජ්ජාපි සඬ්ඛාරං ගච්ඡති. තස්මා “භවපච්චයා අවිජ්ජා”ති වුව්චමානෙ “අවිජ්ජාපච්චයා අවිජ්ජා”තිපි චුත්තං සීයා. න ච එකච්ඡිත්තක්ඛණෙ අවිජ්ජා අවිජ්ජාය පච්චයො නාම හොති. තත්ථ පච්ඡින්නත්තාව ජාතිජරාමරණමූලකාපි නයා න ගහිතා. අපිච භවෙ ජාතිජරාමරණානිපි

අන්තෝග්‍යය. න වෙනත් එකවිත්තක්කොණ අවිජ්ජාය පච්චයා හොත්තීති
භවමුලකා ජාතිජරාමරණමුලකා වා නයා න වුත්තාති.

මාතිකාවණ්ණනා.

අකුසලනිද්දෙසවණ්ණනා

248-249. ඉදානි යථා හෙට්ඨා විත්තුප්පාදකණ්ඨෙ කුසලත්තිකං ආදිං කත්වා
නික්ඛිත්තමාතිකාය පටිපාටියා පයමං කුසලං භාජිතං, තථා ඉධ මාතිකාය
අනික්ඛිත්තත්තා පයමං කුසලං අනාමසිත්වා “අවිජ්ජාපච්චයා සඬබ්බාරො”ති
අකුසලධම්මවසෙන මාතිකාය නික්ඛිත්තත්තා නික්ඛෙපපටිපාටියාව අවිජ්ජාදීති
පටිච්චසමුප්පාදඬගානි භාජෙත්වා දස්සෙතුං කතමෙ ධම්මා අකුසලාතිආදිමාහ.
තස්සත්ථො හෙට්ඨා විත්තුප්පාදකණ්ඨෙ (ධ. ස. අට්ඨ. 365) වුත්තනායෙනෙව
වෙදිතබ්බො. යස්මා පන එකවිත්තක්කොණ තණ්හාය ව කාමුපාදානස්ස ව සම්භවො
නත්ථී, තස්මා යං එත්ථ තණ්හාපච්චයා උපාදානං ලබ්භති, තදෙව දස්සෙතුං දිට්ඨි
දිට්ඨිගතන්තිආදි වුත්තං.

භවනිද්දෙසෙ ව යස්මා උපාදානං සඬබ්බාරක්ඛන්ඨෙ සඬගහං ගච්ඡති, තස්මා
“යපෙත්වා උපාදානං වෙදනාක්ඛන්ඨො සඤ්ඤාක්ඛන්ඨො සඬබ්බාරක්ඛන්ඨො
විඤ්ඤාණක්ඛන්ඨො”ති වුත්තං. එවඤ්ඤි වුච්චමානෙ උපාදානස්ස
උපාදානපච්චයත්තං ආපජ්ජෙය්‍ය. න ච තදෙව තස්ස පච්චයො හොති.
ජාතිආදිනිද්දෙසෙසු යස්මා එතෙ අරුපධම්මානං ජාතිආදෙයො, තස්මා “ඛණ්ඩිච්චං,
පාලිච්චං, චලිත්තවතා, වුති, වචනතා”ති න වුත්තං.

250. එවං පයමවාරං නිට්ඨපෙත්වා පුන දුතියවාරෙ යස්මිං සමයෙ පයමවාරෙන
පච්චයාකාරො දස්සිතො, තස්මිංයෙව සමයෙ අපරෙනපි නයෙන පච්චයාකාරං
දස්සෙතුං විසුං සමයෙවත්ථානවාරං අවත්වා තස්මිං සමයෙ අවිජ්ජාපච්චයා
සඬබ්බාරොතිආදිනාව නයෙන දෙසනා කතා. තත්ථ යපෙත්වා එස්සන්ති ඉදං යස්මා
එස්සොපි නාමපරියාපන්තො, තස්මා එස්සස්ස නාමතො නීහරණත්ථං වුත්තං.

252. තතියවාරෙ යස්ස විත්තසමුට්ඨානරූපස්ස විඤ්ඤාණං පච්චයො, තස්මිං
පවත්තමානෙ යස්මා තෙනුපත්ථද්ධානං චක්ඛායතනාදීනං උපචිත්තං පඤ්ඤායති,
තස්මා චක්ඛායතනස්ස උපචයොතිආදි වුත්තං. යස්මා ච කම්මජරූපස්සපි තස්මිං
සමයෙ වත්තමානස්ස විඤ්ඤාණං පච්ජාජාතපච්චයෙන පච්චයො හොති, තස්මාපි
එවං වුත්තං. තත්ථ කිඤ්ඤාපි කම්මජං විත්තසමුට්ඨානන්ති ද්වෙව සන්තතියො
ගහිතා, ඉතරාපි පන ද්වෙ සන්තතියො ගහෙතබ්බා. තාසමිපි හි විඤ්ඤාණං පච්චයො
හොතියෙව.

254. චතුත්ථවාරෙ පන යස්මා එකවිත්තක්කොණෙපි මහාභූතරූපපච්චයා
චක්ඛායතනාදීනි, හදයරූපපච්චයා ඡට්ඨායතනං, නාමපච්චයා ව

පවිෂ්ඨානසහජාතාදිවසෙන යථානුරූපං සබ්බානිපි පවත්තන්ති, තස්මා තත්ථ කතමං නාමරූපපච්චයා සලායතනං? චක්ඛායතනන්තිආදි වුත්තං.

256. දුතියචතුක්කෙ සබ්බං උත්තානමෙව.

264. තතියචතුක්කෙ යස්ස සම්පයුත්තපච්චයභාවො න භොති, යස්ස ච භොති, තං විසුං විසුං දස්සෙතුං ඉදං වුවචති විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපං විඤ්ඤාණසම්පයුත්තං නාමන්තිආදි වුත්තං.

272. චතුත්ථචතුක්කෙ එස්සපච්චයා නාමනිද්දෙසෙ කිඤ්ඤාපි “යපෙත්වා එස්සං වෙදනාක්ඛන්ධො...පෙ.... විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො – ඉදං වුවචති එස්සපච්චයා නාම”න්ති න වුත්තං, තථාපි අනන්තරාතීතපදනිද්දෙසෙ “යපෙත්වා එස්සං වෙදනාක්ඛන්ධො...පෙ.... විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො”ති වුත්තන්තා අවුත්තම්පි තං වුත්තමෙව භොති. යදෙව හි නාමං එස්සස්ස පච්චයො, එස්සොපි තස්සෙව පච්චයොති.

යථා වායං චතුචතුක්කො සොළසවාරජපහෙදො අවිජ්ජාමූලකො පට්ඨානසො එතස්මිං පට්ඨාකුසලචිත්තෙ පකාසිතො, එවං සබ්බාරමූලකාදයො අට්ඨ නයාපි වෙදිතබ්බො. පාළි පන සංඛිත්තා. එවමෙව තස්මිං පට්ඨාකුසලචිත්තෙයෙව නව නයා, ඡත්තිංස චතුක්කානි, චතුචත්තාලිසාධිකඤ්ඤා වාරසතං භොතීති වෙදිතබ්බං.

280. ඉදානි ඉමිනාව නයෙන සෙසාකුසලචිත්තෙසුපි පච්චයාකාරං දස්සෙතුං කතමෙ ධම්මා අකුසලානිආදි ආරද්ධං. තත්ථ යස්මා දිට්ඨිවිජ්ජයුත්තෙසු තණ්හාපච්චයා උපාදානං නත්ථී, තස්මා උපාදානට්ඨානෙ උපාදානං විය දළ්භනිපාතිනා අධිමොක්ඛෙන පදං පූරිතං. දොමනස්සසහගතෙසු ච යස්මා වෙදනාපච්චයා තණ්හාපි නත්ථී, තස්මා තණ්හාට්ඨානෙ තණ්හා විය බලවකිලෙසෙන පටිසෙන පදං පූරිතං. උපාදානට්ඨානෙ අධිමොක්ඛෙනෙව. විචිකිච්ඡාසම්පයුත්තෙ පන යස්මා සන්තිට්ඨානාභාවතො අධිමොක්ඛොපි නත්ථී, තස්මා තණ්හාට්ඨානෙ බලවකිලෙසභූතාය විචිකිච්ඡාය පදං පූරිතං. උපාදානට්ඨානං පරිහීනමෙව. උද්ධච්චසම්පයුත්තෙ පන යස්මා අධිමොක්ඛො අත්ථී, තස්මා තණ්හාට්ඨානෙ බලවකිලෙසෙන උද්ධච්චෙන පදං පූරිතං. උපාදානට්ඨානෙ අධිමොක්ඛෙනෙව. සබ්බත්ථෙව ච විසෙසමත්තං දස්සෙත්වා පාළි සංඛිත්තා. යො වායං විසෙසො දස්සිතො, තත්ථ කෙවලං අධිමොක්ඛනිද්දෙසොව අපුබ්බො. සෙසං හෙට්ඨා ආගතමෙව.

අධිමොක්ඛනිද්දෙසෙ පන අධිමුච්චනවසෙන අධිමොක්ඛො. අධිමුච්චති වා තෙන ආරම්මණෙ චිත්තං නිබ්බිචිකිච්ඡතාය සන්තිට්ඨානං ගච්ඡතීති අධිමොක්ඛො. අධිමුච්චනාකාරො අධිමුච්චනා. තස්ස චිත්තස්ස, තස්මිං වා ආරම්මණෙ අධිමුත්තන්තාති තදධිමුත්තතා. සබ්බචිත්තෙසු ච පට්ඨචිත්තෙ වුත්තනසෙනෙව නයචතුක්කවාරජපහෙදො වෙදිතබ්බො. කෙවලඤ්ඤි විචිකිච්ඡාසම්පයුත්තෙ

උපාදානමූලකස්ස නයස්ස අභාවා අට්ඨ නයා, ද්වත්තිංස චතුක්කානි,
අට්ඨවිසාධිකඤ්ච වාරසතං හොතිති.

අකුසලනිද්දෙසවණ්ණනා.

කුසලනිද්දෙසවණ්ණනා

292. ඉදානි ඉමිනාව නයෙන කුසලචිත්තාදීසුපි පච්චයාකාරං දස්සෙතුං කතමෙ
ධම්මා කුසලානිආදි ආරද්ධං. යථා පන අකුසලෙ පට්ඨං මාතිකං නික්ඛිපිත්වා පච්ඡා
නිද්දෙසො කතො, න තථා ඉධ. කස්මා? අප්පනාවාරෙ නානත්තසම්භවතො.
ලොකියකුසලාදීසු හි තෙසං ධම්මානං දුක්ඛසච්චපරියාපන්නත්තා “එවමෙතස්ස
කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්සා”ති අප්පනා හොති, ලොකුත්තරකුසලාදීසු
“එවමෙතෙසං ධම්මාන”න්ති. තස්මා එත්ථ සාධාරණතො මාතිකං යපෙතුං න
සක්කාති පාටියෙක්කං තෙසං තෙසං කුසලාදීනං මාතිකං උද්දිසිත්වා ච නිද්දෙසො
කතොති.

තත්ථ යස්මා එකච්ඡිත්තක්ඛණෙ කුසලසඬ්ඛාරෙන සද්ධිං අවිජ්ජා නත්ථි, තස්මා
තං අචත්වා, අවිජ්ජා විය අකුසලානං, කුසලානං මූලතො කුසලමූලං,
තණ්හපාදානානඤ්ච අභාවතො තණ්හාට්ඨානෙ තණ්හා විය ආරම්භණෙ
අජ්ඣෙය්ගාලිංහො පසාදො, උපාදානට්ඨානෙ උපාදානං විය දළ්භනිපාතී නාම
අධිමොක්ඛො චුත්තො. සෙසං හෙට්ඨා චුත්තනායෙනෙව වෙදිතඛ්ඛාති.

කුසලනිද්දෙසවණ්ණනා.

අබ්‍යාකතනිද්දෙසවණ්ණනා

306. අබ්‍යාකතං හෙට්ඨා චිත්තූප්පාදකණ්ඩෙ ආගතපටිපාටියාව විහත්තං.
සඛ්ඛවාරෙසු ච අවිජ්ජාමූලකා නයා පරිහීනා. කස්මා? අවිජ්ජාට්ඨානෙ යපෙනඛ්ඛස්ස
අභාවතො. කුසලචිත්තෙසු හි අවිජ්ජාට්ඨානෙ යපෙනඛ්ඛං කුසලමූලං අත්ථි,
චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීසු නත්ථි. සහෙතුකෙසු පන කිඤ්චාපි අත්ථි, එවං සත්තෙපි ඉධ
පච්ඡින්නත්තා තත්ථ න ගහිතං. පඤ්චවිඤ්ඤාණසොතෙ සොතපතිතාව හුත්වා
දෙසනා කතාති වෙදිතඛ්ඛා.

විසෙසතො පනෙත්ථ චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීසු තණ්හාට්ඨානං උපාදානට්ඨානඤ්ච
පරිහීනං. කස්මා? තණ්හාට්ඨානාරහස්ස ඛලවධම්මස්ස අභාවා අධිමොක්ඛරහිතත්තා
ච. සෙසාහෙතුකෙසු තණ්හාට්ඨානමෙව පරිහීනං. සහෙතුකෙසු පසාදසඛ්ඛාවතො
තණ්හාට්ඨානෙ පසාදෙන පදං පූරිතං. එවමෙත්ථ කුසලාකුසලවිපාකෙසු
චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීසු සඬ්ඛාරවිඤ්ඤාණාමඡට්ඨායතනඵස්සවෙදනාමූලකා ඡ ඡ,
සෙසාහෙතුකෙසු අධිමොක්ඛමූලකෙන සද්ධිං සත්ත සත්ත, සහෙතුකෙසු
පසාදමූලකෙන සද්ධිං අට්ඨ අට්ඨ නයා වෙදිතඛ්ඛා.

තත්ථ චක්ඛුච්ඤ්ඤාණාදීසුචි චතුත්තම්භි චතුක්කානං ආදිවාරොච චුත්තො. දුතියවාරො පච්චයචිසෙසට්ඨොන ලබ්භමානොපි න චුත්තො. තතියචතුත්ථවාරා අසම්භවතොයෙව. රූපමිස්සකා හි තෙ, න ච චක්ඛුච්ඤ්ඤාණාදීනි රූපං සමුට්ඨාපෙන්ති. යථා ච පයමචතුක්කෙ ද්වෙ වාරා ලබ්භන්ති, එවං සෙසචතුක්කෙසුපි. තස්මා පයමචතුක්කෙ දුතියවාරො, සෙසචතුක්කෙසු ච ද්වෙ ද්වෙ වාරා අචුත්තාපි චුත්තාව භොන්තීති වෙදිතබ්බා. සෙසාභෙතුකාධ්‍යාකතෙ සබ්බචතුක්කෙසු සබ්බෙපි වාරා ලබ්භන්ති. ඉධ පච්ඡින්නත්තා පන පරතො න ගහිතා. සොතපතිතාව හුත්වා දෙසනා කතාති. සෙසසභෙතුකචිපාකෙසුපි එසෙව නයො අඤ්ඤත්‍ර අරූපාවචරවිපාකා. අරූපාවචරවිපාකස්මිඤ්ඤි වාරද්වයමෙව ලබ්භන්ති.

අබ්‍යාකතනිද්දෙසවණ්ණනා.

අච්ඡ්ඡාමූලකකුසලනිද්දෙසවණ්ණනා

334. ඉදානි අපරෙත පරියායෙන එකච්ඡිත්තක්ඛණෙ පච්චයාකාරං දස්සෙතුං පුන කතමෙ ධම්මා කුසලාතිආදි ආරද්ධං. තත්ථ අච්ඡ්ඡාපච්චයාති උපනිස්සයපච්චයනං සන්ධාය චුත්තං. තෙනෙව නිද්දෙසවාරෙ “තත්ථ කතමා අච්ඡ්ඡා”ති අච්ඡිත්තවා “තත්ථ කතමො අච්ඡ්ඡාපච්චයා සඬබ්බාරො”ති විහන්තං. කුසලචෙතනාසඬබ්බාරො හි සඬබ්බාරොයෙව තස්මිං සමයෙ චිත්තෙන සහජාතො භොති, න අච්ඡ්ඡා.

තත්ථ ලොකියකුසලස්ස භෙට්ඨා සුත්තන්තභාජනීයෙ චුත්තනයෙනෙව අච්ඡ්ඡා පච්චයො භොති. යස්මා පන අප්පහිනාච්ඡ්ඡො අච්ඡ්ඡාය පභානත්ථං ලොකුත්තරං භාවෙති, තස්මා තස්සාපි සමතික්කමවසෙන පච්චයො භොති. අච්ඡ්ඡාවතොයෙව හි කුසලායුහනං භොති, න ඉතරස්ස. තත්ථ තෙභූමකකුසලෙ සම්මොභවසෙනපි සමතික්කමභාවනාවසෙනපි ආයුහනං ලබ්භති; ලොකුත්තරෙ සමුච්ඡේදභාවනාවසෙනාති. සෙසං චුත්තනයමෙව.

අයං පන විසෙසො – යථා භෙට්ඨා එකෙකකුසලෙ චතුත්තං චතුක්කානං වසෙන නව සොළසකා ලද්ධා, තථා ඉධ න ලබ්භන්ති. කස්මා? අච්ඡ්ඡාය අචිගතසම්පයුත්තඅඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයාභාවතො. උපනිස්සයවසෙන පනෙත්ථ පයමචතුක්කමෙව ලබ්භති. තම්භි පයමචාරමෙව දස්සෙත්වා සංඛිත්තං. නීහරිත්වා පන දස්සෙතබ්බන්ති.

අච්ඡ්ඡාමූලකකුසලනිද්දෙසවණ්ණනා.

කුසලමූලකචිපාකනිද්දෙසවණ්ණනා

343. ඉදානි අබ්‍යාකතෙසුපි අපරෙනෙව නයෙන පච්චයාකාරං දස්සෙතුං කතමෙ ධම්මා අබ්‍යාකතාතිආදි ආරද්ධං. තත්ථ කුසලමූලපච්චයාති ඉදම්භි උපනිස්සයපච්චයනං සන්ධාය චුත්තං. කුසලචිපාකස්ස හි කුසලමූලං,

අකුසලවිපාකස්ස ච අකුසලමූලං උපනිස්සයපච්චයො හොති;
 නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයෙ පන චත්තබ්බිමෙව නත්ථී. තස්මා එස
 උපනිස්සයපච්චයෙන චෙව නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයෙන ච පච්චයො හොති.
 තෙනෙව නිද්දෙසවාරෙ ‘‘තත්ථ කතමං කුසලමූල’’න්ති අවිහජිත්වා ‘‘තත්ථ
 කතමො කුසලමූලපච්චයා සඬ්ඛාරො’’ති විහත්තං. අකුසලවිපාකෙපි එසෙව නයො.

අවිජ්ජාමූලකකුසලනිද්දෙසෙ විය ව ඉමස්මිම්පි විපාකනිද්දෙසෙ පයමං
 පච්චයවතුක්කමෙව ලබ්භති. තම්පි පයමවාරං දස්සෙත්වා සංඛිත්තං. තස්මා
 එකෙකස්මිං විපාකචිත්තෙ එකමෙකස්සෙව වතුක්කස්ස වසෙන කුසලමූලමූලකෙ
 අකුසලමූලමූලකෙ ච නයෙ වාරජපහෙදො චෙදිතබ්බො. කිරියාධම්මානං පන යස්මා
 නෙව අවිජ්ජා න කුසලාකුසලමූලානි උපනිස්සයපච්චයතං ලභන්ති, තස්මා
 කිරියවසෙන පච්චයාකාරො න චුත්තොති.

එවමෙස —

අකුසලකුසලාඛ්‍යාකත-ධම්මෙසු අනෙකහෙදතො චත්වා;
 කුසලාකුසලානං පන, විපාකෙ ච උපනිස්සයවසෙන.

පුන එකධාව චුත්තො, වාදිජපවරෙන පච්චයාකාරො;
 ධම්මජපච්චයහෙදෙ, ඤාණස්ස පහෙදජනනත්ථං.

පරියත්තිසවනචිත්තන-පටිපත්තික්කමවිචජ්ජිතානඤ්ච;
 යස්මා ඤාණපහෙදො, න කදාවිපි හොති එතස්මිං.

පරියත්තිසවනචිත්තන-පටිපත්තික්කමතො සදා ධීරො;
 තත්ථ කයිරා න භඤ්ඤං, කරණියතරං තතො අත්ථීති.

අයං පන පච්චයාකාරො සුත්තන්තඅභිධම්මභාජනීයවසෙන ද්වෙපරිවට්ටමෙව
 නිහරිත්වා භාජෙත්වා දස්සිතො හොති.

අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා.

සම්මොභවිතොදනියා විහඬිගට්ඨකථාය

පටිච්චසමුප්පාදවිහඬිගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සතිපට්ඨානවිහඬිගො

1. සුත්තන්තභාජනීයං උද්දෙසවාරවණ්ණනා

355. ඉදානි තදනන්තරෙ සතිපට්ඨානවිහඬිගෙ චත්තාරොති ගණනපරිච්ඡෙදො.
 තෙන න තතො හෙට්ඨා න උද්ධත්ති සතිපට්ඨානපරිච්ඡෙදං දීපෙති. සතිපට්ඨානානි

තයෝ සතිපට්ඨානා - සතිගොවරොපි, තිධා පටිපන්තෙසු සාවකෙසු සත්ථුනො පටිධානුනායච්චිත්තතාපි, සතිපි. “චතුත්තං, භික්ඛවෙ, සතිපට්ඨානානං සමුදයඤ්ච අත්ථඨගමඤ්ච දෙසෙස්සාමි. තං සුභාථ...පෙ.... කො ව, භික්ඛවෙ, කායස්ස සමුදයෝ? ආහාරසමුදයා කායස්ස සමුදයෝ” තිආදීසු (සං. නි. 5.408) හි සතිගොවරො සතිපට්ඨානන්ති වුච්චති. තථා “කායෝ උපට්ඨානං, නො සති. සති උපට්ඨානඤ්චෙව සති වා” තිආදීසු (පටි. ම. 3.35). තස්සත්ථො - පතිට්ඨාති අස්මිත්ති පට්ඨානං. කා පතිට්ඨාති? සති. සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානං, පධානං යානන්ති වා පට්ඨානං; සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානං භත්ථිට්ඨානඅස්සට්ඨානාදීනි විය.

“තයෝ සතිපට්ඨානා යදරියෝ සෙවති, යදරියෝ සෙවමානො සත්ථා ගණං අනුසාසිතුමරහති” ති (ම. නි. 3.304, 311) එත්ථ තිධා පටිපන්තෙසු සාවකෙසු සත්ථුනො පටිසානුනායච්චිත්තතා සතිපට්ඨානන්ති වුත්තා. තස්සත්ථො - පට්ඨපෙතඛිබ්බො පට්ඨානං, පචත්තයිතඛිබ්බොති අත්ථො. කෙන පට්ඨපෙතඛිබ්බොති? සතියා; සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානං. “චත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවිතා බහුලිකතා සත්ත ඛොජ්ඣාඨගෙ පරිපුරෙත්ති” තිආදීසු (ම. නි. 3.147) පන සතියෙව සතිපට්ඨානන්ති වුච්චති. තස්සත්ථො - පතිට්ඨාතීති පට්ඨානං, උපට්ඨාති ඔක්කන්දිත්වා පක්ඛන්දිත්වා පචත්තතීති අත්ථො; සතියෙව පට්ඨානට්ඨෙත සතිපට්ඨානං; අථවා සරණට්ඨෙත සති, උපට්ඨානට්ඨෙත පට්ඨානං. ඉති සති ව සා පට්ඨානඤ්චාතිපි සතිපට්ඨානං. ඉදම්ඨ අධිප්පෙතං. යදි ඵලං, කස්මා සතිපට්ඨානාති බහුවචනං කතන්ති? සතියා බහුත්තා; ආරම්මණභෙදෙන හි බහුකා තා සතියොති.

කස්මා පන භගවතා චත්තාරොව සතිපට්ඨානා වුත්තා, අනුනා අනධිකාති? වෙනෙයාහිත්තා. තණ්හාවරිතදිට්ඨිවරිතසමථයාතිකච්චස්සනායාතිකෙසු හි මන්දතික්ඛවසෙන ද්විධා පචත්තෙසු මන්දස්ස තණ්හාවරිතස්ස ඔළාරිකං. කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං විසුද්ධිමග්ගො, තික්ඛස්ස සුබ්බමං. වෙදනානුපස්සනාසතිපට්ඨානං. දිට්ඨිවරිතස්සපි මන්දස්ස නාතිප්පහෙදගතං. චිත්තානුපස්සනාසතිපට්ඨානං විසුද්ධිමග්ගො, තික්ඛස්ස අතිප්පහෙදගතං. ධම්මානුපස්සනාසතිපට්ඨානං. සමථයාතිකස්ස ව මන්දස්ස අකිච්ඡෙන අධිගන්තඛිබ්බනිමිත්තං පයමං සතිපට්ඨානං විසුද්ධිමග්ගො, තික්ඛස්ස ඔළාරිකාරම්මණෙ අසණ්ඨහනතො දුතියං. විපස්සනායාතිකස්සාපි මන්දස්ස නාතිප්පහෙදගතාරම්මණං තතියං, තික්ඛස්ස අතිප්පහෙදගතාරම්මණං චතුත්ථං. ඉති චත්තාරොව වුත්තා, අනුනා අනධිකාති.

සුභසුඛනිච්චඅත්තභාවවිපල්ලාසප්පභානත්ථං වා. කායෝ හි අසුභො. තත්ථ සුභවිපල්ලාසවිපල්ලත්ථා සත්තා. තෙසං තත්ථ අසුභභාවදස්සනෙන තස්ස විපල්ලාසස්ස පභානත්ථං පයමං සතිපට්ඨානං වුත්තං. සුඛං, නිච්චං, අත්තාති ගහිතෙසුපි ව වෙදනාදීසු වෙදනා දුක්ඛා, චිත්තං අනිච්චං, ධම්මා අනත්තා. එතෙසු ව සුඛනිච්චඅත්තභාවවිපල්ලාසවිපල්ලත්ථා සත්තා. තෙසං තත්ථ

දුක්ඛාදිභාවදස්සනෙන තෙසං විපල්ලාසානං පභානත්ථං සෙසානි තිණි වුත්තානීති.
එවං සුභසුඛනිව්වඤ්ඤාභාවවිපල්ලාසප්පභානත්ථං වා චත්තාරොව වුත්තා අනුනා
අනධිකාති වෙදිතඛිබ්බා. න කෙවලඤ්ඤා විපල්ලාසපභානත්ථමෙව, අථ බො
චතුරොසයොගාසවගන්ථඋපාදානඅගතිප්පභානත්ථමපි
චතුඛිබ්බාභාරපරිඤ්ඤත්ථඤ්ඤා චත්තාරොව වුත්තාති වෙදිතඛිබ්බා. අයං තාව
පකරණනායො.

අට්ඨකථායං පන ‘‘සරණවසෙන වෙව එකත්තසමොසරණවසෙන ව එකමෙව
සතිපට්ඨානං ආරම්මණවසෙන චත්තාරොති එතදෙව වුත්තං. යථා හි චතුද්වාරෙ
නගරෙ පාචිනතො ආගච්ඡන්තා පාචිනදිසාය උට්ඨානකං භණ්ඩං ගහෙත්වා
පාචිනද්වාරෙන නගරමෙව පවිසන්ති, දක්ඛිණතො, පච්ඡිමතො, උත්තරතො
ආගච්ඡන්තා උත්තරදිසාය උට්ඨානකං භණ්ඩං ගහෙත්වා උත්තරද්වාරෙන
නගරමෙව පවිසන්ති, එවං සම්පදමිදං වෙදිතඛිබ්බං. නගරං විය හි නිබ්බානමභානගරං,
ද්වාරං විය අට්ඨකථිගිකො ලොකුත්තරමග්ගො. පාචිනදිසාදයො විය කායාදයො.

යථා පාචිනතො ආගච්ඡන්තා පාචිනදිසාය උට්ඨානකං භණ්ඩං ගහෙත්වා
පාචිනද්වාරෙන නගරමෙව පවිසන්ති, එවං කායානුපස්සනාමුඛෙන ආගච්ඡන්තා
චුද්දසවිධෙන කායානුපස්සනං භාවෙත්වා
කායානුපස්සනාභාවනානුභාවනිබ්බත්තෙන අරියමග්ගෙන එකං නිබ්බානමෙව
ඔසරන්ති. යථා දක්ඛිණතො ආගච්ඡන්තා දක්ඛිණදිසාය උට්ඨානකං භණ්ඩං
ගහෙත්වා දක්ඛිණද්වාරෙන නගරමෙව පවිසන්ති, එවං වෙදනානුපස්සනාමුඛෙන
ආගච්ඡන්තා නවවිධෙන වෙදනානුපස්සනං භාවෙත්වා
වෙදනානුපස්සනාභාවනානුභාවනිබ්බත්තෙන අරියමග්ගෙන එකං නිබ්බානමෙව
ඔසරන්ති. යථා පච්ඡිමතො ආගච්ඡන්තා පච්ඡිමදිසාය උට්ඨානකං භණ්ඩං ගහෙත්වා
පච්ඡිමද්වාරෙන නගරමෙව පවිසන්ති, එවං චිත්තානුපස්සනාමුඛෙන ආගච්ඡන්තා
සොළසවිධෙන චිත්තානුපස්සනං භාවෙත්වා
චිත්තානුපස්සනාභාවනානුභාවනිබ්බත්තෙන අරියමග්ගෙන එකං නිබ්බානමෙව
ඔසරන්ති. යථා උත්තරතො ආගච්ඡන්තා උත්තරදිසාය උට්ඨානකං භණ්ඩං
ගහෙත්වා උත්තරද්වාරෙන නගරමෙව පවිසන්ති, එවං ධම්මානුපස්සනාමුඛෙන
ආගච්ඡන්තා පඤ්චවිධෙන ධම්මානුපස්සනං භාවෙත්වා
ධම්මානුපස්සනාභාවනානුභාවනිබ්බත්තෙන අරියමග්ගෙන එකං නිබ්බානමෙව
ඔසරන්තීති. එවං සරණවසෙන වෙව එකත්තසමොසරණවසෙන ව එකමෙව
සතිපට්ඨානං ආරම්මණවසෙන චත්තාරොති වුත්තාති වෙදිතඛිබ්බා.

ඉධ භික්ඛුති එත්ථ කිඤ්ඤාපි භගවතා දෙවලොකෙ නිසිදිත්වා අයං
සතිපට්ඨානවිභඤ්ඤා කපිතො, එකභික්ඛුපි තත්ථ භගවතො සන්තිකෙ නිසින්තකො
නාම නත්ථි. එවං සන්තෙපි යස්මා ඉමෙ චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ භික්ඛු භාවෙන්ති,
භික්ඛුගොචරා හි එතෙ, තස්මා ඉධ භික්ඛුති ආලපති. කිං පනෙතෙ සතිපට්ඨානෙ
භික්ඛුයෙව භාවෙන්ති, න භික්ඛුනිආදයොති? භික්ඛුනිආදයොපි භාවෙන්ති. භික්ඛු
පන අග්ගපරිසා. ඉති අග්ගපරිසත්තා ඉධ භික්ඛුති ආලපති. පටිපත්තියා වා

හික්බිභාවදස්සනතො එවමාහ. යො හි ඉමං පටිපත්තිං පටිපජ්ජති, සො හික්බු නාම හොති. පටිපන්නකො හි දෙවො වා හොතු මනුස්සො වා, හික්බුති සඬ්ඛං ගච්ඡති යෙව. යථාහ –

“අලඬකතො චෙපි සමඤ්චරෙය්‍ය,
සන්නො දන්නො නියතො බ්‍රහ්මචාරී;
සබ්බෙසු භූතෙසු නිධාය දණ්ඩං,
සො බ්‍රාහ්මණො සො සමණො ස හික්බු”ති. (ධ. ප. 142);

කායානුපස්සනාඋද්දෙසවණ්ණනා

අජ්ඣත්තන්ති නියකජ්ඣත්තං අධිජ්ජෙතං. තස්මා අජ්ඣත්තං කායෙති අත්තතො කායෙති අත්ථො. තත්ථ කායෙති රූපකායෙ. රූපකායො හි ඉධ අඬගපච්චඩගානං කෙසාදීනඤ්ච ධම්මානං සමුහට්ඨෙන, හත්ථිකායඅස්සකායරථකායාදයො විය, කායොති අධිජ්ජෙතො. යථා ව සමුහට්ඨෙන එවං කුච්ඡිතානං ආයට්ඨෙන. කුච්ඡිතානඤ්ච පරමජෙගුච්ඡානං සො ආයොතිපි කායො. ආයොති උජ්ජත්තිදෙසො. තත්‍රායං වචනත්ථො – ආයන්ති තතොති ආයො. කෙ ආයන්ති? කුච්ඡිතා කෙසාදයො. ඉති කුච්ඡිතානං කෙසාදීනං ආයොති කායො.

කායානුපස්සිති කායං අනුපස්සනසිලො, කායං වා අනුපස්සමානො කායෙති ව චත්ථාපි පුන කායානුපස්සිති දුතියං කායග්ගහණං අසම්මිස්සතො වචත්ථානසනවිතිබ්‍රහ්මාදිදස්සනත්ථං කතන්ති චෙදිතබ්බං. තෙන න කායෙ චෙදනානුපස්සි විත්තධම්මානුපස්සි වා; අථ ඛො කායෙ කායානුපස්සි යෙවාති කායසඬ්ඛාතෙ වත්ථුස්මිං කායානුපස්සනාකාරස්සෙව දස්සනෙන අසම්මිස්සතො වචත්ථානං දස්සිතං හොති. තථා න කායෙ අඬගපච්චඩගවිතිමුත්තථකධම්මානුපස්සි, නාපි කෙසලොමාදිවිතිමුත්තඉත්ථිපුරිසානුපස්සි. යොපි චෙත්ථ කෙසලොමාදිකො භූතපාදායසමුහසඬ්ඛාතො කායො, තත්ථාපි න භූතපාදායවිතිමුත්තථකධම්මානුපස්සි; අථ ඛො රථසම්භාරානුපස්සකො විය අඬගපච්චඩගසමුහානුපස්සි, නගරාවයවානුපස්සකො විය කෙසලොමාදිසමුහානුපස්සි, කදලික්ඛන්ධපත්තවට්ටිවිතිභුඤ්ජකො විය රිත්තමුට්ඨිවිතිචෙදකො විය ව භූතපාදායසමුහානුපස්සියෙවාති නානජ්ජකාරතො සමුහවසෙන කායසඬ්ඛාතස්ස වත්ථුනො දස්සනෙන සනවිතිබ්‍රහ්මාදිදස්සිතො හොති. න හෙත්ථ යථාමුත්තසමුහවිතිමුත්තො කායො වා ඉත්ථි වා පුරිසො වා අඤ්ඤො වා කොචි ධම්මො දිස්සති. යථාමුත්තධම්මසමුහමත්තෙයෙව පන තථා තථා සත්තා මිච්ඡාහිනිචෙසං කරොන්ති. තෙනාහු පොරාණා –

“යං පස්සති න තං දිට්ඨං, යං දිට්ඨං තං න පස්සති;
අපස්සං බජ්ඣතෙ මුළුහො, බජ්ඣමානො න මුච්චති”ති.

සනවිනිබ්‍රහ්මාදියස්සනත්ථන්ති චුත්තං. ආදිසද්දෙන චෙන්ථ අයම්පි අත්ථො චෙදිතබ්බො – අයඤ්ඤි එතස්මිං කායෙ කායානුපස්සියෙව, න අඤ්ඤධම්මානුපස්සී. කිං චුත්තං හොති? යථා අනුදකභූතායපි මරීටියා උදකානුපස්සිතො හොන්ති, න එවං අනිච්චදුක්ඛානත්තඅසුභභූතෙයෙව ඉමස්මිං කායෙ නිච්චසුඛඅත්තසුභභාවානුපස්සී; අථ බො කායානුපස්සී අනිච්චදුක්ඛානත්තඅසුභාකාරසමුභානුපස්සියෙවාති චුත්තං හොති. අථ වා ය්වායං මහාසතිපට්ඨානෙ “ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අරඤ්ඤගතො වා...පෙ.... සො සතොව අස්සසති”තිආදිනා (දී. නි. 2.374; ම. නි. 1.107) නයෙන අස්සාසපස්සාසාදිවුණ්ණකජාතඅට්ඨිකපරියොසානො කායො චුත්තො, යො ව “ඉධෙකච්චො පට්ඨිකායං අනිච්චතො අනුපස්සති, තථා ආපොකායං, තෙජොකායං, වායොකායං, කෙසකායං, ලොමකායං, ඡවිකායං, වම්මකායං, මංසකායං, රුධිරකායං, න්භාරුකායං, අට්ඨිකායං, අට්ඨිමිඤ්ජකාය”න්ති පටිසම්භිදායං කායො චුත්තො, තස්ස සබ්බස්ස ඉමස්මිංයෙව කායෙ අනුපස්සනතො කායෙ කායානුපස්සීති එවම්පි අත්ථො දට්ඨබ්බො.

අථ වා කායෙ අහන්ති වා මමන්ති වා එවං ගහෙතබ්බස්ස කස්සචි අනුපස්සනතො, තස්ස තස්සෙව පන කෙසලොමාදිකස්ස නානාධම්මසමුහස්ස අනුපස්සනතො කායෙ කෙසාදිධම්මසමුහසඬ්ඛානෙ කායානුපස්සීති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. අපිව “ඉමස්මිං කායෙ අනිච්චතො අනුපස්සති, නො නිච්චතො”තිආදිනා (පටි. ම. 3.35) අනුක්කමෙන පටිසම්භිදායං ආගතනයස්ස සබ්බස්සෙව අනිච්චලක්ඛණාදිනො ආකාරසමුහසඬ්ඛාතස්ස කායස්ස අනුපස්සනතොපි කායෙ කායානුපස්සීති එවම්පි අත්ථො දට්ඨබ්බො.

තථා හි අයං කායෙ කායානුපස්සනාපටිපදං පටිපන්නො භික්ඛු ඉමං කායං අනිච්චානුපස්සනාදිනං සත්තන්තං අනුපස්සනානං වසෙන අනිච්චතො අනුපස්සති නො නිච්චතො, දුක්ඛතො අනුපස්සති නො සුඛතො, අනත්තතො අනුපස්සති නො අත්තතො, නිබ්බින්නද්ධි නො නන්ද්ධි, විරජ්ජති නො රජ්ජති, නිරොධෙති නො සමුදෙති, පටිනිස්සජ්ජති නො ආදියති. සො තං අනිච්චතො අනුපස්සන්තො නිච්චසඤ්ඤං පජහති, දුක්ඛතො අනුපස්සන්තො සුඛසඤ්ඤං පජහති, අනත්තතො අනුපස්සන්තො අත්තසඤ්ඤං පජහති, නිබ්බින්නද්ධිතො නන්දිං පජහති, විරජ්ජන්තො රාගං පජහති, නිරොධෙන්නො සමුදයං පජහති, පටිනිස්සජ්ජන්තො ආදානං පජහති (පටි. ම. 3.35) චෙදිතබ්බො.

විහරතීති චතුසු ඉරියාපට්ඨිභාරෙසු අඤ්ඤතරවිහාරසමායොගපරිදීපනමෙතං, එකං ඉරියාපට්ඨාධනං අපරෙන ඉරියාපට්ඨෙන විච්ඡින්නදිත්වා අපතමානං අත්තභාවං හරති පවත්තෙතීති අත්ථො.

බහිද්ධා කායෙති පරස්ස කායෙ. අජ්ඣත්තබහිද්ධා කායෙති කාලෙන අත්තතො කායෙ, කාලෙන පරස්ස කායෙ. පට්ඨනායෙන හි අත්තතො කායෙ කායපරිග්ගහො චුත්තො, දුතියනායෙන පරස්ස කායෙ, තතියනායෙන කාලෙන අත්තතො කාලෙන පරස්ස කායෙ. අජ්ඣත්තබහිද්ධා පන සට්ඨාන්තමණං නාම නත්ථී.

පගුණකම්මට්ඨානස්ස පන අපරාපරං සඤ්චරණකාලො එත්ථ කථිතො. ආකාපීති කායපරිග්ගාහකවීරියසමායොගපරිදීපනමෙනං. සො හි යස්මා තස්මිං සමයෙ යං තං වීරියං තීඝු භවෙඝු කිලෙසානං ආතාපනතො ආතාපොති වුව්වති, තෙන සමන්තාගතො හොති, තස්මා ආකාපීති වුව්වති.

සම්පජානොති කායපරිග්ගාහකෙන සම්පජ්ඤ්ඤසඬ්ඛාතෙන ඤාණෙන සමන්තාගතො. සතිමාති කායපරිග්ගාහිකාය සතියා සමන්තාගතො. අයං පන යස්මා සතියා ආරම්මණං පරිග්ගහෙත්වා පඤ්ඤාය අනුපස්සති, න හි සතිවිරහිතස්ස අනුපස්සනා නාම අත්ථි, තෙනෙවාහ – “සතිඤ්ච ඛවාහං, හික්ඛවෙ, සබ්බත්ථිකං වදාමි” ති (සං. නි. 5.234), තස්මා එත්ථ “කායෙ කායානුපස්සි විහරති” ති එත්තාවතා කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානකම්මට්ඨානං වුත්තං හොති. අථ වා යස්මා අනාතාපිනො අන්තොසඬ්ඛෙපො අන්තරායකරො හොති, අසම්පජානො උපායපරිග්ගහෙ අනුපායපරිවජ්ජනෙ ව සම්මුය්හති, මුට්ඨස්සති උපායාපරිවවාගෙ අනුපායාපරිග්ගහෙ ව අසමත්ථොව හොති, තෙනස්ස තං කම්මට්ඨානං න සම්පජ්ජති; තස්මා යෙසං ධම්මානං ආනුභාවෙන තං සම්පජ්ජති තෙසං දස්සනත්ථං “ආතාපි සම්පජානො සතිමා” ති ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ඉති කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං සම්පයොගඬ්ගඤ්ච දස්සෙත්වා ඉදානි පහානඬ්ගං දස්සෙතුං විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සන්ති වුත්තං. තත්ථ විනෙය්‍යාති තදඬ්ගවිනයෙන වා වික්ඛම්භනවිනයෙන වා විනයිත්වා. ලොකෙති එත්ථ ය්වායං අජ්ඣත්තාදිභෙදො කායො පරිග්ගහිතො ස්වෙව ඉධ ලොකො නාම. තස්මිං ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සං විනයිත්වාති අත්ථො. යස්මා පනෙත්ථ අභිජ්ඣාගහණෙන කාමච්ඡන්දො, දොමනස්සග්ගහණෙන ඛ්‍යාපාදො සඬ්ගහං ගච්ඡති, තස්මා නීවරණපරියාපන්තබ්බවධම්මද්වයදස්සනෙන නීවරණප්පහානං වුත්තං හොතීති වෙදිතබ්බං.

විසෙසෙන චෙත්ථ අභිජ්ඣාවිනයෙන කායසම්පත්තිමූලකස්ස අනුරොධස්ස, දොමනස්සවිනයෙන කායවිපත්තිමූලකස්ස විරොධස්ස, අභිජ්ඣාවිනයෙන ව කායෙ අභිරතියා, දොමනස්සවිනයෙන කායභාවනාය අනභිරතියා, අභිජ්ඣාවිනයෙන කායෙ අභූතානං සුභසුඛභාවාදීනං පක්ඛෙපස්ස, දොමනස්සවිනයෙන කායෙ භූතානං අසුභාසුඛභාවාදීනං අපනයනස්ස ව පහානං වුත්තං. තෙන යොගාවචරස්ස යොගානුභාවො යොගසමත්ථතා ව දීපිතා හොති. යොගානුභාවො හි එස යදිදං අනුරොධවිරොධවිජ්ජමුත්තො, අරතිරතිසහො, අභූතපක්ඛෙපභූතාපනයනවිරහිතො ව හොති. අනුරොධවිරොධවිජ්ජමුත්තො චෙස අරතිරතිසහො අභූතං අපක්ඛිපන්තො භූතඤ්ච අනපනෙත්තො යොගසමත්ථො හොතීති.

අපරො නයො – “කායෙ කායානුපස්සි” ති එත්ථ අනුපස්සනාය කම්මට්ඨානං වුත්තං. විහරතීති එත්ථ වුත්තවිහාරෙන කම්මට්ඨානිකස්ස කායපරිහරණං. ආතාපීතිආදීඝු ආතාපෙන සම්මජ්ජධානං, සතිසම්පජ්ඤ්ඤෙන සබ්බත්ථිකකම්මට්ඨානං, කම්මට්ඨානපරිහරණූපායො වා; සතියා වා

කායානුපස්සනාවසෙන පටිලද්ධසමථො, සම්පජ්ඣේඤාන විපස්සනා,
අභිජ්ඣාදොමනස්සවිනයෙන භාවනාඵලං චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අයං තාව
කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානුද්දෙසස්ස අත්ථවණ්ණනා.

වෙදනානුපස්සනාදිඋද්දෙසවණ්ණනා

වෙදනානුපස්සනාසතිපට්ඨානුද්දෙසාදීසුපි අජ්ඣත්තාදීනි චුත්තනයෙනෙව
වෙදිතබ්බානි. එතෙසුපි හි අත්තනො වෙදනාදීසු, පරස්ස වෙදනාදීසු, කාලෙන
අත්තනො කාලෙන පරස්ස වෙදනාදීසුති තිවිධො පරිග්ගහො චුත්තො. වෙදනාසු
වෙදනානුපස්සිතිආදීසු ච වෙදනාදීනං පුනවචනෙ පයොජනං කායානුපස්සනායං
චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. වෙදනාසු වෙදනානුපස්සි, චිත්තෙ චිත්තානුපස්සි,
ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සිති එත්ථ පන වෙදනාති තිස්සො වෙදනා. තා ච ලොකියා ඵව;
චිත්තමිපි ලොකියං, තථා ධම්මා. තෙසං විභාගො නිද්දෙසවාරෙ පාකටො භවිස්සති.
කෙවලං පනිධ යථා වෙදනා අනුපස්සිතබ්බා තථා අනුපස්සන්තො “වෙදනාසු
වෙදනානුපස්සි”ති වෙදිතබ්බො. එස නයො චිත්තධම්මෙසු. කථංඤ්ව වෙදනා
අනුපස්සිතබ්බාති? සුඛා තාව වෙදනා දුක්ඛතො, දුක්ඛා සල්ලතො, අදුක්ඛමසුඛා
අනිච්චතො. යථාහ –

“යො සුඛං දුක්ඛතො අද්ද, දුක්ඛමද්දක්ඛි සල්ලතො;
අදුක්ඛමසුඛං සන්තං, අද්දක්ඛි නං අනිච්චතො;
ස වෙ සම්මදෙසො හික්ඛු, උපසන්තො වරිස්සති”ති. (සං. නි. 4.253);

සබ්බා ඵව චෙතා දුක්ඛාතිපි අනුපස්සිතබ්බා. චුත්තඤ්චෙතං – “යං කිඤ්චි
වෙදයිතං තං දුක්ඛස්මිත්ති වදාමි”ති (සං. නි. 4.259). සුඛදුක්ඛතොපි ච
අනුපස්සිතබ්බා, යථාහ – “සුඛා ඛො, ආචුසො විසාඛ, වෙදනා ඨිතිසුඛා,
විපරිණාමදුක්ඛා”ති (ම. නි. 1.465) සබ්බං චිත්ථාරෙතබ්බං. අපිච
අනිච්චාදිසත්තානුපස්සනාවසෙනපි (පටි. ම. 3.35) අනුපස්සිතබ්බා. සෙසං
නිද්දෙසවාරෙයෙව පාකටං භවිස්සති.

චිත්තධම්මෙසුපි චිත්තං තාව
ආරම්මණාධිපතිසහජාතභූමිකම්මවිපාකකිරියාදිනානත්තභෙදානං
අනිච්චාදිනුපස්සනානං නිද්දෙසවාරෙ ආගතසරාගාදිභෙදානඤ්ච වසෙන
අනුපස්සිතබ්බං. ධම්මා සලක්ඛණසාමඤ්ඤලක්ඛණානං සුඤ්ඤානාධම්මස්ස
අනිච්චාදිසත්තානුපස්සනානං නිද්දෙසවාරෙ ආගතසත්තාසත්තාදිභෙදානඤ්ච
වසෙන අනුපස්සිතබ්බා. සෙසං චුත්තනයමෙව. කාමඤ්චෙත්ථ යස්ස කායසඬ්ඛාතෙ
ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සං පහීනං, තස්ස වෙදනාදිලොකෙසුපි තං පහීනමෙව.
නානාපුග්ගලවසෙන පන නානාචිත්තක්ඛණිකසතිපට්ඨානභාවනාවසෙන ච
සබ්බත්ථ චුත්තං. යතො වා එකත්ථ පහීනං, සෙසෙසුපි පහීනං භොති. තෙනෙවස්ස
තත්ථ පහානදස්සනත්ථමිපි ඵවං චුත්තන්ති වෙදිතබ්බන්ති.

උද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කායානුපස්සනානිද්දෙසවණ්ණනා

356. ඉදානි සෙය්‍යථාපි නාම ඡෙකො විලිවකාරකො

පුලකිලඤ්ජසණ්භකිලඤ්ජවඩකොටකපෙළාපුටාදීනි උපකරණානි කත්තුකාමො එකං මහාවෙළං ලහිත්වා චතුර්ධා ඡින්දිත්වා තතො එකෙකං වෙළ්ඛණ්ඩං ගහෙත්වා ථාලෙත්වා තං තං උපකරණං කරෙය්‍ය, යථා වා පන ඡෙකො සුවණ්ණකාරො නානාවිහිතං පිළන්ධනවිකතිං කත්තුකාමො සුපරිසුද්ධං සුවණ්ණසට්ඨකං ලහිත්වා චතුර්ධා ඡින්දිත්වා තතො එකෙකං කොට්ඨාසං ගහෙත්වා තං තං පිළන්ධනං කරෙය්‍ය, එවමෙව හගවා සතිපට්ඨානදෙසනාය සත්තානං අනෙකජපකාරං විසෙසාධිගමං කත්තුකාමො එකමෙව සම්මාසතිං. “චත්තාරො සතිපට්ඨානා – ඉධ භික්ඛු අජ්ඣත්තං කායෙ කායානුපස්සි විහරති” තිආදිනා නයෙන ආරම්මණවසෙන චතුර්ධා ඡින්දිත්වා තතො එකෙකං සතිපට්ඨානං ගහෙත්වා විහජන්තො කථංඤ්ච භික්ඛු අජ්ඣත්තං කායෙතිආදිනා නයෙන නිද්දෙසවාරං චත්තුමාරද්ධො.

තත්ථ කථංඤ්චානිආදි විත්ථාරෙතුං කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා. අයං පනෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො – කෙන ච ආකාරෙන කෙන පකාරෙන භික්ඛු අජ්ඣත්තං කායෙ කායානුපස්සි විහරති? සෙසපුච්ඡාවාරෙසුපි එසෙව නයො. ඉධ භික්ඛුති ඉමස්මිං සාසනෙ භික්ඛු. අයඤ්ඤෙත්ථ ඉධ-සද්දො අජ්ඣත්තාදිවසෙන සබ්බජපකාරකායානුපස්සනානිබ්බත්තකස්ස පුග්ගලස්ස සන්තිස්සයභුතසාසනපරිදීපනො අඤ්ඤාසාසනස්ස තථාභාවපටිසෙධනො ච. චුත්තඤ්ඤෙතං – “ඉධෙව, භික්ඛවෙ, සමණො...පෙ.... සුඤ්ඤා පරජ්ජවාදා සමණෙහි අඤ්ඤෙහි” ති (ම. නි. 1.139; අ. නි. 4.241). තෙන චුත්තං “ඉමස්මිං සාසනෙ භික්ඛු” ති.

අජ්ඣත්තං කායන්ති අත්තනො කායං. උද්ධං පාදතලාති පාදතලතො උපරි. අධො කෙසමත්ථකාති කෙසග්ගතො හෙට්ඨා. තවපරියන්තන්ති තිරියං. තවපරිච්ඡින්නං. පුරං නානජපකාරස්ස අසුචිනො පච්චවෙක්ඛති ති. නානජපකාරකෙසාදිඅසුචිහරිතො අයං කායොති පස්සති. කථං? අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා...පෙ.... මුත්තන්ති. තත්ථ අත්ථිති සංවිජ්ජන්ති. ඉමස්මින්නි ය්වායං උද්ධං පාදතලා අධො කෙසමත්ථකා තිරියං. තවපරියන්තො පුරො නානජපකාරස්ස අසුචිනොති වුච්චති තස්මිං. කායෙති සරිරෙ. සරිරඤ්ඤි අසුචිසඤ්චයනො කුච්ඡිතානං කෙසාදිනඤ්චෙව චක්ඛුරොගාදිනඤ්ච රොගසතානං ආයභුතනො කායොති වුච්චති.

කෙසා ලොමාති එතෙ කෙසාදයො ද්වන්තිංසාකාරා. තත්ථ අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා, අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ ලොමාති එවං සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිඤ්ඤි පාදතලතො පට්ඨාය උපරි, කෙසමත්ථකා පට්ඨාය හෙට්ඨා, තවතො පට්ඨාය තිරියන්තතොති එත්තකෙ ඛ්‍යාමමත්තෙ කළෙවරෙ සබ්බාකාරෙනපි විචින්නො න කොචි කිඤ්චි මුත්තං වා මණං වා වෙළ්ඛියං වා අගරුං වා කුඬිකුමං වා කජ්ජුරං වා වාසවුණ්ණාදිං වා අණුමත්තමිපි සුචිභාවං පස්සති, අථ බො පරමදුග්ගන්ධපෙගුච්ඡං අස්සිරිකදස්සනං නානජපකාරං කෙසලොමාදිහෙදං

අසුචිංයෙව පස්සති. තෙන චුත්තං – අත්ථී ඉමස්මීං කායෙ කෙසා ලොමා...පෙ....
මුත්තන්ති. අයමෙත්ථ පදසම්බන්ධතො වණ්ණනා.

ඉමං පන කම්මට්ඨානං භාවෙන්වා අරහත්තං පාපුණිතුකාමෙන කුලපුත්තෙන
ආදිතොව චතුබ්බිධං සීලං සොධෙත්වා සුපරිසුද්ධසීලෙ පතිට්ඨිතෙන, ය්වායං දසසු
පලිබොධෙසු පලිබොධො අත්ථී තං උපච්ඡන්දිත්වා,
පටික්කුලමනසිකාරකම්මට්ඨානභාවනාය පයමජ්ඣානං නිබ්බන්තෙත්වා, ඝානං
පාදකං කත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා, අරහත්තං අනාගාමීඵලාදීසු වා අඤ්ඤතරං
පත්තස්ස සබ්බන්තිමෙන පරිච්ඡෙදෙන සාට්ඨකථාය පාළියා කතපරිවයස්ස
තන්තිආචරියස්සාපි කල්‍යාණමිත්තස්ස සන්තිකෙ උග්ගහෙතබ්බං. විසුද්ධං තථාරූපං
කල්‍යාණමිත්තං එකච්ඡාරෙ අලහන්තෙන තස්ස වසනට්ඨානං ගන්ත්වා
උග්ගහෙතබ්බං. තත්ථ චතුබ්බිධසීලවිසොධනඤ්චෙව (විසුද්ධි. 1.19) පලිබොධො
(විසුද්ධි. 1.41) ව පලිබොධුපච්ඡෙදො ව ආචරියස්ස සන්තිකං
උපසම්බන්ධනවිධානඤ්ච සබ්බමිපි විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරතො කථීතං. තස්මා තං
තත්ථ කථිතනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

ආචරියෙන පන කම්මට්ඨානං කට්ඨන්තෙන තිවිධෙන කට්ඨතබ්බං. එකො
හික්ඛු පකතියා උග්ගහිතකම්මට්ඨානො භොති. තස්ස එකං ද්වෙ නිසජ්ජවාරෙ
සජ්ඣායං කාරොත්වා කට්ඨතබ්බං. එකො සන්තිකෙ වසිත්වා උග්ගණ්හිතුකාමො
භොති. තස්ස ආගතාගතවෙලාය කට්ඨතබ්බං. එකො උග්ගණ්හිත්වා අඤ්ඤත්ථ
ගන්තුකාමො භොති. තස්ස නාතිපපඤ්චං නාතිසඬ්ඛෙපං කත්වා නිජ්ජටං
නිග්ගණ්ඨිකං කම්මට්ඨානං කට්ඨතබ්බං. කට්ඨන්තෙන කිං ආචික්ඛිතබ්බන්ති?
සත්තධා උග්ගහකොසල්ලං දසධා ව මනසිකාරකොසල්ලං ආචික්ඛිතබ්බං.

තත්ථ වචසා මනසා වණ්ණතො සණ්ඨානතො දිසතො ඔකාසතො
පරිච්ඡෙදතොති එවං සත්තධා උග්ගහකොසල්ලං ආචික්ඛිතබ්බං. ඉමස්මිඤ්ච
පටික්කුලමනසිකාරකම්මට්ඨානෙ යොපි තිපිටකො භොති, තෙනපි මනසිකාරකාලෙ
පයමං වාචාය සජ්ඣායො කාතබ්බො. එකච්චස්ස හි සජ්ඣායං කරොන්තස්සෙව
කම්මට්ඨානං පාකටං භොති, මලයවාසීමහාදෙවත්ථෙරස්ස සන්තිකෙ
උග්ගහිතකම්මට්ඨානානං ද්විත්තං ථෙරානං විය. ථෙරො කිර තෙහි කම්මට්ඨානං
යාවිතො ‘වත්තාරො මාසෙ ඉමං එවං සජ්ඣායං කරොථා’ති ද්වත්තිසාකාරපාළිං
අදාසි. තෙ, කිඤ්චාපි තෙසං ද්වෙ තයො නිකායා පගුණා, පදක්ඛිණග්ගාහිතාය පන
වත්තාරො මාසෙ ද්වත්තිසාකාරං සජ්ඣායන්තාව සොනාපන්නා අහෙසුං.

තස්මා කම්මට්ඨානං කට්ඨන්තෙන ආචරියෙන අන්තෙවාසිකො වත්තබ්බො –
‘පයමං තාව වාචාය සජ්ඣායං කරොහී’ති. කරොන්තෙන ව තවපඤ්චකාදීනි
පරිච්ඡන්දිත්වා අනුලොමපටිලොමවසෙන සජ්ඣායො කාතබ්බො. “කෙසා ලොමා
නබ්බා දන්තා තවො”ති හි වත්වා පුන පටිලොමතො “තවො දන්තා නබ්බා ලොමා
කෙසා”ති වත්තබ්බං. තදනන්තරං වක්කපඤ්චකෙ “මංසං න්භාරු අට්ඨී
අට්ඨීමිඤ්ජං වක්ක”න්ති වත්වා පුන පටිලොමතො “වක්කං අට්ඨීමිඤ්ජං අට්ඨී

න්භාරු මංසං තවො දන්තා නබා ලොමා කෙසා”ති වත්තබ්බං. තතො පජ්ඨාසපඤ්චකෙ “හදයං යකනං කිලොමකං පිහකං පජ්ඨාස”න්ති වත්වා පුන පටිලොමතො “පජ්ඨාසං පිහකං කිලොමකං යකනං හදයං චක්කං අට්ඨිමිඤ්ජං අට්ඨි න්භාරු මංසං තවො දන්තා නබා ලොමා කෙසා”ති වත්තබ්බං.

තතො ඉමං තන්තිං අනාරුඤ්ඤාමිපි පටිසම්භිදාමග්ගෙ (පටි. ම. 1.4) ආගතං මත්ථලුඬගං කරිසාවසානෙ තන්තිං ආරොපෙත්වා ඉමස්මිං මත්ථලුඬගපඤ්චකෙ “අන්තං අන්තගුණං උදරියං කරිසං මත්ථලුඬග”න්ති වත්වා පුන පටිලොමතො “මත්ථලුඬගං කරිසං උදරියං අන්තගුණං අන්තං පජ්ඨාසං පිහකං කිලොමකං යකනං හදයං චක්කං අට්ඨිමිඤ්ජං අට්ඨි න්භාරු මංසං තවො දන්තා නබා ලොමා කෙසා”ති වත්තබ්බං.

තතො මෙදජ්ඣකෙ “පිත්තං සෙම්භං පුබ්බො ලොහිතං සෙදො මෙදො”ති වත්වා පුන පටිලොමතො “මෙදො සෙදො ලොහිතං පුබ්බො සෙම්භං පිත්තං මත්ථලුඬගං කරිසං උදරියං අන්තගුණං අන්තං පජ්ඨාසං පිහකං කිලොමකං යකනං හදයං චක්කං අට්ඨිමිඤ්ජං අට්ඨි න්භාරු මංසං තවො දන්තා නබා ලොමා කෙසා”ති වත්තබ්බං.

තතො මුත්තජ්ඣකෙ “අස්සු වසා බෙලො සිඬ්ඝාණිකා ලසිකා මුත්ත”න්ති වත්වා පුන පටිලොමතො “මුත්තං ලසිකා සිඬ්ඝාණිකා බෙලො වසා අස්සු මෙදො සෙදො ලොහිතං පුබ්බො සෙම්භං පිත්තං මත්ථලුඬගං කරිසං උදරියං අන්තගුණං අන්තං පජ්ඨාසං පිහකං කිලොමකං යකනං හදයං චක්කං අට්ඨිමිඤ්ජං අට්ඨි න්භාරු මංසං තවො දන්තා නබා ලොමා කෙසා”ති එවං කාලසතමිපි කාලසහස්සමිපි කාලසතසහස්සමිපි වාචාය සජ්ඣායො කාතබ්බො. වචසා සජ්ඣායොන හි කම්මට්ඨානතන්ති පගුණා හොති; න ඉතො චිතො ච චිත්තං විධාවති; කොට්ඨාසා පාකටා හොන්ති, හත්ථසඬ්ඛලිකා විය බායන්ති, වතිපාදපන්ති විය ව බායන්ති. යථා ච පන වචසා, තථෙව මනසාපි සජ්ඣායො කාතබ්බො. වචසා සජ්ඣායො හි මනසා සජ්ඣායස්ස පච්චයො හොති. මනසා සජ්ඣායො ලක්ඛණපටිච්චෙධස්ස පච්චයො හොති. ලක්ඛණපටිච්චෙධො මග්ගඵලපටිච්චෙධස්ස පච්චයො හොති.

‘වණ්ණතො’ති කෙසාදීනං වණ්ණො වචන්ථපෙතබ්බො. ‘සණ්ඨානතො’ති තෙසංයෙව සණ්ඨානං වචන්ථපෙතබ්බං. ‘දිසතො’ති ඉමස්මිං සරිරෙ නාහිතො උද්ධං උපරිමා දිසා, අධො හෙට්ඨිමා දිසා. තස්මා “අයං කොට්ඨාසො ඉමිස්සා නාම දිසායා”ති දිසා වචන්ථපෙතබ්බො. ‘ඔකාසතො’ති “අයං කොට්ඨාසො ඉමස්මිං නාම ඔකාසෙ පතිට්ඨිතො”ති එවං තස්ස තස්ස ඔකාසො වචන්ථපෙතබ්බො. ‘පරිච්ඡේදතො’ති සභාගපරිච්ඡේදො විසභාගපරිච්ඡේදොති ද්වෙ පරිච්ඡේදා. තත්ථ “අයං කොට්ඨාසො හෙට්ඨා ච උපරි ච නිරියඤ්ච ඉමිතා නාම පරිච්ඡින්නො”ති එවං සභාගපරිච්ඡේදො වෙදිතබ්බො. “කෙසා න ලොමා, ලොමාපි න කෙසා”ති එවං අමිස්සිකතවසෙන විසභාගපරිච්ඡේදො වෙදිතබ්බො.

එවං සත්තධා උග්ගහකොසල්ලං ආවික්ඛන්තෙන පන ‘‘ඉදං කම්මට්ඨානං අසුකස්මිං සුත්තෙ පටික්කුලවසෙන කථිතං, අසුකස්මිං ධාතුවසෙනා’’ති ඤාත්වා ආවික්ඛිතබ්බං. ඉදංඤ්ථි මහාසතිපට්ඨානෙ (දී. නි. 2.372; ම. නි. 1.105 ආදයො) පටික්කුලවසෙනෙව කථිතං, මහාහත්ථිපදොපම (ම. නි. 1.300 ආදයො) - මහාරාහුලොවාද (ම. නි. 2.113 ආදයො) - ධාතුච්ඡිද්ධිගෙසු (ම. නි. 3.342 ආදයො) ධාතුවසෙන කථිතං. කායගතාසතිසුත්තෙ (ම. නි. 3.153 ආදයො) පන යස්ස චණ්ණතො උපට්ඨාති, තං සන්ධාය චත්තාරි ඤානාති විහත්තාති. තත්ථ ධාතුවසෙන කථිතං විපස්සනාකම්මට්ඨානං හොති, පටික්කුලවසෙන කථිතං සමථකම්මට්ඨානං. තදෙනං ඉධ සමථකම්මට්ඨානං අවිසෙසතො සබ්බසාධාරණවසෙන කථිතන්ති වදන්තියෙවාති.

එවං සත්තධා උග්ගහකොසල්ලං ආවික්ඛන්වා ‘‘අනුපුබ්බතො, නාතිසීසතො, නාතිසණ්කතො, වික්ඛෙපපට්ඨාහනතො, පණ්ණත්තිසමතික්කමනතො, අනුපුබ්බමුඤ්චනතො, අප්පනාතො, තයො ච සුත්තන්තා’’ති එවං දසධා මනසිකාරකොසල්ලං ආවික්ඛිතබ්බං. තත්ථ ‘අනුපුබ්බතො’ති ඉදංඤ්ථි සජ්ඣායකරණතො පට්ඨාය අනුපට්පාටියා මනසිකාතබ්බං, න එකන්තරිකාය. එකන්තරිකාය හි මනසිකරොන්තො යථා නාම අකුසලො පුරිසො ද්වන්තිංසපදං නිස්සෙණිං එකන්තරිකාය ආරොහන්තො කිලන්තකායො පතති, න ආරොහනං සම්පාදෙති; එවමෙව භාවනාසම්පත්තිවසෙන අධිගන්තබ්බස්ස අස්සාදස්ස අනධිගමා කිලන්තවිත්තො පතති, න භාවනං සම්පාදෙති.

අනුපුබ්බතො මනසිකරොන්තෙනාපි ච ‘නාතිසීසතො’ මනසිකාතබ්බං. අතිසීසතො මනසිකරොතො හි යථා නාම තියොජනං මග්ගං පටිපජ්ජිත්වා ඔක්කමනවිස්සජ්ජනං අසල්ලක්ඛෙන්වා සීසෙන ජවෙන සත්තක්ඛන්තුම්පි ගමනාගමනං කරොතො පුරිසස්ස කිඤ්චාපි අද්ධානං පරික්ඛයං ගච්ඡති, අථ බො පුච්ඡිත්වාච ගන්තබ්බං හොති; එවමෙව කෙවලං කම්මට්ඨානං පරියොසානං පාපුණාති, අවිභූතං පන හොති, න විසෙසං ආවහති. තස්මා නාතිසීසතො මනසිකාතබ්බං.

යථා ච නාතිසීසතො එවං ‘නාතිසණ්කතො’පි. අතිසණ්කතො මනසිකරොතො හි යථා නාම තදහෙව තියොජනං මග්ගං ගන්තුකාමස්ස පුරිසස්ස අන්තරාමග්ගෙ රුක්ඛපබ්බතගහනාදීසු විලම්බමානස්ස මග්ගො පරික්ඛයං න ගච්ඡති, ද්විහතීහෙන පරියොසාපෙතබ්බො හොති; එවමෙව කම්මට්ඨානං පරියොසානං න ගච්ඡති, විසෙසාධිගමස්ස පච්චයො න හොති.

‘වික්ඛෙපපට්ඨාහනතො’ති කම්මට්ඨානං විස්සජ්ජෙන්වා බහිද්ධා පුට්ඨත්තාරම්මණෙ චෙතසො වික්ඛෙපො පට්ඨාහිතබ්බො. අප්පට්ඨාහනො හි යථා නාම එකපදිකං පපාතමග්ගං පටිපන්නස්ස පුරිසස්ස අක්කමනපදං අසල්ලක්ඛෙන්වා ඉතො විතො ච විලෝකයතො පද්ධාරො විරජ්ඣති, තතො සතපොරියෙ පපාතෙ

පතිතබ්බං හොති; එවමෙව බහිද්ධා වික්ඛෙපෙ සති කම්මට්ඨානං පරිභායති,
පරිධංසති. තස්මා වික්ඛෙපපට්ඨානනො මනසිකාතබ්බං.

‘පණ්ණත්තිසමතික්කමනතො’ති යා අයං ‘කෙසා ලොමා’ති ආදිකා
පණ්ණත්ති තං අතික්කමිත්වා පටික්කුලන්ති චිත්තං යපෙනබ්බං. යථා හි
උදකදුල්ලහකාලෙ මනුස්සා අරඤ්ඤෙ උදපානං දිස්වා තත්ථ තාලපණ්ණාදිකං
කිඤ්චිදෙව සඤ්ඤාණං බන්ධිත්වා තෙන සඤ්ඤාණෙන ආගන්ත්වා න්භායන්ති
වෙව පිවන්ති ව, යදා පන තෙසං අභිණ්භසඤ්චාරෙන ආගතාගතපදං පාකටං හොති,
තදා සඤ්ඤාණෙන කිච්චං න හොති, ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙන ගන්ත්වා න්භායන්ති වෙව
පිවන්ති ව; එවමෙව පුබ්බහාගෙ ‘කෙසා ලොමා’ති පණ්ණත්තිවසෙන
මනසිකරොතො පටික්කුලහාවො පාකටො හොති. අථ ‘කෙසා ලොමා’ති
පණ්ණත්තිං සමතික්කමිත්වා පටික්කුලහාවෙයෙව චිත්තං යපෙනබ්බං.

‘අනුපුබ්බමුඤ්චනතො’ති යො යො කොට්ඨාසො න උපට්ඨාති, තං තං
මුඤ්චන්තෙන අනුපුබ්බමුඤ්චනතො මනසිකාතබ්බං. ආදිකම්මිකස්ස හි ‘කෙසා’ති
මනසිකරොතො මනසිකාරො ගන්ත්වා ‘මුත්ත’න්ති ඉමං
පරියොසානකොට්ඨාසමෙව ආහච්ච තිට්ඨති. ‘මුත්ත’න්ති ව මනසිකරොතො
මනසිකාරො ගන්ත්වා ‘කෙසා’ති ඉමං ආදිකොට්ඨාසමෙව ආහච්ච තිට්ඨති. අථස්ස
මනසිකරොතො කෙචි කොට්ඨාසා උපට්ඨහන්ති, කෙචි න උපට්ඨහන්ති. තෙන යෙ
යෙ උපට්ඨහන්ති තෙසු තෙසු තාව කම්මං කාතබ්බං, යාව ද්විසු උපට්ඨිතෙසු
තෙසමිපි එකො සුට්ඨුතරං උපට්ඨහති. එවං උපට්ඨිතං පන තමෙව පුනථපුනං
මනසිකරොන්තෙන අප්පනා උප්පාදෙනබ්බා.

තත්ත්වායං උපමා – යථා හි ද්වන්තිංසතාලකෙ තාලවනෙ වසන්තං මක්කටං
ගහෙතුකාමො ලුද්දො ආදිමිහි ධීතතාලස්ස පණ්ණං සරෙන විජ්ඣිත්වා උක්කුට්ඨිං
කරෙයා; අථ සො මක්කටො පටිපාටියා තස්මිං තස්මිං තාලෙ පතිත්වා
පරියන්තතාලමෙව ගච්ඡෙයා; තත්ථපි ගන්ත්වා ලුද්දෙන තට්ථ කතෙ පුන
තෙනෙව නයෙන ආදිතාලං ආගච්ඡෙයා; සො එවං පුනථපුනං පටිපාටියා
ගච්ඡන්තො උක්කුට්ඨුක්කුට්ඨිට්ඨානෙයෙව උට්ඨන්තිවා පුන අනුක්කමෙන එකස්මිං
තාලෙ නිපතිත්වා තස්ස වෙමජ්ඣෙ මකුළුතාලපණ්ණසුචිං දළ්භං ගහෙත්වා
විජ්ඣියමානොපි න උට්ඨහෙයා, එවංසම්පදමිදං දට්ඨබ්බං.

තත්ත්වායං ඔපම්මසංසන්දනං – යථා හි තාලවනෙ ද්වන්තිංසතාලා, එවං ඉමස්මිං
කායෙ ද්වන්තිංස කොට්ඨාසා; මක්කටො විය චිත්තං; ලුද්දො විය යොගාවචරො;
මක්කටස්ස ද්වන්තිංසතාලකෙ තාලවනෙ නිවාසො විය යොගිනො චිත්තස්ස
ද්වන්තිංසකොට්ඨාසකෙ කායෙ ආරම්මණවසෙන අනුසංවරණං; ලුද්දෙන ආදිමිහි
ධීතතාලස්ස පණ්ණං සරෙන විජ්ඣිත්වා උක්කුට්ඨියා කතාය මක්කටස්ස තස්මිං
තස්මිං තාලෙ පතිත්වා පරියන්තතාලගමනං විය යොගිනො ‘කෙසා’ති මනසිකාරො
ආරද්ධෙ පටිපාටියා ගන්ත්වා පරියොසානකොට්ඨාසෙ එව චිත්තස්ස සණ්ඨානං; පුන
පච්චාගමනෙපි එසෙව නයො; පුනථපුනං පටිපාටියා ගච්ඡමානස්ස මක්කටස්ස

උක්කුට්ඨුක්කුට්ඨිට්ඨානෙ උට්ඨානං විය පුනප්පුනං මනසිකරොතො කෙසුචි කෙසුචි උපට්ඨිතෙසු අනුපට්ඨහන්තෙ විස්සජ්ජේත්වා උපට්ඨිතෙසු පරිකම්මකරණං; අනුක්කමෙන එකස්මිං තාලෙ නිපතීත්වා තස්ස වෙමජ්ඣෙ මකුළුතාලපණ්ණසුචිං දළ්භං ගහෙත්වා විජ්ඣයමානස්සාපි අනුට්ඨානං විය අවසානෙ ද්විසු උපට්ඨිතෙසු යො සුට්ඨතරං උපට්ඨාති තමෙව පුනප්පුනං මනසිකරීත්වා අප්පනාය උප්පාදනං.

අපරාපි උපමා – යථා නාම පිණ්ඩපාතිකො භික්ඛු ද්වත්තිංසකුලං ගාමං උපනිස්සාය වසන්තො පයමගෙහෙ එව ද්වෙ භික්ඛා ලභිත්වා පරතො එකං විස්සජ්ජේයා; පුනදිවසෙ තිස්සො ලභිත්වා පරතො ද්වෙ විස්සජ්ජේයා; තතියදිවසෙ ආදිම්භියෙව පත්තපුරං ලභිත්වා ආසනසාලං ගන්ත්වා පරිභුඤ්ජේයා, එවංසම්පදම්ඳං දට්ඨබ්බං. ද්වත්තිංසකුලගාමො විය හි ද්වත්තිංසාකාරො; පිණ්ඩපාතිකො විය යොගාවචරො; තස්ස තං ගාමං උපනිස්සාය වාසො විය යොගිනො ද්වත්තිංසාකාරෙ පරිකම්මකරණං; පයමගෙහෙ ද්වෙ භික්ඛා ලභිත්වා පරතො එකිස්සා විස්සජ්ජනං විය දුතියදිවසෙ තිස්සො ලභිත්වා පරතො ද්විත්තං විස්සජ්ජනං විය ච මනසිකරොතො මනසිකරොතො අනුපට්ඨහන්තෙ අනුපට්ඨහන්තෙ විස්සජ්ජේත්වා උපට්ඨිතෙසු උපට්ඨිතෙසු යාව කොට්ඨාසද්වයෙ පරිකම්මකරණං; තතියදිවසෙ ආදිම්භියෙව පත්තපුරං ලභිත්වා ආසනසාලායං නිසීදිත්වා පරිභොගො විය ද්විසු යො සුට්ඨතරං උපට්ඨහති තමෙව පුනප්පුනං මනසිකරීත්වා අප්පනාය උප්පාදනං.

‘අප්පනාතො’ති අප්පනාකොට්ඨාසතො. කෙසාදීසු එකෙකස්මිං කොට්ඨාසෙ අප්පනා භොතීති වෙදිතබ්බාති අයමෙත්ථ අධිප්පායො.

‘තයො ච සුත්තන්තා’ති අධිචිත්තං, සීතිභාවො, බොජ්ඣංඛිගකොසල්ලන්ති ඉමෙ තයො සුත්තන්තා වීරියසමාධියොජනත්ථං වෙදිතබ්බාති අයමෙත්ථ අධිප්පායො. තත්ථ –

“අධිචිත්තමනුයුත්තෙන, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනා තිණි නිමිත්තාති කාලෙන කාලං මනසිකාතබ්බාති...කාලෙන කාලං සමාධිනිමිත්තං මනසිකාතබ්බං, කාලෙන කාලං පග්ගහනිමිත්තං මනසිකාතබ්බං, කාලෙන කාලං උපෙක්ඛානිමිත්තං මනසිකාතබ්බං. සවෙ, භික්ඛවෙ, අධිචිත්තමනුයුත්තො භික්ඛු එකන්තං සමාධිනිමිත්තංයෙව මනසිකරෙයා, යානං තං චිත්තං කොසජ්ජාය සංවත්තෙයා. සවෙ, භික්ඛවෙ, අධිචිත්තමනුයුත්තො භික්ඛු එකන්තං පග්ගහනිමිත්තංයෙව මනසිකරෙයා, යානං තං චිත්තං උද්ධච්චාය සංවත්තෙයා. සවෙ, භික්ඛවෙ, අධිචිත්තමනුයුත්තො භික්ඛු එකන්තං උපෙක්ඛානිමිත්තංයෙව මනසිකරෙයා, යානං තං චිත්තං න සම්මාසමාධියෙයා ආසවානං ඛයාය. යතො ච බො, භික්ඛවෙ, අධිචිත්තමනුයුත්තො භික්ඛු කාලෙන කාලං සමාධිනිමිත්තං, පග්ගහනිමිත්තං, උපෙක්ඛානිමිත්තං මනසිකරොති, තං භොති චිත්තං මුදු ච කම්මනියඤ්ච පහස්සරඤ්ච, න ච පහඬගු, සම්මා සමාධියති ආසවානං ඛයාය.

“සෙය්‍යාථාපි, භික්ඛවෙ, සුවණ්ණකාරො වා සුවණ්ණකාරන්තෙවාසී වා උක්කං ඛන්ධති, උක්කං ඛන්ධිත්වා උක්කාමුඛං ආලිම්පෙති, උක්කාමුඛං ආලිම්පෙත්වා සණ්ඩාසෙන ජාතරූපං ගහෙත්වා උක්කාමුඛෙ පක්ඛිපෙය්‍ය, උක්කාමුඛෙ පක්ඛිපිත්වා කාලෙන කාලං අභිධමති, කාලෙන කාලං උදකෙන පරිජ්ඵොසෙති, කාලෙන කාලං අජ්ඣුපෙක්ඛති. සවෙ, භික්ඛවෙ, සුවණ්ණකාරො වා සුවණ්ණකාරන්තෙවාසී වා තං ජාතරූපං එකන්තං අභිධමෙය්‍ය, යානං තං ජාතරූපං ඩහෙය්‍ය. සවෙ, භික්ඛවෙ, සුවණ්ණකාරො වා සුවණ්ණකාරන්තෙවාසී වා තං ජාතරූපං එකන්තං උදකෙන පරිජ්ඵොසෙය්‍ය, යානං තං ජාතරූපං නිබ්බායෙය්‍ය. සවෙ, භික්ඛවෙ, සුවණ්ණකාරො වා සුවණ්ණකාරන්තෙවාසී වා තං ජාතරූපං එකන්තං අජ්ඣුපෙක්ඛෙය්‍ය, යානං තං ජාතරූපං න සම්මා පරිපාකං ගච්ඡෙය්‍ය.

“යතො ව ඛො, භික්ඛවෙ, සුවණ්ණකාරො වා සුවණ්ණකාරන්තෙවාසී වා තං ජාතරූපං කාලෙන කාලං අභිධමති, කාලෙන කාලං උදකෙන පරිජ්ඵොසෙති, කාලෙන කාලං අජ්ඣුපෙක්ඛති, තං හොති ජාතරූපං මුදු ව කම්මනියඤ්ච පහස්සරඤ්ච, න ව පහඬගු, සම්මා උපෙති කම්මාය; යස්සා යස්සා ව පිළන්ධනවිකතියා ආකඬ්ඛති – යදි පට්ටිකාය යදි කුණ්ඩලාය යදි ගීවෙය්‍යකාය යදි සුවණ්ණමාලාය, තඤ්චස්ස අත්ථං අනුභොති.

“එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, අධිචිත්තමනුයුත්තෙන...පෙ.... සම්මා සමාධියති ආසවානං ඛයාය; යස්ස යස්ස ව අභිඤ්ඤාසච්ඡිකරණියස්ස ධම්මස්ස චිත්තං අභිනින්නාමෙති අභිඤ්ඤා සච්ඡිකරියාය, තත්‍ර තත්‍රෙව සක්ඛිහබ්බතං පාපුණාති සති සතිආයතනෙ”ති (අ. නි. 3.103) ඉදං සුත්තං අධිචිත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

“ජහි, භික්ඛවෙ, ධම්මෙහි සමන්තාගතො භික්ඛු හබ්බො අනුත්තරං සීතිභාවං සච්ඡිකාතුං. කතමෙහි ජහි? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු යස්මිං සමයෙ චිත්තං නිග්ගහෙතබ්බං තස්මිං සමයෙ චිත්තං නිග්ගණ්හාති, යස්මිං සමයෙ චිත්තං පග්ගහෙතබ්බං තස්මිං සමයෙ චිත්තං පග්ගණ්හාති, යස්මිං සමයෙ චිත්තං සම්පහංසිතබ්බං තස්මිං සමයෙ චිත්තං සම්පහංසෙති, යස්මිං සමයෙ චිත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛිතබ්බං තස්මිං සමයෙ චිත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛති, පණ්ණාසිමුත්තිකො ව හොති නිබ්බානාභිරතො ව. ඉමෙහි ඛො, භික්ඛවෙ, ජහි ධම්මෙහි සමන්තාගතො භික්ඛු හබ්බො අනුත්තරං සීතිභාවං සච්ඡිකාතුං”න්ති (අ. නි. 6.85) ඉදං සුත්තං සීතිභාවොති වෙදිතබ්බං.

බොජ්ඣංගසංග්‍රහොපල්ලං පන “එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, යස්මිං සමයෙ ලීනං චිත්තං හොති, අකාලො තස්මිං සමයෙ පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣංගස්ස භාවනායා”ති (සං. නි. 5.234) සංයුත්තමභාවග්ගෙ බොජ්ඣංගසංයුත්තෙ ආගතමෙව.

ඉති ඉදං සත්තවිධං උග්ගහකොසල්ලං සුග්ගහිතං කත්වා ඉමඤ්ච දසවිධං මනසිකාරකොසල්ලං සුට්ඨු වචන්ථපෙත්වා තෙන යොගිනා උභයකොසල්ලවසෙන කම්මට්ඨානං සාධුකං උග්ගහෙනබ්බං. සචෙ පනස්ස ආචරියෙන සද්ධිං. එකච්භාරෙයෙව එසු භොති, එවං විත්ථාරෙන අකථාපෙත්වා කම්මට්ඨානමනුයුඤ්ජන්තෙන විසෙසං ලභිත්වා උපරුපරි කථාපෙතබ්බං. අඤ්ඤත්ථ වසිතුකාමෙන යථාචුත්තෙන විධිනා විත්ථාරතො කථාපෙත්වා පුනථපුනං පරිවත්තෙත්වා සබ්බං ගණ්ඨිට්ඨානං ඡින්නිත්වා කම්මට්ඨානභාවනාය අනනුරූපං සෙනාසනං පභාය මභාවාසනාදිඅට්ඨාරසදොසවජ්ජිතෙ අනුරූපෙ විභාරෙ විහරන්තෙන බුද්දකපලිබොධුපච්ඡෙදං කත්වා යො තාව රාගචරිතො භොති, තෙන යස්මා රාගො පභාතබ්බො, තස්මා පටික්කුලමනසිකාරෙ පරිකම්මං කාතබ්බං.

කරොන්තෙන පන කෙසෙසු තාව නිමිත්තං ගහෙතබ්බං. කථං? එකං වා ද්වෙ වා කෙසෙ ලුඤ්චිත්වා භත්ථතලෙ යථෙත්වා වණ්ණො තාව වචන්ථපෙතබ්බො. ඡින්නට්ඨානෙපි කෙසෙ ඔලොකෙතුං වට්ටති; උදකපත්තෙ වා යාගුපත්තෙ වා ඔලොකෙතුමිති වට්ටතියෙව. කාළකකාලෙ දිස්වා කාළකාති මනසිකාතබ්බා; සෙතකාලෙ සෙතාති. මිස්සකකාලෙ පන උස්සදවසෙන මනසිකාතබ්බා භොන්ති. යථා ව කෙසෙසු, එවං සකලෙපි තවපඤ්චකෙ දිස්වා නිමිත්තං ගහෙතබ්බං. එවං නිමිත්තං ගහෙත්වා සබ්බකොට්ඨාසෙසු වණ්ණසණ්ඨානදිසොකාසපරිච්ඡෙදවසෙන වචන්ථපෙත්වා වණ්ණසණ්ඨානගන්ධආසයොකාසවසෙන පඤ්චධා පටික්කුලතො වචන්ථපෙතබ්බා.

තත්ත්වං සබ්බකොට්ඨාසෙසු අනුපුබ්බකථා – කෙසා තාව පකතිවණ්ණෙන කාළකා අද්දාරිට්ඨකවණ්ණා, සණ්ඨානතො දීඝවට්ටලිකා තුලාදණ්ඩසණ්ඨානා, දිසතො උපරිමදිසාය ජාතා, ඔකාසතො උභොසු පස්සෙසු කණ්ණචුළිකාහි, පුරතො නලාටන්තෙන, පච්ඡතො ගලවාටකෙන පරිච්ඡින්නා. සීසකට්ඨානවේදනං අල්ලවම්මං කෙසානං ඔකාසො. පරිච්ඡෙදතො කෙසා සීසවේදනවම්මෙ විහග්ගමත්තං පවිසිත්වා පතිට්ඨිතෙන හෙට්ඨා අත්තතො මූලතලෙන, උපරි ආකාසෙන, තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්නා. ද්වෙ කෙසා එකතො නත්ථිති අයං සභාගපරිච්ඡෙදො.

‘කෙසා න ලොමා, ලොමා න කෙසා’ති එවං අවසෙසෙහි එකතිංසකොට්ඨාසෙහි අමිස්සිකතා කෙසා නාම පාටියෙක්කො කොට්ඨාසොති අයං විසභාගපරිච්ඡෙදො. ඉදං කෙසානං වණ්ණාදිතො වචන්ථාපනං.

ඉදං පන තෙසං වණ්ණාදිවසෙන පඤ්චධා පටික්කුලතො වචන්ථාපනං – කෙසා ව නාමෙතෙ වණ්ණතොපි පටික්කුලා, සණ්ඨානතොපි ගන්ධතොපි ආසයතොපි ඔකාසතොපි පටික්කුලා. මනුඤ්ඤෙපි හි යාගුපත්තෙ වා භත්තපත්තෙ වා කෙසවණ්ණං කිඤ්චි දිස්වා ‘කෙසමිස්සකමිදං, හරථ න’න්ති ජිගුච්ඡන්ති. එවං කෙසා වණ්ණතො පටික්කුලා. රත්තිං භුඤ්ජන්තාපි කෙසසණ්ඨානං අක්කවාකං වා මකච්චාකං වා ජුපිත්වාපි තපෙව ජිගුච්ඡන්ති. එවං සණ්ඨානතො පටික්කුලා.

තෙලමක්බනපුප්ඵද්ධමාදිසඬාරවිරහිතානඤ්ච කෙසානං ගන්ධො
පරමජෙගුවිජා හොති, තතො ජෙගුවිජනරො අග්ගිමිහි පක්ඛිත්තානං. කෙසා හි
වණ්ණසණ්ඨානතො අප්පටික්කුලාපි සිද්ධං, ගන්ධෙන පන පටික්කුලායෙව. යථා හි
දහරස්ස කුමාරස්ස වච්චං වණ්ණතො හළිද්දිවණ්ණං, සණ්ඨානතොපි
හළිද්දිපිණ්ඩසණ්ඨානං; සඬාරට්ඨානෙ ජඩ්ඛිතඤ්ච උද්ධමාතකකාළසුනබසරීරං
වණ්ණතො තාලපක්කවණ්ණං, සණ්ඨානතො වට්ටෙන්වා
විස්සට්ඨමුද්දිඬගසණ්ඨානං, දායාපිස්ස සුමනමකුළසදිසාති උභයමිපි
වණ්ණසණ්ඨානතො සියා අප්පටික්කුලං, ගන්ධෙන පන පටික්කුලමෙව; එවං
කෙසාපි සිද්ධං වණ්ණසණ්ඨානතො අප්පටික්කුලා, ගන්ධෙන පන පටික්කුලා එවාති.

යථා පන අසුච්ච්ඨානෙ ගාමනිස්සන්දෙන ජාතාති සුපෙය්‍යපණ්ණාති
නාගරිකමනුස්සානං ජෙගුවිජාති හොන්ති අපරිභොගාති, එවං කෙසාපි
පුබ්බලොහිතමුත්තකරිසපිත්තසෙම්භාදිනිස්සන්දෙන ජාතත්තා අතිජෙගුවිජාති ඉදං
නෙසං ‘ආසයතො’ පාටිකුලායං. ඉමෙ ව කෙසා නාම ගුප්තාසිමිහි උට්ඨිතකණ්ණිකං
විය එකත්තිංසකොට්ඨාසරාසිමිහි ජාතා. තෙ සුසානසඬකාරට්ඨානාදිසු ජාතසාකං
විය, පරිබාදිසු ජාතකමලකුටලයාදිපුප්ඵං විය ව අසුච්ච්ඨානෙ ජාතත්තා
පරමජෙගුවිජාති ඉදං නෙසං ‘ඔකාසතො’ පාටික්කුලායං.

යථා ව කෙසානං, එවං සබ්බකොට්ඨාසානං
වණ්ණසණ්ඨානගන්ධාසයොකාසවසෙන පඤ්චධා පටික්කුලතා වචන්ථපෙනබ්බා.
වණ්ණසණ්ඨානදිසොකාසපරිච්ඡෙදවසෙන පන සබ්බෙපි විසුං විසුං
වචන්ථපෙනබ්බා.

තත්ථ ලොමා තාව පකතිවණ්ණතො න කෙසා විය අසමිහින්නකාළකා,
කාළපිඬගලා පන හොන්ති; සණ්ඨානතො ඕනතග්ගතාලමුලසණ්ඨානා; දිසතො
ද්වීසු දිසාසු ජාතා; ඔකාසතො යපෙන්වා කෙසානං පතිට්ඨිතොකාසඤ්ච
හත්ථපාදතලාති ව යෙභුයොන අවසෙසසරීරවෙය්‍යවම්මෙ ජාතා; පරිච්ඡෙදතො
සරීරවෙය්‍යවම්මෙ ලික්ඛාමත්තං පවිසිත්වා පතිට්ඨිතෙන හෙට්ඨා අත්තතො
මූලතලෙන, උපරි ආකාසෙන, තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්නා. ද්වෙ ලොමා
එකතො නත්ථී. අයං නෙසං සභාගපරිච්ඡෙදො. විසභාගපරිච්ඡෙදො පන
කෙසසදිසොයෙව.

නබාති විසතියා නබපට්ටානං නාමං. තෙ සබ්බෙපි වණ්ණතො සෙතා;
සණ්ඨානතො මච්ඡසකලිකසණ්ඨානා; දිසතො පාදනබා හෙට්ඨිමදිසාය ජාතා,
හත්ථනබා උපරිමදිසායාති ද්වීසු දිසාසු ජාතා; ඔකාසතො අඬගුලීනං අග්ගපිට්ඨෙසු
පතිට්ඨිතා; පරිච්ඡෙදතො ද්වීසු දිසාසු අඬගුලිකොට්ඨංසෙහි, අන්තො
අඬගුලිපිට්ඨිමංසෙන, බහි වෙව අග්ගෙ ව ආකාසෙන, තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤෙන
පරිච්ඡින්නා. ද්වෙ නබා එකතො නත්ථී. අයං නෙසං සභාගපරිච්ඡෙදො.
විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොයෙව.

දන්තාති පරිපුණ්ණදන්තස්ස ද්වත්තිංස දන්තට්ඨිකාති. තෙපි වණ්ණතො සෙනා; සණ්ඨානතො අනෙකසණ්ඨානා. තෙසඤ්ඤි හෙට්ඨිමාය තාව දන්තපාළියා මජ්ඣෙකෙ වත්තාරො දන්තා මත්තිකාපිණ්ඩෙ පටිපාටියා යපිතඅලාබ්බිජසණ්ඨානා. තෙසං උභොසු පස්සෙසු එකෙකො එකමුලකො එකකොට්ඨකො මල්ලිකමකුලසණ්ඨානො. තතො එකෙකො ද්විමුලකො ද්විකොට්ඨකො යානකඋපත්ථමහනිකසණ්ඨානො. තතො ද්වෙ ද්වෙ තිමුලා තිකොට්ඨකා. තතො ද්වෙ ද්වෙ චතුමුලා චතුකොට්ඨකාති. උපරිමපාළියාපි එසෙව නයො. දිසතො උපරිමදිසාය ජාතා. ඔකාසතො ද්විසු හනුකට්ඨිකෙසු පතිට්ඨිතා. පරිච්ඡේදතො හෙට්ඨා හනුකට්ඨිකෙ පතිට්ඨිතෙන අත්තතො මුලතලෙන, උපරි ආකාසෙන, තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්නා. ද්වෙ දන්තා එකතො නත්ථි. අයං නෙසං සභාගපරිච්ඡේදො. විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙසසදිසොයෙව.

තථොති සකලසරිරං වෙයෙත්වා යීතවම්මං. තස්ස උපරි කාලසාමපිතාදිවණ්ණා ඡවි නාම, යා සකලසරිරතොපි සඬ්ඝඬ්ඝියමානා බදරට්ඨිමත්තා හොති. තථො පන වණ්ණතො සෙනොයෙව. සො වස්ස සෙනහාවො අග්ගිජාලාභිසාතපහරණපහාරාදීහි විද්ධංසිතාය ඡවියා පාකටො හොති. සණ්ඨානතො සරිරසණ්ඨානොව හොති. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො.

විත්ථාරතො පන පාදඬ්ගලිත්තවො කොසකාරකකොසසණ්ඨානො. පිට්ඨිපාදත්තවො පුට්ඨත්ථපාහනසණ්ඨානො. ජඬ්ඝත්තවො හත්තපුට්ඨකතාලපණ්ණසණ්ඨානො. ඌරුත්තවො තණ්ඩුලහරිතදීස්ත්ථවිකසණ්ඨානො. ආනිසදත්තවො උදකපුරිතපට්ඨස්සාවනසණ්ඨානො. පිට්ඨිත්තවො එලකොනද්ධවම්මසණ්ඨානො. කුච්ඡිත්තවො විණාදොණිකොනද්ධවම්මසණ්ඨානො. උරත්තවො යෙභුයොන චතුරස්සසණ්ඨානො. උභයබාහුත්තවො තුණ්ණිරොනද්ධවම්මසණ්ඨානො. පිට්ඨිහත්ථත්තවො ධුරකොසකසණ්ඨානො, එණකත්ථවිකසණ්ඨානො වා. හත්ථඬ්ගලිත්තවො කුඤ්චිකාකොසකසණ්ඨානො. ගිවත්තවො ගලකඤ්චුකසණ්ඨානො. මුඛත්තවො ඡිද්දාවච්ඡිද්දො කීටකුලාවකසණ්ඨානො. සීසත්තවො පත්තත්ථවිකසණ්ඨානොති.

තචපරිග්ගණ්හකෙන ච යොගාවචරෙන උත්තරොට්ඨතො පට්ඨාය උපරි මුඛං ඤාණං පෙසෙත්වා පයමං තාව මුඛං පරියොනන්ධිත්වා යීතවම්මං. වචත්ථපෙතබ්බං. තතො නලාට්ඨිවම්මං. තතො ථවිකාය පක්ඛිත්තපත්තස්ස ච ථවිකාය ච අන්තරෙන හත්ථම්ච සීසට්ඨිකස්ස ච සීසවම්මස්ස ච අන්තරෙන ඤාණං පෙසෙත්වා අට්ඨිකෙන සද්ධිං වම්මස්ස එකාබද්ධභාවං වියොජෙන්නෙත සීසවම්මං. වචත්ථපෙතබ්බං. තතො බන්ධවම්මං. තතො අනුලොමෙන පටිලොමෙන ච දක්ඛිණහත්ථවම්මං. අථ තෙනෙව නයෙන වාමහත්ථවම්මං. තතො පිට්ඨිවම්මං. තං තං වචත්ථපෙත්වා අනුලොමෙන ච පටිලොමෙන ච දක්ඛිණපාදවම්මං. අථ තෙනෙව නයෙන වාමපාදවම්මං. තතො අනුක්කමෙනෙව වත්ථිඋදරහදයගිවචම්මාති වචත්ථපෙතබ්බාති. අථ ගිවාචම්මානන්තරං හෙට්ඨිමහනුවම්මං. වචත්ථපෙත්වා

අධරොට්ඨපරියොසානං පාපෙත්වා නිට්ඨපෙනබ්බං. එවං ඔළාරිකොළාරිකං
පරිග්ගණ්හන්තස්ස සුබ්බමම්පි පාකටං හොති.

දිසතො ද්විසු දිසාසු ඡාතො. ඔකාසතො සකලසරීරං පරියොනන්ධිත්වා යීතො.
පරිච්ඡෙදතො හෙට්ඨා පතිට්ඨිතතලෙන, උපරි ආකාසෙන පරිච්ඡින්නො. අයමස්ස
සභාගපරිච්ඡෙදො. විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොයෙව.

මංසන්ති නව මංසපෙසිසතාති. තං සබ්බමම්පි වණ්ණතො රත්තං
කිංසුකපුෂ්පසදිසං; සණ්ඨානතො ජඩ්ඝපිණ්ඩිකමංසං
තාලපණ්ණපුට්ඨත්තසණ්ඨානං, උරුමංසං නිසදපොතකසණ්ඨානං, ආනිසදමංසං
උද්ධතකොට්ඨසණ්ඨානං, පිට්ඨිමංසං තාලගුලපටලසණ්ඨානං, එසුකද්වයමංසං
පොත්ථලිකාය කුච්ඡියං තනුමත්තිකාලෙපනසණ්ඨානං, ථනමංසං වට්ටෙන්වා
අවක්ඛිත්තමත්තිකාපිණ්ඩසණ්ඨානං, බාහුද්වයමංසං දිගුණං කත්වා
යපිතතිව්වමමහාමුසිකසණ්ඨානං. එවං ඔළාරිකොළාරිකං මංසං
පරිග්ගණ්හන්තස්ස සුබ්බමම්පි පාකටං හොති. දිසතො ද්විසු දිසාසු ඡාතං. ඔකාසතො
සාධිකාති තිණි අට්ඨිසතාති අනුලිම්පෙත්වා යීතං. පරිච්ඡෙදතො හෙට්ඨා
අට්ඨිසඩ්ඝාතෙ පතිට්ඨිතතලෙන, උපරි තවෙන, තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤෙන
පරිච්ඡින්නං. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො. විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොයෙව.

‘න්භාරු’ති නව න්භාරුසතාති. වණ්ණතො සබ්බමම්පි න්භාරු සෙතා;
සණ්ඨානතො නානාසණ්ඨානා. එතෙසු හි ගීවාය උපරිභාගතො පට්ඨාය පඤ්ච
මහාන්භාරු සරීරං විනද්ධමානා හදයස්ස පුරිමපස්සෙන ඔතිණ්ණා, පඤ්ච
පච්ඡිමපස්සෙන, පඤ්ච දක්ඛිණපස්සෙන, පඤ්ච වාමපස්සෙන, දක්ඛිණහත්ථං
විනද්ධමානාපි හත්ථස්ස පුරිමපස්සෙන පඤ්ච, පච්ඡිමපස්සෙන පඤ්ච, තථා
වාමහත්ථං විනද්ධමානාපි. දක්ඛිණපාදං විනද්ධමානාපි පාදස්ස පුරිමපස්සෙන
පඤ්ච, පච්ඡිමපස්සෙන පඤ්ච, තථා වාමපාදං විනද්ධමානාපිති. එවං සරීරධාරකා
නාම සට්ඨි මහාන්භාරු කායං විනද්ධමානා ඔතිණ්ණා, යෙ කණ්ඩරාතිපි වුච්චන්ති.
තෙ සබ්බමම්පි කන්දලමකුළසණ්ඨානා.

අඤ්ඤෙ පන තං තං පදෙසං අජ්ඣොත්ථරිත්වා යීතා තතො සුබ්බමතරා
සුත්තරජ්ජකසණ්ඨානා. අඤ්ඤෙ තතො සුබ්බමතරා පුත්තිලතාසණ්ඨානා. අඤ්ඤෙ
තතො සුබ්බමතරා මහාවිණාතන්තිසණ්ඨානා. අඤ්ඤෙ ථුලසුත්තකසණ්ඨානා.
හත්ථපාදපිට්ඨියං න්භාරු සකුණපාදසණ්ඨානා. සීසන්භාරු දාරකානං
සීසජාලකසණ්ඨානා. පිට්ඨින්භාරු ආතපෙ පසාරිතඅල්ලජාලසණ්ඨානා. අවසෙසා
තංතංඅභිගපච්චඩ්ගානුගතා න්භාරු සරීරෙ පටිමුක්කජාලකඤ්චුකසණ්ඨානා. දිසතො
ද්විසු දිසාසු ඡාතා. ඔකාසතො සකලසරීරෙ අට්ඨිති ආබන්ධිත්වා යීතා. පරිච්ඡෙදතො
හෙට්ඨා තිණ්ණං අට්ඨිසතානං උපරි පතිට්ඨිතතලෙහි, උපරි මංසවම්මාති ආහව්ව
යීතපදෙසෙහි, තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්නා. අයං නෙසං සභාගපරිච්ඡෙදො.
විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොයෙව.

අට්ඨකි යපෙත්වා ද්වත්තිංස දන්තට්ඨකි අවසෙසානි චතුසට්ඨි හත්ථට්ඨකි, චතුසට්ඨි පාදට්ඨකි, චතුසට්ඨි මංසනිස්සිතානි මුදුඅට්ඨකි, ද්වෙ පණ්හිකට්ඨකි, එකෙකස්මිං පාදෙ ද්වෙ ගොප්ඵකට්ඨකි, ද්වෙ ජඩ්ඝට්ඨකි, ද්වෙ ජණ්ණකට්ඨකි, ද්වෙ ඌරුට්ඨකි, ද්වෙ කට්ටිට්ඨකි, අට්ඨාරස පිට්ඨිකණ්ටකට්ඨකි, චතුච්ඡති ඵාසුකට්ඨකි, වුද්දස උරට්ඨකි, එකං හදයට්ඨි, ද්වෙ අක්ඛකට්ඨකි, ද්වෙ කොට්ඨට්ඨකි, ද්වෙ බාහට්ඨකි, ද්වෙ ද්වෙ අග්ගබාහට්ඨකි, සත්ත ගිවට්ඨකි, ද්වෙ හනුකට්ඨකි, එකං නාසිකට්ඨි, ද්වෙ අක්ඛිට්ඨකි, ද්වෙ කණ්ණට්ඨකි, එකං නලාට්ටි, එකං මුද්ධට්ටි, නව සිසකපාලට්ඨකිනි එවං තිමත්තානි අට්ඨිසනානි.

තානි සබ්බානිපි වණ්ණනො සෙතානි, සණ්ඨානනො නානාසණ්ඨානානි. තත්ථ හි අග්ගපාදඛලිට්ඨකි කතකඛ්ජසණ්ඨානානි. තදනන්තරානි මජ්ඣපබ්බට්ඨකි පනසට්ඨිසණ්ඨානානි. මූලපබ්බට්ඨකි පණ්වසණ්ඨානානි. පිට්ඨිපාදට්ඨකි කොට්ඨිතකන්දලකන්දරාසිසණ්ඨානානි. පණ්හිකට්ඨි එකට්ඨිතාලඵලඛ්ජසණ්ඨානං. ගොප්ඵකට්ඨකි බන්ධකිලාගොළකසණ්ඨානානි. ජඩ්ඝට්ඨිකං ගොප්ඵකට්ඨිසු පතිට්ඨිතට්ඨානං අනපතීතතවසින්දිකලීරසණ්ඨානං. වුද්දකජඩ්ඝට්ඨිකං ධනුකදණ්ඩසණ්ඨානං, මහන්තං මිලාතසප්පිට්ඨිසණ්ඨානං. ජණ්ණකට්ඨි එකතො පරික්ඛිණඵෙණකසණ්ඨානං.

තත්ථ ජඩ්ඝට්ඨිකස්ස පතිට්ඨිතට්ඨානං අතිඛිණග්ගොසිඬ්ගසණ්ඨානං. ඌරුට්ඨි දුත්තච්ඡිතවාසිඵරසුදණ්ඩකසණ්ඨානං. තස්ස කට්ටිට්ඨිකි පතිට්ඨිතට්ඨානං කීලාගොළකසණ්ඨානං. තෙන කට්ටිට්ඨිකො පතිට්ඨිතට්ඨානං අග්ගච්ඡින්නමහාපුන්නාගඵලසණ්ඨානං. කට්ටිට්ඨකි ද්වෙපි එකාඛද්ධානි හුත්වා කුම්භකාරකඋද්ධනසණ්ඨානානි, පාටියෙක්කං කම්මාරකුට්ඨොත්තකසණ්ඨානානි. කොට්ඨං ධීතආනිසද්වි අධොමුඛං කත්වා ගහිතසප්පඵණසණ්ඨානං සත්තසු යානෙසු ඡිද්දාච්ඡිද්දං. පිට්ඨිකණ්ටකට්ඨකි අබ්භන්තරතො උපරුපරි යපිතසිසකපට්ටවෙයකසණ්ඨානානි, බාහිරතො වට්ටනාවලීසණ්ඨානානි. තෙසං අන්තරන්තරා කකචදන්තසදිසා ද්වෙ තයො කණ්ටකා භොන්ති. චතුච්ඡතියා ඵාසුකට්ඨිසු අපරිපුණ්ණානි අපරිපුණ්ණාසිතසණ්ඨානානි, පරිපුණ්ණානි පරිපුණ්ණාසිතසණ්ඨානානි. සබ්බානිපි ඔදාතකුක්කුට්ඨස්ස පසාරිතපක්ඛසණ්ඨානානි.

වුද්දස උරට්ඨකි ජිණ්ණසන්දමානිකපඤ්ජරසණ්ඨානානි. හදයට්ඨි දඬිඛ්ඵණසණ්ඨානං. අක්ඛකට්ඨකි වුද්දකලොභවාසිදණ්ඩසණ්ඨානානි. කොට්ඨට්ඨකි එකතො පරික්ඛිණසිහලකුදාලසණ්ඨානානි. බාහුට්ඨකි ආදාසදණ්ඩකසණ්ඨානානි. අග්ගබාහුට්ඨකි යමකතාලකන්දසණ්ඨානානි. මණ්ඩන්ධට්ඨකි එකතො අල්ලියාපෙත්වා යපිතසිසකපට්ටවෙයකසණ්ඨානානි. පිට්ඨිහත්ථට්ඨකි කොට්ටිතකන්දලකන්දරාසිසණ්ඨානානි. හත්ථඛලීසු මූලපබ්බට්ඨකි පණ්වසණ්ඨානානි; මජ්ඣපබ්බට්ඨකි අපරිපුණ්ණපනසට්ඨිසණ්ඨානානි; අග්ගපබ්බට්ඨකි කතකඛ්ජසණ්ඨානානි. සත්ත ගිවට්ඨකි දණ්ඩෙන විජ්ඣිත්වා පටිපාටියා යපිතවංසකලීරවක්කලිකසණ්ඨානානි.

හෙට්ඨිමහනුකට්ඨි කම්මාරානං අයොකුට්ඨොත්තකසණ්ඨානං, උපරිමං අවලොඛනසත්ථකසණ්ඨානං.

අක්ඛිකුපනාසාකුපට්ඨිති අපනිතමිඤ්ජනරුණතාලට්ඨිසණ්ඨානානි. නලාටට්ඨි අධොමුඛධිපිතසඬ්ඛ්ඨාලකකපාලසණ්ඨානං. කණ්ණචුළිකට්ඨිති න්භාපිතබුරකොසකසණ්ඨානානි. නලාටකණ්ණචුළිකානං උපරි පට්ටඛන්ධනොකාසෙ අට්ඨි සඬ්ඛ්ඨිතසට්ඨුණ්ණපටලඛණ්ඩසණ්ඨානං. මුද්ධට්ඨි මුඛවිජින්නවඬ්ඛනාළිකෙරසණ්ඨානං. සිසට්ඨිති සිඬ්ඛෙත්වා ධිපිතජජ්ජරලාබුකට්ඨිකපාලසණ්ඨානානි.

දිසතො ද්විසු දිසාසු ජාතානි. ඔකාසතො අවිසෙසෙන සකලසරීරෙ යිතානි. විසෙසෙන පනෙන්ථ සිසට්ඨිති ගිවට්ඨිසු පතිට්ඨිතානි, ගිවට්ඨිති පිට්ඨිකණ්ටකට්ඨිසු, පිට්ඨිකණ්ටකට්ඨිති කට්ට්ඨිසු, කට්ට්ඨිති උගුරට්ඨිසු, උගුරට්ඨිති ජණ්ණකට්ඨිසු, ජණ්ණකට්ඨිති ජඩ්ඝට්ඨිසු, ජඩ්ඝට්ඨිති ගොජ්ඵකට්ඨිසු, ගොජ්ඵකට්ඨිති පිට්ඨිපාදට්ඨිසු පතිට්ඨිතානි. පරිච්ඡෙදතො අන්තො අට්ඨිමිඤ්ජෙන, උපරි මංසෙන, අග්ගෙ මුලෙ ච අඤ්ඤමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්නානි. අයං නෙසං සභාගපරිච්ඡෙදො. විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොච.

අට්ඨිමිඤ්ජන්ති තෙසං තෙසං අට්ඨිනං අඛින්නරගතං මිඤ්ජං. තං චණ්ණතො සෙතං. සණ්ඨානතො මහන්තමහන්තානං අට්ඨිනං අඛින්නරගතං වෙළුනාළියං පක්ඛිත්තසෙදිතමහාවෙන්තග්ගසණ්ඨානං, බුද්දානුබුද්දකානං අඛින්නරගතං වෙළුයට්ඨිපඬ්ඛෙසු පක්ඛිත්තසෙදිතනනුවෙන්තග්ගසණ්ඨානං. දිසතො ද්විසු දිසාසු ජාතං. ඔකාසතො අට්ඨිනං අඛින්නරෙ පතිට්ඨිතං. පරිච්ඡෙදතො අට්ඨිනං අඛින්නරතලෙහි පරිච්ඡින්නං. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො. විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොච.

චක්කන්ති ඵකඛන්ධනා ද්වෙ මංසපිණ්ඩා. තං චණ්ණතො මන්දරත්තං පාළිහද්දකට්ඨිවණ්ණං. සණ්ඨානතො දාරකානං යමකකීළාගොළකසණ්ඨානං, ඵකචණ්ටපට්ටඛද්ධඅමඛඵලද්වයසණ්ඨානං වා. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො ගලවාටකා නික්ඛන්තෙන ඵකමුලෙන ථොකං ගන්ත්වා ද්විධා හින්තෙන ථුලන්භාරුතා විනිබ්බං හුත්වා හදයමංසං පරික්ඛිපිත්වා යිතං. පරිච්ඡෙදතො චක්කං චක්කභාගෙන පරිච්ඡින්නං. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො. විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොච.

හදයන්ති හදයමංසං. තං චණ්ණතො රත්තං පදුමපත්තපිට්ඨිවණ්ණං. සණ්ඨානතො ඛාහිරපත්තානි අපනෙන්වා අධොමුඛධිපිතපදුමමකුළුසණ්ඨානං. ඛහි මට්ඨං; අන්තො කොසාතකීඵලස්ස අඛින්නරසදිසං. පඤ්ඤවන්තානං ථොකං විකසිතං, මන්දපඤ්ඤානං මකුළිතමෙව. අන්තො වස්ස පුන්නාගට්ඨිපතිට්ඨානමත්තො ආවාටකො හොති, යත්ථ අඬ්ඬපසතමත්තං ලොහිතං සණ්ඨානි; යං නිස්සාය මනොධාතු මනොවිඤ්ඤාණධාතු ච වත්තන්ති. තං පනෙතං රාගවරිතස්ස රත්තං හොති, දොසවරිතස්ස කාළකං, මොහවරිතස්ස

මංසාධොවනුදකසදිසං, චිත්තකවර්තස්ස කුලත්ථයුසවණ්ණං, සද්ධාවර්තස්ස කණ්කාරපුප්ඵවණ්ණං, පඤ්ඤාවර්තස්ස අවිජං විජ්ජසන්නං අනාවිලං පණ්ඩරං පරිසුද්ධං නිද්ධොතජාතිමණි විය ජුතිමන්නං බායති. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො සරීරබ්භන්නරෙ ද්වින්නං ටනානං මජ්ඣෙ පතිට්ඨිතං. පරිච්ඡෙදතො හදයං හදයභාගෙන පරිච්ඡින්නං. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො. විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොව.

යකනන්ති යමකමංසපටලං. තං වණ්ණතො රත්තපණ්ඩුකධාතුකං, නාතිරත්තකුමුදස්ස පත්තපිට්ඨිවණ්ණං. සණ්ඨානතො මූලෙ ඵකං, අග්ගෙ යමකං කොවිළාරපත්තසණ්ඨානං. තඤ්ච දන්ධානං ඵකමෙව හොති මහන්නං, පඤ්ඤවත්තානං ද්වෙ වා තීණි වා බුද්දකානි. දිසතො උපරිමදිසාය ජාතං. ඔකාසතො ද්වින්නං ටනානං අබ්භන්නරෙ දක්ඛිණපස්සං නිස්සාය ඨිතං. පරිච්ඡෙදතො යකනං යකනභාගෙන පරිච්ඡින්නං. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො. විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොව.

කිලොමකන්ති පටිච්ඡන්තාපටිච්ඡන්තහෙදතො දුට්ඨං පරියොනහනමංසං. තං දුට්ඨමිපි වණ්ණතො සෙතං, දුකුලපිලොතිකවණ්ණං. සණ්ඨානතො අත්තතො ඔකාසසණ්ඨානං. දිසතො පටිච්ඡන්තකිලොමකං උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඉතරං ද්වීසු දිසාසු ජාතං. ඔකාසතො පටිච්ඡන්තකිලොමකං හදයඤ්ච වක්කඤ්ච පටිච්ඡාදෙත්වා ඨිතං. අපටිච්ඡන්තකිලොමකං සකලසරීරෙ වම්මස්ස හෙට්ඨතො මංසං පරියොනද්ධිත්වා ඨිතං. පරිච්ඡෙදතො හෙට්ඨා මංසෙන, උපරි වම්මෙන, තිරියං කිලොමකභාගෙන පරිච්ඡින්නං. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො. විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොව.

පිහකන්ති උදරජිව්භාමංසං. තං වණ්ණතො නීලං නිග්ගුණ්ඨිකපුප්ඵවණ්ණං. සණ්ඨානතො සත්තඨගුලජ්ජමාණං අබන්ධනං කාලුච්චිකජිව්භාසණ්ඨානං. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො හදයස්ස වාමපස්සෙ උදරපටලස්ස මත්ථකපස්සං නිස්සාය ඨිතං, යස්මිං පහරණජ්ජභාරොන බ්භි නික්ඛන්තෙ සත්තානං ජීවිතක්ඛයො හොති. පරිච්ඡෙදතො පිහකභාගෙන පරිච්ඡින්නං. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො. විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොව.

පජ්ජාසන්ති ද්වත්තිංසමංසඛණ්ඩජ්ජහෙදං පජ්ජාසමංසං. තං වණ්ණතො රත්තං නාතිපක්කඋදුම්බරඵලවණ්ණං. සණ්ඨානතො විසමච්ඡින්නබ්භලපුච්චණ්ඩසණ්ඨානං. අබ්භන්නරෙ අසිතපිතානං අභාවෙ උග්ගතෙන කම්මජ්ජෙනපුස්මනා අබ්භාහත්තා සඨ්ඛාදිතපලාලපිණ්ඩම්ච නිරසං නිරොජං. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො සරීරබ්භන්නරෙ ද්වින්නං ටනානමන්නරෙ හදයඤ්ච යකනඤ්ච පටිච්ඡාදෙත්වා ඔලම්බන්නං ඨිතං. පරිච්ඡෙදතො ඵජ්ජාසභාගෙන පරිච්ඡින්නං. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො. විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොව.

අන්තර්ති පුරිසස්ස ද්වන්තිංස හත්ථා, ඉත්ථියා අට්ඨවිසතිහත්ථා එකවිසතියා
 යානෙසු ඔහග්ගා අන්තවට්ටි. තදෙනං වණ්ණනො සෙනං සක්ඛරසුධාවණ්ණං.
 සණ්ඨානතො ලොහිතදොණියං ආභුජිත්වා යපිතසිසවිජින්නසප්පසණ්ඨානං. දිසතො
 ද්විසු දිසාසු ජාතං. ඔකාසතො උපරි ගලවාටකෙ හෙට්ඨා ව කරිසමග්ගෙ
 විනිබන්ධත්තා ගලවාටකකරිසමග්ගපරියන්තෙ සරිරඛින්නතරෙ යීතං. පරිච්ඡේදතො
 අන්තභාගෙන පරිච්ඡින්නං. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡේදො. විසභාගපරිච්ඡේදො පන
 කෙසසදිසොව.

අන්තගුණන්ති අන්තභොගට්ඨානෙසු බන්ධනං. තං වණ්ණනො සෙනං
 දකසිතලිකමූලවණ්ණං. සණ්ඨානතො දකසිතලිකමූලසණ්ඨානමෙව. දිසතො ද්විසු
 දිසාසු ජාතං. ඔකාසතො කුදාළඵරසුකම්මාදීනි කරොන්තානං යන්තාකඩ්ඪනකාලෙ
 යන්තසුත්තම්ච, යන්තඵලකානි අන්තභොගෙ එකතො අගළන්තෙ ආබන්ධිත්වා
 පාදපුඤ්ජනරජ්ජුමණ්ඩලකස්ස අන්තරා තං සිබ්බෙන්වා යීතරජ්ජුකා විය එකවිසතියා
 යානෙසු අන්තභොගානං අන්තරා යීතං. පරිච්ඡේදතො අන්තගුණභාගෙන
 පරිච්ඡින්නං. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡේදො. විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙසසදිසොව.

උදරියන්ති උදරෙ හවං අසිතපිතබායිතසායිතං. තං වණ්ණනො
 අජ්ඣේකාහට්ඨාරවණ්ණං. සණ්ඨානතො පරිස්සාවනෙ
 සිට්ඨිබන්ධනණ්ඩුලසණ්ඨානං. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො උදරෙ
 යීතං. උදරං නාම උභතො නිජ්ජිළියමානස්ස අල්ලසාටකස්ස මජ්ඣේ
 සඤ්ජාතඵොටකසදිසං අන්තපටලං; බහි මට්ඨං, අන්තො
 මංසකසම්බුකපලිවෙයනකිලිට්ඨපාචාරකපුජ්ඵකසදිසං, කුටීතපනසතවස්ස
 අඛින්නරසදිසන්තිපි වත්තුං වට්ටති; යත්ථ තක්කොටකා, ගණ්ඩුජ්ජාදකා,
 තාලහීරකා, සුවිමුඛකා, පටතන්තසුත්තකා ඉච්චෙවමාදිද්වන්තිංසකුලජ්ජහෙදා
 කිමයො ආකුලබ්‍යාකුලා සණ්ඨසණ්ඨවාරිනො භුත්වා නිවසන්ති; යෙ
 පානභොජනාදිමිහි අවිජ්ජමානෙ උල්ලඬිසිත්වා විරවන්තා හදයමංසං අභිහනන්ති,
 පානභොජනාදිඅජ්ඣේකාහරණවෙලාය ව උද්ධංමුඛා භුත්වා පයමජ්ඣේකාහටෙ ද්වෙ
 තයො ආලොපෙ තුරිතතුරිතා විමුච්ඡන්ති; යං තෙසං කිමීනං සුතිසරං, වච්චකුටි,
 ගිලානසාලා, සුසානඤ්ච හොති.

යත්ථ සෙය්‍යාථාපි නාම වණ්ඩාලගාමද්වාරෙ වන්දනිකාය නිදාසසමයෙ
 ථූලථුසිතකෙ දෙවෙ වස්සන්තෙ උදකෙන වුය්හමානං
 මුත්තකරිසවම්මඅට්ඨිත්භාරුඛණ්ඩබෙළසිඬිසාණිකලොහිතජ්ජහුති
 නානාකුණපජාතං නිපතිත්වා කද්දමොදකාලුළිතං ද්විහනිහව්වයෙන
 සඤ්ජාතකිම්බුලං සුරියාතපවෙගසන්තාපකුටීතං උපරි ඵෙණපුබ්බුලකෙ මුඤ්චන්තං
 අභිනීලවණ්ණං පරමදුග්ගන්ධජෙගුච්ඡං නෙව උපගන්තුං න දට්ඨුං අරහරූපතං
 ආපජ්ජිත්වා තිට්ඨති, පගෙව සායිතුං වා සායිතුං වා; ඵවමෙව
 නානජ්ජකාරපානභොජනාදිදන්තමුසලසඤ්චුණ්ණිතං
 ජිවිහාහත්ථපරිවත්තිතබෙළලාලාපලිබුද්ධං තඬ්ඬණ්ඩගතවණ්ණගන්ධරසාදිසම්පදං
 තන්තවායබලිසුචානවමථුසදිසං නිපතිත්වා පිත්තසෙම්භවාතපලිවෙයීතං භුත්වා

උදරග්ගිසන්තාපවෙගකුථිතං කිම්කුලාකුලං උපරුපරි ඵෙණපුබ්බලකානි මුඤ්චන්තං
පරමකසම්බුද්ධගන්ධපෙගුවිජභාවං ආපජ්ජිත්වා තිට්ඨති; යං සුත්වාපි
පානභොජනාදීසු අමනුඤ්ඤානා සණ්ඨාති, පගෙව පඤ්ඤාවක්ඛුනා අවලොකෙත්වා,
යත්ථ ච පතිතං පානභොජනාදි පඤ්චධා විභාගං ගච්ඡති – එකං භාගං පාණකා
බාදන්ති, එකං භාගං උදරග්ගි ක්කාපෙති, එකො භාගො මුත්තං භොති, එකො කර්සං,
එකො රසභාවං ආපජ්ජිත්වා සොණිතමංසාදීනි උපබ්බහයති. පරිච්ඡෙදතො
උදරපටලෙන වෙව උදරියභාගෙන ච පරිච්ඡින්නං. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො.
විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොව.

කර්සන්ති වච්චං. තං චණ්ණතො යෙහුයොන අජ්ඣොහටාභාරචණ්ණමෙව
භොති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානං. දිසතො හෙට්ඨිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො
පක්කාසයෙ යිතං. පක්කාසයො නාම හෙට්ඨා නාහිපිට්ඨිකණ්ටකමුලානමන්තරෙ
අන්තාවසානෙ උබ්බෙධෙන අට්ඨඬිගුලමත්තො වෙළුනාලිකසදිසො, යත්ථ
සෙය්‍යාථාපි නාම උපරුපරි භූමිභාගෙ පතිතං වස්සොදකං ඔගලිත්වා හෙට්ඨා
භූමිභාගං පුරෙත්වා තිට්ඨති; එවමෙව යං කිඤ්චි ආමාසයෙ පතිතං පානභොජනාදිකං
උදරග්ගිනා ඵෙණුද්දෙහකං පක්කං පක්කං නිසදාය පිසිතමිව සණ්ඨානං
ආපජ්ජිත්වා අන්තබ්ලෙන ඔගලිත්වා ඔගලිත්වා මද්දිත්වා වෙළුපබ්බෙ
පක්ඛිපමානපණ්ඩුමත්තිකා විය සන්තිවිතං හුත්වා තිට්ඨති. පරිච්ඡෙදතො
පක්කාසයපටලෙන වෙව කර්සභාගෙන ච පරිච්ඡින්නං. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො.
විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොව.

මත්ථලුඬිගන්ති සීසකටාහබ්භන්තරෙ යිතමිඤ්ජරාසි. තං චණ්ණතො සෙනං
අභිච්ඡන්තකපිණ්ඩිකචණ්ණං, දධිභාවං අසම්පත්තදුට්ඨබිරචණ්ණන්තිපි වත්තුං
වට්ටති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානං. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො
සීසකටාහබ්භන්තරෙ වත්තාරො සිබ්බිනිමග්ගෙ නිස්සාය සමොධානෙත්වා යපිතා
වත්තාරො පිට්ඨපිණ්ඩා විය සමොහිතං තිට්ඨති. පරිච්ඡෙදතො සීසකටාහස්ස
අබ්භන්තරතලෙහි වෙව මත්ථලුඬිගභාගෙන ච පරිච්ඡින්නං. අයමස්ස
සභාගපරිච්ඡෙදො. විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොව.

පිත්තන්ති ද්වෙ පිත්තානි – බද්ධපිත්තඤ්ච අබද්ධපිත්තඤ්ච. තත්ථ බද්ධපිත්තං
චණ්ණතො බහලමධුකතෙලචණ්ණං, අබද්ධපිත්තං මිලානආකුලිතපුප්ඵචණ්ණං. තං
සණ්ඨානතො උභයමිපි ඔකාසසණ්ඨානං. දිසතො බද්ධපිත්තං උපරිමාය දිසාය
ජාතං, ඉතරං ද්විසු දිසාසු ජාතං. ඔකාසතො අබද්ධපිත්තං යපෙත්වා
කෙසලොමදන්තනබානං මංසවිනිමුත්තට්ඨානඤ්චෙව ඵද්ධසුක්ඛවම්මඤ්ච උදකමිව
තෙලබ්බිත්ථං අවසෙසසරිරං බ්‍යාපෙත්වා යිතං, යමිහි කුපිතෙ අක්ඛිනි පිතකානි
භොන්ති භමන්ති, ගත්තං කම්පති කණ්ඩුයති. බද්ධපිත්තං හදයපජ්ඣාසානමන්තරෙ
යකනමංසං නිස්සාය පතිට්ඨිතෙ මහාකොසාතකීකොසකසදිසෙ පිත්තකොසකෙ
යිතං, යමිහි කුපිතෙ සත්තා උම්මත්තකා භොන්ති, විපල්ලත්ථවිත්තා හිරොත්තජ්ජං
ජඩ්ඛෙත්වා අකත්තබ්බං කරොන්ති, අභාසිතබ්බං භාසන්ති, අචිත්තෙතබ්බං.

වින්තෙන්ති. පරිච්ඡේදතො පින්තභාගෙන පරිච්ඡින්නං. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡේදො. විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙසසදිසොව.

සෙම්භන්ති සරිරඛන්තරෙ එකපත්තපුරප්පමාණං සෙම්භං. තං වණ්ණතො සෙතං නාගබ්ලපණ්ණරසවණ්ණං. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානං. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො උදරපටලෙ ධීතං, යං පානභොජනාදීනි අප්ඤ්ඤාභරණකාලෙ සෙය්‍යථාපි නාම උදකෙ සෙවාලපණකං කට්ඨෙ වා කපාලෙ වා පතන්තෙ ඡිප්පිත්වා ද්විධා හුත්වා පුන අප්ඤ්ඤාත්ථරිත්වා තිට්ඨති, එවමෙව පානභොජනාදිමහි නිපතන්තෙ ඡිප්පිත්වා ද්විධා හුත්වා පුන අප්ඤ්ඤාත්ථරිත්වා තිට්ඨති; යමහි ව මන්දිභූතෙ පක්කගණ්ඨො විය පුතිකුක්කුටණ්ඨමිව ව උදරං පරමජෙගුච්ඡං කුණපගන්ධං හොති; තතො උග්ගතෙන ව ගන්ධෙන උද්දෙකොපි මුබ්බිසි දුග්ගන්ධං පුතිකුණපසදිසං හොති; සො ව පුරිසො ‘අපෙහි, දුග්ගන්ධං වායසි’ති වත්තඛිඛතං ආපජ්ජති; යඤ්ච වඩ්ඪිත්වා බහලත්තමාපන්නං. පිධානඵලකම්ච වච්චකුටියා උදරපටලස්ස අඛිභන්තරෙයෙව කුණපගන්ධං සන්නිරුප්ඤ්ඤිත්වා තිට්ඨති. පරිච්ඡේදතො සෙම්භභාගෙන පරිච්ඡින්නං. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡේදො. විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙසසදිසොව.

පුබ්බොති පුතිලොහිතවසෙන පවත්තපුබ්බො. සො වණ්ණතො පණ්ඩුපලාසවණ්ණො, මතකසරිරෙ පන පුතිබහලාමාවණ්ණො හොති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානො. දිසතො ද්විසු දිසාසු ජාතො. ඔකාසතො පන පුබ්බස්ස ඔකාසො නාම නිබද්ධො නත්ථි යත්ථ සො සන්නිවිතො තිට්ඨෙය්‍ය; යත්‍ර යත්‍ර පන බාණුකණ්ටකප්පහරණගිජාලාදීහි අභිහතෙ සරිරප්පදෙසෙ ලොහිතං සණ්ඨහිත්වා පච්චති, ගණ්ඨපිළකාදයො වා උප්පජ්ජන්ති, තත්‍ර තත්‍රෙව තිට්ඨති. පරිච්ඡේදතො පුබ්බභාගෙන පරිච්ඡින්නො. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡේදො. විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙසසදිසොව.

ලොහිතන්ති ද්වෙ ලොහිතානි – සන්නිවිතලොහිතඤ්ච සංසරණලොහිතඤ්ච. තත්ථ සන්නිවිතලොහිතං වණ්ණතො නිපක්කබහලලාබාරසවණ්ණං, සංසරණලොහිතං අච්ඡලාබාරසවණ්ණං. සණ්ඨානතො උභයමිපි ඔකාසසණ්ඨානං. දිසතො සන්නිවිතලොහිතං උපරිමාය දිසාය ජාතං, ඉතරං ද්විසු දිසාසු ජාතං. ඔකාසතො සංසරණලොහිතං, යපෙත්වා කෙසලොමදන්තනබ්‍රාතං මංසවිනිමුත්තට්ඨානඤ්චෙව ථද්ධසුක්ඛවම්මඤ්ච, ධමනිජාලානුසාරෙන සබ්බං උපාදින්නකසරිරං ඵරිත්වා ධීතං; සන්නිවිතලොහිතං යකනට්ඨානස්ස හෙට්ඨාභාගං පුරෙත්වා එකපත්තපුරමත්තං හදයවක්කපප්ථාසානං උපරි ථොකං ථොකං පග්ගරන්තං වක්කහදයයකනපප්ථාසෙ තෙමයමානං ධීතං. තස්මිඤ්ච වක්කහදයාදීනි අතෙමෙන්තෙ සත්තා පිපාසිතා හොන්ති. පරිච්ඡේදතො ලොහිතභාගෙන පරිච්ඡින්නං. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡේදො. විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙසසදිසොව.

සෙදොති ලොමකූපාදිහි පග්ගරණකආපොධාතු. සො වණ්ණතො විජ්ජසන්නතිලතෙලවණ්ණො. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානො. දිසතො ද්විසු දිසාසු ජාතො. ඔකාසතො සෙදස්සොකාසො නාම නිබද්ධො නත්ථි, යත්ථ සො ලොහිතං විය සදා තිට්ඨෙය්‍යා; යදා පන අග්ගිසන්නාපසුරියසන්නාපඋතුච්ඡාරාදිහි සරිරං සන්නස්පති තදා උදකතො අබ්බුල්ලමත්තවිසමච්ඡින්නහිසමුළාලකුමුදනාලකලාපො විය සබ්බකෙසලොමකූපවිවරෙහි පග්ගරති. තස්මා තස්ස සණ්ඨානම්පි කෙසලොමකූපවිවරානංයෙව වසෙන වෙදිතබ්බං. සෙදපරිග්ගණ්හකෙන ව යොගිනා කෙසලොමකූපවිවරෙ පුරෙත්වා ධීතවසෙනෙව සෙදො මනසිකාතබ්බො. පරිච්ඡෙදතො සෙදභාගෙන පරිච්ඡින්නො. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො. විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොව.

මෙදොති ථීනසිනෙනො. සො වණ්ණතො ථාලිතහලිද්දිවණ්ණො. සණ්ඨානතො පුලසරිරස්ස තාව වම්මමංසන්නරෙ යපිතහලිද්දිවණ්ණදුකුලපිලොතිකසණ්ඨානො හොති, කිසසරිරස්ස ජඬ්ඝමංසං උරුමංසං පිට්ඨිකණ්ටකනිස්සිතං පිට්ඨමංසං උදරවට්ටිමංසන්නි එතානි නිස්සාය දිගුණං තිගුණං කත්වා යපිතහලිද්දිවණ්ණදුකුලපිලොතිකසණ්ඨානො. දිසතො ද්විසු දිසාසු ජාතො. ඔකාසතො පුලස්ස සකලසරිරං ඵරිත්වා, කිසස්ස ජඬ්ඝමංසාදිනි නිස්සාය ධීතො, යං සිනෙහසඬ්ඛං ගතම්පි පරමඡෙගුච්ඡත්තා නෙව මුද්ධනි තෙලත්ථාය, න නාසාතෙලාදීනං අත්ථාය ගණ්හන්ති. පරිච්ඡෙදතො හෙට්ඨා මංසෙන, උපරි වම්මෙන, තිරියං මෙදභාගෙන පරිච්ඡින්නො. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො. විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොව.

අස්සුති අක්ඛිහි පග්ගරණකආපොධාතු. තං වණ්ණතො විජ්ජසන්නතිලතෙලවණ්ණං. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානං. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො අක්ඛිකූපකෙසු ධීතං. න වෙතං පිත්තකොසකෙ පිත්තම්ච අක්ඛිකූපකෙසු සදා සන්නිවිතං තිට්ඨති; යදා පන සත්තා සොමනස්සජාතා මහාහසිතං හසන්ති, දොමනස්සජාතා රොදන්ති පරිදෙවන්ති තථාරූපං විසභාගාහාරං ආහරන්ති, යදා ව නෙසං අක්ඛිති ධුමරජපංසුකාදිහි අභිහඤ්ඤන්ති, තදා එතෙහි සොමනස්සදොමනස්සවිසභාගාහාරඋතුහි සමුට්ඨහිත්වා අක්ඛිකූපකෙ පුරෙත්වා තිට්ඨති චා පග්ගරති චා. අස්සුපරිග්ගණ්හකෙන පන යොගිනා අක්ඛිකූපකෙ පුරෙත්වා ධීතවසෙනෙව පරිග්ගණ්හිතබ්බං. පරිච්ඡෙදතො අස්සුභාගෙන පරිච්ඡින්නං. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො. විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොව.

වසාති විලීනස්තෙනො. සා වණ්ණතො නාළිකෙරතෙලවණ්ණො, ආවාමෙ ආසිත්තතෙලවණ්ණාතිපි වත්තුං වට්ටති. සණ්ඨානතො න්හානකාලෙ පසන්නඋදකස්ස උපරි පරිබ්භමන්තසිනෙහබ්බන්දුවිසට්ඨසණ්ඨානො. දිසතො ද්විසු දිසාසු ජාතො. ඔකාසතො යෙභුය්‍යෙන හත්ථතලහත්ථපිට්ඨිපාදතලපාදපිට්ඨිනාසාපුට්ඨලාටආංසකුටෙසු ධීතො. න වෙසා එතෙසු ඔකාසෙසු සදා විලීනාව හුත්වා තිට්ඨති; යදා පන

අග්ගිසත්තාපසුරියසත්තාපඋතුච්ඡිභාගධාතුච්ඡිභාගෙහි තෙ පදෙසා උස්මා ජාතා
හොන්නි, තදා තත්ථ න්හානකාලෙ පසන්නඋදකුපරි සිනෙහබ්බන්දුවිසංථා විය ඉතො
විතො ව සංසරති. පරිච්ඡෙදතො වසාභාගෙන පරිච්ඡින්නා. අයමස්සා
සභාගපරිච්ඡෙදො. විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොව.

බෙළොති අන්තොමුබෙ ඵෙණමිස්සා ආපොධාතු. සො වණ්ණතො සෙතො
ඵෙණවණ්ණො. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානො, ඵෙණසණ්ඨානතොතිපි වත්තුං
වට්ඨති. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතො. ඔකාසතො උහොහි කපොලපස්සෙහි
ඔරුය්හ ජිව්හාය ධීතො. න වෙස ඵත්ථ සදා සන්නිවිතො හුත්වා තිට්ඨති. යදා පන
සත්තා තථාරූපං ආහාරං පස්සන්ති වා සරන්ති වා
උණ්හතිත්තකටුකලොණමිබ්බානං වා කිඤ්චි මුබෙ යපෙන්නි, යදා වා නෙසං හදයං
ආකිලායති, කිස්මිඤ්චිදෙව වා ජිගුච්ඡා උප්පජ්ජති, තදා බෙළො උප්පජ්ජන්වා
උහොහි කපොලපස්සෙහි ඔරුය්හ ජිව්හාය සණ්ඨාති. අග්ගජිව්හාය වෙස තනුකො
හොති, මුලජිව්හාය බහලො; මුබෙ පක්ඛිත්තඤ්ච පුටුකං වා තණ්ඩුලං වා අඤ්ඤං වා
කිඤ්චි බාදනීයං, නදීපුලිතෙ බතකුපකසලිලං විය, පරික්ඛයං අගච්ඡන්තොව
තෙමෙතුං සමත්ථො හොති. පරිච්ඡෙදතො බෙළහාගෙන පරිච්ඡින්නො. අයමස්ස
සභාගපරිච්ඡෙදො. විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොව.

සිඬ්ඝාණිකාති මත්ථලුඬ්ගතො පග්ගරණකඅසුචි. සා වණ්ණතො
තරුණතාලට්ඨිමිඤ්චවණ්ණො. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානො. දිසතො උපරිමාය
දිසාය ජාතො. ඔකාසතො නාසාපුටෙ පුරෙත්වා ධීතො. න වෙසා ඵත්ථ සදා සන්නිවිතො
හුත්වා තිට්ඨති; අථ බො යථා නාම පුරිසො පදුමිනීපත්තෙන දධිං බන්ධිත්වා හෙට්ඨා
කණ්ටකෙන විජ්ඣෙය්ස, අථ තෙන ඡිද්දෙන දධිමත්ථු ගලිත්වා බහි පතෙය්ස,
ඵචමෙව යදා සත්තා රොදන්ති වා විසභාගාහාරඋතුච්ඡෙත වා සඤ්ජාතධාතුක්ඛොභා
හොන්නි, තදා අන්තොසිසතො පුතිසෙම්භභාවං ආපන්නං මත්ථලුඬ්ගං ගලිත්වා
තාලුමත්ථකච්චරෙන ඔතරිත්වා නාසාපුටෙ පුරෙත්වා තිට්ඨති වා පග්ගරති වා.
සිඬ්ඝාණිකා පරිග්ගණ්හකෙන පන යොගිනා නාසාපුටෙ පුරෙත්වා ධීතවසෙනෙව
පරිග්ගණ්හිතබ්බො. පරිච්ඡෙදතො සිඬ්ඝාණිකාභාගෙන පරිච්ඡින්නො. අයමස්ස
සභාගපරිච්ඡෙදො. විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසොව.

ලසිකාති සරිරසන්ධිනං අබ්භන්තරෙ පිච්ඡිලකුණපං. සා වණ්ණතො
කණිකාරනිය්සාවණ්ණො. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානො. දිසතො ද්විසු දිසාසු
ජාතො. ඔකාසතො අට්ඨිසන්ධිනං අබ්භඤ්ජනකිච්චං සාධයමානා අසිතිසතසන්ධිනං
අබ්භන්තරෙ ධීතො. යස්ස වෙසා මන්දා හොති, තස්ස උට්ඨහන්තස්ස නිසිදන්තස්ස
අහික්කමන්තස්ස පටික්කමන්තස්ස සම්මිඤ්ජන්තස්ස පසාරෙන්තස්ස අට්ඨිකාති
කටකටායන්ති, අච්ඡරාසද්දං කරොන්නො විය විචරති,
ඵකයොජනද්විකයොජනමත්තමිපි අද්ධානං ගතස්ස වායොධාතු කුප්පති, ගත්තාති
දුක්ඛන්ති. යස්ස පන බහුකා හොති තස්ස උට්ඨානනිසජ්ජාදිසු න අට්ඨිති
කටකටායන්ති, දීඝමිපි අද්ධානං ගතස්ස න වායොධාතු කුප්පති, න ගත්තාති

දුක්ඛන්ති. පරිච්ඡේදතො ලසිකාභාගෙන පරිච්ඡින්නා. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡේදො. විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙසසදිසොව.

මුත්තන්ති වණ්ණතො මාසබාරොදකවණ්ණං. සණ්ඨානතො අධොමුඛධිපිතඋදකකුම්භන්තරගතඋදකසණ්ඨානං. දිසතො හෙට්ඨිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො වත්ථිස්ස අබ්භන්තරෙ ධීතං. වත්ථි නාම වත්ථිපුටො වුව්වති, යත්ථ සෙය්‍යථාපි නාම වන්දනිකාය පක්ඛිත්තෙ අමුඛෙ රචණසටෙ වන්දනිකරසො පවිසති, න වස්ස පවිසනමග්ගො පඤ්ඤායති; එවමෙව සරීරතො මුත්තං පවිසති, න වස්ස පවිසනමග්ගො පඤ්ඤායති, නික්ඛමනමග්ගො පන පාකටො භොති; යම්භි ව මුත්තස්ස හරිතෙ ‘පස්සාවං කරොමා’ති සත්තානං ආයුහනං භොති. පරිච්ඡේදතො වත්ථිඅබ්භන්තරෙන චෙව මුත්තභාගෙන ව පරිච්ඡින්නං. අයමස්ස සභාගපරිච්ඡේදො. විසභාගපරිච්ඡේදො පන කෙසසදිසොව.

එවඤ්ඤි කෙසාදිකෙ කොට්ඨාසෙ වණ්ණසණ්ඨානදිසොකාසපරිච්ඡේදවසෙන වචන්ථපෙත්වා අනුපුබ්බතො නාතිසීසතො නාතිසණ්කතොතිආදිනා නයෙන වණ්ණසණ්ඨානගන්ධාසයොකාසවසෙන පඤ්චධා ‘පටික්කුලා පටික්කුලා’ති මනසිකරොතො පණ්ණත්තිසමතික්කමවසෙන, සෙය්‍යථාපි චක්ඛුමතො පුරිසස්ස ද්වන්තිංසවණ්ණානං කුසුමානං එකසුත්තගණ්ඨිතං මාලං ඔලොකෙන්තස්ස සබ්බපුප්ඵානි අපුබ්බාපරියමිව පාකටානි භොන්ති, එවමෙව “අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා”ති ඉමං කායං ඔලොකෙන්තස්ස සබ්බෙ තෙ ධම්මා අපුබ්බාපරියමිව පාකටා භොන්ති. තෙන වුත්තං මනසිකාරකොසල්ලකථායං “ආදිකම්මිකස්ස හි ‘කෙසා’ති මනසිකරොතො මනසිකාරො ගන්ත්වා ‘මුත්ත’න්ති ඉමං පරියොසානකොට්ඨාසමෙව ආභවිව තිට්ඨති”ති.

සචෙ පන බහිද්ධාපි මනසිකාරං උපසංහරති, අථස්ස එවං සබ්බකොට්ඨාසෙසු පාකටීභූතෙසු ආභිණ්ඩන්තා මනුස්සතිරච්ඡානාදයො සත්තාකාරං විජහිත්වා කොට්ඨාසරාසිවසෙනෙව උපට්ඨහන්ති; තෙහි ව අප්ඤ්ඤාහරියමානං පානභොජනාදි කොට්ඨාසරාසිමිහි පක්ඛිපියමානමිව උපට්ඨාති. අථස්ස අනුපුබ්බමුඤ්චනාදිවසෙන ‘පටික්කුලා පටික්කුලා’ති පුනප්පුනං මනසිකරොතො අනුක්කමෙන අප්පනා උප්පජ්ජති.

තත්ථ කෙසාදීනං වණ්ණසණ්ඨානදිසොකාසපරිච්ඡේදවසෙන උපට්ඨානං උග්ගහනිමිත්තං, සබ්බාකාරතො පටික්කුලවසෙන උපට්ඨානං පටිභාගනිමිත්තං. තං පුනප්පුනං ආවජ්ජෙන්තස්ස මනසිකරොන්තස්ස තක්කාහනං විතක්කාහනං කරොන්තස්ස වත්තාරො බන්ධා පටික්කුලාරම්මණා භොන්ති, පඨමජ්ඣානවසෙන අප්පනා පවත්ති. පුබ්බභාගෙ පරිකම්මඋපචාරවිත්තානි සවිතක්කසව්චාරානි සප්පිතිකානි සොමනස්සසහගතානි පටික්කුලනිමිත්තාරම්මණානි; අප්පනාපි සවිතක්කසව්චාරා සප්පිතිකා සොමනස්සසහගතාව. භූමන්තරෙන පන මහග්ගතා රූපාවචරා භොන්ති. පටික්කුලෙපි ව එතස්මිං ආරම්මණෙ ආනිසංසදස්සාවිතාය සොමනස්සං උප්පජ්ජති, එකත්තාරම්මණබලෙනෙව වා තං උප්පජ්ජති. දුතියජ්ඣානාදීනි පනෙත්ථ න නිබ්බන්තන්ති. කස්මා? ඔළාරිකත්තා. ඉදඤ්ඤි

ආරම්භය. ඔලාරික. විතක්කබලෙනෙවෙත්ථ විත්තෙකග්ගතා ජායති, න විතක්කසමතික්කමෙනාති. අයං තාව සමථවසෙන කම්මට්ඨානකථා.

අවිසෙසනො පන සාධාරණවසෙන එවං වෙදිතබ්බං - ඉද්දඤ්භි කම්මට්ඨානං භාවෙතුකාමෙන කම්මට්ඨානං උග්ගහෙත්වා සජ්ඣායකාලෙ එව කෙසාදීනං වණ්ණනිමිත්තසංයානනිමිත්තදිසානිමිත්තඔකාසනිමිත්තපරිච්ඡෙදනිමිත්තානි වාචාය පොථෙත්වා පොථෙත්වා එකෙකකොට්ඨාසෙ 'අයං එතංසරික්ඛකො' ති තිවිධෙන සජ්ඣායො කාතබ්බො. කථං? තවපඤ්චකෙ තාව හෙට්ඨා චුත්තනගෙනෙව අනුලොමතො පඤ්චාහං, පටිලොමතො පඤ්චාහං, අනුලොමපටිලොමතො පඤ්චාහන්ති අද්ධමාසං සජ්ඣායො කාතබ්බො. තතො ආචරියස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා වක්කපඤ්චකං උග්ගණ්හිත්වා තථෙව අද්ධමාසං සජ්ඣායො කාතබ්බො. තතො තෙ දසපි කොට්ඨාසෙ එකතො කත්වා අද්ධමාසං. පුන පස්ථාසපඤ්චකාදීසුපි එකෙකං උග්ගණ්හිත්වා අද්ධමාසං. තතො තෙ පඤ්චදසපි කොට්ඨාසෙ අද්ධමාසං. මත්ථලුඬිගපඤ්චකං අද්ධමාසං. තතො තෙවීසති කොට්ඨාසෙ අද්ධමාසං. මෙදජ්ඣකං අද්ධමාසං. තතො තෙ ඡබ්බිසතිපි කොට්ඨාසෙ එකතො කත්වා අද්ධමාසං. මුත්තජ්ඣකං අද්ධමාසං. තතො සබ්බෙපි ද්වත්තිංස කොට්ඨාසෙ එකතො කත්වා අද්ධමාසන්ති එවං ඡ මාසෙ සජ්ඣායො කාතබ්බො.

තත්ථ - උපනිස්සයසම්පන්නස්ස සප්පඤ්ඤස්ස භික්ඛුනො කම්මට්ඨානං උග්ගණ්හන්තස්සෙව කොට්ඨාසා උපට්ඨහන්ති, එකච්චස්ස න උපට්ඨහන්ති. තෙන 'න උපට්ඨහන්ති' ති වීරියං න විස්සජ්ජෙතබ්බං. යත්තකා කොට්ඨාසා උපට්ඨහන්ති තත්තකෙ ගහෙත්වා සජ්ඣායො කාතබ්බො. එවං කම්මට්ඨානං කථෙත්තෙන පන නෙව පඤ්ඤවතො න මන්දපඤ්ඤස්ස වසෙන කථෙතබ්බං, මජ්ඣිමපඤ්ඤස්ස වසෙන කථෙතබ්බං. මජ්ඣිමපඤ්ඤස්ස භි වසෙන ආචරියා ඡහි මාසෙහි පරිච්ඡින්නදිත්වා තන්තිං යපයිංසු. යස්ස පන එත්තාවතාපි කොට්ඨාසා පාකටා න භොන්ති, තෙන තතො පරමිපි සජ්ඣායො කාතබ්බො එව; නො ව බො අපරිච්ඡින්නදිත්වා, ඡ ඡ මාසෙ පරිච්ඡින්නදිත්වා කාතබ්බො.

සජ්ඣායං කරොත්තෙන වණ්ණො න පච්චවෙක්ඛිතබ්බො, න ලක්ඛණං මනසිකාතබ්බං, කොට්ඨාසවසෙනෙව සජ්ඣායො කාතබ්බො. ආචරියෙනාපි 'වණ්ණවසෙන සජ්ඣායං කරොහි' ති නියමෙත්වා න කථෙතබ්බං. නියමෙත්වා කථිතෙ කො දොසොති? සම්පත්තියම්පි විපත්තිසඤ්ඤාආපජ්ජනං. සචෙ හි ආචරියෙන 'වණ්ණවසෙන සජ්ඣායං කරොහි' ති චුත්තෙ ඉමස්ස භික්ඛුනො තථා කරොත්තස්ස කම්මට්ඨානං වණ්ණතො න උපට්ඨාති, පටිකුලවසෙන වා ධාතුවසෙන වා උපට්ඨාති, අථෙස 'න ඉදං කම්මට්ඨානං විලක්ඛණ'න්ති සඤ්ඤී භොති, ආචරියෙන කථිතමෙව කජ්ජෙත්වා ගණ්හාති. 'පටිකුලවසෙන සජ්ඣායං කරොහි' ති චුත්තෙපි සචෙ තස්ස තථා කරොත්තස්ස පටික්කුලතො න උපට්ඨාති, වණ්ණවසෙන වා ධාතුවසෙන වා උපට්ඨාති, අථෙස 'නයිදං කම්මට්ඨානං විලක්ඛණ'න්ති සඤ්ඤී භොති, ආචරියෙන කථිතමෙව කජ්ජෙත්වා ගණ්හාති. 'ධාතුවසෙන තං සජ්ඣායං කරොහි' ති චුත්තෙපි සචෙ තස්ස තථා කරොත්තස්ස

ධාතුතො න උපට්ඨාති, වණ්ණවසෙන වා පටිකුලවසෙන වා උපට්ඨාති, අට්ඨකං ‘නයිදං කම්මට්ඨානං විලක්ඛණං’න්ති සඤ්ඤී හොති, ආවරියෙන කථිතමෙව කප්පෙත්වා ගණ්හාති. අයං ආවරියෙන නියමෙත්වා කථිතෙ දොසො.

කිත්ති පන වත්තබ්බො හොතීති? ‘කොට්ඨාසවසෙන සජ්ඣායං කරොහී’ති වත්තබ්බො. කථං? ‘කෙසකොට්ඨාසො ලොමකොට්ඨාසොති සජ්ඣායං කරොහී’ති වත්තබ්බො. සථෙ පනස්ස එවං කොට්ඨාසවසෙන සජ්ඣායං කරොන්තස්ස වණ්ණතො උපට්ඨාති, අථානෙන ඔවාදාවරියස්ස ආචික්ඛිතබ්බං – ‘අහං ද්වත්තිංසාකාරං කොට්ඨාසවසෙන සජ්ඣායං කරොමි; මය්හං පන වණ්ණතො උපට්ඨාති’ති. ආවරියෙන ‘කම්මට්ඨානං විය අකම්මට්ඨානං, විලක්ඛණං එත’න්ති න විසංවාදෙනබ්බං. ‘සාධු, සප්පුරිස, පුබ්බෙ තයා වණ්ණකසිණෙ පරිකම්මං කතපුබ්බං භවිස්සති. එතදෙව කම්මට්ඨානං තුය්හං සප්පායං. වණ්ණවසෙනෙව සජ්ඣායං කරොහී’ති වත්තබ්බො. තෙනපි වණ්ණවසෙනෙව සජ්ඣායො කාතබ්බො.

සො එවං කරොන්තො අජ්ඣත්තං නිලකං පිතකං ලොහිතකං ඔදාතකන්ති වත්තාරි වණ්ණකසිණාති ලහති. කථං? තස්ස හි කෙසලොමපිත්තෙසු වෙව අක්ඛිනඤ්ච කාළකට්ඨානෙ වණ්ණං ‘නිලං නිල’න්ති මනසිකරොන්තස්ස චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානාති උප්පජ්ජන්ති; ඤානං පාදකං කත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති. මෙදස්මිං පන අක්ඛිනඤ්ච පිතකට්ඨානෙ වණ්ණං ‘පිතකං පිතක’න්ති මනසිකරොන්තස්ස චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානාති උප්පජ්ජන්ති; ඤානං පාදකං කත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති. මංසලොහිතෙසු පන අක්ඛිනඤ්ච රත්තට්ඨානෙ වණ්ණං ‘ලොහිතකං ලොහිතක’න්ති මනසිකරොන්තස්ස චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානාති උප්පජ්ජන්ති; ඤානං පාදකං කත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති. නබ්බන්තවම්මඅට්ඨිසු පන අක්ඛිනඤ්ච පණ්ඩරට්ඨානෙ වණ්ණං ‘ඔදාතං ඔදාත’න්ති මනසිකරොන්තස්ස චතුක්කපඤ්චකජ්ඣානාති උප්පජ්ජන්ති, ඤානං පාදකං කත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති. ඉදං වණ්ණවසෙන අභිනිවිට්ඨස්ස හික්ඛුනො යාව අරහත්තා නිගමනං.

අපරස්ස කොට්ඨාසවසෙන සජ්ඣායං කරොන්තස්ස පටිකුලතො උපට්ඨාති. අථානෙන ඔවාදාවරියස්ස ආචික්ඛිතබ්බං. ආවරියෙන ‘කම්මට්ඨානං විය අකම්මට්ඨානං, විලක්ඛණං එත’න්ති න විසංවාදෙනබ්බං. ‘සාධු, සප්පුරිස, පුබ්බෙ තයා පටිකුලමනසිකාරෙ යොගො කතො භවිස්සති. එතදෙව කම්මට්ඨානං තුය්හං සප්පායං. පටිකුලවසෙනෙව සජ්ඣායං කරොහී’ති වත්තබ්බො. තෙනපි පටිකුලවසෙන සජ්ඣායො කාතබ්බො. තස්ස කෙසා නාම ‘අපඤ්ඤා දුග්ගන්ධා ඡෙගුච්ඡා පටිකුලා’ති එවං පටිකුලවසෙන සජ්ඣායං කරොන්තස්ස පටිකුලාරම්මණෙ පට්ඨප්ඣානං නිබ්බන්තති. සො ඤානං පාදකං කත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති. ඉදං පටිකුලවසෙන අභිනිවිට්ඨස්ස හික්ඛුනො යාව අරහත්තා නිගමනං.

අපරස්ස කොට්ඨාසවසෙන සජ්ඣායං කරොන්තස්ස ධාතුතො උපට්ඨාති. ධාතුතො උපට්ඨහන්තං කීදිසං හුත්වා උපට්ඨාතීති? කෙසා තාව වම්මිකමත්ථකෙ ජාතකුන්ථතිණකාති විය හුත්වා උපට්ඨහන්ති. ලොමා පුරාණගාමට්ඨානෙ ජාතදබ්බතිණකාති විය. නබා දණ්ඩකෙසු යපිතමධුකඵලට්ඨිකොසකා විය. දන්තා මත්තිකාපිණ්ඩෙ පවෙසෙත්වා යපිතඅලාවුඛිජාති විය. තවො විණාපබ්බකෙ පරියොනද්ධඅල්ලගොවම්මං විය, මංසං භිත්තියං අනුලිත්තමත්තිකා විය. න්හාරු දබ්බසම්භාරද්ධවල්ලී විය. අට්ඨි උස්සාපෙත්වා යපිතභිත්තිදබ්බසම්භාරො විය. අට්ඨිමිඤ්ජං මහාවෙළුම්භි පක්ඛිත්තසෙදිතවෙත්තග්ගං විය. වක්කං, හදයං, යකනං, කිලොමකං, පිහකං, පජ්ජාසන්ති ඉමෙ ඡ කොට්ඨාසා සුනකාරසරං විය හුත්වා උපට්ඨහන්ති. ද්වත්තිංසහත්ථං අන්තං ලොහිතදොණියං සංවෙල්ලිත්වා යපිතසරසජ්ජො විය. අන්තගුණං පාදපුඤ්ජනකෙ සිබ්බිතරජ්ජුකා විය. උදරියං පරිස්සාවනෙ සිථිලබන්ධනණ්ඩුලං විය. කර්සං වෙණුපබ්බෙ පක්ඛිත්තපණ්ඩුමත්තිකා විය. මත්ථලුඬගං ඔමද්දිත්වා යපිතා වත්තාරො තණ්ඩුලපිට්ඨපිණ්ඩා විය. ද්වාදසවිධා ආපොධාතු පටිපාටියා යපිතෙසු ද්වාදසසු උදකසරාවකෙසු පුරිතඋදකං විය හුත්වා උපට්ඨාති.

අපානෙන ඔවාදාවරියස්ස ආවික්ඛිතබ්බං. ආවරියෙන ‘කම්මට්ඨානං විය අකම්මට්ඨානං, විලක්ඛණං එත’න්ති න විසංවාදෙනබ්බං. ‘සාධු, සජ්ජුරිස, පුබ්බෙ තයා ධාතුමනසිකාරෙ යොගො කතො භවිස්සති. එතදෙව කම්මට්ඨානං තුය්හං සජ්ජායං. ධාතුවසෙනෙව සජ්ඣායං කරොහී’ති වත්තබ්බො. තෙනපි ධාතුවසෙන සජ්ඣායො කාතබ්බො.

තත්ත්වං මනසිකාරමුඛෙනෙව සජ්ඣායවිධානං – ඉධ භික්ඛු ‘කෙසා සීසං පරියොනද්ධිත්වා යිතවම්මෙ ජාතා. තෙ න ජානන්ති ‘මයං සීසං පරියොනද්ධිත්වා යිතවම්මෙ ජාතා’ති; සීසං පරියොනද්ධිත්වා යිතවම්මමපි න ජානාති ‘කෙසා මයි ජාතා’ති; අවෙතනා එතෙ අබ්‍යාකතා සුඤ්ඤා ථද්ධා පත්ථිත්තා පථව්ධාතු එසා’ති මනසිකරොති. ‘ලොමා සරීරං පරියොනහනවම්මෙ ජාතා. තෙ න ජානන්ති ‘මයං සරීරං පරියොනහනවම්මෙ ජාතා’ති. සරීරං පරියොනහනවම්මමපි න ජානාති ‘ලොමා මයි ජාතා’ති එතෙපි අවෙතනා. නබා අඬුලීනං අග්ගෙසු ජාතා. තෙ න ජානන්ති ‘මයං අඬුලීනං අග්ගෙසු ජාතා’ති. අඬුලීනං අග්ගානිපි න ජානන්ති ‘නබා අම්භෙසු ජාතා’ති. එතෙපි අවෙතනා. දන්තා හනුකට්ඨිකෙ ජාතා. තෙ න ජානන්ති ‘මයං හනුකට්ඨිකෙ ජාතා’ති. හනුකට්ඨිකමපි න ජානාති ‘දන්තා මයි ජාතා’ති. එතෙපි අවෙතනා. තවො න ජානාති ‘සරීරං මයා පරියොනද්ධ’න්ති. සරීරමපි න ජානාති ‘අහං තවෙන පරියොනද්ධ’න්ති. අයමපි අවෙතනො. මංසං න ජානාති ‘මයා සරීරං අනුලිත්ත’න්ති. සරීරමපි න ජානාති ‘අහං මංසෙන අනුලිත්ත’න්ති. ඉදම්පි අවෙතනං. න්හාරු න ජානාති ‘අහං අට්ඨිපුඤ්ජං ආබන්ධිත්වා යිත’න්ති. අට්ඨිපුඤ්ජොපි න ජානාති ‘න්හාරුජාලෙනාහං ආබද්ධො’ති. ඉදම්පි අවෙතනං.

සිසට්ඨි න ජානාති ‘අභං ගිවට්ඨිකෙ පතිට්ඨිත’න්ති. ගිවට්ඨිකම්පි න ජානාති ‘මයි සිසට්ඨිකං පතිට්ඨිත’න්ති. ගිවට්ඨි න ජානාති ‘අභං පිට්ඨිකණ්ටකෙ යිත’න්ති. පිට්ඨිකණ්ටට්ඨිකොපි කට්ට්ඨිකං උරුට්ඨිකං ජඬ්ඝට්ඨිකං ගොජ්ඵකට්ඨිකං න ජානාති ‘අභං පණ්ඨිකට්ඨිකෙ පතිට්ඨිත’න්ති. පණ්ඨිකට්ඨිකම්පි න ජානාති ‘අභං ගොජ්ඵකට්ඨිකං උක්ඛිපිත්වා යිතන්ති...පෙ.... ගිවට්ඨිකං න ජානාති ‘අභං සිසට්ඨිකං උක්ඛිපිත්වා යිත’න්ති.

පටිපාටියා අට්ඨිති යිතානි කොටියා,
අනෙකසන්ධියමිතො න කෙහිවි;
බද්ධො නභාරුහි ජරාය වොදිතො,
අවෙනතො කට්ඨකලිඬගරුපමො.

‘ඉදම්පි අවෙනනං. අට්ඨිමිඤ්ජං; චක්කං...පෙ.... මත්ථලුඬගං අවෙනනං අබ්‍යාකතං සුඤ්ඤං ඵද්ධං පත්ථිත්තං පථව්ඨාතු’ති මනසිකරොති. ‘පිත්තං සෙම්භං...පෙ.... මුත්තං අවෙනනං අබ්‍යාකතං සුඤ්ඤං යුසගතං ආපොධාතු’ති මනසිකරොති.

ඉමෙ ද්වෙ මහාභූතෙ පරිග්ගණ්භන්තස්ස උදරෙ උස්සදා තෙජොධාතු පාකටා හොති, නාසාය උස්සදා වායොධාතු පාකටා හොති. ඉමෙ චත්තාරො මහාභූතෙ පරිග්ගණ්භන්තස්ස උපාදාරූපං පාකටං හොති. මහාභූතං නාම උපාදාරූපෙන පරිච්ඡින්නං, උපාදාරූපං මහාභූතෙන. යථා ආතපො නාම ඡායාය පරිච්ඡින්නො, ඡායා ආතපෙන; එවමෙව මහාභූතං උපාදාරූපෙන පරිච්ඡින්නං, උපාදාරූපං මහාභූතෙන. අපස්ස එවං “චත්තාරි මහාභූතානි තෙව්සති උපාදාරූපානි රූපක්ඛන්ධො”ති රූපක්ඛන්ධං පරිග්ගණ්භන්තස්ස ආයතනද්වාරවසෙන අරූපිනො ඛන්ධා පාකටා හොන්ති. ඉති රූපාරූපපරිග්ගහො පඤ්චක්ඛන්ධා හොන්ති, පඤ්චක්ඛන්ධා ද්වාදසායතනානි හොන්ති, ද්වාදසායතනානි අට්ඨාරස ධාතුයො හොන්තිති ඛන්ධායතනධාතුචසෙන යමකතාලකන්ධං ඵාලෙන්තො විය ද්වෙ කොට්ඨාසෙ කත්වා නාමරූපං වචන්ථපෙති.

සො “ඉදං නාමරූපං න අහෙතු න අප්පච්චයා නිබ්බන්තං, සහෙතු සප්පච්චයා නිබ්බන්තං. කො පනස්ස හෙතු? කො පන පච්චයො”ති උපපරික්ඛන්තො “අවිජ්ජාපච්චයා තණ්හාපච්චයා කම්මපච්චයා ආහාරපච්චයා වා”ති තස්ස පච්චයං වචන්ථපෙත්වා “අතීතෙපි පච්චයා වෙව පච්චයසමුප්පන්නධම්මා ව අනාගතෙපි එතරහිපි පච්චයා වෙව පච්චයසමුප්පන්නධම්මා ව, තතො උද්ධං සත්තො වා පුග්ගලො වා නත්ථි, සුද්ධසඬ්ඛාරපුඤ්ජො එවා”ති – එවං තීසු අද්ධාසු කඬ්ඛං විතරති. අයං පන විපස්සනාසඬ්ඛාරසල්ලක්ඛණා ඤාතපරිඤ්ඤා නාම.

එවං සඬ්ඛාරෙ සල්ලක්ඛන්තො යිතස්ස පන හික්ඛුස්ස දසබලස්ස සාසනෙ මූලං ඔතිණ්ණං නාම හොති, පතිට්ඨා ලද්ධා නාම, චූළසොතාපන්නො නාම හොති නියතගතිකො. තථාරූපං පන උතුසප්පායං, පුග්ගලසප්පායං, හොජනසප්පායං,

ධම්මසවණසප්පායං ලභිත්වා එකාසනෙ එකපල්ලඛිකවරගතො තිණි ලක්ඛණානි ආරොපෙත්වා විපස්සනාපටිපාටියා සඬ්ඛාරෙ සම්මසන්නො අරහත්තං ගණ්හාතීති ඉදං ධාතුවසෙන අභිනිවිට්ඨස්ස භික්ඛුනො යාව අරහත්තා නිගමනං.

යස්ස පන නෙව චණ්ණතො උපට්ඨාති න පටිකුලතො න සුඤ්ඤතො තෙන ‘න මෙ උපට්ඨාති’ ති න කම්මට්ඨානං විස්සජ්ජෙත්වා නිසීදිතබ්බං, කොට්ඨාසමනසිකාරොයෙව පන යොගො කාතබ්බො. පොරාණකත්ථෙරා කීර ‘කොට්ඨාසමනසිකාරොව පමාණ’න්ති ආභංසු. ඉච්චස්ස පුනස්සුනං කොට්ඨාසවසෙන සජ්ඣායං කරොන්තස්ස කොට්ඨාසා පගුණා භොන්ති. කදා පන පගුණා නාම භොන්තිති? යදා ‘කෙසා’ති ආවජ්ජිතමත්තෙ මනසිකාරො ගන්ත්වා ‘මත්ථලුඛිග’න්ති අන්තිමකොට්ඨාසෙ පතිට්ඨාති, ‘මත්ථලුඛිග’න්ති ආවජ්ජිතමත්තෙ මනසිකාරො ආගන්ත්වා ‘කෙසා’ති ආදිකොට්ඨාසෙ පතිට්ඨාති.

අථස්ස යථා නාම චක්ඛුමතො පුරිසස්ස ද්වත්තිංසවණ්ණානං පුජ්ථානං එකසුත්තගන්ථිතං මාලං ඔලොකෙන්තස්ස පටිපාටියා වා පන නිබ්බානෙ ද්වත්තිංසවතිපාදෙ පටික්කමිත්වා ඔලොකෙන්තස්ස පටිපාටියාව ද්වත්තිංසවණ්ණානි පුජ්ථානි වතිපාදා වා පාකටා භොන්ති, එවමෙව ද්වත්තිංස කොට්ඨාසා උපට්ඨහන්ති, විවරන්තා තීරච්ඡානගතාපි මනුස්සාපි සත්තාති න උපට්ඨහන්ති, කොට්ඨාසාති උපට්ඨහන්ති, බාදනීයභොජනීයං කොට්ඨාසන්තරෙ පක්ඛිජ්ජමානං විය භොති.

කොට්ඨාසානං පගුණකාලතො පට්ඨාය තිසු මුඛෙසු එකෙන මුඛෙන විමුච්චිස්සති. කම්මට්ඨානං චණ්ණතො වා පටිකුලතො වා සුඤ්ඤතො වා උපට්ඨාති. යථා නාම පුට්ඨෙ පචිතුකාමා ඉත්ථි මද්දිත්වා යපිතපිට්ඨතො යං යං ඉච්ඡති තං තං පවති, යථා වා පන සමෙ භූමිජ්ජදෙසෙ යපිතං උදකපුරං කුම්භං යතො යතො ආවිජ්ඣන්ති තතො තතොව උදකං නික්ඛමති; එවමෙව කොට්ඨාසානං පගුණකාලතො පට්ඨාය තිසු මුඛෙසු එකෙන මුඛෙන විමුච්චිස්සති. ආකඬ්ඛමානස්ස චණ්ණතො, ආකඬ්ඛමානස්ස පටිකුලතො, ආකඬ්ඛමානස්ස සුඤ්ඤතො කම්මට්ඨානං උපට්ඨහිස්සති යෙව. අයං එත්තකො උග්ගහසන්ධි නාම. ඉමස්මිං උග්ගහසන්ධිස්මිං යත්වා අරහත්තං පත්තා භික්ඛු ගණනපථං චිතිවත්තා.

යස්ස පන උග්ගහසන්ධිස්මිං කම්මට්ඨානං න උපට්ඨාති, තෙන කම්මට්ඨානං උග්ගහෙන්වා, සවෙ යත්ථ ආවරියො වසති, සො ආවාසො සප්පායො භොති, ඉච්චෙතං කුසලං; නො චෙ, සප්පායට්ඨානෙ වසිතබ්බං. වසන්තෙන අට්ඨාරස විහාරදොසෙ (විසුද්ධි. 1.52) වජ්ජෙත්වා පඤ්චඛිගසමන්තාගතෙ සෙනාසනෙ වසිතබ්බං, සයම්පි පඤ්චඛිගසමන්තාගතෙන භවිතබ්බං. තතො පච්ඡාහත්තං පිණ්ඩපාතපටික්කන්තෙන රත්තිට්ඨානං වා දිවාට්ඨානං වා පවිසිත්වා කම්මට්ඨානං මනසිකාතබ්බං.

කථං? ආදිතො තාව ගෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව අනුපුබ්බතො මනසිකාතබ්බං, න එකන්තරිකා. අනුපුබ්බතො මනසිකරොන්තො හි ද්වත්තිංසපදං නිස්සෙණිං.

පදපටිපාටියා අක්කමන්තො පාසාදං ආරුය්භ පාසාදානිසංසං අනුභවනකපුරිසො විය ‘කෙසා ලොමා’ති පටිපාටියා කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තො කම්මට්ඨානතො ච න පරිභායති, පාසාදානිසංසසදිසෙ ච නව ලොකුත්තරධම්මෙ අනුභවති. අනුපුබ්බතො මනසිකරොන්තෙනාපි ච නාතිසිසතො නාතිසණ්ඨකතො මනසිකාතබ්බං. අතිසිසතො මනසිකරොන්තස්ස හි කිඤ්චාපි කම්මට්ඨානං පගුණං හොති, අවිභූතං පන හොති. තත්ථ ඔපම්මං හෙට්ඨා චූත්තමෙව.

අතිසණ්ඨකතො මනසිකරොන්තස්ස කම්මට්ඨානං පරියොසානං න ගච්ඡති, අන්තරාව ඔසක්කිතබ්බං හොති. යථා හි පුරිසො තියොජනං මග්ගං සායං කච්ඡං බන්ධිත්වා පටිපන්නො නික්ඛන්තට්ඨානතො පට්ඨාය සීතලච්ඡායං දිස්වා විස්සමති, රමණීයං වාලිකතලං දිස්වා පිට්ඨිං පසාරෙති, වනපොක්ඛරණං දිස්වා පානීයං පිවති න්භායති, පබ්බතං දිස්වා ආරුය්භ පබ්බතරාමණෙය්‍යකං පස්සති, තං අන්තරායෙව සීහො වා බ්‍යග්ගෙසා වා දීපි වා හනති, වොරා වා පන විලුප්පන්ති වෙව හනන්ති ච; එවමෙව අතිසණ්ඨකං මනසිකරොන්තස්ස කම්මට්ඨානං පරියොසානං න ගච්ඡති, අන්තරාව ඔසක්කිතබ්බං හොති.

තස්මා නාතිසිසං නාතිසණ්ඨකං එකදිවසං තිංසවාරෙ මනසිකාතබ්බං; පාතොව දස වාරෙ, මජ්ඣන්තිකෙ දසවාරෙ, සායන්තෙ දස වාරෙ සජ්ඣායො කාතබ්බො, නො කාතුං න වට්ටති. යථා හි පාතොව උට්ඨාය මුඛං නො ධොවිතුං න වට්ටති, බාදනීයං හොජනීයං නො බාදිතුං නො භුඤ්ජිතුං න වට්ටති; එතං පන වට්ටෙය්‍ය; ඉදමෙව එකන්තෙන නො කාතුං න වට්ටති; කරොන්තො මහන්තං අත්ථං ගහෙත්වා තිට්ඨති. යථා හි එකස්ස පුරිසස්ස තීණි ඛෙත්තාති; එකං ඛෙත්තං අට්ඨකුම්භං දෙනි, එකං සොළස, එකං ද්වන්තිංස; තෙන තීණිපි ඛෙත්තාති පටිජග්ගිතුං අසක්කොන්තෙන ද්වෙ ඡඩ්ඛෙත්වා එකං ද්වන්තිංසකුම්භදායකමෙව පටිජග්ගිතබ්බං; තත්ථෙව කසනවපනාදිදානාදිනි කාතබ්බාති; තදෙවස්ස ඉතරෙසු ද්වීසු උට්ඨානකදායං දස්සති; එවමෙව සෙසං මුඛධොවනාදිකම්මං ඡඩ්ඛෙත්වාපි එත්ථෙව කම්මං කාතබ්බං, නො කාතුං න වට්ටති. කරොන්තො මහන්තං අත්ථං ගණ්හිත්වා තිට්ඨතීති එත්තාවතා මජ්ඣිමා පටිපදා නාම කථිතා.

එවං පටිපන්නෙනාපි වික්ඛෙපො පටිබාහිතබ්බො. කම්මට්ඨානඤ්චි විස්සජ්ජෙත්වා විත්තෙ බහිද්ධා වික්ඛෙපං ගච්ඡන්තෙ කම්මට්ඨානතො පරිභායති, වට්ටහයං සමතික්කමිතුං න සක්කොති. යථා හි එකො පුරිසො සහස්සද්ධාරං සාධෙත්වා වඩ්ඨිං ලහිත්වා අද්ධානං පටිපන්නො අන්තරාමග්ගෙ කුම්භිලමකරගාහරක්ඛසමුට්ඨිතාය ගම්භිරගිරිකන්දරාය උපරි අත්ථතං එකපදිකං දණ්ඩකසෙතුං ආරුය්භ ගච්ඡන්තො අක්කමනපදං විස්සජ්ජෙත්වා ඉතො වීතො ච ඔලොකෙන්නො පරිපතිත්වා කුම්භිලාදිහත්තං හොති, එවමෙව අයම්පි කම්මට්ඨානං විස්සජ්ජෙත්වා සවිත්තෙ බහිද්ධා වික්ඛෙපං ගච්ඡන්තෙ කම්මට්ඨානතො පරිභායති, වට්ටහයං සමතික්කමිතුං න සක්කොති.

තත්‍රිදං ඔපම්මසංසන්දනං - පුරිසස්ස සහස්සුද්ධාරං සාධෙත්වා වඩ්ඪීං
 ලද්ධකාලො විය හි ඉමස්ස හික්ඛුනො ආවරියසන්තිකෙ කම්මට්ඨානස්ස
 උග්ගහිතකාලො; අන්තරා ගම්භීරගිරිකන්දරා විය සංසාරො; තස්ස කුම්භීලාදීහි
 දට්ඨකාලො විය වට්ටමුලකානි මහාදුක්ඛානි; එකපදිකදණ්ඩකසෙතූ විය ඉමස්ස
 හික්ඛුනො සප්ඤ්ඤායවිථි; තස්ස පුරිසස්ස එකපදිකං දණ්ඩකසෙතූං ආරුය්හ
 අක්කමනපදං විස්සජ්ජෙත්වා ඉතො විතො ව ඔලොකෙන්තස්ස පරිපතීත්වා
 කුම්භීලාදීනං හත්තභාවං ආපන්නකාලො විය ඉමස්ස හික්ඛුනො කම්මට්ඨානං
 විස්සජ්ජෙත්වා බහිද්ධා වික්ඛිත්තවිත්තස්ස කම්මට්ඨානතො පරිභායිත්වා වට්ටහයං
 සමතික්කමිතූං අසමත්ථභාවො වෙදිතබ්බො.

තස්මා කෙසා මනසිකාතබ්බො. කෙසෙ මනසිකරිත්වා විත්තුප්පාදස්ස බහිද්ධා
 වික්ඛෙපං පටිබාහිත්වා සුද්ධවිත්තෙනෙව ‘ලොමා නබා දන්තා තවො’ති
 මනසිකාතබ්බං. එවං මනසිකරොත්තො කම්මට්ඨානතො න පරිභායති, වට්ටහයං
 සමතික්කමති. ඔපම්මං පනෙත්ථ තදෙව පරිවත්තෙත්වා වෙදිතබ්බං. සහස්සුද්ධාරං
 සාධෙත්වා වඩ්ඪීං ලහිත්වා ඡෙකස්ස පුරිසස්ස දණ්ඩකසෙතූං ආරුය්හ
 නිවාසනපාරුපනං සංවිධාය ධාතුපත්ථද්ධකායං කත්වා සොත්ථිතා පරතීරගමනං විය
 ඡෙකස්ස හික්ඛුනො කෙසෙ මනසිකරිත්වා විත්තුප්පාදස්ස බහිද්ධා වික්ඛෙපං
 පටිබාහිත්වා සුද්ධවිත්තෙනෙව ‘ලොමා නබා දන්තා තවො’ති මනසිකරොත්තස්ස
 කම්මට්ඨානතො අපරිභායිත්වා වට්ටහයං සමතික්කමනං වෙදිතබ්බං.

එවං බහිද්ධා වික්ඛෙපං පටිබාහන්තෙනාපි හෙට්ඨා චුත්තනයෙනෙව
 පණ්ණත්තිං සමතික්කමනතො මනසිකාතබ්බං. ‘කෙසා ලොමා’ති පණ්ණත්තිං
 විස්සජ්ජෙත්වා ‘පටිකුලං පටිකුල’න්ති සති යපෙතබ්බො. පයමංයෙව පන පටිකුලතො
 න උපට්ඨාති. යාව න උපට්ඨාති තාව පණ්ණත්ති න විස්සජ්ජෙතබ්බො. යදා උපට්ඨාති
 තදා පණ්ණත්තිං විස්සජ්ජෙත්වා ‘පටිකුල’න්ති මනසිකාතබ්බං. කරොත්තෙන ව
 හෙට්ඨා චුත්තනයෙනෙව පඤ්චභාකාරෙහි පටිකුලතො මනසිකාතබ්බො.
 තවපඤ්චකස්මිඤ්ඤි වණ්ණසණ්ඨානගන්ධාසයොකාසවසෙනෙව පඤ්චවිධමිපි
 පාටිකුලාං ලබ්භති. සෙසෙසුපි යං යං ලබ්භති, තස්ස තස්ස වසෙන මනසිකාරො
 පවත්තෙතබ්බො.

තත්ථ කෙසාදයො පඤ්ච කොට්ඨාසා සුභනිමිත්තං රාගට්ඨානියං
 ඉට්ඨාරම්මණන්ති සඬ්ඛං ගතා. යෙ කෙවි රජ්ජනකසත්තා නාම, සබ්බෙ තෙ ඉමෙසු
 පඤ්චසු කොට්ඨාසෙසු රජ්ජන්ති. අයං පන හික්ඛු මහාජනස්ස රජ්ජනට්ඨානෙ
 ‘පටිකුල’න්ති අප්පනං පාපෙති. තත්ථ අප්පනාප්පත්තිතො පට්ඨාය පරතො
 අකිලමන්තොව අප්පනං පාපුණාති.

තත්‍රිදං ඔපම්මං - යථා හි ඡෙකො ධනුග්ගහො රාජානං ආරාධෙත්වා
 සතසහස්සුට්ඨානකං ගාමවරං ලහිත්වා සන්නද්ධපඤ්චාවුධො තත්ථ ගච්ඡන්තො
 අන්තරාමග්ගෙ ද්වත්තිංස වොරෙ දිස්වා තෙසු පඤ්චවොරජෙට්ඨකෙ ඝාතෙය්‍යා;
 තෙසං ඝාතිතකාලතො පට්ඨාය තෙසු ද්වෙ එකමග්ගං පටිපජ්ජමානා නාම න
 හොන්ති; එවංසම්පදමිදං දට්ඨබ්බං. ධනුග්ගහස්ස රාජානං ආරාධෙත්වා ගාමවරං

ලද්ධකාලො විය හි ඉමස්ස හික්ඛුනො ආවරියසන්තිකෙ කම්මට්ඨානං උග්ගහෙත්වා
ධීතකාලො; ද්වත්තිංස වොරා විය ද්වත්තිංස කොට්ඨාසා; පඤ්ච වොරපෙට්ඨකා විය
කෙසාදයො පඤ්ච; වොරපෙට්ඨකානං සාතිතකාලො විය ඉමස්ස හික්ඛුනො
සබ්බසත්තානං රජ්ජනට්ඨානෙ තවපඤ්චකෙ ‘පටිකුල’න්ති අප්පනාය පාපිතකාලො;
සෙසවොරානං පාණිප්පහාරෙතෙව පලාගිතකාලො විය සෙසකොට්ඨාසෙසු
අකිලමන්තස්සෙව අප්පනාප්පත්ති වෙදිතබ්බා.

එවං පණ්ණත්තිං සමතික්කමන්තෙන ච අනුපුබ්බමුඤ්චනතො මනසිකාරො
පවත්තෙතබ්බො – කෙසෙ මනසිකරොන්තෙන මනසිකරොන්තෙතෙව කෙසෙසු
සාපෙක්ඛෙන හුත්වා ලොමෙසු සති පෙසෙතබ්බා. යාව ලොමා න උපට්ඨහන්ති තාව
‘කෙසා කෙසා’ති මනසිකාතබ්බා. යදා පන ලොමා උපට්ඨහන්ති තදා කෙසෙ
විස්සජ්ජෙත්වා ලොමෙසු සති උපට්ඨපෙතබ්බා. එවං නබ්බදීසුපි මනසිකාරො
පවත්තෙතබ්බො.

තත්‍රිදං ඔපම්මං – යථා හි ජලකා ගච්ඡමානා යාව පුරතො පතිට්ඨං න ලහති තාව
පච්ඡතො නඬිගුට්ඨෙත ගහිතට්ඨානං න මුඤ්චති; යදා පන පුරතො පතිට්ඨං ලහති
තදා නඬිගුට්ඨං උක්ඛිපිත්වා මුඛෙන ගහිතට්ඨානෙ යපෙති; එවමෙව කෙසෙ
මනසිකරොන්තෙන මනසිකරොන්තෙතෙව කෙසෙසු සාපෙක්ඛෙන හුත්වා
ලොමෙසු සති පෙසෙතබ්බා. යාව ලොමා න උපට්ඨහන්ති තාව ‘කෙසා කෙසා’ති
මනසිකාතබ්බා. යදා ලොමා උපට්ඨහන්ති තදා කෙසෙ විස්සජ්ජෙත්වා ලොමෙසු සති
උපට්ඨපෙතබ්බා. එවං නබ්බදීසුපි මනසිකාරො පවත්තෙතබ්බො.

එවං පවත්තෙන්තෙන අප්පනා හොතීති වුත්තමනසිකාරකොසල්ලං
සම්පාදෙතබ්බං. කථං? ඉදඤ්චි අප්පනාකම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තස්ස අප්පනං
පාපුණාති; පයමංයෙව තාව න උපට්ඨාති; අනමතග්ගස්මිඤ්චි සංසාරවට්ටෙ ච
නානාරම්මණෙසු වඩ්ඪිතං චිත්තං ‘කෙසා’ති ආවජ්ජිතමත්තෙ
සජ්ඣායසොනානුසාරෙන ගන්ත්වා මත්ථලුඬිගෙ පතිට්ඨාති. ‘මත්ථලුඬිග’න්ති
ආවජ්ජිතමත්තෙ සජ්ඣායසොනානුසාරෙන ආගන්ත්වා කෙසෙසු පතිට්ඨාති.
මනසිකරොන්තස්ස මනසිකරොන්තස්ස පන සො සො කොට්ඨාසො උපට්ඨාති. සති
සමාධිනාපි තිට්ඨමානා පවත්ති. තෙන යො යො කොට්ඨාසො අධිකතරං උපට්ඨාති
තත්ථ තත්ථ ද්විගුණෙන යොගං කත්වා අප්පනා පාපෙතබ්බා. එවං අප්පනාය
පාපිතකාලතො පට්ඨාය සෙසකොට්ඨාසෙසු අකිලමන්තො අප්පනං පාපෙති. තත්ථ
තාලවනමක්කටොව ඔපම්මං.

අපිවෙත්ථ එවමිපි යොජනා වෙදිතබ්බා – ද්වත්තිංසතාලකස්මිඤ්චි තාලවනෙ
මක්කටො පට්ඨසති. තං ගහෙතුකාමො ලුද්දො කොටියං ධීතතාලමුලෙ යත්වා
උක්කුට්ඨිමකාසි. මානජාතිකො මක්කටො තං තං තාලං ලඬිසිත්වා පරියන්තතාලෙ
අට්ඨාසි. ලුද්දො තත්ථපි ගන්ත්වා උක්කුට්ඨිමකාසි. මක්කටො පුන තථෙව
පුරිමතාලෙ පතිට්ඨාසි. සො අපරාපරං අනුබන්ධියමානො කිලමන්තො තස්ස
තස්සෙව තාලස්ස මුලෙ යත්වා උක්කුට්ඨුක්කුට්ඨිකාලෙ උට්ඨහිත්වා ගච්ඡන්තො

ගවිෂන්තො අතිකිලමන්තො එකස්ස තාලස්ස මකුළපණ්ණසුචිං දළ්භං ගහෙන්වා
ධනුකොටියා විජ්ඣන්තො ගණ්හන්තොපි න පලායති.

තත්ථ ද්වන්තිංස තාලා විය ද්වන්තිංස කොටියාසා; මක්කටො විය චිත්තං;
ලුද්දො විය යොගාවචරො; ලුද්දෙන තාලමුලෙ යන්වා උක්කුට්ඨිකාලෙ
මානජාතිකස්ස මක්කටස්ස පලායිත්වා පරියන්තකොටියං ධීතකාලො විය
අනමතග්ගෙ සංසාරවට්ටෙ ව නානාරම්මණෙසු වඩ්ඪිතචිත්තස්ස ‘කෙසා’ති
ආවජ්ජිතමත්තෙ සජ්ඣායසොතානුසාරෙන ගන්ත්වා මත්ථලුඬ්ගෙ පතිට්ඨානං;
පරියන්තකොටියං යන්වා උක්කුට්ඨෙ ඔරිමකොටිං ආගමනකාලො විය
‘මත්ථලුඬ්ග’න්ති ආවජ්ජිතමත්තෙ සජ්ඣායසොතානුසාරෙන ගන්ත්වා කෙසෙසු
පතිට්ඨානං; අපරාපරං අනුබන්ධියමානස්ස කිලමන්තස්ස උක්කුට්ඨක්කුට්ඨිට්ඨානෙ
උට්ඨානකාලො විය මනසිකරොන්තස්ස මනසිකරොන්තස්ස තස්මිං තස්මිං
කොටියාසෙ උපට්ඨගන්තෙ සතියා පතිට්ඨාය පතිට්ඨාය ගමනං; ධනුකොටියා
විජ්ඣන්තො ගණ්හන්තස්සාපි අපලායනකාලො විය යො කොටියාසො අධිකතරං
උපට්ඨාති, තස්මිං ද්විගුණං මනසිකාරං කත්වා අප්පනාය පාපනං.

තත්ථ අප්පනාය පාපිතකාලතො පට්ඨාය සෙසකොටියාසෙසු අකිලමන්තොව
අප්පනං පාපෙස්සති. තස්මා ‘පටිකුලං පටිකුල’න්ති පුනස්පුනං ආවජ්ජිතබ්බං
සමන්තාහරිතබ්බං, තක්කාහතං විතක්කාහතං කාතබ්බං. එවං කරොන්තස්ස
චත්තාරො බන්ධා පටිකුලාරම්මණා භොන්ති, අප්පනං පාපුණාති. පුබ්බභාවචත්තාති
පරිකම්මඋපචාරසඬ්ඛාතාති සවිතක්කසව්චාරාතීති සබ්බං භෙට්ඨා චුත්තසදිසමෙව.
එකං පන කොටියාසං මනසිකරොන්තස්ස එකමෙව පයමජ්ඣානං නිබ්බත්තති.
පාටියෙක්කං මනසිකරොන්තස්ස ද්වන්තිංස පයමජ්ඣානාති නිබ්බත්තන්ති. හත්ථෙ
ගහිතපඤ්ඤාවත්ථු පාකතිකමෙව.

සො තං නිමිත්තන්ති සො භික්ඛු තං කම්මට්ඨානානිමිත්තං. ආසෙවතීති සෙවති
හජති. භාවෙතීති වඩ්ඪෙති. බහුලිකරොතීති පුනස්පුනං කරොති. ස්වාචත්ථිතං
චචත්ථපෙතීති සුවචත්ථිතං කරොති. බහිද්ධා කායෙ චිත්තං උපසංහරතීති එවං
කත්වා බහිද්ධා පරස්ස කායෙ අත්තනො චිත්තං උපසංහරති යපෙති පෙසෙති.

අත්ථිස්ස කායෙති අත්ථි අස්ස කායෙ. අජ්ඣත්තබ්බිද්ධාකායෙ චිත්තං
උපසංහරතීති කාලෙන අත්තනො කාලෙන පරෙසං කායෙ චිත්තං උපනාමෙති.
අත්ථි කායෙති ඉදං යස්මා න එකන්තෙන අත්තනො කායො නාපි පරස්සෙව කායො
අධිජ්ජෙතො, තස්මා චුත්තං. එත්ථ පන අත්තනො ජීවමානකසරීරෙ ‘පටිකුල’න්ති
පරිකම්මං කරොන්තස්ස අප්පනාපි උපචාරම්පි ජායති. පරස්ස ජීවමානකසරීරෙ
‘පටිකුල’න්ති මනසිකරොන්තස්ස නෙව අප්පනා ජායති, න උපචාරං. නනු ව දසසු
අසුභෙසු උභයම්පෙතං ජායතීති? ආම, ජායති. තාති හි අනුපාදින්නකපක්ඛෙ ධීතාති.
තස්මා තත්ථ අප්පනාපි උපචාරම්පි ජායති. ඉදං පන උපාදින්නකපක්ඛෙ ධීතං.
තෙනෙවෙත්ථ උභයම්පෙතං න ජායති. අසුභානුපස්සනාසඬ්ඛාතා පන

විපස්සනාභාවනා භොතීති වෙදිතබ්බං. ඉමස්මිං පබ්බෙ කිං කථිතන්ති?
සමථවිපස්සනා කථිතා.

ඉදානෙන්ථ එවං සබ්බං මනසිකාරසාධාරණං පකිණ්ණකං වෙදිතබ්බං.
එතෙසඤ්චි -

නිමිත්තතො ලක්ඛණතො, ධාතුතො අථ සුඤ්ඤතො;
බන්ධාදිතො ච විඤ්ඤෙය්‍යො, කෙසාදීනං විනිච්ඡයො.

තත්ථ ‘නිමිත්තතො’ති ද්වත්තිංසාකාරෙ සට්ඨිසතං නිමිත්තානි, යෙසං වසෙන
යොගාවචරො ද්වත්තිංසාකාරං කොට්ඨාසතො පරිග්ගණ්හාති, සෙය්‍යථිදං -
කෙසස්ස වණ්ණනිමිත්තං, සණ්ඨානනිමිත්තං, දිසානිමිත්තං, ඔකාසනිමිත්තං,
පරිච්ඡෙදනිමිත්තන්ති පඤ්ච නිමිත්තානි භොන්ති. ලොමාදීසුපි එසෙව නයො.

‘ලක්ඛණතො’ති ද්වත්තිංසාකාරෙ අට්ඨවිසතිසතං ලක්ඛණානි භොන්ති, යෙසං
වසෙන යොගාවචරො ද්වත්තිංසාකාරං ලක්ඛණතො මනසිකරොති, සෙය්‍යථිදං -
කෙසෙ ථද්ධත්තලක්ඛණං, ආබන්ධත්තලක්ඛණං, උණ්හත්තලක්ඛණං,
විත්ථම්භනලක්ඛණන්ති චත්තාරි ලක්ඛණානි භොන්ති. ලොමාදීසුපි එසෙව නයො.

‘ධාතුතො’ති ද්වත්තිංසාකාරෙ ‘චතුර්ධාතුරො අයං, භික්ඛු, පුරිසො’ති චුත්තාසු
ධාතුසු අට්ඨවිසතිසතං ධාතුයො භොන්ති, යාසං වසෙන යොගාවචරො
ද්වත්තිංසාකාරං ධාතුතො පරිග්ගණ්හාති, සෙය්‍යථිදං - කෙසෙ කක්ඛළුතා
පථවිධාතු, ආබන්ධනතා ආපොධාතු, උණ්හතා තෙජොධාතු, විත්ථම්භනතා
වායොධාතුති චතස්සො ධාතුයො භොන්ති. ලොමාදීසුපි එසෙව නයො.

‘සුඤ්ඤතො’ති ද්වත්තිංසාකාරෙ ඡන්තචුති සුඤ්ඤතා භොන්ති, යාසං වසෙන
යොගාවචරො ද්වත්තිංසාකාරං සුඤ්ඤතො විපස්සති, සෙය්‍යථිදං - කෙසා සුඤ්ඤා
අත්තෙන වා අත්තනියෙන වා නිච්චෙන වා ධූවෙන වා සස්සතෙන වා
අවිපරිණාමධම්මෙන වාති. කෙසෙ තාව අත්තසුඤ්ඤතා, අත්තනියසුඤ්ඤතා,
නිච්චභාවසුඤ්ඤතාති තිස්සො සුඤ්ඤතා භොන්ති. ලොමාදීසුපි එසෙව නයො.

‘බන්ධාදිතො’ති ද්වත්තිංසාකාරෙ කෙසාදීසු බන්ධාදිවසෙන පරිග්ගය්හමානෙසු
කෙසා කති බන්ධා භොන්ති, කති ආයතනානි, කති ධාතුයො, කති සච්චානි, කති
සතිපට්ඨානානීතිආදීනා නයෙන පෙත්ථ විනිච්ඡයො විඤ්ඤාතබ්බො.

357. එවං අජ්ඣන්තාදිහෙදතො තිව්ධෙන කායානුපස්සනං විත්ථාරතො
දස්සෙත්වා ඉදානි ‘කායානුපස්සි විහරති ආතාපි සම්පජානො’තිආදීනි පදානි
භාෂෙත්වා දස්සෙතුං අනුපස්සිතිආදි ආරද්ධං. තත්ථ යාය අනුපස්සනාය
කායානුපස්සි නාම භොති, තං දස්සෙතුං තත්ථ කතමා අනුපස්සනා? යා පඤ්ඤා
පජානනාතිආදි චුත්තං. ආතාපිතිආදීසුපි එසෙව නයො.

තත්ථ පඤ්ඤා පජානනාතිආදීනි හෙට්ඨා චිත්තූප්පාදකණ්ඩවණ්ණනායං (ධ. ස. අට්ඨ. 16) චුත්තනගෙතෙව වෙදිතබ්බානි. උපෙතොතිආදීනි සබ්බානි අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනානි. අපිච ආසෙවනවසෙන උපෙතො, භාවනාවසෙන සුට්ඨ උපෙතොති සමුපෙතො. උපාගතො සමුපාගතො, උපපන්නො සම්පන්නොති ඉමෙසුපි ද්විසු දුකෙසු අයමෙව නගො. බහුලීකාරවසෙන පන සමන්නාගතොති එවමෙත්ථ යොජනා වෙදිතබ්බා. ඉමීනා ආතාපෙන උපෙතොති ආදීසුපි එසෙව නගො.

විහරතීති පදෙ ‘තත්ථ කතමො විහාරො’ති පුච්ඡං අකත්වා පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය දෙසෙන්නො ඉරියතීතිආදිමාහ. තස්සත්ථො – චතුත්තං ඉරියාපථානං අඤ්ඤතරසමඬභිභාවතො ඉරියති. තෙහි ඉරියාපථචතුක්කෙහි කායසකටචත්තනෙන චත්තති. එකං ඉරියාපථදුක්ඛං අපරෙන ඉරියාපථෙන බාධිත්වා විරට්ඨිතිකභාවෙන සරීරක්ඛනතො පාලෙති. එකස්මිං ඉරියාපථෙ අසණ්ඨහිත්වා සබ්බිරියාපථචතනතො යපෙති. තෙන තෙන ඉරියාපථෙන තථා තථා කායස්ස යාපනතො යාපෙති. විරකාලචත්තාපනතො චරති. ඉරියාපථෙන ඉරියාපථං විච්ඡින්නදිත්වා ජීවිතහරණතො විහරති.

362. ස්වෙව කායො ලොකොති යස්මිං කායෙ කායානුපස්සි විහරති, ස්වෙව කායො ලුප්පනපලුප්පනට්ඨෙන ලොකො. යස්මා පනස්ස කායෙ පභීයමානං අභිජ්ඣාදොමනස්සං වෙදනාදීසුපි පභීයති එව, තස්මා පඤ්චපි උපාදානක්ඛන්ධා ලොකොති චුත්තං.

සන්නාතිආදීසුපි නිරොධවසෙන සන්නතාය සන්නා. භාවනාය සමිත්තා සමිතා. චත්ථුපරිඤ්ඤාය අප්පචත්තිචුපසමවසෙන චුපසන්නා. නිරොධසඬබ්බාතං අත්ථං ගතාති අත්ථඬගතා. පුනප්පුනං නිබ්බත්තියා පටිබාහිත්තා අතිවිය අත්ථං ගතාති අබ්හත්ථඬගතා. අප්පිකාති විනාසිතා, අප්පචත්තියං යපිතාතිපි අත්ථො. බ්‍යප්පිකාති සුචිනාසිතා, අතිවිය අප්පචත්තියං යපිතාතිපි අත්ථො. යථා පුන න අන්වස්සචත්ති එවං සොසිත්තා සොසිතා. සුට්ඨ සොසිතාති විසොසිතා, සුක්ඛාපිතාති අත්ථො. විගතන්නා කතාති බ්‍යන්ති කතා. එත්ථ ච අනුපස්සනාය කම්මට්ඨානවිහාරෙන කම්මට්ඨානිකස්ස කායපරිහරණං, ආතාපෙන සම්මප්පධානං, සතිසම්පජ්ඤ්ඤෙන කම්මට්ඨානපරිහරණුපායො; සතියා වා කායානුපස්සනාවසෙන පටිලද්ධො සමථො, සම්පජ්ඤ්ඤෙන විපස්සනා, අභිජ්ඣාදොමනස්සවිනගෙන භාවනාඵලං චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

කායානුපස්සනානිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වෙදනානුපස්සනානිද්දෙසවණ්ණනා

363. වෙදනානුපස්සනානිද්දෙසෙපි හෙට්ඨා චුත්තසදිසං චුත්තනගෙතෙව වෙදිතබ්බං. සුඛං වෙදනං වෙදයමානොතිආදීසු පන සුඛං වෙදනන්ති කායිකං වා

වෙනසිකං වා සුඛං වෙදනං වෙදයමානො ‘අභං සුඛං වෙදනං වෙදයාමී’ති පජානාතීති අත්ථො. තත්ථ කාමං උත්තානසෙය්‍යාකාපි දාරකා ටඤ්ඤපිවනාදිකාලෙ සුඛං වෙදයමානා ‘සුඛං වෙදනං වෙදයාමා’ති පජානන්ති, න පනෙනං එවරූපං ජානනං සන්ධාය චුත්තං. එවරූපඤ්ඤි ජානනං සත්තුපලද්ධිං නප්පජහති, සත්තසඤ්ඤං න උග්ගාටෙති, කම්මට්ඨානං වා සතිපට්ඨානභාවනා වා න භොති. ඉමස්ස පන භික්ඛුනො ජානනං සත්තුපලද්ධිං පජහති, සත්තසඤ්ඤං උග්ගාටෙති, කම්මට්ඨානඤ්ඤවෙව සතිපට්ඨානභාවනා ව භොති. ‘ඉදඤ්ඤි කො වෙදයති, කස්ස වෙදනා, කිං කාරණා වෙදනා’ති එවං සම්පජානවෙදියනං සන්ධාය චුත්තං.

තත්ථ කො වෙදයතීති? න කොපි සත්තො වා පුග්ගලො වා වෙදයති. කස්ස වෙදනාති? න කස්සපි සත්තස්ස වා පුග්ගලස්ස වා වෙදනා. කිං කාරණා වෙදනාති? වත්ථුආරම්මණා ව පනෙසා වෙදනා. තස්මා එස එවං පජානාති – ‘තං තං සුඛාදීනං වත්ථුං ආරම්මණං කත්වා වෙදනාව වෙදයති; තං පන වෙදනාපවත්තිං උපාදාය ‘අභං වෙදයාමී’ති වොහාරමත්තං භොතී’ති. එවං වත්ථුං ආරම්මණං කත්වා වෙදනාව වෙදයතීති සල්ලක්ඛෙනො ‘එස සුඛං වෙදනං වෙදයාමී’ති පජානාතීති වෙදිතබ්බො, විත්තලපබ්බතෙ අඤ්ඤතරො ථෙරො විය.

ථෙරො කීර අභාසුකකාලෙ බලවවෙදනාය නිත්ථුනන්තො අපරාපරං පරිවත්තති. තමෙකො දහරො ආභ – “කතරං වො, භන්තෙ, යානං රුජතී”ති? “ආචුසො, පාටියෙක්කං රුජනට්ඨානං නාම නත්ථී; වත්ථුං ආරම්මණං කත්වා වෙදනාව වෙදයතී”ති. “එවං ජානනකාලතො පට්ඨාය අධිවාසෙතො වට්ටති නො, භන්තෙ”ති. “අධිවාසෙමි, ආචුසො”ති. “අධිවාසනා, භන්තෙ, සෙය්‍යො”ති. ථෙරො අධිවාසෙසි. වාතො යාව හදයා එාලෙසි. මඤ්චකෙ අන්තාති රාසිකතාති අහෙසුං. ථෙරො දහරස්ස දස්සෙසි – “වට්ටනාචුසො, එත්තකා අධිවාසනා”ති? දහරො තුණ්ඤි අහොසි. ථෙරො වීරියසමාධිං යොජෙත්වා සහපට්ඨිභිදාහි අරහත්තං පාපුණ්ත්වා සමසිසි හුත්වා පරිනිබ්බායි.

යථා ව සුඛං, එවං දුක්ඛං...පෙ.... නිරාමිසං අදුක්ඛමසුඛං වෙදනං වෙදයමානො ‘නිරාමිසං අදුක්ඛමසුඛං වෙදනං වෙදයාමී’ති පජානාති. ඉති භගවා රූපකම්මට්ඨානං කථෙත්වා අරූපකම්මට්ඨානං කථෙත්තො වෙදනාවසෙන කථෙසි. දුට්ඨඤ්ඤි කම්මට්ඨානං – රූපකම්මට්ඨානං අරූපකම්මට්ඨානඤ්ඤ; රූපපරිග්ගහො අරූපපරිග්ගහොතිපි එතදෙව චුච්චති. තත්ථ භගවා රූපකම්මට්ඨානං කථෙත්තො සඬ්ඛෙපමනසිකාරවසෙන වා විත්ථාරමනසිකාරවසෙන වා චතුර්ධාතුවත්ථානං කථෙසි. තදුභයමපි විසුද්ධිමග්ගෙ සබ්බාකාරතො දස්සිතමෙව.

අරූපකම්මට්ඨානං පන කථෙත්තො යෙභුයෙයන වෙදනාවසෙන කථෙසි. තිව්ධො හි අරූපකම්මට්ඨානෙ අභිනිවෙසො – එස්සවසෙන, වෙදනාවසෙන, විත්තවසෙනාති. කථං? එකච්චස්ස හි සංඛිත්තෙන වා විත්ථාරෙන වා පරිග්ගහිතෙ රූපකම්මට්ඨානෙ තස්මිං ආරම්මණෙ විත්තවෙනසිකානං පට්ඨානිනිපාතො තං ආරම්මණං චුසන්තො උප්පජ්ජමානො එස්සො පාකටො භොති. එකච්චස්ස තං

ආරම්භණං අනුභවන්ති උප්පජ්ජමානා වෙදනා පාකටා හොති. එකච්චස්ස තං
ආරම්භණං පරිග්ගහෙත්වා විජානන්තං උප්පජ්ජමානං විඤ්ඤාණං පාකටං හොති.

තත්ථ යස්ස එස්සො පාකටො හොති, සොපි ‘න කෙවලං එස්සොව උප්පජ්ජති;
තෙන සද්ධිං තදෙවාරම්භණං අනුභවමානා වෙදනාපි උප්පජ්ජති, සඤ්ජානමානා
සඤ්ඤාපි, වෙනයමානා වෙනනාපි, විජානනමානං විඤ්ඤාණම්පි උප්පජ්ජති’ ති
එස්සපඤ්චමකෙයෙව පරිග්ගණ්හාති. යස්ස වෙදනා පාකටා හොති, සොපි ‘න
කෙවලං වෙදනාව උප්පජ්ජති; තාය සද්ධිං තදෙවාරම්භණං ඵුසමානො එස්සොපි
උප්පජ්ජති, සඤ්ජානනමානා සඤ්ඤාපි, වෙනයමානා වෙනනාපි, විජානනමානං
විඤ්ඤාණම්පි උප්පජ්ජති’ ති එස්සපඤ්චමකෙයෙව පරිග්ගණ්හාති. යස්ස විඤ්ඤාණං
පාකටං හොති, සොපි ‘න කෙවලං විඤ්ඤාණමෙව උප්පජ්ජති; තෙන සද්ධිං
තදෙවාරම්භණං ඵුසමානො එස්සොපි උප්පජ්ජති, අනුභවමානා වෙදනාපි,
සඤ්ජානනමානා සඤ්ඤාපි, වෙනයමානා වෙනනාපි උප්පජ්ජති’ ති
එස්සපඤ්චමකෙයෙව පරිග්ගණ්හාති.

සො ‘ඉමෙ එස්සපඤ්චමකා ධම්මා කිංනිස්සිතා’ ති උපධාරෙන්තො
‘වත්ථුනිස්සිතා’ ති පජානාති. වත්ථු නාම කරජකායො; යං සන්ධාය වුත්තං “ඉද්දේව
පන මෙ විඤ්ඤාණං එත්ථසිතං, එත්ථපට්ඨද්ධං” න්ති (දී. නි. 1.235). සො අත්ථතො
භූතාති වෙව උපාදාරුපානි ව. එවමෙත්ථ වත්ථු රූපං, එස්සපඤ්චමකා නාමන්ති
නාමරූපමෙව පස්සති. රූපඤ්චෙත්ථ රූපක්ඛන්ධො, නාමං චත්තාරො අරුපිනො
ඛන්ධාති පඤ්චක්ඛන්ධමත්තං හොති. නාමරූපවිනිමුත්තා හි පඤ්චක්ඛන්ධා
පඤ්චක්ඛන්ධවිනිමුත්තං වා නාමරූපං නත්ථී.

සො ‘ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා කිංහෙතුකා’ ති උපපරික්ඛන්තො
‘අවිජ්ජාදිහෙතුකා’ ති පස්සති; තතො පච්චයො වෙව පච්චයුප්පන්තඤ්ච ඉදං;
අඤ්ඤො සත්තො වා පුග්ගලො වා නත්ථී; සුද්ධසඬ්ඛාරපුඤ්ජමත්තමෙවාති
සප්පච්චයනාමරූපවසෙනව තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා විපස්සනාපට්ඨාපාටියා
‘අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා’ ති සම්මසන්තො විවරති. සො ‘අජ්ජ අජ්ජා’ ති පට්ඨෙධං.
ආකඬ්ඛමානො තථාරූපෙ දිවසෙ උතුසප්පායං, පුග්ගලසප්පායං, භොජනසප්පායං,
ධම්මසවනසප්පායං වා ලභිත්වා එකපල්ලඬ්ඛකෙන නිසින්තොව විපස්සනං මත්ථකං
පාපෙත්වා අරහත්තෙ පතිට්ඨාති. එවං ඉමෙසං තිණ්ණම්පි ජනානං යාව අරහත්තා
කම්මට්ඨානං කථිතං හොති.

ඉධ පන භගවා අරූපකම්මට්ඨානං කථෙන්නො වෙදනාවසෙන කථෙසි.
එස්සවසෙන වා හි විඤ්ඤාණවසෙන වා කථියමානං න පාකටං හොති, අත්ඨකාරං
විය බායති. වෙදනාවසෙන පන පාකටං හොති. කස්මා? වෙදනානං
උප්පත්තිපාකටතාය. සුඛදුක්ඛවෙදනානඤ්ඤි උප්පත්ති පාකටා. යදා සුඛං උප්පජ්ජති,
සකලසරීරං බොහෙත්තං මද්දන්තං ඵරමානං අභිසන්දයමානං සතධොතසප්පිං
බාදාපයන්තං විය, සතපාකතෙලං මක්ඛාපයමානං විය, උදකසට්ඨහස්සෙන පරිලාභං
නිබ්බාපයමානං විය, ‘අහො සුඛං! අහො සුඛන්ති’! වාවං නිච්ඡාරයමානමෙව

උප්පජ්ජති. යදා දුක්ඛං උප්පජ්ජති, සකලසරීරං බොහෙත්තං මද්දන්තං ඵරමානං අභිසන්දයමානං තත්තඵාලං පවෙසෙත්තං විය, විලීනතම්බලොහෙන ආසිඤ්චන්තං විය, සුක්ඛතිණුවනප්පතිමිහි අරඤ්ඤෙ දාරුඋක්කාකලාපං පක්ඛිපමානං විය ‘අහො දුක්ඛං! අහො දුක්ඛන්ති!’ විප්පලාපයමානාමෙව උප්පජ්ජති. ඉති සුඛදුක්ඛවෙදනානං උප්පත්ති පාකටා හොති.

අදුක්ඛමසුඛා පන දුද්දීපනා අන්ධකාරා අවිභූතා. සා සුඛදුක්ඛානං අපගමෙ සාතාසාතපටික්ඛෙපවසෙන මජ්ඣිමනිකාකාරභූතා අදුක්ඛමසුඛා වෙදනාති නයතො ගණ්හන්තස්ස පාකටා හොති. යථා කිං? අන්තරා පිට්ඨිපාසාණං ආරුහිත්වා පලායන්තස්ස මිගස්ස අනුපථං ගච්ඡන්තො මිගලුද්දකො පිට්ඨිපාසාණස්ස ඔරහාගෙ අපරහාගෙපි පදං දිස්වා මජ්ඣෙ අපස්සන්තොපි ‘ඉතො ආරුල්භො, ඉතො ඔරුල්භො, මජ්ඣෙ පිට්ඨිපාසාණෙ ඉමිනා පදෙසෙන ගතො භවිස්සති’ ති නයතො ජානාති. ඵලං ආරුල්භට්ඨානෙ පදං විය හි සුඛාය වෙදනාය උප්පත්ති පාකටා හොති; ඔරුල්භට්ඨානෙ පදං විය දුක්ඛාය වෙදනාය උප්පත්ති පාකටා හොති. ‘ඉතො ආරුල්භො, ඉතො ඔරුල්භො, මජ්ඣෙ ඵලං ගතො’ ති නයතො ගහණං විය සුඛදුක්ඛානං අපගමෙ සාතාසාතපටික්ඛෙපවසෙන මජ්ඣිමනිකාකාරභූතා අදුක්ඛමසුඛා වෙදනාති නයතො ගණ්හන්තස්ස පාකටා හොති.

ඵලං භගවා පයමං රූපකම්මට්ඨානං කථෙත්වා පච්ඡා අරූපකම්මට්ඨානං කථෙත්තො වෙදනාවසෙන විනිවත්තෙත්වා දස්සෙසි; න කෙවලඤ්ච ඉධෙව ඵලං දස්සෙති, දීඝනිකායමිහි මහානිදානෙ, සක්කපඤ්ඤෙ, මහාසතිපට්ඨානෙ, මජ්ඣිමනිකායමිහි සතිපට්ඨානෙ ච චූළතණ්හාසඬ්ඛයෙ, මහාතණ්හාසඬ්ඛයෙ, චූළවෙදල්ලෙ, මහාවෙදල්ලෙ, රට්ඨිපාලසුත්තෙ, මාගණ්ඩියසුත්තෙ, ධාතුච්ඡිද්ධිගෙ, ආනෙඤ්ජසප්පායෙ, සංයුත්තනිකායමිහි චූළනිදානසුත්තෙ, රුක්ඛොපමෙ, පරිච්ඡිංසනසුත්තෙ, සකලෙ වෙදනාසංයුත්තෙති ඵලං අනෙකෙසු සුත්තෙසු පයමං රූපකම්මට්ඨානං කථෙත්වා පච්ඡා අරූපකම්මට්ඨානං වෙදනාවසෙන විනිවත්තෙත්වා දස්සෙසි. යථා ච තෙසු තෙසු, ඵලං ඉමස්මිම්පි සතිපට්ඨානච්ඡිද්ධිගෙ පයමං රූපකම්මට්ඨානං කථෙත්වා පච්ඡා අරූපකම්මට්ඨානං වෙදනාවසෙන විනිවත්තෙත්වා දස්සෙසි.

තත්ථ සුඛං වෙදනන්තිආදීසු අයං අපරොපි පජානනපරියායො – සුඛං වෙදනං වෙදයාමිති පජානාතීති සුඛවෙදනාක්ඛණෙ දුක්ඛාය වෙදනාය අභාවතො සුඛං වෙදනං වෙදයමානො ‘සුඛං වෙදනං වෙදයාමි’ ති පජානාති. තෙන යා පුබ්බෙ භූතපුබ්බා දුක්ඛා වෙදනා, තස්සා ඉදානි අභාවතො ඉමිස්සා ච සුඛාය ඉතො පයමං අභාවතො වෙදනා නාම අනිච්චා අද්ධුවා විපරිණාමධම්මාති ඉතිහ තත්ථ සම්පජානො හොති. චුත්තම්පි වෙතං භගවතා –

‘යස්මිං, අග්ගිවෙස්සන, සමයෙ සුඛං වෙදනං වෙදෙති, නෙව තස්මිං සමයෙ දුක්ඛං වෙදනං වෙදෙති, න අදුක්ඛමසුඛං වෙදනං වෙදෙති, සුඛංයෙව තස්මිං සමයෙ වෙදනං වෙදෙති. යස්මිං, අග්ගිවෙස්සන, සමයෙ

දුක්ඛං...පෙ.... අදුක්ඛමසුඛං වෙදනං වෙදෙති, නෙව තස්මිං සමයෙ සුඛං වෙදනං වෙදෙති, න දුක්ඛං වෙදනං වෙදෙති, අදුක්ඛමසුඛංයෙව තස්මිං සමයෙ වෙදනං වෙදෙති. සුඛාපි ඛො, අග්ගිවෙස්සන, වෙදනා අනිච්චා සඬ්ඛතා පටිච්චසමුප්පන්නා ඛයධම්මා වයධම්මා විරාගධම්මා නිරොධධම්මා. දුක්ඛාපි ඛො...පෙ.... අදුක්ඛමසුඛාපි ඛො, අග්ගිවෙස්සන, වෙදනා අනිච්චා සඬ්ඛතා...පෙ.... නිරොධධම්මා. එවං පස්සං, අග්ගිවෙස්සන, සුතවා අරියසාවකො සුඛායපි වෙදනාය නිබ්බින්නති, දුක්ඛායපි වෙදනාය නිබ්බින්නති, අදුක්ඛමසුඛායපි වෙදනාය නිබ්බින්නති, නිබ්බින්නදං විරජ්ජති, විරාගා විමුච්චති, විමුක්තස්මිං විමුක්තමිති ඤාණං හොති; ‘බිණ්ණා ජාති, වුසිතං බ්‍රහ්මවරියං, කතං කරණියං, නාපරං ඉත්ථත්තායා’ති පජානාති’’ති (ම. නි. 2.205).

සාමීසං වා සුඛන්නිආදීසු සාමීසා සුඛා නාම පඤ්චකාමගුණාමිසනිස්සිතා ඡ ගෙහස්සිතසොමනස්සවෙදනා; නිරාමීසා සුඛා නාම ඡ නෙක්ඛම්මස්සිතසොමනස්සවෙදනා; සාමීසා දුක්ඛා නාම ඡ ගෙහස්සිතදොමනස්සවෙදනා; නිරාමීසා දුක්ඛා නාම ඡ නෙක්ඛම්මස්සිතදොමනස්සවෙදනා; සාමීසා අදුක්ඛමසුඛා නාම ඡ ගෙහස්සිතඋපෙක්ඛාවෙදනා; නිරාමීසා අදුක්ඛමසුඛා නාම ඡ නෙක්ඛම්මස්සිතඋපෙක්ඛාවෙදනා. තාසං විභාගො උපරිපණ්ණාසෙ පාළියං (ම. නි. 3.304 ආදයො) ආගතොයෙව. සො තං නිමිත්තන්ති සො තං වෙදනානිමිත්තං. ඛනිද්ධා වෙදනාසුති පරපුග්ගලස්ස වෙදනාසු. සුඛං වෙදනං වෙදයමානන්ති පරපුග්ගලං සුඛවෙදනං වෙදයමානං. අජ්ඣත්තඛනිද්ධාති කාලෙන අත්තනො කාලෙන පරස්ස වෙදනාසු චිත්තං උපසංහරති. ඉමස්මිං වාරෙ යස්මා නෙව අත්තා, න පරො නියමිතො; තස්මා වෙදනාපරිග්ගහමත්තමෙව දස්සෙතුං. “ඉධ භික්ඛු සුඛං වෙදනං සුඛා වෙදනා”තිආදි වුත්තං. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව. ඉමස්මිං පන පබ්බෙ සුද්ධවිපස්සනාව කට්ඨිතාති.

වෙදනානුපස්සනානිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චිත්තානුපස්සනානිද්දෙසවණ්ණනා

365. චිත්තානුපස්සනානිද්දෙසෙපි හෙට්ඨා වුත්තසදිසං වුත්තනෙයෙනෙව වෙදිතබ්බං. සරාගං වා චිත්තන්නිආදීසු පන සරාගන්ති අට්ඨවිධං ලොභසහගතං. චිත්තරාගන්ති ලොකියකුසලාබ්‍යාකතං. ඉදං පන යස්මා සම්මසනං න ධම්මසමොධානං, තස්මා ඉධ එකපදෙපි ලොකුත්තරං න ලබ්භති. යස්මා පහානෙකට්ඨවසෙන රාගාදීහි සහ චිත්තන්නි පභියන්ති, තස්මා ද්විසු පදෙසු නිජ්ජරියායෙන න ලබ්භන්තිති න ගභිතාති. සෙසානි චිත්තාරි අකුසලචිත්තානි නෙව පුරිමපදං, න පච්ඡිමපදං භජන්ති. සදොසන්ති දුට්ඨං දොමනස්සසහගතං. චිත්තදොසන්ති ලොකියකුසලාබ්‍යාකතං. සෙසානි දස අකුසලචිත්තානි නෙව පුරිමපදං, න පච්ඡිමපදං භජන්ති. සමොහන්ති විචිකිච්ඡාසහගතඤ්චෙව උද්ධච්චසහගතඤ්චාති දුට්ඨං. යස්මා පන මොහො සබ්බාකුසලෙසු උජ්ජජ්ජති, තස්මා සෙසානිපි ඉධ

වට්ටන්ති එව. ඉමස්මිං යෙව හි දුකෙ ද්වාදසාකුසලවිත්තානි පරියාදිණ්ණානීති.
 විතමොහන්ති ලොකියකුසලාඛ්‍යාකතං. සංඛිත්තන්ති ථිතමිද්ධානුපතිතං. එතඤ්ඤි
 සඬකුට්ඨවිත්තං නාම. වික්ඛිත්තන්ති උද්ධව්වසහගතං. එතඤ්ඤි පසංචිත්තං නාම.

මහග්ගතන්ති රූපාවචරං අරූපාවචරඤ්ච. අමහග්ගතන්ති කාමාවචරං.
 සඋත්තරන්ති කාමාවචරං. අනුත්තරන්ති රූපාවචරඤ්ච අරූපාවචරඤ්ච. තත්‍රාපි
 සඋත්තරං රූපාවචරං, අනුත්තරං අරූපාවචරමෙව. සමාහිතන්ති යස්ස අප්පනාසමාධි
 උපචාරසමාධි වා අත්ථි. අසමාහිතන්ති උභයසමාධිවිරහිතං. විමුක්තන්ති
 තදඬගවික්ඛම්භනවිමුක්තිහි විනිමුක්තං. අවිමුක්තන්ති උභයවිමුක්තිරහිතං;
 සමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිනිස්සරණවිමුක්තිනං පන ඉධ ඔකාසොව නත්ථි. සරාගමස්ස
 විත්තන්ති සරාගං අස්ස විත්තං. සෙසං භෙට්ඨා චුත්තනයත්තා උත්තානත්ථමෙව.
 ඉමස්මිම්පි පබ්බෙ සුද්ධවිපස්සනාව කථිතාති.

විත්තානුපස්සනානිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ධම්මානුපස්සනානිද්දෙසවණ්ණනා

නිවරණපබ්බවණ්ණනා

367. එත්තාවතා යස්මා කායානුපස්සනාය රූපක්ඛන්ධපරිග්ගහොව කථිතො,
 වෙදනානුපස්සනාය වෙදනාක්ඛන්ධපරිග්ගහොව විත්තානුපස්සනාය
 විඤ්ඤාණක්ඛන්ධපරිග්ගහොව තස්මා ඉදානි සම්පයුත්තධම්මසීසෙන
 සඤ්ඤාසඬ්ඛාරක්ඛන්ධපරිග්ගහම්පි කථෙතුං ධම්මානුපස්සනං දස්සෙන්තො
 කථඤ්ච භික්ඛුතිආදිමාහ. තත්ථ සන්තන්ති අභිණ්භසමුදාවාරවසෙන සංවිජ්ජමානං.
 අසන්තන්ති අසමුදාවාරවසෙන වා පහිනත්තා වා අවිජ්ජමානං. යථා වාති යෙන
 කාරණෙන කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදො හොති. තඤ්ච පජානාතීති තඤ්ච කාරණං
 පජානාති. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ සුභනිමිත්තෙ අයොනිසොමනසිකාරොන කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදො
 හොති. සුභනිමිත්තං නාම සුභම්පි සුභනිමිත්තං, සුභාරම්මණම්පි සුභනිමිත්තං.
 අයොනිසොමනසිකාරො නාම අනුපායමනසිකාරො උප්පථමනසිකාරො, අනිච්චෙ
 නිච්චන්ති වා දුක්ඛෙ සුඛන්ති වා අනත්තති අත්තාති වා අසුභෙ සුභන්ති වා
 මනසිකාරො. තං තත්ථ බහුලං පවත්තයතො කාමච්ඡන්දො උප්පජ්ජති. තෙනාහ
 භගවා –

“අත්ථි, භික්ඛවෙ, සුභනිමිත්තං. තත්ථ
 අයොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො – අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා
 කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස හියොයාභාවාය
 වෙසුල්ලායා”ති (සං. නි. 5.232).

අසුහනිමිත්තෙ පන යොනිසොමනසිකාරොනස්ස පහානං හොති. අසුහනිමිත්තං නාම අසුහමිපි අසුහනිමිත්තං, අසුහාරම්මණමිපි අසුහනිමිත්තං.

යොනිසොමනසිකාරො නාම උපායමනසිකාරො පථමනසිකාරො, අනිච්චෙ අනිච්චන්ති වා දුක්ඛෙ දුක්ඛන්ති වා අනත්තනි අනත්තාති වා අසුහෙ අසුහන්ති වා මනසිකාරො. තං තත්ථ ඛහුලං පවත්තයතො කාමච්ඡන්දො පභීයති. තෙනාහ භගවා

—

“අත්ථි, භික්ඛවෙ, අසුහනිමිත්තං. තත්ථ යොනිසොමනසිකාරඛහුලිකාරො අයමනාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස භියොයාහාවාය, වෙසුල්ලායා”ති (සං. නි. 5.232).

අපිව ඡ ධම්මා කාමච්ඡන්දස්ස පහානාය සංවත්තන්ති — අසුහනිමිත්තස්ස උග්ගහො, අසුහභාවනානුයොගො, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, භොජනෙ මත්තඤ්ඤතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති. දසවිධඤ්ඤි අසුහනිමිත්තං උග්ගණ්හන්තස්සාපි කාමච්ඡන්දො පභීයති, භාවෙන්තස්සාපි; ඉන්ද්‍රියෙසු පිහිතද්වාරස්සාපි; චතුත්තං පඤ්චන්තං ආලොපානං ඔකාසෙ සති උදකං පිචිත්වා යාපනසිලතාය භොජනෙ මත්තඤ්ඤනොපි. තෙන වුත්තං —

“චත්තාරො පඤ්ච ආලොපෙ, අභුත්වා උදකං පිවෙ; අලං ඵාසුචිහාරාය, පහිත්තස්ස භික්ඛුනො”ති. (ථෙරගා. 983);

අසුහකම්මිකතිස්සත්ථෙරසදියෙ අසුහභාවනාරතෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි කාමච්ඡන්දො පභීයති; ධානනිසප්පාදියු දසඅසුහනිස්සිතසප්පායකථායපි පභීයති. තෙන වුත්තං “ඡ ධම්මා කාමච්ඡන්දස්ස පහානාය සංවත්තන්ති”ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පහිනස්ස කාමච්ඡන්දස්ස අරහත්තමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොතීති පජානාති.

පටිඝනිමිත්තෙ අයොනිසොමනසිකාරෙන පන ඛ්‍යාපාදස්ස උප්පාදො හොති. තත්ථ පටිඝමිපි පටිඝනිමිත්තං නාම; පටිඝාරම්මණමිපි පටිඝනිමිත්තං. අයොනිසොමනසිකාරො සබ්බත්ථ එකලක්ඛණොව. තං තස්මිං නිමිත්තෙ ඛහුලං පවත්තයතො ඛ්‍යාපාදො උප්පජ්ජති. තෙනාහ භගවා —

“අත්ථි, භික්ඛවෙ, පටිඝනිමිත්තං. තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරඛහුලිකාරො — අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා ඛ්‍යාපාදස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා ඛ්‍යාපාදස්ස භියොයාහාවාය වෙසුල්ලායා”ති (සං. නි. 5.232).

මෙත්තාය පන වෙතොවිමුත්තියා යොනිසොමනසිකාරොනස්ස පහානං හොති. තත්ථ මෙත්තාති වුත්තෙ අප්පනාපි උපවාරොපි වට්ටති; වෙතොවිමුත්තීති අප්පනාව.

යොනියොමනසිකාරො චුත්තලක්ඛණොව. තං තත්ථ ඛහුලං පචත්තයතො
බ්‍යාපාදො පභියති. තෙනාහ භගවා –

“අත්ථී, භික්ඛවෙ, මෙත්තාවෙනොවිමුත්ති. තත්ථ
යොනියොමනසිකාරඛහුලීකාරො – අයමාභාරො අනුප්පන්තස්ස වා
බ්‍යාපාදස්ස උප්පාදාය, උප්පන්තස්ස වා බ්‍යාපාදස්ස භියොභාවාය,
වෙසුල්ලායා”ති (සං. නි. 5.232 ටොකං විසදිසං).

අපිව ඡ ධම්මා බ්‍යාපාදස්ස පහානාය සංචත්තන්ති – මෙත්තානිමිත්තස්ස
උග්ගහො, මෙත්තාභාවනානුයොගො, කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණා,
පටිසඬ්ඛානඛහුලීකතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති.
ඔදිස්සකානොදිස්සකදිසාඵරණානඤ්ඤි අඤ්ඤතරවසෙන මෙත්තං
උග්ගණ්හන්තස්සාපි බ්‍යාපාදො පභියති. ඔධිසො අනොධිසො දිසාඵරණවසෙන
මෙත්තං භාවෙන්තස්සාපි. ‘ත්ථං එතස්ස කුද්ධො කිං කරිස්සසි, කිමස්ස සීලාදීනි
විනාසෙතුං සක්ඛිස්සසි? නනු ත්ථං අත්තනො කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනො
කම්මෙනෙව ගම්ස්සසි? පරස්ස කුප්ඤ්ඤානං නාම
චිතචිතඬ්ඛාරතත්තඅයොසලාකගුථාදීනි ගහෙන්වා පරස්ස පහරිතුකාමතාසදිසං
හොති. එසොපි තච කුද්ධො කිං කරිස්සති? කිං තෙ සීලාදීනි විනාසෙතුං සක්ඛිස්සති?
එස අත්තනො කම්මෙනාගන්ත්වා අත්තනො කම්මෙනෙව ගම්ස්සති;
අප්පට්ඨිජිතපහෙණකං විය පටිචාතබ්බිත්තරජොමුට්ඨි විය ච එතස්සෙවෙස කොධො
මත්ථකෙ පතිස්සති’ති. එවං අත්තනො ච පරස්ස ච කම්මස්සකතං
පච්චවෙක්ඛතොපි, උභයකම්මස්සකතං පච්චවෙක්ඛිත්වා පටිසඬ්ඛානෙ ඨිතස්සාපි,
අස්සගුත්තත්ථෙරසදිසෙ මෙත්තාභාවනාරතෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි
බ්‍යාපාදො පභියති; ධානනිසප්පාදීසු මෙත්තානිස්සිතසප්පායකථායපි පභියති. තෙන
චුත්තං “ඡ ධම්මා බ්‍යාපාදස්ස පහානාය සංචත්තන්ති”ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි
පභිතස්ස බ්‍යාපාදස්ස අනාගාමිමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොතීති පජානාති.

අරතීතිආදීසු අයොනියොමනසිකාරොන ටීනමිද්ධස්ස උප්පාදො හොති. අරතී
නාම උක්කණ්ඨිතතා. තන්දී නාම කායාලසියතා. විජම්භිකා නාම කායවිනාමනා.
භත්තසම්මදො නාම භත්තමුච්ඡා භත්තපරිලාභො. වෙනසො ලීනත්තං නාම
විත්තස්ස ලීනාකාරො. ඉමෙසු අරතීආදීසු අයොනියොමනසිකාරං ඛහුලං
පචත්තයතො ටීනමිද්ධං උප්පජ්ජති. තෙනාහ භගවා –

“අත්ථී, භික්ඛවෙ, අරතී තන්දී විජම්භිකා භත්තසම්මදො වෙනසො ච
ලීනත්තං. තත්ථ අයොනියොමනසිකාරඛහුලීකාරො – අයමාභාරො
අනුප්පන්තස්ස වා ටීනමිද්ධස්ස උප්පාදාය, උප්පන්තස්ස වා ටීනමිද්ධස්ස
භියොභාවාය වෙසුල්ලායා”ති (සං. නි. 5.232).

ආරම්භධාතුආදීසු පන යොනියොමනසිකාරොනස්ස පහානං හොති. ආරම්භධාතු
නාම පඨමාරම්භවීරියං. නික්කමධාතු නාම කොසජ්ජතො නික්ඛන්තත්තා තතො

බලවතරං. පරක්කමධාතු නාම පරං පරං යානං අක්කමනතො තතොපි බලවතරං.
ඉමස්මිං තිස්සපහෙදෙ වීරියෙ යොනියොමනසිකාරං බහුලං පවත්තයතො ටීනමිද්ධං
පභියති. තෙනාහ භගවා –

“අත්ථි, භික්ඛවෙ, ආරම්භධාතු, නික්කමධාතු, පරක්කමධාතු. තත්ථ
යොනියොමනසිකාරබහුලීකාරො – අයමනාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා
ටීනමිද්ධස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා ටීනමිද්ධස්ස භියොයාභාවාය,
වෙපුල්ලායා”ති (සං. නි. 5.232).

අපිව ඡ ධම්මා ටීනමිද්ධස්ස පභානාය සංවත්තන්ති – අතිභොජනෙ
නිමිත්තග්ගාහො, ඉරියාපථසම්පරිවත්තනතා, ආලොකසඤ්ඤාමනසිකාරො,
අබ්භොකාසවාසො, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති. ආහරහත්ථක භුත්තවමිතක
තත්ත්වට්ඨක අලංසාට්ඨක කාකමාසකභොජනං භුඤ්ජිත්වා රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානෙ
නිසින්නස්ස භි සමණධම්මං කරොතො ටීනමිද්ධං මහාහත්ථි විය ඔත්ථරන්නං
ආගච්ඡති. චතුපඤ්චආලොපඛිකාසං පන යපෙත්වා පානියං පිවිත්වා යාපනසීලස්ස
භික්ඛුතො තං න භොතිති අතිභොජනෙ නිමිත්තං ගණ්හන්තස්සාපි ටීනමිද්ධං
පභියති. යස්මිං ඉරියාපථෙ ටීනමිද්ධං ඔක්කමති තතො අඤ්ඤං
පරිවත්තෙන්තස්සාපි, රත්තිං චන්දාලොකදීපාලොකඋක්කාලොකෙ දිවා
සූරියාලොකං මනසිකරොත්තස්සාපි, අබ්භොකාසෙ වසන්තස්සාපි,
මහාකස්සපත්ථෙරසදිසෙ පභිනටීනමිද්ධෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි
ටීනමිද්ධං පභියති; යානනිසප්පාදිසු ධුතඪගනිස්සිතසප්පායකථායපි පභියති. තෙන
වුත්තං “ඡ ධම්මා ටීනමිද්ධස්ස පභානාය සංවත්තන්ති”ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි
පභිනස්ස ටීනමිද්ධස්ස අරහත්තමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො භොතිති පජානාති.

වෙනසො අවුපසමෙ අයොනියොමනසිකාරෙන උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස
උප්පාදො භොති. අවුපසමො නාම අවුපසන්නාකාරො; උද්ධච්චකුක්කුච්චමෙවෙනං
අත්ථතො. තත්ථ අයොනියොමනසිකාරං බහුලං පවත්තයතො උද්ධච්චකුක්කුච්චං
උප්පජ්ජති. තෙනාහ භගවා –

“අත්ථි, භික්ඛවෙ, වෙනසො අවුපසමො. තත්ථ
අයොනියොමනසිකාරබහුලීකාරො – අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා
උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස
භියොයාභාවාය වෙපුල්ලායා”ති (සං. නි. 5.232).

සමාධිසඬ්ඛාතෙ පන වෙනසො වුපසමෙ යොනියොමනසිකාරෙනස්ස පභානං
භොති. තෙනාහ භගවා –

“අත්ථි, භික්ඛවෙ, වෙනසො වුපසමො. තත්ථ
යොනියොමනසිකාරබහුලීකාරො – අයමනාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා
උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස
භියොයාභාවාය, වෙපුල්ලායා”ති (සං. නි. 5.232).

අපිව ඡ ධම්මා උද්ධව්වකුක්කුච්චස්ස පභානාය සංවත්තන්ති – බහුස්සුතතා, පරිපුච්ඡකතා, විනයෙ පකතඤ්ඤතා, වුඩ්ඨසෙවිතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති. බාහුසච්චෙනපි හි එකං වා ද්වෙ වා තයො වා චත්තාරො වා පඤ්ච වා නිකායෙ පාළිවසෙන ච අත්ථවසෙන ච උග්ගණ්හන්තස්සාපි උද්ධව්වකුක්කුච්චං පභීයති. කප්පියාකප්පියපරිපුච්ඡාබ්‍රලස්සාපි, විනයපඤ්ඤත්තියං විණ්ණවසිභාවතාය පකතඤ්ඤනොපි, වුඩ්ඨෙ මහල්ලකත්ථෙරෙ උපසඬකමන්තස්සාපි, උපාලිත්ථෙරසදිසෙ විනයධරෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සපි උද්ධව්වකුක්කුච්චං පභීයති; යානනිසප්පාදිසු කප්පියාකප්පියනිස්සිතසප්පායකථායපි පභීයති. තෙන වුත්තං ‘‘ඡ ධම්මා උද්ධව්වකුක්කුච්චස්ස පභානාය සංවත්තන්ති’’ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පභීනෙ උද්ධව්වකුක්කුච්චෙ උද්ධව්වස්ස අරහත්තමග්ගෙන කුක්කුච්චස්ස අනාගාමිමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොතීති පජානාති.

විචිකිච්ඡායානීයෙසු ධම්මෙසු අයොනිසොමනසිකාරෙන විචිකිච්ඡාය උප්පාදො හොති. විචිකිච්ඡායානීයා ධම්මා නාම පුනප්පුනං විචිකිච්ඡාය කාරණත්තා විචිකිච්ඡාව. තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරං බහුලං පවත්තයතො විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජති. තෙනාහ භගවා –

‘‘අත්ථී, භික්ඛවෙ, විචිකිච්ඡායානීයා ධම්මා. තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො – අයමාහාරො අනුප්පන්තාය වා විචිකිච්ඡාය උප්පාදාය, උප්පන්තාය වා විචිකිච්ඡාය භියොයාභාවාය වෙපුල්ලායා’’ති (සං. නි. 5.232).

කුසලාදිධම්මෙසු යොනිසොමනසිකාරෙන පනස්සා පභානං හොති. තෙනාහ භගවා –

‘‘අත්ථී, භික්ඛවෙ, කුසලාකුසලා ධම්මා, සාවජ්ජානවජ්ජා ධම්මා, භීනප්පණීතා ධම්මා, කණ්හසුක්කසප්පට්ඨාගා ධම්මා. තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො – අයමනාහාරො අනුප්පන්තාය වා විචිකිච්ඡාය උප්පාදාය, උප්පන්තාය වා විචිකිච්ඡාය භියොයාභාවාය, වෙපුල්ලායා’’ති (සං. නි. 5.232).

අපිව ඡ ධම්මා විචිකිච්ඡාය පභානාය සංවත්තන්ති – බහුස්සුතතා, පරිපුච්ඡකතා, විනයෙ පකතඤ්ඤතා, අධිමොක්ඛබ්‍රලතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති. බාහුසච්චෙනපි හි එකං වා...පෙ.... පඤ්ච වා නිකායෙ පාළිවසෙන ච අත්ථවසෙන ච උග්ගණ්හන්තස්සාපි විචිකිච්ඡා පභීයති. තිණි රතනානි ආරබ්භ පරිපුච්ඡාබ්‍රලස්සාපි, විනයෙ විණ්ණවසිභාවස්සාපි, තිසු රතනෙසු ඔකප්පතියසද්ධාසඬබ්‍රතඅධිමොක්ඛබ්‍රලස්සාපි, සද්ධාධිමුත්තෙ වක්කලිත්ථෙරසදිසෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි විචිකිච්ඡා පභීයති. යානනිසප්පාදිසු තිණිණං රතනානං ගුණනිස්සිතසප්පායකථායපි පභීයති. තෙන

වුත්තං “ඡ ධම්මා විචිකිච්ඡාය පභානාය සංවත්තන්ති” ති. ඉමෙහි පන ඡහි ධම්මෙහි පභිනාය විචිකිච්ඡාය සොතාපත්තිමග්ගෙන ආයතිං අනුප්පාදො හොතීති පජානාති.

නිවරණපබ්බවණ්ණනා.

බොජ්ඣංගපබ්බවණ්ණනා

බොජ්ඣංගපබ්බවෙ සන්තන්ති පටිලාභවසෙන විජ්ජමානං. අසන්තන්ති අප්පටිලාභවසෙන අවිජ්ජමානං. යථා ව අනුප්පන්නස්සාතිආදීසු පන සතිසම්බොජ්ඣංගස්ස තාව –

“අත්ථි, භික්ඛවෙ, සතිසම්බොජ්ඣංගට්ඨානීයා ධම්මා. තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබ්භුලීකාරො – අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා සතිසම්බොජ්ඣංගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා සතිසම්බොජ්ඣංගස්ස භියොයාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා සංවත්තන්ති” ති (සං. නි. 5.183) – එවං උප්පාදො හොති. තත්ථ සතියෙව සතිසම්බොජ්ඣංගට්ඨානීයා ධම්මා. යොනිසොමනසිකාරො වුත්තලක්ඛණොයෙව. තං තත්ථ බ්භුලං පවත්තයතො සතිසම්බොජ්ඣංගො උප්පජ්ජති.

අපිව චත්තාරො ධම්මා සතිසම්බොජ්ඣංගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති – සතිසම්පජ්ඤ්ඤං, මුට්ඨස්සතිපුග්ගලපරිවජ්ජනතා, උපට්ඨිතස්සතිපුග්ගලසෙවනතා, තදධිමුත්තතාති. අභික්කන්තාදීසු හි සත්තසු යානෙසු සතිසම්පජ්ඤ්ඤෙන, භත්තනික්ඛිත්තකාකසදිසෙ මුට්ඨස්සතිපුග්ගලෙ පරිවජ්ජනෙන, තිස්සදත්තත්ථෙරඅභයත්ථෙරසදිසෙ උපට්ඨිතස්සතිපුග්ගලෙ සෙවනෙන, යානනිසජ්ජාදීසු සතිසමුට්ඨාපනත්ථං නින්තපොණපබ්භාරවිත්තතාය ව සතිසම්බොජ්ඣංගො උප්පජ්ජති. එවං චතුහි කාරණෙහි උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපුරි හොතීති පජානාති.

ධම්මවිවයසම්බොජ්ඣංගස්ස පන –

“අත්ථි, භික්ඛවෙ, කුසලාකුසලා ධම්මා...පෙ.... කණ්ඞසුක්කසප්පට්ඨානා ධම්මා. තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබ්භුලීකාරො – අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා ධම්මවිවයසම්බොජ්ඣංගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා ධම්මවිවයසම්බොජ්ඣංගස්ස භියොයාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා සංවත්තන්ති” ති (සං. නි. 5.232) –

එවං උප්පාදො හොති.

අපිව සත්ත ධම්මා ධම්මවිවයසම්බොජ්ඣංගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති – පරිපුච්ඡකතා, චත්ථුච්ඡිදකිරියා, ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා, දුප්පජ්ඤ්ඤපුග්ගලපරිවජ්ජනා, පඤ්ඤවත්තපුග්ගලසෙවනා,

ගම්භීරඤාණුවරියපච්චවෙක්ඛණා, තදධිමුත්තතාති. තත්ථ පරිපුච්ඡකතාති
 බන්ධධාතුආයතනඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣංගභිගභිගඤ්ඤානසමථවිපස්සනානං
 අත්ථසන්තිස්සිතපරිපුච්ඡාබහුලතා. චත්ථුච්ඡදකිරියාති අජ්ඣත්තිකබාහිරානං
 චත්ථුනං විසදභාවකරණං. යදා හිස්ස කෙසනබලොමාති දීඝාති හොන්ති, සරීරං වා
 උස්සන්තදොසඤ්චෙව සෙදමලමක්ඛිතඤ්ච, තදා අජ්ඣත්තිකං චත්ථු අවිසදං හොති
 අපරිසුද්ධං. යදා පන චීවරං ජිණ්ණං කිලිට්ඨං දුග්ගන්ධං හොති, සෙනාසනං වා
 උක්ලාපං, තදා බාහිරං චත්ථු අවිසදං හොති අපරිසුද්ධං. තස්මා කෙසාදිජෙදනෙන
 උද්ධංචිරෙවනඅධොචිරෙවනාදීහි සරීරසල්ලහුකභාවකරණෙන,
 උච්ඡාදනන්භාපනෙන ච අජ්ඣත්තිකචත්ථු විසදං කාතබ්බං.
 සුචිකම්මධොවනරජනපරිභණ්ඩකරණාදීහි බාහිරචත්ථු විසදං කාතබ්බං. එතස්මිඤ්ඤි
 අජ්ඣත්තිකබාහිරචත්ථුමිහි අවිසදෙ උප්පන්නෙනසු චිත්තවෙතසිකෙසු ඤාණම්පි
 අවිසදං හොති අපරිසුද්ධං; අපරිසුද්ධාති දීපකපල්ලකචට්ටිතෙලාති නිස්සාය
 උප්පන්නදීපසිබාය ඔභාසො විය. විසදෙ පන අජ්ඣත්තිකබාහිරචත්ථුමිහි
 උප්පන්නෙනසු චිත්තවෙතසිකෙසු ඤාණම්පි විසදං හොති පරිසුද්ධාති
 දීපකපල්ලකචට්ටිතෙලාති නිස්සාය උප්පන්නදීපසිබාය ඔභාසො විය. තෙන චූත්තං
 “චත්ථුච්ඡදකිරියා ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣංගස්ස උප්පාදාය සංවත්තති” ති.

ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා නාම සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං සමභාවකරණං. සචෙ
 හිස්ස සද්ධිත්තියං බලවං හොති, ඉතරාති මන්දාති, තතො චිරිසිත්තියං පග්ගහකිච්චං,
 සතිත්තියං උපට්ඨානකිච්චං, සමාධිත්තියං අවික්ඛෙපකිච්චං, පඤ්ඤිත්තියං
 දස්සනකිච්චං කාතුං න සක්කොති. තස්මා තං ධම්මසභාවපච්චවෙක්ඛණෙන වා යථා
 වා මනසිකරොතො බලවං ජානං, තථා අමනසිකාරෙන භාපෙතබ්බං.
 චක්කලිත්ථෙරචත්ථු චෙත්ථ නිදස්සනං. සචෙ පන චිරිසිත්තියං බලවං හොති, අථ
 නෙව සද්ධිත්තියං අධිමොක්ඛකිච්චං කාතුං සක්කොති, න ඉතරාති ඉතරකිච්චභෙදං.
 තස්මා තං පස්සද්ධාදිභාවනාය භාපෙතබ්බං. තත්‍රාපි සොණත්ථෙරචත්ථු
 දස්සෙතබ්බං. එවං සෙසෙසුපි එකස්ස බලවභාවෙ සති ඉතරෙසං අත්තනො කිච්චෙසු
 අසමත්ථතා වෙදිතබ්බා.

විසෙසතො පනෙත්ථ සද්ධාපඤ්ඤානං සමාධිචිරියානඤ්ච සමතං පසංසන්ති.
 බලවසද්ධො හි මන්දපඤ්ඤො මුද්ධප්පසන්නො හොති, අචත්ථුස්මිං පසිදති.
 බලවපඤ්ඤො මන්දසද්ධො කෙරාටිකපක්ඛං භජති, භෙසජ්ජසමුට්ඨිතො විය
 රොගො අතෙකිච්ඡො හොති ‘චිත්තුප්පාදමත්තෙනෙව කුසලං හොති’ ති අතිධාවිත්වා
 දානාදීනි පුඤ්ඤානි අකරොන්තො නිරයෙ උප්පජ්ජති. උභින්නං පන සමතාය
 චත්ථුස්මිංයෙව පසිදති. බලවසමාධිං පන මන්දචිරියං, සමාධිස්ස
 කොසජ්ජපක්ඛන්තා, කොසජ්ජං අධිභවති. බලවචිරියං මන්දසමාධිං, චිරියස්ස
 උද්ධච්චපක්ඛන්තා, උද්ධච්චං අධිභවති. සමාධි පන චිරියෙන සංයොජිතො
 කොසජ්ජෙ පතිතුං න ලහති. චිරියං සමාධිනා සංයොජිතං උද්ධච්චෙ පතිතුං න
 ලහති. තස්මා තදුභයම්පි සමං කාතබ්බං. උභයසමතාය හි අප්පනා හොති. අපිච
 සමාධිකම්මිකස්ස බලවතීපි සද්ධා වට්ටති. එවං සො සද්දහන්තො ඔකප්පෙන්නො
 අප්පනං පාපුණ්සස්සති.

සමාධිපඤ්ඤාපු පන සමාධිකම්මිකස්ස එකග්ගතා බලවතී වට්ටති. එවඤ්ඤා සො අප්පනං පාපුණාති. විපස්සනාකම්මිකස්ස පඤ්ඤා බලවතී වට්ටති. එවඤ්ඤා සො ලක්ඛණපට්ඨෙධං පාපුණාති. උභින්නං පන සමත්තා අප්පනා භොති යෙව. සති පන සබ්බත්ථ බලවතී වට්ටති. සති හි චිත්තං උද්ධච්චපක්ඛිකානං සද්ධාවීරියපඤ්ඤානං වසෙන උද්ධච්චපාතතො, කොසජ්ජපක්ඛිකෙන ච සමාධිනා කොසජ්ජපාතතො රක්ඛති. තස්මා සා, ලොණුධුපනං විය සබ්බබ්බාසද්දෙනෙසු, සබ්බකම්මිකඅමච්චො විය ච සබ්බරාජකිච්චෙසු, සබ්බත්ථ ඉච්ඡිතබ්බා. තෙනාහ ‘සති ච පන සබ්බත්ථිකා වුත්තා භගවතා. කිං කාරණා? චිත්තඤ්ඤා සතිපට්ඨසරණං, ආරක්ඛපච්චපට්ඨානා ච සති; න චිතා සතියා චිත්තස්ස පග්ගහනිග්ගහො භොති’ ති.

දුප්පඤ්ඤාපුග්ගලපරිවජ්ජනා නාම බන්ධාදිභෙදෙ අනොගාල්භපඤ්ඤානං දුම්මෙධපුග්ගලානං ආරකා පරිවජ්ජනං. පඤ්ඤාචන්ත්‍යුග්ගලසෙවනා නාම සමපඤ්ඤාසලක්ඛණපරිග්ගාහිකාය උදයබ්බයපඤ්ඤාය සමන්තාගතපුග්ගලසෙවනා. ගම්භීරඤ්ඤාණුවරියපච්චවෙක්ඛණා නාම ගම්භීරෙසු බන්ධාදීසු පවත්තාය ගම්භීරපඤ්ඤාය පහෙදපච්චවෙක්ඛණා. තදධිමුත්තතා නාම යානනිසජ්ජාදීසු ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකඛිගසමුට්ඨාපනත්ථං නින්තපොණපබ්භාරචිත්තතා. එවං උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපුරි භොතීති පජානාති.

වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස –

“අත්ථි, භික්ඛවෙ, ආරම්භධාතු නික්කමධාතු පරක්කමධාතු. තත්ථ යොනියොමනසිකාරබ්භුලීකාරො – අයමාභාරො අනුප්පන්නස්ස චා වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස චා වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භියොයාභාවාය වෙසුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා සංවත්තති” ති (සං. නි. 5.232) –

එවං උප්පාදො භොති.

අපිච එකාදස ධම්මා වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති – අපායභයපච්චවෙක්ඛණතා, ආනිසංසදස්සාවිතා, ගමනවීථිපච්චවෙක්ඛණතා, පිණ්ඩපාතාපවායනතා, දායජ්ජමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා, සත්ථුමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා, ජාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා, සබ්බභවාරිමහත්තපච්චවෙක්ඛණතා, කුසිත්තපුග්ගලපරිවජ්ජනතා, ආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවනතා, තදධිමුත්තතා.

තත්ථ නිරයෙසු පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණතො පට්ඨාය මහාදුක්ඛං අනුභවනකාලෙපි, තිරච්ඡාන යොනියං ජාලක්ඛිපකුමීනාදීහි ගහිතකාලෙපි, පාවනකණ්ටකාදිප්පභාරාවිතුන්නස්ස පන සකට්ඨනාදිකාලෙපි, පෙත්තිවිසයෙ අනෙකානිපි වස්සසහස්සානි එකං බුද්ධන්තරම්පි බුද්ධිපාසාහි ආතුරීභුතකාලෙපි, කාලකඤ්ඡිකඅසුරෙසු සට්ඨිහත්ථඅසිතිහත්ථප්පමාණෙන අට්ඨිවම්මත්තෙනෙව

අත්තභාවෙන වාතාතපාදිදුක්ඛානුභවනකාලෙපි න සක්කා වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගං උප්පාදෙතුං. ‘අයමෙව තෙ, භික්ඛු, කාලො වීරියකරණායා’ති එවං අපායභයං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි වීරියසම්බොජ්ඣකඛිගො උප්පජ්ජති. ‘න සක්කා කුසිතෙන නව ලොකුත්තරධම්මා ලද්ධුං; ආරද්ධවීරියෙනෙව සක්කා; අයමානිසංසො වීරියස්සා’ති එවං ආනිසංසදස්සාවිනොපි උප්පජ්ජති.

‘සබ්බඛුද්ධපච්චෙකඛුද්ධමහාසාවකෙහෙව තෙ ගතමග්ගො ගන්තබ්බො; සො ච න සක්කා කුසිතෙන ගන්තු’න්ති එවං ගමනවීරීං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි උප්පජ්ජති.

‘යෙ තං පිණ්ඩපාතාදීහි උපට්ඨන්ති, ඉමෙ තෙ මනුස්සා නෙව ඤාතකා, න දාසකම්මකරා, නාපි තං නිස්සාය ‘ජීවිස්සාමා’ති තෙ පණිතානි පිණ්ඩපාතාදීනි දෙන්ති; අථ බො අත්තනො කාරානං මහජ්ඣලතං පච්චාසිංසමානා දෙන්ති. සත්ථාරාපි ‘අයං ඉමෙ පච්චයෙ පරිභුඤ්ජිත්වා කායදළ්ඨිබ්බුලො සුඛං විහරිස්සති’ති න එවඤ්ච සම්පස්සනා තුය්හං පච්චයා අනුඤ්ඤා; අථ බො ‘අයං ඉමෙ පරිභුඤ්ජමානො සමණධම්මං කත්වා වට්ටදුක්ඛතො මුච්චිස්සති’ති තෙ පච්චයා අනුඤ්ඤාතා. සො දානි ත්වං කුසිතො විහරන්තො න තං පිණ්ඩපාතං අපචායිස්සසි. ආරද්ධවීරියස්සෙව හි පිණ්ඩපාතාපවායනං නාම හොති’ති එවං පිණ්ඩපාතාපවායනං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි උප්පජ්ජති, මහාමිත්තත්ථෙරස්ස විය.

ථෙරො කිර කස්සකලෙණෙ නාම පට්ඨස්ති. තස්ස ච ගොචරගාමෙ එකා මහාඋපාසිකා ථෙරං පුත්තං කත්වා පට්ඨග්ගති. සා එකදිවසං අරඤ්ඤං ගච්ඡන්ති ධිතරං ආහ – “අම්ම, අසුකස්මිං යානෙ පුරාණතණ්ඩුලා, අසුකස්මිං බීරං, අසුකස්මිං සජ්ජි, අසුකස්මිං එාණිතං. තච භාතිකස්ස අයාමිත්තස්ස ආගතකාලෙ භත්තං පචිත්වා බීරසජ්ජිඑාණිතෙහි සද්ධිං දෙහි, ත්වඤ්ච භුඤ්ජෙය්‍යාසි”ති. “ත්වං පන කිං භුඤ්ජිස්සසි, අම්මා”ති? “අහං පන හියෙයා පක්කං පාරිවාසිකභත්තං කඤ්ජියෙන භුත්තම්හි”ති. “දිවා කිං භුඤ්ජිස්සසි, අම්මා”ති? “සාකපණ්ණං පක්ඛිපිත්වා කණතණ්ඩුලෙහි අම්බිලයාගුං පචිත්වා යපෙහි, අම්මා”ති.

ථෙරො වීචරං පාරුපිත්වා පත්තං නිහරන්තොව තං සද්දං සුත්වා අත්තානං ඔවදි – ‘මහාඋපාසිකා කිර කඤ්ජියෙන පාරිවාසිකභත්තං භුඤ්ජි; දිවාපි කණපණ්ණම්බිලයාගුං භුඤ්ජිස්සති; තුය්හං අත්ථාය පන පුරාණතණ්ඩුලාදීනි ආචික්ඛති. තං නිස්සාය බො පනෙසා නෙව බෙත්තං, න වත්ථුං, න භත්තං, න වත්ථං පච්චාසිස්සති; තිස්සො පන සම්පත්තියො පත්ථයමානා දෙති. ත්වං එතිස්සා තා සම්පත්තියො දාතුං සක්ඛිස්සසි, න සක්ඛිස්සසිති? අයං බො පන පිණ්ඩපාතො තයා සරාගෙන සදොසෙන සමොහෙන න සක්කා භුඤ්ජිතු’න්ති පත්තං ථවිකාය පක්ඛිපිත්වා ගණ්ඨිකං මුඤ්චිත්වා නිවත්තිත්වා කස්සකලෙණමෙව ගන්ත්වා පත්තං හෙට්ඨාමඤ්ඤෙව වීචරං වීචරවංසෙ යපෙත්වා ‘අරහත්තං අපාපුණිත්වා න නික්ඛම්ස්සාමි’ති වීරියං අධිට්ඨන්ති නිසීදි. දීඝරත්තං අප්පමත්තො හුත්වා නිවුත්ථන්ති චිපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා පුරෙහත්තමෙව අරහත්තං පත්වා විකසමානම්ච පදුමං මහාබිණාසවො සිතං කරොන්තොව නිසීදි. ලෙණද්වාරෙ රුක්ඛම්හි අධිවත්ථා දෙවතා –

“නමො තෙ පුරිසාජඤ්ඤ, නමො තෙ පුරිසුත්තම;
යස්ස තෙ ආසවා බිණා, දක්ඛිණෙය්‍යාසි මාරිසා” ති.

උදානං උදානෙන්වා – ‘හත්තෙ, පිණ්ඩාය පව්ට්ඨානං තුම්භාදිසානං
අරහන්තානං භික්ඛං දත්වා මහල්ලකිත්ථියො දුක්ඛා මුච්චිස්සන්ති’ ති ආභ.

ථෙරො උට්ඨහිත්වා ද්වාරං විවරිත්වා කාලං ඔලොකෙන්තො ‘පාතොයෙවා’ ති
ඤ්ඤත්වා පත්තව්වරමාදාය ගාමං පාවිසි. දාරිකාපි හත්තං සම්පාදෙන්වා ‘ඉදානි මෙ
භාතා ආගමිස්සති, ඉදානි මෙ භාතා ආගමිස්සතිති ද්වාරං විවරිත්වා ඔලොකයමානා
නිසිදි. සා, ථෙරෙ සරද්වාරං සම්පත්තෙ, පත්තං ගහෙන්වා සප්පිඨාණිකයොජිතස්ස
බිරපිණ්ඩපාතස්ස පුරෙත්වා හත්ථෙ යපෙසි. ථෙරො ‘සුඛං භොතු’ ති අනුමොදනං
කත්වා පක්කාමි. සාපි තං ඔලොකයමානා අට්ඨාසි.

ථෙරස්ස හි තදා අතිවිය පරිසුද්ධො ඡව්වණ්ණො අභොසි, විජ්ජසන්නානි
ඉන්ද්‍රියානි, මුඛං ඛන්ධනා මුත්තතාලපක්කං විය අතිවිය විරොචිත්ථ. මහාඋපාසිකා
අරඤ්ඤා ආගන්ත්වා – “කිං, අම්ම, භාතිකො තෙ ආගතො” ති පුච්ඡි. සා සබ්බං තං
පවත්තිං ආරොචෙසි. උපාසිකා ‘අජ්ජ මෙ පුත්තස්ස පබ්බජිතකිච්චං මත්ථකං
පත්ත’න්ති ඤ්ඤත්වා “අභිරමති තෙ, අම්ම, භාතා බුද්ධසාසනෙ, න උක්කණ්ඨති” ති
ආභ.

මහත්තං බො පනෙතං සත්ථු දායජ්ජං යදිදං සත්ත අරියධනානි නාම. තං න
සක්කා කුසිතෙන ගහෙතුං. යථා හි විජ්ජපිපන්නං පුත්තං මාතාපිතරො ‘අයං
අම්භාකං අපුත්තො’ ති පරිබාහිරං කරොන්ති; සො තෙසං අව්චයෙන දායජ්ජං න
ලහති; එවං කුසිතොපි ඉදං අරියධනදායජ්ජං න ලහති, ආරද්ධවිරියොව ලහතිති
දායජ්ජමහත්තං පව්චචෙක්ඛන්තොපි උජ්ජජ්ජති. ‘මහා බො පන තෙ සත්ථා.
සත්ථුනො හි තෙ මාතුකුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිගණ්හනකාලෙපි අභිනික්ඛමනෙපි
අභිසම්බොධියම්පි
ධම්මචක්කපවත්තනයමකපාටිභාරියදෙවොරොහනආයුසඬ්ඛාරවොස්සජ්ජනෙසුපි
පරිනිබ්බානකාලෙපි දසසහස්සිලොකධාතු කම්පිත්ථ. යුත්තං නු තෙ එවරුපස්ස
සත්ථුනො සාසනෙ පබ්බජිත්වා කුසිතෙන හවිතු’න්ති එවං සත්ථුමහත්තං
පව්චචෙක්ඛන්තොපි උජ්ජජ්ජති.

‘ජාතියාපි ත්ථං ඉදානි න ලාමකජාතිකොසි; අසම්භින්තාය
මහාසම්මතපචෙණියා ආගතෙ ඔක්කාකරාජවංසෙ ජාතො;
සිරිසුද්ධොදනමහාරාජස්ස ච මහාමායාදෙවියා ච නත්තා; රාහුලහද්දස්ස කනිට්ඨො.
තයා නාම එවරුපෙන ජිනපුත්තෙන හුත්වා න යුත්තං කුසිතෙන විහරිතු’න්ති එවං
ජාතිමහත්තං පව්චචෙක්ඛන්තොපි උජ්ජජ්ජති. ‘සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානා චෙව
අසීතිමහාසාවකා ච වීරියෙනෙව ලොකුත්තරධම්මං පටිවිජ්ඣංසු. ත්ථං එතෙසං
සබ්බමොචාරිතං මග්ගං පටිපජ්ජසි, නප්පටිපජ්ජසි’ ති එවං සබ්බමොචාරිමහත්තං
පව්චචෙක්ඛන්තොපි උජ්ජජ්ජති.

කුවිජිං පුරෙත්වා ධීනඅජගරසදිසෙ විස්සට්ඨකායිකවෙනසිකවීරියෙ
කුසිතපුග්ගලෙ පරිවජ්ජෙන්තස්සාපි ආරද්ධවීරියෙ පහිතත්තෙ පුග්ගලෙ
සෙවන්තස්සාපි ධානනිසජ්ජාදිසු විරියුප්පාදනත්ථං නින්තපොණපබ්භාරචිත්තස්සාපි
උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්තස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරි භොතීති
පජානාති.

පිතිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස –

“අත්ථි, හික්ඛවෙ, පිතිසම්බොජ්ඣකඛිගට්ඨානීයා ධම්මා. තත්ථ
යොනිසොමනසිකාරබ්බුලීකාරො – අයමාභාරො අනුප්පන්තස්ස වා
පිතිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්තස්ස වා පිතිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස
හියොයාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපූරියා සංවත්තති”ති (සං. නි. 5.232)

එවං උප්පාදො භොති. තත්ථ පිතියෙව පිතිසම්බොජ්ඣකඛිගට්ඨානීයා ධම්මා
නාම. තස්සා උප්පාදකමනසිකාරො යොනිසොමනසිකාරො නාම.

අපිව එකාදස ධම්මා පිතිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති –
බුද්ධානුස්සති, ධම්මසඛිසසීලවාගදෙවනානුස්සති, උපසමානුස්සති,
ලුබ්භුග්ගලපරිවජ්ජනතා, සිනිද්ධපුග්ගලසෙවනතා,
පසාදනීයසුත්තන්තපච්චවෙක්ඛණතා, තදධිමුත්තතාති.

බුද්ධගුණෙ අනුස්සරන්තස්සාපි හි යාව උපචාරා සකලසරීරං ඵරමානො
පිතිසම්බොජ්ඣකඛිගො උප්පජ්ජති; ධම්මසඛිසගුණෙ අනුස්සරන්තස්සාපි, දීඝරත්තං
අක්ඛණ්ඩං කත්වා රක්ඛිතං චතුපාරිසුද්ධිසීලං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, ගිහිනො
දසසීලං පඤ්චසීලං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, දුබ්භික්ඛහයාදීසු පණිතං භොජනං
සබ්බුග්ගවාරිතං දත්වා ‘එවං නාම අදම්භා’ති වාගං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, ගිහිනොපි
ඵවරුපෙ කාලෙ සීලවන්තානං දින්තදානං පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, යෙහි ගුණෙහි
සමන්තාගතා දෙවතා දෙවත්තං පත්තා තථාරූපානං ගුණානං අත්තති අත්ථිතං
පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, සමාපත්තියා වික්ඛම්භිතෙ කිලෙසෙ සට්ඨිපි සත්තතිපි
වස්සානි න සමුදාවරන්තීති පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි,
චෙතියදස්සනබොධිදස්සනථෙරදස්සනෙසු අසක්කච්චකිරියාය සංසූචිතලුබ්භාවෙ
බුද්ධාදීසු පසාදසිනෙභාභාවෙන ගද්දහපිට්ඨෙ රජසදිසෙ ලුබ්භුග්ගලෙ
පරිවජ්ජෙන්තස්සාපි, බුද්ධාදීසු පසාදබ්බුලෙ මුදුවිත්තෙ සිනිද්ධපුග්ගලෙ
සෙවන්තස්සාපි, රතනත්තයගුණපරිදීපකෙ පසාදනීයසුත්තන්තෙ
පච්චවෙක්ඛන්තස්සාපි, ධානනිසජ්ජාදිසු පිතිඋප්පාදනත්ථං
නින්තපොණපබ්භාරචිත්තස්සාපි උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්තස්ස පනස්ස
අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරි භොතීති පජානාති.

පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස –

“අත්ථි, භික්ඛවෙ, කායපස්සද්ධි චිත්තපස්සද්ධි. තත්ථ
 යොනිසොමනසිකාරබ්බුලීකාරො – අයමාභාරො අනුප්පන්නස්ස වා
 පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා
 පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භියොයාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා
 සංවත්තති”ති (සං. නි. 5.232) –

එවං උප්පාදො හොති. අපිච සත්ත ධම්මා පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස
 උප්පාදාය සංවත්තන්ති – පණිතභොජනසෙවනතා, උතුසුබසෙවනතා,
 ඉරියාපට්ඨුබසෙවනතා, මජ්ඣන්තපයොගතා, සාරද්ධකායපුග්ගලපරිවජ්ජනතා,
 පස්සද්ධිකායපුග්ගලසෙවනතා, තදධිමුත්තතාති. පණිතඤ්ඨි සිනිද්ධං
 සප්පායභොජනං භුඤ්ජන්නස්සාපි, සීතුණ්හෙසු උතුසු යානාදීසු ව ඉරියාපට්ඨු
 සප්පායං උතුඤ්ච ඉරියාපට්ඨු සෙවන්නස්සාපි පස්සද්ධි උප්පජ්ජති. යො පන
 මහාපුරිසජාතිකො සබ්බඋතුඉරියාපට්ඨකම්මොව හොති, න තං සන්ධායෙතං වුත්තං.
 යස්ස සභාගච්ඡභාගතා අත්ථි, තස්සෙව ච්ඡභාගෙ උතුඉරියාපට්ඨ වජ්ජෙත්වා
 සභාගෙ සෙවන්නස්සාපි උප්පජ්ජති. මජ්ඣන්තපයොගො වුච්චති අත්තනො ව
 පරස්ස ව කම්මස්සකතපච්චවෙක්ඛණා; ඉමිනා මජ්ඣන්තපයොගෙන උප්පජ්ජති.
 යො ලෙඬුදුණ්ඩාදීහි පරං විහෙය්‍යමානොව විචරති, එවරූපං සාරද්ධකායං පුග්ගලං
 පරිවජ්ජෙත්තස්සාපි, සංයතපාදපාණිං පස්සද්ධිකායං පුග්ගලං සෙවන්නස්සාපි,
 යානනිසජ්ජාදීසු පස්සද්ධිඋප්පාදනත්ථාය නින්තපොණපබ්භාරචිත්තස්සාපි
 උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්නස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපුරි හොතීති
 පජානාති.

සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස –

“අත්ථි, භික්ඛවෙ, සමථනිමිත්තං අබ්‍යග්ගනිමිත්තං. තත්ථ
 යොනිසොමනසිකාරබ්බුලීකාරො – අයමාභාරො අනුප්පන්නස්ස වා
 සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා
 සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස භියොයාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපුරියා
 සංවත්තති”ති (සං. නි. 5.232) –

එවං උප්පාදො හොති. තත්ථ සමථොව සමථනිමිත්තං, අවික්ඛෙපට්ඨොන ව
 අබ්‍යග්ගනිමිත්තන්ති.

අපිච එකාදස ධම්මා සමාධිසම්බොජ්ඣකඛිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති –
 චත්ථුවිසදකිරියතා, ඉන්ද්‍රියසමත්තපට්ඨාදනතා, නිමිත්තකුසලතා, සමයෙ චිත්තස්ස
 පග්ගණ්හනතා, සමයෙ චිත්තස්ස නිග්ගහණනතා, සමයෙ සම්පහංසනතා, සමයෙ
 අජ්ඣුපෙක්ඛණතා, අසමාහිතපුග්ගලපරිවජ්ජනතා, සමාහිතපුග්ගලසෙවනතා,
 ඤානවිමොක්ඛපච්චවෙක්ඛණතා, තදධිමුත්තතාති. තත්ථ චත්ථුවිසදකිරියතා ව
 ඉන්ද්‍රියසමත්තපට්ඨාදනතා ව වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බා.

නිමිත්තකුසලතා නාම කසිණනිමිත්තස්ස උග්ගහණකුසලතා. සමයෙ චිත්තස්ස පග්ගහණනතාති යස්මිං සමයෙ අතිසිලීචිරියතාදීහි ලීනං චිත්තං හොති, තස්මිං සමයෙ ධම්මවිවයවිරියපිතිසම්බොජ්ඣාසම්බුධිගසම්බුධිපනෙන තස්ස පග්ගහණනං. සමයෙ චිත්තස්ස නිග්ගහණනතාති යස්මිං සමයෙ අවිචාරද්ධවිරියතාදීහි උද්ධං චිත්තං හොති, තස්මිං සමයෙ පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣාසම්බුධිගසම්බුධිපනෙන තස්ස නිග්ගහණනං. සමයෙ සම්පහංසනතාති යස්මිං සමයෙ චිත්තං පඤ්ඤාපයොගමන්දනය වා උපසම්ප්පාදනාධිගමෙන වා නිරස්සාදං හොති, තස්මිං සමයෙ අට්ඨසංවෙගවත්ථුපච්චවෙක්ඛණෙන සංවෙජෙති. අට්ඨ සංවෙගවත්ථුනි නාම ජාතිජරාඛ්‍යාධිමරණානි චත්තාරි, අපායදුක්ඛං පඤ්චමං, අතීතෙ වට්ටමුලකං දුක්ඛං, අනාගතෙ වට්ටමුලකං දුක්ඛං, පච්චුප්පන්තෙ ආහාරපරියෙට්ඨිමුලකං දුක්ඛන්ති. රතනත්තයගුණානුස්සරණෙන ච පසාදං ජනෙති. අයං වුච්චති සමයෙ සම්පහංසනතාති.

සමයෙ අජ්ඣුපෙක්ඛනතා නාම යස්මිං සමයෙ සම්මාපට්ඨන්ති. ආගම්ම අලීනං අනුද්ධං අනිරස්සාදං ආරම්මණෙ සමප්පවත්තං සමට්ඨිලීපට්ඨන්තං චිත්තං හොති, තදායං පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු න ඛ්‍යාපාරං ආපජ්ජති සාරථී විය සමප්පවත්තෙසු අස්සෙසු. අයං වුච්චති සමයෙ අජ්ඣුපෙක්ඛනතාති. අසමාහිතපුග්ගලපරිවජ්ජනතා නාම උපවාරං වා අප්පනං වා අප්පන්තානං වික්ඛිත්තවිත්තානං පුග්ගලානං ආරකා පරිවජ්ජනං. සමාහිතපුග්ගලසෙවනතා නාම උපවාරෙන වා අප්පනාය වා සමාහිතවිත්තානං සෙවනා භජනා පඨිරුපාසනා. තදධිමුත්තතා නාම යානනිසජ්ජාදීසු සමාධිඋප්පාදනත්ථංයෙව නින්තපොණපබ්භාරවිත්තතා. එවඤ්ඤි පට්ඨපජ්ජතො එස උප්පජ්ජති. එවං උප්පන්තස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපූරි හොතීති පජානාති.

උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣාසම්බුධිගස්ස –

“අත්ථි, භික්ඛවෙ, උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣාසම්බුධිගට්ඨානියා ධම්මා. තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබ්‍රලීකාරො – අයමාහාරො අනුප්පන්තස්ස වා උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣාසම්බුධිගස්ස උප්පාදාය, උප්පන්තස්ස වා උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣාසම්බුධිගස්ස භියොයාභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපූරියා සංවත්තති”ති (සං. නි. 5.232) –

එවං උප්පාදො හොති. තත්ථ උපෙක්ඛාව උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣාසම්බුධිගට්ඨානියා ධම්මා නාම. අපිච පඤ්ච ධම්මා උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣාසම්බුධිගස්ස උප්පාදාය සංවත්තන්ති – සත්තමජ්ඣත්තතා, සඬ්ඛාරමජ්ඣත්තතා, සත්තසඬ්ඛාරකෙලායනපුග්ගලපරිවජ්ජනතා, සත්තසඬ්ඛාරමජ්ඣත්තපුග්ගලසෙවනතා, තදධිමුත්තතා.

තත්ථ ද්විභාකාරෙහි සත්තමජ්ඣක්තතං සමුට්ඨාපෙනි – ‘ත්ථං අත්තනො කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනොව කම්මෙන ගමිස්සසි. එසොපි අත්තනො කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනොව කම්මෙන ගමිස්සති. ත්ථං කං කෙලායසී’ති එවං කම්මස්සකතපච්චවෙක්ඛණෙන ව ‘පරමත්ථතො සත්තොයෙව නත්ථී. සො ත්ථං කං කෙලායසී’ති එවං නිස්සත්තපච්චවෙක්ඛණෙන ව. ද්විභෙවාකාරෙහි සඬබ්බරමජ්ඣක්තතං සමුට්ඨාපෙනි – ‘ඉදං චීවරං අනුපුබ්බෙන වණ්ණවිකාරඤ්චෙව ජිණ්ණභාවඤ්ච උපගන්ත්වා පාදපුඤ්ජනවොළකං හුත්වා යට්ඨිකොට්ඨා ඡඩ්ඩනියං භවිස්සති. සථෙ පනස්ස සාමිකො භවෙය්‍ය, නාස්ස එවං චිත්තස්සිතුං දදෙය්‍යා’ති එවං අස්සාමිකභාවපච්චවෙක්ඛණෙන ව. ‘අනද්ධනියං ඉදං තාවකාලික’න්ති එවං තාවකාලිකභාවපච්චවෙක්ඛණෙන ව. යථා ව චීවරෙ, එවං පත්තාදීසුපි යොජනා කාතබ්බා.

සත්තසඬබ්බරකෙලායනපුග්ගලපරිවජ්ජනතාති එත්ථ යො පුග්ගලො ගිහී වා අත්තනො පුත්තධීතාදිකෙ, පබ්බජිතො වා අත්තනො අත්තෙවාසිකසමානුපජ්ඣායකාදිකෙ මමායති, සහත්ථෙතෙව නෙසං කෙසච්ඡෙදනසුචිකම්මචීවරධොවනරජනපත්තපචනාදීති කරොති, මුහුත්තමිපි අපස්සන්තො ‘අසුකො සාමණෙරො කුහිං? අසුකො දහරො කුහි’න්ති? හත්තමිගො විය ඉතො චිතො ව ආලොකෙති; අඤ්ඤෙන කෙසච්ඡෙදනාදීතං අත්ථාය ‘මුහුත්තං තාව අසුකං පෙසෙථා’ති යාවියමානොපි ‘අමිහෙපි තං අත්තනො කම්මං න කාරෙම, තුම්හෙ නං ගහෙත්වා කීලමෙස්සථා’ති න දෙති – අයං සත්තකෙලායනො නාම.

යො පන චීවරපත්තථාලකකත්තරයට්ඨිආදීති මමායති, අඤ්ඤස්ස හත්ථෙත පරාමසිතුමිපි න දෙති, තාවකාලිකං යාවිතොපි ‘මයමිපි ඉමං මමායන්තා න පරිභුඤ්ජාම, තුම්හාකං කිං දස්සාමා’ති වදති – අයං සඬබ්බරකෙලායනො නාම. යො පන තෙසු ද්විසුපි වත්ථුසු මජ්ඣක්තො උදාසීනො – අයං සත්තසඬබ්බරමජ්ඣක්තො නාම. ඉති අයං උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකිගො එවරූපෙ සත්තසඬබ්බරකෙලායනපුග්ගලෙ ආරකා පරිවජ්ජෙත්තස්සාපි, සත්තසඬබ්බරමජ්ඣක්තපුග්ගලෙ සෙවත්තස්සාපි, යානනිසජ්ජාදීසු තදුජ්ජාදනත්ථං නින්තපොණපබ්බාරචිත්තස්සාපි උජ්ජජ්ජති. එවං උජ්ජත්තස්ස පනස්ස අරහත්තමග්ගෙන භාවනාපාරිපුරි භොතීති පජානාති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

බොජ්ඣකිගපබ්බවණ්ණනා.

ඉමෙසුපි ද්විසු පබ්බෙසු සුද්ධවිපස්සනාව කථිතා. ඉති ඉමෙ වත්තාරො සතිපට්ඨානා පුබ්බභාගෙ නානාවිත්තෙසු ලබ්භන්ති. අඤ්ඤෙනෙව හි විත්තෙන කායං පරිග්ගණ්හාති, අඤ්ඤෙන වෙදනං, අඤ්ඤෙන චිත්තං, අඤ්ඤෙන ධම්මෙ පරිග්ගණ්හාති; ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ පන එකවිත්තෙයෙව ලබ්භන්ති. ආදිතො හි කායං පරිග්ගණ්හිත්වා ආගතස්ස විපස්සනාසම්පයුත්තා සති කායානුපස්සනා නාම. තාය සතියා සමන්තාගතො පුග්ගලො කායානුපස්සී නාම. විපස්සනං

උස්සුක්කාපෙත්වා අරියමග්ගං පත්තස්ස මග්ගක්ඛණේ මග්ගසම්පයුත්තා සති කායනුපස්සනා නාම. තාය සතියා සමන්තාගතො පුග්ගලො කායානුපස්සී නාම. වෙදනං පරිග්ගණ්හිත්වා.... චිත්තං පරිග්ගණ්හිත්වා.... ධම්මෙ පරිග්ගණ්හිත්වා ආගතස්ස විපස්සනාසම්පයුත්තා සති ධම්මානුපස්සනා නාම. තාය සතියා සමන්තාගතො පුග්ගලො ධම්මානුපස්සී නාම. විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරියමග්ගං පත්තස්ස මග්ගක්ඛණේ මග්ගසම්පයුත්තා සති ධම්මානුපස්සනා නාම. තාය සතියා සමන්තාගතො පුග්ගලො ධම්මානුපස්සී නාම. එවං තාව දෙසනා පුග්ගලෙ තිට්ඨති. කායෙ පන ‘සුභ’න්ති විපල්ලාසප්පභානා කායපරිග්ගාහිකා සති මග්ගෙන සමිජ්ඣතිති කායානුපස්සනා නාම. වෙදනාය ‘සුඛ’න්ති විපල්ලාසප්පභානා වෙදනාපරිග්ගාහිකා සති මග්ගෙන සමිජ්ඣතිති වෙදනානුපස්සනා නාම. චිත්තෙ ‘නිව්ච’න්ති විපල්ලාසප්පභානා චිත්තපරිග්ගාහිකා සති මග්ගෙන සමිජ්ඣතිති චිත්තානුපස්සනා නාම. ධම්මෙසු ‘අත්තා’ති විපල්ලාසප්පභානා ධම්මපරිග්ගාහිකා සති මග්ගෙන සමිජ්ඣතිති ධම්මානුපස්සනා නාම. ඉති එකාව මග්ගසම්පයුත්තා සති චතුක්ඛිව්වසාධනට්ඨෙන චත්තාරි නාමාති ලහති. තෙන චුත්තං – ‘ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණේ පන එකචිත්තෙයෙව ලබ්භන්ති’ති.

සුත්තන්තභාෂ්‍යයවණ්ණනා.

2. අභිධම්මභාෂ්‍යයවණ්ණනා

374. අභිධම්මභාෂ්‍යයෙ ලොකුත්තරසතිපට්ඨානවසෙන දෙසනාය ආරද්ධන්තා යථා කායාදිආරම්මණෙසු ලොකියසතිපට්ඨානෙසු තත්ති යපිතා, එවං අට්ඨපෙත්වා සබ්බානිපි කායානුපස්සාදීනි සතිපට්ඨානානි ධම්මසඛිගණියං (ධ. ස. 355 ආදයො) විහත්තස්ස දෙසනානායස්ස මුඛමත්තමෙව දස්සෙන්නෙන නිද්දිට්ඨානි.

තත්ථ නයහෙදො වෙදිතබ්බො. කථං? කායානුපස්සනාය තාව සොතාපත්තිමග්ගෙ කුමාරාහිනිවෙසෙ සුද්ධිකපට්පදා, සුද්ධිකසුඤ්ඤතා, සුඤ්ඤතපට්පදා, සුද්ධිකඅප්පණ්හිතං, අප්පණ්හිතපට්පදාති ඉමෙසු පඤ්චසු යානෙසු ද්විත්තං ද්විත්තං චතුක්කපඤ්චකනායානං වසෙන දස නායා භොන්ති. එවං සෙසෙසුපිති විසතියා අභිනිවෙසෙසු ද්වෙ නයසතානි. තානි චතුහි අධිපතීහි චතුගුණිතානි අට්ඨ. ඉති සුද්ධිකානි ද්වෙ සාධිපතීනි අට්ඨානි සබ්බමිපි නයසහස්සං භොති. තථා වෙදනානුපස්සනාදීසු සුද්ධිකසතිපට්ඨානෙ වානි සොතාපත්තිමග්ගෙ පඤ්ච නයසහස්සානි. යථා ව සොතාපත්තිමග්ගෙ, එවං සෙසමග්ගෙසුපිති කුසලෙ විසති නයසහස්සානි; සුඤ්ඤතාපණ්හිතානිමිත්තාදිහෙදෙසු පන තතො තිගුණෙ විපාකෙ සට්ඨි නයසහස්සානිති. එවමෙව සකිව්වසාධකානඤ්චෙව සංසිද්ධිකකිව්වානඤ්ච කුසලවිපාකසතිපට්ඨානානං නිද්දෙසවසෙන දුට්ඨො කායානුපස්සනාදිවසෙන ව සුද්ධිකවසෙන ව කුසලෙ පඤ්චත්තං විපාකෙ පඤ්චත්තන්ති දසන්තං නිද්දෙසවාරානං වසෙන දසප්පහෙදො අසීතිනයසහස්සපතිමණ්ඩිතො අභිධම්මභාෂ්‍යයනිද්දෙසො.

3. පඤ්භාපුච්ඡකවණ්ණනා

386. පඤ්භාපුච්ඡකෙ පාළිඅනුසාරෙනෙව සතිපට්ඨානානං කුසලාදිභාවො වෙදිතබ්බො. ආරම්මණත්තිකෙසු පන සබ්බානිපි එතානි අප්පමාණං නිබ්බානං ආරබ්භ පවත්තනතො අප්පමාණාරම්මණානෙව, න මග්ගාරම්මණානි; සහජාතහෙතුච්ඡෙදන පන මග්ගහෙතුකානි; වීරියං වා වීමංසං වා ඡෙට්ඨකං කත්වා මග්ගභාවනාකාලෙ මග්ගාධිපතීනි; ඡන්දවිත්තඡෙට්ඨකාය මග්ගභාවනාය නවත්තබ්බානි මග්ගාධිපතීනීති ඵලකාලෙපි නවත්තබ්බානෙව; අතීතාදීසු එකාරම්මණභාවෙනපි නවත්තබ්බානි; නිබ්බානස්ස පන බහිද්ධාධම්මත්තා බහිද්ධාරම්මණානි නාම භොන්තීති. එවමෙතස්මිං පඤ්භාපුච්ඡකෙ නිබ්බත්තිතලොකුත්තරානෙව සතිපට්ඨානානි කථිතානි. සම්මාසම්බුද්ධෙන හි සුත්තන්තභාජනීයස්මිංයෙව ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා සතිපට්ඨානා කථිතා; අභිධම්මභාජනීයපඤ්භාපුච්ඡකෙසු පන ලොකුත්තරායෙවාති. එවමයං සතිපට්ඨානවිභච්ඡගොපි තෙපරිවට්ටං නිහරිත්වා භාජෙත්වා දස්සිතොති.

සම්මොභවිතොදනියා විභච්ඡගට්ඨකථාය

සතිපට්ඨානවිභච්ඡගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සම්මජ්ජධානවිභච්ඡගො

1. සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා

390. ඉදානි තදනන්තරෙ සම්මජ්ජධානවිභච්ඡගෙ චත්තාරොති ගණනපරිච්ඡේදො. තෙන න තතො හෙට්ඨා න උද්ධන්ති සම්මජ්ජධානපරිච්ඡේදං දීපෙති. සම්මජ්ජධානානි කාරණප්පධානා උපායප්පධානා යොනිසොපධානා. ඉධ භික්ඛුනි ඉමස්මිං සාසනෙ පටිපන්නකො භික්ඛු. අනුප්පන්නානන්ති අනිබ්බත්තානං. පාපකානන්ති ලාමකානං. අකුසලානං ධම්මානන්ති අකොසල්ලසම්භූතානං ධම්මානං. අනුප්පාදායාති න උප්පාදනත්ථාය. ඡන්දං ඡනෙතීති කත්තුකම්පාසාසාධානං කුසලච්ඡන්දං ඡනෙති උප්පාදෙති. වායමතීති පයොගං පරක්කමං කරොති. වීරියං ආරභතීති කායිකචෙතසිකං වීරියං කරොති. විත්තං පග්ගණ්භාතීති තෙනෙව සහජාතවීරියෙන විත්තං උක්ඛිපති. පදභතීති පධානවීරියං කරොති. පටිපාටියා පනෙතානි චත්තාරිපි පදානි ආසෙවනාභාවනාබහුලීකම්මසාතච්චකිරියාහි යොජෙතබ්බානි.

උප්පන්නානං පාපකානන්ති අනුප්පන්නන්ති අවත්තබ්බතං ආපන්නානං පාපධම්මානං. පභානායාති පජ්භනත්ථාය. අනුප්පන්නානං කුසලානං ධම්මානන්ති අනිබ්බත්තානං කොසල්ලසම්භූතානං ධම්මානං. උප්පාදායාති උප්පාදනත්ථාය. උප්පන්නානන්ති නිබ්බත්තානං. ධීතියාති ධීතත්ථාය. අසම්මොසායාති අනස්සනත්ථං. භියොයාභාවායාති පුනප්පුනං භාවාය. වෙපුල්ලායාති විපුලභාවාය.

භාවනායාත්‍රී වඩිසීයා. පාරිපූරියාත්‍රී පරිපූරණත්ථාය. අයං තාව චතුත්තං
සම්මප්පධානානං උද්දෙසවාරවසෙන එකපදිකො අත්ථුද්ධාරො.

391. ඉදානි පටිපාටියා තානි පදානි භාෂෙත්වා දස්සෙතුං කථංඤ්ච භික්ඛු
අනුප්පත්තානන්තිආදිනා නයෙන නිද්දෙසවාරො ආරද්ධො. තත්ථ යං හෙට්ඨා
ධම්මසඬ්ඨගහෙ ආගතසදිසං, තං තස්ස වණ්ණනායං චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බං. යං
පන තස්මිං අනාගතං, තත්ථ ඡන්දනිද්දෙසෙ තාව යො ඡන්දොති යො
ඡන්දනියවසෙන ඡන්දො. ඡන්දිකතාති ඡන්දිකභාවො, ඡන්දකරණාකාරො චා.
කත්තුකම්යතාති කත්තුකාමතා. කුසලොති ඡෙකො. ධම්මච්ඡන්දොති
සභාවච්ඡන්දො. අයඤ්චි ඡන්දො නාම තණ්හාඡන්දො, දිට්ඨිඡන්දො, වීරියඡන්දො,
ධම්මච්ඡන්දොති බහුවිධො නානප්පකාරකො. තෙසු ධම්මච්ඡන්දොති ඉමස්මිං
යානෙ කත්තුකම්යතාකුසලධම්මච්ඡන්දො අධිප්පෙතො.

ඉමං ඡන්දං ජනෙතීති ඡන්දං කුරුමානොව ඡන්දං ජනෙති නාම. සඤ්ජනෙතීති
උපසග්ගෙන පදං වඩිසීතං. උට්ඨපෙතීති ඡන්දං කුරුමානොව තං උට්ඨපෙති නාම.
සමුට්ඨපෙතීති උපසග්ගෙන පදං වඩිසීතං. නිබ්බත්තෙතීති ඡන්දං කුරුමානොව තං
නිබ්බත්තෙති නාම. අභිනිබ්බත්තෙතීති උපසග්ගෙන පදං වඩිසීතං. අපිච ඡන්දං
කරොත්තොව ඡන්දං ජනෙති නාම. තමෙව සතතං කරොත්තො සඤ්ජනෙති නාම.
කෙනවිදෙව අත්තරායෙන පතිතං පුන උක්ඛිපත්තො උට්ඨපෙති නාම.
පබන්ධට්ඨිතිං පාපෙත්තො සමුට්ඨපෙති නාම. තං පාකටං කරොත්තො
නිබ්බත්තෙති නාම. අනොසක්කනතාය අලීනචුත්තිතාය අනොලීනචුත්තිතාය
අභිමුඛභාවෙන නිබ්බත්තෙත්තො අභිනිබ්බත්තෙති නාම.

394. වීරියනිද්දෙසෙ වීරියං කරොත්තොව වීරියං ආරහති නාම. දුතියපදං
උපසග්ගෙන වඩිසීතං. වීරියං කරොත්තොයෙව ච ආසෙවති භාවෙති නාම.
පුනප්පුනං කරොත්තො වහුලීකරොති. ආදිනොව කරොත්තො ආරහති. පුනප්පුනං
කරොත්තො සමාරහති. භාවනාවසෙන භජත්තො ආසෙවති. වඩිසෙත්තො භාවෙති.
සබ්බකිච්චෙසු තදෙව බහුලීකරොත්තො බහුලීකරොතීති වෙදිතබ්බො.

395. චිත්තපග්ගහනිද්දෙසෙ වීරියපග්ගහෙන යොෂෙත්තො චිත්තං
පග්ගණ්හාති, උක්ඛිපතීති අත්ථො. පුනප්පුනං පග්ගණ්හත්තො සම්පග්ගණ්හාති.
එවං සම්පග්ගහිතං යථා න පතති තථා නං වීරියුපත්ථම්භෙන උපත්ථම්භෙත්තො
උපත්ථම්භෙති. උපත්ථම්භිතමපි ථීරභාවත්ථාය පුනප්පුනං උපත්ථම්භෙත්තො
පච්චුපත්ථම්භෙති නාම.

406. ධීනියාතිපදස්ස නිද්දෙසෙ සබ්බෙසමපි අසම්මොසාදිනං ධීනිවෙච්චනභාවං
දස්සෙතුං යා ධීනි සො අසම්මොසොතිආදි චුත්තං. එත්ථ භි හෙට්ඨිමං හෙට්ඨිමං පදං
උපරිමස්ස උපරිමස්ස පදස්ස අත්ථො, උපරිමං උපරිමං පදං හෙට්ඨිමස්ස
හෙට්ඨිමස්ස අත්ථොතිපි වත්තුං වට්ටති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති. අයං
තාව පාළිවණ්ණනා.

අයං පනෙත්ථ විනිවිජයකථා. අයඤ්ඤි සම්මප්පධානකථා නාම දුට්ඨා –
ලොකියා ලොකුත්තරා ව. තත්ථ ලොකියා සබ්බපුබ්බහාගෙ හොති. සා
කස්සපසංයුත්තපරියායෙන ලොකියමග්ගක්ඛණෙ වෙදිතබ්බා. චුත්තඤ්ඤි තත්ථ –

“චත්තාරො මෙ, ආචුසො, සම්මප්පධානා. කතමෙ චත්තාරො?”

ඉධාචුසො, භික්ඛු ‘අනුප්පන්නා මෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා
උප්පජ්ජමානා අනත්ථාය සංවත්තෙය්‍යු’න්ති ආතප්පං කරොති; ‘උප්පන්නා
මෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා අප්පහීයමානා අනත්ථාය සංවත්තෙය්‍යු’න්ති
ආතප්පං කරොති; ‘අනුප්පන්නා මෙ කුසලා ධම්මා අනුප්පජ්ජමානා අනත්ථාය
සංවත්තෙය්‍යු’න්ති ආතප්පං කරොති. ‘උප්පන්නා මෙ කුසලා ධම්මා
නිරුජ්ඣමානා අනත්ථාය සංවත්තෙය්‍යු’න්ති ආතප්පං කරොති’ති (සං. නි.
2.145).

එත්ථ ව ‘අනුප්පන්නා මෙ කුසලා ධම්මා’ති සමථවිපස්සනා වෙව මග්ගො ව.
උප්පන්නා කුසලා නාම සමථවිපස්සනාව. මග්ගො පන සකිං උප්පජ්ජිත්වා
නිරුජ්ඣමානො අනත්ථාය සංවත්තනකො නාම නත්ථි. සො භි ඵලස්ස පච්චයං
දත්ථාව නිරුජ්ඣති. පුරිමස්මිං වා සමථවිපස්සනාව ගහෙතබ්බාති චුත්තං, තං පන න
යුත්තං.

තත්ථ “උප්පන්නා සමථවිපස්සනා නිරුජ්ඣමානා අනත්ථාය සංවත්තන්ති”ති
අත්ථස්ස ආවිභාවත්ථං ඉදං වත්ථු – එකො කිර බිණාසවත්ථෙරො ‘මහාවෙනියඤ්ච
මහාබොධිඤ්ච වන්දිස්සාමි’ති සමාපත්තිලාභිනා භණ්ඩගාහකසාමණෙරෙන සද්ධිං
ජනපදතො මහාවිහාරං ආගන්ත්වා විහාරපරිවෙණං පාවිසි; සායන්හසමයෙ
මහාභික්ඛුසඨසෙ වෙනියං වන්දමානෙ වෙනියං වන්දනත්ථාය න නික්ඛමි. කස්මා?
බිණාසවානඤ්ඤි තීසු රතනෙසු මහන්තං ගාරවං හොති. තස්මා භික්ඛුසඨසෙ
වන්දිත්වා පටික්කන්තෙ මනුස්සානං සායමාසභුත්තවෙලාය සාමණෙරම්භි
අජානාපෙත්වා ‘වෙනියං වන්දිස්සාමි’ති එකකොව නික්ඛමි. සාමණෙරො ‘කිං නු
බො ථෙරො අවෙලාය එකකොව ගච්ඡති, ජානිස්සාමි’ති උපජ්ඣායස්ස
පදානුපදිකොව නික්ඛමි. ථෙරො අනාවජ්ජනෙන තස්ස ආගමනං අජානන්තො
දක්ඛිණද්වාරෙන මහාවෙනියඨගණං ආරුළුහො. සාමණෙරොපි අනුපදංයෙව
ආරුළුහො.

මහාථෙරො මහාවෙනියං උල්ලොකෙන්වා බුද්ධාරම්මණං පීතිං ගහෙත්වා සබ්බං
වෙනසො සමන්තාහරිත්වා හට්ඨපහට්ඨො මහාවෙනියං වන්දති. සාමණෙරො
ථෙරස්ස වන්දනාකාරං දිස්වා ‘උපජ්ඣායො මෙ අතිවිය පසන්නවිත්තො වන්දති;
කිං නු බො පුප්ඵානි ලභිත්වා පුප්පං කරෙය්‍යා’ති වින්තෙසි. ථෙරෙ වන්දිත්වා උට්ඨාය
සිරසි අඤ්ජලිං යපෙත්වා මහාවෙනියං උල්ලොකෙන්වා යිතෙ සාමණෙරො
උක්කාසිත්වා අත්තනො ආගතභාවං ජානාපෙසි. ථෙරො පරිවත්තෙන්වා
ඔලොකෙන්තො “කදා ආගතොසි”ති පුච්ඡි. “තුම්භාකං වෙනියං වන්දනකාලෙ,

හන්නෙ; අතිවිය පසන්නා වෙතියං වන්දිත්ථ; කින්නු බො පුජ්ථානි ලහිත්වා
 පුජෙය්‍යාං”ති? “ආම, සාමණෙර, ඉමස්මිං වෙතියෙ විය අඤ්ඤානු එත්තකං
 ධාතුනිධානං නාම නත්ථි. එවරුපං අසද්දිසං මහාඥානං පුජ්ථානි ලහිත්වා කො න
 පුජෙය්‍යාං”ති? “තෙන හි, හන්නෙ, අධිවාසෙථ, ආහරිස්සාමි”ති තාවදෙව ඤානං
 සමාපජ්ජිත්වා ඉද්ධියා හිමවන්තං ගන්ත්වා වණ්ණගන්ධසම්පන්නානි පුජ්ථානි
 ගහෙත්වා පරිස්සාවනං පුරෙත්වා මහාථෙරෙ දක්ඛිණමුඛතො පච්ඡිමමුඛෙ
 අසම්පන්නෙයෙව ආගන්ත්වා පුජ්ථපරිස්සාවනං හත්ථෙ යපෙත්වා “පුජෙථ
 හන්නෙ”ති ආහ. ථෙරො “අතිමන්දානි නො, සාමණෙර, පුජ්ථානි”ති ආහ.
 “ගච්ඡථ, හන්නෙ, හගවතො ගුණෙ ආවජ්ජෙත්වා පුජෙථා”ති.

ථෙරො පච්ඡිමමුඛනිස්සිතෙන සොපානෙන ආරුය්හ කුච්ඡිවෙදිකාභූමියං
 පුජ්ථපුජං කාතුං ආරද්ධො. වෙදිකාභූමි පරිපුණ්ණා; පුජ්ථානි පතිත්වා දුතියභූමියං
 ජණ්ණුජ්ජමාණෙන ඔධිනා පුරයිංසු. තතො ඔතරිත්වා පාදපිට්ඨිකපන්තිං පුජෙසි;
 සාපි පරිපුරි; පරිපුණ්ණභාවං ඤත්වා හෙට්ඨිමතලෙ විකිරන්තො අගමාසි; සබ්බං
 වෙතියඤ්ඤානං පරිපුරි; තස්මිං පරිපුණ්ණෙ “සාමණෙර, පුජ්ථානි න ඛියන්ති”ති ආහ.
 “පරිස්සාවනං, හන්නෙ, අධොමුඛං කරොථා”ති. අධොමුඛං කත්වා වාලෙසි. තදා
 පුජ්ථානි ඛිණානි. ථෙරො පරිස්සාවනං සාමණෙරස්ස දත්වා සද්ධිං හත්ථිපාකාරෙන
 වෙතියං තික්ඛත්තුං පදක්ඛිණං කත්වා චතුසු යානෙසු වන්දිත්වා පරිවෙණං
 ගච්ඡන්තො වින්තෙසි – ‘යාව මහිද්ධිකො වතායං සාමණෙරො; සක්ඛිස්සති නු බො
 ඉමං ඉද්ධානුභාවං රක්ඛිතුන්ති? තතො ‘න සක්ඛිස්සති’ති දිස්වා සාමණෙරං ආහ –
 “සාමණෙර, ත්වං ඉදානි මහිද්ධිකො; එවරුපං පන ඉද්ධිං නාසෙත්වා පච්ඡිමකාලෙ
 කාණපෙසකාරියා හත්ථෙන මද්දිතංකඤ්ජියං පිට්ඨෙසි”ති. දහරකභාවස්ස නාමෙස
 දොසො යං සො උපජ්ඣායස්ස කථාය සංවෙජෙත්වා ‘කම්මට්ඨානං මෙ, හන්නෙ,
 ආවික්ඛථා’ති න යාචි; ‘අම්භාකං උපජ්ඣායො කිං වදති’ති තං පන අසුණන්තො විය
 අගමාසි.

ථෙරො මහාවෙතියඤ්ඤානං මහාබොධිඤ්ඤානං වන්දිත්වා සාමණෙරං පත්තච්චරං
 ගාභාපෙත්වා අනුපුබ්බෙන කුට්ටෙජිතිස්සමභාවිහාරං අගමාසි. සාමණෙරො
 උපජ්ඣායස්ස පදානුපදිකො හුත්වා හික්ඛාවාරං න ගච්ඡති. “කතරං ගාමං පච්ඡථ,
 හන්නෙ”ති පුච්ඡිත්වා පන ‘ඉදානි මෙ උපජ්ඣායො ගාමද්වාරං සම්පත්තො
 හච්ඡෙති’ති ඤත්වා අත්තතො ව උපජ්ඣායස්ස ව පත්තච්චරං ගහෙත්වා
 ආකාසෙනාගන්ත්වා ථෙරස්ස පත්තච්චරං දත්වා පිණ්ඩාය පච්ඡති. ථෙරො
 සබ්බකාලං ඔවදති – “සාමණෙර, මා එවමකාසි; පුටුජ්ජනිද්ධි නාම වලා අනිඛද්ධා;
 අසජ්ජායං රුපාදිආරම්මණං ලහිත්වා අජ්ජමත්තකෙනෙව හිජ්ජති; සන්තාය
 සමාපත්තියා පරිහිනා බ්‍රහ්මවරියවාසෙ සන්ථම්භිතුං න සක්කොන්ති”ති.
 සාමණෙරො ‘කිං කථෙති මය්හං උපජ්ඣායො’ති සොතුං න ඉච්ඡති, තථෙව
 කරොති. ථෙරො අනුපුබ්බෙන වෙතියවන්දනං කරොන්තො කම්මුපෙන්නද්විහාරං
 නාම ගතො. තත්ථ වසන්තෙපි ථෙරෙ සාමණෙරො තථෙව කරොති.

අපේකදිවසං එකා පෙසකාරධීතා අභිරූපා පයමවයෙ යීතා කම්මුපෙන්නදගාමනො නික්බමිත්වා පදුමස්සරං ඔරුය්හ ගායමානා පුජ්චානි භඤ්ජති. තස්මිං සමයෙ සාමණෙරො පදුමස්සරමත්ථකෙන ගච්ඡති ගච්ඡන්තො පන, සක්කරලසිකාය කාණුමක්ඛිකා විය, තස්සා ගීතසද්දෙ බජ්ඣති; තාවදෙව ඉද්ධි අන්තරහිතා, ඡින්නපක්ඛො කාකො විය අහොසි. සන්නසමාපත්තිබලෙන පන තත්ථෙව උදකපිටියෙ අපතිත්වා සිම්බලිතුලං විය පතමානං අනුපුබ්බෙන පදුමස්සරතිරෙ අට්ඨාසි. සො වෙගෙන ගන්ත්වා උපජ්ඣායස්ස පත්තව්වරං දත්වා නිවත්ති. මහාපෙරො ‘පගෙවෙනං මයා දිට්ඨං, නිවාරියමානොපි න නිවත්තිස්සති’ ති කිඤ්චි අවත්වා පිණ්ඩාය පාවිසි.

සාමණෙරො ගන්ත්වා පදුමස්සරතිරෙ අට්ඨාසි තස්සා පච්චුත්තරණං ආගමයමානො. සාපි සාමණෙරං ආකාසෙන ගච්ඡන්තඤ්ච පුනාගන්ත්වා යීතඤ්ච දිස්වා ‘අද්ධා එස මං නිස්සාය උක්කණ්ඨිතො’ ති ඤත්වා ‘පටික්කම සාමණෙරො’ ති ආහ. සොපි පටිපක්කමි. ඉතරා පච්චුත්තරත්වා සාටකං නිවාසෙත්වා තං උපසඬකමිත්වා ‘කිං, හන්තෙ’ ති පුච්ඡි. සො තමත්ථං ආරොචෙසි. සා බහුභි කාරණෙහි සරාවාසෙ ආදීනවං බ්‍රහ්මවරියවාසෙ ආනිසංසඤ්ච දස්සෙත්වා ඔවදමානාපි තස්ස උක්කණ්ඨං විනොදෙතුං අසක්කොන්ති ‘අයං මම කාරණා එවරූපාය ඉද්ධියා පරිහීනො; න දානි යුත්තං පරිච්චජ්තු’ න්ති. ‘ඉධෙව තිට්ඨා’ ති වත්වා සරං ගන්ත්වා මාතාපිතුනං තං පවත්තිං ආරොචෙසි. තෙපි ආගන්ත්වා නානජපකාරං ඔවදමානා වචනං අග්ගණ්හන්තං ආහංසු – “ත්වං අම්හෙ උච්චාකුලාති මා සල්ලක්ඛෙසි. මයං පෙසකාරා. සක්ඛිස්සසි පෙසකාරකම්මං කාතු” න්ති? සාමණෙරො ආහ – “උපාසක, ගිහීභූතො නාම පෙසකාරකම්මං වා කරෙය්‍ය නළකාරකම්මං වා, කිං ඉමීනා, මා සාටකමත්තෙ ලොභං කරොථා” ති. පෙසකාරකො උදරෙ බද්ධසාටකං දත්වා සරං නෙත්වා යීතරං අදාසි.

සො පෙසකාරකම්මං උග්ගණ්හිත්වා පෙසකාරෙහි සද්ධිං සාලාය කම්මං කරොති. අඤ්ඤෙසං ඉත්ථියො පාතොව හත්තං සම්පාදෙත්වා ආහරිංසු. තස්ස හරියා න තාව ආගච්ඡති. සො ඉතරෙසු කම්මං විස්සජ්ජෙත්වා භුඤ්ජමානෙසු තසරං වට්ටෙන්තො නිසීදි. සා පච්ඡා ආගමාසි. අථ නං සො ‘අනිවරෙන ආගතාසි’ ති තජ්ජෙසි. මාතුගාමො ච නාම අපි චක්කවත්තිරාජානං අත්තනි පටිබද්ධවිත්තං ඤත්වා දාසං විය සල්ලක්ඛෙති. තස්මා සා එවමාහ – “අඤ්ඤෙසං සරෙ දාරුපණ්ණලොණාදීනි සන්නිහිතානි; බාහිරතො ආහරිත්වා දායකා පෙසකාරකාපි අත්ථි. අහං පන එකිකා; ත්වම්පි ‘මය්හං සරෙ ඉදං අත්ථි, ඉදං නත්ථි’ ති න ජානාසි. සථෙව ඉච්ඡසි භුඤ්ජ, නො ථෙව ඉච්ඡසි මා භුඤ්ජා” ති. සො ‘න කෙවලං උස්සුරෙ හත්තං ආහරසි, වාචායපි මං සට්ටෙසි’ ති කුජ්ඣිත්වා අඤ්ඤං පහරණං අපස්සන්තො තමෙව තසරදණ්ඩකං තසරතො ලුඤ්චිත්වා බිසි. සා තං ආගච්ඡන්තං දිස්වා ඊසකං පරිවත්ති. තසරදණ්ඩකස්ස ච කොටි නාම තිබ්බණා හොති. සා තස්සා පරිවත්තමානාය අක්ඛිකොටියං පවිසිත්වා අට්ඨාසි. සා උහොහි හත්ථෙහි වෙගෙන අක්ඛිං අග්ගහෙසි. හින්තට්ඨානතො ලොහිතං පග්ගරති.

සො තස්මිං කාලෙ උපජ්ඣායස්ස වචනං අනුස්සරි ‘ඉදං සන්ධාය මං උපජ්ඣායො ‘අනාගතෙ කාලෙ කාණ්‍යපෙසකාරියා හත්ථෙන මද්දිතං කඤ්ඨියං පිට්ඨස්සි’ති ආහ. ඉදං ථෙරෙන දිට්ඨං භවිස්සති. අහො දීඝදස්සි අයොයා’ති මහාසද්දෙන රොදිතුං ආරභී. තමෙනං අඤ්ඤෙ ‘අලං, ආවුසො, මා රොදි; අක්ඛි නාම භින්නං න සක්කා රොදනෙන පටිපාකතිකං කාතු’න්ති ආහංසු. සො ‘නාහං එතමත්ථං රොදාමි; අපිච ඛො ඉදං සන්ධාය රොදාමි’ති සබ්බං පවත්තිං පටිපාටියා කටෙසි. එවං උප්පන්නා සමථවිපස්සනා නිරුජ්ඣමානා අනත්ථාය සංවත්තන්ති.

අපරමිපි වත්ථු – තිංසමත්තා භික්ඛු කල්‍යාණියං මහාවෙනියං වන්දිත්වා අට්ඨමග්ගෙන මහාමග්ගං ඔතරමානා අන්තරාමග්ගෙ ඤාමක්ඛෙන්තෙ කම්මං කත්වා ආගච්ඡන්තං එකං මනුස්සං අද්දසංසු. තස්ස සරීරං මසිමක්ඛිතං හොති, මසිමක්ඛිතමෙව ච එකං කාසාවං කච්ඡං පිළෙත්වා නිවත්ථං. ඔලොකියමානො ඤාමබාණුකො විය බායති. සො දිවසභාගෙ කම්මං කත්වා උපඨස්සායමානානං දාරුතං කලාපං උක්ඛිපිත්වා පිට්ඨියං විජ්ජකිණ්ණෙනි කෙසෙහි කුම්මග්ගෙන ආගන්ත්වා භික්ඛුනං සම්මුඛෙ අට්ඨාසි. සාමණෙරා දිස්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං ඔලොකයමානා ‘ආවුසො, තුය්හං පිතා, තුය්හං මහාපිතා, තුය්හං මාතුලො’ති හසමානා ගන්ත්වා ‘කො නාමොසි ත්වං, උපාසකා’ති නාමං පුච්ඡංසු. සො නාමං පුච්ඡතො විජ්ජපටිසාරී හුත්වා දාරුකලාපං ඡඨිඛෙන්වා වත්ථං සංවිධාය නිවාසෙත්වා මහාථෙරෙ වන්දිත්වා ‘තිට්ඨථ තාව, හන්තෙ’ති ආහ. මහාථෙරා අට්ඨංසු.

දහරසාමණෙරා ආගන්ත්වා මහාථෙරානං සම්මුඛාපි පරිභාසං කරොන්ති. උපාසකො ආහ – ‘හන්තෙ, තුම්හෙ මං පස්සිත්වා පරිභසථ; එත්තකෙනෙව මත්ථකං පත්තම්හාති සල්ලක්ඛෙථ. අහමිපි පුබ්බෙ තුම්හාදිසොච සමණො අහොසිං. තුම්හාකං පන විත්තෙකග්ගතාමත්තම්පි නත්ථී. අහං ඉමස්මිං සාසනෙ මහිද්ධිකො මහානුභාවො අහොසිං; ආකාසං ගහෙත්වා පථවිං කරොමි, පථවිං ආකාසං; දුරං ගණ්හිත්වා සන්තිකං කරොමි, සන්තිකං දුරං; චක්කවාළසහස්සං බණෙන විනිවිජ්ඣාමි. හත්ථෙ මෙ පස්සථ; ඉදානි පන මක්කට්ඨත්ථසදිසා. අහං ඉමෙහෙව හත්ථෙහි ඉධ නිසින්තොච වන්දිමසුරියෙ පරාමසිං. ඉමෙසංයෙච පාදානං වන්දිමසුරියෙ පාදකථලිකං කත්වා නිසිදිං. එවරුපා මෙ ඉද්ධි පමාදෙන අන්තරහිතා. තුම්හෙ මා පමජ්ජිත්ථ. පමාදෙන හි එවරුපං බ්‍යසනං පාපුණන්ති. අප්පමත්තා විහරන්තා ජාතිජරාමරණස්ස අන්තං කරොන්ති. තස්මා තුම්හෙ මඤ්ඤෙච ආරම්මණං කරිත්වා අප්පමත්තා හොථ, හන්තෙ’ති තජ්ජෙත්වා ඔවාදමදාසි. තෙ තස්ස කට්ඨත්තස්සෙච සංවෙගං ආපජ්ජිත්වා විපස්සමානා තිංස ජනා තත්ථෙච අරහත්තං පාපුණංසුති. එවමිපි උප්පන්නා සමථවිපස්සනා නිරුජ්ඣමානා අනත්ථාය සංවත්තන්තිති වෙදිතබ්බා. අයං තාව ලොකියසම්මප්පධානකථාය විනිවිජ්ජයො.

ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ පනෙතං එකමෙව වීරියං චතුකිච්චසාධනවසෙන චත්තාරි නාමානි ලහති. තත්ථ අනුප්පන්නානන්ති අසමුදාචාරවසෙන වා අනනුභූතාරම්මණවසෙන වා අනුප්පන්නානං; අඤ්ඤථා හි අනමතග්ගෙ සංසාරෙ

අනුප්පන්නා පාපකා අකුසලා ධම්මා නාම නත්ථි. අනුප්පන්නා පන උප්පජ්ජමානාපි එතෙයෙව උප්පජ්ජන්ති, පභියමානාපි එතෙයෙව පභියන්ති.

තත්ථ එකච්චස්ස චත්තවසෙන කිලෙසා න සමුදාවරන්ති. එකච්චස්ස ගන්ථධුතඨගසමාධිවිපස්සනා නවකම්මිකානං අඤ්ඤතරවසෙන. කථං? එකච්චො හි චත්තසම්පන්නො හොති. තස්ස ද්වාසීතිච්ඡද්දකචත්තානි (චූළව. 243 ආදයො), චුද්දස මහාවත්තානි (චූළව. 356 ආදයො), චෙතියඨගණ්ඨොධියඨගණ්ඨපාතියමාලඋපොසථාගාරආගන්තුකගම්කචත්තානි ච කරොන්තස්සෙව කිලෙසා ඔකාසං න ලහන්ති; අපරභාගෙ පනස්ස චත්තං විස්සජ්ජේත්වා හින්තවත්තස්ස විචරතො අයොනියොමනසිකාරඤ්චෙව සතිචොස්සග්ගඤ්ච ආගම්ම උප්පජ්ජන්ති. එවං අසමුදාවාරවසෙන අනුප්පන්නා උප්පජ්ජන්ති නාම.

එකච්චො ගන්ථයුත්තො හොති; එකම්පි නිකායං ගණ්ඨානි, ද්වෙපි, තයොපි, චත්තාරොපි, පඤ්චපි. තස්සෙව තෙපිටකං චුද්ධවචනං අත්ථවසෙන පාළිවසෙන අනුසන්ධිවසෙන පුබ්බාපරවසෙන ගණ්ඨන්තස්ස සජ්ඣායන්තස්ස වින්තෙන්තස්ස වාචෙන්තස්ස දෙසෙන්තස්ස පකාසෙන්තස්ස කිලෙසා ඔකාසං න ලහන්ති; අපරභාගෙ පනස්ස ගන්ථකම්මං පභාය කුසිතස්ස විචරතො අයොනියොමනසිකාරසතිචොස්සග්ගෙ ආගම්ම උප්පජ්ජන්ති. එවම්පි අසමුදාවාරවසෙන අනුප්පන්නා උප්පජ්ජන්ති නාම.

එකච්චො පන ධුතඨගධරො හොති, තෙරස ධුතඨගගුණෙ සමාදාය චත්තති. තස්ස ධුතඨගගුණෙ පරිහරන්තස්ස කිලෙසා ඔකාසං න ලහන්ති; අපරභාගෙ පනස්ස ධුතඨගානි විස්සජ්ජේත්වා බාහුල්ලාය ආවට්ටස්ස විචරතො අයොනියොමනසිකාරසතිචොස්සග්ගෙ ආගම්ම උප්පජ්ජන්ති. එවම්පි අසමුදාවාරවසෙන අනුප්පන්නා උප්පජ්ජන්ති නාම.

එකච්චො පන අට්ඨසු සමාපත්තිසු විණ්ණවසී හොති. තස්ස පඨමජ්ඣානාදීසු ආවජ්ජනවසීආදීනං වසෙන විහරන්තස්ස කිලෙසා ඔකාසං න ලහන්ති; අපරභාගෙ පනස්ස පරිභීනජ්ඣානස්ස වා විස්සට්ඨජ්ඣානස්ස වා භස්සාදීසු අනුයුත්තස්ස විහරතො අයොනියොමනසිකාරසතිචොස්සග්ගෙ ආගම්ම උප්පජ්ජන්ති. එවම්පි අසමුදාවාරවසෙන අනුප්පන්නා කිලෙසා උප්පජ්ජන්ති නාම.

එකච්චො පන විපස්සකො හොති; සත්තසු වා විපස්සනාසු අට්ඨාරසසු වා මහාවිපස්සනාසු කම්මං කරොන්තො විහරති. තස්සෙවං විහරතො කිලෙසා ඔකාසං න ලහන්ති; අපරභාගෙ පනස්ස විපස්සනාකම්මං පභාය කායදළ්ඨිබ්බුලස්ස විහරතො අයොනියොමනසිකාරසතිචොස්සග්ගෙ ආගම්ම උප්පජ්ජන්ති. එවම්පි අසමුදාවාරවසෙන අනුප්පන්නා කිලෙසා උප්පජ්ජන්ති නාම.

එකච්චො පන නවකම්මිකො හොති, උපොසථාගාරභොජනසාලාදීනි කරොති. තස්ස තෙසං උපකරණානි වින්තෙන්තස්ස කිලෙසා ඔකාසං න ලහන්ති; අපරභාගෙ

පනස්ස නවකම්මෙ නිට්ඨිතෙ වා විස්සට්ඨෙ වා
අයොනිසොමනසිකාරසතිවොස්සග්ගෙ ආගම්ම උප්පජ්ජන්ති. එවම්පි
අසමුදාචාරවසෙන අනුප්පන්නා කිලෙසා උප්පජ්ජන්ති නාම.

එකච්චො පන බ්‍රහ්මලොකා ආගතො සුද්ධස්සන්තො හොති. තස්ස අනාසෙවනාය
කිලෙසා ඔකාසං න ලහන්ති; අපරහාගෙ පනස්ස ලද්ධාසෙවනස්ස
අයොනිසොමනසිකාරසතිවොස්සග්ගෙ ආගම්ම උප්පජ්ජන්ති. එවම්පි
අසමුදාචාරවසෙන අනුප්පන්නා කිලෙසා උප්පජ්ජන්ති නාම. එවං තාව
අසමුදාචාරවසෙන අනුප්පන්නතා වෙදිතබ්බා.

කථං අනනුභූතාරම්මණවසෙන? ඉධෙකච්චො අනනුභූතපුබ්බං මනාපියාදිහෙදං
ආරම්මණං ලහති. තස්ස තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරසතිවොස්සග්ගෙ ආගම්ම
රාගාදයො කිලෙසා උප්පජ්ජන්ති. එවං අනනුභූතාරම්මණවසෙන අනුප්පන්නා
උප්පජ්ජන්ති නාම. ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ පන එකමෙව වීරියං.

යෙ ව එවං අනුප්පන්නා උප්පජ්ජෙය්‍යං, තෙ යථා නෙව උප්පජ්ජන්ති, එවං
නෙසං අනුප්පාදකිච්චං උප්පන්නානඤ්ච පහානකිච්චං සාධෙති. තස්මා
උප්පන්නානං පාපකානන්ති එත්ථ පන චතුබ්බිධං උප්පන්නං – චත්තමානුප්පන්නං,
භුත්වා විගතූප්පන්නං, ඔකාසකතූප්පන්නං, භූමිලද්ධූප්පන්නන්ති. තත්ථ යෙ කිලෙසා
විජ්ජමානා උප්පාදාදිසමඬිගිතො – ඉදං චත්තමානුප්පන්නං නාම. කම්මෙ පන
ජවිතෙ ආරම්මණරසං අනුභවිත්වා නිරුද්ධවිපාකො භුත්වා විගතං නාම. කම්මං
උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධං භුත්වා විගතං නාම. තදුභයම්පි භුත්වා විගතූප්පන්නන්ති
සඬ්ඛං ගච්ඡති. කුසලාකුසලකම්මං අඤ්ඤස්ස කම්මස්ස විපාකං පටිබාහිත්වා
අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං කරොති. එවං කතෙ ඔකාසෙ විපාකො
උප්පජ්ජමානො ඔකාසකරණනො පටියාය උප්පන්නොති චූචිති. ඉදං
ඔකාසකතූප්පන්නං නාම.

පඤ්චක්ඛන්ධා පන විපස්සනාය භූමි නාම. තෙ අතීතාදිහෙදා හොන්ති. තෙසු
අනුසයිතකිලෙසා පන අතීතා වා අනාගතා වා පච්චුප්පන්නා වාති න චත්තබ්බා.
අතීතක්ඛන්ධෙසු අනුසයිතාපි හි අප්පභිනාව හොන්ති. අනාගතක්ඛන්ධෙසු,
පච්චුප්පන්නක්ඛන්ධෙසු අනුසයිතාපි අප්පභිනාව හොන්ති. ඉදං භූමිලද්ධූප්පන්නං
නාම. තෙනාහු පොරාණා – “තාසු තාසු භූමීසු අසමුග්ගාතිතා කිලෙසා
භූමිලද්ධූප්පන්නාති සඬ්ඛං ගච්ඡන්ති” ති.

අපරම්පි චතුබ්බිධං උප්පන්නං – සමුදාචාරුප්පන්නං,
ආරම්මණාධිගහිතූප්පන්නං, අවික්ඛම්භිතූප්පන්නං, අසමුග්ගාතිතූප්පන්නන්ති. තත්ථ
සම්පති චත්තමානංයෙව ‘සමුදාචාරුප්පන්නං’ නාම. සකිං චක්ඛුනි උම්මීලෙත්වා
ආරම්මණෙ නිමිත්තෙ ගහිතෙ අනුස්සරිතානුස්සරිතක්ඛණෙ කිලෙසා
නුප්පජ්ජිස්සන්තිති න චත්තබ්බා. කස්මා? ආරම්මණස්ස අධිගහිතත්තා. යථා කිං?
යථා බීරරුක්ඛස්ස කුඨාරියා ආහතාහතට්ඨානෙ බීරං න නික්ඛමිස්සතිති න
චත්තබ්බං, එවං. ඉදං ‘ආරම්මණාධිගහිතූප්පන්නං’ නාම. සමාපත්තියා

අවික්බම්භිතකිලෙසා පන ඉමස්මිං නාම යානෙ නුප්පජ්ජිස්සන්තිති න වත්තබ්බං.
කස්මා? අවික්බම්භිතත්තා. යථා කිං? යථා සවෙ බීරරුක්ඛං කුයාරියා ආභතෙය්‍යුං,
‘ඉමස්මිං නාම යානෙ බීරං න නික්බමෙය්‍යා’ති න වත්තබ්බං, එවං. ඉදං
‘අවික්බම්භිතූප්පන්තං’ නාම. මග්ගෙන අසමුග්ගාතිතකිලෙසා පන භවග්ගෙ
නිබ්බත්තස්සාපි නුප්පජ්ජිස්සන්තිති පුරිමනෙයෙනෙව විත්ථාරෙතබ්බං. ඉදං
‘අසමුග්ගාතිතූප්පන්තං’ නාම.

ඉමෙසු උප්පන්නෙසු වත්තමානූප්පන්තං, භුත්වාචිගතූප්පන්තං,
ඔකාසකතූප්පන්තං, සමුදාවාරුප්පන්තන්ති චතුබ්බිධං උප්පන්තං න මග්ගවජ්ඣං;
භූමිඋද්ධූප්පන්තං, ආරම්භණාධිග්ගහිතූප්පන්තං, අවික්බම්භිතූප්පන්තං,
අසමුග්ගාතිතූප්පන්තන්ති චතුබ්බිධං මග්ගවජ්ඣං. මග්ගො හි උප්පජ්ජමානො එතෙ
කිලෙසෙ පජ්හති. සො යෙ කිලෙසෙ පජ්හති, තෙ අතීතා වා අනාගතා වා
පච්චුප්පන්තා වාති න වත්තබ්බං. චුත්තම්පි චෙතං –

“හඤ්චි අතීතෙ කිලෙසෙ පජ්හති, තෙන හි බිණං බෙපෙති, නිරුද්ධං
නිරොධෙති, විගතං විගමෙති, අත්ථඤ්ඤානං අත්ථං ගමෙති, අතීතං යං නත්ථි තං
පජ්හති. හඤ්චි අනාගතෙ කිලෙසෙ පජ්හති, තෙන හි අජාතං පජ්හති,
අනිබ්බත්තං අනුප්පන්තං අපාතූභූතං පජ්හති, අනාගතං යං නත්ථි තං පජ්හති.
හඤ්චි පච්චුප්පන්නෙ කිලෙසෙ පජ්හති, තෙන හි රත්තො රාගං පජ්හති,
දුට්ඨො දොසං, මුල්ලො මොහං, විනිබ්බො මානං, පරාමට්ඨො දිට්ඨිං,
වික්ඛෙපගතො උද්ධච්චං, අනිට්ඨඤ්ඤානං විචිකිච්ඡං, ථාමගතො අනුසං
පජ්හති; කණ්ඨස්සක්කධම්මා යුගනද්ධා සමමෙව වත්තන්ති; සංකිලෙසිකා
මග්ගභාවනා භොති...පෙ.... තෙන හි නත්ථි මග්ගභාවනා, නත්ථි
ඵලසච්ඡිකිරියා, නත්ථි කිලෙසජ්ජහානං, නත්ථි ධම්මාභිසමයො’ති. ‘අත්ථි
මග්ගභාවනා...පෙ.... අත්ථි ධම්මාභිසමයො’ති. යථා කථං විය? සෙය්‍යාපාපි
තරුණො රුක්ඛො...පෙ.... අපාතූභූතානෙව න පාතූභවන්ති’ති (පටි. ම.
3.21).

ඉති පාළියං අජාතඵලරුක්ඛො ආගතො; ජාතඵලරුක්ඛෙන පන දීපෙතබ්බං.
යථා හි සඵලො තරුණඅම්බරුක්ඛො. තස්ස ඵලානි මනුස්සා පරිභුක්ඛෙය්‍යුං,
සෙසානි පාතෙත්වා පච්ඡියො පුරෙය්‍යුං. අථඤ්ඤො පුරිසො තං ඵරස්සනා ඡින්දෙය්‍යා.
තෙනස්ස නෙව අතීතානි ඵලානි නාසිතානි භොන්ති, න අනාගතපච්චුප්පන්තානි ව
නාසිතානි; අතීතානි හි මනුස්සෙහි පරිභුක්තානි, අනාගතානි අනිබ්බත්තානි න
සක්කා නාසෙතුං. යස්මිං පන සමයෙ සො ඡින්තො තදා ඵලානියෙව නත්ථිති
පච්චුප්පන්තානිපි අනාසිතානි. සවෙ පන රුක්ඛො අවිඡින්තො අස්ස, අථස්ස
පට්ඨිරසඤ්ච ආපොරසඤ්ච ආගම්ම යානි ඵලානි නිබ්බත්තෙය්‍යුං, තානි නාසිතානි
භොන්ති. තානි හි අජාතානෙව න ජායන්ති, අනිබ්බත්තානෙව න නිබ්බත්තන්ති,
අපාතූභූතානෙව න පාතූභවන්ති. එවමෙව මග්ගො නාපි අතීතාදිභෙදෙ කිලෙසෙ
පජ්හති, නාපි න පජ්හති. යෙසඤ්චි කිලෙසානං මග්ගෙන ඛන්ධෙසු අපරිඤ්ඤාතෙසු
උප්පත්ති සියා, මග්ගෙන උප්පජ්ජිත්වා ඛන්ධානං පරිඤ්ඤාතත්තා තෙ කිලෙසා

අජාතාව න ජායන්ති, අනිබ්බත්තාව න නිබ්බත්තන්ති, අපාතුභූතාව න පාතුභවන්ති. තරුණපුත්තය ඉත්ථියා පුත අවිජායනත්ථං බ්‍යාධිතානං රොගවූපසමත්ථං පිතභෙසජ්ජෙහි වාපි අයමත්ථො විභාවෙනබ්බො. එවං මග්ගො යෙ කිලෙසෙ පජහති, තෙ අතීතා වා අනාගතා වා පච්චුප්පන්තා වාති න චත්තබ්බා. න ච මග්ගො කිලෙසෙ න පජහති. යෙ පන මග්ගො කිලෙසෙ පජහති, තෙ සන්ධාය ‘උප්පන්නානං පාපකාන’න්තිආදි වුත්තං.

න කෙවලඤ්ච මග්ගො කිලෙසෙයෙව පජහති, කිලෙසානං පන අප්පභීනත්තා යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං උපාදින්නක්ඛන්ධා, තෙපි පජහතියෙව. වුත්තම්පි චෙතං ‘සොතාපත්තිමග්ගඤ්ඤාණෙන අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන සත්ත භවෙ යපෙත්වා අනමතග්ගෙ සංසාරෙ යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං නාමඤ්ච රූපඤ්ච එත්ථෙතෙ නිරුජ්ඣන්ති’ති (වුළුති. අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 6) විත්ථාරො. ඉති මග්ගො උපාදින්නතො අනුපාදින්නතො ච වුට්ඨාති. භවචසෙන පන සොතාපත්තිමග්ගො අපායභවතො වුට්ඨාති. සකදාගාමිමග්ගො සුගතිභවෙකදෙසතො; අනාගාමිමග්ගො සුගතිකාමභවතො; වුට්ඨාති අරහත්තමග්ගො රූපාරූපභවතො වුට්ඨාති, සබ්බභවෙහි වුට්ඨාතියෙවාතිපි වදන්ති.

අථ මග්ගක්ඛණෙ කථං අනුප්පන්නානං උප්පාදාය භාවනා හොති? කථං වා උප්පන්නානං ධීතියාති? මග්ගප්පවත්තියා එව. මග්ගො හි පවත්තමානො පුබ්බෙ අනුප්පන්නපුබ්බත්තා අනුප්පන්නො නාම වුච්චති. අනාගතපුබ්බඤ්ඤි යානං ගන්ත්වා අනනුභූතපුබ්බං වා ආරම්මණං අනුභවිත්වා චත්තාරො භවන්ති – ‘අනාගතට්ඨානං ආගතම්හ, අනනුභූතං ආරම්මණං අනුභවාමා’ති. යා චස්ස පවත්ති, අයමෙව ධීති නාමාති ධීතියා භාවෙතීති චත්තුං වට්ටති. එවමෙනස්ස හික්ඛුතො ඉදං ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ වීරියං. ‘අනුප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදායා’තිආදීනි චත්තාරි නාමානි ලහති. අයං ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ සම්මප්පධානකථා. එවමෙන්ථ ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා සම්මප්පධානා නිද්දිට්ඨාති.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා.

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

408. අභිධම්මභාජනීයෙ සබ්බානිපි සම්මප්පධානානි ධම්මසංඛිගණියං විහත්තස්ස දෙසනානායස්ස මුඛමත්තමෙව දස්සෙන්නෙන නිද්දිට්ඨාති. තත්ථ නයභෙදො වෙදිතබ්බො. කථං? පඨමසම්මප්පධානෙ තාව සොතාපත්තිමග්ගෙ ඤානාහිනිවෙසෙ සුද්ධිකපට්පදා, සුද්ධිකසුඤ්ඤතා, සුඤ්ඤතපට්පදා, සුද්ධිකඅප්පණ්ණිතා, අප්පණ්ණිතපට්පදානි ඉමෙසු පඤ්චසු යානෙසු ද්විත්තං ද්විත්තං චතුක්කපඤ්චකනායානං වසෙන දස නායා හොන්ති. එවං සෙසෙසුපීති වීසනියා අහිනිවෙසෙසු ද්වෙ නයසතානි. තානි චතුහි අධිපතීහි චතුග්ගණිතානි අට්ඨං. ඉති සුද්ධිකානි ද්වෙ සාධිපතීනි අට්ඨාති සබ්බම්පි නයසහස්සං හොති. තථාදුතියසම්මප්පධානාදීසු සුද්ධිකසම්මප්පධානෙ වාති සොතාපත්තිමග්ගෙ

පඤ්චනායසහස්සානි. යථා ව සොකාපත්තිමග්ගෙ, එවං සෙසමග්ගෙසුපීති කුසලවසෙනෙව වීසති නායසහස්සානි. විපාකෙ පන සම්මජ්ජමානෙහි කත්තබ්බකිව්වං නත්ථීති විපාකවාරො න ගහිතොති. සම්මජ්ජමානානි පනෙත්ථ නිබ්බත්තිතලොකුත්තරානෙව කපීතානිති වෙදිතබ්බානි.

අභිධම්මභාෂණීයවණ්ණනා.

3. පඤ්භාපුච්ඡකවණ්ණනා

427. පඤ්භාපුච්ඡකෙ පාළිඅනුසාරෙතෙව සම්මජ්ජමානානං කුසලාදිභාවො වෙදිතබ්බො. ආරම්මණත්තිකෙසු පන සබ්බානිපි එතානි අප්පමාණං නිබ්බානං ආරබ්භ පවත්තිතො අප්පමාණාරම්මණානෙව, න මග්ගාරම්මණානි; සහජාතහෙතුවසෙන පන මග්ගහෙතුකානි; වීමංසං ජෙට්ඨකං කත්වා මග්ගභාවනාකාලෙ මග්ගාධිපතීනි; ඡන්දවිත්තජෙට්ඨිකාය මග්ගභාවනාය න වත්තබ්බානි මග්ගාධිපතීනි; වීරියජෙට්ඨිකාය පන අඤ්ඤස්ස වීරියස්ස අභාවා න වත්තබ්බානි මග්ගාධිපතීනි වා න මග්ගාධිපතීනි වා; අනිතාදීසු එකාරම්මණභාවෙනපි න වත්තබ්බානි; නිබ්බානස්ස පන බහිද්ධාධම්මත්තා බහිද්ධාරම්මණානි නාම භොන්තිති. එවමෙනස්මිං පඤ්භාපුච්ඡකෙ නිබ්බත්තිතලොකුත්තරානෙව සම්මජ්ජමානානි කපීතානි. සම්මාසම්බුද්ධෙන හි සුත්තන්තභාෂණීයස්මිංයෙව ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා සම්මජ්ජමානා කපීතා; අභිධම්මභාෂණීයපඤ්භාපුච්ඡකෙසු පන ලොකුත්තරායෙවාති. එවමයං සම්මජ්ජමානවිහඩිගොපි තෙපරිවට්ටං නිහරිත්වා ව භාෂෙත්වා දස්සිතොති.

සම්මොභවිනොදනියා විහඩිගට්ඨකථාය

සම්මජ්ජමානවිහඩිගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ඉද්ධිපාදවිහඩිගො

1. සුත්තන්තභාෂණීයවණ්ණනා

431. ඉදානි තදනන්තරෙ ඉද්ධිපාදවිහඩිගෙ වත්තාරොති ගණනපරිච්ඡේදො. ඉද්ධිපාදානි එත්ථ ඉජ්ඣතිති ඉද්ධි, සමිජ්ඣති නිජ්චජ්ජතිති අත්ථො. ඉජ්ඣන්ති වා එතාය සත්තා ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා භොන්තිතිපි ඉද්ධි. පයමෙනත්ථෙත ඉද්ධි එව පාදො ඉද්ධිපාදො, ඉද්ධිකොට්ඨාසොති අත්ථො. දුතියෙනත්ථෙත ඉද්ධියා පාදොති ඉද්ධිපාදො; පාදොති පතිට්ඨා, අධිගමුපායොති අත්ථො. තෙන හි යස්මා උපරුපරිච්ඡෙසසසබ්බාතං ඉද්ධිං පජ්ජන්ති පාපුණන්ති, තස්මා පාදොති වුවිච්ඡි. එවං තාව “වත්තාරො ඉද්ධිපාදා”ති එත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ඉදානි තෙ භාෂෙත්වා දස්සෙතුං ඉධ භික්ඛුතිආදි ආරද්ධං. තත්ථ ඉධ භික්ඛුති ඉමස්මිං සාසනෙ භික්ඛු. ඡන්දසමාධිපධානසබ්බාරසමන්තාගතන්ති එත්ථ

ඡන්දහෙතුකො ඡන්දාධිකො වා සමාධි ඡන්දසමාධි. කත්තුකමානාඡන්දං අධිපතිං
 කරත්වා පටිලද්ධසමාධිස්සෙනං අධිවචනං. පධානභූතා සච්ඛාරා පධානසච්ඛාරා.
 චතුකිච්චසාධකස්ස සම්මජ්ජපධානවීරියස්සෙනං අධිවචනං. සමන්තාගතන්ති
 ඡන්දසමාධිනා ව පධානසච්ඛාරෙහි ව උපෙනං. ඉද්ධිපාදන්ති නිජ්ජන්තිපරියායෙන
 වා ඉජ්ඣනකට්ඨෙත ඉජ්ඣන්ති එතාය සත්තා ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා
 හොන්ති ඉමිනා වා පරියායෙන ඉද්ධිති සච්ඛං ගතානං.
 උපචාරජ්ඣානාදිකුසලචිත්තසම්පයුත්තානං ඡන්දසමාධිපධානසච්ඛාරානං
 අධිට්ඨානට්ඨෙත පාදභූතං සෙසචිත්තවේතසිකරාසින්ති අත්ථො. යඤ්භි පරතො
 “ඉද්ධිපාදොති තථාභූතස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො...පෙ.... විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො” ති
 වුත්තං, තං ඉමිනා අත්ථෙත යුජ්ජති. ඉමිනා නයෙන සෙසෙසුපි අත්ථො
 වෙදිතඛිබ්බො. යථෙව හි ඡන්දං අධිපතිං කරත්වා පටිලද්ධසමාධි ඡන්දසමාධිති
 වුත්තො, එවං වීරියං...පෙ.... චිත්තං. වීමංසං අධිපතිං කරත්වා පටිලද්ධසමාධි
 වීමංසසමාධිති වුච්චති.

ඉදානි ඡන්දසමාධිආදීනි පදානි භාජෙත්වා දස්සෙතුං කථඤ්ච භික්ඛුතිආදි
 ආරද්ධං. තත්ථ ඡන්දඤ්චෙ භික්ඛු අධිපතිං කරත්වානි යදි භික්ඛු ඡන්දං අධිපතිං
 ඡන්දං ජෙට්ඨකං ඡන්දං ධුරං ඡන්දං පුබ්බච්චගමං කත්වා සමාධිං පටිලහති
 නිබ්බත්තෙති, එවං නිබ්බත්තිතො අයං සමාධි ඡන්දසමාධි නාම වුච්චතිති අත්ථො.
 වීරියඤ්චෙතිආදිසුපි එසෙව නයො. ඉමෙ වුච්චන්ති පධානසච්ඛාරානි එත්තාවතා
 ඡන්දිද්ධිපාදං භාවයමානස්ස භික්ඛුනො පධානාභිසච්ඛාරසච්ඛාතචතුකිච්චසාධකං
 වීරියං කථිතං. තදෙකජ්ඣං අභිසඤ්ඤාහිත්වානි තං සබ්බං එකතො රාසිං කත්වානි
 අත්ථො. සච්ඛායං ගච්ඡතිති එතං වොහාරං ගච්ඡතිති වෙදිතඛිබ්බන්ති අත්ථො.

433. ඉදානි “ඡන්දසමාධිපධානසච්ඛාරො” ති එතස්මිං පදසමුහෙ ඡන්දාදිධම්මෙ
 භාජෙත්වා දස්සෙතුං තත්ථ කතමො ඡන්දොතිආදි ආරද්ධං. තං උත්තානත්ථමෙව.

උපෙනො හොතිති ඉද්ධිපාදසච්ඛාරො ධම්මරාසි උපෙනො හොති. තෙසං
 ධම්මානන්ති තෙසං සම්පයුත්තානං ඡන්දාදිධම්මානං. ඉද්ධි සමීද්ධිතිආදීනි සබ්බානි
 නිජ්ජන්තිවෙච්චනානෙව. එවං සන්තෙපි ඉජ්ඣනකට්ඨෙත ඉද්ධි. සම්පුණ්ණා ඉද්ධි
 සමීද්ධි; උපසග්ගෙන වා පදං වඩ්ඪිතං. ඉජ්ඣනාකාරො ඉජ්ඣනා. සමීජ්ඣනාති
 උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං. අත්තනො සත්තානෙ පාතුභාවවසෙන ලහනං ලාභො.
 පරිහීනානම්පි වීරියාරම්භවසෙන පුන ලාභො පටිලාභො; උපසග්ගෙන වා පදං
 වඩ්ඪිතං. පත්තිති අධිගමො. අපරිහානවසෙන සම්මා පත්තිති සම්පත්ති. පුසනානි
 පටිලාභපුසනා. සච්ඡිකිරියානි පටිලාභසච්ඡිකිරියාව. උපසම්පදානි පටිලාභඋපසම්පදා
 එවානි වෙදිතඛිබ්බා.

තයාභූතස්සානි තෙන ආකාරෙන භූතස්ස; තෙ ඡන්දාදිධම්මෙ පටිලහිත්වා
 ධීතස්සානි අත්ථො. වෙදනාක්ඛන්ධොතිආදීනි ඡන්දාදයො අත්තො කත්වා
 චත්තාරොපි ඛන්ධා කථිතා. තෙ ධම්මෙති තෙ චත්තාරො අරූපක්ඛන්ධො;

ඡන්දාදයො වා තයො ධම්මෙතිපි වුත්තං. ආසෙවතීතිආදීනි වුත්තත්ථානෙව.
සෙසඉද්ධිපාදනිද්දෙසෙසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

එත්තාවතා කිං කථිතන්ති? චතුත්තං භික්ඛුනං මත්ථකප්පත්තං කම්මට්ඨානං
කථිතං. එකො හි භික්ඛු ඡන්දං අවස්සයති; කත්තුකම්යතාකුසලධම්මච්ඡන්දෙන
අත්ථනිප්ඵත්තියං සති ‘අහං ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙස්සාමි, නත්ථි මය්හං
එතස්ස නිබ්බත්තනෙ භාරො’ති ඡන්දං ඡෙට්ඨකං ඡන්දං ධුරං ඡන්දං පුබ්බභිගමං
කත්වා ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙති. එකො චීරියං අවස්සයති. එකො චිත්තං,
එකො පඤ්ඤං අවස්සයති. පඤ්ඤාය අත්ථනිප්ඵත්තියං සති ‘අහං ලොකුත්තරධම්මං
නිබ්බත්තෙස්සාමි, නත්ථි මය්හං එතස්ස නිබ්බත්තනෙ භාරො’ති පඤ්ඤං ඡෙට්ඨකං
පඤ්ඤං ධුරං පඤ්ඤං පුබ්බභිගමං කත්වා ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙති.

කථං? යථා හි චතුසු අමච්චපුත්තෙසු යානන්තරං පත්ථෙත්වා විවරන්තෙසු
එකො උපට්ඨානං අවස්සයි, එකො සුරභාවං, එකො ජාතිං, එකො මන්තං. කථං?
තෙසු හි පයමො ‘උපට්ඨානෙ අප්පමාදකාරිත්වය අත්ථනිප්ඵත්තියා සති ලබ්භමානං
ලච්ඡාමෙතං යානන්තර’න්ති උපට්ඨානං අවස්සයි. දුතියො ‘උපට්ඨානෙ
අප්පමත්තොපි එකච්චො සඬගාමෙ පච්චුපට්ඨිතෙ සංඤ්ඤාතුං න සක්කොති; අවස්සං
බො පන රඤ්ඤො පච්චන්තො කුප්පිස්සති; තස්මිං කුප්පිතෙ රථධුරෙ කම්මං කත්වා
රාජානං ආරාධෙත්වා ආහරාපෙස්සාමෙතං යානන්තර’න්ති සුරභාවං අවස්සයි.
තතියො ‘සුරභාවෙපි සති එකච්චො භීනජාතිකො හොති; ජාතිං සොධෙත්වා
යානන්තරං දදන්තා මය්හං දස්සන්ති’ති ජාතිං අවස්සයි. චතුත්ථො ‘ජාතිමාපි එකො
අමන්තනීයො හොති; මන්තෙන කත්තබ්බකිච්චෙ උප්පන්නෙ ආහරාපෙස්සාමෙතං
යානන්තර’න්ති මන්තං අවස්සයි. තෙ සබ්බෙපි අත්තනො අත්තනො
අවස්සයබලෙන යානන්තරානි පාපුණ්සු.

තත්ථ උපට්ඨානෙ අප්පමත්තො හුත්වා යානන්තරං පත්තො විය ඡන්දං
අවස්සාය කත්තුකම්යතාකුසලධම්මච්ඡන්දෙන අත්ථනිබ්බත්තියං සති ‘අහං
ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙස්සාමි, නත්ථි මය්හං එතස්ස නිබ්බත්තනෙ භාරො’ති
ඡන්දං ඡෙට්ඨකං ඡන්දං ධුරං ඡන්දං පුබ්බභිගමං කත්වා
ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො දට්ඨබ්බො, රට්ඨපාලත්ථෙරො (ම. නි. 2.293
ආදයො) විය. සො හි ආයස්මා ඡන්දං ධුරං කත්වා ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙසි.
සුරභාවෙන රාජානං ආරාධෙත්වා යානන්තරං පත්තො විය චීරියං ඡෙට්ඨකං චීරියං
ධුරං චීරියං පුබ්බභිගමං කත්වා ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො දට්ඨබ්බො,
සොණත්ථෙරො (මහාව. 243) විය. සො හි ආයස්මා චීරියං ධුරං කත්වා
ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙසි.

ජාතිසම්පත්තියා යානන්තරං පත්තො විය චිත්තං ඡෙට්ඨකං චිත්තං ධුරං චිත්තං
පුබ්බභිගමං කත්වා ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො දට්ඨබ්බො, සම්භුතත්ථෙරො
විය. සො හි ආයස්මා චිත්තං ධුරං කත්වා ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙසි. මන්තං
අවස්සාය යානන්තරප්පත්තො විය වීමංසං ඡෙට්ඨකං වීමංසං ධුරං වීමංසං

පුබ්බභිගමං කත්වා ලොකුත්තරධම්මනිබ්බත්තකො දට්ඨබ්බො, ථෙරො මොසරාජා විය. සො හි ආයස්මා වීමංසං ධුරං කත්වා ලොකුත්තරධම්මං නිබ්බත්තෙසි.

එත්ථ ච තයො ඡන්දසමාධිපධානසඤ්චාරසඤ්චානා ධම්මා ඉද්ධිපි භොන්ති ඉද්ධිපාදාපි. සෙසා පන සම්පයුත්තකා චත්තාරො ඛන්ධා ඉද්ධිපාදායෙව. වීරියචිත්තවීමංසසමාධිපධානසඤ්චාරසඤ්චානාපි තයො ධම්මා ඉද්ධිපි භොන්ති ඉද්ධිපාදාපි. සෙසා පන සම්පයුත්තකා චත්තාරො ඛන්ධා ඉද්ධිපාදායෙව. අයං තාව අහෙදතො කථා.

හෙදතො පන ‘ඡන්දො’ ඉද්ධි නාම. ඡන්දධුරෙන භාවිතා චත්තාරො ඛන්ධා ඡන්දිද්ධිපාදො නාම. සමාධි පධානසඤ්චාරොති ද්වෙ ධම්මා සඤ්චාරක්ඛන්ධවසෙන ඡන්දිද්ධිපාදෙ පවිසන්ති; පාදෙ පච්චියාතිපි චත්තුං වට්ටති යෙව. තත්ථෙව ‘සමාධි’ ඉද්ධි නාම. සමාධිධුරෙන භාවිතා චත්තාරො ඛන්ධා සමාධිද්ධිපාදො නාම. ඡන්දො පධානසඤ්චාරොති ද්වෙ ධම්මා සඤ්චාරක්ඛන්ධවසෙන සමාධිද්ධිපාදෙ පවිසන්ති; පාදෙ පච්චියාතිපි චත්තුං වට්ටති එව. තත්ථෙව ‘පධානසඤ්චාරො’ ඉද්ධි නාම. පධානසඤ්චාරභාවිතා චත්තාරො ඛන්ධා පධානසඤ්චාරිද්ධිපාදො නාම. ඡන්දො සමාධිති ද්වෙ ධම්මා සඤ්චාරක්ඛන්ධවසෙන පධානසඤ්චාරිද්ධිපාදෙ පවිසන්ති; පාදෙ පච්චියාතිපි චත්තුං වට්ටති එව. තත්ථෙව ‘වීරියං’ ඉද්ධි නාම, ‘චිත්තං’ ඉද්ධි නාම, ‘වීමංසා’ ඉද්ධි නාම...පෙ.... පාදෙ පච්චියාතිපි චත්තුං වට්ටති එව. අයං හෙදතො කථා නාම.

එත්ථ පන අභිනවං නත්ථි; ගහිතමෙව විභූතධාතුකං කතං. කථං? ඡන්දො, සමාධි, පධානසඤ්චාරොති ඉමෙ තයො ධම්මා ඉද්ධිපි භොන්ති ඉද්ධිපාදාපි. සෙසා සම්පයුත්තකා චත්තාරො ඛන්ධා ඉද්ධිපාදායෙව. ඉමෙ හි තයො ධම්මා ඉජ්ඣමානා සම්පයුත්තකෙහි චතුහි ඛන්ධෙහි සද්ධිංයෙව ඉජ්ඣන්ති, න විනා. සම්පයුත්තකා පන චත්තාරො ඛන්ධා ඉජ්ඣනකට්ඨෙත ඉද්ධි නාම භොන්ති, පතිට්ඨානට්ඨෙත පාදො නාම. ‘ඉද්ධි’ ති වා ‘ඉද්ධිපාදො’ ති වා න අඤ්ඤස්ස කස්සපි අධිවචනං, සම්පයුත්තකානං චතුත්තං ඛන්ධානංයෙව අධිවචනං. වීරියං, චිත්තං, වීමංසාසමාධිපධානසඤ්චාරොති තයො ධම්මා...පෙ.... චතුත්තං ඛන්ධානංයෙව අධිවචනං.

අපිව පුබ්බභාගො පුබ්බභාගො ඉද්ධිපාදො නාම; පටිලාභො පටිලාභො ඉද්ධි නාමාති වෙදිතබ්බො. අයමත්ථො උපචාරෙන වා විපස්සනාය වා දීපෙනබ්බො. පට්ඨජ්ඣානපරිකම්මඤ්ඤි ඉද්ධිපාදො නාම, පට්ඨජ්ඣානං ඉද්ධි නාම. දුතියතනියචතුත්ථආකාසානඤ්චායතන, විඤ්ඤාණඤ්චායතනආකිඤ්චඤ්ඤායතනනෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනපරිකම්මං ඉද්ධිපාදො නාම, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං ඉද්ධි නාම. සොතාපත්තිමග්ගස්ස විපස්සනා ඉද්ධිපාදො නාම, සොතාපත්තිමග්ගො ඉද්ධි නාම. සකදාගාමී, අනාගාමී, අරහත්තමග්ගස්ස විපස්සනා ඉද්ධිපාදො නාම, අරහත්තමග්ගො ඉද්ධි නාම. පටිලාභෙනාපි දීපෙනුං වට්ටති යෙව. පට්ඨජ්ඣානඤ්ඤි ඉද්ධිපාදො නාම,

දුතියජ්ඣානං ඉද්ධි නාම; දුතියජ්ඣානං ඉද්ධිපාදො නාම, තතියජ්ඣානං ඉද්ධි නාම...පෙ.... අනාගාමිමග්ගො ඉද්ධිපාදො නාම, අරහත්තමග්ගො ඉද්ධි නාම.

කෙනටියෙන ඉද්ධි? කෙනටියෙන පාදොති? ඉජ්ඣනකටියෙනෙව ඉද්ධි. පතිට්ඨානටියෙනෙව පාදො. එවමිධාපි ඉද්ධිති වා පාදොති වා න අඤ්ඤස්ස කස්සවි අධිවචනං, සම්පයුත්තකානං චතුත්තං ඛන්ධානංයෙව අධිවචනන්ති. එවං චුත්තෙ පන ඉදමාහංසු – චතුත්තං ඛන්ධානමෙව අධිවචනං භවෙය්‍ය, යදි සත්ථා පරතො උත්තරචූළභාජනීයං නාම න ආහරෙය්‍ය. උත්තරචූළභාජනීයෙ පන “ඡන්දොයෙව ඡන්දිද්ධිපාදො, වීරියමෙව, විත්තමෙව, වීමංසාව වීමංසිද්ධිපාදො”ති කථිතං. කෙච්ඡි පන “ඉද්ධි නාම අනිජ්චන්තා, ඉද්ධිපාදො නිජ්චන්තො”ති වදිංසු. තෙසං වචනං පටික්ඛිපිත්වා ඉද්ධිපි ඉද්ධිපාදොපි ‘නිජ්චන්තො තිලක්ඛණ්ණභාහතො’ති සන්නිට්ඨානං කතං. ඉති ඉමස්මිං සුත්තන්තභාජනීයෙ ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා ඉද්ධිපාදා කථිතාති.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා.

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

444. අභිධම්මභාජනීයං උත්තානත්ථමෙව. නයා පනෙත්ථ ගණෙනබ්බො. “ඡන්දසමාධිපධානසඬ්ඛාරසමන්තාගතං ඉද්ධිපාදං භාවෙති”ති චුත්තට්ඨානස්මිඤ්චි ලොකුත්තරානි චත්තාරි නයසහස්සානි විහත්තානි. වීරියසමාධිආදීසුපි එසෙව නයො. තථා උත්තරචූළභාජනීයෙ ඡන්දිද්ධිපාදෙ චත්තාරි නයසහස්සානි විහත්තානි, වීරියවිත්තවීමංසිද්ධිපාදෙ චත්තාරි චත්තාරිති සබ්බානිපි අට්ඨන්තං චතුක්කානං වසෙන ද්වත්තිංස නයසහස්සානි විහත්තානි. එවමෙන නිබ්බත්තිතලොකුත්තරානංයෙව ඉද්ධිපාදානං වසෙන ද්වත්තිංසනයසහස්සජ්ජමණ්ඩිතං අභිධම්මභාජනීයං කථිතන්ති වෙදිතබ්බං.

3. පඤ්භාපුච්ඡකවණ්ණනා

462. පඤ්භාපුච්ඡකෙ පාළිඅනුසාරෙනෙව ඉද්ධිපාදානං කුසලාදිභාවො වෙදිතබ්බො. ආරම්මණත්තිකෙසු පන සබ්බෙපෙනෙ අජ්ජමාණං නිබ්බානං ආරබ්භ පවත්තිතො අජ්ජමාණාරම්මණා එව, න මග්ගාරම්මණා; සහජාතහෙතුවසෙන පන මග්ගහෙතුකා, න මග්ගාධිපතිතො. චත්තාරො හි අධිපතයො අඤ්ඤමඤ්ඤං ගරුං න කරොන්ති. කස්මා? සයං ජෙට්ඨකත්තා. යථා හි සමජාතිකා සමවයා සමථාමා සමසිජ්ජා චත්තාරො රාජපුත්තා අත්තනො අත්තනො ජෙට්ඨකතාය අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස අපචිතිං න කරොන්ති, එවමිමෙපි චත්තාරො අධිපතයො පාටියෙක්කං පාටියෙක්කං ජෙට්ඨකධම්මිකාය අඤ්ඤමඤ්ඤං ගරුං න කරොන්තිති එකන්තෙනෙව න මග්ගාධිපතිතො. අතීතාදීසු එකාරම්මණභාවෙපි න චත්තබ්බො. නිබ්බානස්ස පන ඛද්දිධාධම්මත්තා ඛද්දිධාරම්මණා නාම භොන්තිති. එවමෙනස්මිං පඤ්භාපුච්ඡකෙ නිබ්බත්තිතලොකුත්තරාව ඉද්ධිපාදා කථිතා. සම්මාසම්බුද්ධෙන හි සුත්තන්තභාජනීයස්මිංයෙව ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා ඉද්ධිපාදා කථිතා,

අභිධම්මභාෂනීයපඤ්ඤාපුව්ඡකෙසු පන ලොකුත්තරායෙවාති. එවමයං
ඉද්ධිපාදවිහඬිගොපි තෙපරිවට්ටං නීභරිත්වාච දස්සිතොති.

සම්මොභවිතොදනියා විහඬිගට්ඨකථාය

ඉද්ධිපාදවිහඬිගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. බොජ්ඣක්ඛගිවිහඬිගො

1. සුත්තන්තභාෂනීයවණ්ණනා

466. ඉදානි තදනන්තරෙ බොජ්ඣක්ඛගිවිහඬිගෙ සත්තාති ගණනපරිච්ඡේදො.
බොජ්ඣක්ඛගාති බොධියා බොධිස්ස වා අඬිගාති බොජ්ඣක්ඛගා. ඉදං වුත්තං හොති –
යා එසා ධම්මසාමග්ගී යාය ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානාය
ලීනුද්ධව්වපතිට්ඨානායුහනකාමසුඛත්තකිලමථානුයොගඋච්ඡේදසස්සතාහිනිවෙසාදී
නං අනෙකෙසං උපද්දවානං පටිපක්ඛන්දාය
සතිධම්මවිවයවීරියපීතිපස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසඬිබාතාය ධම්මසාමග්ගියා
අරියසාවකො බුජ්ඣත්ති කත්වා බොධිති වුච්චති, බුජ්ඣති කිලෙසසන්තානනිද්දාය
උට්ඨහති, චත්තාරි වා අරියසව්වානි පටිවිජ්ඣති, නිබ්බානමෙව වා සච්ඡිකරොති,
තස්සා ධම්මසාමග්ගීසඬිබාතාය බොධියා අඬිගාතිපි බොජ්ඣක්ඛගා,
කුමාරකිගමග්ගඬිගාදීනි විය. යො පනෙස යථාවුත්තජ්ජකාරාය එතාය
ධම්මසාමග්ගියා බුජ්ඣත්ති කත්වා අරියසාවකො බොධිති වුච්චති, තස්ස බොධිස්ස
අඬිගාතිපි බොජ්ඣක්ඛගා, සෙනඬිගරථඬිගාදයො විය. තෙනාහු අට්ඨකථාවරියා –
“බුජ්ඣනකස්ස පුග්ගලස්ස අඬිගාති වා බොජ්ඣක්ඛගා”ති.

අපිව “බොජ්ඣක්ඛගාති කෙනට්ඨෙන බොජ්ඣක්ඛගා? බොධාය සංවත්තන්තිති
බොජ්ඣක්ඛගා, බුජ්ඣන්තිති බොජ්ඣක්ඛගා, අනුබුජ්ඣන්තිති බොජ්ඣක්ඛගා,
පටිබුජ්ඣන්තිති බොජ්ඣක්ඛගා, සම්බුජ්ඣන්තිති බොජ්ඣක්ඛගා”ති ඉමිනා
පටිසම්භිදානායෙනාපි බොජ්ඣක්ඛගත්ථො වෙදිතබ්බො.

සතිසම්බොජ්ඣක්ඛගොතිආදීසු පසත්ථො සුන්දරො ව බොජ්ඣක්ඛගො
සම්බොජ්ඣක්ඛගො, සතියෙව සම්බොජ්ඣක්ඛගො සතිසම්බොජ්ඣක්ඛගො. තත්ථ
උපට්ඨානලක්ඛණො සතිසම්බොජ්ඣක්ඛගො, පච්චයලක්ඛණො
ධම්මවිවයසම්බොජ්ඣක්ඛගො, පග්ගහලක්ඛණො වීරියසම්බොජ්ඣක්ඛගො,
ඵරණලක්ඛණො පීතිසම්බොජ්ඣක්ඛගො, උපසමලක්ඛණො
පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣක්ඛගො, අවික්ඛෙපලක්ඛණො සමාධිසම්බොජ්ඣක්ඛගො,
පටිසඬිබානලක්ඛණො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣක්ඛගො. තෙසු “සතිඤ්ච බ්වාහං,
හික්ඛවෙ, සබ්බත්ථිකං වදාමි”ති (සං. නි. 5.234) වචනතො සබ්බෙසං
බොජ්ඣක්ඛගානං උපකාරකත්තා සතිසම්බොජ්ඣක්ඛගො පයමං වුත්තො. තතො පරං

“සො තථා සතො විහරන්තො තං ධම්මං පඤ්ඤාය පවිච්ඡන්ති” තිආදිනා (ම. නි. 150) නයෙන එවං අනුක්කමෙනෙව නික්ඛෙපපයොජනං පාළියං ආගතමෙව.

කස්මා පනෙනෙව සත්තෙව චූත්තා, අනුනා අනධිකාති? ලිනුද්ධවිච්චපටිපක්ඛනො සබ්බත්ථිකනො ව. එත්ථ හි තයො බොජ්ඣංගිගා ලීනස්ස පටිපක්ඛා, යථාහ – “යස්මිඤ්ච බො, භික්ඛවෙ, සමයෙ ලීනං විත්තං හොති, කාලො තස්මිං සමයෙ ධම්මවිච්චයසම්බොජ්ඣංගිගස්ස භාවනාය, කාලො වීරියසම්බොජ්ඣංගිගස්ස භාවනාය, කාලො පීතිසම්බොජ්ඣංගිගස්ස භාවනායා” ති (සං. නි. 5.234). තයො උද්ධවිච්චස්ස පටිපක්ඛා, යථාහ – “යස්මිඤ්ච බො, භික්ඛවෙ, සමයෙ උද්ධතං විත්තං හොති, කාලො තස්මිං සමයෙ පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣංගිගස්ස භාවනාය, කාලො සමාධිසම්බොජ්ඣංගිගස්ස භාවනාය, කාලො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣංගිගස්ස භාවනායා” ති (සං. නි. 5.234). එකො පනෙත්ථ ලොභද්වූපනං විය සබ්බඛාඤ්ජනෙසු, සබ්බකම්මිකඅමච්චො විය ව සබ්බෙසු රාජකිච්චෙසු, සබ්බබොජ්ඣංගිගෙසු ඉච්ඡිතබ්බනො සබ්බත්ථිකො, යථාහ – “සතිඤ්ච බ්වාහං, භික්ඛවෙ, සබ්බත්ථිකං වදාමි” ති. “සබ්බත්ථක” න්තිපි පාළි. ද්විත්තමපි සබ්බත්ථ ඉච්ඡිතබ්බන්ති අත්ථො. එවං ලිනුද්ධවිච්චපටිපක්ඛනො සබ්බත්ථිකනො ව සත්තෙව චූත්තාති වෙදිතබ්බා.

467. ඉදානි නෙසං එකස්මිංයෙවාරම්මණෙ අත්තනො අත්තනො කිච්චවසෙන නානාකරණං දස්සෙතුං තත්ථ කතමො සතිසම්බොජ්ඣංගිගාතිආදි ආරද්ධං. තත්ථ ඉධ භික්ඛුති ඉමස්මිං සාසනෙ භික්ඛු. සතිමා හොතීති පඤ්ඤාය පඤ්ඤවා, යසෙන යසවා, ධනෙන ධනවා විය සතියා සතිමා හොති, සතිසම්පන්නොති අත්ථො. පරමෙනාති උත්තමෙන; තඤ්හි පරමත්ථසච්චස්ස නිබ්බානස්ස වෙව මග්ගස්ස ව අනුලොමනො පරමං නාම හොති උත්තමං සෙට්ඨං. සතීනෙපක්කෙනාති නෙපක්කං චූච්චති පඤ්ඤා; සතියා වෙව නෙපක්කෙන වාති අත්ථො.

කස්මා පන ඉමස්මිං සතිභාජනීයෙ පඤ්ඤා සඬගහිතාති? සතියා බලවහාවදීපනත්ථං. සති හි පඤ්ඤාය සද්ධිමපි උප්පජ්ජති විනාපි, පඤ්ඤාය සද්ධිං උප්පජ්ජමානා බලවතී හොති, විනා උප්පජ්ජමානා දුබ්බලා. තෙනස්සා බලවහාවදීපනත්ථං පඤ්ඤා සඬගහිතා. යථා හි ද්විසු දිසාසු ද්වෙ රාජමහාමත්තා තිට්ඨෙය්‍යං; තෙසු එකො රාජපුත්තං ගහෙත්වා තිට්ඨෙය්‍ය, එකො අත්තනො ධම්මතාය එකකොව තෙසු රාජපුත්තං ගහෙත්වා යීතො අත්තනොපි තෙජෙන රාජපුත්තස්සපි තෙජෙන තෙජවා හොති; අත්තනො ධම්මතාය යීතො න තෙන සමතෙජො හොති; එවමෙව රාජපුත්තං ගහෙත්වා යීතමහාමත්තො විය පඤ්ඤාය සද්ධිං උප්පන්නා සති, අත්තනො ධම්මතාය යීතො විය විනා පඤ්ඤාය උප්පන්නා. තත්ථ යථා රාජපුත්තං ගහෙත්වා යීතො අත්තනොපි තෙජෙන රාජපුත්තස්සපි තෙජෙන තෙජවා හොති, එවං පඤ්ඤාය සද්ධිං උප්පන්නා සති බලවතී හොති; යථා අත්තනො ධම්මතාය යීතො න තෙන සමතෙජො හොති, එවං විනා පඤ්ඤාය උප්පන්නා දුබ්බලා හොතීති බලවහාවදීපනත්ථං පඤ්ඤා ගහිතාති.

විරකතමිපිති අත්තනො වා පරස්ස වා කායෙන විරකතං වත්තං වා කසිණමණ්ඩලං වා කසිණපරිකමිමං වා. විරහාසිතමිපිති අත්තනා වා පරෙන වා වාචාය විරහාසිතං බහුකමිපි, වත්තසීසෙ යත්වා ධම්මකථං වා කම්මට්ඨානවිනිවිජයං වා, විමුත්තායතනසීසෙ වා යත්වා ධම්මකථමෙව. සරිතා හොතීති තං කායවිඤ්ඤත්තිං වචිවිඤ්ඤත්තිඤ්ච සමුට්ඨාපෙත්වා පවත්තං අරුපධම්මකොට්ඨාසං ‘එවං උප්පජ්ජිත්වා එවං නිරුද්ධො’ති සරිතා හොති. අනුස්සරිතාති පුනප්පුනං සරිතා. අයං වුවචති සතිසම්බොජ්ඣකාදිගොති අයං එවං උප්පන්නා සෙසබොජ්ඣකාදිගසමුට්ඨාපිකා විපස්සනාසම්පයුත්තා සති සතිසම්බොජ්ඣකාදිගො නාම කටීයති.

සො තථා සතො විහරන්තොති සො භික්ඛු තෙනාකාරෙන උප්පන්නාය සතියා සතො හුත්වා විහරන්තො. තං ධම්මන්ති තං විරකතං විරහාසිතං හෙට්ඨා වුත්තප්පකාරං ධම්මං. පඤ්ඤාය පච්චිනතීති පඤ්ඤාය ‘අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා’ති පච්චිනති. පච්චරතීති ‘අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා’ති තත්ථ පඤ්ඤං වරාපෙන්නො පච්චරති. පරිච්චංසං ආපජ්ජතීති ඔලොකනං ගවෙසනං ආපජ්ජති. අයං වුවචතීති ඉදං වුත්තප්පකාරං බොජ්ඣකාදිගසමුට්ඨාපකං විපස්සනාසම්පයුත්තං විරියං ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣකාදිගො නාම වුවචති.

තස්ස තං ධම්මන්ති තස්ස භික්ඛුනො තං හෙට්ඨා වුත්තප්පකාරං ධම්මං. ආරද්ධං හොතීති පරිපුණ්ණං හොති පග්ගහිතං. අසල්ලීනන්ති ආරද්ධත්තායෙව අසල්ලීනං. අයං වුවචතීති ඉදං බොජ්ඣකාදිගසමුට්ඨාපකං විපස්සනාසම්පයුත්තං විරියං විරියසම්බොජ්ඣකාදිගො නාම වුවචති.

නිරාමිසාති කාමාමිසලොකාමිසවට්ටාමිසානං අභාවෙන නිරාමිසා පරිසුද්ධා. අයං වුවචතීති අයං බොජ්ඣකාදිගසමුට්ඨාපිකා විපස්සනාසම්පයුත්තා පිති පිතිසම්බොජ්ඣකාදිගො නාම වුවචති.

පිතිමනස්සාති පිතිසම්පයුත්තවත්තස්ස. කායොපි පස්සම්භතීති ඛන්ධත්තයසඛ්ඛාතො නාමකායො කිලෙසදරථපටිපස්සද්ධියා පස්සම්භති. විත්තමිපිති විඤ්ඤාණක්ඛන්ධොපි තථෙව පස්සම්භති. අයං වුවචතීති අයං බොජ්ඣකාදිගසමුට්ඨාපිකා විපස්සනාසම්පයුත්තා පස්සද්ධි පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣකාදිගො නාම වුවචති.

පස්සද්ධකායස්ස සුඛිනොති පස්සද්ධකායතාය උප්පන්නසුඛෙන සුඛිතස්ස. සමාධියතීති සම්මා ආධියති, නිච්චලං හුත්වා ආරම්මණෙ යපියති, අප්පනාප්පත්තං විය හොති. අයං වුවචතීති අයං බොජ්ඣකාදිගසමුට්ඨාපිකා විපස්සනාසම්පයුත්තා විත්තෙකග්ගතා සමාධිසම්බොජ්ඣකාදිගො නාම වුවචති.

තථා සමාහිතන්ති තෙන අප්පනාප්පත්තෙන විය සමාධිනා සමාහිතං. සාධුකං අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛිතා හොතීති සුට්ඨු අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛිතා හොති; තෙසං ධම්මානං පහානවඩ්ඪනෙ අඛ්‍යාවටො හුත්වා අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛිති. අයං වුවචතීති අයං ඡන්තං

බොජ්ඣංගිගානං අනොසක්කනඅනතිවත්තනභාවසාධකො මජ්ඣිමනිකායා
උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣංගිගො නාම වුච්චති.

එත්තාවතා කිං කථිතං නාම භොති? අපුබ්බං අවරිමං එකච්ඡත්තක්ඛණේ
නානාරසලක්ඛණා පුබ්බභාගවිපස්සනා බොජ්ඣංගිගා කථිතා භොන්තීති.

පඨමො නයො.

468-469. ඉදානි යෙන පරියායෙන සත්ත බොජ්ඣංගිගා වුද්දස භොන්ති, තස්ස
පකාසනත්ථං දුතියනයං දස්සෙන්නො පුන සත්ත බොජ්ඣංගිගාතිආදිමාහ. තත්ත්වයං
අනුපුබ්බපදවණ්ණනා – අජ්ඣත්තං ධම්මෙසු සතීති අජ්ඣත්තිකසංඛාරො
පරිග්ගණ්ණත්තස්ස උප්පන්නා සති. ඛේද්ධා ධම්මෙසු සතීති ඛේද්ධාසංඛාරො
පරිග්ගණ්ණත්තස්ස උප්පන්නා සති. යදපීති යාපි. තදපීති සාපි. අභිඤ්ඤායාති
අභිඤ්ඤායාධම්මෙ අභිජානනත්ථාය. සම්බොධායාති සම්බොධි වුච්චති මග්ගො,
මග්ගත්ථායාති අත්ථො. නිබ්බානායාති වානං වුච්චති තණ්හා; සා තත්ථ නත්ථීති
නිබ්බානං, තදත්ථාය, අසංඛාරාය අමතධාතුයා සච්ඡිකිරියත්ථාය සංවත්තතීති
අත්ථො. ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣංගිගෙපි එසෙව නයො.

කායිකං චීරියන්ති වච්ඤාමං අධිට්ඨන්තස්ස උප්පන්නචීරියං. චෙතසිකං
චීරියන්ති ‘න තාවාහං ඉමං පල්ලඤ්ඤාමි භිත්තිස්සාමි යාව මෙ න අනුපාදාය ආසවෙහි
චිත්තං විමුච්චිස්සති’ති එවං කායපයොගං විනා උප්පන්නචීරියං. කායපස්සද්ධිති
තිණ්ණං ඛන්ධානං දරථපස්සද්ධි. චිත්තපස්සද්ධිති විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස
දරථපස්සද්ධි. උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣංගිගෙ සතිසම්බොජ්ඣංගිගසදිසොව විනිච්ඡයො.
ඉමස්මිං නයෙ සත්ත බොජ්ඣංගිගා ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා කථිතා.

පොරාණකත්ථෙරා පන ‘එත්තකෙන පාකටං න භොති’ති විහජිත්වා දස්සෙසුං.
එතෙසු හි අජ්ඣත්තධම්මෙසු සති පවිචයො උපෙක්ඛාති ඉමෙ නයො අත්තනො
ඛන්ධාරම්මණත්තා ලොකියාව භොන්ති. තථා මග්ගං අප්පත්තං කායිකචීරියං.
අවිතක්කඅවිචාරා පන පිතිසමාධියො ලොකුත්තරා භොන්ති. සෙසා
ලොකියලොකුත්තරමිස්සකාති.

තත්ථ අජ්ඣත්තං තාව ධම්මෙසු සතිපවිචයඋපෙක්ඛා අජ්ඣත්තාරම්මණා,
ලොකුත්තරා පන ඛේද්ධාරම්මණාති තෙසං ලොකුත්තරභාවො මා යුජ්ජිත්ථ.
වච්ඤාමජ්ජයොගෙන නිබ්බත්තචීරියමිති ලොකියන්ති වදන්තො න කිලමති.
අවිතක්කඅවිචාරා පන පිතිසමාධියො කදා ලොකුත්තරා භොන්තීති? කාමාවචරො
තාව පිතිසම්බොජ්ඣංගිගො ලබ්භති, අවිතක්කඅවිචාරා පිති න ලබ්භති. රූපාවචරො
අවිතක්කඅවිචාරා පිති ලබ්භති, පිතිසම්බොජ්ඣංගිගො පන න ලබ්භති. අරූපාවචරො
සබ්බෙන සබ්බං න ලබ්භති. එත්ථ පන අලබ්භමානකං උපාදාය ලබ්භමානකාපි
පටික්ඛිත්තා. එවමයං අවිතක්කඅවිචාරො පිතිසම්බොජ්ඣංගිගො කාමාවචරතොපි
නික්ඛන්තො රූපාවචරතොපි අරූපාවචරතොපිති නිබ්බත්තිතලොකුත්තරො යෙවාති
කථිතො.

තථා කාමාවචරෙ සමාධිසම්බෝජ්ඣකඛිගො ලබ්භති, අවිතක්කඅවිචාරො පන සමාධි න ලබ්භති. රූපාවචරඅරූපාවචරෙසු අවිතක්කඅවිචාරො සමාධි ලබ්භති, සමාධිසම්බෝජ්ඣකඛිගො පන න ලබ්භති. එත්ථ පන අලබ්භමානකං උපාදාය ලබ්භමානකොපි පටික්ඛිත්තො. එවමයං අවිතක්කඅවිචාරො සමාධි කාමාවචරතොපි නික්ඛන්තො රූපාවචරතොපි අරූපාවචරතොපිති නිබ්බත්තිතලොකුත්තරො යෙවාති කථිතො.

අපිච ලොකියං ගහෙත්වා ලොකුත්තරො කාතබ්බො; ලොකුත්තරං ගහෙත්වා ලොකියො කාතබ්බො. අජ්ඣත්තධම්මෙසු හි සතිපට්ඨයඋපෙක්ඛානං ලොකුත්තරභාවනාකාලොපි අත්ථි. තත්ත්වං සුත්තං – ‘අජ්ඣත්තවිමොක්ඛං ධ්වාහං, ආචුසො, සබ්බුපාදානක්ඛයං වදාමි; එවමස්සිමෙ ආසවා නානුසෙන්නි’ති (සං. නි. 2.32 ටොකං විසදිසං) ඉමිනා සුත්තෙන ලොකුත්තරා භොන්ති. යදා පන වඩ්ඤාමපයොගෙන නිබ්බත්තෙ කායිකවීරියෙ අනුපසන්තෙයෙව විපස්සනා මග්ගෙන සටියති, තදා තං ලොකුත්තරං භොති. යෙ පන ථෙරා ‘කසිණජ්ඣානෙ, ආනාපානජ්ඣානෙ, බ්‍රහ්මවිහාරජ්ඣානෙ ව බෝජ්ඣකඛිගො උද්ධරන්තො න වාරෙතබ්බො’ති වදන්ති, තෙසං වාදෙ අවිතක්කඅවිචාරා පීතිසමාධිසම්බෝජ්ඣකඛිගො ලොකියා භොන්තිති.

දුතියො නයො.

470-471. ඉදානි බෝජ්ඣකඛිගානං භාවනාවසෙන පවත්තං තතියනයං දස්සෙන්නො පුන සත්ත බෝජ්ඣකඛිගානිආදිමාහ. තත්ථාපි අයං අනුපුබ්බපදවණ්ණනා – භාවෙතීති වඩ්ඤානි; අත්තනො සන්තානෙ පුනප්පුනං ජනෙති අභිනිබ්බත්තෙති. විවෙකනිස්සිතන්ති විවෙකෙ නිස්සිතං. විවෙකොති විචිත්තතා. සො වායං තදඛිගවිවෙකො, වික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිනිස්සරණවිවෙකොති පඤ්චවිධො. තත්ථ තදඛිගවිවෙකො නාම විපස්සනා. වික්ඛම්භනවිවෙකො නාම අට්ඨ සමාපත්තියො. සමුච්ඡෙදවිවෙකො නාම මග්ගො. පටිප්පස්සද්ධිවිවෙකො නාම එලං. නිස්සරණවිවෙකො නාම සබ්බනිමිත්තනිස්සං නිබ්බානං. එවමෙතස්මිං පඤ්චවිධෙ විවෙකෙ නිස්සිතං විවෙකනිස්සිතන්ති තදඛිගවිවෙකනිස්සිතං සමුච්ඡෙදවිවෙකනිස්සිතං නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතඤ්ච සතිසම්බෝජ්ඣකඛිගං භාවෙතීති අයමත්ථො වෙදිතබ්බො.

තථා හි අයං සතිසම්බෝජ්ඣකඛිගභාවනානුයොගමනුයුත්තො යොගී විපස්සනාක්ඛණෙ කිච්චතො තදඛිගවිවෙකනිස්සිතං, අජ්ඣාසයතො නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතං, මග්ගකාලෙ පන කිච්චතො සමුච්ඡෙදවිවෙකනිස්සිතං, ආරම්මණතො නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතං, සතිසම්බෝජ්ඣකඛිගං භාවෙති. පඤ්චවිවෙකනිස්සිතම්පිති එකෙ. තෙ හි න කෙවලං බලවවිපස්සනාමග්ගඵලක්ඛණෙසු එව බෝජ්ඣකඛිගං උද්ධරන්ති, විපස්සනාපාදකකසිණජ්ඣානආනාපානාසුභ්‍රහ්මවිහාරජ්ඣානෙසුපි උද්ධරන්ති, න

ව පටිසිද්ධා අට්ඨකථාවරියෙහි. තස්මා තෙසං මනෙන එතෙසං ඤානානං පවත්තික්ඛණෙ කිව්වතො එව වික්ඛම්භනවිවෙකනිස්සිතං. යථා ව විපස්සනාක්ඛණෙ “අජ්ඣාසයතො නිස්සරණවිවෙකනිස්සිත” ත්ති වුත්තං, එවං “පටිප්පස්සද්ධිවිවෙකනිස්සිතම්පි භාවෙතී” ති වත්තුං වට්ටති. එස නයො විරාගනිස්සිතාදිසු. විවෙකත්ථා එව හි විරාගාදයො.

කෙවලඤ්චෙන්ථ වොස්සග්ගො දුට්ඨො – පරිච්චාගවොස්සග්ගො ව පක්ඛන්දනවොස්සග්ගො වාති. තත්ථ ‘පරිච්චාගවොස්සග්ගො’ ති විපස්සනාක්ඛණෙ ව තද්ධිගවසෙන මග්ගක්ඛණෙ ව සමුච්ඡෙදවසෙන කිලෙසජ්ජහානං. ‘පක්ඛන්දනවොස්සග්ගො’ ති විපස්සනාක්ඛණෙ තත්තීන්තභාවෙන, මග්ගක්ඛණෙ පන ආරම්භකරණෙන නිබ්බානපක්ඛන්දනං. තදුභයම්පි ඉමස්මිං ලොකියලොකුත්තරම්ස්සකෙ අත්ථවණ්ණනානායෙ වට්ටති. තථා හි අයං සති සම්බොජ්ඣාදිගො යථාවුත්තෙන පකාරෙන කිලෙසෙ පරිච්චජති, නිබ්බානඤ්ච පක්ඛන්දති.

වොස්සග්ගපරිණාමීන්ති ඉමිනා පන සකලෙන වචනෙන වොස්සග්ගත්ථං පරිණාමන්තං පරිණතඤ්ච, පරිපච්චන්තං පරිපක්කඤ්චාති ඉදං වුත්තං හොති. අයඤ්චි බොජ්ඣාදිගභාවනමනුයුත්තො හික්ඛු යථා සතිසම්බොජ්ඣාදිගො කිලෙසපරිච්චාගවොස්සග්ගත්ථං නිබ්බානපක්ඛන්දනවොස්සග්ගත්ථඤ්ච පරිපච්චති, යථා ව පරිපක්කො හොති, තථා නං භාවෙතීති. එස නයො සෙසබොජ්ඣාදිගෙසුපි. ඉමස්මිම්පි නයෙ ලොකියලොකුත්තරම්ස්සකා බොජ්ඣාදිගා කටීතාති.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා.

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

472. අභිධම්මභාජනීයෙ සත්තපි බොජ්ඣාදිගෙ එකතො පුච්ඡිත්වා විස්සජ්ජනස්ස ව පාටියෙක්කං පුච්ඡිත්වා විස්සජ්ජනස්ස ව වසෙන ද්වෙ නයා. තෙසං අත්ථවණ්ණනා හෙට්ඨා වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බා.

උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣාදිගනිද්දෙසෙ පන උපෙක්ඛනවසෙන උපෙක්ඛා. උපෙක්ඛනාකාරො උපෙක්ඛනා. උපෙක්ඛිතබ්බයුත්තෙ සමජ්ජවත්තෙ ධම්මෙ ඉක්ඛති, න වොදෙතීති උපෙක්ඛා. පුග්ගලං උපෙක්ඛාපෙතීති උපෙක්ඛනා. බොජ්ඣාදිගභාවජ්ජත්තියා ලොකියඋපෙක්ඛනාය අධිකා උපෙක්ඛනා අජ්ඣුපෙක්ඛනා. අබ්‍යාපාරාපජ්ජනෙන මජ්ඣන්තභාවො මජ්ඣන්තතා. සා පන විත්තස්ස, න සත්තස්සාති දීපෙනුං මජ්ඣන්තතා විත්තස්සාති වුත්තන්ති. අයමෙන්ථ අනුපුබ්බපදවණ්ණනා.

නයා පනෙත්ථ ගණෙනබ්බා – සත්තන්තම්පි හි බොජ්ඣාදිගානං එකතො පුච්ඡිත්වා විස්සජ්ජනෙ එකෙකමග්ගෙ නයසහස්සං නයසහස්සන්ති වත්තාරි නයසහස්සාති විහත්තාති. පාටියෙක්කං පුච්ඡිත්වා විස්සජ්ජනෙ

එකෙකුට බොජ්ඣංගවශෙන වත්තාරි වත්තාරීති සත්ත වතුක්කා අට්ඨවීසති. තානි පුරිමෙහි චතුහි සද්ධිං ද්වත්තිංසාති සබ්බානිපි අහිංසාමහාජනියෙ ද්වත්තිංස නයසහස්සාති විහත්තාති කුසලානෙව. යස්මා පන ඵලක්ඛණෙපි බොජ්ඣංගිගා ලබ්භන්ති, කුසලහෙතුකාති ච සාමඤ්ඤඵලාති, තස්මා තෙසුපි බොජ්ඣංගිගදස්සන්තං කුසලනිද්දෙසපුබ්බිගමාය ඵව තත්තියා විපාකනායො ආරද්ධො. සොපි එකතො පුච්ඡිත්වා විස්සජ්ජනස්ස ච, පාටියෙක්කං පුච්ඡිත්වා විස්සජ්ජනස්ස ච වසෙන දුට්ඨො හොති. සෙසමෙත්ථ හෙට්ඨා චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. විපාකෙ පන කුසලතො තිගුණා නයා කාතබ්බාති.

අහිංසාමහාජනියවණ්ණනා.

3. පඤ්භාපුච්ඡකවණ්ණනා

482. පඤ්භාපුච්ඡකෙ පාළිඅනුසාරෙනෙව බොජ්ඣංගිගානං කුසලාදිභාවො වෙදිතබ්බො. ආරම්මණත්තිකෙසු පන සබ්බෙපෙනෙ අප්පමාණං නිබ්බානං ආරබ්භ පවත්තිතො අප්පමාණාරම්මණා ඵව, න මග්ගාරම්මණා. සහජාතහෙතුවසෙන පනෙත්ථ කුසලා මග්ගහෙතුකා, වීරියං වා වීමංසං වා ජෙට්ඨකං කත්වා මග්ගභාවනාකාලෙ මග්ගාධිපතිනො, ඡන්දවිත්තජෙට්ඨිකාය මග්ගභාවනාය න වත්තබ්බා මග්ගාධිපතිනොති, ඵලකාලෙපි න වත්තබ්බා ඵව.

අතීතාදීසු එකාරම්මණභාවෙනපි න වත්තබ්බා, නිබ්බානස්ස පන බහිද්ධාධම්මත්තා බහිද්ධාරම්මණා නාම හොන්තිති. ඵවමෙතස්මිං පඤ්භාපුච්ඡකෙපි නිබ්බත්තිතලොකුත්තරාව බොජ්ඣංගිගා කථිතා. සම්මාසම්බුද්ධො හි සුත්තන්තහාජනියස්සෙව පට්මනායස්මිං ලොකියා, දුතියතනියෙසු ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා බොජ්ඣංගිගා කථිතා. අහිංසාමහාජනියස්ස පන චතුසුපි නයෙසු ඉමස්මිඤ්ච පඤ්භාපුච්ඡකෙ ලොකුත්තරායෙවාති ඵවමයං බොජ්ඣංගිගවිහඪිගොපි තෙපරිවට්ටං නීහරිත්වා භාජෙත්වා දස්සිතොති.

සම්මොභවිතොදනියා විහඪිගට්ඨකථාය

බොජ්ඣංගිගවිහඪිගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. මග්ගඪිගවිහඪිගො

1. සුත්තන්තහාජනියවණ්ණනා

486. ඉදානි තදන්තරෙ මග්ගවිහඪිගෙ අරියො අට්ඨඪිගිකො මග්ගොතිආදි සබ්බං සච්චවිහඪිගෙ දුක්ඛනිරොධගාමිනීපට්පදානිද්දෙසෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. භාවනාවසෙන පාටියෙක්කං දස්සිතෙ දුතියනායෙපි සම්මාදිට්ඨිං භාවෙති විවෙකනිස්සිතන්තිආදි සබ්බං බොජ්ඣංගිගවිහඪිගෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

එවමිදං ද්විත්තමිපි නයානං වසෙන සුත්තන්තභාජනීයං
ලොකියලොකුත්තරමිස්සකමෙව කථිතං.

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

490. අභිධම්මභාජනීයෙ ‘අරියො’ති අවත්වා අට්ඨච්ඡිකො මග්ගොති වුත්තං.
එවං අවුත්තෙපි අයං අරියො එව. යථා හි මුද්ධාහිසිත්තස්ස රඤ්ඤො
මුද්ධාහිසිත්තාය දෙවියා කුච්ඡිස්මිං ජාතො පුත්තො රාජපුත්තොති අවුත්තෙපි
රාජපුත්තොයෙව හොති, එවමයමිපි අරියොති අවුත්තෙපි අරියො එවාති
වෙදිතබ්බො. සෙසමිධාපි සච්චවිහඬිගෙ වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බං.

493. පඤ්චඬ්භිකවාරෙපි අට්ඨච්ඡිකොති අවුත්තෙපි අට්ඨච්ඡිකො එව
වෙදිතබ්බො. ලොකුත්තරමග්ගො හි පඤ්චඬ්භිකො නාම නත්ථි. අයමෙත්ථ
ආවරියානං සමානත්ථකථා. විතණ්ඩවාදී පනාහ – “ලොකුත්තරමග්ගො
අට්ඨච්ඡිකො නාම නත්ථි, පඤ්චඬ්භිකොයෙව හොති”ති. සො “සුත්තං ආහරාහී”ති
වුත්තො අද්ධා අඤ්ඤං අපස්සන්තො ඉමං මහාසළායතනතො සුත්තප්පදෙසං
ආහරිස්සති “යා තථාභූතස්ස දිට්ඨි, සාස්ස හොති සම්මාදිට්ඨි. යො තථාභූතස්ස
සඬ්ඤ්ඤාපො, වායාමො, සති, යො තථාභූතස්ස සමාධි, ස්වාස්ස හොති සම්මාසමාධි.
පුබ්බෙව බො පනස්ස කායකම්මං වච්ඤාමම්මං ආජීවො සුපරිසුද්ධො හොති”ති.

තතො “එතස්ස අනන්තරං සුත්තපදං ආහරා”ති වත්තබ්බො. සචෙ ආහරති
ඉච්චෙනං කුසලං, නො චෙ ආහරති සයං ආහරිත්වා “එවමස්සායං අරියො
අට්ඨච්ඡිකො මග්ගො භාවනාපාරිසුරිං ගච්ඡති”ති (ම. නි. 3.431) “ඉමිනා තෙ
සත්ථුසාසනෙන වාදො හින්තො; ලොකුත්තරමග්ගො පඤ්චඬ්භිකො නාම නත්ථි,
අට්ඨච්ඡිකොව හොති”ති වත්තබ්බො.

ඉමානි පන තිණි අඬ්භානි පුබ්බෙ පරිසුද්ධානි වත්තන්ති,
ලොකුත්තරමග්ගකම්මණෙ පරිසුද්ධකරානි හොන්ති. අථ ‘පඤ්චඬ්භිකො මග්ගො’ති
ඉදං කිමත්ථං ගහිතන්ති? අතිරෙකකිච්චදස්සනත්ථං. යස්මිඤ්ඤි සමයෙ මිච්ඡාවාචං
පජහති, සම්මාවාචං පුරෙති, තස්මිං සමයෙ සම්මාකම්මන්තසම්මාආජීවා නත්ථි.
ඉමානි පඤ්චකාරාපකඬ්භිගානෙව මිච්ඡාවාචං පජහන්ති; සම්මාවාචා පන සයං
විරතිවසෙන පුරෙති. යස්මිං සමයෙ මිච්ඡාකම්මන්තං පජහති, සම්මාකම්මන්තං
පුරෙති, තස්මිං සමයෙ සම්මාවාචාසම්මාආජීවා නත්ථි. ඉමානි පඤ්ච
කාරාපකඬ්භිගානෙව මිච්ඡාකම්මන්තං පජහන්ති; සම්මාකම්මන්තො පන සයං
විරතිවසෙන පුරෙති. යස්මිං සමයෙ මිච්ඡාආජීවං පජහති, සම්මාආජීවං පුරෙති,
තස්මිං සමයෙ සම්මාවාචාසම්මාකම්මන්තා නත්ථි. ඉමානි පඤ්ච කාරාපකඬ්භිගානෙව
මිච්ඡාආජීවං පජහන්ති; සම්මාආජීවො පන සයං විරතිවසෙන පුරෙති. ඉමං එතෙසං
පඤ්චන්තං කාරාපකඬ්භිගානං කිච්චාතිරෙකතං දස්සෙතුං පඤ්චඬ්භිකො මග්ගොති
ගහිතං. ලොකුත්තරමග්ගො පන අට්ඨච්ඡිකොව හොති, පඤ්චඬ්භිකො නාම නත්ථි.

“යදි සම්මාවාවාදීහි සද්ධිං අට්ඨඨිගිකොති වදථ, චතස්සො සම්මාවාවාචෙනනා, තිස්සො සම්මාකම්මන්තවෙනනා, සත්ත සම්මාආජීවවෙනනාති ඉමම්භා වෙනනාඛ්භුත්තා කථං මුච්චිස්සථ? තස්මා පඤ්චඩ්ගිකොච ලොකුත්තරමග්ගො” ති. “වෙනනාඛ්භුත්තා ච පමුච්චිස්සාම; අට්ඨඨිගිකොච ලොකුත්තරමග්ගොති ච වක්ඛාම”. “ත්වං තාව මහාවත්තාරීසකභාණකො හොසි, න හොසී” ති පුච්ඡිතඛ්ඛො. සචෙ “න හොමී” ති වදති, “ත්වං අභාණකත්තා න ජානාසී” ති වත්තඛ්ඛො. සචෙ “භාණකොස්මී” ති වදති, “සුත්තං ආහරා” ති වත්තඛ්ඛො. සචෙ සුත්තං ආහරති ඉච්චෙනං කුසලං, නො චෙ ආහරති සයං උපරිපණ්ණාසනො ආහරිතඛ්ඛං –

“කතමා ච, භික්ඛවෙ, සම්මාවාවා? සම්මාවාවංපහං, භික්ඛවෙ, ද්වයං වදාමි – අත්ථී, භික්ඛවෙ, සම්මාවාවා සාසවා පුඤ්ඤභාගියා උපධිවෙපක්කා; අත්ථී, භික්ඛවෙ, සම්මාවාවා අරියා අනාසවා ලොකුත්තරා මග්ගඤ්ඤා.

“කතමා ච, භික්ඛවෙ, සම්මාවාවා සාසවා පුඤ්ඤභාගියා උපධිවෙපක්කා? මුසාවාදා වෙරමණී, පිසුණාය වාචාය වෙරමණී, ඵරුසාය වාචාය වෙරමණී, සම්ඵජ්ජලාපා වෙරමණී – අයං, භික්ඛවෙ, සම්මාවාවා සාසවා පුඤ්ඤභාගියා උපධිවෙපක්කා.

“කතමා ච, භික්ඛවෙ, සම්මාවාවා අරියා අනාසවා ලොකුත්තරා මග්ගඤ්ඤා? යා ඛො, භික්ඛවෙ, අරියචිත්තස්ස අනාසවචිත්තස්ස අරියමග්ගසමඤ්ඤානො අරියමග්ගං භාවයතො චතුහි වච්ඡුවරිතෙහි ආරති විරති පටිවරති වෙරමණී – අයං, භික්ඛවෙ, සම්මාවාවා අරියා අනාසවා ලොකුත්තරා මග්ගඤ්ඤා...පෙ.....

“කතමො ච, භික්ඛවෙ, සම්මාකම්මන්තො? සම්මාකම්මන්තංපහං, භික්ඛවෙ, ද්වයං වදාමි...පෙ.... උපධිවෙපක්කො.

“කතමො ච, භික්ඛවෙ, සම්මාකම්මන්තො අරියො අනාසවො ලොකුත්තරො...පෙ.....

“කතමො ච, භික්ඛවෙ, සම්මාආජීවො? සම්මාආජීවංපහං, භික්ඛවෙ, ද්වයං වදාමි...පෙ.... උපධිවෙපක්කො.

“කතමො ච, භික්ඛවෙ, සම්මාආජීවො අරියො අනාසවො ලොකුත්තරො මග්ගඤ්ඤා? යා ඛො, භික්ඛවෙ, අරියචිත්තස්ස අනාසවචිත්තස්ස අරියමග්ගසමඤ්ඤානො අරියමග්ගං භාවයතො මිච්ඡාආජීවා ආරති විරති පටිවරති වෙරමණී – අයං, භික්ඛවෙ, සම්මාආජීවො අරියො අනාසවො ලොකුත්තරො මග්ගඤ්ඤා” ති (ම. නි. 3.138 ආදයො).

එවමෙන්ම වතුහි වව්දුවවරිනෙහි, තීහි කායදුවවරිනෙහි, මිච්ඡාජීවනො වාති එකෙකාව විරති අරියා අනාසවා ලොකුත්තරා මග්ගඛිගාති වුත්තා. “කුතො එත්ථ චෙතනාබහුත්තං? කුතො පඤ්චඩ්ගිකො මග්ගො? ඉදං තෙ සුත්තං අකාමකස්ස ලොකුත්තරමග්ගො අට්ඨඛිගිකොති දීපෙති”. සචෙ එත්තකෙන සල්ලක්ඛෙති ඉච්චෙනං කුසලං, නො චෙ සල්ලක්ඛෙති අඤ්ඤානිපි කාරණානි ආහරිත්වා සඤ්ඤාපෙතබ්බො. වුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා –

“යස්මිං බො, සුභද්ද, ධම්මචිනයෙ අරියො අට්ඨඛිගිකො මග්ගො න උපලබ්භති, සමණොපි තත්ථ න උපලබ්භති...පෙ.... ඉමස්මිං බො, සුභද්ද, ධම්මචිනයෙ අරියො අට්ඨඛිගිකො මග්ගො උපලබ්භති; ඉධෙව, සුභද්ද, සමණො...පෙ.... සුඤ්ඤා පරප්පවාදා සමණෙහි අඤ්ඤෙහිති (දී. නි. 2.214).

අඤ්ඤෙසුපි අනෙකෙසු සුත්තසතෙසු අට්ඨඛිගිකොව මග්ගො ආගතො. කථාවත්ථුප්පකරණෙපි වුත්තං –

“මග්ගානං අට්ඨඛිගිකො සෙට්ඨො, සච්චානං චතුරො පදා; විරාගො සෙට්ඨො ධම්මානං, ද්විපදානඤ්ච චක්ඛුමා”ති (කථා. 872) –

“අත්ථෙව සුත්තන්තොති”? “ආමන්තා” “තෙන හි අට්ඨඛිගිකො මග්ගො”ති. සචෙ පන එත්තකෙනාපි සඤ්ඤත්තිං න ගච්ඡති, “ගච්ඡ, විහාරං පටිසිත්වා යාගුං පිචාහි”ති උය්‍යාපෙතබ්බො. උත්තරිම්පන කාරණං චක්ඛතීති අට්ඨානමෙනං. සෙසමෙන්ම උත්තානත්ථමෙව.

නයා පනෙත්ථ ගණෙතබ්බො. අට්ඨඛිගිකමග්ගස්මිඤ්හි එකතො පුච්ඡිත්වා එකතො විස්සජ්ජනෙ චතුසු මග්ගෙසු චත්තාරි නයසහස්සානි විභත්තානි. පඤ්චඩ්ගිකමග්ගෙ එකතො පුච්ඡිත්වා එකතො විස්සජ්ජනෙ චත්තාරි; පාටියෙක්කං පුච්ඡිත්වා පාටියෙක්කං විස්සජ්ජනෙ චත්තාරි චත්තාරීති පඤ්චසු අඩ්ගෙසු වීසති. ඉති පුරිමානි අට්ඨ ඉමානි ව වීසතීති සබ්බානිපි මග්ගචිහඩ්ගෙ අට්ඨවීසති නයසහස්සානි විභත්තානි. තානි ව බො නිබ්බත්තිතලොකුත්තරානි කුසලානෙව. විපාකෙ පන කුසලතො තිගුණා නයා කාතබ්බාති.

අහිධම්මභාජනීයවණ්ණනා.

3. පඤ්භාපුච්ඡකවණ්ණනා

504. පඤ්භාපුච්ඡකෙ පාළිඅනුසාරෙනෙව මග්ගඛිගානං කුසලාදිභාවො වෙදිතබ්බො. ආරම්මණත්තිකෙසු පන සබ්බානිපෙතානි අප්පමාණං නිබ්බානං ආරබ්භ පවත්තිතො අප්පමාණාරම්මණානෙව, න මග්ගාරම්මණානි. නෙව හි මග්ගො න ඵලං මග්ගං ආරම්මණං කරොති. සහජාතහෙතුචසෙන පනෙත්ථ කුසලානි මග්ගහෙතුකානි; වීරියං වා වීරියං වා ජෙට්ඨකං කත්වා

මග්ගභාවනාකාලෙ මග්ගාධිපතීති; ඡන්දවිත්තජෙට්ඨිකාය මග්ගභාවනාය න වත්තබ්බානි මග්ගාධිපතීතීති; ඵලකාලෙපි න වත්තබ්බානෙව.

අතීතාදීසු ඵකාරම්මණභාවෙනපි න වත්තබ්බානි; නිබ්බානස්ස පන බහිද්ධාධම්මත්තා බහිද්ධාරම්මණානි නාම භොන්තීති ඵවමෙතස්මිං. පඤ්ඤාපුච්ඡකෙපි නිබ්බන්තිතලොකුත්තරානෙව මග්ගභිගානි කථිතානි. සම්මාසම්බුද්ධෙන හි සුත්තන්තභාජනීයස්මිංයෙව ලොකීයලොකුත්තරානි මග්ගභිගානි කථිතානි; අභිධම්මභාජනීයෙ පන පඤ්ඤාපුච්ඡකෙ ව ලොකුත්තරානෙවාති ඵවමයං මග්ගවිහඪගොපි තෙපරිවට්ටං නීහරිත්වාච භාජෙත්වා දස්සිතොති.

සම්මොහවිනොදනියා විහඪගට්ඨකථාය

මග්ගභිගවිහඪගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. ඤානවිහඪගො

1. සුත්තන්තභාජනීයං.

මාතිකාවණ්ණනා

508. ඉදානි තදනන්තරෙ ඤානවිහඪගෙ යා තාව අයං සකලස්සාපි සුත්තන්තභාජනීයස්ස පටමං මාතිකා ධ්වනිතා, තත්ථ ඉධානි වචනං. පුබ්බභාගකරණීයසම්පදාය සම්පන්නස්ස සබ්බජ්ජකාරජ්ඣානානිබ්බන්තකස්ස පුග්ගලස්ස සන්නිස්සයභූතසාසනපරිදීපනං, අඤ්ඤාසාසනස්ස ව තථාභාවපටිසෙධනං. චුත්තඤ්ඤෙතං – “ඉධෙව, භික්ඛවෙ, සමණො...පෙ.... සුඤ්ඤා පරජ්ජවාදා සමණෙහි අඤ්ඤෙහි”ති (අ. නි. 4.241). භික්ඛුනි තෙසං ඤානානං නිබ්බන්තකපුග්ගලපරිදීපනං. පාතිමොක්ඛසංවරසංවුත්තොති ඉදමස්ස පාතිමොක්ඛසංවරෙ පතිට්ඨිතභාවපරිදීපනං. විහරතීති ඉදමස්ස තදනුරූපවිහාරසමභිග්භාවපරිදීපනං. ආචාරගොචරසම්පන්නොති ඉදමස්ස හෙට්ඨා පාතිමොක්ඛසංවරස්ස උපරි ඤානානුයොගස්ස ව උපකාරධම්මපරිදීපනං. අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවීති ඉදමස්ස පාතිමොක්ඛතො අවචනධම්මතාපරිදීපනං. සමාදායාති ඉදමස්ස සික්ඛාපදානං අනවසෙසතො ආදානපරිදීපනං. සික්ඛතීති ඉදමස්ස සික්ඛාය සමභිග්භාවපරිදීපනං. සික්ඛාපදෙසුති ඉදමස්ස සික්ඛිතබ්බධම්මපරිදීපනං.

ඉන්ද්‍රියෙසුති ඉදමස්ස ගුත්තද්වාරතාය භූමිපරිදීපනං; රක්ඛිතබ්බොකාසපරිදීපනන්තිපි වදන්ති ඵව. ගුත්තද්වාරොති ඉදමස්ස ඡසු ද්වාරෙසු සංවිහිතාරක්ඛභාවපරිදීපනං. භොජනෙ මත්තඤ්ඤුති ඉදමස්ස සන්තොසාදිගුණපරිදීපනං. පුබ්බරත්තාපරරත්තං ඡාගරියානුයොගමනුයුත්තොති ඉදමස්ස කාරණභාවපරිදීපනං. සාතච්චං නෙපක්කන්ති ඉදමස්ස

පඤ්ඤාපරිග්ගහිතෙන වීරියෙන සාතච්චකාරිතාපරිදීපනං. බොධිපක්ඛිකානං
ධම්මානං භාවනානුයොගමනුයුක්තොති ඉදමස්ස පටිපත්තියා
නිබ්බේධභාගියත්තපරිදීපනං.

සො අභික්කන්තෙ...පෙ.... තුණ්හිභාවෙ සම්පජානකාරී භොතීති ඉදමස්ස
සබ්බත්ථ සතිසම්පජඤ්ඤාසමන්තාගතත්තපරිදීපනං. සො විචිත්තං සෙනාසනං
භජතීති ඉදමස්ස අනුරූපසෙනාසනපරිග්ගහපරිදීපනං. අරඤ්ඤං...පෙ....
පටිසල්ලානසාරූප්පත්ති ඉදමස්ස සෙනාසනප්පහෙදනිරාදීනවතානිසංසපරිදීපනං.
සො අරඤ්ඤගතො වාති ඉදමස්ස චුත්තප්පකාරෙන සෙනාසනෙන
යුත්තභාවපරිදීපනං. නිසීදතීති ඉදමස්ස යොගානුරූපඉරියාපට්ඨපරිදීපනං. පරිමුඛං
සතිං උපට්ඨපෙත්වාති ඉදමස්ස යොගාරම්භපරිදීපනං. සො අභිජ්ඣං ලොකෙ
පභායාතිආදි පනස්ස කම්මට්ඨානානුයොගෙන නීවරණප්පභානපරිදීපනං. තස්සෙව
පහිනනීවරණස්ස විච්චවෙව කාමෙහිතිආදි පටිපාටියා ඤානුප්පත්තිපරිදීපනං.

අපි ව ඉධ භික්ඛුති ඉමස්මිං සාසනෙ ඤානුප්පාදකො භික්ඛු. ඉදානි යස්මා
ඤානුප්පාදකෙන භික්ඛුතා චත්තාරි සීලානි සොධෙතඛිබානි, තස්මාස්ස
පාතිමොක්ඛසංවරසංවුත්තොති ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරසීලවිසුද්ධිං උපදිසති.
ආචාරගොචරසම්පන්නොතිආදිනා ආජීවපාරිසුද්ධිසීලං. සමාදාය සික්ඛති
සික්ඛාපදෙසුති ඉමිනා තෙසං ද්විත්තං සීලානං අනවසෙසතො ආදානං. ඉන්ද්‍රියෙසු
ගුත්තද්වාරොති ඉමිනා ඉන්ද්‍රියසංවරසීලං. භොජනෙ මත්තඤ්ඤාති ඉමිනා
පච්චයසන්නිස්සිතසීලං. පුබ්බරත්තාපරරත්තන්තිආදිනා සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස
ඤානභාවනාය උපකාරකෙ ධම්මෙ. සො අභික්කන්තොතිආදිනා තෙසං ධම්මානං
අපරිහානාය කම්මට්ඨානස්ස ව අසම්මොසාය සතිසම්පජඤ්ඤාසමායොගං. සො
විචිත්තන්තිආදිනා භාවනානුරූපසෙනාසනපරිග්ගහං. සො අරඤ්ඤගතො
වාතිආදිනා තං සෙනාසනං උපගතස්ස ඤානානුරූපඉරියාපට්ඨකේව ච
ඤානභාවනාරම්භඤ්ච. සො අභිජ්ඣන්තිආදිනා ඤානභාවනාරම්භෙන
ඤානපච්චනීකධම්මප්පභානං. සො ඉමෙ පඤ්ච නීවරණ පභායාතිආදිනා එවං
පහිනප්ඤානපච්චනීකධම්මස්ස සබ්බප්ඤානානං උප්පත්තික්කමං උපදිසති.

මාතිකාවණ්ණනා.

නිද්දෙසවණ්ණනා

509. ඉදානි යථානික්ඛිත්තං මාතිකං පටිපාටියා භාජෙත්වා දස්සෙතුං ඉධානි
ඉමිස්සා දිට්ඨියාතිආදි ආරද්ධං. තත්ථ ඉමිස්සා දිට්ඨියාතිආදිහි දසහි පදෙහි
සික්ඛත්තයසඬ්ඛාතං සබ්බඤ්ඤාබුද්ධසාසනමෙව කථිතං. තඤ්චි බුද්ධෙන භගවතා
දිට්ඨත්තා දිට්ඨිති වුවවති. තස්සෙව බමනවසෙන බන්ති, රුවනවසෙන රුවී,
ගහණවසෙන ආදායො, සභාවට්ඨෙන ධම්මො, සික්ඛිතඛිබට්ඨෙන විනයො,
තදුහයෙනාපි ධම්මවිනයො, පවුත්තවසෙන පාවචනං, සෙට්ඨවරියට්ඨෙන
බ්‍රහ්මවරියං, අනුසිට්ඨිදානවසෙන සත්ථුසාසනන්ති වුවවති. තස්මා ඉමිස්සා

දිට්ඨියාතිආදීසු ඉමස්සා බුද්ධදිට්ඨියා, ඉමස්සා බුද්ධබන්තියා, ඉමස්සා බුද්ධරුචියා, ඉමස්මිං බුද්ධආදායෙ, ඉමස්මිං බුද්ධධම්මෙ, ඉමස්මිං බුද්ධචිනයෙ.

“යෙ ව බො ත්වං, ගොතමී, ධම්මෙ ජානෙය්‍යාසි – ‘ඉමෙ ධම්මා සරාගාය සංවත්තන්ති නො විරාගාය, සංයොගාය සංවත්තන්ති නො විසංයොගාය, ආවයාය සංවත්තන්ති නො අපවයාය, උපාදාය සංවත්තන්ති නො පටිනිස්සග්ගියා, මහිව්ජතාය සංවත්තන්ති නො අප්පිව්ජතාය, අසන්තුට්ඨියා සංවත්තන්ති නො සන්තුට්ඨියා, සඬගණිකාය සංවත්තන්ති නො පව්චෙකාය, කොසජ්ජාය සංවත්තන්ති නො වීරියාරම්භාය, දුබ්භරතාය සංවත්තන්ති නො සුභරතාය’ ති එකංසෙන හි, ගොතමී, ධාරෙය්‍යාසි – ‘නෙසො ධම්මො, නෙසො චිනයො, නෙතං සත්ථුසාසන’ ති. යෙ ව බො ත්වං, ගොතමී, ධම්මෙ ජානෙය්‍යාසි – ‘ඉමෙ ධම්මා විරාගාය සංවත්තන්ති නො සරාගාය...පෙ.... සුභරතාය සංවත්තන්ති නො දුබ්භරතාය’ ති. එකංසෙන හි, ගොතමී, ධාරෙය්‍යාසි – ‘එසො ධම්මො, එසො චිනයො, එතං සත්ථුසාසන’ ති (අ. නි. 8.53; වුළුව. 406).

එවං චුත්තෙ ඉමස්මිං බුද්ධධම්මචිනයෙ, ඉමස්මිං බුද්ධපාවචනෙ, ඉමස්මිං බුද්ධබ්‍රහ්මවරියෙ, ඉමස්මිං බුද්ධසත්ථුසාසනෙති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො.

අපිචෙතං සික්ඛාත්තයසඬබ්‍රාහ්මණං සකලං සාසනං භගවතා දිට්ඨත්තා සම්මාදිට්ඨිපච්චයත්තා සම්මාදිට්ඨිපුබ්බධ්වංගමත්තා ව දිට්ඨි, භගවතො ඛමනවසෙන බන්ති, රුච්චනවසෙන රුචි, ගහණවසෙන ආදායො. අත්තනො කාරකං අපායෙසු අපතමානං ධාරෙතීති ධම්මො. සොච සංකිලෙසපක්ඛං චිනතීති චිනයො. ධම්මො ච සො චිනයො වාති ධම්මචිනයො. කුසලධම්මෙහි වා අකුසලධම්මානං එස චිනයොති ධම්මචිනයො. තෙනෙව චුත්තං – “යෙ ව බො ත්වං, ගොතමී, ධම්මෙ ජානෙය්‍යාසි – ‘ඉමෙ ධම්මා විරාගාය සංවත්තන්ති නො සරාගාය...පෙ.... එකංසෙන, ගොතමී, ධාරෙය්‍යාසි ‘එසො ධම්මො, එසො චිනයො, එතං සත්ථුසාසන’ ති.

ධම්මෙන වා චිනයො, න දණ්ඩාදීහීති ධම්මචිනයො, චුත්තම්පි චෙතං –

“දණ්ඩෙනෙකෙ දමයන්ති, අඬකුසෙහි කසාහි ව;
අදණ්ඩෙන අසත්ථෙත, නාගො දන්තො මහෙසිනා” ති. (වුළුව. 342; ම. නි. 2.352);

තථා –

“ධම්මෙන නියමානානං, කා උසුයා විජානත” ති; (මහාව. 63);

ධම්මාය වා චිනයො ධම්මචිනයො. අනවජ්ජධම්මත්ථඤ්ඤෙස චිනයො, න භවහොගාමිසත්ථං. තෙනාහ භගවා – “නයිදං, හික්ඛෙව, බ්‍රහ්මවරියං වුස්සති ජනකුහනත්ථ” ති (අ. නි. 4.25) විත්ථාරො. පුණ්ණත්ථෙරොපි ආහ –

“අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථං බො, ආවුසො, භගවති බ්‍රහ්මවරියං වුස්සති” ති (ම. නි. 1.259). විසිටියං වා නයතීති විනයො. ධම්මතො විනයො ධම්මවිනයො. සංසාරධම්මතො හි සොකාදිධම්මතො වා එස විසිටියං නිබ්බානං නයති. ධම්මස්ස වා විනයො, න තිත්ථකරානන්ති ධම්මවිනයො; ධම්මභූතො හි භගවා, තස්සෙව විනයො. යස්මා වා ධම්මායෙව අභිඤ්ඤායා පරිඤ්ඤායා පහාතබ්බා භාවෙනබ්බා සච්ඡිකාතබ්බා ව, තස්මා එස ධම්මෙසු විනයො, න සත්තෙසු, න ජීවෙසු වාති ධම්මවිනයො. සාත්ථසබ්බාඤ්ජනතාදීහි අඤ්ඤාසං වචනතො පධානං වචනන්ති පවචනං; පවචනමෙව පාවචනං. සබ්බවරියාහි විසිටියවරියාභාවෙන බ්‍රහ්මවරියං. දෙවමනුස්සානං සත්ථුභූතස්ස භගවතො සාසනන්ති සත්ථුසාසනං; සත්ථුභූතං වා සාසනන්තිපි සත්ථුසාසනං. “සො වො මමච්චයෙන සත්ථා” ති (දී. නි. 2.216) හි ධම්මවිනයොව සත්ථාති චුත්තොති එවමෙනෙසං පදානං අත්ථො වෙදිතබ්බො.

යස්මා පන ඉමස්මිංයෙව සාසනෙ සබ්බපකාරජ්ඣානනිබ්බත්තකො භික්ඛු දිස්සති, න අඤ්ඤත්ර, තස්මා තත්ථ තත්ථ ‘ඉමස්සා’ ති ව ‘ඉමස්මි’ ත්ති ව අයං නියමො කතොති වෙදිතබ්බොති. අයං ‘ඉධා’ ති මාතිකාපදනිද්දෙසස්ස අත්ථො.

510. භික්ඛුනිද්දෙසෙ සමඤ්ඤායාති පඤ්ඤත්තියා, වොභාරෙනාති අත්ථො. සමඤ්ඤාය එව හි එකච්චො භික්ඛුති පඤ්ඤායති. තථා හි නිමන්තනාදිමිහි භික්ඛුසු ගණියමානෙසු සාමණෙරෙපි ගහෙත්වා ‘සතං භික්ඛු, සහස්සං භික්ඛු’ ති වදන්ති. පටිඤ්ඤායාති අත්තනො පටිජානනෙන. පටිඤ්ඤායපි හි එකච්චො භික්ඛුති පඤ්ඤායති. තස්ස “කො එත්ථ ආවුසො” ති? “අහං, ආවුසො, භික්ඛු” ති එවමාදීසු (අ. නි. 10.96) සම්භවො දට්ඨබ්බො. අයං පන ආනන්දත්ථෙරෙන චුත්තත්තා ධම්මිකා පටිඤ්ඤා. රත්තිභාගෙ පන දුස්සිලාපි පටිපථං ආගච්ඡන්තා “කො එත්ථා” ති චුත්තෙ අධම්මිකාය පටිඤ්ඤාය අභූතත්ථාය “මයං භික්ඛු” ති වදන්ති.

භික්ඛතීති යාවති. යො හි කොචි භික්ඛති, භික්ඛං එසති ගවෙසති, සො තං ලභතු වා මා වා, අථ බො භික්ඛතීති භික්ඛු. **භික්ඛකොති** බ්‍යාඤ්ජනෙන පදං වඩ්ඪිතං; භික්ඛනධම්මතාය භික්ඛුති අත්ථො. **භික්ඛාවරියං** අප්ඤ්ඤාපගතොති බුද්ධාදීහි අප්ඤ්ඤාපගතං භික්ඛාවරියං අප්ඤ්ඤාපගතත්තා භික්ඛාවරියං අප්ඤ්ඤාපගතො නාම. යො හි කොචි අප්පං වා මහන්තං වා භොගක්ඛන්ධං පහාය අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො, කසිගොරක්ඛාදීහි ජීවිතකප්පනං හිත්වා ලිඛිගසම්පටිච්ඡනෙනෙව භික්ඛාවරියං අප්ඤ්ඤාපගතොති භික්ඛු. පරප්පට්ඨිකත්තා වා විහාරමජ්ඣෙකාපහත්තං භුඤ්ජමානොපි භික්ඛාවරියං අප්ඤ්ඤාපගතොති භික්ඛු. පිණ්ඩියාලොපභොජනං නිස්සාය පබ්බජ්ජාය උස්සාහජාතත්තා වා භික්ඛාවරියං අප්ඤ්ඤාපගතොති භික්ඛු.

අග්ගඵස්සවණ්ණහෙදෙන හින්තං පටං ධාරෙතීති **හින්තපටධරො**. තත්ථ සත්ථකච්ඡෙදනෙන අග්ගහෙදො වෙදිතබ්බො. සහස්සග්ගනකොපි හි පටො සත්ථකෙන බණ්ඩාබණ්ඩිකං ඡින්තො හින්තග්ගෙසො හොති, පුරිමග්ගතො උපඩ්ඨමිපි

න අග්‍යෙනි. සුත්තසංසිඛිතෙන ඵස්ස හෙදො වෙදිතඛිබ්බො. සුඛසම්ඵස්සොපි හි පටො සුත්තෙනි සංසිඛිතො භින්නඵස්සො හොති, ඛරසම්ඵස්සතං පාපුණාති. සුවිමලාදීහි වණ්ණහෙදො වෙදිතඛිබ්බො. සුපරිසුද්ධොපි හි පටො සුවිකම්මතො පට්ඨාය සුවිමලෙන, හත්ථසෙදමලජල්ලිකාදීහි, අවසානෙ රජනකප්පකරණෙනි ච භින්නවණ්ණො හොති, පකතිවණ්ණං විජහති. එවං තිභාකාරෙහි භින්නපට්ඨාරණතො භින්නපට්ඨරොති භික්ඛු. ගිහිවත්ථවිසභාගානං චා කාසාචානං ධාරණමත්තෙනෙව භින්නපට්ඨරොති භික්ඛු.

භින්දති පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙති භික්ඛු. සොතාපත්තිමග්ගෙන පඤ්ච කිලෙසෙ භින්දතීති භික්ඛු. සකදාගාමිමග්ගෙන චත්තාරො, අනාගාමිමග්ගෙන චත්තාරො, අරහත්තමග්ගෙන අට්ඨ කිලෙසෙ භින්දතීති භික්ඛු. එත්තාවතා චත්තාරො මග්ගට්ඨා දස්සිතා. **භින්නත්තාති** ඉමිනා පන චත්තාරො ඵලට්ඨා. සොතාපන්නො හි සොතාපත්තිමග්ගෙන පඤ්ච කිලෙසෙ භින්දිත්වා යීතො. සකදාගාමී සකදාගාමිමග්ගෙන චත්තාරො, අනාගාමී අනාගාමිමග්ගෙන චත්තාරො, අරහා අරහත්තමග්ගෙන අට්ඨ කිලෙසෙ භින්දිත්වා යීතො. එවමයං චතුඛිබ්බො ඵලට්ඨො භින්නත්තා පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං භික්ඛු නාම.

ඔධිසො කිලෙසානං පභානාති එත්ථ ද්වෙ ඔධි – මග්ගොධි ච කිලෙසොධි ච. ඔධි නාම සීමා, මරියාදා. තත්ථ සොතාපන්නො මග්ගොධිනා ඔධිසො කිලෙසානං පභානා භික්ඛු. තස්ස හි චතුසු මග්ගෙසු එකෙනෙව ඔධිනා කිලෙසා පභීනා, න සකලෙන මග්ගචතුක්කෙන. සකදාගාමීඅනාගාමීසුපි එසෙව නයො. සොතාපන්නො ච කිලෙසොධිනාපි ඔධිසො කිලෙසානං පභානා භික්ඛු. තස්ස හි පභාතඛිබ්බකිලෙසෙසු ඔධිනාව කිලෙසා පභීනා, න සඛ්බෙන සඛ්බං. අරහා පන අනොධිසොව කිලෙසානං පභානා භික්ඛු. තස්ස හි මග්ගචතුක්කෙන අනොධිනාව කිලෙසා පභීනා, න එකාය මග්ගසීමාය. පභාතඛිබ්බකිලෙසෙසු ච අනොධිසොව කිලෙසා පභීනා. එකාපි හි කිලෙසසීමා යීතා නාම නත්ථි. එවං සො උභයථාපි අනොධිසො කිලෙසානං පභානා භික්ඛු.

සෙක්ඛොති පුට්ඨජනකල්‍යාණකෙන සද්ධිං සත්ත අරියා. තිස්සො සික්ඛා සික්ඛන්තීති සෙක්ඛා. තෙසු යො කොචි සෙක්ඛො භික්ඛුති වෙදිතඛිබ්බො. න සික්ඛතීති අසෙක්ඛො. සෙක්ඛධම්මෙ අතික්කම්ම අග්ගඵලෙ යීතො තතො උත්තරි සික්ඛිතඛිබ්බාභාවතො ඛිණ්ණසචො අසෙක්ඛොති වුච්චති. අවසෙසො පුට්ඨජනභික්ඛු තිස්සො සික්ඛා නෙව සික්ඛති, න සික්ඛිත්වා යීතොති නෙවසෙක්ඛනාසෙක්ඛොති වෙදිතඛිබ්බො.

සීලග්ගං සමාධිග්ගං පඤ්ඤාග්ගං විමුත්තග්ගන්ති ඉදං අග්ගං පත්වා යීතත්තා අග්ගො භික්ඛු නාම. භද්‍රොති අපාපකො. කල්‍යාණපුට්ඨජනාදයො හි යාව අරහා තාව භද්‍රෙන සීලෙන සමාධිනා පඤ්ඤාය විමුත්තියා විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනෙන ච සමන්තාගතත්තා භද්‍රො භික්ඛුති සඬ්ඛං ගච්ඡන්ති. මණ්ඩො භික්ඛුති පසන්නො භික්ඛු; සප්පිමණ්ඩො විය අනාවිලො විජ්ජසන්නොති අත්ථො. සාරොති තෙහියෙව

සීලසාරාදීහි සමන්තාගතත්තා, නීලසමන්තාගමෙන නීලො පටො විය, සාරො හික්ඛුති වෙදිතබ්බො. විගතකිලෙසඵෙග්ගුභාවතො වා බීණාසවොච සාරොති වෙදිතබ්බො.

තත්ථ ච “හින්දති පාපකො අකුසලෙ ධම්මෙති හික්ඛු, ඔධිසො කිලෙසානං පහානා හික්ඛු, සෙක්ඛො හික්ඛු” ති ඉමෙසු තීසු යානෙසු සත්ත සෙක්ඛා කථිතා. “හින්තත්තා පාපකානං අකුසලානං ධම්මානන්ති හික්ඛු, අනොධිසො කිලෙසානං පහානා හික්ඛු, අසෙක්ඛො හික්ඛු, අග්ගො හික්ඛු, මණ්ඩො හික්ඛු” ති ඉමෙසු පඤ්චසු යානෙසු බීණාසවොච කථිතො. “නෙවසෙක්ඛනාසෙක්ඛො” ති එත්ථ පුපුජ්ජනොච කථිතො. සෙසට්ඨානෙසු පුපුජ්ජනකල්‍යාණකො, සත්ත සෙක්ඛා, බීණාසවොති ඉමෙ සබ්බෙපි කථිතා.

එවං සමඤ්ඤාදීහි හික්ඛුං දස්සෙත්වා ඉදානි උපසම්පදාවසෙන දස්සෙතුං සමග්ගෙන සඬ්ඝෙනාතිආදිමාහ. තත්ථ සමග්ගෙන සඬ්ඝෙනාති සබ්බන්තිමෙන පරිච්ඡෙදෙන පඤ්චවග්ගකරණියෙ කම්මෙ යාවතිකා හික්ඛු කම්මජ්ජත්තා, තෙසං ආගතත්තා ඡන්දාරහානං ඡන්දස්ස ආහටත්තා සම්මුඛිභූතානඤ්ච අප්පටික්කොසනතො එකස්මිං කම්මෙ සමග්ගභාවං උපගතෙන. ඤත්තිවතුත්ථොනාති තීහි අනුස්සාවනාහි එකාය ච ඤත්තියා කාතබ්බෙන. කම්මෙනාති ධම්මිකෙන විනයකම්මෙන. අකුප්පෙනාති චත්ථුඤත්තිඅනුස්සාවනසීමාපරිසසම්පත්තිසම්පන්නත්තා අකොපෙනබ්බතං අප්පටික්කොසිතබ්බතං උපගතෙන. යානාරහෙනාති කාරණාරහෙන සත්ථුසාසනාරහෙන.

උපසම්පන්නො නාම උපරිභාවං සමාපන්නො, පත්තොති අත්ථො. හික්ඛුභාවො හි උපරිභාවො. තඤ්චෙස යථාචුත්තෙන කම්මෙන සමාපන්නත්තා උපසම්පන්නොති චූචිති. එතෙන යා ඉමා එහිහික්ඛුපසම්පදා, සරණාගමනුපසම්පදා, ඔවාදපටිග්ගහණුපසම්පදා, පඤ්ඤාකාරණුපසම්පදා, ගරුධම්මපටිග්ගහණුපසම්පදා, දුතෙනුපසම්පදා, අට්ඨවාචිකුපසම්පදා, ඤත්තිවතුත්ථකම්මුපසම්පදාති අට්ඨ උපසම්පදා චුත්තා, තාසං ඤත්තිවතුත්ථකම්මුපසම්පදා, දුතෙනුපසම්පදා, අට්ඨවාචිකුපසම්පදාති ඉමා තිස්සොච ටාවරා. සෙසා බුද්ධෙ ධර්මානෙයෙච අහෙසුං. තාසු උපසම්පදාසු ඉමස්මිං යානෙ අයං ඤත්තිවතුත්ථකම්මුපසම්පදාව අධිජ්ජෙතා.

511. පාතිමොක්ඛසංවරනිද්දෙසෙ පාතිමොක්ඛන්ති සික්ඛාපදසීලං. තඤ්ඤි, යො නං පාති රක්ඛති, තං මොක්ඛෙති මොවයති ආපායිකාදීහි දුක්ඛෙහි, තස්මා පාතිමොක්ඛන්ති චුත්තං. සීලං පතිට්ඨාතිආදීති තස්සෙව වෙච්චනාති. තත්ථ සීලන්ති කාමඤ්චෙතං සහ කම්මවාචාපරියොසානෙන ඉජ්ඣනකස්ස පාතිමොක්ඛස්ස වෙච්චනං, එවං සන්තෙපි ධම්මතො එතං සීලං නාම පාණාතිපාතාදීහි වා විරමන්තස්ස චත්තප්පටිපත්තිං වා පුරෙත්තස්ස චෙතනාදයො ධම්මා වෙදිතබ්බා. චුත්තඤ්ඤෙනං පටිසම්භිදායං “කිං සීල”න්ති? චෙතනා සීලං, චෙතසිකං සීලං, සංවරො සීලං, අවිතික්කමො සීල”න්ති (පටි. ම. 1.39).

තත්ථ චෙනනා සීලං නාම පාණාතිපාතාදීහි වා විරමන්තස්ස චත්තපට්ඨත්තිං වා පුරන්තස්ස චෙනනා. චෙනසිකං සීලං නාම පාණාතිපාතාදීහි විරමන්තස්ස විරති. අපිච චෙනනා සීලං නාම පාණාතිපාතාදීහි පජ්ඣන්තස්ස සත්ත කම්මපට්ඨෙනනා. චෙනසිකං සීලං නාම “අභිජ්ඣං පභාය විගතාභිජ්ඣෙන චෙනසා විහරති” තිආදිනා නයෙන සංයුත්තමභාවග්ගෙ චුත්තා අනභිජ්ඣාඅඛ්‍යාපාදසම්මාදිට්ඨිධම්මා. සංවරො සීලන්ති එත්ථ පඤ්චවිධෙන සංවරො වෙදිතබ්බො – පාතිමොක්ඛසංවරො, සතිසංවරො, ඤාණසංවරො, ඛන්තිසංවරො, විරියසංවරොති. තස්ස නානාකරණං විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.6) චුත්තං. අවිතික්කමො සීලන්ති සමාදිණ්ණසීලස්ස කායිකවාචසිකො අවිතික්කමො. එත්ථ ච සංවරසීලං අවිතික්කමසීලන්ති ඉදමෙව නිජ්ජරියායතො සීලං; චෙනනා සීලං චෙනසිකං සීලන්ති පරියායතො සීලන්ති වෙදිතබ්බො.

යස්මා පන පාතිමොක්ඛසංවරසීලෙන භික්ඛු සාසනෙ පතිට්ඨාති නාම, තස්මා තං ‘පතිට්ඨා’ති චුත්තං; පතිට්ඨහති වා එත්ථ භික්ඛු, කුසලධම්මා එව වා එත්ථ පතිට්ඨහන්ති පතිට්ඨා. අයමත්ථො –

“සීලෙ පතිට්ඨාය නරො සපඤ්ඤො, විත්තං පඤ්ඤඤ්ච භාවයං;
ආනාපි නිපකො භික්ඛු, සො ඉමං විජට්ඨෙ ජට්”න්ති ව. (සං. නි. 1.23);

“පතිට්ඨා, මහාරාජ, සීලං සබ්බෙසං කුසලධම්මාන”න්ති ව “සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස ඛො, මහාරාජ, සබ්බෙ කුසලා ධම්මා න පරිභායන්ති”ති (මි. ප. 2.1.9) ව ආදිසුත්තවසෙන වෙදිතබ්බො.

තදෙතං පුබ්බුප්පත්තිඅත්ථෙත ආදි. චුත්තම්පි චෙනං –

“තස්මාතිහ ත්වං, උත්තිය, ආදිමෙව විසොධෙහි කුසලෙසු ධම්මෙසු. කො වාදි කුසලානං ධම්මානං? සීලඤ්ච සුවිසුද්ධං දිට්ඨි ව උජුකා”ති (සං. නි. 5.382).

යථා හි නගරවඩ්ඪස්සි නගරං මාපෙතුකාමො පයමං නගරට්ඨානං සොධෙති, තතො අපරභාගෙ විථිචතුක්කසිඬ්ඝාටකාදිපරිච්ඡෙදෙන විහජිත්වා නගරං මාපෙති; එවමෙව යොගාවචරො ආදිතොව සීලං විසොධෙති, තතො අපරභාගෙ සමථවිපස්සනාමග්ගඵලනිබ්බානාති සච්ඡිකරොති. යථා වා පන රජකො පයමං තීහි බාරෙහි වත්ථං ධොවිත්වා පරිසුද්ධෙ වත්ථෙ යදිච්ඡකං රඬ්ගජාතං උපනෙති; යථා වා පන ඡෙකො විත්තකාරො රූපං ලිඛිතුකාමො ආදිතොව භිත්තිපරිකම්මං කරොති, තතො අපරභාගෙ රූපං සමුට්ඨාපෙති; එවමෙව යොගාවචරො ආදිතොව සීලං විසොධෙත්වා අපරභාගෙ සමථවිපස්සනාදයො ධම්මෙ සච්ඡිකරොති. තස්මා සීලං “ආදි”ති චුත්තං.

තදෙතං වරණසරික්ඛතාය වරණං. වරණාති හි පාදා වුව්චන්ති. යථා හි ඡිත්තවරණස්ස පුරිසස්ස දිසංගමනාහිසඬ්ඛාරො න ජායති, පරිපුණ්ණපාදස්සෙව

ජායති; එවමෙව යස්ස සීලං හින්නං හොති ඛණ්ඩං අපරිපුණ්ණං, තස්ස නිබ්බානගමනාය ඤාණගමනං න සම්පජ්ජති. යස්ස පන තං අහින්නං හොති අක්ඛණ්ඩං පරිපුණ්ණං තස්ස නිබ්බානගමනාය ඤාණගමනං සම්පජ්ජති. තස්මා සීලං “වරණ” න්ති වුත්තං.

තදෙනං සංයමනවසෙන සංයමො, සංවරණවසෙන සංවරො. උභයෙනාපි සීලසංයමො වෙව සීලසංවරො ව කට්ඨො. වචනත්ථො පනෙත්ථ සංයමෙති චිතික්කමච්ඡ්ඵන්දනං, පුග්ගලං වා සංයමෙති, චිතික්කමවසෙන තස්ස විජ්ඵන්දිතුං න දෙතිති සංයමො. චිතික්කමස්ස පවෙසනද්වාරං සංවරති පිදහතිතිපි සංවරො. මොක්ඛන්ති උත්තමං මුඛභූතං වා. යථා හි සත්තානං චතුබ්බිධො ආභාරො මුඛෙන පවිසිත්වා අඬගමඬගාති ඵරති, එවං යොගිනොපි චතුභූමකකුසලං සීලමුඛෙන පවිසිත්වා අත්ථසිද්ධිං සම්පාදෙති. තෙන වුත්තං “මොක්ඛ” න්ති. පමුඛෙ සාධුති පාමොක්ඛං; පුබ්බඬගමං සෙට්ඨං පධානන්ති අත්ථො. කුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියාති චතුභූමකකුසලානං පටිලාභත්ථාය පාමොක්ඛං පුබ්බඬගමං සෙට්ඨං පධානන්ති වෙදිතබ්බං.

කායිකො අචිතික්කමොති තිව්ධං කායසුචරිතං. වාචසිකොති චතුබ්බිධං වචිසුචරිතං. කායිකවාචසිකොති තදුභයං. ඉමිනා ආජීවට්ඨමකසීලං පරියාදාය දස්සෙති. සංවුතොති පිහිතො; සංවුතින්ද්‍රියො පිහිතින්ද්‍රියොති අත්ථො. යථා හි සංවුතද්වාරං ගෙහං “සංවුතගෙහං පිහිතගෙහ” න්ති වුච්චති, එවමිධ සංවුතින්ද්‍රියො “සංවුතො” ති වුත්තො. පාතිමොක්ඛසංවරෙතාති පාතිමොක්ඛෙන ව සංවරෙන ව, පාතිමොක්ඛසඬාතෙන වා සංවරෙන. උපෙතොතිආදීති වුත්තත්ථානෙව.

512. ඉරියතීතිආදීහි සත්තහිපි පදෙහි පාතිමොක්ඛසංවරසීලෙ ඨිතස්ස හික්ඛුතො ඉරියාපථවිහාරො කට්ඨො.

513. ආචාරගොචරනිද්දෙසෙ කිඤ්චාපි භගවා සමණාචරං සමණගොචරං කටෙතුකාමො “ආචාරගොචරසම්පන්නොති අත්ථි ආචාරො, අත්ථි අනාචාරො” ති පදං උද්ධරි. යථා පන මග්ගකුසලො පුරිසො මග්ගං අචික්ඛන්තො ‘වාමං මුඤ්ච දක්ඛිණං ගණ්භා’ ති පඨමං මුඤ්චිතබ්බං සභයමග්ගං උජ්ජමග්ගං ආචික්ඛති, පච්ඡා ගහෙතබ්බං බෙමමග්ගං උජුමග්ගං; එවමෙව මග්ගකුසලපුරිසසදිසො ධම්මරාජා පඨමං පහාතබ්බං බුද්ධජ්ජකුට්ඨං අනාචාරං ආචික්ඛිත්වා පච්ඡා ආචාරං ආචික්ඛිතුකාමො “තත්ථ කතමො අනාචාරො” තිආදිමාහ. පුරිසෙන හි ආචික්ඛිතමග්ගො සම්පජ්ජෙය්‍ය වා න වා, තථාගතෙන ආචික්ඛිතමග්ගො අපණ්ණකො, ඉන්දෙන විස්සට්ඨං වජිරං විය, අවිරජ්ඣනකො නිබ්බානනගරංයෙව සමොසරති. තෙන වුත්තං – “පුරිසො මග්ගකුසලොති බො, තිස්ස, තථාගතස්සෙනං අධිවචනං අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්සා” ති (සං. නි. 3.84).

යස්මා වා සසීසං නභානෙන පහීනසෙදමලජල්ලිකස්ස පුරිසස්ස මාලාගන්ධවිලෙපනාදිභූසනවිධානං විය පහීනපාපධම්මස්ස

කලාශාස්ත්‍රමයානුකූලව සම්පන්නව පාලනය වන, තස්මා සෙදුමලජල්ලිකාං විය පහතබිබං පයමං අනාවාරං ආවික්ඛිත්වා, පහිනසෙදුමලජල්ලිකස්ස මාලාගන්ධවිලෙපනාදිවිභූසනවිධානං විය පවිජා ආවාරං ආවික්ඛිතුකාමොපි තත්ථ කතමො අනාවාරොතිආදිමාහ. තත්ථ කාසිකො චිතික්කමොති තිවිධං කායදූව්වරිතං; වාචසිකො චිතික්කමොති චතුර්විධං වද්දුච්චරිතං; කාසිකවාචසිකො චිතික්කමොති තදුභයං. එවං ආජීවට්ඨමකසිලස්සෙව චිතික්කමං දස්සෙසි.

යස්මා පන න කෙවලං කායවාචාහි එව අනාවාරං ආවරති, මනසාපි ආවරති එව, තස්මා තං දස්සෙතුං “සබ්බමපි දුස්සිලාං අනාවාරො”ති චුත්තං. තත්ථ එකච්චියං අනාවාරං විහජිත්වා දස්සෙන්නො ඉධෙකච්චො වෙළදානෙනාතිආදිමාහ. තත්ථ වෙළදානෙනාති පච්චයගෙනුකෙන වෙළදානෙන. විහාරෙ උට්ඨිතඤ්ඤි අරඤ්ඤතො වා ආහරිත්වා රක්ඛිතගොපිතං වෙළදං ‘එවං මෙ පච්චයං දස්සන්ති’ති උපට්ඨාකානං දාතුං න වට්ටති. එවඤ්ඤි ජීවිතං කප්පෙන්නො අනෙසනාය මිච්ඡාජීවෙන ජීවති. සො දිට්ඨෙව ධම්මෙ ගරහං පාපුණාති, සම්පරායෙ ව අපායපරිපූරකො හොති. අත්තනො පුග්ගලිකවෙළදං කුලසඤ්ඤාගන්ථාය දදන්තො කුලදුස්සකදුක්කමාපජ්ජති; පරපුග්ගලිකං ථෙය්‍යවිත්තෙන දදමානො භණ්ඩග්ගෙහි කාරෙතබ්බො. සඤ්ඤාසිංහෙ ඵෙසෙව නයො. සචෙ පන තං ඉස්සරවතාය දෙති ගරුභණ්ඩවිස්සජ්ජනමාපජ්ජති.

කතරො පන වෙළද ගරුභණ්ඩං හොති, කතරො න හොතිති? යො තාව අරොපිමො සයංජාතකො, සො සඤ්ඤා පරිච්ඡින්නට්ඨානෙයෙව ගරුභණ්ඩං, තතො පරං න ගරුභණ්ඩං; රොපිතට්ඨානෙ සබ්බෙන සබ්බං ගරුභණ්ඩං. සො පන පමාණෙන පරිච්ඡින්නො තෙලනාලිප්පමාණොපි ගරුභණ්ඩං, න තතො හෙට්ඨා. යස්ස පන භික්ඛුනො තෙලනාලියා වා කත්තරදණ්ඨෙන වා අත්ථො, තෙන ථාතිකම්මං කත්වා ගහෙතබ්බො. ථාතිකම්මං තදග්ගනකං වා අතිරෙකං වා වට්ටති, ඌනකං න වට්ටති. හත්ථකම්මමපි උදකාහරණමත්තං වා අප්පහරිතකරණමත්තං වා න වට්ටති, තං ථාවරං කාතුං වට්ටති. තස්මා පොක්ඛරණිකො වා පංසුං උද්ධරිත්වා සොපානං වා අත්ථරාපෙත්වා විසමට්ඨානං වා සමං කත්වා ගහෙතුං වට්ටති. ථාතිකම්මං අකත්වා ගහිතො තත්ථ වසන්තෙනෙව පරිභුඤ්ජිතබ්බො; පක්කමන්තෙන සඤ්ඤා කත්වා යපෙත්වා ගන්තබ්බං. අසනියා ගහෙත්වා ගතෙන යත්ථ ගතො සරති, තතො පච්චාහරිතබ්බො. සචෙ අත්තරා භයං හොති, සම්පත්තවිහරෙ යපෙත්වා ගන්තබ්බං.

මනුස්සා විහාරං ගන්ත්වා වෙළදං යාවන්ති. භික්ඛු ‘සඤ්ඤා’ති දාතුං න විසහන්ති. මනුස්සා පුනප්පුනං යාවන්ති වා තප්පෙත්ති වා. තදා භික්ඛුහි ‘දණ්ඩකම්මං කත්වා ගණ්හවා’ති වත්තුං වට්ටති; වෙළදානං නාම න හොති. සචෙ තෙ දණ්ඩකම්මත්ථාය වාසිථරපුඤ්ඤාදිති වා බාදනියහොජනියං වා දෙත්ති, ගහෙතුං න වට්ටති. විනයට්ඨකථායං පන “දඩ්ඨගෙහා මනුස්සා ගණ්හිත්වා ගවිජන්තා න වාරෙතබ්බො”ති චුත්තං.

සචෙ සඩ්සස්ස වෙළුම්බෙ වෙළුසිකා උප්පජ්ජන්ති, තං අකොට්ටාපෙත්තානං වෙළු නස්සති, කිං කාතබ්බන්ති? භික්ඛාචාරෙ මනුස්සානං ආචික්ඛිතබ්බං. සචෙ කොට්ටෙතුං න ඉච්ඡන්ති ‘සමභාගං ලභිස්සථා’ති වත්තබ්බා; න ඉච්ඡන්තියෙව ‘ද්වෙ කොට්ඨාසෙ ලභිස්සථා’ති වත්තබ්බා. එවමිපි අනිච්ඡන්තෙසු ‘නට්ඨෙන අත්ථො නත්ථී, තුම්භාකං ඛණෙ සති දණ්ඩකම්මං කරිස්සථ, කොට්ටෙත්වා ගණ්හථා’ති වත්තබ්බා; වෙළුදානං නාම න හොති. වෙළුම්බෙ අග්ගිමිහි උට්ඨිතෙපි, උදකෙන වුස්භමානවෙළුසුපි එසෙව නයො. රුක්ඛෙසුපි අයමෙව කථාමග්ගො. රුක්ඛො පන සුවිදණ්ඩකප්පමාණො ගරුහණ්ඩං හොති. සඩ්සිකෙ රුක්ඛෙ කොට්ටාපෙත්වා සඩ්සං අනාපුච්ඡිත්ථාපි සඩ්සිකං ආවාසං කාතුං ලබ්හති. වචනපථවිජෙදනත්ථං පන ආපුච්ඡිත්ථාව කාතබ්බො.

පුග්ගලිකං කාතුං ලබ්හති, න ලබ්හති? න ලබ්හති. හත්ථකම්මසිසෙන පන එකස්මිං ගෙහෙ මඤ්චට්ඨානමත්තං ලබ්හති, තිසු ගෙහෙසු එකං ගෙහං ලබ්හති. සචෙ දබ්භසම්භාරා පුග්ගලිකා හොන්ති, භූමි සඩ්සිකා, එකං ගෙහං කත්ථා සමභාගං ලබ්හති, ද්විසු ගෙහෙසු එකං ගෙහං ලබ්හති. සඩ්සිකරුක්ඛෙ සඩ්සිකං ආවාසං බාධෙන්තෙ සඩ්සං අනාපුච්ඡා භාරෙතුං වට්ටති, න වට්ටන්ති? වට්ටති. වචනපථවිජෙදනත්ථං පන ආපුච්ඡිත්ථාව භාරෙතබ්බො. සචෙ රුක්ඛං නිස්සාය සඩ්සස්ස මහන්තො ලාභො හොති, න භාරෙතබ්බො. පුග්ගලිකරුක්ඛෙ සඩ්සිකං ආවාසං බාධෙන්තෙ රුක්ඛසාමිකස්ස ආචික්ඛිතබ්බං. සචෙ හරිතුං න ඉච්ඡති, ඡෙදාපෙත්වා භාරෙතබ්බො. ‘රුක්ඛං මෙ දෙථා’ති වොදෙන්තස්ස රුක්ඛං අග්ඝාපෙත්වා මූලං දාතබ්බං. සඩ්සිකෙ රුක්ඛෙ පුග්ගලිකාවාසං, පුග්ගලිකෙ ව පුග්ගලිකාවාසං බාධෙන්තෙපි එසෙව නයො. වල්ලියමිපි අයමෙව කථාමග්ගො. වල්ලි පන යත්ථ වික්කායති, දුල්ලභා හොති, තත්ථ ගරුහණ්ඩං. සා ව බො උපඩ්ඨබ්බාහුප්පමාණතො පට්ඨාය; තතො හෙට්ඨා වල්ලිබණ්ඩං ගරුහණ්ඩං න හොති.

පත්තදානාදිසුපි පත්තදානෙනාති පච්චයහෙතුකෙන පත්තදානෙනාතිආදි සබ්බං වෙළුදානෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ගරුහණ්ඩනය පනෙත්ථ අයං විනිච්ඡයො. පත්තමිපි හි යත්ථ වික්කායති, ගන්ධිකාදයො ගන්ධපලිවෙයනාදීනං අත්ථාය ගණ්හන්ති, තාදිසෙ දුල්ලභට්ඨානෙයෙව ගරුහණ්ඩං හොති. එස තාව කිංසුකපත්තකණ්ණපිළන්ධනතාලපත්තාදිසු විනිච්ඡයො.

තාලපණ්ණමිපි ඉමස්මිංයෙව යානෙ කට්ඨෙතබ්බං. තාලපණ්ණමිපි හි සයංජානෙ තාලවනෙ සඩ්සෙන පරිච්ඡින්නට්ඨානෙයෙව ගරුහණ්ඩං, න තතො පරං. රොපිමතාලෙසු සබ්බමිපි ගරුහණ්ඩං. තස්ස පමාණං හෙට්ඨිමකොට්ඨා අට්ඨඩ්ඟුලප්පමාණොපි රිත්තපොත්ථකො. තිණමිපි එත්ථෙව පක්ඛිපිත්ථා කට්ඨෙතබ්බං. යත්ථ පන තිණං නත්ථී තත්ථ මුඤ්ජපලාලනාලිකෙරපණ්ණාදිහිපි ඡාදෙන්ති. තස්මා තානිපි තිණෙනෙව සඩ්ගහිතාති. ඉති මුඤ්ජපලාලාදිසු යංකිඤ්චි මුට්ඨිප්පමාණං තිණං, නාලිකෙරපණ්ණාදිසු ව එකපණ්ණමිපි සඩ්සස්ස දින්නං වා තත්ථජාතකං වා බහිආරාමෙ සඩ්සස්ස තිණවත්ථුමහි ජාතතිණං වා රක්ඛිතගොපිතං

ගරුහණ්ඩං හොති. තං පන සඨසකම්මෙ ව චෙතියකම්මෙ ව කතෙ අතිරෙකං පුග්ගලිකකම්මෙ දාතුං වට්ටති. හෙට්ඨා චුත්තචෙඨභිපි එසෙව න යො.

පුජ්ඵදානෙ “එත්තකෙසු රුක්ඛෙසු පුජ්ඵානි විස්සජ්ජෙත්වා යාගුහත්තවත්ථෙ උපනෙත්තු, එත්තකෙසු සෙනාසනපටිසඬ්ඛරණෙ උපනෙත්තු” ති එවං නියමිතට්ඨානෙ එව පුජ්ඵානි ගරුහණ්ඩානි හොන්ති. පරතීරෙ සාමණෙරා පුජ්ඵානි ඔව්නිත්වා රාසිං කරොන්ති, පඤ්චඬ්ගසමන්තාගතො පුජ්ඵභාජකො භික්ඛුසඬ්ඝං ගණෙත්වා කොට්ඨාසෙ කරොති, සො සම්පත්තපරිසාය සඬ්ඝං අනාපුච්ඡිත්වා ව දාතුං ලහති; අසම්මතෙන පන ආපුච්ඡිත්වා ව දාතබ්බං. භික්ඛු පන කස්ස පුජ්ඵානි දාතුං ලහති, කස්ස න ලහති? මාතාපිතුනං ගෙහං හරිත්වාපි ගෙහතො පක්කොසාපෙත්වාපි ‘වත්ථුපුජං කරොථා’ ති දාතුං ලහති, පිළුන්ධනත්ථාය දාතුං න ලහති; සෙසඤ්ඤාතීනං පන හරිත්වා න දාතබ්බං, පක්කොසාපෙත්වා ‘පුජං කරොථා’ ති දාතබ්බං; සෙසජනස්ස පුජනට්ඨානං සම්පත්තස්ස අපච්චාසීසන්තෙන දාතබ්බං; පුජ්ඵදානං නාම න හොති. විහාරෙ බහුනි පුජ්ඵානි පුජ්ඵන්ති. භික්ඛුනා පිණ්ඩාය වරන්තෙන මනුස්සෙ දිස්වා ‘විහාරෙ බහුනි පුජ්ඵානි, පුජෙථා’ ති වත්තබ්බං. වචනමත්තෙ දොසො නත්ථී. ‘මනුස්සා බාදනීයභොජනීයං ආදාය ආගමිස්සන්ති’ ති චිත්තෙන පන න වත්තබ්බං. සචෙ වදති, බාදනීයභොජනීයං න පරිභුඤ්ජිතබ්බං. මනුස්සා අත්තතො ධම්මතාය ‘විහාරෙ පුජ්ඵානි අත්ථී’ ති පුච්ඡිත්වා ‘අසුකදිවසෙ විහාරං ආගමිස්සාම, සාමණෙරානං පුජ්ඵානි ඔව්නිතුං මා දෙථා’ ති වදන්ති. භික්ඛු සාමණෙරානං කථෙතුං පමුට්ඨා. සාමණෙරෙහි පුජ්ඵානි ඔව්නිත්වා යපිතානි. මනුස්සා භික්ඛු උපසඬ්කම්ත්වා “හන්තෙ, මයං තුම්භාකං අසුකදිවසෙයෙව ආරොවයිම්හ – ‘සාමණෙරානං පුජ්ඵානි ඔව්නිතුං මා දෙථා’ ති. කස්මා න වාරයිත්ථා” ති? “සති මෙ පමුට්ඨා, පුජ්ඵානි ඔව්නිතමත්තානෙව, තාව න පුජා කතා” ති වත්තබ්බං. “ගණ්භථ පුජෙථා” ති න වත්තබ්බං. සචෙ වදති, ආමිසං න පරිභුඤ්ජිතබ්බං.

අපරො භික්ඛු සාමණෙරානං ආචික්ඛති “අසුකගාමවාසීනො පුජ්ඵානි මා ඔව්නිත්වා” ති ආහංසුති. මනුස්සාපි ආමිසං ආහරිත්වා දානං දත්වා වදන්ති – “අම්භාකං මනුස්සා න බහුකා, සාමණෙරෙ අම්භෙහි සහ පුජ්ඵානි ඔව්නිතුං ආණාපෙථා” ති. “සාමණෙරෙහි භික්ඛා ලද්ධා; යෙ භික්ඛාවාරං න ගච්ඡන්ති, තෙ සයමෙව ජානිස්සන්ති, උපාසකා” ති වත්තබ්බං. එත්තකං නයං ලභිත්වා සාමණෙරෙ පුත්තෙ වා භාතිකෙ වා කත්වා පුජ්ඵානි ඔව්නාපෙතුං දොසො නත්ථී; පුජ්ඵදානං නාම න හොති.

එලදානෙ එලමිපි පුජ්ඵං විය නියමිතමෙව ගරුහණ්ඩං හොති. විහාරෙ බහුකම්භි එලාඵලෙ සති අථාසුකමනුස්සා ආගන්ත්වා යාවන්ති. භික්ඛු ‘සඬ්ඝික’ න්ති දාතුං න උස්සහන්ති. මනුස්සා විජ්ජට්ඨාරිනො අක්කොසන්ති පරිභාසන්ති. තත්ථ කිං කාතබ්බන්ති? එලෙහි වා රුක්ඛෙහි වා පරිච්ඡින්නදිත්වා කතිකා කාතබ්බා – ‘අසුකෙසු ව රුක්ඛෙසු එත්තකානි එලානි ගණ්භන්තා, එත්තකෙසු වා රුක්ඛෙසු එලානි

ගණ්භන්තා න වාරෙතබ්බා'ති. වොරා පන ඉස්සරා වා බලක්කාරෙත ගණ්භන්තා න වාරෙතබ්බා; කුද්ධා තෙ සකලවිහාරම්පි නාසෙය්‍යං. ආදීනවො පන කථෙතබ්බොති.

සිනානදානෙ සිනානවුණ්ණානි කොට්ටිතානි න ගරුභණ්ඩානි. අකොට්ටිතො රුක්ඛත්තවොව ගරුභණ්ඩං. වුණ්ණං පන අගිලානස්ස රජනනිපක්කං වට්ටති. ගිලානස්ස යංකිඤ්චි වුණ්ණං වට්ටතියෙව. මත්තිකාපි එත්ථෙව පක්ඛිපිත්වා කථෙතබ්බා. මත්තිකාපි යත්ථ දුල්ලහා හොති, තත්ථෙව ගරුභණ්ඩං. සාපි හෙට්ඨිමකොට්ඨා තිංසපලගුළපිණ්ඩප්පමාණාව තතො හෙට්ඨා න ගරුභණ්ඩන්ති.

දන්තකට්ඨදානෙ දන්තකට්ඨං අවිජ්ජන්තකමෙව ගරුභණ්ඩං. යෙසං සාමණෙරානං සඤ්ඤානො දන්තකට්ඨවාරො පාපුණාති, තෙ අත්තනො ආවරියුපජ්ඣායානං පාටියෙක්කං දාතුං න ලහන්ති. යෙහි පන 'එත්තකානි දන්තකට්ඨානි ආහරිතබ්බානි'ති පරිච්ඡින්නදිත්වා වාරං ගහිතානි, තෙ අතිරෙකානි ආවරියුපජ්ඣායානං දාතුං ලහන්ති. එකෙන භික්ඛුනා දන්තකට්ඨමාළකතො බහුනි දන්තකට්ඨානි න ගහෙතබ්බානි, දෙවසිකං එකෙකමෙව ගහෙතබ්බං. පාටියෙක්කං වසන්තෙනාපි භික්ඛුසඤ්ඤා ගණයිත්වා යත්තකානි අත්තනො පාපුණන්ති තත්තකානෙව ගහෙත්වා ගන්තබ්බං; අත්තරා ආගන්තුකෙසු වා ආගතෙසු දිසං වා පක්කමන්තෙන ආහරිත්වා ගහිතට්ඨානෙයෙව යපෙතබ්බානි.

වාටුකමායානාසාතිආදීසු වාටුකමායා වුව්චති අත්තානං දාසං විය නිවට්ඨානෙ යපෙත්වා පරස්ස බලිතව්චනම්පි සණ්ඨපෙත්වා පියකාමනාය පග්ගස්භව්වනං. මුග්ගසුප්පායානාම මුග්ගසුප්පමානාය සච්චාලිකෙන ජීවිතකප්පනායෙන අධිව්වනං. යථා හි මුග්ගසුපෙ පච්චන්තෙ බහු මුග්ගා පාකං ගච්ඡන්ති, ථොකා න ගච්ඡන්ති; එවමෙව සච්චාලිකෙන ජීවිතකප්පකෙ පුග්ගලෙ බහු අලිකං හොති, අප්පකං සච්චං. යථා වා මුග්ගසුපස්ස අප්පච්චිතට්ඨානං නාම නත්ථී, එවමෙව සච්චාලිකවුත්තිතො පුග්ගලස්ස අප්පච්චිතට්ඨවාතා නාම නත්ථී; සිඬ්ඝාටකං විය ඉච්ඡිතිච්ඡිතධාරාය පතිට්ඨාති. තෙනස්ස සා මුසාවාදිතා මුග්ගසුප්පානාමි වුත්තා. පාරිභටයනාමි පරිභටකමමහාවො. පරිභටස්ස හි කම්මං පාරිභටයං, තස්ස භාවො පාරිභටයනා; අලඬකාරකරණාදිහි දාරකකිලාපනස්සෙතං අධිව්වනං.

ජඬ්ඝපෙසනිකන්ති ගාමන්තරදෙසන්තරාදීසු තෙසං තෙසං ගිහීනං සාසනපටිසාසනහරණං. ඉදඤ්චි ජඬ්ඝපෙසනිකං නාම අත්තනො මාතාපිතුනං, යෙ වස්ස මාතාපිතරො උපට්ඨහන්ති, තෙසං සාසනං ගහෙත්වා කත්ථවි ගමනවසෙන වට්ටති. චෙතියස්ස වා සඬ්ඝස්ස වා අත්තනො වා කම්මං කරොන්තානං වඩ්ඪකීනම්පි සාසනං හරිතුං වට්ටති. මනුස්සා 'දානං දස්සාම, පූජං කරිස්සාම, භික්ඛුසඤ්ඤා ආචික්ඛවා'ති වදන්ති; 'අසුකත්ථෙරස්ස නාම දෙවා'ති පිණ්ඩපාතං වා හෙසජ්ජං වා චීවරං වා දෙන්ති; 'විහාරෙ පූජං කරොවා'ති මාලාගන්ධවිලෙපනාදීනි වා ධජපතාකාදීනි වා නියායාදෙන්ති, සබ්බං හරිතුං වට්ටති; ජඬ්ඝපෙසනිකං නාම න හොති. සෙසානං සාසනං ගහෙත්වා ගච්ඡන්තස්ස පදවාරෙ පදවාරෙ දොසො.

අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙනාති එතෙසං වා වෙළඳානාදීනං අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙන
 වෙළඳකම්මහණ්ඩාගාරිකකම්මං පිණ්ඩපටිපිණ්ඩකම්මං
 සඬුසුප්පාදවෙතිසුප්පාදඋපට්ඨාපනකම්මන්ති එවරුපානං වා මිච්ඡාජීවෙන
 ජීවිතකප්පනකම්මානං යෙන කෙනවි. බුද්ධපටිකුට්ඨයෙනාති බුද්ධෙහි ගරහිතෙන
 පටිසිද්ධෙන. අයං වුවච්ඡිති අයං සබ්බොපි අනාවාරො නාම කපීයති.
 ආචාරනිද්දෙසො වුත්තපටිපක්ඛනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

514. ගොවරනිද්දෙසෙපි පයමං අගොවරස්ස වචනෙ කාරණං හෙට්ඨා
 වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. තත්ථ ව ගොවරොති පිණ්ඩපානාදීනං අත්ථාය
 උපසඬකම්තුං යුත්තට්ඨානං ගොවරො, අයුත්තට්ඨානං අගොවරො. වෙසියා
 ගොවරො අස්සාති වෙසියගොවරො; මිත්තසන්ථවචසෙන උපසඬකම්තට්ඨානන්ති
 අත්ථො. තත්ථ වෙසියා නාම රුපුපජීවිතියො යෙන කෙනවිදෙව
 සුලභජ්ඣාචාරතාමිත්තසන්ථවසිනෙහවසෙන උපසඬකමන්තො වෙසියාගොවරො
 නාම හොති. තස්මා එවං උපසඬකම්තුං න වට්ටති. කිං කාරණං?
 ආරක්ඛවිපත්තිතො. එවං උපසඬකමන්තස්ස හි විරං රක්ඛිතගොපිතොපි
 සමණධම්මො කතිපාහෙනෙව නස්සති; සවෙපි න නස්සති ගරහං ලහති.
 දක්ඛිණාවසෙන පන උපසඬකමන්තෙන සතිං උපට්ඨාපෙත්වා උපසඬකම්තබ්බං.
 විධවා වුවච්ඡන්ති මතපතිකා වා පවුත්ථපතිකා වා. පුල්ලකුමාරියොති මහල්ලිකා
 අනිච්චිකුමාරියො. පණ්ඩකාති ලොකාමිසනිස්සිතකථාබහුලා උස්සන්තකිලෙසා
 අවුපසන්තපරිලාහා නපුංසකා. තෙසං සබ්බෙසම්පි උපසඬකමනෙ ආදිනවො
 වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. භික්ඛුනීසුපි එසෙව නයො. අපිච භික්ඛු නාම
 උස්සන්තබ්බමවරියා හොන්ති, තථා භික්ඛුනියො. තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං
 සන්ථවචසෙන කතිපාහෙනෙව රක්ඛිතගොපිතසමණධම්මං නාසෙන්නි.
 ගිලානපුච්ඡකෙන පන ගන්තුං වට්ටති. භික්ඛුනා පුප්ථානි ලහිත්වා පුප්පන්ථායපි
 ඔවාදදානන්ථායපි ගන්තුං වට්ටතියෙව.

පානාගාරන්ති සුරාපානසරං. තං බ්‍රහ්මවරියන්තරායකරෙහි සුරාසොණ්ඩෙහි
 අවිචිත්තං හොති. තත්ථ තෙහි සද්ධිං සහ සොණ්ඩවසෙන උපසඬකම්තුං න වට්ටති;
 බ්‍රහ්මවරියන්තරායො හොති. සංසට්ඨො විහරති රාජුභිතිආදීසු රාජානොති අභිසිත්තා
 වා හොන්තු අනභිසිත්තා වා යෙ රජ්ජං අනුසාසන්ති. රාජමහාමත්තාති රාජුනං
 ඉස්සරියසදිසාය මහතියා ඉස්සරියමත්තාය සමන්තාගතා. තිත්ථියාති විපරිතදස්සනා
 බාහිරපරිබ්බාජකා. තිත්ථියසාවකාති හත්තිවසෙන තෙසං පච්චයදායකා. එතෙහි
 සද්ධිං සංසග්ගජානො හොතීති අත්ථො.

අනනුලොමිකෙන සංසග්ගෙනාති අනනුලොමිකසංසග්ගො නාම තිස්සන්තං
 සික්ඛානං අනනුලොමො පච්චනීකසංසග්ගො, යෙන බ්‍රහ්මවරියන්තරායං
 පඤ්ඤත්තිච්ඡික්කමං සල්ලෙඛපරිහානිඤ්ච පාපුණාති, සෙය්‍යාථිදං –
 රාජරාජමහාමත්තෙහි සද්ධිං සහසොකිතා, සහනන්දිතා, සමසුබ්දුක්ඛතා,
 උප්පන්තෙසු කිච්චකරණියෙසු අත්තනාව යොගං ආපජ්ජනතා,
 තිත්ථියතිත්ථියසාවකෙහි සද්ධිං එකච්ඡන්දරුපිසමාවාරතා

එකච්ඡන්දරුච්ඡමාචාරභාවාවහො වා සිනෙහබ්බමානසන්ථවො. තත්ථ
රාජරාජමහාමත්තෙහි සද්ධිං සංසග්ගො බ්‍රහ්මවරියන්තරායං කරොති. ඉතරෙහි
තිත්ථියසාවකෙහි තෙසං ලද්ධිගහණං. තෙසං පන වාදං භින්දිත්වා අත්තනො ලද්ධිං
ගණ්භාපෙතුං සමත්ථෙන උපසඬකමිතුං වට්ටති.

ඉදානි අපරෙනපි පරියායෙන අගොවරං දස්සෙතුං යානි වා පන තානි
කුලානීතිආදි ආරද්ධං. තත්ථ අස්සද්ධානීති බුද්ධාදීසු සද්ධාවිරහිතානි; බුද්ධො
සබ්බඤ්ඤා, ධම්මො නියානිකො, සඬ්ඝො සුප්පට්ඨන්තොති න සද්දහන්ති.
අප්පසන්තානීති චිත්තං පසන්තං අනාවිලං කාතුං න සක්කොන්ති.
අක්කොසකපරිභාසකානීති අක්කොසකානි වෙව පරිභාසකානි ව; ‘වොරොසි,
බාලොසි, මුල්ලොසි, ඔට්ඨොසි, ගොණොසි, ගද්දොසි, ආපායිකොසි, තෙරයිකොසි,
තිරච්ඡානගතොසි, නත්ථි තුය්හං සුගති, දුග්ගතියෙව පාටිකඬ්ඛා’ති එවං දසහි
අක්කොසවත්ථුහි අක්කොසන්ති; ‘හොතු, ඉදානි තං පහරිස්සාම, බන්ධිස්සාම,
වධිස්සාමා’ති එවං භයදස්සනෙන පරිභාසන්ති වාති අත්ථො. අනත්ථකාමානීති
අත්ථං න ඉච්ඡන්ති, අනත්ථමෙව ඉච්ඡන්ති. අභිතකාමානීති අභිතමෙව ඉච්ඡන්ති,
භිතං න ඉච්ඡන්ති. අභාසුකකාමානීති භාසුකං න ඉච්ඡන්ති, අභාසුකමෙව ඉච්ඡන්ති.
අයොගක්ඛෙමකාමානීති චතුහි යොගෙහි ඛෙමං නිබ්භයං න ඉච්ඡන්ති, සභයමෙව
ඉච්ඡන්ති. භික්ඛුනන්ති එත්ථ සාමණෙරාපි සඬ්ගහං ගච්ඡන්ති. භික්ඛුනීනන්ති එත්ථ
සික්ඛමානසාමණෙරියොපි. සබ්බෙසමිපි හි භගවන්තං උද්දිස්ස පබ්බජිතානඤ්චෙව
සරණගතානඤ්ච චතුත්තමිපි පරිසානං තානි අනත්ථකාමානියෙව. තථාරූපානි
කුලානීති එවරූපානි බත්තියකුලාදීනි කුලානි. සෙවතීති නිස්සාය ජීවති. භජතීති
උපසඬකමති. පසිරූපාසතීති පුනප්පුනං උපසඬකමති. අයං වුව්චතීති අයං
වෙසියාදිගොවරස්ස වෙසියාදිකො, රාජාදිසංසට්ඨස්ස රාජාදිකො,
අස්සද්ධකුලාදිසෙවකස්ස අස්සද්ධකුලාදිකො වාති තිප්පකාරොපි අයුත්තගොවරො
අගොවරොති වෙදිතබ්බො.

තස්ස ඉමිනා පරියායෙන අගොවරතා වෙදිතබ්බො. වෙසියාදිකො තාව
පඤ්චකාමගුණනිස්සයතො අගොවරොති වෙදිතබ්බො, යථාහ – ‘කො ව,
භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො අගොවරො පරවිසයො? යදිදං පඤ්ච කාමගුණා’ති (සං. නි.
5.372) රාජාදිකො ක්කානානුයොගස්ස අනුපනිස්සයතො
ලාභසක්කාරාසනිවක්කනිජ්ඣාදනතො දිට්ඨිවිපත්තිහෙතුතො ව, අස්සද්ධකුලාදිකො
සද්ධාභානිචිත්තසන්තාසාවහනතො අගොවරොති.

ගොවරනිද්දෙසෙ න වෙසියගොවරොතිආදීනි චුත්තපට්ඨකවසෙන
වෙදිතබ්බානි. ඔපානභූතානීතිආදීසු පන ඔපානභූතානීති උදපානභූතානි;
භික්ඛුසඬ්ඝස්ස, වාතුමහාපථෙ බතපොක්ඛරණී විය, යථාසුඛං ඔගාහනක්ඛමානි
චිත්තමහාමත්තස්ස ගෙහසදිසානි. තස්ස කිර ගෙහෙ කාලත්ථම්මො යුත්තොයෙව.
සරද්වාරං සම්පත්තානං භික්ඛුනං පච්චයවෙකල්ලං නාම නත්ථි. එකදිවසං
හෙසජ්ජවත්තමෙව සට්ඨි කභාපණානි නික්ඛමන්ති. කාසාවපජ්ජොතානීති
භික්ඛුභික්ඛුනීහි නිවත්ථපාරුතානං කාසාවානංයෙව පභාය එකොභාසානි

භූතපාලසෙට්ඨිකුලසදිසානි. ඉසිවාතපට්ඨාතානීති ගෙහං පවිසන්තානං
නික්ඛමන්තානාඤ්ච භික්ඛුභික්ඛුනීසඬ්ඛාතානං ඉසීනං වීචරවාතෙන වෙව
සම්ඤ්ජනපසාරණාදිජනිතසරීරවාතෙන ච පට්ඨාතානි පවාසිතානි
විනිද්ධුතකිබ්බිසානි වා.

515. අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවිතානිද්දෙසෙ අණුමත්තානීති
අණුප්පමාණා. වජ්ජානි දොසා. යානි තානි වජ්ජානීති යානි තානි ගරභිතබ්බට්ඨයෙන
වජ්ජානි. අප්පමත්තකානීති පරිත්තමත්තකානි බුද්දකප්පමාණානි. ඔරමත්තකානීති
පරිත්තතොපි ඔරිමප්පමාණත්තා ඔරමත්තකානි. ලහුසානීති ලහුකානි.
ලහුසම්මතානීති ලහුති සම්මතානි. සංයමකරණීයානීති සංයමෙන
කත්තබ්බපටිකම්මානි. සංවරකරණීයානීති සංවරෙන කාතබ්බානි සංවරෙන
කත්තබ්බපටිකම්මානි. විත්තුප්පාදකරණීයානීති විත්තුප්පාදමත්තෙන
කත්තබ්බපටිකම්මානි. මනසිකාරපට්ඨද්ධානීති මනසා ආවජ්ජිතමත්තෙනෙව
කත්තබ්බපටිකම්මානි. කානි පන තානීති? දිවාචිහාරවාසී සුමත්ථෙරො තාව ආහ –
“අනාපත්තිගමනීයානි විත්තුප්පාදමත්තකානි යානි ‘න පුන ඵවරූපං කරිස්සාමි’ති
මනසා ආවජ්ජිතමත්තෙනෙව සුඡ්ඤ්ඤානි. අධිට්ඨානාවිකම්මං නාමෙතං කථිත”න්ති.
අන්තෙවාසිකො පනස්ස තිපිටකවූළුනාගත්ථෙරො පනාහ – “ඉදං
පාතිමොක්ඛසංවරසීලස්සෙව භාජනීයං. තස්මා සබ්බලහුකං දුක්ඛට්ඨබ්භාසිතං ඉධ
වජ්ජන්ති වෙදිතබ්බං. වුට්ඨානාවිකම්මං නාමෙතං කථිත”න්ති. ඉතිඉමෙසුති
ඵචංපකාරෙසු ඉමෙසු. වජ්ජදස්සාවිති වජ්ජතො දොසතො දස්සනසීලො.
භයදස්සාවිති චතුබ්බිධස්ස භයස්ස කාරණත්තා භයතො දස්සනසීලො.
ආදීනවදස්සාවිති ඉධ නින්දාවහනතො, ආයනිං දුක්ඛවිපාකතො, උපරිගුණානං
අන්තරායකරණතො, විජ්ජපටිසාරජනනතො ච එතෙන නානප්පකාරෙන ආදීනවතො
දස්සනසීලො.

නිස්සරණදස්සාවිති යං තත්ථ නිස්සරණං තස්ස දස්සනසීලො. කිං පනෙත්ථ
නිස්සරණන්ති? ආවරියත්ථෙරවාදෙ තාව “අනාපත්තිගමනීයතාය සති
අධිට්ඨානාවිකම්මං නිස්සරණ”න්ති කථිතං. අන්තෙවාසිකත්ථෙරවාදෙ තාව
“ආපත්තිගමනීයතාය සති වුට්ඨානාවිකම්මං නිස්සරණ”න්ති කථිතං.

තත්ථ තථාරූපො භික්ඛු අණුමත්තානි වජ්ජානි වජ්ජතො භයතො පස්සති නාම.
තං දස්සෙතුං අයං නයො කථිතො – පරමාණු නාම, අණු නාම, තජ්ජාරී නාම,
රථරෙණු නාම, ලික්ඛා නාම, උෞකා නාම, ධඤ්ඤමාසො නාම, අඬ්ඟුලං නාම,
විදන්ථි නාම, රතනං නාම, යට්ඨි නාම, උසභං නාම, ගාචුතං නාම, යොජනං නාම.
තත්ථ ‘පරමාණු’ නාම ආකාසකොට්ඨාසිකො මංසවක්ඛුස්ස ආපාථං නාගච්ඡති,
දිබ්බවක්ඛුස්සෙව ආගච්ඡති. ‘අණු’ නාම භිත්තිවිජ්ජිතාලවිජ්ජිතෙහි
පට්ඨිට්ඨසුරියරස්මීසු වට්ඨි වට්ඨි හුත්වා පරිබ්භමන්තො පඤ්ඤායති. ‘තජ්ජාරී’ නාම
ගොපථමනුස්සපථවක්කපථෙසු ඡිජ්ජිත්වා උභොසු පස්සෙසු උග්ගන්ත්වා තිට්ඨති.
‘රථරෙණු’ නාම තත්ථ තත්ථෙව අල්ලියති. ලික්ඛාදයො පාකටා ඵච. එතෙසු පන
ජත්තිංස පරමාණුවො ඵකස්ස අණුනො පමාණං. ඡත්තිංස අණු ඵකාය තජ්ජාරියා

පමාණං. ඡත්තිංස තජ්ජාරියො එකො රථරෙණු. ඡත්තිංස රථරෙණු එකා ලික්ඛා.
සත්ත ලික්ඛා එකා උභා. සත්ත උභා එකො ධඤ්ඤමාසො.
සත්තධඤ්ඤමාසජ්ජමාණං එකං අභිගුලං. තෙනභිගුලෙන ද්වාදසභිගුලානි විදන්තී.
ද්වෙ විදන්තීයො රතනං. සත්ත රතනානි යට්ඨි. තාය යට්ඨියා විසති යට්ඨියො උසහං.
අසීති උසහානි ගාවුතං. චත්තාරි ගාවුතානි යොජනං. තෙන යොජනෙන
අට්ඨසට්ඨියොජනසතසහස්සුඛිබ්බොධො සිනෙරුපබ්බතරාජා. යො භික්ඛු අණුමත්තං
වජ්ජං අට්ඨසට්ඨියොජනසතසහස්සුඛිබ්බොධසිනෙරුපබ්බතසදිසං කත්වා දට්ඨුං
සක්කොති – අයං භික්ඛු අණුමත්තානි වජ්ජානි භයතො පස්සති නාම. යොපි භික්ඛු
සබ්බලහුකං දුක්කට්ඨබ්බාසිතමත්තං පට්ඨපාරාජිකසදිසං කත්වා දට්ඨුං සක්කොති –
අයං අණුමත්තානි වජ්ජානි වජ්ජතො භයතො පස්සති නාමානි වෙදිතබ්බො.

516. සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙසුතිපදනිද්දෙසෙ භික්ඛුසික්ඛාති භික්ඛුහි
සික්ඛිතබ්බසික්ඛා. සා භික්ඛුනීහි සාධාරණාපි අසාධාරණාපි භික්ඛුසික්ඛා එව නාම.
භික්ඛුනීසික්ඛාති භික්ඛුනීහි සික්ඛිතබ්බසික්ඛා. සාපි භික්ඛුහි සාධාරණාපි
අසාධාරණාපි භික්ඛුනීසික්ඛා එව නාම. සාමණෙරසික්ඛමානසාමණෙරීනං සික්ඛාපි
එත්ථෙව පට්ටියා. උපාසකසික්ඛාති උපාසකෙහි සික්ඛිතබ්බසික්ඛා. සා
පඤ්චසීලදසසීලවසෙන වට්ටති. උපාසිකාසික්ඛාති උපාසිකාහි සික්ඛිතබ්බසික්ඛා.
සාපි පඤ්චසීලදසසීලවසෙන වට්ටති. තත්ථ භික්ඛුභික්ඛුනීනං සික්ඛා යාව
අරහත්තමග්ගා වට්ටති. උපාසකඋපාසිකානං සික්ඛා යාව අනාගාමීමග්ගා. තත්ත්වායං
භික්ඛු අත්තනා සික්ඛිතබ්බසික්ඛාපදෙසු එව සික්ඛති. සෙසසික්ඛා පන
අත්ථුද්ධාරවසෙන සික්ඛාපදස්ස අත්ථදස්ස දස්සනත්ථං වුත්තා. ඉති ඉමාසු
සික්ඛාසුති එවංපකාරාසු එතාසු සික්ඛාසු. සබ්බෙන සබ්බන්ති සබ්බෙන
සික්ඛාසමාදානෙන සබ්බං සික්ඛං. සබ්බථා සබ්බන්ති සබ්බෙන සික්ඛිතබ්බාකාරෙන
සබ්බං සික්ඛං. අසෙසං නිස්සෙසන්ති සෙසාභාවතො අසෙසං; සතිසම්මොසෙන
භින්නස්සාපි සික්ඛාපදස්ස පුන පාකතිකකරණතො නිස්සෙසං. සමාදාය වත්තනීති
සමාදිගිත්වා ගහෙන්වා වත්තති. තෙන වුව්චතීති යෙන කාරණෙන එතං සබ්බං
සික්ඛාපදං සබ්බෙන සික්ඛිතබ්බාකාරෙන සමාදිගිත්වා සික්ඛති පුරෙති, තෙන වුව්චති
“සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙසු” ති.

517-8. ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරො භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතිපද්ද්වයස්ස නිද්දෙසෙ
කණ්ඨපක්ඛස්ස පට්ඨව්වනෙ පයොජනං ආචාරනිද්දෙසෙ වුත්තනයෙනෙව
වෙදිතබ්බං. තත්ථ කතමා ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරතානිආදීසු පන යං වත්තබ්බං, තං
සබ්බං නික්ඛෙපකණ්ඩවණ්ණනායං වුත්තමෙව.

519. ඡාගරියානුයොගනිද්දෙසෙ පුබ්බරත්තාපරරත්තන්ති එත්ථ
අභිසරත්තසඛිබ්බාතාය රත්තියා පුබ්බෙ පුබ්බරත්තං; ඉමීනා පට්ඨයාමඤ්චෙව
පච්ඡාහත්තඤ්ච ගණ්හාති. රත්තියා පච්ඡා අපරරත්තං; ඉමීනා පච්ඡිමයාමඤ්චෙව
පුරෙහත්තඤ්ච ගණ්හාති. මජ්ඣිමයාමො පනස්ස භික්ඛුනො
නිද්දාකිලමට්ඨිනොදනොකාසොති න ගහිතො. ඡාගරියානුයොගන්ති ඡාගරියස්ස
අසුපනභාවස්ස අනුයොගං. අනුයුත්තො භොතීති තං අනුයොගසඛිබ්බාතං ආසෙවනං

භාවනාං අනුයුක්තො හොති සම්පයුක්තො. නිද්දෙසෙ පනස්ස ඉධ භික්ඛු දිවසන්ති පුබ්බණ්හො, මජ්ඣන්හො, සායන්හොති තයොපි දිවසකොට්ඨාසා ගතිතා. වඩ්ඤ්මෙන නිසජ්ජායාති සකලමිපි දිවසං ඉමිනා ඉරියාපට්ඨවයෙනෙව විහරන්තො. විත්තස්ස ආවරණතො ආවරණියෙහි ධම්මෙහි පඤ්චහිපි නිවරණෙහි සබ්බාකුසලධම්මෙහි වා විත්තං පරිසොධෙති. තෙහි ධම්මෙහි විසොධෙති පරිමොචෙති. යානං පනෙත්ථ කිඤ්චාපි න ගතිතං, වඩ්ඤ්මනිසජ්ජාසන්තිස්සිතං පන කත්වා ගහෙතබ්බමෙව. පට්ඨමයාමන්ති සකලස්මිම්පි පට්ඨමයාමෙ. මජ්ඣමයාමන්ති රත්තින්ද්‍රිස්ස ඡට්ඨකොට්ඨාසසඬ්ඛාතෙ මජ්ඣමයාමෙ.

සීහසෙය්‍යාන්ති එත්ථ කාමභොගීසෙය්‍යා, පෙතසෙය්‍යා, සීහසෙය්‍යා, තථාගතසෙය්‍යාති වතස්සො සෙය්‍යා. තත්ථ ‘‘යෙභුයෙයන, භික්ඛවෙ, කාමභොගී වාමෙන පස්සෙන සෙන්නි’’ති අයං කාමභොගීසෙය්‍යා. තෙසු හි යෙභුයෙයන දක්ඛිණපස්සෙන සයානො නාම නත්ථි. ‘‘යෙභුයෙයන, භික්ඛවෙ, පෙනා උත්තානා සෙන්නි’’ති අයං පෙතසෙය්‍යා; අප්පමංසලොභිතත්තා හි අට්ඨිසඬ්ඛාට්ඨිතා එකෙන පස්සෙන සයිතුං න සක්කොන්ති, උත්තානාව සෙන්නි. සීහො, භික්ඛවෙ, මිගරාජා දක්ඛිණෙන පස්සෙන සෙය්‍යං කප්පෙති...පෙ.... අත්තමනො හොති’’ති (අ. නි. 4.246) අයං සීහසෙය්‍යා; තෙජ්ජස්සදත්තා හි සීහො මිගරාජා ද්වෙ පුරිමපාදෙ එකස්මිං යානෙ ද්වෙ පටිඡිමපාදෙ එකස්මිං යානෙ යපෙත්වා නඬ්ඛුට්ඨං අන්තරසත්ථිම්හි පක්ඛිපිත්වා පුරිමපාදපටිඡිමපාදනඬ්ඛුට්ඨානං ධිතොකාසං සල්ලක්ඛෙත්වා ද්විත්තං පුරිමපාදානං මත්ථකෙ සීසං යපෙත්වා සයති; දිවසමිපි සයිත්වා පඬුජ්ඣමානො න උත්තසන්නො පඬුජ්ඣති, සීසං පන උක්ඛිපිත්වා පුරිමපාදාදිනං ධිතොකාසං සල්ලක්ඛෙති; සවෙ කිඤ්චි යානං විජහිත්වා ධිතං හොති ‘නයිදං තුය්හං ජාතියා න සුරභාවස්ස අනුරූප’න්ති අනත්තමනො හුත්වා තත්ථෙව සයති, න ගොවරාය පක්කමති; අවිජහිත්වා ධිතෙ පන ‘තුය්හං ජාතියා ව සුරභාවස්ස ව අනුරූපමිද’න්ති භට්ඨතුට්ඨො උට්ඨාය සීහවිජමිහිතං විජමිහිත්වා කෙසරභාරං විධුනිත්වා තික්ඛත්තුං සීහනාදං නදිත්වා ගොවරාය පක්කමති. චතුත්ථජ්ඣානසෙය්‍යා පන තථාගතසෙය්‍යාති වුවිති. තාසු ඉධ සීහසෙය්‍යා ආගතා. අයඤ්ඤි තෙජ්ජස්සදඉරියාපට්ඨත්තා උත්තමසෙය්‍යා නාම.

පාදෙ පාදන්ති දක්ඛිණපාදෙ වාමපාදං. අව්වාධායාති අතිආධාය ඊසකං අතික්කම්ම යපෙත්වා ගොප්ඵකෙන හි ගොප්ඵකෙ ජාණ්ණා වා ජාණ්ණම්හි සඬ්ඝට්ඨිමානෙ අභිණ්භං වෙදනා උප්පජ්ජති, විත්තං එකග්ගං න හොති, සෙය්‍යා අභාසුකා හොති; යථා පන න සඬ්ඝට්ඨෙති, එවං අතික්කම්ම යපිතෙ වෙදනා නුප්පජ්ජති, විත්තං එකග්ගං හොති, සෙය්‍යා භාසුකා හොති. තෙන වුත්තං ‘‘පාදෙ පාදං අව්වාධායා’’ති. සතො සම්පජානොති සතියා වෙව සම්පජානපඤ්ඤාය ව සමන්තාගතො හුත්වා. ඉමිනා සුපරිග්ගාහකං සතිසම්පජඤ්ඤං කමිතං. උට්ඨානසඤ්ඤං මනසිකරිත්වාති අසුකවෙලාය නාම උට්ඨහිස්සාමි’ති එවං උට්ඨානවෙලාපරිච්ඡෙදකං උට්ඨානසඤ්ඤං විත්තෙ උපෙත්වා. එවං කත්වා නිපන්නො හි යථාපරිච්ඡින්නකාලෙයෙව උට්ඨාතුං යුත්තො.

520-521. සාතච්චං නෙපක්කන්ති සතතං පචත්තයිතබ්බතො සාතච්චසඨබ්බාතං වීරියඤ්චෙව පරිපාකගතත්තා නෙපක්කසඨබ්බාතං පඤ්ඤඤ්ච යුත්තො අනුයුත්තො පචත්තයමානොයෙව ජාගරියානුයොගං අනුයුත්තො විහරතීති අත්ථො. එත්ථ ච වීරියං ලොකියලොකුත්තරමිස්සකං කථිතං, පඤ්ඤාපි වීරියගතිකා එව; වීරියෙ ලොකියමිහි ලොකියා, ලොකුත්තරෙ ලොකුත්තරාති අත්ථො.

522. බොධිපක්ඛියානං ධම්මානන්ති චතුසච්චබොධිසඨබ්බාතස්ස මග්ගඤ්ඤාණස්ස පක්ඛෙ භවානං ධම්මානං. එත්තාවතා සබ්බෙපි සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මෙ සමුහතො ගහෙන්වා ලොකියායපි භාවනාය එකාරම්මණෙ එකතො පචත්තනසමත්ථෙ බොජ්ඣංගිගෙයෙව දස්සෙන්තො සත්ත බොජ්ඣංගාතිආදිමාහ. තෙ ලොකියලොකුත්තරමිස්සකාව කථිතාති වෙදිතබ්බා. සෙසමෙත්ථ හෙට්ඨා චුත්තනයත්තා උත්තානත්ථමෙව.

523. අභික්කන්තෙතිආදිනිද්දෙසෙ අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙති එත්ථ තාව අභික්කන්තං චුච්චති පුරතො ගමනං. පටික්කන්තන්ති නිවත්තනං. තදුභයමිපි චතුසු ඉරියාපථෙසු ලබ්භති. ගමනෙ තාව පුරතො කායං අභිහරන්තො අභික්කමති නාම, පටිනිවත්තන්තො පටික්කමති නාම. යානෙපි යීතකොව කායං පුරතො ඔනාමෙත්තො අභික්කමති නාම, පච්ඡතො අපනාමෙත්තො පටික්කමති නාම. නිසජ්ජායපි නිසින්නකොව ආසන්නස්ස පුරිමඅභිගාහිමුබො සංසරන්තො අභික්කමති නාම, පච්ඡිමඅභිගප්පදෙසං පච්චාසංසරන්තො පටික්කමති නාම. නිපජ්ජායපි එසෙව නයො.

සම්පජානකාරී භොතීති සම්පජඤ්ඤන සබ්බකිච්චකාරී, සම්පජඤ්ඤස්සෙව වා කාරී. සො හි අභික්කන්තාදීසු සම්පජඤ්ඤං කරොතෙව, න කත්ථවි සම්පජඤ්ඤවිරහිතො භොති. තං පන සම්පජඤ්ඤං යස්මා සතිසම්පයුත්තමෙව භොති, තෙනස්ස නිද්දෙසෙ “සතො සම්පජානො අභික්කමති, සතො සම්පජානො පටික්කමති” ති චුත්තං.

අයඤ්ඤි අභික්කමන්තො වා පටික්කමන්තො වා න මුට්ඨස්සතී අසම්පජානො භොති; සතියා පන සමන්තාගතො පඤ්ඤාය ච සම්පජානොයෙව අභික්කමති වෙව පටික්කමති ව; සබ්බෙසු අභික්කමාදීසු චතුබ්බිධං සම්පජඤ්ඤං ඔනාමෙති. චතුබ්බිධඤ්ඤි සම්පජඤ්ඤං – සාත්ථකසම්පජඤ්ඤං, සප්පායසම්පජඤ්ඤං, ගොචරසම්පජඤ්ඤං, අසම්මොහසම්පජඤ්ඤන්ති. තත්ථ අභික්කමනවිත්තෙ උප්පන්නෙ විත්තවසෙනෙව අගන්ත්වා ‘කිත්තු මෙ එත්ථ ගතෙන අත්ථො අත්ථි, තත්ථි’ ති අත්ථානත්ථං පරිග්ගහෙන්වා අත්ථපරිග්ගණ්හනං ‘සාත්ථකසම්පජඤ්ඤං’. තත්ථ ච ‘අත්ථො’ ති වෙනියදස්සනබොධිදස්සනසඨසදස්සනථෙරදස්සනඅසුභදස්සනාදිවසෙන ධම්මතො වඩ්ඪී. වෙනියං වා බොධිං වා දිස්වාපි හි බුද්ධාරම්මණං පීතිං, සඨසදස්සනෙන සඨසාරම්මණං පීතිං උප්පාදෙන්වා තදෙව බයවයතො සම්මසන්තො අරහත්තං පාපුණාති. ථෙරෙ දිස්වා තෙසං ඔවාදෙ පතිට්ඨාය, අසුභං දිස්වා තත්ථ පඨමජ්ඣානං

උප්පාදෙත්වා තදෙව ඛයවයතො සම්මසන්නො අරහත්තං පාපුණාති. තස්මා එතෙසං දස්සනං සාත්ථං. කෙවි පන “ආමිසනොපි වඩ්ඪී අත්ථොයෙව; තං නිස්සාය බ්‍රහ්මචරියානුග්ගහාය පටිපන්නත්තා”ති වදන්ති.

තස්මිං පන ගමනෙ සප්පායාසප්පායං පරිග්ගහෙත්වා සප්පායපරිග්ගණ්හනං ‘සප්පායසම්පජ්ඣං’, සෙය්‍යාදීදං – වෙනියදස්සනං තාව සාත්ථං. සචෙ පන වෙනියස්ස මහතියා පුජාය දසද්වාදසයොජනන්තරෙ පරිසා සන්නිපතන්ති, අත්තනො විභවානුරූපං ඉත්ථියොපි පුරිසාපි අලඬිකතපටියත්තා විත්තකම්මරූපකානි විය සඤ්චරන්ති, තත්‍ර වස්ස ඉට්ඨෙ ආරම්මණෙ ලොහො, අනිට්ඨෙ පටිසො, අසමපෙක්ඛනෙ මොහො උප්පජ්ජති, කායසංසග්ගාපත්තිං වා ආපජ්ජති, ජීවිතබ්‍රහ්මචරියානං වා අත්තරායො හොති. එවං තං යානං අසප්පායං හොති. චුත්තජ්ජකාරඅත්තරායාභාවෙ සප්පායං. බොධිදස්සනෙපි එසෙව නයො. සඬ්ඝදස්සනම්පි සාත්ථං. සචෙ පන අත්තොගාමෙ මහාමණ්ඩපං කාරෙත්වා සබ්බරත්තිං ධම්මස්සවනං කරොන්තෙසු මනුස්සෙසු චුත්තජ්ජකාරෙතෙව ජනසන්නිපාතො චෙව අත්තරායො ව හොති. එවං තං යානං අසප්පායං හොති; අත්තරායාභාවෙ සප්පායං හොති. මහාපරිසපරිවාරානං ථෙරානං දස්සනෙපි එසෙව නයො.

අසුභදස්සනම්පි සාත්ථං. තදත්ථදීපනත්ථඤ්ච ඉදං වත්ථු – එකො කිර දහරහික්ඛු සාමණෙරං ගහෙත්වා දන්තකට්ඨත්ථාය ගතො. සාමණෙරො මග්ගා ඔක්කම්ඨවා පුරතො ගච්ඡන්තො අසුභං දිස්වා පයමජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා තදෙව පාදකං කත්වා සඬ්ඛාරෙ සම්මසන්නො තිණි එලානි සච්ඡිකත්වා උපරිමග්ගත්ථාය කම්මට්ඨානං පරිග්ගහෙත්වා අට්ඨාසි. දහරො තං අපස්සන්තො “සාමණෙරා”ති පක්කොසි. සො ‘මයා පබ්බජිතදිවසතො පට්ඨාය හික්ඛුනා සද්ධිං ද්වෙ කථා නාම න කථිතපුබ්බා, අඤ්ඤස්මිං දිවසෙ උපරිවිසෙසං නිබ්බත්තෙස්සාමි’ති වින්තෙත්වා “කිං, හන්තෙ”ති පටිවචනං අදාසි. “එහී”ති ව චුත්තො එකච්චනෙතෙව ආගන්ත්වා “හන්තෙ, ඉමිනා තාව මග්ගෙන ගන්ත්වා මයා ධීතොකාසෙ මුහුත්තං පුරත්ථාහිමුබ්බො යත්වා ඔලොකෙථා”ති ආහ. සො තථා කත්වා තෙන පත්තවිසෙසමෙව පාපුණි. එවං එකං අසුභං ද්විත්තං ජනානං අත්ථාය ජාතං. එවං සාත්ථම්පි පනෙතං පුරිසස්ස මාතුගාමාසුභං අසප්පායං, මාතුගාමස්ස ව පුරිසාසුභං, සභාගමෙව සප්පායන්ති. එවං සප්පායපරිග්ගණ්හනං සප්පායසම්පජ්ඣං නාම.

එවං පරිග්ගහිතසාත්ථසප්පායස්ස පන අට්ඨානිංසාය කම්මට්ඨානෙසු අත්තනො විත්තරූපියං කම්මට්ඨානසඬ්ඛානං ගොචරං උග්ගහෙත්වා හික්ඛාචාරගොචරෙ තං ගහෙත්වා ව ගමනං ‘ගොචරසම්පජ්ඣං’ නාම. තස්සාවිභාවනත්ථං ඉදං චතුක්කං වෙදිතබ්බං –

ඉධෙකච්චො හික්ඛු හරති න පච්චාහරති, එකච්චො න හරති පච්චාහරති, එකච්චො පන නෙව හරති න පච්චාහරති, එකච්චො හරති ව පච්චාහරති ව. තත්ථ යො හික්ඛු දිවසං වඩ්ඪකමෙන නිසජ්ජාය ආචරණියෙහි ධම්මෙහි විත්තං.

පරිසොධෙත්වා, තථා රත්තියා පඨමයාමෙ මජ්ඣිමයාමෙ සෙය්‍යං කප්පෙත්වා
 පච්ඡිමයාමෙපි නිසජ්ජාවච්ඡිකමෙහි විතිනාමෙත්වා පගෙව
 චෙතියඬගණ්‍යොධියඬගණ්‍යවත්තං කත්වා බොධිරුක්කො උදකං ආසිඤ්චිත්වා
 පානියං පරිභොජනියං පච්චුපට්ඨාපෙත්වා ආවරියුපජ්ඣායවත්තාදීනි සබ්බානි
 ඛන්ධකවත්තානි සමාදාය වත්තනි, සො සරීරපරිකමමං කත්වා සෙනාසනං
 පවිසිත්වා ද්වෙ තයො පල්ලඬකෙ උසුමං ගාභාපෙන්නො කම්මට්ඨානං
 අනුයුඤ්ඡිත්වා, හික්ඛාචාරවෙලාය උට්ඨහිත්වා කම්මට්ඨානසීසෙනෙව
 පත්තචීවරමාදාය සෙනාසනතො නික්ඛමිත්වා කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්නොව
 චෙතියඬගණ්‍යං ගන්ත්වා, සවෙ බුද්ධානුස්සතිකම්මට්ඨානං හොති තං
 අවිස්සජ්ජෙත්වා චෙතියඬගණ්‍යං පවිසති, අඤ්ඤං වෙ කම්මට්ඨානං හොති
 සොපානමුලෙ යත්වා හත්ථෙන ගහිතභණ්ඩං විය තං යපෙත්වා බුද්ධාරම්මණං පිනිං
 ගහෙත්වා චෙතියඬගණ්‍යං ආරුය්භ මහන්තං චෙතියං වෙ, තික්ඛත්තුං පදක්ඛිණං
 කත්වා චතුසු යානෙසු වන්දිතබ්බං, බුද්දකං වෙ, තථෙව පදක්ඛිණං කත්වා අට්ඨසු
 යානෙසු වන්දිතබ්බං. චෙතියං වන්දිත්වා බොධියඬගණ්‍යං පත්තෙනාපි බුද්ධස්ස
 භගවතො සම්මුඛා විය නිපච්චාකාරං දස්සෙත්වා බොධි වන්දිතබ්බා.

සො එවං චෙතියඤ්ච බොධිඤ්ච වන්දිත්වා පටිසාමිතට්ඨානං ගන්ත්වා,
 පටිසාමිතං භණ්ඩකං හත්ථෙන ගණ්හන්තො විය, නික්ඛිත්තකම්මට්ඨානං ගහෙත්වා
 ගාමසමීපෙ කම්මට්ඨානසීසෙනෙව චීවරං පාරුපිත්වා ගාමං පිණ්ඩාය පවිසති. අථ නං
 මනුස්සා දිස්වා ‘අයොනා නො ආගතො’ති පච්චුග්ගන්ත්වා පත්තං ගහෙත්වා
 ආසනසාලාය වා ගෙහෙ වා නිසීදාපෙත්වා යාගුං දත්වා යාව භත්තං න නිට්ඨාති තාව
 පාදෙ ධොවිත්වා තෙලෙන මක්ඛෙත්වා පුරතො නිසීදිත්වා පඤ්භං වා පුච්ඡන්ති
 ධම්මං වා සොතුකාමා හොන්ති. සවෙපි න කථාපෙන්නි “ජනසඬගහත්ථං ධම්මකථා
 නාම කාතබ්බායෙවා”ති අට්ඨකථාවරියා වදන්ති. ධම්මකථා හි
 කම්මට්ඨානවිනිමුත්තා නාම නත්ථි. තස්මා කම්මට්ඨානසීසෙනෙව ආහාරං
 පරිභුඤ්ඡිත්වා අනුමොදනං වත්වා නිවත්තියමානෙහිපි මනුස්සෙහි අනුගතොව
 ගාමතො නික්ඛමිත්වා තත්ථ තෙ නිවත්තෙත්වා මග්ගං පටිපජ්ජති.

අථ නං පුරෙතරං නික්ඛමිත්වා බහිගාමෙ කතභත්තකිච්චා සාමණෙරදහරහික්ඛු
 දිස්වා පච්චුග්ගන්ත්වා පත්තචීවරමස්ස ගණ්හන්ති. පොරාණකහික්ඛු කිර ‘අම්භාකං
 උපජ්ඣායො, අම්භාකං ආවරියො’ති න මුඛං ඔලොකෙත්වා වත්තං කරොන්ති,
 සම්පත්තපරිච්ඡෙදෙනෙව කරොන්ති. තෙ තං පුච්ඡන්ති “භත්තෙ, එතෙ මනුස්සා
 තුම්භාකං කිං හොන්ති? මානිපක්ඛතො සම්බන්ධා පිතිපක්ඛතො”ති? “කිං දිස්වා
 පුච්ඡ්ථා”ති? “තුම්භෙසු එතෙසං පෙමං බහුමාන”න්ති. “ආවුසො, යං මාතාපිතුහිපි
 දුක්කරං තං එතෙ මනුස්සා අම්භාකං කරොන්ති. පත්තචීවරම්පි නො එතෙසං
 සන්තකමෙව, එතෙසං ආනුභාවෙන නෙව භයෙ භයං, න ඡාතකෙ ඡාතකං ඡානාම.
 එදිසා නාම අම්භාකං උපකාරිතො නත්ථි”ති තෙසං ගුණෙ කථෙන්නො ගච්ඡති.
 අයං වුච්චති ‘හරති න පච්චාහරති’ති.

යස්ස පන පගෙව වුත්තප්පකාරං වත්තපට්ඨන්ති. කරොන්තස්ස කම්මජනෙජො පජ්ජලති, අනුපාදින්නකං මුඤ්චිත්වා උපාදින්නකං ගණ්හාති, සරිරතො සෙදා මුච්චන්ති, කම්මට්ඨානං වීථිං නාරොහති, සො පගෙව පත්තවීරමාදාය වෙගසාව වෙතියං වන්දිත්වා ගොරුපානං නික්ඛමනවෙලායමෙව ගාමං යාගුභික්ඛාය පටිසිත්වා යාගුං ලභිත්වා ආසනසාලං ගන්ත්වා පිවති. අථස්ස ද්වත්තික්ඛත්තුං අජ්ඣොභරණමත්තෙනෙව කම්මජනෙජොධාතු උපාදින්නකං මුඤ්චිත්වා අනුපාදින්නකං ගණ්හාති, සට්ඨතෙන න්භාතො විය තෙජොධාතුපරිලාහනිබ්බානං පත්වා කම්මට්ඨානසීසෙන යාගුං පරිභුඤ්ජිත්වා පත්තඤ්ච මුඛඤ්ච ධොවිත්වා අන්තරාහත්තෙ කම්මට්ඨානං මනසිකත්වා අවසෙසට්ඨානෙ පිණ්ඩාය වරිත්වා කම්මට්ඨානසීසෙන ආහාරං පරිභුඤ්ජිත්වා තතො පට්ඨාය පොඬ්ඛානුපොඬ්ඛං උපට්ඨහමානං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වාච ආගච්ඡති. අයං වුච්චති ‘න හරති පච්චාහරති’ති. එදිසා ච භික්ඛු යාගුං පිවිත්වා විපස්සනං ආරභිත්වා බුද්ධසාසනෙ අරහත්තං පත්තා නාම ගණනපථං වීතිවත්තා. සිහළදීපෙයෙව තෙසු තෙසු ගාමෙසු ආසනසාලාය න තං ආසනං අත්ථි, යත්ථ යාගුං පිවිත්වා අරහත්තං පත්තා භික්ඛු නත්ථිති.

යො පමාදවිහාරී භොති නික්ඛිත්තධුරො සබ්බවත්තානි භින්දිත්වා පඤ්චවිධවෙනොබ්බලවිනිබන්ධබද්ධවිත්තො විහරන්තො ‘කම්මට්ඨානං නාම අත්ථි’තිපි සඤ්ඤං අකත්වා ගාමං පිණ්ඩාය පටිසිත්වා අනනුලොමිකෙන ගිහිසංසග්ගෙන සංසට්ඨො වරිත්වා ච භුඤ්ජිත්වා ච තුච්ජො නික්ඛමති – අයං වුච්චති ‘නෙව හරති න පච්චාහරති’ති.

යො පනායං ‘හරති ච පච්චාහරති චා’ති වුත්තො, සො ගතපච්චාගතිකවත්තවසෙන වෙදිතබ්බො – අත්ථකාමා හි කුලපුත්තා සාසනෙ පබ්බජිත්වා දසම්පි විසම්පි තිංසම්පි චත්තාරිසම්පි පඤ්ඤාසම්පි සතම්පි එකතො වසන්තා කතිකවත්තං කත්වා විහරන්ති – ‘ආවුසො, තුම්භෙ න ඉණට්ටා, න භයට්ටා, න ආජීවිකාපකතා පබ්බජිතා; දුක්ඛා මුඤ්චිතුකාමා පනෙත්ථ පබ්බජිතා. තස්මා ගමනෙ උප්පන්නකිලෙසං ගමනෙයෙව නිග්ගණ්හථ. යානෙ, නිසජ්ජාය, සයනෙ උප්පන්නකිලෙසං සයනෙයෙව නිග්ගණ්හථා’ති.

තෙ එවං කතිකවත්තං කත්වා භික්ඛාචාරං ගච්ඡන්තා, අඩ්ඨඋසභඋසභඅඩ්ඨගාචුතගාචුතන්තරෙසු පාසාණා භොන්ති, තාය සඤ්ඤාය කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තාච ගච්ඡන්ති. සථෙ කස්සචි ගමනෙ කිලෙසො උප්පජ්ජති, තත්ථෙව නං නිග්ගණ්හාති. තථා අසක්කොන්තො තිට්ඨති. අථස්ස පච්ඡතො ආගච්ඡන්තොපි තිට්ඨති. සො ‘අයං භික්ඛු තුය්හං උප්පන්නං විතක්කං ජානාති, අනනුව්ඡවිකං තෙ එත’න්ති අත්තානං පට්ඨොදෙත්වා විපස්සනං වඩ්ඨෙත්වා අරියභූමිං ඔක්කමති. තථා අසක්කොන්තො නිසීදති. අථස්ස පච්ඡතො ආගච්ඡන්තොපි නිසීදතීති සො එව නයො. අරියභූමිං ඔක්කමිතුං අසක්කොන්තොපි තං කිලෙසං වික්ඛම්භෙත්වා කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තොච ගච්ඡති, න කම්මට්ඨානවිප්පයුත්තෙන විත්තෙන පාදං උද්ධරති, උද්ධරති වෙ පටිනිවත්තිත්වා

පුරිමපදෙසඤ්ඤව එති, ආලින්දකවාසී මහාචුස්සදෙවත්ථෙරො විය. සො කිර එකුනවිසති වස්සානි ගතපච්චාගතවත්තං පුරෙන්නො එව විහාසි. මනුස්සාපි අන්තරාමග්ගෙ කසන්නා ව වපන්නා ව මද්දන්නා ව කම්මානි ව කරොන්නා ථෙරං තථාගච්ඡන්තං දිස්වා “අයං ථෙරො පුනප්පුනං නිවත්තිත්වා ගච්ඡති, කිං නු ඛො මග්ගමුල්ලො උදාහු කිඤ්චි පමුට්ඨො”ති සමුල්ලපන්නි. සො තං අනාදිගිත්වා කම්මට්ඨානායුත්තෙතෙව සමණධම්මං කරොන්නො විසතිවස්සබ්බන්තරෙ අරහත්තං පාපුණි. අරහත්තපත්තදිවසෙ වස්ස වඩ්ඤ්ඤාකොට්ඨං අධිවත්ථා දෙවතා අඩ්ගුලීහි දීපං උජ්ජාලෙත්වා අට්ඨාසි. වත්තාරොපි මහාරාජානො සක්කො ව දෙවනාමිත්ථො බ්‍රහ්මා ව සහම්පති උපට්ඨානං ආගමිංසු. තඤ්ච ඔහාසං දිස්වා වනවාසී මහාතිස්සත්ථෙරො තං දුතියදිවසෙ පුච්ඡි – “රත්තිහාගෙ ආයස්මතො සන්නිකෙ ඔහාසො අහොසි. කිං සො ඔහාසො”ති? ථෙරො වික්ඛෙපං කරොන්නො “ඔහාසො නාම දීපොහාසොපි හොති, මණ්ඩහාසොපි”ති එවමාදිමාහ. තතො “පට්ච්ඡාදෙථ තුම්හෙ”ති නිබද්ධො “ආමා”ති පට්ඨානිත්වා ආරොවෙසි.

කාලවල්ලිමණ්ඩපවාසී මහානාගත්ථෙරො විය ව. සොපි කිර ගතපච්චාගතවත්තං පුරෙන්නො ‘පයමං තාව හගවතො මහාපධානං පුපෙස්සාමි’ති සත්ත වස්සානි යානවඩ්ඤ්ඤාමෙව අධිට්ඨාසි; පුන සොළස වස්සානි ගතපච්චාගතවත්තං පුරෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. සො කම්මට්ඨානායුත්තෙතෙව විත්තෙන පාදං උද්ධරන්නො විජ්ජයුත්තෙන විත්තෙන උද්ධතෙ පාදෙ පටිනිවත්තෙත්තො ගාමසීමං ගත්ත්වා ‘ගාවී නු ඛො, පබ්බජිතො නු ඛො’ති ආසඩ්ඤ්ඤායප්පදෙසෙ යත්වා චීවරං පාරුපිත්වා කච්ඡකන්තරතො උදකෙන පත්තං ධොවිත්වා උදකගණ්ඩුසං කරොති. කිං කාරණා? ‘මා මෙ භික්ඛං දාතුං වා වන්දිතුං වා ආගතෙ මනුස්සෙ ‘දීඝායුකා හොථා’ති වචනමත්තෙනාපි කම්මට්ඨානවික්ඛෙපො අහොසි’ති. ‘අජ්ජ, හත්තෙ, කතිමි’ති දිවසං වා භික්ඛුගණනං වා පඤ්ඤාං වා පුච්ඡිතො පන උදකං ගිලිත්වා ආරොවෙති; සචෙ දිවසාදිපුච්ඡකා න හොන්ති, නික්ඛමනවෙලායං ගාමද්වාරෙ නිට්ඨුහිත්වා යාති.

කලම්බතිත්ථවිහාරෙ වස්සපගතා පඤ්ඤාස භික්ඛු විය ව. තෙ කිර ආසාල්හිපුණ්ණිමායං කතිකවත්තං අකංසු – “අරහත්තං අප්පත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං නාලපිස්සාමා”ති. ගාමඤ්ච පිණ්ඩාය පවිසන්නා උදකගණ්ඩුසං කත්වා පවිසිංසු, දිවසාදිසු පුච්ඡිතෙසු චුත්තනයෙන පටිපජ්ජිංසු. තත්ථ මනුස්සා නිට්ඨුහනට්ඨානං දිස්වා ජානිංසු – ‘අජ්ජ එකො ආගතො, අජ්ජ ද්වෙ’ති; එවඤ්ච විත්තෙසු – ‘කිත්තු ඛො එතෙ අම්හෙහෙව සද්ධිං න සල්ලපන්නි උදාහු අඤ්ඤමඤ්ඤමපි? යදි අඤ්ඤමඤ්ඤමපි න සල්ලපන්නි, අද්ධා විවාදජානා හවිස්සන්ති; එථ තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං ඛමාපෙස්සාමා’ති සබ්බෙ විහාරං ගන්ත්වා පඤ්ඤාසාය භික්ඛුසු ද්වෙපි භික්ඛු එකොකාසෙ නාද්දසංසු. තතො යො තෙසු චක්ඛුමා පුරිසො සො ආහ – “න, හො, කලහකාරකානං වසනොකාසො ඊදිසො හොති. සුසම්මට්ඨං චෙතියඩ්ගණ්ණොධියඩ්ගණං, සුනික්ඛිත්තා සම්මජ්ජනියො, සුපට්ඨිතං පානීයපරිභොජනීය”න්ති. තෙ තතොව නිවත්තා. තෙපි භික්ඛු අන්තොතෙමාසෙයෙව අරහත්තං පත්වා මහාපචාරණාය විසුද්ධිපචාරණං පචාරෙසු.

එවං කාළවල්ලිමණ්ඩපවාසී මහානාගත්ථෙරො විය, කලම්බුනිත්ථවිහාරෙ වස්සුපගතභික්ඛු විය ව කම්මට්ඨානායුත්තෙනෙව චිත්තෙන පාදං උද්ධරන්තො ගාමසමීපං ගන්ත්වා උදකගණ්ඩුසං කත්වා වීථියො සල්ලක්ඛෙන්වා යත්ථ සුරාසොණ්ඩධුත්තාදයො කලහකාරකා වණ්ඩහත්ථිඅස්සාදයො වා නත්ථි, තං වීථිං පටිපජ්ජති. තත්ථ පිණ්ඩාය වරමානො න තුරිතතුරිතො විය ජවෙන ගච්ඡති, න භි ජවනපිණ්ඩපාතිකධුතඨගං නාම කිඤ්චි අත්ථි, විසමභූමිභාගජ්ජත්තං පන උදකසකටං විය නිව්වලො හුත්වා ගච්ඡති, අනුසරං පට්ටියො ව දාතුකාමං වා අදාතුකාමං වා සල්ලක්ඛෙන්තුං තදනුරූපං කාලං ආගමෙන්තො භික්ඛං ගහෙන්වා අන්තොගාමෙ වා බහිගාමෙ වා විහාරමෙව වා ආගන්ත්වා, යථාචාසුකෙ පතිරූපෙ ඕකාසෙ නිසිදිත්වා, කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තො ආහාරෙ පටිකුලසඤ්ඤං උපට්ඨපෙත්වා, අක්ඛබ්බඤ්ජනවණාලෙපනපුත්තමංසුපමවසෙන පච්චවෙක්ඛන්තො අට්ඨඨගසමන්තාගතං ආහාරං ආහාරෙති නෙව දවාය, න මදාය, න මණ්ඩනාය, න විභූසනාය...පෙ.... චාසුචිහාරො වාති. භුත්තාචි ව උදකකිච්චං කත්වා මුහුත්තං හත්තකිලමථං පටිප්පස්සම්හෙත්වා යථා පුරෙහත්තං, එවං පච්ඡාහත්තං පුරිමයාමං පච්ඡිමයාමඤ්ච කම්මට්ඨානමෙව මනසිකරොති. අයං වුවචති ‘හරති ව පච්චාහරති වා’ති.

ඉමං පන හරණපච්චාහරණසඬ්ඛාතං ගතපච්චාගතවත්තං පුරෙන්නො, යදි උපනිස්සයසම්පන්නො හොති, පට්ඨමවයෙ එව අරහත්තං පාපුණාති, නො වෙ පට්ඨමවයෙ පාපුණාති අථ මජ්ඣිමවයෙ, නො වෙ මජ්ඣිමවයෙ පාපුණාති අථ පච්ඡිමවයෙ, නො වෙ පච්ඡිමවයෙ පාපුණාති අථ මරණසමයෙ, නො වෙ මරණසමයෙ පාපුණාති අථ දෙවපුත්තො හුත්වා, නො වෙ දෙවපුත්තො හුත්වා පාපුණාති අනුජ්ජන්තෙ බුද්ධෙ නිබ්බන්තො පච්චෙකබ්බොධිං සච්ඡිකරොති, නො වෙ පච්චෙකබ්බොධිං සච්ඡිකරොති අථ බුද්ධානං සම්මුඛිභාවෙ ඛිජ්ජාභිඤ්ඤො වා හොති – සෙය්‍යථාපි ථෙරො බාහියො දාරුවීරියො, මහාපඤ්ඤො වා – සෙය්‍යථාපි ථෙරො සාරිපුත්තො, මහිද්ධිකො වා – සෙය්‍යථාපි ථෙරො මහාමොග්ගල්ලානො, ධුතඨගධරො වා – සෙය්‍යථාපි ථෙරො මහාකස්සපො, දිබ්බවක්ඛුකො වා – සෙය්‍යථාපි ථෙරො අනුරුද්ධො, විනයධරො වා – සෙය්‍යථාපි ථෙරො උපාලි, ධම්මකථිකො වා – සෙය්‍යථාපි ථෙරො පුණ්ණො මන්තාණිපුත්තො, ආරඤ්ඤිකො වා – සෙය්‍යථාපි ථෙරො රෙවතො, බහුස්සුතො වා – සෙය්‍යථාපි ථෙරො ආනන්දො, සික්ඛාකාමො වා – සෙය්‍යථාපි ථෙරො රාහුලො බුද්ධපුත්තොති. ඉති ඉමස්මිං චතුක්කෙ ය්වායං හරති ව පච්චාහරති ව, තස්ස ගොචරසම්පජ්ඤ්ඤං සිබාජ්ජත්තං හොති.

අභික්කමාදීසු පන අසම්මුය්හනං අසම්මොහසම්පජ්ඤ්ඤං. තං එවං වෙදිතබ්බං – ඉධ භික්ඛු අභික්කමන්තො වා පටික්කමන්තො වා යථා අන්ධබාලපුප්පජ්ජනා අභික්කමාදීසු ‘අත්තා අභික්කමති, අත්තනා අභික්කමො නිබ්බන්තිතො’ති වා ‘අහං අභික්කමාමි, මයා අභික්කමො නිබ්බන්තිතො’ති වා සම්මුය්හන්ති, තථා අසම්මුය්හන්තො ‘අභික්කමාමි’ති චිත්තෙ උප්පජ්ජමානෙ තෙනෙව චිත්තෙන සද්ධිං චිත්තසමුට්ඨානවායොධාතු විඤ්ඤත්තිං ජනයමානා උප්පජ්ජති. ඉති

චිත්තකිරියාවායොධාතුච්ඡේදාරවසෙන අයං කායසම්මතො අට්ඨිසඬ්ඝානො අභික්කමති. තස්සෙව අභික්කමතො එකෙකපාදුද්ධරණෙ පට්ඨිධාතු ආපොධාතූති ද්වෙ ධාතුයො ඔමත්තා හොන්ති මන්දා, ඉතරා ද්වෙ අධිමත්තා හොන්ති බලවතියො; තථා අතිහරණවිතිහරණෙසු. වොස්සජ්ජනෙ තෙජොධාතු වායොධාතූති ද්වෙ ධාතුයො ඔමත්තා හොන්ති මන්දා, ඉතරා ද්වෙ අධිමත්තා හොන්ති බලවතියො; තථා සන්නික්ඛෙපනසන්නිරුජ්ඣනෙසු තත්ථ උද්ධරණෙ පවත්තා රූපාරූපධම්මා අතිහරණං න පාපුණන්ති; තථා අතිහරණෙ පවත්තා විතිහරණං, විතිහරණෙ පවත්තා වොස්සජ්ජනං, වොස්සජ්ජනෙ පවත්තා සන්නික්ඛෙපනං, සන්නික්ඛෙපනෙ පවත්තා සන්නිරුජ්ඣනං න පාපුණන්ති; තත්ථ තත්ථෙව පබ්බං පබ්බං සන්ධි සන්ධි ඔධි ඔධි හුත්වා තත්තකපාලෙ පක්ඛිත්තතිලං විය පට්ඨොයන්තා හිජ්ජන්ති. තත්ථ කො එකො අභික්කමති? කස්ස වා එකස්ස අභික්කමනං? පරමත්ථතො හි ධාතුනංයෙව ගමනං, ධාතුනං යානං, ධාතුනං නිසජ්ජා, ධාතුනං සයනං, තස්මිං තස්මිඤ්ඤි කොට්ඨාසෙ සද්ධිං රූපෙහි –

අඤ්ඤං උජ්ජජ්ජනෙ චිත්තං, අඤ්ඤං චිත්තං නිරුජ්ඣති;
අවිචිතනුසම්බන්ධො, නදීසොතොව චිත්තතීති.

එවං අභික්කමාදීසු අසම්මුඤ්ඤානං අසම්මොහසම්පජ්ඤ්ඤං නාමාති.

නිට්ඨිතො අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙ සම්පජානකාරී හොතීතිපදස්ස අත්ථො.

ආලොකිතෙ විලොකිතෙති එත්ථ පන ආලොකිතං නාම පුරතො පෙක්ඛනං, විලොකිතං නාම අනුදිසාපෙක්ඛනං. අඤ්ඤානිපි හෙට්ඨා උපරි පච්ඡතො පෙක්ඛනවසෙන ඔලොකිතඋල්ලොකිතාපලොකිතානි නාම හොන්ති. තානි ඉධ න ගහිතානි. සාරූප්පවසෙන පන ඉමානෙව ද්වෙ ගහිතානි. ඉමිනා වා මුඛෙන සබ්බානිපි තානි ගහිතානෙවාති.

තත්ථ ‘ආලොකෙස්සාමි’ති චිත්තෙ උජ්ජන්තෙ චිත්තවසෙනෙව අනොලොකෙත්වා අත්ථපරිග්ගණ්භනං ‘සාත්ථකසම්පජ්ඤ්ඤං’. තං ආයස්මන්තං නන්දං කායසක්ඛිං කත්වා වෙදිතබ්බං. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා –

“සවෙ, හික්ඛවෙ, නන්දස්ස පුරත්ථිමා දිසා ආලොකෙතබ්බා හොති, සබ්බං වෙනසා සමන්තාහරිත්වා නන්දො පුරත්ථිමං දිසං ආලොකෙති – ‘එවං මෙ පුරත්ථිමං දිසං ආලොකයතො න අභිජ්ඣාදොමනස්සා පාපකා අකුසලා ධම්මා අන්වාස්සවිස්සන්ති’ති. ඉතිහ සාත්ථකසම්පජානො හොති. “සවෙ, හික්ඛවෙ, නන්දස්ස පච්ඡිමා දිසා, උත්තරා දිසා, දක්ඛිණා දිසා, උද්ධං, අධො, අනුදිසා අනුවිලොකෙතබ්බා හොති, සබ්බං වෙනසා සමන්තාහරිත්වා නන්දො අනුදිසං අනුවිලොකෙති – එවං මෙ අනුදිසං අනුවිලොකයතො...පෙ.... සම්පජානො හොති”ති (අ. නි. 8.9).

අපිව ඉධාපි පුබ්බෙ චුත්තවෙනියදස්සනාදිවසෙනෙව සාත්ථකතා ව සජ්ජායනා ව වෙදිතබ්බං.

කම්මට්ඨානස්ස පන අවිජ්ජනමෙව ‘ගොවරසම්පජ්ඣං’. තස්මා බන්ධනාදායනකම්මට්ඨානිකෙහි අත්තනො කම්මට්ඨානවසෙනෙව, කසිණාදිකම්මට්ඨානිකෙහි වා පන කම්මට්ඨානසීසෙනෙව ආලොකනවිලෝකනං කාතබ්බං.

අබ්භන්තරෙ අත්තා නාම ආලෝකෙතා වා විලෝකෙතා වා නත්ථි. ‘ආලෝකෙස්සාමී’ති පන විත්තෙ උප්පජ්ජමානෙ තෙනෙව විත්තෙන සද්ධිං විත්තසමුට්ඨානා වායොධාතු විඤ්ඤත්තිං ජනයමානා උප්පජ්ජති. ඉති විත්තකිරියාවායොධාතුවිජ්ජාරවසෙන හෙට්ඨිමං අක්ඛිදලං අධො සිද්ධිං, උපරිමං උද්ධං ලඬ්ඝෙති. කොපි යන්තකෙන විවරන්තො නාම නත්ථි. තතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණං දස්සනකිව්චං සාධෙත්තං උප්පජ්ජති’ති එවං පජානනං පනෙත්ථ ‘අසම්මොහසම්පජ්ඣං’ නාම.

අපිව මූලපරිඤ්ඤාආගන්තුකතාවකාලිකභාවවසෙන පනෙත්ථ අසම්මොහසම්පජ්ඣං වෙදිතබ්බං. මූලපරිඤ්ඤාවසෙන තාව –

භවඬ්ඨගාවජ්ජනඤ්ඤෙව, දස්සනං සම්පට්ඨිජනං;
සන්තීරණං වොට්ඨබ්බනං, ජවනං භවති සත්තමං.

තත්ථ භවඬ්ඨං උපපත්තිභවස්ස අඬ්ඨකිව්චං සාධයමානං පවත්තති; තං ආවත්තෙත්වා කිරියමනොධාතු ආවජ්ජනකිව්චං සාධයමානා; තන්තිරොධා චක්ඛුවිඤ්ඤාණං දස්සනකිව්චං සාධයමානා; තන්තිරොධා විපාකමනොධාතු සම්පට්ඨිජනකිව්චං සාධයමානා; තන්තිරොධා විපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතු සන්තීරණකිව්චං සාධයමානා; තන්තිරොධා කිරියමනොවිඤ්ඤාණධාතු වොට්ඨබ්බනකිව්චං සාධයමානා; තන්තිරොධා සත්තක්ඛත්තුං ජවනං ජවති. තත්ථ පඨමජවනෙපි ‘අයං ඉත්ථි, අයං පුරිසො’ති රජ්ජනදුස්සනමුය්හනවසෙන ආලෝකිතවිලෝකිතං න භොති; දුතියජවනෙපි...පෙ.... සත්තමජවනෙපි. එතෙසු පන, යුද්ධමණ්ඩලෙ යොධෙසු විය, හෙට්ඨපරියවසෙන හිජ්ජිත්වා පතිතෙසු ‘අයං ඉත්ථි, අයං පුරිසො’ති රජ්ජනාදිවසෙන ආලෝකිතවිලෝකිතං භොති. එවං තාවෙත්ථ ‘මූලපරිඤ්ඤාවසෙන’ අසම්මොහසම්පජ්ඣං වෙදිතබ්බං.

චක්ඛුද්ධාරෙ පන රූපෙ ආපාඨගතෙ භවඬ්ඨගවලනතො උද්ධං සකසකකිව්චනිජ්ජාදනවසෙන ආවජ්ජනාදීසු උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධෙසු අවසානෙ ජවනං උප්පජ්ජති. තං පුබ්බෙ උප්පන්නානං ආවජ්ජනාදීනං ගෙහභූතෙ චක්ඛුද්ධාරෙ ආගන්තුකපුරිසො විය භොති. තස්ස යථා පරගෙහෙ කිඤ්චි යාවිතුං පට්ට්ඨස්ස ආගන්තුකපුරිසස්ස ගෙහසාමිකෙසුපි තුණ්හිමාසිනෙසු ආණාකරණං න යුත්තං, එවං ආවජ්ජනාදීනං ගෙහභූතෙ චක්ඛුද්ධාරෙ ආවජ්ජනාදීසුපි අරජ්ජන්තෙසු

අදුස්සන්තෙසු අමුල්හන්තෙසු ව රජ්ජනදුස්සනමුල්හනං අයුත්තන්ති. එවං
'ආගන්තුකභාවවසෙන' අසම්මොහසම්පජ්ඣං වෙදිතබ්බං.

යානි පනෙතානි චක්ඛුද්වාරෙ වොට්ඨබ්බනපරියොසානානි චිත්තානි
උප්පජ්ජන්ති, තානි සද්ධිං සම්පයුත්තධම්මෙහි තත්ථ තත්ථෙව භිජ්ජන්ති,
අඤ්ඤමඤ්ඤං න පස්සන්තීති ඉත්තරානි තාවකාලිකානි භොන්ති. තත්ථ යථා
එකස්මිං සරෙ සබ්බෙසු මානුසකෙසු මනෙසු අවසෙසස්ස එකකස්ස තඬ්ඛණංයෙව
මරණධම්මස්ස න යුත්තා නව්වගීතාදීසු අභිරති නාම, එවමෙව එකද්වාරෙ
සසම්පයුත්තෙසු ආවජ්ජනාදීසු තත්ථ තත්ථෙව මනෙසු අවසෙසස්ස
තඬ්ඛණංඤ්ඤෙව මරණධම්මස්ස ජවනස්සාපි රජ්ජනදුස්සනමුල්හනවසෙන අභිරති
නාම න යුත්තාති. එවං 'තාවකාලිකභාවවසෙන' අසම්මොහසම්පජ්ඣං
වෙදිතබ්බං.

අපිව ඛන්ධායතනධාතුපච්චයපච්චවෙක්ඛණවසෙනපෙතං වෙදිතබ්බං. එත්ථ භි
චක්ඛු වෙව රූපානි ව රූපක්ඛන්ධො, දස්සනං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො, තංසම්පයුත්තා
වෙදනා වෙදනාක්ඛන්ධො, සඤ්ඤා සඤ්ඤාක්ඛන්ධො, එස්සාදිකා
සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො. එවමෙනෙසං පඤ්චන්තං ඛන්ධානං සමවායෙ
ආලොකනවිලොකනං පඤ්ඤායති. තත්ථ කො එකො ආලොකෙති? කො
විලොකෙති?

තථා චක්ඛු චක්ඛායතනං, රූපං රූපායතනං, දස්සනං මනායතනං, වෙදනාදයො
තංසම්පයුත්තා ධම්මා ධම්මායතනං. එවමෙනෙසං චතුන්තං ආයතනානං සමවායෙ
ආලොකනවිලොකනං පඤ්ඤායති. තත්ථ කො එකො ආලොකෙති? කො
විලොකෙති?

තථා චක්ඛු චක්ඛුධාතු, රූපං රූපධාතු, දස්සනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු,
තංසම්පයුත්තා වෙදනාදයො ධම්මා ධම්මධාතු. එවමෙනෙසං චතුන්තං ධාතුනං
සමවායෙ ආලොකනවිලොකනං පඤ්ඤායති. තත්ථ කො එකො ආලොකෙති? කො
විලොකෙති?

තථා චක්ඛු නිස්සයපච්චයො, රූපං ආරම්මණපච්චයො, ආවජ්ජනං
අනන්තරසමනන්තරඅනන්තරූපනිස්සයනත්ථිවිගතපච්චයො, ආලොකො
උපනිස්සයපච්චයො, වෙදනාදයො සහජාතාදිපච්චයා. එවමෙනෙසං පච්චයානං
සමවායෙ ආලොකනවිලොකනං පඤ්ඤායති. තත්ථ කො එකො ආලොකෙති? කො
විලොකෙති? එවමත්ථ ඛන්ධායතනධාතුපච්චයපච්චවෙක්ඛණවසෙනාපි
අසම්මොහසම්පජ්ඣං වෙදිතබ්බං.

සම්ඤ්ජිතෙ පසාරිතෙහි පබ්බාතං සම්ඤ්ජනපසාරණං. තත්ථ චිත්තවසෙනෙව
සම්ඤ්ජනපසාරණං අකත්වා හත්ථපාදානං සම්ඤ්ජනපසාරණපච්චයා අත්ථානත්ථං
පරිග්ගහෙත්වා තත්ථ අත්ථපරිග්ගණ්හනං 'සාත්ථකසම්පජ්ඣං'. තත්ථ
හත්ථපාදෙ අතිවිරං සම්ඤ්ජිත්වා වා පසාරෙත්වා එව වා ධීතස්ස බණෙ බණෙ

වෙදනා උප්පජ්ජන්ති, චිත්තං එකග්ගතං න ලහති, කම්මට්ඨානං පරිපතති, විසෙසං නාධිගච්ඡති; කාලෙ සම්ඤ්ජන්තස්ස කාලෙ පසාරෙන්තස්ස පන තා වෙදනා නුප්පජ්ජන්ති, චිත්තං එකග්ගං භොති, කම්මට්ඨානං එතිං ගච්ඡති, විසෙසමධිගච්ඡති. එවං ‘අත්ථානත්ථපරිග්ගණ්හනං’ වෙදිතබ්බං.

අත්ථෙ පන සතිපි සප්පායාසප්පායං පරිග්ගහෙත්වා සප්පායපරිග්ගණ්හනං ‘සප්පායසම්පජ්ඤ්ඤං’.

තත්‍රායං නයො – මහාවෙනියඨගණෙ කිර දහරහික්ඛු සජ්ඣායං ගණ්හන්ති. තෙසං පිට්ඨිපස්සෙ දහරහික්ඛුනියො ධම්මං සුණන්ති. තත්‍රෙකො දහරො හත්ථං පසාරෙන්තො කායසංසග්ගං පත්වා තෙනෙව කාරණෙන ගිහී ජාතො. අපරො හික්ඛු පාදං පසාරෙන්තො අග්ගිමිහි පසාරෙසි. අට්ඨිං ආහව්ව පාදො කායි. අපරො හික්ඛු වම්මිකෙ පසාරෙසි. සො ආසිවිසෙන දට්ඨො. අපරො හික්ඛු විවරකුට්ඨණ්ඩකෙ පසාරෙසි. තං මණ්ඩප්පො ඩංසි. තස්මා එවරුපෙ අසප්පායෙ අපසාරෙන්වා සප්පායෙ පසාරෙතබ්බං. ඉදමෙත්ථ සප්පායසම්පජ්ඤ්ඤං.

‘ගොචරසම්පජ්ඤ්ඤං’ පන මහාථෙරවත්ථුනා දීපෙතබ්බං – මහාථෙරො කිර දිවාට්ඨානෙ නිසින්තො අත්තෙවාසිකෙහි සද්ධිං කථයමානො සහසා හත්ථං සම්ඤ්ජිත්වා පුන යථායානෙ යපෙත්වා සණ්ඨං සම්ඤ්ජෙසි. තං අත්තෙවාසිකා පුච්ඡංසු – “කස්මා, හන්තෙ, සහසා හත්ථං සම්ඤ්ජිත්වා පුන යථායානෙ යපෙත්වා සණ්ඨං සම්ඤ්ජිත්ථා” ති? “යතො පට්ඨාය මයා, ආවුසො, කම්මට්ඨානං මනසිකාතුං ආරද්ධො, න මෙ කම්මට්ඨානං මුඤ්චිත්වා හත්ථො සම්ඤ්ජිතපුබ්බො. ඉදානි පන මෙ තුම්හෙහි සද්ධිං කථයමානෙන කම්මට්ඨානං මුඤ්චිත්වා සම්ඤ්ජිතො. තස්මා පුන යථායානෙ යපෙත්වා සම්ඤ්ජෙසි” න්ති. “සාධු, හන්තෙ, හික්ඛුනා නාම එවරුපෙන හවිතබ්බං” න්ති. එවමෙත්ථාපි කම්මට්ඨානාවිජහනමෙව ‘ගොචරසම්පජ්ඤ්ඤං’ න්ති වෙදිතබ්බං.

‘අබ්භන්තරෙ අත්තා නාම කොචි සම්ඤ්ජෙන්තො වා පසාරෙන්තො වා නත්ථී. චුත්තජ්ජකාරචිත්තකිරියාවායොධාතුවිජ්ජාරෙන පන, සුත්තාකඨ්ඨනවසෙන දාරුයන්තස්ස හත්ථපාදවලනං විය, සම්ඤ්ජනපසාරණං භොතී’ ති පරිජානනං පනෙත්ථ ‘අසම්මොහසම්පජ්ඤ්ඤං’ න්ති වෙදිතබ්බං.

සඨ්ඨාට්ඨිපත්තවිවරධාරණෙහි එත්ථ සඨ්ඨාට්ඨිවරානං නිවාසනපාරුපනවසෙන පත්තස්ස හික්ඛාපට්ඨගහණාදිවසෙන පරිභොගො ‘ධාරණං’ නාම. තත්ථ සඨ්ඨාට්ඨිවරධාරණෙ තාව නිවාසෙත්වා පාරුපිත්වා ව පිණ්ඩාය වරතො “ආම්සලාභො සිතස්ස පටිසාතායා” තිආදිනා නයෙන හගවතා චුත්තජ්ජකාරොයෙව ව අත්ථො ‘අත්ථො’ නාම. තස්ස වසෙන ‘සාත්ථකසම්පජ්ඤ්ඤං’ වෙදිතබ්බං.

උණ්හපකතිකස්ස පන දුබ්බලස්ස ව විවරං සුබ්බමං සප්පායං, සීතාලකස්ස සනං දුපට්ඨං; විපරිතං අසප්පායං. යස්ස කස්සපි ජිණ්ණං අසප්පායමෙව. අග්ගලාදිදානෙන හිස්ස තං පලිබොධකරං භොති. තථා පට්ටුණ්ණුකුලාදිහෙදං වොරානං.

ලොහනියව්වරං. තාදිසඤ්ඤි අරඤ්ඤෙ ඵකකස්ස නිවාසන්තරායකරං
 ජීවිතන්තරායකරඤ්චාපි හොති. නිජපරියායෙන පන යං
 නිමිත්තකම්මාදිච්ඡාදීවවසෙන උප්පන්නං, යඤ්චස්ස සෙවමානස්ස අකුසලා
 ධම්මා අභිවඤ්ඤාති, කුසලා ධම්මා පරිභායන්ති, තං අසප්පායං; විපරිතං සප්පායං.
 තස්ස වසෙනෙත්ථ ‘සප්පායසම්පජ්ඤං’ කම්මට්ඨානාවිජහනවසෙනෙව ව
 ‘ගොචරසම්පජ්ඤං’ වෙදිතබ්බං.

අබ්භන්තරෙ අත්තා නාම කොචි වීවරං පාරුපන්තො නත්ථි.
 චුත්තප්පකාරචිත්තකිරියාවායොධාතුච්ඡේචාරෙනෙව පන වීවරපාරුපනං හොති.
 තත්ථ වීවරමපි අවෙනනං, කායොපි අවෙනනො. වීවරං න ජානාති – ‘මයා කායො
 පාරුපිතො’ති, කායොපි න ජානාති – ‘අහං වීවරෙන පාරුපිතො’ති. ධාතුයොව
 ධාතුසමූහං පටිච්ඡාදෙන්ති, පටිපිලොතිකාය පොත්ථකරුපපටිච්ඡාදෙන විය. තස්මා
 නෙව සුන්දරං වීවරං ලභිත්වා සොමනස්සං කාතබ්බං, න අසුන්දරං ලභිත්වා
 දොමනස්සං. නාගවම්මිකවෙතියරුක්ඛාදීසු හි කෙචි මාලාගන්ධධූපවත්ථාදීහි
 සක්කාරං කරොන්ති, කෙචි ගුප්තත්තකද්දමදණ්ඩසත්ථප්පහාරාදීහි අසක්කාරං. න
 තෙහි නාගවම්මිකරුක්ඛාදයො සොමනස්සං වා දොමනස්සං වා කරොන්ති. එවමෙව
 නෙව සුන්දරං වීවරං ලභිත්වා සොමනස්සං කාතබ්බං, න අසුන්දරං ලභිත්වා
 දොමනස්සන්ති. එවං පවත්තපටිසඬ්ඛානවසෙනෙත්ථ ‘අසම්මොහසම්පජ්ඤං’
 වෙදිතබ්බං.

පත්තධාරණෙපි පත්තං සහසාව අග්ගහෙත්වා ‘ඉමං ගහෙත්වා පිණ්ඩාය
 වරමානො හික්ඛං ලභිස්සාමි’ති එවං පත්තග්ගහණපච්චයා පටිලභිතබ්බඅත්ථවසෙන
 ‘සාත්ථකසම්පජ්ඤං’ වෙදිතබ්බං. කිසදුබ්බලසරීරස්ස පන ගරුපන්තො
 අසප්පායො; යස්ස කස්සචි චතුපඤ්චගණ්ඨිකාහතො දුබ්බසොධනීයො
 අසප්පායොව. දුද්ධොතපන්තො හි න වට්ටති; තං ධොවන්තස්සෙව වස්ස
 පලිබොධො හොති. මණ්ඩණ්ණපන්තො පන ලොහනියොව වීවරෙ චුත්තනායෙනෙව
 අසප්පායො. නිමිත්තකම්මාදිවසෙන පන ලද්ධො, යඤ්චස්ස සෙවමානස්ස අකුසලා
 ධම්මා අභිවඤ්ඤාති, කුසලා ධම්මා පරිභායන්ති, අයං ඵකන්තාසප්පායොව විපරිතො
 සප්පායො. තස්ස වසෙනෙත්ථ ‘සප්පායසම්පජ්ඤං’
 කම්මට්ඨානාවිජහනවසෙනෙව ‘ගොචරසම්පජ්ඤං’ වෙදිතබ්බං.

අබ්භන්තරෙ අත්තා නාම කොචි පත්තං ගණ්හන්තො නත්ථි.
 චුත්තප්පකාරචිත්තකිරියාවායොධාතුච්ඡේචාරවසෙනෙව පන පත්තග්ගහණං නාම
 හොති. තත්ථ පත්තොපි අවෙනනො, හත්ථාපි අවෙනනො. පත්තො න ජානාති – ‘අහං
 හත්ථෙහි ගහිතො’ති. හත්ථාපි න ජානන්ති – ‘පත්තො අමිහෙහි ගහිතො’ති.
 ධාතුයොව ධාතුසමූහං ගණ්හන්ති, සණ්ඨාසෙන අග්ගිවණ්ණපත්තගහණෙ වියාති.
 එවං පවත්තපටිසඬ්ඛානවසෙනෙත්ථ ‘අසම්මොහසම්පජ්ඤං’ වෙදිතබ්බං.

අපිව යථා ඡින්නහත්ථපාදෙ වණුමුබ්බෙහි පග්ගරිතපුබ්බලොහිතකිම්බුලෙ
 නීලමක්ඛිකසම්පරිකිණ්ණෙ අනාථසාලායං අනාථමනුස්සෙ දිස්වා දයාලුකා පුරිසා

තෙසං වණ්ණන්ධපට්ටවොළකානි වෙව කපාලාදීහි ව හෙසජ්ජානි උපනාමෙත්ති.
තත්ථ වොළකානිපි කෙසඤ්චි සණ්භානි කෙසඤ්චි ථුලානි පාපුණන්ති.
හෙසජ්ජකපාලකානිපි කෙසඤ්චි සුසණ්ඨානානි කෙසඤ්චි දුස්සණ්ඨානානි
පාපුණන්ති. න තෙ තත්ථ සුමනා වා හොන්ති දුම්මනා වා.
වණ්ණපට්ඨිඡාදනමත්තෙනෙව හි වොළකෙන, හෙසජ්ජපරිග්ගහණමත්තෙනෙව ව
කපාලකෙන තෙසං අත්ථො. එවමෙව යො හික්ඛු වණ්ණවොළකං විය වීවරං,
හෙසජ්ජකපාලකං විය ව පත්තං, කපාලෙ හෙසජ්ජමිව ව පත්තෙ ලද්ධහික්ඛං
සල්ලක්ඛෙති – අයං සඬ්ඝාට්ඨපත්තවීවරධාරණෙ අසම්මොහසම්පජ්ඤ්ඤෙන
උත්තමසම්පජානකාරීති වෙදිතබ්බො.

අසිතාදීසු අසිතෙති පිණ්ඩපාතාදිභොජනෙ. පීතෙති යාගුආදිපානෙ. බායිතෙති
පිට්ඨබජ්ජකාදිබාදනෙ. සායිතෙති මධුචාණිතාදිසායනෙ. තත්ථ ‘‘නෙව
දවායා’’ තිආදිනා නයෙන චුත්තො අට්ඨවිධොපි අත්ථො ‘අත්ථො’ නාම. තස්ස
වසෙන ‘සාත්ථකසම්පජ්ඤ්ඤං’ වෙදිතබ්බං.

ලුඛපණ්ණිතතිත්තමධුරාදීසු පන යෙන භොජනෙන යස්ස අථාසු හොති, තං තස්ස
අසජ්ජායං. යං පන නිමිත්තකම්මාදිවසෙන පටිලද්ධං, යඤ්චස්ස භුඤ්ජතො අකුසලා
ධම්මා අභිවඬ්ඨන්ති, කුසලා ධම්මා පරිහායන්ති, තං එකන්තං අසජ්ජායමෙව;
විපරිතං සජ්ජායං. තස්ස වසෙනෙත්ථ ‘සජ්ජායසම්පජ්ඤ්ඤං’
කම්මට්ඨානාවිජහනවසෙනෙව ව ‘ගොවරසම්පජ්ඤ්ඤං’ වෙදිතබ්බං.

අබ්භන්තරෙ අත්තා නාම කොචි භුඤ්ජකො නත්ථි.
චුත්තජ්ජකාරචිත්තකිරියාවායොධාතුච්ඡ්ථාරෙනෙව පන පත්තපට්ඨගහණං නාම
හොති. චිත්තකිරියාවායොධාතුච්ඡ්ථාරෙනෙව හත්ථස්ස පත්තෙ ඕතාරණං නාම
හොති. චිත්තකිරියාවායොධාතුච්ඡ්ථාරෙනෙව ආලොපකරණං, ආලොපඋද්ධරණං,
මුඛවිවරණඤ්ච හොති. න කොචි කුඤ්චිකාය, න යන්තකෙන හනුකට්ඨිං විවරති.
චිත්තකිරියාවායොධාතුච්ඡ්ථාරෙනෙව ආලොපස්ස මුඛෙ ය්පනං, උපරිදන්තානං
මුසලකිච්චසාධනං, හෙට්ඨාදන්තානං උදුක්ඛලකිච්චසාධනං, ජීවිහාය
හත්ථකිච්චසාධනඤ්ච හොති. ඉති නං තත්ථ අග්ගජීවිහාය තනුකබෙළො
මුලජීවිහාය බහලබෙළො මක්ඛෙති. තං හෙට්ඨාදන්තඋදුක්ඛලෙ
ජීවිහාහත්ථපරිවත්තිතං බෙළඋදකතෙමිතං උපරිදන්තමුසලසඤ්චුණ්ණිතං කොචි
කටච්ඡුනා වා දබ්බියා වා අන්තො පවෙසෙන්නො නාම නත්ථි; වායොධාතුයාව
පවිසති. පට්ඨං පට්ඨං කොචි පලාලසන්ථාරං කත්වා ධාරෙන්නො නාම නත්ථි;
වායොධාතුවසෙනෙව තිට්ඨති. ධීතං ධීතං කොචි උද්ධනං කත්වා අග්ගිං ජාලෙත්වා
පවත්තො නාම නත්ථි; තෙජොධාතුයාව පවිච්ඡිති. පක්කං පක්කං කොචි දණ්ඩකෙන
වා යට්ඨියා වා බහි නීහාරකො නාම නත්ථි; වායොධාතුවයෙව නීහරති. ඉති
වායොධාතු අතිහරති ව චිතිහරති ව ධාරෙති ව පරිවත්තෙති ව සඤ්චුණ්ණෙති ව
විසොසෙති ව නීහරති ව. පට්ඨිධාතු ධාරෙති ව පරිවත්තෙති ව සඤ්චුණ්ණෙති ව
විසොසෙති ව නීහරති ව. ආපොධාතු සිනෙහෙති ව අල්ලත්තඤ්ච අනුපාලෙති.
තෙජොධාතු අන්තොපට්ඨං පරිපාචෙති. ආකාසධාතු අඤ්ජයො හොති.

විඤ්ඤාණධාතු තත්ථ තත්ථ සම්මාපයොගමන්වාය ආභූජතීති. එවං පචත්තපට්ඨසංඛාරානවසෙනෙත්ථ ‘අසම්මොහසම්පජ්ඤං’ වෙදිතබ්බං.

අපිව ගමනතො, පරියෙසනතො, පරිභොගතො, ආසයතො, නිධානතො, අපරිපක්කතො, පරිපක්කතො, ඵලතො, නිස්සන්දනතො, සම්මක්ඛනතොති එවං දසවිධපටිකුලභාවපච්චවෙක්ඛණතොපෙත්ථ ‘අසම්මොහසම්පජ්ඤං’ වෙදිතබ්බං. විත්ථාරකථා පනෙත්ථ විසුද්ධිමග්ගෙ ආභාරපටිකුලසඤ්ඤානිද්දෙසතො ගහෙතබ්බා.

උච්චාරපස්සාවකම්මෙති උච්චාරස්ස ව පස්සාවස්ස ව කරණෙ. තත්ථ පක්කකාලෙ උච්චාරපස්සාවං අකරොන්තස්ස සකලසරීරතො සෙදා මුච්චන්ති, අක්ඛිති භමන්ති, විත්තං න එකග්ගං හොති, අඤ්ඤෙ ව රොගා උප්පජ්ජන්ති; කරොන්තස්ස පන සබ්බං තං න හොතීති අයමෙත්ථ අත්ථො. තස්ස වසෙන ‘සාත්ථකසම්පජ්ඤං’ වෙදිතබ්බං.

අට්ඨානෙ උච්චාරපස්සාවං කරොන්තස්ස පන ආපත්ති හොති, අයසො වඩ්ඪති, ජීවිතන්තරායො හොති; පතිරුපෙ යානෙ කරොන්තස්ස සබ්බං තං න හොතීති ඉදමෙත්ථ සප්පායං. තස්ස වසෙන ‘සප්පායසම්පජ්ඤං’ කම්මට්ඨානාවිජ්ඣනවසෙනෙව ව ‘ගොචරසම්පජ්ඤං’ වෙදිතබ්බං.

අබ්භන්තරෙ අත්තා නාම කොචි උච්චාරපස්සාවකම්මං කරොන්තො නත්ථී. විත්තකිරියාවායොධාතුච්ඡේදාරෙනෙව පන උච්චාරපස්සාවකම්මං හොති. යථා පන පක්කෙ ගණ්ඨෙ ගණ්ඨග්ගෙදෙන පුබ්බලොභිතං අකාමතාය නික්ඛමති, යථා ව අතිහරිතා උදකභාජනා උදකං අකාමතාය නික්ඛමති, එවං පක්කාසයමුත්තවත්ථීසු සන්තිවිතා උච්චාරපස්සාවා වායුවෙගසමුප්පිළිතා අකාමතායපි නික්ඛමන්ති. සො පනායං එවං නික්ඛමන්තො උච්චාරපස්සාවො නෙව තස්ස භික්ඛුනො අත්තනො හොති න පරස්ස; කෙවලං පන සරීරනිස්සන්දොව හොති. යථා කිං? යථා උදකතුම්භතො පුරාණඋදකං ඡඩ්ඨෙත්තස්ස නෙව තං අත්තනො හොති න පරෙසං, කෙවලං පටිජග්ගනමත්තමෙව හොති, එවන්ති. එවං පචත්තපට්ඨසංඛාරානවසෙනෙත්ථ ‘අසම්මොහසම්පජ්ඤං’ වෙදිතබ්බං.

ගතාදීසු ගතෙති ගමනෙ. ධීතෙති යානෙ. නිසින්නෙති නිසජ්ජාය. සුත්තෙති සයනෙ. තත්ථ අභික්කන්තාදීසු චුත්තනයෙනෙව සම්පජානකාරිතා වෙදිතබ්බා.

අයං පනෙත්ථ අපරොපි නයො – එකො හි භික්ඛු ගච්ජන්තො අඤ්ඤං වින්තෙන්නො අඤ්ඤං විතක්කෙන්නො ගච්ජති. එකො කම්මට්ඨානං අවිස්සජ්ජෙත්ථාව ගච්ජති. තථා එකො භික්ඛු තිට්ඨන්තො, නිසිදන්තො, සයන්තො අඤ්ඤං වින්තෙන්නො අඤ්ඤං විතක්කෙන්නො සයති. එකො කම්මට්ඨානං අවිස්සජ්ජෙත්ථාව සයති.

එත්තකෙන පන න පාකටං හොතීති වඩිකමෙන දීපයිංසු. යො හි භික්ඛු වඩිකමනං ඔතරිත්වා වඩිකමනකොටියං ධීතො පරිග්ගණ්හාති; ‘පාචීනවඩිකමනකොටියං පවත්තා රූපාරූපධම්මා පච්ඡිමවඩිකමනකොටිං අප්පත්වා එත්ථෙව නිරුද්ධා, පච්ඡිමවඩිකමනකොටියං පවත්තාපි පාචීනවඩිකමනකොටිං අප්පත්වා එත්ථෙව නිරුද්ධා, වඩිකමනවෙමජ්ඣෙ පවත්තා උභො කොටියො අප්පත්වා එත්ථෙව නිරුද්ධා, වඩිකමනෙ පවත්තා රූපාරූපධම්මා යානං අප්පත්වා එත්ථෙව නිරුද්ධා, යානෙ පවත්තා නිසජ්ජං, නිසජ්ජාය පවත්තා සයනං අප්පත්වා එත්ථෙව නිරුද්ධා’ති එවං පරිග්ගණ්හන්තො පරිග්ගණ්හන්තොයෙව භවතිං. ඔතාරෙති; උට්ඨහන්තො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වාච උට්ඨාති – අයං භික්ඛු ගතාදීසු සම්පජානකාරී නාම හොතීති.

එවං පන සුත්තෙ කම්මට්ඨානං අවිභූතං හොති. කම්මට්ඨානං අවිභූතං න කාතබ්බං. තස්මා යො භික්ඛු යාච සක්කොති තාච වඩිකමිත්වා යත්වා නිසිදිත්වා සයමානො එවං පරිග්ගහෙත්වා සයති – ‘කායො අවෙනනො, මඤ්චො අවෙනනො. කායො න ජානාති – අහං මඤ්චෙ සයිතොති. මඤ්චොපි න ජානාති – මයි කායො සයිතොති. අවෙනනො කායො අවෙනනෙ මඤ්චෙ සයිතො’ති. එවං පරිග්ගණ්හන්තො පරිග්ගණ්හන්තොයෙව චිත්තං භවතිං. ඔතාරෙති, පඤ්ඤාමානො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වාච පඤ්ඤාති. අයං සුත්තෙ සම්පජානකාරී නාම හොතීති.

ජාගරිතෙති ජාගරණෙ. තත්ථ ‘කිරියාමයපචත්තස්ස අප්පචත්තියා සති ජාගරිතං නාම න හොති; කිරියාමයපචත්තවළඤ්ඤෙ පචත්තන්තෙ ජාගරිතං නාම හොති’ති පරිග්ගණ්හන්තො භික්ඛු ජාගරිතෙ සම්පජානකාරී නාම හොති. අපිච රත්තින්දිවං ඡ කොට්ඨාසෙ කත්වා පඤ්ච කොට්ඨාසෙ ජග්ගන්තොපි ජාගරිතෙ සම්පජානකාරී නාම හොති.

භාසිතෙති කථනෙ. තත්ථ ‘උපාදාරූපස්ස සද්දායතනස්ස අප්පචත්තෙ සති භාසිතං නාම න හොති; තස්මිං පචත්තන්තෙ හොති’ති පරිග්ගහකො භික්ඛු භාසිතෙ සම්පජානකාරී නාම හොති. විමුත්තායතනසිසෙන ධම්මං දෙසෙන්නොපි බාත්තිංස තිරච්ඡානකථා පභාය දසකථාවත්ථුනිස්සිතං කථං කථෙන්නොපි භාසිතෙ සම්පජානකාරී නාම හොති.

තුණ්හිභාවෙති අකථනෙ. තත්ථ ‘උපාදාරූපස්ස සද්දායතනස්ස පචත්තියං සති තුණ්හිභාවො නාම නත්ථී; අප්පචත්තියං හොති’ති පරිග්ගහකො භික්ඛු තුණ්හිභාවෙ සම්පජානකාරී නාම හොති. අට්ඨකිංසාය ආරම්මණෙසු චිත්තරූපියං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා නිසින්නොපි දුතියජ්ඣානං සමාපන්නොපි තුණ්හිභාවෙ සම්පජානකාරීයෙව නාම හොති.

එත්ථ ච එකො ඉරියාපථො ද්වීසු යානෙසු ආගතො. සො භෙට්ඨා අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙති එත්ථ භික්ඛාචාරගාමං ගච්ඡතො ච ආගච්ඡතො ච

අද්ධානගමනවසෙන කලීතො. ගතෙ යීතෙ නිසින්නෙනි එත්ථ විහාරෙ
වුණ්ණිකපාද්දාරගුරියාපථවසෙන කලීතොති වෙදිතබ්බො.

524. තත්ථ කතමා සතීතිආදි සබ්බං උත්තානත්ථමෙව.

526. සො විචිත්තන්ති ඉමිනා කිං දස්සෙති? එතස්ස භික්ඛුනො උපාසනට්ඨානං
යොගපථං සප්පායසෙනාසනං දස්සෙති. යස්ස භි අබ්භන්තරෙ එත්තකා ගුණා අත්ථී,
තස්ස අනුච්ඡවිකො අරඤ්ඤවාසො. යස්ස පනෙනෙ නත්ථී, තස්ස අනනුච්ඡවිකො.
එවරුපස්ස භි අරඤ්ඤවාසො කාළමක්කටඅච්ඡතරච්ඡදීපිමිගාදීනං අට්ඨිවාසසදිසො
හොති. කස්මා? ඉච්ඡාය යත්වා පට්ටියත්තා. තස්ස භි අරඤ්ඤවාසමූලකො කොචි
අත්ථො නත්ථී; අරඤ්ඤවාසඤ්චෙව ආරඤ්ඤකෙ ව දුසෙති; සාසනෙ අප්පසාදං
උප්පාදෙති. යස්ස පන අබ්භන්තරෙ එත්තකා ගුණා අත්ථී, තස්සෙව සො
අනුච්ඡවිකො. සො භි අරඤ්ඤවාසං නිස්සාය විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අරහත්තං
ගණ්හිත්වා පරිනිබ්බාති, සකලඅරඤ්ඤවාසං උපසොහෙති, ආරඤ්ඤිකානං සීසං
ධොවති, සකලසාසනං පසාරෙති. තස්මා සත්ථා එවරුපස්ස භික්ඛුනො
උපාසනට්ඨානං යොගපථං සප්පායසෙනාසනං දස්සෙන්නො සො විචිත්තං
සෙනාසනං හජතීතිආදිමාහ. තත්ථ විචිත්තන්ති සුඤ්ඤං අප්පසද්දං අප්පනිග්ගසොසං.
එතමෙව භි අත්ථං දස්සෙතුං තඤ්ච අනාකිණ්ණන්තිආදි වුත්තං. තත්ථ
අනාකිණ්ණන්ති අසඬිකිණ්ණං අසම්බාධං. තත්ථ යස්ස සෙනාසනස්ස සාමන්තා
ගාවුතමිපි අඬිසයොජනමිපි පබ්බතගහනං වනගහනං නදීගහනං හොති, න කොචි
අවෙලාය උපසඬිකමිතුං සක්කොති – ඉදං සන්තිකෙපි අනාකිණ්ණං නාම. යං පන
අඬිසයොජනිකං වා යොජනිකං වා හොති – ඉදං දුරතාය එව අනාකිණ්ණං නාම
හොති.

527. සෙති වෙව ආසති ව එත්ථාති සෙනාසනං. තස්ස පහෙදං දස්සෙතුං
මඤ්චො පීයන්තිආදි වුත්තං. තත්ථ මඤ්චොති වත්තාරො මඤ්චා – මසාරකො,
බුන්දිකාබද්ධො, කුළිරපාදකො, ආභවිචපාදකොති. තථා පීයං. භිසිති පඤ්ච භිසියො
– උණ්ණාහිසි, වොළහිසි, වාකහිසි, තිණහිසි, පණ්ණහිසිති. බිම්බොහනන්ති
සීසුපධානං වුත්තං. තං විත්ථාරතො විදත්ථිචතුරඬිගුලං වට්ටති, දීඝතො
මඤ්චවිත්ථාරප්පමාණං. විහාරොති සමන්තා පරිහාරපථං අන්තොයෙව
රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානාති දස්සෙත්වා කතසෙනාසනං. අඬිසයොගොති
සුපණ්ණවඬිකගෙහං. පාසාදොති ද්වෙ කණ්ණිකාති ගහෙත්වා කතො දීඝපාසාදො.
අට්ටොති පටිරාජාදිපට්ටිභනනත්ථං ඉට්ඨකාහි කතො බහලහිත්තිකො
චතුපඤ්චභූමිකො පතිස්සයවිසෙසො. මාළොති හොජනසාලසදිසො මණ්ඩලමාළො;
විනයට්ඨකථායං පන එකකුටසඬිගහිතො චතුරස්සපාසාදොති වුත්තං. ලෙණන්ති
පබ්බතං බණ්ණිත්වා වා පබ්භාරස්ස අප්පහොනකට්ඨානෙ කුට්ටං උට්ඨාපෙත්වා වා
කතසෙනාසනං. ගුහාති භූමිදරි වා යත්ථ රත්තින්දිවං දීපං ලද්ධුං වට්ටති, පබ්බතගුහා
වා භූමිගුහා වා. රුක්ඛමූලන්ති රුක්ඛස්ස හෙට්ඨා පරික්ඛිත්තං වා අපරික්ඛිත්තං වා.
වෙළගුම්බොති වෙළගවිජො. යත්ථ වා පන භික්ඛු පටික්කමන්තීති යපෙත්වා වා

එතනානි මඤ්චාදීනි යත්ථ භික්ඛු සන්තිපතන්ති, යං තෙසං සන්තිපාතාරහට්ඨානං,
සබ්බමෙතං සෙනාසනං.

528. භජතීති උපෙනි. සම්භජතීති තත්ථ අභිරතිවසෙන අනුක්කණ්ඨිතො සුට්ඨ
උපෙනි. සෙවතීති නිවාසනවසෙන සෙවති නිසෙවතීති අනුක්කණ්ඨමානො
සන්තිසිතො හුත්වා සෙවති. සංසෙවතීති සෙනාසනවත්තං සම්පාදෙන්තො සම්මා
සෙවති.

529. ඉදානි යං තං විචිත්තන්ති චුත්තං, තස්ස පහෙදං දස්සෙතුං අරඤ්ඤං
රුක්ඛමුලන්තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ අරඤ්ඤන්ති විනයපරියායෙන තාව “යථෙත්වා
ගාමඤ්ච ගාමුපචාරඤ්ච අවසෙසං අරඤ්ඤ”න්ති (පාරා. 12) ආගතං.
සුත්තන්තපරියායෙන ආරඤ්ඤිකං භික්ඛුං සන්ධාය “ආරඤ්ඤකං නාම සෙනාසනං
පඤ්චධනුසතිකපච්ඡිම”න්ති (පාටි. 573) ආගතං. විනයසුත්තන්තා පන උභොපි
පරියායදෙසනා නාම. අභිධම්මො නිප්පරියායදෙසනානි අභිධම්මපරියායෙන
අරඤ්ඤං දස්සෙතුං නික්ඛම්ත්වා ඛභි ඉන්දබ්බිලානි චුත්තං; ඉන්දබ්බිලතො ඛභි
නික්ඛම්ත්වාති අත්ථො.

530. රුක්ඛමුලාදීනං පකතියා ව සුවිඤ්ඤෙය්‍යාභාවතො රුක්ඛමුලංයෙව
රුක්ඛමුලන්තිආදි චුත්තං. අපිචෙත්ථ රුක්ඛමුලන්ති යංකිඤ්චි සිතව්ජායං විචිත්තං
රුක්ඛමුලං. පබ්බතන්ති සෙලං. තත්ථ හි උදකසොණ්ඩිසු උදකකිච්චං කත්වා සීතාය
රුක්ඛච්ජායාය නිසින්නස්ස නානාදිසාසු බායමානාසු සීතෙන වාතෙන බීජියමානස්ස
චිත්තං එකග්ගං භොති. කන්දරන්ති කං චුච්චති උදකං, තෙන දරිතං උදකෙන
භින්නං පබ්බතස්පදෙසං; යං නිතුම්බන්තිපි නදිකුඤ්ජන්තිපි වදන්ති. තත්ථ හි
රජතපට්ටසදිසා වාලිකා භොන්ති, මත්ථකෙ මණ්ඩිතානං විය වනගහනං,
මණ්ඩිකන්ධසදිසං උදකං සන්දති. එවරූපං කන්දරං ඔරුය්හ පානීයං පිචිත්වා
ගත්තානි සීතං කත්වා වාලිකං උස්සාපෙත්වා පංසුකුලච්චරං පඤ්ඤපෙත්වා
නිසින්නස්ස සමණධම්මං කරොතො චිත්තං එකග්ගං භොති. ගිරිගුහන්ති ද්වින්නං
පබ්බතානං අන්තරං, එකස්මිංයෙව වා උම්භිගසදිසං මහාවිවරං. සුසානලක්ඛණං
විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.34) චුත්තං.

531. වනපත්ථන්ති ගාමන්තං අතික්කම්ත්වා මනුස්සානං අනුපචාරට්ඨානං,
යත්ථ න කසන්ති න වපන්ති. තෙනෙවස්ස නිද්දෙසෙ “වනපත්ථන්ති දුරානමෙතං
සෙනාසනානං අධිවචන”න්තිආදි චුත්තං. යස්මා වා රුක්ඛමුලාදීසු ඉදමෙවෙකං
භාෂෙත්වා දස්සිතං, තස්මාස්ස නික්ඛෙපපටිපාටියා නිද්දෙසං අකත්වා
සබ්බපරියන්තෙ නිද්දෙසො කතොති වෙදිතබ්බො. අබ්භොකාසන්ති අවිජන්තං.
ආකඬ්ඛමානො පනෙත්ථ චීවරකුට්ඨං කත්වා වසති. පලාලපුඤ්ජන්ති පලාලරාසි.
මහාපලාලපුඤ්ජතො හි පලාලං නික්කඩ්ඪිත්වා පබ්භාරලෙණසදිසෙ ආලයෙ
කරොන්ති, ගච්ඡගුම්බාදීනම්පි උපරි පලාලං පක්ඛිපිත්වා හෙට්ඨා නිසින්නා
සමණධම්මං කරොන්ති; තං සන්ධායෙන චුත්තං. වනපත්ථනිද්දෙසෙ
සලොමහංසානන්ති යත්ථ පට්ටිඨස්ස ලොමහංසො උප්පජ්ජති; එවරූපානං

භීෂනකසෙනාසනානං. පරියන්තානන්ති දුරභාවෙන පරියන්තෙ ධීතානං. න මනුස්සුපචාරානන්ති කසනවපනවසෙන මනුස්සෙහි උපවර්තබ්බං වනන්තං අතික්කමිත්වා ධීතානං. දුරභිසම්භවානන්ති අලද්ධවිවෙකස්සාදෙහි අභිභූයා වසිතුං නසක්කුණෙය්‍යානං.

532. අප්පසද්දාදිනිද්දෙසෙ අප්පසද්දන්ති වචනසද්දෙන අප්පසද්දං.

533. අප්පනිග්ග්‍යාසන්ති නගරනිග්ග්‍යාසසද්දෙන අප්පනිග්ග්‍යාසං. යස්මා පන උභයම්පෙතං සද්දට්ඨෙයන එකං, තස්මාස්ස නිද්දෙසෙ “යදෙව තං අප්පසද්දං තදෙව තං අප්පනිග්ග්‍යාස” න්ති වුත්තං. විජනවාතන්ති අනුසඤ්චරණජනස්ස සරීරවාතෙන විරහිතං. විජනවාදන්තිපි පාඨො; අන්තොජනවාදෙන විරහිතන්ති අත්ථො. යස්මා පන යං අප්පනිග්ග්‍යාසං, තදෙව ජනසඤ්චරණෙන ච ජනවාදෙන ච විරහිතං හොති, තස්මාස්ස නිද්දෙසෙ “යදෙව තං අප්පනිග්ග්‍යාසං තදෙව තං විජනවාත” න්ති වුත්තං. මනුස්සරාහසෙය්‍යාකන්ති මනුස්සානං රහස්සකිරියට්ඨානියං. යස්මා පන තං ජනසඤ්චරණරහිතං හොති, තෙනස්ස නිද්දෙසෙ “යදෙව තං විජනවාතං තදෙව තං මනුස්සරාහසෙය්‍යාක” න්ති වුත්තං. පටිසල්ලානසාරුප්පන්ති විවෙකානුරූපං. යස්මා පන තං නියමෙනෙව මනුස්සරාහසෙය්‍යාකං හොති, තස්මාස්ස නිද්දෙසෙ “යදෙව තං මනුස්සරාහසෙය්‍යාකං තදෙව තං පටිසල්ලානසාරුප්ප” න්ති වුත්තං.

534. අරඤ්ඤගතාදිනිද්දෙසෙ අරඤ්ඤං වුත්තමෙව. තථා රුක්ඛමූලං. අවසෙසං පන සබ්බමිපි සෙනාසනං සුඤ්ඤාගාරෙන සඨගහිතං.

535. පල්ලඬ්ඤං ආභුජිත්වාති සමන්තතො උරුබ්ද්ධාසනං බන්ධිත්වා. උජුං කායං පණ්ඩායාති උපරිමං සරීරං උජුං යම්පෙත්වා අට්ඨාරස පිට්ඨිකණ්ටකෙ කොට්ඨා කොට්ඨං පටිපාදෙත්වා. එවඤ්ඤි නිසින්තස්ස වම්මමංසන්භාරුනි න පණමන්ති. අඨස්ස යා තෙසං පණමනපච්චයා බණෙ බණෙ වෙදනා උප්පජ්ජෙය්‍යුං, තා නුප්පජ්ජන්ති. තාසු න උප්පජ්ජමානාසු චිත්තං එකග්ගං හොති, කම්මට්ඨානං න පරිපතති, වුඩ්ඪිං එතිං උපගච්ඡති.

536. උජුකො හොති කායො ධීතො පණ්ණිතොති ඉදම්පි හි ඉමමෙවත්ථං සන්ධාය වුත්තං.

537. පරිමුඛං සතිං උපට්ඨපෙත්වාති කම්මට්ඨානාහිමුඛං සතිං යම්පිත්වා, මුඛසම්පෙ වා කත්වාති අත්ථො. තෙනෙව වුත්තං “අයං සති උපට්ඨිතා හොති සුපට්ඨිතා නාසිකග්ගෙ වා මුඛනිමිත්තෙ වා” ති. මුඛනිමිත්තන්ති වෙත්ථ උත්තරොට්ඨස්ස වෙමජ්ඣස්සදෙසො දට්ඨබ්බො, යත්ථ නාසිකවාතො පටිභඤ්ඤති; අථ වා පරිති පරිග්ගහට්ඨො, මුඛන්ති නිය්‍යානට්ඨො, සතීති උපට්ඨානට්ඨො; තෙන වුච්චති “පරිමුඛං සති” න්ති එවං පටිසම්භිදායං (පටි. ම. 1.164) වුත්තනයෙනපෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. තත්‍රායං සඬ්ඛෙපො “පරිග්ගහිතනිය්‍යානං සතිං කත්වා” ති.

538. අභිජ්ඣානිද්දෙසො උත්තානත්ථොයෙව. අයං පනෙත්ථ සඨබ්බෙපවණ්ණනා – අභිජ්ඣං ලොකෙ පභායාති ලුප්ථනපලුප්ථනට්ඨෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා ලොකො. තස්මා පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු රාගං පභාය කාමච්ඡන්දං වික්ඛම්භෙත්වාති අයමෙත්ථ අත්ථො.

539. විගතාභිජ්ඣෙතාති වික්ඛම්භනවසෙන පභීනත්තා විගතාභිජ්ඣෙත, න චක්ඛුචිඤ්ඤාණසදිසෙනාති අත්ථො.

541. අභිජ්ඣාය චිත්තං පරිසොධෙතීති අභිජ්ඣාතො චිත්තං පරිසොධෙති; යථා නං සා මුඤ්චති වෙව, මුඤ්චිත්වා ච න පුන ගණ්හාති, එවං කරොතීති අත්ථො. නිද්දෙසපදෙසු පනස්ස ආසෙවන්තො සොධෙති, භාවෙන්තො විසොධෙති, ඛුද්ධිකරොන්තො පරිසොධෙතීති එවමත්ථො වෙදිතඛිබ්බො. මොචෙතීතිආදීසුපි එසෙව නයො.

542-543. බ්‍යාපාදදොසං පභායාතිආදීනම්පි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො. බ්‍යාපජ්ජති ඉමිනා චිත්තං පුතිකුම්මාසාදයො විය පකතිං ජහතීති බ්‍යාපාදො. විකාරජ්ජත්තියා පදුස්සති, පරං වා පදුසෙති විනාසෙතීති පදොසො. උභයමෙතං කොධස්සෙවාධිවචනං. තෙනෙව චුත්තං “යො බ්‍යාපාදො සො පදොසො; යො පදොසො සො බ්‍යාපාදො”ති. යස්මා වෙස සඛ්ඛසඬගාහිකවසෙන නිද්දිට්ඨො, තස්මා “සඛ්ඛපාණ්ණහිතානුකම්පි”ති අවත්වා “අබ්‍යාපන්තචිත්තො”ති එත්තකමෙව චුත්තං.

546. ටීනං චිත්තගෙලඤ්ඤං, මිද්ධං චෙතසිකගෙලඤ්ඤං; ටීනඤ්ච මිද්ධඤ්ච ටීනමිද්ධං. සන්තා භොන්තීති ඉමෙ ද්වෙපි ධම්මා නිරොධසන්තතාය සන්තා භොන්තීති. ඉදං සන්ධායෙත්ථ වචනභෙදො කතො.

549. ආලොකසඤ්ඤීති රත්තිම්පි දිවාපි දිට්ඨාලොකසඤ්ඤානසමත්ථාය විගතනීවරණාය පරිසුද්ධාය සඤ්ඤාය සමන්තාගතො.

550. සතො සම්පජානොති සතියා ච ඤාණෙන ච සමන්තාගතො. ඉදං උභයං ආලොකසඤ්ඤාය උපකාරකත්තා චුත්තං.

553. විගතටීනමිද්ධතාය පන ආලොකසඤ්ඤාය නිද්දෙසපදෙසු චත්තත්තාතිආදීති අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනානෙව. තත්ථ චත්තත්තාති චත්තකාරණා. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. චත්තත්තාති ඉදං පනෙත්ථ සකභාවපරිච්චජනවසෙන චුත්තං. චත්තත්තාති ඉදං පුන අනාදියනභාවදස්සනවසෙන. මුත්තත්තාති ඉදං සන්තතිතො විනිමොචනවසෙන. පභීනත්තාති ඉදං මුත්තස්සාපි කත්ථවි යානාභාවවසෙන. පටිනිස්සට්ඨත්තාති ඉදං පුඛ්බෙ ආදින්නපුඛ්බස්ස නිස්සග්ගදස්සනවසෙන. පටිමුඤ්චතො වා නිස්සට්ඨත්තා භාවනාබලෙන අභිභූයා නිස්සට්ඨත්තාති අත්ථො. පභීනපටිනිස්සට්ඨත්තාති යථා වික්ඛම්භනවසෙනෙව පහානං භොති, පුනස්පුනං සන්තතිං න අජ්ඣාරුහති, තථා පටිනිස්සට්ඨත්තාති.

ආලෝකා භෝතීති සප්පභා භෝති. නිරාවරණටියෙන විවටා. නිරූපක්කිලෙසටියෙන පරිසුද්ධා. පහස්සරටියෙන පරියොදාතා.

556. උද්ධව්වකුක්කුව්වන්ති එත්ථ උද්ධතාකාරො උද්ධව්වං, ආරම්මණෙ අනිච්ඡයතාය වත්ථුප්ප්ඤ්ඤාචාරො කුක්කුව්වං. ඉධාපි ‘සන්තා භොන්ති’ති පුරිමනායෙනෙව වචනභෙදො වෙදිතබ්බො.

558. තිණ්ණවිච්චිච්ඡොති විච්චිච්ඡං තරිත්වා අතික්කමිත්වා යීතො. නිද්දෙසෙපිස්ස තිණ්ණොති ඉදං විච්චිච්ඡාය අනිමුග්ගභාවදස්සනවසෙන වුත්තං. උත්තිණ්ණොති ඉදං තස්සා අතික්කමදස්සනවසෙන. නිත්තිණ්ණොති ඉදං භාවනාබලෙන අභිභූයා උපද්දවෙ තිණ්ණභාවදස්සනවසෙන. පාරඬගතොති නිබ්බිච්චිච්ඡාභාවසඬබාතං විච්චිච්ඡාපාරං ගතො. පාරමනුප්පත්තොති තදෙව පාරං භාවනානුයොගෙන පත්තොති. එවමස්ස පටිපත්තියා සඵලතං දස්සෙති.

559. අකථංකථීති ‘කථමිදං කථමිද’න්ති එවං පවත්තාය කථංකථාය චිරහිතො. කුසලෙසු ධම්මෙසුති අනවජ්ජධම්මෙසු. න කඬ්ඛතීති ‘ඉමෙ නු ඛො කුසලා’ති කඬ්ඛං න උප්පාදෙති. න විච්චිච්ඡතීති තෙ ධම්මෙ සභාවතො විනිච්ඡෙතුං න කිච්ඡති, න කිලමති. අකථංකථී භොතීති ‘කථං නු ඛො ඉමෙ කුසලා’ති කථංකථාය රහිතො භොති. නික්කථංකථී විගතකථංකථොති තස්සෙව වෙච්චනං. වචනත්ථො පනෙත්ථ කථංකථාතො නික්ඛන්තොති නික්කථංකථො. විගතා කථංකථා අස්සාති විගතකථංකථො.

562. උපක්කිලෙසෙති උපක්කිලෙසභූතෙ. තෙ හි චිත්තං උපගන්ත්වා කිලිස්සන්ති. තස්මා උපක්කිලෙසාති වුව්චන්ති.

563. පඤ්ඤාය දුබ්බලීකරණොති යස්මා ඉමෙ නිවරණා උප්පජ්ජමානා අනුප්පන්නාය ලොකියලොකුත්තරාය පඤ්ඤාය උප්පජ්ජිතුං න දෙන්ති, උප්පන්නා අපි අට්ඨ සමාපත්තියො පඤ්ඤා වා අභිඤ්ඤායො උපච්ඡින්නිත්වා පාතෙන්ති, තස්මා ‘පඤ්ඤාය දුබ්බලීකරණා’ති වුව්චන්ති. ‘අනුප්පන්නා වෙව පඤ්ඤා න උප්පජ්ජති, උප්පන්නා ව පඤ්ඤා නිරූප්ඤ්ඤා’ති ඉදම්පි හි ඉමමෙවත්ථං සන්ධාය වුත්තං. සෙසමෙත්ථ සබ්බං හෙට්ඨා තත්ථ තත්ථ පකාසිතත්තා උත්තානත්ථමෙව.

564. විච්චිවෙව කාමෙහිතිආදීසුපි නිද්දෙසෙසු යං වත්තබ්බං සියා, තං හෙට්ඨා චිත්තුප්පාදකණ්ඨෙ (ධ. ස. අට්ඨ. 160) රූපාවචරනිද්දෙසෙ ඉධෙව ව තත්ථ තත්ථ වුත්තමෙව. කෙවලඤ්ඤි දුතියතතියවතුත්ථප්ප්ඤ්ඤානිද්දෙසෙසුපි යථා තාති ඤානාති හෙට්ඨා ‘නිවඬිගිකං ඤානං භොති, දුච්ඬිගිකං ඤානං භොති’ති වුත්තාති, එවං අවත්වා ‘අප්ප්ඤ්ඤාතං සම්පසාදන’න්තිආදිවචනතො පරියායෙන සම්පසාදාදීහි සද්ධිං තාති අඬිගාති ගහෙන්වා ‘ඤානන්ති සම්පසාදො පීතිසුඛං චිත්තස්සෙකග්ගතා’තිආදිනා නායෙන තං තං ඤානං නිද්දිට්ඨන්ති අයමෙත්ථ විසෙසො.

588. යං තං අරියා ආචික්ඛන්ති පදනිද්දෙසෙ පන කිඤ්චාපි ‘ආචික්ඛන්ති දෙසෙන්ති’ තිආදීනි සබ්බානෙව අඤ්ඤාමඤ්ඤාදෙවච්චනානි, එවං සන්තෙපි ‘උපෙක්ඛකො සතිමා සුඛවිහාරි’ තිආදිඋද්දෙසවසෙන ආචික්ඛන්ති, නිද්දෙසවසෙන දෙසෙන්ති, පටිනිද්දෙසවසෙන පඤ්ඤාපෙන්නි, තෙන තෙන පකාරෙන අත්ථං යපෙත්වා පටියපෙන්නි, තස්ස තස්සත්ථස්ස කාරණං දස්සෙන්තා විවරන්ති, බ්‍යඤ්ජනවිහාගං දස්සෙන්තා විහජන්ති, නික්කුජ්ජිතභාවං ගම්භීරභාවඤ්ච නීහරිත්වා වා සොතුනං ඤාණස්ස පතිට්ඨං ජනයන්තා උත්තානං කරොන්ති, සබ්බෙහිපි ඉමෙහි ආකාරෙහි සොතුනං අඤ්ඤාණන්ධකාරං විධිමෙන්තා පකාසෙන්ති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො.

සමතික්කමනිද්දෙසෙපි තත්ථ තත්ථ තෙහි තෙහි ධම්මෙහි වුට්ඨිතන්තා අතික්කමන්තො, උපරිභූමිජපත්තියා වීතික්කන්තො, තතො අපරිභානිභාවෙන සමතික්කන්තොති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා.

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

623. අභිධම්මභාජනීයෙ හෙට්ඨා චිත්තුප්පාදකණ්ඩෙ ආගතනයෙනෙව තන්ති යපිතා. තස්මා තත්ථ සබ්බෙසම්පි කුසලච්චාකකිරියවසෙන නිද්දිට්ඨානං ඤානානං තත්ථ චුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. සුද්ධිකතචකාදිහෙදොපි සබ්බො තත්ථ චුත්තසදිසොයෙවාති.

අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා.

3. පඤ්භාපුච්ඡකවණ්ණනා

638. පඤ්භාපුච්ඡකෙ පාළිඅනුසාරෙනෙව ඤානානං කුසලාදිභාවො වෙදිතබ්බො. ආරම්මණත්තිකෙසු පන තිණ්ණං ඤානානං නිමිත්තාරම්මණත්තා පරිත්තාරම්මණාදිභාවෙන නවත්තබ්බතා වෙදිතබ්බො. ලොකුත්තරා පනෙත්ථ මග්ගකාලෙ ඵලකාලෙ වා සියා අප්පමාණාරම්මණා. චතුත්ථං ඤානං සියා පරිත්තාරම්මණන්ති එත්ථ කුසලතො තෙරස චතුත්ථජ්ඣානානි සබ්බත්ථපාදකචතුත්ථං, ඉද්ධිවිධචතුත්ථං, දිබ්බසොතඤ්ඤාණචතුත්ථං, වෙතොපරියඤ්ඤාණචතුත්ථං, පුබ්බෙතිවාසඤ්ඤාණචතුත්ථං, දිබ්බචක්ඛුඤ්ඤාණචතුත්ථං, යථාකම්මුපගඤ්ඤාණචතුත්ථං, අනාගතංසඤ්ඤාණචතුත්ථං, ආකාසානඤ්චායතනාදිචතුත්ථං, ලොකුත්තරචතුත්ථන්ති.

තත්ථ සබ්බත්ථපාදකචතුත්ථං නවත්තබ්බාරම්මණමෙව හොති.

ඉද්ධිවිධචතුත්ථං චිත්තවසෙන කායං පරිණාමෙන්තස්ස අදිස්සමානෙන කායෙන පාටිභාරියකරණෙ කායාරම්මණත්තා පරිත්තාරම්මණං, කායවසෙන චිත්තං

පරිණාමෝත්පත්ති දිස්සමානෙන කායෙන පාටිභාරියං කත්වා බ්‍රහ්මලොකං
ගච්ඡන්තස්ස සමාපත්තිචිත්තාරම්මණත්තා මහග්ගතාරම්මණං.

දිබ්බසොකඤ්ඤාණවතුත්ථං සද්දාරම්මණත්තා පරිත්තාරම්මණං.

වෙනොපරියඤ්ඤාණවතුත්ථං කාමාවචරචිත්තජානනකාලෙ පරිත්තාරම්මණං,
රූපාවචරාරූපාවචරචිත්තජානනකාලෙ මහග්ගතාරම්මණං,
ලොකුත්තරචිත්තජානනකාලෙ අප්පමාණාරම්මණං. වෙනොපරියඤ්ඤාණලාභී පන
පුටුප්පතො පුටුප්පනානංයෙව චිත්තං ජානාති, න අරියානං. සොතාපන්නො
සොතාපන්නස්ස වෙව පුටුප්පනස්ස ව; සකදාගාමී සකදාගාමීනො වෙව
හෙට්ඨිමානඤ්ඤව ද්විත්තං; අනාගාමී අනාගාමීනො වෙව හෙට්ඨිමානඤ්ඤව තිණ්ණං;
බ්‍රිණාසවො සබ්බෙසම්පි ජානාති.

පුබ්බෙතිවාසඤ්ඤාණවතුත්ථං කාමාවචරක්ඛන්ධානුස්සරණකාලෙ
පරිත්තාරම්මණං, රූපාවචරාරූපාවචරක්ඛන්ධානුස්සරණකාලෙ මහග්ගතාරම්මණං,
“අතීතෙ බුද්ධපච්චෙකබුද්ධබ්‍රිණාසවා මග්ගං භාවයිංසු, ඵලං සච්ඡිකරිංසු” ති
අනුස්සරණකාලෙ අප්පමාණාරම්මණං, නාමගොත්තානුස්සරණකාලෙ
නවත්තබ්බාරම්මණං.

දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණවතුත්ථං චණ්ණාරම්මණත්තා පරිත්තාරම්මණං.

යථාකම්මුපගඤ්ඤාණවතුත්ථං කාමාවචරකම්මානුස්සරණකාලෙ
පරිත්තාරම්මණං, රූපාවචරාරූපාවචරකම්මානුස්සරණකාලෙ මහග්ගතාරම්මණං.

අනාගතංසඤ්ඤාණවතුත්ථං අනාගතෙ කාමධාතුයා නිබ්බන්තිජානනකාලෙ
පරිත්තාරම්මණං, රූපාරූපහවෙසු නිබ්බන්තිජානනකාලෙ මහග්ගතාරම්මණං,
“අනාගතෙ බුද්ධපච්චෙකබුද්ධබ්‍රිණාසවා මග්ගං භාවෙස්සන්ති, ඵලං
සච්ඡිකරිස්සන්ති” ති ජානනකාලෙ අප්පමාණාරම්මණං, “අනාගතෙ සඬබ්බො නාම
රාජා භවිස්සති” තිආදිනා (දී. නි. 3.108) නයෙන නාමගොත්තානුස්සරණකාලෙ
නවත්තබ්බාරම්මණං.

ආකාසානඤ්ඤායතනආකිඤ්ඤායතනවතුත්ථං නවත්තබ්බාරම්මණං.
විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනවතුත්ථං මහග්ගතාරම්මණං.

ලොකුත්තරවතුත්ථං අප්පමාණාරම්මණං.

කිරියතොපි තෙසං ද්වාදසන්තං ඤානානං ඉදමෙව ආරම්මණවිධානං. තීණි
ඤානානි නමග්ගාරම්මණානි පච්චවෙක්ඛණඤ්ඤාණං වා වෙනොපරියාදිඤ්ඤාණං වා
මග්ගං ආරම්මණං කරෙය්‍ය, තීණි ඤානානි තථා අප්පවත්තිතො නමග්ගාරම්මණා,
සහජාතහෙතුවසෙන පන සියා මග්ගහෙතුකා; වීරියපෙට්ඨිකාය වා

විමංසාපේට්ඨිකාය වා මග්ගභාවනාය මග්ගාධිපතීනො; ඡන්දවිත්තපේට්ඨිකාකාලෙ ඵලකාලෙ ච නවත්තබ්බා.

චතුත්ථං ඤානන්ති ඉධාපි කුසලතො තෙරසසු චතුත්ථජ්ඣානෙසු සබ්බත්ථපාදකඉද්ධිවිධදිබ්බසොතදිබ්බවක්ඛුයථාකම්මුපගඤාණචතුත්ථඤ්චෙව චතුබ්බිධඤ්ච ආරුප්පචතුත්ථං මග්ගාරම්මණාදිභාවෙන න වත්තබ්බං. වෙනොපරියපුබ්බෙනිවාසඅනාගතංසඤාණචතුත්ථං පන මග්ගාරම්මණං හොති. න වත්තබ්බං මග්ගහෙතුකං මග්ගාධිපතීති වා; ලොකුත්තරචතුත්ථං මග්ගාරම්මණං න හොති; මග්ගකාලෙ පන සහජානහෙතුවසෙන මග්ගහෙතුකං; විරියවිමංසාපේට්ඨිකාය මග්ගභාවනාය මග්ගාධිපතී; ඡන්දවිත්තපේට්ඨිකාය චෙව මග්ගභාවනාය ඵලකාලෙ ච න වත්තබ්බං. කිරියතොපි ද්වාදසසු ඤානෙසු අයමෙව නයො.

තීණි ඤානානි න වත්තබ්බාති අතීතාදීසු එකධම්මමපි ආරබ්භ අප්පචත්තීතො නවත්තබ්බාති වෙදිතබ්බා.

චතුත්ථං ඤානන්ති කුසලතො තෙරසසු චතුත්ථජ්ඣානෙසු සබ්බත්ථපාදකචතුත්ථං නවත්තබ්බාරම්මණමෙව. ඉද්ධිවිධචතුත්ථං කායවසෙන විත්තපරිණාමනෙ සමාපත්තිවිත්තාරම්මණත්තා අතීතාරම්මණං; “අනාගතෙ ඉමානි පුප්ඵානි මා මිලායිංසු, දීපා මා නිබ්බායිංසු, එකො අග්ගික්ඛන්ධො සමුට්ඨාතු, පබ්බතො සමුට්ඨාතු” ති අධිට්ඨානකාලෙ අනාගතාරම්මණං; විත්තවසෙන කායපරිණාමනකාලෙ කායාරම්මණත්තා පච්චුප්පන්තාරම්මණං. දිබ්බසොතඤාණචතුත්ථං සද්දාරම්මණත්තා පච්චුප්පන්තාරම්මණං. වෙනොපරියඤාණචතුත්ථං අතීතෙ සත්තදිවසබ්භන්තරෙ උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධවිත්තජානනකාලෙ අතීතාරම්මණං; අනාගතෙ සත්තදිවසබ්භන්තරෙ උප්පජ්ජනකවිත්තජානනකාලෙ අනාගතාරම්මණං. “යථා ඉමස්ස භොතො මනොසඬ්ඛාරා පණ්හිතා ඉමස්ස විත්තස්ස අනන්තරා අමුං නාම විතක්කං විතක්කෙස්සතීති. සො බහුඤ්චෙපි ආදිසති, තථෙව තං හොති නො අඤ්ඤථා” ති ඉමිනා හි සුත්තෙන (අ. නි. 3.61) වෙනොපරියඤාණස්සෙව පචත්ති පකාසිතා. අද්ධානපච්චුප්පන්තසත්තපච්චුප්පන්තවසෙනෙව පච්චුප්පන්තං ආරබ්භ පචත්තිකාලෙ පච්චුප්පන්තාරම්මණං. විත්ථාරකථා පනෙත්ථ හෙට්ඨාඅට්ඨකථාකණ්ඩවණ්ණනායං චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බා.

පුබ්බෙනිවාසඤාණචතුත්ථං අතීතක්ඛන්ධානුස්සරණකාලෙ අතීතාරම්මණං, නාමගොත්තානුස්සරණකාලෙ නවත්තබ්බාරම්මණං. දිබ්බවක්ඛුඤාණචතුත්ථං වණ්ණාරම්මණත්තා පච්චුප්පන්තාරම්මණං. යථාකම්මුපගඤාණචතුත්ථං අතීතකම්මමෙව ආරම්මණං කරොතීති අතීතාරම්මණං. අනාගතංසඤාණචතුත්ථං අනාගතක්ඛන්ධානුස්සරණකාලෙ අනාගතාරම්මණං, නාමගොත්තානුස්සරණකාලෙ නවත්තබ්බාරම්මණං. ආකාසානඤ්චායතනආකිඤ්චඤ්ඤායතනචතුත්ථං නවත්තබ්බාරම්මණමෙව. විඤ්ඤාණඤ්චායතනෙනෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනචතුත්ථං අතීතාරම්මණමෙව.

ලොකුත්තරවතුත්ථං නවත්තබ්බාරම්මණමෙව. කිරියතොපි ද්වාදසසු
චතුත්ථස්සකානෙසු ඵසෙව නයො.

තිණි කුමාරානි බහිද්ධාරම්මණානි අස්සකත්තතො බහිද්ධාභුතං නිමිත්තං ආරබ්භ
පවත්තිතො බහිද්ධාරම්මණො.

චතුත්ථං කුමාරානි ඉධාපි කුසලතො තෙරසසු චතුත්ථස්සකානෙසු
සබ්බත්ථපාදකචතුත්ථං බහිද්ධාරම්මණමෙව.

ඉද්ධිවිධචතුත්ථං කායවසෙන චිත්තපරිණාමනෙපි චිත්තවසෙන
කායපරිණාමනෙපි අත්තනොව කායචිත්තාරම්මණත්තා අස්සකත්තාරම්මණං;
“බහිද්ධා භත්ථිමිපි දස්සෙති” තිආදිතා නයෙන පවත්තකාලෙ බහිද්ධාරම්මණං.

දිබ්බසොකඤාණචතුත්ථං අත්තනො කුච්ඡිගතසද්දාරම්මණකාලෙ
අස්සකත්තාරම්මණං, පරස්ස සද්දාරම්මණකාලෙ බහිද්ධාරම්මණං, උභයවසෙනාපි
අස්සකත්තබහිද්ධාරම්මණං.

වෙනොපරියඤාණචතුත්ථං බහිද්ධාරම්මණමෙව.

පුබ්බෙනිවාසඤාණචතුත්ථං අත්තනො ඛන්ධානුස්සරණකාලෙ
අස්සකත්තාරම්මණං, පරස්ස ඛන්ධානුස්සරණකාලෙ නාමගොත්තස්ස ච අනුස්සරණකාලෙ
බහිද්ධාරම්මණං.

දිබ්බවක්ඛුඤාණචතුත්ථං අත්තනො රූපාරම්මණකාලෙ අස්සකත්තාරම්මණං,
පරස්ස රූපාරම්මණකාලෙ බහිද්ධාරම්මණං, උභයවසෙනාපි
අස්සකත්තබහිද්ධාරම්මණං.

යථාකම්මුපගඤාණචතුත්ථං අත්තනො කම්මජානනකාලෙ අස්සකත්තාරම්මණං,
පරස්ස කම්මජානනකාලෙ බහිද්ධාරම්මණං, උභයවසෙනාපි
අස්සකත්තබහිද්ධාරම්මණං.

අනාගතංසඤාණචතුත්ථං අත්තනො අනාගතෙ නිබ්බත්තිජානනකාලෙ
අස්සකත්තාරම්මණං, පරස්ස ඛන්ධානුස්සරණකාලෙ වෙව
නාමගොත්තානුස්සරණකාලෙ ච බහිද්ධාරම්මණං, උභයවසෙනාපි
අස්සකත්තබහිද්ධාරම්මණං.

ආකාසානඤ්චායතනචතුත්ථං බහිද්ධාරම්මණං. ආකිඤ්චඤ්චායතනචතුත්ථං
නවත්තබ්බාරම්මණං. විඤ්ඤාණඤ්චායතනවෙසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනචතුත්ථං
අස්සකත්තාරම්මණං.

ලොකුත්තරවතුත්ථං බහිද්ධාරම්මණමෙව. කිරියතොපි ද්වාදසසු කුමාරානි
අයමෙව නයොති.

ඉමස්මිං පන ඤානවිභවිගෙ සම්මාසම්බුද්ධෙන සුත්තන්තභාජනීයෙපි ලොකියලොකුත්තරම්ස්සකානෙව ඤානානි කට්ඨානි; අභිධම්මභාජනීයෙපි පඤ්භාපුච්ඡකෙපි. තයොපි හි එතෙ නයා තෙභූමකධම්මමිස්සකත්තා එකපරිච්ඡෙදා එව. එවමයං ඤානවිභවිගොපි තෙපරිවට්ටං නිහරිත්වාච භාජෙත්වා දස්සිතොති.

සම්මොභවිනොදනියා විභවිගට්ඨකථාය

ඤානවිභවිගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. අප්පමඤ්ඤාච්ඡාදිභවිගො

1. සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා

642. ඉදානි තදනන්තරෙ අප්පමඤ්ඤාච්ඡාදිභවිගෙ වතස්සොති ගණනපරිච්ඡෙදො. අප්පමඤ්ඤායොති ඵරණඅප්පමාණවසෙන අප්පමඤ්ඤායො. එතා හි ආරම්මණවසෙන අප්පමාණෙ වා සත්තෙ ඵරන්ති, එකසත්තම්පි වා අනවසෙසඵරණවසෙන ඵරන්තිති ඵරණඅප්පමාණවසෙන අප්පමඤ්ඤායොති වුවවන්ති. ඉධ භික්ඛුති ඉමස්මිං සාසනෙ භික්ඛු. මෙත්තාසහගතෙනාති මෙත්තාය සමන්තාගතෙන. චෙතසාති විත්තෙන. එකං දිසන්ති එකිස්සා දිසාය. පට්ඨපරිග්ගහිතං සත්තං උපාදාය එකදිසාපරියාපන්නසත්තඵරණවසෙන වුත්තං. ඵරිත්වාති චුස්සිත්වා ආරම්මණං කත්වා. විහරන්ති බ්‍රහ්මවිහාරාධිට්ඨිතං. ඉරියාපට්ඨිහාරං පවත්තෙති. තථා දුතියන්ති යථා පුරත්ථිමාදිසු දිසාසු යං කිඤ්චි එකං දිසං ඵරිත්වා විහරති, තථෙව තදනන්තරං දුතියං තතියං චතුත්ථඤ්චාති අත්ථො.

ඉති උද්ධන්ති තෙනෙව ච නයෙන උපරිමං දිසන්ති වුත්තං හොති. අධො තිරියන්ති අධොදිසම්පි තිරියංදිසම්පි එවමෙව. එත්ථ ච අධොති හෙට්ඨා, තිරියන්ති අනුදිසා. එවං සබ්බදිසාසු අස්සමණ්ඩලෙ අස්සම්පි මෙත්තාසහගතං විත්තං සාරෙතිපි පච්චාසාරෙතිපිති එත්තාවතා එකමෙකං දිසං පරිග්ගහෙත්වා ඔධිසො මෙත්තාඵරණං දස්සිතං. සබ්බධිතිආදි පන අනොධිසො දස්සනත්ථං වුත්තං. තත්ථ සබ්බධිති සබ්බත්ථං. සබ්බත්තතායාති සබ්බෙසු භීනමජ්ඣමුක්කට්ඨමිත්තසපත්තමජ්ඣත්තාදිප්පහෙදෙසු අත්තතාය ‘අයං පරසත්තො’ති විභාගං අකත්වා අත්තසමතායාති වුත්තං හොති; අථ වා සබ්බත්තතායාති සබ්බෙන විත්තභාවෙන ඊසකම්පි බහි අවික්ඛිපමානොති වුත්තං හොති. සබ්බාවන්තන්ති සබ්බසත්තවන්තං, සබ්බසත්තයුත්තන්ති අත්ථො. ලොකන්ති සත්තලොකං.

විපුලෙනාතිඑවමාදිපරියායදස්සනතො පනෙත්ථ පුන ‘‘මෙත්තාසහගතෙනා’’ති වුත්තං. යස්මා වා එත්ථ ඔධිසො ඵරණෙ විය පුන ‘තථා’සද්දො ‘ඉති’සද්දො වා න වුත්තො, තස්මා පුන ‘‘මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා’’ති වුත්තං; නිගමනවසෙන වා එතං වුත්තං. විපුලෙනාති එත්ථ ච ඵරණවසෙන විපුලතා දට්ඨබ්බා. භූමිවසෙන පන

තං මහග්ගතං, පගුණවසෙන අප්පමාණං, සත්තාරම්මණවසෙන ච අප්පමාණං,
ඛ්‍යාපාදපච්චත්ථිකප්පහානෙන අවෙරං, දොමනස්සප්පහානතො අඛ්‍යාපජ්ඣං,
නිද්දුක්ඛන්ති චුත්තං හොති. අයං තාව “මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා” තිආදිනා
නයෙන යපිතාය මාතිකාය අත්ථො.

643. ඉදානි යදෙනං “කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, මෙත්තාසහගතෙන
චෙතසා” තිආදිනා නයෙන චුත්තං පදහාපතීයං, තත්ථ යස්මා ඉදං කම්මට්ඨානං
දොසවරිතස්ස සප්පායං, තස්මා යථාරූපෙ පුග්ගලෙ අයං මෙත්තා අප්පනං
පාපුණාති, තං මෙත්තාය චත්ථුභූතං පුග්ගලං තාව දස්සෙතුං සෙය්‍යථාපි නාම එකං
පුග්ගලන්තිආදි චුත්තං. තත්ථ සෙය්‍යථාපි නාමාති ඔපම්මත්ථෙ නිපාතො, යථා එකං
පුග්ගලන්ති අත්ථො. පියන්ති පෙමනීයං. මනාපන්ති හදයවුඩ්ඪිකරං. තත්ථ පුබ්බෙව
සන්නිවාසෙන පච්චුප්පන්නහිතෙන වා පියො නාම හොති, සීලාදිගුණසමායොගෙන
මනාපො නාම; දානසමානත්තතාහි වා පියතා, පියවචනඅත්ථවරියතාහි මනාපතා
වෙදිතබ්බා. යස්මා චෙත්ථ පියතාය ඉමස්ස ඛ්‍යාපාදස්ස පහානං හොති, තතො
මෙත්තා සුඛං ඵරති, මනාපතාය උදාසීනතා න සණ්ඨාති, හිරොත්තප්පඤ්ච
පච්චුපට්ඨාති, තතො හිරොත්තප්පානුපාලිතා මෙත්තා න පරිහායති, තස්මා තං උපමං
කත්වා ඉදං චුත්තං – පියං මනාපන්ති. මෙත්තායෙය්‍යාති මෙත්තාය ඵරෙය්‍ය; තස්මිං
පුග්ගලෙ මෙත්තං කරෙය්‍ය පචත්තෙය්‍යාති අත්ථො. ඵචමෙව සබ්බෙ සත්තෙති යථා
පියං පුග්ගලං මෙත්තායෙය්‍ය, ඵචං තස්මිං පුග්ගලෙ අප්පනාප්පත්තාය වසිභාවං
උපගතාය මෙත්තාය මජ්ඣත්තවෙරිසඬ්ඛාතෙපි සබ්බෙ සත්තෙ අනුක්කමෙන
ඵරතීති අත්ථො. මෙත්ති මෙත්තායනාතිආදීනි චුත්තත්ථානෙව.

644. විදිසං වාති පදං තිරියං වාති එතස්ස අත්ථවිභාවනත්ථං චුත්තං.

645. ඵරිත්ථාති ආරම්මණකරණවසෙන ඵුසිත්ථා. අධිමුඤ්චිත්ථාති අධිකභාවෙන
මුඤ්චිත්ථා, යථා මුත්තං සුමුත්තං හොති සුප්පසාරිතං සුවිත්ථතං තථා මුඤ්චිත්ථාති
අත්ථො.

648. සබ්බධිආදිනිද්දෙසෙ යස්මා තීණපි එතානි පදානි සබ්බසඬ්ඛාහිකානි,
තස්මා නෙසං එකතොව අත්ථං දස්සෙතුං සබ්බෙන සබ්බන්තිආදි චුත්තං.
තස්සත්ථො හෙට්ඨා චුත්තොයෙව.

650. විපුලාදිනිද්දෙසෙ යස්මා යං අප්පනාප්පත්තං හුත්වා
අනන්තසත්තඵරණවසෙන විපුලං, තං නියමතො භූමිවසෙන මහග්ගතං හොති.
යඤ්ච මහග්ගතං තං අප්පමාණගොචරවසෙන අප්පමාණං. යං අප්පමාණං තං
පච්චත්ථිකවිසාතවසෙන අවෙරං. යඤ්ච අවෙරං තං විහතඛ්‍යාපජ්ජතාය අඛ්‍යාපජ්ජං.
තස්මා “යං විපුලං තං මහග්ගත” න්තිආදි චුත්තං. අවෙරො අඛ්‍යාපජ්ජොති චෙත්ථ
ලිඬ්ගවිපරියායෙන චුත්තං. මනෙන වා සද්ධිං යොජනා කාතබ්බා – යං අප්පමාණං
විත්තං, සො අවෙරො මනො; යො අවෙරො සො අඛ්‍යාපජ්ජොති. අපිචෙත්ථ

හෙට්ඨිමං හෙට්ඨිමං පදං උපරිමස්ස උපරිමස්ස, උපරිමං වා උපරිමං හෙට්ඨිමස්ස
හෙට්ඨිමස්ස අත්ථොතිපි වෙදිතඛිබ්බො.

653. සෙය්‍යාපාපි නාම එකං පුග්ගලං දුග්ගතං දුරුපෙනන්ති ඉදම්පි කරුණාය
වත්ථුභුතං පුග්ගලං දස්සෙතුං වුත්තං. එවරුපස්මිඤ්ඤි පුග්ගලෙ ඛලවකාරුඤ්ඤං
උප්පජ්ජති. තත්ථ දුග්ගතන්ති දුක්ඛෙන සමඛිගිභාවං ගතං. දුරුපෙනන්ති
කායදුච්චරිතාදීහි උපෙනං. ගතිකුලභොගාදිවසෙන වා තමභාවෙ යිතො පුග්ගලො
දුග්ගතො, කායදුච්චරිතාදීහි උපෙනත්තා තමපරායණභාවෙ යිතො දුරුපෙනොති
එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො.

663. එකං පුග්ගලං පියං මනාපන්ති ඉදම්පි මුදිතාය වත්ථුභුතං පුග්ගලං
දස්සෙතුං වුත්තං. තත්ථ ගතිකුලභොගාදිවසෙන ජොතිභාවෙ යිතො පියො,
කායසුච්චරිතාදීහි උපෙනත්තා ජොතිපරායණභාවෙ යිතො මනාපොති වෙදිතඛිබ්බො.

673. නෙව මනාපං න අමනාපන්ති ඉදම්පි උපෙක්ඛාය වත්ථුභුතං පුග්ගලං
දස්සෙතුං වුත්තං. තත්ථ මිත්තභාවං අසම්පත්තතාය නෙව මනාපො, අමිත්තභාවං
අසම්පත්තතාය න අමනාපොති වෙදිතඛිබ්බො. සෙසමෙත්ථ යං වත්තඛිබ්බං සියා, තං
සඛිබ්බං හෙට්ඨා විත්තුප්පාදකණ්ඨෙ වුත්තමෙව. භාවනාවිධානම්පි එතෙසං
කම්මට්ඨානානං විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරතො කථිතමෙවාති.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා.

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

අභිධම්මභාජනීයං කුසලතොපි විපාකතොපි කිරියතොපි හෙට්ඨා
විත්තුප්පාදකණ්ඨෙ භාජිතනයෙනෙව භාජිතං. අත්ථොපිස්ස තත්ථ වුත්තනයෙනෙව
වෙදිතඛිබ්බො.

3. පඤ්භාපුච්ඡකවණ්ණනා

පඤ්භාපුච්ඡකෙ පාළිඅනුසාරෙනෙව මෙත්තාදීනං කුසලාදිභාවො වෙදිතඛිබ්බො.
ආරම්මණත්තිකෙසු පන සඛිබ්බාපි තිසු තිකෙසු නවතඛිබ්බාරම්මණා එව.
අප්ඤ්ඤාත්තාරම්මණත්තිකෙ ඛනිද්ධාරම්මණාති. ඉමස්මිං පන අප්පමඤ්ඤාවිභච්ඡගෙ
සම්මාසම්බුද්ධෙන සුත්තන්තභාජනීයෙපි ලොකියා එව අප්පමඤ්ඤායො කථිතා,
අභිධම්මභාජනීයෙපි පඤ්භාපුච්ඡකෙපි. තයොපි හි එතෙ නයා ලොකියත්තා
එකපරිව්ඡෙදා එව. එවමයං අප්පමඤ්ඤාවිභච්ඡගෙපි තෙපරිවට්ටං නිහරිත්වා
භාජෙත්වා දස්සිතොති.

සම්මොභවිතොදනියා විභච්ඡගට්ඨකථාය

අප්පමඤ්ඤාවිභච්ඡගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. සික්ඛාපදවිභවිගො

1. අභිධම්මභාෂනීයවණ්ණනා

703. ඉදානි තදනන්තරෙ සික්ඛාපදවිභවිගෙ පඤ්චාති ගණනපරිච්ඡේදො.
සික්ඛාපදානීති සික්ඛිතබ්බපදානි; සික්ඛාකොට්ඨාසාති අත්ථො. අපිච උපරි ආගතා
සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා සික්ඛිතබ්බතො සික්ඛා. පඤ්චසු පන සීලධිගෙසු යංකිඤ්චි
අභිගං තාසං සික්ඛානං පතිට්ඨානට්ඨෙත පදන්ති සික්ඛානං පදන්තා සික්ඛාපදානි.
පාණාතිපාතාති පාණස්ස අතිපාතා සාතනා මාරණාති අත්ථො. වෙරමණීති විරති.
අදින්නාදානාති අදින්නස්ස ආදානා; පරපරිග්ගහිතස්ස හරණාති අත්ථො. කාමෙසුති
චත්ථකාමෙසු. මිච්ඡාලාරාති කිලෙසකාමචසෙන ලාමකාලාරා. මුසාවාදාති
අභූතවාදතො. සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානාති එත්ථ සුරාති පිට්ඨසුරා, පුවසුරා,
ඔදනසුරා, කිණ්ණපක්ඛිත්තා, සම්භාරසංයුත්තාති පඤ්ච සුරා. මෙරයන්ති
පුප්ඵාසවො, ඵලාසවො, ගුළාසවො, මධ්වාසවො, සම්භාරසංයුත්තොති පඤ්ච
ආසවා. තදුහයමිපි මදනීයට්ඨෙත මජ්ජං. යාය වෙතනාය තං පිචන්ති, සා
පමාදකාරණත්තා පමාදට්ඨානං; තස්මා සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානා. අයං තාවෙන්ථ
මාතිකානික්ඛෙපස්ස අත්ථො.

704. පදභාෂනීයෙ පන යස්මිං සමයෙ කාමාවචරන්තිආදි සබ්බං හෙට්ඨා
චුත්තනයත්තා උත්තානත්ථමෙව. යස්මා පන න කෙවලං විරතියෙව සික්ඛාපදං,
වෙතනාපි සික්ඛාපදමෙව, තස්මා තං දස්සෙතුං දුතියනයො දස්සිතො. යස්මා ච න
කෙවලං එතෙයෙව ද්වෙ ධම්මා සික්ඛාපදං, වෙතනාසම්පයුත්තා පන
පරොපණ්ණාසධම්මාපි සික්ඛිතබ්බකොට්ඨාසතො සික්ඛාපදමෙව, තස්මා
තතියනයොපි දස්සිතො.

තත්ථ දුට්ඨං සික්ඛාපදං පරියායසික්ඛාපදං නිජ්ජරියායසික්ඛාපදඤ්ච. තත්ථ විරති
නිජ්ජරියායසික්ඛාපදං. සා හි “පාණාතිපාතා වෙරමණී”ති පාළියං ආගතා, නො
වෙතනා. විරමන්තො ච තාය එව තතො තතො විරමති, න වෙතනාය. වෙතනං පන
ආහරිත්වා දස්සෙසි. තථා සෙසවෙතනාසම්පයුත්තධම්මෙ. විනික්කමකාලෙ හි
වෙරවෙතනා දුස්සීලාං නාම. තස්මා සා විරතිකාලෙපි සුසීලාවසෙන චුත්තා.
එස්සාදයො තංසම්පයුත්තත්තා ගහිතාති.

ඉදානි එතෙසු සික්ඛාපදෙසු ඤාණසමුත්තෙජනත්ථං ඉමෙසං පාණාතිපාතාදීනං
ධම්මතො, කොට්ඨාසතො, ආරම්මණතො, වෙදනාතො, මූලතො, කම්මතො,
සාවජ්ජතො, පයොගතො ච විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ ‘ධම්මතො’ති පඤ්චපෙතෙ පාණාතිපාතාදයො වෙතනාධම්මාව හොන්ති.
‘කොට්ඨාසතො’ පඤ්චපි කම්මපථා එව.

‘ආරම්භණතො’ පාණාතිපාතො ජීවිතින්ද්‍රියාරම්භණො. අදින්නාදානං සත්තාරම්භණං වා සඬ්ඛාරාරම්භණං වා. මිච්ඡාවාරො ඉත්ථිපුරිසාරම්භණො. මුසාවාදො සත්තාරම්භණො වා සඬ්ඛාරාරම්භණො වා. සුරාපානං සඬ්ඛාරාරම්භණං.

‘වෙදනාතො’ පාණාතිපාතො දුක්ඛවෙදනො. අදින්නාදානං තිවෙදනං. තඤ්ඤි හට්ඨකුට්ඨස්ස අදින්නං ආදියතො සුඛවෙදනං හොති, භීතකාලෙ දුක්ඛවෙදනං, මජ්ඣන්තස්ස හුත්වා ගණ්හතො අදුක්ඛමසුඛවෙදනං. මිච්ඡාවාරො සුඛවෙදනො වා අදුක්ඛමසුඛවෙදනො වා. මුසාවාදො අදින්නාදානං විය තිවෙදනො. සුරාපානං සුඛමජ්ඣන්තවෙදනං.

‘මූලතො’ පාණාතිපාතො දොසමොහමූලො. අදින්නාදානං කිඤ්චිකාලෙ ලොහමොහමූලං, කිඤ්චිකාලෙ දොසමොහමූලං. මිච්ඡාවාරො ලොහමොහමූලො. මුසාවාදො කිඤ්චිකාලෙ ලොහමොහමූලො, කිඤ්චිකාලෙ දොසමොහමූලො. සුරාපානං ලොහමොහමූලං.

‘කම්මතො’ මුසාවාදො චෙත්ථ චට්ඨිකම්මං. සෙසා කායකම්මමෙව.

‘සාවජ්ජතො’ පාණාතිපාතො අත්ථි අප්පසාවජ්ජො, අත්ථි මහාසාවජ්ජො. තථා අදින්නාදානාදීනි. තෙසං නානාකරණං හෙට්ඨා දස්සිතමෙව.

අයං පන අපරො නයො – කුන්ථකිපිල්ලිකස්ස හි වට්ඨො අප්පසාවජ්ජො, තතො මහන්තතරස්ස මහාසාවජ්ජො; සොපි අප්පසාවජ්ජො, තතො මහන්තතරාය සකුණිකාය මහාසාවජ්ජො; තතො ගොඨාය, තතො සසකස්ස, තතො මිගස්ස, තතො ගවයස්ස, තතො අස්සස්ස, තතො හත්ථිස්ස වට්ඨො මහාසාවජ්ජො, තතොපි දුස්සීලමනුස්සස්ස, තතො ගොරුපසීලකමනුස්සස්ස, තතො සරණගතස්ස, තතො පඤ්චසික්ඛාපදිකස්ස, තතො සාමණෙරස්ස, තතො පුටුඡ්ජනහික්ඛුනො, තතො සොතාපන්නස්ස, තතො සකදාගාමිස්ස, තතො අනාගාමිස්ස, තතො බිණාසවස්ස වට්ඨො අතිමහාසාවජ්ජොයෙව.

අදින්නාදානං දුස්සීලස්ස සන්තකෙ අප්පසාවජ්ජං, තතො ගොරුපසීලකස්ස සන්තකෙ මහාසාවජ්ජං; තතො සරණගතස්ස, තතො පඤ්චසික්ඛාපදිකස්ස, තතො සාමණෙරස්ස, තතො පුටුඡ්ජනහික්ඛුනො, තතො සොතාපන්නස්ස, තතො සකදාගාමිස්ස, තතො අනාගාමිස්ස සන්තකෙ මහාසාවජ්ජං, තතො බිණාසවස්ස සන්තකෙ අතිමහාසාවජ්ජංයෙව.

මිච්ඡාවාරො දුස්සීලාය ඉත්ථියා චිතික්කමෙ අප්පසාවජ්ජො, තතො ගොරුපසීලකාය මහාසාවජ්ජො; තතො සරණගතාය, පඤ්චසික්ඛාපදිකාය, සාමණෙරියා, පුටුඡ්ජනහික්ඛුනියා, සොතාපන්නාය, සකදාගාමිනියා, තතො අනාගාමිනියා චිතික්කමෙ මහාසාවජ්ජො, බිණාසවාය පන හික්ඛුනියා එකන්තමහාසාවජ්ජොව.

මුසාවාදො කාකණිකමත්තස්ස අත්ථාය මුසාකථනෙ අප්පසාවජ්ජො, තතො අඩ්ඨමාසකස්ස, මාසකස්ස, පඤ්චමාසකස්ස, අඩ්ඨකභාපණස්ස, කභාපණස්ස, තතො අනග්ගනියභණ්ඩස්ස අත්ථාය මුසාකථනෙ මහාසාවජ්ජො, මුසා කථෙත්වා පන සඬ්ඝං භිත්තදන්තස්ස එකන්තමහාසාවජ්ජොව.

සුරාපානං පසතමත්තස්ස පානෙ අප්පසාවජ්ජං, අඤ්ජලිමත්තස්ස පානෙ මහාසාවජ්ජං; කායවාලනසමත්ථං පන ඛන්තං පිටිත්වා ගාමසාතනිගමසාතකම්මං කරොන්තස්ස එකන්තමහාසාවජ්ජමෙව.

පාණාතිපාතඤ්චි පත්වා ඛණ්ණසවස්ස වධො මහාසාවජ්ජො; අදින්නාදානං පත්වා ඛණ්ණසවස්සන්තකස්ස හරණං, මිච්ඡාචාරං පත්වා ඛණ්ණසවාය භික්ඛුනියා චිතික්කමනං, මුසාවාදං පත්වා මුසාවාදෙන සඬ්ඝහෙදො, සුරාපානං පත්වා කායවාලනසමත්ථං ඛන්තං පිටිත්වා ගාමනිගමසාතනං මහාසාවජ්ජං. සබ්බෙහිපි පනෙනෙහි මුසාවාදෙන සඬ්ඝහෙදනමෙව මහාසාවජ්ජං. තඤ්චි කප්පං නිරයෙ පාවනසමත්ථං මහාකිබ්බිසං.

‘පයොගතො’ති පාණාතිපාතො සාහත්ථිකොපි හොති ආණත්තිකොපි. තථා අදින්නාදානං. මිච්ඡාචාරමුසාවාදසුරාපානානි සාහත්ථිකානෙවාති.

එවමෙත්ථ පාණාතිපාතාදීනං ධම්මාදිවසෙන විනිච්ඡයං ඤත්වා පාණාතිපාතා වෙරමණිතිආදීනම්පි ධම්මතො, කොට්ඨාසතො, ආරම්මණතො, වෙදනාතො, මූලතො, කම්මතො, ඛණ්ඩතො, සමාදානතො, පයොගතො ච විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ ‘ධම්මතො’ති පරියායසීලවසෙන පටිපාටියා පඤ්ච වෙනනාධම්මාව. ‘කොට්ඨාසතො’ති පඤ්චපි කම්මපථා එව. ‘ආරම්මණතො’ති පාණාතිපාතා වෙරමණි පරස්ස ජීවිත්තද්‍රියං ආරම්මණං කත්වා අත්තතො වෙරවෙනනාය විරමති. ඉතරාසුපි එසෙව නයො. සබ්බාපි හි එතා චිතික්කමිතබ්බවත්ථුං ආරම්මණං කත්වා වෙරවෙනනාහියෙව විරමන්ති. ‘වෙදනාතො’ති සබ්බාපි සුඛවෙදනා වා හොන්ති මජ්ඣන්තවෙදනා වා. ‘මූලතො’ති ඤාණසම්පයුත්තචිත්තෙන විරමන්තස්ස අලොභඅදොසඅමොහමූලා හොන්ති, ඤාණවිජ්ජයුත්තචිත්තෙන විරමන්තස්ස අලොභඅදොසමූලා හොන්ති. ‘කම්මතො’ති මුසාවාදා වෙරමණියෙවෙත්ථ වට්ඨිකම්මං; සෙසා කායකම්මං. ‘ඛණ්ඩතො’ති ගහට්ඨා යං යං චිතික්කමන්ති, තං තදෙව ඛණ්ඩං හොති භිජ්ජති, අවසෙසං න භිජ්ජති. කස්මා? ගහට්ඨා හි අනිබ්බද්ධසීලා හොන්ති, යං යං සක්කොන්ති තං තදෙව ගොපෙන්නි. සාමණෙරානං පන එකස්මිං චිතික්කමන්තෙ සබ්බානි භිජ්ජන්ති. න කෙවලඤ්ච එතානි, සෙසසීලානිපි භිජ්ජන්තියෙව. තෙසං පන චිතික්කමො දණ්ඩකම්මවත්ථුකො. ‘පුන ඵවරූපං න කර්ස්සාමි’ති දණ්ඩකම්මෙ කතෙ සීලං පරිපුණ්ණං හොති. ‘සමාදානතො’ති සයමෙව ‘පඤ්ච සීලානි අධිට්ඨාමාමි’ති අධිට්ඨාහන්තෙනපි, පාටියෙක්කං පාටියෙක්කං සමාදියන්තෙනපි සමාදිණ්ණානි හොන්ති. අඤ්ඤස්ස සන්තිකෙ නිසීදිත්වා ‘පඤ්ච

සීලානි සමාදියාමී'ති සමාදියන්තෙනපි, පාටියෙක්කං පාටියෙක්කං සමාදියන්තෙනපි සමාදින්තානෙව භොන්ති. 'පයොගතො' සබ්බානිපි සාහත්ථිකපයොගානෙවාති වෙදිතබ්බානි.

712. ඉදානි යාසං සික්ඛානං කොට්ඨාසභාවෙන ඉමානි පඤ්ච සික්ඛාපදානි චුත්තානි, තානි දස්සෙතුං කතමෙ ධම්මා සික්ඛාති අයං සික්ඛාවාරො ආරද්ධො. තත්ථ යස්මා සබ්බෙපි චතුභුමකකුසලා ධම්මා සික්ඛිතබ්බභාවතො සික්ඛා, තස්මා තෙ දස්සෙතුං යස්මිං සමයෙ කාමාවචරන්තිආදි චුත්තං. තත්ථ භෙට්ඨා විත්තුප්පාදකණ්ඩෙ (ධ. ස. 1) චුත්තනයෙනෙව පාළිං විත්ථාරෙත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉධ පන මුඛමත්තමෙව දස්සිතන්ති.

අභිධම්මභාෂණීයවණ්ණනා.

3. පඤ්භාපුච්ඡකවණ්ණනා

714. පඤ්භාපුච්ඡකෙ පාළිඅනුසාරෙනෙව සික්ඛාපදානං කුසලාදිභාවො වෙදිතබ්බො. ආරම්මණත්තිකෙසු පන යානි සික්ඛාපදානි එත්ථ සත්තාරම්මණානීති චුත්තානි, තානි යස්මා සත්තොති සඬ්ඛං ගතෙ සඬ්ඛාරෙයෙව ආරම්මණං කරොන්ති, යස්මා ච සබ්බානිපි එතානි සම්පත්තවිරතිවසෙනෙව නිද්දිට්ඨානි, තස්මා “පරිත්තාරම්මණා”ති ච “පච්චුප්පන්තාරම්මණා”ති ච චුත්තං. යතො පන විරමති තස්ස වත්ථුනො අව්චන්තබ්බිද්ධත්තා සබ්බෙසම්පි බ්බිද්ධාරම්මණතා වෙදිතබ්බානි.

ඉමස්මිං පන සික්ඛාපදවිභවිගෙ සම්මාසම්බුද්ධෙන අභිධම්මභාෂණීයෙපි පඤ්භාපුච්ඡකෙපි ලොකියානෙව සික්ඛාපදානි කථිතානි. උභොපි හි එතෙ නයා ලොකියත්තා එකපරිච්ඡෙදා එව. එවමයං සික්ඛාපදවිභවිගො ද්වෙපරිවට්ටං නිහරිත්වා භාෂෙත්වා දස්සිතොති.

සම්මොභවිනොදනියා විභවිගට්ඨකථාය

සික්ඛාපදවිභවිගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

15. පටිසම්භිදාවිභවිගො

1. සුත්තන්තභාෂණීයං

1. සඬ්ඛභවාරවණ්ණනා

718. ඉදානි තදන්තරෙ පටිසම්භිදාවිභවිගෙ වතස්සොති ගණනපරිච්ඡෙදො. පටිසම්භිදාති පහෙදා. යස්මා පන පරතො අත්ථෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදාතිආදිමාහ, තස්මා න අඤ්ඤස්ස කස්සපි පහෙදා, ඤාණස්සෙව පහෙදාති වෙදිතබ්බො. ඉති “වතස්සො පටිසම්භිදා”ති පදෙන වත්තාරො ඤාණප්පහෙදාති අයමත්ථො

සඬගහිතො. අත්ථපට්ඨසම්භිදාති අත්ථෙ පට්ඨසම්භිදා; අත්ථප්පහෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනාවචත්ථානකරණසමත්ථං අත්ථෙ පහෙදගතං ඤාණන්ති අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. ධම්මප්පහෙදස්ස හි සල්ලක්ඛණවිභාවනාවචත්ථානකරණසමත්ථං ධම්මෙ පහෙදගතං ඤාණං ධම්මපට්ඨසම්භිදා නාම. නිරුත්තිප්පහෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනාවචත්ථානකරණසමත්ථං නිරුත්තාහිලාපෙ පහෙදගතං ඤාණං නිරුත්තිපට්ඨසම්භිදා නාම. පටිභානප්පහෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනාවචත්ථානකරණසමත්ථං පටිභානෙ පහෙදගතං ඤාණං පටිභානපට්ඨසම්භිදා නාම.

ඉදානි යථානික්ඛිත්තා පට්ඨසම්භිදා භාජෙත්වා දස්සෙත්තො අත්ථෙ ඤාණං අත්ථපට්ඨසම්භිදාතිආදිමාහ. තත්ථ අත්ථොති සඬබ්බෙපතො හෙතුඵලං. තඤ්චි හෙතුවසෙන අරණියං ගත්තබ්බං පත්තබ්බං, තස්මා අත්ථොති වුව්චති. පහෙදතො පන යංකිඤ්චි පච්චයසමුප්පන්නං, නිබ්බානං, භාසිතත්ථො, විපාකො, කිරියාති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා අත්ථොති වෙදිතබ්බා. තං අත්ථං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තස්මිං අත්ථෙ පහෙදගතං ඤාණං අත්ථපට්ඨසම්භිදා.

ධම්මොති සඬබ්බෙපතො පච්චයො. සො හි යස්මා තං තං විදහති පවත්තෙති වෙච පාපෙති ච, තස්මා ධම්මොති වුව්චති. පහෙදතො පන යො කොචි ඵලනිබ්බන්තකො හෙතු, අරියමග්ගො, භාසිතං, කුසලං, අකුසලන්ති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා ධම්මොති වෙදිතබ්බා. තං ධම්මං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තස්මිං ධම්මෙ පහෙදගතං ඤාණං ධම්මපට්ඨසම්භිදා.

තත්ථ ධම්මනිරුත්තාහිලාපෙ ඤාණන්ති තස්මිං අත්ථෙ ච ධම්මෙ ච යා සභාවනිරුත්ති, තස්සා අහිලාපෙ තං සභාවනිරුත්තිං සද්දං ආරම්මණං කත්වා පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තස්මිං සභාවනිරුත්තාහිලාපෙ පහෙදගතං ඤාණං නිරුත්තිපට්ඨසම්භිදා. ඵවමයං නිරුත්තිපට්ඨසම්භිදා සද්දාරම්මණා නාම ජාතා, න පඤ්ඤත්තිආරම්මණා. කස්මා? යස්මා සද්දං සුත්වා “අයං සභාවනිරුත්ති, අයං න සභාවනිරුත්ති”ති ජානන්ති. පට්ඨසම්භිදාප්පත්තො හි “එස්සො”ති වුත්තෙ “අයං සභාවනිරුත්ති”ති ජානාති, “එස්සා”ති වා “එස්ස”න්ති වා වුත්තෙ පන “අයං න සභාවනිරුත්ති”ති ජානාති. වෙදනාදීසුපි එසෙව නයො. අඤ්ඤං පනෙස නාමආබ්‍යාතඋපසග්ගබ්‍යඤ්ජනසද්දං ජානාති න ජානාතීති? යදග්ගෙන සද්දං සුත්වා “අයං සභාවනිරුත්ති, අයං න සභාවනිරුත්ති”ති ජානාති, තදග්ගෙන තම්පි ජානිස්සතීති. තං පන නයිදං පට්ඨසම්භිදාකිච්චන්ති පටික්ඛිපිත්වා ඉදං වත්ථු කථිතං –

තිස්සදත්තත්ථෙරො කිර බොධිමණ්ඩෙ සුවණ්ණසලාකං ගහෙත්වා අට්ඨාරසසු භාසාසු ‘කතරභාසාය කථෙමි’ති පචාරෙසි. තං පන තෙන අත්තතො උග්ගහෙ යත්වා පචාරිතං, න පට්ඨසම්භිදාය ධීතෙන. සො හි මහාපඤ්ඤාතාය තං තං භාසං කථාපෙත්වා කථාපෙත්වා උග්ගණ්හි; තතො උග්ගහෙ යත්වා එවං පචාරෙසි.

භාසං නාම සත්තා උග්ගණ්හන්තීති වත්වා ව පනෙත්ථ ඉදං කථිතං.
මාතෘපිතරො හි දහරකාලෙ කුමාරකෙ මඤ්චෙ වා පියෙ වා නිපජ්ජාපෙත්වා තං තං
කථයමානා තානි තානි කිච්චානි කරොන්ති. දාරකා තෙසං තං තං භාසං
වචන්ටාපෙන්නි – ඉමිනා ඉදං චුත්තං, ඉමිනා ඉදං චුත්තන්ති. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ
කාලෙ සබ්බම්පි භාසං ජානන්ති. මාතා දමිළි, පිතා අන්ධකො. තෙසං ජාතො
දාරකො සචෙ මාතුකථං පයමං සුණාති, දමිළභාසං භාසිස්සති; සචෙ පිතුකථං පයමං
සුණාති, අන්ධකභාසං භාසිස්සති. උභින්නම්පි පන කථං අස්සුණන්තො මාගධභාසං
භාසිස්සති.

යොපි අගාමකෙ මහාරඤ්ඤෙ නිබ්බත්තො, තත්ථ අඤ්ඤො කථෙන්නො නාම
නත්ථි, සොපි අත්තනො ධම්මතාය වචනං සමුට්ඨාපෙන්නො මාගධභාසමෙව
භාසිස්සති. නිරයෙ, තිරච්ඡානයොනියං, පෙත්තිවිසයෙ, මනුස්සලොකෙ,
දෙවලොකෙති සබ්බත්ථ මාගධභාසාව උස්සන්තා. තත්ථ සෙසා
ඔට්ටකිරාතඅන්ධකයොනකදමිළභාසාදිකා අට්ඨාරස භාසා පරිවත්තන්ති.
අයමෙවෙකා යථාභූච්චබ්‍රහ්මචොභාරඅරියචොභාරසඬ්ඛාතා මාගධභාසා න
පරිවත්තති. සම්මාසබ්බද්ධොපි තෙපිටකං බුද්ධවචනං තන්ති. ආරොපෙන්නො
මාගධභාසාය එව ආරොපෙසි. කස්මා? එවඤ්ඤි අත්ථං ආහරිතුං සුඛං හොති.
මාගධභාසාය හි තන්ති. ආරුළුභස්ස බුද්ධවචනස්ස පටිසම්භිදාජපත්තානං
සොතපථාගමනමෙව පපඤ්චො; සොතෙ පන සඬ්ඝට්ටිතමත්තෙයෙව නයසතෙන
නයසභස්සෙන අත්ථො උපට්ඨාති. අඤ්ඤාය පන භාසාය තන්ති. ආරුළුභං
පොථෙත්වා පොථෙත්වා උග්ගහෙතබ්බං හොති. බහුම්පි උග්ගහෙත්වා පන
පුපුජ්ජනස්ස පටිසම්භිදාජපත්ති නාම නත්ථි. අරියසාවකො නො පටිසම්භිදාජපතො
නාම නත්ථි.

ඤාණෙසු ඤාණන්ති සබ්බත්ථකඤාණං ආරම්මණං කත්වා ඤාණං
පච්චචෙක්ඛන්තස්ස පහෙදගතං ඤාණං පටිභානපටිසම්භිදාති. ඉමා පන චතස්සොපි
පටිසම්භිදා ද්වීසු යානෙසු පහෙදං ගච්ඡන්ති, පඤ්චහි කාරණෙහි විසදා හොන්තීති
වෙදිතබ්බා. කතමෙසු ද්වීසු? සෙක්ඛභූමියඤ්ච අසෙක්ඛභූමියඤ්ච. තත්ථ
සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරස්ස මහාකස්සපත්ථෙරස්ස
මහාකච්චායනත්ථෙරස්ස මහාකොට්ඨිකත්ථෙරස්සාති අසීතියාපි මහාථෙරානං
පටිසම්භිදා අසෙක්ඛභූමියං පහෙදං ගතා. ආනන්දත්ථෙරස්ස චිත්තස්ස ගහපතීනො
ධම්මිකස්ස උපාසකස්ස උපාලිස්ස ගහපතීනො බුජ්ජුත්තරාය උපාසිකායාති
එවමාදීනං පටිසම්භිදා සෙක්ඛභූමියං පහෙදං ගතාති ඉමාසු ද්වීසු භූමීසු පහෙදං
ගච්ඡන්ති.

කතමෙහි පඤ්චහි කාරණෙහි පටිසම්භිදා විසදා හොන්තීති? අධිගමෙන,
පරියත්තියා, සවනෙන, පරිපුච්ඡාය, පුබ්බයොගෙනාති. තත්ථ ‘අධිගමො’ නාම
අරහත්තං. තඤ්ඤි පත්තස්ස පටිසම්භිදා විසදා හොන්ති. ‘පරියත්ති’ නාම බුද්ධවචනං.
තඤ්ඤි උග්ගණ්හන්තස්ස පටිසම්භිදා විසදා හොන්ති. ‘සවනං’ නාම ධම්මස්සවනං.
සක්කච්චඤ්ඤි ධම්මං සුණන්තස්ස පටිසම්භිදා විසදා හොන්ති. ‘පරිපුච්ඡා’ නාම

අට්ඨකථා. උග්ගහිතපාළියා අත්ථං කථෙත්තස්ස හි පටිසම්භිදා විසදා හොත්ති. ‘පුබ්බයොගො’ නාම පුබ්බයොගාවචරතා, අතීතභවෙ භරණපච්චාභරණනායෙන පරිග්ගහිතකම්මට්ඨානතා; පුබ්බයොගාවචරස්ස හි පටිසම්භිදා විසදා හොත්ති. තත්ථ අරහත්තප්පත්තියා පුනබ්බසුකුටුම්භිකපුත්තස්ස තිස්සත්ථෙරස්ස පටිසම්භිදා විසදා අහෙසුං. සො කිර තම්බපණ්ණිදීපෙ බුද්ධවචනං උග්ගණ්හිත්වා පරතීරං ගන්ත්වා යොනකධම්මරක්ඛිතත්ථෙරස්ස සන්තිකෙ බුද්ධවචනං උග්ගණ්හිත්වා ආගච්ඡන්තො නාවං අභිරුහනතිත්ථෙ ඵකස්මිං පදෙ උප්පන්නකඩ්ඛො යොජනසතග්ගං නිවත්තිත්වා ආවරියස්ස සන්තිකං ගච්ඡන්තො අන්තරාමග්ගෙ ඵකස්ස කුටුම්භිකස්ස පඤ්භං කථෙසි. සො පසිදිත්වා සතසහස්සග්ගසනිකං කම්බලං අදාසි. සොපි තං ආහරිත්වා ආවරියස්ස අදාසි. ථෙරො වාසියා කොට්ටෙන්වා නිසිදනට්ඨානෙ පරිහණ්ඩං කාරෙසි. කිමත්ථායාති? පච්ඡමාය ජනතාය අනුග්ගහත්ථායාති. ඵචං කිරස්ස අහොසි – ‘අම්භාකං ගතමග්ගං ආවජ්ජෙත්වා අනාගතෙ සබ්බමචාරිනො පටිපත්තිං පුරෙතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්ති’ ති. තිස්සත්ථෙරොපි ආවරියස්ස සන්තිකෙ කඩ්ඛං ඡන්දිත්වා ජම්බුකොලපට්ටනෙ ඔරුය්භ වෙතියඩ්ගණං සම්මජ්ජනවෙලාය වාලිකවිහාරං පත්වා සම්මජ්ජී. තස්ස සම්මජ්ජීතට්ඨානං දිස්වා ‘ඉදං චිතරාගස්ස හික්ඛුනො සම්මට්ඨට්ඨාන’ න්ති ථෙරස්ස විමංසනත්ථාය පඤ්භං පුච්ඡිංසු. ථෙරො පටිසම්භිදාප්පත්තතාය පුච්ඡිතපුච්ඡිතෙ පඤ්භෙ කථෙසිති.

පරියත්තියා පන තිස්සදත්තත්ථෙරස්ස වෙච නාගසෙනත්ථෙරස්ස ච පටිසම්භිදා විසදා අහෙසුං. සක්කච්චධම්මසවනෙන සුධම්මසාමණෙරස්ස පටිසම්භිදා විසදා අහෙසුං. සො කිර තලඬගරවාසී ධම්මදින්නත්ථෙරස්ස භාගිනෙයොා බුරග්ගෙයෙව අරහත්තං පත්තො මාතුලත්ථෙරස්ස ධම්මවිනිච්ඡයට්ඨානෙ නිසිදිත්වා සුණන්තොයෙව තිණි පිටකානි පගුණානි අකාසි. උග්ගහිතපාළියා අත්ථං කථෙත්තස්ස පන තිස්සදත්තත්ථෙරස්ස ඵච පටිසම්භිදා විසදා අහෙසුං. ගතපච්චාගතවත්තං පන පුරෙත්වා යාව අනුලොමං කම්මට්ඨානං උස්සුක්කාපෙත්වා ආගතානං විසදභාවප්පත්තපටිසම්භිදානං පුබ්බයොගාවචරානං අන්තො නත්ථී.

ඵතෙසු පන කාරණෙසු පරියත්ති, සවනං, පරිපුච්ඡාති ඉමානි තිණි පහෙදස්සෙව බලවකාරණානි. පුබ්බයොගො අධිගමස්ස බලවපච්චයො, පහෙදස්ස හොති න හොතීති? හොති, න පන තථා. පරියත්තිසවනපරිපුච්ඡා හි පුබ්බෙ හොත්තු වා මා වා, පුබ්බයොගෙන පුබ්බෙ වෙච ඵතරහි ව සඬබාරසම්මසනං විනා පටිසම්භිදා නාම නත්ථී. ඉමෙ පන ද්වෙපි ඵකතො හුත්වා පටිසම්භිදා උපත්ථම්භෙත්වා විසදා කරොන්තිති.

සඬගහවාරවණ්ණනා.

2. සච්චවාරාදිවණ්ණනා

719. ඉදානි යෙ සඬගහවාරෙ පඤ්ච අත්ථා ව ධම්මා ව සඬගහිතා, තෙසං පහෙදදස්සනනායෙන පටිසම්භිදා විහජ්තුං පුන චතස්සොතිආදිනා නායෙන

පහෙදවාරො ආරද්ධො. සො
සව්වවාරහෙතුවාරධම්මවාරපච්චයාකාරවාරපරියත්තිවාරවසෙන පඤ්චවිධො. තත්ථ
පච්චයසමුප්පන්නස්ස දුක්ඛසච්චස්ස පච්චයෙන පත්තබ්බස්ස නිබ්බානස්ස ච
අත්ථභාවං, ඵලනිබ්බත්තකස්ස සමුදයස්ස නිබ්බානසම්පාපකස්ස අරියමග්ගස්ස ච
ධම්මභාවඤ්ච දස්සෙතුං ‘සව්වවාරො’ චුත්තො. යස්ස කස්සචි පන
හෙතුවඵලනිබ්බත්තකස්ස හෙතූනො ධම්මභාවං, හෙතුවඵලස්ස ච අත්ථභාවං දස්සෙතුං
‘හෙතුවාරො’ චුත්තො. තත්ථ ච හෙතුවඵලක්කමවසෙන උප්පට්ඨාපට්ඨා පඨමං
ධම්මපට්ඨසම්භිදා නිද්දිට්ඨා. යෙ පන ධම්මා තම්භා තම්භා රූපාරූපප්පහෙදා
හෙතූනො ජාතා, තෙසං අත්ථභාවං, තස්ස තස්ස ච රූපාරූපධම්මප්පහෙදස්ස
හෙතූනො ධම්මභාවං දස්සෙතුං ‘ධම්මවාරො’ චුත්තො. ජරාමරණාදීනං පන
අත්ථභාවං, ජරාමරණාදිසමුදයසංඛාතානං ජාතිආදීනඤ්ච ධම්මභාවං දස්සෙතුං
‘පච්චයාකාරවාරො’ චුත්තො. තතො පරියත්තිසංඛාතස්ස තස්ස තස්ස භාසිතස්ස
ධම්මභාවං, භාසිතසංඛාතෙන පච්චයෙන පත්තබ්බස්ස භාසිතත්ථස්ස ච අත්ථභාවං
දස්සෙතුං ‘පරියත්තිවාරො’ චුත්තො.

තත්ථ ච යස්මා භාසිතං ඤ්ඤත්වා තස්සත්ථො ඤ්ඤායති, තස්මා
භාසිතභාසිතත්ථක්කමෙන උප්පට්ඨාපට්ඨා පඨමං ධම්මපට්ඨසම්භිදා නිද්දිට්ඨා.
පරියත්තිධම්මස්ස ච පහෙදදස්සනත්ථං “තත්ථ කතමා ධම්මපට්ඨසම්භිදා” ති
පුච්ඡාපුබ්බගමො පටිනිද්දෙසවාරො චුත්තො. තත්ථ සුත්තන්තිආදීනි නචනි
අභිගෙහි නිප්පදෙසතො තත්ති ගහිතා. අයං ඉමස්ස භාසිතස්ස අත්ථො, අයං ඉමස්ස
භාසිතස්ස අත්ථොති ඉමස්මිම්පි යානෙ භාසිතවසෙන නිප්පදෙසතො තත්ති ඵව
ගහිතාති.

සුත්තන්තභාජනීයවණ්ණනා.

2. අභිධම්මභාජනීයවණ්ණනා

725. තත්ථ තිස්සො පට්ඨසම්භිදා ලොකියා. අත්ථපට්ඨසම්භිදා
ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා. සා හි නිබ්බානාරම්මණානං මග්ගඵලඤ්ඤාණානං
වසෙන ලොකුත්තරාපි භොති. අභිධම්මභාජනීයෙ කුසලාකුසලවිපාකකිරියානං
වසෙන චතුර්ථි වාරෙහි විහත්තං. තත්ථ යත්තකානි හෙට්ඨා විත්තුප්පාදකණ්ඩෙ (ධ.
ස. 1 ආදයො) කුසලවිත්තානි විහත්තානි, තෙසං සබ්බෙසම්පි වසෙන එකෙකස්මිං
විත්තනිද්දෙසෙ වතස්සො වතස්සො පට්ඨසම්භිදා විහත්තානි වෙදිතබ්බා.
අකුසලවිත්තෙසුපි එසෙව නයො. විපාකකිරියවාරෙසු විපාකකිරියානං අත්ථෙත
සංඛගහිතත්තා, ධම්මපට්ඨසම්භිදං ඡඩ්ඪෙත්වා, එකෙකස්මිං විපාකවිත්තෙ ව
කිරියවිත්තෙ ව තිස්සො තිස්සොව පට්ඨසම්භිදා විහත්තා. පාළි පන මුඛමත්තමෙව
දස්සෙත්වා සංඛිත්තා. සා හෙට්ඨා ආගතවිත්ථාරවසෙනෙව වෙදිතබ්බා.

කස්මා පන යථා කුසලාකුසලවාරෙසු “තෙසං විපාකෙ ඤ්ඤාණං
අත්ථපට්ඨසම්භිදා” ති චුත්තං, එවමිධ “යෙසං ධම්මානං ඉමෙ විපාකා, තෙසු ඤ්ඤාණං
ධම්මපට්ඨසම්භිදා” ති එවං න චුත්තන්ති? හෙට්ඨා චුත්තත්තා. යදි එවං, “තෙසං

විපාකක ඥාණං අත්ථපට්ඨමිතිදා” ති හෙට්ඨා චුත්තත්තා අයං අත්ථපට්ඨමිතිදාපි ඉධ න චත්තබ්බා සියාති? නො න චත්තබ්බා. කස්මා? හෙට්ඨා විපාකකිරියචිත්තුප්පාදවසෙන අචුත්තත්තා. කිරියවාරෙ ව “යෙසං ධම්මානං ඉමෙ කිරියා” ති වචනමෙව න යුජ්ජතීති ද්විසුපි ඉමෙසු වාරෙසු තිස්සො තිස්සොව පට්ඨමිතිදා විහත්තා.

තත්ථ යාය නිරුත්තියා තෙසං ධම්මානං පඤ්ඤත්ති හොතීති යාය නිරුත්තියා තෙසං එස්සො හොතීතිආදිනා නයෙන චුත්තානං ධම්මානං “අයං එස්සො, අයං වෙදනා” ති එවං පඤ්ඤත්ති හොති. තත්ථ ධම්මනිරුත්තාභිලාපෙ ඥාණන්ති තස්මිං අත්ථෙ ධම්මෙ ව පවත්තමානාය තස්සා ධම්මනිරුත්තියා සභාවපඤ්ඤත්තියා අභිලාපෙ ඥාණං. අභිලාපසද්දං ආරම්මණං කත්වා උප්පන්නඥාණමෙව ඉධාපි කථිතං. යෙන ඥාණෙනාති යෙන පටිභානපට්ඨමිතිදාඥාණෙන. තානි ඥාණානි ජානාතීති ඉතරානි තිණි පට්ඨමිතිදාඥාණානි ජානාති.

ඉදානි යථා යං ඥාණං තානි ඥාණානි ජානාති, තථා තස්ස තෙසු පවත්ති. දස්සෙතුං ඉමානි ඥාණානි ඉදමත්ථජොතකානීති චුත්තං. තත්ථ ඉදමත්ථජොතකානීති ඉමස්ස අත්ථස්ස ජොතකානි පකාසකානි; ඉමං නාම අත්ථං ජොතෙත්ති පකාසෙත්ති පරිච්ඡින්නත්තිති අත්ථො. ඉති ඥාණෙසු ඥාණන්ති ඉමිනා ආකාරෙන පවත්තං තිසු ඥාණෙසු ඥාණං පටිභානපට්ඨමිතිදා නාම.

තත්ථ කිඤ්චාපි අයං පටිභානපට්ඨමිතිදා ‘ඉමිස්සා ඉදං කිච්චං, ඉමිස්සා ඉදං කිච්ච’න්ති ඉතරාසං පට්ඨමිතිදානං කිච්චං ජානාති, සයං පන තාසං කිච්චං කාතුං න සක්කොති, බහුස්සුතධම්මකථිකො විය අප්පස්සුතධම්මකථිකස්ස. ද්වෙ කිර භික්ඛු. එකො බහුස්සුතො, එකො අප්පස්සුතො. තෙ එකතොව එකං ධම්මකථාමග්ගං උග්ගණ්හිංසු. තත්ථ අප්පස්සුතො සරසම්පන්නො අහොසි, ඉතරො මන්දස්සරො. තෙසු අප්පස්සුතො ගතගතට්ඨානෙ අත්තනො සරසම්පත්තියා සකලපරිසං බොහෙත්වා ධම්මං කථෙසි. ධම්මං සුණමානා හට්ඨතුට්ඨමානසා හුත්වා – ‘යථා එස ධම්මං කථෙසි, එකො තිපිටකධරො මඤ්ඤෙ භවිස්සතී’ ති වදන්ති. බහුස්සුතභික්ඛු පන – ‘ධම්මසවනෙ ජානිස්සථ අයං තිපිටකධරො වා නො වා’ ති ආහ. සො කිඤ්චාපි එවමාහ, යථා පන සකලපරිසං බොහෙත්වා ධම්මං කථෙතුං සක්කොති, එවමස්ස කථනසමත්ථතා නත්ථී. තත්ථ කිඤ්චාපි පටිභානපට්ඨමිතිදා, බහුස්සුතො විය අප්පස්සුතස්ස, ඉතරාසං කිච්චං ජානාති, සයං පන තං කිච්චං කාතුං න සක්කොතීති වෙදිතබ්බං. සෙසං උත්තානත්ථමෙව.

746. එවං කුසලචිත්තුප්පාදාදිවසෙන පට්ඨමිතිදා විහජිත්වා ඉදානි තාසං උප්පත්තිට්ඨානභූතං ඛේත්තං දස්සෙතුං පුන චතස්සො පට්ඨමිතිදාතිආදිමාහ. තත්ථ තිස්සො පට්ඨමිතිදා කාමාවචරකුසලතො චතුසු ඥාණසම්පයුත්තෙසු චිත්තුප්පාදෙසුති ඉදං සෙක්ඛානං වසෙන චුත්තං. තෙසඤ්ඤිපි ධම්මපච්චවෙක්ඛණකාලෙ හෙට්ඨා චුත්තං පඤ්චප්පකාරං ධම්මං ආරම්මණං කත්වා චතුසු ඥාණසම්පයුත්තකුසලචිත්තෙසු ධම්මපට්ඨමිතිදා උප්පජ්ජති. තථා

නිරුත්තිපච්චවෙක්ඛණකාලෙ සද්දං ආරම්මණං කත්වා නිරුත්තිපට්ඨමිහිදා; ඤාණං පච්චවෙක්ඛණකාලෙ සබ්බත්ථකඤාණං ආරම්මණං කත්වා පටිභානපට්ඨමිහිදාති.

කිරියතො චතුසුති ඉදං පන අසෙක්ඛානං වසෙන චුත්තං. තෙසඤ්භි ධම්මං පච්චවෙක්ඛණකාලෙ හෙට්ඨා චුත්තං පඤ්චප්පකාරං ධම්මං ආරම්මණං කත්වා චතුසු ඤාණසම්පයුත්තකිරියචිත්තෙසු ධම්මපට්ඨමිහිදා උප්පජ්ජති. තථා නිරුත්තිපච්චවෙක්ඛණකාලෙ සද්දං ආරම්මණං කත්වා නිරුත්තිපට්ඨමිහිදා; ඤාණං පච්චවෙක්ඛණකාලෙ සබ්බත්ථකඤාණං ආරම්මණං කත්වා පටිභානපට්ඨමිහිදාති.

අත්ථපට්ඨමිහිදා එතෙසු වෙච උප්පජ්ජතීති ඉදං පන සෙක්ඛාසෙක්ඛානං වසෙන චුත්තං. තථා හි සෙක්ඛානං අත්ථපච්චවෙක්ඛණකාලෙ හෙට්ඨා චුත්තප්පහෙදං අත්ථං ආරම්මණං කත්වා චතුසු ඤාණසම්පයුත්තකුසලචිත්තෙසු අයං උප්පජ්ජති, මග්ගඵලකාලෙ ච මග්ගඵලෙසු. අසෙක්ඛස්ස පන අත්ථං පච්චවෙක්ඛණකාලෙ හෙට්ඨා චුත්තප්පහෙදමෙව අත්ථං ආරම්මණං කත්වා චතුසු ඤාණසම්පයුත්තකිරියචිත්තෙසු උප්පජ්ජති, ඵලකාලෙ ච උපරිමෙ සාමඤ්ඤඵලෙති. එවමෙනා සෙක්ඛාසෙක්ඛානං උප්පජ්ජමානා ඉමාසු භූමීසු උප්පජ්ජන්තීති භූමිදස්සනත්ථං අයං නයො දස්සිතොති.

අභිධම්මභාෂනීයවණ්ණනා.

3. පඤ්භාපුච්ඡකවණ්ණනා

747. පඤ්භාපුච්ඡකෙ පාළිඅනුසාරෙනෙව චතුත්තං පට්ඨමිහිදානං කුසලාදිභාවො වෙදිතබ්බො. ආරම්මණත්තිකෙසු පන නිරුත්තිපට්ඨමිහිදා සද්දමෙව ආරම්මණං කරොතීති පරිත්තාරම්මණා. අත්ථපට්ඨමිහිදා කාමාවචරවිපාකකිරියසඬ්ඛාතඤ්චෙව පච්චයසමුප්පන්නඤ්ච අත්ථං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස පරිත්තාරම්මණා; චුත්තප්පහෙදමෙව රූපාවචරාරූපාවචරං අත්ථං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස මහග්ගතාරම්මණා; ලොකුත්තරවිපාකත්ථඤ්චෙව පරමත්ථඤ්ච නිබ්බානං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස අප්පමාණාරම්මණා. ධම්මපට්ඨමිහිදා කාමාවචරං කුසලධම්මං අකුසලධම්මං පච්චයධම්මඤ්ච පච්චවෙක්ඛන්තස්ස පරිත්තාරම්මණා; රූපාවචරාරූපාවචරං කුසලං ධම්මං පච්චයධම්මඤ්ච පච්චවෙක්ඛන්තස්ස මහග්ගතාරම්මණා; ලොකුත්තරං කුසලං ධම්මං පච්චයධම්මඤ්ච පච්චවෙක්ඛන්තස්ස අප්පමාණාරම්මණා. පටිභානපට්ඨමිහිදා කාමාවචරකුසලවිපාකකිරියඤාණානි පච්චවෙක්ඛන්තස්ස පරිත්තාරම්මණා; රූපාවචරාරූපාවචරානි කුසලවිපාකකිරියඤාණානි පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තෙසං ආරම්මණානි විජානන්තස්ස මහග්ගතාරම්මණා; ලොකුත්තරානි කුසලවිපාකඤාණානි පච්චවෙක්ඛන්තස්ස අප්පමාණාරම්මණා.

අත්ථපට්ඨමිහිදා සහජාතහෙතුචසෙන සියා මග්ගහෙතුකා, වීරියජෙට්ඨිකාය මග්ගභාවනාය සියා මග්ගාධිපති, ඡන්දචිත්තජෙට්ඨිකාය නවත්තබ්බා, ඵලකාලෙපි නවත්තබ්බා එව. ධම්මපට්ඨමිහිදා මග්ගං පච්චවෙක්ඛණකාලෙ මග්ගාරම්මණා,

මග්ගං ගරුං කත්වා පච්චවෙක්ඛන්තස්ස ආරම්මණාධිපතිවසෙන මග්ගාධිපති.
 පටිභානපටිසම්භිදා මග්ගඤ්ඤාණං පච්චවෙක්ඛණකාලෙ මග්ගාරම්මණා, මග්ගං ගරුං
 කත්වා පච්චවෙක්ඛන්තස්ස මග්ගාධිපති, සෙසඤ්ඤාණං පඤ්චවෙක්ඛණකාලෙ
 නවත්තඛ්ඛාරම්මණා. නිරුත්තිපටිසම්භිදා පච්චුප්පන්නමෙව සද්දං ආරම්මණං
 කරොතීති පච්චුප්පන්නාරම්මණා.

අත්ථපටිසම්භිදා අතීතං විපාකත්ථං කිරියත්ථං පච්චයසමුප්පන්නඤ්ච
 පච්චවෙක්ඛන්තස්ස අතීතාරම්මණා, අනාගතං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස
 අනාගතාරම්මණා, පච්චුප්පන්නං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස පච්චුප්පන්නාරම්මණා,
 ලොකුත්තරං පරමත්ථං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස නවත්තඛ්ඛාරම්මණා. ධම්මපටිසම්භිදා
 අතීතං කුසලං අකුසලං පච්චයධම්මඤ්ච පච්චවෙක්ඛන්තස්ස අතීතාරම්මණා,
 අනාගතං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස අනාගතාරම්මණා, පච්චුප්පන්නං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස
 පච්චුප්පන්නාරම්මණා. පටිභානපටිසම්භිදා අතීතං කුසලඤ්ඤාණං විපාකඤ්ඤාණං
 කිරියඤ්ඤාණඤ්ච පච්චවෙක්ඛන්තස්ස අතීතාරම්මණා, අනාගතං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස
 අනාගතාරම්මණා, පච්චුප්පන්නං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස පච්චුප්පන්නාරම්මණා.

නිරුත්තිපටිසම්භිදා සද්දාරම්මණත්තා ඛනිද්ධාරම්මණා. ඉතරාසු තීසු
 අත්ථපටිසම්භිදා අප්ඤ්ඤාත්තං විපාකත්ථං කිරියත්ථං පච්චයසමුප්පන්නඤ්ච
 පච්චවෙක්ඛන්තස්ස අප්ඤ්ඤාත්තාරම්මණා, ඛනිද්ධා පච්චවෙක්ඛන්තස්ස
 ඛනිද්ධාරම්මණා, අප්ඤ්ඤාත්තඛනිද්ධා පච්චවෙක්ඛන්තස්ස අප්ඤ්ඤාත්තඛනිද්ධාරම්මණා,
 පරමත්ථං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස ඛනිද්ධාරම්මණා ඵව. ධම්මපටිසම්භිදා අප්ඤ්ඤාත්තං
 කුසලාකුසලං පච්චයධම්මං පච්චවෙක්ඛණකාලෙ අප්ඤ්ඤාත්තාරම්මණා, ඛනිද්ධා
 කුසලාකුසලං පච්චයධම්මං පච්චවෙක්ඛණකාලෙ ඛනිද්ධාරම්මණා,
 අප්ඤ්ඤාත්තඛනිද්ධා කුසලාකුසලං පච්චයධම්මං පච්චවෙක්ඛණකාලෙ
 අප්ඤ්ඤාත්තඛනිද්ධාරම්මණා. පටිභානපටිසම්භිදා අප්ඤ්ඤාත්තං කුසලවිපාකකිරියඤ්ඤාණං
 පච්චවෙක්ඛණකාලෙ අප්ඤ්ඤාත්තාරම්මණා, ඛනිද්ධා...පෙ.... අප්ඤ්ඤාත්තඛනිද්ධා
 කුසලවිපාකකිරියඤ්ඤාණං පච්චවෙක්ඛණකාලෙ අප්ඤ්ඤාත්තඛනිද්ධාරම්මණාති.

ඉධාපි තිස්සො පටිසම්භිදා ලොකියා; අත්ථපටිසම්භිදා ලොකියලොකුත්තරා.
 ඉමස්මිඤ්ඤි පටිසම්භිදාවිභඪගෙ සම්මාසම්බුද්ධෙන තයොපි නයා
 ලොකියලොකුත්තරමිස්සකත්තා ඵකපරිවජ්ජදාව කටීතා. තීසුපි හි ඵතාසු තිස්සො
 පටිසම්භිදා ලොකියා, අත්ථපටිසම්භිදා ලොකියලොකුත්තරාති. ඵවමයං
 පටිසම්භිදාවිභඪගොපි තෙපරිවට්ටං නීහරිත්වාච භාජෙත්වා දස්සිතොති.

සම්මොභවිතොදනියා විභඪගට්ඨකථාය

පටිසම්භිදාවිභඪගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

16. ඤාණවිභඪගො

1. ඵකකමාතිකාදිවණ්ණනා

751. ඉදානි තදනන්තරෙ ඤාණවිභවිගෙ එකවිධෙන ඤාණවත්ථුතිආදිනා නයෙන පයමං එකවිධාදීහි දසවිධපරියොසානෙනහි දසහි පරිච්ඡේදෙහි මාතිකං යපෙත්වා නික්ඛිත්තපදානුක්කමෙන නිද්දෙසො කතො.

තත්ථ එකවිධෙනාති එකජපකාරෙන, එකකොට්ඨාසෙන වා. ඤාණවත්ථුති එත්ථ පන ඤාණඤ්ච තං වත්ථු ව නානජපකාරානං සම්පත්තීනන්ති ඤාණවත්ථු; ඕකාසට්ඨෙන ඤාණස්ස වත්ථුතිපි ඤාණවත්ථු. ඉධ පන පුරිමෙනෙවත්ථෙන ඤාණවත්ථු වෙදිතබ්බං. තෙනෙව එකවිධපරිච්ඡේදාවසානෙ “යාථාවකවත්ථුවිභාවනා පඤ්ඤා – එවං එකවිධෙන ඤාණවත්ථු”ති වුත්තං. පඤ්ච විඤ්ඤාණාති වක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීහි පඤ්ච. න හෙතුතිආදීහි හෙට්ඨා ධම්මසඬගහට්ඨකථායං (ධ. ස. අට්ඨ. 1.6) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි. සඬබ්බෙපතො පනෙත්ථ යං වත්තබ්බං තං නිද්දෙසවාරෙ ආවි හවිස්සති. යථා චෙත්ථ, එවං දුක්ඛාතිකාදිපදෙසුපි යං වත්තබ්බං තං තත්ථෙව ආවි හවිස්සති. නික්ඛෙපපරිච්ඡේදමත්තං පනෙත්ථ එවං වෙදිතබ්බං. එත්ථ හි “න හෙතු අහෙතුකා”තිආදීහි තාව ධම්මසඬගහමාතිකාවසෙන, “අනිච්චා ජරාහිභූතා”තිආදීහි අමාතිකාවසෙනාති සඬබ්බෙපතො දුට්ඨෙහි පහෙදතො අට්ඨසත්තතියා පදෙහි එකකමාතිකා නික්ඛිත්තා.

දුක්ඛානුරූපෙහි පන පඤ්චතිංසාය දුකෙහි දුක්ඛාතිකා නික්ඛිත්තා.

තික්ඛානුරූපෙහි “චිත්තාමයා පඤ්ඤා”තිආදීහි චතුහි බාහිරත්තිකෙහි, “විපාකා පඤ්ඤා”තිආදීහි අනියම්තපඤ්ඤාවසෙන වුත්තෙහි වුද්දසහි මාතිකාතිකෙහි, විතක්කත්තිකෙ පයමපදෙන නියම්තපඤ්ඤාවසෙන වුත්තෙහි තෙරසහි, දුතියපදෙන නියම්තපඤ්ඤාවසෙන වුත්තෙහි සත්තහි, තතියපදෙන නියම්තපඤ්ඤාවසෙන වුත්තෙහි ද්වාදසහි, පීතිත්තිකෙ ව පයමපදෙන නියම්තපඤ්ඤාවසෙන වුත්තෙහි තෙරසහි, තථා දුතියපදෙන, තතියපදෙන නියම්තපඤ්ඤාවසෙන වුත්තෙහි ද්වාදසහිති අට්ඨාසිතියා තිකෙහි තික්ඛාතිකා නික්ඛිත්තා.

චතුක්කමාතිකා පන ‘කම්මස්සකතඤාණ’න්තිආදීහි එකවිසතියා චතුක්කෙහි, පඤ්චකමාතිකා ද්විහි පඤ්චකෙහි, ඡක්කමාතිකා එකෙන ඡක්කෙන, සත්තකමාතිකා ‘සත්තසත්තති ඤාණවත්ථුති’ති එවං සඬබ්බෙපතො වුත්තෙහි එකාදසහි සත්තකෙහි, අට්ඨකමාතිකා එකෙන අට්ඨකෙන, නවකමාතිකා එකෙන නවකෙන.

10. දසකමාතිකාවණ්ණනා

760. දසකමාතිකා “දස තථාගතස්ස තථාගතබ්බානී”තිආදිනා එකෙනෙව දසකෙන නික්ඛිත්තා. තත්ථ දසාති ගණනපරිච්ඡේදො. තථාගතස්සාති යථා විපස්සිආදයො පුබ්බකා ඉසයො ආගතා තථා ආගතස්ස; යථා ව තෙ ගතා තථා ගතස්ස. තථාගතබ්බානීති අඤ්ඤෙහි අසාධාරණානි තථාගතස්සෙව බ්බානි; යථා වා පුබ්බබ්බද්ධානං බ්බානි පුඤ්ඤස්සයසම්පත්තියා ආගතානි තථා ආගතබ්බානීතිපි

අත්පො. තත්ප දුට්ඨං තථාගතස්ස බලං - කායබලඤ්ච ඤාණබලඤ්ච. තෙසු කායබලං හත්ථිකුලානුසාරෙනෙව වෙදිතබ්බං. චුත්තඤ්ඤෙනං පොරාණෙනි -

කාලාවකඤ්ච ගඬගෙයාං, පණ්ඩරං තම්බපිඬගලං;
ගන්ධම්බගලභෙමඤ්ච, උපොසථජද්දන්තිමෙ දසාති. -

ඉමානි හි දස හත්ථිකුලානි.

තත්ප ‘කාලාවක’න්ති පකතිහත්ථිකුලං දට්ඨබ්බං. යං දසන්තං පුරිසානං කායබලං තං එකස්ස කාලාවකහත්ථිනො. යං දසන්තං කාලාවකානං බලං තං එකස්ස ගඬගෙයස්ස. යං දසන්තං ගඬගෙයානං තං එකස්ස පණ්ඩරස්ස. යං දසන්තං පණ්ඩරානං තං එකස්ස තම්බස්ස. යං දසන්තං තම්බානං තං එකස්ස පිඬගලස්ස. යං දසන්තං පිඬගලානං තං එකස්ස ගන්ධහත්ථිනො. යං දසන්තං ගන්ධහත්ථිනං තං එකස්ස මඬගලස්ස. යං දසන්තං මඬගලානං තං එකස්ස භෙමවතස්ස. යං දසන්තං භෙමවතානං තං එකස්ස උපොසථස්ස. යං දසන්තං උපොසථානං තං එකස්ස ජද්දන්තස්ස. යං දසන්තං ජද්දන්තානං තං එකස්ස තථාගතස්ස. නාරායනසඬ්ඛාතබලන්තිපි ඉදමෙව චුච්චති. තදෙනං පකතිහත්ථිනං ගණනාය හත්ථිකොට්ඨහස්සානං, පුරිසගණනාය දසන්තං පුරිසකොට්ඨහස්සානං බලං භොති. ඉදං තාව තථාගතස්ස කායබලං.

ඤාණබලං පන ඉධ තාව පාළියං ආගතමෙව දසබලඤාණං. මහාසීහනාදෙ (ම. නි. 1.146 ආදයො) දසබලඤාණං, චතුර්වේසාරජ්ජඤාණං, අට්ඨසු පරිසාසු අකම්පනඤාණං, චතුර්වේසාරජ්ජඤාණං, පඤ්චගතිපරිච්ඡේදකඤාණං, සංයුත්තකෙ (සං. නි. 2.33-34) ආගතානි තෙසත්තති ඤාණානි, සත්තසත්තති ඤාණානිති එවං අඤ්ඤානිපි අනෙකානි ඤාණසහස්සානි - එතං ඤාණබලං නාම. ඉධාපි ඤාණබලමෙව අධිජ්ජෙනං ඤාණඤ්ඤි අකම්පියට්ඨෙන උපත්ථම්භකට්ඨෙන ච බලන්ති චුත්තං.

යෙහි බලෙහි සමන්තාගතොති යෙහි දසහි ඤාණබලෙහි උපෙතො සමුපෙතො. ආසහං යානන්ති සෙට්ඨට්ඨානං උත්තමට්ඨානං; ආසහා වා පුබ්බබ්බද්ධා, තෙසං යානන්ති අත්පො. අපි ච ගවසතජෙට්ඨකො උසහො, ගවසහස්සජෙට්ඨකො වසහො; වජ්ජතජෙට්ඨකො වා උසහො, වජ්ජහස්සජෙට්ඨකො වසහො; සබ්බගවසෙට්ඨො සබ්බපරිස්සයසහො සෙතො පාසාදිකො මහාභාරවහො අසනිසතසද්දෙහිපි අකම්පනීයො නිසහො. සො ඉධ උසහොති අධිජ්ජෙනො. ඉදම්පි හි තස්ස පරියායවචනං. උසහස්ස ඉදන්ති ආසහං. යානන්ති චතුහි පාදෙහි පථවි. උජ්ජිලෙත්වා අවලට්ඨානං. ඉදං පන ආසහං වියාති ආසහං. යටෙව හි නිසහසඬ්ඛාතො උසහො උසහබලෙන සමන්තාගතො චතුහි පාදෙහි පථවි. උජ්ජිලෙත්වා අවලට්ඨානෙන තිට්ඨති, එවං තථාගතොපි දසහි තථාගතබලෙහි සමන්තාගතො චතුහි වේසාරජ්ජපාදෙහි අට්ඨපරිසපථවි. උජ්ජිලෙත්වා සදෙවකෙ ලොකෙ කෙනවි පච්චත්ථිකෙන පච්චාමිත්තෙන අකම්පියො අවලට්ඨානෙන

තිට්ඨති. එවං තිට්ඨමානො ව තං ආසහං යානං පටිජානාති, උපගච්ඡති, න පච්චක්ඛාති, අත්තති ආරොපෙති. තෙන චුත්තං “ආසහං යානං පටිජානාති” ති.

පරිසාසුති අට්ඨසු පරිසාසු. සීහනාදං නදතීති සෙට්ඨනාදං අභිතනාදං නදති, සීහනාදසදිසං වා නාදං නදති. අයමත්ථො සීහනාදසුත්තෙන දීපෙනබ්බො. යථා වා සීහො සහනතො ව හනනතො ව සීහොති චුච්චති, එවං තථාගතො ලොකධම්මානං සහනතො පරප්පවාදානඤ්ච හනනතො සීහොති චුච්චති. එවං චුත්තස්ස සීහස්ස නාදං සීහනාදං. තත්ථ යථා සීහො සීහබ්බො සමන්තාගතො සබ්බත්ථ විසාරදො විගතලොමහංසො සීහනාදං නදති, එවං තථාගතසීහොපි තථාගතබ්බො සමන්තාගතො අට්ඨසු පරිසාසු විසාරදො විගතලොමහංසො “ඉති රූප” ත්තිආදිනා නයෙන නානාවිධදෙසනාවිලාසසම්පන්නං සීහනාදං නදති. තෙන චුත්තං “පරිසාසු සීහනාදං නදති” ති.

බ්‍රහ්මවක්කං පචත්තෙතීති එත්ථ බ්‍රහ්මන්ති සෙට්ඨං උත්තමං විසුද්ධං.
වක්කසද්දො ව පනායං –

සම්පත්තියං ලක්ඛණෙ ව, රථඨගෙ ඉරියාපටේ;
දානෙ රතනධම්මුර, වක්කාදීසු ව දිස්සති;
ධම්මවක්කෙ ඉධ මනො, තඤ්ච ද්වෙධා විභාවයෙ.

“චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, වක්කානි යෙහි සමන්තාගතානං දෙවමනුස්සාන” ත්තිආදීසු (අ. නි. 4.31) හි අයං සම්පත්තියං දිස්සති. “හෙට්ඨා පාදතලෙසු වක්කානි ජාතානී” ති (දී. නි. 2.35) එත්ථ ලක්ඛණෙ. “චක්කංව වහතො පද” ත්ති (ධ. ප. 1) එත්ථ රථඨගෙ. “චතුර්වක්කං නවද්වාර” ත්ති (සං. නි. 1.29) එත්ථ ඉරියාපටේ. “දදං භුඤ්ජ මා ව පමාදො, වක්කං පචත්තය සබ්බපාණීන” ත්ති (ජා. 1.7.149) එත්ථ දානෙ. “දිබ්බං වක්කරතනං පාතුරහොසී” ති එත්ථ රතනවක්කෙ. “මයා පචත්තීතං වක්ක” ත්ති (සු. නි. 562) එත්ථ ධම්මවක්කෙ. “ඉච්ඡාහතස්ස පොසස්ස වක්කං හමති මත්ථකෙ” ති (ජා. 1.1.104; 1.5.103) එත්ථ උරවක්කෙ. “බුරපරියන්තෙන වෙපි වක්කෙනා” ති (දී. නි. 1.166) එත්ථ පහරණවක්කෙ. “අසනිවිච්ඡක්ක” ත්ති (දී. නි. 3.61; සං. නි. 2.162) එත්ථ අසනිමණ්ඩලෙ. ඉධ පනායං ධම්මවක්කෙ මනො.

තං පන ධම්මවක්කං දුට්ඨං හොති – පටිච්චෙධඤ්ඤාණඤ්ච දෙසනාඤ්ඤාණඤ්ච. තත්ථ පඤ්ඤාපභාවිතං අත්තනො අරියඵලාවහං පටිච්චෙධඤ්ඤාණං; කරුණාපභාවිතං සාවකානං අරියඵලාවහං දෙසනාඤ්ඤාණං. තත්ථ පටිච්චෙධඤ්ඤාණං උප්පජ්ජමානං උප්පන්නන්ති දුට්ඨං. තඤ්ච අභිනික්ඛමනතො යාව අරහත්තමග්ගා උප්පජ්ජමානං, ඵලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාම; තුස්සිතභවනතො වා යාව මහාබොධිපල්ලඨකෙ අරහත්තමග්ගා උප්පජ්ජමානං, ඵලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාම; දීපඨකරඛාකරණතො පට්ඨාය වා යාව අරහත්තමග්ගා උප්පජ්ජමානං, ඵලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාම. දෙසනාඤ්ඤාණම්පි පචත්තමානං පචත්තන්ති දුට්ඨං. තඤ්ච යාව

අඤ්ඤාකොණ්ඩඤ්ඤස්ස සොනාපත්තිමග්ගා පවත්තමානං, ඵලක්ඛණෙ පවත්තං නාම. තෙසු පටිවේධඤාණං ලොකුත්තරං, දෙසනාඤාණං ලොකියං. උභයමිපි පනෙතං අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං බුද්ධානංයෙව ඔරසඤාණං.

ඉදානි යෙහි දසහි බලෙහි සමන්තාගතො තථාගතො ආසහං යානං පටිජානාති, යානි ආදිතොව “දස තථාගතස්ස තථාගතබලානි” ති නික්ඛිත්තානි, තානි විත්ථාරතො දස්සෙතුං කතමානි දස? ඉධ තථාගතො යානඤ්ච යානතොතිආදිමාහ. තත්ථ යානඤ්ච යානතොති කාරණඤ්ච කාරණතො. කාරණඤ්ච යස්මා තත්ථ ඵලං තිට්ඨති තදායත්තචුත්තිතාය උප්පජ්ජති වෙව පවත්තති ච, තස්මා යානන්ති වුව්වති. තං භගවා “යෙ යෙ ධම්මා යෙසං යෙසං ධම්මානං හෙතු පච්චයා උප්පාදාය තං තං යාන”න්ති ච ‘යෙ යෙ ධම්මා යෙසං යෙසං ධම්මානං න හෙතු න පච්චයා උප්පාදාය තං තං අට්ඨාන’න්ති ච පජානන්තො යානඤ්ච යානතො අට්ඨානඤ්ච අට්ඨානතො යථාභූතං පජානාති. යම්පිති යෙන ඤාණෙන. ඉදම්පි තථාගතස්සාති ඉදම්පි යානාට්ඨානඤාණං තථාගතස්ස තථාගතබලං නාම භොතීති අත්ථො. ඵවං සබ්බපදෙසු යොජනා වෙදිතබ්බා.

කම්මසමාදානානන්ති සමාදිශිත්වා කතානං කුසලාකුසලකම්මානං; කම්මමෙව වා කම්මසමාදානං. යානසො හෙතුසොති පච්චයතො වෙව හෙතුතො ච. තත්ථ ගතිඋපධිකාලපයොගා විපාකස්ස යානං, කම්මං හෙතු.

සබ්බත්ථ ගාමිනීන්ති සබ්බගතිගාමිනීඤ්ච අගතිගාමිනීඤ්ච. පටිපදන්ති මග්ගං. යථාභූතං පජානාතීති බහුසුපි මනුස්සෙසු එකමෙව පාණං සාතෙන්තෙසු ‘ඉමස්ස චෙතනා නිරයගාමීනී භවිස්සති, ඉමස්ස නිරව්ඡානයොනිගාමීනී’ ති ඉමිනා නයෙන එකචත්ථුස්මිම්පි කුසලාකුසලචෙතනාසඬ්ඛාතානං පටිපත්තීනං අවිපරිතතො සභාවං පජානාති.

අනෙකධාතුන්ති චක්ඛුධාතුආදීහි කාමධාතුආදීහි වා ධාතුහි බහුධාතුං. නානාධාතුන්ති තාසංයෙව ධාතුනං විලක්ඛණතාය නානස්පකාරධාතුං. ලොකන්ති ඛන්ධායතනධාතුලොකං. යථාභූතං පජානාතීති තාසං තාසං ධාතුනං අවිපරිතතො සභාවං පටිවිජ්ඣති.

නානාධිමුත්තිකතන්ති භීනාදීහි අධිමුත්තිහි නානාධිමුත්තිකභාවං.

පරසත්තානන්ති පධානසත්තානං. පරපුග්ගලානන්ති තතො පරෙසං භීතසත්තානං; එකත්ථමෙව වා එතං පදද්වයං චෙනෙයාවසෙන පන ද්වේධා වුත්තං. ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තන්ති සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං පරභාවඤ්ච අපරභාවඤ්ච වුඩ්ඪිඤ්ච භානිඤ්චාති අත්ථො.

ඤානවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තීනන්ති පට්ඨාදීනං චතුත්තං ඤානානං, “රූපී රූපානි පස්සති” තිආදීනං අට්ඨන්තං විමොක්ඛානං, සවිතක්කසව්වාරාදීනං තිණ්ණං සමාධීනං, පට්ඨමජ්ඣානසමාපත්තිආදීනඤ්ච නවන්තං අනුපුබ්බසමාපත්තීනං.

සංකිලෙසන්නි භානභාගියධම්මං. වොදානන්නි විසෙසභාගියධම්මං. වුට්ඨානන්නි යෙන කාරණෙන ක්කානාදිහි වුට්ඨහන්නි, තං කාරණං.

පුබ්බෙනිවාසානුස්සතින්නි පුබ්බෙ නිවුත්ථක්ඛන්ධානුස්සරණං.

වුතුපපාතන්නි වුතිඤ්ච උපපාතඤ්ච.

ආසවානං ඛයන්නි කාමාසවාදීනං ඛයසඬ්ඛානං ආසවනිරොධං නිබ්බානං.

ඉමානීති යානි හෙට්ඨා “දස තථාගතස්ස තථාගතබලානී”ති අවොච, ඉමානි තානීති අප්පනං කරොතීති. එවමෙත්ථ අනුපුබ්බපදවණ්ණනං ඤත්වා ඉදානි යස්මා තථාගතො පඨමංයෙව යානාට්ඨානඤාණෙන වෙනෙයාසන්නානං ආසවක්ඛයාධිගමස්ස වෙච අනධිගමස්ස ච යානාට්ඨානභූතං කිලෙසාවරණාභාවං පස්සති, ලොකියසම්මාදිට්ඨිඨානදස්සනතො නියතමිච්ඡාදිට්ඨිඨානාභාවදස්සනතො ච. අථ නෙසං කම්මවිපාකඤාණෙන විපාකාවරණාභාවං පස්සති, තිහෙතුකපටිසන්ධිදස්සනතො. සබ්බත්ථගාමිනීපටිපදාඤාණෙන කම්මාවරණාභාවං පස්සති, ආනන්තරියකම්මාභාවදස්සනතො. එවං අනාවරණානං අනෙකධාතුනානාධාතුඤාණෙන අනුකූලධම්මදෙසනත්ථං වරියාවිසෙසං පස්සති, ධාතුචෙමත්තදස්සනතො. අථ නෙසං නානාධිමුත්තිකතාඤාණෙන අධිමුත්තිං පස්සති, පයොගං අනාදිශිත්වාපි අධිමුත්තිවසෙන ධම්මදෙසනත්ථං. අථෙචං දිට්ඨාධිමුත්තීනං යථාසත්ති යථාබලං ධම්මං දෙසෙතුං. ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණෙන ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තං පස්සති, සද්ධාදීනං තික්ඛමුදුභාවදස්සනතො. එවං පරිඤ්ඤානින්ද්‍රියපරොපරියත්තාපි පනෙනෙ සචෙ දුරෙ හොන්නි, අථ ක්කානාදිපරිඤ්ඤාණෙන ක්කානාදීසු වසිභූතත්තා ඉද්ධිවිසෙසෙන ඛිජ්ජං උපගච්ඡති. උපගන්ත්වා ච නෙසං පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණෙන පුබ්බජාතිභාවනං, දිබ්බවක්ඛානුභාවතො පත්තබ්බෙන වෙනොපරියඤාණෙන සම්පත්තිවිත්තවිසෙසං පස්සන්තො ආසවක්ඛයඤාණානුභාවෙන ආසවක්ඛයගාමිනියා පටිපදාය විගතසම්මොහත්තා ආසවක්ඛයාය ධම්මං දෙසෙති. තස්මා ඉමිනා අනුක්කමෙන ඉමානි දසබලානි වුත්තානීති වෙදිතබ්බානි. අයං තාව මාතිකාය අත්ථවණ්ණනා.

(1.) එකකනිද්දෙසවණ්ණනා

761. ඉදානි යථානික්ඛිත්තාය මාතිකාය “පඤ්චවිඤ්ඤාණා න හෙතුමෙවා”තිආදීනා නයෙන ආරද්ධෙ නිද්දෙසවාරෙ න හෙතුමෙවාති සාධාරණහෙතුපටික්ඛෙපනිද්දෙසො. තත්ථ “හෙතුහෙතු, පච්චයහෙතු, උත්තමහෙතු, සාධාරණහෙතූති චතුබ්බිධො හෙතු”තිආදීනා නයෙන යං වත්තබ්බං සියා, තං සබ්බං රූපකණ්ඨෙ “සබ්බං රූපං න හෙතුමෙවා”තිආදීනං අත්ථවණ්ණනායං (ධ. ස. අට්ඨ. 594) වුත්තමෙව. අහෙතුකමෙවාතිආදීසු බ්‍යාඤ්ජනසන්ධිවසෙන මකාරො වෙදිතබ්බො; අහෙතුකා එවාති අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. අපිච “හෙතු ධම්මා නහෙතු ධම්මා”තිආදීසු (ධ. ස.

දුකමානිකා 1) ධම්මකොට්ඨාසෙසු පඤ්චවිඤ්ඤාණානි හෙතු ධම්මානි වා සහෙතුකා ධම්මානි වා න භොන්ති. එකන්තෙන පන න හෙතුයෙව, අහෙතුකා යෙවාති ඉමානිපි නයෙනෙත්ථ සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. අබ්‍යාකතමෙවාති පදං විපාකාබ්‍යාකතවසෙන චුත්තං. සාරම්මණමෙවාති ඔලුබ්භාරම්මණවසෙන. පච්චයාරම්මණං ඔලුබ්භාරම්මණන්ති හි දුට්ඨං ආරම්මණං. ඉමස්මිං පන යානෙ ඔලුබ්භාරම්මණමෙව ධුරං, පච්චයාරම්මණමපි ලබ්භතියෙව. අවෙනසිකමෙවාති පදං චිත්තං, රූපං, නිබ්බානන්ති තීසු අවෙනසිකෙසු චිත්තමෙව සන්ධාය චුත්තං. නො අපරියාපන්නමෙවාති ගතිපරියාපන්නචුතිපරියාපන්නසංසාරවට්ඨවපරියාපන්නභාවතො පරියාපන්නා එව, නො අපරියාපන්නා. ලොකතො වට්ටතො න නියයන්තිති අනියායානිකා. උප්පන්නං මනොවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤෙය්‍යමෙවාති රූපකණ්ඨෙව චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං පච්චුප්පන්නානෙව රූපාදීනි ආරබ්භ පවත්තිතො අතීතාදිවිසයං මනොවිඤ්ඤාණමපි පඤ්චවිඤ්ඤාණසොතපතිතමෙව කත්වා “උප්පන්නං ඡහි විඤ්ඤාණෙහි විඤ්ඤෙය්‍ය”න්ති (ධ. ස. 584) චුත්තං. පඤ්චවිඤ්ඤාණා පන යස්මා පච්චුප්පන්නාපි චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං ආරම්මණා න භොන්ති, මනොවිඤ්ඤාණස්සෙව භොන්ති, තස්මා “මනොවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤෙය්‍යමෙවා”ති චුත්තං. අනිච්චමෙවාති භ්‍රත්වා අභාවට්ඨෙන අනිච්චායෙව. ජරාහිභූතමෙවාති ජරාය අහිභූතත්තා ජරාහිභූතා එව.

762. උප්පන්නවත්ථුකා උප්පන්නාරම්මණානි අනාගතපටික්ඛෙපො. න හි තෙ අනාගතෙසු වත්ථාරම්මණෙසු උප්පජ්ජන්ති.

පුරෙජාතවත්ථුකා පුරෙජාතාරම්මණානි සහුප්පත්තිපටික්ඛෙපො. න හි තෙ සහුප්පන්නං වත්ථුං වා ආරම්මණං වා පටිච්ච උප්පජ්ජන්ති, සයං පන පච්ඡාජාතා භ්‍රත්වා පුරෙජාතෙසු වත්ථාරම්මණෙසු උප්පජ්ජන්ති.

අජ්ඣත්තිකවත්ථුකානි අජ්ඣත්තජ්ඣත්තවසෙන චුත්තං. තානි හි අජ්ඣත්තිකෙ පඤ්ච පසාදෙ වත්ථුං කත්වා උප්පජ්ජන්ති. බාහිරාරම්මණානි බාහිරරූපාදිආරම්මණා. තත්ථ චතුක්කං වෙදිතබ්බං – පඤ්චවිඤ්ඤාණා හි පසාදවත්ථුකත්තා අජ්ඣත්තිකා අජ්ඣත්තිකවත්ථුකා, මනොවිඤ්ඤාණං හදයරූපං වත්ථුං කත්වා උප්පජ්ජනකාලෙ අජ්ඣත්තිකං බාහිරවත්ථුකං, පඤ්චවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තා තයො ඛන්ධා බාහිරා අජ්ඣත්තිකවත්ථුකා, මනොවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තා තයො ඛන්ධා හදයරූපං වත්ථුං කත්වා උප්පජ්ජනකාලෙ බාහිරා බාහිරවත්ථුකා.

අසම්භින්නවත්ථුකානි අනිරුද්ධවත්ථුකා. න හි තෙ නිරුද්ධං අතීතං වත්ථුං පටිච්ච උප්පජ්ජන්ති. අසම්භින්නාරම්මණකායපි එසෙව නයො.

අඤ්ඤං චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස වත්ථු ව ආරම්මණඤ්ඤානිආදීසු චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස හි අඤ්ඤං වත්ථු, අඤ්ඤං ආරම්මණං. අඤ්ඤං සොතවිඤ්ඤාණාදීනං. චක්ඛුවිඤ්ඤාණං සොතපසාදාදීසු අඤ්ඤතරං වත්ථුං,

සද්දාදීසු වා අඤ්ඤතරං ආරම්මණං කත්වා කප්පතො කප්පං ගන්ත්වාපි න උප්පජ්ජති; චක්ඛුපසාදමෙව පන වත්ථුං කත්වා රූපඤ්ච ආරම්මණං කත්වා උප්පජ්ජති. එවමස්ස වත්ථුපි ද්වාරම්පි ආරම්මණම්පි නිබද්ධං, අඤ්ඤං වත්ථුං වා ද්වාරං වා ආරම්මණං වා න සඬකමති, නිබද්ධවත්ථු නිබද්ධද්වාරං නිබද්ධාරම්මණමෙව භුත්වා උප්පජ්ජති. සොතවිඤ්ඤාණාදීසුපි එසෙව නයො.

763. න අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස ගොවරවිසයං පච්චනුභොන්තිති එත්ථ
 අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස චක්ඛු සොතස්ස, සොතං වා චක්ඛුස්සාති එවං එකං එකස්ස ගොවරවිසයං න පච්චනුභොන්ති අත්ථො. සචෙ හි නීලාදිහෙදං රූපාරම්මණං සමොධානෙන්වා සොතින්ද්‍රියස්ස උපනෙය්‍ය ‘ඉඬ්ඝ තාව නං වචන්ථාපෙහි විභාවෙහි – කිං නාමෙතං ආරම්මණ’න්ති, චක්ඛුවිඤ්ඤාණං විනාපි මුඛෙන අත්තනො ධම්මත්තාය එවං වදෙය්‍ය – ‘අරෙ අන්ධබාල, වස්සසතම්පි වස්සසහස්සම්පි පරිධාවමානො අඤ්ඤත්‍ර මයා කුහිං එතස්ස ජානනකං ලභිස්සසි; ආහර නං චක්ඛුපසාදෙ උපනෙහි; අහමෙතං ආරම්මණං ජානිස්සාමි – යදි වා නීලං යදි වා පිතකං. න හි එසො අඤ්ඤස්ස විසයො; මය්හමෙවෙසො විසයො’ති. සෙසවිඤ්ඤාණෙසුපි එසෙව නයො. එවමෙනෙ අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස ගොවරවිසයං න පච්චනුභොන්ති නාම.

764. සමන්තාහරන්තස්සාති ආවජ්ජනෙනෙව සමන්තාහරන්තස්ස.

මනසිකරොන්තස්සාති ආවජ්ජනෙනෙව මනසිකරොන්තස්ස. එතානි හි චිත්තානි ආවජ්ජනෙන සමන්තාහරකාලෙ මනසිකතකාලෙයෙව ව උප්පජ්ජන්ති.

න අබ්බොකිණ්ණාති අඤ්ඤෙන විඤ්ඤාණෙන අබ්බොකිණ්ණා නිරන්තරාව නුප්පජ්ජන්ති. එතෙන තෙසං අනන්තරතා පටික්ඛිත්තා.

765. න අපුබ්බං අවරිමන්ති එතෙන සබ්බෙසම්පි සහුප්පත්ති පටික්ඛිත්තා. න අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස සමනන්තරාති එතෙන සමනන්තරතා පටික්ඛිත්තා.

766. ආවට්ඨනා වාතිආදීනි වත්තාරිපි ආවජ්ජනස්සෙව නාමානි. තඤ්ඤි හවඬගස්ස ආවට්ඨනතො ආවට්ඨනා, තස්සෙව ආභුජනතො ආභොගො, රූපාදීනං සමන්තාහරණතො සමන්තාහාරො, තෙසංයෙව මනසිකරණතො මනසිකාරොති වුවිච්ඡි. එවමෙත්ථ සඬබ්බෙපතො පඤ්චන්තං විඤ්ඤාණානං ආවජ්ජනට්ඨානෙ යත්වා ආවජ්ජනාදිකිච්චං කාතුං සමත්ථහාවො පටික්ඛිත්තො.

න කඤ්චි ධම්මං පටිච්ඡානාන්ති ‘මනොපුබ්බඬගමා ධම්මා’ති (ධ. ප. 1-2) එවං චුත්තං එකම්පි කුසලං වා අකුසලං වා න පටිච්ඡානාති.

අඤ්ඤත්‍ර අභිනිපාතමත්තාති යපෙත්වා රූපාදීනං අභිනිපාතමත්තං. ඉදං චුත්තං හොති – සුපණ්ඩිතොපි පුරිසො, යපෙත්වා ආපාඨගතාති රූපාදීනි, අඤ්ඤං කුසලාකුසලෙසු එකධම්මම්පි පඤ්චහි විඤ්ඤාණෙහි න පටිච්ඡානාති.

වක්බුච්ඤ්ඤාණං පනෙත්ථ දස්සනමත්තමෙව හොති. සොතච්ඤ්ඤාණාදීනි සවනසායනසායනචුසනමත්තනෙව. දස්සනාදිමත්තතො පන මුත්තා අඤ්ඤා එතෙසං කුසලාදිපට්ඨඤ්ඤත්ති නාම නත්ථී.

මනොධාතුයාපීති සම්පට්ඨජනමනොධාතුයාපි. සම්පිණ්ඩනත්ථො චෙත්ථ පිකාරො. තස්මා මනොධාතුයාපි තතො පරාහි මනොච්ඤ්ඤාණධාතූහිපීති සබ්බෙහිපි පඤ්චද්වාරිකච්ඤ්ඤාණෙහි න කඤ්චි කුසලාකුසලං ධම්මං පට්ඨිජානාතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

න කඤ්චි ඉරියාපථං කප්පෙතීතිආදීසුපි එසෙව නයො. න හි පඤ්චද්වාරිකච්ඤ්ඤාණෙහි ගමනාදීසු කඤ්චි ඉරියාපථං කප්පෙති, න කායකම්මං න වචිකම්මං පට්ඨපෙති, න කුසලාකුසලං ධම්මං සමාදියති, න සමාධිං සමාපජ්ජති ලොකියං වා ලොකුත්තරං වා, න සමාධිතො වුට්ඨාති ලොකියා වා ලොකුත්තරා වා, න භවතො වචති, න භවත්තරෙ උපපජ්ජති. සබ්බම්පි හෙතං කුසලාකුසලධම්මපට්ඨිජානනාදිවචනපරියොසානං කිච්චං. මනොද්වාරිකචිත්තෙනෙව හොති, න පඤ්චද්වාරිකෙනාති සබ්බස්සාපෙතස්ස කිච්චස්ස කරණෙ සහජවනකාති වීථිචිත්තාති පටික්ඛිත්තාති. යථා චෙතෙසං එතාති කිච්චාති නත්ථී, එවං නියාමොක්කමනාදීනිපි. න හි පඤ්චද්වාරිකජවනෙන මිච්ඡත්තනියාමං ඔක්කමති, න සම්මත්තනියාමං; න චෙතං ජවනං නාමගොත්තමාරබ්භ ජවති, න කසිණාදිපණ්ණත්තිං; න ලක්ඛණාරම්මණිකවිපස්සනාවසෙන පවත්තති, න වුට්ඨානගාමිනීලවචිපස්සනාවසෙන; න රූපාරූපධම්මෙ ආරබ්භ ජවති, න නිබ්බානං; න චෙතෙන සද්ධිං පටිසම්භිදාඤ්ඤාණං උප්පජ්ජති, න අභිඤ්ඤාඤ්ඤාණං, න සාවකපාරමීඤ්ඤාණං, න පච්චෙකබොධිඤ්ඤාණං, න සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං. සබ්බොපි පනෙස පහෙදො මනොද්වාරිකජවනෙයෙව ලබ්භති.

න සුපති න පටිබුජ්ඣති න සුපිනං පස්සතීති සබ්බෙනාපි ව පඤ්චද්වාරිකචිත්තෙන නෙව නිද්දං ඔක්කමති, න නිද්දායති, න පටිබුජ්ඣති, න කිඤ්ච සුපිනං පස්සතීති ඉමෙසු තිසු යානෙසු සහ ජවනෙන වීථිචිත්තං පටික්ඛිත්තං.

නිද්දායන්තස්ස හි මහාවට්ඨිං ජාලෙත්වා දීපෙ වක්බුසමීපෙ උපනීතෙ පයමං වක්බුද්වාරිකං ආවජ්ජනං භවඬගං න ආවට්ටෙති, මනොද්වාරිකමෙව ආවට්ටෙති. අථ ජවනං ජචිත්වා භවඬගං ඔතරති. දුතියවාලෙ වක්බුද්වාරිකං ආවජ්ජනං භවඬගං ආවට්ටෙති. තතො වක්බුච්ඤ්ඤාණාදීනි ජවනපරියොසානාති පවත්තත්ති. තදනන්තරං භවඬගං පවත්තති. තතියවාලෙ මනොද්වාරිකආවජ්ජනෙන භවඬගෙ ආවට්ටිතෙ මනොද්වාරිකජවනං ජවති. තෙන චිත්තෙන ඤත්වා ‘කිං අයං ඉමස්මිං යානෙ ආලොකො’ති ජානාති.

තථා නිද්දායන්තස්ස කණ්ණසමීපෙ තුරියෙසු පග්ගහිතෙසු, ඝානසමීපෙ සුගන්ධෙසු වා දුග්ගන්ධෙසු වා පුජ්ජෙසු උපනීතෙසු, මුඛෙ සප්පිම්භි වා ආණිතෙ වා

පක්ඛිත්තෙ, පිට්ඨියං පාණිනා පහාරෙ දිත්තෙ පයමං සොතද්වාරිකාදීනි ආවජ්ජනානි
 භවඛගං න ආවට්ටෙන්ති, මනොද්වාරිකමෙව ආවට්ටෙන්ති. අථ ජවනං ජවිත්වා
 භවඛගං ඔතරති. දුතියවාලෙ සොතද්වාරිකාදීනි ආවජ්ජනානි භවඛගං ආවට්ටෙන්ති.
 තතො සොතසානජීවිහාකායවිඤ්ඤාණාදීනි ජවනපරියොසානානි පවත්තන්ති.
 තදනන්තරං භවඛගං පවත්තති. තතියවාලෙ මනොද්වාරිකආවජ්ජනෙන භවඛගෙ
 ආවට්ටිතෙ මනොද්වාරිකජවනං ජවති. තෙන චිත්තෙන ඤාත්වා ‘කිං අයං ඉමස්මිං
 යානෙ සද්දො – සඬ්ඛසද්දො, හෙරිසද්දො’ ති වා ‘කිං අයං ඉමස්මිං යානෙ ගන්ධො
 – මුලගන්ධො, සාරගන්ධො’ ති වා ‘කිං ඉදං මය්හං මුඛෙ පක්ඛිත්තරසං – සජ්ජිති වා
 ඵාණික’ ති වා ‘කෙනම්හි පිට්ඨියං පහතො, අතිථද්ධො මෙ පහාරො’ ති වා
 වත්තාරො හොන්ති. එවං මනොද්වාරිකජවනෙනෙව පටිබුජ්ඣති, න
 පඤ්චද්වාරිකෙන. සුපිනම්පි තෙනෙව පස්සති, න පඤ්චද්වාරිකෙන.

තඤ්ච පනෙතං සුපිනං පස්සන්තො චතුභි කාරණෙහි පස්සති – ධාතුක්ඛොභතො
 වා අනුභූතපුබ්බතො වා දෙවතොපසංභාරතො වා පුබ්බනිමිත්තතො වාති. තත්ථ
 පිත්තාදීනං ඛොභකරණපච්චයයොගෙන බුහිතධාතුකො ‘ධාතුක්ඛොභතො’ සුපිනං
 පස්සති. පස්සන්තො ච නානාවිධං සුපිනං පස්සති – පබ්බතා පතන්තො විය,
 ආකාසෙන ගච්ඡන්තො විය, වාළුමිගහත්ථිවොරාදීහි අනුබද්ධො විය ච හොති.
 ‘අනුභූතපුබ්බතො’ පස්සන්තො පුබ්බෙ අනුභූතපුබ්බං ආරම්මණං පස්සති.
 ‘දෙවතොපසංභාරතො’ පස්සන්තස්ස දෙවතා අත්ථකාමතාය වා අනත්ථකාමතාය වා
 අත්ථාය වා අනත්ථාය වා නානාවිධානි ආරම්මණානි උපසංහරන්ති. සො තාසං
 දෙවතානං ආනුභාවෙන තානි ආරම්මණානි පස්සති. පුබ්බනිමිත්තතො පස්සන්තො
 පුඤ්ඤාපුඤ්ඤවසෙන උප්පජ්ජිතුකාමස්ස අත්ථස්ස වා අනත්ථස්ස වා
 පුබ්බනිමිත්තභූතං සුපිනං පස්සති බොධිසත්තමාතා විය පුත්තපට්ඨාහනිමිත්තං,
 බොධිසත්තො විය පඤ්ච මහාසුපිනෙ (අ. නි. 5.196), කොසලරාජා විය ච සොළස
 සුපිනෙති (ජා. 1.1.41).

තත්ථ යං ධාතුක්ඛොභතො අනුභූතපුබ්බතො ච සුපිනං පස්සති, න තං සච්චං
 හොති. යං දෙවතොපසංභාරතො පස්සති, තං සච්චං වා හොති අලිකං වා. කුද්ධා හි
 දෙවතා උපායෙන විනාසෙතුකාමා විපරිතම්පි කත්වා දස්සෙත්ති. තත්ත්වං වත්ථු –
 රොහණෙ කිර නාගමහාවිහාරෙ මහාපෙරො හික්ඛුසඬ්ඛං අනපලොකෙත්වා ඵකං
 නාගරුක්ඛං ඡින්දාපෙසි. රුක්ඛෙ අධිවත්ථා දෙවතා පෙරස්ස කුද්ධා පයමමෙව නං
 පලොහෙත්වා පච්ඡා ‘ඉතො තෙ සත්තදිවසමත්ථකෙ උපට්ඨාකො රාජා මරිස්සති’ ති
 සුපිනෙ ආරොවෙසි. පෙරො නං කථං ආහරිත්වා රාජොරොධානං ආචික්ඛි. තා
 එකජ්ජහාරෙනෙව මහාවිරවං විරවිංසු. රාජා ‘කිං එත’ ති පුච්ඡි. තා ‘එවං පෙරෙන
 චුත්ත’ ති ආරොවෙසිංසු. රාජා දිවසෙ ගණාපෙත්වා සත්තාහෙ වීතිවත්තෙ
 කුජ්ඣත්වා පෙරස්ස හත්ථපාදෙ ඡින්දාපෙසි.

යං පන පුබ්බනිමිත්තතො පස්සති තං එකන්තසච්චමෙව හොති. එතෙසඤ්ච
 චතුත්තං මූලකාරණානං සංසග්ගහෙදනොපි සුපිනහෙදො හොතියෙව. තඤ්ච

පනෙතනං චතුබ්බිධං සුපිනං සෙක්ඛපුපුජ්ජනාව පස්සන්ති අප්පහිනවිපල්ලාසත්තා; අසෙක්ඛා න පස්සන්ති පහිනවිපල්ලාසත්තා.

කිං පන තං පස්සන්තො සුත්තො පස්සති, පටිබුද්ධො? උදාහු නෙව සුත්තො පස්සති න පටිබුද්ධොති? කිඤ්චෙත්ථ යදි තාව සුත්තො පස්සති, අභිධම්මවිරොධො ආපජ්ජති. භවඬගචිත්තෙන හි සුපති. තඤ්ච රූපනිමිත්තාදිආරම්මණං රාගාදිසම්පයුත්තං වා න හොති. සුපිනං පස්සන්තස්ස ව ඊදිසානි චිත්තානි උප්පජ්ජන්ති. අථ පටිබුද්ධො පස්සති, විනයවිරොධො ආපජ්ජති. යඤ්චි පටිබුද්ධො පස්සති, තං සබ්බොභාරිකචිත්තෙන පස්සති. සබ්බොභාරිකචිත්තෙන ව කතෙ විතික්කමෙ අනාපත්ති නාම නත්ථි. සුපිනං පස්සන්තෙන පන කතෙ විතික්කමෙ එකන්තං අනාපත්ති එව. අථ නෙව සුත්තො න පටිබුද්ධො පස්සති, න සුපිනං නාම පස්සති. එවඤ්චි සති සුපිනස්ස අභාවොව ආපජ්ජති? න අභාවො. කස්මා? යස්මා කපිමිද්ධපරෙතො පස්සති. චුත්තං හෙතං – ‘කපිමිද්ධපරෙතො ඛො, මහාරාජ, සුපිනං පස්සති’ති (මි. ප. 5.3.5). ‘කපිමිද්ධපරෙතො’ති මක්කට්ඨිද්දාය යුත්තො. යථා හි මක්කට්ඨස්ස නිද්දා ලහුපරිවත්තා හොති, එවං යා නිද්දා පුනප්පුනං කුසලාදිචිත්තවොකිණ්ණත්තා ලහුපරිවත්තා; යස්සා පවත්තියං පුනප්පුනං භවඬගතො උත්තරණං හොති, තාය යුත්තො සුපිනං පස්සති. තෙනායං සුපිනො කුසලොපි හොති අකුසලොපි අබ්බාකතොපි 386. තත්ථ සුපිනන්තෙ චෙතියවන්දනධම්මස්සවනධම්මදෙසනාදීනි කරොන්තස්ස කුසලො, පාණානිපාතාදීනි කරොන්තස්ස අකුසලො, ද්විති අන්තෙහි මුත්තො ආවජ්ජනතදාරම්මණක්ඛණෙ අබ්බාකතොති වෙදිතබ්බො. සුපිනෙනෙව ‘දිට්ඨං විය මෙ, සුතං විය මෙ’ති කථනකාලෙපි අබ්බාකතොයෙව.

කිං පන සුපිනෙ කතං කුසලාකුසලං කම්මං සවිපාකං අවිපාකන්ති? සවිපාකං; දුබ්බලත්තා පන පටිසන්ධිං ආකඩ්ඪිතුං න සක්කොති, දින්නාය අඤ්ඤකම්මෙන පටිසන්ධියා පවත්තෙ වෙදනීයං හොති.

එවං යාථාවකචත්ථුච්චාචනා පඤ්ඤාති පඤ්චන්තං විඤ්ඤාණානං න හෙත්ථට්ඨො යාථාවට්ඨො. තං යාථාවට්ඨං චත්ථුං විභාවෙතීති යාථාවකචත්ථුච්චාචනා. තථා පඤ්චන්තං විඤ්ඤාණානං අහෙතුකට්ඨො, ජරාභිභූතට්ඨො, න සුපිනං පස්සනට්ඨො, යාථාවට්ඨො. තං යාථාවට්ඨං චත්ථුං විභාවෙතීති යාථාවකචත්ථුච්චාචනා. ඉති යා හෙට්ඨා ‘යාථාවකචත්ථුච්චාචනා පඤ්ඤා’ති මානිකාය නික්ඛිත්තා, සා එවං යාථාවකචත්ථුච්චාචනා පඤ්ඤාති වෙදිතබ්බො. තස්සා එව ව වසෙන එවං එකවිධෙන ඤාණචත්ථුති එව. එකෙකකොට්ඨාසෙන ඤාණගණනා එකෙන වා ආකාරෙන ඤාණපරිවිජ්ජෙදො හොති.

එකකනිද්දෙසවණ්ණනා.

(2.) දුකනිද්දෙසවණ්ණනා

767. දුට්ඨෙධන ඤාණවත්ථුනිද්දෙසෙ චතුසු භූමිසු කුසලෙනි සෙක්ඛපුථුජ්ජනානං චතුභූමකකුසලපඤ්ඤා. පටිසම්භිදාවිහඬිගෙ චුත්තෙසු පඤ්ඤාසු අත්ථෙසු අත්තනො අත්තනො භූමිපරියාපන්නං විපාකසඬිබාතං අත්ථං ජාපෙනි ජනෙනි පවත්තෙතීති අත්ථජාපිකා. අරහතො අභිඤ්ඤං උප්පාදෙන්තස්ස සමාපත්තිං උප්පාදෙන්තස්ස කිරියාබ්‍යාකතෙනි අභිඤ්ඤාය වෙව සමාපත්තියා ව පරිකම්මසමයෙ කාමාවචරකිරියපඤ්ඤා. සා හි අභිඤ්ඤාසමාපත්තිපහෙදං කිරියසඬිබාතං අත්ථං ජාපෙනි ජනෙනි පවත්තෙතීති අත්ථජාපිකා පඤ්ඤාති චුත්තා. අයං පන අපරොපි පාළිමුත්තකො අට්ඨකථානයො – යාපි හි පුරිමා කාමාවචරකිරියා පච්ඡිමාය කාමාවචරකිරියාය අනන්තරාදිවසෙන පච්චයො හොති, යාපි තං කිරියත්ථං ජාපෙනීති අත්ථජාපිකා පඤ්ඤා නාම. රූපාවචරාරූපාවචරෙසුපි එසෙව නයො.

දුතියපදනිද්දෙසෙ චතුසු භූමිසු විපාකෙනි කාමාවචරවිපාකෙ පඤ්ඤා සහජාතාදිපච්චයවසෙන කාමාවචරවිපාකත්ථං ජාපත්වා යිතාති ජාපිතත්ථා. රූපාවචරාදිවිපාකපඤ්ඤාසුපි එසෙව නයො. සඬ්ඛාපි වා එසා අත්තනො අත්තනො කාරණෙහි ජාපිතා ජනිතා පවත්තිතා සයම්පි අත්ථභූතාතිපි ජාපිතත්ථා. අරහතො උප්පන්නාය අභිඤ්ඤාය උප්පන්නාය සමාපත්තියාති චුත්තකිරියපඤ්ඤායපි එසෙව නයො. අයං පන අපරොපි පාළිමුත්තකො අට්ඨකථානයො – කාමාවචරකිරියපඤ්ඤාපි හි සහජාතාදිවසෙන කාමාවචරකිරියසඬිබාතං අත්ථං ජාපත්වා යිතාති ජාපිතත්ථා. රූපාවචරාරූපාවචරකිරියපඤ්ඤාසුපි එසෙව නයො. සඬ්ඛාපි වා එසා අත්තනො අත්තනො කාරණෙහි ජාපිතා ජනිතා පවත්තිතා සයඤ්ඤව අත්ථභූතාතිපි ජාපිතත්ථා. සෙසමෙත්ථ සඬ්ඛං ධම්මසඬිගහට්ඨකථායං චුත්තනයත්තා පාකට්ඨෙවාවති.

දුකනිද්දෙසවණ්ණනා.

(3.) තිකනිද්දෙසවණ්ණනා

768. තිට්ඨෙධන ඤාණවත්ථුනිද්දෙසෙ යොගවිහිතෙසුති යොගො චුච්චති පඤ්ඤා; පඤ්ඤාවිහිතෙසු පඤ්ඤාපරිණාමිතෙසුති අත්ථො. කම්මායතනෙසුති එත්ථ කම්මමෙව කම්මායතනං; අථ වා කම්මඤ්ච තං ආයතනඤ්ච ආජීවාදීනන්තිපි කම්මායතනං. සිප්පායතනෙසුපි එසෙව නයො. තත්ථ දුට්ඨං කම්මං – හීනඤ්ච උක්කට්ඨඤ්ච. තත්ථ හීනං නාම වඩ්ඪස්සිකම්මං, පුප්ඵඡඩ්ඪකම්මන්ති එවමාදි. උක්කට්ඨං නාම කසි, වණ්ණජා, ගොරක්ඛන්ති එවමාදි. සිප්පම්පි දුට්ඨං හීනඤ්ච උක්කට්ඨඤ්ච. තත්ථ හීනං සිප්පං නාම නළකාරසිප්පං, පෙසකාරසිප්පං, කුම්භකාරසිප්පං, වම්මකාරසිප්පං, ත්භාපිතසිප්පන්ති එවමාදි. උක්කට්ඨං නාම සිප්පං මුද්දා, ගණනා, ලෙඛඤ්චාති එවමාදි විජ්ජාව විජ්ජාවධානං. තං ධම්මිකමෙව ගහිතං. නාගමණ්ඩලපරිත්තසදිසං, ථුංඨමනකමන්තසදිසං, සාලාකියං, සල්ලකත්තියන්තිආදීනි පන වෙජ්ජසත්ථාති ‘‘ඉච්ඡාමහං, ආවරිය, සිප්පං සික්ඛිතු’’න්ති (මහාව. 329) සිප්පායතනෙ පටිට්ඨත්තා න ගහිතාති.

තත්ථ එකො පණ්ඩිතො මනුස්සානං ඵාසුච්ඡාරත්ථාය අත්තනො ව ධම්මතාය ගෙහපාසාදයානනාචාදීනි උප්පාදෙති. සො හි ‘ඉමෙ මනුස්සා වසනට්ඨානෙන විනා දුක්ඛිතා’ති හිතකිරියාය යත්වා දීඝවතුරස්සාදිහෙදං ගෙහං උප්පාදෙති, සීතුණ්හපටිසාරත්ථාය එකභූමිකද්විභූමිකාදිහෙදෙ පාසාදෙ කරොති, ‘යානෙ අසති අනුසඤ්චරණං නාම දුක්ඛ’න්ති ජඩ්ඝාකිලමට්ඨපටිවිනොදනත්ථාය වය්හසකට්ඨසන්දමානිකාදීනි උප්පාදෙති, ‘නාවාය අසති සමුද්දාදිසු සඤ්චාරො නාම නත්ථි’ති නානප්පකාරං නාවං උප්පාදෙති. සො සබ්බමිපෙතං නෙව අඤ්ඤෙහි කසිරමානං පස්සති, න කතං උග්ගණ්හාති, න කට්ඨන්තානං සුඤ්ඤාති, අත්තනො පන ධම්මතාය විත්තාය කරොති. පඤ්ඤවතා හි අත්තනො ධම්මතාය කතම්පි අඤ්ඤෙහි උග්ගණ්හිත්වා කරොන්තෙහි කතසදිසමෙව හොති. අයං තාව හීනකම්මෙ නයො.

උක්කට්ඨකම්මෙපි ‘කසිකම්මෙ අසති මනුස්සානං ජීවිතං න පවත්තති’ති එකො පණ්ඩිතො මනුස්සානං ඵාසුච්ඡාරත්ථාය යුගනඬගලාදීනි කසිහණ්ඩානි උප්පාදෙති; තථා නානප්පකාරං වාණිජකම්මං ගොරක්ඛඤ්ච උප්පාදෙති. සො සබ්බමිපෙතං නෙව අඤ්ඤෙහි කරියමානං පස්සති...පෙ.... කතසදිසමෙව හොති. අයං උක්කට්ඨකම්මෙ නයො.

දුට්ඨෙපි පන සිප්පායතනෙ එකො පණ්ඩිතො මනුස්සානං ඵාසුච්ඡාරත්ථාය නළකාරසිප්පාදීනි හීනසිප්පානි, හත්ථමුද්දාය ගණනසඬබ්බාතං මුද්දං, අවජිත්තකසඬබ්බාතං ගණනං, මාතිකාප්පහෙදකාදිහෙදඤ්ච ලෙඛං උප්පාදෙති. සො සබ්බමිපෙතං නෙව අඤ්ඤෙහි කරියමානං පස්සති...පෙ.... කතසදිසමෙව හොති. අයං සිප්පායතනෙ නයො.

එකච්චො පන පණ්ඩිතො අමනුස්සසරීසපාදීනි උපද්දුතානං මනුස්සානං තිකිච්ඡනත්ථාය ධම්මිකානි නාගමණ්ඩලමත්තාදීනි විජ්ජාට්ඨානානි උප්පාදෙති, තානි නෙව අඤ්ඤෙහි කරියමානානි පස්සති, න කතානි උග්ගණ්හාති, න කට්ඨන්තානං සුඤ්ඤාති, අත්තනො පන ධම්මතාය විත්තාය කරොති. පඤ්ඤවතා හි අත්තනො ධම්මතාය කතම්පි අඤ්ඤෙහි උග්ගණ්හිත්වා කරොන්තෙහි කතසදිසමෙව හොති.

කම්මස්සකතං වාති ‘‘ඉදං කම්මං සත්තානං සකං, ඉදං නො සක’’න්ති එවං ජානනඤ්ඤාණං. සච්චානුලොමිකං වාති විපස්සනාඤ්ඤාණං. තඤ්ඤි චතුත්තං සච්චානං අනුලොමනතො සච්චානුලොමිකන්ති වුච්චති. ඉදානිස්ස පවත්තනාකාරං දස්සෙතුං රූපං අනිච්චන්ති වාතිආදි වුත්තං. එත්ථ ව අනිච්චලක්ඛණමෙව ආගතං, න දුක්ඛලක්ඛණඅනත්තලක්ඛණානි, අත්ථවසෙන පන ආගතානෙවාති දට්ඨබ්බානි – යඤ්ඤි අනිච්චං තං දුක්ඛං, යං දුක්ඛං තදනත්තාති.

යං එවරූපින්ති යං එවං හෙට්ඨා නිද්දිට්ඨසභාවං අනුලොමිකං. ඛන්තින්තිආදීනි සබ්බානි පඤ්ඤාවෙවචනානෙව. සා හි හෙට්ඨා වුත්තානං කම්මායතනාදීනං පඤ්චන්තං කාරණානං අපච්චනීකදස්සනෙන අනුලොමෙතීති අනුලොමිකා. තථා

සත්තානං භිතවරියාය අනුලොමෙති, මග්ගසච්චස්ස අනුලොමෙති, පරමත්ථසච්චස්ස නිබ්බානස්ස අනුලොමනතො අනුලොමෙතීතිපි අනුලොමිකා. සබ්බානිපි එතානි කාරණානි ඛමති සහති දට්ඨං සක්කොතීති ඛන්ති, පස්සතීති දිට්ඨි, රොචෙතීති රුචි, මුදතීති මුදි, පෙක්ඛතීති පෙක්ඛා. සබ්බෙපිස්සා තෙ කම්මායතනාදයො ධම්මා නිජ්ඣානං ඛමන්ති, විසෙසතො ච පඤ්චක්ඛන්ධසඬ්ඛානා ධම්මා පුනප්පුනං අනිච්චදුක්ඛානත්තවසෙන නිජ්ඣායමානා තං නිජ්ඣානං ඛමන්තීති ධම්මනිජ්ඣානඛන්ති.

පරතො අස්සුත්වා පටිලහතීති අඤ්ඤස්ස උපදෙසවචනං අස්සුත්වා සයමෙව වින්තෙන්තො පටිලහති. අයං වුවචතීති අයං වින්තාමයා පඤ්ඤා නාම වුවචති. සා පනෙසා න යෙසං කෙසඤ්චි උප්පජ්ජති, අභිඤ්ඤාතානං පන මහාසත්තානමෙව උප්පජ්ජති. තත්ථාපි සච්චානුලොමිකඤ්ඤාණං ද්විත්තංයෙව බොධිසත්තානං උප්පජ්ජති. සෙසපඤ්ඤා සබ්බෙසමිපි පූරිතපාරමිතං මහාපඤ්ඤානං උප්පජ්ජතීති වෙදිතබ්බා.

පරතො සුත්වා පටිලහතීති එත්ථ කම්මායතනාදීනි පරෙන කරියමානානි චා කතානි චා දිස්වාපි යස්ස කස්සචි කථයමානස්ස වචනං සුත්වාපි ආචරියස්ස සන්තිකෙ උග්ගහෙත්වාපි පටිලද්ධා සබ්බා පරතො සුත්වායෙව පටිලද්ධා නාමාති වෙදිතබ්බා.

සමාපන්නස්සාති සමාපත්තිසමඬ්ඛිස්ස; අන්තොසමාපත්තියං පචත්තා පඤ්ඤා භාවනාමයා නාමාති අත්ථො.

769. දානං ආරබ්භාති දානං පටිච්ච; දානවෙනනාපච්චයාති අත්ථො. දානාධිගච්ඡාති දානං අධිගච්ඡන්තස්ස; පාපුණන්තස්සාති අත්ථො. යා උප්පජ්ජතීති යා එවං දානවෙනනාසම්පයුත්තා පඤ්ඤා උප්පජ්ජති, අයං දානමයා පඤ්ඤා නාම. සා පනෙසා ‘දානං දස්සාමි’ති වින්තෙන්තස්ස, දානං දෙන්තස්ස, දානං දත්වා තං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස පුබ්බවෙනනා, මුඤ්චවෙනනා, අපරවෙනනාති තිව්ධෙන උප්පජ්ජති.

සීලං ආරබ්භ සීලාධිගච්ඡාති ඉධාපි සීලවෙනනාසම්පයුත්තාව සීලමයා පඤ්ඤාති අධිප්පෙතා. අයමිපි ‘සීලං පුරෙස්සාමි’ති වින්තෙන්තස්ස, සීලං පුරෙන්තස්ස, සීලං පුරෙන්වා තං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස පුබ්බවෙනනා, මුඤ්චවෙනනා, අපරවෙනනාති තිව්ධෙනෙව උප්පජ්ජති. භාවනාමයා හෙට්ඨා වුත්තායෙව.

770. අධිසීලපඤ්ඤාදිසු සීලාදීනි දුට්ඨෙන වෙදිතබ්බානි – සීලං, අධිසීලං; විත්තං, අධිවිත්තං; පඤ්ඤා, අධිපඤ්ඤාති. තත්ථ “උප්පාදා චා තථාගතානං අනුප්පාදා චා තථාගතානං යිතාව සා ධාතු ධම්මට්ඨිතතා ධම්මනියාමතා”ති (සං. නි. 2.20; අ. නි. 3.137) ඉමාය තත්තියා සඬ්ඛිතවසෙන පඤ්චපි සීලානි දසපි සීලානි සීලං නාම. තඤ්චි තථාගතෙ උප්පන්නෙපි අනුප්පන්නෙපි හොති. අනුප්පන්නෙ කෙ පඤ්ඤාපෙන්නීති? තාපසපරිබ්බාජකා, සබ්බඤ්ඤාබොධිසත්තා,

චක්කවත්තිරාජානෝ ව පඤ්ඤාපෙන්නි. උප්පන්නෙ සම්මාසම්බුද්ධෙ භික්ඛුසඤ්ඤා, භික්ඛුනීසඤ්ඤා, උපාසකා, උපාසිකායෝ ව පඤ්ඤාපෙන්නි. පාතිමොක්ඛසංවරසීලං පන සබ්බස්සිලෙහි අධිකං උප්පන්නෙයෙව තථාගතෙ උප්පජ්ජති, නො අනුප්පන්නෙ. සබ්බඤ්ඤාබුද්ධායෙව ව නං පඤ්ඤාපෙන්නි. “ඉමස්මිං චත්ථස්මිං චිතික්කමෙ ඉදං නාම භොතී”ති පඤ්ඤාපනඤ්ඤි අඤ්ඤෙසං අවිසයො, බුද්ධානංයෙව එස විසයො, බුද්ධානං බලං. ඉති යස්මා පාතිමොක්ඛසංවරො අධිසීලං, තස්මා තං අධිසීලපඤ්ඤං දස්සෙතුං පාතිමොක්ඛසංවරං සංවරන්තස්සාතිආදි වුත්තං.

හෙට්ඨා වුත්තාය එව පන තන්තියා සඬගහිතවසෙන වට්ටපාදිකා අට්ඨ සමාපත්තියො චිත්තං නාම. තඤ්ඤි තථාගතෙ උප්පන්නෙහි භොති අනුප්පන්නෙහි. අනුප්පන්නෙ කෙ නිබ්බත්තෙන්ති? තාපසපරිබ්බාජකා වෙව සබ්බඤ්ඤාබොධිසත්තා ව චක්කවත්තිරාජානෝ ව. උප්පන්නෙ භගවති විසෙසත්ථිකා භික්ඛුආදයොපි නිබ්බත්තෙන්තියෙව. විපස්සනාපාදිකා පන අට්ඨ සමාපත්තියො සබ්බචිත්තෙහි අධිකා, උප්පන්නෙයෙව තථාගතෙ උප්පජ්ජති, නො අනුප්පන්නෙ. සබ්බඤ්ඤාබුද්ධා එව ව එතා පඤ්ඤාපෙන්නි. ඉති යස්මා අට්ඨ සමාපත්තියො අධිචිත්තං, තස්මා අධිචිත්තපඤ්ඤං දස්සෙතුං රූපාවචරාරූපාවචරසමාපත්තිං සමාපජ්ජන්තස්සාතිආදි වුත්තං.

හෙට්ඨා වුත්තාය එව පන තන්තියා සඬගහිතවසෙන කම්මස්සකතඤ්ඤාණං පඤ්ඤා නාම. තඤ්ඤි තථාගතෙ උප්පන්නෙහි භොති අනුප්පන්නෙහි. අනුප්පන්නෙ වෙලාමදානවෙස්සන්තරදානාදිවසෙන උප්පජ්ජති; උප්පන්නෙ තෙන ඤාණෙන මහාදානං පවත්තෙන්තානං පමාණං නත්ථි. මග්ගඵලපඤ්ඤා පන සබ්බපඤ්ඤාහි අධිකා, උප්පන්නෙයෙව තථාගතෙ චිත්ථාරිකා හුත්වා පවත්ති, නො අනුප්පන්නෙ. ඉති යස්මා මග්ගඵලපඤ්ඤා අධිපඤ්ඤා, තස්මා අතිරෙකපඤ්ඤාය පඤ්ඤං දස්සෙතුං චතුසු මග්ගෙසුතිආදි වුත්තං.

තත්ථ සියා – සීලං, අධිසීලං; චිත්තං, අධිචිත්තං; පඤ්ඤා, අධිපඤ්ඤාති ඉමෙසු ඡසු කොට්ඨාසෙසු විපස්සනා පඤ්ඤා කතරසන්නිස්සිතාති? අධිපඤ්ඤාසන්නිස්සිතා. තස්මා යථා ඔමකතරප්පමාණං ඡන්තං වා ධජං වා උපාදාය අතිරෙකප්පමාණං අතිඡන්තං අතිධජොති වුවචති, එවමිදමපි පඤ්චසීලං දසසීලං උපාදාය පාතිමොක්ඛසංවරසීලං ‘අධිසීලං’ නාම; වට්ටපාදිකා අට්ඨ සමාපත්තියො උපාදාය විපස්සනාපාදිකා අට්ඨ සමාපත්තියො ‘අධිචිත්තං’ නාම, කම්මස්සකතපඤ්ඤං උපාදාය විපස්සනාපඤ්ඤා ව මග්ගපඤ්ඤා ව ඵලපඤ්ඤා ව ‘අධිපඤ්ඤා’ නාමාති වෙදිතබ්බා.

771. ආයකොසල්ලාදිනිද්දෙසෙ යස්මා ආයොති වුඩ්ඪි, සා අනත්ථහානිතො අත්ථුප්පත්තිතො ව දුට්ඨා; අපායොති අවුඩ්ඪි, සාපි අත්ථහානිතො අනත්ථුප්පත්තිතො ව දුට්ඨා; තස්මා තං දස්සෙතුං ඉමෙ ධම්මෙ මනසිකරොතොතිආදි වුත්තං. ඉදං වුවචතීති යා ඉමෙසං අකුසලධම්මානං අනුප්පත්තිප්පහානෙසු කුසලධම්මානඤ්ච උප්පත්තිට්ඨිතීසු පඤ්ඤා – ඉදං

ආයකොසල්ලං නාම වුච්චති. යා පනෙසා කුසලධම්මානං
 අනුප්පජ්ජනනිරුජ්ඣනෙසු අකුසලධම්මානඤ්ච උප්පත්තිට්ඨිතීසු පඤ්ඤා - ඉදං
 අපායකොසල්ලං නාමාති අත්ථො. ආයකොසල්ලං තාව පඤ්ඤා භොතු;
 අපායකොසල්ලං කථං පඤ්ඤා නාම ජාතාති? පඤ්ඤවායෙව හි 'මය්හං එවං
 මනසිකරොතො අනුප්පන්නා කුසලා ධම්මා නුප්පජ්ජන්ති උප්පන්නා ච
 නිරුජ්ඣන්ති; අනුප්පන්නා අකුසලා ධම්මා උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා පවඬ්ඨන්ති' ති
 පජානාති. සො එවං ඤත්වා අනුප්පන්නානං අකුසලානං ධම්මානං උප්පජ්ජිතුං න
 දෙති, උප්පන්නෙ පජහති; අනුප්පන්නෙ කුසලෙ උප්පාදෙති, උප්පන්නෙ
 භාවනාපාරිසුරිං පාපෙති. එවං අපායකොසල්ලම්පි පඤ්ඤා එවාති වෙදිතබ්බං.
 සබ්බාපි තනුපායා පඤ්ඤා උපායකොසල්ලන්ති ඉදං පන අවිවායිකකිව්චෙ වා භයෙ
 වා උප්පන්නෙ තස්ස තිකිච්ඡනත්ථං යානුප්පත්තියකාරණජානනවසෙනෙව
 වෙදිතබ්බං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

තිකනිද්දෙසවණ්ණනා.

(4.) චතුක්කනිද්දෙසවණ්ණනා

793. චතුබ්බිධෙන ඤාණවත්ථුනිද්දෙසෙ අත්ථි දින්නන්තිආදීසු දින්නපච්චයා
 එලං අත්ථිති ඉමිනා උපායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉදං වුච්චතිති යං ඤාණං 'ඉදං
 කම්මං සකං, ඉදං නො සක'න්ති ජානාති - ඉදං කම්මස්සකතඤාණං නාම වුච්චතිති
 අත්ථො. තත්ථ තිවිධං කායදුච්චරිතං, චතුබ්බිධං වජ්ජුච්චරිතං, තිවිධං
 මනෝදුච්චරිතන්ති ඉදං න සකකම්මං නාම. තීසු ද්වාරෙසු දසවිධම්පි සුවරිතං
 සකකම්මං නාම. අත්තනො වාපි භොතු පරස්ස වා සබ්බම්පි අකුසලං න සකකම්මං
 නාම. කස්මා? අත්ථහඤ්ජනතො අනත්ථජනනතො ච. අත්තනො වා භොතු පරස්ස
 වා සබ්බම්පි කුසලං සකකම්මං නාම. කස්මා? අනත්ථහඤ්ජනතො අත්ථජනනතො
 ච. එවං ජානනසමත්ථෙ ඉමස්මිං කම්මස්සකතඤාණෙ යත්වා බහුං දානං දත්වා සීලං
 පුරෙත්වා උපොසථං සමාදිශිත්වා සුබෙන සුබං සම්පත්තියා සම්පත්තිං අනුභවිත්වා
 නිබ්බානං පත්තානං ගණනපරිච්ඡෙදො නත්ථි. යථා හි සධනො පුරිසො පඤ්චසු
 සකථසතෙසු සජ්ජිමුච්චාණිකාදීනි වෙච ලොණතිලතණ්ඩුලාදීනි ච ආරොපෙත්වා
 කන්තාරමග්ගං පටිපන්නො කෙනවිදෙව කරණීයෙන අත්ථෙ උප්පන්නෙ සබ්බෙසං
 උපකරණානං ගහිතත්තා න චිත්තෙති, න පරිතස්සති, සුබෙනෙව බෙමන්තං
 පාපුණාති; එවමෙව ඉමස්මිම්පි කම්මස්සකතඤාණෙ යත්වා බහුං දානං
 දත්වා...පෙ.... නිබ්බානං පත්තානං ගණනපථො නත්ථි. යපෙත්වා
 සවිවානුලොමිකං ඤාණන්ති මග්ගසච්චස්ස පරමත්ථසච්චස්ස ච අනුලොමනතො
 සවිවානුලොමිකන්ති ලද්ධනාමං විපස්සනාඤාණං යපෙත්වා අවසෙසා සබ්බාපි
 සාසවා කුසලා පඤ්ඤා කම්මස්සකතඤාණමෙවාති අත්ථො.

794. මග්ගසමඬගිස්ස ඤාණං දුක්ඛෙපෙතං ඤාණන්ති එත්ථ එකමෙව
 මග්ගඤාණං චතුසු සච්චෙසු එකපටිවෙධවසෙන චතුසු යානෙසු සඬගහිතං.

796. ධම්මෙ ඤාණන්ති එත්ථ මග්ගපඤ්ඤා තාව චතුත්තං සච්චානං

එකපට්ඨෙධවසෙන ධම්මෙ ඤාණං නාම හොතු; ඵලපඤ්ඤා කථං ධම්මෙ ඤාණං නාමාති? නිරොධසච්චවසෙන. දුට්ඨාපි හෙසා පඤ්ඤා අපරජ්ජච්චයෙ අත්ථපච්චක්ඛෙ අරියසච්චධම්මෙ කිච්චතො ච ආරම්මණතො ච පචත්තත්තා ධම්මෙ ඤාණන්ති වෙදිතඛ්ඛා. සො ඉමිනා ධම්මෙනාති එත්ථ මග්ගඤාණං. ධම්මගොචරත්තා ගොචරවොහාරෙන ධම්මොති චුත්තං, උපයොගත්ථෙ චා කරණචචනං; ඉමං ධම්මං ඤාතෙනාති අත්ථො; චතුසච්චධම්මං ජානිත්වා යීතෙන මග්ගඤාණෙනාති චුත්තං හොති. දිට්ඨොනාති දස්සනෙන; ධම්මං පස්සිත්වා යීතෙනාති අත්ථො. පත්තෙනාති චත්තාරි අරියසච්චානි පත්වා යීතත්තා ධම්මං පත්තෙන. විදිතෙනාති මග්ගඤාණෙන චත්තාරි අරියසච්චානි විදිතානි පාකටානි කතානි. තස්මා තං ධම්මං විදිතං නාම හොති. තෙන විදිතධම්මෙන. පරියොගාළ්භෙනාති චතුසච්චධම්මං පරියොගාහෙත්වා යීතෙන. නයං නෙතීති අතීතෙ ච අනාගතෙ ච නයං නෙති හරති පෙසෙති. ඉදං පන න මග්ගඤාණස්ස කිච්චං, පච්චචෙක්ඛණඤාණස්ස කිච්චං. සත්ථාරා පන මග්ගඤාණං අතීතානාගතෙ නයං නයනසදිසං කතං. කස්මා? මග්ගමූලකත්තා. භාවිතමග්ගස්ස හි පච්චචෙක්ඛණා නාම හොති. තස්මා සත්ථා මග්ගඤාණමෙව නයං නයනසදිසං අකාසි. අපිච ඵළමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො – යදෙනං ඉමිනා චතුසච්චගොචරං මග්ගඤාණං අධිගතං, තෙන ඤාණෙන කාරණභූතෙන අතීතානාගතෙ පච්චචෙක්ඛණඤාණසංඛ්ඛාතං නයං නෙති.

ඉදානි යථා තෙන නයං නෙති, තං ආකාරං දස්සෙතුං යෙ හි කෙච්චි අතීතමද්ධානන්තිආදිමාහ. තත්ථ අබ්භඤ්ඤංසුති ජානිංසු පටිච්ඡක්ඛිංසු. ඉමඤ්ඤෙඤාති යං දුක්ඛං අතීතෙ අබ්භඤ්ඤංසු, යඤ්ච අනාගතෙ අභිජානිස්සන්ති, න තඤ්ඤෙච ඉමං; සරික්ඛට්ඨෙයන පන ඵළං චුත්තං. අතීතෙපි හි යපෙත්වා තණ්හං තෙභූමකක්ඛන්ධෙයෙව දුක්ඛසච්චන්ති පටිච්ඡක්ඛිංසු, තණ්හංයෙව සමුදයසච්චන්ති නිබ්බානමෙව නිරොධසච්චන්ති අරියමග්ගමෙව මග්ගසච්චන්ති පටිච්ඡක්ඛිංසු, අනාගතෙපි ඵළමෙව පටිච්ඡක්ඛිස්සන්ති, එතරහිපි ඵළමෙව පටිච්ඡක්ඛන්තිති සරික්ඛට්ඨෙයන “ඉමඤ්ඤෙඤා”ති චුත්තං. ඉදං චූච්චති අන්වයෙ ඤාණන්ති ඉදං අනුගමනඤාණං නයනඤාණං කාරණඤාණන්ති චූච්චති.

පරියෙ ඤාණන්ති චිත්තපරිච්ඡෙදඤාණං. පරසත්තානන්ති යපෙත්වා අත්තානං සෙසසත්තානං. ඉතරං තස්සෙච වෙච්චනං. වෙනසා වෙනො පරිච්ච පජානාතීති අත්තනො චිත්තෙන තෙසං චිත්තං සරාගාදිවසෙන පරිච්ඡින්නිත්වා නානජ්ජකාරතො ජානාති. සරාගං වාතිආදීසු යං චත්තඛ්ඛං, තං හෙට්ඨා සතිපට්ඨානවිහඪිගෙ චුත්තමෙව. අයං පන විසෙසො – ඉධ අනුත්තරං වා චිත්තං විමුත්තං වා චිත්තන්ති එත්ථ ලොකුත්තරමිපි ලබ්භති. අවිපස්සනුපගමිපි හි පරචිත්තඤාණස්ස විසයො හොතියෙව.

අවසෙසා පඤ්ඤාති ධම්මෙ ඤාණාදිකා තිස්සෙසා පඤ්ඤා යපෙත්වා සෙසා සබ්බාපි පඤ්ඤා ඤාණන්ති සම්මතත්තා සම්මුතිඤ්ඤාණං නාම භොති. වචනත්ථො පනෙත්ථ සම්මුතිමිහි ඤාණන්ති සම්මුතිඤ්ඤාණං.

797. කාමාවචරකුසලෙ පඤ්ඤාති අයඤ්ඤි එකන්තෙන වට්ටස්මිං චුතිපට්ඨන්ධිං ආචිනතෙව, තස්මා “ආවයාය නො අපවයායා” ති චුත්තා. ලොකුත්තරමග්ගපඤ්ඤා පන යස්මා චුතිපට්ඨන්ධිං අපචිනතෙව, තස්මා “අපවයාය නො ආවයායා” ති චුත්තා. රූපාවචරාරූපාවචරපඤ්ඤා චුතිපට්ඨන්ධිමිපි ආචිනති, වික්ඛම්භනවසෙන කිලෙසෙ වෙව කිලෙසමූලකෙ ව ධම්මෙ අපචිනති, තස්මා “ආවයාය වෙව අපවයාය වා” ති චුත්තා. සෙසා නෙව චුතිපට්ඨන්ධිං ආචිනති න අපචිනති, තස්මා “නෙව ආවයාය නො අපවයායා” ති චුත්තා.

798. න ව අභිඤ්ඤායො පටිච්ඡක්ඛන්ති ඉදං පයමජ්ඣානපඤ්ඤං සන්ධාය චුත්තං. සා හිස්ස කාමච්චෙකෙන පත්තබ්බත්තා කිලෙසනිබ්බදාය සංවත්තති. තාය වෙස කාමෙසු විතරාගො භොති, අභිඤ්ඤාපාදකභාවං පන අප්පත්තතාය නෙව පඤ්ච අභිඤ්ඤායො පටිච්ඡක්ඛති, නිමිත්තාරම්මණත්තා න සච්චාති පටිච්ඡක්ඛති. එවමයං පඤ්ඤා නිබ්බදාය භොති නො පටිච්චෙධාය. ස්වෙචාති පයමජ්ඣානං පත්වා යිතො. කාමෙසු විතරාගො සමානොති තථා වික්ඛම්භිතානංයෙව කාමානං වසෙන විතරාගො. අභිඤ්ඤායො පටිච්ඡක්ඛති පඤ්ච අභිඤ්ඤායො පටිච්ඡක්ඛති. ඉදං චතුත්ථජ්ඣානපඤ්ඤං සන්ධාය චුත්තං. චතුත්ථජ්ඣානපඤ්ඤා හි අභිඤ්ඤාපාදකභාවෙනාපි පඤ්ච අභිඤ්ඤායො පටිච්ඡක්ඛති, අභිඤ්ඤාභාවප්පත්තියාපි පටිච්ඡක්ඛති එව. තස්මා සා පටිච්චෙධාය භොති. පයමජ්ඣානපඤ්ඤාය එව පන කිලෙසෙසුපි නිබ්බන්දත්තා නො නිබ්බදාය. යා පනායං දුතියතතියජ්ඣානපඤ්ඤා, සා කතරකොට්ඨාසං භජතිති? සොමනස්සවසෙන පයමජ්ඣානමිපි භජති, අවිතක්කවසෙන චතුත්ථජ්ඣානමිපි. එවමෙසා පයමජ්ඣානසන්තිස්සිතා වා චතුත්ථජ්ඣානසන්තිස්සිතා වා කාතබ්බා. නිබ්බදාය වෙව පටිච්චෙධාය වාති මග්ගපඤ්ඤා සබ්බස්මිමිපි වට්ටෙ නිබ්බන්දනතො නිබ්බදාය, ඡට්ඨං අභිඤ්ඤං පටිච්ඡක්ඛනතො පටිච්චෙධාය ව භොති.

799. පයමස්ස ඤානස්ස ලාභීතිආදීසු ය්වායං අප්පගුණස්ස පයමජ්ඣානස්ස ලාභී. තං තතො වුට්ඨිතං ආරම්මණවසෙන කාමසහගතා හුත්වා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාවරන්ති තුදන්ති වොදෙන්ති. තස්ස කාමානුපක්ඛන්දානං සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන සා පයමජ්ඣානපඤ්ඤා භායති පරිභායති; තස්මා භානභාගිනීති චුත්තා. තදනුධම්මතාති තදනුරූපසභාවා. සති සන්තිට්ඨන්ති ඉදං මිච්ඡාසතිං සන්ධාය චුත්තං, න සම්මාසතිං. යස්ස හි පයමජ්ඣානානුරූපසභාවා පයමජ්ඣානං සන්තතො පණිතතො දිස්වා අස්සාදයමානා අභිනන්දමානා නිකන්ති උප්පජ්ජති, තස්ස නිකන්තිවසෙන සා පයමජ්ඣානපඤ්ඤා නෙව භායති, න චඬ්ඝති, යිතිකොට්ඨාසිකා භොති. තෙන චුත්තං යිතිභාගිනී පඤ්ඤාති. අවිතක්කසහගතාති අවිතක්කං දුතියජ්ඣානං සන්තතො පණිතතො මනසිකරොතො ආරම්මණවසෙන අවිතක්කසහගතා. සමුදාවරන්තිති පගුණතො පයමජ්ඣානතො වුට්ඨිතං.

දුතියජ්ඣානාධිගමත්ථාය තුදන්ති වොදෙන්ති. තස්ස උපරි
 දුතියජ්ඣානානුපක්ඛන්දානං සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන සා පයමජ්ඣානපඤ්ඤා
 විසෙසභූතස්ස දුතියජ්ඣානස්ස උප්පත්තිට්ඨානතාය විසෙසභාගිනීති වුත්තා.
 නිබ්බිදාසහගතාති තමෙව පයමජ්ඣානතො වුට්ඨිතං නිබ්බිදාසඤ්ඤාතෙන
 විපස්සනාඤ්ඤාණෙන සහගතා. විපස්සනාඤ්ඤාණඤ්ඤි කුමානඤ්ඤාතොදෙ වත්තන්තෙ
 නිබ්බිදන්දති උක්කණ්ඨති, තස්මා නිබ්බිදාති වුච්චති. සමුදාවරන්තීති
 නිබ්බානසච්ඡිකිරියත්ථාය තුදන්ති වොදෙන්ති. විරාගුපසඤ්ඤිතාති විරාගසඤ්ඤාතෙන
 නිබ්බානෙන උපසංභිතා. විපස්සනාඤ්ඤාණමිති සක්කා ඉමිතා මග්ගෙන විරාගං
 නිබ්බානං සච්ඡිකාතුන්ති පවත්තිතො “විරාගුපසඤ්ඤිත” තීති වුච්චති.
 තංසම්පයුත්තා සඤ්ඤාමනසිකාරාපි විරාගුපසඤ්ඤිතා එව නාම. තස්ස තෙසං
 සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන සා පයමජ්ඣානපඤ්ඤා අරියමග්ගපට්ඨෙධස්ස
 පදට්ඨානතාය නිබ්බේධභාගිනීති වුත්තා. එවං චතුසු ධාතෙසු පයමජ්ඣානපඤ්ඤාව
 කට්ඨිතා. දුතියජ්ඣානපඤ්ඤාදීසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

801. කිව්චෙන කසිරෙන සමාධිං උප්පාදෙන්තස්සාති ලොකුත්තරසමාධිං.
 උප්පාදෙන්තස්ස පුබ්බභාගෙ ආගමනකාලෙ කිව්චෙන කසිරෙන දුක්ඛෙන
 සසඤ්ඤාතො සප්පයොගෙන කිලමන්තස්ස කිලෙසෙ වික්ඛම්භන්වා ආගතස්ස.
 දන්ධං තණ්ඨානං අභිජානන්තස්සාති වික්ඛම්භිතෙසු කිලෙසෙසු විපස්සනාපරිවාසෙ
 විරං වසිත්වා තං ලොකුත්තරසමාධිසඤ්ඤාතං ධානං දන්ධං සණ්ඨං අභිජානන්තස්ස
 පටිවිජ්ඣන්තස්ස, පාපුණන්තස්සාති අත්ථො. අයං වුච්චතීති යා එසා එවං
 උප්පජ්ජති, අයං කිලෙසවික්ඛම්භනපටිපදාය දුක්ඛන්තා, විපස්සනාපරිවාසපඤ්ඤාය
 ච දන්ධන්තා මග්ගකාලෙ එකවිත්තක්ඛණෙ උප්පන්නාපි පඤ්ඤා ආගමනවසෙන
 දුක්ඛපටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා නාමාති වුච්චති. උපරි තීසු පදෙසුපි ඉමිනාව නයෙන
 අත්ථො වෙදිතබ්බො.

802. සමාධිස්ස න නිකාමලාභිස්සාති යො සමාධිස්ස න නිකාමලාභී භොති, සො
 තස්ස න නිකාමලාභී නාම. යස්ස සමාධි උපරුපරි සමාපජ්ජන්තත්ථාය උස්සක්කිතුං
 පච්චයො න භොති, තස්ස අප්පගුණජ්ඣානලාභිස්සාති අත්ථො. ආරම්මණං ථොකං
 ඵරන්තස්සාති පරිත්තෙ සුප්පමන්තෙ වා සරාවමන්තෙ වා ආරම්මණෙ පරිකම්මං
 කත්වා තත්ථෙව අප්පනං පත්වා තං අවධිසීතං ථොකමෙව ආරම්මණං ඵරන්තස්සාති
 අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. නනිකාමලාභිපටිපක්ඛන්තො හි
 පගුණජ්ඣානලාභී එත්ථ නිකාමලාභීති වුත්තො. අවධිසීතාරම්මණපටිපක්ඛන්තො ච
 වධිසීතාරම්මණං විපුලන්ති වුත්තං. සෙසං තාදිසමෙව.

ජරාමරණපෙතං ඤාණන්ති නිබ්බානමෙව ආරම්මණං කත්වා චතුත්තං
 සච්චානං එකපට්ඨෙධවසෙන එතං වුත්තං.

ජරාමරණං ආරබ්භාතිආදීනි පන එකෙකං වත්ථුං ආරබ්භ පවත්තිකාලෙ
 පුබ්බභාගෙ සච්චවචන්ථාපනවසෙන වුත්තාති. සෙසං සබ්බත්ථ
 උත්තානත්ථමෙවාති.

වතුක්කනිද්දෙසවණ්ණනා.

(5.) පඤ්චකනිද්දෙසවණ්ණනා

804. පඤ්චවිධෙන ඤාණවත්ථුනිද්දෙසෙ පිතිඵරණනාදිසු පිතිං ඵරමානා උප්පජ්ජතිති ද්විසු ඤානෙසු පඤ්ඤා පිතිඵරණනා නාම. සුඛං ඵරමානා උප්පජ්ජතිති තිසු ඤානෙසු පඤ්ඤා සුඛඵරණනා නාම. පරෙසං වෙනොඵරමානා උප්පජ්ජතිති වෙනොපරියපඤ්ඤා වෙනොඵරණනා නාම. ආලොකං ඵරමානා උප්පජ්ජතිති දිබ්බවක්ඛපඤ්ඤා ආලොකඵරණනා නාම. පච්චවෙක්ඛණඤාණං පච්චවෙක්ඛණානිමිත්තං නාම. තෙනෙව වුත්තං ‘‘ද්විසු ඤානෙසු පඤ්ඤා පිතිඵරණනා’’තිආදි. තත්ථ ව පිතිඵරණනා සුඛඵරණනා ද්වෙ පාදා විය, වෙනොඵරණනා ආලොකඵරණනා ද්වෙ හත්ථා විය, අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානං මජ්ඣිමකායො විය, පච්චවෙක්ඛණානිමිත්තං සීසං විය. ඉති භගවා පඤ්චඩ්ඟිකං සම්මාසමාධිං අඩ්ඟපච්චඩ්ඟසම්පන්නං පුරිසං විය කත්වා දස්සෙසි. අයං පඤ්චඩ්ඟිකො සම්මාසමාධීති අයං හත්ථපාදසීසසදිසෙහි පඤ්චහි අඩ්ඟෙහි යුත්තො සම්මාසමාධීති පාදකජ්ඣානසමාධිං කථෙසි.

අයං සමාධි පච්චුප්පන්නසුඛො වෙවාතිආදිසු අරහත්තඵලසමාධි අධිජ්ජෙතො. සො හි අප්පිතප්පිතක්ඛණෙ සුඛත්තා පච්චුප්පන්නසුඛො. පුරිමො පුරිමො පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස සමාධිසුඛස්ස පච්චයත්තා ආයතිං සුඛවිපාකො. සන්නං සුඛමං ඵලවිත්තං පණිතං මධුරරූපං සමුට්ඨාපෙනි. ඵලසමාපත්තියා වුට්ඨිතස්ස හි සබ්බකායානුගතං සුඛසම්ඵස්සං ථොට්ඨබ්බං පටිච්ච සුඛසහගතං කායවිඤ්ඤාණං උප්පජ්ජති. ඉමිනාපි පරියායෙන ආයතිං සුඛවිපාකො. කිලෙසෙහි ආරකත්තා අරියො. කාමාමිසවට්ඨාමිසලොකාමිසානං අභාවා නිරාමිසො. බුද්ධාදිහි මහාපුරිසෙහි සෙවිතත්තා අකාපුරිසසෙවිතො. අඩ්ඟසන්නතාය ආරම්මණසන්නතාය සබ්බකිලෙසදරථසන්නතාය ව සන්නො. අතප්පනියට්ඨෙන පණිතො. කිලෙසපටිප්පස්සද්ධියා ලද්ධත්තා කිලෙසපටිප්පස්සද්ධිභාවස්ස වා ලද්ධත්තා පටිප්පස්සද්ධිලද්ධො. පටිප්පස්සද්ධං පටිප්පස්සද්ධීති හි ඉදං අත්ථතො ඵකං. පටිප්පස්සද්ධිකිලෙසෙන වා අරහතා ලද්ධත්තාපි පටිප්පස්සද්ධිලද්ධො. එකොදිභාවෙන අධිගතත්තා එකොදිභාවමෙව වා අධිගතත්තා එකොදිභාවාධිගතො. අප්පගුණසාවසමාධි විය සසඬ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන විත්තෙන පච්චනීකධම්මෙ නිග්ගය්හ කිලෙසෙ වාරෙන්වා අනධිගතත්තා න සසඬ්ඛාරනිග්ගය්හවාරිතගතො. තඤ්ච සමාධිං සමාපජ්ජන්තො තතො වා වුට්ඨහන්තො සනිවෙසුල්ලප්පත්තත්තා සතොව සමාපජ්ජති සතොව වුට්ඨහති. යථාපරිච්ඡින්නකාලවසෙන වා සතො සමාපජ්ජති සතො වුට්ඨහති. තස්මා යදෙන්ථ ‘‘අයං සමාධි පච්චුප්පන්නසුඛො වෙව ආයතිඤ්ච සුඛවිපාකො’’ති ඵචං පච්චවෙක්ඛමානස්ස පච්චත්තංයෙව අපරප්පච්චයං ඤාණං උප්පජ්ජති – තං ඵකමඩ්ඟං. එස නයො සෙසෙසුපි. එවම්මෙහි පඤ්චහි පච්චවෙක්ඛණඤාණෙහි අයං සමාධි පඤ්චඤාණකො සම්මාසමාධි නාම වුත්තොති.

පඤ්චකනිද්දෙසවණ්ණනා.

(6.) ඡක්කනිද්දෙසවණ්ණනා

805. ඡබ්බිධෙන ඤාණවත්ථුනිද්දෙසෙ ඉද්ධිවිධෙ ඤාණන්ති “එකොපි හුත්වා බහුධා හොති” තිආදිනයප්පවත්තෙ (දී. නි. 1.484; පටි. ම. 1.102) ඉද්ධිවිධෙ ඤාණං. ඉමිනාපි අවිතක්කාවිචාරා උපෙක්ඛාසහගතා රූපාවචරා බහුධාභාවාදිසාධිකා එකච්ඡත්තක්ඛණිකා අප්පනාපඤ්ඤාව කථිතා. සොතධාතුච්ඡුද්ධියා ඤාණන්ති දුරසන්තිකාදිහෙදසද්දාරම්මණාය දිබ්බසොතධාතුයා ඤාණං. ඉමිනාපි අවිතක්කාවිචාරා උපෙක්ඛාසහගතා රූපාවචරා පකතිසොතවිසයානීතසද්දාරම්මණා එකච්ඡත්තක්ඛණිකා අප්පනාපඤ්ඤාව කථිතා. පරච්ඡිත්තෙ ඤාණන්ති පරසත්තානං විත්තපරිච්ඡෙදෙ ඤාණං. ඉමිනාපි යථාචුත්තප්පකාරා පරෙසං සරාගාදිවිත්තාරම්මණා එකච්ඡත්තක්ඛණිකා අප්පනාපඤ්ඤාව කථිතා. පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිසා ඤාණන්ති පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිසම්පයුත්තං ඤාණං. ඉමිනාපි යථාචුත්තප්පකාරා පුබ්බෙ නිචුත්ථක්ඛන්ධානුස්සරණසතිසම්පයුත්තා එකච්ඡත්තක්ඛණිකා අප්පනාපඤ්ඤාව කථිතා. සත්තානං චූතුපපාතෙ ඤාණන්ති සත්තානං චූතියඤ්ච උපපාතෙ ව ඤාණං. ඉමිනාපි යථාචුත්තප්පකාරා වචනකඋපපජ්ජනකානං සත්තානං වණ්ණධාතුආරම්මණා එකච්ඡත්තක්ඛණිකා අප්පනාපඤ්ඤාව කථිතා. ආසවානං බයෙ ඤාණන්ති සච්චපරිච්ඡෙදජානනඤාණං. ඉදං ලොකුත්තරමෙව. සෙසානි ලොකියානීති.

ඡක්කනිද්දෙසවණ්ණනා.

(7.) සත්තකනිද්දෙසාදිවණ්ණනා

806. සත්තවිධෙන ඤාණවත්ථුනිද්දෙසෙ ඡාතිපච්චයා ඡරාමරණන්තිආදිනා නයෙන පවත්තිනිවත්තිවසෙන එකාදසසු පටිච්චසමුප්පාදඬිගෙසු එකෙකස්මිං කාලත්තයහෙදතො පච්චවෙක්ඛණඤාණං වත්වා පුන “යම්පිස්ස තං ධම්මට්ඨිතිඤාණං” න්ති එවං තදෙව ඤාණං සඬ්ඛෙපතො බයධම්මතාදීහි පකාරෙහි චුත්තං. තත්ථ ඡාතිපච්චයා ඡරාමරණං, අසති ඡාතියා නත්ථි ඡරාමරණන්ති ඤාණද්වයං පච්චුප්පන්තද්ධානවසෙන චුත්තං. අතීතම්පි අද්ධානං, අනාගතම්පි අද්ධානන්ති එවං අතීතෙ ඤාණද්වයං, අනාගතෙ ඤාණද්වයන්ති ඡ. තානි ධම්මට්ඨිතිඤාණෙන සද්ධිං සත්තං. තත්ථ ධම්මට්ඨිතිඤාණන්ති පච්චයාකාරඤාණං. පච්චයාකාරො හි ධම්මානං පවත්තිට්ඨිතිකාරණත්තා ධම්මට්ඨිතීති චූච්චති; තත්ථ ඤාණං ධම්මට්ඨිතිඤාණං. එතස්සෙව ඡබ්බිධස්ස ඤාණස්සෙනං අධිවචනං. එවං එකෙකස්මිං අඬිගෙ ඉමානි සත්ත සත්ත කත්වා එකාදසසු අඬිගෙසු සත්තසත්තති හොන්ති. තත්ථ බයධම්මන්ති බයගමනසභාවං. වයධම්මන්ති වයගමනසභාවං. විරාගධම්මන්ති විරජ්ජනසභාවං. නිරොධධම්මන්ති නිරුජ්ඣනසභාවං. ඉමිනා කිං කථිතං? අපරවිපස්සනාය පුරිමවිපස්සනාසම්මසනං කථිතං. තෙන කිං කථිතං හොති? සත්තක්ඛන්තුං විපස්සනාපටිච්චසස්සනා කථිතා. පඨමඤාණෙන හි සබ්බසඬ්ඛාරෙ අනිච්චා දුක්ඛා අනත්තානි දිස්වා තං ඤාණං දුතියෙන දට්ඨුං වට්ටති,

දුතියං තතියෙන, තතියං චතුත්ථෙන, චතුත්ථං පඤ්චමෙන, පඤ්චමං ඡට්ඨෙන,
ඡට්ඨං සත්තමෙන. එවං සත්ත විපස්සනාපටිවිපස්සනා කථිතා භොන්තිති.

සත්තකනිද්දෙසවණ්ණනා.

807. අට්ඨවිධෙන ඤාණචත්ථුනිද්දෙසෙ සොතාපත්තිමග්ගෙ පඤ්ඤාති
සොතාපත්තිමග්ගමිහි පඤ්ඤා. ඉමිනා සම්පයුත්තපඤ්ඤාව කථිතා. සෙසපදෙසුපි
එසෙව නයොති.

අට්ඨකනිද්දෙසවණ්ණනා.

808. නවවිධෙන ඤාණචත්ථුනිද්දෙසෙ අනුපුබ්බවිහාරසමාපත්තිසූති
අනුපුබ්බවිහාරසංඛ්‍යාසූති සමාපත්තිසූති. තාසං අනුපුබ්බෙන අනුපටිපාටියා
විහාරිතබ්බට්ඨෙන අනුපුබ්බවිහාරතා, සමාපජ්ජිතබ්බට්ඨෙන සමාපත්තිතා දට්ඨබ්බා.
තත්ථ පට්ඨමජ්ඣානසමාපත්තියා පඤ්ඤාතිආදයො අට්ඨ සම්පයුත්තපඤ්ඤා
වෙදිතබ්බා. නවමා පච්චවෙක්ඛණපඤ්ඤා. සා හි නිරොධසමාපත්තිං සන්තතො
පණිතතො පච්චවෙක්ඛමානස්ස පවත්ති. තෙන වුත්තං –
“සඤ්ඤාවෙදිතනිරොධසමාපත්තියා වුට්ඨිතස්ස පච්චවෙක්ඛණඤාණ”න්ති.

නවකනිද්දෙසවණ්ණනා.

(10.) දසකනිද්දෙසවණ්ණනා

පට්ඨමලනිද්දෙසො

809. දසවිධෙන ඤාණචත්ථුනිද්දෙසෙ අට්ඨානන්ති හෙතුපටික්ඛෙපො.
අනවකාසොති පච්චයපටික්ඛෙපො. උභයෙනාපි කාරණමෙව පටික්ඛිපති.
කාරණඤ්ඤා නදායත්තවුත්තිතාය අත්තතො ඵලස්ස යානන්ති ව අවකාසොති ව
වුච්චති. යන්ති යෙන කාරණෙන. දිට්ඨිසම්පන්නොති මග්ගදිට්ඨියා සම්පන්නො
සොතාපන්නො අරියසාවකො. කඤ්චි සංඛාරන්ති චතුර්මකෙසු සංඛිතසංඛාරරෙසු
කඤ්චි එකං සංඛාරමිපි. නිව්චතො උපගච්ඡෙය්‍යාති නිව්චොති ගණ්භෙය්‍යා. තෙනං
යානං විජ්ජන්ති එතං කාරණං නත්ථි, න උපලබ්භති. යං පුපුජ්ජන්තොති යෙන
කාරණෙන පුපුජ්ජන්තො. යානමෙනං විජ්ජන්ති එතං කාරණං අත්ථි; සස්සනදිට්ඨියා හි
සො තෙභුමකෙසු සංඛාරරෙසු කඤ්චි සංඛාරං නිව්චතො ගණ්භෙය්‍යාති අත්ථො.
චතුත්ථභුමකසංඛාරො පන තෙජ්ජස්සදත්තා දිවසං සන්තත්තො අයොගුලො විය
මක්ඛිකානං දිට්ඨියා වා අඤ්ඤෙසං වා අකුසලානං ආරම්මණං න භොති. ඉමිනා
නයෙන කඤ්චි සංඛාරං සුඛතොතිආදීසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. සුඛතො
උපගච්ඡෙය්‍යාති “එකන්තසුඛි අත්තා භොති අරොගො පරම්මරණා”ති (ම. නි.
3.21) එවං අත්තදිට්ඨිවසෙන සුඛතො ගාහං සන්ධායෙනං වුත්තං.
දිට්ඨිවිජ්ජයුත්තවිත්තෙන පන අරියසාවකො පරිලාභාහිභුතො පරිලාභවූපසමත්ථං,
මත්තහත්ථිපරිතාසිතො විය, සුවිකාමො පොක්ඛත්‍රාහ්මණො ගුථං කඤ්චි සංඛාරං

සුඛතො උපගච්ඡති. අත්තවාදෙ කසිණාදිපණ්ණත්තිසඛගහත්ථං සඛිඛාරන්ති
 අවත්වා කඤ්චි ධම්මන්ති චුත්තං. ඉධාපි අරියසාවකස්ස චතුභුමකවසෙන
 පරිච්ඡෙදො වෙදිතබ්බො, පුටුප්පනස්ස තෙභුමකවසෙන; සබ්බවාරෙසු වා
 අරියසාවකස්සාපි තෙභුමකවසෙනෙව පරිච්ඡෙදො වට්ටති. යං යඤ්ඤි පුටුප්පනො
 ගණ්භාති, තතො තතො අරියසාවකො ගාහං විනිවෙයෙති. පුටුප්පනො හි යං යං
 නිව්චං සුඛං අත්තාති ගණ්භාති, තං තං අරියසාවකො අනිව්චං දුක්ඛං අනත්තාති
 ගණ්භන්තො ගාහං විනිවෙයෙති.

මාතරන්තිආදියු ජනිකාව මාතා. මනුස්සභූතොව ඛිණාසවො අරහාති
 අධිප්පෙනො. කිං පන අරියසාවකො අඤ්ඤං ජීවිතා වොරොපෙය්‍යාති? එතම්පි
 අට්ඨානං. සවෙපි භවත්තරගතං අරියසාවකං අත්තනො අරියසාවකභාවං
 අජානන්තම්පි කොචි එවං වදෙය්‍ය – ‘ඉමං කුන්ථකිපිල්ලිකං ජීවිතා වොරොපෙත්වා
 සකලවක්කවාළගබ්බෙ චක්කවත්තිරජ්ජං පටිපජ්ජාහී’ති, නෙව සො තං ජීවිතා
 වොරොපෙය්‍ය. අථ වාපි තං එවං වදෙය්‍යුං – ‘සවෙ ඉමං න සාතෙස්සසි, සිසං තෙ
 ඡින්දිස්සාමා’ති, සිසමෙවස්ස ඡින්දෙය්‍යුං, නෙව සො තං සාතෙය්‍ය. පුටුප්පනභාවස්ස
 පන මහාසාවජ්ජභාවදස්සනත්ථං අරියසාවකස්ස ච බලදීපනත්ථමෙන චුත්තං.
 අයඤ්ඤෙත්ථ අධිප්පායො – සාවජ්ජො පුටුප්පනභාවො, යත්‍ර හි නාම පුටුප්පනො
 මාතුසාතාදීනිපි ආනන්තරියාති කරස්සති. මහාබලො අරියසාවකො; සො එතාති
 කම්මාති න කරොතීති.

පදුට්ඨොන චිත්තෙනාති දොසසම්පයුත්තෙන වධකචිත්තෙන. ලොහිතං
 උප්පාදෙය්‍යාති ජීවමානකසරීරෙ බුද්දකමක්ඛිකාය පිවනමත්තම්පි ලොහිතං
 උප්පාදෙය්‍ය. සඬ්ඝං භින්දෙය්‍යාති සමානසංවාසකං සමානසිමායං ධීතං පඤ්චති
 කාරණෙහි සඬ්ඝං භින්දෙය්‍ය, චුත්තඤ්ඤෙන – ‘‘පඤ්චහුපාලි, ආකාරෙහි සඬ්ඝො
 හිජ්ජති – කම්මෙන, උද්දෙසෙන, වොහරන්තො, අනුස්සාවනෙන,
 සලාකග්ගාහෙනා’’ති (පරි. 458).

තත්ථ ‘කම්මෙනා’ති අපලොකනාදියු චතුසු කම්මෙසු අඤ්ඤතරෙන කම්මෙන.
 ‘උද්දෙසෙනා’ති පඤ්චසු පාතිමොක්ඛබුද්දෙසෙසු අඤ්ඤතරෙන උද්දෙසෙන.
 ‘වොහරන්තො’ති කථයන්තො, තාහි තාහි උප්පත්තිහි ‘අධම්මං ධම්මො’තිආදීනි
 අට්ඨාරස හෙදකරවත්ථුනි දීපෙන්තො. ‘අනුස්සාවනෙනා’ති ‘නනු තුම්භෙ ජානාථ
 මය්හං උච්චාකුලා පබ්බජිතභාවං බහුස්සුතභාවඤ්ච! මාදිසො නාම උද්ධම්මං
 උබ්බිතයං සත්ථුසාසනං ගාහෙය්‍යාති චිත්තම්පි උප්පාදෙතුං තුම්භාකං න යුත්තං. කිං
 මය්හං අවිචි නිලුප්පලවනං විය සිතලො? කිමහං අපායතො න භායාමී’තිආදීනා
 නයෙන කණ්ණමුලෙ වච්ඡෙදං කත්වා අනුස්සාවනෙන. ‘සලාකග්ගාහෙනා’ති එවං
 අනුස්සාවෙත්වා තෙසං චිත්තං උපත්ථම්භෙත්වා අනිවත්තනධම්මෙ කත්වා
 ‘‘ගණ්භථ ඉමං සලාක’’න්ති සලාකග්ගාහෙන. එත්ථ ච කම්මමෙව උද්දෙසො වා
 පමාණං වොහාරානුස්සාවනසලාකග්ගාහා පන පුබ්බභාගා.
 අට්ඨාරසවත්ථුදීපනවසෙන හි වොහරන්තෙන තත්ථ රුචිජනනත්ථං අනුස්සාවෙත්වා
 සලාකාය ගාහිතායපි අභින්නොව හොති සඬ්ඝො. යදා පන එවං චත්තාරො වා

අතිරෙකා වා සලාකං ගාහෙත්වා ආවෙණිකං කම්මං වා උද්දෙසං වා කරොන්ති, තදා සඬ්ඝො භින්නො නාම හොති.

එවං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො සඬ්ඝං භින්නෙය්‍යාති නෙතං යානං විජ්ජති. එත්තාවතා මාතුසාතාදීනි පඤ්ච ආනන්තරියකම්මානි දස්සිතානි හොන්ති, යානි පුපුජ්ජනො කරොති, න අරියසාවකො. තෙසං ආවිභාවත්ථං –

කම්මතො ද්වාරතො චෙව, කස්පට්ඨිතියතො තථා;
පාකසාධාරණාදීහි, විඤ්ඤාතබ්බො විනිවිජයො.

තත්ථ ‘කම්මතො’ තාව – එත්ථ හි මනුස්සභූතස්සෙව මනුස්සභූතං මාතරං වා පිතරං වා අපි පරිවත්තලිඬගං ජීවිතා වොරොපෙත්තස්ස කම්මං ආනන්තරියං හොති. තස්ස විපාකං පටිබාහිස්සාමි’ති සකලචක්කවාලං මහාවේනියජ්ජමාණෙහි කඤ්චනපුපෙහි පුරෙත්වාපි, සකලචක්කවාලං පුරෙත්වා නිසින්නහික්ඛුසඬ්ඝස්ස මහාදානං දත්වාපි, බුද්ධස්ස භගවතො සඬ්ඝාටිකණ්ණං අමුඤ්චිත්වාච විවරිත්වාපි, කායස්ස හෙදා නිරයමෙව උපපජ්ජති. යො පන සයං මනුස්සභූතො තිරච්ඡානභූතං මාතරං වා පිතරං වා, සයං වා තිරච්ඡානභූතො මනුස්සභූතං, තිරච්ඡානභූතොයෙව වා තිරච්ඡානභූතං ජීවිතා වොරොපෙති, තස්ස කම්මං ආනන්තරියං න හොති, කම්මං පන භාරියං හොති, ආනන්තරියං ආභවිචෙව තිට්ඨති. මනුස්සජාතිකානං පන වසෙන අයං පඤ්ඤො කට්ඨො.

එත්ථ එළකචතුක්කං, සඬ්ගාමචතුක්කං, වොරචතුක්කඤ්ච කථෙතබ්බං. ‘එළකං මාරෙමි’ති අභිසන්ධිනාපි හි එළකට්ඨානෙ යිතං මනුස්සො මනුස්සභූතං මාතරං වා පිතරං වා මාරෙන්නො ආනන්තරියං ඵුසති. එළකාභිසන්ධිනා පන මාතාපිතිඅභිසන්ධිනා වා එළකං මාරෙන්නො ආනන්තරියං න ඵුසති. මාතාපිතිඅභිසන්ධිනා මාතාපිතරො මාරෙන්නො ඵුසතෙව. එස නයො ඉතරස්මිම්පි චතුක්කද්වයෙ. යථා ච මාතාපිතුසු, එවං අරහත්තෙපි එතානි චතුක්කානි චෙදිතබ්බානි. මනුස්සඅරහත්තමෙව ච මාරෙත්වා ආනන්තරියං ඵුසති, න යක්ඛභූතං; කම්මං පන භාරියං ආනන්තරියසදිසමෙව. මනුස්සඅරහත්තස්ස ච පුපුජ්ජනකාලෙයෙව සත්ථජ්ජහාරෙ වා විසෙ වා දින්නෙපි යදි සො අරහත්තං පත්වා තෙනෙව මරති, අරහත්තසාතො හොතියෙව. යං පන පුපුජ්ජනකාලෙ දින්නං දානං අරහත්තං පත්වා පරිභුඤ්ජති, පුපුජ්ජනස්සෙව තං දින්නං හොති. සෙසඅරියපුග්ගලෙ මාරෙත්තස්ස ආනන්තරියං නත්ථී, කම්මං පන භාරියං ආනන්තරියසදිසමෙව.

ලොභිතුජ්ජාදෙ තථාගතස්ස අහෙජ්ජකායනාය පරුපක්කමෙන වම්මච්ඡෙදං කත්වා ලොභිතපග්ගරණං නාම නත්ථී. සරීරස්ස පන අත්තොයෙව එකස්මිං යානෙ ලොභිතං සමොසරති. දෙවදත්තෙන පටිවිද්ධසිලාතො හිජ්ජිත්වා ගතා සකලිකාපි තථාගතස්ස පාදන්තං පහරී. ඵරසුනා පහටො විය පාදො අත්තොලොභිතොයෙව අහොසී. තථා කරොන්තස්ස ආනන්තරියං හොති. ජීවකො පන තථාගතස්ස රුටියා සත්ථකෙන වම්මං ඡින්නිත්වා තම්භා යානා දුට්ඨලොභිතං නිහරිත්වා ඵාසුකමකාසී. තථා කරොන්තස්ස පුඤ්ඤකම්මමෙව හොති.

අථ යෙ ව පරිනිබ්බුතෙ තථාගතෙ චෙතියං භින්දන්ති, බොධිං ඡින්දන්ති, ධාතුමිහි උපක්කමන්ති, තෙසං කිං හොතීති? භාරියං කම්මං හොති ආනන්තරියසදිසං. සධාතුකං පන ට්ථං වා පටිමං වා බාධයමානං බොධිසාධකද්ව ඡින්දිතුං වට්ටති. සචෙපි තත්ථ නිලීනා සකුණා චෙතියෙ වච්චං පාතෙන්ති, ඡින්දිතුං වට්ටතියෙව. පරිභොගචෙතියතො හි සරීරචෙතියං මහන්තතරං. චෙතියවත්ථුං භින්දිත්වා ගච්ඡන්තං බොධිමුලමපි ඡින්දිත්වා හරිතුං වට්ටති. යා පන බොධිසාධා බොධිසරං බාධති, තං ගෙහරක්ඛණත්ථං ඡින්දිතුං න ලබ්භති. බොධිඅත්ථකද්ව හි ගෙහං, න ගෙහත්ථාය බොධි. ආසනසරෙපි එසෙව නයො. යස්මිං පන ආසනසරෙ ධාතු නිහිතා හොති, තස්ස රක්ඛණත්ථාය බොධිසාධං ඡින්දිතුං වට්ටති. බොධිජග්ගනත්ථං ඔජොහරණසාධං වා පුත්තිට්ඨානං වා ඡින්දිතුං වට්ටතියෙව; සරීරපටිජග්ගතෙ විය පුඤ්ඤමිපි හොති.

සඬ්ඝහෙදෙ සීමට්ඨකසඬ්ඝෙ අසන්නිපතිතෙ විසුං පරිසං ගහෙන්වා කතචොභාරානුස්සාවනසලාකග්ගාහස්ස කම්මං වා කරොන්තස්ස උද්දෙසං වා උද්දිසන්තස්ස හෙදො ව හොති ආනන්තරියකම්මකද්ව. සමග්ගසඤ්ඤාය පන වට්ටති. සමග්ගසඤ්ඤාය හි කරොන්තස්ස නෙව හෙදො හොති න ආනන්තරියකම්මං. තථා නවතො උනපරිසායං. සබ්බන්තිමෙන පන පරිච්ඡේදෙන නවන්තං ජනානං යො සඬ්ඝං භින්දති, තස්ස ආනන්තරියකම්මං හොති. අනුවත්තකානං අධම්මවාදීනං මහාසාවජ්ජං කම්මං; ධම්මවාදිනො අනවජ්ජා. තත්ථ නවන්තමෙව සඬ්ඝහෙදෙ ඉදං සුත්තං – ‘එකතො, උපාලි, චත්තාරො හොන්ති, එකතො චත්තාරො, නවමො අනුස්සාවෙති සලාකං ගාහෙති – ‘අයං ධම්මො, අයං විනයො, ඉදං සත්ථුසාසනං, ඉදං ගණ්භථ, ඉදං රොචෙථා’ති. එවං බො, උපාලි, සඬ්ඝරාජී චෙව හොති සඬ්ඝහෙදො ව. නවන්තං වා, උපාලි, අතිරෙකනවන්තං වා සඬ්ඝරාජී චෙව හොති සඬ්ඝහෙදො වා’ති (වුළුව. 351).

එතෙසු ව පන පඤ්චසු සඬ්ඝහෙදො වට්ඨකම්මං, සෙසානි කායකම්මානීති. එවං කම්මතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘ද්වාරතො’ති සබ්බානෙව චෙතානි කායද්වාරතොපි වට්ඨද්වාරතොපි සමුට්ඨහන්ති. පුරිමානි පනෙත්ථ චත්තාරි ආණන්තිකවිජ්ජාමයපයොගවසෙන වට්ඨද්වාරතො සමුට්ඨහිත්වාපි කායද්වාරමෙව පුරෙන්නි. සඬ්ඝහෙදො හත්ථමුද්දාය හෙදං කරොන්තස්ස කායද්වාරතො සමුට්ඨහිත්වාපි වට්ඨද්වාරමෙව පුරෙන්නි. එවමෙත්ථ ද්වාරතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘කප්පට්ඨිතියතො’ති සඬ්ඝහෙදොයෙව චෙත්ථ කප්පට්ඨිතියො. සණ්ඨහන්තෙ හි කප්පෙ කප්පචෙමජ්ඣෙ වා සඬ්ඝහෙදං කත්වා කප්පවිනාසෙයෙව මුච්චති. සචෙපි හි ‘ස්වෙ කප්පො විනස්සිස්සති’ති අජ්ජ සඬ්ඝහෙදං කරොති, ස්වෙයෙව මුච්චති, එකදිවසමෙව නිරයෙ පච්චති. එවං කරුණං පන නත්ථි. සෙසානි චත්තාරි කම්මානි ආනන්තරියානෙව හොන්ති, න කප්පට්ඨිතියානීති. එවමෙත්ථ කප්පට්ඨිතියතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘පාකතො’ති යෙන ච පඤ්චපෙතානි කම්මානි කතානි භොන්ති, තස්ස සඤ්ඤාදොසෙව පටිසන්ධිවසෙන විපච්චති. සෙසානි “අභොසි කම්මං නාභොසි කම්මවිපාකො”ති එවමාදිසු සඬ්ඛං ගච්ඡන්ති. සඤ්ඤාදොසො ච ලොභිතුප්පාදො, තදභාවෙ අරහත්තසාතො, තදභාවෙ සවෙ පිතා සීලවා භොති, මාතා දුස්සීලා නො වා තථා සීලවතී, පිතුසාතො පටිසන්ධිවසෙන විපච්චති. සවෙ මාතා මාතුසාතො. ද්විසුපි සීලෙන වා දුස්සීලෙන වා සමානෙසු මාතුසාතොව පටිසන්ධිවසෙන විපච්චති; මාතා හි දුක්කරකාරිණී ඛණ්ඩපකාරා ච පුත්තානන්ති. එවමෙත්ථ පාකතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘සාධාරණාදීහි’ති පුරිමානි චත්තාරි සබ්බෙසමිපි ගහට්ඨපබ්බජ්ඣානං සාධාරණානි. සඤ්ඤාදො පන “න ඛො, උපාලි, හික්ඛුතී සඬ්ඛං හින්දති, න සික්ඛමානා, න සාමණෙරො, න සාමණෙරී, න උපාසකො, න උපාසිකා සඬ්ඛං හින්දති. හික්ඛු ඛො, උපාලි, පකතත්තො සමානසංවාසකො සමානසීමායං ධීතො සඬ්ඛං හින්දති”ති (චූළව. 351) වචනතො චුත්තප්පකාරස්ස හික්ඛුනොව භොති, න අඤ්ඤස්ස; තස්මා අසාධාරණො. ආදිසද්දෙන සබ්බෙපෙන දුක්ඛවේදනාසහගතා දොසමොහසම්පයුත්තා වානි එවමෙත්ථ සාධාරණාදීහිපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

අඤ්ඤං සත්ථාරන්ති ‘අයං මෙ සත්ථා සත්ථුකිච්චං කාතුං සමත්ථො’ති භවත්තරෙපි අඤ්ඤං තිත්ථකරං ‘අයං මෙ සත්ථා’ති එවං ගණ්ඨෙය්‍ය – නෙතං යානං විජ්ජතිති අත්ථො. අට්ඨමං භවං නිබ්බත්තෙය්‍යානි සබ්බමන්දපඤ්ඤොපි සත්තමං භවං අතික්කම්ත්වා අට්ඨමං නිබ්බත්තෙය්‍ය – නෙතං යානං විජ්ජති. උත්තමකොට්ඨා හි සත්තමං භවං සන්ධායෙවෙස “නියතො සම්බොධිපරායණො”ති චුත්තො. කිං පන තං නියාමෙති? කිං පුබ්බහෙතු නියාමෙති උදාහු පටිලද්ධමග්ගො උදාහු උපරි තයො මග්ගාති? සම්මාසම්බුද්ධෙන ගහිතං නාමමත්තමෙනං. පුග්ගලො පන නියතො නාම නත්ථී. “පුබ්බහෙතු නියාමෙති”ති චුත්තෙ හි උපරි තිණ්ණං මග්ගානං උපනිස්සයො චුත්තො භොති, පයමමග්ගස්ස උපනිස්සයාභාවො ආපජ්ජති. ඉච්චස්ස අහෙතු අප්පච්චයා නිබ්බත්තිං පාපුණාති. “පටිලද්ධමග්ගො නියාමෙති”ති චුත්තෙ උපරි තයො මග්ගා අකිච්චකා භොන්ති, පයමමග්ගොව සකිච්චකො, පයමමග්ගෙනෙව කිලෙසෙ ඛෙපෙත්වා පරිනිබ්බායිතබ්බං භොති. “උපරි තයො මග්ගා නියාමෙත්ති”ති චුත්තෙ පයමමග්ගො අකිච්චකො භොති, උපරි තයො මග්ගොව සකිච්චකා, පයමමග්ගං අනිබ්බත්තෙත්වා උපරි තයො මග්ගා නිබ්බත්තෙතබ්බො භොන්ති, පයමමග්ගෙන ච අනුප්පජ්ජිත්ථාව කිලෙසා ඛෙපෙතබ්බො භොන්ති. තස්මා න අඤ්ඤො කොචි නියාමෙති, උපරි තිණ්ණං මග්ගානං විපස්සනාව නියාමෙති. සවෙ හි තෙසං විපස්සනා තික්ඛා සුරා හුත්වා වහති, එකංයෙව භවං නිබ්බත්තෙත්වා අරහත්තං පත්වා පරිනිබ්බාති. තතො මන්දතරපඤ්ඤො දුතියෙ වා තතියෙ වා චතුත්ථෙ වා පඤ්චමෙ වා ඡට්ඨෙ වා භවෙ අරහත්තං පත්වා පරිනිබ්බාති. සබ්බමන්දපඤ්ඤො සත්තමං භවං නිබ්බත්තෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති, අට්ඨමෙ භවෙ පටිසන්ධි න භොති. ඉති සම්මාසම්බුද්ධෙන ගහිතං නාමමත්තමෙනං. සත්ථා හි බුද්ධතුලාය තුලෙත්වා සබ්බඤ්ඤානුකූලො භවති පරිච්ඡින්නදිත්වා ‘අයං පුග්ගලො සබ්බමහාපඤ්ඤො තික්ඛවිපස්සකො එකමෙව භවං

නිබ්බත්තෙන්වා අරහත්තං ගණ්ඨස්සති' ති 'එකබ්ඪී' ති නාමං අකාසි; 'අයං පුග්ගලො දුතියං, තතියං, චතුත්ථං, පඤ්චමං, ඡට්ඨං හවං නිබ්බත්තෙන්වා අරහත්තං ගණ්ඨස්සති' ති 'කොලංකොලො' ති නාමං අකාසි; 'අයං පුග්ගලො සත්තමං හවං නිබ්බත්තෙන්වා අරහත්තං ගණ්ඨස්සති' ති 'සත්තක්ඛන්තුපරමො' ති නාමං අකාසි.

කොච්චි පන පුග්ගලො සත්තන්තං හවානං නියතො නාම නත්ථි. අරියසාවකො පන යෙන කෙනච්චි ආකාරෙන මන්දපඤ්ඤො සමානො අට්ඨමං හවං අප්පත්වා අන්තරාව පරිනිබ්බාති. සක්කසද්දසොපි වට්ටාහිරතො සත්තමං යෙව හවං ගච්ඡති. සත්තමෙ හවෙ සබ්බකාරෙන පමාදවිහාරිනොපි විපස්සනාඤාණං පරිපාකං ගච්ඡති. අප්පමත්තකෙපි ආරම්මණෙ නිබ්බන්දිත්වා නිබ්බුතීං පාපුණාති. සවෙපි හිස්ස සත්තමෙ හවෙ නිද්දං වා ඔක්කමන්තස්ස, පරම්මුඛං වා ගච්ඡන්තස්ස, පච්ඡතො ධත්වා තිබ්බෙණ අසිනා කොච්චෙව සීසං පාතෙය්‍ය, උදකෙ වා ඔසාදෙත්වා මාරෙය්‍ය, අසනි වා පනස්ස සීසෙ පතෙය්‍ය, එවරුපෙපි කාලෙ සප්පට්ඨන්ධිකා කාලංකිරියා නාම න හොති, අරහත්තං පත්වා ව පරිනිබ්බාති. තෙන වුත්තං – “අට්ඨමං හවං නිබ්බත්තෙය්‍ය – නෙතං ධානං විජ්ජති” ති.

එකිස්සා ලොකධාතුයාති දසසහස්සිලොකධාතුයා. තිණි හි බෙන්තාති – ජාතිබෙන්තං, ආණාබෙන්තං, විසයක්බෙන්තන්ති. තත්ථ ‘ජාතික්බෙන්තං’ නාම දසසහස්සිලොකධාතු. සා හි තථාගතස්ස මාතුකුච්ඡිඔක්කමනකාලෙ, නික්ඛමනකාලෙ, සම්බොධිකාලෙ, ධම්මචක්කපචත්තනෙ, ආයුසඬ්ඛාරවොස්සජ්ජනෙ, පරිනිබ්බානෙ ච කම්පති. කොට්ඨසතසහස්සචක්කවාලං පන ‘ආණාබෙන්තං’ නාම. ආටානාටියමොරපරිත්තධජග්ගපරිත්තරතනපරිත්තාදීනඤ්ඤි එත්ථ ආණා වත්තති. ‘විසයබෙන්තස්ස’ පන පරිමාණං නත්ථි. බුද්ධානඤ්ඤි “යාවතකං ඤාණං තාවතකං ඤෙය්‍යං, යාවතකං ඤෙය්‍යං තාවතකං ඤාණං, ඤාණපරියන්තිකං ඤෙය්‍යං, ඤෙය්‍යපරියන්තිකං ඤාණං” ත්ති (පටි. ම. 3.5) වචනතො අවිසයො නාම නත්ථි.

ඉමෙසු පන තීසු බෙන්තෙසු, ධ්වපෙත්වා ඉමං චක්කවාලං, අඤ්ඤස්මිං චක්කවාලෙ බුද්ධා උප්පජ්ජන්තීති සුත්තං නත්ථි, න උප්පජ්ජන්තීති පන අත්ථි. තිණි පිටකානි – විනයපිටකං, සුත්තන්තපිටකං, අභිධම්මපිටකන්ති. තිස්සො සඬ්ඛිතියො – මහාකස්සපත්ථෙරස්ස සඬ්ඛිති, යසත්ථෙරස්ස සඬ්ඛිති, මොග්ගලීපුත්තතිස්සත්ථෙරස්ස සඬ්ඛිතීති. ඉමා තිස්සො සඬ්ඛිතියො ආරුල්හෙ තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ ඉමං චක්කවාලං මුඤ්චිත්වා අඤ්ඤත්ථ බුද්ධා උප්පජ්ජන්තීති සුත්තං නත්ථි, නුප්පජ්ජන්තීති පන අත්ථි.

අපුබ්බං අවරිමන්ති අපුරෙ අපච්ඡා; එකතො නුප්පජ්ජන්ති, පුරෙ වා පච්ඡා වා උප්පජ්ජන්තීති වුත්තං හොති. තත්ථ බොධිපල්ලඬ්ඛකෙ “බොධිං අප්පත්වා න උට්ඨහිස්සාමි” ති නිසින්තකාලතො පට්ඨාය යාව මාතුකුච්ඡස්මිං පට්ඨන්ධිග්ගහණං තාව පුබ්බෙන්ති න වෙදිතබ්බං. බොධිසත්තස්ස හි පට්ඨන්ධිග්ගහණෙ දසසහස්සචක්කවාලකම්පනෙනෙව ජාතික්බෙන්තපරිග්ගහො කතො, අඤ්ඤස්ස

බුද්ධස්ස උප්පත්ති නිවාරිතා හොති. පරිනිබ්බානතො පටියාය ව යාව සාසපමත්තාපි
ධාතුයො තිට්ඨන්ති තාව පච්ඡාති න වෙදිතබ්බං. ධාතුසු හි ධීතාසු බුද්ධා ධීතාව
හොන්ති. තස්මා එත්ථන්තරෙ අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති නිවාරිතාව හොති,
ධාතූපරිනිබ්බානෙ පන ජාතෙ අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති න නිවාරිතා.

තීණි හි අන්තරධානානි නාම – පරියත්තිඅන්තරධානං, පටිවෙධඅන්තරධානං,
පටිපත්තිඅන්තරධානන්ති. තත්ථ ‘පරියත්ති’ති තීණි පිටකානි; ‘පටිවෙධො’ති
සච්චපටිවෙධො; ‘පටිපත්ති’ති පටිපදා. තත්ථ පටිවෙධො ව පටිපත්ති ව හොතිපි න
හොතිපි. එකස්මිඤ්ඤි කාලෙ පටිවෙධකරා භික්ඛු බහු හොන්ති; ‘එස භික්ඛු
පුට්ඨජනො’ති අභිගුලිං පසාරෙත්වා දස්සෙතබ්බො හොති. ඉමස්මිංයෙව දීපෙ
එකවාරං කිර පුට්ඨජනභික්ඛු නාම නාහොසි. පටිපත්තිපුරකාපි කදාවි බහු හොන්ති,
කදාවි අප්පා. ඉති පටිවෙධො ව පටිපත්ති ව හොතිපි න හොතිපි.

සාසනට්ඨිතියා පන පරියත්තියෙව පමාණං. පණ්ඩිතො හි තෙපිටකං සුත්වා
ද්වෙපි පුරෙති. යථා අම්භාකං බොධිසත්තො ආලාරස්ස සන්තිකෙ පඤ්චාභිඤ්ඤා
සත්ත ව සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියා
පරිකම්මං පුච්ඡි, සො ‘න ජානාමි’ති ආහ; තතො උදකස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා
අධිගතවිසෙසං සංසන්දෙත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනස්ස පරිකම්මං පුච්ඡි;
සො ආචික්ඛි; තස්ස වචනසමන්තරමෙව මහාසත්තො තං සම්පාදෙසි; එවමෙව
පඤ්ඤවා භික්ඛු පරියත්තිං සුත්වා ද්වෙපි පුරෙති. තස්මා පරියත්තියා ධීතාය සාසනං
ධීතං හොති. යදා පන සා අන්තරධායති තදා පයමං අභිධම්මපිටකං නස්සති. තත්ථ
පටියානං සබ්බපයමං අන්තරධායති. අනුක්කමෙන පච්ඡා ධම්මසඛගහො. තස්මිං
අන්තරහිතෙ ඉතරෙසු ද්විසු පිටකෙසු ධීතෙසු සාසනං ධීතමෙව හොති.

තත්ථ සුත්තන්තපිටකෙ අන්තරධායමානෙ පයමං අභිගුත්තරනිකායො
එකාදසකතො පටියාය යාව එකකා අන්තරධායති. තදනන්තරං සංයුත්තනිකායො
චක්කපෙය්‍යාලතො පටියාය යාව ඔසතරණා අන්තරධායති. තදනන්තරං
මජ්ඣිමනිකායො ඉන්ද්‍රියභාවනතො පටියාය යාව මූලපරියායා අන්තරධායති.
තදනන්තරං දීඝනිකායො දසුත්තරතො පටියාය යාව බ්‍රහ්මජාලා අන්තරධායති.
එකිස්සාපි ද්විත්තම්පි ගාථානං පුච්ඡා අද්ධානං ගච්ඡති; සාසනං ධාරෙතුං න
සක්කොති සහියපුච්ඡා (සු. නි. 515 ආදයො) විය ආලවකපුච්ඡා (සු. නි. 183 ආදයො;
සං. නි. 1.246) විය ව. එතා කිර කස්සපබුද්ධකාලිකා අන්තරා සාසනං ධාරෙතුං
නාසක්ඛිංසු.

ද්විසු පන පිටකෙසු අන්තරහිතෙසුපි විනයපිටකෙ ධීතෙ සාසනං තිට්ඨති.
පරිවාරබන්ධකෙසු අන්තරහිතෙසු උභතොව්භඨගෙ ධීතෙ ධීතමෙව හොති.
උභතොව්භඨගෙ අන්තරහිතෙ මාතිකාය ධීතායපි ධීතමෙව හොති. මාතිකාය
අන්තරහිතාය පාතිමොක්ඛපබ්බජ්ජාඋපසම්පදාසු ධීතාසු සාසනං තිට්ඨති. ලිඨගං
අද්ධානං ගච්ඡති. සෙතවත්ථසමණවංසො පන කස්සපබුද්ධකාලතො පටියාය
සාසනං ධාරෙතුං නාසක්ඛි. පච්ඡිමකස්ස පන සච්චපටිවෙධතො පච්ඡිමකස්ස

සීලහෙදතො ව පටියාය සාසනං ඔසක්කිතං නාම හොති. තතො පටියාය අඤ්ඤස්ස බුද්ධස්ස උප්පත්ති න වාරිතා.

තීණි පරිනිබ්බානානි නාම – කිලෙසපරිනිබ්බානං, ඛන්ධපරිනිබ්බානං, ධාතුපරිනිබ්බානන්ති. තත්ථ ‘කිලෙසපරිනිබ්බානං’ බොධිපල්ලඤ්ඤා අහොසි, ‘ඛන්ධපරිනිබ්බානං’ කුසිනාරායං, ‘ධාතුපරිනිබ්බානං’ අනාගතෙ භවිස්සති. සාසනස්ස කිර ඔසක්කනකාලෙ ඉමස්මිං තම්බපණ්ණිදීපෙ ධාතුයො සන්නිපතිත්වා මහාවෙතියං ගමිස්සන්ති, මහාවෙතියතො නාගදීපෙ රාජායතනවෙතියං, තතො මහාබොධිපල්ලඤ්ඤා ගමිස්සන්ති. නාගභවනතොපි දෙවලොකතොපි බ්‍රහ්මලොකතොපි ධාතුයො මහාබොධිපල්ලඤ්ඤා ගමිස්සන්ති. සාසපමත්තාපි ධාතු න අන්තරා නස්සිස්සති. සබ්බා ධාතුයො මහාබොධිපල්ලඤ්ඤා රාසිභූතා සුචණ්ණක්ඛන්ධො විය එකස්සනා හුත්වා ඡබ්බණ්ණරංසියො විස්සජ්ජෙස්සන්ති. තා දසසහස්සිලොකධාතුං ඵරිස්සන්ති. තතො දසසහස්සවක්කවාළදෙවතා සන්නිපතිත්වා “අජ්ජ සත්ථා පරිනිබ්බාති, අජ්ජ සාසනං ඔසක්කති, පච්ඡිමදස්සනං දානි ඉදං අම්භාක” න්ති දසබ්ලස්ස පරිනිබ්බුතදිවසතො මහන්තරං කාරුඤ්ඤං කරිස්සන්ති. යපෙත්වා අනාගාමිඛිණ්ණසංචෙ අවසෙසා සකභාවෙන සන්ධාරෙත්වා න සක්ඛිස්සන්ති. ධාතුසු තෙජොධාතු උට්ඨන්තිවා යාව බ්‍රහ්මලොකා උග්ගච්ඡිස්සති. සාසපමත්තායපි ධාතුයා සති එකජාලාව භවිස්සති; ධාතුසු පරියාදානං ගතාසු පච්ඡිජ්ජිස්සති. එවං මහන්තං ආනුභාවං දස්සෙත්වා ධාතුසු අන්තරහිතාසු සාසනං අන්තරහිතං නාම හොති. යාව එවං න අන්තරධායති තාව අවර්මං නාම හොති. එවං අපුබ්බං අවර්මං උප්පජ්ජෙය්‍යං – නෙතං යානං විජ්ජති.

කස්මා පන අපුබ්බං අවර්මං න උප්පජ්ජන්ති? අනච්ඡරියත්තා. බුද්ධා හි අච්ඡරියමනුස්සා, යථාහ – “එකපුග්ගලො, හික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති අච්ඡරියමනුස්සො. කතමො එකපුග්ගලො? තථාගතො, හික්ඛවෙ, අරහං සම්මාසම්බුද්ධො” ති (අ. නි. 1.172). යදි ව ද්වෙ වා චත්තාරො වා අට්ඨ වා සොළස වා එකතො උප්පජ්ජෙය්‍යං, න අච්ඡරියා භවෙය්‍යං. එකස්මිඤ්ඤි විහාරෙ ද්විත්තං වෙතියානම්පි ලාභසක්කාරො උලාරො න හොති, හික්ඛුපි බහුතාය න අච්ඡරියා ජාතා, එවං බුද්ධාපි භවෙය්‍යං; තස්මා නුප්පජ්ජන්ති. දෙසනාය ව විසෙසාභාවතො. යඤ්ඤි සතිපට්ඨානාදිහෙදං ධම්මං එකො දෙසෙති, අඤ්ඤන උප්පජ්ජන්තිවාපි සොච දෙසෙතබ්බො සියා. තතො අනච්ඡරියො සියා. එකස්මිං පන ධම්මං දෙසෙන්නෙ දෙසනාපි අච්ඡරියා හොති. විවාදභාවතො ව. බහුසු ව බුද්ධෙසු උප්පන්නෙසු බහුනං ආවරියානං අන්තෙවාසිකා විය ‘අම්භාකං බුද්ධො පාසාදිකො, අම්භාකං බුද්ධො මධුරස්සරො ලාභී පුඤ්ඤවා’ ති විවදෙය්‍යං; තස්මාපි එවං නුප්පජ්ජන්ති.

අපිවෙනං කාරණං මිලින්දරඤ්ඤා පුට්ඨෙන නාගසෙනත්ථෙරෙන විත්ථාරිතමෙව. චුත්තඤ්ඤි තත්ථ (මි. ප. 5.1.1) –

“හන්තෙ නාගසෙන, භාසිතම්පෙනං භගවතා – “අට්ඨානමෙනං, හික්ඛවෙ, අනවකාසො යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ අරහන්තො

සම්මාසම්බුද්ධා අප්‍රබ්බං අවරිමං උප්පජ්ජෙය්‍යං - නෙතං යානං විජ්ජති''ති (අ. නි. 1.277; ම. නි. 3.129). දෙසෙන්නා ව, හන්නෙ නාගසෙන, සබ්බෙපි තථාගතා සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මෙ දෙසෙන්නි, කථයමානා ව චත්තාරි අරියසව්චානි කථෙන්නි, සික්ඛාපෙන්නා ව තීඝු සික්ඛාඝු සික්ඛාපෙන්නි, අනුසාසමානා ව අප්පමාදපට්ඨත්තියං අනුසාසන්නි. යදි, හන්නෙ නාගසෙන, සබ්බෙසම්පි තථාගතානං එකා දෙසනා එකා කථා එකා සික්ඛා එකානුසිට්ඨී, කෙන කාරණෙන ද්වෙ තථාගතා එකක්ඛණෙන නුප්පජ්ජන්නි? එකෙනපි තාව බුද්ධුප්පාදෙන අයං ලොකො ඔහාසජාතො. යදි දුතියො බුද්ධො භවෙය්‍ය, ද්වින්නං පහාය අයං ලොකො භියොසො මත්තාය ඔහාසජාතො භවෙය්‍ය. ඔවදන්නා ව ද්වෙ තථාගතා සුඛං ඔවදෙය්‍යං, අනුසාසමානා ව සුඛං අනුසාසෙය්‍යං. තත්ථ මෙ කාරණං දස්සෙහි යථාහං නිස්සංසයො භවෙය්‍ය''න්ති.

“අයං, මහාරාජ, දසසහස්සි ලොකධාතු එකබුද්ධධාරණී, එකස්සෙව තථාගතස්ස ගුණං ධාරෙති. යදි දුතියො බුද්ධො උප්පජ්ජෙය්‍ය, නායං දසසහස්සි ලොකධාතු ධාරෙය්‍ය, චලෙය්‍ය කම්පෙය්‍ය නමෙය්‍ය ඔනමෙය්‍ය විනමෙය්‍ය විකිරෙය්‍ය විධමෙය්‍ය විද්ධංසෙය්‍ය, න යානමුපගච්ඡෙය්‍ය.

“යථා, මහාරාජ, නාවා එකපුරිසසන්ධාරණී භවෙය්‍ය, එකස්මිං පුරිසෙ අභිරුල්ලෙහ සා නාවා සමුපාදිකා භවෙය්‍ය. අථ දුතියො පුරිසො ආගච්ඡෙය්‍ය තාදිසො ආයුනා චණ්ණෙන වයෙන පමාණෙන කිසදුලෙන සබ්බඛිගපච්චඛිගෙන. සො තං නාවං අභිරුල්ලෙය්‍ය. අපිනු සා, මහාරාජ, නාවා ද්වින්නම්පි ධාරෙය්‍යා''ති? “න හි, හන්නෙ, චලෙය්‍ය කම්පෙය්‍ය නමෙය්‍ය ඔනමෙය්‍ය විනමෙය්‍ය විකිරෙය්‍ය විධමෙය්‍ය විද්ධංසෙය්‍ය, න යානමුපගච්ඡෙය්‍ය, ඔසීදෙය්‍ය උදකෙ''ති. “එවමෙව බො, මහාරාජ, අයං දසසහස්සි ලොකධාතු එකබුද්ධධාරණී එකස්සෙව තථාගතස්ස ගුණං ධාරෙති. යදි දුතියො බුද්ධො උප්පජ්ජෙය්‍ය, නායං දසසහස්සි ලොකධාතු ධාරෙය්‍ය, චලෙය්‍ය...පෙ.... න යානමුපගච්ඡෙය්‍ය.

“යථා වා පන, මහාරාජ, පුරිසො යාවදත්ථං භොජනං භුඤ්ජෙය්‍ය ඡාදෙන්තං යාවකණ්ඨමහිපුරස්සිවා. සො තතො පීණිතො පරිපුණ්ණො නිරන්තරො තන්දිගතො අනොනම්තදණ්ඩජාතො පුනදෙව තත්තකං භොජනං භුඤ්ජෙය්‍ය. අපිනු බො සො, මහාරාජ, පුරිසො සුඛිතො භවෙය්‍යා''ති? “න හි, හන්නෙ, සකිං භුත්තොව මරෙය්‍යා''ති. එවමෙව බො, මහාරාජ, අයං දසසහස්සි ලොකධාතු එකබුද්ධධාරණී...පෙ.... න යානමුපගච්ඡෙය්‍යා''ති.

“කිං නු බො, හන්නෙ නාගසෙන, අතිධම්මහාරෙන පථවී වලති''ති? “ඉධ, මහාරාජ, ද්වෙ සකථා රතනපරිපුරිතා භවෙය්‍යං යාවස්මා මුඛසමා. එක සකථතො රතනං ගහෙත්වා එකමහි සකථෙ ආකිරෙය්‍යං. අපිනු තං, මහාරාජ,

සකටං ද්විත්තම්පි සකටානං රතනං ධාරෙය්‍යා” ති? “න හි, හත්තෙ, නාහිපි තස්ස චලෙය්‍ය, අරාපි තස්ස හිප්පෙය්‍යං, නෙමිපි තස්ස ඔපතෙය්‍ය, අක්ඛෙපි තස්ස හිප්පෙය්‍යා” ති. “කිත්තු ඛො, මහාරාජ, අතිරතනභාරෙන සකටං හිප්පති” ති? “ආම, හත්තෙ” ති. “එවමෙව ඛො, මහාරාජ, අතිධම්මභාරෙන පථවී චලතිති.

“අපිව, මහාරාජ, ඉමං කාරණං බුද්ධබලපරිදීපනාය ඔසාරිතං. අඤ්ඤම්පි තත්ථ පතිරූපං කාරණං සුඤ්ඤාහි යෙන කාරණෙන ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ නුප්පජ්ජන්ති. යදි, මහාරාජ, ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ උප්පජ්ජෙය්‍යං, පරිසාය විවාදො උප්පජ්ජෙය්‍ය – ‘තුම්භාකං බුද්ධො, අම්භාකං බුද්ධො’ ති උභතොපක්ඛජාතා භවෙය්‍යං. යථා, මහාරාජ, ද්විත්තං බලවාමච්චානං පරිසාය විවාදො උප්පජ්ජෙය්‍ය – ‘තුම්භාකං අමච්චො, අම්භාකං අමච්චො’ ති උභතොපක්ඛජාතා භොන්ති; එවමෙව ඛො, මහාරාජ, යදි ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ උප්පජ්ජෙය්‍යං, තෙසං පරිසාය විවාදො උප්පජ්ජෙය්‍ය – ‘තුම්භාකං බුද්ධො, අම්භාකං බුද්ධො’ ති උභතොපක්ඛජාතා භවෙය්‍යං. ඉදං තාච මහාරාජ එකං කාරණං යෙන කාරණෙන ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ නුප්පජ්ජන්ති.

“අපරම්පි උත්තරිං කාරණං සුඤ්ඤාහි යෙන කාරණෙන ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ නුප්පජ්ජන්ති. යදි, මහාරාජ, ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ උප්පජ්ජෙය්‍යං ‘අග්ගො බුද්ධො’ ති යං චචනං තං මිච්ඡා භවෙය්‍ය, ‘ජෙට්ඨො බුද්ධො’ ති ‘සෙට්ඨො බුද්ධො’ ති ‘විසිට්ඨො බුද්ධො’ ති ‘උත්තමො බුද්ධො’ ති ‘පචරො බුද්ධො’ ති ‘අසමො බුද්ධො’ ති ‘අසමසමො බුද්ධො’ ති ‘අප්පට්ඨසමො බුද්ධො’ ති ‘අප්පට්ඨාගී බුද්ධො’ ති ‘අප්පට්ඨග්ගලො බුද්ධො’ ති යං චචනං තං මිච්ඡා භවෙය්‍ය. ඉදම්පි ඛො ත්වං, මහාරාජ, කාරණං තථතො සම්පට්ඨිජ යෙන කාරණෙන ද්වෙ සම්මාසම්බුද්ධා එකක්ඛණෙ නුප්පජ්ජන්ති.

“අපිව, මහාරාජ, බුද්ධානං භගවත්තානං සභාවපකති එසා යං එකොයෙව බුද්ධො ලොකෙ උප්පජ්ජති. කස්මා කාරණා? මහත්තත්තා සබ්බඤ්ඤබුද්ධගුණානං. අඤ්ඤම්පි, මහාරාජ, යං ලොකෙ මහත්තං තං එකංයෙව භොති. පථවී, මහාරාජ, මහත්තා, සා එකායෙව; සාගරො මහත්තො, සො එකායෙව; සිනෙරු ගිරිරාජා මහත්තො, සො එකායෙව; ආකාසො මහත්තො, සො එකායෙව; සක්කො මහත්තො, සො එකායෙව; මහාබ්‍රහ්මා මහත්තො, සො එකායෙව; තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො මහත්තො, සො එකායෙව ලොකස්මිං. යත්ථ තෙ උප්පජ්ජන්ති තත්ථ අඤ්ඤෙසං ඔකාසො න භොති. තස්මා, මහාරාජ, තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො එකොයෙව ලොකෙ උප්පජ්ජති” ති.

“සුකථිතො, භන්තෙ නාගසෙන, පඤ්භො ඔපම්මෙහි කාරණෙහි” ති (මි. ප. 5.1.1).

එකිස්සා ලොකධාතුයාති එකස්මිං චක්කවාලෙ. හෙට්ඨා ඉමිනාව පදෙන දස චක්කවාලසහස්සාති ගහිතාති. තානිපි එකචක්කවාලෙනෙව පරිච්ඡින්නදිතුං වට්ටන්ති. බුද්ධා හි උප්පජ්ජමානා ඉමස්මිංයෙව චක්කවාලෙ උප්පජ්ජන්ති; උප්පජ්ජනට්ඨානෙ පන වාරිතෙ ඉතො අඤ්ඤෙසු චක්කවාලෙසු න උප්පජ්ජන්තිති වාරිතමෙව හොති. අපුබ්බං අවරිමන්ති එත්ථ චක්කරතනපාතුභාවතො පුබ්බෙ පුබ්බං, තස්සෙව අන්තරධානතො පච්ඡා වරිමං. තත්ථ ද්විධා චක්කරතනස්ස අන්තරධානං හොති – චක්කචත්තිතො කාලකිරියාය වා පබ්බජ්ජාය වා. අන්තරධායමානඤ්ච පන තං කාලකිරියතො වා පබ්බජ්ජතො වා සත්තමෙ දිවසෙ අන්තරධායති. තතො පරං චක්කචත්තිතො පාතුභාවො අවාරිතො. කස්මා පන එකචක්කවාලෙ ද්වෙ චක්කචත්තිතො නුප්පජ්ජන්තිති? විවාදපච්ඡෙදතො අනච්ඡරියභාවතො චක්කරතනස්ස මහානුභාවතො ව. ද්විසු හි උප්පජ්ජන්තෙසු ‘අම්භාකං රාජා මහන්තො, අම්භාකං රාජා මහන්තො’ ති විවාදො උප්පජ්ජෙය්‍ය. ‘එකස්මිං දීපෙ චක්කචත්ති, එකස්මිං දීපෙ චක්කචත්ති’ ති ව අනච්ඡරියො භවෙය්‍ය. යො වායං චක්කරතනස්ස ද්විසහස්සදීපපරිවාරෙසු චතුසු මහාදීපෙසු ඉස්සරියානුප්පදානසමත්ථො මහානුභාවො, සො පරිභායෙය්‍ය. ඉති විවාදපච්ඡෙදතො අනච්ඡරියභාවතො චක්කරතනස්ස මහානුභාවතො ව න එකචක්කවාලෙ ද්වෙ උප්පජ්ජන්ති.

යං ඉත්ථො අරහං අස්ස සම්මාසම්බුද්ධොති එත්ථ තිට්ඨතු තාව සබ්බඤ්ඤගුණෙ නිබ්බත්තෙන්වා ලොකත්තාරණසමත්ථො බුද්ධභාවො, පණ්ඩානමත්තම්පි ඉත්ථියා න සම්පජ්ජති.

“මනුස්සත්තං ලිඛිගසම්පත්ති, හෙතු සත්ථාරදස්සනං;
පබ්බජ්ජා ගුණසම්පත්ති, අධිකාරො ව ඡන්දනා;
අට්ඨධම්මසමොධානා, අභිනිභාරො සම්ප්ඤ්ඤා” ති. (බු. වං. 2.59);

ඉමානි හි පණ්ඩානසම්පත්තිකාරණානි. ඉති පණ්ඩානම්පි සම්පාදෙනුං අසමත්ථාය ඉත්ථියා කුතො බුද්ධභාවොති “අට්ඨානමෙතං, අනවකාසො යං ඉත්ථි අරහං අස්ස සම්මාසම්බුද්ධො” ති චුත්තං. සබ්බාකාරපරිපූරො වා පුඤ්ඤස්සයො සබ්බාකාරපරිපූරමෙව අත්තභාවං නිබ්බත්තෙතීති පුරිසොව අරහං හොති සම්මාසම්බුද්ධො.

යං ඉත්ථි රාජා අස්ස චක්කචත්තිතිආදීසුපි යස්මා ඉත්ථියා කොසොහිතවත්ථගුය්‍යභාදීනං අභාවෙන ලක්ඛණානි න පරිපූරෙන්ති, ඉත්ථිරතනභාවෙන සත්තරතනසමඬ්භිතා න සම්පජ්ජති, සබ්බමනුස්සෙහි ව අධිකො අත්තභාවො න හොති, තස්මා “අට්ඨානමෙතං අනවකාසො යං ඉත්ථි රාජා අස්ස චක්කචත්ති” ති චුත්තං. යස්මා ව සක්කත්තාදීනිපි තිණි යානානි උත්තමානි,

ඉන්ට්ලිච්භ්ගඤ්ච භීතං, තස්මා තස්සා සක්කත්තාදීනිපි පටිසිද්ධානි. නනු ච යථා ඉන්ට්ලිච්භ්ගං එවං පුරිසලිච්භ්ගමිපි බ්‍රහ්මලොකෙ නත්ථි, තස්මා “යං පුරිසො බ්‍රහ්මත්තං කාරෙය්‍ය – යානමෙතං විජ්ජති” තිපි න චත්තබ්බං සියාති? නො න චත්තබ්බං. කස්මා? ඉධ පුරිසස්ස තත්ථ නිබ්බත්තනතො. බ්‍රහ්මත්තන්ති හි මහාබ්‍රහ්මත්තං අධිජ්ජෙතං. ඉන්ට්ථ ඉධ ක්කානං භාවෙන්වා කාලං කත්වා බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජති, න මහාබ්‍රහ්මානං. පුරිසො පන තත්ථ න උප්පජ්ජති න චත්තබ්බො. සමානෙපි චෙන්ථ උභයලිච්භ්ගාභාවෙ පුරිසසංශ්ඨානාව බ්‍රහ්මානො, න ඉන්ට්සංශ්ඨානා. තස්මා සුචුත්තමෙවෙනං.

කායදුච්චරිතස්සාතිආදීසු යථා නිමබ්බිජකොසාතකීඛිජාදීනි මධුරං එලං න නිබ්බත්තෙන්ති, අසාතං අමධුරමෙව නිබ්බත්තෙන්ති, එවං කායදුච්චරිතාදීනි මධුරං විපාකං න නිබ්බත්තෙන්ති, අමධුරමෙව නිබ්බත්තෙන්ති. යථා ච උච්ඡුඛිජසාලිඛිජාදීනි මධුරං සාධුරසමෙව එලං නිබ්බත්තෙන්ති, න අසාතං කටුකං, එවං කායසුච්චරිතාදීනි මධුරමෙව විපාකං නිබ්බත්තෙන්ති, න අමධුරං. චුත්තමිපි චෙනං –

“යාදිසං වපතෙ ඛිජං, තාදිසං හරතෙ එලං;
කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං, පාපකාරී ච පාපකන්ති. (සං. නි. 1.256);

තස්මා “අට්ඨානමෙතං අනවකාසො, යං කායදුච්චරිතස්සා” තිආදි චුත්තං.

කායදුච්චරිතසමඛිතිආදීසු සමඛිති පඤ්චවිධා සමඛිතිතා – ආයුහනසමඛිතිතා, චෙතනාසමඛිතිතා, කම්මසමඛිතිතා, විපාකසමඛිතිතා, උපට්ඨානසමඛිතිතාති. තත්ථ කුසලාකුසලකම්මායුහනක්ඛණෙ ‘ආයුහනසමඛිතිතා’ චුච්චති. තථා ‘චෙතනාසමඛිතිතා’. යාව පන අරහත්තං න පාපුණන්ති තාව සබ්බෙපි සත්තා පුබ්බෙ උපචිතං විපාකාරහං කම්මං සන්ධාය කම්මසමඛිතිතොති චුච්චන්ති – එසා ‘කම්මසමඛිතිතා’. ‘විපාකසමඛිතිතා’ පන විපාකක්ඛණෙයෙව චෙදිතබ්බො. යාව පන සත්තා අරහත්තං න පාපුණන්ති තාව තෙසං තතො තතො චචිත්වා නිරයෙ තාව උප්පජ්ජමානානං අග්ගිජාලලොහකුම්භීආදීහි උපට්ඨානාකාරෙහි නිරයො, ගබ්භසෙය්‍යකත්තං ආපජ්ජමානානං මාතුකුච්ඡි, දෙවෙසු උප්පජ්ජමානානං කප්පරුක්ඛවිමානාදීහි උපට්ඨානාකාරෙහි දෙවලොකොති එවං උපපත්තිනිමිත්තං උපට්ඨාති. ඉති නෙසං ඉමිනා උප්පත්තිනිමිත්තූපට්ඨානෙන අපරිමුත්තත්තා ‘උපට්ඨානසමඛිතිතා’ නාම. සාව චලති, සෙසා නිච්චලා. නිරයෙ හි උපට්ඨිතෙපි දෙවලොකො උපට්ඨාති; දෙවලොකෙ උපට්ඨිතෙපි නිරයො උපට්ඨාති; මනුස්සලොකෙ උපට්ඨිතෙපි තිරච්ඡානයොති උපට්ඨාති; තිරච්ඡානයොනියා ච උපට්ඨිතායපි මනුස්සලොකො උපට්ඨාතියෙව.

තත්‍රිදං චත්ථු – සොණගිරිපාදෙ කිර අවෙලවිහාරෙ සොණත්ථෙරො නාම එකො ධම්මකථිකො. තස්ස පිතා සුනබ්බාජිකො නාම ලුද්දකො අභොසි. ථෙරො තං පටිබාහන්තොපි සංචරෙ යපෙතුං අසක්කොන්තො ‘මා නස්සි වරාකො’ ති

මහල්ලකකාලෙ අකාමකං පබ්බාපෙසි. තස්ස ගිලානසෙය්‍යාය නිපන්තස්ස නිරයො උපට්ඨාසි. සොණගිරිපාදතො මහන්තා මහන්තා සුනඛා ආගන්ත්වා බාදිතුකාමා විය සම්පරිවාරෙසුං. සො මහාභයභීතො “වාරෙහි, තාත සොණ! වාරෙහි, තාත සොණා”ති ආහ. “කිං මහාථෙරා”ති? “න පස්සසි, තාතා”ති තං පවත්තිං ආවික්ඛි. සොණත්ථෙරො ‘කථඤ්ඤි නාම මාදිසස්ස පිතා නිරයෙ නිබ්බන්තිස්සති, පතිට්ඨාහමස්ස හවිස්සාමි’ති සාමණෙරෙහි නානාපුජ්ඣානි ආහරාපෙත්වා චෙතියඨගණනොධියඨගණෙසු මාලාසන්ථාරපුජඤ්ච ආසනපුජඤ්ච කාරෙත්වා පිතරං මඤ්චෙන චෙතියඨගණං හරිත්වා මඤ්චෙ නිපජ්ජාපෙත්වා “අයං මෙ, මහාථෙර, පුජා තුම්භාකං අත්ථාය කතා; ‘අයං මෙ, හගවා, දුග්ගතපණ්ණාකාරො’ති වත්වා හගවත්තං වන්දිත්වා විත්තං පසාදෙහි”ති ආහ. සො මහාථෙරො පුජං දිස්වා තථාකරොත්තො විත්තං පසාදෙසි. තාවදෙවස්ස දෙවලොකො උපට්ඨාසි, නන්දවනවිත්තලතාවනම්ස්සකවනථාරුසකවනවිමානානි චෙව දෙවනාටකානි ච පරිවාරෙත්වා ධීතානි විය අහෙසුං. සො “අපෙථ, සොණ! අපෙථ, සොණා”ති ආහ. “කිමිදං, මහාථෙරා”ති? “එතා තෙ, තාත, මාතරො ආගච්ඡන්ති”ති. ‘ථෙරො සග්ගො උපට්ඨිතො මහාථෙරස්සා’ති වින්තෙසි. එවං උපට්ඨානසමඬගිතා වලකීති චෙදිතබ්බා. එතාසු සමඬගිතාසු ඉධ ආයුහනචෙනනාකම්මසමඬගිතාවසෙන “කායදුච්චරිතසමඬගි”තිආදි චුත්තං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

පඨමබලනිද්දෙසවණ්ණනා.

දුතියබලනිද්දෙසො

810. දුතියබලනිද්දෙසෙ ගතිසම්පත්තිපට්ඨාජ්ඣානීති ගතිසම්පත්තියා පට්ඨාහිතානි නිවාරිතානි පටිසෙධිතානි. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. එත්ථ ච ගතිසම්පත්තීති සම්පන්නා ගති දෙවලොකො ච මනුස්සලොකො ච. ගතිවිපත්තීති විපන්නා ගති වත්තාරො අපායා. උපධිසම්පත්තීති අත්තභාවසම්ද්ධි. උපධිවිපත්තීති භීතඅත්තභාවතා. කාලසම්පත්තීති සුරාජසුමනුස්සකාලසඬබ්බාතො සම්පන්නකාලො. කාලවිපත්තීති දුරාජසුමනුස්සකාලසඬබ්බාතො විපන්නකාලො. පයොගසම්පත්තීති සම්මාපයොගො. පයොගවිපත්තීති මිච්ඡාපයොගො.

තත්ථ එකච්චස්ස බහුනි පාපකම්මානි හොත්ති. තානි ගතිවිපත්තියං ධීතස්ස විපච්චෙය්‍යුං. සො පන එකෙන කල්‍යාණකම්මෙන ගතිසම්පත්තියං දෙවෙසු වා මනුස්සෙසු වා නිබ්බන්තො. තාදිසෙ ච යානෙ අකුසලස්ස වාරො නත්ථි, එකන්තං කුසලස්සෙව වාරොති. එවමස්ස තානි කම්මානි ගතිසම්පත්තිපට්ඨාජ්ඣානි න විපච්චන්තීති පජානාති.

අපරස්සාපි බහුනි පාපකම්මානි හොත්ති. තානි උපධිවිපත්තියං ධීතස්ස විපච්චෙය්‍යුං. සො පන එකෙන කල්‍යාණකම්මෙන උපධිසම්පත්තියං ධීතො සුසණ්ඨිතඬගච්චඬගො අභිරූපො දස්සනීයො බ්‍රහ්මච්ච්ඡසදිසො. සචෙපි දාසියා කුච්ඡිස්මිං දාසජාතො හොති ‘එවරූපො අත්තභාවො කිලිට්ඨකම්මස්ස

නානුවිෂවිකෝ'ති හත්ථිමෙණ්ඩඅස්සබන්ධකගොපාලකකම්මාදීති තං න කාරොන්ති; සුබ්බමවත්ථානි නිවාසාපෙත්වා හණ්ඩාගාරිකට්ඨානාදීසු යපෙන්නි. සථෙ ඉත්ථි හොති, හත්ථිහත්තපවනාදීති න කාරොන්ති; වත්ථාලඬිකාරං දත්වා සයනපාලිකං වා නං කරොන්ති, සොමදෙවි විය වල්ලභට්ඨානෙ වා යපෙන්නි. භාතිකරාජකාලෙ කිර ගොමංසබාදකෙ බහුජනෙ ගහෙත්වා රඤ්ඤො දස්සෙසුං. තෙ 'දණ්ඩං දාතුං සක්කොථා'ති පුට්ඨා 'න සක්කොමා'ති වදිංසු. අථ නෙ රාජඬිගණෙ සොධකෙ අකංසු. තෙසං එකා ධිතා අභිරූපා දස්සනියා පාසාදිකා. තං දිස්වා රාජා අන්තෙපුරං අභිනෙත්වා වල්ලභට්ඨානෙ යපෙසි. සෙසඤ්ඤාතකාපි තස්සා ආනුභාවෙන සුඛං ජීවිංසු. තාදිසස්මිඤ්ඤි අත්තභාවෙ පාපකම්මානිපි විපාකං දාතුං න සක්කොන්ති. එවං උපධිසම්පත්තිපට්ඨාල්භානි න විපච්චන්තිති පජානාති.

එකස්ස බහුනි පාපකම්මානි හොන්ති. තානි කාලවිපත්තියං ධීතස්ස විපච්චෙය්‍යං. සො පන එකෙන කල්‍යාණකම්මෙන පයමකප්පිකානං වා චක්කවත්තිරඤ්ඤො වා බුද්ධානං වා උප්පත්තිසම්මයෙ සුරාජසුමනුස්සකාලෙ නිබ්බත්තො. තාදිසෙ ච කාලෙ නිබ්බත්තස්ස අකුසලස්ස විපාකං දාතුං ඔකාසො නත්ථි, එකන්තං කුසලස්සෙව ඔකාසොති. එවං කාලසම්පත්තිපට්ඨාල්භානි න විපච්චන්තිති පජානාති.

අපරස්සාපි බහුනි පාපකම්මානි හොන්ති. තානි පයොගවිපත්තියං ධීතස්ස විපච්චෙය්‍යං. සො පන එකෙන කල්‍යාණකම්මෙන පයොගසම්පත්තියං ධීතො පාණාතිපාතාදීහි විරතො කායවච්ඡිමනොසුචරිතානි පූරෙති. තාදිසෙ යානෙ අකුසලස්ස විපච්චනොකාසො නත්ථි, එකන්තං කුසලස්සෙව ඔකාසොති. එවං පයොගසම්පත්තිපට්ඨාල්භානි න විපච්චන්තිති පජානාති.

අපරස්සාපි බහුනි පාපකම්මානි හොන්ති. තානි ගතිසම්පත්තියං ධීතස්ස න විපච්චෙය්‍යං. සො පනෙකෙන පාපකම්මෙන ගතිවිපත්තියංයෙව නිබ්බත්තො. තත්ථස්ස තානි කම්මානි උපගන්ත්වා වාරෙන වාරෙන විපාකං දෙන්නි - කාලෙන නිරයෙ නිබ්බත්තාපෙන්නි, කාලෙන තිරච්ඡානයොනියං, කාලෙන පෙත්තිවිසයෙ, කාලෙන අසුරකායෙ, දීඝෙනාපි අද්ධුනා අපායතො සීසං උක්ඛිපිතුං න දෙන්නි. එවං ගතිසම්පත්තිපට්ඨාහිතත්තා විපාකං දාතුං අසක්කොන්තානි ගතිවිපත්තිං ආගම්ම විපච්චන්තිති පජානාති.

අපරස්සාපි බහුනි පාපකම්මානි හොන්ති. තානි උපධිසම්පත්තියං ධීතස්ස න විපච්චෙය්‍යං. සො පන එකෙන පාපකම්මෙන උපධිවිපත්තියංයෙව පතිට්ඨිතො දුබ්බණ්ණො දුරූපො දුස්සණ්ඨිතො බිහව්ණො පිසාවසදිසො. සො සථෙ දාසියා කුච්ඡියං දාසජාතො 'ඉමානි එතස්ස අනුවිෂවිකානි'ති සබ්බානි නං කිලිට්ඨකම්මානි කාරොන්ති අන්තමසො පුප්ඵඡඩ්ඨකකම්මං උපාදාය. සථෙ ඉත්ථි හොති 'ඉමානි එතිස්සා අනුවිෂවිකානි'ති සබ්බානි නං හත්ථිහත්තපවනාදීනි කිලිට්ඨකම්මානි කාරොන්ති. කුලගෙහෙ ජාතම්පි බලිං සාධයමානා රාජපුරිසා 'ගෙහදාසී'ති සඤ්ඤං කත්වා බන්ධිත්වා ගච්ඡන්ති, කොතලවාපිගාමෙ මහාකුට්ඨමිබ්බස්ස සරණි විය. එවං

උපධිසම්පත්තිපට්ටාභිතත්තා විපාකං දාතුං අසක්කොන්තානි උපධිවිපත්තිං ආගම්ම විපච්චන්තිති පජානාති.

අපරස්සාපි බහුනි පාපකම්මානි හොන්ති. තානි කාලසම්පත්තියං නිබ්බාතස්ස න විපච්චෙය්‍යුං. සො පන එකෙන පාපකම්මෙන කාලවිපත්තියං දුරාපද්‍රුමනුස්සකාලෙ කසට්ඨෙ නිරොපෙ දසවස්සායුකකාලෙ නිබ්බන්තො, යදා පඤ්ච ගොරසා පච්ඡිජ්ජන්ති, කුද්දසකං අග්ගහොජනං හොති. කිඤ්චාපි මනුස්සලොකෙ නිබ්බන්තො, මිගපසුසරික්ඛජීවිකො පන හොති. එවරුපෙ කාලෙ කුසලස්ස විපච්චනොකාසො නත්ථි, එකන්තං අකුසලස්සෙව හොති. එවං කාලසම්පත්තිපට්ටාභිතත්තා විපාකං දාතුං අසක්කොන්තානි කාලවිපත්තිං ආගම්ම විපච්චන්තිති පජානාති.

අපරස්සාපි බහුනි පාපකම්මානි හොන්ති. තානි පයොගසම්පත්තියං ධීතස්ස න විපච්චෙය්‍යුං. සො පන පයොගවිපත්තියං ධීතො පාණානිපාතාදීනි දස අකුසලකම්මානි කරොති. තමෙනං සහොධිසං ගහෙත්වා රඤ්ඤො දස්සෙන්නි. රාජා බහුකම්මකාරණානි කාරෙත්වා සාතාපෙති. එවං පයොගසම්පත්තිපට්ටාභිතත්තා විපාකං දාතුං අසක්කොන්තානි පයොගවිපත්තිං ආගම්ම විපච්චන්තිති පජානාති. එවං චතුභි සම්පත්තිභි පට්ටාභිතං පාපකම්මං විපාකං අදත්වා චතස්සො විපත්තියො ආගම්ම දෙති.

යථා හි කොච්ඤෙව පුරිසො කෙනච්ඤෙව කම්මෙන රාජානං ආරාධෙය්‍ය. අථස්ස රාජා ඨානන්තරං දත්වා ජනපදං දදෙය්‍ය. සො තං සම්මා පරිභුඤ්ජිතුං අසක්කොන්තො මක්කට්ඨන ගහිතහත්තපුටං විය හින්දෙය්‍ය; යස්ස යං යානං වා වාහනං වා දාසං වා දාසිං වා ආරාමං වා වත්ථුං වා සම්පන්නරූපං පස්සති, සබ්බං බලක්කාරෙන ගණ්භෙය්‍ය. මනුස්සා ‘රාජවල්ලභො’ති කිඤ්චි වත්තුං න සක්කුණෙය්‍යුං. සො අඤ්ඤස්ස වල්ලභතරස්ස රාජමහාමත්තස්ස විරුජ්ඣෙය්‍ය. සො තං ගහෙත්වා සුපොථිතං පොථාපෙත්වා භූමිං පිට්ඨියා සංසාපෙන්නො නික්කඩ්ඨාපෙත්වා රාජානං උපසඩ්ධකම්මිත්වා ‘අසුකො නාම තෙ, දෙව, ජනපදං හින්දති’ති ගණ්භාපෙය්‍ය. රාජා බන්ධනාගාරෙ බන්ධාපෙත්වා ‘අසුකෙන නාම කස්ස කිං අවහට්ඨති නගරෙ හෙරිං වරාපෙය්‍ය. මනුස්සා ආගන්ත්වා ‘මය්හං ඉදං ගහිතං, මය්හං ඉදං ගහිත’න්ති විරවසහස්සං උට්ඨාපෙය්‍යුං. රාජා හියොසො මත්තාය කුද්ධො නානස්පකාරෙන තං බන්ධනාගාරෙ කිලමෙත්වා සාතාපෙත්වා ‘ගච්ඡට්ඨ නං සුසානෙ ඡඩ්ඛෙත්වා සඩ්ඛලිකා ආහරට්ඨා’ති වදෙය්‍ය. එවංසම්පදමිදං දට්ඨබ්බං.

තස්ස හි පුරිසස්ස හි කෙනච්ඤෙව කම්මෙන රාජානං ආරාධෙත්වා ඨානන්තරං ලද්ධකාලො විය පුට්ඨජනස්සාපි කෙනච්ඤෙව පුඤ්ඤකම්මෙන සග්ගෙ නිබ්බන්තකාලො. තස්මිං ජනපදං හින්දිත්වා මනුස්සානං සන්තකං ගණ්භන්තෙ කස්සචි කිඤ්චි වත්තුං අවිසහනකාලො විය ඉමස්මිම්පි සග්ගෙ නිබ්බන්තෙ අකුසලස්ස විපච්චනොකාසං අලහනකාලො. තස්ස එකදිවසං එකස්මිං රාජවල්ලභතරෙ විරජ්ඣිත්වා තෙන කුද්ධෙන නං පොථාපෙත්වා රඤ්ඤො ආරොචෙත්වා බන්ධනාගාරෙ බන්ධාපිතකාලො විය ඉමස්ස සග්ගතො චට්ඨිත්වා නිරයෙ නිබ්බන්තකාලො. මනුස්සානං ‘මය්හං ඉදං ගහිතං, මය්හං ඉදං ගහිත’න්ති

විරවකාලො විය තස්මිං නිරයෙ නිබ්බත්තෙ සබ්බාකුසලකම්මානං සන්තිපතිත්වා ගහණකාලො. සුසානෙ ඡඩ්ඛෙත්වා සඩ්ඛලිකානං ආහරණකාලො විය එකෙකස්මිං කම්මෙ ඛිණෙ ඉතරස්ස ඉතරස්ස විපාකෙන නිරයතො සීසං අනුක්ඛිපිත්වා සකලකප්පං නිරයම්හි පච්චනකාලො. කප්පට්ඨිතිකකම්මඤ්ඤි කත්වා එකකප්පං නිරයම්හි පච්චනකසත්තා නෙව එකො, න ද්වෙ, න සතං, න සහස්සං. එවං පච්චනකසත්තා කිර ගණනපථං විතිවත්තා.

අත්ථෙකච්චානි කල්‍යාණානි කම්මසමාදානානි ගතිවිපත්තිපට්ඨාල්භානි න විපච්චන්තිතිආදීසුපි එවං යොජනා වෙදිතබ්බා. ඉධෙකච්චස්ස බහුනි කල්‍යාණකම්මානි භොන්ති. තානි ගතිසම්පත්තියං ඨිතස්ස විපච්චෙය්‍යුං. සො පන එකෙන පාපකම්මෙන ගතිවිපත්තියං නිරයෙ වා අසුරකායෙ වා නිබ්බත්තො. තාදිසෙ ව යානෙ කුසලං විපාකං දාතුං න සක්කොති, එකන්තං අකුසලමෙව සක්කොතිති. එවමස්ස තානි කම්මානි ගතිවිපත්තිපට්ඨාල්භානි න විපච්චන්තිති පජානාති.

අපරස්සාපි බහුනි කල්‍යාණකම්මානි භොන්ති. තානි උපධිසම්පත්තියං ඨිතස්ස විපච්චෙය්‍යුං. සො පන එකෙන පාපකම්මෙන උපධිවිපත්තියං පතිට්ඨිතො දුබ්බණ්ණො භොති පිසාවසදිසො. සො සවෙපි රාජකුලෙ නිබ්බත්තො පිතුඅච්චයෙන ‘කිං ඉමස්ස නිස්සිරිකස්ස රජ්ජෙනා’ති රජ්ජං න ලහති. සෙනාපතිගෙහාදීසු නිබ්බත්තොපි සෙනාපතිට්ඨානාදීනි න ලහති.

ඉමස්ස පනත්ථස්සාවිභාවත්ථං දීපරාජවත්ථු කථෙතබ්බං – රාජා කිර පුත්තෙ ජාතෙ දෙවියා පසිදිත්වා වරං අදාසි. සා වරං ගහෙත්වා යපෙසි. කුමාරො සත්තට්ඨවස්සකාලෙව රාජභිගණෙ කුක්කුටෙ යුජ්ඣාපෙසි. එකො කුක්කුටො උප්පතිත්වා කුමාරස්ස අක්ඛිති භින්දි. කුමාරමාතා දෙවී පුත්තස්ස පන්තරසසොළසවස්සකාලෙ ‘රජ්ජං වාරෙස්සාමී’ති රාජානං උපසඬ්ඛිතම්ථා ආහ – “දෙව, තුම්හෙහි කුමාරස්ස ජාතකාලෙ වරො දිත්තො. මයා සො ගහෙත්වා යපිතො; ඉදානි නං ගණ්භාමී”ති. “සාධු, දෙවි, ගණ්භාහි”ති. “මයා, දෙව, තුම්හාකං සන්තිකා කිඤ්චි අලද්ධං නාම නත්ථී. ඉදානි පන මම පුත්තස්ස රජ්ජං වාරෙමී”ති. “දෙවි, තව පුත්තො අභිගවිකලො. න සක්කා තස්ස රජ්ජං දාතු”න්ති. “තුම්හෙ මය්හං රුච්චනකවරං අදාතුං අසක්කොන්තා කස්මා වරං අදත්ථා”ති? රාජා අතිවිය නිජ්ජිලියමානො “න සක්කා තුය්හං පුත්තස්ස සකලලඬ්ඛිකාදිපෙ රජ්ජං දාතුං; නාගදීපෙ පන ඡත්තං අස්සාපෙත්වා වසතු”ති නාගදීපං පෙසෙසි. සො දීපරාජා නාම අහොසි. සවෙ චක්ඛුචිකලො නාහවිස්සා තියොජනසතිකෙ සකලතම්බපණ්ණදීපෙ සබ්බසම්පත්තිපට්ඨාරං රජ්ජං අලභිස්සා. එවං උපධිවිපත්තිපට්ඨාල්භානි න විපච්චන්තිති පජානාති.

අපරස්සාපි බහුනි කල්‍යාණකම්මානි භොන්ති. තානි කාලසම්පත්තියං ඨිතස්ස විපච්චෙය්‍යුං. සො පන එකෙන පාපකම්මෙන කාලවිපත්තියං දුරාජදුමනුස්සකාලෙ කසටෙ නිරොජෙ අප්පායුකෙ ගතිකොට්ඨකෙ නිබ්බත්තො. තාදිසෙ ව කාලෙ කල්‍යාණකම්මං විපාකං දාතුං න සක්කොතිති. එවං කාලවිපත්තිපට්ඨාල්භානි න විපච්චන්තිති පජානාති.

අපරස්සාපි බහුනි කල්‍යාණකම්මානි භොන්ති. තානි පයොගසම්පත්තියං ධීතස්ස විපච්චෙය්‍යං. අයං පන පයොගවිපත්තියං ධීතො පාණං හන්ති...පෙ.... සබ්බං දුස්සීලං පුරෙති. තථා තෙන සද්ධිං සමජාතිකානිපි කුලානි ආවාහවිවාහං න කරොන්ති; ‘ඉත්ථිදුත්තො සුරාදුත්තො අක්ඛදුත්තො අයං පාපපුරිසො’ති ආරකා පරිවජ්ජෙත්ති. කල්‍යාණකම්මානි විපච්චිතුං න සක්කොන්ති. එවං පයොගවිපත්තිපට්ඨාඥානි න විපච්චන්තිති පජානාති. එවං චතස්සො සම්පත්තියො ආගම්ම විපාකදායකං කල්‍යාණකම්මං චතුභි විපත්තිභි පට්ඨාහිතත්තා න විපච්චති.

අපරස්සාපි බහුනි කල්‍යාණකම්මානි භොන්ති. තානි ගතිවිපත්තියං ධීතස්ස න විපච්චෙය්‍යං. සො පන එකෙන කල්‍යාණකම්මෙන ගතිසම්පත්තියංයෙව නිබ්බත්තො. තත්ථස්ස තානි කම්මානි උපගන්ත්වා වාරෙන වාරෙන විපාකං දෙන්ති – කාලෙන මනුස්සලොකෙ නිබ්බත්තාපෙත්ති, කාලෙන දෙවලොකෙ. එවං ගතිවිපත්තිපට්ඨාහිතත්තා විපාකං දාතුං අසක්කොන්තානි ගතිමම්පත්තිං ආගම්ම විපච්චන්තිති පජානාති.

අපරස්සාපි බහුනි කල්‍යාණකම්මානි භොන්ති. තානි උපධිවිපත්තියං ධීතස්ස න විපච්චෙය්‍යං. සො පන එකෙන කල්‍යාණකම්මෙන උපධිසම්පත්තියංයෙව පතිට්ඨිතො අභිරුපො දස්සන්තියො පාසාදිකො බ්‍රහ්මච්ඡසදිසො. තස්ස උපධිසම්පත්තියං ධීතත්තා කල්‍යාණකම්මානි විපාකං දෙන්ති. සචෙ රාජකුලෙ නිබ්බත්තති අඤ්ඤෙසු ජෙට්ඨකභාතිකෙසු සන්තෙසුපි ‘එතස්ස අත්තභාවො සම්ද්ධො, එතස්ස ඡත්තෙ උස්සාපිතෙ ලොකස්ස ඵාසු භවිස්සති’ති තමෙව රජ්ජෙ අභිසිඤ්චන්ති. උපරාජගෙහාදීසු නිබ්බත්තො පිතුඅච්චයෙන ඔපරජ්ජං, සෙනාපතිට්ඨානං, භණ්ඩාගාරිකට්ඨානං, සෙට්ඨිට්ඨානං ලහති. එවං උපධිවිපත්තිපට්ඨාහිතත්තා විපාකං දාතුං අසක්කොන්තානි උපධිසම්පත්තිං ආගම්ම විපච්චන්තිති පජානාති.

අපරස්සාපි බහුනි කල්‍යාණකම්මානි භොන්ති. තානි කාලවිපත්තියං ධීතස්ස න විපච්චෙය්‍යං. සො පන එකෙන කල්‍යාණකම්මෙන කාලසම්පත්තියං නිබ්බත්තො සුරාජසුමනුස්සකාලෙ. තාදිසාය කාලසම්ද්ධියා නිබ්බත්තස්ස කල්‍යාණකම්මං විපාකං දෙති.

තත්‍රිදං මහාසොණත්ථෙරස්ස වත්ථු කථෙතබ්බං – බ්‍රාහ්මණතිස්සභයෙ කිර විත්තලපබ්බතෙ ද්වාදස භික්ඛුසභස්සානිං පටිවසන්ති. තථා තිස්සමභාවිභාරෙ. ද්විසුපි මභාවිභාරෙසු තිණ්ණං වස්සානං වට්ටං එකරත්තමෙව මහාමුසිකායො බාදිත්වා ථුසමත්තමෙව යපෙසු. විත්තලපබ්බතෙ භික්ඛුසභිසො ‘තිස්සමභාවිභාරෙ වට්ටං වත්තිස්සති, තත්ථ ගන්ත්වා වසිස්සාමා’ති විහාරතො නික්ඛමි. තිස්සමභාවිභාරෙපි භික්ඛුසභිසො ‘විත්තලපබ්බතෙ වට්ටං වත්තිස්සති, තත්ථ ගන්ත්වා වසිස්සාමා’ති විහාරතො නික්ඛමි. උභතොපි එකිස්සා ගම්භිරකන්දරාය තීරෙ සමාගතා පුච්ඡිත්වා වට්ටස්ස බිණ්ණවා ඤාත්වා ‘තත්ථ ගන්ත්වා කිං කරිස්සාමා’ති චතුච්ඡති භික්ඛුසභස්සානි ගම්භිරකන්දරවනං පටිසිත්වා නිසිදිත්වා නිසින්නනිභාරෙනෙව අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායිංසු. පච්ඡා භයෙ

වූපසන්නෙ භික්ඛුසඤ්ඤා සක්කං දෙවරාජානං ගහෙත්වා ධාතුයො සංහරිත්වා
වෙනියං අකාසි.

බ්‍රාහ්මණනිස්සවොරොපි ජනපදං විද්ධංසෙසි. සඤ්ඤා සන්නිපතිත්වා
මන්නෙත්වා “වොරං පට්ඨාහතු”ති සක්කසන්නිකං අට්ඨං ථෙරෙ පෙසෙසි. සක්කො
දෙවරාජා “මයා, හන්නෙ, උප්පන්නො වොරො න සක්කා පට්ඨාහිතුං. සඤ්ඤා
පරසමුද්දං ගච්ඡතු. අහං සමුද්දාරක්ඛං කරිස්සාමි”ති. සඤ්ඤා සබ්බදිසාහි නාගදීපං
ගන්නවා ජම්බුකොලපට්ටනෙ තිභූමිකං මහාඋළුමිපං ඛන්ධාපෙසි. එකා භූමිකා
උදකෙ ඔසිදි. එකිස්සා භික්ඛුසඤ්ඤා නිසින්නො. එකිස්සා පත්තච්චරානි යපයිංසු.
සංයුත්තභාණකවුළුසිවත්ථෙරො, ඉසිදත්තත්ථෙරො, මහාසොණත්ථෙරොති තයො
ථෙරා තාසං පරිසානං පාමොක්ඛා. තෙසු ද්වෙ ථෙරා මහාසොණත්ථෙරං ආහංසු –
“ආවුසො මහාසොණ, අභිරුහ මහාඋළුමිප”න්ති. “තුම්හෙ පන, හන්නෙ”ති?
“ආවුසො, උදකෙ මරණමිපි ථලෙ මරණමිපි එකමෙව. න මයං ගමිස්සාම. තං
නිස්සාය පන අනාගතෙ සාසනස්ස පචෙණි යස්සති. ගච්ඡ ත්වං, ආවුසො”ති.
“නාහං, හන්නෙ, තුම්හෙසු අගච්ඡන්නෙසු ගමිස්සාමි”ති යාවතතියං කථෙත්වාපි
ථෙරං ආරොපෙතුං අසක්කොත්තා නිවත්තිංසු.

අට්ඨ වුළුසිවත්ථෙරො ඉසිදත්තත්ථෙරං ආහ – “ආවුසො ඉසිදත්ත, අනාගතෙ
මහාසොණත්ථෙරං නිස්සාය සාසනපචෙණි යස්සති; මා ඛො තං හත්ථනො
විස්සජ්ජෙහි”ති. “තුම්හෙ පන, හන්නෙ”ති? “අහං මහාවෙනියං චන්දිස්සාමි”ති
ද්වෙ ථෙරෙ අනුසාසිත්වා අනුපුබ්බෙන වාරිකං චරන්තො මහාවිහාරං සම්පාපුණි.
තස්මිං සමයෙ මහාවිහාරො සුඤ්ඤො. වෙනියඤ්ඤා ඵරණ්ඩා ජාතා. වෙනියං
ගච්ඡෙහි පරිවාරිකං, සෙවාලෙන පරියොනද්ධං. ථෙරො ධර්මානකඛුද්ධස්ස
නිපච්චාකාරං දස්සෙන්නො විය මහාවෙනියං චන්දිත්වා පච්ඡිමදිසාය සාලං පවිසිත්වා
ඔලොකෙන්නො ‘එවරුපස්ස නාම ලාහග්ගයසග්ගජ්ජත්තස්ස
සරිරධාතුවෙනියට්ඨානං අනාථං ජාත’න්ති විත්තයමානො නිසිදි.

අට්ඨ අවිදුරෙ රුක්ඛෙ අධිවත්ථා දෙවතා අද්ධිකමනුස්සරුපෙන තණ්ඩුලනාළිඤ්ච
ගුලුපිණ්ඩඤ්ච ආදාය ථෙරස්ස සන්නිකං ගන්නවා “කත්ථ ගච්ඡථ, හන්නෙ”ති?
“අහං දක්ඛිණදිසං, උපාසකා”ති. “අහමිපි තත්ථෙව ගන්තුකාමො, සහ ගච්ඡාම,
හන්නෙ”ති. “අහං දුබ්බලො; තච ගතියා ගන්තුං න සක්ඛිස්සාමි; ත්වං පුරතො ගච්ඡ,
උපාසකා”ති. “අහමිපි තුම්හාකං ගතියා ගමිස්සාමි”ති ථෙරස්ස පත්තච්චරං
අග්ගහෙසි. තිස්සවාපිපාළිං ආරුල්භකාලෙ ච පත්තං ආහරාපෙත්වා පානකං කත්වා
අදාසි. ථෙරස්ස ජිතමත්තෙයෙව බලමත්තා සණ්ඨාති. දෙවතා පථවිං සඤ්ඤිත්වා
වෙණුනදීසන්නිකෙ එකං ඡඩ්ඪිතවිහාරං පත්වා ථෙරස්ස වසනට්ඨානං පටිජග්ගිත්වා
අදාසි.

පුනදිවසෙ ථෙරෙන මුඛෙ ධොවිතමත්තෙ යාගුං පවිත්වා අදාසි; යාගුං ජිතස්ස
හත්තං පවිත්වා උපනාමෙසි. ථෙරො “තුය්හං යපෙහි, උපාසකා”ති පත්තං
හත්ථෙන පිදහි. “අහං න දුරං ගමිස්සාමි”ති දෙවතා ථෙරස්සෙව පත්තෙ හත්තං.

පක්ඛිපිත්වා කතහත්තකිච්චස්ස ථෙරස්ස පත්තච්චරමාදාය මග්ගං පටිපන්නා පට්ඨං සඬ්ඛිපිත්වා ජජ්ජරනදීසන්තිකං තෙත්වා “හන්තෙ, එතං පණ්ණබාදකමනුස්සානං වසනට්ඨානං, ධුමො පඤ්ඤායති. අහං පුරතො ගමිස්සාමි”ති ථෙරං වන්දිත්වා අත්තනො භවනං අගමාසි. ථෙරො සබ්බමිපි භයකාලං පණ්ණබාදකමනුස්සෙ නිස්සාය වසී.

ඉසිදත්තත්ථෙරොපි අනුපුබ්බෙන වාරිකං වරන්තො අළුජනපදං සම්පාපුණි. තත්ථ මනුස්සා නාතිපක්කානි මධුකඵලානි භින්දිත්වා අට්ඨං ආදාය තවං ඡඩ්ඬෙන්වා අගමංසු. ථෙරො “ආවුසො මහාසොණ, භික්ඛාභාරො පඤ්ඤායති”ති වත්වා පත්තච්චරං ආහරාපෙත්වා ච්චරං පාරුපිත්වා පත්තං නීහරිත්වා අට්ඨාසි. තරුණදාරකා ථෙරං ධීතං දිස්වා ‘ඉමිනා කොචි අත්ථො භවිස්සති’ති වාලුකං පුඤ්ජිත්වා මධුකඵලත්තවං පත්තෙ පක්ඛිපිත්වා අදංසු; ථෙරා පරිභුඤ්ජිංසු. සත්තාහමත්තං සොයෙව ආභාරො අහොසි.

අනුපුබ්බෙන වොරියස්සරං සම්පාපුණිංසු. මනුස්සා කුමුදානි ගහෙන්වා කුමුදනාලෙ ඡඩ්ඬෙන්වා අගමංසු. ථෙරො “ආවුසො මහාසොණ, භික්ඛාභාරො පඤ්ඤායති”ති වත්වා පත්තච්චරං ආහරාපෙත්වා ච්චරං පාරුපිත්වා පත්තං නීහරිත්වා අට්ඨාසි. ගාමදාරකා කුමුදනාලෙ සොධෙන්වා පත්තෙ පක්ඛිපිත්වා අදංසු; ථෙරා පරිභුඤ්ජිංසු. සත්තාහමත්තං සොව ආභාරො අහොසි.

අනුපුබ්බෙන වරන්තා පණ්ණබාදකමනුස්සානං වසනට්ඨානෙ එකං ගාමද්වාරං සම්පාපුණිංසු. තත්ථ එකිස්සා දාරිකාය මාතාපිතරො අරඤ්ඤං ගච්ඡන්තා “සවෙ කොචි අයොයා ආගච්ඡති, කත්ථවි ගන්තුං මා අදාසි; අයාස්ස වසනට්ඨානං ආචික්ඛෙය්‍යාසි, අමිමා”ති ආහංසු. සා ථෙරෙ දිස්වා පත්තං ගහෙන්වා නිසීදාපෙසි. ගෙහෙ ධඤ්ඤජාති නාම නත්ථී. වාසිං පන ගහෙන්වා ගුඤ්ජවොවරුක්ඛත්තවං ගුඤ්ජලතාපත්තෙහි සද්ධිං එකතො කොට්ටෙන්වා තයො පිණ්ඩෙ කත්වා එකං ඉසිදත්තත්ථෙරස්ස එකං මහාසොණත්ථෙරස්ස පත්තෙ ය්‍යෙත්වා ‘අතිරෙකපිණ්ඩං ඉසිදත්තත්ථෙරස්ස පත්තෙ ය්‍යෙස්සාමි’ති හත්ථං පසාරෙසි. හත්ථො පරිවත්තිත්වා මහාසොණත්ථෙරස්ස පත්තෙ පතිට්ඨාපෙසි. ඉසිදත්තත්ථෙරො ‘බ්‍රාහ්මණතිස්සභයෙ ගුඤ්ජවොචපිණ්ඩෙ විපාකදායකකම්මං දෙසකාලසම්පදාය කීවපමාණං විපාකං දස්සති’ති ආහ. තෙ තං පරිභුඤ්ජිත්වා වසනට්ඨානං අගමංසු. සාපි අරඤ්ඤතො ආගතානං මාතාපිතූනං ආචික්ඛි “ද්වෙ ථෙරා ආගතා. තෙසං මෙ වසනට්ඨානං ආචික්ඛිත්”න්ති. තෙ උභොපි ථෙරානං සන්තිකං ගන්ත්වා වන්දිත්වා “හන්තෙ, යං මයං ලභාම, තෙන තුම්හෙ පටිජග්ගිස්සාම; ඉධෙව වසාම”ති පටිඤ්ඤං ගණ්හිංසු. ථෙරාපි සබ්බභයකාලං තෙ උපනිස්සාය වසිංසු.

බ්‍රාහ්මණතිස්සවොරෙ මතෙ පිතුමහාරාජා ඡත්තං උස්සාපෙසි. ‘භයං වූපසන්තං, ජනපදො සම්පුණ්ණො’ති සුත්වා පරසමුද්දතො භික්ඛුසඬ්ඨො නාවාය මහාතිත්ථපට්ටනෙ ඔරුය්හ ‘මහාසොණත්ථෙරො කහං වසති’ති පුව්ජිත්වා ථෙරස්ස සන්තිකං අගමාසි. ථෙරො පඤ්ඤවසනභික්ඛුපරිවාරො කාලකගාමෙ

මණ්ඩලාරාමවිහාරං සම්පාපුණි. තස්මිං සමයෙ කාලකගාමෙ සත්තමත්තානි කුලසතානි පටිවසන්ති. රත්තිභාගෙ දෙවතා ආභිෂේඛිත්වා “මහාසොණත්ථෙරො පඤ්චභික්ඛුසතපරිවාරො මණ්ඩලාරාමවිහාරං පත්තො. එකෙකො නවහත්ථසාටකෙන සද්ධිං එකෙකකභාපණග්ගනකං පිණ්ඩපාතං දෙනු”ති මනුස්සෙ අවොචුං. පුනදිවසෙ ව ථෙරො කාලකගාමං පිණ්ඩාය පටිසිංසු. මනුස්සා නිසිදාපෙත්වා යාගුං අදංසු. මණ්ඩලාරාමවාසී තිස්සභූතිත්ථෙරො සඬ්ඝත්ථෙරො හුත්වා නිසිදි. එකො මහාඋපාසකො තං වන්දිත්වා “හන්තෙ, මහාසොණත්ථෙරො නාම කතරො”ති පුච්ඡි. තෙන සමයෙන ථෙරො නවකො හොති පරියන්තෙ නිසිත්තො. ථෙරො හත්ථං පසාරෙත්වා “මහාසොණො නාම එස, උපාසකා”ති ආහ. උපාසකො තං වන්දිත්වා පත්තං ගණ්හාති. ථෙරො න දෙති. තිස්සභූතිත්ථෙරො “ආවුසො සොණ, යථා ත්වං න ජානාසි, මයම්පි එවමෙව න ජානාම; පුඤ්ඤවත්තානං දෙවතා පරිපාවෙන්ති; පත්තං දෙහි, සබ්බමචාරීනං සඬ්ගහං කරොහි”ති ආහ. ථෙරො පත්තං අදාසි. මහාඋපාසකො පත්තං ආදාය ගන්ත්වා කභාපණග්ගනකස්ස පිණ්ඩපාතස්ස පුරෙත්වා නවහත්ථසාටකං ආධාරකං කත්වා ආහරිත්වා ථෙරස්ස හත්ථෙ යපෙසි; අපරොපි උපාසකො ථෙරස්සාති සත්ත සාටකසතානි සත්ත ව පිණ්ඩපාතසතානි ථෙරස්සෙව අදංසු.

ථෙරො භික්ඛුසඬ්ඝස්ස සංවිහාගං කත්වා අනුපුබ්බෙන මහාවිහාරං පාපුණිත්වා මුඛං ධොවිත්වා මහාබොධිං වන්දිත්වා මහාවෙනියං වන්දිත්වා පූජාරාමෙ ධීතො චීවරං පාරුපිත්වා භික්ඛුසඬ්ඝපරිවාරො දක්ඛිණද්වාරෙන නගරං පටිසිත්වා ද්වාරතො යාව වළඤ්ජනකසාලා එතස්මිං අන්තරෙ සට්ඨිකභාපණග්ගනකං පිණ්ඩපාතං ලභි. තතො පටියාය පන සක්කාරස්ස පමාණං නත්ථි. එවං කාලවිපත්තියං මධුකඵලත්තවොපි කුමුදනාලිපි දුල්ලභා ජාතා. කාලසම්පත්තියං එවරූපො මහාලාහො උදපාදි.

වත්තබ්බකනිග්‍රොධත්ථෙරස්සාපි සාමණෙරකාලෙ බ්‍රාහ්මණනිස්සහයං උදපාදි. සාමණෙරො ව උපජ්ඣායො වස්ස පරසමුද්දං නාගමිංසු; ‘පණ්ණබාදකමනුස්සෙ උපනිස්සාය වසිස්සාමා’ති පච්චන්තාහිමුඛා අහෙසුං. සාමණෙරො සත්තාහමත්තං අනාහාරො හුත්වා එකස්මිං ගාමටියානෙ තාලරුක්ඛෙ තාලපක්කං දිස්වා උපජ්ඣායං ආහ – “හන්තෙ, ථොකං ආගමෙථ; තාලපක්කං පාතෙස්සාමි”ති. “දුබ්බලොසි ත්වං, සාමණෙර, මා අභිරුහි”ති. “අභිරුහිස්සාමි, හන්තෙ”ති බුද්දකවාසිං ගහෙත්වා තාලං ආරුය්හ තාලපිණ්ඩං ඡින්දිතුං ආරභි. වාසිඵලං නික්ඛමිත්වා භූමියං පති.

ථෙරො වින්තෙසි “අයං කිලන්තොව රුක්ඛං ආරුළ්භො; කිං නු ඛො ඉදානි කරිස්සති”ති සාමණෙරො තාලපණ්ණං ඵාලෙත්වා ඵාලෙත්වා වාසිදණ්ඩකෙ බන්ධිත්වා සට්ඨෙත්තො සට්ඨෙත්තො භූමියං පාතෙත්වා “හන්තෙ, සාධු වතස්ස සවෙ වාසිඵලං එත්ථ පවෙසෙය්‍යාථා”ති ආහ. ථෙරො ‘උපායසම්පත්තො සාමණෙරො’ති වාසිඵලං පවෙසෙත්වා අදාසි. සො වාසිං උක්ඛිපිත්වා තාලඵලානි පාතෙසි. ථෙරො වාසිං පාතාපෙත්වා පට්ටිත්වා ගතං තාලඵලං භින්දිත්වා

සාමණේරං ඔතිණ්ණකාලෙ ආහ “සාමණේර, ත්වං දුබ්බලො, ඉදං තාව බාදාහී” ති.
 “නාහං, හන්තෙ, තුම්හෙහි අබාදිතෙ බාදිස්සාමී” ති වාසිං ගහෙත්වා තාලඵලානි
 හින්දිත්වා පත්තං නීහරිත්වා තාලමිඤ්ජං පක්ඛිපිත්වා ථෙරස්ස දත්වා සයං බාදි. යාව
 තාලඵලානි අහෙසුං, තාව තත්ථෙව වසිත්වා ඵලෙසු ඛිණෙසු අනුපුබ්බෙන
 පණ්ණබාදකමනුස්සානං වසනට්ඨානෙ එකං ඡඩ්ඞිතවිහාරං පටිසිංසු. සාමණේරො
 ථෙරස්ස වසනට්ඨානං පටිජග්ගි. ථෙරො සාමණේරස්ස ඔවාදං දත්වා විහාරං පාවිසි.
 සාමණේරො ‘අනායතනෙ නට්ඨානං අත්තභාවානං පමාණං නත්ථී, බුද්ධානං
 උපට්ඨානං කරිස්සාමී’ ති චෙතියඞ්ගණං ගන්ත්වා අප්පහරිතං කරොති;
 සත්තාහමත්තං නිරාහාරතාය පවෙධමානො පතිත්වා නිපන්නකොව තිණානි
 උද්ධරති. එකච්චෙව ච මනුස්සා අරඤ්ඤෙ වරන්තා මධුං ලභිත්වා දාරුනි චෙව
 සාකපණ්ණඤ්ච ගහෙත්වා තිණවලනසඤ්ඤාය ‘මිගො නු ඛො එසො’ ති
 සාමණේරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා “කිං කරොසි, සාමණේරා” ති ආහංසු.
 “තිණගණ්ඨිං ගණ්හාමි, උපාසකා” ති. “අඤ්ඤොපි කොචි අත්ථී, හන්තෙ” ති?
 “ආම, උපාසකා, උපජ්ඣායො මෙ අන්තොගබ්බෙ” ති. “මහාථෙරස්ස දත්වා
 බාදෙය්‍යාසි, හන්තෙ” ති සාමණේරස්ස මධුං දත්වා අත්තනො වසනට්ඨානං
 ආචික්ඛිත්වා “මයං සාබාහඞ්ගං කරොන්තා ගමිස්සාම. එතාය සඤ්ඤාය ථෙරං
 ගහෙත්වා ආගච්ඡෙය්‍යාසි, අය්‍යා” ති වත්වා අගමංසු.

සාමණේරො මධුං ගහෙත්වා ථෙරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා බහි යත්වා “වන්දාමි,
 හන්තෙ” ති ආහ. ථෙරො ‘සාමණේරො ජීසව්ජාය අනුධ්‍යය්‍යමානො ආගතො
 හවිස්සති’ ති තුණ්හී අහොසි. සො පුනපි “වන්දාමි, හන්තෙ” ති ආහ. “කස්මා,
 සාමණේර, දුබ්බලභික්ඛුනං සුබෙන නිපජ්ජිතුං න දෙසී” ති? “ද්වාරං විවරිතුං
 සාරුජ්ජං, හන්තෙ” ති? ථෙරො උට්ඨහිත්වා ද්වාරං විවරිත්වා “කිං තෙ, සාමණේර,
 ලද්ධං” ති ආහ. මනුස්සෙහි මධු දින්නං, බාදිතුං සාරුජ්ජං, හන්තෙ” ති? “සාමණේර,
 එවමෙව බාදිතුං කිලමිස්සාම, පානකං කත්වා පිටිස්සාමා” ති. සාමණේරො පානකං
 කත්වා අදාසි. අථ නං ථෙරො “මනුස්සානං වසනට්ඨානං පුච්ඡසි, සාමණේරා” ති
 ආහ. සයමෙව ආචික්ඛිංසු, හන්තෙ” ති. “සාමණේර, පාතොව ගච්ඡන්තා
 කිලමිස්සාම; අප්පෙව ගමිස්සාමා” ති පත්තවිවරං ගණ්හාපෙත්වා නික්ඛමි. තෙ
 ගන්ත්වා මනුස්සානං වසනට්ඨානස්ස අවිදුරෙ නිපජ්ජිංසු.

සාමණේරො රත්තිභාගෙ වින්තෙසි – ‘මයා පබ්බජිතකාලතො පට්ඨාය
 ගාමන්තෙ අරුණං නාම න උට්ඨාපිතපුබ්බ’න්ති. සො පත්තං ගහෙත්වා අරුණං
 උට්ඨාපෙතුං අරඤ්ඤං අගමාසි. මහාථෙරො සාමණේරං නිපන්නට්ඨානෙ
 අපස්සන්තො ‘මනුස්සබාදකෙහි ගහිතො හවිස්සති’ ති වින්තෙසි. සාමණේරො
 අරඤ්ඤෙ අරුණං උට්ඨාපෙත්වා පත්තෙන උදකඤ්ච දන්තකට්ඨඤ්ච ගහෙත්වා
 ආගමි. “සාමණේර, කුහිං ගතොසි? මහල්ලකහික්ඛුනං තෙ විතක්කො උප්පාදිතො;
 දණ්ඩකම්මං ආහරා” ති. “ආහරිස්සාමි, හන්තෙ” ති. ථෙරො මුඛං ධොවිත්වා වීවරං
 පාරුපි. උහොපි මනුස්සානං වසනට්ඨානං අගමංසු. මනුස්සාපි අත්තනො පරිභොගං
 කන්දමුලඵලපණ්ණං අදංසු. ථෙරොපි පරිභුඤ්ජිත්වා විහාරං අගමාසි. සාමණේරො
 උදකං ආහරිත්වා “පාදෙ ධොවාමි, හන්තෙ” ති ආහ. “සාමණේර, ත්වං රත්තිං කුහිං

ගතො? අම්මාකං විතක්කං උප්පාදෙසී” ති. “හත්තෙ, ගාමන්තෙ මෙ අරුණං න උට්ඨාපිතපුබ්බං; අරුණුට්ඨාපනත්ථාය අරඤ්ඤං අගමාසී” න්ති. “සාමණෙර, න තුය්හං දණ්ඩකම්මං අනුච්ඡවිකං අම්මාකමෙව අනුච්ඡවික” න්ති වත්වා ථෙරො තස්මිංයෙව යානෙ වසී; සාමණෙරස්ස ව සඤ්ඤං අදාසී “මයං තාව මහල්ලකා; ‘ඉදං නාම හවිස්සතී’ ති න සක්කා ජාතිතුං. තුවං අත්තානං රක්ඛෙය්‍යාසී” ති. ථෙරො කිර අනාගාමී. තං අපරහාගෙ මනුස්සබාදකා බාදිංසු. සාමණෙරො අත්තානං රක්ඛිත්වා හයෙ වූපසන්තෙ තථාරූපෙ යානෙ උපප්ඤ්ඤං ගාභාපෙත්වා උපසම්පන්නො බුද්ධවචනං උග්ගහෙත්වා තිපිටකධරො හුත්වා වත්තබ්බකනිග්‍රොධත්ථෙරො නාම ජාතො.

පිතුමහාරාජා රජ්ජං පටිපජ්ජී. පරසමුද්දා ආගතාගතා හික්ඛු “කහං වත්තබ්බකනිග්‍රොධත්ථෙරො, කහං වත්තබ්බකනිග්‍රොධත්ථෙරො” ති පුච්ඡිත්වා තස්ස සන්තිකං අගමංසු. මහාහික්ඛුසඬ්ඨිසො ථෙරං පරිවාරෙසී. සො මහාහික්ඛුසඬ්ඨිසපරිවුතො අනුපුබ්බෙන මහාවිහාරං පත්වා මහාබොධිං මහාවෙනියං ථූපාරාමඤ්ඤං වන්දිත්වා නගරං පායාසී. යාව දක්ඛිණද්වාරා ගච්ඡන්තස්සෙව නවසු යානෙසු තිව්වරං උපපජ්ජී; අන්තොනගරං පවිට්ඨකාලතො පට්ඨාය මහාසක්කාරො උප්පජ්ජී. ඉති කාලවිපත්තියං තාලඵලකන්දමූලපණ්ණමපි දුල්ලහං ජාතං. කාලසම්පත්තියං ඵවරූපො මහාලාභො උප්පන්නොති. ඵවං කාලවිපත්තිපට්ඨාහිතත්තා විපාකං දාතුං අසක්කොන්තාති කාලසම්පත්තිං ආගම්ම විපච්චන්තිති පජානාති.

අපරස්සාපි බහුනි කල්‍යාණකම්මානි හොන්ති. තානි පයොගවිපත්තියං ධීතස්ස න විපච්චෙය්‍යාං. සො පන ඵකෙන කල්‍යාණකම්මෙන සම්මාපයොගෙ පතිට්ඨිතො තිණි සුවරිතානි පුරෙති, පඤ්චසීලං දසසීලං රක්ඛති. කාලසම්පත්තියං නිබ්බත්තස්ස රාජානො සබ්බාලඬ්ඨිකාරපතිමණ්ඩිතා රාජකඤ්ඤායො ‘ඵතස්ස අනුච්ඡවිකා’ ති පෙසෙන්නි, යානවාහනමණිසුවණ්ණරජතාදිහෙදං තං තං පණ්ණාකාරං ‘ඵතස්ස අනුච්ඡවික’ න්ති පෙසෙන්නි.

පබ්බජ්ජපගතොපි මහායසො හොති මහානුභාවො. තත්‍රිදං වත්ථු – කුටකණ්ණරාජා කිර ගිරිගාමකණ්ණවාසිකං වූළසුධම්මත්ථෙරං මමායති. සො උප්පලවාපියං වසමානො ථෙරං පක්කොසාපෙසී. ථෙරො ආගන්ත්වා මාලාරාමවිහාරෙ වසති. රාජා ථෙරස්ස මාතරං පුච්ඡී – “කිං ථෙරො පියායතී” ති? “කන්දං මහාරාජා” ති. රාජා කන්දං ගාභාපෙත්වා විහාරං ගන්ත්වා ථෙරස්ස දදමානො මුඛං උල්ලොකෙතුං නාසක්ඛි. සො නික්ඛමිත්වා ව බහිපරිවෙණෙ දෙවිං පුච්ඡී – “කිදිසො ථෙරො” ති? “ත්වං පුරිසො හුත්වා උල්ලොකෙතුං න සක්කොසී; අහං කථං සක්ඛිස්සාමි? නාහං ජානාමි කිදිසො” ති. රාජා ‘මම රටියෙ බලිකාරගහපතිපුත්තං උල්ලොකෙතුං න විසහාමි. මහත්තං වත හො බුද්ධසාසනං නාමා’ ති අප්ථොටෙසී. තිපිටකවූළනාගත්ථෙරමපි මමායති. තස්ස අඬ්ඟුලියං ඵකා පිළකා උට්ඨහී. රාජා ‘ථෙරං පස්සිස්සාමි’ ති විහාරං ගන්ත්වා බලවපෙමෙන අඬ්ඟුලිං මුබෙන ගණ්හී. අන්තොමුබෙයෙව පිළකා හින්තා, පුබ්බලොහිතං අනුට්ඨහිත්වා

ථෙරෙ සිනෙහෙන අමතං විය අජ්ඣෙකාහරි. සොයෙව ථෙරො අපරභාගෙ මරණමඤ්චෙ නිපජ්ජී. රාජා ගන්ත්වා අසුචිකපල්ලකං සීසෙ යපෙත්වා ‘ධම්මසකටස්ස අක්ඛො භිජ්ජති අක්ඛො භිජ්ජති’ති පරිදෙවමානො විවරි. පථවිස්සරස්ස අසුචිකපල්ලකං සීසෙන උක්ඛිපිත්වා විවරණං නාම කස්ස ගතමග්ගො? සම්මාපයොගස්ස ගතමග්ගොති. එවං පයොගවිපත්තිපට්ඨානිකත්තා විපාකං දාතුං අසක්කොන්තාති පයොගසම්පත්තිං ආගම්ම විපච්චන්තිති පජානාති. එවං චතුභි විපත්තිභි පට්ඨානිකං කල්‍යාණකම්මං විපාකං අදත්වා චතස්සො සම්පත්තියො ආගම්ම දෙනි.

තත්‍රිදං භූතමත්ථං කත්වා ඔපම්මං – එකො කිර මහාරාජා එකස්ස අමච්චස්ස අජ්ජමත්තෙන කුජ්ඣිත්වා තං ඛන්ධනාගාරෙ ඛන්ධාපෙසි. තස්ස ඤාතකා රඤ්ඤො කුද්ධභාවං ඤත්වා කිඤ්චි අවත්වා චණ්ඩකොපෙ විගතෙ රාජානං තස්ස නිරපරාධභාවං ජානාපෙසුං. රාජා මුඤ්චිත්වා තස්ස යානන්තරං පටිපාකතිකං අකාසි. අථස්ස තතො තතො ආගච්ඡන්තානං පණ්ණාකාරානං පමාණං නාහොසි. මනුස්සා සම්පට්චිජ්තුං නාසක්ඛිංසු. තත්ථ රඤ්ඤො අජ්ජමත්තකෙන කුජ්ඣිත්වා තස්ස ඛන්ධනාගාරෙ ඛන්ධාපිතකාලො විය පුපුජ්ජනස්ස නිරයෙ නිබ්බත්තකාලො. අථස්ස ඤාතකෙහි රාජානං සඤ්ඤාපෙත්වා යානන්තරස්ස පටිපාකතිකකරණකාලො විය තස්ස සග්ගෙ නිබ්බත්තකාලො. පණ්ණාකාරං සම්පට්චිජ්තුං අසමත්ථකාලො විය චතස්සො සම්පත්තියො ආගම්ම කල්‍යාණකම්මානං දෙවලොකතො මනුස්සලොකං, මනුස්සලොකතො දෙවලොකන්ති එවං සුඛට්ඨානතො සුඛට්ඨානමෙව නෙත්වා කජ්ජසතසහස්සම්පි සුඛවිපාකං දත්වා නිබ්බානසම්පාපනං වෙදිතබ්බං.

එවං තාව පාළිවසෙනෙව දුතියං බලං දීපෙත්වා පුන ‘අහොසි කම්මං අහොසි කම්මවිපාකො’ති (පටි. ම. 1.234) ඉමිනා පටිසම්භිදානයෙනාපි දීපෙතබ්බං. තත්ථ ‘අහොසි කම්ම’න්ති අතීතෙ ආයුහිතං කම්මං අතීතයෙව අහොසි. යෙන පන අතීතෙ විපාකො දිත්තො, තං සන්ධාය ‘අහොසි කම්මවිපාකො’ති චුත්තං. දිට්ඨධම්මවෙදනීයාදීසු පන බහුසුපි ආයුහිතෙසු එකං දිට්ඨධම්මවෙදනීයං විපාකං දෙනි, සෙසානි අවිපාකානි. එකං උපපජ්ජවෙදනීයං පටිසන්ධිං ආකඩ්ඪති, සෙසානි අවිපාකානි. එකෙනානන්තරියෙන නිරයෙ උපපජ්ජති, සෙසානි අවිපාකානි. අට්ඨසු සමාපත්තිසු එකාය බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තති, සෙසා අවිපාකා. ඉදං සන්ධාය ‘නාහොසි කම්මවිපාකො’ති චුත්තං. යො පන බහුමිපි කුසලාකුසලං කම්මං කත්වා කල්‍යාණමිත්තං නිස්සාය අරහත්තං පාපුණාති, එතස්ස කම්මවිපාකො ‘නාහොසි’ නාම. යං අතීතෙ ආයුහිතං එතරහි විපාකං දෙනි තං ‘අහොසි කම්මං අත්ථී කම්මවිපාකො’ නාම. යං පුරිමනයෙනෙව අවිපාකතං ආපජ්ජති තං ‘අහොසි කම්මං නත්ථී කම්මවිපාකො’ නාම. යං අතීතෙ ආයුහිතං අනාගතෙ විපාකං දස්සති තං ‘අහොසි කම්මං භවිස්සති කම්මවිපාකො’ නාම. යං පුරිමනයෙන අවිපාකතං ආපජ්ජස්සති තං ‘අහොසි කම්මං න භවිස්සති කම්මවිපාකො’ නාම.

යං එතරහි ආයුහිතං එතරහියෙව විපාකං දෙනි තං ‘අත්ථී කම්මං අත්ථී කම්මවිපාකො’ නාම. යං පුරිමනයෙනෙව අවිපාකතං ආපජ්ජති තං ‘අත්ථී කම්මං

නත්ථී කම්මවිපාකො' නාම. යං එතරහි ආයුහිතං අනාගතෙ විපාකං දස්සති තං
'අත්ථී කම්මං භවිස්සති කම්මවිපාකො' නාම. යං පුරිමනයෙතෙව අවිපාකතං
ආපජ්ජිස්සති තං 'අත්ථී කම්මං න භවිස්සති කම්මවිපාකො' නාම.

යං සයම්පි අනාගතං, විපාකොපිස්ස අනාගතො තං 'භවිස්සති කම්මං භවිස්සති
කම්මවිපාකො' නාම. යං සයං භවිස්සති, පුරිමනයෙතෙව අවිපාකතං ආපජ්ජිස්සති
තං 'භවිස්සති කම්මං න භවිස්සති කම්මවිපාකො' නාම.

ඉදං තථාගතස්සාති ඉදං සබ්බෙහිපි එතෙහි ආකාරෙහි තථාගතස්ස
කම්මන්තරවිපාකන්තරජානනඤ්ඤාණං අකම්පියට්ඨෙන දුතියබලං වෙදිතබ්බන්ති.

දුතියබලනිද්දෙසවණ්ණනා.

තතියබලනිද්දෙසො

811. තතියබලනිද්දෙසෙ මග්ගොති වා පටිපදාති වා කම්මස්සෙවෙනං නාමං.
නිරයගාමිනීතිආදීසු නිරස්සාදට්ඨෙන නිරතිඅත්ථෙත ව නිරයො. උද්ධං අනුගන්ත්වා
තිරියං අඤ්චිතාති තිරච්ඡානා; තිරච්ඡානායෙව තිරච්ඡානායොනි. පෙතතාය පෙත්ති;
ඉතො පෙච්ච ගතභාවෙනාති අත්ථො. පෙත්තියෙව පෙත්තිවිසයො. මනස්ස
උස්සන්තතාය මනුස්සා; මනුස්සාව මනුස්සලොකො. දිබ්බන්ති පඤ්චහි
කාමගුණෙහි අධිමත්තාය වා ධාතසම්පත්තියාති දෙවා; දෙවාව දෙවලොකො. වානං
වුච්චති තණ්හා; තං තත්ථ නත්ථීති නිබ්බානං. නිරයං ගච්ඡති නිරයගාමී. ඉදං
මග්ගං සන්ධාය වුත්තං. පටිපදා පන නිරයගාමිනී නාම භොති. සෙසපදෙසුපි එසෙව
නයො. ඉදං සබ්බම්පි පටිපදං තථාගතො පජානාති.

කථං? සකලගාමවාසිකෙසුපි හි එකතො එකං සුකරං වා මීගං වා ජීවිතා
වොරොපෙන්නෙසු සබ්බෙසම්පි වෙනතා පරස්ස ජීවිතින්ද්‍රියාරම්මණාව භොති. තං
පන කම්මං තෙසං ආයුහනක්ඛණෙයෙව නානා භොති. තෙසු හි එකො ආදරෙන
ජන්දජාතො කරොති. එකො 'එහි ත්වම්පි කරොහි'ති පරෙහි නිජ්ජිළිතත්තා කරොති.
එකො සමානච්ඡන්දො විය හුත්වා අප්පට්ඨානියමානො විචරති. තෙසු එකො
තෙතෙව කම්මෙන නිරයෙ නිබ්බත්තති, එකො තිරච්ඡානායොනියං, එකො
පෙත්තිවිසයෙ. තං තථාගතො ආයුහනක්ඛණෙයෙව 'ඉමිනා නීභාරෙන ආයුහිතත්තා
එස නිරයෙ නිබ්බත්තිස්සති, එස තිරච්ඡානායොනියං, එස පෙත්තිවිසයෙ'ති පජානාති.
නිරයෙ නිබ්බත්තමානම්පි 'එස අට්ඨසු මහානිරයෙසු නිබ්බත්තිස්සති, එස සොළසසු
උස්සදනිරයෙසු නිබ්බත්තිස්සති'ති පජානාති. තිරච්ඡානායොනියං නිබ්බත්තමානම්පි
'එස අපාදකො භවිස්සති, එස ද්විපාදකො, එස චතුප්පාදකො, එස ඛහුප්පාදකො'ති
පජානාති. පෙත්තිවිසයෙ නිබ්බත්තමානම්පි 'එස නිජ්ඣාමතණ්හිකො භවිස්සති, එස
බුජ්ජිපාසිකො, එස පරදත්තුපජීවී'ති පජානාති. තෙසු ව කම්මෙසු 'ඉදං කම්මං
පටිසන්ධිං ආකඩ්ඪිතුං න සක්ඛිස්සති, දුබ්බලං දින්නාය පටිසන්ධියා උපධිවෙපක්කං
භවිස්සති'ති පජානාති.

තථා සකලගාමවාසිකෙසු එකතො පිණ්ඩපාතං දදමානෙසු සබ්බෙසම්පි වෙනනා පිණ්ඩපාතාරම්මණාව හොති. තං පන කම්මං තෙසං ආයුහනක්ඛණෙයෙව පුරිමනයෙන නානා හොති. තෙසු කෙවි දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිස්සන්ති, කෙවි මනුස්සලොකෙ. තං තථාගතො ආයුහනක්ඛණෙයෙව ‘ඉමිනා නිහාරෙන ආයුහිතත්තා එස මනුස්සලොකෙ නිබ්බත්තිස්සති, එස දෙවලොකෙ’ති පජානාති. දෙවලොකෙ නිබ්බත්තමානානම්පි ‘එස පරනිම්මිතවසවත්තිසු නිබ්බත්තිස්සති, එස නිම්මානරතීසු, එස තුසිතෙසු, එස යාමෙසු, එස තාවතිංසෙසු, එස වාතුමහාරාජිකෙසු, එස භූමිමදෙවෙසු; එස පන ජෙට්ඨකදෙවරාජා හුත්වා නිබ්බත්තිස්සති, එස එතස්ස දුතියං වා තතියං වා යානන්තරං කරොන්තො පරිවාරකො හුත්වා නිබ්බත්තිස්සති’ති පජානාති. මනුස්සෙසු නිබ්බත්තමානානම්පි ‘එස ඛත්තියකුලෙ නිබ්බත්තිස්සති, එස බ්‍රාහ්මණකුලෙ, එස වෙස්සකුලෙ, එස සුද්දකුලෙ; එස පන මනුස්සෙසු රාජා හුත්වා නිබ්බත්තිස්සති, එස එතස්ස දුතියං වා තතියං වා යානන්තරං කරොන්තො පරිවාරකො හුත්වා නිබ්බත්තිස්සති’ති පජානාති. තෙසු ච කම්මෙසු ‘ඉදං කම්මං පටිසන්ධිං ආකඬ්ඪීතුං න සක්ඛිස්සති, දුබ්බලං දින්නාය පටිසන්ධියා උපධිවෙපක්කං භවිස්සති’ති පජානාති.

තථා විපස්සනං පට්ඨපෙත්තෙසුයෙව යෙන නිහාරෙන විපස්සනා ආරද්ධා, ‘එස අරහත්තං පාපුණිස්සති, එස අරහත්තං පත්තුං න සක්ඛිස්සති, එස අනාගාමීයෙව භවිස්සති, එස සකදාගාමීයෙව, එස සොතාපන්නොයෙව; එස පන මග්ගං වා ඵලං වා සච්ඡිකාතුං න සක්ඛිස්සති, ලක්ඛණාරම්මණාය විපස්සනායමෙව යස්සති; එස පච්චයපරිග්ගහෙයෙව, එස නාමරූපපරිග්ගහෙයෙව, එස අරූපපරිග්ගහෙයෙව, එස රූපපරිග්ගහෙයෙව යස්සති, එස මහාභූතමත්තමෙව වචන්ටාපෙස්සති, එස කිඤ්චි සල්ලක්ඛෙතුං න සක්ඛිස්සති’ති පජානාති.

කසිණපරිකම්මං කරොන්තෙසුපි ‘එතස්ස පරිකම්මමත්තමෙව භවිස්සති, නිමිත්තං උප්පාදෙතුං න සක්ඛිස්සති; එස පන නිමිත්තං උප්පාදෙතුං සක්ඛිස්සති, අප්පනං පාපෙතුං න සක්ඛිස්සති; එස අප්පනං පාපෙත්වා ඤානං පාදකං කත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අරහත්තං ගණ්ඨිස්සති’ති පජානාති.

තතියබලනිද්දෙසවණ්ණනා.

චතුත්ථබලනිද්දෙසො

812. චතුත්ථබලනිද්දෙසෙ ඛන්ධනානත්තන්ති ‘අයං රූපක්ඛන්ධො නාම...පෙ.... අයං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො නාමා’ති එවං පඤ්චන්තං ඛන්ධානං නානාකරණං පජානාති. තෙසුපි ‘එකච්චෙත රූපක්ඛන්ධො...පෙ.... එකාදසච්චෙත රූපක්ඛන්ධො. එකච්චෙත වෙදනාක්ඛන්ධො...පෙ.... බහුවිධෙත වෙදනාක්ඛන්ධො...පෙ.... එකච්චෙත සඤ්ඤාක්ඛන්ධො...පෙ.... එකච්චෙත සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො...පෙ.... එකච්චෙත විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො...පෙ.... බහුවිධෙත විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො’ති එවං එකෙකස්ස ඛන්ධස්ස නානත්තං පජානාති.

ආයතනනානත්තන්ති ‘ඉදං චක්ඛායතනං නාම...පෙ.... ඉදං ධම්මායතනං නාම.
තත්ථ දසායතනා කාමාවචරා, ද්වෙ චතුභුමකා’ති එවං ආයතනනානත්තං පජානාති.
ධාතුනානත්තන්ති ‘අයං චක්ඛුධාතු නාම...පෙ.... අයං මනොවිඤ්ඤාණධාතු නාම.
තත්ථ සොළස ධාතුයො කාමාවචරා, ද්වෙ චතුභුමකා’ති එවං ධාතුනානත්තං
පජානාති.

පුන අනෙකධාතුනානාධාතුලොකනානත්තන්ති ඉදං න කෙවලං
උපාදින්නකසඬ්ඛාරලොකස්සෙව නානත්තං තථාගතො පජානාති,
අනුපාදින්නකසඬ්ඛාරලොකස්සාපි නානත්තං තථාගතො පජානාතියෙවාති දස්සෙතුං
ගහිතං. පච්චෙකඛුද්ධා හි ද්වෙ ච අග්ගසාවකා උපාදින්නකසඬ්ඛාරලොකස්සාපි
නානත්තං එකදෙසතොව ජානන්ති නො නිජ්ජදෙසතො, අනුපාදින්නකලොකස්ස
පන නානත්තං න ජානන්ති. සබ්බඤ්ඤඛුද්ධො පන ‘ඉමාය නාම ධාතුයා
උස්සන්තාය ඉමස්ස නාම රුක්ඛස්ස ඛන්ධො සෙනො හොති, ඉමස්ස කාළකො,
ඉමස්ස මට්ටො; ඉමස්ස බහලත්තවො, ඉමස්ස තනුත්තවො; ඉමාය නාම ධාතුයා
උස්සන්තාය ඉමස්ස රුක්ඛස්ස පත්තං චණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන එවරූපං නාම
හොති; ඉමාය පන ධාතුයා උස්සන්තාය ඉමස්ස රුක්ඛස්ස පුජ්ඵං නීලකං හොති,
පීතකං, ලොහිතකං, ඔදාතං, සුගන්ධං, දුග්ගන්ධං හොති; ඉමාය නාම ධාතුයා
උස්සන්තාය එලං ඛුද්දකං හොති, මහන්තං, දීපං, රස්සං, වට්ටං, සුසණ්ඨානං,
දුස්සණ්ඨානං, මට්ඨං, එරූපං, සුගන්ධං, දුග්ගන්ධං, මදුරං, තිත්තකං, අම්බිලං,
කටුකං, කසාවං හොති; ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්තාය ඉමස්ස රුක්ඛස්ස
කණ්ටකො තිබ්බණො හොති, අතිබ්බණො, උජුකො, කුට්ටො, තම්බො, කාළකො,
නීලො, ඔදාතො හොති’ති එවං අනුපාදින්නකසඬ්ඛාරලොකස්ස නානත්තං
පජානාති. සබ්බඤ්ඤඛුද්ධානංයෙව හි එතං බලං, න අඤ්ඤසන්ති.

චතුත්ථබලනිද්දෙසවණ්ණනා.

පඤ්චමබලනිද්දෙසො

813. පඤ්චමබලනිද්දෙසෙ භීතාධිමුත්තිකාති භීතජ්ඣාසයා.
පඤ්ඤාධිමුත්තිකාති කල්‍යාණජ්ඣාසයා. සෙවන්තීති නිස්සයන්ති අල්ලියන්ති.
භජන්තීති උපසඬ්ඛමන්ති. පයිරූපාසන්තීති පුනජ්ජුනං උපසඬ්ඛමන්ති. සවෙ හි
ආචරියුපජ්ඣායා න සීලවන්තො හොන්ති, සද්ධිවිහාරිකා සීලවන්තො හොන්ති, තෙ
අත්තනො ආචරියුපජ්ඣායෙපි න උපසඬ්ඛමන්ති, අත්තනා සදිසෙ
සාරූප්පහික්ඛුයෙව උපසඬ්ඛමන්ති. සවෙ ආචරියුපජ්ඣායා සාරූප්පහික්ඛු, ඉතරෙ
අසාරූප්පා, තෙපි න ආචරියුපජ්ඣායෙ උපසඬ්ඛමන්ති, අත්තනා සදිසෙ
භීතාධිමුත්තිකෙ එව උපසඬ්ඛමන්ති.

එවං උපසඬ්ඛමනං පන න කෙවලං එතරහෙව, අතීතානාගතෙපීති දස්සෙතුං
අතීතමපි අද්ධානන්තිආදිමාහ. තං උත්තානත්ථමෙව. ඉදං පන දුස්සීලානං
දුස්සීලසෙවනමෙව, සීලවන්තානං සීලවන්තසෙවනමෙව, දුජ්ජඤ්ඤානං

දුප්පඤ්ඤාසෙවනාමෙව, පඤ්ඤාචන්තානං පඤ්ඤාචන්තසෙවනාමෙව කො
 නියාමෙතීති? අප්ඤ්ඤාසයධාතු නියාමෙති. සම්බහුලා කිර හික්ඛු එකං ගාමං
 ගණහික්ඛාචාරං වරන්ති. මනුස්සා බහුහත්තං ආහරිත්වා පත්තානි පුරන්තවා
 “තුම්භාකං යථාසභාගෙන පරිභුඤ්ඤා” ති දත්වා උයොපාපෙසුං. හික්ඛුපි ආහංසු
 “ආවුසො, මනුස්සා ධාතුසංයුත්තකම්මෙ පයොපෙන්නී” ති.
 තිපිටකවුළාහයත්ථෙරොපි නාගදීපෙ වෙනියං වන්දනාය පඤ්චහි හික්ඛුසතෙහි
 සද්ධිං ගවිජන්තො එකස්මිං ගාමෙ මනුස්සෙහි නිමන්තිතො. ථෙරෙන ව සද්ධිං
 එකො අසාරුජ්ජහික්ඛු අත්ථි. ධුරවිහාරෙපි එකො අසාරුජ්ජහික්ඛු අත්ථි. ද්විපු
 හික්ඛුසසිසෙසු ගාමං ඔසරන්තෙසු තෙ උභොපි ජනා, කිඤ්චාපි ආගන්තුකෙන
 නෙවාසිකො නෙවාසිකෙන වා ආගන්තුකො න දිට්ඨපුබ්බො, එවං සන්තෙපි,
 එකතො හුත්වා හසිත්වා හසිත්වා කථයමානා එකමන්තං අට්ඨංසු. ථෙරො දිස්වා
 “සම්මාසම්බුද්ධෙන ජානිත්වා ධාතුසංයුත්තං කථිත” ති ආහ.

එවං ‘අප්ඤ්ඤාසයධාතු නියාමෙති’ ති වත්වා ධාතුසංයුත්තෙන අයමෙවත්ථො
 දීපෙනබ්බො. ගිජ්ඤාකූටපබ්බතස්මිඤ්ඤි ගිලානසෙය්‍යාය නිපන්තො හගවා
 ආරක්ඛණත්ථාය පරිවාරෙන්වා වසන්තෙසු සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානාදීසු එකමෙකං
 අත්තනො අත්තනො පරිසාය සද්ධිං වඩ්ඤ්මන්තං ඔලොකෙන්වා හික්ඛු ආමන්තෙසි
 “පස්සථ නො තුම්භෙ, හික්ඛවෙ, සාරිපුත්තං සම්බහුලෙහි හික්ඛුහි සද්ධිං
 වඩ්ඤ්මන්ත” ති? “එවං, හන්තෙ” ති. “සබ්බෙ බො එතෙ, හික්ඛවෙ, හික්ඛු
 මහාපඤ්ඤා” ති (සං. නි. 2.99) සබ්බං විත්ථාරෙන්බ්බන්ති.

පඤ්චමබලනිද්දෙසවණ්ණනා.

ජට්ඨබලනිද්දෙසො

814. ජට්ඨබලනිද්දෙසෙ ආසයන්ති යත්ථ සත්තා ආසයන්ති නිවසන්ති, තං
 තෙසං නිවාසට්ඨානං දිට්ඨිගතං වා යථාභූතං ඤාණං වා. අනුසයන්ති
 අප්පභිනානුසයිතං කිලෙසං. වරිතන්ති කායාදිහි අභිසම්බතං කුසලාකුසලං.
 අධිමුත්තන්ති අප්ඤ්ඤාසයං. අප්පරජක්ඛෙතිආදීසු පඤ්ඤාමයෙ අක්ඛිමිහි අප්පං
 පරිත්තං රාගදොසමොහරජං එතෙසන්ති අප්පරජක්ඛා. තස්සෙව මහත්තතාය
 මහාරජක්ඛා. උභයෙනාපි මන්දකිලෙසෙ මහාකිලෙසෙ ව සත්තෙ දස්සෙති. යෙසං
 සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි තික්ඛානි, තෙ තික්ඛිත්ථියා. යෙසං තානි මුදුනි, තෙ මුදිත්ථියා.
 යෙසං ආසයාදයො කොට්ඨාසා සුන්දරා, තෙ ස්වාකාරා. විපරිතා ද්වාකාරා. යෙ
 කථිතකාරණං සල්ලක්ඛෙන්ති, සුබෙන සක්කා හොන්ති විඤ්ඤාපෙතං, තෙ
 සුවිඤ්ඤාපයා. විපරිතා දුවිඤ්ඤාපයා. යෙ අරියමග්ගපට්ඨෙධස්ස අනුවච්ඡිකා
 උපනිස්සයසම්පන්නා, තෙ භබ්බා. විපරිතා අභබ්බා.

815. එවං ජට්ඨබලස්ස මාතිකං ය්‍යෙත්වා ඉදානි යථාපට්ඨාපියා භාෂෙන්තො
 කතමො ව සත්තානං ආසයොතිආදිමාහ. තත්ථ සස්සතො ලොකොතිආදීනං
 අත්ථො හෙට්ඨා නික්ඛෙපකණ්ඩවණ්ණනායං (ධ. ස. අට්ඨ. 1105) චුත්තොයෙව.

ඉති හවදිට්ඨිසන්තිස්සිතා වානි එවං සස්සතදිට්ඨිං වා සන්තිස්සිතා. සස්සතදිට්ඨි හි එත්ථ හවදිට්ඨිති චුත්තා; උච්ඡෙදදිට්ඨි ව විහවදිට්ඨිති. සබ්බදිට්ඨිනඤ්ඤි සස්සතච්ඡෙදදිට්ඨි හි සඬගහිතත්තා සබ්බෙපි දිට්ඨිගතිකා සත්තා ඉමාව ද්වෙ දිට්ඨියො සන්තිස්සිතා භොන්ති. චුත්තම්පි වෙතං – “ද්වයසන්තිස්සිතො ඛො පනායං, කච්චාන, ලොකො යෙහුයෙයන – අත්ථිතඤ්ඤෙව නත්ථිතඤ්ඤා” ති (සං. නි. 2.15). එත්ථ හි අත්ථිතාති සස්සතං, නත්ථිතාති උච්ඡෙදො. අයං තාව වට්ටසන්තිස්සිතානං පුට්ඨජනසත්තානං ආසයො.

ඉදානි විවට්ටසන්තිස්සිතානං සුද්ධසත්තානං ආසයං දස්සෙතුං එතෙ වා පන උභො අන්තෙ අනුපගම්මාතිආදි චුත්තං. තත්ථ එතෙ වා පනාති එතෙයෙව. උභො අන්තෙති සස්සතච්ඡෙදසඬාතෙ ද්වෙ අන්තෙ. අනුපගම්මාති අනල්ලිසිත්වා. ඉදස්පච්චයතා පටිච්චසමුප්පන්නෙසු ධම්මෙසුති ඉදස්පච්චයතාය වෙව පටිච්චසමුප්පන්නධම්මෙසු ව. අනුලොමිකා ඛන්තිති විපස්සනාඤ්ඤාණං. යථාභූතං වා ඤාණන්ති මග්ගඤ්ඤාණං. ඉදං චුත්තං භොති – යා පටිච්චසමුප්පාදෙ වෙව පටිච්චසමුප්පන්නධම්මෙසු ව එතෙ උභො සස්සතච්ඡෙදඅන්තෙ අනුපගන්ත්වා විපස්සනා පටිලද්ධා, යඤ්ච තතො උත්තරිමග්ගඤ්ඤාණං – අයං සත්තානං ආසයො, අයං වට්ටසන්තිස්සිතානඤ්ච විවට්ටසන්තිස්සිතානඤ්ච සබ්බෙසම්පි සත්තානං ආසයො, ඉදං වසනට්ඨානන්ති. අයං ආවරියානං සමානත්ථකථා.

විතණ්ඩවාදී පනාහ – ‘මග්ගො නාම වාසං විද්ධංසෙන්නො ගච්ඡති, නනු ත්වං මග්ගො වාසොති වදෙසී’ ති? සො වත්තබ්බො ‘ත්වං අරියවාසභාණකො භොසි න භොසී’ ති? සවෙ පන ‘න භොමී’ ති වදති, ‘අභාණකතාය න ජානාසී’ ති වත්තබ්බො. සවෙ ‘භාණකොස්මී’ ති වදති, ‘සුත්තං ආහරා’ ති වත්තබ්බො. සවෙ ආහරති, ඉච්චෙතං කුසලං; නො වෙ ආහරති සයං ආහරිතබ්බං – “දසයිමෙ, හික්ඛවෙ, අරියවාසා, යෙ අරියා ආවසිංසු වා ආවසන්ති වා ආවසිස්සන්ති වා” ති (අ. නි. 10.19). එතඤ්ඤි සුත්තං මග්ගස්ස වාසභාවං දීපෙති. තස්මා සුකථිතමෙවෙතන්ති. ඉදං පන හගවා සත්තානං ආසයං ජානන්තො ඉමෙසඤ්ච දිට්ඨිගතානං විපස්සනාඤ්ඤාණමග්ගඤ්ඤාණානං අප්පවත්තික්ඛණෙපි ජානාති එව. චුත්තම්පි වෙතං –

“කාමං සෙවන්තඤ්ඤෙව ජානාති ‘අයං පුග්ගලො කාමගරුකො කාමාසයො කාමාධිමුත්තො’ ති. නෙක්ඛම්මං සෙවන්තඤ්ඤෙව ජානාති ‘අයං පුග්ගලො නෙක්ඛම්මගරුකො නෙක්ඛම්මාසයො නෙක්ඛම්මාධිමුත්තො’ ති. බ්‍යාපාදං...පෙ.... අබ්‍යාපාදං... ථිනම්ද්ධං...පෙ.... ආලොකසඤ්ඤං නෙක්ඛම්මං සෙවන්තඤ්ඤෙව ජානාති සෙවන්තඤ්ඤෙව ජානාති ‘අයං පුග්ගලො ආලොකසඤ්ඤාගරුකො ආලොකසඤ්ඤාසයො ආලොකසඤ්ඤාධිමුත්තො’ ති (පටි. ම. 1.113).

816. අනුසයනිද්දෙසෙ කාමරාගො ව සො අප්පහීනට්ඨෙත අනුසයො වානි කාමරාගානුසයො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. යං ලොකෙ පියරූපන්ති යං ඉමස්මිං ලොකෙ පියජාතිකං. සාතරූපන්ති සාතජාතිකං අස්සාදපදට්ඨානං ඉට්ඨාරම්මණං.

එත්ථ සත්තානං රාගානුසයො අනුසෙති එතස්මිං ඉට්ඨාරම්මණෙ සත්තානං අප්පහිනට්ඨෙන රාගානුසයො අනුසෙති. යථා නාම උදකෙ නිමුග්ගස්ස හෙට්ඨා ව උපරි ව සමත්තභාගෙ ව උදකමෙව හොති, එවමෙව ඉට්ඨාරම්මණෙ රාගුප්පත්ති නාම සත්තානං ආවිණ්ණසමාවිණ්ණා. තථා අනිට්ඨාරම්මණෙ පටිසුප්පත්ති. ඉති ඉමෙසු ද්විසු ධම්මෙසුති එවං ඉමෙසු ද්විසු කාමරාගපටිසවන්තෙසු ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණධම්මෙසු. අවිජ්ජානුපතිතාති කාමරාගපටිසසම්පයුත්තා හුත්වා ආරම්මණකරණවසෙන අවිජ්ජා අනුපතිතා. තදෙකට්ඨොති තාය අවිජ්ජාය සම්පයුත්තෙකට්ඨවසෙන එකට්ඨො. මානො ව දිට්ඨි ව විචිකිච්ඡා වාති නවවිධො මානො, ද්වාසට්ඨිවිධා දිට්ඨි, අට්ඨවත්ථුකා ව විචිකිච්ඡා. භවරාගානුසයො පනෙත්ථ කාමරාගානුසයෙනෙව සඬගහිතොති වෙදිතබ්බො.

817. චරිතනිද්දෙසෙ තෙරස චෙතනා පුඤ්ඤාභිසඬබ්බාරො, ද්වාදස අපුඤ්ඤාභිසඬබ්බාරො, චතස්සො ආනෙඤ්ජාභිසඬබ්බාරො. තත්ථ කාමාවචරො පරිත්තභූමකො, ඉතරො මහාභූමකො. තිසුපි වා එතෙසු යො කොචි අප්පට්ඨපාකො පරිත්තභූමකො, බහුවිපාකො මහාභූමකොති වෙදිතබ්බො.

818. අධිමුත්තිනිද්දෙසො හෙට්ඨා පකාසිතොව. කස්මා පනායං අධිමුත්ති හෙට්ඨා චුත්තාපි පුන ගහිතාති? අයඤ්ඤි හෙට්ඨා පාටියෙක්කං බලදස්සනවසෙන ගහිතා, ඉධ සත්තානං තික්ඛන්ද්‍රියමුදින්ද්‍රියභාවදස්සනත්ථං.

819. මහාරජක්ඛනිද්දෙසෙ උස්සදගතානීති වෙපුල්ලගතාති. පහානක්කමවසෙන වෙස උප්පට්ඨපාටියා නිද්දෙසො කතො.

820. අනුස්සදගතානීති අවෙපුල්ලගතාතිං. තික්ඛන්ද්‍රියමුදින්ද්‍රියනිද්දෙසෙ උපනිස්සයඉන්ද්‍රියාති නාම කථිතාති. උප්පට්ඨපාටියා නිද්දෙසෙ පනෙත්ථ පයොජනං හෙට්ඨා චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බං.

823. තථා ද්වාකාරනිද්දෙසාදීසු පාපාසයාති අකුසලාසයා. පාපවරිතාති අපුඤ්ඤාභිසඬබ්බාරපරිපූරකා. පාපාධිමුත්තිකාති සක්කායාහිරතා වට්ටජ්ඣාසයා.

824. ස්වාකාරනිද්දෙසෙ යස්මා කල්‍යාණකො නාම අනුසයො නත්ථි, තස්මා කල්‍යාණානුසයාති න චුත්තං. සෙසං චුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බං.

826. භබ්බාභබ්බනිද්දෙසෙ කම්මාවරණෙනාති පඤ්චවිධෙන ආනන්තරියකම්මෙන. කිලෙසාවරණෙනාති නියතමිච්ඡාදිට්ඨියා. විපාකාවරණෙනාති අහෙතුකපටිසන්ධියා. යස්මා පන දුහෙතුකානම්පි අරියමග්ගපටිවෙධො නත්ථි, තස්මා දුහෙතුකපටිසන්ධිපි විපාකාවරණමෙවාති වෙදිතබ්බො. අස්සද්ධාති බුද්ධාදීසු සද්ධාරහිතා. අවිජන්දිකාති කත්තුකමායාකුසලච්ඡන්දරහිතා. උත්තරකුරුකා මනුස්සා අවිජන්දිකට්ඨානං පටිට්ඨා. දුප්පඤ්ඤාති භවඬගපඤ්ඤාය පරිහිතා. භවඬගපඤ්ඤාය පන පරිපුණ්ණායපි යස්ස භවඬගං ලොකුත්තරස්ස පාදකං න හොති, සො

දුප්පඤ්ඤායෙව නාම. අභබ්බා නියාමං ඔක්කමිතුං කුසලෙසු ධම්මෙසු
සම්මත්තන්ති කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තනියාමසඬ්ඛාතං මග්ගං ඔක්කමිතුං
අභබ්බා.

827. න කම්මාවරණෙනාතිආදීනි චුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බානි. ඉදං
ද්වින්නං ඤාණානං භාජනීයං – ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තිඤාණස්ස ච
ආසයානුසයඤාණස්ස ච. එත්ථ හි ආසයානුසයඤාණෙන
ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තිඤාණම්පි භාජිතං. ඉති ඉමානි ද්වෙ ඤාණානි එකතො හුත්වා
එකං බලඤාණං නාම ජාතන්ති.

ජට්ඨබලනිද්දෙසවණ්ණනා.

සත්තමබලනිද්දෙසො

828. සත්තමබලනිද්දෙසෙ ක්‍රියාතීති ක්‍රියායි. චත්තාරො ක්‍රියායිති ක්‍රියානො
චත්තාරො ජනා වුච්චන්ති. තත්ථ පට්ඨමචතුක්කෙ තාව පට්ඨමො සමාපත්තිලාභී
සමානොයෙව ‘න ලාභීම්හි’ති, කම්මට්ඨානං සමානංයෙව ‘න කම්මට්ඨාන’න්ති
සඤ්ඤී හොති. අයං අප්පගුණජ්ඣානලාභීති වෙදිතබ්බො. දුතියො සමාපත්තියා
අලාභීයෙව ‘ලාභීම්හි’ති, අකම්මට්ඨානං සමානංයෙව ‘කම්මට්ඨාන’න්ති සඤ්ඤී
හොති. අයං නිද්දාක්‍රියා නාම. නිද්දායිත්වා පටිබුද්ධො එවං මඤ්ඤති. තතියො
සමාපත්තිලාභී සමානො ‘සමාපත්තිලාභීම්හි’ති, කම්මට්ඨානමෙව සමානං
‘කම්මට්ඨාන’න්ති සඤ්ඤී හොති. අයං පගුණජ්ඣානලාභීති වෙදිතබ්බො. චතුත්ථො
අලාභීයෙව ‘අලාභීම්හි’ති, අකම්මට්ඨානංයෙව ‘අකම්මට්ඨාන’න්ති සඤ්ඤී හොති.
එවමෙත්ථ ද්වෙ ජනා අජ්ඣායිනොව ක්‍රියානං අන්තො පටිට්ඨත්තා ක්‍රියායිති චුත්තා.

දුතියචතුක්කෙ සසඬ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන සමාධිපාරිඤ්ඤාධම්මෙ
වික්ඛම්භෙත්තො දන්ධං සමාපජ්ජති නාම. එකං ද්වෙ විත්තවාරෙ යත්වා සහසා
වුට්ඨහන්තා බ්බ්පං වුට්ඨහති නාම. සුඛෙනෙව පන සමාධිපාරිඤ්ඤාධම්මෙ
සොධෙත්තො බ්බ්පං සමාපජ්ජති නාම. යථාපරිච්ඡෙදෙන අවුට්ඨහිත්වා කාලං
අනිනාමෙත්වා වුට්ඨහන්තො දන්ධං වුට්ඨාති නාම. ඉතරෙ ද්වෙපි ඉමිනාව නයෙන
වෙදිතබ්බා. ඉමෙ චත්තාරොපි ජනා සමාපත්තිලාභීනොව.

තතියචතුක්කෙ ‘ඉදං ක්‍රියානං පඤ්චඩ්ඨිකං, ඉදං චතුරඩ්ඨික’න්ති එවං
අඬ්ගවචත්ථානපරිච්ඡෙදෙ ඡෙකො සමාධිස්ථිං සමාධිකුසලො නාම. නිවරණානි පන
වික්ඛම්භෙත්වා විත්තමඤ්ජුසාය විත්තං යපෙතුං අඡෙකො නො සමාධිස්ථිං
සමාපත්තිකුසලො නාම. ඉතරෙපි තයො ඉමිනාව නයෙන වෙදිතබ්බා. ඉමෙපි
චත්තාරො සමාපත්තිලාභීනොයෙව.

ඉදානි යානි ක්‍රියානානි නිස්සාය ඉමෙ පුග්ගලා ‘ක්‍රියායි’ නාම ජාතා, තානි
දස්සෙතුං චත්තාරි ක්‍රියානානීතිආදිමාහ. තත්ථ චත්තාරි ක්‍රියානානි තයො ච විමොක්ඛා
අත්ථතො හෙට්ඨා ධම්මසඬ්ගහට්ඨකථායමෙව (ධ. ස. අට්ඨ. 160, 248) පකාසිතා.

සෙසානම්පි විමොක්ඛට්ඨයා තත්ථ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. අපිවෙත්ථ පටිපාටියා සත්ත අප්පිතප්පිතක්ඛණෙ පච්චතීකධම්මෙනි විමුච්චනතො ව ආරම්මණෙ ව අධිමුච්චනතො විමොක්ඛො නාම. අට්ඨමො පන සබ්බසො සඤ්ඤාවෙදයිතෙනි විමුත්තත්තා අපගතවිමොක්ඛො නාම. සමාධිසු චතුක්කනයපඤ්චකනයෙසු පයමජ්ඣානසමාධි සචිතක්කසච්චාරො නාම. පඤ්චකනයෙ දුතියජ්ඣානසමාධි අචිතක්කච්චාරමත්තසමාධි නාම. චතුක්කනයෙපි පඤ්චකනයෙපි උපරි තිසු ඥානෙසු සමාධි අචිතක්ක අච්චාරසමාධි නාම. සමාපත්තිසු හි පටිපාටියා අට්ඨන්තං සමාපත්තිනං ‘සමාධි’ තිපි නාම. ‘සමාපත්ති’ තිපි. කස්මා? විත්තෙකග්ගතාසබ්භාවතො. නිරොධසමාපත්තියා තදභාවතො න සමාධිති නාම.

භානභාගියො ධම්මොති අප්පගුණෙනි පයමජ්ඣානාදිහි වුට්ඨිතස්ස සඤ්ඤාමනසිකාරානං කාමාදිඅනුපක්ඛන්දනං. විසෙසභාගියො ධම්මොති පගුණෙනි පයමජ්ඣානාදිහි වුට්ඨිතස්ස සඤ්ඤාමනසිකාරානං දුතියජ්ඣානාදිඅනුපක්ඛන්දනං. වොදානම්පි වුට්ඨානන්ති ඉමිනා පගුණවොදානං වුට්ඨානං නාම කථිතං. හෙට්ඨිමං හෙට්ඨිමඤ්ඤි පගුණජ්ඣානං උපරිමස්ස උපරිමස්ස පද්ධානං හොති. තස්මා වොදානම්පි වුට්ඨානන්ති චුත්තං. තම්භා තම්භා සමාධිම්භා වුට්ඨානම්පි වුට්ඨානන්ති ඉමිනා භවඬගවුට්ඨානං නාම කථිතං. භවඬගෙන හි සබ්බජ්ඣානෙනි වුට්ඨානං හොති. නිරොධතො පන ඵලසමාපත්තියාව වුට්ඨහන්ති. ඉදං පාළිමුත්තකවුට්ඨානං නාමාති.

සත්තමබලනිද්දෙසවණ්ණනා.

අට්ඨමබලාදිනිද්දෙසො

829. අට්ඨමබලනිද්දෙසෙ අනෙකවිහිතං පුබ්බෙනිවාසන්තිආදි සබ්බම්පි විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරිතමෙව. නවමබලනිද්දෙසෙපි දිබ්බෙන චක්ඛුනාතිආදි සබ්බං තත්ථෙව විත්ථාරිතං.

නවමබලනිද්දෙසවණ්ණනා.

දසමබලනිද්දෙසො

831. දසමබලනිද්දෙසෙ වෙනොවිමුත්තින්ති ඵලසමාධිං. පඤ්ඤාවිමුත්තින්ති ඵලඤ්ඤාණං. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙව. අයං තාවෙන්ථ ආචරියානං සමානත්ථකථා. පරවාදී පනාහ – ‘දසබලඤ්ඤාණං නාම පාටියෙක්කං නත්ථි, සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණස්සෙවායං පහෙදො’ ති. තං න තථා දට්ඨබ්බං. අඤ්ඤාමෙව හි දසබලඤ්ඤාණං, අඤ්ඤං සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං. දසබලඤ්ඤාණඤ්ඤි සකසකකිච්චමෙව ජානාති. සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං පන තම්පි තතො අවසෙසම්පි ජානාති. දසබලඤ්ඤාණෙසුපි හි පයමං කාරණාකාරණමෙව ජානාති, දුතියං කම්මන්තරවිපාකන්තරමෙව, තතියං කම්මපරිවිජෙදමෙව, චතුත්ථං

ධාතුනානත්තකරණමෙව, පඤ්චමං සත්තානං අප්ඤ්ඤාසයාධිමුත්තිමෙව, ඡට්ඨං ඉන්ද්‍රියානං තික්ඛමුද්‍රභාවමෙව, සත්තමං ඤානාදීභි සද්ධිං තෙසං සංකිලෙසාදිමෙව, අට්ඨමං පුබ්බෙනිවුත්ථබන්ධසන්තතිමෙව, නවමං සත්තානං චුතිපට්ඨසන්ධිමෙව, දසමං සච්චපරිච්ඡේදමෙව. සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං පන එතෙහි ජානිතබ්බඤ්ඤා තතො උත්තරිතරඤ්ඤා පජානාති. එතෙසං පන කිච්චං න සබ්බං කරොති. තඤ්භි ඤානං හුත්වා අප්පෙතුං න සක්කොති, ඉද්ධි හුත්වා විකුබ්බිතුං න සක්කොති, මග්ගො හුත්වා කිලෙසෙ ඛෙපෙතුං න සක්කොති.

අපිව පරවාදී එවං පුච්ඡිතබ්බො – “දසබ්බඤ්ඤාණං නාම එතං සවිතක්කසච්චාරං, අවිතක්කච්චාරමත්තං, අවිතක්කච්චාරං, කාමාවචරං, රූපාවචරං, අරූපාවචරං, ලොකියං, ලොකුත්තර”න්ති? ජානන්තො “පටිපාටියා සත්ත ඤාණානි සවිතක්කසච්චාරානි”ති වක්ඛති; තතො “පරානි ද්වෙ ඤාණානි අවිතක්කච්චාරානි”ති වක්ඛති; “ආසවක්ඛයඤ්ඤාණං සියා සවිතක්කසච්චාරං, සියා අවිතක්කච්චාරමත්තං, සියා අවිතක්කච්චාර”න්ති වක්ඛති. තථා “පටිපාටියා සත්ත කාමාවචරානි, තතො ද්වෙ රූපාවචරානි, අවසානෙ එකං ලොකුත්තර”න්ති වක්ඛති; “සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං පන සවිතක්කසච්චාරමෙව, කාමාවචරමෙව, ලොකියමෙව”ති වක්ඛති. ඉති අඤ්ඤාදෙව දසබ්බඤ්ඤාණං, අඤ්ඤං සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණන්ති.

සම්මොභවිතොදනියා විභඩ්ගට්ඨකථාය

ඤාණවිභඩ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

17. බුද්දකචන්ද්‍රවිභඩ්ගො

1. එකකමාතිකාදිවණ්ණනා

832. ඉදානි තදනන්තරෙ බුද්දකචන්ද්‍රවිභඩ්ගෙපි පට්ඨමං මාතිකං යපෙත්වා නික්ඛිත්තපදානුක්කමෙන නිද්දෙසො කතො. තත්‍රායං නික්ඛෙපපරිච්ඡේදො. ආදිතො තාව ජාතිමදොතිආදයො තෙසත්තති එකකා නික්ඛිත්තා, තතො කොට්ඨො උපනාහො වාතිආදයො අට්ඨාරස දුකා, අකුසලමූලාදයො පඤ්චතිංස තිකා, ආසවචතුක්කාදයො චුද්දස චතුක්කා, ඔරම්භාගීයසංයොජනාදයො පන්තරස පඤ්චකා, විවාදමූලාදයො චුද්දස ඡක්කා, අනුසයාදයො සත්ත සත්තකා, කිලෙසචන්ද්‍රආදයො අට්ඨ අට්ඨකා, ආසාතචන්ද්‍රආදයො නව නවකා, කිලෙසචන්ද්‍රආදයො සත්ත දසකා, අප්ඤ්ඤානිකස්ස උපාදාය අට්ඨාරස තණ්හාවිවර්තානීතිආදයො ඡ අට්ඨාරසකානි සබ්බානිපි එතානි අට්ඨ කිලෙසසතානි නික්ඛිත්තානීති වෙදිතබ්බානි. අයං තාව නික්ඛෙපපරිච්ඡේදො.

(1.) එකකනිද්දෙසවණ්ණනා

843-844. ඉදානි යථානික්ඛිත්තාය මාතිකාය තත්ථ කතමො ජාතිමදොතිආදිනා නයෙන ආරද්ධෙ නිද්දෙසවාරෙ ජාතිං පටිච්චාති ජාතිං නිස්සාය. එත්ථ ච අත්ථිපට්චිවං නාම කල්ථං, තස්මා ජාතියා සතීති අයමෙත්ථ අත්ථො. ගොත්තං පටිච්චාතිආදීසුපි එසෙව නයො. මදනවසෙන මදො. මජ්ජනාකාරො මජ්ජනා. මජ්ජිතභාවො මජ්ජිතත්තං. මානො මඤ්ඤනාතිආදීති හෙට්ඨා ධම්මසඬ්භගථිකථායං (ධ. ස. අට්ඨ. 1121) චුත්තත්ථානෙව. අයං චූච්චතීති අයං එවං ජාතියා සති තං ජාතිං නිස්සාය උප්පන්නො මජ්ජනාකාරප්පවත්තො මානො ජාතිමදොති චූච්චති. ස්වායං ඛත්තියාදීනං චතුත්තම්පි චණ්ණානං උප්පජ්ජති. ජාතිසම්පන්නො හි ඛත්තියො ‘මාදිසො අඤ්ඤො නත්ථි. අවසෙසා අත්තරා උට්ඨාය ඛත්තියා ජාතා. අහං පන වංසාගතඛත්තියො’ති මානං කරොති. බ්‍රාහ්මණාදීසුපි එසෙව නයො. ගොත්තමදනිද්දෙසාදීසුපි ඉමිනාවුපායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඛත්තියොපි හි ‘අහං කොණ්ඩඤ්ඤගොත්තො, අහං ආදිච්චගොත්තො’ති මානං කරොති. බ්‍රාහ්මණොපි ‘අහං කස්සපගොත්තො, අහං භාරද්වාජගොත්තො’ති මානං කරොති. වෙස්සොපි සුද්දොපි අත්තනො අත්තනො කුලගොත්තං නිස්සාය මානං කරොති. අට්ඨාරසාපි සෙණියො ‘එකිස්සා සෙණියා ජාතම්භා’ති මානං කරොත්තියෙව.

ආරොග්‍යමදාදීසු ‘අහං අරොගො, අවසෙසා රොගබ්‍රලා, ගද්දුහනමත්තම්පි මය්හං බ්‍යාධි නාම නත්ථි’ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො ආරොග්‍යමදො නාම.

‘අහං තරුණො, අවසෙසසත්තානං අත්තභාවො පපාතෙ යීතරුක්ඛසදිසො, අහං පන පඨමවයෙ යීතො’ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො යොබ්බනමදො නාම.

‘අහං චිරං ජීවිං, චිරං ජීවාමි, චිරං ජීවිස්සාමි; සුඛං ජීවිං, සුඛං ජීවාමි, සුඛං ජීවිස්සාමි’ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො ජීවිතමදො නාම.

‘අහං ලාභී, අවසෙසා සත්තා අප්පලාභා, මය්හං පන ලාභස්ස පමාණං නාම නත්ථි’ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො ලාභමදො නාම.

‘අවසෙසා සත්තා යං වා තං වා ලභන්ති, අහං පන සුකතං පණිතං වීචරාදිපච්චයං ලභාමි’ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො සක්කාරමදො නාම.

‘අවසෙසහික්ඛුනං පාදපිට්ඨියං අක්කමිත්වා ගච්ඡන්තා මනුස්සා අයං සමණොතිපි න වන්දන්ති, මං පන දිස්වාච වන්දන්ති, පාසාණච්ඡත්තං විය ගරුං කත්වා අග්ගික්ඛන්ධං විය ව දුරාසදං කත්වා මඤ්ඤන්ති’ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො ගරුකාරමදො නාම.

‘උප්පන්නො පඤ්ඤො මය්හමෙව මුඛෙන ජීජ්ජති, හික්ඛාවාරං ගච්ඡන්තාපි මමෙව පුරතො කත්වා පරිවාරෙත්වා ගච්ඡන්ති’ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො පුරෙක්ඛාරමදො නාම.

අගාරිකස්ස තාව මහාපරිවාරස්ස ‘පුරිසසතම්පි පුරිසසහස්සම්පි මං පරිවාරෙති,’ අනගාරියස්ස පන ‘සමණසතම්පි සමණසහස්සම්පි මං පරිවාරෙති, සෙසා අප්පරිවාරා, අහං මහාපරිවාරො වෙව සුච්චරිවාරො වා’ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො පරිවාරමදො නාම.

භොගො පන කිඤ්චාපි ලාභග්ගහණෙනෙව ගහිතො භොති, ඉමස්මිං පන යානෙ නික්ඛෙපරාසි නාම ගහිතො; තස්මා ‘අවසෙසා සත්තා අත්තනො පරිභොගමත්තම්පි න ලහන්ති, මය්හං පන නිධානගතස්සෙව ධනස්ස පමාණං නත්ථී’ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො භොගමදො නාම.

වණ්ණං පට්ඨවාති සරිරවණ්ණම්පි ගුණවණ්ණම්පි පට්ඨව. ‘අවසෙසා සත්තා දුබ්බණ්ණා දුරුපා, අහං පන අභිරුපො පාසාදිකො; අවසෙසා සත්තා නිග්ගුණා පත්ථට්ඨකිත්තිනො, මය්හං පන කිත්තිසද්දො දෙවමනුස්සෙසු පාකටො – ඉතිපි ථෙරො බහුස්සුතො, ඉතිපි සීලවා, ඉතිපි ධුතගුණයුත්තො’ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො වණ්ණමදො නාම.

‘අවසෙසා සත්තා අප්පස්සුතා, අහං පන බහුස්සුතො’ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො සුතමදො නාම.

‘අවසෙසා සත්තා අප්පට්ඨානා, මය්හං පන පට්ඨානස්ස පමාණං නත්ථී’ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො පට්ඨානමදො නාම.

‘අහං රත්තඤ්ඤ අසුකං බුද්ධවංසං, රාජවංසං, ජනපදවංසං, ගාමවංසං, රත්තින්ද්‍රිවපරිච්ඡෙදං, නක්ඛත්තමුහුත්තයොගං ජානාමී’ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො රත්තඤ්ඤමදො නාම.

‘අවසෙසා භික්ඛු අන්තරා පිණ්ඩපාතිකා ජාතා, අහං පන ජාතිපිණ්ඩපාතිකො’ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො පිණ්ඩපාතිකමදො නාම.

‘අවසෙසා සත්තා උඤ්ඤාතා අවඤ්ඤාතා, අහං පන අනුඤ්ඤාතො අනවඤ්ඤාතො’ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො අනවඤ්ඤාතමදො නාම.

‘අවසෙසානං ඉරියාපථො අපාසාදිකො, මය්හං පන පාසාදිකො’ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො ඉරියාපථමදො නාම.

‘අවසෙසා සත්තා ඡින්තපක්ඛකාකසදිසා, අහං පන මහිද්ධිකො මහානුභාවො’ති වා ‘අහං යං යං කම්මං කරොමි, තං තං ඉජ්ඣාමි’ති වා මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො ඉද්ධිමදො නාම.

හෙට්ඨා පරිවාරග්ගහණෙන යසො ගහිතොව භොති. ඉමස්මිං පන යානෙ උපට්ඨාකමදො නාම ගහිතො. සො අගාරිකෙනපි අනගාරිකෙනපි දීපෙනබ්බො.

අගාරිකො හි එකච්චො අට්ඨාරසසු සෙණ්ඨසු එකිස්සා ජෙට්ඨකො හොති, තස්ස ‘අවසෙසෙ පුරිසෙ අහං පට්ඨපෙමි, අහං විචාරෙමි’ති; අනගාරිකොපි එකච්චො කත්ථවි ජෙට්ඨකො හොති, තස්ස ‘අවසෙසා හික්ඛු මය්හං ඔවාදෙ වත්තන්ති, අහං ජෙට්ඨකො’ති මජ්ජනිමංසන උප්පන්නො මානො යසමදො නාම.

‘අවසෙසා සත්තා දුස්සීලා, අහං පන සීලවා’ති මජ්ජනිමංසන උප්පන්නො මානො සීලමදො නාම. ‘අවසෙසසත්තානං කුක්කුටස්ස උදකපානමත්තෙපි කාලෙ විත්තෙකග්ගතා නත්ථි, අහං පන උපචාරජ්ජනානං ලාභී’ති මජ්ජනිමංසන උප්පන්නො මානො ඝානමදො නාම.

‘අවසෙසා සත්තා නිස්සිප්පා, අහං පන සිප්පවා’ති මජ්ජනිමංසන උප්පන්නො මානො සිප්පමදො නාම. ‘අවසෙසා සත්තා රස්සා, අහං පන දීඝො’ති මජ්ජනිමංසන උප්පන්නො මානො ආරොහමදො නාම. ‘අවසෙසා සත්තා රස්සා වා හොන්ති දීඝා වා, අහං නිග්‍රොධපරිමණ්ඩලො’ති මජ්ජනිමංසන උප්පන්නො මානො පරිණාහමදො නාම. ‘අවසෙසසත්තානං සරීරසණ්ඨානං විරූපං බීභවිෂං, මය්හං පන මනාපං පාසාදික’න්ති මජ්ජනිමංසන උප්පන්නො මානො සණ්ඨානමදො නාම. ‘අවසෙසානං සත්තානං සරීරෙ ඛහු දොසා, මය්හං පන සරීරෙ කෙසග්ගමත්තමිපි වජ්ජං නත්ථි’ති මජ්ජනිමංසන උප්පන්නො මානො පාරිජූරිමදො නාම.

845. ඉමිනා එත්තකෙන යානෙන සවත්ථුකං මානං කථෙත්වා ඉදානි අවත්ථුකං නිබ්බත්තිතමානමෙව දස්සෙන්නො තත්ථ කතමො මදොතිආදිමාහ. තං උත්තානත්ථමෙව.

846. පමාදනිද්දෙසෙ චිත්තස්ස වොස්සග්ගොති ඉමෙසු එත්තකෙසු යානෙසු සතියා අනිග්ගණ්හිත්වා චිත්තස්ස වොස්සජ්ජනං; සතිවිරහොති අත්ථො. වොස්සග්ගානුප්පදානන්ති වොස්සග්ගස්ස අනුප්පදානං; පුනප්පුනං විස්සජ්ජනන්ති අත්ථො. අසක්කච්චකිරියතාති එතෙසං දානාදීනං කුසලධම්මානං භාවනාය පුග්ගලස්ස වා දෙය්‍යධම්මස්ස වා අසක්කච්චකරණවසෙන අසක්කච්චකිරියා. සතතභාවො සාතච්චං. න සතතභාවො අසාතච්චං. න සාතච්චකිරියතා අසාතච්චකිරියතා. අනට්ඨිතකරණං අනට්ඨිතකිරියතා. යථා නාම කකණ්ටකො ථොකං ගන්ත්වා ථොකං තිට්ඨති, න නිරන්තරං ගච්ඡති, එවමෙව යො පුග්ගලො එකදිවසං දානං වා දත්වා පූජං වා කත්වා ධම්මං වා සුත්වා සමණධම්මං වා කත්වා පුන විරස්සං කරොති, න නිරන්තරං පවත්තෙති, තස්ස සා කිරියා අනට්ඨිතකිරියතාති වුවචති. ඔලීනවුත්තිතාති නිරන්තරකරණසඬ්ඛාතස්ස විජ්ජාරස්සෙව අභාවෙන ලීනවුත්තිතා. නික්ඛිත්තජන්දතාති කුසලකිරියාය විරියජන්දස්ස නික්ඛිත්තභාවො. නික්ඛිත්තධුරතාති විරියධුරස්ස ඔරොපනං, ඔසක්කිතමානසතාති අත්ථො. අනට්ඨිතානන්ති කුසලකරණෙ පතිට්ඨාභාවො. අනනුයොගොති අනනුයුඤ්ජනං. පමාදොති පමජ්ජනං. යො එවරූපො පමාදොති ඉදං අත්ථපරියායස්ස බ්‍යඤ්ජනපරියායස්ස ව පරියන්තාභාවතො ආකාරදස්සනං. ඉදං වුත්තං හොති – ය්වායං ආදිතො පට්ඨාය දස්සිතො පමාදො, යො අඤ්ඤොපි එවමාකාරො

එවංජාතිකො පමාදො පමජ්ජනාකාරවසෙන පමජ්ජනා, පමජ්ජිතභාවවසෙන පමජ්ජිතත්තත්ති සඬ්ඛං ගතො – අයං වුව්වති පමාදොති. ලක්ඛණතො පනෙස පඤ්චස්ස කාමගුණෙස්ස සතිවොස්සග්ගලක්ඛණො, තත්තෙව සතියා විස්සට්ඨාකාරො වෙදිතබ්බො.

847. ඵම්හනිද්දෙසෙ ඵද්ධට්ඨයෙන ඵම්හො; ඛලියා ඵද්ධසාටකස්ස විය චිත්තස්ස ඵද්ධතා එත්ථ කථිතා. ඵම්හනාකාරො ඵම්හනා. ඵම්හිතස්ස භාවො ඵම්හිතත්තං. කක්ඛළස්ස පුග්ගලස්ස භාවො කක්ඛළියං. ඵරුසස්ස පුග්ගලස්ස භාවො ඵාරුසියං. අභිවාදනාදිසාමීවිරහානං තස්සා සාමීවියා අකරණවසෙන උජුමෙව යපිතචිත්තභාවො උජුචිත්තතා. ඵද්ධස්ස අමුදුනො භාවො අමුදුතා. අයං වුව්වතීති අයං ඵම්හො නාම වුව්වති, යෙන සමන්තාගතො පුග්ගලො ගිලිතනඬගලසීසො විය අජගරො, වාතහරිතා විය භස්තා වෙනියං වා වුඬ්ඪපතරෙ වා දිස්වා ඔනමිතුං න සක්කොති, පරියන්තෙනෙව වරති. ස්වායං චිත්තස්ස උද්ධුමාතභාවලක්ඛණොති වෙදිතබ්බො.

848. සාරම්හනිද්දෙසෙ සාරම්හනවසෙන සාරම්හො. පටිප්ඵරිත්වා සාරම්හො පටිසාරම්හො. සාරම්හනාකාරො සාරම්හනා. පටිප්ඵරිත්වා සාරම්හනා පටිසාරම්හනා. පටිසාරම්හිතස්ස භාවො පටිසාරම්හිතත්තං. අයං වුව්වතීති අයං සාරම්හො නාම වුව්වති. ස්වායං ලක්ඛණතො කරණුත්තරියලක්ඛණො නාම වුව්වති, යෙන සමන්තාගතො පුග්ගලො තද්දිගුණං තද්දිගුණං කරොති. අගාරිකො සමානො එකෙනෙකස්මිං සරවත්ථුස්මිං සජ්ජිතෙ අපරො ද්වෙ වත්ථුනි සජ්ජෙති, අපරො වත්තාරි, අපරො අට්ඨ, අපරො සොළස. අනගාරිකො සමානො එකෙනෙකස්මිං නිකායෙ ගහිතෙ, ‘නාභං එතස්ස හෙට්ඨා භවිස්සාමි’ ති අපරො ද්වෙ ගණ්භාති, අපරො තයො, අපරො වත්තාරො, අපරො පඤ්ච. සාරම්හවසෙන හි ගණ්භිතුං න වට්ටති. අකුසලපක්ඛො එස නිරයගාමිමග්ගො. කුසලපක්ඛවසෙන පන එකස්මිං එකං සලාකහත්තං දෙන්තෙ ද්වෙ දාතුං, ද්වෙ දෙන්තෙ වත්තාරි දාතුං වට්ටති. හික්ඛුනාපි පරෙන එකස්මිං නිකායෙ ගහිතෙ, ‘ද්වෙ නිකායෙ ගහෙත්වා සජ්ඣායන්තස්ස මෙ ඵාසු හොති’ ති විවට්ටපක්ඛෙ යත්වා තදුත්තරි ගණ්භිතුං වට්ටති.

849. අත්තිව්ජනානිද්දෙසෙ යථා අරියවංසස්සත්තෙ (අ. නි. 4.28)
 ‘ලාමකලාමකට්ඨො ඉතරීතරට්ඨො’ එවං අග්ගහෙත්වා විවරාදිස්ස යං යං ලද්ධං හොති, තෙන තෙන අසන්තුට්ඨස්ස; ගිහිනො වා පන රූපසද්දගන්ධරසථොට්ඨබ්බෙස්ස යං යං ලද්ධං හොති, තෙන තෙන අසන්තුට්ඨස්ස. හියොයාකම්යතාති විසෙසකාමතා. ඉච්ඡනකවසෙන ඉච්ඡා. ඉච්ඡාව ඉච්ඡාගතා, ඉච්ඡනාකාරො වා. අත්තනො ලාභං අතිච්ච ඉච්ඡනභාවො අතිච්ඡතා. රාගොතිආදීනි හෙට්ඨා වුත්තත්ථානෙව. අයං වුව්වතීති අයං අතිච්ඡතා නාම වුව්වති. අත්තිව්ජනානිපි එතිස්සා එව නාමං. ලක්ඛණතො පන සකලාභෙ අසන්තුට්ඨි පරලාභෙ ව පත්ථනා – එතං අත්තිව්ජනාලක්ඛණං. අත්තිව්ජපුග්ගලස්ස හි අත්තනා ලද්ධං පණිතම්පි ලාමකං විය බායති, පරෙන ලද්ධං ලාමකම්පි පණිතං විය බායති; එකභාජනෙ පක්කයාගු වා භත්තං වා පූවො වා අත්තනො පත්තෙ පක්ඛිත්තො ලාමකො විය, පරස්ස පත්තෙ

පණිතො විය බායති. අයං පන අත්‍රිවිජතා පබ්බජිතානම්පි හොති ගිහිනම්පි
තිරවිජානගතානම්පි.

තත්‍රිමානි වත්ථුනි – එකො කිර කුටුම්භිකො තිංස භික්ඛුනියො නිමන්තෙත්වා
සප්පවං භත්තං අදාසි. සඨසත්ථෙරී සබ්බභික්ඛුනීනං පත්තෙ ප්‍රචං පරිවත්තාපෙත්වා
පච්ඡා අත්තනා ලද්ධමෙව බාදි. බාරාණසිරාජාපි ‘අභිගාරපක්කමංසං බාදිස්සාමී’ති
දෙවිං ආදාය අරඤ්ඤං පට්ටියො එකං කින්නරිං දිස්වා, දෙවිං පභාය, තස්සානුපදං
ගතො. දෙවී නිවත්තිත්වා අස්සමපදං ගන්ත්වා කසිණපරිකම්මං කත්වා අට්ඨ
සමාපත්තියො පඤ්ච ව අභිඤ්ඤායො පත්වා නිසින්නා රාජානං ආගච්ඡන්තං දිස්වා
ආකාමෙ උප්පතිත්වා අගමාසි. රුක්ඛෙ අධිවත්ථා දෙවතා ඉමං ගාථමාහ –

අත්‍රිවිජං අතිලොහෙන, අතිලොහමදෙන ව;
එවං භායති අත්ථම්භා, අභංව අසිතාභුයාති. (ජා. 1.2.168);

යථා වන්දකින්නරිං පත්ථයන්තො අසිතාභුයා රාජධිතාය භීතො පරිභීතො, එවං
අත්‍රිවිජං අතිලොහෙන අත්ථම්භ භායති ජීයතීති දෙවතා රඤ්ඤා සද්ධිං කෙළිමකාසි.

කස්සපබුද්ධකාලෙපි මිත්තවින්දකො නාම සෙට්ඨිපුත්තො අස්සද්ධො
අප්පසන්තො මාතරා ‘තාත, අජ්ජ උපොසථිකො භුත්වා විහාරෙ සබ්බරත්තිං
ධම්මසචනං සුණ, සහස්සං තෙ දස්සාමී’ති වුත්තෙ ධනලොහෙන උපොසථචගානි
සමාදාය විහාරං ගන්ත්වා ‘ඉදං යානං අකුතොභය’න්ති සල්ලක්ඛෙත්වා
ධම්මාසනස්ස හෙට්ඨා නිපන්තො සබ්බරත්තිං නිද්දායිත්වා සරං අගමාසි. මාතා
පාතොව යාගුං පටිත්වා උපනාමෙසි. සො සහස්සං ගහෙත්වා යාගුං පිටි. අපස්ස
එතදහොසි – ‘ධනං සංහරිස්සාමී’ති. සො නාවාය සමුද්දං පක්ඛන්දිතුකාමො අහොසි.
අථ නං මාතා ‘‘තාත, ඉමස්මිං කුලෙ වත්තාලීසකොට්ඨනං අත්ථී; අලං
ගමනො’’ති වාරෙසි. සො තස්සා වචනං අනාදියිත්වා ගච්ඡති එව. සා පුරතො
අට්ඨාසි. අථ නං කුජ්ඣිත්වා ‘අයං මය්හං පුරතො තිට්ඨතී’ති පාදෙන පහරිත්වා
පතිතං මාතරං අන්තරං කත්වා අගමාසි. මාතා උට්ඨහිත්වා ‘‘මාදිසාය මාතරී එවරූපං
කම්මං කත්වා ගතස්ස මෙ ගතට්ඨානෙ සුඛං භවිස්සතී’’ති එවංසඤ්ඤී නාම ත්වං
පුත්තාති ආහ. තස්ස නාවං ආරුය්හ ගච්ඡතො සත්තමෙ දිවසෙ නාවා අට්ඨාසි. අථ
තෙ මනුස්සා ‘‘අද්ධා එත්ථ පාපපුරිසො අත්ථී; සලාකං දෙථා’’ති සලාකා දියමානා
තස්සෙව තික්ඛන්තුං පාපුණි. තෙ තස්ස උචම්පං දත්වා තං සමුද්දෙ පක්ඛිපිංසු. සො
එකං දීපං ගන්ත්වා විමානපෙතීහි සද්ධිං සම්පත්තිං අනුභවන්තො තාහි ‘‘පුරතො මා
අගමාසී’’ති වුව්චමානොපි තද්දිගුණං සම්පත්තිං පස්සන්තො අනුපුබ්බෙන
බුරවක්කධරං එකං පුරිසං අද්දස. තස්ස තං චක්කං පදුමපුප්ඵං විය උපට්ඨාති. සො
තං ආහ – ‘‘අම්මො, ඉදං තයා පිළන්ධපදුමං මය්හං දෙහී’’ති. ‘‘නයිදං, සාමී, පදුමං;
බුරවක්කං එත’’න්ති. සො ‘‘චඤ්චෙසි මං ත්වං. කිං මෙ පදුමං න දිට්ඨපුබ්බ’’න්ති
වත්වා ‘‘ත්චඤ්චි ලොභිතවන්දනං ලිම්පෙත්වා පිළන්ධනං පදුමපුප්ඵං මය්හං න
දාතුකාමොසී’’ති ආහ. සො වින්තෙසි – ‘අයම්පි මයා කතසදිසං කම්මං කත්වා තස්ස

එලං අනුභවිතුකාමෝ'ති. අථ නං ‘‘හන්ද රෙ’’ති වත්වා තස්ස මත්ථකෙ වක්කං පක්ඛිපිත්වා පලායි. එතමත්ථං විදිත්වා සත්ථා ඉමං ගාථාංහ –

‘‘වතුබ්භි අට්ඨජ්ඣගමා, අට්ඨභි පිච සොළස;
සොළසාහි ච ඛාත්තිංස, අත්තිව්ඡං වක්කමාසදො;
ඉච්ඡාහතස්ස පොසස්ස, වක්කං හමති මත්ථකෙ’’ති. (ජා. 1.1.104);

අඤ්ඤතරොපි අත්තිව්ඡො අමච්චො සකච්ඡයං අතික්කමිත්වා පරච්ඡයං පාවිසි. තත්ථ පොථිතො පලායිත්වා එකස්ස තාපසස්ස වසනට්ඨානං පවිසිත්වා උපොසථඨගාති අධිට්ඨාය නිපජ්ජි. සො තාපසෙන ‘කිං තෙ කත’න්ති පුච්ඡිතො ඉමා ගාථායො අභාසි –

‘‘සකං නිකෙතං අතිභිළයානො,
අත්තිව්ඡතා මල්ලගාමං අගච්ඡිං;
තතො ජනා නික්ඛමිත්වාන ගාමා,
කොදණ්ඩකෙන පරිපොථයිංසු මං.

‘‘සො හින්තසිසො රුහිරමක්ඛිතඨගො,
පච්චාගමාසිං සකං නිකෙතං;
තස්මා අහං පොසථං පාලයාමි,
අත්තිව්ඡතා මා පුනරාගමාසි’’ති. (ජා. 1.14.138-139);

850. මහිච්ඡතානිද්දෙසෙ මහන්තානි වත්ථුනි ඉච්ඡති, මහති වාස්ස ඉච්ඡාති මහිච්ඡො, තස්ස භාවො මහිච්ඡතා. ලක්ඛණතො පන අසන්තගුණසම්භාවනතා පටිග්ගහණෙ ච පරිභොගෙ ච අමත්තඤ්ඤතා – එතං මහිච්ඡතාලක්ඛණං. මහිච්ඡො හි පුග්ගලො යථා නාම කච්ඡපුට්ඨාණිචො පිළන්ධනහණ්ඩකං හත්ථෙත ගහෙත්වා උච්ඡඨගෙපි පක්ඛිපිතබ්බයුත්තකං පක්ඛිපිත්වා මහාජනස්ස පස්සන්තස්සෙව ‘‘අම්මා, අසුකං ගණ්හථ, අසුකං ගණ්හථා’’ති මුඛෙන සංවිදහති. එවමෙව සො අප්පමත්තකම්පි අත්තනො සීලං වා ගන්ථං වා ධුතගුණං වා අන්තමසො අරඤ්ඤවාසමත්තකම්පි මහාජනස්ස ජානන්තස්සෙව සම්භාවෙතුකාමො හොති, සම්භාවෙත්වා ච පන සකට්ඨෙහි උපනිතෙ පච්චයෙ ‘අල’න්ති අවත්වා ගණ්හාති. තයො හි පුරෙතුං න සක්කා – අග්ගි උපාදානෙන, සමුද්දො උදකෙන, මහිච්ඡො පච්චයෙහිති.

අග්ගික්ඛන්ධො සමුද්දො ච, මහිච්ඡො වාපි පුග්ගලො;
බහුකෙ පච්චයෙ දෙන්තෙ, තයො පෙනෙ න පුරයෙ.

මහිච්ඡපුග්ගලො හි විජාතමාතුයාපි මනං ගණ්හිතුං න සක්කොති, පගෙව උපට්ඨාකානං.

තත්ත්වය වත්පුනි - එකො කිර දහරහික්කු පිටියපුව පියායනි. අපස්ස මාතා පටිපත්තිං විමංසමානා ‘සවෙ මෙ පුත්තො පටිග්ගහණෙ මත්තං ජානාති, සකලමිපි නං තෙමාසං පුච්චෙහෙව උපට්ඨහිස්සාමි’ ති වස්සුපනායිකදිවසෙ පටිවිමංසමානා පයමං එකං පුච්චං අදාසි, තස්මිං නිට්ඨිතෙ දුතියං, තස්මිමිපි නිට්ඨිතෙ තතියං. දහරො ‘අල’න්ති අවත්වා බාදියෙව. මාතා තස්ස අමත්තඤ්ඤාභාවං ඤත්වා ‘අප්පෙව මෙ පුත්තෙන සකලතෙමාසස්ස පුච්චා බාදිතා’ ති දුතියදිවසතො පටියාය එකපුච්චමිපි න අදාසි.

තිස්සමහාරාජාපි දෙවසිකං චෙතියපබ්බතෙ හික්කුසඬ්ඨස්ස දානං දදමානො ‘මහාරාජ, කිං එකමෙව යානං හජ්ජි? කිං අඤ්ඤත්ථ දාතුං න වට්ටති’ ති ජානපදෙහි වුත්තො දුතියදිවසෙ අනුරාධපුරෙ මහාදානං දාපෙසි. එකහික්කුපි පටිග්ගහණෙ මත්තං න අඤ්ඤාසි. එකමෙකෙන පටිග්ගහිතං බාදනියභොජනියං ද්වෙ තයො ජනා උක්ඛිපිංසු. රාජා දුතියදිවසෙ චෙතියපබ්බතෙ හික්කුසඬ්ඨස්ස නිමන්තාපෙත්වා රාජන්තෙපුරං ආගතකාලෙ “පත්තං දෙථා” ති ආහ. “අලං, මහාරාජ, අත්තනො පමාණෙන හික්කං ගණ්හිස්සති” ති එකහික්කුපි පත්තං න අදාසි. සබ්බෙ පමාණයුත්තකමෙව පටිග්ගහෙසුං. අප් රාජා ආහ - “පස්සථ තුම්භාකං හික්කුසු එකොපි මත්තං න ජානාති. හියො කිඤ්චි අවසෙසං නාභොසි. අප්ප ගහිතං මන්දං, අවසෙසමෙව බහු” ති තෙසං මත්තඤ්ඤාතාය අත්තමනො ඉතරෙසඤ්ච අමත්තඤ්ඤාතාය අනත්තමනො අභොසි.

851. පාපිච්ඡතානිද්දෙසෙ අස්සද්ධො සමානො සද්ධොති මං ජනො ජානාතුතිආදීසු එවං ඉච්ඡන්තො කිං කරොති? අස්සද්ධො සද්ධාකාරං දස්සෙති; දුස්සිලාදයො සිලවන්තාදීනං ආකාරං දස්සෙත්ති. කථං? අස්සද්ධො තාව මහාමහදිවසෙ මනුස්සානං විහාරං ආගමනවෙලාය සම්මජ්ජනිං ආදාය විහාරං සම්මජ්ජනි, කවචරං ඡඩ්ඛෙති, මනුස්සෙහි දිට්ඨභාවං ඤත්වා චෙතියඬ්ගණං ගච්ඡති, තත්ථාපි සම්මජ්ජන්වා කවචරං ඡඩ්ඛෙති, වාලිකං සමං කරොති, ආසනානි ධොවති, බොධිමිහි උදකං සිඤ්චති. මනුස්සා දිස්වා ‘නත්ථි මඤ්ඤෙ අඤ්ඤො හික්කු විහාරජග්ගනකො, අයමෙව ඉමං විහාරං පටිජග්ගති, සද්ධො ථෙරො’ ති ගමනකාලෙ නිමන්තෙත්වා ගච්ඡන්ති. දුස්සිලොපි උපට්ඨාකානං සම්මුඛෙ විනයධරං උපසඬ්ඨකමිත්වා පුච්ඡති “හන්තෙ, මයි ගච්ඡන්තෙ ගොණො උබ්බිග්ගො. තෙන ධාවතා තිණානි ඡින්නානි. සම්මජ්ජන්තස්ස මෙ තිණානි ඡිජ්ජන්ති. වඩ්ඨමන්තස්ස මෙ පාණකා මීයන්ති. බෙළං පාතෙන්තස්ස අසනියා තිණමත්ථකෙ පතති; තත්ථ තත්ථ කිං භොති” ති? “අනාපත්ති, ආවුසො, අසඤ්චිච්ච අසනියා අජානන්තස්සා” ති ව වුත්තෙ “හන්තෙ, මය්හං ගරුකං විය උපට්ඨාති; සුට්ඨු විමංසථා” ති හණති. තං සුත්වා මනුස්සා ‘අම්භාකං අයොයා එත්තකෙපි කුක්කුච්චායති! අඤ්ඤස්මිං ඔළාරිකෙ කිං නාම කරිස්සති; නත්ථි ඉමිනා සදිසො සිලවාති පසන්නා සක්කාරං කරොන්ති. අප්පස්සුතොපි උපට්ඨාකමජ්ඣෙ නිසින්තො “අසුකො තිපිටකධරො, අසුකො චතුතිකායිකො මය්හං අන්තෙවාසිකො, මම සන්නිකෙ තෙහි ධම්මො උග්ගහිතො” ති වදති. මනුස්සා ‘අම්භාකං අයොයන සදිසො බහුස්සුතො නත්ථි,

එතස්ස කිර සන්තිකෙ අසුකෙන ව අසුකෙන ව ධම්මො උග්ගහිතො’ති පසන්නා සක්කාරං කරොන්ති.

සඬගණිකාරාමොපි මහාමහදිවසෙ දීඝපීඨඤ්ච අපස්සයඤ්ච ගාභාපෙත්වා විහාරපච්චන්තෙ රුක්ඛමූලෙ දිවා විහාරං නිසීදති. මනුස්සා ආගන්ත්වා “ථෙරො කුභි”න්ති පුච්ඡන්ති. “ගණ්ඨිකපුත්තා නාම ගණ්ඨිකා එව හොන්ති. තෙන ථෙරො එවරුපෙ කාලෙ ඉධ න නිසීදති, විහාරපච්චන්තෙ දිවාට්ඨානෙ දීඝවඩ්ඤමෙ විහරති”ති වදන්ති. සොපි දිවසභාගං චිත්තාමෙත්වා නලාටෙ මක්කටසුත්තං අල්ලියාපෙත්වා පීඨං ගාභාපෙත්වා ආගම්ම පරිවෙණද්වාරෙ නිසීදති. මනුස්සා “කහං, හන්තෙ, ගතත්ථ? ආගන්ත්වා න අද්දසම්භා”ති වදන්ති. “උපාසකා, අත්තොවිහාරො ආකිණ්ණො; දහරසාමණෙරානං විවරණට්ඨානමෙතං සට්ඨිහත්ථවඩ්ඤමෙ දිවාට්ඨානෙ නිසීදිම්භා”ති අත්තනො පච්චිත්තභාවං ඡානාපෙති.

කුසිනොපි උපට්ඨාකමජ්ඣෙ නිසින්තො “උපාසකා, තුම්හෙහි උක්කාපාතො දිට්ඨො”ති වදති. “න පස්සාම, හන්තෙ; කාය වෙලාය අහොසි”ති ව පුට්ඨො “අම්භාකං වඩ්ඤමනවෙලායා”ති වත්වා “භූමිවාලසද්දං අස්සුත්ථා”ති පුච්ඡති. “න සුණාම, හන්තෙ; කාය වෙලායා”ති පුට්ඨො “මජ්ඣිමයාමෙ අම්භාකං ආලම්බනඵලකං අපස්සාය ධීතකාලෙ”ති වත්වා “මහාඔභාසො අහොසි; සො වො දිට්ඨො”ති පුච්ඡති. “කාය වෙලාය, හන්තෙ”ති ව චුත්තෙ “මය්හං වඩ්ඤමම්භා ඔතරණකාලෙ”ති වදති. මනුස්සා ‘අම්භාකං ථෙරො තිසුපි යාමෙසු වඩ්ඤමෙයෙව හොති; නත්ථි අය්‍යෙන සදිසො ආරද්ධවීරියො’ති පසන්නා සක්කාරං කරොන්ති.

මුට්ඨස්සතීපි උපට්ඨාකමජ්ඣෙ නිසින්තො “මයා අසුකකාලෙ නාම දීඝනිකායො උග්ගහිතො, අසුකකාලෙ මජ්ඣිමො, සංයුත්තකො, අඬගුත්තරිකො; අත්තරා ඔලොකනං නාම නත්ථි, ඉච්ඡතිච්ඡතට්ඨානෙ මුඛාරුල්භොව තන්ති ආගච්ඡති; ඉමෙ පනඤ්ඤෙ හික්ඛු ඵළකා විය මුඛං එන්දාපෙත්තා විහරන්ති”ති වදති. මනුස්සා ‘නත්ථි අය්‍යෙන සදිසො උපට්ඨිතසතී’ති පසන්නා සක්කාරං කරොන්ති.

අසමාහිතොපි උපට්ඨාකානං සම්මුඛෙ අට්ඨකථාවරියෙ පඤ්ඤං පුච්ඡති – ‘කසිණං නාම කථං භාවෙති? කිත්තකෙන නිමිත්තං උප්පන්නං නාම හොති? කිත්තකෙන උපවාරො? කිත්තකෙන අප්පනා? පට්ඨස්ස කුමානස්ස කති අඬගාති? දුතියස්ස තතියස්ස චතුත්ථස්ස කුමානස්ස කති අඬගාති’ති පුච්ඡති. තෙහි අත්තනො උග්ගහිතානුරූපෙන කථිතකාලෙ සිතං කත්වා ‘කිං, ආවුසො, එවං න හොසි’ති චුත්තෙ ‘වට්ඨති, හන්තෙ’ති අත්තනො සමාපත්තිලාභිතං සූචෙති. මනුස්සා ‘සමාපත්තිලාභී අය්‍යො’ති පසන්නා සක්කාරං කරොන්ති.

දුප්පඤ්ඤොපි උපට්ඨාකානං මජ්ඣෙ නිසින්තො ‘මජ්ඣිමනිකායෙ මෙ පඤ්චත්තයං ඔලොකෙන්තස්ස සහිද්ධියාව මග්ගො ආගතො. පරියත්ති නාම අම්භාකං න දුක්ඛරා. පරියත්තිවාචටො පන දුක්ඛතො න මුච්චතීති පරියත්තිං

විස්සජ්ජයිමිහා' නිදාදීනි වදන්තො අත්තනො මහාපඤ්ඤනං දීපෙනි. එවං වදන්තො පනස්ස සාසනෙ පහාරං දෙනි. ඉමිනා සදිසො මහාවොරො නාම නත්ථි. න හි පරියත්තිධරො දුක්ඛතො න මුච්චතීති. අබ්බොසවොපි ගාමදාරකෙ දිස්වා 'තුම්හාකං මාතාපිතරො අම්හෙ කිං වදන්ති' ති? 'අරහානි වදන්ති, හන්තෙ' ති. 'යාව ඡෙකා ගහපතිකා, න සක්කා වඤ්චෙතු'න්ති අත්තනො බිණ්ණාසවහාවං දීපෙනි.

අඤ්ඤෙපි වෙන්ථ වාට්ඨඅරහන්තපාරොහඅරහන්තාදයො වෙදිතබ්බො - එකො කිර කුහකො අත්තොගබ්හෙ වාටිං නිබ්බන්ධො මනුස්සානං ආගමනකාලෙ පවිසති. මනුස්සා 'කහං ටෙරො' ති පුච්ඡන්ති. 'අත්තොගබ්හෙ' ති ව චුත්තෙ පවිසිත්වා විචින්නාපි අදිස්වා නික්ඛමිත්වා 'නත්ථි ටෙරො' ති වදන්ති. 'අත්තොගබ්හෙයෙව ටෙරො' ති ව චුත්තෙ පුන පවිසන්ති. ටෙරො වාටිතො නික්ඛමිත්වා පියෙ නිසින්නො හොති. තතො තෙහි 'මයං, හන්තෙ, පුබ්බෙ අදිස්වා නික්ඛන්තා, කහං තුම්හෙ ගතත්ථා' ති චුත්තෙ 'සමණා නාම අත්තනො ඉච්ඡතිච්ඡිතට්ඨානං ගච්ඡන්ති' ති වචනෙන අත්තනො බිණ්ණාසවහාවං දීපෙනි.

අපරොපි කුහකො එකස්මිං පබ්බතෙ පණ්ණසාලායං වසති. පණ්ණසාලාය ව පච්ඡතො පපාතට්ඨානෙ එකො කච්ඡකරුක්ඛො අත්ථි. තස්ස පාරොහො ගන්ත්වා පරහාගෙ භූමියං පතිට්ඨිතො. මනුස්සා මග්ගෙනාගන්ත්වා නිමන්තෙන්ති. සො පත්තචීරමාදාය පාරොහෙන ඔතරිත්වා ගාමද්වාරෙ අත්තානං දස්සෙති. තතො මනුස්සෙහි පච්ඡා ආගන්ත්වා 'කතරෙන මග්ගෙන ආගතත්ථ, හන්තෙ' ති පුට්ඨො 'සමණානං ආගතමග්ගො නාම පුච්ඡිතුං න වට්ටති, අත්තනො ඉච්ඡතිච්ඡිතට්ඨානෙනෙව ආගච්ඡන්ති' ති වචනෙන බිණ්ණාසවහාවං දීපෙනි. තං පන කුහකං එකො විද්ධකණ්ණො ඤත්වා 'පරිග්ගහෙස්සාමි න'න්ති එකදිවසං පාරොහෙන ඔතරන්තං දිස්වා පච්ඡතො ඡින්දිත්වා අප්පමත්තකෙන යපෙසි. සො 'පාරොහතො ඔතරිස්සාමි' ති 'ය'න්ති පතිතො, මත්තිකා පත්තො හිජ්ජි. සො 'ඤාතොමහි' ති නික්ඛමිත්වා පලායි. පාපිච්ඡස්ස භාවො පාපිච්ඡතා. ලක්ඛණතො පන අසන්තගුණසම්භාවනතා, පරිග්ගහණෙ ව අමත්තඤ්ඤතා; එතං පාපිච්ඡතාලක්ඛණන්ති වෙදිතබ්බං.

852. සිඬගනිද්දෙසෙ විජ්ඣනට්ඨෙත සිඬගං; නාගරිකභාවසඬබ්බාතස්ස කිලෙසසිඬගස්සෙතං නාමං. සිඬගාරභාවො සිඬගාරතා, සිඬගාරකරණාකාරො වා. චතුරභාවො චතුරතා. තථා වාතුරියං. පරික්ඛතභාවො පරික්ඛතතා; පරිබ්බන්ධො යපිතස්සෙව දළ්භසිඬගාරභාවස්සෙතං නාමං. ඉතරං තස්සෙව වෙච්චනං. එවං සබ්බෙහිපි පදෙහි කිලෙසසිඬගාරතාව කථිතා.

853. තිත්තිණනිද්දෙසෙ තිත්තිණන්ති බියනං. තිත්තිණායනාකාරො තිත්තිණායනා. තිත්තිණෙන අයිතස්ස තිත්තිණසමඬගිතො භාවො තිත්තිණායිතත්තං. ලොලුපභාවො ලොලුප්පං. ඉතරෙ ද්වෙ ආකාරභාවනිද්දෙසා. පුච්ඡඤ්ජිකතාති ලාභලහනකට්ඨානෙ වෙධනාකම්පනා නිවචුත්තිතා. සාධුකම්පනාති පණ්ණිපණ්ණිතානං පත්ථනා. එවං සබ්බෙහිපි පදෙහි සුවානදොණියං කඤ්ජියං.

පිවනකසුනබස්ස අඤ්ඤං සුනබං දිස්වා භුභුක්කරණං විය ‘තව සන්තකං, මම සන්තක’න්ති කිලෙසවසෙන බියනාකාරො කටීතො.

854. වාපලානිද්දෙසෙ ආකොට්තපච්චාකොට්තභාවාදීහි චීවරස්ස මණ්ඩනා චීවරමණ්ඩනා. මණ්ඩණණ්ඩනච්චිකරණාදීහි පත්තස්ස මණ්ඩනා පත්තමණ්ඩනා. විත්තකම්මාදීහි පුග්ගලිකසෙනාසනස්ස මණ්ඩනා සෙනාසනමණ්ඩනා. ඉමස්ස වා පුතිකායස්සාති ඉමස්ස මනුස්සසරිරස්ස. යථා හි තද්වුජාතොපි සිඬගාලො ජරසිඬගාලොත්වෙව උරුප්පමාණාපි ව ගලොවිලතා පුතිලතාත්වෙව සඬබං ගච්ඡති, එවං සුවණණ්ඩනණාපි මනුස්සකායො පුතිකායොත්වෙව වුවිවති. තස්ස අන්තරන්තරා රත්තවණණපණ්ඩුවණණාදීහි නිවාසනපාරුපනාදීහි සප්පනා මණ්ඩනා නාම. බාහිරානං වා පරික්ඛාරානන්ති යපෙත්වා පත්තචීවරං සෙසපරික්ඛාරානං; අථවා යා එසා චීවරමණ්ඩනා පත්තමණ්ඩනාති වුත්තා, සා තෙහි වා පරික්ඛාරෙහි කායස්ස මණ්ඩනා තෙසං වා බාහිරපරික්ඛාරානං මණ්ඩෙත්වා යපනවසෙන මණ්ඩනාති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. මණ්ඩනා විභූසනාති එත්ථ උනට්ඨානස්ස පුරණවසෙන මණ්ඩනා, ඡවිරාගාදිවසෙන විභූසනාති වෙදිතබ්බො. කෙළනාති කීළනා. පරිකෙළනාති පරිකීළනා. ගිද්ධිකතාති ගෙගයුත්තතා. ගිද්ධිකත්තන්ති තස්සෙව වෙවචනං. වපලභාවො වපලතා. තථා වාපලාං. ඉදං වුවිවතීති ඉදං වාපලාං නාම වුවිවති, යෙන සමන්තාගතො පුග්ගලො වස්සසතිකොපි සමානො තද්වුජාතදාරකො විය හොති.

855. අසභාගවුත්තිනිද්දෙසෙ විප්පට්ඨකුලග්ගාහිතාති අනනුලොමග්ගාහිතා. විප්පට්ඨකසාතතාති විප්පට්ඨකෙන පටිවිරුද්ධකරණෙන සුඛායනා. අනාදරභාවො අනාදරියං. තථා අනාදරියතා. අගාරවස්ස භාවො අගාරවතා. ජෙට්ඨකභාවස්ස අකරණං අප්පතිස්සවතා. අයං වුවිවතීති අයං අසභාගවුත්ති නාම වුවිවති; විසභාගජීවිකතාති අත්ථො; යාය සමන්තාගතො පුග්ගලො මාතරං පිතරං වා ගිලානං පටිවත්තිත්වාපි න ඔලොකෙති; පිතුසන්තකස්ස කාරණා මාතරා සද්ධිං, මාතුසන්තකස්ස කාරණා පිතරා සද්ධිං කලහං කරොති; විසභාගජීවිතං ජීවති, මාතාපිතුනං සන්තකස්ස කාරණා ජෙට්ඨෙන වා කනිට්ඨෙන වා භාතරා සද්ධිං කලහං කරොති, නිල්ලජ්ජවචනං වදති, ආවරියස්ස වා උපජ්ඣායස්ස වා වත්තපට්ඨත්තං න කරොති, ගිලානං න උපට්ඨාති, බුද්ධස්ස භගවතො චෙතියදස්සනට්ඨානෙ උච්චාරං වා පස්සාවං වා කරොති, බෙළම්පි සිඬසාණිකම්පි ඡඩ්ඬෙති, ඡත්තං ධාරෙති, උපාහනා ආරුය්හ ගච්ඡති, බුද්ධසාවකෙසු න ලජ්ජති, සඬසෙ විත්තිකාරං න කරොති, මාතිමත්තපිතිමත්තාදීසු ගරුට්ඨානීයෙසු හිරොත්තප්පං න පච්චුපට්ඨාපෙති. තස්සෙවං පවත්තමානස්ස සබ්බො පෙසා කිරියා මාතරීතිආදීසු වත්ථුසු අසභාගවුත්තිතා නාම හොති.

856. අරතීනිද්දෙසෙ පත්තෙසුති දුරෙසු විචිත්තෙසු වා. අධිකුසලෙසුති සමථවිපස්සනාධම්මෙසු. අරතීති රතිපටික්ඛෙපො. අරතීතාති අරමණාකාරො. අනභිරතීති අනභිරතභාවො. අනභිරමණාති අනභිරමණාකාරො. උක්කණ්ඨිතාති උක්කණ්ඨනාකාරො. පරිතස්සිතාති උක්කණ්ඨනවසෙනෙව පරිතස්සනා.

857. තන්දිනිද්දෙසෙ තන්දිනි ජාතිආලසියං. තන්දියනාති තන්දියනාකාරො.
තන්දිමනකතාති තන්දියා අභිභූතවිත්තතා. අලසස්ස භාවො ආලසාං.
ආලසායනාකාරො ආලසායනා. අලසායනස්ස භාවො ආලසායනත්තං. ඉති
සබ්බෙහිපි ඉමෙහි පදෙහි කිලෙසවසෙන කායාලසියං කථිතං.

858. විජම්භිතානිද්දෙසෙ ජම්භනාති එන්දනා. පුනප්පුනං ජම්භනා විජම්භනා.
ආනමනාති පුරතො නමනා. විනමනාති පච්ඡතො නමනා. සන්තමනාති සමන්තතො
නමනා. පණමනාති යථා හි තන්තතො උට්ඨිතපෙසකාරො කිස්මිඤ්චිදෙව ගහෙත්වා
උජුකං කායං උස්සාපෙති, එවං කායස්ස උද්ධං යපනා. බ්‍යාධියකන්ති
උප්පන්තබ්බියාධිතා. ඉති සබ්බෙහිපි ඉමෙහි පදෙහි කිලෙසවසෙන කායඑන්දනමෙව
කථිතං.

859. භත්තසම්මදනිද්දෙසෙ භුත්තාවිස්සාති භුත්තවතො. භත්තමුච්ඡාති
භත්තගෙලඤ්ඤං; බලවහත්තෙන හි මුච්ඡාපත්තො විය හොති. භත්තකිලමථොති
භත්තෙන කිලන්තභාවො. භත්තපරිලාභොති භත්තදරථො. තස්මිඤ්චි සමයෙ
පරිලාභුප්පත්තියා උපහතින්ද්‍රියො හොති, කායො ජීරති. කායදුට්ඨුල්ලන්ති භත්තං
නිස්සාය කායස්ස අකම්මඤ්ඤතා.

860. චෙතසො ලීනත්තනිද්දෙසො හෙට්ඨා ධම්මසඛිගහට්ඨකථායං
චුත්තත්ථොයෙව. ඉමෙහි පන සබ්බෙහිපි පදෙහි කිලෙසවසෙන චිත්තස්ස
ගිලානාකාරො කථිතොති චෙදිතබ්බො.

861. කුහනානිද්දෙසෙ ලාභසක්කාරසිලොකසන්තිස්සිතස්සාති ලාභඤ්ච
සක්කාරඤ්ච කිත්තිසද්දඤ්ච නිස්සිතස්ස, පත්ථයන්තස්සාති අත්ථො. පාපිච්ඡස්සාති
අසන්තගුණදීපනකාමස්ස. ඉච්ඡාපකතස්සාති ඉච්ඡාය අපකතස්ස, උපද්ද්‍යතස්සාති
අත්ථො.

ඉතො පරං යස්මා පච්චයපටිසෙවන
සාමන්තප්ප්පනඉරියාපථසන්තිස්සිතවසෙන මහානිද්දෙසෙ තිව්ධං කුහනවත්ථු
ආගතං, තස්මා තිව්ධම්පි තං දස්සෙතුං පච්චයපටිසෙවනසඬ්ඛාතෙන වාති එවමාදි
ආරද්ධං. තත්ථ විවරාදීහි නිමන්තිතස්ස තදත්ථිකස්සෙව සතො පාපිච්ඡතං නිස්සාය
පටික්ඛිපතෙන, තෙ ව ගහපතිකෙ අත්තනි සුප්පතිට්ඨිතසද්ධෙ ඤත්වා පුන තෙසං
'අහො අයොසා අප්පිච්ඡො, න කිඤ්චි පටිග්ගණ්හිතුං ඉච්ඡති, සුලද්ධං වත නො අස්ස
සචෙ අප්පමත්තකං කිඤ්චි පටිග්ගණ්හෙය්‍යා'ති නානාවිධෙහි උපායෙහි පණිතාති
විවරාදීහි උපනෙන්නානං තදනුග්ගහකාමතංයෙව ආවිකත්වා පටිග්ගහණෙන ව
තතො පහුති අසිතිසකටභාරෙහි උපනාමනහෙතුහුතං විම්භාපනං
පච්චයපටිසෙවනසඬ්ඛාතං කුහනවත්ථුති චෙදිතබ්බං. චුත්තම්පි චෙතං
මහානිද්දෙසෙ (මහානි. 87) –

“කතමං පච්චයපටිසෙවනසඬ්ඛාතං කුහනවත්ථු? ඉධ ගහපතිකා හික්ඛුං
නිමන්තෙත්ති විවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයහෙසප්ප්පරික්ඛාරෙහි.

සො පාපිවිණො ඉච්ඡාපකතො අත්ථිකො වීවරං ...පෙ.... පරික්ඛාරානං
 භියොසාකම්මානං උපාදාය වීවරං පච්චක්ඛාති, පිණ්ඩපාතං පච්චක්ඛාති,
 සෙනාසනං පච්චක්ඛාති, ගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරං පච්චක්ඛාති. සො
 එවමාහ – “කිං සමණස්ස මහග්ගෙහන වීවරෙන? එතං සාරුප්පං යං සමණො
 සුසානා වා සඬිකාරකූටා වා පාපණිකා වා නන්තකානි උච්චිතිත්වා සඬිසාටිං
 කත්වා ධාරෙය්‍ය. කිං සමණස්ස මහග්ගෙහන පිණ්ඩපාතෙන? එතං සාරුප්පං යං
 සමණො උඤ්ජාවරියාය පිණ්ඩියාලොපෙන ජීවිකං කප්පෙය්‍ය. කිං සමණස්ස
 මහග්ගෙහන සෙනාසනෙන? එතං සාරුප්පං යං සමණො රුක්ඛමූලිකො වා
 අස්ස සොසානිකො වා අබ්භොකාසිකො වා. කිං සමණස්ස මහග්ගෙහන
 ගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරෙන? එතං සාරුප්පං යං සමණො
 පුතිමුත්තෙන වා හරිතකීඛණ්ඨෙන වා ඕසධං කරෙය්‍යාති. තදුපාදාය ලුඛං
 වීවරං ධාරෙති, ලුඛං පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජති, ලුඛං සෙනාසනං පටිසෙවති,
 ලුඛං ගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරං පටිසෙවති. තමෙනං ගහපතිකා එවං
 ජානන්ති – ‘අයං සමණො අප්පිවිණො සන්තුට්ඨො පච්චිත්තො අසංසට්ඨො
 ආරද්ධවිරියො ධුතවාදො’ති භියොසා භියොසා නිමන්තෙන්ති වීවරං...පෙ....
 පරික්ඛාරෙහි. සො එවමාහ – ‘තිණ්ණං සම්මුඛිභාවා සද්ධො කුලපුත්තො ඛන්ධං
 පුඤ්ඤං පසවති – සද්ධාය සම්මුඛිභාවා සද්ධො කුලපුත්තො ඛන්ධං පුඤ්ඤං
 පසවති, දෙය්‍යධම්මස්ස...පෙ.... දක්ඛිණෙය්‍යානං සම්මුඛිභාවා සද්ධො
 කුලපුත්තො ඛන්ධං පුඤ්ඤං පසවති. තුම්භාකඤ්චෙවායං සද්ධා අත්ථි,
 දෙය්‍යධම්මො ච සංවිජ්ජති, අහඤ්ච පටිග්ගාහකො. සවාහං න
 පටිග්ගභෙස්සාමි, එවං තුම්භෙ පුඤ්ඤෙන පරිබාහිරා භවිස්සං; න මය්‍හං
 ඉමිනා අත්ථො, අපිච තුම්භාකං එව අනුකම්පාය පටිග්ගණ්භාමි’ති. තදුපාදාය
 ඛන්ධමිපි වීවරං පටිග්ගණ්භාති, ඛන්ධමිපි පිණ්ඩපාතං...පෙ.... භෙසජ්ජපරික්ඛාරං
 පටිග්ගණ්භාති. යා එවරූපා භාකුටිකා භාකුටියං කුහනා කුහායනා කුහිත්තං
 – ඉදං වුච්චති පච්චයපටිසෙවනසඬිබාතං කුහනවත්ථු’ති.

පාපිවිජස්සෙව පන සතො උත්තරිමනුස්සධම්මාධිගමපරිදීපනවාචාය තථා
 තථා විම්භාපනං සාමන්තජජපනසඬිබාතං කුහනවත්ථුති වෙදිතඛිඛං. යථාහ –
 “කතමං සාමන්තජජපනසඬිබාතං කුහනවත්ථු? ඉධෙකච්චො පාපිවිණො
 ඉච්ඡාපකතො සම්භාවනාධිප්පායො ‘එවං මං ජනො සම්භාවෙස්සති’ති
 අරියධම්මසන්නිස්සිතං වාවං භාසති – ‘යො එවරූපං වීවරං ධාරෙති, සො
 සමණො මහෙසක්ඛො’ති භණති; ‘යො එවරූපං පත්තං, ලොහථාලකං,
 ධම්කරණං, පරිසාවනං, කුඤ්චිකං, උපාහනං, කායබන්ධනං, ආයොගං
 ධාරෙති, සො සමණො මහෙසක්ඛො’ති භණති; ‘යස්ස එවරූපො
 උපජ්ඣායො, ආවරියො, සමානුපජ්ඣායො, සමානාවරියකො, මිත්තො
 සන්දිට්ඨො, සම්භත්තො, සභායො; යො එවරූපෙ විහාරෙ වසති –
 අඬ්ඨයොගෙ, පාසාදෙ, හම්මියෙ, ගුහායං, ලෙණෙ, කුටියා, කුටාගාරෙ,
 අට්ටෙ, මාළෙ, උදොසිතෙ, උද්දණ්ඨෙ, උපට්ඨානසාලායං, මණ්ඩපෙ,
 රුක්ඛමූලෙ වසති, සො සමණො මහෙසක්ඛො’ති භණති.

“අප්ඵ වා කොරජිකකොරජිකො භාකුටිකභාකුටිකො කුහකකුහකො
ලපකලපකො මුඛසම්භාවිතො ‘අයං සමණො ඉමාසං ඵවරුපානං සන්තානං
විහාරසමාපත්තීනං ලාභී’ති තාදිසං ගම්භීරං ගුල්භං නිපුණං පටිච්ඡන්තං
ලොකුත්තරං සුඤ්ඤතාපටිසංයුත්තං කථං කථෙති. යා ඵවරුපා භාකුටිකා
භාකුටියං කුහනා කුහායනා කුහිත්තං – ඉදං වුච්චති
සාමන්තජජපනසඬ්ඛාතං කුහනවත්ථු”ති.

පාපිච්ඡස්සෙව පන සතො සම්භාවනාධිජ්ජායකතෙන ඉරියාපටෙන
විම්භාපනං ඉරියාපටස්සන්තිස්සිතං කුහනවත්ථුති වෙදිතඛ්ඛං. යථාහ –
“කතමං ඉරියාපටසඬ්ඛාතං කුහනවත්ථු? ඉධෙකච්චො පාපිච්ඡො
ඉච්ඡාපකතො සම්භාවනාධිජ්ජායො ‘ඵවං මං ජනො සම්භාවෙස්සති’ති ගමනං
සණ්ඨපෙති, සයනං සණ්ඨපෙති, පණ්ඩාය ගච්ඡති, පණ්ඩාය තිට්ඨති, පණ්ඩාය
නිසීදති, පණ්ඩාය සෙය්‍යං කප්පෙති, සමාහිතො විය ගච්ඡති, සමාහිතො විය
තිට්ඨති, නිසීදති, සෙය්‍යං කප්පෙති, ආපාටකජ්ඣායිව හොති. යා ඵවරුපා
ඉරියාපටස්ස ආයපනා යපනා සණ්ඨපනා භාකුටිකා භාකුටියං කුහනා
කුහායනා කුහිත්තං – ඉදං වුච්චති ඉරියාපටසඬ්ඛාතං කුහනවත්ථු”ති.

තත්ථ පච්චයපටිසෙවනසඬ්ඛාතෙනාති පච්චයපටිසෙවනන්ති ඵවං සඬ්ඛාතෙන
පච්චයපටිසෙවනෙන. සාමන්තජජපිතෙනාති සමීපෙ හණිතෙන. ඉරියාපටස්සාති
චතුරියාපටස්ස. ආයපනාති ආදිගපනා, ආදරෙන වා යපනා. යපනාති යපනාකාරො.
සණ්ඨපනාති අභිසඬ්ඛරණා, පාසාදිකභාවකරණන්ති වුත්තං හොති. භාකුටිකාති
පධානපුරිමට්ඨිතභාවදස්සනෙන භාකුටිකරණං, මුඛසඬ්ඛකොචොති වුත්තං හොති.
භාකුටිකරණං සීලමස්සාති භාකුටිකො; භාකුටිකස්ස භාවො භාකුටියං. කුහනාති
විම්භාපනං, කුහස්ස ආයනා කුහායනා. කුහිත්තස්ස භාවො කුහිත්තන්ති.

862. ලපනානිද්දෙසෙ ආලපනාති විහාරං ආගතමනුස්සෙ දිස්වා කිමත්ථාය
හොන්තො ආගතා? කිං භික්ඛු නිමන්තෙතුං? යදි ඵවං ගච්ඡට්; අහං පච්ඡතො භික්ඛු
ගහෙත්වා ආගච්ඡාමී’ති ඵවං ආදිතොව ලපනා. අප්ඵ වා අත්තානං උපනෙත්වා ‘අහං
තිස්සො, මයි රාජා පසන්තො, මයි අසුකො ව අසුකො ව රාජමහාමත්තො
පසන්තො’ති ඵවං අත්තුපනායිකා ලපනා ආලපනා. ලපනාති පුට්ඨස්ස සතො
වුත්තජ්ජකාරමෙව ලපනං. සල්ලපනාති ගහපතිකානං උක්කණ්ඨනෙ භිත්ස්ස
ඕකාසං දත්වා සුට්ඨු ලපනා. උල්ලපනාති ‘මහාකුටුම්භිකො, මහානාචිකො,
මහාදානපති’ති ඵවං උද්ධං කත්වා ලපනා. සමුල්ලපනාති සබ්බතොභාගෙන උද්ධං
කත්වා ලපනා. උන්නහනාති ‘උපාසකා, පුබ්බෙ ඊදිසෙ කාලෙ දානං දෙට්; ඉදානි කිං
න දෙට්’ති ඵවං යාව ‘දස්සාම, හන්තෙ, ඕකාසං න ලභාමා’තිආදීනි වදන්ති තාව
උද්ධං නහනා, වෙය්‍යාති වුත්තං හොති. අප්ඵ වා උච්ඡුහත්ථං දිස්වා ‘කුතො ආගතා,
උපාසකා’ති පුච්ඡති. ‘උච්ඡුඛෙත්තතො, හන්තෙ’ති. ‘කිං තත්ථ උච්ඡු මධුර’න්ති?
‘බාදිත්වා, හන්තෙ, ජානිතඛ්ඛ’න්ති. ‘න, උපාසකා, භික්ඛුස්ස ‘උච්ඡුං දෙට්’ති
වත්තුං වට්ටතී’ති යා ඵවරුපා නිබ්බෙදෙන්තස්සාපි වෙය්‍යකකථා, සා උන්නහනා.
සබ්බතොභාගෙන පුනජ්ජනං උන්නහනා සමුන්නහනා. උක්කාවනාති ‘ඵතං කුලං

මංගෙව ජානාති, සවෙ එත්ථ දෙයාධම්මො උප්පජ්ජති, මය්හමෙව දෙති'ති එවං උක්ඛිපිත්වා කාවනා උක්කාවනා; උද්දීපනාති වුත්තං හොති.

තෙලකන්දරිකවත්ථු වෙන්ථ වත්තබ්බං. ද්වෙ කිර භික්ඛු එකං ගාමං පවිසිත්වා ආසනසාලාය නිසිදිත්වා එකං කුමාරිකං දිස්වා පක්කොසිංසු. තාය ආගතාය තත්තෙකො එකං පුච්ඡී - 'අයං, හන්තෙ, කස්ස කුමාරිකා'ති? 'අම්භාකං උපට්ඨායිකාය තෙලකන්දරිකාය ධීතා, ආවුසො. ඉමිස්සා මාතා මයි ගෙහං ගතෙ සජ්ජිං දදමානා සට්ඨෙතෙව දෙති, අයම්පි මාතා විය සට්ඨෙතෙව දෙති'ති උක්කාවෙති.

සබ්බතොභාගෙන පුනස්පුනං උක්කාවනා සමුක්කාවනා. අනුජ්ජියභාණිකාති සච්චානුරූපං වා ධම්මානුරූපං වා අනප්පලොකෙත්වා පුනස්පුනං පියභණ්ණමෙව. වාටුකමායකාති නීවවුත්තිතා; අත්තානං හෙට්ඨතො යපෙත්වා වත්තනං. මුග්ගසුප්පාතාති මුග්ගසුප්පසදිසතා. යථා මුග්ගෙසු පච්චමානෙසු කොච්ඡෙව න පච්චති, අවසෙසා පච්චන්ති; එවං යස්ස පුග්ගලස්ස වචනෙ කිඤ්චිදෙව සච්චං හොති, සෙසං අලිකං - අයං පුග්ගලො මුග්ගසුප්පොති වුච්චති. තස්ස භාවො මුග්ගසුප්පාතා. පාරිභට්ඨකාති පාරිභට්ඨකාවො. යො හි කුලදාරකෙ ධාතී විය අඬකෙන වා ඛන්ධෙන වා පරිභට්ඨි, ධාරෙතීති අත්ථො; තස්ස පරිභට්ඨස්ස කම්මං පාරිභට්ඨයං; පාරිභට්ඨස්ස භාවො පාරිභට්ඨකාති.

863. නෙමිත්තිකතානිද්දෙසෙ නිමිත්තන්ති යංකිඤ්චි පරෙසං පච්චයදානසංයොජනකං කායවචිකම්මං. නිමිත්තකම්මන්ති නිමිත්තස්ස කරණකොසල්ලං.

තත්ත්වං වත්ථු - එකො කිර පිණ්ඩපාතිකො උපට්ඨාකකම්මාරස්ස ගෙහද්වාරං ගන්ත්වා 'කිං හන්තෙ'ති පුච්ඡිතො චීවරන්තරෙන හත්ථං නීහරිත්වා වාසිපහරණාකාරං අකාසි. කම්මාරො 'සල්ලක්ඛිතං මෙ, හන්තෙ'ති වාසිං කත්වා අදාසි. ඔභාසොති පච්චයපටිසංයුත්තකථා. ඔභාසකම්මන්ති වච්ඡකපාලකෙ දිස්වා 'කිං ඉමෙ වච්ඡා ඛීරගොවච්ඡා, තක්කගොවච්ඡා'ති පුච්ඡිත්වා 'ඛීරගොවච්ඡා, හන්තෙ'ති වුත්තෙ 'න ඛීරගොවච්ඡා, යදි ඛීරගොවච්ඡා සියුං භික්ඛුපි ඛීරං ලභෙය්‍ය'න්ති එවමාදිනා නයෙන තෙසං දාරකානං මාතෘපිතූනං නිවෙදෙත්වා ඛීරදාපනාදිකං ඔභාසකරණං. සාමන්තජ්ජපාති සමීපං කත්වා ජජ්ජනං.

ජාතකභාණකවත්ථු වෙන්ථ කට්ඨෙතබ්බං. එකො කිර ජාතකභාණකත්ථෙරො භුඤ්ජිතුකාමො උපට්ඨායිකාය ගෙහං පවිසිත්වා නිසිදි. සා අදාතුකාමා 'තණ්ඩුලා නත්ථී'ති භණ්ණන්ති තණ්ඩුලෙ ආහරිතුකාමා විය පටිවිස්සකසරං ගතා. භික්ඛු අන්තොගබ්භං පවිසිත්වා ඔලොකෙත්තො කවාටකොණෙ උච්ඡුං, භාජනෙ ගුළුං, පිටකෙ ලොණමච්ඡථාලං, කුම්භියං තණ්ඩුලෙ, සට්ඨෙ සතං දිස්වා නික්ඛමිත්වා නිසිදි. සරණි 'තණ්ඩුලං නාලත්ථ'න්ති ආගතා. ථෙරො 'උපාසිකෙ, අජ්ජ භික්ඛා න සම්පජ්ජිස්සති'ති පටිකච්චෙව නිමිත්තං අද්දස'න්ති ආහ. 'කිං, හන්තෙ'ති? 'කවාටකොණෙ නික්ඛිත්තං උච්ඡුං විය සජ්ජං අද්දසං; 'තං පහරිස්සාමී'ති

ඔලොකෙන්තො භාජනෙ යජිතං ගුළපිණ්ඩං විය පාසාණං ලෙඩ්ඩුකෙන; පහටෙන සප්පෙන කතං, පිටකෙ නික්ඛිත්තලොණමච්ඡලාසදිසං, එණං; තස්ස නං ලෙඩ්ඩුං ඩංසිතුකාමස්ස, කුම්භියා තණ්ඩුලසදිසෙ දන්තෙ; අථස්ස කුපිතස්ස, සටෙ පක්ඛිත්තසතසදිසං, මුඛතො නික්ඛමන්තං විසම්ප්පකං බෙළු'න්ති. සා 'න සක්කා මුණ්ඩකං වඤ්ඤෙතු'න්ති උච්ඡුං දන්වා ඔදනං පවිත්වා සතගුළමච්ඡෙති සද්ධිං අදාසිති. එවං සමීපං කත්වා ජප්පනං සාමන්තජප්පාති වෙදිතබ්බං. පරිකථාති යථා තං ලහති තථා පරිවත්තෙන්වා පරිවත්තෙන්වා කථනං.

864. නිජපෙසිකතානිද්දෙසෙ අක්කොසනාති දසහි අක්කොසවත්ථුහි අක්කොසනා. වම්භනාති පරිභවිත්වා කථනං. ගරභනාති 'අස්සද්ධො අප්පසන්තො'ති ආදිනා නයෙන දොසාරොපනා. උක්ඛෙපනාති 'මා එතං එත්ථ කට්ඨො'ති වාචාය උක්ඛිපනං. සබ්බතොභාගෙන සවත්ථුකං සහෙතුකං කත්වා උක්ඛෙපනා සමුක්ඛෙපනා. අථවා අදෙන්තං 'අහො දානපතී'ති එවං උක්ඛිපනං උක්ඛෙපනා. 'මහාදානපතී'ති එවං සුට්ඨු උක්ඛෙපනා සමුක්ඛෙපනා. බීජනාති 'කිං ඉමස්ස ජීවිතං බීජභොජිතො'ති එවං උප්පණ්ඩනා. සඩ්ඛිපනාති 'කිං ඉමං අදායකොති භණ්ඨ යො නිව්වකාලං සබ්බෙසම්පි නත්ථිති වචනං දෙති'ති එවං සුට්ඨුතරං උප්පණ්ඩනා. පාපනාති අදායකත්තස්ස අවණ්ණසස්ස වා පාපනං. සබ්බතොභාගෙන පාපනා සම්පාපනා. අවණ්ණහාරිකාති 'එවං මෙ අවණ්ණහරාපි දස්සති'ති ගෙහතො ගෙහං, ගාමතො ගාමං, ජනපදතො ජනපදං අවණ්ණහරණං. පරපිට්ඨිමංසිකතාති පුරතො මධුරං භණ්ත්වා පරමිමුඛෙ අවණ්ණහරිකා. එසා හි අහිමුඛං ඔලොකෙතුං අසක්කොන්තස්ස පරමිමුඛානං පිට්ඨිමංසබ්බාදනං විය හොති. තස්මා පරපිට්ඨිමංසිකතාති වුත්තා. අයං වුව්වති නිජපෙසිකතාති අයං යස්මා වෙච්ඡෙසිකා විය අබ්භඩ්ගං පරස්ස ගුණං නිජපෙසෙති නිපුඤ්ජති, යස්මා වා ගන්ධජාතං නිපිසිත්වා ගන්ධමග්ගනා විය පරගුණෙ නිපිසිත්වා විචුණ්ණෙන්වා එසා ලාභමග්ගනා හොති, තස්මා නිජපෙසිකතාති වුව්වතීති.

865. ලාහෙන ලාභං නිජ්ඣිසනතානිද්දෙසෙ නිජ්ඣිසනතාති මග්ගනා. ඉතො ලද්ධන්ති ඉමමිභා ගෙහා ලද්ධං. අමුත්තාති අමුකම්භි ගෙහෙ. එට්ඨිති ඉච්ඡනා. ගවෙට්ඨිති මග්ගනා. පරියෙට්ඨිති පුනස්පුනං මග්ගනා. ආදිතො පට්ඨාය ලද්ධං ලද්ධං භික්ඛං තත්ත්ව කුලදාරකානං දන්වා අන්තෙ බීරයාගුං ලභිත්වා ගතභික්ඛුවත්ථු වෙන්ථ කට්ඨතබ්බං. එසනාති ආදිති එට්ඨිති ආදිතං වෙච්ඡනාති, තස්මා එට්ඨිති එසනා, ගවෙට්ඨිති ගවෙසනා, පරියෙට්ඨිති පරියෙසනා. ඉච්චෙච්චමෙන්ථ යොජනා වෙදිතබ්බා.

866. සෙය්‍යමානනිද්දෙසෙ ජාතියාති ඛත්තියභාවාදිජාතියම්පත්තියා. ගොත්තෙනාති ගොතමගොත්තාදිනා උක්කට්ඨගොත්තෙන. කොලපුත්තියෙනාති මහාකුලභාවෙන. වණ්ණපොක්ඛරතායාති වණ්ණසම්පන්නසරීරතාය. සරීරඤ්ඤි පොක්ඛරන්ති වුව්වති, තස්ස වණ්ණසම්පත්තියා අභිරුපභාවෙනාති අත්ථො. ධනෙනාති ආදිති උත්තානත්ථානෙව. මානං ජප්පෙතීති එතෙසු යෙන කෙනවි වත්ථුනා 'සෙය්‍යාහමස්මි'ති මානං පවත්තෙති කරොති.

867. සදිසමානනිද්දෙසෙ මානං ජප්පෙතීති එතෙසු යෙන කෙනවි වත්ථුනා ‘සදිසොහමස්මි’ති මානං පවත්තෙති. අයමෙත්ථ අත්ථතො විසෙසො. පාළියං පන නානාකරණං නත්ථි.

868. භීනමානනිද්දෙසෙ ඔමානං ජප්පෙතීති හෙට්ඨාමානං පවත්තෙති. ඔමානොති ලාමකො හෙට්ඨාමානො. ඔමඤ්ඤානා ඔමඤ්ඤිතත්තන්ති ආකාරභාවනිද්දෙසො. භීළනාති ජාතිආදීහි අත්තජිගුව්ඡනා. ඔභීළනාති අතිරෙකතො භීළනා. ඔභීළිතත්තන්ති තස්සෙව භාවනිද්දෙසො. අත්තුඤ්ඤාති අත්තානං භීනං කත්වා ජානනා. අත්තාවඤ්ඤාති අත්තානං අවජානනා. අත්තපරිභවොති ජාතිආදිසම්පත්තිනාමමෙව ජාතාති අත්තානං පරිභවිත්වා මඤ්ඤනා. එවමීමෙ තයො මානා පුග්ගලං අනිස්සාය ජාතිආදිවත්ථුවසෙනෙව කථිතා. තෙසු එකෙකො තිණ්ණමිපි සෙය්‍යසදිසභීනානං උප්පජ්ජති. තත්ථ ‘සෙය්‍යොහමස්මි’ති මානො සෙය්‍යස්සෙව යාථාවමානො, සෙසානං අයාථාවමානො. ‘සදිසොහමස්මි’ති මානො සදිසස්සෙව යාථාවමානො, සෙසානං අයාථාවමානො. ‘භීනොහමස්මි’ති මානො භීනස්සෙව යාථාවමානො, සෙසානං අයාථාවමානො.

869. තත්ථ කතමො සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යොහමස්මිතිආදයො පන නව මානා පුග්ගලං නිස්සාය කථිතා. තෙසු තයො තයො එකෙකස්ස උප්පජ්ජන්ති. තත්ථ දහනීති යපෙති. තං නිස්සායාති තං සෙය්‍යතො දහනං නිස්සාය. එත්ථ පන සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යොහමස්මිති මානො රාජ්‍යඤ්ඤෙව පබ්බජිතානඤ්ඤෙව උප්පජ්ජති. රාජා හි ‘රට්ඨෙත වා ධනෙන වා වාහනෙනි වා කො මයා සදිසො අත්ථි’ති එතං මානං කරොති. පබ්බජිතොපි ‘සීලධුතඬිගාදීහි කො මයා සදිසො අත්ථි’ති එතං මානං කරොති.

870. සෙය්‍යස්ස සදිසොහමස්මිති මානොපි එතෙසංයෙව උප්පජ්ජති. රාජා හි ‘රට්ඨෙත වා ධනෙන වා වාහනෙනි වා අඤ්ඤරාජ්‍යහි සද්ධිං මය්හං කිං නානාකරණං’න්ති එතං මානං කරොති. පබ්බජිතොපි ‘සීලධුතඬිගාදීහි අඤ්ඤෙන හික්ඛුනා සද්ධිං මය්හං කිං නානාකරණං’න්ති එතං මානං කරොති.

871. සෙය්‍යස්ස භීනොහමස්මිති මානොපි එතෙසංයෙව උප්පජ්ජති. යස්ස හි රඤ්ඤො රට්ඨං වා ධනං වා වාහනානි වා සම්පන්නානි න භොන්ති, සො ‘මය්හං රාජාති වොහාරසුඛමත්තමෙව; කිං රාජා නාම අහ’න්ති එතං මානං කරොති. පබ්බජිතොපි ‘අප්පලාහසක්කාරො අහං. ධම්මකථිකො බහුස්සුතො මහාථෙරොති කථාමත්තමෙව. කිං ධම්මකථිකො නාමාහං, කිං බහුස්සුතො නාමාහං, කිං මහාථෙරො නාමාහං යස්ස මෙ ලාහසක්කාරො නත්ථි’ති එතං මානං කරොති.

872. සදිසස්ස සෙය්‍යොහමස්මිති මානාදයො අමච්චාදීනං උප්පජ්ජන්ති. අමච්චො හි රට්ඨියො වා ‘භොගයානවාහනාදීහි කො මයා සදිසො අඤ්ඤො රාජපුරිසො අත්ථි’ති වා ‘මය්හං අඤ්ඤෙහි සද්ධිං කිං නානාකරණං’න්ති වා

‘අමච්චොති නාමමත්තමෙව මය්හං; සාසච්ඡාදනමත්තමිපි මෙ නත්ථි. කිං අමච්චො නාමාහ’න්ති එතෙ මානෙ කරොති.

875. භීනස්ස සෙය්‍යාහමස්මීති මානාදයො දාසාදීනං උප්පජ්ජන්ති. දාසො හි ‘මානිතො වා පිනිතො වා කො මයා සදිසො අඤ්ඤො දාසො නාම අත්ථි’ අඤ්ඤෙ ජීවිතුං අසක්කොන්තා කුච්ඡිහෙතු දාසා නාම ජාතා. අහං පන පචෙණ්ණාගතත්තා සෙය්‍යා’ති වා ‘පචෙණ්ණාගතභාවෙන උභතොසුද්ධිකදාසත්තෙන අසුකදාසෙන නාම සද්ධිං කිං මය්හං නානාකරණ’න්ති වා ‘කුච්ඡිවසෙනාහං දාසඛ්‍යං උපගතො. මානාපිතුකොටියා පන මෙ දාසට්ඨානං නත්ථි. කිං දාසො නාම අහ’න්ති වා එතෙ මානෙ කරොති. යථා ව දාසො එවං පුක්කුසවණ්ඩාලාදයොපි එතෙ මානෙ කරොන්තියෙව.

එත්ථ ව ‘සෙය්‍යාස්ස සෙය්‍යාහමස්මී’ති උප්පන්නමානොව යාථාවමානො, ඉතරෙ ද්වෙ අයාථාවමානා. තථා ‘සදිසස්ස සදිසොහමස්මී’ති ‘භීනස්ස භීනොහමස්මී’ති උප්පන්නමානොව යාථාවමානො, ඉතරෙ ද්වෙ අයාථාවමානා. තත්ථ යාථාවමානා අරහත්තමග්ගවජ්ඣා, අයාථාවමානා සොනාපත්තිමග්ගවජ්ඣා.

878. එවං සවත්ථුකෙ මානෙ කට්ඨත්වා ඉදානි අවත්ථුකං නිබ්බත්තිතමානමෙව දස්සෙතුං තත්ථ කතමො මානොතිආදි වුත්තං.

879. අනිමානනිද්දෙසෙ සෙය්‍යාදිවසෙන පුග්ගලං අනාමසිත්වා ජාතිආදීනං වත්ථුවසෙනෙව නිද්දිට්ඨො. තත්ථ අනිමඤ්ඤති ‘ජාතිආදීහි මයා සදිසො නත්ථි’ති අනික්කමිත්වා මඤ්ඤති.

880. මානානිමානනිද්දෙසෙ යො එවරුපොති යො එසො ‘අයං පුබ්බෙ මයා සදිසො, ඉදානි අහං සෙට්ඨො, අහං භීනතරො’ති උප්පන්නො මානො. අයං භාරාතිභාරො විය පුරිමං සදිසමානං උපාදාය මානානිමානොති දස්සෙතුං එවමාහ.

881. ඔමානනිද්දෙසො භීනමානනිද්දෙසසදිසොයෙව. වෙනෙය්‍යවසෙන පන සො ‘භීනොහමස්මී’ති මානො නාම වුත්තො – අයං ඔමානො නාම. අපිචෙත්ථ ‘ත්ථං ජාතිමා, කාකජාති විය තෙ ජාති; ත්ථං ගොත්තවා, වණ්ඩාලගොත්තං විය තෙ ගොත්තං; තුය්හං සරො අත්ථි, කාකස්සරො විය තෙ සරො’ති එවං අත්තානං හෙට්ඨා කත්වා පවත්තනවසෙන අයං ඔමානොති වෙදිතබ්බො.

882. අධිමානනිද්දෙසෙ අප්පත්තෙ පත්තසඤ්ඤිතානි වත්තාරි සච්චානි අප්පත්වා පත්තසඤ්ඤිතාය. අකතෙති චතුහි මග්ගෙහි කත්තබ්බකිච්චෙ අකතෙයෙව. අනධිගතෙති චතුසච්චධම්මෙ අනධිගතෙ. අසච්ඡිකතෙති අරහත්තෙන අපච්චක්ඛකතෙ. අයං වුච්චති අධිමානොති අයං අධිගතමානො නාම වුච්චති.

අයං පන කස්ස උප්පජ්ජති, කස්ස නුප්පජ්ජති? අරියසාවකස්ස තාව නුප්පජ්ජති. සො හි

මග්ගඵලනිබ්බානපභීනකිලෙසාවසිට්ඨකිලෙසපච්චවෙක්ඛණෙන
සඤ්ජාතසොමනස්සො අරියගුණපට්ඨෙධෙ නික්කඬ්ඛො. තස්මා සොතාපන්නාදීනං
‘අභං සකදාගාමී’ති ආදිවසෙන මානො නුප්පජ්ජති; දුස්සීලස්සාපි නුප්පජ්ජති; සො හි
අරියගුණාධිගමෙ නිරාසොව. සීලවතොපි පරිච්චත්තකම්මට්ඨානස්ස
නිද්දාරාමතාදිමනුයුත්තස්ස නුප්පජ්ජති.

පරිසුද්ධසීලස්ස පන කම්මට්ඨානෙ අප්පමත්තස්ස නාමරූපං වචන්ට්ඨපෙත්වා
පච්චයපරිග්ගහෙන විනිශ්ඡකඬ්ඛස්ස තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා සඬ්ඛාරෙ
සම්මසන්නස්ස ආරද්ධවිපස්සකස්ස උප්පජ්ජති; උප්පන්නෙ ව සුද්ධසමථලාභී වා
සුද්ධවිපස්සනාලාභී වා අන්තරා යපෙති. සො හි දස්සි වීසම්පි තිංසම්පි වස්සානි
කිලෙසසමුදාවාරං අපස්සන්නො ‘අභං සොතාපන්නො’ති වා ‘සකදාගාමී’ති වා
‘අනාගාමී’ති වා මඤ්ඤති. සමථවිපස්සනාලාභී පන අරහත්තෙයෙව යපෙති. තස්ස හි
සමාධිබලෙන කිලෙසා වික්ඛම්භිතා, විපස්සනාබලෙන සඬ්ඛාරා සුපරිග්ගහිතා.
තස්මා සට්ඨිපි වස්සානි අසීතිපි වස්සානි වස්සසත්තම්පි කිලෙසා න සමුදාවරන්ති;
බ්‍රිණාසවස්සෙව චිත්තවාරො හොති. සො එවං දීඝරත්තං කිලෙසසමුදාවාරං
අපස්සන්නො අන්තරා අට්ඨත්වා ව ‘අරහා අහ’න්ති මඤ්ඤති, උච්චමාලඬ්ඛකවාසී
මහානාගත්ථෙරො විය, හඬ්ඛකකවාසී මහාදත්තත්ථෙරො විය, චිත්තලපබ්බතෙ
නිඬ්ඛපොණ්ණපධානසරවාසී චූළසුමත්ථෙරො විය ව.

තත්ත්වං එකවත්ථුපරිදීපනං – තලඬ්ඛරවාසී ධම්මදින්නත්ථෙරො කිර නාම එකො
පහින්නපට්ඨසම්භිදො මහාබ්‍රිණාසවො මහතො භික්ඛුසඬ්ඛස්ස ඔවාදදායකො අහොසි.
සො එකදිවසං අත්තනො දිවාට්ඨානෙ නිසීදිත්වා ‘කිත්තු ඛො අම්භාකං ආවරියස්ස
උච්චතලඬ්ඛකවාසී මහානාගත්ථෙරස්ස සමණකිච්චං මත්ථකං පත්තො, නො’ති
ආවජ්ජන්නො පුටුප්පනභාවමෙවස්ස දිස්වා ‘මයි අගච්ඡන්තෙ
පුටුප්පනකාලකිරියමෙව කරිස්සති’ති ව ඤත්වා ඉද්ධියා වෙහාසං උප්පතිත්වා
දිවාට්ඨානෙ නිසින්නස්ස ථෙරස්ස සම්පෙ ඔරොහිත්වා වන්දිත්වා වත්තං දස්සෙත්වා
එකමත්තං නිසීදි. ‘කිං, ආවුසො ධම්මදින්න, අකාලෙ ආගතොසී’ති ව චුත්තො
‘පඤ්භං, හන්තෙ, පුච්ඡිතුං ආගතොමිහි’ති ආහ.

තතො ‘පුච්ඡාචුසො, ජානමානො කට්ඨස්සාමී’ති චුත්තො පඤ්භාසහස්සං පුච්ඡි.
ථෙරො පුච්ඡිතපුච්ඡිතං පඤ්භං අසජ්ජමානොව කථෙසි. තතො ‘අතිතික්ඛං තෙ,
හන්තෙ, ඤාණං. කදා තුම්භෙහි අයං ධම්මො අධිගතො’ති චුත්තො ‘ඉතො
සට්ඨිවස්සකාලෙ, ආවුසො’ති ආහ. ‘සමාධිම්පි, හන්තෙ, වළඤ්ථෙප්ථා’ති? ‘න ඉදං,
ආවුසො, භාරිය’න්ති. ‘තෙන හි, හන්තෙ, එකං හත්ථීං මාපෙථා’ති. ථෙරො
සබ්බසෙතං හත්ථීං මාපෙසි. ‘ඉදානි, හන්තෙ, යථා අයං හත්ථී අඤ්චිතකණ්ණො
පසාරිතතඬ්ඛට්ඨො සොණ්ඩං මුඛෙ පක්ඛිපිත්වා හෙරවං කොඤ්චනාදං
කරොන්තො තුම්භාකං අභිමුඛො ආගච්ඡති තථා තං කරොථා’ති. ථෙරො තථා
කත්වා වෙගෙන ආගච්ඡතො හත්ථීස්ස හෙරවං ආකාරං දිස්වා උට්ඨාය පලායිතුං
ආරද්ධො. තමෙනං බ්‍රිණාසවත්ථෙරො හත්ථං පසාරෙත්වා චීවරකණ්ණො ගහෙත්වා
‘හන්තෙ, බ්‍රිණාසවස්ස සාරජ්ජං නාම හොති’ති ආහ. සො තස්මිං කාලෙ අත්තනො

පුප්‍රජ්ජනභාවං ඤාත්වා ‘අවස්සයො මෙ, ආවුසො ධම්මදිත්ත, හොභී’ති වත්වා පාදමුලෙ උක්කුටිකං නිසීදි. ‘හන්තෙ, තුම්භාකං අවස්සයො භවිස්සාමිච්චෙවාහං ආගතො, මා වින්තයිත්ථා’ති කම්මට්ඨානං කපේසි. ථෙරො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා වඩ්ඤාමං ආරුය්හ තතියෙ පදවාරෙ අග්ගඵලං අරහත්තං පාපුණි. ථෙරො කිර දොසවරිතො අහොසි.

883. අස්මිමානනිද්දෙසෙ රූපං අස්මිති මානොති ‘අහං රූප’න්ති උප්පන්නමානො. ඡන්දොති මානං අනුගතච්ඡන්දොව. තථා අනුසයො. වෙදනාදීසුපි එසෙව නයො.

884. මිච්ඡාමානනිද්දෙසෙ පාපකෙන වා කම්මායතනෙනාති ආදීසු පාපකං කම්මායතනං නාම කෙවට්ටමච්ඡන්ධනෙසාදාදීනං කම්මං. පාපකං සිප්පායතනං නාම මච්ඡජාලබ්භනකුම්භකරණෙසු වෙව පාසඛඩ්ඛනසුලාරොපනාදීසු ව ඡෙකතා. පාපකං විජ්ජාට්ඨානං නාම යා කාවි පරුපසාතවිජ්ජා. පාපකං සුතං නාම භාරතයුද්ධසීතාහරණාදිපටිසංයුත්තං. පාපකං පටිභානං නාම දුබ්භාසිතයුත්තං කප්පනාටකවිලප්පනාදිපටිභානං. පාපකං සීලං නාම අප්පසීලං ගොසීලං. වතම්පි අප්පවතගොවතමෙව. පාපිකා දිට්ඨි පන ද්වාසට්ඨියා දිට්ඨිගතෙසු යා කාවි දිට්ඨි.

885. ඤාතිවිතක්කනිද්දෙසාදීසු ‘මය්හං ඤාතයො සුඛජීවිතො සම්පත්තියුත්තා’ති එවං පඤ්චකාමගුණසන්තිස්සිතෙන ගෙහසිතපෙමෙන ඤාතකෙ ආරබ්භ උප්පන්නවිතක්කොව ඤාතිවිතක්කො නාම. ‘ඛයං ගතා වයං ගතා සද්ධා පසන්නා’ති එවං පවත්තො පන ඤාතිවිතක්කො නාම න හොති.

886. ‘අම්භාකං ජනපදො සුභික්ඛො සම්පන්නසස්සො’ති තුට්ඨමානස්ස ගෙහසිතපෙමවසෙනෙව උප්පන්නවිතක්කො ජනපදවිතක්කො නාම. ‘අම්භාකං ජනපදෙ මනුස්සා සද්ධා පසන්නා ඛයං ගතා වයං ගතා’ති එවං පවත්තො පන ජනපදවිතක්කො නාම න හොති.

887. අමරත්ථාය විතක්කො, අමරො වා විතක්කොති අමරවිතක්කො. තත්ථ ‘උක්කුටිකප්පධානාදීහි දුක්ඛෙ නිජ්ජිණ්ණෙ සම්පරායෙ අත්තා සුඛි හොති අමරො’ති දුක්කරකාරිකං කරොන්තස්ස තාය දුක්කරකාරිකාය පටිසංයුත්තො විතක්කො අමරත්ථාය විතක්කො නාම. දිට්ඨිගතිකො පන ‘සස්සතං වදෙසී’තිආදීනි පුට්ඨො ‘එවන්තිපි මෙ නො, තථාතිපි මෙ නො’ අඤ්ඤථාතිපි මෙ නො, නොතිපි මෙ නො, නො නොතිපි මෙ නො’ති (දී. නි. 1.62) වික්ඛෙපං ආපජ්ජති, තස්ස සො දිට්ඨිගතපටිසංයුත්තො විතක්කො. යථා අමරො නාම මච්ඡො උදකෙ ගහෙත්වා මාරෙතුං න සක්කා, ඉතො විතො ව ධාවති, ගාහං න ගච්ඡති; එවමෙව එකස්මිං පක්ඛෙ අසණ්ඨහනතො න මරතීති අමරො නාම හොති. තං දුට්ඨමිපි එකතො කත්වා අයං වුව්චති අමරවිතක්කොති වුත්තං.

888. පරානුද්දයතාපටිසංයුත්තොති අනුද්දයතාපතිරූපකෙන ගෙහසිතපෙමෙන පටිසංයුත්තො. සහනන්දීතිආදීසු උපට්ඨාකෙසු නන්දන්තෙසු සොචන්තෙසු ච තෙහි සද්ධිං දිගුණං නන්දති, දිගුණං සොචති; තෙසු සුඛිතෙසු දිගුණං සුඛිතො හොති, දුක්ඛිතෙසු දිගුණං දුක්ඛිතො හොති. උප්පන්නෙසු කිච්චකරණීයෙසුති තෙසු මහන්තෙසු වා බුද්දකෙසු වා කම්මෙසු උප්පන්නෙසු. අත්තනා වා යොගං ආපජ්ජතීති තාති තාති කිච්චාති සාධෙන්නො පඤ්ඤත්තිං චිතික්කමති, සල්ලෙඛං කොපෙති. යො තත්ථාති යො තස්මිං සංසට්ඨවිහාරෙ, තස්මිං වා යොගාපජ්ජනෙ ගෙහසිතො විතක්කො – අයං පරානුද්දයතාපටිසංයුත්තො විතක්කො නාම.

889. ලාභසක්කාරසිලොකපටිසංයුත්තොති විවරාදිලාභෙන වෙච සක්කාරෙන ච කිත්තිසද්දෙන ච සද්ධිං ආරම්මණකරණවසෙන පටිසංයුත්තො.

890. අනවඤ්ඤත්තිපටිසංයුත්තොති ‘අහො වත මං පරෙ න අවජානෙය්‍යං, න පොථෙත්වා විහෙයෙත්වා කථෙය්‍යු’න්ති එවං අනවඤ්ඤාතභාවපත්ථනාය සද්ධිං උප්පජ්ජනවිතක්කො. යො තත්ථ ගෙහසිතොති යො තස්මිං ‘මා මං පරෙ අවජානිංසු’ති උප්පන්නෙ විත්තෙ පඤ්චකාමගුණසංඛ්‍යාතගෙහනිස්සිතො හුත්වා උප්පන්නවිතක්කො. සෙසං සබ්බත්ථ පාකට්ඨෙවාති.

එකකනිද්දෙසවණ්ණනා.

(2.) දුකනිද්දෙසවණ්ණනා

891. දුකෙසු කොධනිද්දෙසාදයො හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. හෙට්ඨා අනාගතෙසු පන උපනාහනිද්දෙසාදීසු පුබ්බකාලං කොධං උපනස්භතීති අපරකාලකොධො උපනාහො නාම. උපනස්භනාකාරො උපනස්භනා. උපනස්භිතස්ස භාවො උපනස්භිතත්තං. අට්ඨපනාති පට්ඨප්පන්නස්ස අනන්තරට්ඨපනා මරියාදට්ඨපනා වා. යපනාති පකතියපනා. සණ්ඨපනාති සබ්බතොභාගෙන පුනස්පුනං ආසාතට්ඨපනා. අනුසංසන්දනාති පට්ඨප්පන්නෙන කොධෙන සද්ධිං අන්තරං අදස්සෙත්වා එකිභාවකරණා. අනුප්පමන්ධනාති පුරිමෙන සද්ධිං පච්ඡිමස්ස සටනා. දළ්ඨිකම්මන්ති ටීරකරණං. අයං වුව්චතීති අයං උපනන්ධනලක්ඛණො වෙරං අප්පට්ඨිස්සජ්ජන්තරසො උපනාහොති වුව්චති; යෙන සමන්තාගතො පුග්ගලො වෙරං නිස්සජ්ජිතුං න සක්කොති; ‘එවං නාම මං එස වත්තුං අනනුව්ඡවිකො’ති අපරාපරං අනුබන්ධති; ආදිත්තපුත්තිඅලාතං විය ජලතෙව; ධොවියමානං අව්ඡවම්මං විය, වසාතෙලමක්ඛිතපිලොතිකා විය ච න පරිසුජ්ඣති.

892. මක්ඛනභාවවසෙන මක්ඛො; පරගුණමක්ඛනාය පචත්තෙන්තොපි අත්තනො කාරණං, ගුථපහරණකං ගුථො විය, පට්ඨතරං මක්ඛෙතීති අත්ථො. තතො පරා ද්වෙ ආකාරභාවනිද්දෙසා. නිට්ඨුරභාවො නිට්ඨුරියං; ‘තං නිස්සාය එත්තකම්පි නත්ථි’ති බෙළපාතනන්ති අත්ථො. නිට්ඨුරියකම්මන්ති නිට්ඨුරියකරණං. ගහට්ඨො වා හි ගහට්ඨං, හික්ඛු වා හික්ඛුං නිස්සාය වසන්තො අප්පමත්තකෙනෙව

කුප්ඤ්ඤත්වා ‘තං නිස්සාය එත්තකම්පි නත්ථි’ති බෙළං පාතෙත්වා පාදෙන මද්දන්තො විය නිට්ඨුරියං නාම කරොති. තස්ස තං කම්මං නිට්ඨුරියකම්මන්ති වුවවති. ලක්ඛණාදිතො පනෙස පරගුණමක්ඛනලක්ඛණො මක්ඛො, තෙසං විනාසනරසො, පරෙන සුකතානං කිරියානං අවච්ඡාදනපච්චුපට්ඨානො.

පළාසතීති පළාසො; පරස්ස ගුණෙ දස්සෙත්වා අත්තනො ගුණෙහි සමං කරොතීති අත්ථො. පළාසස්ස ආයනා පළාසායනා. පළාසො ච සො අත්තනො ජයාහරණතො ආහාරො වාති පළාසාහාරො. විවාදට්ඨානන්ති විවාදකාරණං. යුගග්ගාහොති සමධුරග්ගහණං. අප්පට්ඨිනිස්සග්ගොති අත්තනා ගහිතස්ස අප්පට්ඨිනිස්සජ්ජනං. ලක්ඛණාදිතො පනෙස යුගග්ගාහලක්ඛණො පළාසො, පරගුණෙහි අත්තනො ගුණානං සමකරණරසො, පරෙසං ගුණප්පමාණෙන උපට්ඨානපච්චුපට්ඨානො. පළාසි හි පුග්ගලො දුතියස්ස ධුරං න දෙනි, සමං පසාරෙත්වා තිට්ඨති, සාකච්ඡමණ්ඩලෙ අඤ්ඤාන භික්ඛුනා බහුසු සුත්තෙසු ච කාරණෙසු ච ආහතෙසුපි ‘තව ච මම ච වාදෙ කිං නාම නානාකරණං? නනු මජ්ඣෙ භින්නසුවණ්ණං විය එකසදිසමෙව අම්භාකං වචන’න්ති වදති. ඉස්සාමච්ඡරියනිද්දෙසා චුත්තත්ථා එව.

894. මායානිද්දෙසෙ වාවං භාසතීති ජානංයෙව ‘පණ්ණත්තිං චිතික්කමන්තා භික්ඛු භාරියං කරොන්ති, අම්භාකං පන චිතික්කමට්ඨානං නාම නත්ථි’ති උපසන්තො විය භාසති. කායෙන පරක්කමතීති ‘මයා කතං ඉදං පාපකම්මං මා කෙවි ජානිංසු’ති කායෙන වත්තං කරොති. විජ්ජමානදොසපට්ච්ඡාදනතො චක්ඛුමොහනමායා වියාති මායා. මායාවිනො භාවො මායාවිතා. කත්වා පාපං පුන පට්ච්ඡාදනතො අතිච්ච ආසරන්ති එතාය සත්තාති අව්වාසරා. කායවාචාකිරියාහි අඤ්ඤා දස්සනතො චඤ්චෙතීති වඤ්චනා. එතාය සත්තා නිකරොන්තීති නිකති; මිච්ඡාකරොන්තීති අත්ථො. ‘නාහං එවං කරොමි’ති පාපානං වික්ඛිපනතො විකිරණා. ‘නාහං එවං කරොමි’ති පරිවජ්ජනතො පරිහරණා. කායාදිහි සංවරණතො ගුහනා. සබ්බතොභාගෙන ගුහනා පරිගුහනා. තිණපණ්ණෙහි විය ගුථං කායවචිකම්මෙහි පාපං ඡාදෙතීති ඡාදනා. සබ්බතොභාගෙන ඡාදනා පට්ච්ඡාදනා. න උත්තානං කත්වා දස්සෙතීති අනුත්තානීකම්මං. න පාකටං කත්වා දස්සෙතීති අනාවිකම්මං. සුට්ඨු ඡාදනා වොච්ඡාදනා. කතපට්ච්ඡාදනවසෙන පුනපි පාපස්ස කරණතො පාපකිරියා. අයං වුවවතීති අයං කතපට්ච්ඡාදනලක්ඛණො මායා නාම වුවවති; යාය සමන්තාගතො පුග්ගලො භස්මාපට්ච්ඡන්තො විය අභිගාරො, උදකපට්ච්ඡන්තො විය බාණු, පිලොතිකාපලිවෙධීතං විය ච සත්ථං හොති.

සායෙයානිද්දෙසෙ සයොති අසන්තගුණපරිදීපනතො න සම්මා භාසිතා. සබ්බතොභාගෙන සයො පරිසයො. යං තත්ථාති යං තස්මිං පුග්ගලෙ. සයන්ති අසන්තගුණදීපනං කෙරාටියං. සයතාති සයාකාරො. කක්කරතාති පදුමනාලිස්ස විය අපරාමසනක්ඛමො බරඵරුසභාවො. කක්කරියන්තිපි තස්සෙව වෙවචනං. පරික්ඛත්තතා පාරික්ඛත්තියන්ති පද්ද්වයෙන නිබ්ඤ්ඤත්වා යපිතං විය දළ්භකෙරාටියං චුත්තං. ඉදං වුවවතීති ඉදං අත්තනො අවිජ්ජමානගුණප්පකාසනලක්ඛණං සායෙයාං

නාම වුවුවත්; යෙන සමන්තාගතස්ස පුග්ගලස්ස කුච්ඡං වා පිට්ඨං වා ඡානිතුං න සක්කා.

වාමෙන සුකරො හොති, දක්ඛිණෙන අජාමිගො;
සරෙන නෙලකො හොති, විසාණෙන ජරග්ගවොති.

එවං චුත්තයක්ඛසුකරසදියො හොති. අවිජ්ජාදිනිද්දෙසා චුත්තත්ථා එව.

902. අනජ්ජවනිද්දෙසෙ අනජ්ජවොති අනුජුතාකාරො. අනජ්ජවහාවො අනජ්ජවතා. ජිම්හතාති වන්දවඬිකතා. වඬිකතාති ගොමුත්තවඬිකතා. කුට්ඨතාති නඬිගලකොට්ඨකතා. සබ්බෙහිපි ඉමෙහි පදෙහි කායවච්චිත්තවඬිකතාව කථිතා.

අමද්දවනිද්දෙසෙ න මුදුහාවො අමුදුතා. අමද්දවාකාරො අමද්දවතා. කක්ඛලහාවො කක්ඛලියං. මද්දවකරස්ස සිනෙහස්ස අභාවතො ඵරුසහාවො ඵාරුසියං. අනිවචුත්තිතාය උජුකමෙව ඨිතචිත්තහාවො උජුචිත්තතා. පුන අමුදුතාගහණං තස්සා විසෙසනත්ථං ‘අමුදුතාසඬ්ඛාතා උජුචිත්තතා, න අජ්ජවසඬ්ඛාතා උජුචිත්තතා’ති.

903. අක්ඛන්තිනිද්දෙසාදයො ඛන්තිනිද්දෙසාදිපට්පක්ඛතො වෙදිතබ්බා.

908. සංයොජනනිද්දෙසෙ අජ්ඣක්තන්ති කාමහවො. ඛනිද්ධාති රූපාරූපහවො. කිඤ්චාපි හි සත්තා කාමහවෙ අජ්ජං කාලං වසන්ති කප්පස්ස චතුත්ථමෙව කොට්ඨාසං, ඉතරෙසු තීසු කොට්ඨාසෙසු කාමහවො සුඤ්ඤො හොති තුව්ඡො, රූපාරූපහවෙ බහුං කාලං වසන්ති, තථාපි නෙසං යස්මා කාමහවෙ චුතිපට්සන්ධියො බහුකා හොන්ති, අජ්ජා රූපාරූපහවෙසු, යත්ථ ව චුතිපට්සන්ධියො බහුකා තත්ථ ආලයොපි පත්ථනාපි අභිලාසොපි බහු හොති, යත්ථ අජ්ජා තත්ථ අජ්ජො, තස්මා කාමහවො අජ්ඣක්තං නාම ඡාතො, රූපාරූපහවා ඛනිද්ධා නාම. ඉති අජ්ඣක්තසඬ්ඛාතෙ කාමහවෙ ඛන්ධනං අජ්ඣක්තසංයොජනං නාම, ඛනිද්ධාසඬ්ඛාතෙසු රූපාරූපහවෙසු ඛන්ධනං ඛනිද්ධාසංයොජනං නාම. තත්ථ එකෙකං පඤ්චපඤ්චවිධං හොති. තෙන චුත්තං ‘පඤ්චොරම්භාගියානි පඤ්චුද්ධම්භාගියානී’ති. තත්ත්වං වචනත්ථො – ඔරං වුවුවත් කාමධාතු, තත්ථ උපපත්තිනිජ්ජාදනතො තං ඔරං භජන්තිති ඔරම්භාගියානි. උද්ධං වුවුවත් රූපාරූපධාතු, තත්ථ උපපත්තිනිජ්ජාදනතො තං උද්ධං භජන්තිති උද්ධම්භාගියානීති.

දුකනිද්දෙසවණ්ණනා.

(3.) තිකනිද්දෙසවණ්ණනා

909. තිකනිද්දෙසෙ තීහි අකුසලමූලෙහි වට්ටමූලසමුදාවාරො කථිතො. අකුසලචිතක්කාදීසු චිතක්කනවසෙන චිතක්කො, සඤ්ජානනවසෙන සඤ්ඤා, සභාවට්ඨෙන ධාතුති වෙදිතබ්බා. දුච්චරිතනිද්දෙසෙ පඨමනයො කම්මපථවසෙන

විභත්තො, දුතියො සබ්බසංඛාරානිකකම්මවසෙන, තතියො
නිබ්බත්තිතවෙනනාවසෙනෙව.

914. ආසවනිද්දෙසෙ සුත්තන්තපරියායෙන තයොව ආසවා කපිතා.

919. එසනානිද්දෙසෙ සඨබ්බෙපතො තත්ථ කතමා කාමෙසනාති ආදිනා නයෙන
චුත්තො කාමගවෙසනරාගො කාමෙසනා. යො භවෙසු භවච්ඡන්දොතිආදිනා
නයෙන චුත්තො භවගවෙසනරාගො භවෙසනා. සස්සතො ලොකොතිආදිනා
නයෙන චුත්තා දිට්ඨිගතිකසම්මතස්ස බ්‍රහ්මවරියස්ස ගවෙසනා දිට්ඨි
බ්‍රහ්මවරියෙසනාති වෙදිතබ්බා. යස්මා ච න කෙවලං රාගදිට්ඨියො එව එසනා,
තදෙකට්ඨං පන කම්මමිපි එසනා එව, තස්මා තං දස්සෙතුං දුතියන යො විභත්තො.
තත්ථ තදෙකට්ඨන්ති සම්පයුත්තෙකට්ඨං වෙදිතබ්බං. තත්ථ කාමරාගෙකට්ඨං
කාමාවචරසත්තානාමෙව පවත්ති; භවරාගෙකට්ඨං පන මහාබ්‍රහ්මානං.
සමාපත්තිතො චුට්ඨාය වඬිකමන්තානං ඤානඬිගානං අස්සාදනකාලෙ
අකුසලකායකම්මං හොති, ‘අහො සුඛං අහො සුඛං’න්ති වාවං භින්දිත්වා
අස්සාදනකාලෙ වට්ඨිකම්මං, කායඬිගවාචඬිගානි අවොපෙත්වා මනසාව
අස්සාදනකාලෙ මනොකම්මං. අන්තග්ගානිකදිට්ඨිවසෙන සබ්බෙසමිපි
දිට්ඨිගතිකානං වඬිකමනාදිවසෙන තාති හොත්තියෙව.

920. විධානිද්දෙසෙ ‘කථංවිධං සිලවන්තං වදන්ති, කථංවිධං පඤ්ඤවන්තං
වදන්ති’තිආදීසු (සං. නි. 1.95) ආකාරසංඝයානං විධා නාම. ‘එකවිධෙන
ඤාණවත්ථු’තිආදීසු (විභ. 751) කොට්ඨාසො. ‘විධාසු න විකම්පති’තිආදීසු
(ථෙරගා. 1079) මානො. ඉධාපි මානොව විධා නාම. සො හි සෙය්‍යාදිවසෙන
විදහනතො විධාති චුච්චති. යපනට්ඨෙත වා විධා. තස්මා ‘සෙය්‍යාහමස්මි’ති එවං
උප්පන්නා මානවිධා මානයපනා සෙය්‍යාහමස්මිති විධාති වෙදිතබ්බා.
සෙසපද්ද්වයෙසුපි එසෙව නයො.

921. භයනිද්දෙසෙ ජාතිං පටිච්ච භයන්ති ජාතිපට්ඨයා උප්පන්නහයං.
භයානකන්ති ආකාරනිද්දෙසො. ඡම්භිතත්තන්ති භයවසෙන ගත්තවලනං.
ලොමහංසොති ලොමානං හංසනං, උද්ධග්ගහාවො. ඉමිනා පද්ද්වයෙන කිච්චතො
හයං දස්සෙත්වා පුන වෙනසො උත්‍රාසොති සභාවතො දස්සිතං.

922. තමනිද්දෙසෙ විචිකිච්ඡාසිසෙන අවිජ්ජා කපිතා. ‘තමන්ධකාරො
සම්මොහො, අවිජ්ජොසො මහබ්බයො’ති වචනතො හි අවිජ්ජා තමො නාම.
තිණ්ණං පන අද්ධානං වසෙන දෙසනාසුඛතාය විචිකිච්ඡාසිසෙන දෙසනා කතා.
තත්ථ ‘කිං නු ඛො අහං අතීතෙ ඛත්තියො අහොසිං උදාහු බ්‍රාහ්මණො වෙස්සො
සුද්දො කාලො ඔදාතො රස්සො දීසො’ති කඬ්ඛන්තො අතීතං අද්ධානං ආරබ්භ
කඬ්ඛති නාම. ‘කිං නු ඛො අහං අනාගතෙ ඛත්තියො භවිස්සාමි උදාහු බ්‍රාහ්මණො
වෙස්සො...පෙ.... දීසො’ති කඬ්ඛන්තො අනාගතං අද්ධානං ආරබ්භ කඬ්ඛති නාම.
‘කිං නු ඛො අහං එතරහි ඛත්තියො උදාහු බ්‍රාහ්මණො වෙස්සො සුද්දො; කිං වා අහං

රූපං උදාහ්‍ර වෙදනා සඤ්ඤා සඬබ්‍රා විඤ්ඤාණං නති කඬබන්තො පච්චුප්පන්තං අද්ධානං ආරබ්භ කඬබති නාම.

තත්ථ කිඤ්චාපි ඛත්තියො වා අත්තනො ඛත්තියභාවං, බ්‍රාහ්මණො වා බ්‍රාහ්මණභාවං, වෙස්සො වා වෙස්සභාවං, සුද්දො වා සුද්දභාවං අජානනකො නාම නත්ථි, ජීවලද්ධිකො පන සත්තො ඛත්තියජීවාදීනං චණ්ණාදිහෙදං සුත්වා ‘කිදිසො නු ඛො අම්භාකං අබ්භන්තරෙ ජීවො – කිං නු ඛො නීලකො උදාහ්‍ර පීතකො ලොහිතකො ඔදානො චතුරංසො ඡළංසො අට්ඨංසො’ති කඬබන්තො එවං කඬබති නාම.

923. තිත්ථායතනානීති තිත්ථභූතානි ආයතනානි, තිත්ථියානං වා ආයතනානි. තත්ථ තිත්ථං නාම ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො. තිත්ථියා නාම යෙසං තා දිට්ඨියො රූච්චන්ති ඛමන්ති. ආයතනට්ඨො හෙට්ඨා චුත්තොයෙව. තත්ථ යස්මා සබ්බෙපි දිට්ඨිගතිකා සඤ්ජායමානා ඉමෙසුයෙව තීසු යානෙසු සඤ්ජායන්ති, සමොසරමානාපි එතෙසුයෙව සමොසරන්ති සන්නිපතන්ති, දිට්ඨිගතිකභාවෙ ච නෙසං එතානියෙව කාරණානි, තස්මා තිත්ථානි ච තානි සඤ්ජාතානීතිආදීනා අත්ථෙත ආයතනානි වාති තිත්ථායතනානි; තෙනෙවත්ථෙත තිත්ථියානං ආයතනානීතිපි තිත්ථායතනානි. පුරිසපුග්ගලොති සත්තො. කාමඤ්ච පුරිසොතිපි පුග්ගලොතිපි චුත්තෙ සත්තොයෙව චුත්තො, අයං පන සම්මුතිකථා නාම යො යථා ජානාති තස්ස තථා චුච්චති. පටිසංවෙදෙතීති අත්තනො සන්නානෙ උප්පන්නං ජානාති, පටිසංවිදිතං කරොති අනුභවති වා. පුබ්බෙකතහෙතුති පුබ්බෙ කතකාරණා, පුබ්බෙ කතකම්මපච්චයෙනෙව පටිසංවෙදෙතීති අත්ථො. අයං නිගණ්ඨසමයො. එවංවාදිතො පන තෙ කම්මවෙදනඤ්ච කිරියවෙදනඤ්ච පටික්ඛිපිත්වා එකං විපාකවෙදනමෙව සම්පට්චිජන්ති. පිත්තසමුට්ඨානාදීසු (මහානි. 5) ච අට්ඨසු ආබාධෙසු සත්ත පටික්ඛිපිත්වා අට්ඨමංයෙව සම්පට්චිජන්ති, දිට්ඨධම්මවෙදනීයාදීසු ච තීසු කම්මෙසු ද්වෙ පටික්ඛිපිත්වා එකං අපරාපරියවෙදනීයමෙව සම්පට්චිජන්ති, කුසලාකුසලවිපාකකිරියසඬබ්‍රාතාසු ච චතුසු වෙතනාසු විපාකවෙතනංයෙව සම්පට්චිජන්ති.

ඉස්සරනිම්මානහෙතුති ඉස්සරනිම්මානකාරණා; බ්‍රහ්මුනා වා පජාපතිනා වා ඉස්සරෙන නිම්මිතත්තා පටිසංවෙදෙතීති අත්ථො. අයං බ්‍රාහ්මණසමයො. අයඤ්චි නෙසං අධිජ්ජායො – ඉමා තිස්සො වෙදනා පච්චුප්පන්තෙ අත්තනා කතමුලකෙන වා ආණත්තිමුලකෙන වා පුබ්බෙ කතෙන වා අහෙතුඅප්පච්චයා වා පටිසංවෙදෙතුං නාම න සක්කා; ඉස්සරනිම්මානකාරණා එව පන ඉමා පටිසංවෙදෙතීති. එවංවාදිතො පනෙතෙ හෙට්ඨා චුත්තෙසු අට්ඨසු ආබාධෙසු එකම්පි අසම්පට්චිජිත්වා සබ්බං පටිබ්‍රාහන්ති. තථා දිට්ඨධම්මවෙදනීයාදීසුපි සබ්බකොට්ඨාසෙසු එකම්පි අසම්පට්චිජිත්වා සබ්බං පටිබ්‍රාහන්ති.

අහෙතු අප්පච්චයාති හෙතුඤ්ච පච්චයඤ්ච විනා අකාරණෙනෙව පටිසංවෙදෙතීති අත්ථො. අයං ආජීවකසමයො. එවං වාදිනො එතෙපි හෙට්ඨා වුත්තෙසු කාරණෙසු ව ඛ්‍යාධිසු ව එකමිපි අසම්පට්ඨිත්වා සබ්බං පටික්ඛිපන්ති.

924. කිඤ්චනාති පලිබොධා. රාගො කිඤ්චනන්ති රාගො උප්පජ්ජමානො සත්තෙ ඛන්ධති පලිබුන්ධෙති, තස්මා කිඤ්චනන්ති වුවිවති. දොසමොහෙසුපි එසෙව නයො. අභිගණානීති “උදඬගණෙ තත්ථ පපං අවින්දු”න්ති (ජා. 1.1.2) ආගතට්ඨානෙ භූමිප්පදෙසො අභිගණං. “තස්සෙව රජස්ස වා අභිගණස්ස වා පහානාය වායමති”ති (ම. නි. 1.184; අ. නි. 10.51) ආගතට්ඨානෙ යං කිඤ්චි මලං වා පඬකො වා. “සාඬගණොව සමානො”ති (ම. නි. 1.57) ආගතට්ඨානෙ නානප්පකාරො තිබ්බකිලෙසො. ඉධාපි තදෙව කිලෙසඬගණං අධිප්පෙනං. තෙනෙව රාගො අඬගණන්තිආදිමාහ.

මලානීති මලිනභාවකරණානි. රාගො මලන්ති රාගො උප්පජ්ජමානො විත්තං මලිනං කරොති, මලං ගාභාපෙනි, තස්මා මලන්ති වුවිවති. ඉතරෙසුපි ද්විසු එසෙව නයො.

විසමනිද්දෙසෙ යස්මා රාගාදීසු වෙව කායදුච්චරිතාදීසු ව සත්තා පක්ඛලන්ති, පක්ඛලිතා ව පන සාසනතොපි සුගතිතොපි පතන්ති, තස්මා පක්ඛලනපාතහෙතුතො රාගො විසමන්තිආදි වුත්තං.

අග්ගීති අනුදහනට්ඨෙත අග්ගි. රාගග්ගීති රාගො උප්පජ්ජමානො සත්තෙ අනුදහති ක්කාපෙනි, තස්මා අග්ගීති වුවිවති. දොසමොහෙසුපි එසෙව නයො. තත්ථ වත්ථුනි – එකා කිර දහරහික්ඛුනී විත්තලපබ්බතවිහාරෙ උපොසථාගාරං ගන්ත්වා ද්වාරපාලකරූපං ඔලොකයමානා යීතා. අථස්සා අන්තො රාගො උප්පන්නො. සා තෙනෙව ක්කායිත්වා කාලමකාසි. හික්ඛුනියො ගච්ඡමානා ‘අයං දහරා යීතා, පක්කොසථ න’න්ති ආහංසු. එකා ගන්ත්වා ‘කස්මා යීතාසි’ති හත්ථෙ ගණ්හි. ගහිතමත්තා පරිවත්තිත්වා පතිතා. ඉදං තාව රාගස්ස අනුදහනතාය වත්ථු. දොසස්ස පන අනුදහනතාය මනොපදොසිකා දෙවා දට්ඨබ්බා. මොහස්ස අනුදහනතාය බ්බිඬාපදොසිකා දෙවා දට්ඨබ්බා. මොහනවසෙන හි තෙසං සතිසම්මොසො හොති. තස්මා බ්බිඬාවසෙන ආහාරකාලං අතිවත්තිත්වා කාලං කරොන්ති. කසාවාති කසටා නිරොජා. රාගාදීසු ව කායදුච්චරිතාදීසු ව එකමිපි පණිතං ඔප්වන්තං නත්ථි, තස්මා රාගො කසාවොතිආදි වුත්තං.

925. අස්සාදදිට්ඨිති අස්සාදසම්පයුත්තා දිට්ඨි. නත්ථි කාමෙසු දොසොති කිලෙසකාමෙන වත්ථුකාමපටිසෙවනදොසො නත්ථිති වදති. පාතබ්බතන්ති පාතබ්බභාවං පරිභුඤ්ජනං අජ්ඣෙකාහරණං. එවංවාදී හි සො වත්ථුකාමෙසු කිලෙසකාමං පිචන්තො විය අජ්ඣෙකාහරන්තො විය පරිභුඤ්ජති. අත්තානුදිට්ඨිති අත්තානං අනුගතා දිට්ඨි. මිච්ඡාදිට්ඨිති ලාමකා දිට්ඨි. ඉදානි යස්මා එත්ථ පඨමා

සස්සතදිට්ඨි හොති, දුතියා සක්කායදිට්ඨි, තතියා උච්ඡෙදදිට්ඨි, තස්මා තමත්ථං දස්සෙතුං සස්සතදිට්ඨි අස්සාදදිට්ඨිතිආදිමාහ.

926. අරනිනිද්දෙසො ච විහෙසානිද්දෙසො ච චුත්තත්ථොයෙව. අධම්මස්ස වරියා අධම්මවරියා, අධම්මකරණන්ති අත්ථො. විසමා වරියා, විසමස්ස වා කම්මස්ස වරියාති විසමවරියා. දොවචස්සතාපාපමිත්තතා නිද්දෙසා චුත්තත්ථා ඵව. පුටුනිමිත්තාරම්මණෙසු පවත්තිතො නානත්තෙසු සඤ්ඤා නානත්තසඤ්ඤා. යස්මා වා අඤ්ඤාව කාමසඤ්ඤා, අඤ්ඤා ඛ්‍යාපාදාදිසඤ්ඤා, තස්මා නානත්තා සඤ්ඤාතිපි නානත්තසඤ්ඤා. කොසජ්ජපමාදනිද්දෙසෙසු පඤ්චසු කාමගුණෙසු විස්සට්ඨවිත්තස්ස කුසලධම්මභාවනාය අනනුයොගවසෙන ලීනචුත්තිතා කොසජ්ජං, පමජ්ජනවසෙන පමත්තභාවො පමාදොති වෙදිතබ්බො. අසන්තුට්ඨිතාදිනිද්දෙසා චුත්තත්ථා ඵව.

931. අනාදරියනිද්දෙසෙ ඔවාදස්ස අනාදියනවසෙන අනාදරභාවො අනාදරියං. අනාදරියනාකාරො අනාදරතා. සගරුවාසං අවසනට්ඨෙන අගාරවභාවො අගාරවතා. සජ්ජෙට්ඨකවාසං අවසනට්ඨෙන අප්පතිස්සවතා. අනද්දාති අනාදියනා. අනද්දායනාති අනාදියනාකාරො. අනද්දාය අයිතස්ස භාවො අනද්දායිතත්තං. අසීලස්ස භාවො අසීලාං. අචිත්තිකාරොති ගරුවිත්තිකාරස්ස අකරණං.

932. අස්සද්ධභාවො අස්සද්ධියං. අසද්දහනාකාරො අසද්දහනා. ඔකප්පෙත්වා අනුපවිසිත්වා අග්ගහණං අනොකප්පනා. අප්පසීදනට්ඨෙන අනභිප්පසාදො.

අවදඤ්ඤතාති ථද්ධමච්ඡරියවසෙන ‘දෙහි, කරොහි’ති වචනස්ස අජානතා.

934. බුද්ධා ච බුද්ධසාවකා වාති ඵත්ථ බුද්ධග්ගහණෙන පච්චෙකබුද්ධාපි ගහිතාව. අසමෙතුකම්‍යතාති තෙසං සමීපං අගන්තුකාමතා. සද්ධම්මං අසොතුකම්‍යතාති සත්තතිංස ඛොධිපක්ඛියධම්මා සද්ධම්මො නාම, තං අසුඤ්ඤාකාමතා. අනුග්ගහෙතුකම්‍යතාති න උග්ගහෙතුකාමතා.

උපාරම්භවිත්තතාති උපාරම්භවිත්තභාවො. යස්මා පන සො අත්ථතො උපාරම්භොව හොති, තස්මා තං දස්සෙතුං තත්ථ කතමො උපාරම්භොතිආදි චුත්තං. තත්ථ උපාරම්භනවසෙන උපාරම්භො. පුනස්පුනං උපාරම්භො අනුපාරම්භො උපාරම්භනාකාරො උපාරම්භනා. පුනස්පුනං උපාරම්භනා අනුපාරම්භනා. අනුපාරම්භිතස්ස භාවො අනුපාරම්භිතත්තං. උඤ්ඤාති හෙට්ඨා කත්වා ජානනා. අවඤ්ඤාති අවජානනා. පරිභවනං පරිභවො. රත්ඨස්ස ගවෙසිතා රත්ඨගවෙසිතා. රත්ඨං වා ගවෙසතිති රත්ඨගවෙසී, තස්ස භාවො රත්ඨගවෙසිතා. අයං චූච්චතීති අයං පරචජ්ජානුපස්සනලක්ඛණො උපාරම්භො නාම චූච්චති, යෙන සමන්තාගතො පුග්ගලො, යථා නාම තුන්තකාරො සාටකං පසාරෙත්වා ඡිද්දමෙව ඔලොකෙති, ඵවමෙව පරස්ස සබ්බෙපි ගුණෙ මක්ඛෙත්වා අගුණෙසුයෙව පතිට්ඨාති.

936. අයෝනියො මනසිකාරොති අනුපායමනසිකාරො. අනිච්චෙ නිච්චන්ති අනිච්චෙයෙව චන්ද්‍රස්මිං ‘ඉදං නිච්ච’න්ති එවං පචත්තො. දුක්ඛෙ සුඛන්තිආදීසුපි එසෙව නයො. සච්චිච්ඡපටිකුලෙන වාති චතුන්තං සච්චානං අනනුලොමවසෙන. විත්තස්ස ආවට්ටනාතිආදීති සබ්බානිපි ආවජ්ජනස්සෙව වෙච්චනානෙව. ආවජ්ජනඤ්ඤි භවඩ්ගචිත්තං ආවට්ටෙතීති විත්තස්ස ආවට්ටනා. අනුඅනු ආවට්ටෙතීති අනාවට්ටනා. ආභුජතීති ආභොගො. භවඩ්ගාරම්මණතො අඤ්ඤං ආරම්මණං සමන්තාහරතීති සමන්තාහාරො. තදෙවාරම්මණං අත්තානං අනුබන්ධිත්වා උප්පජ්ජමානෙ මනසිකරොතීති මනසිකාරො. කරොතීති යපෙති. අයං වුවචතීති අයං අනුපායමනසිකාරො උප්පට්මනසිකාරලක්ඛණො අයෝනියොමනසිකාරො නාම වුවචති. තස්ස වසෙන පුග්ගලො දුක්ඛාදීති සච්චානි යාථාවතො ආවජ්ජිතුං න සක්කොති.

කුම්මග්ගසෙවනානිද්දෙසෙ යං කුම්මග්ගං සෙවතො සෙවනා කුම්මග්ගසෙවනාති වුවචති, තං දස්සෙතුං තත්ථ කතමො කුම්මග්ගොති දුතියපුච්ඡා කතා. සෙසං සබ්බන්ථ උත්තානමෙවාති.

තිකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(4.) චතුක්කනිද්දෙසවණ්ණනා

939. චතුක්කනිද්දෙසෙ තණ්හුප්පාදෙසු වීචරහෙතුති ‘කත්ථ මනාපං වීචරං ලභිස්සාමී’ති වීචරකාරණා උප්පජ්ජති. ඉතිභවාභවහෙතුති එත්ථ ඉතීති නිදස්සන්තෙට් නිපාතො; යථා වීචරාදිහෙතු එවං භවාභවහෙතුතිපි අත්ථො. භවාභවොති චෙත්ථ පණිතපණිතතරාති තෙලමධුඵාණිතාදීති අධිජ්ජෙතාති. ඉමෙසං පන චතුන්තං තණ්හුප්පාදානං පහානත්ථාය පටිපාටියාව චත්තාරො අරියවංසා දෙසිතාති වෙදිතබ්බා.

අගතිගමනෙසු ඡන්දාගතිං ගච්ඡතීති ඡන්දෙන පෙමෙන අගතිං ගච්ඡති, අකත්තබ්බං කරොති. පරපදෙසුපි එසෙව නයො. තත්ථ යො ‘අයං මෙ මිත්තො වා සන්දිට්ඨො වා සම්භත්තො වා ඤාතකො වා ලඤ්ඡං වා පන මෙ දෙතී’ති ඡන්දවසෙන අස්සාමිකං සාමිකං කරොති – අයං ඡන්දාගතිං ගච්ඡති නාම. යො ‘අයං මෙ වෙරී’ති පකතිවෙරවසෙන වා තඬ්ඬණුප්පන්තකොධවසෙන වා සාමිකං අස්සාමිකං කරොති – අයං දොසාගතිං ගච්ඡති නාම. යො පන මන්දන්තා මොමුහන්තා යං වා තං වා චත්වා අස්සාමිකං සාමිකං කරොති – අයං මොහාගතිං ගච්ඡති නාම. යො පන ‘අයං රාජවල්ලභො වා විසමනිස්සිතො වා අනත්ථමිපි මෙ කරෙය්‍යා’ති භීතො අස්සාමිකං සාමිකං කරොති – අයං භයාගතිං ගච්ඡති නාම. යො වා පන භාජියට්ඨානෙ කිඤ්චි භාජෙන්තො ‘අයං මෙ මිත්තො වා සන්දිට්ඨො වා සම්භත්තො වා’ති පෙමවසෙන අතිරෙකං දෙති, ‘අයං මෙ වෙරී’ති දොසවසෙන උෟනකං දෙති, මොමුහන්තා දින්නාදින්නං අජානමානො කස්සචි උෟනකං කස්සචි අධිකං දෙති, ‘අයං ඉමස්මිං අදියමානෙ මය්හං අනත්ථමිපි කරෙය්‍යා’ති භීතො

කස්සව් අතිරෙකං දෙනි, සො චතුබ්බිධොපි යථානුක්කමෙන ඡන්දාගතිආදීනි ගච්ඡති නාම. අරියා එතාය න ගච්ඡන්තීති අගති, අනරියා ඉමිනා අගතිං ගච්ඡන්තීති අගතිගමනං. ඉමං ද්වයං චතුත්තම්පි සාධාරණවසෙන චුත්තං. ඡන්දෙන ගමනං ඡන්දගමනං. ඉදං දොසාදීනං අසාධාරණවසෙන චුත්තං. සකපක්ඛරාගඤ්ච පරපක්ඛදොසඤ්ච පුරක්ඛත්වා අසමග්ගභාවෙන ගමනං වග්ගගමනං. ඉදං ඡන්දදොසසාධාරණවසෙන චුත්තං. වාරිනො විය යථානිත්තං ගමනන්ති වාරිගමනං. ඉදං චතුත්තම්පි සාධාරණවසෙන චුත්තං.

විපරියාසෙසු අනිච්චාදීනි වත්ථුනි නිච්චන්තිආදීනා නයෙන විපරිතතො එසන්තීති විපරියාසා, සඤ්ඤාය විපරියාසො සඤ්ඤාවිපරියාසො. ඉතරෙසුපි ද්විසු එසෙව නයො. එවමෙනෙ චතුත්තං වත්ථුනං වසෙන චත්තාරො, යෙසු වත්ථුසු සඤ්ඤාදීනං වසෙන ද්වාදස භොන්ති. තෙසු අට්ඨ සොතාපත්තිමග්ගෙන පභීයන්ති. අසුභෙ සුභන්ති සඤ්ඤාවිත්තවිපල්ලාසා සකදාගාමිමග්ගෙන තනුකා භොන්ති, අනාගාමිමග්ගෙන පභීයන්ති. දුක්ඛෙ සුඛන්ති සඤ්ඤාවිත්තවිපල්ලාසා අරහත්තමග්ගෙන පභීයන්තීති වෙදිතබ්බා.

අනරියවොභාරෙසු අනරියවොභාරාති අනරියානං ලාමකානං වොභාරා. දිට්ඨවාදිතාති ‘දිට්ඨං මයා’ති එවං වාදිතා. එත්ථ ච තං තං සමුට්ඨාපිකචෙතනාවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. සහ සද්දෙන චෙතනා කමිතාතිපි චුත්තමෙව. දුතියචතුක්කෙපි එසෙව නයො. අරියො හි අදිස්වා වා ‘දිට්ඨං මයා’ති දිස්වා වා ‘න දිට්ඨං මයා’ති චත්තා නාම නත්ථී; අනරියොව එවං වදති. තස්මා එවං වදන්තස්ස එතා සහ සද්දෙන අට්ඨ චෙතනා අනරියවොභාරාති වෙදිතබ්බා.

දුච්චරිතෙසු පයමචතුක්කං චෙරචෙතනාවසෙන චුත්තං, දුතියං වච්චුච්චරිතවසෙන.

භයෙසු පයමචතුක්කෙ ජාතිං පටිච්ච උප්පන්නං භයං ජාතිභයං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. දුතියචතුක්කෙ රාජතො උප්පන්නං භයං රාජභයං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

තතියචතුක්කෙ චත්තාරි භයානීති මහාසමුද්දෙ උදකං ඔරොහන්තස්ස චුත්තභයානි. මහාසමුද්දෙ කිර මහින්දවිචි නාම සට්ඨි යොජනානි උග්ගච්ඡති. ගඬගාවිචි නාම පණ්ණාස. රොහණවිචි නාම චත්තාරිස යොජනානි උග්ගච්ඡති. එවරුපා ඌම්මො පටිච්ච උප්පන්නං භයං ඌම්මයං නාම. කුම්භීලතො උප්පන්නං භයං කුම්භීලභයං. උදකාවට්ටතො භයං ආවට්ටභයං. සුසුකා චුච්චති වණ්ඨමච්චො; තතො භයං සුසුකාභයං.

චතුත්ථචතුක්කෙ අත්තානුවාදභයන්ති පාපකම්මිනො අත්තානං අනුවදන්තස්ස උප්පජ්ජනකභයං. පරානුවාදභයන්ති පරස්ස අනුවාදතො උප්පජ්ජනකභයං. දණ්ඩභයන්ති අගාරිකස්ස රඤ්ඤා පවත්තිතදණ්ඩං, අනගාරිකස්ස විනයදණ්ඩං.

පටිච්ච උප්පජ්ජනකභයං. දුග්ගතිභයන්ති චත්තාරො අපායෙ පටිච්ච
උප්පජ්ජනකභයං. ඉති ඉමෙහි චතුහි චතුක්කෙහි සොළස මහාභයානි නාම කථිතානි.

දිට්ඨිචතුක්කෙ තිම්බරුකදිට්ඨි (සං. නි. 2.18) නාම කථිතා. තත්ථ සයංකතං
සුඛදුක්ඛන්ති වෙදනං අත්තතො සමනුපස්සතො වෙදනාය ඵච වෙදනා කතාති
උප්පන්නා දිට්ඨි. ඵචඤ්ච සති තස්සා වෙදනාය පුබ්බෙපි අත්ථිතා ආපජ්ජතිති අයං
සස්සතදිට්ඨි නාම භොති. සච්චතො ටෙතතොති සච්චතො ථීරතො. පරංකතන්ති
පච්චුප්පන්නවෙදනතො අඤ්ඤං වෙදනාකාරණං වෙදනත්තානං සමනුපස්සතො
'අඤ්ඤාය වෙදනාය අයං වෙදනා කතා'ති උප්පන්නා දිට්ඨි. ඵචං සති පුරිමාය
කාරණවෙදනාය උච්ඡෙදො ආපජ්ජතිති අයං උච්ඡෙදදිට්ඨි නාම භොති. සයංකතඤ්ච
පරංකතඤ්චාති යථාචුත්තෙනෙව අත්ථෙත 'උපධිසං සයංකතං, උපධිසං පරෙත
කත'න්ති ගණ්හතො උප්පන්නා දිට්ඨි – අයං සස්සතච්ඡෙදදිට්ඨි නාම. චතුත්ථා
අකාරණා ඵච සුඛදුක්ඛං භොතිති ගණ්හතො උප්පන්නා දිට්ඨි. ඵචං සති අයං
අභෙතුකදිට්ඨි නාම. සෙසමෙත්ථ භෙට්ඨා චුත්තනයත්තා උත්තානත්ථමෙවාති.

චතුක්කනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(5.) පඤ්චකනිද්දෙසවණ්ණනා

940. පඤ්චකනිද්දෙසෙ යස්මා යෙසං සක්කායදිට්ඨිආදීනි අප්පභීනානි, තෙ
භවග්ගෙපි නිබ්බත්තෙ ඵතානි ආකඩ්ඪිත්වා කාමභවෙයෙව පාතෙන්නි, තස්මා
ඔරම්භාගියානි සංයොජනානීති චුත්තානි. ඉති ඵතානි පඤ්ච ගච්ඡන්තං න වාරෙන්නි,
ගතං පන ආතෙන්නි. රූපරාගාදීනිපි පඤ්ච ගච්ඡන්තං න වාරෙන්නි, ආගන්තුං පන
න දෙන්නි. රාගාදයො පඤ්ච ලග්ගනට්ඨෙත සඬගා, අනුපවිට්ඨට්ඨෙත පන සල්ලාති
චුත්තා.

941. වෙතොබ්ලාති විත්තස්ස ථද්ධිභාවා කචචරභාවා බාණුකභාවා. සත්ථරි
කඬ්ඬතීති සත්ථු සරීරෙ වා ගුණෙ වා කඬ්ඬති. සරීරෙ කඬ්ඬමානො
'ද්වත්තිංසවරලක්ඛණපටිමණ්ඩිතං නාම සරීරං අත්ථි නු බො නත්ථි'ති කඬ්ඬති.
ගුණෙ කඬ්ඬමානො 'අතීතානාගතපච්චුප්පන්නජානනසමත්ථං සබ්බඤ්ඤාඤාණං
අත්ථි නු බො නත්ථි'ති කඬ්ඬති. විච්ඡිච්ඡති විචිනන්තො කිච්ඡති, දුක්ඛං ආපජ්ජති,
විනිවිඡේතුං න සක්කොති. නාධිමුච්චතීති 'ඵචමෙත'න්ති අධිමොක්ඛං න පටිලභති.
න සම්පසීදතීති ගුණෙසු ඔතරිත්වා නිබ්බිච්ඡිච්ඡභාවෙන පසීදිතුං අනාවලො භවිතුං
න සක්කොති.

ධම්මෙති පරියත්තිධම්මෙ ච පටිවෙධධම්මෙ ච. පරියත්තිධම්මෙ කඬ්ඬමානො
'තෙපිට්ඨකං බුද්ධච්චනං චතුරාසීතිධම්මක්ඛන්ධසභස්සානීති වදන්ති, අත්ථි නු බො
ඵතං නත්ථි'ති කඬ්ඬති. පටිවෙධධම්මෙ කඬ්ඬමානො 'විපස්සනානිස්සන්දො
මග්ගො නාම, මග්ගනිස්සන්දො ඵලං නාම, සබ්බසඬ්ඛාරපටිනිස්සග්ගො නිබ්බානං
නාමාති වදන්ති, තං අත්ථි නු බො නත්ථිති කඬ්ඬති'.

සඬුසෙ කඩබැති 'උපුප්පට්පන්තොතිආදීනං පදානං වසෙන ඵවරූපං පටිපදං පටිපන්නා චත්තාරො මග්ගට්ඨා චත්තාරො ඵලට්ඨාති අට්ඨන්තං පුග්ගලානං සමුහභූතො සඬුසො නාම අත්ථි නු බො නත්ථි' ති කඩබැති. සික්ඛාය කඩබමානො 'අධිසීලසික්ඛා නාම අධිචිත්තසික්ඛා නාම අධිපඤ්ඤා සික්ඛා නාමාති වදන්ති, සා අත්ථි නු බො නත්ථි' ති කඩබැති.

වෙනසොච්චිබන්ධාති චිත්තං බන්ධිත්වා මුට්ඨියං කත්වා විය ගණ්හන්තිති වෙනසොච්චිබන්ධා. කාමෙති චත්ථුකාමෙපි කිලෙසකාමෙපි. කායෙති අත්තනො කායෙ. රූපෙති බහිද්ධා රූපෙ. යාවදන්ථන්ති යත්තකං ඉච්ඡති තත්තකං. උදරාවදෙහකන්ති උදරපුරං. තඤ්චි උදරං අවදෙහනතො උදරාවදෙහකන්ති වුවුවති. සෙය්‍යාසුබන්ති මඤ්චපීඨසුබං උතුසුබං වා. පස්සසුබන්ති යථා සම්පරිවත්තකං සයන්තස්ස දක්ඛිණපස්සවාමපස්සානං සුබං හොති, ඵවං උප්පන්නසුබං. මිද්ධසුබන්ති නිද්දාසුබං. අනුයුත්තොති යුත්තපයුත්තො විහරති. පණ්ඩායාති පත්ථගිත්වා. සීලෙනාතිආදීසු සීලන්ති චතුපාරිසුද්ධිසීලං. වතන්ති වතසමාදානං. තපොති තපවරණං. බ්‍රහ්මවරියන්ති මෙටුනවිරති. දෙවො වා හවිස්සාමිති මහෙසක්ඛදෙවො වා හවිස්සාමි. දෙවඤ්ඤතරො වාති අප්පෙසක්ඛදෙවෙසු වා අඤ්ඤතරො. කුසලධම්මෙ ආවරන්ති නිවාරෙන්තිති නිවරණානි.

මාතා ජීවිතා වොරොපිතා හොතීති මනුස්සෙනෙව සකජනිකා මනුස්සමාතා ජීවිතා වොරොපිතා හොති. පිතාපි මනුස්සපිතාව. අරහාපි මනුස්සඅරහාව. දුට්ඨෙන විත්තෙනාති වධකචිත්තෙන.

සඤ්ඤීති සඤ්ඤාසමඬ්ඨී. අරොගොති නිව්වො. ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්තීති ඉත්ථං ඵකෙ අභිවදන්ති, ඵවමෙකෙ අභිවදන්තීති අත්ථො. ඵත්තාවතා සොළස සඤ්ඤීවාදා කථිතා. අසඤ්ඤීති සඤ්ඤාවිරහිතො. ඉමිනා පදෙන අට්ඨ අසඤ්ඤීවාදා කථිතා. තතියපදෙන අට්ඨ නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදා කථිතා. සතො වා පන සත්තස්සාති අථවා පන විජ්ජමානස්සෙව සත්තස්ස. උච්ඡෙදන්ති උපච්ඡෙදං. විනාසන්ති අදස්සනං. විභවන්ති භාවවිගමං. සබ්බානෙතාති අඤ්ඤමඤ්ඤවෙච්චනානෙව. තත්ථ ද්වෙ ජනා උච්ඡෙදදිට්ඨිං ගණ්හන්ති - ලාභී ව අලාභී ව. තත්ථ ලාභී අරහතො දිබ්බෙන චක්ඛුනා චුතිං දිස්වා උපපත්තිං අපස්සන්තො, යො වා චුතිමත්තමෙව දට්ඨුං සක්කොති න උපපානං, සො උච්ඡෙදදිට්ඨිං ගණ්හාති. අලාභී 'කො පරලොකං ජානාතී' ති කාමසුබගිද්ධතාය වා 'යථා රුක්ඛතො පණ්ණානි පතිතානි න පුන විරුහන්ති, ඵවං සත්තා' තිආදීනා විතක්කෙන වා උච්ඡෙදං ගණ්හාති. ඉධ පන තණ්හාදිට්ඨිනං වසෙන තථා ව අඤ්ඤථා ව විකප්පෙත්ථාව උප්පන්නා සත්ත උච්ඡෙදවාදා කථිතා. තෙසඤ්චි ඉදං සඬුගභවචනං. දිට්ඨධම්මනිබ්බානං වා පනෙකෙති ඵත්ථ දිට්ඨධම්මොති පච්චක්ඛධම්මො වුවුවති. තත්ථ තත්ථ පටිලද්ධත්තභාවස්සෙනං අධිවචනං. දිට්ඨධම්මෙ නිබ්බානං දිට්ඨධම්මනිබ්බානං; ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ දුක්ඛා වූපසම්මන්ති අත්ථො. ඉදං පඤ්චන්තං දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදානං සඬුගභවචනං.

942. වෙරාති වෙරවෙනනා. බ්‍යසනාති විනාසා. අක්ඛන්තියාති අනධිවාසනාය. අප්පියොති දස්සනසවනපටිකුලනාය න පියායිතබ්බො. චිත්තෙතුම්පි පටිකුලත්තා මනො එතස්මිං න අප්පෙතීති අමනාපො. වෙරබ්‍රලොති බ්‍රුවෙරො. වජ්ජබ්‍රලොති බ්‍රුදොසො.

ආජීවකභයන්ති ආජීවං ජීවිතවුත්තිං පටිච්ච උප්පන්නං භයං. තං අගාරිකස්සපි හොති අනගාරිකස්සපි. තත්ථ අගාරිකෙන තාව ආජීවහෙතු බ්‍රහ්ම අකුසලං කතං හොති. අථස්ස මරණසමයෙ නිරයෙ උපට්ඨහන්තෙ භයං උප්පජ්ජති. අනගාරිකෙනාපි බ්‍රහ්ම අනෙසනා කතා හොති. අථස්ස මරණකාලෙ නිරයෙ උපට්ඨහන්තෙ භයං උප්පජ්ජති. ඉදං ආජීවකභයං නාම. අසිලොකභයන්ති ගරභභයං පරිසසාරජ්ජභයන්ති කතපාපස්ස පුග්ගලස්ස සන්නිපතිතං පරිසං උපසඬකමන්තස්ස සාරජ්ජසඬබ්බාතං භයං උප්පජ්ජති. ඉදං පරිසසාරජ්ජභයං නාම. ඉතරද්වයං පාකට්ඨෙව.

943. දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාරෙසු පඤ්චහි කාමගුණෙහි මනාපියරූපාදිහි පඤ්චහි කාමකොට්ඨාසෙහි බන්ධනෙහි වා. සමප්පිතොති සුට්ඨු අප්පිතො අල්ලිතො හුත්වා. සමඬ්ඪිභූතොති සමන්තාගතො. පරිවාරෙතීති තෙසු කාමගුණෙසු යථාසුඛං ඉන්ද්‍රියානි වාරෙති සඤ්චාරෙති ඉතො චිතො ව උපනෙති; අථ වා පන ලලුති රමති කීළුති. එත්ථ ව දුට්ඨා කාමගුණා – මානුස්සකා වෙව දිබ්බා ව. මානුස්සකා මන්ධාතුකාමගුණසදිසා දිට්ඨබ්බා; දිබ්බා පරනිම්මිතවසවත්තදෙවරාජස්ස කාමගුණසදිසාති. එවරූපෙ කාමෙ උපගතඤ්ඤි තෙ පරමදිට්ඨධම්මනිබ්බානප්පත්තො හොතීති වදන්ති. තත්ථ පරමදිට්ඨධම්මනිබ්බානන්ති පරමං දිට්ඨධම්මනිබ්බානං, උත්තමන්ති අත්ථො.

දුතියවාරෙ හුත්වා අභාවට්ඨෙයන අනිච්චා; පටිපිළනට්ඨෙයන දුක්ඛා; පකතිජහනට්ඨෙයන විපරිණාමධම්මාති වෙදිතබ්බා. තෙසං විපරිණාමඤ්ඤථාභාවාති තෙසං කාමානං විපරිණාමසඬබ්බානා අඤ්ඤථාභාවා. ‘යම්පි මෙ අහොසි තම්පි මෙ නත්ථී’ති වුත්තනයෙන උප්පජ්ජන්ති සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසා. තත්ථ අත්තොතිජ්ඣායනලක්ඛණො සොකො; තන්තිස්සිතලාලප්පලක්ඛණො පරිදෙවො; කායපටිපිළනලක්ඛණං දුක්ඛං; මනොවිසාතලක්ඛණං දොමනස්සං; විසාතලක්ඛණො උපායාසො.

විතක්කිතන්ති අභිනිරොපනවසෙන පවත්තො විතක්කො. විචාරිතන්ති අනුමජ්ජනවසෙන පවත්තො විචාරො. එතෙන එතන්ති එතෙන විතක්කෙන ව විචාරෙන ව එතං පට්ඨමජ්ඣානං ඔළාරිකං සකණ්ටකං විය බායති.

පීතිගතන්ති පීතිමෙව. වෙනසො උප්පිලාවිතන්ති චිත්තස්ස උප්පිලභාවකරණං. වෙනසො ආහොගොති ඥානා වුට්ඨාය තස්මිං සුබ්බෙ පුනප්පුනං චිත්තස්ස ආහොගො මනසිකාරොති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

පඤ්චකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(6.) ඡක්කනිද්දෙසවණ්ණනා

944. ඡක්කනිද්දෙසෙ යස්මා කුද්ධො වා කොධවසෙන, සන්දිට්ඨිපරාමාසි වා සන්දිට්ඨිපරාමාසිතාය කලහං විග්ගහං විවාදං ආපජ්ජති, තස්මා කොධාදයො ‘විවාදමූලානී’ති වුත්තා.

ඡන්දරාගනිද්දෙසෙ කාමගෙහසිත්තා ඡන්දරාගා ගෙහස්සිතා ධම්මානි සඬිගහතො වත්වා පුන පහෙදතො දස්සෙතුං මනාපියෙසු රූපෙසුතිආදි වුත්තං. තත්ථ මනාපියෙසුති මනවඬ්ඞනකෙසු ඉටියෙසු. විරොධා එව විරොධවත්ථුනි. අමනාපියෙසුති අනිටියෙසු.

945. අගාරවෙසු අගාරවොති ගාරවවිරහිතො. අප්පතිස්සොති අප්පතිස්සයො අනිවුත්ති. එත්ථ පන යො භික්ඛු සත්ථරි ධරමානෙ තිසු කාලෙසු උපට්ඨානං න යාති, සත්ථරි අනුපාහනෙ වඬ්කමන්තෙ සඋපාහනො වඬ්කමති, නිවෙ වඬ්කමෙ වඬ්කමන්තෙ උච්චෙ වඬ්කමෙ වඬ්කමති, හෙට්ඨා වසන්තෙ උපරි වසති, සත්ථුදස්සනට්ඨානෙ උහො අංසෙ පාරුපති, ඡත්තං ධාරෙති, උපාහනං ධාරෙති, න්භායති, උච්චාරං වා පස්සාවං වා කරොති, පරිනිබ්බුතෙ වා පන චෙතියං වන්දිතුං න ගච්ඡති, චෙතියස්ස පඤ්ඤායනට්ඨානෙ සත්ථුදස්සනට්ඨානෙ වුත්තං සබ්බං කරොති – අයං සත්ථරි අගාරවො නාම. යො පන ධම්මසවනෙ සඬ්ඝුටියෙ සක්කච්චං න ගච්ඡති, සක්කච්චං ධම්මං න සුභාති, සමුල්ලපන්නො නිසීදති, න සක්කච්චං ගණ්භාති, න සක්කච්චං වාචෙති – ‘අයං ධම්මෙ අගාරවො නාම. යො පන ථෙරෙන භික්ඛුනා අනාජ්ඣට්ඨො ධම්මං දෙසෙති, පඤ්ඤං කථෙති, වුඬ්ථෙ භික්ඛු සට්ඨෙන්නො ගච්ඡති, තිට්ඨති, නිසීදති, දුස්සපල්ලන්ථිකං වා හත්ථපල්ලන්ථිකං වා කරොති, සඬ්ඝමජ්ඣෙ උහො අංසෙ පාරුපති, ඡත්තුපාහනං ධාරෙති – අයං සඬ්ඝෙ අගාරවො නාම. එකභික්ඛුස්මිම්පි හි අගාරවෙ කතෙ සඬ්ඝෙ අගාරවො කතොව හොති. තිස්සො සික්ඛා පන අපුරයමානොව සික්ඛාය අගාරවො නාම. අප්පමාදලක්ඛණං අනනුබ්භයමානො අප්පමාදෙ අගාරවො නාම. දුට්ඨං පටිසන්ථාරං අකරොන්නො පටිසන්ථාරෙ අගාරවො නාම.

පරිභානියා ධම්මානි පරිභානකරා ධම්මා. කම්මාරාමතානි නවකම්මෙ වා විවරවිචාරණාදිසු වා කම්මෙසු අභිරති යුත්තපයුත්තතා. භස්සාරාමතානි තිරච්ඡානකථාවසෙන භස්සෙ යුත්තපයුත්තතා. නිද්දාරාමතානි නිද්දාය යුත්තපයුත්තතා. සඬ්ගණ්කාරාමතානි සඬ්ගණ්කාය යුත්තපයුත්තතා. සංසග්ගාරාමතානි සවනසංසග්ගෙ, දස්සනසංසග්ගෙ, සමුල්ලාපසංසග්ගෙ, පරිභොගසංසග්ගෙ, කායසංසග්ගෙති පඤ්චවිධෙ සංසග්ගෙ යුත්තපයුත්තතා. පපඤ්චාරාමතානි තණ්හාමානදිට්ඨිපපඤ්චෙසු යුත්තපයුත්තතා.

946. සොමනස්සුපව්චාරාදිසු සොමනස්සෙන සද්ධිං උපවිවරන්තීති සොමනස්සුපව්චාරා. වක්ඛුනා රූපං දිස්වාති වක්ඛුච්ඤ්ඤාණෙන රූපං පස්සිත්වා. සොමනස්සට්ඨානියන්ති සොමනස්සස්ස ආරම්මණවසෙන කාරණභූතං.

උපවිවරතී තත්ථ විවාරජ්ජවත්තනෙන උපවිවරති. විතක්කො පන තංසම්පයුත්තො වාති ඉමිනා නයෙන තීසුපි ඡක්කෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො.

947. ගෙහසිතානීති කාමගුණනිස්සිතානි. සොමනස්සානීති චෙතසිකසුඛානි. දොමනස්සානීති චෙතසිකදුක්ඛානි. උපෙක්ඛාති අඤ්ඤාණසම්පයුත්තා උපෙක්ඛා වෙදනා, අඤ්ඤාණුපෙක්ඛාතිපි එතාසංයෙව නාමං.

948. අත්ථි මෙ අත්තාති වාති සබ්බපදෙසු වා-සද්දො විකප්පත්ථො; එවං වා දිට්ඨි උප්පජ්ජතිති චුත්තං හොති. අත්ථි මෙ අත්තාති චෙත්ථ සස්සතදිට්ඨි සබ්බකාලෙසු අත්තනො අත්ථිතං ගණ්හාති. සච්චතො ථෙතතොති භූතතො ව ටීරතො ව; ඉදං සච්චත්ති සුට්ඨු දළ්භභාවෙනාති චුත්තං හොති. නත්ථි මෙ අත්තාති අයං පන උච්ඡෙදදිට්ඨි, සතො සත්තස්ස තත්ථ තත්ථ විභවග්ගහණතො. අථ වා පුරිමාපි තීසු කාලෙසු අත්ථිති ගහණතො සස්සතදිට්ඨි, පච්චුප්පන්නමෙව අත්ථිති ගණ්හන්ති උච්ඡෙදදිට්ඨි. පච්ඡිමාපි අතීතානාගතෙසු නත්ථිති ගහණතො ‘භස්මන්තා ආභුතියො’ති ගහිතදිට්ඨිකානං විය උච්ඡෙදදිට්ඨි, අතීතෙයෙව නත්ථිති ගණ්හන්ති අධිච්චසමුප්පන්නිකස්සෙව සස්සතදිට්ඨි. අත්තනා වා අත්තානං සඤ්ජානාමීති සඤ්ඤාක්ඛන්ධසීසෙන ඛන්ධෙ අත්තාති ගහෙත්වා සඤ්ඤාය අවසෙසක්ඛන්ධෙ සඤ්ජානනතො ‘ඉමිනා අත්තනා ඉමං අත්තානං සඤ්ජානාමී’ති එවං හොති. අත්තනා වා අනත්තානන්ති සඤ්ඤාක්ඛන්ධංයෙව අත්තාති ගහෙත්වා ඉතරෙ චත්තාරො ඛන්ධෙ අනත්තාති ගහෙත්වා සඤ්ඤාය තෙසං ජානනතො එවං හොති. අනත්තනා වා අත්තානන්ති සඤ්ඤාක්ඛන්ධං අනත්තාති ඉතරෙ ච චත්තාරො ඛන්ධෙ අත්තාති ගහෙත්වා සඤ්ඤාය තෙසං ජානනතො එවං හොති. සබ්බාපි සස්සතච්ඡෙදදිට්ඨියොව.

වදො වෙදෙයෙයාති ආදයො පන සස්සතදිට්ඨියා එව අහිනිවෙසාකාරා. තත්ථ වදතීති වදො; වචිකම්මස්ස කාරකොති චුත්තං හොති. වෙදයතීති වෙදෙයෙයා; ජානාති අනුභවති වාති චුත්තං හොති. ඉදානි යං සො වෙදෙති තං දස්සෙතුං තත්ත තත්ත දීඝරත්තං කලායාණපාපකානන්තිආදි චුත්තං. තත්ථ තත්ත තත්තාති තෙසු තෙසු යොනිගතිධීතිනිවාසනිකායෙසු ආරම්මණෙසු වා. දීඝරත්තන්ති විරරත්තං. පච්චනුහොතීති පටිසංවෙදයති. න සො ජාතො නාහොසීති සො අත්තා අජාතිධම්මතො න ජාතො නාම; සදා විජ්ජමානො යෙවාති අත්ථො. තෙනෙව අතීතෙ නාහොසී, අනාගතෙපි න භවිස්සති. යො හි ජාතො සො අහොසී, යො ව ජායිස්සති සො භවිස්සති. අථවා ‘න සො ජාතො නාහොසී’ති සො සදා විජ්ජමානත්තා අතීතෙපි න ජාතු නාහොසී, අනාගතෙපි න ජාතු න භවිස්සති. නිව්චොති උප්පාදවයරහිතො. ධූවොති ටීරො සාරභූතො. සස්සතොති සබ්බකාලිකො. අවිපරිණාමධම්මොති අත්තනො පකතිභාවං අවිජනනධම්මො කකණ්ටකො විය නානප්පකාරත්තං නාපජ්ජති. එවමයං සබ්බාසවදිට්ඨි (ම. නි. 1.17 ආදයො) නාම කථිතා. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

ඡක්කනිද්දෙසවණ්ණනා.

(7.) සත්තකනිද්දෙසවණ්ණනා

949. සත්තකනිද්දෙසෙ ටාමගතට්ඨෙන අප්පහිනට්ඨෙන ච අනුසෙන්නීති අනුසයා. වට්ටස්මිං සත්තෙ සංයොජෙන්නි සටෙන්තිති සංයොජනානි. සමුදාචාරවසෙන පරිසුට්ඨගන්තිති පරිසුට්ඨානානි. කාමරාගොව පරිසුට්ඨානං කාමරාගපරිසුට්ඨානං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

950. අසතං ධම්මා, ලාමකට්ඨෙන වා අසන්නා ධම්මාති අසද්ධම්මා. රාගාදීහි දොසෙහි දුට්ඨානි වරිතානීති දුච්චරිතානි. තෙන තෙනාකාරෙන මඤ්ඤන්තිති මානා.

951. දිට්ඨිනිද්දෙසෙ රුපීති රූපවා. වාතුමහාභුතිකොති වතුමහාභුතමයො. මානාපිතුනං එතන්ති මානාපෙත්තිකං. කින්නං? සුක්කසොණිකං. මානාපෙත්තිකෙ සම්භූතො ජාතොති මානාපෙත්තිකසම්භවො. ඉධ රූපකායසීසෙන මනුස්සත්තභාවං අත්තාති වදති. දුතියො තං පටික්ඛිපිත්වා දිබ්බත්තභාවං වදති. දිබ්බොති දෙවලොකෙ සම්භූතො. කාමාවචරොති ඡකාමාවචරදෙවපරියාපන්නො. කබළිකාරං භක්ඛයතීති කබළිකාරභක්ඛො. මනොමයොති ක්කානමනෙන නිබ්බත්තො. සබ්බභිගපච්චභිගීති සබ්බභිගපච්චභිගයුත්තො. අහීනිත්තිදියොති පරිපුණ්ණිත්තිදියො; යාති බ්‍රහ්මලොකෙ අත්ථි තෙසං වසෙන, ඉතරෙසඤ්ච සණ්ඨානවසෙනෙනං චුත්තං. ආකාසානඤ්චායතනුපගොති ආකාසානඤ්චායතනභාවං උපගතො. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

සත්තකනිද්දෙසවණ්ණනා.

(8.) අට්ඨකනිද්දෙසවණ්ණනා

952. අට්ඨකනිද්දෙසෙ කිලෙසායෙව කිලෙසවත්ථුනි. කුසිතවත්ථුනීති කුසිතස්ස අලසස්ස වත්ථුනි, පතිට්ඨා, කොසප්පකාරණානීති අත්ථො. කම්මං කාතබ්බං හොතීති චීවරච්චාරණාදිකම්මං කාතබ්බං හොති. න චීරියං ආරහතීති දුට්ඨමපි චීරියං නාරහති. අප්පත්තස්සාති ක්කානවිපස්සනාමග්ගඵලධම්මස්ස අප්පත්තස්ස පත්තියා. අනධිගතස්සාති තස්සෙව අනධිගතස්ස අධිගමත්ථාය. අසච්ඡිකතස්සාති තස්සෙව අසච්ඡිකතස්ස සච්ඡිකරණත්ථාය. ඉදං පට්ඨන්ති ‘ඉදං හන්දාහං නිපජ්ජාමි’ති එවං ඔසිදනං පට්ඨං කුසිතවත්ථු. ඉමිනා නයෙන සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

මාසාවිතං මඤ්ඤෙති එත්ථ පන මාසාවිතං නාම තිත්තමාසො; යථා තිත්තමාසො ගරුකො හොති, එවං ගරුකොති අධිප්පායො. ගිලානා වුට්ඨිතො හොතීති ගිලානො හුත්වා පච්ඡා වුට්ඨිතො හොති.

954. අට්ඨසු ලොකධම්මෙසුනි එත්ථ ලොකස්ස ධම්මාති ලොකධම්මා. එතෙහි විමුත්තො නාම නත්ථි, බුද්ධානමපි හොත්ති එව. තස්මා ‘ලොකධම්මා’ති වුච්චන්ති. පටිසාතොති පටිභඤ්ඤානාකාරො. ලාභෙ සාරාගොති ‘අභං ලාභං ලභාමි’ති එවං ගෙහසිතසොමනස්සවසෙන උප්පන්නො සාරාගො; සො චිත්තං පටිහනති. අලාභෙ

පටිවිරොධොති ‘අභං ලාභං න ලභාමී’ති දොමනස්සවසෙන උප්පන්නවිරොධො; සොපි චිත්තං පටිහනති. තස්මා ‘පටිසාතො’ති වුත්තො. යසාදීසුපි ‘අභං මහාපරිවාරො, අභං අප්පපරිවාරො, අභං පසංසප්පත්තො, අභං ගරහප්පත්තො, අභං සුඛප්පත්තො, අභං දුක්ඛප්පත්තො’ති එවමෙනෙසං උප්පත්ති වෙදිතබ්බා. අනරියවොභාරාති අනරියානං වොභාරා.

957. පුරිසදොසාති පුරිසානං දොසා. න සරාමීති ‘මයා එතස්ස කම්මස්ස කතට්ඨානං න සරාමී න සල්ලක්ඛෙමී’ති එවං අස්සතිභාවෙන නිබ්බේධෙති මොවෙති. වොදකංයෙව පටිප්ඵරතීති පටිවිරුද්ධො හුත්වා ඵරති, පටිභාණිතභාවෙන තිට්ඨති. කිං නු ඛො තුය්හන්ති ‘තුය්හං බාලස්ස අබ්බත්තස්ස භණිතෙන නාම කිං’ යො ත්වං නෙව චත්ථුනා ආපත්තිං, න වොදනං ජානාසී’ති දීපෙති; ‘ත්වං පි නාම එවං කිඤ්චි අජානන්තො භණිතබ්බං මඤ්ඤස්සසී’ති අප්ඤ්ඤාත්ථරති. පච්චාරොපෙතීති ‘ත්වං පි ඛොසී’තිආදීනි වදන්තො පටිආරොපෙති. පටිකරොහීති දෙසනාගාමීතිං දෙසෙහි, වුට්ඨානගාමීනිතො වුට්ඨාහි තතො සුද්ධන්තෙ පතිට්ඨිතො අඤ්ඤං වොදෙස්සසී’ති දීපෙති.

අඤ්ඤාඤාඤාං පටිවරතීති අඤ්ඤාන කාරණෙන චවනෙන වා අඤ්ඤං කාරණං චවනං වා පටිච්ඡාදෙති. ‘ආපත්තිං ආපන්නොසී’ති වුත්තො ‘කො ආපන්නො? කිං ආපන්නො? කථං ආපන්නො? කිස්මිං ආපන්නො? කං භණං? කිං භණං?’ති වදති. ‘එවරූපං කිඤ්චි තයා දිට්ඨ’න්ති වුත්තෙ ‘න සුභාමී’ති සොතං වා උපනෙති. බහිද්ධා කථං අපනාමෙතීති ‘ඉත්ථන්තාමං ආපත්තිං ආපන්නොසී’ති පුට්ඨො ‘පාටලිපුත්තං ගතොමහී’ති චත්වා පුන ‘තව පාටලිපුත්තගමනං න පුච්ඡාමා’ති වුත්තෙ ‘තතො රාජගහං ගතොමහී’ති ‘රාජගහං වා යාහි, බ්‍රාහ්මණගෙහං වා; ආපත්තිං ආපන්නොසී’ති? ‘තත්ථ මෙ සුකරමංසං ලද්ධ’න්තිආදීනි වදන්තො කථං බහිද්ධා වික්ඛිපති. කොපන්ති කුපිතභාවං. දොසන්ති දුට්ඨභාවං. උභයමිපෙනං කොධස්සෙව නාමං. අප්පච්චයන්ති අසන්තුට්ඨාකාරං; දොමනස්සස්සෙතං නාමං. පාතුකරොතීති දස්සෙති පකාසෙති. බාහාවික්ඛෙපකං භණතීති බාහා වික්ඛිපිත්වා අලප්ථිච්චනං වදති. විභෙසෙතීති විභෙධෙති බාධති. අනාදියිත්වාති විත්තිකාරෙන අග්ගහෙත්වා අවජානිත්වා; අනාදරො හුත්වාති අත්ථො.

අතිබාළ්භන්ති අතිදළ්භං අතිප්පමාණං. මයි බ්‍යාවටාති මයි බ්‍යාපාරං ආපන්නා. භීනායාවත්තිත්වාති භීනස්ස ගිහිභාවස්ස අත්ථාය ආවත්තිත්වා; ගිහී හුත්වාති අත්ථො. අත්තමනා හොටාති තුට්ඨචිත්තා හොට, ‘මයා ලහිතබ්බං ලහට, මයා වසිතබ්බට්ඨානෙ වසට, එාසුචිභාරො වො මයා කතො’ති අධිප්පායෙන වදති.

958. අසඤ්ඤීති පවත්තො වාදො අසඤ්ඤීවාදො; සො තෙසං අත්ථීති අසඤ්ඤීවාදා. රූපී අත්තාතිආදීසු ලාභිනො කසිණරූපං අත්තාති ගහෙත්වා රූපීති දිට්ඨි උප්පජ්ජති; අලාභිනො තක්කමත්තෙනෙව, ආජීවකානං විය. ලාභිනොයෙව ච පන අරූපසමාපත්තිනිමිත්තං අත්තාති ගහෙත්වා අරූපීති දිට්ඨි උප්පජ්ජති; අලාභිනො තක්කමත්තෙනෙව, නිගණ්ඨානං විය. අසඤ්ඤීභාවෙ පනෙත්ථ

එකන්තෙනෙව කාරණං න පරියෙසිතබ්බං. දිට්ඨිගතිකො හි උම්මත්තකො විය යං
 වා තං වා ගණ්හාති. රුපී ව අරුපී වාති රූපාරූපමිස්සකගාභවසෙන චුත්තං. අයං දිට්ඨි
 රූපාවචරාරූපාවචරසමාපත්තිලාභිනොපි තක්කිකස්සාපි උප්පජ්ජති. නෙව රුපී
 නාරුපීති පන එකන්තකො තක්කිකදිට්ඨියෙව. අත්තවාති පරිත්තකසිණං අත්තකො
 ගණ්හන්තස්ස දිට්ඨි. අනන්තවාති අප්පමාණකසිණං. අත්තවා ව අනන්තවා වාති
 උද්ධමධො සපරියන්තං තිරියං අපරියන්තං කසිණං අත්තාති ගහෙන්වා
 උප්පන්තදිට්ඨි. නෙවන්තවා නානන්තවාති තක්කිකදිට්ඨියෙව. සෙසං සබ්බත්ථ
 උත්තානත්ථමෙවාති.

අට්ඨකනිද්දෙසවණ්ණනා.

(9.) නවකනිද්දෙසවණ්ණනා

960. නවකනිද්දෙසෙ නව ආසාතවත්ථුනීති සත්තෙසු උප්පත්තිවසෙනෙව
 කටීතාති. පුරිසානං මලානීති පුරිසමලානි. නවවිධාති නවකොට්ඨාසා නවප්පහෙදා
 වා.

963. තණ්හං පටිච්චාති තණ්හං නිස්සාය. පරියෙසනාති
 රූපාදිආරම්මණපරියෙසනා. සා හි තණ්හාය සති හොති. ලාභොති
 රූපාදිආරම්මණපටිලාභො. සො හි පරියෙසනාය සති හොති. විනිච්ඡයො පන
 ඤාණතණ්හාදිට්ඨිවිතක්කවසෙන චතුබ්බිධො. තත්ථ “සුඛවිනිච්ඡයං ජඤ්ඤා,
 සුඛවිනිච්ඡයං ඤත්වා අප්ඤ්ඤාත්තං සුඛමනුයුඤ්ජෙය්‍යා”ති (ම. නි. 3.323) අයං
 ඤාණවිනිච්ඡයො. “විනිච්ඡයොති ද්වෙව විනිච්ඡයා – තණ්හාවිනිච්ඡයො ව
 දිට්ඨිවිනිච්ඡයො වා”ති (මහානි. 102) එවං ආගතාති අට්ඨසතතණ්හාවිචරිතාති
 තණ්හාවිනිච්ඡයො. ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො දිට්ඨිවිනිච්ඡයො. “ජන්දො ඛො,
 දෙවනම්න්ද, විතක්කනිදානො”ති (දී. නි. 2.358) ඉමස්මිං පන සුත්තෙ ඉධ
 විනිච්ඡයොති චුත්තො විතක්කොයෙව ආගතො. ලාභං ලභිත්වා හි ඉට්ඨානිට්ඨං
 සුන්දරාසුන්දරඤ්ච විතක්කෙනෙව විනිච්ඡිනාති – ‘එත්තකං මෙ රූපාරම්මණත්ථාය
 භවිස්සති, එත්තකං සද්දාදිආරම්මණත්ථාය, එත්තකං මය්හං භවිස්සති, එත්තකං
 පරස්ස, එත්තකං පරිභුඤ්ජිස්සාමි, එත්තකං නිදහිස්සාමි’ති. තෙන චුත්තං “ලාභං
 පටිච්ච විනිච්ඡයො”ති.

ජන්දරාගොති එවං අකුසලවිතක්කෙන විතක්කිතෙ වත්ථුස්මිං දුබ්බලරාගො ව
 බලවරාගො ව උප්පජ්ජති. ඉදඤ්ඤි ඉධ ජන්දොති දුබ්බලරාගස්සාධිවචනං.
 අප්ඤ්ඤාසානන්ති අහං මමන්ති බලවසන්තිට්ඨානං. පරිග්ගහොති
 තණ්හාදිට්ඨිවසෙන පරිග්ගහකරණං. මච්ඡරියන්ති පරෙහි සාධාරණභාවස්ස
 අසහනතා. තෙනෙවස්ස පොරාණා එවං වචනත්ථං වදන්ති – “ඉදං අච්ඡරියං
 මය්හමෙව හොතු, මා අඤ්ඤස්ස අච්ඡරියං හොතුති පවත්තත්තා මච්ඡරියන්ති
 චුච්චති”ති. ආරක්ඛොති ද්වාරපිදහනමඤ්ජුසගොපනාදිවසෙන සුට්ඨු රක්ඛණං.
 අධිකරොතීති අධිකරණං; කාරණස්සෙතං නාමං. ආරක්ඛාධිකරණන්ති

භාවනාපුංසකං; ආරක්ඛණෙන අත්ථො. දණ්ඩාදානාදීසු පරනිසෙධනත්ථං දණ්ඩස්ස ආදානං දණ්ඩාදානං. එකතොධාරාදිනො සත්ථස්ස ආදානං සත්ථාදානං. කලහොති කායකලහොපි වාචාකලහොපි. පුරිමො පුරිමො විරොධො විග්ගහො, පච්ඡිමො පච්ඡිමො විවාදො. තුවං තුවන්ති අගාරවච්චනං, ත්වං ත්වන්ති අත්ථො.

964. ඉඤ්ජිතානීති ඉඤ්ජනානි චලනානි. අස්මිති ඉඤ්ජිතමෙතන්තිආදීහි සබ්බපදෙහි මානොව කථිතො. අහන්ති පචත්තොපි හි මානො ඉඤ්ජිතමෙව, අයමහන්ති පචත්තොපි, නෙවසඤ්ඤිතාසඤ්ඤී භවිස්සන්ති පචත්තොපි. සෙසනවකෙහිපි මානොව කථිතො. මානො හි ඉඤ්ජනතො ඉඤ්ජිතං, මඤ්ඤනතො මඤ්ඤිතං, එන්දනතො එන්දිතං, පපඤ්චනතො පපඤ්චිතං. තෙහි තෙහි කාරණෙහි සඬබ්බත්තා සඬබ්බන්ති ච චූච්චති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

නවකනිද්දෙසවණ්ණනා.

(10.) දසකනිද්දෙසවණ්ණනා

966. දසකනිද්දෙසෙ කිලෙසා එව කිලෙසවත්ථුනි. ආඝාතවත්ථුනි පනෙත්ථ “අනත්ථං මෙ අවරි” තිආදීනං වසෙන අවිකොපෙනබ්බෙ බාණුකණ්ටකාදිමිහිපි අට්ඨානෙ උප්පන්නාසාතෙන සද්ධිං චුත්තානි.

970. මිච්ඡත්තෙසු මිච්ඡාඤාණන්ති පාපකිරියාසු උපායවිත්තාවසෙන පාපං කත්වා ‘සුකතං මයා’ ති පච්චවෙක්ඛණාකාරෙන උප්පන්නො මොහො. මිච්ඡාවිමුත්තීති අවිමුත්තස්සෙව සතො විමුත්තසඤ්ඤිතා. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

දසකනිද්දෙසවණ්ණනා.

තණ්හාවිවර්තනිද්දෙසවණ්ණනා

973. තණ්හාවිවර්තනිද්දෙසෙ තණ්හාවිවර්තනීති තණ්හාසමුදාචාරා තණ්හාපවත්තියො. අප්ඤ්ඤාත්තිකස්ස උපාදායාති අප්ඤ්ඤාත්තිකං බන්ධපඤ්ඤාතං උපාදාය. ඉදඤ්ඤි උපයොගත්ථෙ සාමිච්චනං. අස්මිති හොතීති යදෙන අප්ඤ්ඤාත්තිකං බන්ධපඤ්ඤාතං උපාදාය තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන සමුහගාහතො ‘අස්මි’ ති හොති, තස්මිං සතීති අත්ථො. ඉත්ථස්මිති හොතීතිආදීසු පන එවං සමුහතො ‘අහ’න්ති ගහණං සති තතො අනුපනිධාය ච උපනිධාය වාති ද්විධා ගහණං හොති. තත්ථ අනුපනිධායාති අඤ්ඤං ආකාරං අනුපගම්ම සකභාවමෙව ආරම්මණං කත්වා ‘ඉත්ථස්මි’ ති හොති; බත්තියාදීසු ‘ඉදංපකාරො අහ’න්ති එවං තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන හොතීති අත්ථො. ඉදං තාව අනුපනිධාය ගහණං. උපනිධාය ගහණං පන දූවිධං හොති – සමතො ච අසමතො ච. තං දස්සෙතුං එවස්මිති ච අඤ්ඤාථාස්මිති ච චුත්තං. තත්ථ එවස්මිති ඉදං සමතො උපනිධාය ගහණං; යථා අයං බත්තියො, යථා අයං බ්‍රාහ්මණො, එවං අහම්පිති අත්ථො. අඤ්ඤාථාස්මිති ඉදං පන

අසමතො ගහණං; යථායං ඛත්තියො, යථායං බ්‍රාහ්මණො, තතො අඤ්ඤථා අහං
 භීතො වා අධිකො වාති අත්ථො. ඉමානි තාව පච්චුප්පන්නවසෙන චත්තාරි
 තණ්හාවිවරිතානි. භවිස්සන්තිආදීනි පන චත්තාරි අනාගතවසෙන චුත්තානි. සෙසං
 පුරිමචතුක්කෙ චුත්තනගෙයෙනෙව අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො. අස්මිති සස්සතො අස්මි.
 සාතස්මිති අසස්සතො අස්මි. අසස්මිති සතස්මිති වා පායො. තත්ථ අත්ථිති අසං;
 නිච්චස්සෙතං අධිවචනං. සිද්ධිති සතං; අනිච්චස්සෙතං අධිවචනං. ඉති ඉමානි ද්වෙ
 සස්සතුච්ඡෙදවසෙන චුත්තානීති වෙදිතඛිබ්බානි. ඉතො පරානි සියන්තිආදීනි චත්තාරි
 සංසයපරිවිතක්කවසෙන චුත්තානි. තානි පුරිමචතුක්කෙ චුත්තනගෙයෙනෙව අත්ථතො
 වෙදිතඛිබ්බානි. අපාහං සියන්තිආදීනි පන චත්තාරි ‘‘අපි නාමාහං භවෙය්‍ය’’න්ති එවං
 පත්ථනාකප්පනවසෙන චුත්තානි. තානි පුරිමචතුක්කෙ චුත්තනගෙයෙනෙව
 වෙදිතඛිබ්බානි. එවමෙනෙසු –

ද්වෙ දිට්ඨිසිසා චත්තාරො, සුද්ධසිසා සිසමුලකා;
 තයො තයොති එතානි, අට්ඨාරස විභාවයෙ.

එතෙසු හි සස්සතුච්ඡෙදවසෙන චුත්තා ද්වෙ දිට්ඨිසිසා නාම. අස්මිති,
 භවිස්සන්ති, සියන්ති, අපාහං සියන්ති එතෙ චත්තාරො සුද්ධසිසාඑව. ඉත්ථස්මිති
 ආදයො තයො තයොති ද්වාදස සිසමුලකා නාමානි. එවමෙනෙ ද්වෙ දිට්ඨිසිසා,
 චත්තාරො සුද්ධසිසා, ද්වාදස සිසමුලකාති අට්ඨාරස තණ්හාවිවරිතධම්මා
 වෙදිතඛිබ්බා.

974. ඉදානි පටිපාටියාව තෙ ධම්මෙ භාජෙත්වා දස්සෙතුං කථංඤ්ව අස්මිති
 භොතීතිආදි ආරද්ධං. තත්ථ කඤ්චි ධම්මං අනවකාරිං කරිත්වාති රූපවෙදනාදියු
 කඤ්චි එකධම්මමිති අවිනිබ්භොගං කත්වා, එකෙකතො අග්ගහෙත්වා, සමුහතොව
 ගහෙත්වාති අත්ථො. අස්මිති ඡන්දං පටිලහතීති පඤ්චක්ඛන්ධෙ නිරවසෙසතො
 ගහෙත්වා ‘අහ’න්ති තණ්හං පටිලහති. මානදිට්ඨියුපි එසෙව නයො. තත්ථ කිඤ්චාපි
 අයං තණ්හාවිවරිතනිද්දෙසො, මානදිට්ඨියො පන න විනා තණ්හාය, තස්මා
 තදෙකට්ඨවසෙන ඉධ චුත්තා. තණ්හාසිසෙන වා පපඤ්චත්තයමිති උද්දිට්ඨං. තං
 උද්දෙසානුරූපෙනෙව නිද්දිසිතුමිති මානදිට්ඨියො ගහිතා. තණ්හාපපඤ්චං වා
 දස්සෙන්නො තෙනෙව සද්ධිං සෙසපපඤ්චෙපි දස්සෙතුං එවමාහ.

තස්මිං සති ඉමානි පපඤ්චිතානීති තස්මිං ‘‘අස්මිති ඡන්දං පටිලහති’’තිආදිනා
 නයෙන චුත්තෙ පපඤ්චත්තයෙ සති පුන ඉමානි ‘‘ඉත්ථස්මිති වා’’තිආදීනි
 පපඤ්චිතානි භොතීතිති අත්ථො.

ඛත්තියොස්මිතිආදියු අභියෙකසෙනාමච්චාදිනා ‘ඛත්තියො අහං’,
 මන්තජ්ඣෙකන පොරොභිච්චාදිනා ‘බ්‍රාහ්මණො අහං’, කසිගොරක්ඛාදිනා ‘වෙස්සො
 අහං’, අසිතබ්‍යාහඬිගිතාය ‘සුද්දො අහං’, ගිහිබ්‍යාඤ්ජනෙන ‘ගහට්ඨො අහ’න්ති
 ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො. එවං ඉත්ථස්මිති භොතීති එවං ඛත්තියාදියු
 ඛත්තියාදිප්පකාරං අත්තනි උප්පාදයිත්වා ‘ඉත්ථංපකාරො අහ’න්ති භොති.

යථා සො ඛත්තියොතිආදීසු ‘යථා සො අභිසෙකසෙනාමච්චාදිනා ඛත්තියො, තථා ‘අභමිපි ඛත්තියො’ති ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. දුතියනයෙ ‘යථා සො අභිසෙකසෙනාමච්චාදිනා ඛත්තියො, නාහං තථා ඛත්තියො; අහං පන තතො භිතො වා සෙට්ඨො වා’ති ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. භවිස්සන්තිආදිනිද්දෙසාදීසුපි එසෙව නයො.

975. එවං අජ්ඣත්තිකස්ස උපාදාය තණ්හාවිවරිතානි භාජෙත්වා ඉදානි බාහිරස්ස උපාදාය තණ්හාවිවරිතානි භාජෙත්තුං තත්ථ කතමානීතිආදිමාහ. තත්ථ බාහිරස්ස උපාදායාති බාහිරං ඛන්ධපඤ්චකං උපාදාය. ඉදමිපි හි උපයොගත්ථෙ සාම්චවනං. ඉමිනාති ඉමිනා රූපෙන වා...පෙ.... විඤ්ඤාණෙන වා. අවසෙසං පන උද්දෙසවාලෙ තාව චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

976. නිද්දෙසවාලෙ පන අවකාරිං කරිත්වාති විනිබ්භොගං කත්වා. ඉමිනා අස්මිති ඡන්දං පටිලහතීතිආදීසු ඉමිනා රූපෙන වා...පෙ.... විඤ්ඤාණෙන වාති එවං පඤ්චක්ඛන්තො ඵකදෙසතො ගහෙත්වා ඉමිනා ‘අහ’න්ති ඡන්දාදිනි පටිලහතීති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො.

ඉමිනා ඛත්තියොස්මිතිආදීසු ‘ඉමිනා ඡත්තෙන වා ඛග්ගෙන වා අභිසෙකසෙනාමච්චාදිනා වා ඛත්තියො අහ’න්ති එවං පුරිමනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉමිනාති පදමත්තමෙව හෙත්ථ විසෙසො.

යථා සො ඛත්තියොතිආදීසුපි ඉමිනාති චුත්තපදමෙව විසෙසො. තස්මා තස්ස වසෙන යථා ඛත්තියො, එවං අභමිපි ඉමිනා ඛග්ගෙන වා ඡත්තෙන වා අභිසෙකසෙනාමච්චාදිනා වා ඛත්තියොති එවං යොජෙත්වා සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉමිනා නිච්චොස්මිති පඤ්චක්ඛන්තො අනවකාරිං කත්වා රූපාදීසු ඵකමෙව ධම්මං ‘අහ’න්ති ගහෙත්වා ‘ඉමිනා ඛග්ගෙන වා ඡත්තෙන වා අහං නිච්චො ධූවො’ති මඤ්ඤති. උච්ඡෙදදිට්ඨියමිපි එසෙව නයො. සෙසං සබ්බත්ථ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

ඉති එවරූපානි අතීතානි ඡත්තිංසානි එකෙකස්ස පුග්ගලස්ස අතීතෙ ඡත්තිංස. අනාගතානි ඡත්තිංසානි එකෙකස්සෙව අනාගතෙ ඡත්තිංස. පච්චුප්පන්තානි ඡත්තිංසානි එකෙකස්ස වා පුග්ගලස්ස යථාලාභවසෙන බහුතං වා පච්චුප්පන්තෙ ඡත්තිංස. සබ්බසත්තානං පන එකංසෙනෙව අතීතෙ ඡත්තිංස, අනාගතෙ ඡත්තිංස, පච්චුප්පන්තෙ ඡත්තිංසානි වෙදිතබ්බානි. අනන්තා හි අසදිසතණ්හාමානදිට්ඨිහෙදා සත්තා. අට්ඨකණ්හාවිවරිතසතං හොතීති එත්ථ පන අට්ඨසතසඬ්ඛාතං තණ්හාවිවරිතං හොතීති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙවාති.

තණ්හාවිවරිතනිද්දෙසවණ්ණනා.

දිට්ඨිගතනිද්දෙසවණ්ණනා

977. දිට්ඨිගතනිද්දෙසෙ බ්‍රහ්මජාලෙ වෙය්‍යාකරණෙනි බ්‍රහ්මජාලනාමකෙ වෙය්‍යාකරණෙ, දීඝනිකායස්ස පට්ඨසුත්තන්තෙ. චුත්තානි හගවතානි සත්ථාරා සයං ආහව්ව භාසිතානි. චත්තාරො සස්සතවාදානිආදීසු “නෙ ව භොන්තො සමණබ්‍රාහ්මණා කිමාගම්ම කිමාරබ්‍හ සස්සතවාදා සස්සතං අත්තානඤ්ච ලොකඤ්ච පඤ්ඤාපෙන්නි චතුභි චත්ථුභි” තිආදිනා (දී. නි. 1.29-30) බ්‍රහ්මජාලෙ චුත්තනසෙනෙව පහෙදො ව අත්ථො ව වෙදිතබ්බොති.

සම්මොහවිනොදනියා විහඬිගට්ඨකථාය

බුද්දකචත්ථුවිහඬිගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

18. ධම්මහදයවිහඬිගො

1. සබ්බසඬිගාහිකවාරවණ්ණනා

978. ඉදානි තදනන්තරෙ ධම්මහදයවිහඬිගෙ පාළිපරිච්ඡෙදො තාව එවං වෙදිතබ්බො – එත්ථ හි ආදිතොව ඛන්ධාදීනං ද්වාදසන්තං කොට්ඨාසානං වසෙන සබ්බසඬිගාහිකවාරො නාම චුත්තො. දුතියො තෙසංයෙව ධම්මානං කාමධාතුආදීසු උප්පත්තානුප්පත්තිදස්සනවාරො නාම. තතියො තත්ථෙව පරියාපන්නාපරියාපන්නදස්සනවාරො නාම. චතුත්ථො තීසු භූමීසු උප්පත්තික්ඛණෙ විජ්ජමානාවිජ්ජමානධම්මදස්සනවාරො නාම. පඤ්චමො තෙසං ධම්මානං භූමන්තරවසෙන දස්සනවාරො නාම. ඡට්ඨො ගතීසු උප්පාදකකම්මආයුප්පමාණදස්සනවාරො නාම. සත්තමො අභිඤ්ඤායාදිවාරො නාම. අට්ඨමො සාරම්මණානාරම්මණවාරො නාම. නවමො තෙසං ඛන්ධාදිධම්මානං දිට්ඨසුතාදිවසෙන සඬිගහෙත්වා දස්සනවාරො නාම. දසමො කුසලත්තිකාදිවසෙන සඬිගහෙත්වා දස්සනවාරො නාම.

979. එවං දසභි වාරෙහි පරිච්ඡින්නාය පාළියා පට්ඨමෙ තාව සබ්බසඬිගාහිකවාරෙ “අවිචිතො යාව හවග්ගං එත්ථන්තරෙ කති ඛන්ධා” ති ප්‍රච්ඡිනෙ “එකොති වා...පෙ.... චත්තාරොති වා ඡාති වා අවත්වා පඤ්චාති චත්තුං සමත්ථො අඤ්ඤො නත්ථී” ති අත්තනො ඤාණබලං දීපෙන්නො පඤ්චක්ඛන්ධාති ප්‍රච්ඡානුරූපං විස්සජ්ජනං ආහ. යථාපුච්ඡං විස්සජ්ජනඤ්ඤි සබ්බඤ්ඤාබ්‍යාකරණං නාමාති වුච්චති. ද්වාදසායතනානීතිආදීසුපි එසෙව නයො. රූපක්ඛන්ධාදීනං පහෙදො ඛන්ධවිහඬිගාදීසු චුත්තනසෙනෙව වෙදිතබ්බො.

2. උප්පත්තානුප්පත්තිවාරවණ්ණනා

991. දුතියවාරෙ යෙ ධම්මා කාමහවෙ කාමධාතුසම්භූතානඤ්ච සත්තානං උප්පජ්ජන්ති – කාමධාතුයං පරියාපන්නා වා අපරියාපන්නා වා – නෙ සබ්බෙ සඬිගහෙත්වා කාමධාතුයා පඤ්චක්ඛන්ධාතිආදි චුත්තං. රූපධාතුආදීසුපි එසෙව නයො. යස්මා පන රූපධාතූපරියාපන්නානං සත්තානං සානායතනාදීනං අභාවෙන

ගන්ධායතනාදීනි ආයතනාදිකිව්වං න කරොන්ති, තස්මා රූපධාතුයා ජ ආයතනානි,
නව ධාතුයොතිආදි වුත්තං. යස්මා ච ඔකාසවසෙන වා සත්තුප්පත්තිවසෙන වා
අපරියාපන්නධාතු නාම නත්ථි, තස්මා අපරියාපන්නධාතුයාති අවත්වා යං යං
අපරියාපන්නං තං තදෙව දස්සෙතුං අපරියාපන්නෙ කති ඛන්ධාතිආදි වුත්තං.

3. පරියාපන්නාපරියාපන්නවාරවණ්ණනා

999. තතියවාරෙ කාමධාතුපරියාපන්නාති කාමධාතුහජනට්ඨෙන පරියාපන්නා;
තංතිස්සිතා තදන්තොගධා කාමධාතුත්ථෙව සඬ්ඛං ගතාති අත්ථො. සෙසපදෙසුපි
එසෙව නයො. පරියාපන්නාති භවවසෙන ඔකාසවසෙන ච පරිච්ඡින්නා.
අපරියාපන්නාති තථා අපරිච්ඡින්නා.

4. ධම්මදස්සනවාරවණ්ණනා

1007. චතුත්ථවාරෙ එකාදසායතනානීති සද්දායතනවජ්ජානි. තඤ්ඤි එකන්තෙන
පටිසන්ධියං නුප්පජ්ජති. ඉමිනා නයෙන සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. සත්තකෙ
“දෙවානං අසුරාන” ත්ති ගතිවසෙන අවත්වා අවිසෙසෙන ගබ්භසෙය්‍යකානන්ති
වුත්තං. තස්මා යත්ථ යත්ථ ගබ්භසෙය්‍යකා සම්භවන්ති තත්ථ තත්ථ තෙසං
සත්තායතනානි වෙදිතබ්බානි. තථා ධාතුයො. සෙසමෙත්ථ උත්තානත්ථමෙව.
පඤ්චමවාරෙ යං වත්තබ්බං තං ධම්මසඬ්ඛගට්ඨකථායං වුත්තමෙව.

6. උප්පාදකකම්මආයුජ්ජමාණවාරවණ්ණනා

(1.) උප්පාදකකම්මං

1021. ඡට්ඨවාරෙ පඤ්චහි කාමගුණෙහි නානජ්ජකාරෙහි වා ඉද්ධිවිසෙසෙහි
දිබ්බන්තිති දෙවා. සම්මුතිදෙවාති ‘දෙවො, දෙවී’ ති එවං ලොකසම්මුතියා දෙවා.
උපපත්තිදෙවාති දෙවලොකෙ උප්පන්නත්තා උපපත්තියා දෙවා. විසුද්ධිදෙවාති
සබ්බෙසං දෙවානං පූජාරභා සබ්බකිලෙසවිසුද්ධියා දෙවා. රාජානොති
මුද්ධාහිසිත්තත්තියා. දෙවියොති තෙසං මහෙසියො. කුමාරාති අහිසිත්තරාජුනං
අහිසිත්තදෙවියා කුච්ඡිස්මිං උප්පන්නකුමාරා.

උපොසථකම්මං කත්වාති වාතුද්දසාදීසු අට්ඨඬ්ඛසමන්තාගතං උපොසථං
උපවසිත්වා. ඉදානි යස්මා පරිත්තදානාදිපුඤ්ඤකම්මං මනුස්සසොහග්‍යනය
පච්චයො, මත්තසො කතං මනුස්සසොහග්‍යනය අධිමත්තං, අධිමත්තභාවෙපි
නානජ්ජකාරහෙදතො නානජ්ජකාරස්ස ඛන්තියමභාසාලාදිභාවස්ස පච්චයො, තස්මා
තස්ස වසෙන උපපත්තිහෙදං දස්සෙන්නො අප්පෙකච්චෙ
ගහපතිමභාසාලානන්තිආදිමාහ. තත්ථ මභාසාරො එතෙසන්ති මභාසාරා; ර-කාරස්ස
පන උ-කාරං කත්වා මභාසාලාති වුත්තං. ගහපතියොව මභාසාලා, ගහපතීසු වා
මභාසාලාති ගහපතිමභාසාලා. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. තත්ථ යස්ස ගෙහෙ
පච්ඡිමන්තෙන වත්තාලීසකොට්ඨනං නිධානගතං හොති, කභාපණානඤ්ච පඤ්ච

අම්බණානි දිවසවළඤ්ජො නික්බමති - අයං ගහපතිමහාසාලො නාම. යස්ස පන ගෙහෙ පච්ඡිමන්තෙන අසීතිකොට්ඨනං නිධානගතං හොති, කහාපණානඤ්ච දසඅම්බණානි දිවසවළඤ්ජො නික්බමති - අයං බ්‍රාහ්මණමහාසාලො නාම. යස්ස පන ගෙහෙ පච්ඡිමන්තෙන කොට්ඨසතධනං නිධානගතං හොති, කහාපණානඤ්ච වීසති අම්බණානි දිවසවළඤ්ජො නික්බමති - අයං බත්තියමහාසාලො නාම.

සහබ්‍යතන්ති සහභාවං; සභාගා හුත්වා නිබ්බන්තන්ති අත්ථො. වාතුමහාරාජිකානන්තිආදීසු වාතුමහාරාජිකා නාම සිනෙරුපබ්බතස්ස වෙමජ්ඣෙකං හොන්ති. තෙසු පබ්බතට්ඨකාපි අත්ථී, ආකාසට්ඨාපි; තෙසං පරම්පරා චක්කවාලපබ්බතං පත්තා. බ්බිධාපදොසිකා, මනොපදොසිකා, සීතවලාහකා, උණ්භවලාහකා, චන්දිමා දෙවපුත්තො, සූරියො දෙවපුත්තොති එතෙ සබ්බෙපි වාතුමහාරාජිකදෙවලොකට්ඨකා ඵව.

තෙත්තිංස ජනා තත්ථ උපපන්නාති තාවතිංසා. අපිච තාවතිංසාති තෙසං දෙවානං නාමමෙවාති වුත්තං. තෙපි අත්ථී පබ්බතට්ඨකා, අත්ථී ආකාසට්ඨකා. තෙසං පරම්පරා චක්කවාලපබ්බතං පත්තා. තථා යාමාදීනං. එකදෙවලොකෙපි හි දෙවානං පරම්පරා චක්කවාලපබ්බතං අප්පත්තා නාම නත්ථී. තත්ථ දිබ්බං සුඛං යාතා පයාතා සම්පත්තාති යාමා. තුට්ඨා පහට්ඨාති තුසිතා. පකතිපටියත්තාරම්මණතො අතිරෙකෙන රම්තුකාමකාලෙ යථාරුචිතෙ හොගෙ නිම්මිතිත්වා රමන්තිති නිම්මානරතී. චිත්තාචාරං ඤත්වා පරෙහි නිම්මිතෙසු හොගෙසු වසං චත්තෙන්තිති පරනිම්මිතවසවත්ති.

(2.) ආයුජ්ජමාණං

1022. අජ්ජං වා භියොයාති දුතියං වස්සසතං අජ්ජත්වා වීසාය වා තිංසාය වා චත්තාලීසාය වා පඤ්ඤාසාය වා සට්ඨියා වා වස්සෙහි අධිකම්පි වස්සසතන්ති අත්ථො. සබ්බමපි හෙතං දුතියං වස්සසතං අජ්ජත්තත්තා අජ්ජන්ති වුත්තං.

1024. බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදීසු මහාබ්‍රහ්මානං පාරිසජ්ජා පරිවාරිකාති බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජා. තෙසං පුරොහිතභාවෙ ධීතාති බ්‍රහ්මපුරොහිතා. චණ්ණචන්තතාය වෙච දීසායුකතාය ච මහන්තො බ්‍රහ්මාති මහාබ්‍රහ්මා, තෙසං මහාබ්‍රහ්මානං. ඉමෙ තයොපි ජනා පට්මජ්ඣානභූමියං එකතලෙ වසන්ති; ආයුඅන්තරං පන තෙසං නානා.

1025. පරිත්තා ආභා එතෙසන්ති පරිත්තභා. අජ්ජමාණා ආභා එතෙසන්ති අජ්ජමාණභා. දණ්ඩදීපිකාය අච්චි විය එතෙසං සරීරතො ආභා ඡිජ්ජිත්වා ඡිජ්ජිත්වා පතන්ති විය සරති විසරතීති ආභස්සරා. ඉමෙපි තයො ජනා දුතියජ්ඣානභූමියං එකතලෙ වසන්ති; ආයුඅන්තරං පන තෙසං නානා.

1026. පරිත්තා සුභා එතෙසන්ති පරිත්තසුභා. අජ්ජමාණා සුභා එතෙසන්ති අජ්ජමාණසුභා. සුභෙන ඔකිණ්ණා විකිණ්ණා, සුභෙන සරීරජ්ජභාවණ්ණෙන එකග්ගසනා, සුචණ්ණමඤ්ජුසාය යටිතසම්පජ්ජලිතකඤ්චනපිණ්ඩසස්සිරිකාති

සුභකිණ්ණ. ඉමෙපි තයො ජනා තතියජ්ඣානභූමියං එකතලෙ වසන්ති; ආයුඅන්තරං පන තෙසං නානා.

1027. ආරම්මණනානත්තතාති ආරම්මණස්ස නානත්තභාවො.

මනසිකාරනානත්තතාදීසුපි එසෙව නයො. එත්ථ එකස්ස පථවිකසිණං ආරම්මණං හොති...පෙ.... එකස්ස ඔදාතකසිණන්ති ඉදං ආරම්මණනානත්තං. එකො පථවිකසිණං මනසි කරොති...පෙ.... එකො ඔදාතකසිණන්ති ඉදං මනසිකාරනානත්තං. එකස්ස පථවිකසිණෙ ඡන්දො හොති...පෙ.... එකස්ස ඔදාතකසිණෙති ඉදං ඡන්දනානත්තං. එකො පථවිකසිණෙ පත්ථනං කරොති...පෙ.... එකො ඔදාතකසිණෙති ඉදං පණ්ඩිතානත්තං. එකො පථවිකසිණවසෙන අධිමුච්චති...පෙ.... එකො ඔදාතකසිණවසෙනාති ඉදං අධිමොක්ඛනානත්තං. එකො පථවිකසිණවසෙන චිත්තං අභිනිභරති...පෙ.... එකො ඔදාතකසිණවසෙනාති ඉදං අභිනිභාරනානත්තං. එකස්ස පථවිකසිණපරිච්ඡින්නකපඤ්ඤා හොති...පෙ.... එකස්ස ඔදාතකසිණපරිච්ඡින්නකපඤ්ඤාති ඉදං පඤ්ඤානානත්තං. තත්ථ ආරම්මණමනසිකාරා පුබ්බභාගෙන කථිතා. ඡන්දපණ්ඩිතාදිමොක්ඛාභිනිභාරා අප්පනායපි වත්තන්ති උපවාරෙපි. පඤ්ඤා පන ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා කථිතා.

අසඤ්ඤසත්තානන්ති සඤ්ඤාවිරහිතානං සත්තානං. එකච්චෙ හි තිත්ථායතනෙ පබ්බජිත්වා ‘චිත්තං නිස්සාය රජ්ජනදුස්සනමුය්හනාති නාම හොන්ති’ ති චිත්තෙ දොසං දිස්වා ‘අචිත්තකභාවො නාම සොහනො, දිට්ඨධම්මනිබ්බානමෙත්’ න්ති සඤ්ඤාවිරාගං ජනෙත්වා තනුපගං පඤ්චමං සමාපත්තිං භාවෙත්වා තත්ථ නිබ්බත්තන්ති. තෙසං උපපත්තික්ඛණෙ එකො රූපක්ඛන්ධොයෙව නිබ්බත්තති. යත්වා නිබ්බත්තො යිතකො එව හොති, නිසිදිත්වා නිබ්බත්තො නිසින්තකොව නිපජ්ජිත්වා නිබ්බත්තො නිපන්නොව. චිත්තකම්මරූපකසදිසා හුත්වා පඤ්ච කප්පසතාති තිට්ඨන්ති. තෙසං පරියොසානෙ සො රූපකායො අන්තරධායති, කාමාවචරසඤ්ඤා උප්පජ්ජති; තෙන ඉධ සඤ්ඤුප්පාදෙන තෙ දෙවා තම්භා කායා චුතාති පඤ්ඤායන්ති.

විපුලා ඵලා එතෙසන්ති වෙහජ්ඵලා. අත්තනො සම්පත්තියා න භායන්ති න විභායන්තීති අවිභා. න කඤ්චි සත්තං තප්පන්තීති අතප්පා. සුන්දරා දස්සනා අභිරූපා පාසාදිකාති සුදස්සා. සුට්ඨ පස්සන්ති, සුන්දරමෙතෙසං වා දස්සනන්ති සුදස්සි. සබ්බෙහි එව ගුණෙහි ව භවසම්පත්තියා ව ජෙට්ඨා, නත්ථෙත්ථ කනිට්ඨාති අකනිට්ඨා.

1028. ආකාසානඤ්චායතනං උපගතාති ආකාසානඤ්චායතනුපගා. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. ඉති ඡ කාමාවචරා, නව බ්‍රහ්මලොකා, පඤ්ච සුද්ධාවාසා, වත්තාරො අරූපා අසඤ්ඤසත්තවෙහජ්ඵලෙහි සද්ධිං ඡබ්බිසති දෙවලොකා; මනුස්සලොකෙන සද්ධිං සත්තවිසති.

තත්ථ සම්මාසම්බුද්ධෙන මනුස්සානං දෙවානඤ්ච ආයුං පරිච්ඡින්නානෙන චතුසු අපායෙසු භූමිමදෙවෙසු ච ආයු පරිච්ඡින්නං තං කස්මාති? නිරයෙ තාව කම්මමෙව පමාණං. යාව කම්මං න ඛියති, න තාව චවන්ති. තථා සෙසඅපායෙසු, භූමිමදෙවානම්පි කම්මමෙව පමාණං. තත්ථ නිබ්බත්තා හි කෙච් සත්තාහමත්තං තිට්ඨන්ති, කෙච් අද්ධමාසං, කෙච් මාසං, කප්පං තිට්ඨමානාපි අත්ථියෙව.

තත්ථ මනුස්සෙසු ගිහිභාවෙ ධීතායෙව සොතාපන්නාපි භොන්ති, සකදාගාමීඵලම්පි අනාගාමීඵලම්පි අරහත්තඵලම්පි පාපුණන්ති. තෙසු සොතාපන්නාදයො යාවජීවං තිට්ඨන්ති. ඛිණාසවා පන පරිනිබ්බායන්ති චා පබ්බජන්ති චා. කස්මා? අරහත්තං නාම සෙට්ඨගුණො, ගිහිලිඬගං භීතං, තං භීතතාය උත්තමං ගුණං ධාරෙතුං න සක්කොති. තස්මා තෙ පරිනිබ්බාතුකාමා චා පබ්බජිතුකාමා චා භොන්ති.

භූමිමදෙවා පන අරහත්තං පත්වාපි යාවජීවං තිට්ඨන්ති. ඡසු කාමාවචරදෙවෙසු සොතාපන්නසකදාගාමීනො යාවජීවං තිට්ඨන්ති; අනාගාමිනා රූපභවං ගන්තුං චට්ටති, ඛිණාසවෙන පරිනිබ්බාතුං. කස්මා? නිලීයනොකාසස්ස අභාවා. රූපාවචරාරූපාවචරෙසු සබ්බෙපි යාවජීවං තිට්ඨන්ති. තත්ථ රූපාවචරෙ නිබ්බත්තා සොතාපන්නසකදාගාමීනො න පුන ඉධාගච්ඡන්ති, තත්ථෙව පරිනිබ්බායන්ති. එතෙ හි ඤානඅනාගාමීනො නාම.

අට්ඨසමාපත්තිලාභිනං පන කිං නියමෙති? පගුණජ්ඣානං. යදෙවස්ස පගුණං භොති, තෙන උප්පජ්ජති. සබ්බෙසු පන පගුණෙසු කිං නියමෙති? පත්ථනා. යත්ථ උපපත්තිං පත්ථෙති තත්ථෙව උපපජ්ජති. පත්ථනාය අසති කිං නියමෙති? මරණසමයෙ සමාපන්නා සමාපත්ති. මරණසමයෙ සමාපන්නා නත්ථී, කිං නියමෙති? නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්ති. එකංසෙන හි සො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනෙ උපපජ්ජති. නවසු බ්‍රහ්මලොකෙසු නිබ්බත්තඅරියසාවකානං තනුපපත්තිපි භොති උපරූපපත්තිපි න හෙට්ඨුපපත්ති. පුට්ඨජ්ජනානං පන තනුපපත්තිපි භොති උපරූපපත්තිපි හෙට්ඨුපපත්තිපි. පඤ්චසු සුද්ධාවාසෙසු චතුසු ච අරූපෙසු අරියසාවකානං තනුපපත්තිපි භොති උපරූපපත්තිපි. පයමජ්ඣානභූමියං නිබ්බත්තො අනාගාමී නව බ්‍රහ්මලොකෙ සොධෙත්වා මත්ථකෙ ධීතො පරිනිබ්බාති. වෙහජ්ඵලා, අකනිට්ඨා, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනන්ති ඉමෙ තයො දෙවලොකා සෙට්ඨභවා නාම. ඉමෙසු තීසු යානෙසු නිබ්බත්තඅනාගාමීනො නෙව උද්ධං ගච්ඡන්ති, න අධො, තත්ථ තත්ථෙව පරිනිබ්බායන්ති. ඉදමෙත්ථ පකිණ්ණකං.

7. අභිඤ්ඤායාදිචාරවණ්ණනා

1030. සත්තමචාරෙ සලක්ඛණපරිග්ගාහිකාය අභිඤ්ඤාය වසෙන අභිඤ්ඤායානා වෙදිතබ්බා. ඤාතතීරණපහානපරිඤ්ඤානං වසෙන පරිඤ්ඤායානා. සා ච රූපක්ඛන්ධො අභිඤ්ඤායො පරිඤ්ඤායො න

පහාතබ්බොති ආදීසු ඤාතතීරණපරිඤ්ඤාවසෙනෙව වෙදිතබ්බා. සමුදයසච්චං
අභිඤ්ඤෙය්‍යං පරිඤ්ඤෙය්‍යං පහාතබ්බන්ති ආදීසු පහානපරිඤ්ඤාවසෙන.

අට්ඨමවාලෙ රූපාදිආරම්මණානං චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං වසෙන
සාරම්මණානාරම්මණතා වෙදිතබ්බා. නවමවාලො උත්තානත්ථොයෙව. දසමවාලෙපි
යං චත්තබ්බං සියා තං සබ්බං තත්ථ තත්ථ පඤ්භාපුච්ඡකවාලෙ චුත්තමෙවාති.

සම්මොභවිතොදනියා විහඬිගට්ඨකථාය

ධම්මහදයවිහඬිගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිගමනකථා

එත්තාවතා ව —

අභිධම්මං දෙසෙන්නො, ධම්මගරු ධම්මගාරවයුත්තානං;
දෙවානං දෙවපුරෙ, දෙවගණසහස්සපරිවාලො.

දුතියං අදුතියපුරිසො, යං ආහ විහඬිගපකරණං නාමො;
අට්ඨාරසභි විහඬිගෙහි, මණ්ඩිතමණ්ඩපෙය්‍යගුණො.

අත්ථජ්ජකාසනත්ථං, තස්සාහං යාවිතො ධීතගුණෙන;
යතිනා අදන්ධගතිනා, සුබුද්ධිනා බුද්ධසොසෙන.

යං ආරභිං රවයිතුං, අට්ඨකථං සුනිපුණෙසු අත්ථෙපු;
සම්මොභවිතොදනතො, සම්මොභවිතොදනිං නාම.

පොරාණට්ඨකථානං, සාරං ආදාය සා අයං නිට්ඨං;
පත්තා අනන්තරායෙන, පාළියා භාණවාලෙහි.

චත්තාලීසාය යථා, එකෙන ව එවමෙව සබ්බෙපි;
නිට්ඨං වජන්තු විමලා, මනොරථා සබ්බසත්තානං.

සද්ධම්මස්ස ධීතත්ථං, යඤ්ච ඉමං රවයතා මයා පුඤ්ඤං;
පත්තං තෙන සමත්තං, පාපුණතු සදෙවකො ලොකො.

සුවිරං නිට්ඨතු ධම්මො, ධම්මාභිරතො සදා භවතු ලොකො;
නිච්චං බෙමසුභික්ඛාදි-සම්පදා ජනපදා භොන්තුති.

පරමවිසුද්ධසද්ධාබුද්ධිවීරියපටිමණ්ඩිතෙන
සීලාචාරජ්ජවමද්දවාදිගුණසමුදයසමුදිතෙන
සකසමයසමයන්තරගහනජ්ඣොගාහණසමත්ථෙන

පඤ්ඤාචෙය්‍යත්තිසමන්තාගතෙන තිපිටකපරියත්තිප්පහෙදෙ සාට්ඨකථෙ
සත්ථසාසනෙ අප්පට්ඨනඤ්ඤාණප්පහාවෙන මහාචෙය්‍යාකරණෙන
කරණසම්පත්තිජනිතසුඛවිනිශ්චයනමධුරොදාරවචනලාවණ්ණයුත්තෙන
යුත්තමුත්තවාදිනා වාදිවරෙන මහාකවිනා පහින්නපටිසම්භිදාපරිවාරෙ
ජලභිඤ්ඤාපටිසම්භිදාදිප්පහෙදගුණපටිමණ්ඩිතෙ උත්තරිමනුස්සධම්මෙ
සුප්පතිට්ඨිතබුද්ධීනං ථෙරවංසප්පදීපානං ථෙරානං මහාවිහාරවාසීනං
චංසාලඬ්ඛකාරභූතෙන විපුලවිසුද්ධබුද්ධිනා බුද්ධසොසොති ගරුභි
ගහිතනාමධෙය්‍යෙන ථෙරෙන කතා අයං සම්මොභවිනොදනී නාම විහඬිගට්ඨකථා.

තාව තිට්ඨතු ලොකස්මිං, ලොකනිත්ථරණෙසිනං;
දස්සෙන්ති කුලපුත්තානං, නයං පඤ්ඤාවිසුද්ධියා.

යාව බුද්ධොති නාමමපි, සුද්ධචිත්තස්ස තාදිනො;
ලොකම්භි ලොකජෙට්ඨස්ස, පවත්තති මහෙසිනොති.

සම්මොභවිනොදනී නාම විහඬිග-අට්ඨකථා නිට්ඨිතා.